

PÉNTEK JÁNOS

SZABÓ ATTILA

EMBER ÉS NÖVÉNYVILÁG

**KALOTASZEG NÖVÉNYZETE
ÉS NÉPI NÖVÉNYISMERETE**

**KRITERION KÖNYVKIADÓ
BUKAREST 1985**

A fényképeket Szabó Attila, a rajzokat Papp Ernő készítette

ELŐSZÓ

Életünk úgy alakult, hogy egyikünk (Sz. A.) a növényvilág vizsgálatát választotta hivatásául, másikunk a nyelv és a kultúra kutatására kötelezte el magát. De mindkettőnket érdekelt a másik szakterülete, így szülte a kölcsönös érdeklődés és a szakmai kíváncsiság azokat a fürkésző kérdéseket, amelyekre e könyvben próbálunk válaszolni: Hogyan változott és változik a növényvilág az ember munkája nyomán? Mit pusztított el és mit teremtett az ember, miközben uralni szerette volna a természetet, de kénytelen volt alkalmazkodni is hozzá? Hogyan építette be saját világába (mitológiájába, tárgyi világába, táplálkozásába, művészetébe) a növényeket gyakorlati tapasztalatai, majd szilárdabb tudása révén? Miként teremtett neveket a jelölésükre, hogy tudatában megköthesse őket?

És ha a kérdések általánosak is, a válaszoknak konkrétaknak kell lenniük: helyhez kellett kötnünk és időben is rögzítenünk kellett őket. A hely az a környezet, amelyben élünk, amelyben felnőtünk, és amelyet nemcsak legjobban ismerünk, de érzelmileg is a magunkénak vallunk; a Kolozsvártól nyugatra eső tájegység a fenyvesekből nyugat, észak és kelet felé egyaránt csörgedező patakjaival, a patak völgyekben megbúvó fálvaival, hívogató cserjés ligeteivel, erdőfoltjaival, letarolt dombhátaival, köves, alig termő szántóföldjeivel. Az idő elsősorban a jelen idő, hiszen a könyv anyagát ma élő emberektől gyűjtöttük az elmúlt másfél évtizedben, magyaroktól és románoktól egyaránt, bár szándékunk szerint a korábbi népi kultúrát is rekonstruálni szeretnénk volna. Hogy a szándékból mi lett, mi valósult meg ebben a könyvben, amelyet mi szakmai szempontból az említett tájegység etnobotanikai monográfiájának tekintünk, annak megítélését az olvasóra bizzuk.

Magunk újnak érezzük például a lényegében rendszerszemléletű megközelítést, a mintavétel módját, a számszerű kiértékelést, a népi terminológia sajátosságainak hiteles adatokon nyugvó elemzését, az etnogeobotanikai módszer kidolgozását vagy a génerózió jelenségének pontos kimutatását egy archaikus kultúrnövény esetében. Felcsillant annak lehetősége is, hogy a népi növényismeret — mint a természeti környezethez való viszony egyik legősibb, szinte-szinte biológiai öröksége — a vizsgált népesség szimbólum- és rítusteremtő hajlamának, sajátosságainak jellemzésére is felhasználható.

Eredményeink esetleg a jövő mezőgazdasági fejlesztésében, a természet- és tájvédelemben is gyümölcsöztethetők lesznek, a kölcsönhatások alapos ismerete nélkül ugyanis aligha képzelhető el hosszú távú, hatékony fejlesztés.

Munkánk nyilván csak lezárt, de nem befejezett. Terjedelmi okokból sem tudtuk megvalósítani az adattár teljes botanikai, nyelvészeti vagy néprajzi kiértékelését, inkább csak jeleztük az anyagban rejlő lehetőségeket. Már az adatfelvételezés során le kellett mondanunk a népi erdőkiélés, a rétgazdálkodás, a növénytermesztés, táplálkozás stb. átfogó feldolgozásáról is. Ezeknek és a további etnobotanikai vonatkozású kérdéseknek az alapos elemzése az utánunk következő kutatókra vár.

A munkálatok tárgyi dokumentumait — a cédula- és herbáriumi anyagot — a kolozsvári egyetem magyar tanszékén, illetőleg a mezőgazdasági főiskolán helyeztük el megőrzésre.

*

Legközelebbi segítőtársaink, munkatársaink azok az egyszerű, többnyire földművelő emberek voltak, akik maguk is nagyon szeretik és ismerik a természetet, ragaszkodnak hagyományaikhoz, értékeikhez. Mindenekelőtt nekik tartozunk köszönettel.

Hálásan emlékezünk a falvakon dolgozó értelmiségiekre, akik segítettek kiválasztani a munkánkhoz legalkalmasabb adatközlőket, elosztani az „idegen“-nel szemben bizony nemegyszer tapasztalt bizalmatlanságot.

Köszönettel tartozunk azoknak, akik tudományos iskolákat teremtve vagy hasonló munkát folytatva a mi munkánkhoz keretet adtak, akikhez közvetlen tanítványi-munkatársi vagy éppen a legközelebbi emberi kapcsolatok fűznek, valamint azoknak, akik annak idején az Ezerjófű népi növényismereti verseny vagy később a „csíkszeredai etnobotanikai biennálék“ munkálataiba bekapcsolódva munkánkat értékelték. Külön köszönet illeti Csűrös Istvánt, aki készségesen rendelkezésünkre bocsátotta a Bánffyhunyadi-medencében végzett botanikai kutatásainak nem közölt adatait.

BEVEZETÉS

Visszatekintés

A tudományos növényismeret történetileg a népi növényismeretből sarjadt ki. Népi eredetű az anyanyelvi növénynévanyag jelentős hányada, és nem lebecsülendő az a tapasztalat sem, amelyet egy-egy vidék lakossága a környék növényeiről, növényzetéről felhalmozott. A botanika, a nyelvtudomány és a néprajz határán kialakult etnobotanika, amely ezt a hagyományos fogalom- és ismeretrendszert kutatja, jelentős eredményekre tekinthet vissza hazánkban (Váczy 1974. 23). Gazdag és érdekes a régi írott források növényekre, növénynevekre vonatkozó anyaga (1, pl. a SzT eddig megjelent négy kötetét), és vidékenként ma is meglepően eleven még a hagyományos népi növényismeret (Szabó—Péntek 1976).

A magyar népi növénynevek nyomtatásban való rögzítése és terjesztése a XVI. században kezdődött. Melius Juhász Péter Herbáriumának kolozsvári kiadása például nyomtatásban és kéziratos másolatokban sokáig közkézen forgott Erdély-szerte. Lencsés György ugyancsak több másolatban ismert hatalmas kéziratos munkájának mintegy 4500 receptje több mint ötszáz növényfaj orvobotanikai alkalmazását ismerteti, ezek között több, bizonyíthatóan erdélyi népi gyógyászati adat szerepel (Varjas 1943, Szabó 1978). Az írott és nyomtatott szövegek természetesen nemcsak felhasználták a népi ismereteket, hanem jelentősen bővítették, módosították is őket. Ma már esetenként nehéz vagy éppen lehetetlen eldönteni, hogy mi tekinthető hagyományos ismeretnek, és mi füveskönyvekből származó tudásnak.

A magyar növénytani elnevezésrendszer gazdagítására Benkő József tudatosan használt székely népi növényneveket, és ő volt az első, aki egy magyar szó román eredetét kimutatta: az ecetfa középjait *szkumpia* nevét (Benkő 1783). A múlt század derekán Moldvában Szabó és Czihák gyűjtött (Czihák—Szabó 1863), Erdélyben Michael Fuss adta ki szász, román és német növényneveket tartalmazó gyűjteményét (Fuss 1847). A román etnobotanika eredményeit a század elején Zach Panțu foglalta össze (Panțu 1906). Ezt követően számos román, magyar, szász etnobotanikai közlés látott napvilágot növénytani, nyelvészeti és néprajzi folyóiratokban. Ezek közül pusztán a példa kedvéért Al. Borza (1910, 1966), Gunda Béla (1966), Vigh Károly (1957) és Fr. Krauss (1943) munkáit említjük.

A népi növénynevekre vonatkozó romániai adatokat 1968-ban Al. Borza etnobotanikai szótára foglalta össze (Borza 1968), majd 1979-ben V. Butură összegezte kutatásainak eredményeit etnobotanikai kisenciklopédiájában (Butură 1979). Borza professzor (a szerzők egyikének, Szabó Attilának doktorátusi vezetője) külön is felhívta a figyelmet a nagy hagyományokkal rendelkező hazai etnobotanikai kutatás eredményeire és feladataira, és ez a közvetlen ösztönzés is hozzájárult ahhoz, hogy 1972-ben két népi növényismereti gyűjtést kezdeményezzünk. Az egyik a magyar növénynévanyag országos felméréséhez szolgáltatott új adatokat önkéntes gyűjtők bevonásával. 1976-ban megjelent etnobotanikai út-

mutatónkban ennek a gyűjtésnek a tapasztalatait és eredményeit foglaltuk össze (Szabó—Péntek 1976), nem annyira az összegezés szándékával, mint annak reményében, hogy sikerül folyamatosan ébren tartanunk a népi növényismeret iránti érdeklődést mind a hivatásos kutatók, mind az önkéntes gyűjtők körében. Az elmúlt időszak igazolta várakozásainkat: a hazai folyóiratokban és kiadványokban (a Művelődésben, Népiismereti Dolgozatokban, múzeumi évkönyvekben) nagyon sok etnobotanikai közlés jelent meg, rendszeresekké váltak a csíkszeredai múzeum szervezésében kétévenként megtartott etnobotanikai szimpozionok, sőt munkánkhoz az ország határain kívül is volt némi visszhangja és hatása (1979-ben a Magyar Néprajzi Társaság és a Magyar Nyelvtudományi Társaság felkérésére a magyarországi önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtők IX. országos találkozóján is beszámoltunk tapasztalatainkról). A szintén 1972-ben megkezdett másik gyűjtésünk egy meghatározott terület ennél teljesebb etnobotanikai felmérését tűzte ki célul. Ennek az eredménye ez a kötet.

Etnobotanika a nagyvilágban

Az ember és a növényvilág közötti ősi, hagyományos kapcsolatok a természet háztartásához tartoznak. Nemcsak biológiai, nyelvi vagy társadalmi jelenségek, ezért értelmezésükhöz több oldalú megközelítésre van szükség. Az etnobotanikában, amely végső soron környezettani, ökológiai segédtudomány is, ez a sokszínűség tükröződik.

A kapcsolatok, kölcsönhatások jellege, iránya és erőssége koronként és vidékenként eltérő (a kultúrnövényekkel kapcsolatban vö. Szabó 1983. 23—35; a növénytakaróra gyakorolt hatásról: Kosmal 1980, Smith—Tolstoy 1981). Nemcsak a termesztett faj kialakulása kötődhet bizonyos etnikumokhoz, de etnikumok is kötődhetnek bizonyos növényekhez (pl. gabonatermesztő népcsoportok) vagy növényzeti típusokhoz (Topa 1982). Ennek felismerése alakította ki a skandináv etno-ökológiai iskolát (Stocklund, idézi Hofer 1980), amely összefüggéseikben vizsgálja az antropológiai, néprajzi és ökológiai utódlás kérdéseit. Ez a megközelítés a néprajzi csoportok kutatásában is szerephez juttatja az etnobotanikai (Paládi-Kovács 1980).

A termesztett növények és a kultúra fejlődésének kutatásában egyaránt fontos segédtudomány a paleoetnobotanika (archeobotanika), melynek kiterjedt nemzetközi irodalmát J. Schultze-Motel foglalja össze évente a *Kulturpflanze* című folyóiratban. A Kárpát-medence leletanyagát Hartyányi és Nováki tanulmánya foglalta össze (1975).

A paleoetnobotanikai leletekben és a pollenanalitikai vizsgálatokban egészen a történelmi időkig követhetők a növényhasználat nyomai, olyan időszakig, amelyről már a szájhagyományként terjedő népi tudás is szolgáltat természetstörténeti és — különösen a helynévadás révén — vegetációtörténeti adatokat. 1980-ban megjelent tanulmányunkban ezt etnogeobotanikai megközelítésnek neveztük (Péntek—Szabó 1980). Az etnogeobotanika kapcsolódik a népi erdőkiélés (Hegyi 1978, Kühn—Hammer 1979), valamint a népi rétgazdálkodás (Paládi—Kovács 1979) kérdésköréhez. Ennek nemcsak néprajzi vagy agrártörténeti, de erdészeti és rétgazdálkodási fontossága is van (Puia et al. 1980).

Etnobotanikai megközelítéssel (így pl. a fajra vonatkozó nevek és ismeretek összegyűjtésével) érzékelhetők a háziasítás (domesztikáció) fokozatai: 1. a „szívesen látott” gyomnövényállapot; 2. a félvad állapot; 3. háziasított szakasz; 4. a visszavadulás szakasza (Davis—Bye 1982). A frissen háziasításba, természetésbe fogott csoportok esetén különösen figyelemreméltó lehet a fajokra vonatkozó népi ismeretanyag. Ez magyarázza pl. a gyógynövénykutatók érdeklődését a népi gyógyászat (különösen a trópusi területek népi gyógyászata) iránt. Az ugyancsak most induló takarmánynövény-háziasítás hasonló érdeklődést szült (Duke—Terrel 1974, 1. Duke 1981).

A rohamos életmódváltás miatt világszerte sürgető a hagyományos népi, törzsi kultúrákban felhalmozott természetismeret számbavétele. A sokasodó közleményekből itt csak a példa kedvéért villantunk fel néhányat: az alaszakai indiánok növényismerete adatokat szolgáltatott az ó- és az újvilág kapcsolattörténetéhez (Norton 1981); a panamai rio indiánok borslevelés haltápláló szokását az ipari haltenyésztés is hasznosíthatja (Joy 1981).

Kína népi gyógyászata ma is elevenen hat nemcsak Ázsiában, de Amerika és Európa országaiban is. Az indiai szubkontinensen Rao, Jamir, Jain és Borthakur közölt érdekes etnobotanikai tanulmányokat (Rao 1981, Rao—Jamir 1982, Jain 1981, Jain—Borthakur 1980; Jain egyébként az indiai etnobotanikai társaság egyik szervezője és vezetője is).

A külföldi szakirodalomban nem ritka — és igen látványos — az egy-egy növényfajra vagy kisebb növénycsoportra vonatkozó monografikus etnobotanikai feldolgozás: *Achillea* (Chandler et al. 1982), *Agave*, *Yucca* (Sheldon 1980), *Amaranthus* (Coons 1982), *Chenopodium* (Wilson 1981), *Hypericum* (Vickery 1981), *Trifolium* (Turner—Kuhnlein 1982) stb.

Az etnobotanikai kutatások megélénkülése annak a történelmi korszakváltásnak a szükségszerű következménye, amely a hagyományos népi kultúrák felbomlását eredményezi. Ha értékesíteni akarjuk az évezredek növényhasználat során felhalmozott tudást, szükség van a kutatás szervezeti kereteire is. Nem véletlen, hogy szervezett etnobotanikai kutatás az ősi kultúrák területein alakult ki elsősorban (így Kínában és Indiában: Jain 1980), valamint ott, ahol veszélyeztetett az őslakosság hagyományainak folytonossága. Az Egyesült Államok Gazdasági Növénytan Társasága pl. jórészt etnobotanikai beállítottságú, mivel azért alapították, hogy „serkentse és támogassa a növények múltbeli, jelenkori és jövőbeli felhasználására vonatkozó kutatásokat, és ennek érdekében magába foglal több olyan szakterületet, mint a mezőgazdaság, néprajz, régészet, erdőszet, kertészet, földrajz, nyelvészet...”. Párizsban a Természettudományi Múzeumban működik egy etnobotanikai laboratórium, amely a nemzetközi kutatások számbavételét is feladatának tekinti.

A néprajz és a biológia határterületén megmutatkozó érdeklődést jelzik az Amerikában évente megrendezett etnobiológiai kongresszusok. 1981-ben, a IV. kongresszus évében jelent meg a *Journal of Ethnobiology* I. kötetének 1. száma S.D. Emslie szerkesztésében: a néprajz és a biológia határterületéről (etnotaxonómia, etnobotanika, kulturális ökológia: háziasítás, archeobotanika, etnomedicina stb.) közöl tanulmányokat.

Szempontok, módszerek

1972-ben megkezdett vizsgálatunkban az etnobotanikai kutatás általános gyakorlatától eltérően néhány új szempont érvényesítésére törekedtünk:

(1) Viszonylag nagy, de pontosan körülhatárolt területen abszolút pontsűrűséggel dolgoztunk, lehetőleg oly módon, hogy adataink statisztikailag is kiértékelhetők legyenek.

(2) Az etnobotanikai gyűjtés párhuzamosan haladt a florisztikai és geobotanikai adatgyűjtéssel, kiterjedt a teljes spontán és termesztett flórára. Nemcsak a pozitív ismereteket követtük nyomon, hanem figyelemmel kísértük az ismert, de meg nem nevezett fajokat is, valamint azokat, amelyek az ismeret szintjén sem jelentkeznek.

(3) Helyszíni botanikai azonosítással és herbáriumi példányok gyűjtésével szigorúan ragaszkodtunk a tárgy, a fogalom és a név egységéhez.

(4) A kutatópontok lakosságának nyelvi hovatartozásától függetlenül mindenütt egységes szempontok szerint vizsgáltuk a fellelhető tényanyagot.

Kutatásra az Erdélyi Szigethegység északkeleti peremével határos vidéket jelöltük ki. A terület nyugati határát a 23° keleti hosszúsági kör alkotja, amely érinti Kalota falut, délen a határ a Kis- és Nagydongót Gyaluval összekötő vonal, a keleti határ Kisbács és Újszelistye között húzódik, északon pedig Nagypetri déli határát metszi (a kutatópontok felsorolását l. a rövidítések jegyzékében!). Ezek a vonalak egy szabályos téglalapot határolnak, mintegy 800 km² területet, amely nagy vonalakban azonos a nyelvjárási-néprajzi értelemben vett Kalotaszeggel. Északnyugati része az Almás vízrendszeréhez, délnyugati fele a Bánffyhunyadi-medencéhez, déli része a Gyalui-havasokhoz, keleti és északkeleti része a Szamos-hátságához tartozik. Jóformán teljes egészében magába foglalja a Nádas és a Kapus patakának vízgyűjtő területét és kis részben a Sebes-Körös meg az Almás vízgyűjtő területének felső részét. A területen lévő mintegy 60 települést 50 önálló kutatópontba csoportosítottuk. Rajtuk kívül a nyelvjárási teljesség és az összehasonlítási lehetőség céljából a gyűjtést kiterjesztettük Bábonyra, Váralmásra, Kalotaszentkirályra, Mogyorókerekére és más pontokra is.

Nem lehet célunk itt a gyűjtés összes botanikai vonatkozásainak elemzése, mindössze annyit jegyzünk meg, hogy az adatfelvételezéshez 1972-ben a hazai lehetőségeket messzemenően figyelembe vevő chorológiai módszer szolgált kiindulópontként (Nyárády—Vicol 1969). A vezetőnövények kijelölésében és a botanikai adatfelvételezésben a közép-európai flóratérképezési utasításokat követtük (Ehrendorfer 1973), de ennek az adatsornak a feldolgozásáról terjedelmi okokból teljesen le kellett mondanunk. A vegetáció elemzésében elsősorban a tájképi, illetőleg a gazdasági szempontból jelentős egységeket, valamint az antropogén vegetációt kísértük figyelemmel. Ugyancsak botanikai, pontosabban agrobotanikai célunk volt egyes gazdasági növények és dísnövények génkészletének mennél pontosabb felmérése.

A rendszeres munkához szükséges kérdőív szerkezete a következő volt:

Vadon termő fűnemű növények	339	kérdés
Fák és cserjék	56	kérdés
Gyomnövények	110	kérdés
Dísznövények	276	kérdés
Szántóföldi növények	40	kérdés
Gyümölcsök	60	kérdés
Konyhakerti növények	52	kérdés
Gombák és más növények	51	kérdés

Összesen	984	kérdés
----------	-----	--------

A kérdések növényfajokra, ritkábban növénynemekre vonatkoztak, a fajtákkal vagy a növény gyakoriságával, felhasználásával, részeivel kapcsolatos ismereteket mellékkérdések segítségével rögzítettük. Az eredeti kérdőív a terepmunka során lényegesen módosult: a területen ismert, számon tartott új fajok kerültek bele, más — mint gyűjtés közben kiderült, ismeretlen — fajok gyakorlatilag teljesen kimaradtak.

Gyűjtésünk teljes anyagát könyvünk Adattára tartalmazza. Ezt egészíti ki, illetve a benne való eligazodást könnyíti meg a magyar és román népi növénynevek jegyzéke. A feldolgozást, értékelést nyújtó fejezetek eredeti szándékunk ellenére vázlatosak, itt-ott elkerülhetetlenül hézagosságok maradtak. Menet közben be kellett látnunk, hogy pl. a növénytermesztés teljes feldolgozása külön monográfiát kívánna, emiatt meg kellett elégednünk azzal, hogy részletesebben foglalkozunk egyik archaikus búzafajunkkal, az alakorral és néhány újvilági növénnyel (babbal, burgonyával), valamint a tökfélékkel. Ehhez hasonló kényszerű vázlatosság jellemzi a népi növényneveket tárgyaló részt is, amely szintén külön monografikus feldolgozást igényelne.

A terület növénytani feldolgozását egységesített chorológiai adatlapok segítették (vö. Nyárády—Vicol 1969), a dokumentációt herbáriumi példányok, magpróbák és fényképek egészítették ki. A vegetáció jellemzéséhez több száz geobotanikai felvétel és bőséges fényképanyag készült.

A népi növényismereti gyűjtés módszerével kapcsolatban fontosnak tartottuk, hogy lehetőleg ne egy, hanem több, 4—5 adatközlővel dolgozzunk egyszerre. Ez lehetőséget teremtett az adatközlők ismeretanyagának kölcsönös kiegészítésére és ellenőrzésére. Általában vasárnap és ünnepnapokon végeztük a gyűjtést. A kérdőív mellé képanyagot is vittünk magunkkal (Jávorka—Csapody 1958; Bretandeu é.n.; Anghel et al. 1972; Jávorka—Csapody 1962; Henning 1972), a vitás kérdéseket a helyszínen, élő növények felhasználásával igyekeztünk tisztázni. Az adatok hangtanilag pontos lejegyzését Péntek János, a botanikai ellenőrzést Szabó Attila végezte. A kérdőívet minden kutatóponton legalább egyszer kikérdeztük, ott, ahol lehetőség volt rá, párhuzamosan román és magyar nyelvű adatokat is gyűjtöttünk. A 251 adatközlő nemzetiségi megoszlása: 83 román, 168 magyar; nemek szerint: 93 férfi, 158 nő; életkor szerint: 41 fiatal (25 évesnél fiatalabb), 121 középkorú (26—60 év közötti), 89 ennél idősebb.

A növényvilág számokban

Gyakorlati, alkalmazott botanikai szempontból fontos az emberi élet és a növényfajok élete, elterjedése között kialakuló kölcsönös kapcsolat, mivel (1) a növényvilág az állati, így az emberi élet ökológiai alapja; (2) az emberi (társadalmi) élet befolyásolja a növényfajok elterjedését és a növénytakaró alakulását; (3) a növénytermesztés a bioszféra új egységeinek, az agroökoszisztémáknak a kialakulásához vezetett, amelyek területünkön századokon át stabilaknak bizonyultak; (4) a hagyományos közösségekben felhalmozódott tudásanyag értékes és még csak részben ismert adatokat szolgáltat az ember—növény kapcsolatok múltjáról, jelenéről és várható alakulásáról; (5) az így leszűrt tapasztalatok a tervezésben, jövőalakításban is hasznosíthatók.

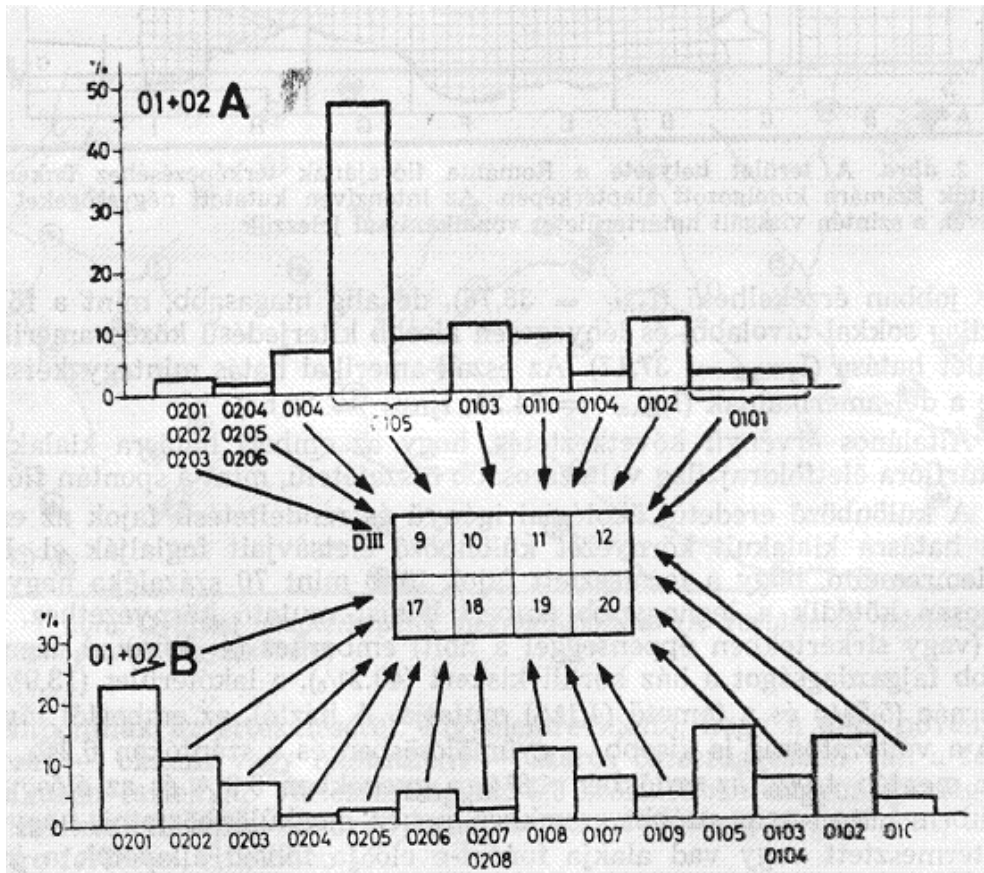
Ahhoz, hogy ezt a kapcsolatrendszert frissen gyűjtött adatokkal megbízhatóan jellemezhesük, a megadott területen elvégeztük a teljes (spontán és termesztett) flóra, valamint a természetes és emberi hatásra kialakult növénytakaró felvételezését. A felvételezés egyik célja az volt, hogy felmérjük a különböző életföldrajzi területek hatását vidékünk természetes flórájára, illetve kimutassuk a különböző kultúrák közvetett hatását a termesztett flórára. Megjegyzendő, hogy ez a két hatáscsoport a természetből kivadult növények révén részben össze is mosódhat.

A vizsgált területnek a világtérképen elfoglalt helyét az 1. ábra, az ország területén elfoglalt helyét a 2. ábra mutatja, a gyűjtőpontok elhelyezkedését és a használt négyzethálózatot a 3. ábra szemlélteti. A nagy növényföldrajzi egységek hatását a terület flórájára az 1. táblázatban foglaltuk össze. Az adatok közül itt csak azt emelnők ki, hogy a természetes flórát az eurázsiai fajok uralják, és bőségesen vannak benne kárpáti-alpesi és bennszülött, dacikus fajok (a kultúrflórából ilyen fajokat — talán az egy *Viola joói* vitatható és esetleges házasítása kivételével — nem tudtunk kimutatni). Az emberrel legszorosabb kapcsolatban lévő termesztett növényfajok kevesebb mint 5 százaléka európai, alig több mint fele eurázsiai, 33 százaléka viszont amerikai, afrikai, ausztráliai életföldrajzi területekről vándorolt be, illetőleg nagyon távoli kultúrzonák hatását őrzi. A legszembetűnőbb az észak-amerikai (10,8%), valamint a közép- és dél-amerikai eredetű (7,4%, 5,3%), jórészt már elpusztult ősi indián kultúrák hatása.

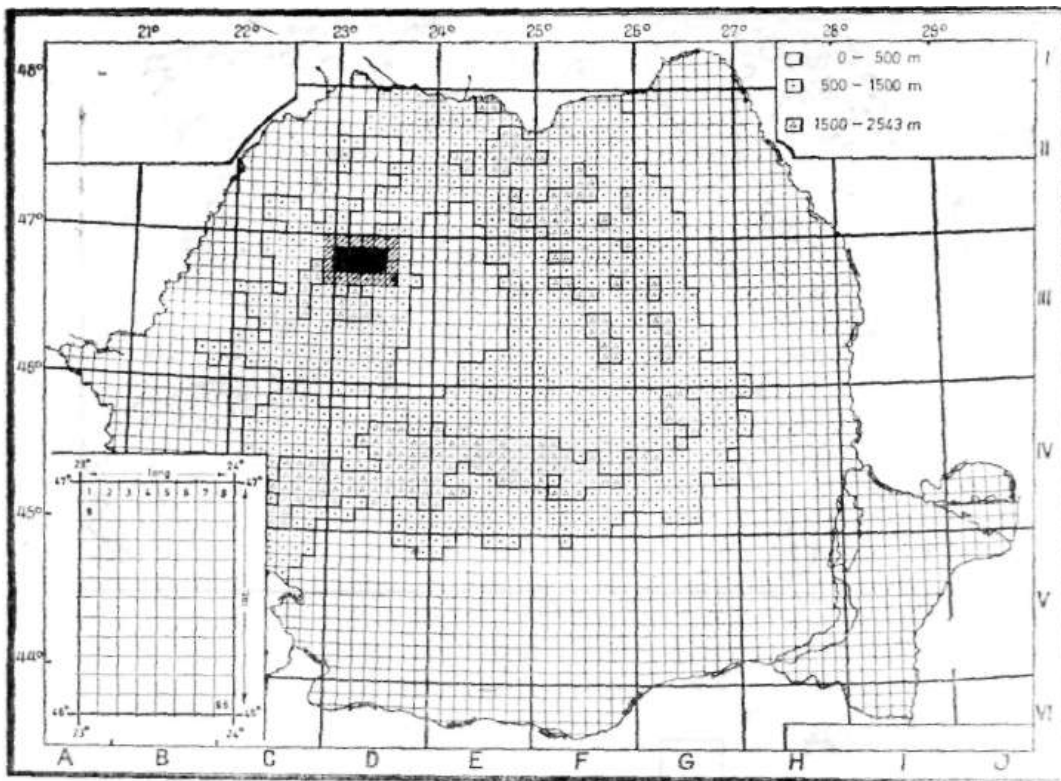
A továbbiakban csak az etnobotanikailag legfontosabb kultúrflórát elemezzük a 2. táblázatban megadott szempontok (deskriptorok) és jellemzők alapján. A különböző növényföldrajzi területeknek a vizsgált mintaterületre való hatását számszerűen egy hatásindexszel jellemezhetjük. A hatásindex (I) kiszámítására a következő képletet használjuk:

$$I = 100 \cdot (a \cdot b^{-1})^{-1},$$

ahol a = a területen őshonos (autochton) fajok százalékos részvétele a flórában, b = a területre egy adott származási helyről bevándorolt, behozott (allochton) fajok százalékos aránya a flórában, I_1 = spontán flóra hatásindex, I_2 = kultúrflóra hatásindex. Mintaterületünk flórájának az előbbieken megjelölt szempontok és értékek szerinti jellemzését a 2. táblázatban tüntettük fel. A táblázat adatai alapján jól követhető például, hogy az afrikai kontinens elképesztően fajgazdag flórájának behatolása a spontán flórába elhanyagolható (I_{1Afr} = 0,48). A termesztett flórában

1. ábra. Gyűjtési területünk helyzete a világ különböző biogeográfiai övezeteihez, tájaihoz viszonyítva, a különböző növényföldrajzi területekről származó fajok százalékos részvételének feltüntetésével. (A = spontán flóra, B = termesztett flóra. A kódszámok feloldását 1. a 2. táblázatban!)

2. ábra. A terület helyzete a Románia flórájának térképezéséhez önkéntes gyűjtők számára kidolgozott alaptérképen. Az intenzíven kutatott négyszögeket feketével, a szintén vizsgált határterületet vonalkázással jelezzük

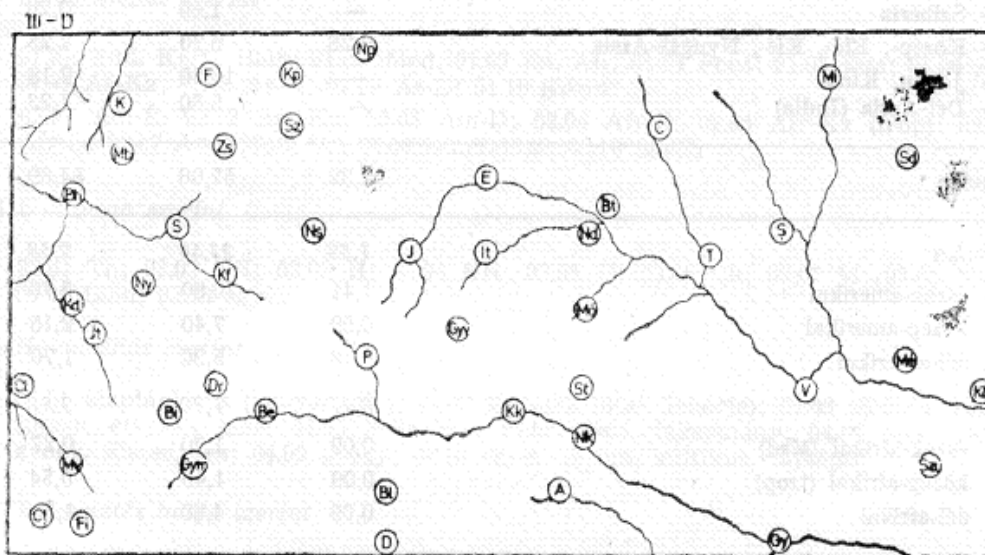
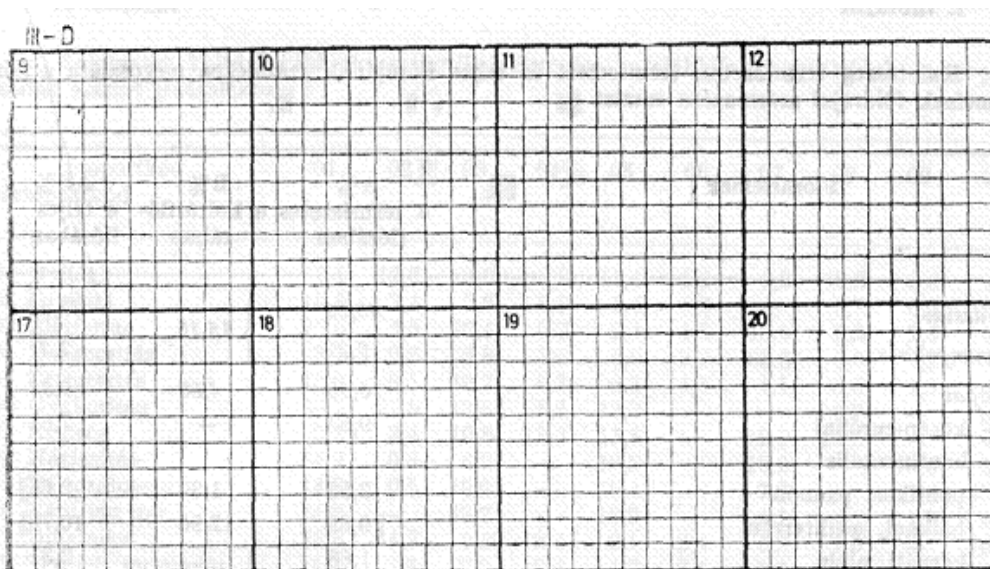
már jobban érzékelhető ($I_{2Afr} = 38,76$), de alig magasabb, mint a földrajzilag sokkal távolabbi és lényegesen kisebb kiterjedésű közép-amerikai terület hatása ($I_{2KAm} = 37,17$). Az észak-amerikai hatás mintegy kétszerese a dél-amerikainak ($I_{2EAm} = 54,34$, $I_{2DAm} = 26,67$).

Általános érvényű következtetés, hogy az emberi hatásra kialakult kultúrflóra életföldrajzilag változatosabb összetételű, mint a spontán flóra.

A különböző eredetű, ökológiai igényű és rendeltetésű fajok az emberi hatásra kialakult környezet különböző életsávjait foglalják el. Figyelemreméltó, hogy a természetű fajok több mint 70 százaléka nagyon szorosan kötődik a legnagyobb emberi hatást mutató környezethez, az élő (vagy sírkertekben éppenséggel a holt) emberhez (4. ábra). A legnagyobb fajgazdagságot a ház körüli kiskert (49,2%), a lakóterület (13,9%), a tornác (5,5%) és a temető (4,1%) mutatja. A háztól, az embertől távolabb a változatosság is kisebb: a gyümölcsösben és a szántókon 6,2%, az utak mentén 4,1%, az erdőkben 4,8%, a gyepekben 3,9% és az élősövényekben 1,9% — az utóbbi esetekben nehéz megkülönböztetni, hogy a faj természetű vagy vad alakja fordul-e elő (a félvad állapotok a jellemzőek). Gyakoribbak az egyéves és évelő fajok (5. ábra, 03 szempont).

A fajon belül megfigyelhető változatosság (6. ábra, 09 szempont) az esetek 9 százalékában nagyon magas, 19 százalékában közepes, 14 százalékában alacsony volt (a fajok felénél nem volt lehetőségünk ennek a

3. ábra. Gyűjtési alaptérképünk négyzethálózata. (A rövidítések feloldását I. a kutatópontok jegyzékében!)

szempontnak az értékelésére). Figyelemre méltó, hogy a népi növényismeret — okként vagy okozatként — szoros összefüggésben van a fenotipikusan észlelhető változatossággal: 5,8 százalékban nagyon gazdag, 19 százalékban közepes. A növényismeret viszont (6. ábra, 10 szempont) többnyire felületes, ritkábban jó.

A hagyományos felhasználási módokat elkülönítő csoportosítás szerint (04 szempont) a legtöbb fajt dísnövényként termesztik (63,6%), 8,8% zöldség, 7,7% nyersanyag- vagy takarmányszolgáltató, 6% gyümölcs, 4,9% alaptáplálék, 4,5% ízesítő, fűszer és gyógynövény (7. ábra).

1. táblázat

Kalotaszeg természetes, termesztett és teljes flórájának százalékos megoszlása a flóra elemeinek földrajzi származása szerint

Flóraelemek	A% a természetes flórában	B% a kultúrfló- rában	AB% a teljes flórában
<i>Eurázsiai</i>	45,63	} 15,10	37,58
<i>Circumpoláris</i>	9,27		7,21
<i>Európai</i>	10,50	4,80	9,33
— közép-európai	9,53	—	7,62
— kontinentális			
pontikus, pannón	3,53	1,30	2,65
balkáni, mediterrán	9,89	12,96	10,76
— kárpáti, alpin	1,68		2,31
— endemikus	2,03	} 2,16	1,57
<i>Ázsiai</i>	0,26	18,70	5,86
— Szibéria	—	1,60	0,20
— Közép-, Elő-, Kis-, Nyugat-Ázsia	0,26	6,20	2,25
— Japán, Kína	—	10,30	2,18
— Dél-Ázsia (India)	—	3,60	1,23
Összesen	92,32	57,06	84,89
<i>Amerikai</i>	1,59	23,50	9,58
— észak-amerikai	1,41	10,80	5,70
— közép-amerikai	0,09	7,40	2,18
— dél-amerikai	0,18	5,30	1,70
<i>Afrikai</i>	0,27	7,70	2,51
— észak-afrikai (Med)	0,09	1,70	0,27
— közép-afrikai (trop)	0,09	1,40	0,54
— dél-afrikai	0,09	4,60	1,70
Összesen	1,86	33,30	12,23
Óceánia	—	0,70	0,14
Kozmopolita	5,91	1,20	5,70
Ismeretlen és egyéb	—	1,40	2,84

2. táblázat

Kalotaszeg kultúrflórájának statisztikai elemzése az alábbi szempontkódok és csoportkódok szerint (százalékban):

csoportkód szempontkód	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10
01 Óvilági	2,1	12,8	4,8	1,3	15,1	1,9	6,2	10,3	3,6	1,2
02 Újvilági	10,8	7,4	5,3	1,7	1,4	4,6	–	0,7	0,7	0,7
03 Életforma	23,0	5,5	32,4	0,2	9,4	1,2	15,4	6,2	2,4	–
04 Hasznosítás	2,7	2,2	5,8	1,9	6,0	7,7	63,6	3,6	1,2	5,0
05 Természetes	13,9	5,5	49,2	6,2	6,2	4,1	4,1	3,8	1,9	4,8
06 Gyakoriság	30,7	22,6	17,3	5,8	13,2	–	–	0,7	–	8,2
07 Régiség	2,2	2,4	10,8	19,7	17,5	–	12,0	29,3	–	4,1
08 Házasítás	54,2	0,5	6,2	–	12,2	–	13,2	–	10,6	2,4
09 Változatosság	14,2	0,5	19,2	–	13,4	–	7,2	–	1,4	43,4
10 Népi ismeret	24,2	–	43,2	–	18,9	–	4,1	–	1,7	4,1
11 Dinamika	28,8	34,8	9,8	2,4	3,1	3,4	0,2	1,0	–	16,3
12 Területi megoszlás	4,1	3,8	7,2	9,4	4,3	2,4	5,8	1,0	–	58,6

01 és 02 *Eredet szerint*

01.01 End, Kárp, Balk; 01.02 Med, 01.03 Eu, Atl; 01.04 Pont; 01.05 Eua; 01.06 As; 01.07 As-Kz; 01.08 As-K; 01.09 As-D; 01.10 Kozm
02.01 Am-É; 02.02 Am-Kz; 02.03 Am-D; 02.04 Afr-É; 02.05 Afr-Kz (trop); 02.06 Afr-D; 02.07 Aus; 02.08 Oc; 02.09 ismeretlen; 02.10 egyéb

03 *Életforma szerint*

03.01 Th; 03.02 TH; 03.03 H; 03.04 HH; 03.05 G; 03.06 Ch; 03.07 M; 03.08 MM; 03.09 Lián; 03.10 egyéb

04 *Hasznosítás szerint*

04.01 alaptáplálék (kenyér stb.); 04.02 táplálék (olaj, fehérje); 04.03 zöldség; 04.04 fűszer, élvezeti szer; 04.05 gyümölcs; 04.06 ipari, takarmány; 04.07 dísz; 04.08 gyógy, fűszer, tea; 04.09 gyógy; 04.10 egyéb (gyom, kultikus, tájképi)

05 *Termesztés helye szerint*

05.01 cserép, cseber; 05.02 kiskert, cserép; 05.03 kiskert; 05.04 háztáji, gyümölcsös; 05.05 szántó föld; 05.06 útszegély; 05.07 temető, park; 05.08 gyeper; 05.09 élő-sövény; 05.10 egyéb

06 *Termesztés jellege szerint*

06.01 ritkán termesztett; 06.02 szórványos; 06.03 gyakori; 06.04 nagyon gyakori; 06.05 általános; 06.08 bizonytalan, ismeretlen; 06.09 egyéb; 06.10 már nincs termesztésben

07 *Házasítás mértéke*

07.01 teljesen házasított; 07.03 erősen házasított; 07.05 mérsékelten házasított
07.07 alig házasított (félvad); 07.09 nem házasított (vad); 07.10 ismeretlen és egyéb

08 Termesztésbevitel ideje (itt)

(08.01 őskori; 08.02 ókori; 08.03 középkori (XVI. századig); 08.04 újkori (XVII—XIX. sz.); 08.05 jelenkori (XX. sz.); 08.07 egészen új; 08.08 bizonytalan; 08.10 ismeretlen és egyéb

09 Változatosság mértéke (itt)

09.01 alig van; 09.03 kicsi; 09.05 közepes; 09.07 nagy; 09.09 nagyon nagy; 09.10 ismeretlen és egyéb

10 A népi ismeretek foka

30.01 jelentéktelen (név sincs); 10.03 felületes (csak név); 10.05 közepes; 10.07 jó; 10.09 nagyon jó; 10.10 ismeretlen

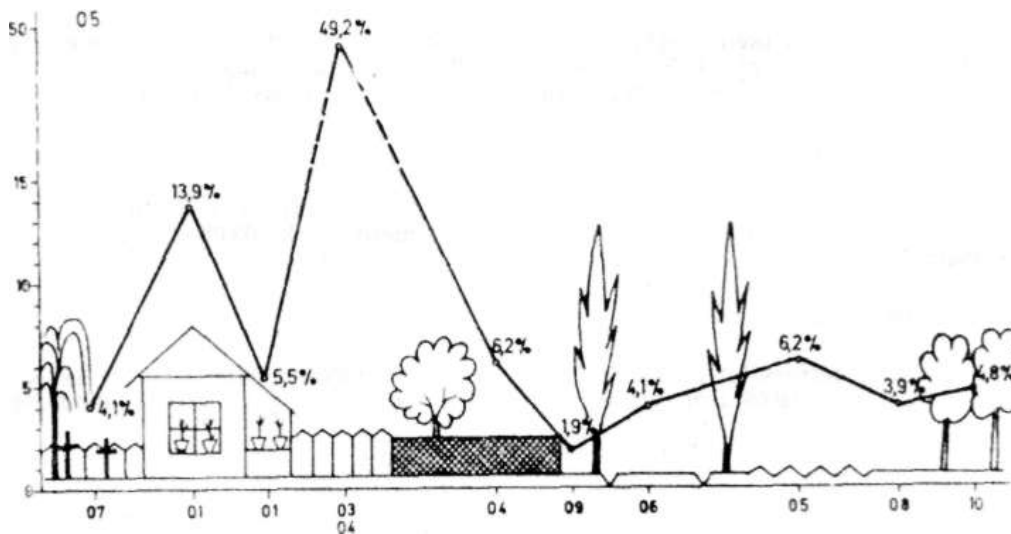
11 Dinamika szerint (génerózió)

11.01 állandósult; 11.02 terjedő (szedimentáció 1); 11.03 visszaszoruló (erózió 1); 31.04 most megjelenő; 11.05 most eltűnő (erózió 2); 11.06 eltűnt (erózió 3); 11.08 terjedő és gazdagodó (szedimentáció 2); 11.10 ismeretlen és egyéb (nem felmérhető)

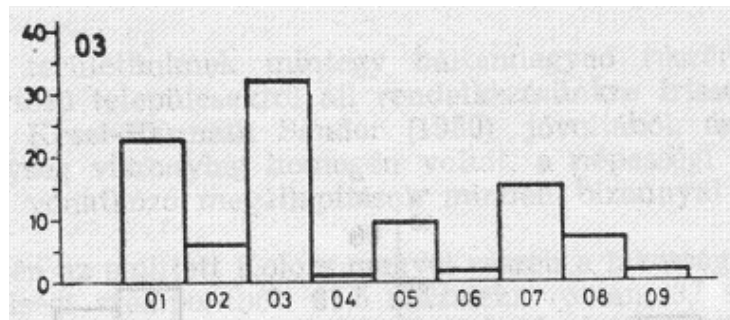
12 Területi megoszlás szerint

32.01 Kapus mentén elsősorban; 12.02 Kapus—Nádas; 12.03 Nádas mente; 12.04 Nádas—Körös—Kapus; 12.05 Körös; 12.06 Almás—Körös; 12.07 Almás; 12.08 Kalota; 12.09 Szigethegység (Dongó); 12.10 általános vagy elszórt, tisztázatlan

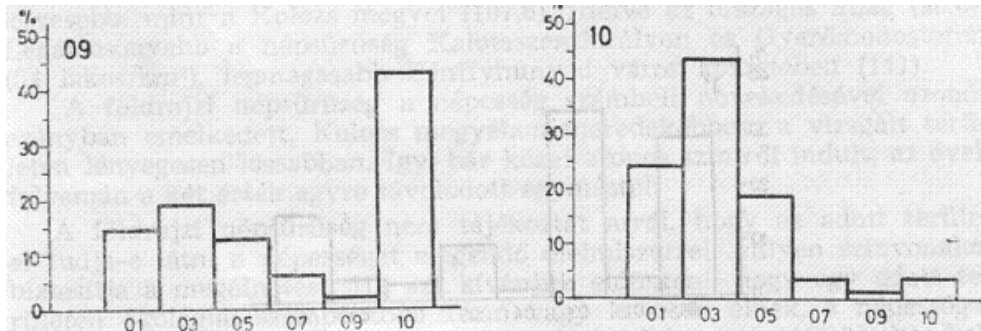
A természetben csak a fajok 13,2 százaléka elterjedt, 21,1 százalék csak gyakori, 23,6 százalék szórványos, 30,7 százalék ritka, 8,2 százalék már csak a termelők emlékezetében él, egyébként a területről biológiailag kihalt. A házasítás idejét tekintve (8. ábra, 08 szempont) a fajok 2,2 százaléka ősi domesztikáció, 2,4 százalékát az ókori, 10 százalékát

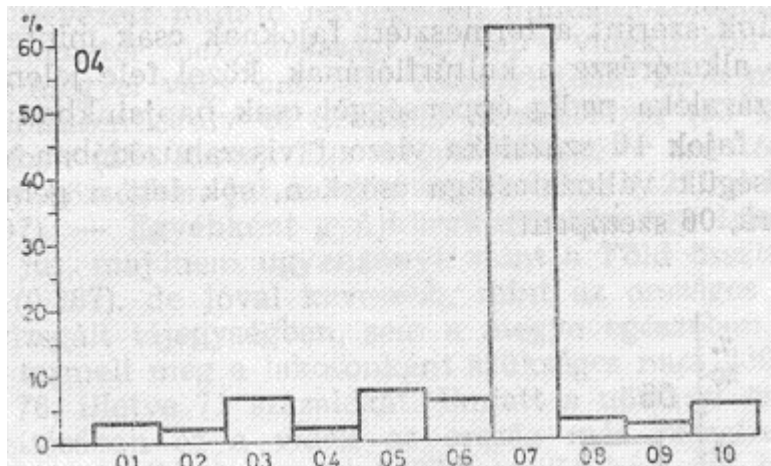
4. ábra. A természet flóra százalékos megoszlása az ember környezetében kialakított különböző élőhelyeken

5. ábra. A különböző életformákhoz (03) tartozó fajok százalékos megoszlása a természetett flórában (az 5—8. ábra magyarázatához 1. a 2. táblázatot!)

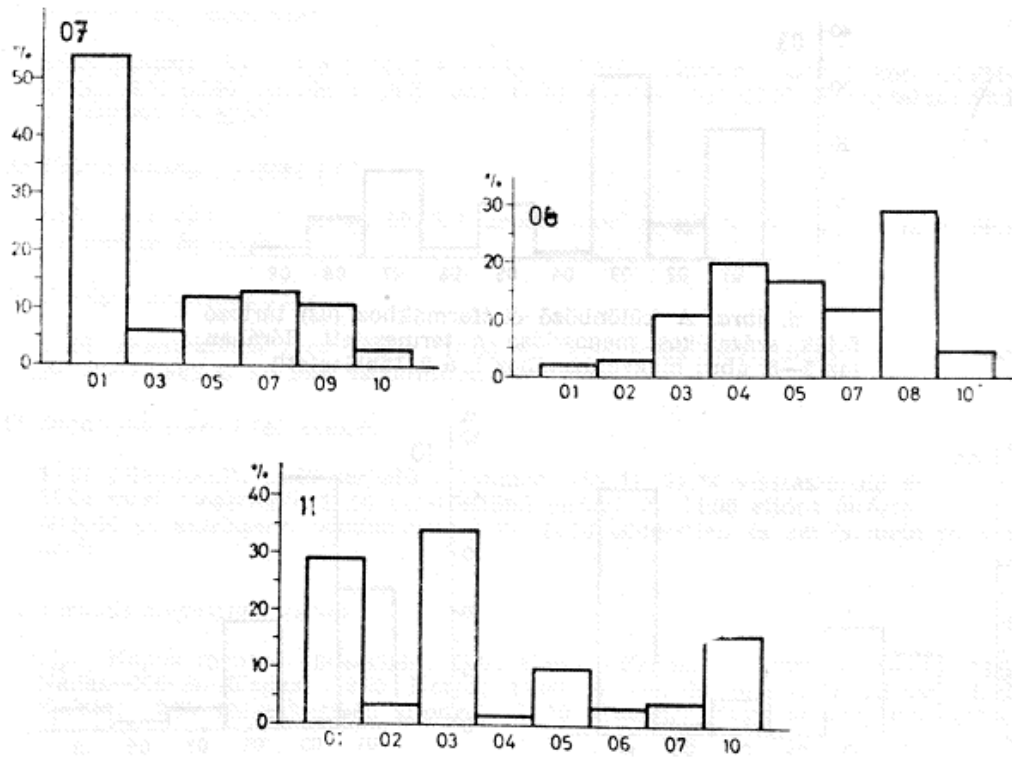

6. ábra. A fajon belüli változatosság(09), illetve a természetett fajokra vonatkozó népi növényismeret jellegének (10) százalékos megoszlása

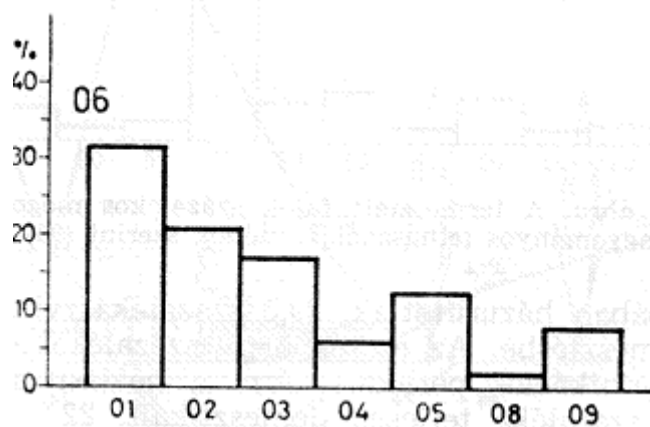
7. ábra. A természetett fajok százalékos megoszlása hagyományos felhasználási módok szerint (04)

a középkori Európában háziasították, 29,5 százalékát viszont a legújabb korban fogták természetésbe. Az esetek nagy százalékában nehezen ítéltető meg a domesztikációs periódus. Ami a háziasítás fokát illeti, a fajok mintegy 60 százaléka teljesen domesztikált, 22,8 százaléka közepesen vagy gyengén, tehát populációik vagy alfajaik a természetes flórában is jelen vannak (8. ábra, 07 szempont).

8. ábra. A természetett flóra százalékos összetétele a háziasítás foka (07), a háziasítás ideje (08), valamint a természetés területi megoszlása (11) szerint

Megítélésünk szerint a természetett fajoknak csak mintegy 28,5 százaléka állandó alkotórésze a kultúrflórának, közel fele jelenleg van terjedőben, 2,4 százaléka pedig éppenséggel csak napjainkban bukkant fel a területen. A fajok 16 százaléka viszont visszahúzódóban vagy eltűnőben van, többségük változatossága csökken, sok lett a genetikai erózió áldozata (9. ábra, 06 szempont).

9. ábra. A természetett fajok százalékos megoszlása a természetés jellege szerint (06)

Néesség

Kutatási területünknek mintegy háromnegyed részéről, a Kolozs megyéhez tartozó településekről áll rendelkezésünkre frissebb demográfiai felmérés Keszi-Harmath Sándor (1980) jóvoltából, ám figyelembe véve a tájegység viszonylag homogén voltát, a népeségi arányokra és folyamatokra vonatkozó megállapítások minden bizonnyal általános érvényűek.

1977 elején az említett Kolozs megyei részen a lakosság száma 65 574 volt. Nemzetiségi szempontból: 61,5 százaléka román, 37 százaléka magyar, 1,5 százaléka más nemzetiségű. A század elejétől a terület népessége 26 százalékkal növekedett, miközben a megye egész lakossága megkétszereződött.

A vizsgált tájegységben négyzetkilométerenként 67,5 lakos él, ez kevesebb, mint a Kolozs megyei (107,6), illetve az országos átlag (90,8). Legalacsonyabb a népsűrűség Kalotaszentkirályon és Gyerőmonostoron (54 lakos/km²), legmagasabb Bánffyhunad város körzetében (141).

A földrajzi népsűrűség a népesség számbeli növekedésével azonos arányban emelkedett, Kolozs megyében meredekebben, a vizsgált területen lényegesen lassabban. Így, bár közel azonos szintről indult, az évek folyamán a két érték egyre távolodott egymástól.

A földrajzi népsűrűség nem tájékoztat arról, hogy az adott terület el tudja-e látni a népességet elegendő élelmiszerral, milyen színvonalon biztosítja a megélhetést. Ha azt kívánjuk eldönteni, hogy egy adott területen ökológiai szempontból sokan vagy kevesen élnek, a népességet csak a mezőgazdasági területhez vagy még inkább a szántóterülethez kell viszonyítani, ahhoz a részhez, amelyen a lakosság megtermelheti a biológiai létét biztosító élelmiszert. Ez a hagyományosan „fiziológiai népsűrűségének” nevezett mutató lényegében (humán)ökológiai népsűrűség. Egy négyzetkilométer mezőgazdasági területre vidékünkön kevesebb lakos jut, mint megyei vagy országos viszonylatban. Ez a mutató legalacsonyabb Kalotaszentkirály és Szentpál községekben (63 lakos), legmagasabb Gyaluban (204 lakos). Egy négyzetkilométer szántóterületre Kalotaszentkirály községben jut a legkevesebb lakos (121), a legtöbb pedig Gyaluban (497). — Egyébként gyűjtőterületünkön egy lakosra 0,379 ha szántóterület jut, majdnem ugyanannyi, mint a Föld összterületére számított átlag (0,387), de jóval kevesebb, mint az országos átlag (0,454). Sem a vizsgált tájegységben, sem a megye egészében a növénytermesztés nem termeli meg a lakosonként szükséges napi 2000 kcal-t, csak a szükséglet 76, illetve 71 százalékát. Emiatt a növényi eredetű élelmiszerek biztosításában ez a vidék az ország más részeire van utalva. Állati eredetű táplálékból viszont 8597,2 millió kcal évi többlet mutatható ki. Figyelembe véve, hogy egy állati eredetű kalória előállításához 7 növényi eredetű kalóriára van szükség, megállapítható, hogy a terület elsődleges kalóriaértékben kifejezett termelése meghaladja a népesség elsődleges kalóriaszükségletét (a többlet mintegy 34 302 millió kcal/év). Ez a többlet jórészt az ember által közvetlenül nem hasznosítható szénaterméskből adódik. Mindebből az is következik, hogy a tájegység valamivel több élelmiszert termel, mint amennyi a népesség eltartásához szük-

séges. Ez természetes is, lévén mezőgazdasági jellegű tájegység (a városi lakosság részaránya mindössze 12,8%), amelynek fő szerepe az élelmiszertermelés a megye nem mezőgazdasági népessége számára.

Az össznéesség foglalkoztatottsági mutatója 49,6, majdnem azonos szintű a megyei átlaggal (49,1), azaz ezer aktív keresőnek ezertizenöt gazdaságilag inaktív személyt kell eltartania. Nemek szerinti megoszlásban a férfiak esetében ugyanez a mutató 55,7, nők esetében 43,5. Ha az adatokat a munkaképes népességre vonatkoztatva számoljuk, a foglalkoztatottsági ráta 91,5, férfiaknál 98,7, nőknél 83,8 (a megyei átlagnál jóval magasabb). Ez a mutató adja a foglalkoztatottsági színtről a legteljesebb képet, és egyben jelzi, miért a fiatal, az idős, illetőleg a női népesség van szorosabb kapcsolatban az etnobotanika szempontjából is fontos hagyományos életformával.

A munkaképes korban lévő népesség aránya az össznéességhez viszonyítva itt alacsonyabb (54,2%), mint megyei átlagban (57,5%). Ez jelentős mértékben a munkaképes korban lévő fiatal korosztály elvándorlásának következménye, de nem hagyható figyelmen kívül a természetes népszaporulat alacsonyabb volta sem.

Korosztályonként a 0—14 évesek aránya Kalotaszegen valamivel magasabb a Kolozs megyeinél, a 60 éven felüliek aránya viszont jóval meghaladja a megyei átlagot, és ez demográfiai öregedésre vall.

A mezőgazdasági dolgozók által eltartható személyek számában kifejezett termelékenység szint a vizsgált tájegységben a legalacsonyabb. Ez két tényező együttes hatásának a következménye: a) egy hektár szántóterületre számítva itt mindenképpen kevesebb élelmiszert termelnek; b) a szántóterületre számított mezőgazdasági aktív népesség sűrűsége a vizsgált területen magasabb (az országos átlagnál mintegy 20 százalékkal). Egyébként a vizsgált tájegységben egyetlen mezőgazdasági dolgozó 6,4 személy részére termeli meg az élelmiszert.

Jelentős mértékben csökkent a századfordulótól a mezőgazdasági dolgozók száma: mintegy 32 százalékkal, a megyei átlagnál (15,8%) jóval nagyobb mértékben.

Az ismertetett demográfiai és más társadalmi folyamatok eredményeként 1900 és 1977 között átalakult a vidék településhálózata is. Létrejött hat új település: Egeres gyártelep, Forgácskút-telep, Csonkatelep, Dealul Negru, Bălcești és Andrászáza. Két település közigazgatásilag is egyesült (Kalotaszentkirály és Zentelke). Jelentősen módosult a települések nagyságrendi szerkezete is: 1900-ban csak 18 olyan helység volt, amelyben ötszáznál kevesebb lakos élt, 1977-re ez a szám 25-re emelkedett. Megnövekedett az 1500 lakosnál nagyobb települések száma is: 6-ról 12-re. Ezzel szemben a közepes nagyságrendű településeknek csökkent mind a száma, mind a lakossága.

Ami a települések számbeli növekedésének okait illeti, a középkorban és azután még sokáig, amíg a népesség—gazdaság korreláció főleg élelmészeti kérdésekre korlátozódott, és amikor újabb és újabb mezőgazdasági területeket lehetett és kellett elhódítani az erdőktől vagy a mocsaraktól, ha valamelyik település lakossága túlnőtt a környező terület

eltartó képességén, a lakosság egy része kirajzott és új települést hozott létre. A kirajzott falvak rendszerint nem távolodtak el az anyafalutól, mivel az emberek ezer és ezer szállal kapcsolódtak azokhoz a helyekhez, ahol szüleik és ősük éltek. Két új település (Egeres gyártelep és Forgácskút-telep) kialakulásában ipari üzemek létesítése játszott szerepet.

A TERMÉSZETI KÖRNYEZET

DOMBORZAT ÉS TÁJKÉPI TAGOLÓDÁS

Ha részletesebb vizsgálat alá vesszük a tájat, mind a szerkezet, mind a domborzat, mind az általános természeti környezet és a települések alakrajza a táj különböző vidékein más és más képet mutat.

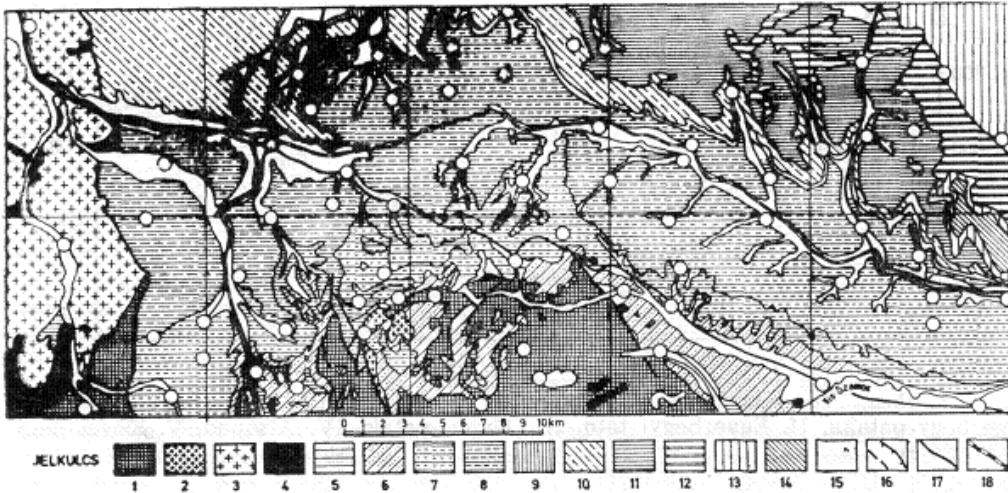
Az alakrajzi kép és a felszín-fejlődéstörténet alapvető tényezője az eocén üledékek területén a kőzetminőség, amely adott éghajlati viszonyok mellett sajátosan alakította a domborzatot (részletesen l. Szabó—Tövissi 1976). A kőzet minősége a formák alakját, az éghajlat pedig a fejlődés ütemét irányította. Vezérszintként a két (alsó és felső) durvamészkö padot kell elfogadnunk. A köztes és alsóbb puha agyagos-homokos kőzetek sokszor inkább a vezérszintekben kialakult formák egyéniségét hangsúlyozzák (3. táblázat, 10. ábra).

Az alsó durvamészköpad felszínalakító szerepe a Körös mentén, a felső durvamészköpadé az Almás medencéjében, a Kapus és Nadas vidékén feltűnőbb. Ez utóbbi tájakon az alsó durvamészköpad is megjelenik a nagyobb völgyek lejtőoldalain.

3. táblázat

A területen lejátszódott néhány fontosabb földtörténeti esemény időrendi áttekintése

Geológiai kor	A kor kezdete óta eltelt idő (millió év)	Földtörténeti esemény (példák)
JELENKOR		
Legújabb kor	0,01	Folyóvízi hordalékok lerakódása, erózió, földművelés, bányászat.
Pleisztocén	2	Lepusztulás, hordalékok lerakódása a völgyekben, talajszelvények kialakulása.
ÚJKOR		
Pliocén	10	Lepusztulás, mai felszíni formák kialakulásának kezdete.
Miocén	25	Homokos márga és homok(-kő) rétegek lerakódása a terület északkeleti részén.
Oligocén	35	Forgácskúti rétegek barnaszételepi, mérai rétegsorozat lerakódása (Ördögorr-árok).
Eocén	55	Felső tarka agyagrétegek lerakódása, felső durvamészkö rétegek képződése; a <i>perforata</i> -rétegek (lencseköves, kőtalléros márgák) lerakódása. — Az alsó gipszszint-táj kialakulása.
Paleocén	70	Alsó vörösagyag-rétegek lerakódása.
KÖZÉPKOR		
Kréta	135	Vulkáni tevékenység, pl. a gyerővásárhelyi Köveshegy közeteinek kialakulása.
Jura	180	Lepusztulás.
Triász	230	Lepusztulás.
ÓKOR		
Perm	280	Lepusztulás.
Karbon	345	A Variszkuszi hegységrendszer kialakulása, ennek maradványai a területen a déli perem gránitjai és kristályos palái.

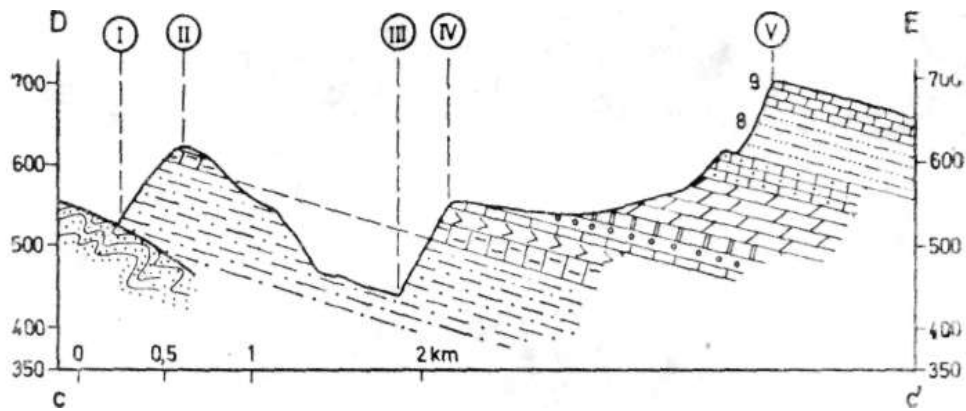

10. ábra. A terület földtani vázlata (I. Dumitrescu 1968-ban készített földtani térképe alapján). 1 = kristályospalák, amfibolitok; 2 = gránitok; 3 = dacit; 4 = helyi dacit, andezit, riolit kitérések; 5 = konglomerátok, homokkövek (felső kréta); 6 = alsó tarka sorozat: vörösgyagok, konglomerátok; 7 = mészkövek, alsó gipszek, *Nummulites perforatus* agyagok, márgák; 8 = homokkövek, márgák, osztreás szürkeagyagok (7 és 8 = alsó tengeri sorozat, 8 felső szintjén felső tarkaagyag); 9 = felső gipszek, *Anomiás* mészkövek, szenes palák, mérai, hójai rétegek, felső durvamészke, *Nummulites* és *Bryozoás* márgák; 10 = agyagok és homokok tarka csíkos sorozata — forgácskúti rétegek (9 és 10 = felső tengeri sorozatok); 11 = homokkövek, homokok, márgák — fellegvári rétegek; 12 = homokkövek, márgás agyagok (11—12 = oligocén szárazföldi sorozat); 13 = agyagmárgák, homokkövek, konglomerátok; 14 = durva kavicsok, homokkövek, agyagmárgák, dacittufa; 15 = folyóvízi kavicsok, homokok; 16 = fontosabb tektonikai vonalak (törések, vetők); 17 = országút; 18 = vasút. Az üres körök a települések helyét jelölik

A Kapus—Nádas mente magasabb bérceit, azok ferde gerinceit, lapos, de sokszor északra dült tágas felszíneit és réteglépcsőit, *szóktetőit* a felső durvamészke képezi. A jegenyei antiklinális mentén a mészkő folytonossága megszakad, de annál nagyobb terjedelemben jelentkezik újra Egeres—Petri—Farnas—Bikal—Sárvásár tájékán. Az alacsonyabb szinteken, a nagyobb völgyoldalak lejtőin levő szóktetőket jórészt lejtőtörmelék takarja, füves vagy erdővegetációval. Az alsó durvamészke szóktetői szintje a jegenyei medencében látszik szép kifejlődésben s Körösfő környékén újból, de itt már mint felszínképző uralkodó szint jelenik meg. Sárvásártól északra már nincs a felszín: fiatalabb üledékek takarják. A Hunyadi-medencében az alsó durvamészkeből épült felszín típusos táblás „asztalhegyek” vannak. Peremük mindenütt meredeken szakad le, a rétegek dülésének irányában hosszú homorú lejtőket alkot, melyekén gyakoriak a lejtős tömegmozgások.

Területünkön a Csigadombtól kezdve jól fejlett szerkezeti táblamaradványok vagy lenyesett platófelszínnek követhetők egészen Mákóig. Bogártelke—Egeres—Gyerővásárhely között egy újabb táblamaradványfelszín van, az inaktelki tábla. Egeres—Petri—Farnas—Bikal—Körösfő között jelenik meg a táblás szerkezet legnagyobb kifejlődésben.

Az oligocén képződmények térségében is kialakultak réteglépcsők, szóktetők, például a Nádas patak bal oldalán kb. 100 m-rel az eocén

11. ábra. Keresztszelvény Egerbegy és a nagykapusi Köves-hegy között (I. Egerbegy-pataka, II. Egerbegyi tető, III. Kapus-patak, IV. Alsópád, V. Köves-hegy szöktetője)

réteglépcsők fölött, azokkal közel párhuzamosan meszes márgákon vagy pedig a dacittufás *mérai rétegeken*. Mérában a Gálnás (647 m), Nádason a Csipkés-hegy (641 m), Türen az Akasztófa-domb (617 m) s a Kösörű-hegy (616 m) Bogártelkén, a Szilas (597 m) és a Körtvélyes-tető (610 m) Egeresen jellegzetes ferde gerincű „szöktető“-jellegű bérceikkel tűnek fel (11. ábra).

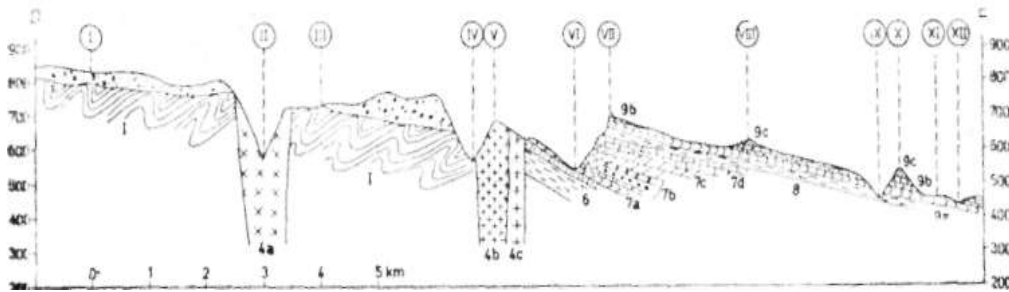
Kalotaszeg fő szöktető-gerincvonala a kolozsvári Szentpál-tetőtől (533 m) indul nyugat felé s a Csigadomb (618 m), Kismartonos (638 m), Bátor-hegy (635 m), Ölyves (637 m), Köves-hegy (686 m), Medvehegy (739 m), Gyerőffy-szöktető (692 m), Részeg-tető (747 m) csúcsokat összekötő vonalban hosszanti aszimmetrikus vonulatot képez.

Petri—Farnas—Bikal vonalán az oligocén képződmények peremi szöktetősora már nem annyira egységes, mivel az Almás forráságai mélyen feldarabolták. Nagypetriben a Szőlőhegy (480 m), Kispetriben a Gábor-domb (450 m), Farnas és Sztána között a Bükkös (538 m) tekinthető jobb megtartású, szöktetős peremű, északra billent tábladarabnak.

A kölcsönhatásban levő tájalkotó tényezők (közettani szerkezet, domborzat, éghajlati és vízrajzi tulajdonságok, élővilág és társadalom) nagy területi változatosságot, sok helyi sajátosságot, eltérő tájképi vonást hoztak létre a táj arculatában. Ezek alapján több kistáj vagy tájegység különül el itt. Tövissi József (Szabó—Tövissi 1976) a területet *Felső-Kalotaszegre* és *Alsó-Kalotaszegre* osztja. Az első *Magas-Kalotaszeg*et és *Felszeget*, a második *Alszeget* és *Kapus—Nádas mentét* egyesíti.

Magas-Kalotaszeg a Dongó—Gyerőmonostori magas térséget: Erdőfálva—Gyerőmonostor—Pányik—Sátorhegy, valamint Dongó vidékét foglalja magába (12. ábra). Legészakibb nyúlványa a Körösfő—Zsobok között emelkedő 728 m magas Ravasz-hegy és a 747 m-es Részeg-tető, mely a Pányik—Sztána-i antiklinális boltozat negyedkori megemelkedésekor került erre a szintre. Ez a hely Kalotaszeg közepe, ahonnan tiszta időben „egész Kalotaszeg és fél Erdély látható” az Aranyos mentétől 3 a Meszes hegységig a Kelemen—Hargita vulkáni vonulatáig.

Magas-Kalotaszegre jellemző a viszonylag nagy tengerszint feletti magasság (700—900 m). Ez a vidék tulajdonképpen vulkáni kőzetektől

12. ábra. Földtani szelvény a dongói fennsík és a Nádas völgye között. Rétegszerkezet Mészáros Miklós szerint: I. kristályos alaphegység, 4. vulkáni képződmények (4a dacit, 4b andezit, 4c riolit); 6 alsó tarka agyag; 7 alsó tengeri sorozat (7a anómiás mészkő és alsó gipszek, 7b *Nummulites perforatus* rétegek, mészkövek, márgák, 7c osztréas homokos agyagok, márgák, 7d alsó durvamészkő); 8 tarkaagyag; 9 felső tengeri sorozat (9a anómiás mészkövek, márgák, felső gipszek szintje, 9b felső durvamészkő, 9c *Nummulites* és *Bryozoids* rétegek). A körbe foglalt római számok jelentése: I. Dongói fennsík, II. Pányiki-szoros, III. Nyíres, IV. Erős-ér, V. Köveshegy, VI. Nádikér, VII. Gyerőffy-szöktető, VIII. Nagyhegy, IX. Hasznos patak, X. Csutakos, XI. Nádas tere, XII. Nádas medre

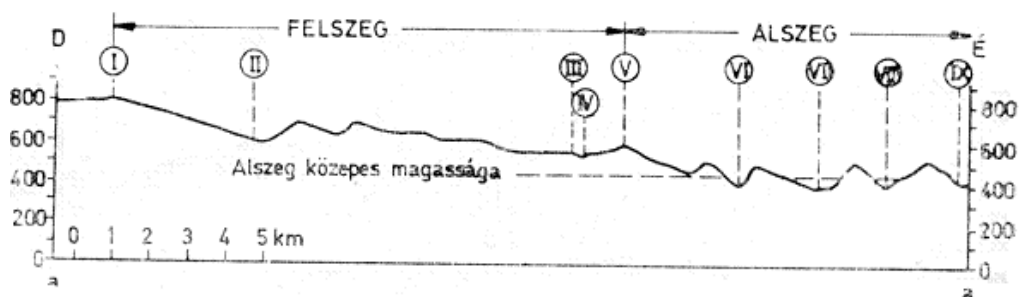
átjárt, töréses peremekben végződő kristályos rögdarab, déli része az alsó oocénben hegylábi fensíkká egyengetett, lateritas málladéktakaróval borított felszín. A kristályos rög Pányik—Sztána irányában a felszín alá bukik, de jelenléte a felszíni formák alapján Jegenyén túlig követhető. A négyes vízválasztón, a Körösfői-hágó környékén a felszínen megjelenő alsó durvamészkőben karszt jelenségek (dolinák, ördögszántások, zsombolyok) figyelhetők meg.

Jellegzetesek itt az erdőfoltok, hegyi legelők, kaszálók, sovány szántóföldek.

A Felszeg nagyobb részben a Bánffyhunyadi-medence; délen a Kalota dacitvonulata és a gyalui—dongói kristályos sarkantyú, nyugaton a Vlegyásza dacitból felépült előhegysége, a Kő-hegy vagy Kalota-hegy zárja le. Felszeg fejlődésében — akárcsak tájképi jellegében — a terület többi részéhez viszonyítva lényeges eltérések vannak.

Domborzata viszonylag tagolatlan. A Sebes-Körös vidékén a tagoltság 10—30 m. A völgyek szélesen kanyarognak a medencefenék negyedkori töltelékének felszínén. Ennek oka a Malomszegnél kezdődő Körös és a marótlaki Kalota-küszöb, mindkettő az áttört dacitvonal úton. Ezek a küszöbök mintegy duzzasztógát szerepet töltenek be. Mind a Körös, mind a Kalota patak medre és ártere elzsombékosodott ezen a szakaszon. A völgyközöket lejtőüledék takarja. A lejtők általában egyensúlyban vannak. Belső-Felszeg területén az uralkodó felszínalkotó kőzet az alsó durvamészkő. Nyolc-tíz méteres vastagságú padjával mintegy 40—50 m vastag laza agyagos márgán fekszik. A mészkőből alakult völgyközök laposak, táblásak.

A Felszeg éghajlata zordabb, nedvesebb mint az Alszegé. A kora őszi és késő tavaszi fagyok gyakoribbak. Itt az aratás Alsó-Kalotaszeghez képest 2—3 héttel késik. Kevesebb a gyümölcsös, hiányzik a szőlő. Alszeg észak felé, a már említett alacsony vízválasztó-perem mögött, az Almás vízrendszerében csaknem 200 m-rel mélyebben terül el, le Váralmásig. A Bánffyhunyadtól nyugatra tétován kanyargó Körös

13. ábra. Alszegeg és Felszegeg közepes magasságának viszonya (I. Vártető, II. Nagykalota, III. Bánffyhunad, IV. Körös, V. Kopa, VI. Daronya-völgy, VII. Földipatak, VIII. Vajna-pataka, IX. Kókényes-patak)

medre alatt 100 m mélyen a Farszegő patak és mellékágai helyenként már 500—600 m-rel közelítették a Köröst, így az Alszegeg vizei lefejezésel fenyegetik a Körös és Kalota vízrendszerét.

A feltűnő magasságkülönbséget (13. ábra) a nép is észrevette; ez adta az indítékot a névadásra.

Az alszegegi táj sokban különbözik Felső-Kalotaszegtől. Itt a domborzat puhább kőzetekben alakult és erőteljesen tagolt, sok a mély, nagy esésű völgy. A kelet—nyugati irányban elhelyezkedő völgyek észak felé néző oldala lankásabb, míg a déli meredekebb. Gyakoriak a talajmozgások, csuszamlások, suvadások. A magas agyagásvány-tartalmú oligocénkori forgácskúti rétegekben a lilásvörös és kékesszürke homokos agyagos rétegek úgy követik egymást, mint a dobostorta lemezei; az agyag vízfelvételekor erősen képlékennyé válik, s túltelítettség esetén mindjárt mozgásnak indul a lejtő.

Alszegegen az éghajlat viszonylag enyhébb, ebben a tengerszint feletti magasság mellett a hegységtől való nagyobb távolság is közrejátszik. Több itt az erdő, a kisebb lejtésű lankás oldalakon elterjedt a földművelés, állattenyésztés. A délies kitétségű meredekebb oldalak a gyümölcsstermesztésnek kedveznek, sőt Ketesd, Bikal, Bábony, Alsó- és Középföld, Zsobok, Nagy- és Kispetri határában már nagyobb szőlőskertek, szőlős oldalak is feltűnnek. A települések jellegzetes völgy menti települések.

A *Kapus—Nádas mente* fő domborzati jellegzetességei az Alszegegnél nagyobb átlagos magasságú, nagyjából Ny—ÉNy—KDK-i lefutású párhuzamos völgyek és aszimmetrikus völgyközi oldalak, háta. Ide tartozik a Kapus mente, a Pányiki-szoros kapujától Gyaluig tartó alsó völgyszakasz, valamint a Nádas vízgyűjtője, a körösfői hágótól Kisbácsig. A két patak a terület felépítő monoklinális helyzetű rétegeket dülésükre merőleges irányban vágta át, ezért völgyeik és vízválasztóik aszimmetrikusak (vö. 11., 12. ábra).

A Kapus mentén a Nádikér forrása felett emelkedő Gyerőffy-szöktetőtől nyugatra bontakozik ki valójában ez a hegyaljai táj. A Kapus völgy bal oldali vízválasztó gerincét képező felső durvamészke és felső gipszek szintjén a Gyerőffy-szöktető nyugati folytatásában a felső szöktetősor továbbkövethető egészen a Csigadombig. Ez alatt, a meredek és helyenként erózióval tagolt lejtőoldal felszínén még két sor szöktető-

lépcső van, ezek a középső és az alsó durvamészke padján és az alsó gipszes összleten, azok rétegfején alakultak, gyengébb kifejlődésben. Az alsó — Gyalu és Nagykapus között — jól fejlett szöktetőlépcső, de formája elmosódottabb, mint a felső szöktetőé. A legalsó lépcső egy puhább édesvízi mészkőrétegen alakult ki. Alsó Kapus-völgy jobb oldalán Kiskapustól egy jól fejlett párkánysík (terasz) kíséri a Kapus folyását kisebb megszakításokkal Gyaluig.

A Nádas völgye sok vonásában hasonlít a Kapuséra. Méra és Bács között a felső durvamészkeben szűkebb völgyszakasz alakult ki. Efölött a völgy kiszélesedett a közbetelepült lazább kőzetekben, különösen Kiskapus és Gorbó között. Bogártelkén újabb völgyszakasz következik, majd a szélesebb Egeresi-medence.

A jobb oldali mellékvölgyekben, a völgytengelytől és egymástól nagyjából egyenlő távolságra jellegzetes kis eróziós völgyfőkatlanok sorakoznak, amelyekben egy-egy település fészkel. Ilyenek fentről lefelé Kalotánadas, Jegenye, Inaktelke, Mákó, Vista, Szucság. A Nádas és Jegenye völgymedencéjében gipszbányák vannak. Jegenyén a völgymedence jobb oldali ágában fejtik a gipszet, a bal oldaliban, a 703 m magas Pányik—Körösfői hágó alatt északra kalciumkarbonátban gazdag (2,5 gr/liter) ásványos források vannak. A századforduló előtt gazdag fürdőélet volt itt. Ma egy menedékház és ifjúsági táborhely van a régi fürdőtelepen.

A bal oldali, meredekebb rétegfejekből alkotott lejtőn a kisebb völgykatlanokban kevesebb település alakult ki (Türe, Méra). A Kiskapus völgye, mely Mérától nyugatra torkollik a Nádasba, fejlettebb, nagyobb mellékág. Ebben már több jelentős település van (Sárd, Szentpál, Szentmihály, Nádas stb.).

A Kapus—Nádas mente a legfiatalabb földtörténeti időben, a negyedkorban folyóvízi erózió és lejtős tömegmozgások színtere volt és az ma is. Következésképpen a lejtők felszíne tagolt. Gyakoriak a torrensek, a régi, egyensúlyba került felszínbe mélyülő árkos, eróziós vízmosások. A csuszamlások, suvadások szintén gyakoriak. Gorbó határában például 1896-ban a völgy jobb oldali lejtőjén, az Omlás-hegy északi nyúlványán 100 hektárnyi terület mozdult meg, a lecsúszott föld mennyisége elérte a tízmillió köbmétert. A suvadás úgy megrongálta a vasúti pályatestet, hogy ezen a szakaszon el kellett költöztetni részben a völgyi síkságra, részben pedig a vízfolyás bal oldali lejtőjére. Ekkora suvadás azonban kivételes.

A kistáj sajátos képének kialakításához a rikítóan vörös vagy vörösbarna rendzina talajjal borított lejtőkön itt is, ott is felbukkanó fehér foltok is hozzájárulnak. Ezek mészkő-, gipsz-, homok-, agyagfejtő helyek voltak. Csaknem minden település határában működött kőfejtő a szükséges építőanyag előteremtésére. A kitermeléssel megbontott lejtők környezetében a felszín eróziója, lepusztulása meggyorsult. A hatvanas évek közepétől a kapusi Sátor-hegy északi oldalán és az Erős-ér—Nádik-ér mentén felszíni vasérckitermelés kezdődött, így antropogén felszíni formák, mélyedések, hánnyók, tárók jöttek létre, Kapus alatt pedig a földolgozásból maradt meddő kőzet hatalmas derítőmedencékben ülepedik le.

Kapus mente e terület egyedüli kistája, ahol formaalkotó vulkáni képződmények jelennek meg a felszínen. Ilyen a gyerőmonostori Köves-hegy, amely mintegy 150 m-rel emelkedik az Erős-ér szintje fölé. A Pányiki-szoros mentén több helyen előbukkannak még a vulkáni képződmények, de jelenlétüket csupán a völgy beszűkülése jelzi.

ÉGHAJLAT

Kalotaszeg mérsékelt kontinentális, hegyaljai jellegű éghajlatának néhány sajátosságát a 14. ábra és a 4. táblázat mutatja be. Ezek alapvető környezeti elemek mind a természetes vegetáció, mind a természetett növények életében.

4. táblázat

Csapadék- és hőmérsékleti értékek a Bánffyhunyadi-medencében

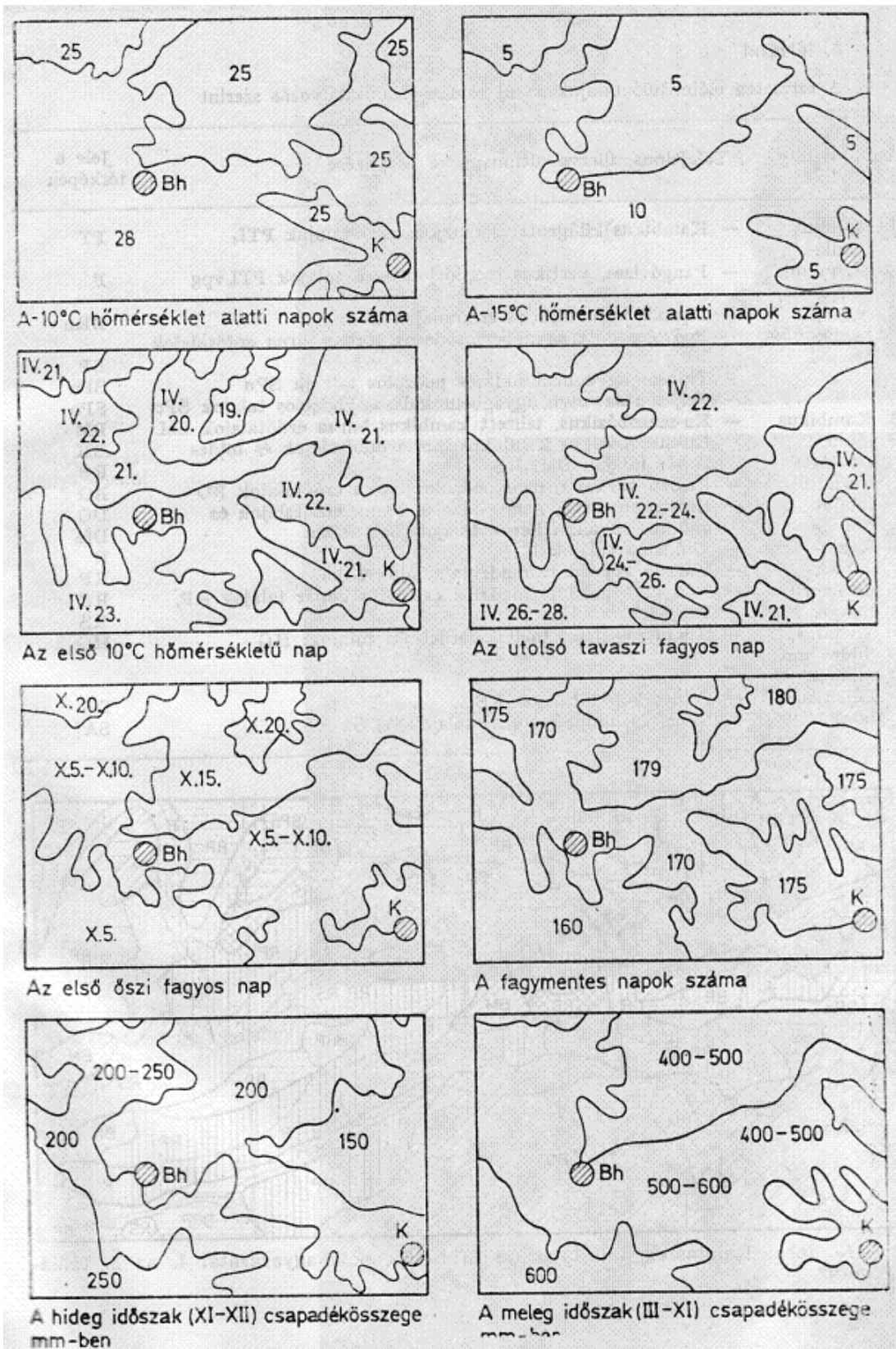
	Havi átlagok												Évi átlag
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	
Cs. mm	38,3	29,6	38,3	48,0	78,6	108,1	83,1	73,3	55,7	47,2	38,6	34,2	673,00
°C	-4,4	-2,7	2,6	8,3	12,6	16,2	18,0	17,2	14,0	8,0	2,5	-2,2	7,52

Az általános éghajlati elemek (hőmérséklet, csapadék, szél) területi megoszlásában rendhagyó, helyi vonásokat alakít ki a sajátos domborzat. Felső-Kalotaszeg hegyközélen van. Ennek következménye a már említett zordabb éghajlat. Alsó-Kalotaszeg helyi éghajlatában jelentős szerepet játszanak a délies kitétségű, meredek, szöktető lejtők, ahol az évi besugárzás értéke cm²-ként a 130—160 kilokalória értéket is eléri. Ezzel szemben az északi lejtők felszínén a besugárzás évi értéke 100 Kcal körüli, helyenként ez alatt van. A változatos lejtőkitevés és lejtőszög jelentős változásokat, eltéréseket szab meg a talaj- és természetes növénytakaró, de a természetett növények minőségi és mennyiségi megoszlásában is.

TALAJTAKARÓ

A földtani, domborzati és éghajlati tényezők hatására — és a növényzettel kölcsönhatásban — alakult ki Kalotaszeg talajtakarója. Ennek részletes jellemzése itt sem célunk, sem feladatunk nem lehet, így mindössze a terület főbb talajtípusainak megnevezésére (5. táblázat) és területi eloszlására (15. ábra) utalunk vázlatosan (a további részletekre l. Csapó—Szabó 1976).

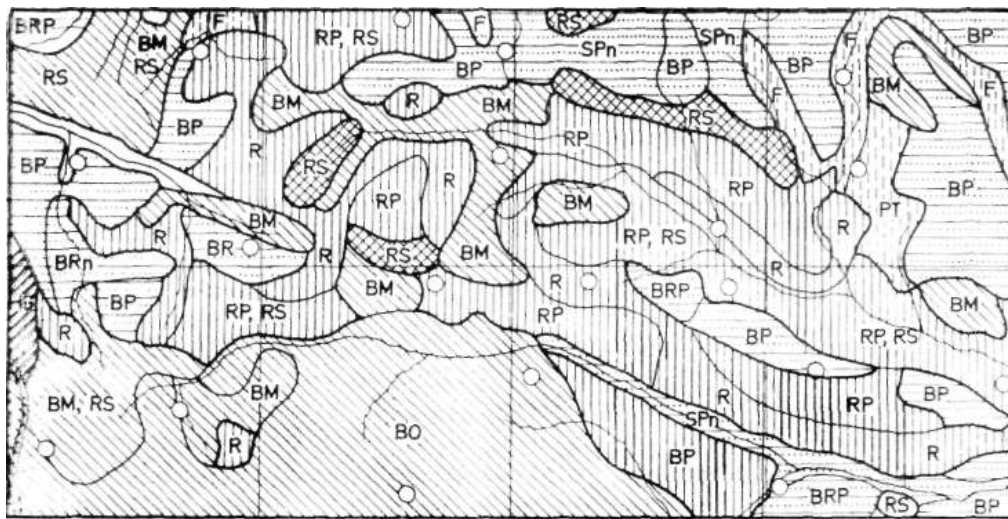

14. ábra. A terület néhány fontosabb éghajlati sajátossága

5. táblázat

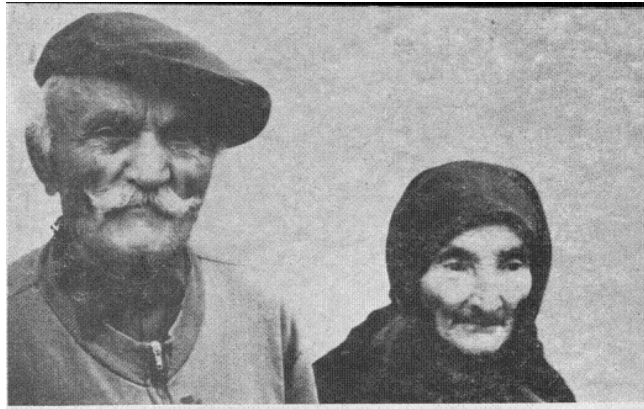
A területen előforduló talajok az új román talajosztályozás szerint

Talaj-osztály	Talajtípus, illetve altípus neve és jelzése	Jele a térképen
1. Mollikus (szelíd-humuszú)	— Kambikus kilúgozott csernozjomszerű talajok PTL	PT
	— Pangóvízes, vertikális csernozjomszerű talajok PTLvpg	P
2. Anyag-bemosódásos talajok	— Típusos vörösesbarna erdőtalajok BRn	BRn
	— Podzolosodott agyagbemosódásos vörösesbarna erdőtalajok BP	BP
	— Típusos agyagbemosódásos podzolos talajok SPn	SPn
	— Teljesen savanyú agyagbemosódásos podzolos talajok SPo	SPo
3. Kambikus (Szin előidézte B-szintű talajok)	— Eu-mezobázikus, telített kambikus barna erdőtalajok BM	BM
	— Eu-mezobázikus, kambikus barna erdőtalajok és földes kopár talajok BM, RS	BM RS
	— Erősen savanyú, nem podzolos barna erdőtalajok BO	BO
	— Erősen savanyú, nem podzolos barna erdőtalajok és andikus savanyú barna talajok BO, BOan	DO Dfe
4. Közvet-hatású (litomorf) talajok	— Rendzina talajok R	R
	— Márgán képződött rendzina talajok Rma	RP
	— Márgán képződött rendzina és földes kopár talajok RP, RS BRP	RP RS BRP
5. Vízhatású (hidromorf) talajok	— Humuszos-glejes talajok (erdei-réti talajok) HG	HG
6. Fejletlen talajok	— Földes kopár talajok RS	RS
	— Nyers és humuszos öntéstalajok A, SA	SA

15. ábra. Kalotaszeg talajtakarója (a betűjelek magyarázatát l. az 5. táblázatban!)

1. Adatközlő házaspár Jákó-
telkéről

2. Alakortermesztő adatköz-
lők Nagykapusról

3. Tordaszentlászlói adatközlők

4. Adatközlő házaspár Magyarlétáról

5. Nagykapusi gazdálkodó, egykori ala- 6. Egykori lopótöktermesztő Bábonyból
kortermesztő

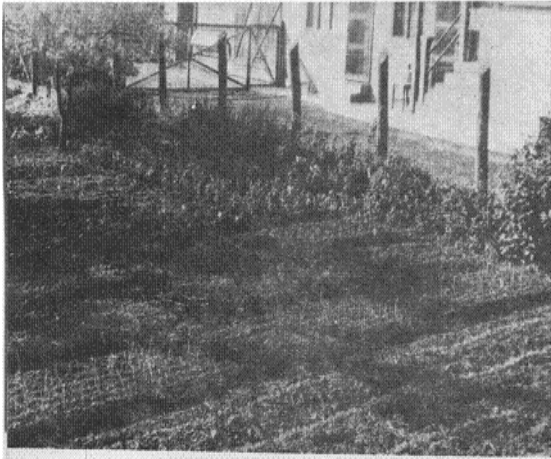
7. Egerbegyi adatközlők

8. Jegenyei adatközlő

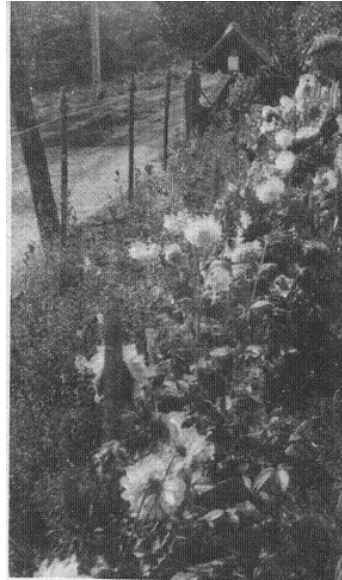
9. Adatközlő gazdasszony vetőmagtároló ládikóval (Magyarfenes)

10. Ház körüli veteményeskert tavasszal (Kalotaszentkirály)

12. Virágkedvelő adatközlő Kispetriből

11. Zsoboki adatközlő, kezében a padláson évek óta őrzött, füst fogta alakoros zacskóval

13. A dongói fennsík lekoptatott tönkfelszíne, az előtérben erdőirtással, a háttérben enyhe lejtésű legelőkkel, szántóföldekkel

14. A tönkfelszín távlati képe a Gyalui-havasok felé a Gyalu és Nagykapus között húzódó gerincről. Előtérben a szubmontán kocsánytalan tölgyesek irtásain kialakult fajgazdag kaszálórét („tárnyica“)

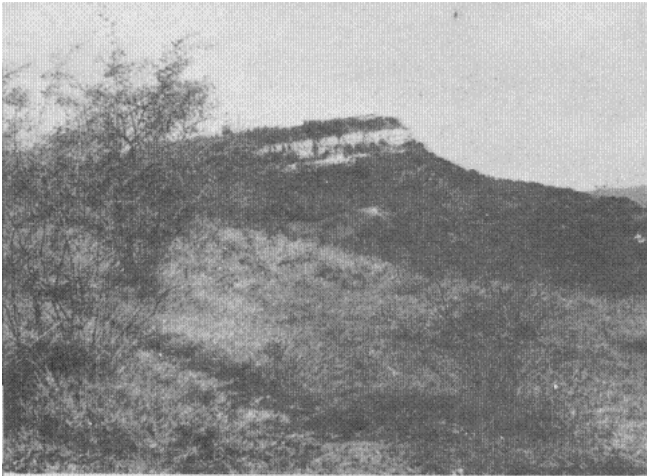

15. A Sátor-hegyet átfűrészelő Pányiki-szoros felső szakasza, a fennsíkon irtásrétekekkel, legelőkkel, a völgyekben kevert fenyveserdővel

16. A Pányiki-szoros alsó szakasza Kiskapus felett, a völgyfenéken hordalék-növényzettel, az oldalakon perjeszittyós tölgyesekkel

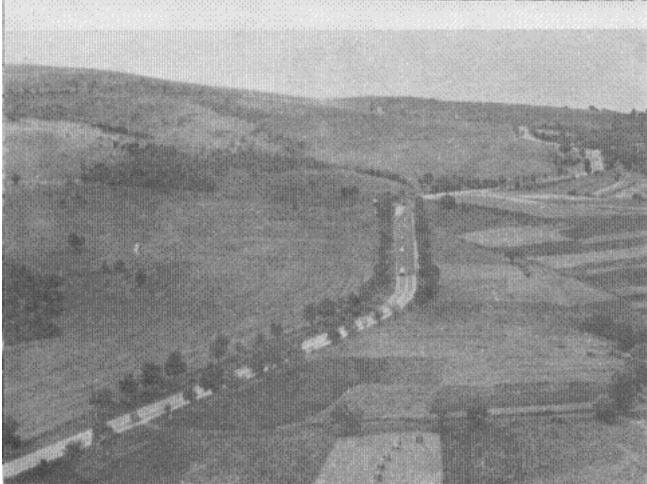

17. A kalotaszegi szöktetősorok legszebbike — a Gyerőffy-szöktető (692 m) hóféhér alabástrom sziklái

18. Kilátás a Gyerőffy-szöktetőről a Kapus völgyére és a Sátor-hegyre, középen a Pányiki-szoros alsó bejárata

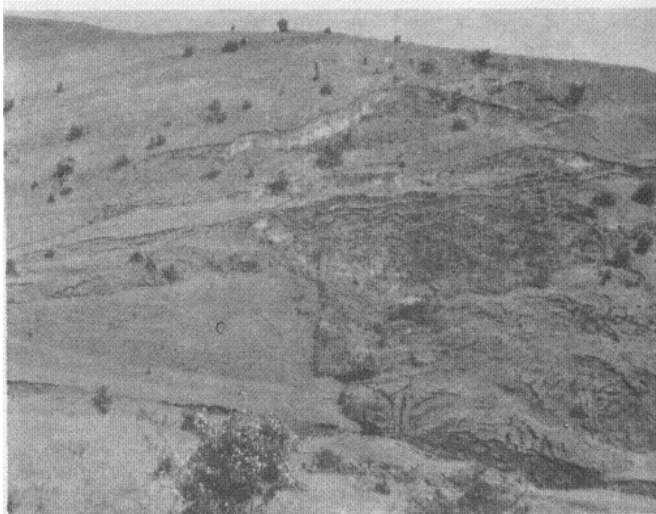
19. Kilátás a Köves-hegyről a gyerőmonostori hágó felé a nemzetközi műút vonalában. A kép előterében. a jobb oldalon tájfajtákát is őrző háztáji parcellák

20. Jellegzetes Nádas menti táj háztáji parcellákkal és patak menti fűzések maradványaival

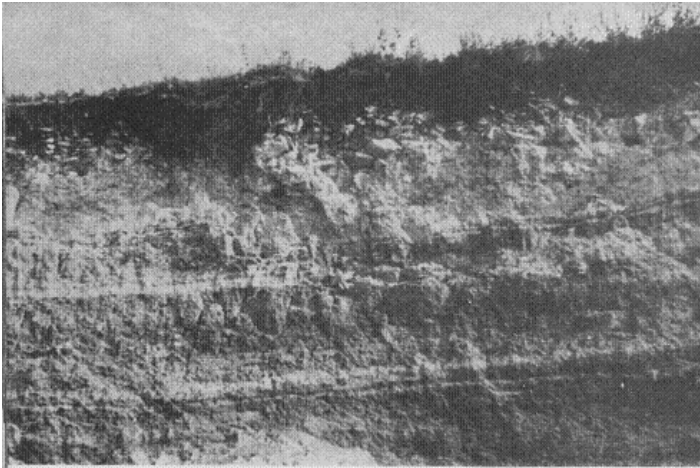

21. Régi irtástérleten kialakult földcsuszamlás Gyalu határában

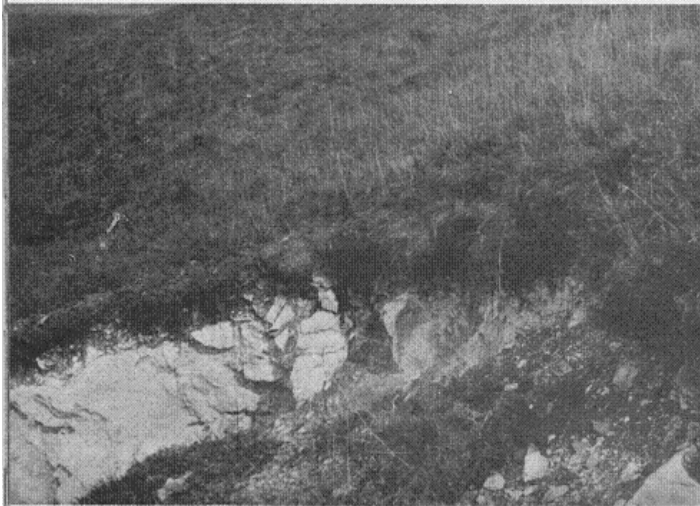

22. Patak menti erdőmaradványok a Kalota völgyében

23. Jellegzetes termőrétegű talaj Türe határában (a völgyfenékhez közel képződött feltárásban a talaj néhol alig 10 cm vastag)

24. Jegénye határában a durvamész alapkőzeten kialakult, fenyérfüvesekkel borított talaj (vastagsága helyenként még a 10 cm-t sem éri el)

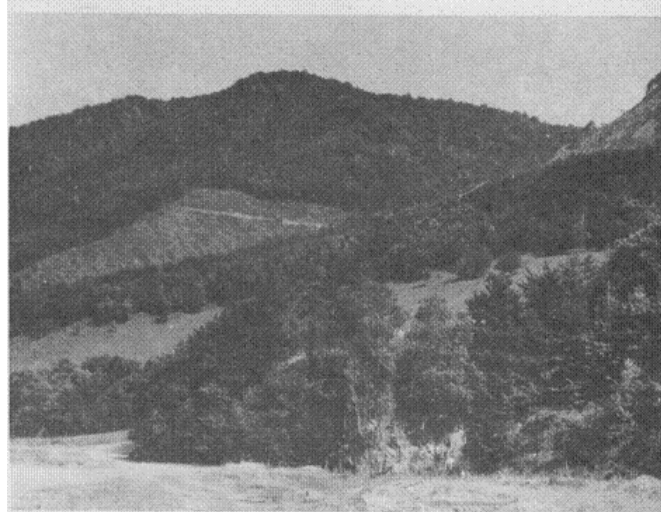

25. Irtással ritkított, legeltetett fenyőerdő-maradvány (Dongó és Pányik között)

26. A szűk völgyek nehezen megközelíthető helyein menedéket találó lucfenyves (*Hieracio transsilvanico-Piceetum*) és irtásnövényzet Pányiki-szoros). Háttérben a tetőn bükkösök

27. Perjeszittyós kocsánytalan tölgyes mozaikos szerkezetű erdő (*Luzulo-Quercetum*) a Pányiki-szorosban

28. A nehezebben megközelíthető meredek oldalakon ugyanaz a társulás összefüggő, nagy területeket borít. Előtérben az erdélyi bennszülött *Cirsium furiens* — ázázászat — terjedő állománya (Pányiki-szoros)

29. Irtás után újraképződő gyertyámos (*Quercus petraeae-Carpinetum*) Kisbács határában

30. Melegkedvelő tölgyes-cseres tatárjuharos erdőszél (*Quercetum petraeae-cerris*) Gyerővásárhely felé, a Les-tetőn

31. Veresgyűrűs-ostorménfás cserjések (*Viburno-Cornetum*) Körösfő és Sztána között

32. Csertőlgyes (*Quercetum petraea-cerris*) Bábony határában

33. A Nádas völgyében, Egeresenél az egykori égeres erdők helyét ma település és mezőgazdasági terület foglalja el

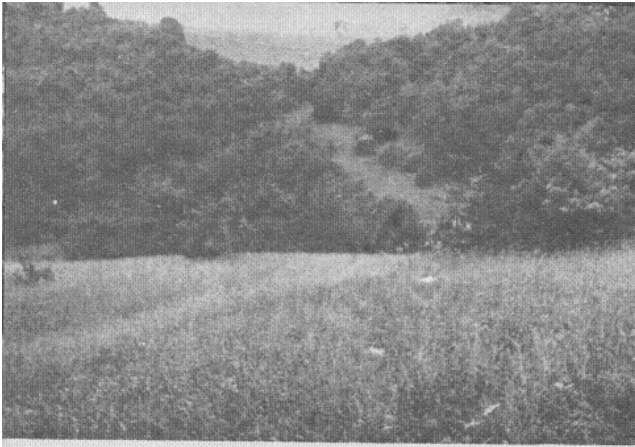
34. Az égeresek aljnövényzetére emlékeztető maradványtársulás, podagrafüves acsalapus társulástöredék (*Aegopodio-Petasitetum*) a Nádas völgyében (Egeres és Jegénye között)

35. Égetésses legelőtisztítás (valójában visszaerdősülés gátlása) Sárd határában a *Fenierdeu* (— Fenyőerdő) nevű helyen (ma kökényes-galagonyás legelő vadkörte hagyásfákkal)

36. Határrészlet élősvénnyel kertelt legelővel és felnövekvő vadkörtes hagyásfákkal

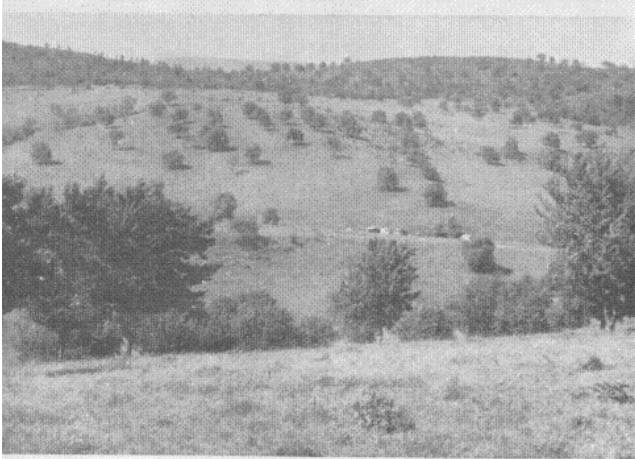

37. Gyertyános tölgyesekkel övezett fogtekerceses-barázdált csenkeszes kaszáló (*Danthonio-Festucetum*) Jegenye és Nádas között

38. Leromlott vöröscsenkeszes-vékonytippanos legelőn (*Festuceto-Agrostietum*) álló kocsányos tölgy (*Quercus robur*) mint „tanúfa“ a Sztána feletti irtásréten

39. Vékonytippanos-vöröscsenkeszes irtásrét (*Agrostieto-Festucetum*) vadkörtés hagyásfákkal (a háttérben a visszaerdősülés fokozatai figyelhetők meg)

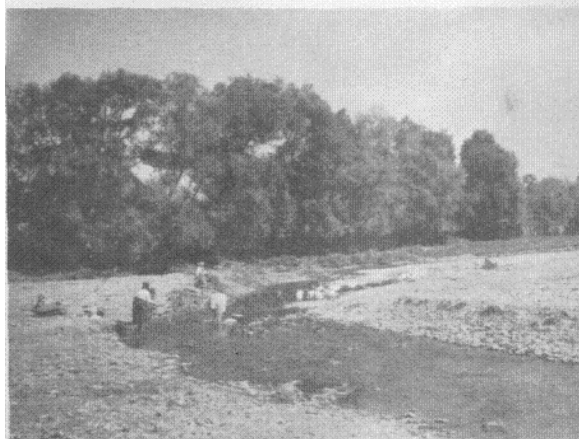
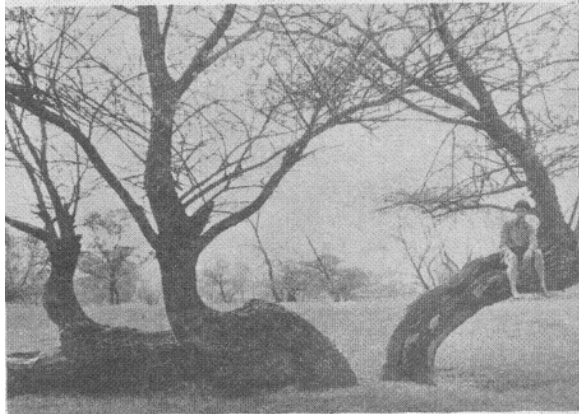
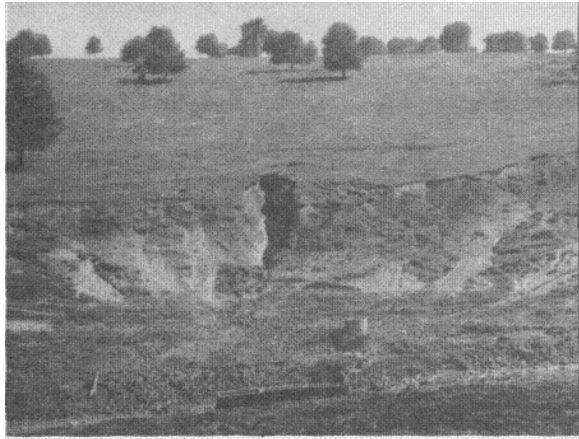

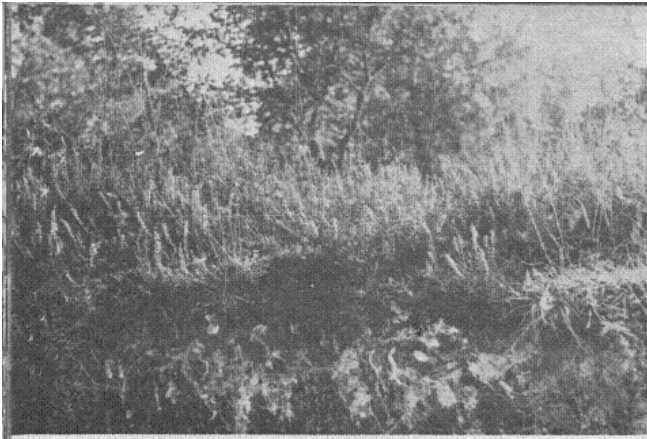
41. Az övezetalkotó fákként számon tartott csertölgy (*Quercus cerris*) és közönséges bükk (*Fagus sylvatica*) közeli találkozása a Sztána feletti legelőn

40. Vadkörte hagyásfák Kisbács határában előtérben az itatóra járó állatok által felszaggatott gyepszőnyeggel)

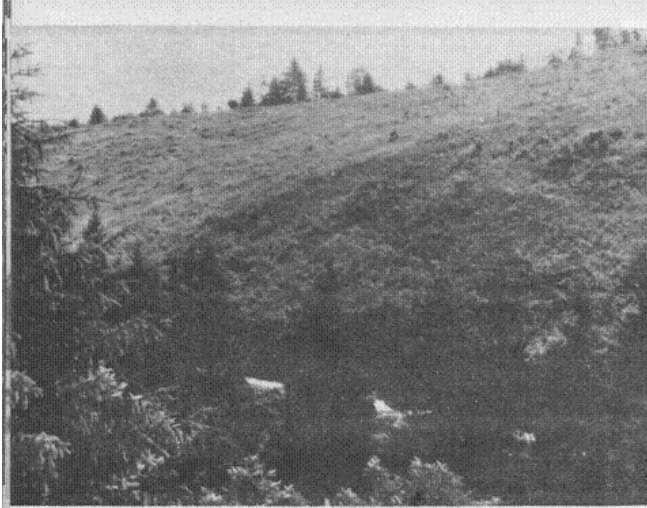
42. Fehér füzes ligeterdők (*Salicetum-albae fragilis*) pusztuló maradványfái a Kapus völgyében (1958)

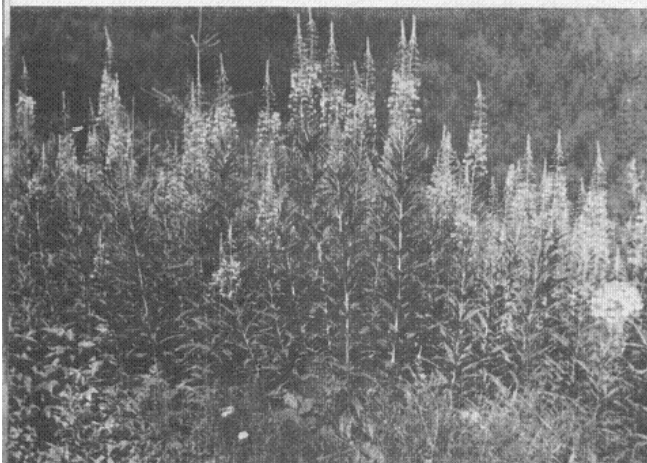
43. Fehér füzes, törékeny füzes szegély Nagypapusnál

44. Csarabos (*Nardo-Callunetum callunetosum*), itt kocsánytalan tölgyes lucos vegyeserdők irtásnövényzete (Pányiki-szoros)

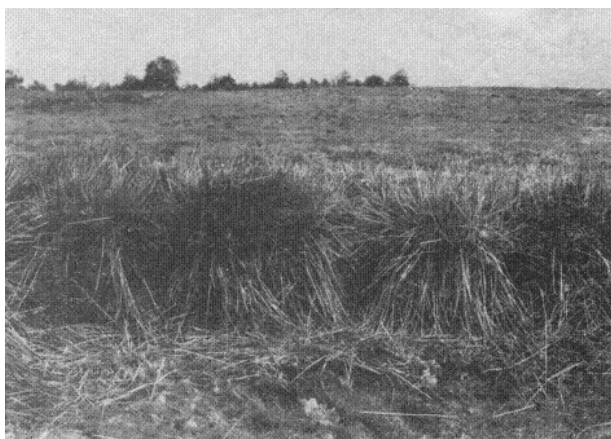

45. Aggófűves fűzényesekkel (*Senecioni-Epilobietum*) borított irtás Bálcești és Dongó között

46. A fűzény (*Epilobium angustifolium*) a havasi irtások tömeges szép lila virága

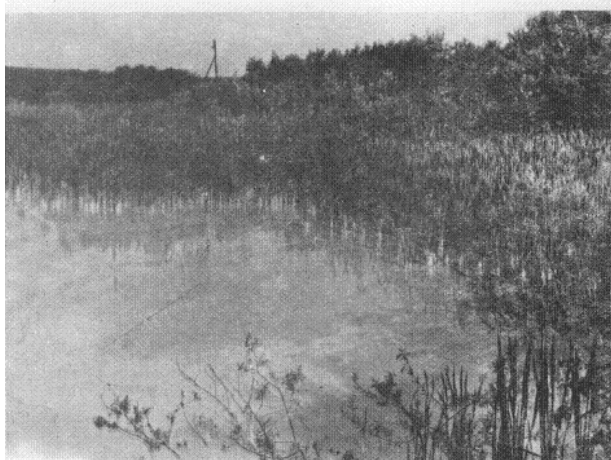
47. Zsombéksásos-tőzezes társulás (*Carrici elatae-Sphagnetum*) a Les-tetői mocsár peremén

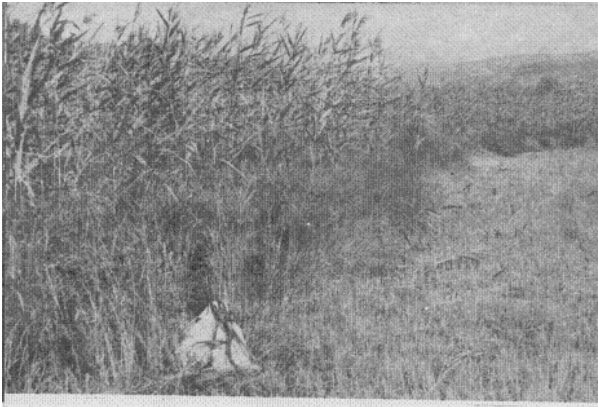

48. Tőzegmohás részlet a társulásból

49. Keskenylevelű gyékényes (*Typhaetum angustifoliae*) a Nagykapus melletti ülepítőkbén

50. Érdes sásos (*Caricetum gracilis* és nádas (*Phragmitetum communis* érintkezési felülete a Nádas völgyében Vista határában. Az „egyezményes“ társuláshatárt a kaszálási gyakorlat jelzi: az érdes sás bivalytakarmánynak és alomnak még használható

51. Takarmánynak alkalmatlan patak-kísérő szegélytársulás (*Junco-Menthaetum epilobetosum*) Magyarvalkő határában

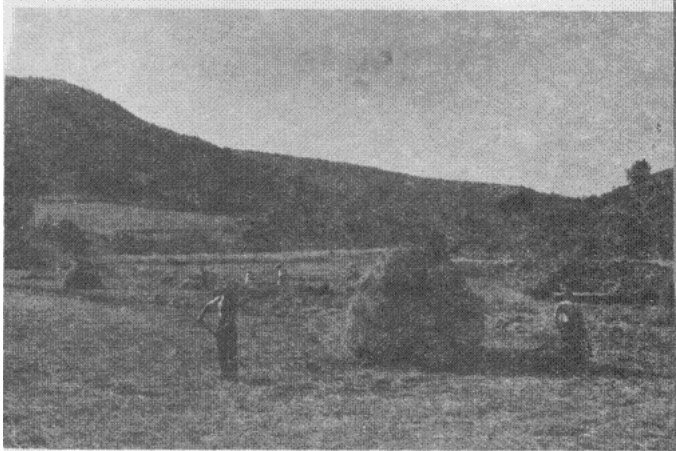

52. Náddal kevert korcsherés-kúszó-típpanos (*Agrostetum stoloniferae trifolietosum hybridi*) társulás a Nádas völgyében

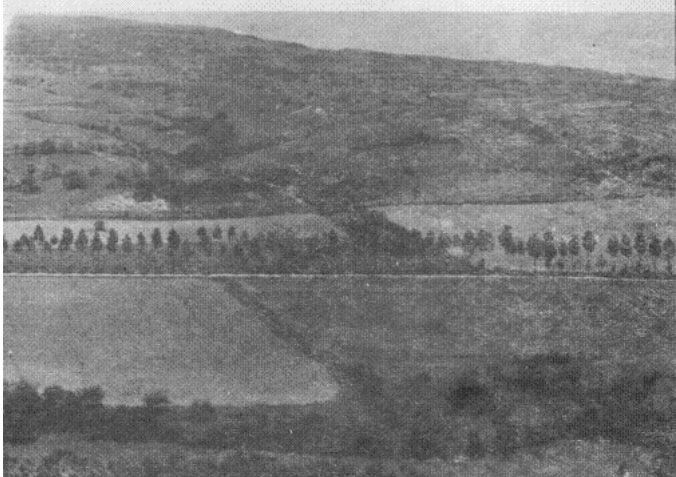
53. Színes virágpompájú pacsirtafüves szákapertjés hegyi kaszáló. (*Polygalo-Brachypodium*) a Kis-Szamos völgyében, Gyalu határában.

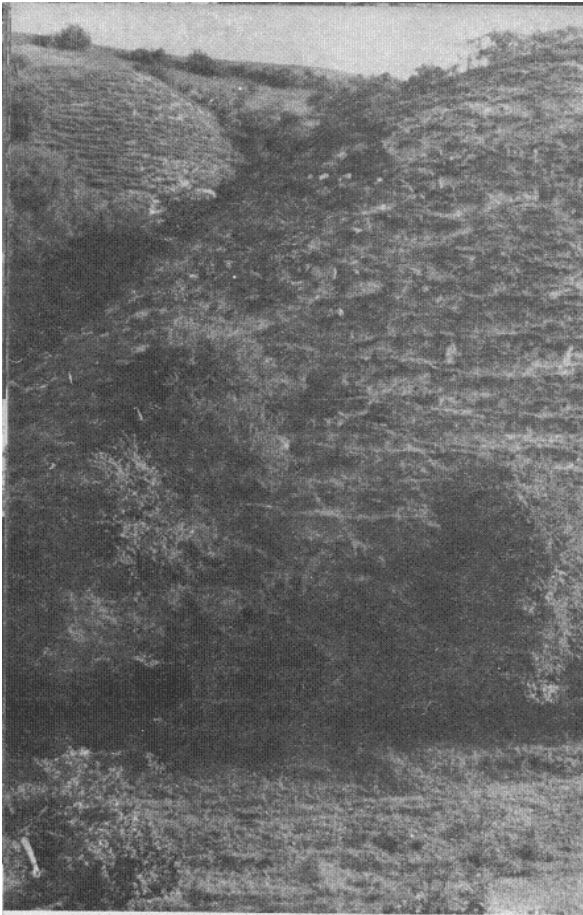

54. Réti széna gyűjtése Somtelke határában (a háttérben kocsány-) talan tölgyes-csertölgyes — *Quercetum petraeae-cerris*)

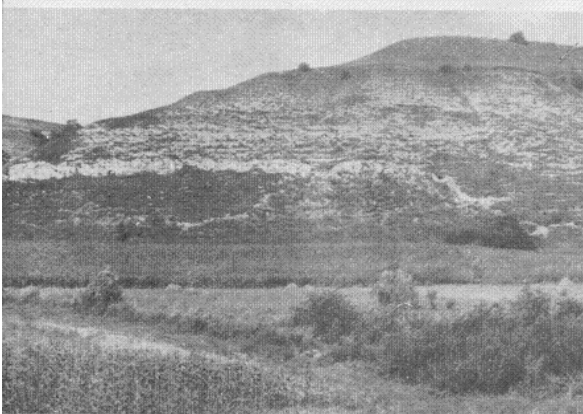

55. Kilátás a Nádas völgyére a Vista feletti gerincről: előtérben patakkísérő ritka bokorfűzések és felszántott nedves rétek

56. Fátyolvirágos-tollas szálkaperjés (*Gypsophilo-Brachypodietum*) juhlegelő a Gyeróvásárhely és Inaktelke közötti gipszes oldalakon

57. Lepusztult fátyolvirágos, tollas szálkaperjés és fenyérfüves száraz gyepek a jegenyi völgyben

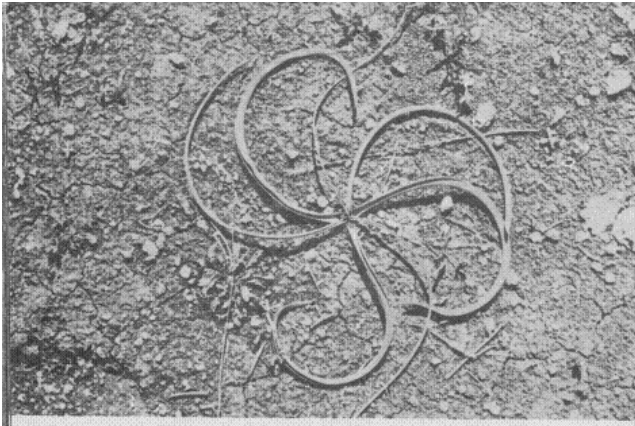

58. Gipszes, meszes padokon kialakult sajátos bárányürmös-mezei ürmös társulás (*Ariemisetum ponticae-serriceae*) Farnas határában

59. A díszes kakukkfüves társulás (*Thymelum comosi*) jellegzetes kísérőnövénye, a borzas varjúháj (*Sedum sexangulare*) Gyalu határában, a Bátor-hegyen

60. Tavaszi tőlevélrózsájának formájával a népi névadást is magyarázó kígyóbagyos (*Ornithogalum* sp.)

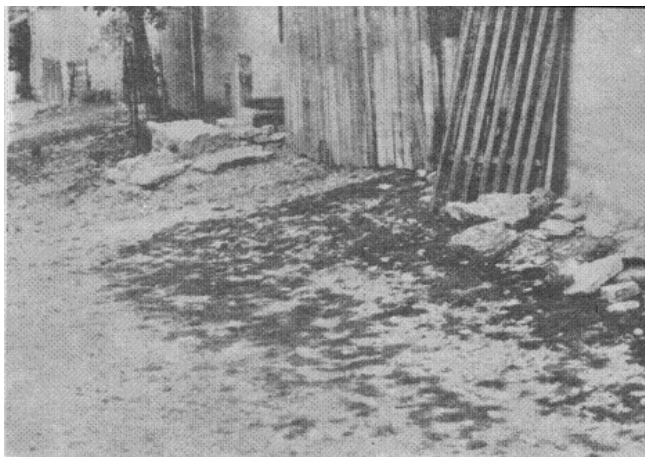
61. Kukoricatermesztés szentlászlópénzes váz talajon (Inaktelke)

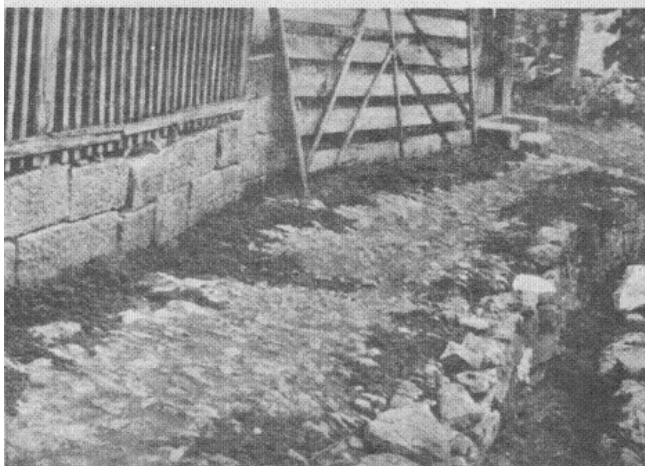
62. Siskafüves (*Calamagrostetam epigeii*) társulás Gyerővásárhely határában melegkedvelő tölgyesek szegélyén (feltehetőleg régi szőlő helyén)

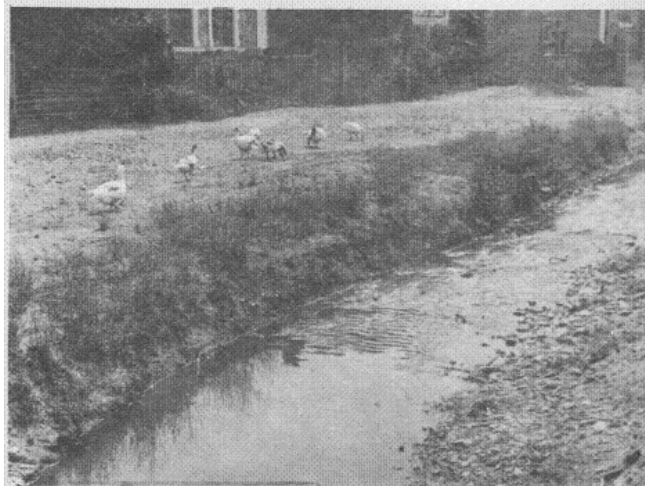
63. Keseknylevelű porcsinkeserűfüves (*Polygonetum avicularis polygonetosum arenastrosi*) durvamésző darabokból rakott útszegélyen Járótelkén

64. Fodros disznóparéj uralta társulás (*Polygonetum avicularis amaranthetosum crispum*) alabástromból rakott kerítés és járda mentén Zsobokon

65. Vasfüben (*Verbena officinalis*) gazdag porcsinfüves (Magyarfenes)

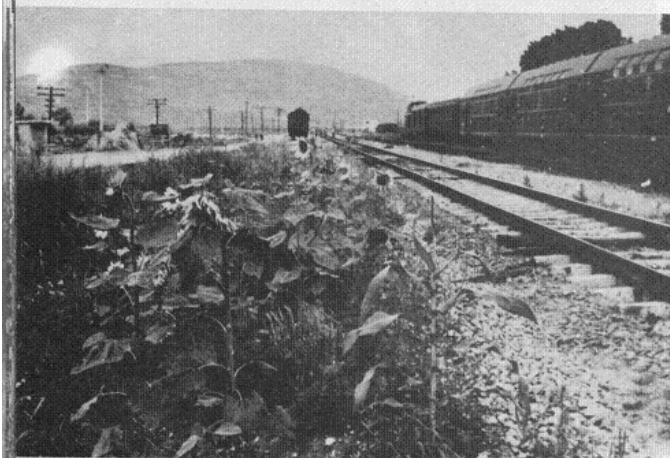

66. Mozaikszerkezetű, nedves-
ségkedvelő szittyós-lómentás
gyomosodás (*Junco-Menthetum*
a sztánai itató körül

67. Kúszó varjúlábban gazdag
angolperjés-nagy útifüves tapo-
sott gyomtársulás (*Lolio-Poten-
tilletum coronopetosum*) egy dur-
vamésszel kövezett udvaron
(Sztána)

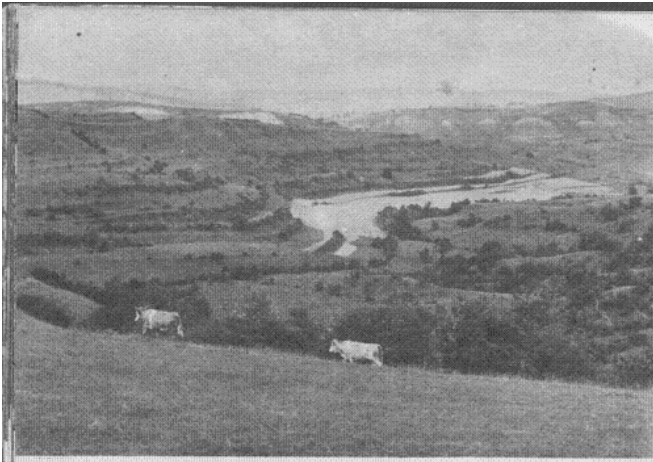
68. Termesztett fajok (*Zea mays*,
Helianthus annuus, *Triticum*
aestivum) beilleszkedése tapo-
satlan ruderális gyomnövényzet-
be az országút és a vasút közötti
sávban (Gorbó)

69. Fekete üröm uralta varádics-fekete üröm társulás (*Tanaceto-artemisetum artemisiosum*) frissen árkolt patakmeder mentén (Mihályfalva)

70. Gyűjtögetésre is kihasznált gyomterület egy archaikus jellegű telephely környékén (Inaktelke határában)

71. Jórészt szerepüket veszített agroteraszok

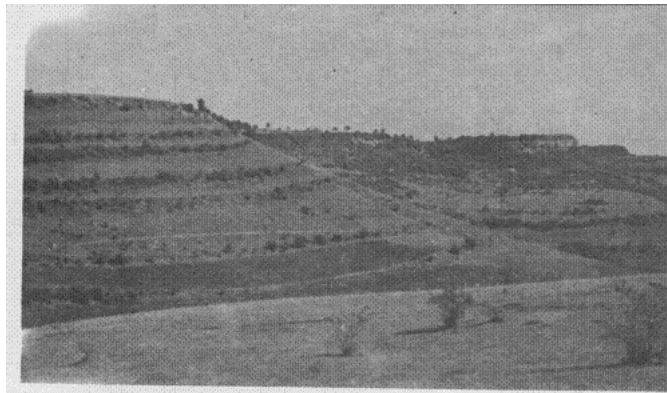

72. Ma is funkcionális, rendszeresen művelt agroteraszok Bedecs határában

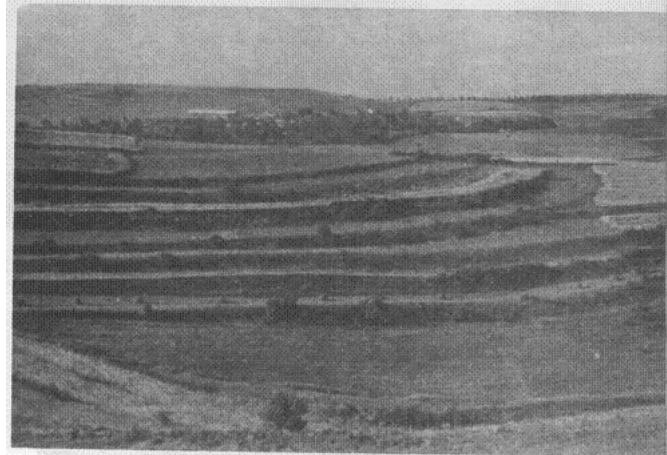

73. Funkcionális és felhagyott agroteraszokkal szabdalts táj a Kapus völgyében a Köves-hegy től keletre, a felszíni bányai termelések megnyitása előtt (1960). A kép előterében lévő szántóföldön 1975-ben még alakorvetés volt

74. Felhagyott agroterasz-rendszer a Gyerőffy-szöktetőtől nyugatra ; a teraszperemeken kökényes-galagonyás (*Pruno-Crataegum*), veresgyűrűs-somos (*Cornetum sanguinei*) és veresgyűrűs-kányabangítás (*Viburno-Cornetum*) bokrosok

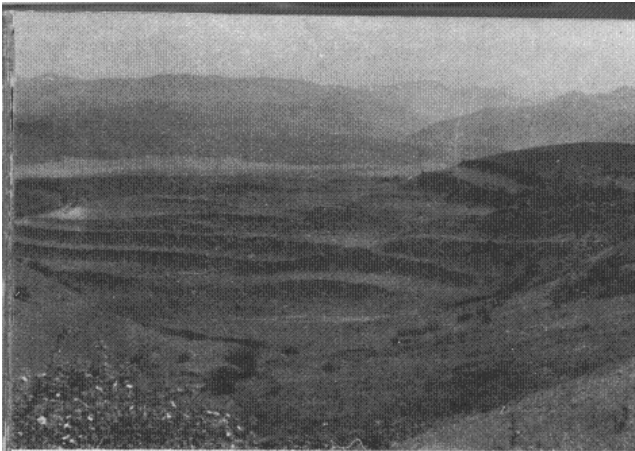

75. Részben szántott, részben kaszált keskenypadkájú agroteraszok Gyerővásárhely határában

76. Széles padkájú, gépi művelésre alkalmas agroteraszok (előtérben) és meredek, gépi művelésre alkalmatlan, felhagyott teraszrendszer Magyarvalkó határában.

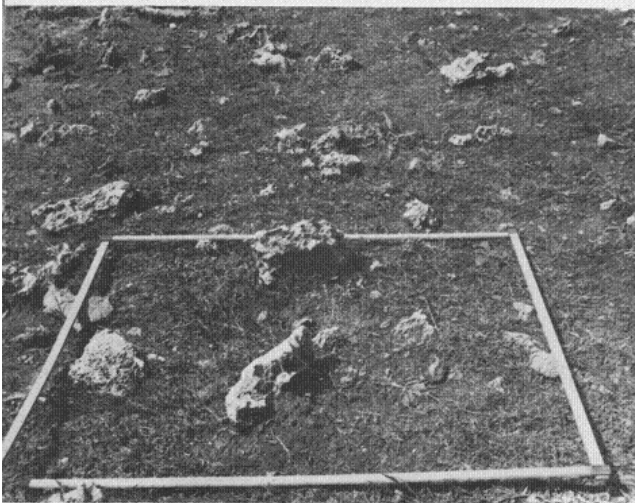

77. Bokorperem nélküli agroteraszrendszer homlokvonalala a Kis-Szamos egy mellékvölgyének bal oldali lejtőjén. Háttérben a Gyalui-havasok

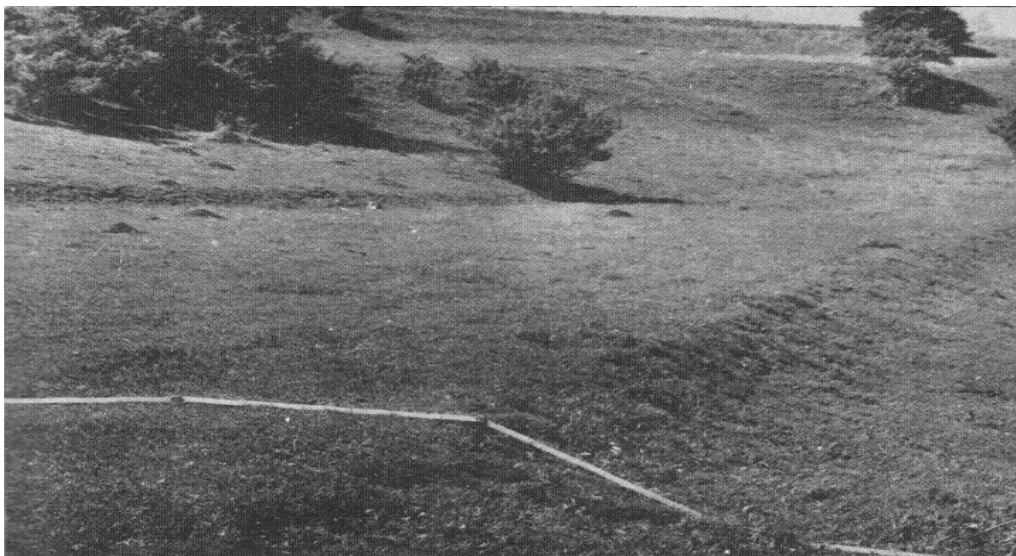

78. Az előbbi agroteraszrendszer pusztuló részűi és padkái

79. A perje és muharfű (*Agropyron, Setaria*) mutatja, hogy ezt az agroteraszt a Sátorhegyen a közel-múltban még szántották. A szántóföldön heverő édesvízi mészkődarabok méreteit a négyzetméteres keret érzékelteti

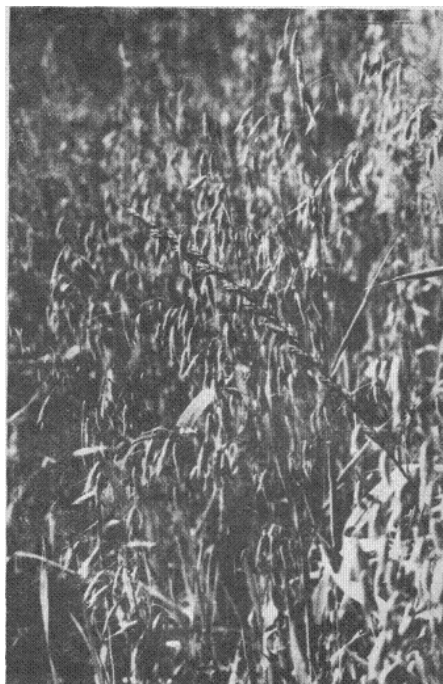
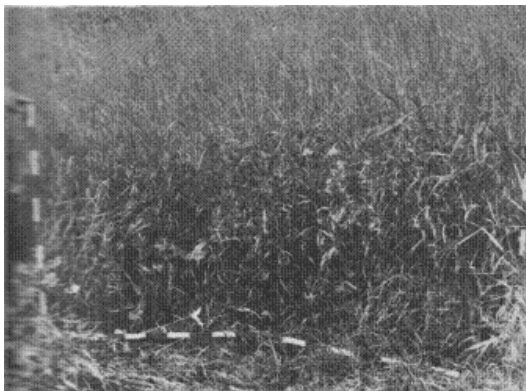

80. Begyepesedett, keskeny padkájú legeltetett agrotasz Győrvásárhely és Bedecs között

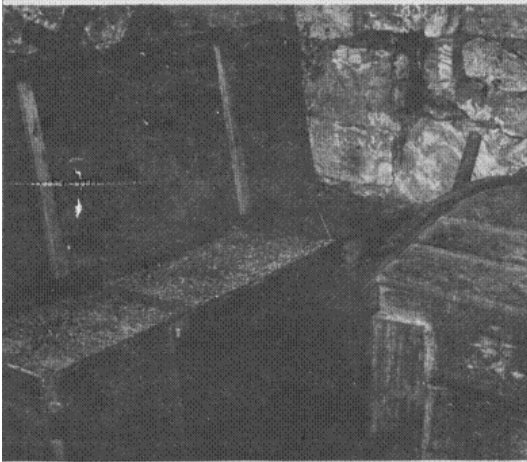
82. Zabvetés (*Avena sativa*) a képen keresztben álló bolondító (*Lolium temulentum*) kalással (Bedecs)

81. Jól kifejlett perjés társulás (*Convolvulo-agropyretum agropyretosum*) a kapusi bányák meddőhányóin kialakított gyalult teraszokon

86. Szélesebb és keskenyebb szalmakalapfonat-
minták Jákótelkéről

83. Alakorpróba (*Triticum monnococur*) takar-
mánykeverékben Nagykapuson

84. Gabonatarató ládák Nagykapuson

85. Búzaszalmából fonott durvább (a bal olda-
lon) és alakorszalmából fonott finomabb fonatú
szalmakalap (Szék)

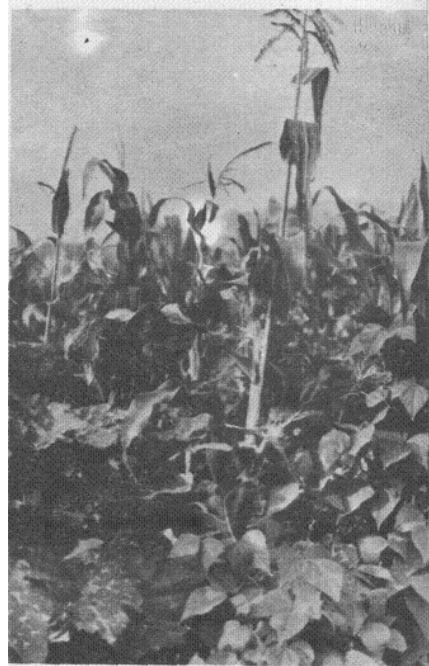
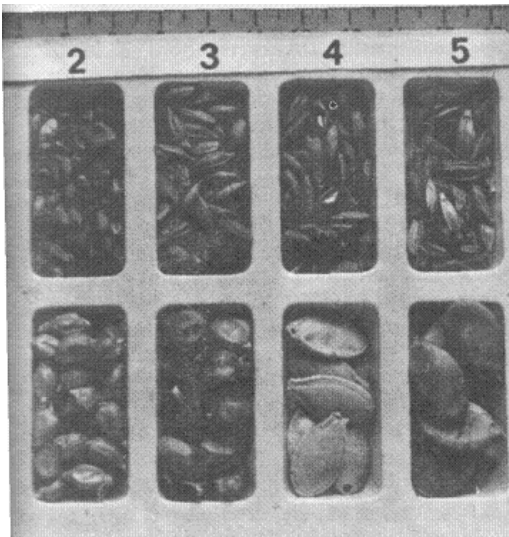

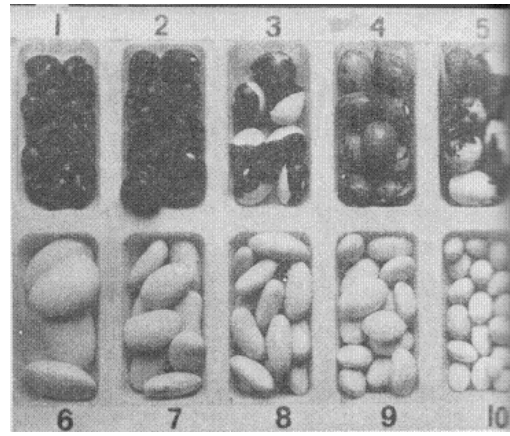
88. Vadzabbal kevert változatos genotípusokat őrző árpa-
vetés (Gyerővásárhely)

87. Sadao Sakamoto kyotói professzor, a kultúrnövény-
evolúció kutatója, aki a kalotaszegi hagyományos növény-
termesztés tanulmányozására két alkalommal is vezetett
hozzánk expedíciót, rozs tájfajtákból gyűjt Bedecs határában

89. Kukorica — paszuly — tök (Zea — Phaseolus — Cucur-
bita) vegyestermesztésével kialakított nagy fotoszintetikus
teljesítményű, kiegyensúlyozott, gyomosodástűrő növény-
együttes — ősi indián kulturák újralfedezett öröksége

90. Alakor, búza, árpa, pattogatni való kukorica, tök táj-
fajták magpróbáinak változatossága

91. Paszuly cséplése cséphadaróval (Magyarléta)

92. Paszuly-tájfajták magvainak változatossága

93. Karós paszuly (*Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*) szárítása Magyarlétán

A NÖVÉNYTAKARÓ

KALOTASZEG NÖVÉNYTAKARÓJÁNAK FEJLŐDÉSTÖRTÉNETÉRŐL

Kalotaszeg területén — de Közép-Európában is — a földtörténeti középkor és harmadkor növényzete a maitól eltérő típusú volt. Az akkori növényzetnek nincs genetikus kapcsolata a mai növénytakaróval. A harmadkor végén, a pliocénben — amikor a terület végleg szárazulattá vált és megkezdődött a mai domborzati formák kialakulása — változatos fajösszetételű vegyeserdők borították a területet. Azokban az erdőkben a ma itt termő fajoktól többé-kevésbé eltérő tölgy, hárs, kőris, bükk, szil, gyertyán, nyír, juhar és gesztenye fajok mellett japánakác (*Sophora*), krisztustövis (*Paliurus*), azálea (*Rhododendron*), magnólia és melegkedvelő fenyőfajok (*Pinus*, *Tsuga*, *Sequoia*, *Abies*) keveredtek. Ezeknek az erdőségeknek a jellege a mai kaliforniai és Dél-Japán erdőségekhez lehetett hasonlatos. Az eljegesedés során végbement gyökeres változást többek között Diaconeasa és Chilchici (idézi Csűrös 1981) vizsgálatai alapján lehetett rekonstruálni: a fajokban nagyon gazdag pliocénkori erdőt fokozatosan egyhangú erdeifenyő uralta erdőségek váltották fel, melyek a teljes eljegesedés (valószínűleg a Würm-korszak) idején mogyoró, szil, tölgy, fűz és nyír fajokkal keveredtek.

Az eljegesedési periódusok alatt és főleg után alakult ki az a növényvilág, melynek fajai a vidék növénytakarójában ma is megtalálhatók. Kivételt talán csak a gipszsziklákon megtelepedett néhány faj képezhet, melyek esetleg a harmadkorban is éltek a területen (reliktumok; vö. 81. l.).

A negyedkori (pleisztocén, holocén) növényzet jellegét ma a hegyvidéken a Kalotaszeg délnyugati peremén még fellelhető tőzeglápok sora őrzi, és az egykori természetes vegetáció rekonstruálása ugyancsak a tőzeglápokban különböző szintekben fosszilizálódott pollenszemcsék meghatározásán és számszerű elemzésén alapul (Pop 1960, 1971).

Ezzel a módszerrel kb. tizenötezer esztendőre visszatekintve lehet követni a szélbeporzású fajok (többnyire fák) részarányát az egykori növénytakaróban, és több-kevesebb biztonsággal meg lehet állapítani, hogyan követték egymást egy adott területen az erdeifenyvesek után a lucfenyőerdők, a tölgyesek, mogyorósok, gyertyánosok, bükkösök (vö. pl. Boşcaiu 1971, 286—7). A tőzegrétegeknek sokáig csak a viszonylagos korát lehetett felbecsülni; az újabb radiokarbon módszerű abszolút kor meghatározások alapján azonban valószínű, hogy a tőzegtelepek kora a becsültnél nagyobb, eléri a huszonhétezer esztendőt (Pop—Petrescu 1971). A jelenkor felé a hazai elemzések általában i.sz. 1000-ig adják meg az eredményeket (Boşcaiu 1971). Ez sem merev időhatár: természetes életterekben, háborítatlan területeken, pl. Európa északi vidékein a pollenanalitikai vizsgálatokat sikerrel alkalmazták XVII—XIX. századi vegetációs változások (égetés, irtás) kimutatására is (Vuorela 1975, 1976). Erdélyben a régi települések közvetlen közelében ritkán találhatók háborítatlan friss üledéksorok (a tőzeglápok pollenanalitikai vizsgálata legin-

kább az emberi tevékenység zavaró hatásától mentes havasi vegetáció változásainak a követésére alkalmazható). Ez azonban nem elegendő az antropogén hatások pontos rekonstruálására. Azoknak az antropogén hatásoknak a rögzítésére, amelyeket Észak-Európa növényzetében pollen-analitikai módszerekkel követni lehet, Kalotaszeg palinológiai adatai nem alkalmasak. Ezen a területen eddig csak egy (Nyárády A. et al. 1966), közvetlen közelében pedig ugyancsak egy nagyobb tőzegláp beható vizsgálata történt meg (Lupşa 1971). Egyik elemzés sem tűzte ki célul az utóbbi ezer esztendőben beállott változások rögzítését.

A természetstörténeti növényföldrajzi vizsgálatok közelebb vannak a tőlünk követett eljáráshoz: az egykori emberi településeken és azok közelében található kultúr- és vadnövénymaradványokat használják fel következtetések levonására. Ez a megközelítés nálunk egészen az új kőkorszakig, mintegy hét-kilencezer esztendeig követheti visszafelé az emberi települések környezetében kialakult természetett és gyomnövényzet változásait. Az adatsorok természetesen nagyon hézagosak, a jó megtartású növényi maradványok ritka kivételek, és egy-egy kisebb területről, pl. Kalotaszegről az utóbbi évszázadokból egyetlen kultúrnövény-maradvány-meghatározás sem ismeretes.

Mi abban a szerencsés helyzetben voltunk, hogy rendelkezésünkre állt ennek a tájegységnek a történeti és mai földrajzi neveit feldolgozó adattár (KHn). Ennek a kiadványnak a növényvilággal kapcsolatos földrajzinév-anyagát dolgoztuk fel részletesen 1980-ban megjelent tanulmányunkban (Péntek—Szabó 1980). Ebben a dolgozatban az eddigi vegetációtörténeti kutatásoktól eltérő megközelítéssel kísérleteztünk. Kiindulópontunk a tájegység mai és történeti földrajzinév-anyaga, a mai növényföldrajzi kép ismerete és a mai népi növényismeret volt. Ebből a három ismert elemből próbáltunk meg következtetni néhány ismeretlenre: az egykori növényföldrajzi viszonyokra, a természetes növénytakaróban és a növénytermesztésben beállott változásokra, a növényzetnek a földrajzi névadásban játszott egykori és mai szerepére, a földrajzi neveknek a természetes környezet módosulásával kapcsolatos és attól független változásaira stb. Megkíséreltük a történeti növényföldrajz szemszögéből is kiértékelni a földrajzi nevekben megőrzött növénytakaróval kapcsolatos emlékeket és ezek segítségével is felmérni az emberi közösségek és a növénytakaró fejlődése, átalakulása közötti összefüggéseket.

Az ember természetmódosító tevékenysége — melynek ma is tanúi, hasznélvezői és esetenként szenvedő részesei vagyunk — ezen a területen is évezredek óta folyik. A mai helyzet teljes megértéséhez ismerni kellene a kiindulási állapotot és legalább nagyvonalakban a folyamatok irányát és ütemét. Mivel a környezet elemeinek tudatos elkülönítése a megnevezésekben jelentkezik először, a többségükben évszázadokkal ezelőtt létrejött földrajzi nevek egy korábbi ökológiai, tájképi állapot adatsoraként is felfoghatók. Ennek a módszernek a gyakorlati kidolgozását, a lehetőségek és korlátok számbavételét, valamint a teljes feldolgozott adattárat az előbbieken idézett dolgozatunk tartalmazza.

A geobotanikai szakirodalomban szokatlan, de lényegében nem új ez a megközelítés. Elvi alapja az, hogy az ökoszisztéma részeként *élő* és cselekvő hagyományos paraszti közösség általában csak a valóban funkcionálisan is elkülönülő lényeges ökológiai, vegetációs egységeket

különbözteti meg önálló nevekkal egymástól, és a földrajzi nevek — konzervatívizmusuk folytán — meglehetősen jól őrzik a közelebbi vagy távolabbi múlt növényzetére vonatkozó emlékeket. A nagy növényföldrajzi formációk jelölésére többnyire ma is az ott élő népek nyelvéből kölcsönzött szakkifejezést használunk (tundra, tajga, pampa stb.). A geobotanikai szakirodalom is használja egyes társulások vagy társulástípusok népi elnevezéseit (vö. Soó 1964), a tudományos és népi elnevezésrendszer módszeres összehasonlítására azonban tudomásunk szerint még nem került sor. Az ilyen elemzést talán „etnogeobotanikai”-nak nevezhetnők; tárgykörébe tartozik minden olyan történeti és jelenkori népi megfigyelés vagy adat, mely egy vizsgált terület mai vagy múltbeli növénytakarójára vonatkozik.

Ami a módszer főbb korlátait illeti: akadnak például olyan, csak a földrajzi nevekben megőrzött növénynevek, melyeknek a mai népi terminológiában nyomuk sincs, és fordítva, szinte csak találgatni lehet, hogy egyik-másik elterjedt, jellegzetes társulásalkotó növényfaj miért nem vált névadóvá. Óvatosságra int az is, hogy a névadás sokszor nem az általánost, a jellegzetest, hanem az egyedit, kivételest részesítheti előnyben.

Kalotaszeg éghajlati és talajviszonyai között mindenekelőtt az erdők alkotják a természetes potenciális vegetációt. Az első települések lakói is jól beleilleszkedhettek még a természetes ökológiai rendszerekbe. Gyökeres módosulással járt a mezőgazdaság megjelenése, az első agroökoszisztémák kialakulása. Ezek az utolsó természetes növényföldrajzi korszaknak, az ún. bükk-kornak (Lupşa 1971, Nyárády et al. 1966) a növénytakaróját bolygatták meg. A kialakuló, meglehetősen ingatag egyensúlyú, gyorsan leromló legelő- és szántóterületek elsősorban a bükk, kisebb részben a fenyő- és tölgyerdők rovására terjeszkedtek. A folyamatot a történeti helynévanyag alapján is ki lehet mutatni (6. táblázat).

6. táblázat

A bükkből alakult földrajzi nevek gyakorisága Kalotaszegen (a forrásokban egy helynév mellett általában több művelési mód is szerepel)

Művelési módok	Évszázadok											
	XVI sz. %		XVII sz. %		XVIII sz. %		XIX sz. %		XX sz. %		Összesen sz. %	
Erdő	1	17	6	32	12+8	27	11+6	41	19+3	37	49+17	33
Gyep	—		3	16	14	19	3	7	12	20	32	16
Szántó	—		2	10	30	41	17	40	18	31	67	34
Egyéb	5	83	8	42	10	13	5	12	7	12	35	17
Összesen	6	100	19	100	66+8	100	36+6	100	56+3	100	83+17	100

A névadás jellege és az írásos feljegyzések esetlegessége miatt a kiértékelést egy-egy perióduson belül viszonyzámként és csak tájékoztató értékűnek lehet tekinteni. Az alábbi százalékos kiértékelésben figyelmen kívül hagytuk az általában nem területre, hanem pl. patakra, kútra stb. vonatkozó neveket. A XVII. századig a Bükk megnevezések 32%-a valóban erdőt jelölt, de már ekkor az ilyen nevű helyek 16%-a hol

gyep, 10%-a hol szántó, hol mindkettő. A XVIII. században az arány a szántók javára változik: 41% szántó, 19% gyepek és mindössze 27% erdő! A XIX. században továbbra is 40% szántó, csökken viszont a gyepek aránya (7%), ennek oka nem annyira a visszaerdősülés, hanem a nevek kicserélődése éppen a köznévi jelentés és a jelölésbeli funkció ellentmondásossága miatt. Ez magyarázza e névtípuson belül a szántók arányának csökkenését a XX. században (31% szántó, 20% gyepek, 37% erdő).

Hasonlóképpen nyomon követhető a területről ma már jóformán eltűnt fenyőerdők helyzetének alakulása (7. táblázat).

7. táblázat

A fenyővel kapcsolatos földrajzi nevek

Művelési módok	Évszázadok							
	XVIII. sz. %	XIX. sz. %		XX. sz. %	Összesen sz. %			
Erdő	1	25	2+3	63	—5	—36	3+8	41
Gyep	1	25	2	25	2+4	43	5+4	35
Szántó	1	25	1	12	—1	7	2+1	12
Egyéb	1	25	—	0	2	14	1+2	12
Összesen	4	100	5+3	100	2+12	100	26	100

Történeti növényföldrajzi bizonyító ereje lehet a mogyoróerdők (*Coryletum*) folyamatosságára utaló földrajzi neveknek. Ezek azt bizonyítják, hogy a mogyorósoknak folyamatosan — az égetéses-irtásos erdőgazdálkodástól függetlenül is — nagy szerepük volt a természetes növénytakaróban, ami valószínűsíti ennek a növényzeti típusnak a genetikai kapcsolatát a pollenanalízisek segítségével kimutatott, mintegy kilencezer évvel ezelőtti boreális „mogyoró-korszak“ *Coryletumaival*.

Jelentős lehet a földrajzi nevek vizsgálata a folyóvizek mentén egykor lényegesen nagyobb szerepet játszó ligeterdők és vízi növényvilág rekonstruálásában. A földrajzi nevek gyakorisága alapján bizonyítottak lehet tekinteni, hogy az *Alnion glutinosae* csoportba tartozó égerligeteknek uralkodó szerepe volt a tájképben a magyar földrajzi nevek keletkezésének korában. Számos név valószínűsíti azt is, hogy a Pannón-síkság felől a cseresekkel együtt idáig benyúló tölgy-szil-kőris keményfeligetek is elterjedtebbek lehettek a völgyek mentén. A fák közül egyébként a leggyakoribb névadó fajnak, a nyárnak különösen gyakori szereplése a hatalmas faóriásokkal díszlő nyáras-füzesek (*Populeta*) jelentős tájképi szerepére utal. Mindezek az elsősorban völgyek alján elterjedt erdőtípusok — a kocsányos tölgyesekkel együtt — viszonylag hamar áldozatul estek a fakitermelésnek, a szántóterületek és gyepterületek növekedésének, valamint a mederszabályozásoknak.

Kalotaszeg növényvilágra vonatkozó földrajzinév-anyagában feltétlen figyelmet érdemelnek a növénytársulásokat, társuláscsoportokat és ökológiai egységeket jelölő földrajzi nevek. A funkcionális ökológiai egységeket jelölő nevek (liget, berek, rét, kaszáló, pojána, lok stb.) mel-

lett a történeti földrajzinév-anyagban a társulásokat jelölő földrajzi nevek is előfordulnak:

Afinet: Vaccinietum, Abieti-Piceetum (excelsac) myrtilletosum

Akácós: „Robinietum“

Borzás: Sambucetalia, Sambuco-Salicion capreae, Euonymo-Sambucetum, Sambucetum nigrae

Bükk: Caprino-Fagetum, Deschampsio-Fagetum, Dentario-Fagetum

Cserfás, Falkacser: Quercetum petraeae-cerris

Égeres: Alnetum glutinosae-incanae

Fenyves, Falkafenyő: Abieti-Piceetum

Gyertyános: Carpino-Fagetum, Querco petraeae-Carpinetum

Eperjes: Fragario-Rubetum, Fragaria vesca facies

Füzes: Salicetum albae-fragilis, Salicetum triandra, Salicetum purpureae (veresfűz)

Gyopáros: Calluno-Antennarietum

Gyűrűs: Cornus sanguinea ass.

Hangás: Calluno-Antennarietum, Calluno-Genistetum?, Nardo-Callunetum vulgaris

Háportyos: Typhaetum latifoliae, Scirpo-Phragmitetum typhaetosum

Hársfás, Száldobos: Corylo-Tilietum, Tilio-Fraxinetum (oldal, tető)

Lapuhos: Petasitetum hybridi

Málna(mező): Fragario-Rubetum rubetosum idaei

Mogyorós: Coryletum avellanae, Corylo-Populetum, Corylo-Tilietum

Mohos: Sphagnetum

Nádas: Phragmitetum communis, Scirpo-Phragmitetum phragmitetosum

Nyíres: Betuletum, Betulo-Quercetum

Omboly: Potametea, Eupotamion

Rakottyás: Sambuco-Salicion capreae

Sásos, Sátés: Magnocaricion elatae

Semlyék: Potametalia

Solymos, sulymos: Trapaetum natantis

Somos: Cornetum maris, Corno-Quercetum petraea cornetosum

Szederjes: Fragario-Rubetum rubetosum

Szilás: Ulmion, Fraxino-Ulmetum

Tölgyes: Querco robori-Carpinetum, Querco petrae-Carpinetum, Genisto-Quercetum

Tővises: Pruno spinosae-Crataegetum (különösen: crataegetosum)

Venyikés: Clematido-Coryletum

Nyilvánvaló, hogy a népi megnevezés — bár nem pontosan meghatározott — évszázadokkal megelőzte a tudományos elhatárolást. A másik figyelemre méltó sajátossága, hogy általában a természet háztartásában valóban létező, jól megkülönböztethető egységekre vonatkozik. A dominanciát veszi alapul és a társulás uralkodó — tehát gazdasági szempontból legfontosabb — faja alapján különíti el az egységeket. Elnevezés-rendszere sok esetben egyértelműbb, mint a számtalan kollektív és altársulással, faciessel, variánssal tarkított geobotanikai nomenklatura. Esetenként néha helyesebbnek is bizonyult. Így például az évtizedekig egységnek elfogadott Scirpo-Phragmitetum az újabb felfogás szerint az uralkodó *Phragmites* (nád), *Carex* (sás), *Typha* (gyékény) faj

alapján külön társulásokra oszlott. A népi terminológiában viszont kezdettől önálló Nádas, Sásos, Háportyos földrajzi nevek szerepeltek. A geobotanikákban önálló társulás-szinten el nem ismert Csipkés, Gánás, Hályagos, Komlós, Nyíres, Rekenyős, Sulymos, Tormás névcsoport esetében viszont megfontolandó lehet a könnyen felismerhető, funkcionális egységek fitocönotaxonomiai elkülönítése is.

Az okait, indítékait vizsgálva, hogy miért éppen egyik vagy másik növényről neveznek el egy domboldalt vagy egy völgyet, két lényeges tényezőt emelhetünk ki: az egyik a növény (vagy növényegyüttes) feltűnő volta, a másik hasznosíthatósága az ember számára. A kettő általában nem válik el egymástól, tehát a feltűnő növény hasznosítható is lehet, sőt többféleképpen is hasznosítható. Vannak természetesen rikító színű vagy sajátos formájú, egyébként haszontalan vagy éppen káros növények, és vannak olyanok is, amelyeket jóformán senki nem venne észre, ha nem tudnának ehetsé gumóiról vagy gyümölcsseiről. A névadási indítékokra vonatkozó megállapítás, több száz év távolából, nem is lehet más, mint feltételezés, hipotézis. Ezért alábbi következtetéseinkhez is előbb számba vettük minden növény esetében a lehetséges indítékokat. Ezt összesítettük aztán felsorolásszerűen, amely egyben a megterheltség alapján megállapított fontossági sorrend is.

A. A földrajzinév-adásban mindig lényeges, hogy a névadó elem, tárgy, jelenség valamilyen formában feltűnő legyen, alkalmas legyen a tájékozódásra, az eligazodásra, határjelölésre. Hogy a növényvilágból mit és miért tartott feltűnőnek az ember, a kalotaszegi földrajzi nevek alapján a következőképpen körvonalazhatjuk:

(1) Elsősorban a jellegzetes összetételű, kiterjedésű, formájú növényegyüttes lehet feltűnő. Az alapul szolgáló név ebben az esetben rendszerint gyűjtőnév vagy olyan fajt jelölő név, amely elmaradhatatlan eleme egy-egy társulásnak. Pl. *csere, csipke, erdő, liget, lonka, pojána, sás, tövis* stb.

(2) Feltétlenül szembeötlő, ha egy növény nagy tömegben fordul elő, gyakori egy területen. Ilyenek elsősorban az erdőalkotó fajok, mint a *bükk(fa), fenyő, tölgyfa* stb., de más növényekre is jellemző lehet a feltűnő gyakoriság (pl. *csengő, gálna, nád, szászó, rekenyő, torma, venyige* stb.).

(3) Egyik-másik növény, elsősorban fa hatalmas mérete, sajátos vagy feltűnő alakja, formája jól szolgálja a tájékozódást: *fa* (pl. *Fehérfa, Hétölösfa, jegenye* stb.).

(4) A táj képét is megváltoztatja a növények egy részének kiirtása. Ebben az esetben rendszerint az irtás módját jelölő terminus válik földrajzi névvé, illetőleg a növényzet gyér voltára utaló szó. Pl. *aszalós, égetés, vágott; kopár, kopsz, szár* stb.

(5) Felhívja magára az ember figyelmét a koratavaszi virág és általában a feltűnő szín (a kéreg színe is): *borostyán, kakasmandikó, pipacs, virág, gyűrű, hanga* stb.

(6) Feltűnő lehet a termés alakja, színe, a levelek mozgása, a termés zörgése: *hályog, káka, kecskerágó, nyár(fa); csengő*.

(7) A növény kellemetlenséget is okozhat az embernek, mint pl. minden gyomnövény, az erdei utakból kiálló gyökerek pedig a szekér-

rel arra járónak válnak emlékezetessé. Valószínűleg emiatt vált helyjelölővé a *bogáncs*, a *csalán*, a *gyökér* stb.

(8) Nem volt túlságosan gyakori, hogy új, addig ismeretlen növény jelenjék meg, emiatt bizonyára mindenki tudomást szerzett róla, és számon tartotta a helyet is, ahová elültették (pl. az akácot vagy az újvilági szántóföldi növényeket).

B. A növények hasznosítási formái közül kétségtelenül legfontosabb a táplálkozás. Ebben a tekintetben a földrajzinév-adásban jelentősebb nyomot hagyott a gyűjtögetés, mint a növénytermesztés. Ezenkívül a hasznosításnak több, részben feledésbe merült módját őrizték meg a helynevek.

(1) A gyűjtögetésnek fontos feltétele annak a helynek a megjelölése, ahová évenként vissza lehetett járni szüretelni. Jelölésre legalkalmasabb éppen az ott termő növénynek a neve: *áfonya*, *alma(fa)*, *berkenye*, *cseresznye(fa)*, *eper*, *komló*, *kökény*, *galagonya*, *körte*, *málna*, *mogyoró*, *nyír(fa)*, *rekenyő*, *somfa*, *sulyom*, *szeder*, *torma*, *vadkörte*.

(2) A megművelt határrészeket szintén gyakran nevezték el az ott termesztett növényről, gyümölcsről. A fordulós rendszer bevezetése előtt több növénynek megvolt a maga, valószínűleg csak művelési kényszerből változó termesztési helye. Ez a viszonylagos stabilitás elősegítette az ilyen típusú névadást. Egyes növények (pl. a gyümölcsök vagy a rostnövények) a fordulós rendszerben is megtartották termesztési helyüket, a gabonafélék azonban és a kapásnövények évenként más-más fordulóba kerültek, emiatt nem lett volna „logikus” róluk nevezni el a dűlőket. Ez magyarázza, hogy különösen az újvilági növényeknek csak igen gyér nyomaik vannak a földrajzi nevekben. A termesztés az elsődleges indítéka pl. a következő növénynevek helynévvé válásának: *bab*, *bojóka*, *borsó*, *búza*, *fuszulyka*, *káposzta*, *köles*, *lencse*, *mák*, *murok*, *répa*, *rozsa*, *törökbúza*, *szőlő* stb.

(3) Lényeges egyes növények takarmányként való felhasználása (az értéktelen növényt esetleg csak alomként), valamint a legeltetés: *fű*, *here*, *kaszáló*, *rét*, *sarjút*; *gyep*, *legelő*; *levél*, *lomb* stb.

(4) A legtöbb fafajt fel lehet használni fűtésre, ritkább volt a jó szerszámfa és az építőanyagként hasznosítható fa. Emiatt mindenki ismerte a nagyobb erdőket, de a ritkább, értékesebb fákat külön-külön is számon tartották. Mindez a névadást is meghatározta pl. a következő esetekben: *bükk(fa)*, *fenyő*, *kőris(fa)*, *tölgy(fa)* stb.

(5) A paraszti életben nagy szerepük volt a textilnövényeknek. Ez tükröződik a *kender* nevéből alakult helynevekben (a *len* termesztésének csak egy-két pontról vannak emlékei, a földrajzi nevekben sem számottevő).

(6) Helynevek őrizték meg a szénégetés emlékét is: *szénégető*, *szénhely*.

(7) Az ehető növényeken kívül a gyűjtögetés a gyógynövényekre és a festőnövényekre is kiterjedt, és olyan növényekre, amelyekkel szokásszerűen a házat vagy a kaput díszítették. Pl. *bodza*, *hársfa*; *éger*; *nyír(fa)* stb.

(8) A határ némely részeit amiatt tartották számon, mert az ott termő növényeket nem lehetett felhasználni, vagy csak igen csekély értékük volt. Pl. *omboly*, *parlag*, *sás(fű)*, *sáté*, *semlyék*.

A növénynevekből alakult földrajzi nevek változása részben magának a növényzetnek a változásával van kapcsolatban, részben az alapul szolgáló köznév sorsával; általánosabb mégis, hogy a tulajdonnév mindkettőtől elszakad, önállósul. Erre utal több olyan köznév, amelyet csak a földrajzi nevek őriztek meg, a helyi nyelvjárás szókincsében nincsen nyoma. Emiatt egykori jelentése sem állapítható meg pontosan. Pl. *aszalós, bongor, cseplesz, garda, gyakor, háporty, kerek, lok, malató, omboly, semlyék, szár* (bizonyára a *kopár* szinonimája), *törzsök*. A földrajzi nevek olyan növényneveket is megőriztek, amelyek sem a mai népi növényismeret alapján, sem az írott forrásokból nem azonosíthatók megnyugtatóan: így az *imolát, a muzsdalyt, a pákát*.

A név eltűnése néhány esetben a növény eltűnésével vagy visszaszorulásával áll kapcsolatban. Így tűnt el a *bab, a mandula, a sulyom, az unom, a hanga* (visszaszorult, ahol ismerik, kölcsönszó jelöli). Névcseré olyan esetben is végbemehetett, amikor a növény gyakorisága nem csökkent számottevően. Pl. *hársfa* a *száldob* helyett, a *gálnát* fölváltó, szinte falvanként különböző földrajzi heteronimák.

A terminusok egy része köznévként elavult, de nem tűnt el teljesen, mintegy passzív elemévé vált a helyi nyelvjárás szókincsének. Pl. *berek, csere, haraszt, liget, lonka*.

A fenti változások miatt a nevek használói nagyon sok esetben nem tudják értelmezni a megőrződött növényneveket, sőt azt sem tudják, hogy valamikor növényt jelölt. Nem egy olyan név van, amelyet a névtannak sem sikerült megfejtenie, értelmeznie.

A megfelelő köznevek eltűnésével magyarázható az is, hogy a földrajzi neveknek több alakváltozatuk jött létre. Pl. *Gorda ~ Garda ~ Gurda; Gálna ~ Gána ~ Gánya; Unomáj ~ Ulomáj* stb. Az összetett földrajzi nevekben a hangtani okok mellett ez vezetett az összetételek elhomályosulásához, a morfémahatárok elmosódásához. Pl. *Gurdaly, Fenyérdő, Hangódal, Nyárszó, Bikal, Sarusaj, Unomáj*. Ennek egy sajátos esete a szóhatártévesztés: *Zimola, Zomboly, Zordományos*.

A köznévi jelentésüket elvesztett, hangtanilag is változékony földrajzi nevek néhány esetben a népetimológia révén kapcsolódtak más köznevekhez, amelyekhez eredetileg semmi közük nem volt. Ilyen változás pl. *Kálna > Kánya; Gálna > Gánya > Gúnya; Sulyom > Sólyom; Száldobos > Zalogos*. Ez az értelmesítési szándék szüli a népetimológiás hiedelmeket is. Mint pl. a *Malató* esetében, amelyből 'mulató hely' lesz, vagy *Ordományos*, amelyhez a körösfőiek képzelete 'Ordomb városát' kapcsolta (részletesebben I. Péntek—Szabó 1980).

Az egyes növényeknek, növényzeti típusoknak korántsem azonos a szerepe a földrajzinév-adásban, mint ahogy az ember mindennapi életében is más-más súllyal szerepelnek. Hogy ebben a tekintetben valamennyire tájékozódni tudjunk, összeállítottunk egy gyakorisági jegyzéket, amely azt mutatja, hogy az egyes botanikai terminusok hány földrajzi névben mutathatók ki. Hangsúlyoznunk kell, hogy ez a táblázat csak hozzávetőleges tájékozódásra alkalmas, mivel a történeti és a jelenkori adatokat egyaránt figyelembe veszi, tehát tulajdonképpen diakrón folyamatokat merevít statikus formába.

8. táblázat

Az egyes növénynevekkel kapcsolatos földrajzi nevek gyakorisága

Sorrendi hely	Növényekre, növénytakaróra vonatkozó nevek	Gyakoriság
1	szőlő	311
2	nád	347
3	nyár(fa)	171
4	bükk	166
5	csere	162
6	éger(fa)	154
7	berek	152
8	mogyoró(bokor)	142
9	irt	123
10	nyír(fa)	117
11	rét	113
12	kender, széna(fű)	112
13	alma(fa)	102
14	erdő	82
15	szilva(fa)	77
16	fűz(fa)	74
17	liget	73
18	bodza	72
19	sás(fű), szil(fa)	66
20	rakottya	62
21	gálna	59
22	bokor, körte(fa)	52
23	borsó, cseresznye (fa), eper	47
24	jegenye(fa)	44
25	meggy	43
26	szénégető	34
27	csipke, tölgy(fa)	33
28	tövis	29
29	hanga, kökény	24
30	garda	23
31	kaszáló, sulyom	22
32	köles, omboly, vágott	21
33	fenyő, kopasz	20
34	kőrís(fa)	19
35	csengő	17
36	fa, lok	15
37	lonka, rózsza	14
38	komló, venyige	13
39	cserfa, gyapja, gyűrű, lencse, parlag, sűrű, szár.	11
40	csicseri(borsó), gyakor, szénhely, törzsök, unom	10
41	búza, gaz, gyertyán, levél, mohos, pityóka, preluka	9
42	csutkó, ruzsdaly, pojána, semlyék, tisztás, zab	8
43	aszalós, berkenye, cserfa, csonka, dió(fa), égetés, gyökér, kopár, malató, som(fa), torma	7
44	bogáncs, kerek, legelő, len, sarjú, száldob, szeder	6
45	makk, pázsit, szászó	5
46	áfonya, akác, bab, bojóka, bongor, gyep, hagyma, haraszt, répa, rozs, sáté, szálás	4
47	baltacim, fuszulyka, krumpli, hársfa, here, mák, murok, oltovány, tönköly, veres szilva, virág, zsugrász	3
48	árpa, bongor, borostyán, cserge, fű, gyopár, gyümölcs, hályog, háporty, kakasmandikó, káposzta, lapu, lomb, málna, páka, paszuly, rekenyő, ültetés, vadkörte	2
49	bojt, butykó, csalán, csemete, cseplesz, eperfa, galagonya, imola, jávor, káka, kecskerágó, kökényszilva, magyaró, mandula, pijó, pipacs, puszulyka, törökbúza, tuskó	1

Növényzeti csoportok szerint legfontosabb névadók a lombhullató erdők voltak, aztán a növénytársulások, a bokrok és erdei maradványok. Legkisebb szerepük a havasi növényzethez tartozó fenyveseknek, tőzeglápoknak, csarabosoknak volt. Névtypusok tekintetében a növénynévi eredetű földrajzi neveknek hozzávetőleg egynegyede tartozik az ún. műveltségi nevekhez, a többi természeti név.

A MAI NÖVÉNYTAKARÓ

Kalotaszeg növénytakaróját természeti tényezők és az emberi munka formálták olyanná, amilyennek ma ismerjük. Így alakultak ki azok a növényegyüttesek, amelyek a táj képét változatossá teszik, és közvetve vagy közvetlenül biztosítják a települések életéhez szükséges táp- és nyersanyagok jelentős részét.

A növényzet (vegetáció) a jellegzetes növényegyüttesek összessége. Ebben a növénytakaróban többé vagy kevésbé elkülöníthető növénytársulások különböztethetők meg. Egy adott területen felismerhető, a valóságban tanulmányozható *növényegyüttes*: *fitocönózis* (konkrét társulás). Mivel a hasonló környezeti feltételek között a fitocönózisok összetétele (szerkezete, felépítése) hasonló, lehetőség van elméleti általánosításra: a szerkezetileg azonos vagy igen hasonló fitocönózisokat *asszociációként* („absztrakt” társulás) nevezi meg és írja le a közép-európai geobotanika. Az egy asszociációba sorolható fitocönózisok ugyanazoknak a növényfajoknak az egybehangolódott, kölcsönösen alkalmazkodott populációiból állnak. A geobotanikai asszociációnevek (cönotaxonok) olyan hivatkozási rendszert jelentenek, amelyben a név tartalmának ismeretében magával a névvel, tehát egy-két szóval jellemezhető az adott területet borító növényegyüttes. A leírásokban ezek az asszociációnevek majdnem úgy jellemzik a növénytakaró egy-egy darabját, mint a fajnevek az egyedi növényt. Ebben van a társulásnevek maradandó értéke és haszna. Megjegyzendő, hogy az ökológia, mely részben a leíró fitocönológiai és zoocönológiai (növény- és állattársulástani) kutatások tagadásaként jelentkezett, érezhetően vesztett azzal, hogy nem tudta fogalomrendszerébe beépíteni a cönológiai eredményeket.

A vegetációnak (a növényzetnek vagy szűkebb értelemben vett növénytakarónak) és a *flórának*, tehát a növényzetet alkotó fajegyüttesnek az egyidejű jellemzése annál nehezebb, mennél változatosabbak a környezeti feltételek, és mennél nagyobb kiterjedésű a vizsgált terület. Egyetlen asszociációt magába foglaló kis területen a flóralista egyben az asszociációt alkotó fajok listája. Nagy és változatos területen ezzel szemben a flóralista is nagyon gazdag, és számos asszociáció egymást kölcsönösen kizáró növényeit egyesíti.

A növénytani szakirodalomban — a tudományos megismerés logikájának megfelelően — szokás szerint előbb a növénytakarót alkotó fajok mennél teljesebb leltárát és ezeknek a fajoknak az ökológiai, biológiai, növényföldrajzi stb. jellemzőit közlik, és csak ezután következik a tár-

sulások leírása és jellemzése. Mi több okból is eltérünk ettől a gyakorlattól:

(1) A népi növényismeretben elsődleges a növénytakaró nagy egyégeinek az elkülönítése.

(2) Feldolgozásunk szerkezete is indokolta, hogy a következőkben a vegetáció felől a flóra felé haladva adjuk közre adatainkat.

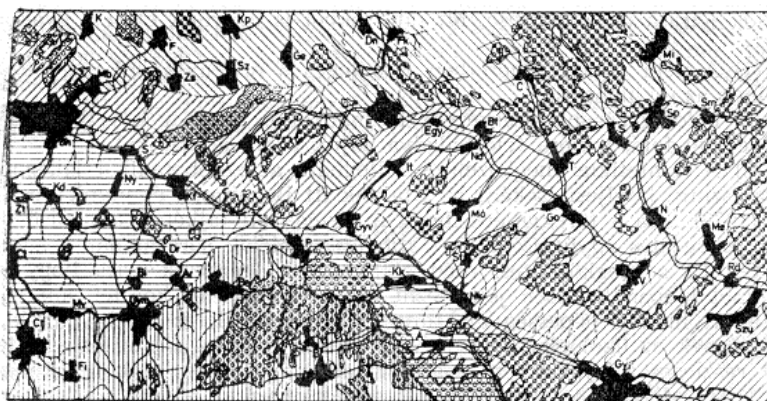
(3) A szintetikus megközelítés felfogható az etnobotanikai látásmód magas szintű kiteljesítéseként is. Utalunk itt Beguinnek és munkatársainak (1979) arra a törekvésére, hogy a növényzeti tájképet társulásösszetetek jellegzetes együttesének — *szigmasszociációk* sorozatának — fogják fel. Ez a megközelítési mód alkalmasnak ígérkezik arra, hogy az eddiginél jobban lehessen jellemezni azt a természetes keretet, amelyet egy adott humán népesség alakított ki maga körül, és amely ennek a népességnek az ökológiai környezetét alkotja. E felfogás szerint a teljes vagy részleges kifejlődésben megfigyelhető növénytársulások felsorolása — a társulásfelvétel — teszi csak teljessé a tájleírást.

Jelenleg az erdők és a rétek egyaránt erős emberi hatás alatt állnak (fakitermelés és kaszálás, legeltetés), de a határfelületeken: a patakok mentén, vizes, iszapos területeken természetes társulások vagy társulástöredékek is fennmaradtak vagy kialakulhatnak. Ezeknek a sorsa gyakran fordul válságosra: a jégkorszak növényegyüttesét a tőzeglápok világa őrizte meg, viszont a tőzegkitermelés megindulásával ma éppen ezek az ősi társulások pusztulnak a leggyorsabban.

Az emberi hatásnak elsősorban kitett gyomtársulások többsége nem tekinthető önálló asszociációnak, legalábbis abban az értelemben nem, ahogyan a fogalmat az 1935-ös amszterdami botanikai kongresszus meghatározta. Mivel azonban ezeknek az egyezményes társulásneveknek gyakorlati jelentőségük van, a leírásokban ezeket is használtuk. Az asszociációk latin nevei után a társulást leíró szerző nevének rövidítése, valamint a leírás éve áll.

AZ ERDŐK

Mielőtt az ember mint tájképalakító tényező a területen megjelent volna, a vidék uralkodó természetes növénytársulásai az erdők voltak (16. ábra). Dél felől, Magas-Kalotaszeg vidékén a lucfenyvesek és bükkösök uralták a területet, a lucfenyves foltjai mélyen lenyúltak a völgyekbe egészen Bedecs, Pányik, Kapus, sőt Sárd határáig. Északról és észak-nyugatról a Szilágyság felől viszont a kevert cseres-tölgyes-kocsánytalan tölgyes erdők nyomultak fel egészen Magyarbikal—Sztána—Inaktelke—Jegenye—Türe—Szentpál vonaláig. A lucfenyvesek és tölgyesek között kevert és tiszta bükkerdők, valamint az ismételt irtások hatására fokozatosan terjedő gyertyános bükkösök és gyertyános tölgyesek húzódtak. Fás növényzet kísérte a vízfolyásokat is: füzesek, égeresek, nyárasok és feltehetőleg szil-kőris ligetek. Ez utóbbiakra ma (már csak a folyóvizek neve (Szil-ágy), valamint a falusi házak udvaraiban, fővényeiben nagyon gyakori magas kőris (*Fraxinus excelsior*) példányok emlékeztetnek. Ebbe a csoportba tartozó társulásokat a felső szakszon már nem találtunk.

16. ábra. A terület jellemzése társulásösszletek alapján, Beguin et al. 1979 módszere szerint: 1. települések; 2. erdők; 3. fenyves-szörfűves-szikárkás társulásösszlet; 4. bükkös-cérnatippanos-vöröscsenkeszes társulásösszlet; 5. kocsánytalan tölgyes-tollas száalkaperjés-ördögbockoros társulásösszlet; 6. csertölgyes-fátyolvirágos-kőperjés társulásösszlet; 7. társulásösszlet-típusok képzeletbeli határvonalai; 8. megyehatár; 9. utak; 10. állandó és időszakos vízfolyások. — A rövidítésjegyzékben nem szereplő betűjelek a következő településeket jelzik: Ar = Erdőfalva — Ardeova, Bl = Bálcești; Dn = Dank — Díncu; Fk = Forgácskúttelep — Ticu colonie; Egy = Egeres gyártelep — Aghireș Fabrici; Go = Nádasgorbó — Gîrbău; Gl = Gálfalva — Gălăești; N = Magyaránás — Nădășel; Rd = Andrășháza — Rădaia; Sp = Magyarszentpál — Sînpaul; Sm = Szomordok — Sumurduc.

A négy itt elkülönített társulásösszlet a növénytakaróban a következő fontosabb társulásokkal jellemezhető:

	1.	2.	3.	4.
1. <i>Piceo-Nardo-Scleranthica</i> (fenyő-szörfű-szikárka típus)				
Hieracio-Piceetum	1	+	.	.
Chrysanthemo-Piceeto-Fagetum	+	.	.	.
Sphagno-Piceetum	+	.	.	.
Nardo-Callunetum	1	+	.	.
Festuco-Nardetum	2	+	.	.
Caricetum vesicariae	+	+	.	.
Carici-Sphagnetum s.l.	1	+	(+)	(+)
Eriophoro-Sphagnetum	+	.	.	.
Sclerantho-Trifolietum	2	+	+	+
Euphorbio-Melandrietum	+	+	.	.
Echio-Rumicetum	1	+	.	.
Spergulo-Aperetum	1	+	.	.
2. <i>Fago-Agrostio-Festucetica</i> (bükk-cérnatippan-vöröscsenkesz típus)				
Pulmonario-Abieti-Fagetum	+	+	.	.
Hieracio-Luzulo-Fagetum	+	1	+	.
Symphyto-Fagetum	.	+	.	.
Phyllitidi-Fagetum	+	+	.	.
Epipacti-Fagetum	.	+	+	.
Festuco-Cynosuretum	+	+	.	.
Festuceto-Agrostietum	1	2	+	.
Dantonio-Festucetum	.	1	+	.
Trisetetum flavescens	+	1	+	.
Polygalo-Brachypodietum	.	+	+	.

3. *Quercu(petraeae)-Brachypodio-Caucalica* (kocsánytalan) tölgy-szálkaperje-ördög
 bocskor típus)

Quercu petraeae-Carpinetum	.	1	2	+
Carpino-Fagetum	+	1	1	+
Quercetum robori-petraeae	.	+	+—1	+
Viburno-Cornetum	.	.	+	.
Amygdaletum nanae	.	.	+	+
Inulo-Peucedanetum	.	.	+	+
Cariceto-Brachypodietum s.l.	.	+	2	1
Agrostieto-Festucetum	.	+	2	1

4. *Quercu (cerris)-Gypsophilo-Slecrochloica* (csertölgy-fátyolvirág-kőperje típus)

Quercetum petraeae-cerris	.	.	+	2
Botriochloetum ischaemi	.	+	1	2
Stipetum capillatae	.	.	+	+
Amygdaletum nanae	.	.	+	+
Stipetum pulcherrimae	.	.	+	+
Gypsophilo-Brachypodietum	.	.	+	1
Artemisietum ponticae-serriceae	.	.	+	1
Amaranthesium crispum	.	.	.	+
Biforo-Vicietum	.	+	1	2
etc.				

A lucfenyvesek és a bükkösök kiirtása után vékonytippán-vörös-csenkesz gyepek és ezek leromlási állapotai alakultak ki. A melegkedvelő tölgyerdők helyén többnyire barázdált csenkesz által uralt száraz gyepek, fenyéresék, szálkaperjés-törpesásos állományok borítják ma a talajt.

A völgyekből eltűnt ligeterdők helyét mezofil rétek foglalták el, ha csak az irtást nem követte a terület szántásos művelése.

Övezetalkotó erdők

Fenyvesek

Összefüggő lucosok ma csak a terület délnyugati részén, a Lonka- és a Kalota-patak mentén, továbbá Bálcești felé vannak. Az Erdélyi Szigethegység 1000—1200 m feletti területeinek legfontosabb erdőalkotó fája a lucfenyő (*Picea abies*). A lucfenyvesek alsó határa a területen néhány száz esztendővel ezelőtt alacsonyabban lehetett, mint az ma megfigyelhető. Elterjedésének alsó határán az értékes épület- és tűzifát erőteljesebben irtották, a kiirtott állományok nem újultak fel, a lucfenyvesek megritkultak, majd eltűntek. Az egykori lucosok maradványai láthatók például Jákótelkéről a Csinke-tetőről Nyárszó és Valkó között, és ezeknek az erdőknek az emlékét őrzik a *Fenyőerdő* — Ro. *feñerdeu* — típusú földrajzi nevek például Sárd határában vagy a *Fenyőbírc*, *Fenyőség*, *Fenyősárok*, *Fenyves*, *Fenyő-pataka*, *Falkafenyő* nevek (KHn.). Ezek a fenyvesek vagy nyomtalanul eltűntek, vagy éppen napjainkban vannak végleg eltűnőben. Bedecs határában, a Pányiki-szoros felső szakaszán a korábban magánkézben lévő erdőben a lucfenyőket mint értékes épületfát szálanként tartották számon és védelmezték tulajdono-

saik. A védelemnek ez a formája a második világháború után megszűnt, és ezek a peremhelyzetű lucos állományok, jórészt a törvénytelen vágások miatt, rohamosan fogytak.

Külön figyelmet érdemel, hogy a lucfenyvesek a Kalota völgyében és a Pányiki-szorosban a Lonka-patak mentén nemcsak a bükk, de a tölgyerdők alá is beereszkednek. Erre az érdekes növényzeti övezet-cserére (inverzióra) már Emil Pop (1937) is felhívta a figyelmet (vö. Csűrös 1981): „...ha Kalota felé /menet elhagyjuk az országutat, és keletre felmegyünk a hegygerincekre, csodálkozással látjuk, hogy ott a lucfenyőerdők felett tölgyeseket találunk 900—920 m tengerszint feletti magasságban“. Az sem érdektelen, hogy itt a lucosok gyakran a bükkös övezet közbeékelődése nélkül érintkeznek a tölgyessel, hasonlóképpen ahhoz, ahogyan az a posztglaciális, boreális korban általános lehetett (Csűrös et al. 1969). Nyárszó határában húsz évvel ezelőtt még álltak azok a hagyásfák, melyek ennek a vegetációtörténeti ténynek voltak az emlékei. Ennek a fenyveserdőnek egy másik maradványa az országútról is látszik, Kelecel felől: a damosi fenyves, illetőleg a Valkói-hegyen a veresdombi fenyvesmaradvány, mely felett a platón kiterjedt, többnyire zabbal bevetett szántóföldek vannak. Maga az „erdő“ ma már fátlan, legeltetett terület.

Az erdélyi hölgymálos-lucfenyves társulás (*Hieracio transsilvanico-Piceetum*) és ennek nádtippanos variánsa (subass. *calamagrostetosum arundinaceae*) a Kalota völgyében a meredekebb nyugati és északi kitétségű oldalakat borítja összefüggő állományban. A Pányiki-szorosban és környékén lévő állományok az erdélyi lucosok madársóskás és fekete áfonyás variánsaihoz sorolhatók. A Bánffyhunyadi-medence nyugati peremén, Kalotaszentkirály és Mogyorókeréke határában lévő lucosokban a perjeszittyós (*Luzula luzuloides*), édesgyökerű páfrányos (*Polypodium vulgare*) és csigakeles (*Aposeris foetida*), valamint csupasz (*nudum*) fűcészek is megfigyelhetők (Csűrös et al. 1969). A terület határán, a keleceli tőzeglápokban a lucosok tőzegmohás változatának (*Sphagno-Piceetum*) fragmentumai azonosíthatók.

Az utóbbi évek erdőtelepítései során az erdészek egyik feladata volt az értékes túlevelűek termőterületének kiterjesztése és ennek megfelelően a luc termőhelyein más túlevelűekkel — többnyire duglaszfenyővel — kevert ültetései jelentek meg pl. Sárd és Somtelke között az oldalvölgyekben (itt *Pinus sylvestris* is), vagy Kiskapus határában a Sátor-hegy északi lejtőjének lábánál, közvetlenül az országút felett duglaszfenyővel és veresfenyővel keverten.

A fenyveserdők társulástani besorolása

Cl. Vaccinio-Piceetea Br.—Bl. 1939

Ord. Vaccinio-Piceetalia Br.—Bl. 1939

Al. Vaccinio-Piceion Br.—Bl. 1939

1. *Hieracio (transsilvanico)-Piceetum* (Zlatnik 1935) Pawl. et Br.—Bl. 1939 em. Borhidi 1957, syn. *Piceetum montanum* auct.

A társulás alegységei a területen: subass. *calamagrostetosum arundinaceae*, *oxalidetosum*, *myrtilletosum*; faciesalkotók: *Luzula luzuloides*, *Polypodium vulgare*, *Aposeris foetida*.

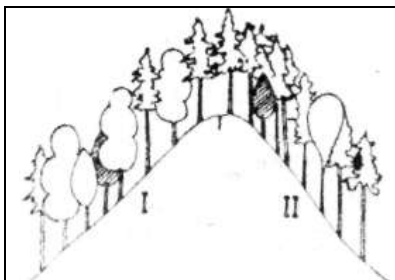
2. *Sphagno-Piceetum* (többnyire töredékes, kitermelés miatt pusztuló állományok).
3. *Culto-Piceetum* (többnyire duglászfenyővel és vörösfenyővel vegyesen).

Bükkösök

Kalotaszeg délnyugati részének zonális erdőtársulásait a nem túl távoli múltban a bükkerdők alkották (ezt a földrajzi nevek is igazolják: vö. 35. 1.). A lucfenyvesek mellett ezek az erdők károsodtak leginkább a népi erdőkiélés következtében.

A kárpáti bükkerdők társuláscsoportjának szép, de az általunk kutatott területen ugyancsak károsodott, irtott asszociációja a szívlevelű nádálytöves bükkös (*Symphyto cordato-Fagetum*). Újabban ebbe a társulásba sorolják azokat az erdélyi bükkösöket is, amelyeket a régebbi szakirodalomban ikrás fogasírral társult bükkösként (*Dentario glandulosae-Fagetum*) írtak le (Boşcaiu et al. 1982, in: Preda—Boşcaiu 1982). Ezen a néven jelezték a társulást a Kő-hegyről (Horaița) és a Bogdanáról Csűrös és munkatársai 1969-ben. A *Symphyto cordato-Fagetum*okban a koronaszintben a bükk mellett a hegyi és platánlevelű juhar, a gyertyán (*Carpinus betulus*), a berkenye (*Sorbus aucuparia*) és vadceresznye (*Cerasus avium*) gyakoribb, az aljnövényzetben az ikrás fogasír (*Dentaria glandulosa*), a moldvai sisakvirág (*Aconitum moldavicum*), a szívlevelű nádálytő (*Symphytum cordatum*), hegyi zergevirág (*Lilium martagon*) és más kísérőfajok jellegzetesek. Ennek a társulásnak a maradványaival találkozhatunk kelet felé a zárt patakvölgyek, szakadékos vízmosások aljában, pl. Körösfő határában a Borzikában (társulásfragmentumok).

Hegyvidéki tődőfüves—jegenyefenyős bükkösök (*Pulmonario-rubro-Abieti-Fagetum*) csak a terület nyugati peremvidékén, Kalotaszentkirály és Mogyorókereke határában, a Tomoldok-hegy északi lejtőin alakultak ki, illetőleg maradtak fenn a mai napig (Csűrös et al. 1969). E társulás fragmentumai ugyancsak megfigyelhetők a Pányiki-szorosban és tovább Gesztrágy felett (17. ábra) viszonylag igen alacsony, 4—500 m közötti tengerszint feletti magasságban. A koronaszintben a Bogdana lejtőin a jegenyefenyő (*Abies alba*), a Pányiki-szorosban a bükk (*Fagus sylvatica*) az uralkodó, mellettük a hegyi és platánlevelű juhar (*Acer platanoides* és *A. pseudoplatanus*), a rezgő nyár (*Populus tremula*), a berkenye (*Sorbus torminalis*) és a kocsánytalan tölgy (*Quercus petraea*) gyakori. Cserjeszintben a galagonya (*Crataegus monogyna*), a lonc (*Lonicera xylosteum*), a vadrózsa (*Rosa arvalis*) és a vadegres (*Ribes grossularia*), a gyepszintben a humuszgazdag mull-flóra jellemző fajai a gyakoriak. A gyeppajok között jellegzetes az erdélyi lucosok kísérőnövénye, az erdélyi hölgymál (*Hieracium transsilvanicum*), a piros tődőfü

17. ábra. Jegenyefenyves vegyeserdő szerkezete Kalotaszentkirály határában (Tomoldok) déli (I). és északi (II). kitettségekben; egyéb magyarázat a 18. ábrán. (Csűrös et al. 1969).

(*Pulmonaria rubra*), a békabogyó (*Actaea spicata*), a madárfészek (*Neotia nidus-avis*) és még sok más faj. Megjegyzendő, hogy a Pányiki-szorosban fennmaradt természetes jegenyefenyő-populációk a legalacsonyabban élők közé tartoznak Erdély területén.

Töredékesen van csak jelen a szarvasnyelves bükkös szurdokerdő (*Phyllitidi-Fagetum*) a Részeg-tető alatt, Sztána felé, valamint a meleg és mézszedelő nőszőfűves bükkös (*Epipacteto-Fagetum*), ugyancsak Sztána felé Körösfő és Nádas között az Ordományos nevű helyen.

A tiszta bükkösöknél gyakoribbak a kevert, gyertyános-bükkösök (*Carpino-Fagetum*). Ezeknek a kevert állományoknak erdélyi társulástani önállóságát 1941-ben éppen az Erdélyi Szigethegység egyik közeli hegytömbjéből (Codru Muma) mutatta ki Ana Pauca, és az általa leírt növényegyüttest (*Carpino-Fagetum*) jóformán minden kutató elismerte. Soó Rezső 1964-ben a Szigethegység társulásait a *biharicum* megkülönböztető jelzővel látta el, jelezve, hogy ezek az állományok némileg különböznek a Keleti- és Déli-Kárpátokban kialakult gyertyános bükkösöktől. Boşcaiu és munkatársainak (1982) feldolgozása ezt a megkülönböztetést mellőzi. A társulás egyébként jellegzetesen erdélyi, illetőleg kárpáti bükkös társulás a Vida által leírt *Symphyto-Fagion* társuláscsoportból (vö. Boşcaiu et al. 1982).

A társulás vizsgálata során Kalotaszeg történeti földrajzinév-anyagából vegetációtörténeti értékű jelenségre figyeltünk fel. A zonálisnak tekintett erdőalkotó fafajok nevének gyakoriságát elemezve a *bükk* (*Fagus sylvatica*) 171, a *cseres* 'kocsánytalan tölgy' (*Quercus petraea*) 166, a tölgy (*Q. robur*) 33, a *cser* (*Q. cerris*) 11, a fenyő (*Picea abies*) 20, a gyertyán (*Carpinus betulus*) viszont csak 9 földrajzi névben bukkant fel. A földrajzinév-adás és fajazonosítás során elkerülhetetlenül adódó zavaró tényezők ellenére is feltűnő a gyertyán jelentéktelensége a történeti földrajzinév-anyagban. Ennek oka valószínűleg a faj későbbi elterjedése.

A gyertyán jelenkori előretörése feltehetően kapcsolatban van a népi erdőkielégés történeti formáival és a gyertyán szaporodásbiológiájával: a tarvágások, égetett, „aszalt“ erdők helyén a gyertyán volt a legkönnyebben felújuló, leggyorsabban terjedő faj (sarjadzás, repülő, nagy magvú termések, alkalmazkodóképesség). Ennek következménye a kevert gyertyános bükkösök és tölgyesek, a *Carpino-Fagetumok* és *Carpino-Quercetumok* előretörése volt.

A gyertyános bükkösök szerkezetében a két uralkodó faj mellett a koronaszintben gyakori kísérőfaj a rezgő nyár, kocsánytalan tölgy, hegyi juhar, hárs és néhol a nyír. A koronaszint viszonylag zárt, ennek megfelelően alakult a cserje- és gyepszint is. A cserjeszintben gyakori a veresgyűrű som, fagyal, galagonya, hólyagfa, kecskerágó, mogyoró, a felső durvamész padokon kialakult állományokban helyenként (pl. a Részeg-tető környékén) tömeges a mezei juhar. A gyepszint kora tavasz-

szal a leggazdagabb, ilyenkor tömegesen virít a szellőrózsa, a kakasmandikó, a májvirág, csillagvirág, tüdőfű, tavaszi lednek és a keltike.

A bükkösöktől a kevert gyertyános-bükkösökön át a gyepek felé vezető szukcessziós sorozat különböző állomásait több helyen is jól meg lehet figyelni. Így például Körösfő határában, a Borzika nevű helyen az ősbükkös maradványaként a hetvenes években még álló hagyásfák helyén ma gyertyános cseperedik fel. Az inaktelki völgyben már a hagyásfák is eltűntek, és egy-két bükkcserje mellett már csak jellegzetes kísérő növények (*Spanicula europaea*, *Astrantia major*) jelzik a bükkös helyét. A társulást jórészt legelő és szántóföld, kisebb részben a bükkös maradványnövényeket őrző kecskerágós-bodzás (*Euonymo-Sambucetum*) váltotta fel.

A Sárvasártól Kisbácsig húzódó gerinc mentén még számos erdőfolt őrzi a bükkösöket vagy bükkösmaradványokat. Igen szépek például a Részeg-tető felé vezető gerinc hagyásfái, vagy a tető alatt az északi oldalon a meszes szurdokerdőkre jellemző társulástöredékek, melyekben az uralkodó bükk és gyertyán mellett jellemző a mezei és a hegyi juhar, a fákra magasan felkúszó iszalag (*Clematis vitalba*) és repkény (*Hedera helix*), a cserjeszintben bőven növekedő mogyoró, a párás sziklazugokban az ikrás fogasír (*Dentaria glandulosa*) gazdag állományai, a gímharaszt (*Phyllitis scolopendrium*), az erdei holdviola (*Lunaria rediviva*), az enyves zsálya (*Salvia glutinosa*), az évelő szélfü (*Mercurialis perennis*), kövi bodorka (*Asplenium ruta-muraria*), törékeny hólyagharaszt (*Cystopteris fragilis*), a békabogyó (*Actea spicata*), hogy csak néhány ritkább, jellegzetesebb fajt említsünk. Ezek mellett nyilván ott vannak a társulás jellegzetes és közönséges kísérőfajai is. A Részeg-tető déli oldalán, az Ordományosban a bükkös a melegkedvelő meszes bükkösök, a *Cephalathero-Fagetum* jellegzetességeit mutatja: megjelennek benne a szép orchidea-félék, a fehér madársisak (*Cephalanthera damasonium* = *C. alba*) és a kisasszonypapucs (*Cypripedium calceolus*) is. Tovább a gerincen Jegénye és Nádas felé szagos mügés (*Asperula odorata*) bükkös szálerdő, az inaktelki völgyben és a Ceketetőn vagy Gyerővásárhely és Gesztrágy között, Mákó felé gombornyós és iszalagos (*Spanicula*, *Clematis*) gyertyános bükkös, a Hója erdőben ugyanott bőséges cseregalagonyás (*Crataegus oxyacantha*) állományokkal. A daróci sűrű friss irtásai mellett a hetvenes évek derekán még állt a 20—25 m magas és 20—60 cm mellátmérőjű, kb. 60 százalékban bükkből, 30 százalékban kocsánytalan tölgyből, 10 százalékban gyertyánból álló szálerdő. Ehhez az erdővonulathoz tartozik a Nádasdaróc és Mákó között elterülő Lüget csigakeles, árnyékvirágos, kakasmandikós gyertyános bükköse, melyben a két fafaj foltonként felváltva uralkodó.

Ott, ahol a gyakori vágásfordulók vagy talán jórészt a legeltetés hatására, illetőleg sajátos ökológiai viszonyok között (mint például a Gyerőffy-szöktető előtt, Mákó felé a szárazabb, melegebb és széljárta

gerincen) inkább a gyertyán repülő termései terjednek, a *Carpinus betulus* válik uralkodóvá. Gyakori az ugyancsak repülő termésekkel terjedő mezei juhar (*Acer campestre*), a legeltetés hagyásfája, a vadalma, vadkörte, valamint az iszalag, a cserjeszintben pedig a galagonya, vadrózsa, veresgyűrű som, fagyal stb. Ilyen jellegzetes antro-po-zoogén hatásokhoz való szerkezeti alkalmazkodást mutató gyertyánosok találhatók Sztána felett, Inaktelke határában vagy Mihályfalvától keletre is.

A bükkösök társulástani besorolása

- Cl. Carpino-Fagetea Jakucs 1960
 Ord. Fagetalia sylvaticae Pawl. 1928
 Al. Symphyto-Fagion Vida 1959 syn. Fagion dacicum Soó 1964, Fagion carpaticum Morariu 1952 p.p.
 Subal. Symphyto-Fagenion Boşcaiu et al. 1982
 1. *Symphyto cordato-Fagetum* Vida 1959 syn. Dentario glandulosae-Fagetum Morariu et al. 1968, Dentario-Fagetum Csűrös et al. 1969 non Hartman
 2. *Pulmonario rubro-Abieti-Fagetum* (Knapp 1942) Soó 1964, Csűrös et al. 1969 syn. Abieto-Fagetum Csűrös 1981
 Subal. Moehringio muscosae-Acerenion Boşcaiu et al. 1982
 3. *Phyllitido-Fagetum* Vida (1959) 1963 syn. Acero-Fraxinetum A. Pauca 1941
 Subal. Epipactido-Fagenion Boşcaiu et al. 1982
 4. *Epipacteto-Fagetum* (Resm. 1972) Boşcaiu et al. 1982 syn. Cephalanthero-Fagetum auct., Csűrös 1981
 Subal. Lathyro hallersteinii-Carpeneion Boşcaiu et al. 82 syn. Carpinion dacicum Soó 1962
 5. *Carpino-Fagetum* Pauca 1941 syn. Melampyro (bihariensi)-Fagetum auct., Fagetum transsilvanicum auct., Stellario holostea-Carpinetum Oberd. 1957 sec. auct. dif., an vero?
 Subal. Deschampsio (fexuosae)-Fagenion (Soó 1962) em. hoc loco
 6. *Hieracio transsilvanico-Luzulo-Fagetum* Vida 1963 syn. Fagetum myrtilletosum Soó 1927, Fagetum dacicum luzuletosum Beldie 1957, Deschampsio-Fagetum Soó 1962 non Br.-Bl. 1953 sec. Passarge 1956, Luzulo-Fagetum auct. non Oberd. 1957 etc.
 7. *Chrysanthemo rotundifoliae-Piceeto-Fagetum* Csűrös 1981, syn. Piceeto-Fagetum auct.

Tölgyesek

A tölgyerdők területünk legelterjedtebb erdőtársulásai. E tölgyes foltok társulástani besorolása azonban lényegi és formai okok miatt nem könnyű feladat. Lényegi kérdés a tölgyek biológiai (alaktani, ökológiai-genetikai) változatossága, ezzel a változatossággal különbözőképpen interferáló fás és lágyszárú kísérőfajok összlete, a termőhelyi viszonyok és a hagyományos népi erdőkielési módok által meghatározott cönológiai öszkép. Formai kérdés ennek a bonyolult változatosságnak a különböző kutatók által való értelmezése és az elnevezések szintjén való tükrözése.

Lényegi kérdés tehát, hogy — ellentétben a *Picea*, *Abies*, *Fagus* és *Carpinus* nemzetségekkel — a *Quercus* nemzetségből a területen nemcsak egy, hanem legalább három (de szorosabban vett fajfogalom esetén öt) faj is erdőalkotó: a kocsánytalan tölgy (*Q. petraea*), a csertölgy (*Q. cerris*) és a kocsányos tölgy (*Q. robur*). A florisztikai feldolgozások a kocsánytalan tölgyet legfeljebb gyűjtőfajként értékelik, és ezen belül további három fajt (*Q. dalechampii* Ten., *Q. petraea* (Matt.) Lieb és *Q. polycarpa* Schur) különböztetnek meg (Beldie 1952, in Flora R.P.R.; Soó

1970; Ehrendorfer 1973; Polunin 1981 stb.). Az elismert fajok közül az első kettő területünkön is gyakori (vö. Nyárády 1941—44). Az erdélyi kocsánytalan tölgyet (*Q. polycarpa* Schur) Tordától északra tipikus alakban nem jelezték, de egyes jellegek, mint a sekélyen karélyos levél, szürkén pelyhes gubacspikkelyek a Kolozsvár és Gyalu között húzódó gerinc tölgyes állományaiiban is kimutathatók. Ugyanitt valamikor erdőalkotó lehetett a molyhos tölgy (*Q. pubescens*) is — az egykori erdőből ma csak reliktum-példányok lelhetőek fel.

Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a nemzetség fajai idegen megporzók és a fajok között nálunk — a csertölgy kivételével — nincs teljes genetikai elszigetelődés. Még az aránylag olyan „jó” fajok is, mint a kocsányos tölgy és kocsánytalan tölgy is kereszteződnek egymással, és a hibridek rendszertani helyzete nehezen határozható meg.

Annak hangsúlyozásával, hogy a megfigyelhető alaktani változottság csak „a jéghegy csúcsa”, és a morfológiai jellegek hatalmas és számunkra nehezen megközelíthető élettani, alkalmazkodásbeli és ennek megfelelő társulásbeli változatosságot takarnak, emlékeztetni szeretnénk itt arra, hogy Soó 1970-ben — Mátyás Vilmos adatai alapján — a csertölgynek két változatát (var. *austriaca* és var. *cerris*) különbözteti meg: az egyik változatban 8 formát, a másik változatban 3 sorozatot, 6 formát és 11 alformát, valamint a két változat közötti átmeneti formákat. A kocsánytalan tölgy esetében 4 változatot és több mint 20 elkülöníthető formaszintű egységet ír le, a Dalechamp-féle tölgy esetében újabb 3 változat és több mint 20 formaszintű egység sorakozik, a kocsányos tölgynek pedig 8 változatát és mintegy ötven további alegységét tartja számon. Ez a kép egyértelműen ma is aktív mikroevolúciós folyamatok meglétére utal, és a Kárpát-medencét a közép-európai tölgyesek potenciális géncentrumává avatja.

A változottság társulásrendszertani megközelítése egyike a cönoszisztematika fogas kérdéseinek, olyan bozót, melybe a legbátrabb botanikus sem igen megy szívesen. Az alaptársulások azonban viszonylag pontosan elkülöníthetők. A továbbiakban a Csűrös István által (1981) elfogadott cönológiai egységek szerint csak ezeket vesszük figyelembe.

A területen a következő alaptársulásokat lehetett azonosítani: 1. csertölgyesek, 2. cseres kocsánytalan tölgyesek, 3. gyertyános kocsánytalan tölgyesek, 4. perjeszittyós kocsánytalan tölgyesek.

A csertölgyesek a szubmediterrán befolyást jelzik, azokon a termőhelyeken alakultak ki, amelyek évi átlaghőmérséklete magasabb, talaja vízzáró rétegeket tartalmaz, amelyekben kisebb lejtőszög mellett tavaszszal vízfőlösleg van.

A cseres kocsánytalan tölgyesek átmenetet képeznek az előbbi társulás és a magasabb övezetben kialakult tölgyesek között. A társulásban részt vevő fajok többsége közepesen melegkedvelő, mérsékelt szárazságtűrő, és főképpen a semleges vagy gyengén savanyú kémhatású talajokat kedveli.

A magasabb, hegyvidéki területeken, csökkent átlaghőmérséklet mellett és elsősorban lazább szerkezetű, meszes alapkőzeten kialakult, tápanyagban gazdag talajokon a társulásból eltűnik a csertölgy, helyette a gyertyán válik társuralkodóvá, gyertyános kocsánytalan tölgyesek fejlődnek ki. A kísérő fajok nagy többsége közepes víz- és hőigényű. Ez a

társulás nagyon fajgazdag lehet (Ordományos, Körösfő). Helyenként, a hidegebb, nedves és mély talajú termőhelyeken, többnyire az északi lejtők alsó harmadában a gyertyán kiszorítja a kocsánytalan tölgyet a társulásból, és többé-kevésbé tiszta gyertyánosok figyelhetők meg (*Stelario-Carpinetum*).

Savanyú alapkőzeten, mészből szegény kilúgozott, vékony és könnyen kiszáradó vázta talajokon a kocsánytalan tölgynek ugyancsak gyertyánnal, ritkábban bükkal, nyírral, rezgő nyárral keveredő állományai közül mészkerülő kocsánytalan tölgyesek alakultak ki. Ezek nemcsak a koronaszintben, de a gyepszintben is igen változatosak lehetnek, és attól függően, hogy a festő rekettye (*Genista tinctoria*), a feketéllő zanót (*Cytisus nigricans*), a hegyi sás (*Carex montana*), a perjeszittyó (*Luzula luzuloides*), a felemáslevelű csenkesz (*Festuca heterophylla*), az áfonya (*Vaccinium*) vagy a csarab (*Calluna*) uralkodó, különböző mészkerülő kocsánytalan tölgyeseket írtak le a különböző szerzők. Az alaptársulás névadó faja, a perjeszittyó valamennyi szubasszociációnak, faciesnek kísérelje. Az aljnövényzetnek ebben az esetben azért is volt nagy szerepe a megítélésben, mert ennek az erdőtársulásnak a koronaszintje viszonylag gyengén fejlett, a fák átlagos magassága 15 m alatt marad, és a lombzat nem zárt, esetenként alig 50 százalékos, így a gyepszintben viszonylag magas fény- és hőigényű és közepesen szárazságtűrő fajok telepedhetnek meg nagy faj- és egyedszámmal. A fajok kb. 80 százalékának közös jellemzője, hogy vagy savanyú talajokhoz kötődnek, vagy jól tűrik az alacsonyabb pH értéket is.

Mély, laza, jó vízellátottságú talajokon, melegebb termőhelyeken alakultak ki a kocsányos és kocsánytalan tölgyesek kevert állományai, amelyeket a művelhető teraszok és árterek talajáról jórészt már régen kitermeltek, és a termőhelyeket felszántották, így ennek a társulásnak ma már csak nyomai, maradványfái figyelhetők meg.

Magasabb fekvésben, kissé hűvösebb éghajlati körülmények között, fennsíkokon, pl. Sztána vagy Sárvásár térségében a kocsányos tölgy a gyertyánnal is társul, és gyertyános-kocsányos tölgyeseket (*Quercus robur-Carpinetum*) alkot.

Vidékünkön a tiszta csertölgyesek (*Quercetum cerris*) csak északon, a Szilágyság felé fordulnak elő, és állományaik Egeres határában kerülnek legközelebb a Szigethegységhez. Sztána környékén ezek az állományok valamikor bükkal is keveredtek; ilyen kevert erdőknek a tanúja a Sztána feletti legelő hagyásfa-állománya, melyben még csertölgyvel öszszeszenőtt (!) bükkfát is találtunk (1. fénykép!). Hasonló lehetett az egykor itt álló erdő azokhoz az állományokhoz, amelyeket Balázs (1941) a Meszes-hegységből írt le, vagy amelyeket láthatunk az Egregy és Almás közötti vízválasztón (Nyárády et al. 1975).

A tiszta csertölgyes erdők szubmediterrán jellegűek. A kalotaszegi állományokban viszont már hiányoznak a gyepszintből az olyan melegkedvelő fajok, mint a *Tamus communis* (pirítógyökér), a *Sedum cepaea* (varjúháj-faj), az *Aremonia agrimonoides* (kis párlófű) vagy a Révi-szoros csereseiben még előforduló csodabogyó (*Ruscus aculeatus*), sárga özsaláta (*Smyrniium perfoliatum*) vagy a halovány farkasalma (*Aristolochia pallida*).

Az Almás völgyében, Bábonny körül viszont a réti csormolyás (*Melampyrum pratense*) és juhcsenkeszes (*Festuca ovina*) csertölgyes kocsánytalan tölgyesek jellemzők. Ezeket az erdőket Bábonnytól Alsófüld felé egyre inkább a domináns csertölgyesek váltják fel. Zsobok felé a társulás cseres állományaiban gazdag húsos somos foltok (*Cornetum maris*) vannak. Sztána és Zsobok között a Toroktető ligetes erdeje is ebbe a társulásba tartozik. Ezekben a kiritkult erdőkben a gyakori legeltetés hatására gazdag vékonytippanos barázdált és felemáslevelű csenkeszes aljnövényzet alakult ki, mintegy előre jelezve az erdő helyére települendő gyept.

A Körös és az Almás vize között, illetőleg a Nádas és az Almás vízválasztójától északra a kocsánytalan tölgy és a gyertyán a csertölgyes keveredik, ezeket az állományokat már a csertölgyes-kocsánytalan tölgyes társulásba (*Quercetum petraeae-cerris*) lehet sorolni. Megjegyzendő, hogy a csertölgy ezen a vonalon nyomul legközelebb a hegyekhez, itteni elterjedésének déli határvonala a Magyarbikal és Bánffyhuynad közötti gerincen Sztána felé, majd tovább Jegénye és Inaktelke között húzódik, de magános példányok Kiskapus határában is felbukkannak. Ezen a határvonalon megritkulásához a szelektív vágás is hozzájárult: bizonyos célokra, mint pl. dongakészítésre, cserzésre, építkezésekhez elsősorban a csertölgyet keresték.

A kevert kocsánytalan tölgyes — csertölgyes erdők általában jellemzőek a Szamos menti magas dombságra, és átmenetet alkotnak az alacsonyabb térségek melegkedvelő cseresei, valamint a magasabban kialakult tölgyesek és gyertyános tölgyesek között. A Szigethegység peremvidékén általában 600 méterig is felnyomulnak (Csűrös 1981). Lombszintjükben a mezei juhar, a vadcserezsnye, vadkörte, barkóca, hárs, cserjeszintben a húsos som, fagyal, bibircses kecskerágó, galagonya, zanót, a gyepszintben a ligeti perje, baracklevelű harangvirág, szálakperje, szamóca, korai galaj stb. jellemzőek. Ipari és tűzifakitermelés, erdei legeltetés, gyűjtőgetetés és gyógynövénykincs miatt gazdasági jelentősége nagy.

A terület nyugati csücskében Janka Viktor a múlt században még erdőalkotó faként jelezte a molyhos tölgyet (*Quercus pubescens*) a Hója-gerincről. Nyárády E. Gyula (1941) és nyomában Gergely János (1960) szerint vegetációs tényezőként ma már nem jelentős. Mi is csak bokrosokban találtuk a Kolozsvár és Gyalu közötti részen. Ezek a bokrosok nem alkotnak a kocsánytalan tölgyesektől elkülönülő növényzeti egységet, ezért peremhelyzetű asszociáció-fragmentumoknak tekinthetők.

A kocsánytalan tölgygyel (*Quercus petraea*) a gyertyán (*Carpinus betulus*) képez gyakran vegyes állományokat, és ilyenképpen a gyertyános kocsánytalan tölgyesek (*Quercus petraeae-Carpinetum*) ma Kalo-

taszeg legelterjedtebb erdőalkotó társulása, melyben a ligeti perje (*Poa nemoralis*) az egyik leggyakoribb faciesalkotó. Az erdélyi kocsánytalan tölgyes-gyertyános kevert erdőket Coldea (1975) a *Lathyro hallersteini-Carpinetum* névvel jelölte, valójában a Hallerstein-féle lednek által jellegzett erdőket csak vidékünk keleti csücskében találtunk.

A gyertyános tölgyesek uralkodó szerepe feltehetően a népi erdőkielési módokkal van kapcsolatban: mindkét faj viszonylag jól sarjadzik, és az ismételt tarvágások után is képes újranőni, bár a kialakuló erdő minden vágásforduló után rosszabb minőségű.

Ott, ahol az állományok védelme megfelelő volt, mint például Vista határában, szép szálerdők is fennmaradtak. Ezekben az erdőkben a változó termőhelyi viszonyoknak megfelelően az aljnövényzet is igen változatos, és az előbb említettek mellett foltonként uralkodóvá válik a kapotnyak (*Asarum europaeum*), az olocsán csillaghúr (*Stellaria holostea*), a pázsitfűfajok közül a felemáslevelű csenkesz (*Festuca heterophylla*), az erdei ebír (*Dactylis polygama*), a bókoló gyöngyperje (*Melica nutans*), zilált kásafű (*Milium effusum*) és más fajok.

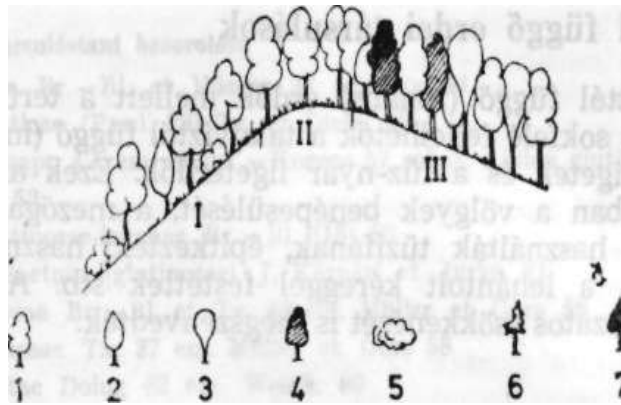
Szépen fejlett gyertyános-kocsánytalan tölgyesek találhatók Gyalu és Nagykapus között, Kiskapus felett a Sátorhegy északkeleti oldalában. Elterjedt a társulás a Jegenyét Vistával összekötő vonalon egészen Kardosfalváig, a Pányiki-szoros északi lejtőjének alsó harmadában (itt dinamikus átmenettel a *Luzulo-Quercetum* felé). Nem ritka a csertölgy a kocsánytalan tölgy uralta vidéken sem, pl. Bábony és Váralmás környékén, ott, ahol rendszeresen töröl sarjad a kitermelt erdő. Kiterjedt gyertyános-kocsánytalan tölgyes állományok fedik az Almás völgyétől Kisbács határáig húzódó dombsorok mindkét oldalát, és ezek a foltok — néhol csertölgygel keverten — lehúzódnak a Szilágyság felé. Ez az uralkodó társulás Sztána és Zsobok között is. Irtás után, ha a felújulást megátolták, ezeknek az erdőknek a helyét egykor szívesen telepítették be gyümölcsös, szőlővel, ma ezeknek a telepítéseknek az emlékét a földrajzi nevek és néhol kiterjedt siska nádtippanos foltok (*Calamagrostetum epigei*) őrzik. Gyertyános-kocsánytalan tölgyes sarjerdők húzódnak a Nádas völgyének két oldalán Egerestől Inaktelkig, illetve a völgy másik oldalán Forgácskút és Somtelek között, ezen a vonalon többnyire ismét csertölgygel keverten. Egerestől északkeletre a frissen irtott erdőfoltok és a fiatal sarjerdők jellemezték a hetvenes évek vegetációs állapotát, ezek aljnövényzetében gyakori a télizöld meténg (*Vinca herbacea*), a tavaszi lednek (*Lathyrus vernus*), a májusi gyöngyvirág (*Convallaria majalis*) és sok más faj.

A mélyebb talajú, jobb vízellátottságú és viszonylag melegebb termőhelyeken, pl. Türe és Sárd határában gyakori egy másik kevert tölgyes, melyben a két tölgyfaj, a kocsánytalan (*Q. petraea*) és a kocsányos tölgy (*Q. robur*) az uralkodó (*Quercetum petraea-roboris*). Ezt a társulást Nyárády és munkatársai (1966) a Pányik és Gyerőmonostor közötti Les-tetőről is jelezték *Quercetum roboris-sessiflorae transsilvanicum* Soó 1947 néven (mi összefüggő társulást ott már nem találtunk).

A perjeszittyós kocsánytalan tölgyesek (*Luzulo-Quercetum petraeae*) déli kitettségű, rossz minőségű sziklás vázталajokon, aránylag meredek, napos lejtőkön a Meleg-Szamos vízrendszeréhez tartozó vagy azzal határos részeken, az egerbegyi patak völgyében, a Pányiki-szorosban és a Bánffyhunyadi-medencében alakultak ki (18. ábra).

A melegkedvelő acidofil tölgyesek lombkoronaszintjében a kocsánytalan tölgyön kívül esetenként jelen lehet a gyertyán, a bükk, a rezgő nyár, a kislevelű hárs, a nyír, a vadkörte, cserjeszintben jellemző a fűrtös zanót, galagonya, vadrózsa, a gypeszintben a feketéllő lednek, tekerős lóhere, bablevelű varjúháj, a pereszlény, orbáncfű, méreggyilok, szurokfű stb. A talaj savanyúságát a fehér perjeszittyó, orvosi veronika, áfonya, sasharasz, sédbúza, felemáslevelű csenkesz, árnyékvirág és a

18. ábra. Kocsánytalan tölgyes vegyeserdő (*Luzulo-Quercetum*) szerkezete Körösfü határában I. *Carex montanával*, II. *Vinca herbaceával*, III. *Carpinus betulusszal*; 1. kocsánytalan tölgy (*Quercus petraea*), 2. gyertyán (*Carpinus betulus*); 3. bükk (*Fagus sylvatica*), 4. rezgő nyár (*Populus tremula*), 5. galagonya (*Crataegus monogyna*), 6. jejenyefenyő (*Abies alba*), 7. kislevelű hárs (*Tilia cordata*) (Csűrös et al. 1969; egyéb magyarázat, mint a 17. ábrán).

mohák jelzik. E mészkerülő tölgyesek társulásrendszeri elkülönítésére I. Pop 1971-ben különálló társuláscsoportot javasolt.

Ami a tölgyerdők társulástani besorolását illeti, a szerzők többnyire megegyeznek abban, hogy ezek az erdők két külön osztályba, a kocsányos és kocsánytalan tölgyerdők *Quercetea robori-petraeae*, valamint a molyhos tölgyes-kocsánytalan tölgyes erdők (*Quercetea pubescenti-petraeae*) osztályába sorolhatók. A kocsánytalan tölgyes-gyertyános állományok (*Quercus petraeae-Carpinetum*, *Carpino-Quercetum petraeae*) viszont egy harmadik társulástani egység, a gyertyános bükkösök osztályának (*Carpino-Fagetea* vagy tölgyes bükkösök = *Quercus-Fagetea*) részeként bukkanak fel a társulásrendszerben.

A tölgyesek társulástani besorolása

- Cl. *Quercetea pubescenti-petraeae* (Oberd. 1948) Jakucs 1960
- Ord. *Quercetalia pubescenti-petraeae* Br.-Bl. 31 em. Tx. incl. al.
- Al. (subal.) *Quercion petraeae* Zólyomi — Jakucs 57
  - 1. *Quercetum cerris* Georg. 1941
  - 2. *Quercetum petraeae-cerris* Soó 1957
 (Lithospermo-*Quercetum pubescenti-petraeae* Br. — Bl. 1929 fragm.)
- Cl. *Quercetea robori-petraeae* Br. — Bl. et Tx. 1943
- Ord. *Quercetalia robori-petraeae* (Malc. 1929) Br. — Bl. 1932
- Al. *Quercion robori-petraeae* Br. — Bl. 1932
  - 3. *Quercus petraeae-Carpinetum* Soó et Pócs 1957
  - 4. *Quercetum robori-petraeae* Borza 1959
- Al. *Veronico officinalis-Quercion petraeae* Pop 1971
  - 5. *Luzulo (albidae)-Quercetum petraeae* (Hil. 1932) Pass. 1953
 syn. *Genisto tinctoriae-Quercetum petraeae* Klika 1932, *transilvanicum* Gergely 1964 incl. : *Luzulo-Quercetum petraeae* ; *Genisto-Quercetum petraeae* (*typicum caricetosum montanae, vincosum* etc.) ; *Cytiso-Quercetum*; *Melico-Quercetum* ; *Festuco heterophyllae-Quercetum petraeae*; *Vaccinio-Quercetum petraeae* (*myrtilletosum, callunetosum*).

Talajvíztől függő erdei társulások

Az éghajlattól függő (zonális) erdők mellett a területen jelentősek voltak, és ma is sokfelé fellelhetők a talajvíztől függő (intrazonális) erdőfoltok: az égerligetek és a fűz-nyár ligeterdők. Ezek az erdők sínylették meg legjobban a völgyek benépesülését, a mezőgazdasági művelés terjedését. Fáit használták tűzifának, építkeztek, használati eszközöket faragtak belőle, a lehántolt kéreggel festettek stb. Az állományok a talajvízszint fokozatos csökkenését is megszenvedték.

Égeresek

Az égeresek helyzete már csak azért is figyelmet érdemel, mert ez a társulás adott nevet egy központi helyzetű nagyközségnek (ma már kisvárosnak), Egeresnek. Egeres környékén azonban ma inkább csak az egykori égeresek kísérőnövényei, mindenekelőtt a közönséges acsalapu (*Petasites hybridus*), árulkodnak az égeresek egykori meglétéről.

A podagrafűves égeresek (*Aegopodio-Alnetum*) maradványaként is felfoghatók a Bogártelke és Egeres között vagy Inaktelke felé felbukkanó podagrafűves-acsalapusok (*Aegopodio-Petasitetum*). Podagrafűves égeresek viszont csak a mellékvölgyekben, így pl. a jegenyei fürdő környékén maradtak fenn. A Szamos völgyében is szép podagrafűves égeres láperdők lehettek egykor, maradványaik utolsó emléke a kolozsvári sportpark égerese.

A mézgas égeres-hamvas égeres társulások (*Alnetum glutinosae-incanae*) jellegzetes patakkísérői a hegylábi területnek. A Kapus, Nádas, Almás és Szamos völgyében többnyire a mézgas éger az uralkodó, de a hamvas éger is leereszkedik Kolozsvárig. Ez a faj azonban inkább a hegyvidék lakója: a Kalota patak és mellékvizei mentén társuralkodó vagy éppen uralkodó.

Az égeres-hamvas fűzes cserjések (*Alno-Salicetum cinereae*) az egykor jóval elterjedtebb lápos fűzesek maradványtársulása. Foltjai a Körös völgyében Bánffyhunyadtól nyugatra bukkannak fel, előkerültek a Bedecs—Dongó—Incsel háromszögből, de a Nádas völgyéből is.

Az égeresek kipusztulását jelentősen gyorsította a mederszabályozás és földfoglalás mellett az, hogy a faanyag vízben is tartós épületfa, a kérget pedig rendszeresen hántolták posztó festéséhez. Az egyszer körbehántolt fa lábon „aszalódott“, kiszáradt, végül többnyire tűzre került.

Az égeresek társulástani besorolása ellentmondásos: egyes állományokat a kísérőfajok alapján a bükkerdőkhöz tartozónak tekintenek (*Alno-Padion*, *Fagetalia*), másokat viszont önálló intrazonális társuláscsoportba (*Alnion*, *Alnetalia*) sorolnak.

A hagyományos népi fakitermelés területünkön az *Alno-Padion* csoportba tartozó bükkösökkel kapcsolt égereseket használta fel, a hamvas fűzes égereseket és a tiszta mézgas égereseket inkább a területrendezés, lecsapolás, mederszabályozás és a földfoglalást és szántást megelőző irtás érintette.

Az égeresek társulástani besorolása

- Cl. Quercu-Fagetea Br.—Bl. et Vlieger 37 em. Soó 64
Ord. Fagetalia sylvaticae (Pawl. 28) Tx. et Diem. 36
Al. Alno-Padion Knapp 42. em. Medw. —Kornas 57 subal. Alnion glutinosae-incanae (Br. — Bl. 15) Oberd. 53
1. Alnetum glutinosae-incanae Br. — Bl. (15) 50
2. Aegopodio-Alnetum (glutinosae) J. Kárpáti et Jurko 61
Cl. Alnetea glutinosae Br.-Bl. et Tx. 43 em. Müller et Görs 58
Ord. Alnetalia glutinosae Tx. 37 em. Müller et Görs 58
Ord. Salicetalia auritae Doing 62 em. Westh. 69
3. Alno-Salicetum cinerae (Kobendza 30) Pass. 56
Al. Alnion glutinosae (Malc. 29) Meyer—Drees 36 em. M. et G. 58
4. Alnetum glutinosae Mejer—Drees 36

Füzesek, nyárasok

Nagyobb vízfolyások mentén, a közép- vagy éppen alsószakasz jellegű kiszélesedett völgyekben, részben a meder új hordalékaira telepvedve, részben az első teraszon alakultak ki a tájképi szempontból is jelentős puhafa ligetek, nyáras és füzes cserjések. Mint minden olyan erdő, amely jó szántóföld, település vagy útvonal közelében van, ezek is az erősen veszélyeztetett csoportba tartoznak. Pusztulásuk, akár csak az égereseké, több okra vezethető vissza: mezőgazdasági terület terjeszkedése, faanyag kitermelése, mederszabályozás stb. Ehhez járul még a társulást alkotó fajok viszonylag rövid élettartama, nehezebb természetes felújulása abban az egyre szűkülő életsávban, amelyben még megtelepedhetnek.

A vízfolyások mentén a különböző társulásoknak tekintett fajegyüttesek meglehetősen elkülönülnek. Ezek úgy is felfoghatók, mint egy természetes fejlődési (szukcessziós) sorozat különböző állapotai, melyek nem kis mértékben függenek az emberi hatásoktól.

A sukceszió folytonossága miatt a különböző füzes társulások ugyanakkor gyakran keverednek is, szinte észrevétlenül mennek át egymásba. A partok, szigetecskék homokos hordalékát először a csigolyafüzesek (*Salicetum purpureae*) foglalják el. Ez a társulás valamennyi patak mentén előfordul. A Kalota-patak völgyében a társulásnak egy fajokban gazdagabb változata, a szappanfűves csigolyafüzes (*Saponario-Salicetum*) is gyakori. A csigolyafüzesek többnyire mozaikszerűen keverednek a mandulalevelű füzesek bokrosaival (*Salicetum triandrae*), amelyek a füzesek közül leggyakoribbak a patakok mentén.

A bokros füzesekből alakultak ki, illetőleg ezekkel rendszerint közvetlenül érintkeztek az árterület fehér füzes erdősávjai (*Salicetum albaefragilis*) és fűz-nyár ligeterdei (*Salici-Populetum*). Ez a társulás valamikor — az ember által nem háborgatott tájban — a völgyekben az ártér jelentős hányadát uralhatta, és a magas törzsű fehér és törékeny fűz, valamint a hatalmasra megnövő fekete és fehér nyár (*Populus nigra*, *P. alba*) példányok miatt valóban tekintélyes ligeterdő jellegű lehetett. Ilyen erdők nyomai a terület keleti határán Gyalu és Szászfenes között vannak, és újabban a vízművek viszonylag jól védett területén az erdő újraképződése is megfigyelhető. Az egykori ártéri erdők hatalmas fekete nyár példányaiból ugyanitt a Sodor-réten (de pl. Kolozsvár belterületén,

az egyetemi sportparkban és a Sétatéren is) él még néhány vastag törzsű öreg példány. A törzseket a faeszközök és faedények (fakanál, teknő stb.) készítői szinte áganként számon tartották.

Minden bizonnyal ennek a fának a neve az egyik névadó eleme Nyárszó falunak (< *nyár* 'Populus' + *aszó* 'száraz patak völgy').

A hagyományos tájképgondozásban, amely inkább ösztönös, mint tudatos „ökológiai viselkedés“, külön figyelmet érdemelnek a fehér fűzes-törékeny fűzes társulások. Ezt a fajegyüttest fűzfahusángok dugványozásával maguk a gazdák is terjesztették. A társulás gyakran csak egy keskeny fa- vagy bokorsorra sorvadva kíséri a vizek mentét, falvak határát (mintegy a törzsekből, bokrokból álló védőfalként). A szélben lebegő ezüstös vagy élénk világoszöld lándzsás levelek, lenge lombkoronák szép látványa jó hangulatot ad a tájnak. A fűzfalombok között megcsillanó holdfény varázsát a vadvizek szerelmesei jól ismerik. Nagy kár, hogy ez a visszaszorulóban lévő társulás annyira veszélyeztetett, különösen a mederszabályozási, lecsapolási munkálatok miatt. A tájkép szegényebb lesz a fűzesek kivágásával, a társulás spontán újraképződése bizonytalan. A fűzesek helyzete jó példa arra, hogy amit a hagyományos népi „tájvédelem“ megőrzött, sőt terjesztett is (pl. a fűzfadugványozás szokása), az a tudományos szempontok alapján is védelmet érdemel. E szempontok körültekintőbb megfogalmazásához is hozzásegíthetnek a népi növényismereti és növényhasználati felmérések.

A fűzesek társulástani besorolása

- Cl. *Salicetea purpureae* Moor 58
- Ord. *Salicetalia purpureae* Moor 58
- Al. *Salicion triandrae* Müller et Görs 58
  - 1. *Salicetum triandrae* Malcuit 29
  - 2. *Salicetum purpureae* (Soó 34) Wend. — Zel. 52
  - 3. *Saponario-Salicetum purpureae* (Br. — Bl. 30) Tschou 46
- Al. *Salicion eleagni* (Aichinger 33) Moor 58
  - 4. *Salici-Myricarietum* Moor 58
- Al. *Salicion albae* (Soó 30) Müller et Görs 58
  - 5. *Salicetum albae-fragilis* Issler 26
  - 6. *Salici-Populetum* (Tx. 31) Mejer Drees 36

Kőris-szil ligetek

Az alföldi jellegzetes kocsányos tölgy—vénic szil—magyar kőris ligeterdők (*Querceto-Ulmetum*) a területen hiányoznak, de a társulás előőrsei egykor feltehetőleg Szilágy megyében egészen Almás vidékéig felhatolhattak. Maga Szilágy is a vénic szillel (*Ulmus laevis*) egykor benőtt patakágyakról kaphatta nevét. A társulás másik gyakori uralkodó faja a kocsányos tölgy (*Q. robur*) közönséges, a magyar kőris (*Fraxinus angustifolia* ssp. *pannonica*) viszont nem került elő, jelezték viszont Élesd környékéről és a Révi-szorosból.

Az a tény, hogy a völgyekben, patakok mentén elhelyezkedő falvak élősövényeiben, a házak mentén a magas kőris gyakori vagy éppen közönséges, arra utal, hogy a hárs-kőris sziklaerdők (*Tilio-Fraxinetum excelsioris*) mellett a völgyekben kialakulhatott egy olyan, ma már csak

a maradványfák révén jelzett, körisben gazdag égeres ligeterdő (*Alnetum glutinosae-incanae fraxinetosum*, *Aegopodio-Alnetum fraxinetosum*), amelyet az alföldi keményfaligetek hegyvidéki megfelelőjének tekinthetünk. Ez a társulás azonban az égeresek pusztulásával eltűnt, és egykori meglétét már csak az élősövények magas körissel, mézgás égerrel sűrűn megtűzdelt vonala jelzi. A feltevés helytállóságának bizonyítására további vizsgálatokra volna szükség.

Ültetett erdők

Az erdőkre évezredekken át pusztító tényezőként hatott az ember. Az utóbbi száz esztendőben, az első feketefenyő-telepítések óta „erdő-építőként” is jelen van, és ez a szerepe egyre fokozódik. A korszerű erdőgazdálkodás bizonyos értelemben a mezőgazdasági műveléshez hasonlítható, az erdő fajösszetételét, egy faj génállományát mindenesetre gyökeresebben módosíthatja, mint pl. a hagyományos rétművelés.

Az ültetett erdőket (kultúrerdőket) újabban az uralkodó fafajok nevéből és a *culto*- előtagból képzett „társulásnévvvel” jelölik. Ezek nem természetes társulások, de minthogy az uralkodó ültetett faj több évtizeden át meghatározza a társulás képét és szerkezetét, térben felismerhető és újraképezhető vegetációs mintaképződéshez vezet, ezért a kialakuló növényegyüttesek jogosan illethetők társulásnévvvel is.

Csak azokat az erdőket tekintettük ültetett erdőnek, amelyekben a termőhelyre jellemző bennszülött fajokat más, eredetileg ott nem termő fafajokkal helyettesítették, s így a korábbi fajösszetételt gyökeresen megváltoztatták. A következő fontosabb ültetett erdőtársulások fordulnak elő a területen:

Erdei- és feketefenyő ültetvények (*Culto-Pinetum [sylvestris, nigrae]*) — ültetett erdei- vagy feketefenyves. Legöregebb állományai a századforduló tájáról több nagyközség határában (Ketesd, Magyarvalkó, Gyerővásárhely, Nagykapus; Szentlászló, vö. Pázmány 1964), újabb állományok mindenütt, a mezőgazdaságilag nem hasznosítható kopár domboldalakon.

Vörösfenyő ültetvények (*Culto-Laricetum*), többnyire *Pseudotsuga menziesii*-vel, ültetett vörösfenyő-duglászfenyő erdő. Gyalutól Kiskapus felé, Kiskapus, a Sátor-hegy aljában és máshol is szórványosan.

Lucfenyő ültetvények (*Culto-Piceetum excelsae*) Kiskapus határában, a Sátorhegy oldalában.

Tölgyültetvények (*Culto-Quercetum [robori-borealis]*), újonnan ültetett amerikai veres tölgygel kevert állományok a Nádas völgyében, pl. Türe és Sárd között vagy Gyalu határában.

Kanadai nyár ültetvények (*Culto-Populetum [canadensis-hybridae]*), nedves völgyfőkben, erdei tisztásokon szórványosan az egész területen.

Akácültetvények (*Culto-Robinetum*) kisebb-nagyobb felületeken mindenütt előfordulnak, de a területen nem alkotnak összefüggő, nagyobb erdőfoltokat. Többnyire alacsony növésű, cserjés kifejlődésben, vízmosságok megkötésére, omló oldalak csúszásának fékezésére telepített fajvédő társulásként vagy élősövényként gyakori. Aljnövényzetében száraz termőhelyeken a tarackbúza (*Agropyron intermedium*, *A. repens*),

a nedvesebb környezetben ligeti perje (*Poa nemoralis*), a falvak belterületén, jobb tápanyagellátottságú, szárnyasok által trágyázott termőhelyen a vérehulló fecskefű (*Chelidonium majus*) és a fekete peszterce (*Ballota nigra*) vagy más fajok uralkodnak.

CSERJÉSEK, SZEGÉLYTÁRSULÁSOK

Cserjések

Az erdők peremén és a természetes felújulásban gátolt irtásterületeken cserjések alakulnak ki. Ha a cserjés az erdő peremét övezi, az erdő és a mező között képez átmenetet, cserjés szegélytársulás alakul ki. A kúszó növényekben, pl. iszalagban gazdag szegélytársulást köpenytársulás névvel nevezzük meg. Az emberi hatás (irtás) és a helyi természeti tényezők következményeként az erdő eltűnhet, csak az önálló-sult cserjés jelezheti egykori létét.

Lágyszárú szegélytársulások a bő vízellátottságú, ember által viszonylag kevésbé háborgatott (nem kaszált, legeltetett) társulásközi határterületeken szegélycönózisokban (ekoton) — mint például a vízi és réti társulások vagy a cserjések és a gyepek között — gyakran kialakulnak. Az ekotonok fajgazdagságuk mellett gyakorlatilag azért is fontosak, mert őrzik pl. takarmánynövényeink géntartalékainak jelentős részét. A legértékesebb takarmányfűveink ugyanis a hagyományos rétművelésre legalkalmasabb helyeken tömörültek. Ezek a területek időközben szántásra is alkalmasnak bizonyultak, és a populációk csak a határterületek szegélytársulásaiban maradtak fenn.

A cserjések és lágyszárú szegélytársulások kialakulásukban és szerkezetükben azoktól a társulásoktól függenek, amelyek között (eredetileg) határterületeket képeztek.

A nádtippanos-szívlevelű gyöngyvesszős társulás (*Calamagrostetum Spireaetum ulmifoliae*) szegélyjellege nem annyira nyilvánvaló. Ez az együttes a Magas-Kalotaszeg nyílt sziklás lejtőit és a kiritkult erdők cserjeszintjét is borítja; kifejlődése a természeti tényezők mellett az erdőirtás és legeltetés viszonyától függ. A növényegyüttest először a területünk közelében fekvő Rišca községhez tartozó Csonka-patak völgyében figyelte meg és írta le Csűrös István és I. Resmeriță mint a lucosok megtelepedését megelőző vagy kiirtásukat követő szukcessziós fokozatot. A társulás a Kalota-patak völgyében, Kelecel felett is általánosan elterjedt, de nem ritka az Egerbegy felé vezető Szappan-völgyben, a Pányiki-szorosban, felbukkan a Kapus-patak mentén, a Köves-hegy környékén, sőt az egykori fenyőerdők nyomaként a sárdi patak völgyében is. A hegyvidéken a naposabb lejtőket is borítja, alacsonyabb fekvésben az északi oldalakra, a völgyek aljára szorul. Ujvárosi (1944) a Pányiki-szorosból mogyorós-gyöngyvesszős (*Spiraeco-Coryletum*) néven jelzett sok tekintetben hasonló cserjéseket; a Szappan-völgyben a gyöngyvesszősök helyenként a nyíresek felé fejlődnek tovább.

A szamócás-málnások (*Fragario-Rubetum*) területünkön a fenyvesbükös vegyeserdők irtása után alakultak ki, és többnyire a mogyorósszedresek (*Rubo-Coryletum*) irányába való fejlődésük figyelhető meg

Dongó határában, Kececel és Rişca felé, a Kapus és Egerbegy pataka közötti gerincen, valamint a Sátor-hegy fennsíkján. Ha a szeriális társulást huzamosabban fenntartják alkalmi legeltetéssel és irtással, a gyűjtögetés fontos területévé válik, ahol bőven terem a szamóca, a szeder, a gomba.

A rezgőnyáras-mogyorós (*Corylo-Populetum*) a felújulásban kevésbé gátolt, üde termőhelyű kevert erdők szegélyén vagy helyén alakul ki, a fürtösbodzás kecskefüzesekkel (*Sambuco-Salicetum caprae*), valamint a szárazabb termőhelyet (többnyire kocsánytalan tölgyeseket) kísérő tiszta mogyorósokkal együtt.

A mogyorósok és nyíresek a népi növényzetismeret (etnogeobotanika) és a tudományos növényismeret (geobotanika) érdeklődését egyaránt kiváltották; tudományos értékelésük nagyon ellentmondásos. Nyíreseink önálló társulás voltát előbb általában elismerte, majd tagadta a szakirodalom. Soó részben a területünkről írta le először 1927-ben *Betuletum pendulae* néven.

A társulástani nézeteltérések felvillantása ebben az esetben érzékelteti a hagyományos és gyakorlatias népi szemlélet és a tudományos értelmezés viszonyát. A *nyíres*, *nyírfás* ugyanis a kalotaszegi földrajzinév-adás egyértelmű, gyakori neve (érdekes módon sokkal gyakoribb, mint a románban a *mestecăniş*, ami esetleg összefüggésben lehet népvándorláskori ökológiai tapasztalatokkal, és azzal, hogy a magyarságnak a nyírral kapcsolatos tárgyi és nyelvi ismeretei folyamatosan megőrződtek az uráli együttélés korától). A tudományos geobotanika viszont, elsősorban a Soó-féle iskola a nyíreseket csak időleges, átmeneti szukcessziós állapotoknak tekintette, és nem méltatta elnevezésre. Az a visszszás helyzet alakult ki, hogy a tőzeglápok környékén élő, ritkább és tájképileg jelentéktelen szőszös nyír állományok (*Salici pentandrae-Betuletum pubescentis*) társulástani önállóságát nem vitatták, a tájképileg és gazdaságilag jelentős közönséges fehér „nyíresek” megnevezése, besorolása megoldatlan maradt (megjegyzendő, hogy a tőzeges nyírlápokban is többnyire a *B. pendula* dominál). Soó (1973 Synopsis) a tölgyesek mesterségesen elnyíresedett konszociációjáról, kultúrnyíresokről (*Betuletum albae cultum*) beszél, és ezeknek savas, bázikus, valamint vízben vagy tápanyagban gazdag talajon kialakult variánsait különbözteti meg (Mejer 1968; idézi Soó 1973).

A dongói platón és a keceli tőzegláp környékén felbukkanó tőzeges nyíresek (*Sphagno-Betuletum*) több szempontból különböznek a leromlott, kiritkult nyíres tölgyesektől (*Betulo-Quercetum*) és a ritkás, többnyire legeltetett tiszta nyírligetektől (*Betuletum pendulae*), illetve a nyíres kecskefüzes irtásoktól (*Betulo-Salicetum caprae*).

A nyír maga is visszaszorulóban van a területen, és állományai — éppen a népi felhasználás és szokások miatt (májusfaállítás, seprűkészítés) — gyorsabban ritkúlnak ott, ahol a faj egyébként sem gyakori. Hiszen mennél gyérebben nő a határban a nyírfá, annál nagyobb értéke lesz a belőle állított szép májufának vagy a nyírfából faragott eszköznek.

A mogyoró (*Corylus avellana*) uralta cserjések helyzete a népi és tudományos értékelésben sok szempontból hasonló a nyíresekéhez. A földrajzinév-adásban még a nyírnél is jelentősebb, termése miatt jobban számon is tarthatták állományait. Erdélyben a mogyorósok társulástani

helyzete és ökológiai szerepe elégtelenül ismert. Az első tudományos leírás területünk közvetlen szomszédságából származik (Soó 1927: *Coryletum avellanae*), és lényegében a népi megközelítést tükrözi. Később Soó határozottan tagadta a mogyorósok társulástani önállóságát.

Vida Gábor a mogyorós kislevelű hárs erdőket (*Corylo-Tilietum cordatae*) külön társulásnak tekintette a dacikus bükkösök társuláscsoportjában. Az általa azonosított társulás szép állományairól közölt felvételeket 1971-ben Csűrös-Káptalan Margit, a Székelyjő és a Kalota-patak közötti vízvásztó keleti lejtőjéről. A társulásban az uralkodó fajokon kívül gyakori a hegyi és platánlevelű juhar, a magas kőris, gyertyán, elszórta a bükk és a jegenyefenyő, a szegélyeken viszont helyenként a mogyoró az egyeduralkodó. Valószínű, hogy ezek az erdők a boreális, interglaciális tölgy-hárs-mogyoró uralta vegyeserdők maradványai, visszahúzódásuk ugyancsak az erdőirtással volt kapcsolatban. Légvonalban nem messze a Csűrös-Káptalan által felvételezett állományoktól, Mogyorókereke névadó mogyoróerdejének már nyomát sem találtuk.

A lucos, bükkös, gyertyános és tölgyes vegyeserdők szegélyén — a magasságtól és kitettségtől, valamint a cönológiai környezettől függően — az atlanti jellegű rezgőnyáras mogyorósokkal (*Coryleto-Populetum*), az iszalagban bővelkedő „venyikéseket“ az ugyancsak atlanti iszalagos mogyorósokkal (*Clamtido-Coryletum*) lehet azonosítani. Igaz ugyan, hogy az eredeti leírásokban több nyugat-európai differenciális elem is van, ez azonban nem eltérő ökológiai helyzetet vagy ember-növény kapcsolatot, inkább különböző földrajzi variánsok meglétét jelzi. Az erdélyi variánsokra jellemző földrajzi elkülönítő faj leginkább a pirosuló hunyor (*Helleborus purpurascens*) lehetne, ami a *Corylo-Populetum helleboretosum purpurascens* és a *Clamtido-Coryletum helleboretosum purpurascens* megkülönböztetés bevezetését indokolja (a névadási szabályok értelmében helytelen „transsilvanicum“ jelző helyett).

A *Coryleto-Populetum* kalotaszegi állományainak leírását Chircă és Coldea (1967) közölte Gyerőmonostor határából (Dealul Tufe = Mogyorós). Az iszalagos-mogyorós (*Clematido-Coryletum*) szépen kialakult fajegyüttesében, pl. Sztána határában az aljnövényzetben ugyanazok a fajok uralkodnak (*Aegopodium podagraria*, *Geum urbanum*, *Primula veris*, *Urtica dioica* stb.), mint az eredeti leírások társulásaiban. Ilyen típusú társulás maradványai az inaktelki völgyben is felbukkannak. Ugyanez a hasonlóság figyelhető meg a Sátor-tető szedres-mogyorósai (*Rubocoryletum*) esetében is.

A melegkedvelő tölgyeseket szegélyező tiszta mogyorós állományok megnevezésére egyesek a Soó által 1927-ben javasolt társulásnevet (*Coryletum avellanae*) fogadják el, ennek a társulásnak a diagnózisa részben ugyancsak területünkről származik. Az erdélyi változat megkülönböztetése viszont ebben az esetben is indokolt lehetne.

A mogyorónak a táj képében és életében jelentős szerepe van: segíti az erdő felújulását, védi a lejtők talaját a lepusztulástól, fája nyersanyag (háziipar, faesztergálás, kosárkötés), gyümölcse állati és emberi táplálékforrás, sőt áruként jövedelemforrás is.

A kőkényes galagonyások a melegkedvelő cserjéseknek a területen jellegzetes és Európa-szerte elterjedt társulásai. A népi terminológia *tüvisesnek* nevezi. Soó Rezső 1927-ben jórészt az itteni *tüvisesek* alap-

ján írta le és adott tudományos nevet a társulásnak (*Pruno-Crataegetum, Prunion spinosae*). A társuralkodók, a kökény és a galagonya valóban sűrűn viselik a bőrtépő ágtöviseket (a népi megnevezés még növénymorfológiai értelemben is pontos!). A cserjeszintben gyakoriak még a nem tövises, hanem tüskés vadrózsafajok (*Rosa* sp.), a veresgyűrű som (*Cornus sanguinea*), a mezei juhar (*Acer campestre*), az ostorménfa (*Viburnum lantana*), a kányabangita (*V. opulus*), valamint a lágyszárú kísérőfajok. A társulás többnyire az agroteraszok rézsűit védi, és eróziógátló hatása mellett egyre fontosabb természetvédelmi szerepe az, hogy a szántások következtében nagyjából eltűnt szénafüvek értékes fajainak nyújt menedéket, így géntartalékokat őriz. A tölgyerdők övezetében a társulás általánosan elterjedt, szép állományai vannak a Kapus völgyének déli lejtőin, a Részeg-tető környékén, Bedecs határában, a Nádas és az Almás völgyében stb. Terjedését égetéssel, irtással gátolják, az irtott anyagot kemencehevítésre vagy tövisboronaként használták, kerítést raktak belőle. A gyűjtögetésben is szerepe van a társulásnak (gyógynövény, inség-eledel stb.).

A húsos somos-sóskaborbolyások (*Corneto-Berberidetum*) Szászfenes, Kisbács határában, a somosok a Nádas és Almás völgyében elterjedtek, és cönológiai helyzetük bizonytalan. A népi növényzetértékelés viszont élénken számon tartja a somosokat *Somberek*, *Somfás-gödör*, *Som-földje*, *Somos-árok*, *Somosorr* néven, sőt az egyik falunak is névadója (Somtelke). A húsos somosokat (*Cornetum maris*) és a veresgyűrű somosokat (*Cornetum sanguinei*) Soó jelezte először a területről (1927).

A veresgyűrűs-ostorménfás (*Viburno-Cornetum*) társulást viszont tudomásunk szerint még nem jelezték Romániából. Közép-Európa növényzetében is csak 1968-ban figyelt fel Rauschert — az NDK-ban, a miénkhez sokban hasonló természeti környezetben — a veresgyűrű (*Cornus sanguinea*), kányabangita és ostorménfa (*Viburnum opulus*, *V. lantana*) állományok társulástani önállóságára. A társulás a területen kétségtelenül megvan, többnyire mozaikszerűen keveredik a kökényes galagonyásokkal, de azoktól megjelenésében is messziről különbözik. Gyerővásárhely és Gesztrágy között a napos lejtőkön, felhagyott agroteraszok rézsűin jelentős területeket borít. Szép kifejlődésben jelentkeznek ezek a cserjések a sárdi völgyben, Körösfő és Sztána között helyenként a Részeg oldalában. (Itt az Ordományos nevű elpusztult település határában különösen fajgazdag ligetes cserjések is kialakultak, ezeknek őszi pompáját főképpen a juharfajok és a hólyagfák élénkítik.)

Az etnogeobotanika *gánása*, *gálnása* nagy valószínűséggel erre a társulásra vonatkozik, sőt a *gálna* ~ *gána* ~ *kálna* ~ *kánya* népetimológiai változatok alapján a *Kányás*, *Kányafő* típusú nevek is ide vonhatók. A gálnásra vonatkozó első történeti (adat Erdélyből az egykori Maros-Torda megyei Makfalváról ismeretes (SzT) 1607-ből, illetőleg 1634-ből. Kalotaszegen 1671-ben, 1756-ban, Méra határában erdőt, kaszálót jelöl. Előfordul Andránháza, Nagykapus és Sárvasár határában is. A SzT-ban a földrajzi nevet nem értelmeztük, bár ezek nagy valószínűséggel mind *Viburnumos* cserjésekre vonatkoztathatók. Pesty Nagykapus határából idézi a nevet, és tudni véli, hogy „nevezetét az ott tenyésztett [!], de mostmár nem létező gálnafa (*Hydrangea arborea*) berekről vette“ (KHH. 164—5), de ez botanikai tájékozatlanság.

Az élősövények, szemetes falusi patakmedrek fagyalos kökényesei és kecskerágós bodzásai mindenütt elterjedtek, voltaképpen laza florisztikai szerkezetűek és kimondottan ember alkotta környezethez kötöttek. Azonosságuk eldöntése a nyugat-európai társulásokkal (*Euonymo-Sambucetum*, *Ligustro-Prunetum*) további vizsgálatokat igényelne.

Szerkezetileg és szerepüket tekintve ugyancsak a fás szegélytársulások sajátos esetei az ördögcérnások (*Lycietum harbarum*, „*halimifolii*”) és a bálványfás bokrosok (*Ailanthetum altissimae*), az előbbi gyakori, az utóbbi szórványos és a területen terjedőben van.

A törpemandulások (*Amygdaletum nanae*) kimondottan sztyeppei jellegűek, és a Gyerővásárhely—Nagykapus—Részeg-tető—Zsobok—Váralmás vonalon az Erdélyi Mezőség állományait a szilágysági törpemandulásokkal kapcsolják össze.

Lágyszárú szegélytársulások

Száraz sorozat

Az erdők és gyepek határán, legelő állatok által kevésbé bolygatott, viszonylag háborítatlan környezetben lágyszárú szegélytársulások is kialakulhatnak. Ezek többnyire valóban szegélyjellegűek. Felépítésükben gyakoriak a sarjtelepet (policormon) képző rizómás fajok, amelyek az erdő kiirtása után minden irányba terjedve önállósulhatnak és nagyobb felületet borító társulást hoznak létre. Töredékeik, darabjaik mozaik-szerűen beékelődhetnek a bokrosok tisztásaira vagy irtott oldalakon a *Festuco-Brometea* társuláscsoport fitocönózisai közé. Területünkön mindhárom helyzetre szép példákat lehet találni. A társulások rendszertani besorolása bizonytalan, a formális cönoszisztematikai elvek szerint (karakter és differenciális fajok alapján) meglehetősen ellentmondásos. Ezt Jakucs Pál az erdők és gyepek dinamikus kapcsolatáról írott monográfiájában ismételtelen hangsúlyozza (1972). A társuláscsoportnak a növénytakaróban való megléte viszont vitathatatlan. Ez indokolja, hogy ebben a feldolgozásban elfogadjuk Th. Müller 1961-ben megfogalmazott osztályozási javaslatát, annak megjegyzésével, hogy a társuláscsoport növényegyütteseinek nálunk esetenként inkább a *Cirsio Brachypodium* csoport-hoz illeszkednek.

A pirosló gólyaorr által jellegzett társuláscsoport (*Geranion sanguinei*) első elemzését Erdélyben Van Gils és Kovács Attila (1977) végezte el. Tanulmányukban többek között Kalotaszentkirály határából is közölnek felvételeket. Nagy kár, hogy nem volt alkalmuk megvizsgálni a Részeg-tetőn vagy a Köves-hegyen lévő állományokat, amelyekben ennek a társuláscsoportnak szép növényegyütteseinek élnek. Az általuk, illetve a Dél-Németországból jelzett társulások közül a területen a következőket figyeltük meg:

Gólyaorr—nagy ezerjófű társulás (*Geranio-Dictamnenum* sensu Van Gils et Kovács 1977) mint nagy gyűjtőtársulás a Sztána és Körösfő közötti Részeg-hegy déli lejtőin, Ordományos felé, helyenként igen szép kifejlődésben; Somtelke és Türe között, mellékvölgyekben, itt helyenként a szurokfű-erdei tekergős here (*Origanum vulgare-Trifolium medium* ass.) társulás is felbukkan. Ez utóbbinak az erdei tekergős here által uralt foltjai Magyarfenes határában sajátos szerkezetűek.

Kardos peremizs-szarvas kocsord társulást (*Inulo ensifoliae-Peucedanetum cervariae* Kozłowska 25 em. Van Gils et Kovács 77) Van Gils és Kovács Kalotaszentkirály és Bánffyhunyard között talált; ennek a társulásnak szép állományai vannak például Gesztrágy és Gyerővásárhely között a déli domboldalakon, Magyarvalkó határában, a Kiskapus feletti Köves-hegyen, és kifejlődtek a Zsoboktól Farnas felé vezető völgyben is.

A havasi here-vajsárga here által jellegzett ideiglenes társulás (*Trifolio alpestris-ochroleuci* ass. prov. Van Gils et Kovács 77) ennek a kardos peremizs-szarvas kocsord társulásnak a variánsaként Gyerővásárhelytől Pányik felé, a Les-tető erdőszélén jól felismerhető. Nem eléggé tisztázott a társulás viszonya a *Geranio-Peucedanetum cervariae* nevű együttessel. Ez a kodomináns fajkombináció szinte mindenütt megfigyelhető, ugyancsak megfigyelhető a *Thalictrum minus-Geranium sanguineum* által uralt növényegyüttes is, ennek a kombinációnak az alapján Korneck új társulásnevet javasolt 1974-ben (*Thalictrum-Geranium sanguinei*).

Az erdei here-hólyagos bóka társulást (*Trifolio-Astragaletum ciceri* Reichhoff 1982) először az NDK-ból Dél-Thüringiából jelezték. Ezt a jellegzetes szegélytársulást a területen is több ponton megtaláltuk, így pl. Mákó, Magyarfenes, Nagykapus, és Alsófüld határában. A társulás az Almás völgyében éppen úgy a *Viburno-Cornetum*hoz kapcsolódik, mint Németországban.

Üde, nitrofil sorozat

Az erdő és a gyepek, a gyepek és a mocsár között ritkán éles a határvonal. A különböző növényegyüttesek között dinamikus kapcsolat van, és az érintkezési övezetben jellegzetes határfelületek keletkeznek. A határfelületi társulások közös jellemzői: (1) többnyire hosszanti kiterjedésűek, szélességük egy-két métertől legfeljebb néhány tíz méterig terjed, hosszúságuk viszont több száz méter is lehet; (2) magaskórós és kapaszkodó lágyszárú, többnyire kétéves és évelő fajok uralják; (3) az átmeneti termőhelyen (ökoton) mindkét érintkező társulás jellegzetes fajai megtalálhatók. Mivel a szegélytársulások kialakulása többé-kevésbé szabályszerűen ismétlődik, indokolt ezeket önállóknak tekinteni.

Szegélytársulásnak tekintettük azokat a növényegyütteseket, amelyek két másik társulás határfelületén vagy határfelületi termőhelyen (pl. keskeny patakparton) alakultak ki. A szegélytársulás egy sajátos formája a köpenytársulás, ennek lágyszárú fajai részben felkúsznak a fás vagy cserjés cönózisra, szinte felöltöztetve annak oldalait.

Tekintettel az előbbiekre, valamint az üde, nitrofil magaskórós társulások párhuzamos ökológiai, geobotanikai és tájképi (határjelző) szerepére, a továbbiakban a megszokott cönológiai tárgyalásmódtól némileg eltérően ebben a sorozatban mutatjuk be a magaskórós láprétek szegélytársulásait (*Filipendulo-Petasition*), a patakkísérő társulások egy részét (*Calthion*), az elsősorban patakkísérő köpenytársulásokat (*Calystegion*), a nitrogénkedvelő üde erdei szegélytársulásokat (*Galio-Alliarion*), valamint a magaskórós út menti és sövénytársulásokat (*Artemisetalia*, *Arction*) azzal a megjegyzéssel, hogy ez utóbbiak a házak és a települések környékének szeméttelpein is gyakoriak.

A szegélytársulások kutatása az utóbbi időben itthon és külföldön egyaránt fellendült, számos új egységet írtak le, amelyek önálló társulásértéke esetenként vitatható ugyan, de a cönózisok szabályszerű felbukkanása kétségtelen. Így területünkön is megfigyelhető volt pl. a fűszeres baraboly uralta társulás (*Chaerophylletum aromatici*), az erdei turbolya társulás (*Anthriscetum sylvestris* syn. *Arctio-Balotetum anthriscetosum*), a sédkender társulás (*Eupatorietum cannabini*). Újabbán cseh, szlovák, lengyel és német szerzők (Spanikova 1982, Balatova-Tulackova 1984, Hilbig et al. 1982) egészen kis egységekre bontják az üde magas-körös együtteseket.

Az emberi hatásra kialakult szegélytársulások sajátos formája a sövénytársulás. Ez a szakirodalomban elhanyagolt, gyakran meg sem nevezett társulástípus többnyire az élősövények mentén keskeny csíkban húzódik, és ugyancsak üde, nitrogénben dús termőhelyet jelez. A szegélytársulások kitermelését, legeltetését a fajokban felhalmozódó mérgező anyagok akadályozzák. A népi életben inkább gyógynövénysszolgáltató társulásként van jelentősége. Fontosak „menedéktársulásként” is: az irtások, gyeptörések, kertművelés előtt számos gazdaságilag jelentős faj utolsó géntartalékait (lokálpopulációk) őrzik (Hilbig et al. 1982, Schubert 1969). A szegélytársulások tájvédelmi szerepét különösen a német szerzők hangsúlyozzák (Bauer et al. 1964, Schubert 1969).

Podagrafű-acsalapu társulás (*Aegopodio-Petasitetum hybridi*). Egykori égerlápok maradvány-szegélyeként különösen a Nádas völgyében elterjedt (Egeres: Locul Domnesc, Nádasdaróc, Hosszú-patak völgye, daróci patak). Néhol viszonylag nagyobb kiterjedésű, nem szegélyjellegű társulásként is előfordul. Többnyire a közönséges acsalapu uralja. Szegélyjellegű állományok elszórtan valamennyi patak völgyben, így az inaktelki, a jegenyei völgyben, a Körös, a Szamos és a Kapus patakok völgyében is előfordulnak. Gazdasági felhasználására nincs adatunk, legeltetni sem lehet. Gyermekekjárásként napernyőnek, esernyőnek használják a hatalmas, méteres átmérőjű acsalapuleveiket, amelyek a legnagyobbak a nálunk élő növények levelei közül.

Erdei angelika-halavány aszat társulás (*Angelico-Cirsietum oleracei*). Nedves, árnyas patakpartok, vizenyős láprétszegélyek jellegzetes társulása, amelyet messziről a halavány aszat vajsárga murvalevelekkel borított virágzatcsoportjairól lehet felismerni. Területünkön hosszirányban ritkán terjed, inkább más társulások közé beékelődött asszociációfragmentumokat alkot a Szamos, a Nádas és a Kapus völgyében. Szép állományai vannak Egeres környékén (Locul Domnesc), Bogártelke körül a Nádas mentén. Terjedését kaszálással igyekeznek gátolni, mivel értékes szénafüveket szorít háttérbe.

Érdes baraboly társulás (*Chaerophylletum hirsuti*). Patakok, élősövények mentén szinte minden faluban felbukkanó szegély-, illetve sövénytársulás. Gazdasági jelentősége nincs.

Réti legyezőfű-mocsári gólyaorr társulás (*Filipendulo-Geraniatum palustris*). Nedves réteken füzesek mentén szegélyként és foltokban fordul elő. A legyezőfű fás szára miatt értéktelen szénát ad, ezért kaszáláskor többnyire elkerülik, és ez is segíti terjedését. Különösen Bánffyhunyadtól nyugatra a Körös mentén, valamint a Kalota völgyében ki-

fejlődött állományok jellegzetesek, de előfordul a társulás a Nádas mentén is Bogártelkénél vagy a sárdi völgyben.

Acsalapu-Teleki virág társulást (*Petasiti-Telekietum*) a területen nem találtunk. A Teleki virág által jellegzett, de acsalapu nélküli, inkább peszternákban gazdag állományai, amelyekhez hasonlókat Pázmány Dénes jelzett a Szamos völgyéből (1971), a sztánai állomás környékén fordulnak elő.

Erdeikáka társulás (*Scirpetum sylvatici*). Az erdekáka állományok vidékünkön a nádasoktól függetlenül, patakkísérő növényzetként is jelentkeznek. Szélesség- és hosszúságbeli kiterjedésük változó, foltokban is felbukkannak, de többnyire szegélyjellegűek. A társulásban hol az erdekáka (*scirpetosum*, pl. Vista, Kistréti-völgy), hol a szürke aszat (pl. a jegenyei állomás alatt a Budulló és az Eperjesi-patak torkolatánál, itt a *Cirsium tataricum* is) vagy éppen a deréce, a fűzike vagy a szittyó a társuralkodó, átmenetet képezve a következő társulások felé. A fiatal állományokat kaszálják, és többnyire bivalyokkal etetik fel, vagy alomnak használják.

Mocsári deréce-békaszittyó társulás (*Epilobio palustri-Juncetum ef-fusi*). A tágabb értelemben felfogott társulásba belefoglaltuk azokat az állományokat is, amelyekben a réti fűzény (*Lythrum salicaria*) faciesalkotó. Ebbe a társulásba tömöríthetők azok a cönózisok, melyekben a vízigényes derécefajok uralkodnak (*Epilobium palustre*, *E. hirsutum*, *E. parviflorum* stb., pl. Inaktelke), vagy a békaszittyó (*epilobietosum*, *juncetosum*), illetőleg az erdekáka (*scirpetosum*), a patakszéli számarkenyér (*echinopetosum*) — pl. Vista határában a Kistréti-völgyben — vagy a sédkender (*eupatorietosum*) tömeges. Ebbe a társulásba sorolhatók be többnyire a hosszúlevelű menta (*Mentha longifolia*) által uralt együttesek is. A különböző szerzők szinte valamennyi változatot önálló társulásnévvel is leírták. A növényegyüttes valamilyen formában minden község határában megfigyelhető a kaszálókat átszelő patakok mentén.

Köpeny- és sövénytársulások

Sövényszulák társulás (*Cuscuta-Calystegietum*). A sövényszulák és a komlós aranka társulása a nagyobb folyók árterein a füzesek peremét borítja. Területünkön a két faj együtt csak a Kis-Szamos mentén került elő Gyalu határában és tovább a Kapus-patak menti füzesekben. Többé-kevésbé összefüggő sövényszulákfátyol borítja a Nádas mentén, a Körös és a Kalota völgyében lévő füzeseket. Tájképileg nagyon jellegzetessé válhat a sövényszulák a falvak élősövényeiben is. A társulás gazdaságilag jelentéktelen.

Baraboly társulás (*Chaerophylletum bulbosi*): nem jellegzetes szegélytársulás, inkább laza foltokban borítja a füzesek szélét és különösen az élősövények menti kevésbé bolygatott zugokat. Egykor csemegének termelték ki, ma csak a gyermekek fogyasztják. Magas-Kalotaszeg kivételével mindenütt gyakran felbukkan.

Nagy csalán-podagrafű társulás (*Urtico-Aegopodietum*). Humuszban gazdag talajon az erőszéleken, kerítések, utak mentén mindenütt kialakulhat.

Álarcos bogáncs társulás (*Carduetum personatae*). Álarcos bogáncs által uralt foltokat mint önálló társulást először Gh. Dihoru, majd I. Morariu jelzett az országból (Dihoru 1975). Az uralkodó faj romterületek jellemző növénye, mi is különösen az egeresi és a gyalui, valamint az almási vár falai mellett találtuk.

Magas kúpvirág-erdei szálkaperje társulás (*Rudbeckio-Brachypodietum*). A magas kúpvirág észak-amerikai eredetű, hazájában is patakok mentén, erdőségeken nő. A területre dísznövényként került, de kivadult, és eredeti termőhelyeihez hasonló helyzetbe illeszkedett a társulásokba. Erős kumarintartalmú, magaskórós zárt állományaiban ezzel és árnyékoló hatásával pusztítja a konkurens fajokat. A sztánai állomás mellett az Árokaljáról jelzett állományokhoz (Szabó 1971) hasonló erdei szegélytársulást figyeltünk meg. A Kis-Szamos mentén és a Kapus-patak füzeseiben is felbukkan szórványosan a kúpvirág, de többnyire nem társulásképző.

Varádics-fekete üröm társulás (*Tanaceto-Artemisietum vulgare*). Füzések mentén, martokon, élősövényekben, utak mentén, elhanyagolt udvarokon gyakori ez a viszonylag melegkedvelő és szárazságtűrő fajegyüttes, melyben leggyakrabban a fekete üröm az uralkodó (*artemisiosum*). A varádics elsősorban a patak menti ligetekben — pl. Nagykapus határában — válik társuralkodóvá (*tanacetosum*); ezekben a cönózisokat gyakran a vadpeszternák is ellepi (*pastinacetosum*). A társulás uralkodó fajait a népi életben többféleképpen hasznosítják.

Bojtorján-peszterce társulás (*Arctio-Ballotetum nigrae*). A falusi élősövényekben jellegzetes és általánosan elterjedt. Benne hol a bojtorjánfajok (*Arctium tomentosum*, *A. lappa* stb.) uralkodnak, hol a peszterce (*Ballota nigra*). Társuralkodóként gyakran jelentkeznek ernyős fajok, mint pl. az erdei turbolya (*Anthriscus sylvestris*). A bojtorjánfajokat gyógynövényként értékelik, egyébként a társulás gazdaságilag jelentéktelen.

Lórom-csipős csalán társulás (*Rumici-Urticetum*). Kerítések mentén általánosan elterjedt szegélytársulás.

Foltos bürök társulás (*Conietum maculati*). A foltos bürök a varádics-fekete üröm társulásban éppen úgy elszaporodhat, mint a bojtorján-peszterce társulásban, és önálló egységnek is tekinthető. A foltos bürök igen mérgező, és mivel könnyen összetéveszthető a gyermekcsemegeként kedvelt barabollyal, a társulás különösen a gyerekekre veszedelmes.

Gyalogbodza társulás (*Sambucetum ebuli*). Utak mentén, árkokban vagy legelőkön szórványos, pl. Mihályfalva, Szomordok határában.

Ördögcérna társulás (*Lycietum halimifolii*). Az ördögcérna mint behurcolt, a múlt század folyamán meghonosodott faj jellegzetes határ- és tulajdonjelző növény, állományait szinte minden faluban azonosítani lehetett. Zöld takarmányként használják.

Japán keserűfű társulás (*Polygonetum cuspidati* ass. prov.). A japán keserűfű Erdély északi részén, különösen Nagybánya környékén alkot önálló társulást. A területen Valkó, Bogártelke és Sárd határában a patakpartokon figyeltük meg.

A GYEPEK

Kalotaszeg területén az összefüggő füves növényzet — gyűjtőnéven gyeptakaró — egészen a legutóbbi időig emberi hatásra, de természetes úton, vetés nélkül alakult, fejlődött. A továbbiakban Puia et al. (1980) felosztását követve elsődleges és másodlagos természetes gyepeket és újabb telepítésű időleges (vetett) gyepeket különböztetünk meg.

Az elsődleges természetes gyepek közvetlenül a különböző talajfejlődési fázisban lévő anyakőzeten (hordalékon, kőfolyáson) képződtek; ha termőhelyeiken a környezeti feltételek nem tették lehetővé a beerdősülést, a földtörténeti újkor beköszöntése óta folyamatosan léteznek. Ebben az értelemben Kalotaszeg területén kérdéses az elsődleges természetes gyepek megléte.

A másodlagos természetes gyepek az ember erdőirtó és állattartó tevékenysége következtében alakultak ki. Fennmaradásuk is a folyamatos kaszálástól, legeltetéstől függ, enélkül fokozatosan visszaerdősülnének. Bár kialakulásuk természetes folyamat volt, mai fajösszetételüket egyre inkább a művelés (kaszálás, legeltetés, trágyázás, gyomirtás, felülvetések stb.) határozzák meg. Puia éppen ezért megnevezésükre az „állandó gyepek” kifejezést ajánlja, szemben a már mezőgazdasági kultúráként kezelt „időleges gyepekkel”, amelyeket időnként (3—5 év) felszántanak.

Az állandó gyepek használat szerint kaszálókra, legelőkre és vegyes hasznosítású gyepekre oszthatók. A kalotaszegi falvak határában bizonyos — többnyire alacsony termelékenységű — gyepeket kizárólag legelőként, más területeket elsősorban kaszálóként hasznosítanak. A legjobb állapotban azok a gyepek vannak itt is, amelyeket tavasszal és ősszel rövid ideig legeltetnek, nyáron viszont kaszálóként használnak (legeltetett kaszálók). Ritkábban a jó szénatermő legelőt kedvező időjárású évben kaszálják (kaszált legelő).

A kalotaszegi népi terminológia a hivatalos nevezéktannál sok tekintetben árnyaltabb megkülönböztetést alkalmaz. A gyept, legelő, kaszáló fogalmakat ritkán használja, megkülönbözteti viszont a különböző termőhelyeken kialakult, illetőleg a különböző gazdasági értékű és eltérő módon hasznosítható gyepterületeket (vö. Péntek—Szabó 1980). A hagyományos kalotaszegi népi „gyeptipológia” szerint beszélhetünk ártéri rétről, *lonkáról*, mely átmehet a *nádasba*, *semlyékesbe*, *sásosba*, illetőleg a bokros-fás, de ugyancsak legeltethető-kaszálható *berekbe*. A domboldalakon vannak a szénafüvek, szénamezők vagy egyszerűen *szénák* és a *ligetek*, az erdőkben *lokokról*, a hegyi erdőkben *pojánákról*, *tárnyicákról*, *lázokról* beszélnek. Ugyancsak a hegyvidék jellemzői a rossz minőségű *hangák* és *serefüvesek*.

Türében a széna minősége szerint megkülönböztetnek a minőség csökkenő sorrendjében: kerti szénát (*Arrhenatheretumból*), réti szénát (*Agrostionból*, *Calthionból*), erdei szénát (*Agrostio-Festucionból*), parti szénát (*Cirsio-Brachypodionból* és *Festucionból*) — számon tartva a *partot*, ahonnan származott — és sától (*Phragmitetaliából*).

A gyepek termése takarmányként hasznosul. Ez a hasznosítási mód — különösen a kaszálás általi — jellegzetes európai sajátosság. Jórészt a kaszálás kialakulásának köszönhető, hogy jól sarjadzó, gyorsan növvő takarmánynövényeink nagyobb részének a géncentruma éppen területün-

kön van. A gyepfajok örökletes változatossága, képlékenysége a belőlük kialakuló gyepársulások sokféleségéhez vezetett. Ez a változatosság egyrészt fokozott figyelemre kötelez, másrészt magyarázza azt a bizonytalanságot, amely a gyepfajok mikroszisztematikájával, illetőleg a gyepék társulástani és vagy tipológiai besorolásával kapcsolatos.

Területünk gyepársulásai egy európai méretű gyepes vegetáció-kontinuum részei. Ez a vegetáció kontinensünkön jórészt az állattartó (legeltető, kaszáló) gazdálkodás hatására alakult ki. A gyepgazdálkodás ősi európai mezőgazdasági tevékenység, és mint ilyen, hatásában összehasonlítható a közel-keleti gabonatermesztő, a közép-ázsiai gyümölcs-termesztő vagy a közép-amerikai kukorica-bab-tök-, burgonya- és napraforgótermesztő hagyományokkal. Az évenkénti rendszeres kaszálás olyan beavatkozást jelent, ami a rétművelést lényegében különbözteti meg a gyűjtögetéstől, és a termelő gazdaság kategóriájába sorolja (Paládi-Kovács 1979). Ugyanakkor például a területünkre is sokban jellemző erdei legeltető-kaszáló állattartásról, noha nagy jelentőségű és újabban hivatalosan is támogatott irányzat, alig van megbízható alaposággal gyűjtött, a hagyományos művelést alaposan feltáró anyagunk (vö. Andrásfalvi 1969, Paládi-Kovács 1979). Ami a hagyományos rétművelés történeti adatait illeti: a XIX. század elején Nádasdarócon pl. a rétet kétszer, a hegyet egyszer kaszálták (Tagán 1836, idézi Paládi-Kovács 1979).

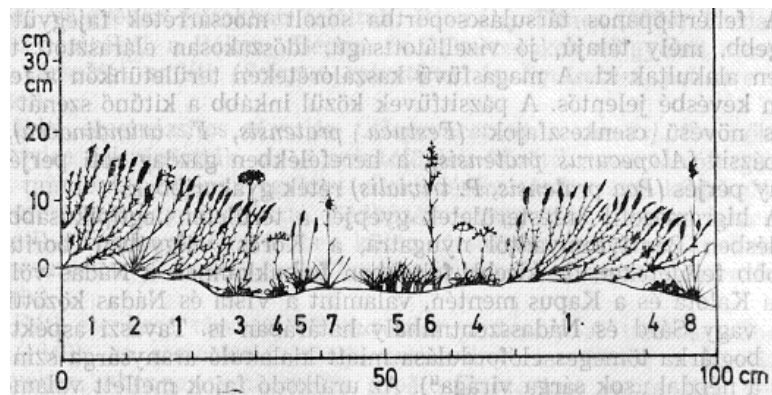
Csarabosok, szőrfüvesek

Csarabos-szőrfüves társulás (*Nardo-Callunetum*). Magas-Kalotaszeg savanyú talajú fenyveseinek és fenyves-tölgyes vegyes erdőinek kiirtása után és részben a túllegeltetés hatására kialakult gyep. Lupşa (1971) Bálcești határából írta le a társulást. Gyerőmonostor határában vagy Keleceltől délkeletre néhol a csarab az egyeduralgó, mellette a savanyú talajt tűrő fajok (*Genistella sagittalis*, *Luzula luzuloides*, *Deschampsia flexuosa*, *Nardus stricta*), valamint vékonytippán és vöröscsenkesz, a taposást tűrő kúszó fajok (*Trifolium repens*, *Prunella vulgaris*) és értéktelen legelőgyomok (*Pteridium aquilinum*, *Euphorbia cyparissias*) a gyakoriak. Helyenként mint erdőreliktum tömeges az áfonya (*Vaccinium myrtillus*, ritkább a *V. vitis-idaea*), felbukkannak a lucfenyőcsemeték és a nyírfa is. A Pányiki-szorosban a csarabos-áfonyás társulás a jellemző (ez a kevert kocsánytalan tölgyesek aljnövényzete is (19. ábra).

Hegyi szőrfüves társulás (*Nardetum strictae* „*montanum*“). A hegyi szőrfüves gyepék a dongói platón, Bálcești és Incel között alakultak ki. A társulást Pázmány Dénes (1964) Tordaszentlászló határából jelezte. A túllegeltetés a taposást jól tűrő, az állatok által nem vagy alig fogyasztott szőrfű (*Nardus stricta*) továbbszaporodásának, a gazdaságilag értéktelen társulás terjedésének kedvez. Ezeket a gyepeket kaszálni nem érdemes, de nem is igen lehet („nem fogja a kasza“).

Vörös csenkeszes-szőrfüves társulás (*Festuco-Nardetum strictae* „*montanum*“). A vöröscsenkeszes és vékonytippános-vöröscsenkeszes gyepkből alakul ki a túllegeltetés hatására. Jelezték a Bálcești—Kelecel tőzezlápjainak környékéről (Lupşa 1971), megtaláltuk a dongói plató több

19. ábra. Csarabos-szörfüves társulás szerkezeti vázlata: 1. csarab (*Calluna vulgaris*), 2. erdei sédbuza (*Deschampsia flexuosa*), 3. ezüstös hölgyemál (*Hieracium aurantiaca*), 4. parlagi macskatalp (*Antennaria dioica*), 5. szörfű (*Nardus stricta*), 6. juhsóska (*Rumex acetosella*), 7. cérnatíppan (*Agrostis tenuis*), 8. háromfog (*Danthonia decumbens*) (Csűrös 1964 nyomán).

pontján. Túllegeltetés hatására a szörfű válik egyeduralkodóvá és fokozatosan átalakul hegyi szörfüves társulássá, illetve annak nedvesebb („*higronardetum*“) vagy szárazabb („*xeronardetum*“) változataiba. Maga a társulás is átmeneti jellegű a hegyi vöröscsenkeszes és vékonytíppanos gyepek és a tiszta szörfűgyepek között (vö. Csűrös 1981, Chircă—Coldea 1967, Kovács—Coldea 1967).

Mocsárrétek

Mocsári gólyahíres társulás (*Calthaetum letae*). Különösen tavaszi aspektusában feltűnő, amikor az elmocsarasodó források és lápok környékét (Dongó, Incel, Bálcești és másutt is) vagy a patakok mocsaras medrét (Nádas völgye, Nádasdaróc, Mihályfalva) díszíti aransárga, elsőik között nyíló virágszőnyeggel. Legeltetéskor kerülnek.

Szürke aszatos társulás (*Cirsietum cani*). A Nyugat- és Közép-Európából jelzett társulás fajösszetételben némileg eltérő, de ökológiailag és a domináns faj alapján azonos jellegű erdélyi változata a Nádas mentén, Vista és Mihályfalva határában jellegzetes kifejlődésű, és nagyobb területeket borít; a szürke aszat uralta állományok másutt is előfordulnak. Kaszáláskor feltehetően a szürös levelű aszat miatt kerülnek, bár takarmányértéke jó (Kovács 1980).

Csermelyaszatos társulást (*Cirsietum rivularis*) Gyerőmonostor és Erdőfalva között az erdőfalvi híd (Podul Ardeovei, Cioroiul Burchii) mellől írta le Chircă és Coldea (1967), itt a mocsári zsurló társuralkodó (*Equisetum palustris*).

Mocsári füzényes-békaszittyós társulás (*Epilobio palustris-Juncetum effusi*). Mocsarak szélén (pl. Gyerővásárhely, Les-tető), elmocsarasodó patak völgyekben, sokszor szegélytársulás jelleggel. Gyakori, értéktelen, kaszáláskor kerülnek, éppen emiatt terjed.

A fehértippanos társuláscsoportba sorolt mocsárrétek fajgyűtteseinek melegebb, mély talajú, jó vízellátottságú, időszakosan elárasztott területeken alakultak ki. A magasfűvű kaszálóréteken területünkön a fehértippan kevésbé jelentős. A pázsitfűvek közül inkább a kitűnő szénát adó, magas növésű csenkeszfajok (*Festuca pratensis*, *F. arundinacea*), az ecsetpázsit (*Alopecurus pratensis*), a herefélékben gazdag réti perjés és sovány perjés (*Poa pratensis*, *P. trivialis*) rétek gyakoribbak.

A higromezofil öntésterületek gyepei a területen legtipikusabb kifejlődésben Bánffyhunyardtól nyugatra, a Körös völgyében borítanak nagyobb felületeket, de kisebb foltokban felbukkannak a Nádas völgyében, a Kalota és a Kapus mentén, valamint a Vista és Nádas közötti réteken vagy Sárd és Nádasszentmihály határában is. Tavaszi aspektusukat a boglárka tömeges előfordulása miatt kialakuló aranysárga szín jelzi (ez a népdal „sok sárga virága”). Az uralkodó fajok mellett valamilyeni állományra jellemző még a boglárkafajok (*Ranunculus acris*, *R. steveni*, *R. repens*), a korcshere (*Trifolium hybridum*), a fekete nádaly és kakukkszegfű (*Symphytum officinale*, *Lychnis flos-cuculi*) tömeges előfordulása. Kísérőfajkként a magassásos és nádas fajok jelentkeznek.

Ezek a rétek a hagyományos népi rétművelés hatására alakultak olyanná, amilyeneknek ma ismerjük őket, és ott, ahol az újabb területrendezési, lecsapolási munkálatok nem érintették termőhelyeiket, ma is jelentős takarmányforrások. Helyüket azonban az évszázadok folyamán fokozatosan, az utóbbi évtizedekben rohamosan elfoglalták a szántóföldek.

A pázsitos sédbúzás társulás (*Deschampsietum caespitosae*) a mocsarasodó, jó vízellátottságú erdei tisztások, erdőszélek állományaiból terjed a legelőkön, kaszálókon. Lévének ez a társulás a mocsárrétek állományai közül a legkevésbé értékes takarmány, azokban a falvakban, ahol kaszálónak bővében voltak, munkáskéznek viszont szűkében, többnyire a sédbúzás gyepek maradtak későbbre vagy éppen kaszátlanul. A bőven szóródó magból aztán terjedhetett a társulás, pl. Kisbács környékén, ahol a szép kocsányos-kocsánytalan tölgyes erdők tisztásairól kitört az irtásrétekre, a völgyekbe. Hasonló volt a helyzet az Almás vízrendszerében, pl. Bábony határában, vagy a Körös folyását övező mocsárréteken.

Bő vízellátottságú öntéstalajokon a társulásban az ugyancsak csökkent takarmányértékű sásfajok (*Carex pallescens*, *C. bryzoides*, *C. leporina*) és a szittyók (*Juncus effusus*, *J. inflexus*, *J. articulatus*) a jellegzetes kísérők, ez utóbbiak túllegeltetés következtében szaporodva, különösen podzolosodó talajokon az állomány értékének további romlásához vezetnek. Ez a folyamat különösen a területünktől nyugatra, a Körös mentén kialakult hegyközi medencékben okoz nagy gondot. A sédbúza a helytelen, gondatlan rétgazdálkodás esetén betör franciaperjés legeltetett kaszálókra, és különösen a nedvesebb soványtippanos-vöröscsenkeszes gyepekbe is (pl. Egeresen a kastély felett). E gyepek közé ékelődve, többnyire asszociációfragmentumok formájában gyakori. Magas-Kalotaszegen, a dongói plátón és Kelecel felé a társulás hegyi változatát (*Deschampsietum caespitosae* „*montanum*”) is megfigyeltük.

Fehér tippanos társulás (*Agrostietum stoloniferae*). Tápanyagokban gazdagabb, kevésbé kimosódott, lúgosabb kémhatású talajokon alakul ki,

megjelenése enyhe sófelhalmozódást jelez. A területen a Nádas és az Almás völgyében foltokban találtuk. Pázmány Dénes (1964) Tordaszentlászló határából, a Rákos-, Bence- és Róka-patakok völgyéből mint gyakori társulást említi (*Scirpus sylvaticus* és *Equisetum palustre* faciesekkel).

Réti ecsetpázsitos társulás (*Alopecuretum pratensis*). Termőhelyeit többnyire felszántották, de a szántóföldek közötti asszociációfragmentumok mindenütt utalnak egykori elterjedésére. Jellegzetes kialakulásában az ecsetpázsit egyeduralkodó. Sédbúzával vagy réti perjével kevert (átmeneti) állományait egy időben külön társulásba sorolták (*Deschampsio-Alopecuretum pratensis* Soó 47; *Alopecureto-Festucetum pratensis* Újv. 47 stb.).

Réti csenkesz társulás (*Festucetum pratense*). A társulást Soó Rezső (1949), az asszociáció leírója tanulmányozta először a Kis-Szamos völgyében, ahonnan réti perjés (*Poëto-Festucetum pratensis*), vékonytippanos (*Agrostiëto-Festucetum pratensis*) és soványperjés (*Poëtum trivialis*) változatait írta le önálló társulásként. Újvárosi a Bánffyhunyadi-medencéből az ecsetpázsittal kevert állományokat jelezte. Pázmány Dénes (1964) Tordaszentlászló környékén a társulásnak csak fennmaradt fragmentumait találta; a társulás gabonatermesztésre többnyire kiválóan alkalmas termőhelyeit évszázadok óta szántják. Újabban az időszakosan elárasztott termőhelyeken nemesített nádképzű csenkesz állományok (*Culceto-Festucetum arundinaceae*) újratelepítése ígéretes.

Hegy- és dombvidéki mezofil rétek

A franciaperjés rétek társulásosztályába tartozik a terület rétjeinek és legelőinek jelentős része, az a nagy csoport, amelyet „hegyi és dombvidéki mezofil réteknek“ szokás nevezni. A franciaperjés társulások (*Arrhenatheretum*) a szántóterületek elöretörése miatt századok óta visszaszorulóban vannak. Ebbe a csoportba sorolhatók azok a vékonytippanos-vöröscsenkeszes gyepek (*Agrostëto-Festucetalia*), amelyeknek társulástani önállóságát csak viszonylag újabban, 1956-ban ismerték fel. Ezeknek a réteknek a fajösszetétele nagyon változatos: a termőhelyi adottságok és a helyi rétgazdálkodási gyakorlat függvényében hol egyik, hol másik faj válik uralkodóvá, és ennek megfelelően a különböző szerzők nagyszámú „asszociációt“ írnak le. Lévéen ezek a nevek azonosító értékek, elfogadásuk vagy elvetésük a követett céltól függ. Mi itt az egyszerűsítő, a növénytársulástani és gyeptipológiai szempontokat egyaránt figyelembe vevő megoldásokat — a nagyobb társulástani egységeket — részesítettük előnyben. A hagyományos rétgazdálkodás szempontjából többé-kevésbé közös jellemzője ezeknek a gyepeknek, hogy fajösszetételüket a termőhelyi viszonyok mellett döntően befolyásolja a legeltetés, a kaszálás és a trágyázás viszonya.

A franciaperjés társulás (*Arrhenatheretum elatioris*) jellegzetes magasfüves kaszálórét. Termőhelyeit Erdély-szerte feltörték. Egykori elterjedését ma inkább csak az utak mentén húzódó kaszált-legeltetett gyepsíkok, a temetők és gyeses gyümölcsösök maradványtársulásai jelzik. Ezek a maradványtársulások (mindenütt elterjedtek az Almás völgyétől Magas-Kalotaszegig. Az uralkodó franciaperjén kívül gyakori a

csomós ebír, az ördög szem, a bakszakáll, a vörös csenkesz, a vörös- és fehérhere, perjefajok. Tipikus kifejlődésben a társulás a termőhely jó tápanyag- és vízellátottságát jelzi, és ennek megfelelően fajgazdag.

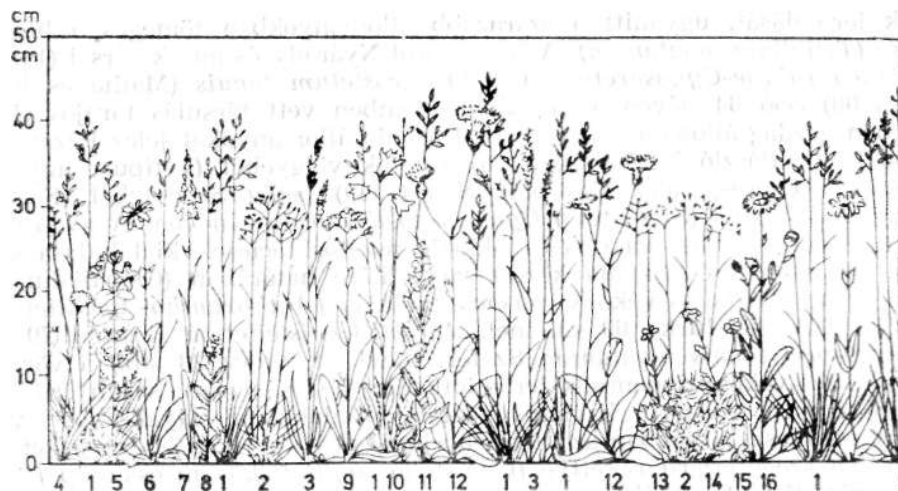
A Gyalu környéki *Arrhenatherum* gyepek mozaikos szerkezetéről Csűrös István (1947) jelentetett meg tanulmányt, az első cönológiai leírásokat Soó Rezső (1949) adta a területről. Pázmány (1964) a fenesi patak mentén elterülő kaszálókból vöröshérés, rozsnokos és keskenylevelű réti perjés állományokat írt le (*trifoliosum pratense*, *bromosum mollis*, *poe-tosum angustifoliae*). Kovács és Coldea (1967) Gyerőmonostor határából 7—800 m tengerszint feletti magasságból jelezte a többnyire szántóföldek közé ékelt társulást. A Bánffyhunyadi-medencéből Csűrös és munkatársai (1967) a társulás higrofil, mezofil és xerofil változatait írta le és jellemezte ökodigrammokkal.

Aranyzabos társulás (*Trisetetum flavescens*) többnyire a francia-perjés társulásokénál soványabb talajú, hidegebb, de egyébként hasonló termőhelyeken fejlődik ki a legeltetés—kaszálás—legeltetés váltakozó ciklusainak hatására. Elterjedt a Bánffyhunyadi-medencét délkeletről szegélyező hegyekben (Csűrös 1981). A társulás fajgazdagabb, 1000 m tengerszint feletti magasság körül kialakult állományaiban felbukkan Bálcești felé a kígyós keserűfű, az árnik és sok más mezofil faj is. Ezek a cönózisok nagy valószínűséggel már egy északi-kárpáti társuláscsoport (*Trisetum-Polygonion*) felé mutatnak átmenetet.

A nem túl meredek és nem túl száraz lejtők (irtás)gyepjeiben a földrajzi tényezők és a népi gyepgazdálkodás kölcsönhatása nyomán a vékony tippán (*Agrostis tenuis*) és a vörös csenkesz (*Festuca rubra*), illetőleg kissé szárazabb, legeltetett termőhelyeken a barázdált csenkesz (*F. rupicola*) szaporodott el. Populációik ma uralják a gyeptakarót, zónális társuláscsoportot határoznak meg. Ebben a csoportban is sok — többnyire csak facies- vagy változat-értékű — „asszociációt“ írtak le (Vö. Csűrös-Káptalan 1971a, Sanda et al. 1980).

Indokolt itt két társuláscsoport elkülönítése. A tippános-csenkeszes hegyvidéki gyepek (*Agrostio-Festucion rubrae* Pușcariu et al. 56) a hagyományos népi rétgazdálkodás jellege miatt is különböznek a cincoros-angolperjés-fehérherés hegyvidéki gyepektől (*Cynosurion* Br.—Bl. et Tx. 1943). A tippános-csenkeszes gyepek kitermelése extenzív, legeltetése alkalmoszerű, kaszálása, trágyázása, meszezése rendszertelen. A cincoros csoport társulásainak jobb a víz- és tápanyagellátottsága, rendszeres(ebb) a kaszálása, legeltetése és különösen a trágyázása. A *Cynosurion*-csoport gyepjei nálunk inkább „településközelben“ alakultak ki.

A tippános-csenkeszes társuláscsoportból (*Agrostio-Festucion*) legelterjedtebb a vöröscsenkeszes-vékonytippános társulás (*Festucetum(rubrae)-Agrosti(d)etum tenuis* Csűrös et Resm. 60 s.l. incl. *Festuca rubrae-Agrostietum capillaris* Cs. Káptalan 64, *Festuca rubra-Agrostis tenuis* ass. auct., *Agrosti-Genistelletum* Boșcaiu 70 p.p., *Festuca rubrae-Agrostidetum tenuis montanum* Csűrös et Resm. 60, „*subxerophyllum*“ Gergely 64, *Agrosti-Festucetum rubrae* Horv. 52, *Agrostetum-Festucetum rubrae*, „*montanum*“ Csűrös et al. 60 stb.). A fenyves és bükkös vegyeserdők irtása és az irtásterületek rendszeres és/vagy időszakosan váltott legeltetése és kaszálása nyomán az éghajlati-talajtani és gazdálkodási feltételekhez egyaránt jól alkalmazkodott, bő magtermő pázsitfűfélék együttes

20. ábra. Vöröscsenkeszes gyepek szerkezete (Csűrös et al. 1960 nyomán): 1. vöröscsenkesz (*Festuca rubra*), 2. erdei sédbúza (*Deschampsia flexuosa*), 3. illatos borjúpázsit (*Anthoxanthum odoratum*), 4. ezüstös hölgymál (*Hieracium pilosella*), 5. pettyes orbáncfű (*Hypericum maculatum*), 6. hegyi árnika (*Arnica montana*), 7. szúnyoglábú bibircsvirág (*Gymnadenia conopsea*), 8. közönséges szemvidító (*Euphrasia stricta*), 9. rezes hölgymál (*Hieracium aurantiacum*), 10. fenyőalja csengettyűke (*Campanula abietina*), 11. csörgő kakascímer (*Rhinanthus minor*), 12. foltos vérnymofű (*Hypericum maculatum*), 13. hegyi boglárka (*Ranunculus montanus*), 14. aranyos pimpó (*Potentilla aurea*), 15. mezei perjeszittyó (*Luzula campestris*), 16. mezei margitvirág (*Leucanthemum vulgare*).

és gyors elszaporodása figyelhető meg. Uralomra jutásuk a vöröscsenkeszes-vékonytippanos társulás kialakulásához vezet. Ez területünk jellemző zonális gyeptársulása, amelybe a névadó fajokon kívül a cincor (*Cynosurus cristatus*), a borjúpázsit (*Anthoxanthum odoratum*), a mezei perjeszittyó (*Luzula campestris*), herefajok (*T. pratense*, *T. montanum*, *T. repens* stb.), imolafajok (*Centaurea* sp.), kosborfajok (*Orchis* sp.), a pacsirtafű (*Polygala vulgaris*), hölgymálfajok (*Hieracium auricula*, *H. aurantiaca* stb.) és más fajok illeszkednek be (20. ábra).

Az erdőirtás a termőhelyek fokozatos kiszáradásához, a kevésbé szárazság- és taposástűrő vöröscsenkesz populációk pusztulásához vezet. Észszerűtlen, rendszertelen kaszálás esetén a gyomfajok válnak fációsalkotóvá (*Leucanthemum vulgare*, *Alectorolophus* sp.), hegyi réteken a vékony tippan szorulhat ki teljesen; gyakori, ésszerű legeltetéssel, ha megfelelő a víz- és tápanyagellátottság, a cincoros társuláscsoport képviselői alakulnak ki.

A vöröscsenkeszes-vékonytippanos társulás szép állományai borítják a Bánffyhunyadi-medencét szegélyező északos lejtőket, a Gyalui-havasok lejtőit, a Dongó és Bálcești közötti fennsíkot, a Sátor-hegy északi lejtőit el egészen Egerbegy és Pányik felé, a Körösfő és Kolozsvár között húzódó dombsor északos oldalait stb. Magyarvalkó határában különösen fajgazdag állományaiban helyenként a *Laserpitium latifolium* vagy a *Carlina acaulis* f. *alpina* tömeges. Gyerővásárhely határában pl. a Nádik-tetőn aranyzabos és szegettszárú rekettyés fációs jelzik a gye-

pek leromlását, ugyanitt a szárazabb állományokban tömeges a hegyi here (*Trifolium montanum*). A Les-tetőről Nyárády és munkatársai (1966) *Festuco rubrae-Cynosuretum* Tx. 40 *agrostetum tenuis* (Máthé és Kovács 60) Soó 64 néven a tágabb értelemben vett társulás tarajos cincorban gazdag állományait írták le. Hasonló állományokat jelez Pázmány (1964) Szentlászló határából, a Róka-patak völgyéből (a típust ugyanonnan a Csere-patak völgyéből), Soó (1949) pedig Szucságból (Felső-hegy) és Bácsból (Szőlő-tető) *Cynosureto-Festucetum* néven. A gyeperdősülését a sasharaszotos és öldöklő aszatos fáciesek kialakulása segíti pl. Zsobok és Sztána között vagy Türe határában (Ökörtilalmas).

A borjúpázsitos-vékonytippanos társulás (*Anthoxantho-Agrostietum tenuis* Sill. 33, Jurko 69 s.l. incl. *Agrosti-Genistelletum* Boşcaiu 70 és *Agrostetum tenuis montanum* Szafer, Pawl. et Kulcz 23 stb.) a vöröscsenkeszes-vékonytippanosok leromlott állapota. Kimosott, sovány, többnyire erősen savanyú, kavicsos vázталajon alakul ki. Gyakrabban vékony csenkesz, ritkábban az illatos borjúpázsit az uralkodó benne, fáciesképző a szegettszárú rekettye (*Genistella sagittalis*), a macskatalp (*Antennaria dioica*), ritkábban a kakascímer (*Alectorolophus minor*). Gondatlanul kezelt, elhanyagolt területekre jellemző.

Vöröscsenkeszes társulás (*Festucetum rubrae*): egyenletesebben jó tápanyag- és vízellátású, mérsékelt legeltetett hegyi réteken a vöröscsenkesz által uralt, de változatos fajösszetételű gyepek alakultak ki, ezek a fokozódó legeltetés és/vagy a kimosás, elsavanyodás hatására fajszegényebb szegettszárú rekettyésekké (*Festuco-Genistelletum* Issler 1927 = *Festuca rubra-Genista sagittalis* ass. Anghel et al. 65 p.p., *Agrosti-Genistelletum* Boşcaiu 70 p.p.) alakultak át pl. a Kelecel és Bálcești tőzeglápjait övező gyepekben (Lupşa 1971). A dongói fennsíkon, különösen a rendszeresen és ésszerűen legeltetett helyeken a fehérherés vagy palástfüves állományok már a *Cynosurion* társuláscsoport gyepeihez tartoznak.

Sajátos helyzetű a fogtekerceses-vöröscsenkeszes társulás (*Danthonio-Festucetum rubrae*), amely a területen Jegenye határában Nádas felé és Sztána környékén a gyertyános-bükkösök és tölgyesek irtásrétjein, délnyugati fekvésű oldalakon képez fajgazdag állományokat. Melegebb, szárazabb termőhelyeken, így az Almás völgyében, fokozatosan átmegy a barázdált csenkeszes-fogtekerceses társulásba (*Danthonio-Festucetum rupicola*).

Szép állományai alakultak ki a Nádas völgyében Egeres és Nádas között, pl. a jegenyei állomástól délre, a nádasi erdő szélén, a Fenesipatak völgyében vagy Bánffyhunrad és Magyarbikal között, továbbá az Almás völgyében Alsófüld és Bábony között. A fajokban gazdag társulás jó termőhelyi viszonyokat és megfelelő rétgazdálkodást jelez.

A Kis-Nádas völgyében Szentpál és Mihályfalva között a domboldalakon a viszonylag fajgazdag állományokban a helytelen gyepezés miatt tömegessé váltak a kakascímerfajok (*Alectorolophus* sp.), tömeges a hegyi here (*Trifolium montanum*), és felbukkan a társulásban a területen egyébként ritka keleti kocsord (*Peucedanum tauricum*) és a nyúlkapor (*Trinia glauca*) is.

Erdei sédbúzás társulás (*Deschampsietum flexuosae*) gyakrabban a Kalota-patak völgyében, a lucosok irtása és a terület legeltetése nyomán

alakul ki, kisebb-nagyobb foltokban. Túllegeltetés hatására a társulást a csarabos-szőrfüvesek válthatják fel.

A cincoros-angolperjés társuláscsoportot (*Cynosurion*) eredetileg az Alpok vidékének rendszeresen trágyázott, ésszerűen legeltetett és több mint egy évszázada rendszeresen felülvetett, feljavított legelőiről írták le svájci geobotanikusok. Ezekre a cincor, a tippán és csenkeszpopulációk mellett jellemzőek a rendszeres tiprást és legelést jobban tűrő fajok, így a pázsitfűvek közül elsősorban az angolperje, a hüvelyesek közül pedig a fehérhere. Nálunk hasonló művelt gyepek — a nyugat-európaiktól több szempontból eltérő körülmények között — elsősorban a települések közelében, pl. a szórt települések házait övező bekerített legelőkön (Kis- és Nagydongó) figyelhetők meg. A típus az ésszerű legelőgazdálkodási módszerek és a nemesített vetőmagvakkal való felülvetés révén fokozatosan terjed. A hagyományos rétgazdálkodás eltérő jellege miatt is indokoltnak éreztük a falvak határában gyakran felbukkanó angolperjés-fehérherés legelőknél ebbe a társuláscsoportba való sorolását.

Angolperjés-taréjos cincoros társulás (*Lolio-Cynosuretum*): Magas-Kalotaszeg taposott, intenzíven kihasznált hegyei legelőin bukkán fel.

Fehérherés-angolperjés társulás (*Trifolium repenti-Lolietum*): még intenzívebb legelőkihasználást jelez, mint az előző társulás. Kialakulása kevésbé függ a csapadéktól, inkább a talajnedvesség (talajvízszint) befolyásolja. Időszakosan elárasztott területeken kis tengerszint feletti magasságban is kialakul, gyakran *Agropyron-Rumicion* csoportba tartozó társulások szomszédságában.

Vöröscsenkeszes-palástfüves társulás (*Festuceto-Alchemilletum vulgaris*): hegyvidéken jön létre, ott, ahol — sík vagy kis lejtésű terepen — folyamatosan, hosszabb ideig nagyobb számú állatot legeltetnek, pihentetnek, és ez természetesen trágyázást is jelent. A vöröscsenkeszes gyepek jellegzetes fajai mellett felszaporodnak itt a nitrogénbőségre utaló, taposástűrő, esetleg éppen kitaposott részeken megtelepedő, gyomjellegű fajok: a palástfü (*Alchemilla*), a perjék (*Poa pratensis*, *P. annua*, *Lolium perenne*), herefélék (*Trifolium repens*, *T. hybridum*), egyéb gyomok (*Cerastium* sp., *Cirsium furiens*, *C. vulgare*, *Carduus acanthoides* stb.).

Dombvidéki félszáraz és száraz gyepek

A közép-európai alacsonyabb hegyek, illetve a dombvidék déli fekvésű, a nyári napokon felmelegedő termőhelyein kialakuló gyepek társulástani önállóságát Mausel ismerte fel századunk harmincas éveiben. Ezeknek a bennszülött fajok mennyiségét tekintve területünkön legjellegzetesebb erdélyi társulásoknak a közös neveként a Hadac és Klika által 1944-ben javasolt nevét használjuk. Az Önálló társuláscsoport jogosságát és ezen belül az erdélyi állományok sajátos helyzetét jórészt éppen a kalotaszegi társulások vizsgálata alapján Soó Rezső már 1949-ben hangsúlyozta, kimutatva például, hogy a törpesásos-szálkaperjés társulásban a közel 20 százalékos (szub)mediterrán és 30 százalékos kontinentális faj mellett nagy számban szerepelnek endemikus és szubendemikus (dacikus) fajok, mint pl. a *Viola joói*, *Thlaspi kovátsi*,

Jurinea simonkaiana, *Helianthemum canum*, *Seseli gracile*, *Cephalaria radiata* és mások. Ezért javasolta a ma már nevezéktani szempontból helytelennek minősített „transsilvanicum“ megkülönböztető jelző használatát.

A törpesásos-tollas szálkaperjés társulás (*Cariceto humilis-Brachypodietum pinnati*), valamint a hegyisásos-tollas szálkaperjés (*Cariceto montanae-Brachypodietum pinnati*) a Kapus és a Nádas mente, valamint a Bánffyhunyadi-medence napsütötte, durvamész-kibúvásokkal tarkított meredekebb oldalainak: a partoknak, padoknak a gyepei. A tollas szálkaperje tömeges jelenléte miatt világos sárgászöld színűek, ezért különösen tavaszi-kora nyári időszakban messziről jól láthatók. Ez a legelterjedtebb intrazonális gyeptársulásunk. Évszázadok óta lepusztított, valamikor bizonyára kecskéekkel, ma inkább juhokkal legeltetett gyepek. Az egykori száraz kocsánytalan tölgyesek helyén alakult ki. Magát a társulást is részben területünkről, Szucság határából, a Szentpál-tetőről és a Felső-hegyről származó geobotanikai felvételek alapján írta le Soó Rezső (1949), így került be a nemzetközi irodalomba. Mi itt a társulásnak egy újabban Szeben környékéről jelzett (de a Szilágyságban is gyakori) zászlós bóka által uralt változatát is megtaláltuk (subass. *astragaletosum onobrychis* E. Schneider-B. 1971). Ez a változat felbukkan Méra határában (Választó-hegy), a fenesi patak völgyében (Pázmány 1964), Sztánán a Részeg-tetőn (Ujvárosi in Borbásia VII, 12), valamint helyenként az Inaktelke és Egeres között húzódó dombsoron. Legszebb kifejlődésében Mákó határában figyelhető meg. A Részeg-tetőn egyébként a társulás henye boroszlános változata (*daphnetosum cneori* em. hoc loco) a henye boroszlán virágzási idejekor (májusban) felejthetetlen szépségű. Mákó felett vagy Gyalu határában a tavaszi aszpektusban helyenként tömegesen virít a társulásban a tavaszi hérics is (facies *adonidosum*), amely a hasonló németországi termőhelyekről leírt *Adonido-Brachypodietum pinnati* Krausch 1961 társulástól a kísérőfajok mennyiségi és minőségi mutatóiban különbözik. Durvamész vázталajon, törmeléken fejlődik ki a hegyi gamandor társuláscsoport (*Teucrium montani*); ez a pionír- és romtársulások felé mutat átmeneteket. Magas-Kalotaszegen a deres csenkeszes társuláscsoport (*Festucion pallentis*) asszociációfragmentumainak nyújt menedéket. Gyerőmonostorról barázdált csenkeszes változatát (*festucetosum rupicolae* Kovács et Coldea 67) jelezték.

Ha a termőhely száraz — akár a csapadékmennyiség fokozatos csökkenése, a túllegeltetés vagy a kitértség és lejtőszög miatt, esetleg éppen az alapkőzet okozta fiziológiai szárazság miatt (pl. gipszes rendzinákon) —, a társulást fenyezések vagy kunkorgó árvalányhajás szárazgyepek váltják fel. Ezzel a társulással van rokonságban az a jellegzetesen gipszrendzinákhoz kötött fátyolvirágos-szálkaperjés társulás is, amely már a sziklagyepek közé sorolható.

A nagy pacsirtafüves-tollas szálkaperjés társulások sajátos erdélyi változata (*Polygalo-Brachypodietum pinnati echietosum russici*) különösen kora nyári aszpektusban szívdobogatóan szép. A virágpompa alapszínét a nagy pacsirtafű (*Polygala major*) liláspiros virágzászlói és az orosz kígyószisz (*Echium russicum*) bíboros virágú szárai adják meg, ehhez társulnak a koloncos bajnóca (*Filipendula vulgaris*) és a kakastaréfajok (*Alectorolophus* sp.) sárgásfehér virágzatai, a baltacim (*Onobry-*

chis viciifolia) és tarka koronafürt (*Coronilla varia*) halvány pirosa és lilája, valamint a gazdag fajegyüttes sok-sok más színárnyalata. A társulás falvaktól távol, viszonylag nehezen megközelíthető, nem legeltetett és csak esetlegesen kaszált termőhelyen alakult ki.

A bihari nyúlfarkfüves társulást (*Seslerietum heufflerianae* „biharicum“) szintén erről a területről, a Gorbói-hegyről (Soó 1949) és Sztánáról (Ujvárosi 1947) írták le. Újabban előkerült a társulás Zsobok és Farnas között a Pad nevű helyről is, ahol az uralkodó nyúlfarkfü-populációt hegyi sás, henye boroszlán, szarvaskocsord, tollas szálkaperje, keskenylevelű és szőrös len, pannon aszat, erdélyi kakukkfű, nyári galaj és sok más faj kíséri.

Sudár rozsnokos társulás (*Brometum erecti*): először Pázmány Dénes írta le Erdélyből 1963-ban, majd jelezte a sudárrozsnokos száraz gyepeket Szentlászlóról (1964) és Dés környékéről is. Területünkön Egeres és Sztána között a völgy bal oldalán a vasúti pályatest feletti nagy bevágást borítják a sudár rozsnok tömeges jelenléte és szárazságtűrő kísérőfajok által jellegzett állományok. Ezeket esetleg éppen a múlt században telepíthették a vasútépítés során talajvédő céllal. Mindenesetre a szentlászlói adat kivételével elsősorban a vasútvonal mentéről jelezték; így a Nádas völgyében másutt is felbukkannak gazdagabb mezofil állományai.

Barázdált és sovány csenkeszes-vékonytippannos társulás (*Agrostiето-Festucetum [rupicolae-valesiacaе]*): a vékony tippannak a barázdált csenkessel és a pusztai (sovány) csenkessel kevert állományai, melyek területünkön a tölgyes öv keleti, déli és nyugati kitétségű enyhébb lejtésű irtásrétegein általánosan elterjedtek; többnyire legelőnek használt gyepek. Elméleti és gyakorlati okok miatt is indokolt ezeket egyetlen társulás keretében tárgyalni. Az elméleti indoklás a *Festuca rupicola* fajkomplexum (speciес agglomeratum) genetikai (ökológiai, alaktani) változatosságában keresendő. Ez a változatosság a gyakorlatban még a legtapasztaltabb rendszertanosokat is próbára teszi, és a biztos elkülönítés az egyszerű rátekintésen túl olyan tüzetes egyedi vizsgálatot, esetleg éppen tenyésztési kísérleteket követelne meg, amilyen a geobotanikai munkában kivihetetlen. A gyakorlati érv az, hogy a gyepek nemcsak évről évre, de évszokról évszakra is más képet mutat, attól függően, hogy milyen volt a megelőző időszak vízellátása, tápanyag-utánpótlása és a gyepek kitermelési módja. Általános szabályként elfogadható, hogy ésszerűbb legeltetés vagy éppen kaszálás és trágyázás esetén a robusztusabb barázdált csenkesz populációk törnek előre a gyepekben (részben éppen a populációk fenotipikus plaszticitása miatt), fordított esetben, szárazság, túllegeltetés során a pusztai csenkesz vagy az ál-juhcsenkesz juthat uralomra. Ez utóbbi már a leromlott gyepek fajösszetétele jellemző gyomok felszaporodását is magával hozza.

Ez a társulás borítja a Nádas völgyére különösen jellemző vadkörtes hagyásfás legelőket pl. Vista határában a Borzástól a Galamb-oldal felé, az Irtáson, Vista és Nádas között vagy Kisbács határában a Pallér-vágottjában. A legelő különösen körtevirágzás idején érdekes, és a hagyományos népi legelőgazdálkodás, erdőkielés spontán ökológiai tájvédelmi törekvésének szép példája; állat és ember számára kellemes, gaz-

daságilag is jól hasznosítható környezetet teremt. A hagyásfák egyben a spontán kiválogatás menetét is példázzák: ember és állat egyaránt számon tartotta a bőven termő, ízletesebb gyümölcsű példányokat. Ahol az erdőben nem volt vadkörte, más fajok maradtak hagyásfának, mint pl. a vadalma, ritkábban vadcseresznye (ez utóbbi inkább a havasalján) vagy — mint pl. Jegenye határában — az erdőben egyébként ritka, jó makktermő csertölgy egyedek.

Ilyen vékony tippanos-sovány csenkeszes száraz gyepek borítják a padok vékony meszes talajrétegét vagy a felhagyott, többnyire túllegeltetett agroteraszokat pl. a Bedecsi-hágó környékén vagy Damos felett (itt széleróziótól is pusztítva), Damos és Jákótelke között a Csinke-tetőn (itt is deflációs nyomokkal) és a túllegeltetett vörös színű agyagos oldalakat a Kapus és a Nádas völgyében.

Fogtekerceses-barázdált csenkeszes társulás (*Danthonio-Festucetum rupicolae*): vö. 76. 1., *Danthonio-Festucetum rubrae*.

Barázdált csenkeszes törpesásos társulás (*Festucetum rupicolae-Caricetum humilis* incl. *Festucetum rupicolae* auct., *Caricetum humilis* auct., syn. *Festucetum rupicolae* auct. non Burduja et al. 56. *Medicagini-Festucetum valesiacae* auct. non Wagn. 1941). Ez a szakirodalomban meglehetősen ellentmondásosan kezelt társulás területünkön a száraz, napos oldalak jellegzetes gyepe. Ilyen kaszálók húzódnak a Kapus völgyének déli lejtőin, pl. a Gyerőffy-szöktető alatt. A társulásnak *Astragalus onobrychishen* gazdag változata is előkerült innen. A hegyek közelségére és az időszakosan gazdagabb vízellátásra a mohaszint utal. Maga a társulás az Erdélyi Mezőségekre jellemző, és a hegyek felé itt éri el kiterjedésének határát. Bókoló zsályás és szennyes infüves állományait Pázmány (1964) Tordaszentlászló határából jelezte, ehhez hasonló együttesek fordulnak még elő Gyerővásárhely mellett (*Vérvölgy*) és Körösfő felé (Ordományos).

A fenyérfüvesek (*Botriochloetum ischaemi*) elsősorban a juhokkal túllegeltetett, déli fekvésű, vékony talajú barázdált csenkeszes-törpesásos és törpesásos-szálkaperjés társulások rovására alakultak ki. Többé-kevésbé összefüggő állományok találhatók Zsobok és Farnas között a Padon (itt mezei örömmel is keverten), az Egeres és Jegenye közötti gipszes rendzínákon, itt részben a fátyolvirágos-szálkaperjés társulással mozaik-szerkezetben, valamint a Nádas-völgy déli oldalain. (Megjegyzendő, hogy ezek a fenyérfüves gyepek nincsenek semmilyen szerkezeti vagy genetikai kapcsolatban a *fenyérékkel*, a német Heidek erikafélékkel borított gyepeivel.)

A kunkorgó árvalányhajas társulást (*Stipetum capillatae*) a területen a juhokkal túllegeltetett és lepusztult száraz gyepekben foltokban megtelepedő *Stipa capillata* populációk és a környezetükben kialakult sajátosan szegényes, szárazságtűrő fajegyüttes képviseli (Kapus és Nádas mente).

A szőrös árvalányhajas társulás (*Stipetum lessingiana*) itt, a Hója-gerincen éri el az Erdélyi-medence nyugati-északnyugati peremét.

Csinos árvalányhajas társulás (*Stipetum pulcherrimae*) töredékes állományok Tordaszentlászló és Sztolna között a Lengyel-patak völgyében (Pázmány 1964).

A bárányürmös-mezei ürmös társulásban (*Artemisietum ponticae-sericeae*) a mezei üröm dominánssá, a társulások meghatározó elemévé válik (pl. Törökvágás, Jegenye és Egeres között, az almási Vár-hegyen stb.). A mezei üröm Zsombok és Farnas között a Padon a bárányüröm egy sajátos populációjával alkot további kutatást érdemlő társulást.

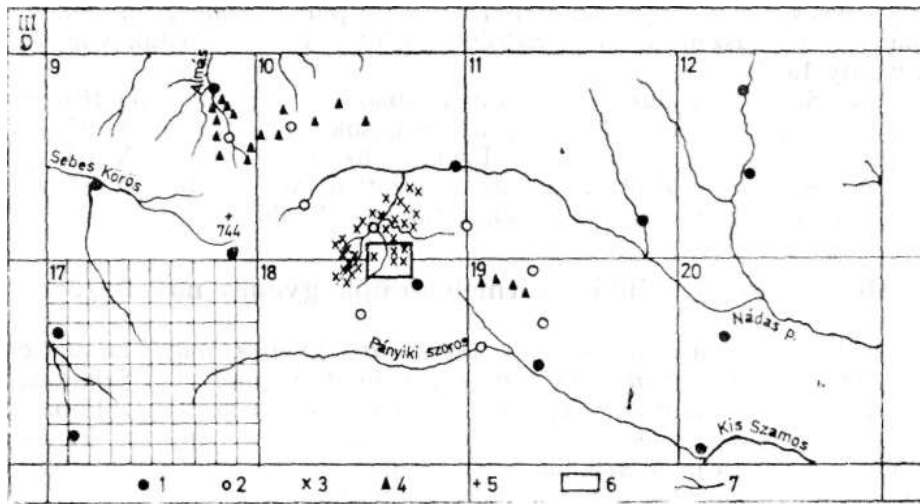
Mész- és gipszsziklák, törmeléklejtők gyepes növényzete

A csinos árvalányhajas-deres csenkeszes gyepek nagy társuláscsoportja (*Stipio pulcherrimae-Festucetalia pallentis*), amelyet a Szigethegy-ségben lévő állományok alapján 1968-ban körvonalazott I. Pop, felbukkan Kalotaszegen is. A durvamész sziklákön és a gipszes üledékek váztalajain gyakori. A sziklák alatt húzódó törmeléklejtőkön vagy a *Nummulites perforatus* rétegek alatt kialakuló jellegzetes „Szentlászlópénzes” erodált oldalakon fejlődött társulások számára Pop idézett összefoglalása a galajos-falgyomos nagy társuláscsoportot [*Galio-Parieta(rieta)lia*], illetőleg a hegyi gamandoros társulások csoportját (*Teucrium montani*) fogadta el (Rațiu et al. 1966, Pop 1968).

Erdélyi gyöngyperjés-hegyi komócsinos társulás (*Melico-Phleetum montani*) Nagykapus és Gyerővásárhely között, a Köves-hegy déli oldalán, valamint a Gyerőffy-szöktető alatt, többnyire fragmentárisan, szegélytársulásokkal keveredve, a kökényesek társuláscsoportjába (*Prunion*) tartozó cserjések között húzódik meg.

A homoki fátyolvirágos-tollas szálkaperjés társulás (*Gypsophila-Brachypodietum*) részletes geobotanikai leírását és termőhelyi jellemzését külön tanulmányokban közöltük (Szabó 1983, Miclăuș—Szabó 1983). A társulásra a melegkedvelő, erősen szárazságtűrő déli elemek a jellemzőek, mint pl. a homoki fátyolvirág (*Gypsophila fastigiata* ssp. *arenaria*), a homoki hagyma (*Allium flavescens* var. *ammophilum*), a rutén szármárkenyér (*Echinops ritro* ssp. *ruthenicus*), valamint ennek a különösen szárazságtűrő keskenylevelű változata (var. *tenuifolius*), a szőrös tarackbúza (*Agropyron truncatum* var. *trichophorum*), a nyurgaszál (*Erucastrium nasturtiifolium*) és mások. Olyan fajok, amelyek legmelegebb tengerparti és alföldi területeinkre jellemzőek, és mindenképpen szokatlan a felbukkanásuk ezen a viszonylag hűvös, csapadékos vidéken (21. ábra). A magyarázat a gipszes rendzinák sajátos tulajdonságában és rétegtani okokban van: a gipsz nagy erővel köti meg a talajban lévő vízmolekulákat, így ezek gyorsan hozzáférhetetlenné válnak a növény számára, a fiziológiai szárazság már akkor bekövetkezik, amikor egyébként a talaj víztartalma még viszonylag magas. Ehhez járul, hogy a gipsz-üledékekben a rétegféjek a meredek déli oldalakon bukkannak felszínre.

A társulást a tavaszi, korányári időszakban — csapadékosabb évben egész nyáron — juhok, kecskék legeltetésére használják. Gazdaságilag kis értékű, elszórtan borít csak nagyobb területeket (Gyerővásárhelyen a Vér-völgyben, Jegenye és Egeres között, Sztána és Farnas között). Szép

21. ábra. A gipszvegetáció elterjedése a területen 1. közigazgatási központok, 2. egyéb falvak, 3. az alsó gipsz szinttalaj üledékein kialakult társulások, 4. a felső gipsz szinttáj üledékein kialakult társulások, 5. Részeg-tető, 6. védelemre javasolt terület, 7. vizek.

állományai vannak a zsoboki kertek felett, itt sok tavaszi héricszel és deres csenkessel. Növényritkaságait a túllegeltetés és a gyors ütemű gipszkitermelés fenyegeti, ezért a még érintetlen állományok geológiai és botanikai természeti emlékként védendők.

Deres csenkeszes társulás (*Festucetum pallentis transsilvanicum*): töredékes, inkább csak a névadó faj populációja által jelzett. A fátyolvirágos-tollas szálkaperjés társulás kísérőjeként bukkan fel gipszen pl. Jegenye határában. Csűrös-Káptalan Margit (1971b) a Mogyorókereke feletti Kőhegyről nagy dőlésszögű (30–40°), déli-délkeleti fekvésű sziklás lejtők fajszegény, gyenge borítású (AD = 40%) gyepeként jelezte, a termőhely egykori növényzetére itt a társulásba beilleszkedő erdei maradványnövények (*Polypodium vulgare*, *Poa nemoralis*, *Cardamine impatiens*, *Digitalis grandiflora*) utaltak.

Díszes kakukkfüves társulás (*Thymetum comosi*): köfolyásokat borító romtársulás. A Szigethegységéből ismert, tipikus kifejlődésben területünkön ritka (Gorbói-hegy, Szászfenes és Gyalu között a Bátor-hegyen).

Hegyi gamandoros társulás (*Teucrietum montani*): durvamészes, Nummuliteses, gipszes, kavicsos törmeléklejtők laza szerkezetű nyílt társulása, amelyben a többnyire tömegesen megjelenő hegyi gamandor mellett a sárga vajszem (*Scabiosa ochroleuca*) és a bennszülött sugárzó fejvirág (*Cephalaria radiata*) jellegzetesek. Emellett még más bennszülött fajok (*Viola joói*, *Thymus comosus*, *Thlaspi kovátsi*) teszik jellegzetesen erdélyivé ezt a társulást, mely többnyire a díszes kakukkfüvesekkel együtt fordul elő.

Felálló galajos társulás (*Galiatum erecti*): durvamész-padok törmelékén, töredékes kifejlődésben szórványos.

Deres varjúháj-nyves aggófű társulás (*Sedum hispanicum-Senecio viscosus* ass. prov., h.l.): kavicsos törmelékletőkön Egerbegy és Dongó között, a Szappan-völgyben.

Közönséges ternyész-komlós lucernás társulás (*Alyssum alyssoides-Medicago lupulina* ass. prov. h.l.): kőkerítések földes tetejét gyepesítő, az erdei perje megtelepedését megelőző növényegyüttes.

Időleges (vetett) gyepek

Culto-Dactyletum: a csomós ebír nemesített fajtáira alapozó gyep-telepítés a hatvanas évek során indult meg nagyobb lendülettel. A feltört és újravetett gyepterületek fokozatosan növekedtek, de a tiszta kultúrák a sovány erdei talajokon nem adták a várt eredményt (pl. a sárdi völgyben, Poiana Feiurduluinál vagy másutt). Böven termő *Dactylis* által uralt gyepek vannak Vista határában a Nádas árterületén *Cirsietum cani* társulás facieseként, valamint hasonló helyzetben a Bánffyhunyadi-medencében.

Culto-Lollietum perennis: angolperjés gyepeket a területen már a múlt századtól vethettek (SzT: *angolfű!*), ezek a vetések ma természetes gyepeknek tűnnek (vö. *Trifolio-Lolietum*).

Culto-Lolietum multiflori: az olaszperjés gyepek telepítése a hetvenes években lendült fel; ezek azóta az állami és szövetkezeti állattenyésztés fontos, de nagy műtrágyaigényű takarmányforrását képezik. Többé-kevésbé állandósult, önmagát újravető állományai újabban eróziógátló telepítésként, talajmunkálatok (utak, kitermelések) rézsúin terjednek.

Culto-Festucetum (*pratensis*, *arundinaceae*): a nemesített vetőmag használata viszonylag új, a réti csenkeszt hozzávetőleg két évtizede, a nádképű csenkeszt a hetvenes évek vége óta használják gyeptelepítésre. A vetett gyepekhez hasonló természetes állományok (*Festuco arundinaceae-Dactyletum glomeratae* R. Tüxen 1950) a Nádas völgyében (Vista határában) és a Körös árterében lévő réteken (Bánffyhunyadi-medence) figyelhetők meg. A vetett állományok megfelelő körülmények között hosszú életű, állandósuló (klimax) társulássá fejlődhetnek.

Culto-Onobrychietum viciifoliae: a napos domboldalak nemesített vetőmaggal való felülvetése nyomán kialakuló baltacimos állományok (a takarmánybaltacim uralkodó erőteljes populációi különböztetik meg a baltacimban gazdag természetes gyepektől).

Culto-Trifolietum pratensis: vörösherés vetések: két-három évre telepített monokultúra jellegű takarmánygyepek, elhanyagolt, hosszabb időn keresztül szántatlanul maradt állományaikban jellegzetes gyomtársulás alakul ki (vö. 96. lap).

A gyepek társulástani besorolása

Csarabosok — szőrfűgyepek

- Cl. Nardo-Callunetea Prsg. 49
- Ord. Vaccinio-Genistetalia Schubert 60
- Al. Violion caninae Schwick. 44 ap. Lupşa 71

1. *Nardo-Callunetum vulgaris* (Domin 23) Csűrös 64
- Ord. Nardetalia Prsg. 49
- Al. *Nardo-Agrostion tenuis* Sillinger 33
2. *Nardetum strictae* („montanum“) Maloch 32, incl. „xeronardetum“ et „higronardetum“ auct. dif.
3. *Agrostetum tenuis* Szaf., Pawl. et Kulcz. 23, incl. *Anthoxantho-Agrostietum* (Sillinger 33) Jurko 69
4. *Festuco-Nardetum strictae* „montanum“ Csűrös et Resm. 60

Mocsárrétek

- Cl. Molinio-Juncetea Br. — Bl. 49
- Ord. Molinietales W, Koch 26
- Al. *Calthion palustris* Tx. 37
5. *Calthetum letae* (*palustris*) Krajina 33, Borza 34
6. *Scirpetum sylvatici* Schwick. 44
7. *Cirsietum cani* Tx. 51
8. *Cirsietum rivularis* Ralski 31
9. *Epilobio* (*palustris*) — *Juncetum effusi* Oberd. 57
- Al. *Agrostion albae* (*stoloniferae*) Soó (33) 57
10. *Deschampsietum caespitosae* Horv. 30
11. *Agrostietum stoloniferae* Ujv. 41
12. *Poetum trivialis* Soó 40
12. *Alopecuretum pratensis* Now. 21
13. *Festucetum pratensis* Soó 36

Hegy- és dombvidéki (mezofil) rétek

- Cl. Arrhenatheretea Br. — Bl. 47
- Ord. Arrhenatheretalia Pawl. 28
- Al. *Arrhenatherion elatioris* Br. — Bl. 25
14. *Arrhenatheretum elatioris* (Br. — Bl. 25) Soó 69 incl. *Arrhenatherum-Festuca sulcata* ass. Soó ap. Borza 63
- Al. *Trisetum-Polygonion bistortae* Marschall 47
15. *Trisetum flavescens* (Schröter) Br. — Jer. 07
- Ord. *Agrosteto-Festucetalia rubrae* Puşcariu et al. 56
- Al. *Agrostio-Festucion rubrae* Puşcariu et al. 56
16. *Festuco* (*rubrae*)-*Agrostetum tenuis* „montanum“ Csűrös et Resm. 60 syn. *Agrosti* (*Agrosteto*)-*Festucetum rubrae* „montanum“ auct. div.; *genistetosum sagittalae* em. h.l. (*Agrosti-Genistelletum* Boşcaiu 71 p.p.)
17. *Festucetum rubrae* Puşcariu et al. 56 „xeromezophilum“, „montanum“, (*genistetosum sagittalae* cf. as. nr. 16)
- (?) *Danthonio-Festucetum rubrae* (Gancev 61) Csűrös et al. 62
18. *Deschampsietum flexuosae* Issler 42 em. Borza 46
- Al. *Cynosurion cristati* Br. — Bl. et Tx. 43
19. *Lolio-Cynosuretum* Tx. 37
20. *Trifolio repenti-Lolietum* Krippelova 67 (*Lolio-Trifolietum* Prodan n.n.)
21. *Festuceto-Alchemilletum vulgaris* Csűrös et Resm. 60 syn. *Alchemillo-Festucetum rubrae* Resm. 72

Dombivideki (félszáraz és száraz) gyepek

- Cl. Festuco-Brometea Br. — Bl. et Tx. 43
Ord. Brometalia erecti (Koch 26) Br. — Bl. 26
Al. Cirsio-Brachypodium pinnati Hadac et Klika 44
22. *Cariceto humilis-Brachypodium pinnati* Soó 49
— *caricetosum humilis* h.l.
— *caricetosum montanae* h.l. (syn. *Cariceto montanae-Brachypodium*)
— *astragaletosum onobrychis* F. Schn. — Bind. 71
— *daphnetosum cneori* h.l.
23. *Polygalo-Brachypodium pinnati* Wagner 41 *echietosum russici* nom. nov. syn. *Danthonio-Brachypodium pinnati* Soó 47 nom. prov. p.p. (cf. Soó 1949)
24. *Seslerictum heufflerianae* Soó 1947 „*biharicum*” Csűrös 81 (*Thymo comosi-Seslerietum heufflerianae*)
Ord. Festucetalia valesiaca Br. — Bl. et Tx. 43
Al. Festucion rupicolae Soó (29) 64
25. *Agrostieto-Festucetum (rupicolae-valesiaca)* Szabó (71) h.l. incl. *Agrostideto-Festucetum sulcatae* Cs. — Káptalan (62) 64 et *Agrostis tenuis-Festuca pseudovina* as. I. Pop et al. 64
26. *Danthonio-Festucetum sulcatae (rupicolae)* Csűrös et al. 61
27. *Festuceto-Caricetum humilis* Soó 49
28. *Botriochloetum (Andropogonetum) ischaemii* (Krist 37) I. Pop 77
29. *Stipetum capillatae* (Hueck 31) Krausch 61
Al. Stipion lessingianae Soó 47
30. *Stipetum lessingianae* Soó (27) 45
31. *Stipetum pulcherrimae* Soó 42
Al. Artemisio-Kochion Soó 59
32. *Artemisietum ponticae-serriceae* Soó (27) 42

Meszes, gipszes váztaajok növényzete

- Ord. Stipo pulcherrimae-Festucetalia pallentis I. Pop 68
Al. Thymo comosi-Festucion sulcatae (rupicolae) I. Pop 68
33. *Melico-Phleetum montani* Gergely et al. 67
34. *Gypsophilo-Brachypodium pinnati* Szabó 83 (*stiposum*, *botryochloosum*, *agropyrosum*)
Al. Seslerio-Festucion pallentis Klika 31
35. *Festucetum pallentis „transsilvanicum”* Soó 59 ap. I. Pop 68

Törmelékletők füves növényzete

- Cl. Thlaspietea rotundifoliae Br.—Bl. 26
Ord. Galio-Parietalia officinalis Gergely et al. 66
Al. Teucrion montani Csűrös et Pop 65
36. *Thymetum comosi* Pop et Hodişan 63
36. *Teucrietum montani* Csűrös 58 (*cephalariosum radiatae*, *scabiosum ochroleuca* h.l.)
37. *Gallietum erecti* I. Pop et Hodişan 64
38. *Sedum hispanicum-Senecio viscosus* ass. prov.
39. *Alyssum alyssoides-Medicago lupulina* ass. prov.

Ültetett gyepek (culto prata)

- *Culto-Dactyletum (trifolioso-pratensi-repentis, medicaginosum)*
— *Culto-Lolietum (perennis, multiflorae)*
— *Culto-Lolio-Trifolietum (repentis)* ef. as. *Trifolio-Lolietum (!)*

- *Culto-Phleetum pr-atensis*
- *Culto-Festucetum (pratensis, arundinaceae)*
- *Culto-Trifolietum (pratensis)* cf. al. *Trifolio-Medicaginion* (!)
- *Culto-Medicaginetum*
- *Culto-Onobrychietum*

VIZES TERÜLETEK NÖVÉNYZETE

Lebegő és legyökerező hínárok

A lebegő hínárokat (*Lemnetea* társuláosztály) a területen két, a legyökerező hínárokat (*Potametea* társuláosztály) öt ma is előforduló és három eltűnt társulás képviseli. Ezek a hínártársulások itt még a szokásosnál is egyszerűbb felépítésűek, többnyire mozaikjellegű, meglehetősen alkalmi, kis felületet borító és a növényzet összességéhez viszonyítva jelentéktelen faj együttesek.

A békalencsés lebegő hínárt (*Lemnetum minoris*) a víz felszínén elszaporodó kis békalencse (*lemnetosum minoris*) vagy keresztés békalencse (*lemnetosum trisulcae*) jelzi. A társulásban hol az egyik, hol a másik faj az uralkodó. A fajokkal, illetve a társulással kapcsolatos kérdések kérdőívünkben nem szerepeltek.

Békalencsés-rencés lebegő hínár (*Lemno-Utricularietum*) kialakulásához már állandóbb jellegű állóvíz, mocsaras tó, morotva szükséges. Nyárády és munkatársai (1966) jelezték a Les-tető mocsaraiból.

Víziboglárka-mocsárhúros hínár (*Bartachio trichophyllo-Callitriche-tum cophocarpace*): tulajdonképpen átmeneti társulás a lerögzült hínárvegetáció és az iszapvegetáció között. Vízben lebegve fejlődik ki, de a tócsa kiszáradása után a nedves iszapon is megél. Az uralkodó fajok alapján szokás még külön víziboglárka (*Ranunculetum aquatilis*) és mocsárhúr (*Callitriche-tum polymorphae*) társulásokra bontani. Többé-kevésbé állandó vizű gödrökben, hepékben erdős-gyepes részeken bárhol kialakulhat (vö. Soó 1949: Gyalu, Méra).

Hegyi tócsahúros-mocsárhúros társulás (*Callitriche-tum polymorphae* „*montanum*“ = *Peplo-Callitriche-tum*): tulajdonképpen már nem hínár, hanem iszaptársulás. A kiszáradó, bolygatott vizű gödrökben, pl. bivalyok dagonyázó helyein alakul ki a hegylábi legelőkön, ahol terjedését a pocsolyáról pocsolyára dagonyázó állatok segítik. Jellegzetes faja a hegyi tócsahúr (*Peplis portula*).

Átokhínáros-békaszőlős társulás (*Myriophylleto-Potametum*): csak a vidrakeserűfüves változatát (*polygonetosum amphibii*) találtuk a Szamos morotvaiban Szászfenes és Gyalu között (vö. még Soó 1949 tab. 2. 6—7. felv.).

Fodroslevelű békaszőlős társulás (*Potamentum crispum*): a Kis-Szamos medrében Gyalu és Kolozsvár között.

Vidrakeserűfüves társulás (*Polygonetum natantis*): mivel az átokhínáros-békaszőlős társulás jellemző fajait a területen nem találtuk, az általunk megfigyelt tiszta vidrakeserűfüves állományok besorolásánál ezt a társulásnevet tekintjük helyesnek. Ez a társulás is kételtű: hínárnövényzetként és iszapnövényzetként egyaránt megél (Gyalu, Lómező, Hajtás-völgy, Kisbács stb.).

Az úszó tündérrózsás társuláscsoportnak (*Nymphaeion*) ma a vidra-keserűfüves társulás az egyetlen általunk észlelt képviselője. Ennek termőhelyeit is gyökeresen megváltoztatta a Kis-Szamos gyalui szakaszán épített vízierőmű-rendszer.

Valamikor a területen sokkal gazdagabb vízi növényzet volt. Ebbe a társuláscsoportba tartoztak azok a sulymosok (*Trapaetum natantis*), amelyeknek az emléke ma már csak a földrajzi nevekben él, és amelyeknek a népi táplálkozásban ugyancsak szerepe volt. A sulymosok és tündérrózsások egykori meglétére figyelemreméltó bizonyítékkal szolgál Nyárády és munkatársai tanulmánya (1966), amelyben a Les-tetői tőzeges mocsár pollendiagrammjában 80—90 cm mélységben viszonylag bőségesen volt kimutatható a sárga tündérrózsza pollenje (*Nupharetum*, illetve *Nymphaetum albo-luteae*). Ez a 80 cm-es mélység időrendileg is megfelel a földrajzi nevek alapján rekonstruálható képnek.

A hínárnövényzet társulástani besorolása

- A. *Lebegő hínárok*
 Cl. Lenmetea W. Koch et Tx. 54
 Ord. Lemnetalia W. Koch et Tx. 54
 Al. Lemnion minoris W. Koch et Tx. 54
 1. *Lemnetum minoris* (Oberd. 57) M. et G. 60
     — *lemnetosum minoris* Soó 64
     — *lemnetosum trisulcae* Kárpáti 53
 2. *Lemno-Utricularietum* Soó 28
- B. *Legyökerező hínárok*
 Cl. Potametea Tx. et Prsg. 42
 Ord. Potametalia W. Koch 26
 a. *alámerülő sorozat*
 Al. Ranunculion aquatilis Pass. 64
 3. *Batrachio (trichophyllo)-Callitrichetum (cophocarpae)* Soó (27) 60, Poócs 58 sub
     Ranunculeto-Callitrichetum
     — *batrachietosum aquatilis* (= *Ranunculetum aquatilis* Gehu 61)
     — *callitrichetum cophocarpae* (= *Callitrichetum palustris* Dihoru 75)
 4. *Peplo-Callitrichetum* nom. nov. (= *Callitrichetum polymorphae*, „montanum” Rațiu 66)
- Al. Potamion W. Koch em. Oberd. 57
 5. *Polygonetum natantis* (Soó 27) Ubrizsy 48 = *Myriophyllo-Potametum* Soó 34 cf.
     Soó 49 tab. 2, relev. 6 — 7; *Polygoneto-Potametum natantis* Soó 64 p.p.
 6. *Potametum crispum* Soó 27
 b. *lebegő sorozat*
 *6. *Trapaetum natantis* Müller et Görs 60
 *7. *Nupharetum lutei* W. Koch 26?
 *8. *Nymphaetum albo-luteae* Nowinsky 28
 * = kihalt társulások.

Lápok

A területen kialakuló lápok közül a tőzegmoha nélküli forráslápok vize részben az altalajból származó vízben oldott sók, részben a szomszédos területekről bemosott tápanyagok jóvoltából gazdag ásványi sókban, így sok tápanyagigényes faj telepedhet meg benne.

A fennsíkokon, ahol a lápokban megindul a tőzegesedés, amíg a tőzegréteg vastagsága csak 10—20 cm, a lápban élő fajok többségének gyökerei még elérik az altalajt, és onnan — bár szűkösebben — fel tudnak venni ásványi sókat. Ezek a lápok közepes tápanyag-ellátottságúak (mezotrofok); kialakulásuk hosszabb folyamat, és ezalatt viszonylag sok faj vált képtessé arra, hogy beilleszkedjék a társulásba.

A vastag tőzegmoharéteget kifejlesztett dagadó- vagy fellápokban, ahol a tőzeg évenkénti növekedése miatt a növényzetnek az altalajjal való kapcsolata már régen megszűnt, és ásványi tápanyagot csak a széllel és esővízzel a lápba jutott porszemcsék pótolnak, a környezet rendkívül tápanyagszegény (oligotróf), és az uralkodó tőzegmohafajokon kívül csak kevés virágos növényfaj találja meg itt az életfeltételeit.

A jelentősebb tőzegmohalápok közül E. Pop (1960) a keceli Mohost (Molhașul, Mohușul de la Călățele), a Magyarvalkó és Rișca között Bălcești felé vezető út mentén fekvő Lágyast (Molhașul de la Rișca, Mohușul de la Dealul Negru), a riskai Rekettyést (Rișca Răchitiș), a Kalotaújfalú melletti Paprétjét, a finsci tőzegmohásokat (Finciu: Rîtu popii, La Valaie, Negrușul Finciului, Rovina cea Mică și cea Mare), valamint a szomszédságból a Dîmbul Negru körzetében lévő tőzegeseket (La Pod, Platou, Între Drumuri, Tău Runcului) írta le. Bălcești közelében tőzegesedett lucfenyves is található (Tîrsa Vălenilor).

Ezek közül legnagyobb, eredetileg kb. 12 ha területű a 916 m magasan fekvő keceli Mohos, amelyben a tőzegréteg vastagsága a középtájon elérte az 5,6 m-t, a tőzeg teljes becsült mennyisége pedig kb. 860 000 m³ volt. Azért csak volt, mert a mennyiség az ütemes kitermelés miatt folyamatosan csökken. Györffy és Péterfi ebből a lápból 10 tőzegmohafajt, 13 változatot és 5 formát közölt, egyebek mellett az ország flórájában is új *Sphagnum balticum*ot is. A tömegalkotó fajok a *Sph. medium* és *Sph. fuscum*. A lápot vegyeserdők övezik, a kitermelés előtt gyapjúsás-társulás borította (*Eriophoretum vaginati*) *Andromeda polifolia* és *Rynchospora alba* jégkorszaki reliktum-populációival. A lap körül *Empetrum nigrum*ban gazdag csarabos (*Callunetum vulgare*) uralkodó, különösen a nyugati peremen.

A magyarvalkói határhoz tartozó Lágyas, amely a Kalota és a Riskapatak vízvázalasztóján, 1020 m-en kb. 6 hektárnyi területet borít, arról nevezetes, hogy innen ismeretes az Erdélyi Szigethegység egyetlen természetes *Pinus sylvestris* populációja. A populációt E. Pop szerint már a hatvanas évek elején a kipusztulás fenyegette, részben a szárazság, részben az invadáns fajok (luc, nyár, nyír) és 1952 óta a kitermelés miatt. Ennek a viszonylag száraz lápnek a tőzege az idők folyamán többször kigyúlt, a jelenségről az 1864-es határösszeírás a következőképpen emlékezik meg: „Lágy, egy süppedékes 40—50 hold területen fekvő fent sik, melynek szénfekete földje száraz időben meggyujtatván, hónapokig elég; posványosabb része dohott gyanánt, szekérkenőnek kifőzhető. Hihetőleg az egész hely torfa (!) telep“ (KHn. 116).

Az oligotróf tőzegmohalápokot — éppen fajszegénységük és barátságatlan, süppedékes felületük miatt — egészen a legutóbbi időkig alig bolygatta ember vagy legelő állat. A jégkorszak óta szinte változatlanul őrizték fajösszetételüket, és ezáltal sok, a területünkön csak ezekben a lápokban fennmaradt maradványnövénynek, reliktum fajnak nyújtanak

menedéket. A legutóbbi időkben viszont a felhalmozott tőzegrétegek gazdasági értéke miatt a kitermelés nagy iramban folyik, és ezek a természeti emlékek is pusztulnak. Így például a keceli legnagyobb Tőzeglápnak majdnem a teljes felületén folyt már 1976-ban a kitermelés, ami az egykori természetes állapot teljes felszámolását is jelentette.

A töviskés sásos-tőzeges (*Carici stellulatae-Sphagnetum*) társulást a hegyvidéktől távolabb a körösfői hágó közelében, és a Les-tetői mocsárból azonosították Nyárády és munkatársai (1966) a közönséges sás tőzeges állományával együtt (*Caricetum fuscae* [Br.-Bl. 15] Koch 28, *Sphagneto-Caricetum echinatae* Soó 45.) A társulás összetételében a névadó fajok mellett még más sásfajok is előfordulnak. A mocsár dél felé fokozatosan láprétté, észak felé keskeny iszapvegetáció után szántóföldekbe megy át, itt 1976-ban, amikor a mocsarat meglátogattuk, lentermesztés folyt. A mocsárnak nincs nádas, kákás vagy csarabos gyepkörnyezete. A Kececel és Bálcești határában lévő tőzegeseknek ez a növényegyüttes jellegzetes társulása, a tőzeglápok peremén a töviskés sás tőzegmoha nélküli, domináns állományai is gyakoriak (*Caricetum stellulatae*).

Az oligotróf és mezotróf lápok között átmenetet képeznek a tőzeges-zsombéksásos (*Carici elatae sphagnetum*, vö. *Magnocaricion*) és tőzeges-csőrös sásos (*Carici rostratae-Sphagnetum*) állományok. Ezek közül az utóbbit az oligotróf tőzegesek, az előbbit a mezotróf lápok közé szokás sorolni.

Csőrös sásos-tőzeges társulás (*Carici rostratae-Sphagnetum recurvi*): Kececel és Bálcești tőzeglápjaiban (Lupşa 1971).

A széleslevelű gyapjúsásos (mezotróf) társuláscsoport: hajastövű és töviskés sásos társulás (*Caricetum appropinquatae-echinatae*) a keceli Mohosban (Lupşa 1971) és a Körös forrása alatti mocsarakban.

Sárga sásos-széleslevelű gyapjúsásos társulás (*Carici flavae-Eriophoretum*) az egyik legelterjedtebb forrásláp jellegű társulás a területen, északos forrásos oldalakon Magas-Kalotaszegen mindenütt gyakori, így Körösfő és Gyerővásárhely között, Bedecs környékén, Erdőfalva és Gyerőmonostor között. A társulásalkotó fajok között ott van többnyire a *Parnassia palustris*, a *Caltha laeta*, a *Helleborine palustris*, de gyakran a zergeboglár (*Trollius europaeus*) is. Cönológiai jellemzését a területről Soó 1949 (Szucság), Pázmány 1964 (Szentlászló), Kovács és Coldea 1967 (Gyerőmonostor) közölték.

Tőzegi macskagyökerez-sárga sásos társulás (*Valeriano-Caricetum falvae*): Kececel és Bálcești környéki tőzeglápokban (Lupşa 1971).

Gyepes gyapjúsásos-tőzeges társulás (*Eriophoro-Sphagnetum recurvi*) szőszös nyíres és csőrös sásos variánsait írta le Lupşa (1971) a bálcești—keceli tőzeglápokból.

A lápok növényzetének társulástani besorolása

- Cl. Scheuchzerio-Caricetea nigrae (fuscae) Nordh. 36
- Ord. Scheuchzerio-Caricetalia nigrae (fuscae) (W. Koch 26) Oberd. 67
- Al. Caricion canescenti nigrae (fuscae) W. Koch 26, Nordh. 36.
  - 1. *Carici stellulatae (echinatae)-Sphagnetum* Soó (34)54
    - *caricetosum stellulatae*
    - *caricetosum fuscae* n.n. (*Caricetum fuscae* Br. — Bl. 15)
    - *nardetosum strictae* Lupşa 71

2. *Carici rostratae-Sphagnetum recurvi* Zólyomi 31
 Ord. Tofieldietalia Prsg. ap. Oberd. 49
 Al. Eriophorion latifolii Br. — Bl. et Tx. 43
3. *Caricetum appropinquatae-echinatae* (stellulatae) Soó (54) 57
 4. *Carici flavae-Eriophoretum* Soó 44
 5. *Valeriano-Caricetum flavae* Pawl. et al. (43) 60
- Cl. Oxycocco-Sphagnetea Br.-Bl. et Tx. 43
 Ord. Sphagnetalia Pawl. 28
 Al. Sphagnion fusci Br. — Bl. 20
6. *Eriophoro-Sphagnetum recurvi* Hueck 25 syn. Eriophoro vaginato-Sphagnetum trans-silvanicum Simon 62
 — *betuletosum pubescentis* (Zólyomi 31) Lupşa 71
 — *caricetosum rostratae* Lupşa 71
 cf. Magnocaricetalia !
Forráslápok
- Cl. Montio-Cardaminetea Br. — Bl. et Tx. 43
 Ord. Montio-Cardaminetalia Pawl. 28
 Al. Cardamini-Montion Br. — Bl. 25.
7. *Cardaminetum amarae* (Rübel 12) Br. — Bl. 26
 — *cardaminetosum*
 — *stellarietosum alsinis* Raţiu et Gergely 75

Nádasok, magassásosok

A mély vízben gyökerező összefüggő nagyobb nádasok nincsenek a területen. Csak morotvákban, csuszamlásos tavacsok partján vagy a mesterségesen létrehozott újabb ülepítő medencékben található nádas, kákás foltok. A Nádas patak völgyében látható állományok ökológiailag és szerkezetileg többnyire inkább a magassásokhoz tartoznak.

A magassások az időszakosan sekély vízzel borított ártéri üledékeken, az eltűnt vagy eltűnőben lévő füzes-nyárasok helyén alakultak ki, és részint a mocsárrétek társulásaival, részint a nádasokkal alkotnak vegetációs mozaikot. Legszebb állományaik, a Nádas völgyében és a Bánffyhungyadi-medencében vannak, de kisebb-nagyobb felületet minden nagyobb patak völgyben borítanak. Szénájukat leginkább bivalytakarvának vagy alomnak használják.

A nádas társulás (*Phragmitetum communis*) mélyebb vizű gödrökben, ülepítőekben kisebb foltokban fordul elő (Bt, D, E, J, S, SZ, V, de másutt is).

A keskenylevelű gyékényes (*Typhaetum angustifoliae*) szép állományai láthatók a kapusi és az egeresi bányák ülepítőiben, kisebb foltokban a patak völgyekben és a Kis-Szamos morotváiban. A széleslevelű gyékényes (*Typhaetum latifoliae*) az előbbinél ritkábban fordul elő. Nyersanyagszolgáltató (háziipar), a *butyókáját* mint szobadísz is számon tartják. A vízi harmatkásás társulás (*Glycerietum maximae*) patak völgyekben (Nádas, Kapus, Körös) kisebb foltokban, szórványosan jelenik meg. A zsiókás társulást (*Bolboschoenetum maritimi*) Nádas határában, az Almás völgyében Almás és Föld között figyeltük meg; egyébként a sós vizet jelző társulás ritka a területen.

Sziki kákás társulás (*Schoenoplectetum trabernaemontani*) állományok fragmentárisan bukkannak föl Egeres határában és a kapusi ülepítőknél.

Árva kákás társulás (*Eleocharidetum palustris*) — mocsarak, pocso-lyák szélén, szórványosan.

Forrásperjés-harmatkásás társulás (*Glycerietum plicatae*): patakpartokon, forrásos helyeken gyakori, de többnyire csak kis területet borít harmatkásás (*glyceriosum*) vagy forrásperjés (*catabrosum*) változatban.

Zsombéksásos-tőzegetes társulás (*Carici elatae-Sphagnetum intermedii*) borítja a Les-tetői (Gyv) mezotróf láp nagy részét, itt a zsombéksás állományban sok a mocsári galaj, a mohaszintet tőzegmohafajok (*Sphagnum subbicolor*, *S. intermedium*) és lombosmohák alkotják, pl. a gyakori *Aulacomium palustre*. A mocsár központi és délkeleti részében viszonylag bőven termelt még 1977 nyarán a tőzegeper, a Nyárády Antal és munkatársai által jelzett vidrafüvet (*Menyanthes trifoliata*) viszont már nem sikerült az akkor éppen kiszáradt lápban gyűjteni. Megjegyzendő, hogy a populáció visszahúzódásának a folyamatát már Nyárádyék 1966-os közleménye is jelzi.

A csőrös sásos társulás (*Caricetum rostratae*) hegyvidéki mocsarakban szórványosan fordul elő pl. Erdőfalva határában (Chirca—Coldea 1967). Kevés és gyenge minőségű szénát szolgáltat.

A hajastövű sásos társulást (*Caricetum appropinquatae*) a keleceli Mohosból és Bálcești felé a tőzeglápok széléről jelezte Lupşa (1971).

Az éles sásos társulás (*Caricetum gracilis*) szép állományai alakultak ki a Bánffyhunyadi-medencében Kalotaszentkirály és Marótlaka között, valamint Körösfő, Sárvasár és Bánffyhunjad határában a Kalota és a Körös mentén (Csűrös et al. 1969), de különösen a Nádas völgyében András háza és Egeres között (a mellékvölgyekben is). Magyarnádas és Vista között szép tiszta és nádas állományai jellemzőek az ártéri rétekre.

A posvány sásos-parti sásos társulás (*Caricetum acutiformis-ripariae*) parti sásban (*caricetosum ripariae*, pl. a Bács-torokban), posvány sásban (*caricetosum acutiformis*) vagy erdei kákában (*scyrpetosum*) gazdagabb állományai mocsarakban, vizes árkokban gyakoriak. Jelezték még a Les-tetőről (Nyárády et al. 1966), Bácsból (Szénafű: Soó 1949), Tordaszentlászlóról (Liska-patak, *Carex bueckii* fáciessel, Pázmány 1964).

A rókasásos társulás (*Caricetum vulpinae*) töredékes vagy jobban kifejlett együtteseivel vizes árkokban, réteken, mocsarak szélén a hegyvidék kivételével mindenütt előfordulnak (Nyárády et al. 1966).

Hólyagos sásos társulás (*Caricetum vesicariae*): a területről társulásképzőként már visszaszorult, töredékes állományait Kelecel környékén és a Les-tetőn találtuk.

Pántlikafüves társulás (*Phalaridetum arundinaceae*): tipikus kifejlődésben területünkön nem figyeltük meg. Töredékes állományok a Nádas völgyében bukkannak fel szórványosan, így Nádasnál erdei kákával keverten. Hasonló foltok a Kapus-patak mentén vagy a Szamos völgyében is vannak.

A magassásosok gyenge minőségű szénát szolgáltatnak. Ha addig kaszálják le, amíg füve fiatal, bivallyal feletethető, később már alomszénának sem szívesen használják. A terület lecsapolással és szántással jó minőségű vetett takarmánygyepek telepítésére használható.

Nádasok, magassásosok társulástani besorolása

- Cl. Phragmitetea Tx. et Prsg. 42
Ord. Phragmitetalia W. Koch 26 em. Pign. 53
Al. Phragmition communis W. Koch 26 em. Soó 47
1. *Phragmitetum communis* (All. 22) Pign. 53
2. *Typhaetum angustifoliae* (All. 22) Pign. 43
3. *Typhaetum latifoliae* Soó 27
4. *Glycerietum maximae* Hueck 31 syn. *G. aquatici* Nowinski 28
Al. Bolboschoenion maritimi (continentale) Soó (45) 47 em. Borhidi 70
5. *Bolboschoenetum maritimi continentale* Soó (27) 49
6. *Schoenoplectetum tabernaemontani* Soó (27) 49
7. *Eleocharidetum palustris* (Schen. 19) Soó 33
Ord. Nasturtio-Glyceretalia Pign. 53
Al. Glycero-Sparganion Br. — Bl. et Siss. ex Boer 42
8. *Glycerietum plicatae* Oberd. (52) 57 syn. *Catabroso-Glycerietum plicatae* Br. — Bl. 49, *Catabrosetum aquaticae* Rüb. 27, *Yeronico-Glycerietum plicatae* Soó 70
— *glyceriosum*, — *catabrosum*, — *veronicosum beccabungae*
Ord. Magnocaricetalia Pign. 53
Al. Magnocaricion elatae W. Koch 26
Subal. Caricion rostratae (Bal. — Tul. 63) Oberd. 67
9. *Carici elatae* — *Sphagnetum* Nyárády et al. 66
— *menyanthetosum* Nyárády et al. 66 (+)
— *comaretosum palustre* Nyárády et al. 66
10. *Caricetum rostratae* Rüb. 12
11. *Caricetum appropinquatae* (W. Koch 26) Tx. 47 syn. *Caricetum paniculatae-paradoxae* Soó 34 cons. *Caricetum appropinquatae* Soó 47
Subal. Caricion gracilis (Neuh. 59) Oberd. 67
12. *Caricetum gracilis* (Almquist 29) Tx. 37
13. *Caricetum acutiformis-ripariae* Soó (27) 30
— *caricetosum acutiformis*
— *caricetosum ripariae*
— *scirpetosum sylvatici*
14. *Caricetum vulpinae* Soó 27
15. *Caricetum vesicariae* Br. — Bl. et Denis 26, Zólyomi 31
16. *Phalaridetum arundinaceae* Libb. 31

ERDŐIRTÁSOK, SZÁNTÓFÖLDEK, UTAK, UDVAROK NÖVÉNYZETE (antropogén vegetáció)

Kalotaszeg növénytakarójának jelentős része állandó vagy rendszeresen ismétlődő emberi hatás alatt áll, antropogén vegetáció.

A természetes állapotokhoz az erdőirtásokat követő vágásnövényzet évről évre változó (szériális) társulásai vannak a legközelebb. Ezek a társulások még nem szigorúan antropogének: természetes folyamatok, pl. erdőtüzek nyomán is kialakulnak. A vágásnövényzetet, mivel nem teljesíti az antropogén vegetáció meghatározásában megfogalmazott feltételeket, többnyire nem is sorolják ebbe a csoportba. Esetünkben a besorolást az indokolja, hogy az erdőirtásnak mint emberi hatásnak döntő szerepe volt a mai növénytakaró kialakításában. Még fontosabb szem-

pont, hogy a területen vágásnövényzet gyakorlatilag csak emberi hatásra jön létre.

A hagyományos földművelés, a közlekedés, az állattartás, a hulladékhalmozás következtében a falvakban és a falvak között olyan növényegyüttesek keletkeztek, amelyek egyébként a vidék természetes növényzetéből hiányoznak.

Területileg a legnagyobb, emberi hatásra kialakuló növényzet az évről évre változó helyzetű, de több év átlagában meglehetősen állandó természetű növénytakaró. Ennek megjelenése és eltűnése egy adott évben és egy adott területen teljes egészében az emberi munkától függ, mai dinamikája hosszas fejlődési folyamat eredménye (vö. Gaál 1978). A természetű növényt kísérő, de évről évre ugyanazon a szántóföldön maradó gyomfajok — a többnyire monokultúrában termesztett, nem társulásalkotó termesztett növényvel ellentétben — már többé-kevésbé szabályszerűen társulnak, kölcsönösen feltételezik vagy kizárják egymás jelenlétét. Létük ellentétes a földművelő szándékával és érdekeivel, de ez a lét — paradox módon — éppen a földművelésnek köszönhető. A szántóföldi gyomok együtt fejlődtek és fejlődnek a földműveléssel. A hagyományos népi élet évszázados vagy éppen évezredes léptéket biztosított a koevolúciónak, és lehetővé tette gyomtársulások létrejöttét. A modern mezőgazdaság a gépesítéssel, kemizálással csak évtizedes léptéket ad, de a gyomfajok koevolúciója már ebben a rövid időszakban is megfigyelhető. Minderre itt csak azért emlékeztetünk, mert a gyomok csodálatra méltó alkalmazkodási és biológiai evolúciós képessége példázza és magyarázza a hagyományos földművelés gyomtársulásképző szerepét.

Emberi hatásokat feltételeznek, de rendszerint az ember szándéka ellenére terjednek az út menti taposott és még inkább a taposatlan gyomtársulások, a pionír- és romtársulások fajegyüttesei.

Szigorúan vett antropogén vegetáció akkor alakul ki, ha 1. a természetes növénytakaró teljesen megsemmisül; 2. az emberi beavatkozás rendszeres vagy folyamatos (pl. szántás, taposás stb.); 3. a területet az új feltételekhez alkalmazkodni képes, de a természetes flórában egyébként is meglévő fajok foglalják el.

E feltételek egyidejű megvalósulása azért fontos, mert bizonyos emberi hatás a terület valamennyi társulását éri, így tágabb értelemben a teljes mai növénytakaró „antropogén“.

Az emberi hatásra kialakult növényzet tudományos leírása, rendszerezése nem minden szempontból kielégítő: megoldatlan például a hagyományos termesztési feltételekhez és más emberi hatásokhoz alkalmazkodott gyomegyüttesek (társulások) kauzális vizsgálata. Jóformán teljesen hiányoznak a hagyományos társulások sorsát az új körülmények között figyelemmel kísérő közlések. A két szélsőséges álláspont, a gyomtársulások létének teljes tagadása, illetve minden uralkodóvá vált gyomfaj-populáció teljes jogú növénytársulásként való elismerése a valóság megközelítését, tudományos leírását teszi lehetetlenné. A két véglet között minden lehetséges átmeneti álláspont elképzelhető, és a szakirodalomban többnyire fel is ismerhető.

Tény, hogy a domesztikáció során emberi hatásra nemcsak a termesztett növény szabadult ki abból a természetes társulástani környezetből, amelyben vadnövényként élt évmilliókon át (jóval az ember meg-

jelenése előtt), de a haszonnövényként kevésbé értékes vagy éppen káros fajok serege is keresztülment ezen a folyamaton. E fajok egy része időnként maga is táplálék lehetett a történelem folyamán (pl. a libatop, parajfajok, baraboly, torma stb.), egy másik része viszont sajátos ökológiai igényei és szaporodásbiológiája miatt a természetes társulásokból kiszabadulva alkalmassá vált arra, hogy a megbolygatott területeken tömegesen elszaporodjon. Ez a „preadaptáció“ tette lehetővé, hogy egy növényfaj „gyommá” váljon. Ha a gyomfaj ökológiai igényei megengedték, az ember útját követve mára az egész Földön elterjedt, és ún. kozmopolita növény lett belőle. Magát a folyamatot — a természetes társulásokból való kiszabadulást és az emberi környezet fokozatos elárasztását — 1922-ben Thellung apofitizációnak nevezte, az ilyen növényfajokat pedig apofitáknak (Kopecky 1984). Az apofitizáció foka egyben a növényzetre gyakorolt emberi hatás fokmérője. Első fázisában a termőhelyi és társulástani viszonyok még nem változnak meg visszafordíthatatlanul, a fajok a természetes állapothoz hasonló környezetben (pl. szegélytársulásokban) szaporodnak. A folyamat második szakaszában a változások már visszafordíthatatlanok, a természetes állapot visszaállítására többé nem lehet számítani (pl. erősen taposott patakpartokon, folyó menti ligetekben stb.). A harmadik apofitizációs szakaszban lévő gyomok, bár bennszülött fajok, elhagyják eredeti elterjedési területüket, és utak mentén településről településre vándorolnak. A 4. apofitizációs szakaszban lévő gyomok földrajzilag távoli területekről bekerült és az antropogén növénytakaróba beilleszkedett fajok. Az 5. szakaszban lévő fajok már új bevándorolt (allochton) asszociációkat képeznek (antropoasszociációk).

Irtásnövényzet

Kalotaszeg növénytakaróját az erdőirtások változtatták meg leggyökeresebben. E változásnak jelentős hatása volt az itt élő emberek életére: energiaforrást, nyersanyagot jelentett, új életterek elfoglalásához, agroökoszisztémák kialakulásához vezetett. Hosszú távon az ésszerűtlen erdőpusztítás a talajréteg lepusztulását, a termőterületek leromlását okozta.

Az irtásterületeknek sajátos története, sajátos „kulturális ökológiája“ van (vö. Takács 1976, 1980). Feltehetően az égetéses irtás volt az első és mindaddig legfontosabb, legnagyobb hatású emberi beavatkozás a táj életébe, amely nyomán egy évtizedekre állandósult, klímamax társulást egy gyorsan változó, évente megújuló, sok (új szerves anyagot termelő, kissé már a szántóföldi életciklusra emlékeztető szeriális társulás váltott fel. Az irtás szabad tered adott azoknak a fajoknak, amelyek rendszerint erdőszéleken, tisztásokon, aljnövényzetben húzódtak meg, a kedvező alkalomra várva. Ahogy a fák árnyékától megszabadultak, bő magtermésükkel rohamosan és tömegesen elszaporodtak. Ezeket az invadáns fajokat ma többnyire gyomként tartjuk számon. Sok, a gyűjtögetésben fontos növény (szamóca, málna, szeder, áfonya, gyógynövények), több természetett növény (rozs, zab, alakor, Haynald-búza) irtásterületen jól szaporodó, gyomjellegű faj.

Mivel az irtásnövényzet az évek során viszonylag gyorsan változó szerkezetű, jó társulásokat itt nehéz elkülöníteni. A gyorsan sarjadó töl-

gyesek és gyertyánosok egykettőre felbokrosodnak, irtásnövényzetüket inkább csak szegélytársulásként (*Trifolietea*), gyeptársulásként (*Cirsio-Brachypodion*) vagy gyomtársulásként (*Calamagrostion*) jelezték. A nem sarjadzó hegyvidéki bükkösök és fenyvesek helyén az aggófüves derécés társulásokban (*Senecioni-Epilobietum*) többnyire a különleges szépségű deréce vagy az erdei nádtippán, ritkábban a hegyi aggófű lila, ezüstös őzbarna vagy sárgás foltjai uralkodnak. Nyáridőn a társulás különböző változatai (*epilobietosum*, *calamagrostietosum*, *senecietosum*) messziről felismerhetők pl. Dongó és Bálcești felé, a Sátor-tető északi lejtőin.

Ugyanitt a több éves irtásokban felnövekvő fás növényzet kialakítja a szamócás málnás (*Fragario-Rubetum*), aggófüves fűrtösbodzás (*Senecioni-Sambucetum*) és málnás kecskefüzes (*Rubo-Salicetum*) — rendszerint mozaikszerkezetű — társulásokat. Az áfonyások és csarabosok a Kelecel környéki fenyvesek és a Pányik körüli tölgyes fenyves vegyeserdők állandósult irtástársulásainak tekinthetők.

Valamennyi hegyvidéki irtástársulás fontos erdei gyümölcs- és gombatermő terület, amely nemcsak a helyi lakosság hagyományos növényismeretében, de a közeli nagyváros életében is szerepet játszik.

A száraz kocsánytalan tölgyes vegyeserdők állandósult irtástársulásai, a siska nádtippanosok (*Calamagrostetum epigei*) erdőközelben foglalnak el kisebb-nagyobb felületeket (az Almás völgyében vagy a Gyerővásárhely és Kolozsvár között húzódó dombsoron több helyen). Terjedésükhöz az egykori szőlőtelepítések és a velük kapcsolatos kudarcok is nagyban hozzájárultak.

Az irtásnövényzet társulástani besorolása

- Cl. Epilobietea angustifolii Tx. et Prsg. 50 (= Chamaenerietalia)
- Ord. Epilobietalia angustifolii (Vlieger 37) Tx. 50
- Al. Epilobion angustifolii Soó (33) 40
  - 1. *Senecioni-Epilobietum* Tx. (33) 50
    - *epilobietosum* h.l., *senecietosum* h.l., *calamagrostetum arundinaceae* Soó 64
- Ord. Sambucetalia Oberd. 57
- Al. Sambuco-Salicion capreae Tx. et Neuman 50
  - 2. *Fragario-Rubetum* (Pfeiffer 30) Siss. 46
  - 3. *Senecioni (fuchsii)-Sambucetum* (racemosi) Oberd. 57
  - 4. *Rubo-Salicetum capreae* Oberd. (38) 57
  - 5. *Calamagrostetum epigei* Jurasek 28 (Calamagrostion ?)

Szántóföldi (szegetális) gyomnövényzet

A hagyományos jellegű (nem gyomirtózott) szántóföldi gyomnövényzet fajösszetétele elsősorban a talaj kémhatásától és az ezzel összefüggő kalciumtartalomtól, a vízellátástól és a termesztett növény által meghatározott talajművelési módtól és állománysűrűségtől függött. Ezt a gyomosodást ma már csak kis, gépekkel nehezen művelhető szalagföldeken találjuk meg. A döntő tényező a gyomosodási típus kialakulásában a talaj kalciumtartalma. A kalciumtartalomtól függően két fő gyomosodási típuscsoportot (társuláscsoportot) különböztethetünk meg: a savanyú mésztelen talajokét (*Aperetalia*, *Aphanion*) és a meszes talajokét (*Secalietalia*, *Caucalidion*).

Mésztelen, sovány szántók gyomosodása

Az egyéves szikárkás-heréhura lóherés gyomosodás (*Sclerantho-Tri-folietum*) általánosan jellemző a Szigethegység előhegyeinek sovány, kilyűzött talajú szántóföldjeire, így elterjedt Dongó határában, Bedecsen, Incselen, Kapus és Gyalu között a Nagymező-tető szántóin. Kialakulását a sovány talaj mellett a trágyázás, meszezés hiánya segíti. A gyomosodás jellegzetes kísérőfajai közül helyenként az iszapgyopár (*Gnaphalium uliginosum*), a mezei fátyolvirág (*Gypsophila muralis*), a juhsóska (*Rumex acetosella*) vagy a sárga madársóska (*Oxalis europaea*) jutnak uralomra. Gyerőmonostor környékén a szikárkás-heréhurafüves gyomosodásban a nyugat-európai palástfüves-székfüves társulásokból (*Aphano-Matricarietum* Tx 37) leírt bojtortján salátás változata (*lapsanetosum*) is megjelenik.

Mezei csibehúros-széltippanos gyomosodás (*Spergulo-Aperetum*): jobb tápanyagellátottságú, nedvesebb és többnyire magasabban vagy későbbben kaszával aratott (egyenetlen talajú, északos kitettségű) szántókon alakul ki (pl. Derite határában keleti-északkeleti kitettségben). Tipikus kifejlődésben kalászosokban, de atipikusan kapásokban is azonosítható (itt inkább a csibehúr uralkodó). Kísérőfajai hasonlóak az előbbi társuláshoz, és gyakori benne a tarackbúza-invázió (*agropyretosum*). Forgács-telke határában a társulásban a molyhos keserűfű (*Polygonum tomentosum*), a centike (*Centunculus minimus*) és a nagy útifű sajátos gyomalakja (var. *arvense*) is megjelenik. Széltippanos változatának (*aperetosum*) terjedése a Kapus völgyében folyamatban van.

Kígyószisztes-juhsóska gyomosodás (*Echio-Rumicetum acetosellae*): a Szigethegység savanyú kémhatású, tápanyagban szegény talajainak, szántóknak, rézsűknek a jellegzetes gyomegyüttese. Önállóságát V. Soran ismerte fel (1962). Többé-kevésbé tipikus kifejlődésben kavicsos váz-talajon mindenütt felbukkan, Magas-Kalotaszegen és Kiskapus határában a Kapus-patak völgyébe is leereszkedik.

Meszes talajú szántók gyomosodása

Apró kutyatejes-esti mécsvirágos gyomosodás (*Euphorbio-Melandrietum*). Ezt a jellegzetes fajegyüttest 1964-ben azonosították az NDK-ban. A Harz-hegységben az erdélyihez nagyon hasonló klimatikus és talajviszonyok között alakul ki. Tudomásunk szerint Erdélyből még nem jelezték. A területen jellegzetes kifejlődésben a Gyerőmonostor és Románbikal közötti út mentén, a durvamész padokon kialakított kis lejtőszögű, északkeleti kitettségű szántókon bukkan fel. A társulás egykori fajösszetételét a hetvenes évek nagy vadzab-inváziója és az ezt követő vegyszeres gyomirtás módosította ugyan, de nem tüntette el teljesen.

Ördögbockoros-nyári héricses gyomosodás (*Caucalido-Adonidetum*) a gyenge tápanyagellátású, nitrogénsókban szegény, de kalciumban gazdag, időszakosan kiszáradó, déli kitettségű talajokon telepszik meg. Nagykapus határában közvetlenül a régi országút feletti padon, vékony rétegű meszes váz-talajon a társulásnak egy nyilasfűben (*Conringia orientalis*) különösen gazdag állománya figyelhető meg, amely a kísérőfajok alapján akár a Nyugat-Európából jól ismert ördögbockoros vetési gyomosodás erdélyi változatának is felfogható (*Caucalido-Scandicetum* Tx. 50 p.p., R. Schub. et Köhler 64 *conringietosum* hoc. loco). A társulás a

szánthatóság utolsó fázisát jelzi, ezután már az agroterasz felhagyása, visszagyepesedése következik.

Poloskagyomos-magyar bükkönyös gyomosodás (*Biforo-Vicietum pannonicae*) márgás alapközetben kialakult, tápanyagban viszonylag szegény, de mélyebb talajú enyhe lejtésű domboldalak jellegzetes gyomosodása. Területünkön is elterjedt. Ennek a gyomosodásnak az egyik faja (a poloskagyom) adja a nyári zivatarok, különösen jégesők után érezhető erős, átható „jégesőszagot“.

A ragadó galajos-nyári héricses (*Galio-Adonidetum*) a mélyebb talajú, jobb tápanyagellátású termőhelyek gyakori gyomosodása. Terjed a ragadó galaj tömeges elszaporodása (*galietosum*) miatt.

A mezei szarkalábas-szulákpohánkás (*Consolido-Polygonetum*) tápanyagban és mészben viszonylag szegényebb, sovány, könnyen kiszáradó talajok gyomosodása. Rendszerint más gyomosodási típusokkal mozaik-szerűen váltakozva, azokkal átmenetet képezve fordul elő.

A szalmásgabonák gyomosodásának az őszi, tarló-aszpektusára a muharos-szélfüves együttesek [*Setario-Stachyetum annuae* (Bojko 34) Felf. 42] jellemzőek.

Lándzsás útifüves-komlós lucernás gyomosodás (*Plantagini-Medicaginetum*): az évelő hüvelyes takarmánykultúrák, mindenképp a vöröshérés, fehérherés és lucernás vetések második, harmadik év után fellépő gyomegyüttese. Mindenütt kialakul, ahol több éves takarmányhüvelyes vetések vannak. Ebben az esetben valódi társulásképző folyamatról van szó: a folyamat eredményét területünk közeléből, a Meszes-hegységből jelezte először Balázs (1941). A társulás kialakulását kísérleti körülmények között is megfigyeltük. Sajátos, lándzsás útifüven gazdag változatát (*Plantagini-Medicaginetum plantaginetosum* h.l.) a Kapus völgye északi oldalain, Nagykapus és Gyalu között találtuk, itt a kigyérült vöröshere már csak a gyeper 5 százalékát alkotta, a lándzsás útifű egészen 65 százalékgig borított, a fennmaradó 30 százalékon a társulás többi 24 faja osztozott.

Zöldsegeskertek, kapáskultúrák gyomosodása

A kapások elválasztása a szalmásgabonáktól a gyomcönológia egyik ellentmondásos kérdése. Elképzelhető-e, hogy ugyanazon területet évenként más társulástani egységbe tartozó gyomegyüttes váltakozva foglalja el? Úgy véljük, erre a kérdésre igenlő feleletet kell adni. A szalmásgabonák hagyományos művelése vetéstől aratásig háborítatlan talajt, de a természetett faj sűrű állománya révén erős konkurrenciát jelent, amelyben bizonyos fajok nem vagy alig képesek fejlődni. Ezek a fajok éppen a kapáskultúrák időszakosan fellazított talajú, ritkább növényesítésű állományait kedvelik, ahol kezdetben gyorsan fejlődnek. Itt a szalmásokhoz alkalmazkodott fajok (pl. búzavirág, pipacs stb.) nem érzik jól magukat. A szalmások és kapások gyomosodásának elválasztása tehát nem területileg, hanem biológiailag indokolt. Az elkülönülés éppen a hagyományos, évről évre változó, ritmikusan ismétlődő földművelési módok közötti különbségek hatására alakult ki, és az évezredek emberi hatása egyik látványos következménye.

A kakaslábfüves-éplevelű libatopos gyomosodás (*Panico-Chenopodietum*) a szalmásgabonákban is kifejlődik ugyan, de a jó nedvesség- és

tápanyagellátású kapásokra jellemző igazán. Különösen az Almás völgyében gyakori. Különböző változataiban hol a kakaslábű (*echinochloetosum*), hol a fakó vagy a zöld muhar (*setareitosum galuce sive viride*), vagy az óplevelű libatop (*chenopodietosum polyspermi*) dominál, részben attól is függően, hogy milyen eredetű és hogyan kezelt trágyát dolgoztak be a talajba. A Körös és Nádas mentén (Sárvásáron, Bogártelkén és másutt is) megfigyelhető a Pázmány Dénes által Dész környékéről leírt évelő nadálytöves, állandósultabb szerkezetű variáns is (*symphytetosum*). A gombvirágban gazdag állományokat Nyugat-Európában külön társulásként tartják számon (*Setario-Galinsogetum* Tx. 50).

Erdei kányafüves-libatopos gyomosodás (*Rorippo-Chenopodietum*): az előbbi társulás nadálytöves variánsával van legközelebbi kapcsolatban. Talán helyesebb volna az előbbi variánst ennek a társulásnak a keretei közé vonni, mivel ebben a rizómás évelő fajok jellemzőek (vidra keserűfű, nád, sövényiszulák, mezei menta, mezei és mocsári zsurló, mocsári tisztesfű). Ez a gyomosodási típus mindenképp a völgyek időszakosan elárasztott, alacsony fekvésű, bő tápanyag- és vízellátású, de meglehetősen elhanyagolt szántóföldjeit borítja, és ilyen vagy olyan formában szinte minden vizsgált falu határában előfordul.

A dudvás disznóparéjos-fehér libatopos gyomosodás (*Amarantho-Chenopodietum*) elhanyagolt kiskertekre, zöldségesekre jellemző. A növényegyütteseket a — hajdan tápláléknövényként termesztett, de ma már táplálékként csak elvéve használt — nagyon bő magtermő disznóparéj és libatopfajok uralják. Ezek a ház körüli gyomok, amelyek mellé még társul az ugyancsak önelvető kerti laboda (*Atriplex hortensis*) is, a Szigethegység peremén lévő kiskertekben még élelemforrásként is használatosak, jól példázva azt a folyamatot, amely végül e gyomosodási típus általános elterjedéséhez vezetett.

Repsényretkes-vadzbos gyomosodás (*Raphano-Avenetum* prov.): Magas-Kalotaszegen (pl. Kalotaszentkirály és Kelecel között vagy Győrmonostor határában), ahol a földek gyomfertőzöttsége viszonylag magas, kapáskultúrákban (pl. répaföldeken), ahol a vegyszeres gyomirtás nehezebb, ez a gyomosodási típus olyan erőteljes lehet, hogy teljesen elnyomja a termesztett növényt, és végül ezeknek a fajoknak a zöldtömegét kell — silótakarmányként — értékesíteni. A társulás hatalmas zöldtömege és nagy fokú alkalmazkodása a hegylábi talaj- és éghajlati viszonyokhoz lényegében a termesztésbevitel első — kényszerű — fokozataként is felfogható (vö. Szabó 1983/a).

A tarackbúzás-szulákos gyomosodás (*Agropyro-Convolvuletum*) és az útszéli zsászás-tarackbúzás gyomosodás (*Cardario-Agropyretum*) tulajdonképpen egy visszagyepesedési folyamat első fokozata, és a hagyományos — vagy éppen az utóbbi periódusban alkalmazott — talajművelés elégtelenségének a jele. Fellépése és a különböző típusok egymásrahatása gyakori, és ez megnehezíti a tipizálást. Általánosan elterjedt, az agrotárszok részüin önállósulhat is.

Gyakori és jellegzetes a fényes veronika (*Veronica polita*) tömeges elszaporodása szántókon. Kísérőfajai tavasszal többnyire árvacsalánfajok (*Lamium amplexicaule*, *L. purpureum*), nyáron és ősszel pedig a mezei tarsóka (*Thlaspi arvense*) és a muharfajok. A fajkombinációk alapján

számos társulást jeleztek Nyugat-Európából és részben tőlünk is (*Thlaspio-Veronicetum politae* Görs 66, *Lamio-Veronicetum politae* Kornas 50, *Setario-Veronicetum politae* Oberd 57).

A lenvetések gyomosodását külön nem tanulmányoztuk. Gyerővásárhely határában a Les-tetőn, a mocsárszéli lenvetésben a *Spergula arvensis* mellett a *Lolium temulentum* kis kalászu formája (var. *arvense*) is előfordult, és ez átmenetnek tekinthető a jellegzetes lengyom (*Lolium remotum*) felé. Ez a gyomosodás az irodalomból ismert *Spergulo-Lolietumra* emlékeztet.

A libatapos gyomosodás nagy társuláscsoportjának (*Chenopodietea*) nagyobb része az útmenti nem taposott gyomtársulások közé — a zsomboros gyomosodási csoportba (*Sisymbrietalia*) — tartozik; ezt a csoportot külön tárgyaljuk.

A szántóföldek gyomfertőzöttsége Kalotaszegen magas. Számszerű vizsgálataink azt mutatják, hogy pl. Bogártelkén májusban 216—1460 (!) gyomnövényke volt négyzetméterenként a hetvenes évek derekán. Ugyanebben az időben Mákó határában a kapáskultúrák általános gyomfertőzöttsége 238,8 gyom/m², a szalmásgabonáké 276 gyom/m² volt. A megfelelő érték Türebén 232 és 260, Kalotaszentkirályon viszont 590,6 és 243,2, ami arra utal, hogy a mélyebb fekvésű földeken a szalmások, Magas-Kalotaszegen viszont a kapások gyomjai okoznak nagyobb gondot.

A szántóföldi gyomnövényzet társulástani besorolása

- Cl. Secalietea Br. — Bl. 31 em. 51
 Ord. Aperetalia R. et J. Tx. 60
 Al. Aphanion J. et R. Tx. 60
1. *Sclerantho-Trifolietum arvensis* Morariu 43
  2. *Spergulo-Aperetum spica-venti* Soó (53) 62
  3. *Echio-Rumicetum acetosellae* Soran 62
  4. *Euphorbio-Melandrietum* G. Müller 64
- Ord. Secalietalia Br. — Bl. 31 ex Lohm. 62
 Al. Caucalidion platycarpus Tx. 50
5. *Caucalidi-Adonidetum* Tx. 60 syn. *Caucalido-Scandicetum* (Tx. 50 pp.) R. Schub. et Köhler 64
  6. *Consolido-Polygonetum convolvulus* Morariu (43) 67 incl. *Setario-Stachyetum*
  7. *Biforo-Vicietum pannonicae* A. Nyár. et al. 69 syn. *Agrostemmetum transsilvanicum* Soó 44, *Sinapis arvensis-Bifora radians* ass. Soó 48
  8. *Galio-Adonidetum* R. Schub. et Köhler 64
- Al. Trifolio-Medicaginion sativae Balázs 44 em. Soó 59
9. *Plantagini lanceolatae-Medicaginetum* (Balázs 44) Soó et Timár 54
- Cl. Chenopodietea Br. — Bl. 57 em. Lohm. et al. 61
 Ord. Polygono-Chenopodietalia (Tx. et Lohm. 50) J. Tx. 61
 Al. Polygono-Chenopodion polyspermi W. Koch 26
10. *Panico-Chenopodietum polyspermi* (Br.Bl. 21) Tx. 37
  11. *Rorippo-Chenopodietum* Köhler 62
  12. *Amarantho-Chenopodietum albi* (Morariu 43) Soó 57
  13. *Raphano-Avenaetum fatuae* as. prov.
- Al. Convolvulo (arvensi) — *Agropyron repentis* Görs. pro. *Agropyretea*
 14. *Agropyreto-Convolvuletum arvensis* V. ö, 106, 1.

ÚTMENTI (RUDERÁLIS) GYOMNÖVÉNYZET

Az útmenti gyomnövényzetben a taposott és taposatlan helyek növényzete (*Plantaginetalia* és *Sisymbrietalia*) különül el. Többnyire taposott az udvarokon, ösvényeken, kevésbé taposott vagy taposatlan a mezsei utak, szekérutak, országutak, valamint a vasúti töltések mentén kialakult gyomnövényzet. Gyakorlatilag taposatlan a szemétkerakó helyek növényzete.

Taposatlan ruderalis gyomnövényzet

Egyéves gyomtársulások (Sisymbriion)

Az egérárpás gyomosodás (*Hordeetum murini*) jellemző fajai az egérárpa, az alacsony termetű egyéves rozsok fajok (*Bromus sterilis*, *B. tectorum*), valamint a társuláscsoport jellegzetes és gyakori kísérőfajai. A területen ez a gyomosodás inkább csak fragmentárisan, kerítések mentén, falak tövében figyelhető meg, és csak az Almás völgyében válik erőteljesebbé.

Papsajtmályvás-aprómalývás gyomosodás (*Malvaetum neglectae-pussillae*) udvarokon, száraz árkokban, utak mentén gyakori, rendszerint az egyik vagy másik papsajt faj által dominált — külön társulásként is kezelt — variánsban (*Malvaetum neglectae*, *Malvaetum pussillae*). Baromfilegelő, a mályvatermés gyermekcsemege. A hegyvidék kivételével általánosan elterjedt. Szemetes helyeken a maszlagos társulása (*Daturo-Malvaetum*) is felbukkan. Patakparti libalegelőként a vasszűz változat (*verbenetosum officinalis*) is előfordul.

Sebforrasztófüves gyomosodás (*Descurainietum sophiae*) szemetes helyeken, utak mentén gyakori.

Egynyári ürömös gyomosodás (*Artemisietum annuae*) házak körül, elhanyagolt kertekben, kerítések mentén. Általános.

Kétéves gyomtársulások (Dauco-Melilotion)

Kígyószisztes-somkórós gyomosodás (*Echio-Melilotetum*): a területen elsősorban az orvosi (sárga) somkórós állományok a gyakoriak, és helyenként nagy területen összefüggő állományban borítják a frissen megbolygatott talajt (pl. Nagykapus, Forgácstelke vagy Egeres határában a meddőhányókon). A Kalota völgyében az utak mentén, omlásokon a fehér somkórós állományok (*melilotetosum albae*) sem ritkák. A kísérőfajok között a kígyószisz mellett a vadmurok, a szűzcső, az örvös zsálya gyakori, a Nádas völgyében Mihályfalva határában felbukkan az évelő rekenyő is.

A vadmurkos-mezsei keserűgyökeres gyomosodás (*Dauco-Picrietum*) ritkán járt mezsei utak, omlások jellegzetes, többnyire a kígyószisztes-somkórós gyomosodással együtt, azzal összemosódva jelentkező fajegyüttese, amelyben néha a katángkóró is nagyon elszaporodik (*cichoriosum*). Mindenütt elterjedt.

Szúróslevelű gyomtársulások (Onopordion)

A szamárbogáncsos gyomosodás (*Onopordetum acanthii* alaptársulás) — szemetes helyeken, faluszéleken többnyire csak fragmentárisan, nem borít nagyobb felületeket.

Útszéli bogáncsos gyomosodás (*Carduetum acanthoidis* származtatott társulás) rosszul kezelt, taposott legelőrészekre, utak mentén alakul ki, megtelepszik a friss meddőhányókon, pl. Nagykapus határában.

A mezei aszatos-lándzsás aszatos gyomosodás (*Cirsietum arvensis-lanceolati* — származtatott társulás) mezei utak mentén elhanyagolt szántóföldek peremtársulása, pl. Magyarfenesen.

Ádáz aszatos gyomosodás (*Cirsium furiens* uralta származtatott társulás): utak mentén (*Dauco-Melilotion*) és legelőkön (*Cynosurion*) van terjedőben.

Ebben a gyomosodási sorozatban is a dinamikus szerkezet a jellemző, esetről esetre változó, hogy melyik faj válik uralkodóvá, és egy szűkebb terület konkrét cönológiai helyzetének az adott időben való leírására hasznosan alkalmazható az alaptársulások és származtatott társulások elkülönítésének elve.

A taposatlan és kevésbé taposott útmenti gymnövényzet társulástani besorolása

- Cl. Chenopodieta Br. — Bl. 57 em. Lohm. et al. 61 (folytatás) vö 99. l.
Ord. Sisymbrieta J. Tx. 61
Al. Sisymbria officinalis Tx., Lohm et Prsg. 64
1. *Hordeetum murini* Libbert 32 em. Passarge 64
2. *Malvaetum neglectae-pussillae* (Felf. 42, Morariu 43) Soó 60 ex Dobrescu et Kovács 1972
3. *Descurainetum (Sisymbrietum) sophiae* Krech 35 corr. Oberd. 70
4. *Artemisietum annuae* (Morariu 42) Fijalkovszkij 67
? *Chenopodio-Urticetum urentis* (Tx. 31) Siss. 46
Ord. Onopordetalia Br. — Bl. et Tx. 43 em. Görs 66
Al. Dauco-Melilotion Görs 66
5. *Echio-Melilotium (albi-officinalis)* (Tx. 42) hoc loco
6. *Dauco-Picrietum* (Faber 33) Görs 66
Al. Onopordion acanthii Br. — Bl. 26
7. *Onopordion acanthii* Br. — Bl. 26 s. str.
8. *Carduetum acanthoidis* (All. 22) Morariu 39
9. *Cirsietum arvensis-lanceolati* Mititelu 72
10. *Cirsietum furiensis* hoc loco

Taposott ruderális gymnövényzet (Plantaginetea)

A falvakban és a falvak között utakon, házak körül kialakult antropogén vegetációban a taposást tűrő, a talpra ragadó és kerekre tapadó sárral terjedő gyomegyüttesek jellemzőek. A nagy útifű (*Plantago major*) felbukkanása egy-egy palinológiai, paleobotanikai összletben az emberi hatás meglétének bizonyítéka.

A társulásokra jellemzőek az alacsony termetű, többnyire kúszó vagy törpe szárú, bő magtermő, viszonylag nitrogénigényes fajok. Életforma szerint elkülöníthetők az egyéves és évelő társulások. A résztvevő fajok ma többnyire kozmopoliták, a mérsékelt égövben mindenütt előfordulnak, ahol ember tapos.

Tekintettel arra, hogy az ember legközvetlenebb közelében utakat, udvarokat borítanak, környezetvédelmi szerepük is van (por- és sárvédelem, pázsit, járdaszegély stb.). Baromfilegelők, kisebb mértékben gyógy-növényforrások. Megjelenésükben többnyire jelentékteleneknek tűnnek, de szerepük van a falusi utcák képének, a település összképének alakításában.

Egynyári perjés gyomosodás (*Poëtum annuae*) a kavicsos udvarokon, friss hordalékon, tápanyagszegény, nem régen növénytelenített helyeken gyakori. Minden faluban előfordul.

Porcsinkeserűfüves gyomosodás (*Polygonetum avicularis*): a legjellegzetesebb és legáltalánosabban elterjedt útmenti taposott társulás. A területen a hegyvidéki tiszta típusa az uralkodó, a melegebb mezőségi vidékre jellemző kőperjés változatát (*Sclerochloo-Polygonetum*) nem találtuk, a kőperje mint (nem társulásképző) faj maga is ritka, mi nem gyűjtöttük (vö. Nyárády 1941). A társulás névadó fajának nagy változatossága és a különböző kistajok eltérő ökológiai igényei miatt indokolt legalább két altársulásnak az elkülönítése. Az egyiket (*polygonetosum avicularis*) a széleslevelű, nagy porcsinkeserűfű uralma jellemzi, ez tápanyagban gazdagabb talajokat borít. A másikat (*polygonetosum arenastrosi* h.l.) a keskenylevelű kis porcsinkeserűfű uralja, tápanyagban szegény talajokon alakult ki pl. Kelecelen, Jákótelkén, Damoson, Valkón és nyilván másutt is. A keskenylevelű porcsinkeserűfüvesben helyenként társuralkodó a henye pimpó (*potentillosum supinae*) mindkét altársulásban és többfelé, pl. Jákótelkén a бүдös zsázsa (*lepidiosum ruderales* — külön társulásként vagy altársulásként is leírva, vö. a társulástani besorolással), valamint külön variánsként a sugártalan székfű (*matricarietosum discoideae*) vagy az apró csalán (*urticosum urentis*). Ha — mint például Deritén — a társulásban megjelenik a kúszó varjúláb (*coronopetosum squamati* Soó 61), a fajösszlet már inkább a következő asszociációra jellemző.

A fajösszetétel alapján többnyire ebbe a társulásba illeszkednek be a nálunk a XX. század folyamán kialakult fodros disznóparéj uralta állományok (*amaranthetosum crispum*), a melegebb napos oldalakon vagy a szárazabb gipszes talajú utak mentén elsősorban a Nádas és az Almás vízgyűjtő területén (E, F, Mb, Nd, Sz, Zs). A fodros disznóparéjjal társulva vagy magában is gyakorivá válhat a társulásban a бүдös libatop (*chenopodiosum vulvariae*) pl. Farnason, Sztánán, Zsobokon.

Angolperjés-nagy útifüves gyomosodás (*Lolio-Plantaginetum*) a területen a legelterjedtebb évelő taposott gyomtársulás: valamilyen formában minden településen, illetőleg a településeket összekötő utak mentén előfordul, többnyire az angolperje (*lolietosum*) vagy a nagy útifű (*plantaginetosum*) uralja. A területen gyakori a kúszó varjúláb változat (*coronopetosum*), amely a nedvesebb udvarok földjét borítja. Elsősorban Körösfő környékén találtuk meg (Dr, Kf, S, Sz), de bizonyára másutt is felbukkan.

A vékonyisztyós gyomosodás (*Juncetum tenuis*) nálunk viszonylag új. A társulásuralkodó szittyófaj észak-amerikai eredetű, Erdélyből a 30-as években jelezte először I. Prodan (herbáriumi adat). Ma a vékonyisztyó uralta állományok mindenütt felbukkannak a területen, ezek azonban inkább csak származtatott társulás rangot érdemelnek. A gyo-

mosodás elsősorban erdei útjainkon jellegzetes, mindenekelőtt a szekérkerékre tapadó sárral terjed (B, C, D, Ş, de másutt is). Megjelenik falusi udvarokon is (Magas-Kalotaszeg).

A zöldhúros-ezüstmohás gyomosodás (*Sagino-Bryetum*) sajátos ökológiai helyzetben, északos kitettségű, házfalaktól, magas kerítésektől árnyékoltt, nedves helyeket borít. Jellemző rá a mohafajok mellett (*Bryum argenteum*, *Marschandia polymorpha*) a zöldhúr (*Sagina procumbens* és más *Sagina*-fajok), a fakó libatop (*Chenopodium glaucum*), a bársonyos görvélyfű (*Scrophularia scopoli*), az apró csalán (*Urtica urens*) és néhány más árnyék- és nedvességigénylő faj. Ez a társuláscsoport rosszul tűri a taposást. Az ezüstmohás (*bryosum*) gyakoribb, a valódi májmohás (*marschantiosum*) Magyarbikalon, Magyarfenesen került elő.

Erősen taposott nedves gyepek, árkok gyomosodása (Agropyro-Rumicion)

Angolperjés-libapimpós társulás (*Lolio-Potentilletum*) a faluszélek időszakosan elárasztott részein, de az utak mentén, árkokban is kialakul, ez utóbbi esetben többnyire csak a libapimpós változata (*potentilletosum anserinae*). A társulás fontos gyógynövényforrás, liba-, baromfi-, sertés- és lólegelőként is jelentős.

Kúszóboglárkás társulás (*Ranunculetum repentis*) jellegzetes árok-társulás, és mint ilyen, minden megfelelő terepalakzatban kifejlődik. Általánosan elterjedt.

Szittyós-lómentás társulás (*Junco-Menthetum*) kevésbé taposott, jellegében inkább a vízi gyomnövényzet felé alkot átmenetet. A falvak területének forrásos helyein, vályúk környezetében gyakori, néhol (pl. Sztána) viszonylag nagy területeket borít. Többnyire heterogén, mozaik-szerkezetű állományok formájában jelentkezik, amelyekben a szittyó- és mentafajok mellett deréce veronika (*Veronica beccabunga*), apró csalán (*Urtica urens*) és füzényfajok (leginkább az *Epilobium palustre*) dominálnak.

A taposott útmenti gyomnövényzet társulástani besorolása és területi elterjedése

- Cl. Plantaginetea majoris Tx. et Prsg. 50
- Ord. Plantaginetalia majoris Tx (47) 50
- Al. Polygonion avicularis Br.-Bl. 31 cm. Tx. 50
  - 1. *Poaetum annuae* Gams 27
  - 2. *Polygonetum avicularis* Gams 27 s.l. (*Sclerochloo-Polygonetum avicularis* Soó 40)
    - *polygonetosum avicularis* em. hoc loco (*Sclerochloo-Polygonetum* s. str.)
    - *polygonetosum arenastroi* em. hoc loco (*Polygonetum avicularis* s. str.) (*potentillosum*, *matricariosum*, *urticosum urentis*, *coronoposum*)
  - 3. *Lolio-Plantaginetum majoris* (Linkola 21) Beger 30
    - *lolietosum* h.l.
    - *plantaginetosum* Jula et al. 69
    - *coronopetosum* Oberd. 57
  - 4. *Juncetum tenuis* (Diem., Siss et Westh. 40) Schwick 44.
- Al. Sagino-Marchantion al. prov.
  - 5. *Sagino-Bryetum argentei* Diem., Siss et Westh. 40
    - (*bryosum* h.l., *marschantiosum* h.l., *chenopodiosum glaucae* h.l., *urticosum* h.l., *scrophulariosum* h.l.)

- Al. Agropyro-Rumicion crispi Nordh. 40
6. *Lolio-Potentilletum anserinae* Knapp 46
— *potentilletosum anserinae* h.l.
7. *Ranunculetum repentis* Knapp 46 em Oberd. 57
8. *Junco-Menthetum longifoliae* Lohm 56 (incl. *Juncetum effusi* Soó 31)

SZÁNTÁSI LÉPCSŐK (AGROTERASZOK) NÖVÉNYZETE

A szántási lépcsők (agroteraszok) Kalotaszegen, különösen a hegylábi falvakban a tájkép jellegzetes elemei. Kialakítási módjuk tükrözi a hagyományos népi életnek a növénytakaróhoz való viszonyát. A lakosság növekedése megkövetelte a szántóterületek kiterjesztését, ez a domboldalakon csak megfelelő technika kialakításával volt lehetséges. Az igények és a lehetőségek összhangjában képződtek a szántási lépcsők, amelyeket mára sokhelyt felhagytak. Az agroteraszok felhagyása részben a technika ökológiai elégtelenségének, részben a hagyományos és igen nehéz paraszti életformában az utóbbi évtizedekben bekövetkezett változásoknak és gazdasági megfontolásoknak a következménye.

Mesterségesen kialakított mezőgazdasági tereplépcsők a világ minden túlnépesedett, dimbes-dombos zónájában vannak, eredetük a történelem homályába vész. A szakirodalmat áttekintve nem kis meglepetéssel tapasztalhatjuk, hogy ebben a fontos kérdésben nálunk is teljes a bizonytalanság mind a kialakulás korát, mind a technikáját, a formák osztályozását és a használati módokat tekintve.

Brassay és Fränkel (1979) kitűnő talajvédelmi kézikönyvében nem tér ki erre a kérdésre, és nem foglalkoznak vele általában a mezőgazdasági szakirodalomban sem. A néprajzi szakirodalomban általunk fellelt adatok is csak érintőlegesen (Balassa 1973a, Buturã 1971). A kérdés elhanyagoltságára nemrég Nováki Gyula (1978) figyelmeztetett, aki egyben áttekintette a szórványosan hozzáférhető nemzetközi és magyar nyelvű irodalmat is. Nováki eredményei, amelyek részben egy későbronzkori sáncvár és az afölé kialakított középkori, a vizsgálat időpontjában már beerdősült szántási lépcsők viszonyára vonatkoznak, arra is figyelmeztetik az olvasót, hogy a képzés helyének kiválasztásához az őskori és középkori védműépítés is szolgálhatott ötlettel (és helyenként kiindulási alappal). Az agroteraszképzéshez a túró- és váltóékes szántást használhatták. Hozzájárult a kialakuláshoz a peremre való kőkidobás szokása.

Hiányzik a szakirodalomból az agroteraszok növényzetének feldolgozása is. E kérdés fontosságára Brassay a következőkben hívta fel a figyelmünket: „... nemegyszer tapasztaltam, hogy bár a szakirodalom azt ajánlja, talajcsuszamlásos területen nem kell teraszosítani, az ilyen helyeken hagyományos technikával kialakított agroteraszok évtizedek (évszázadok?) óta állják a sarat, ellenben mihelyt nem műveljük ezeket, megindul a földcsuszamlás“ (1980, levélbeli közlés). Ezzel a megfigyeléssel saját kalotaszegi tapasztalataink is összhangban vannak. A táj képeben — és ökológiájában — tehát az agroteraszok rézsüinek folyamatos műveléssel fenntartott, legelő állatoktól megvédett növényzete fontos szerepet játszik.

Szántási lépcsőnek vagy hagyományos agroterasznak nevezünk minden olyan népi eszközökkel hegy- és domboldalakon mezőgazdasági művelés céljára kialakított lépcsőszerű felszíni formát, amely a lejtőre merőlegesen, a szintvonalakkal párhuzamosan halad.

Gyalult lépcsőnek (technikai terasznak) a számítások, mérések, tervek alapján talajgyalulással kialakított felszíni formákat nevezzük. Ezeket itt többnyire gyümölcsstelepitésekre vagy meddőhányók újbóli termővé tételére hozták létre.

Terasznak (geomorfológiai fogalom!) a vízfolyások által kialakított tereplépcsőket tekintettük. Mindhárom terepalakulat sorsa a rézsűn és a koronán megtelepedett növényzettől (is) függ.

A szántási lépcsők és gyalult lépcsők természetes úton történő begyepesedése során megjelenő növényegyütteseket a deres tarackbúzákúszó tarackbúza nagy társuláscsoportba (*Agropyretea intermedii-repentis*) soroljuk. Ezt a csoportot 1967-ben különítették el Dél-Németország Erdélyhez sokban hasonló agroterasz-növényzetének vizsgálata során, miután felismerték, hogy ez a fajegyüttes jellegzetes a lejtős mezőgazdasági területeken és a termelőnek is előnyös módon alkalmazkodott a hagyományos műveléshez.

A társulások kialakulásának különböző állomásai voltak, attól függően, hogyan fejlődött ki a lépcső rézsűje. Kalotaszegen a lassú fejlődésű, szántóföldről kidobált kövekből képződött peremű teraszokon a laposperje (*Poa compressa*), a gyors fejlődésű (gyalult) teraszokon első sorban a martilapu (*Tussilago farfara*) a tömeges. Vegyes állományok szintén gyakoriak. A két faj együtt vagy külön-külön egy jellegzetes kis társuláscsoportot határoz meg, amelynek különállóságát már 1971-ben jeleztük, és a kalotaszegi tapasztalatok ezt a felismerést határozottan alátámasztották.

A laposperjés-martilapusok (*Poo-Tussilaginetum*) fajösszetétele — a területfoglaló (pionír) jellegnek megfelelően — gyorsan változik. Egyeduralkodó lehet benne a martilapu (*tussilagosum*), hosszabb-rövidebb időre elszaporodhat benne a fekete üröm (*artemisiosum*) vagy fejlődhet a kígyósziszes-somkórós gyomosodás irányába (*melilotosum*). A talajfoglalás után néhány évvel az esetek többségében a kúszó tarackbúza (*Agropyron repens*) szaporodik el a társulásban (*agropyrosum*) — ez már átmenet a következő társulás felé.

A Kapus völgyében, valamint az Egeres környéki bányák meddőhányóin, az újonnan kialakított, gyalult agroteraszok rézsűin — esetenként a felhagyott teraszkoronákon is — minden elképzelhető átmeneti fajösszetétel előfordul.

A következő fejlődési állapot, amely aztán a rendszeresen szántott és alkalomszerűen kaszált rézsűkön hosszabb időre egyensúlyba kerülhet a környezeti és művelési feltételekkel, a kúszó tarackbúza-mezei szulákos gyomosodás (*Agropyro-Convolutum*). Ez a növényegyüttes jellegzetesen szántástűrő vagy éppen szántáskedvelő (a szulák, a tarackbúza és több más kísérfaj föld alatti szárai a szántás révén nemhogy elpusztulnának, de szaporodnak). Így elsősorban az időszakosan bolygatótt, szántott területeket foglalja el a társulás, nemcsak a rézsűket, de a teraszkoronát is. Egyébként — a teraszolástól függetlenül — gyakori a rosszul kezelt, sovány szántókon, sőt szőlőkben is. Perje, szulák, út-

széli zsásza, sarlósfű vagy éppen nyúlparéj, ritkábban farkasalma uralta változatait találtuk. Ezek közül egyeseket, mint pl. a zsászás-tarackbúzásokat (*Cardario-Agropyretum*) vagy a nyúlparéjos-tarackbúzásokat (*Chondrillo-Agropyretum*) önálló társulásként is leírták. Egy társulásba való sorolásukat a hasonló ökológiai igény mellett a társulástani szempontból lényeges szaporodásbiológiai hasonlóságuk: az uralkodóan vegetatív, tarackok révén történő szaporodás és az ebből adódó szántástűrés indokolja (elterjedésüket l. az adattári rész megfelelő fajainál; ahol ismertek, ott társulásképzők is).

Több okból is elkülönül viszont a kúszó tarackbúzás-lózsályás rézsű-növényzet (*Agropyro-Salvietum verticillatae*), amelyben a lózsálya kevésbé szántástűrő, inkább magról szaporodik, és jobban kedveli a háborítatlan vagy felhagyott agroteraszok közötti legeltetett vagy éppen lepusztuló rézsűket.

Az Egeres környéki gipszbányák meddőhányóin, ahol a gipszes rendzinákon napsütéskor a talaj hamar eléri a fiziológiai szárazság állapotát, deres tarackbúzás és szőrös tarackbúzás faciesek (*agropyrosum trichophorae*) is kialakulnak. Ezek fajösszetételükben a természetes növénytakaróból ismert mezei ürömös-tarackbúzásokra (*Artemisio-Agropyretum*, l. ott) emlékeztetnek.

A feltehetően évszázadok óta használt, jól fejlett szántási lépcsők rézsűin helyet kapnak még a franciaperjések (*Arrhenatherion*), a pannón acatos szálkaperjések (*Cirsio-Brachypodion*), a barázdált és pusztai csenkeszesek (*Festucion*) társuláscsoportjaiba tartozó gyepek is. Ezek már egy többé-kevésbé állandósult védőnövényzetet alkotnak.

A teraszkorona peremén — a kötöltés körömpontján vagy esetleg az egész rézsűn — többnyire a kökényesek társuláscsoportjába tartozó cserjések figyelhetők meg. Részben rögzítő, részben talajvédelmi szerepük miatt vagy éppen gyümölcséért hagyják meg. A kaszálható füvek kárára való túlfejlődésük az elhanyagoltság jele. Ilyen bokorsorok néhol a teraszoktól függetlenül vagy mint bizonytalan teraszolási kísérletek jelzői is megfigyelhetők.

A társulások rendszertani besorolása

- Cl. et Ord. Agropyretea(-lia) intermedii-repentis Obers., Th. Müller et Görs 67
 Al. Tussilaginion Szabó 71
 1. *Poo (compressae)-Tussilaginetum*. Tx. 31 syn. Tussilaginetum farfarae nomen conf. (faciesek: *tussilagosum*, *artemisiosum*, *melilotosum*, *agropyrosum repentis*)
 Al. Convolvulo (arvensi) — Agropyrion repentis Görs 66
 2. *Agropyro (repenti) — Convolvuletum arvensis* (Felföldy 43) em. h.l.
 Szubasszociációk:
 — *agropyretosum* h.l.
 — *convolvuletosum* h.l.
 — *cardarietosum* h.l. syn. Cardario-Agropyretum (Tímár 50) Müll. et Görs 69,
 Cardarietum drabae Timár 50
 — *chondrilletosum* h.l. syn. Chondrillo-Agropyretum Oberd. 67
 3. *Agropyro-Salvietum verticillatae* Szabó 71
 Al. Artemisio-Agropyrion intermedii Th. Müller et Görs 69
 4. *Artemisio campestris-Agropyretum intermedii (truncati)* E. Schneider —B. 74, 76
 — *agropyretosum trichophorae* h.l. (gipszes rendzinás rézsűkön !)

NÖVÉNYVILÁG ÉS NÉPI KULTÚRA

GYŰJTŐGETÉS

A természetes növénytakaró hasznosítása szinte minden esetben a gyűjtögetéssel kezdődik. Így tágabb értelemben gyűjtögetésnek tekinthető minden olyan tevékenység, amely vadon termő növény begyűjtésére irányul: egy csokor vadvirág szedése, a fű kaszálása, gyógynövények, festőnövények gyűjtése stb. (Sőt mint gazdálkodási forma nem is korlátozódik csak a növényekre.) Mivel azonban a főbb hasznosítási módokat külön tárgyaljuk, a gyűjtögetést leszűkítjük azokra a vadon termő növényekre, amelyeket az ember közvetlenül vagy közvetve (feldolgozva) táplálékként hasznosít, vagy amelyekkel alkalmoszerűen állatait eteti.

A gyűjtögetés mint a létfenntartás és gazdálkodás ősi, kezdetlegesebb formája szinte mindenütt háttérbe szorult. Ennek általános okai gyűjtési területünkre is érvényesek: a táplálkozásban ma a termesztett növényeknek van elsődleges szerepe, a gyógyító növényeket többnyire szintetikus gyógyszerek váltották föl, a növényekből készült tárgyak, használati cikkek, játékok helyett falusi környezetben is az ipar megfelelő termékei használatosak. Századunkban ínségeledelként sem igen kellett igénybe venni a vadon termő növényeket. A természetes növénytakaró is sorvad, tehát hovatovább nincs honnan és nincs mit gyűjtögetni. Egyébként a gyűjtögetésnek ez a fejlődéssel járó háttérbe szorulása sem egyértelmű: az utóbbi évtizedben (a hetvenes évek közepétől) éppen annak lehetünk tanúi, hogy a vadon termő gyümölcsöknek, gombáknak ismét nagyobb szerepe lett a táplálkozásban (ez még a területhez tartozó városokban is megfigyelhető), az állatok takarmányozásában pedig újra felfedezték a makkot, a csalánt stb.

Mivel ebben a gazdálkodási formában a környezeti adottságoknak valóban meghatározó szerepük van, vidékünkön is meglehetősen nagy eltérések mutatkoznak az egyes kisebb tájegységek között, a földrajzi-természeti feltételeknek megfelelően. Jóval intenzívebb a gyűjtögetés még napjainkban is a havasalji falvakban, de itt is elsősorban saját szükségletükre gyűjtenek és csak másodsorban eladásra vagy a begyűjtő központoknak. A Bánffyhunyadi és Kolozsvár-Napoca környéki falvak látják el vadgyümölcscsel, gombával e két város piacát. A románok jobban ismerik, intenzívebben használják ki a természetes növénytakarót, így az ő életükben a gyűjtögetésnek nagyobb szerepe van. Érdekes, hogy bár a gyűjtögetést mint jellegzetes női munkát tartja számon az etnológia, a kalotaszegi magyarság körében ez mégis inkább a férfiak dolga. Gombászni szinte kizárólag csak a férfiak járnak (többnyire egyedül vagy ketten-hárman), és a vadon termő gyümölcsöket is inkább a férfiak (nagyobb fiúk, legények) szedik össze. Gombával házalni szinte kizárólag a cigányok szoktak.

Érdemes felfigyelni a gyűjtögetésnek erre az individuális jellegére. Köztudomású, hogy primitív szinten is éppen azért jelent zsákutcát a fejlődésben a természeti gazdálkodás, mert egy-egy kisebb emberi közösségnek is óriási életterre van szüksége, hogy megélhessen. Ez minden-

képpen a terület szigorú felosztását eredményezi — és a rivalizálást. Fejlettebb körülmények között, amikor a gyűjtögetésnek csak kiegészítő szerepe van, szintén megfigyelhető ez a rivalizálás. Nem igényel különösebb erőfeszítést, ezért sohasem válik társas munkává. Mindenkinek annyihoz van joga, amennyit leszedett, összegyűjtött a vadon termő növényekből (bár újabban a törvények részben ezt is korlátozzák). Így, aki jól termő helyeket ismer, titkát nem szívesen osztja meg másokkal (csak legszűkebb környezetével), esős napok után pedig szinte versengenek, hogy ki járja be hamarabb a gombás helyeket.

Tagadhatatlan, hogy a gyűjtögetés mindig egy kicsit a szegénység velejárója is. Az egyes falusi családok nem egyformán szorulnak rá a vadon termő növényekre, a természetismeret és -szeretet sem ugyanolyan mértékű az egész közösségben, idejük sem egyformán van az embereknek. Mert a gyűjtögetés időrabló tevékenység. Nem véletlen, hogy vasárnap vagy hivatalos munkaszüneti napokon jóval többen járnak az erdőt-mezőt vadnövények után. Ha egy-egy falu általános társadalmi rétegződését nézzük, kétségtelen, hogy a nyarat a mezőn töltő pásztorok, pásztorgyerekek a legfőbb gyűjtögetők. A gazdálkodó embernek már kevesebb ideje jut erre: kaszálás, kapálás után alig ér rá, hogy szamócát vagy mogyorót szedjen. A kisiparosok, mesteremberek, városra ingázók távolodtak el leginkább a természettől, márpedig gyűjtési területünkön nem ritka az olyan falu, amelynek szinte egész férfi lakossága kisiparos vagy gyári munkás.

A vadon termő növények egy része nem játszik tényleges szerepet a táplálkozásban. Csekély a biológiai értékük, a mindennapi étkezésbe nem illeszthetők bele, így a felnőttek teljes mértékben mellőzik őket. Nem így a gyerekek, akik számára nem az egyes növények reális haszna a fontos, hanem a gyűjtögetéssel együtt járó kaland, a növények megismerése, birtokbavételük vágya és öröme. Ezeket a növényeket ma már gyermekcsemegének tekinthetjük, bár korábban, részben mint inségledeleket a felnőttek is fogyaszthatták.

Hasonló a helyzet azokkal a növényekkel, amelyekkel ma már jobbára csak állatokat etetnek. Inségeledelként ezek is számba jöhettek az emberi táplálkozásban (mint ahogy tudunk is arról, hogy a makkra, különböző növények magvaira, gyökereire valóban ráfanyalodott az ember), és ma sincs éles átmenet az emberi és állati táplálékként szolgáló növények között, mert szinte csak étkezési szokás kérdése, hogy az egyik család szívesen fogyasztja pl. a csalánt, a másik csak a disznónak szedi, a harmadik pedig tudomást sem vesz róla. Sőt az sem ritka, hogy lenézik a vadnövények fogyasztását. Jól jellemzi a tudatlanságnak ezt a gőgjét Veress Zoltán *Lírai természetrajzának*, egyik szép írásában:

„Csalánt szedtem egy réten ..., mikor megállt mellettem. Bámulta a polgártárs, amint ott ollózom a csalánt, s tömöm egy nagy zacskóba kesztyűsen, aztán egyszer csak gyanakodó, óvatos orrhangon megszólított.

Mire jó nekem az a csalán? — kérdezte ... Mondtam, hogy levesnek jó, de nem rossz spenótnak sem például, azaz spenótszerűen készített főzeléknek ... Emberem csodálkozva mondta, hogy ilyesmit még sohasem hallott (»disznóknak igen, uram, azt el tudom képzelni, na de normális embernek, ne haragudjon«); ...vitába szálltam volna a polgár-

társsal a csalán, a turbolya, a komló s megannyi értéktelen gyom értékeről, ha ő vitázott volna; ő azonban most már megelégedett egy fölényes mosollyal, s azzal, hogy mikor befejeztem rögtönzött előadásomat, pimaszul jó étvágyat kívánjon“ (II. 103—5).

Ha fejlődésében nézzük a gyűjtögetés különböző rétegeit, azt találjuk, hogy a hasznosítás legmagasabb szintjére azok a növények jutottak el, amelyeket az ember feldolgozva épített be táplálkozási kultúrájába (tartósítva, megfőzve, megsütve, lepárolva stb.), eredeti szintjükön maradtak meg azok, amelyeket nyers formájukban fogyasztunk közvetlenül leszedés, összegyűjtés után. Végül mint háttérbe szorult túlélő kulturális maradványok (*survival*) tarthatók számon a gyermekcsemegék és az állatok etetésére használt növények. A továbbiakban ezt a csoportosítást követjük, anélkül hogy részletes recepteket és leírásokat adnánk, hiszen ezeket az adattár megfelelő szócikkében amúgy is megtalálja az olvasó.

Kora tavasszal minden elfogyasztható zöld növénynek különös értéke van. Levest, főzeléket, salátát készítenek több növényből: salátaboglárkából (*Ranunculus ficaria*: Kf, Kk, Mb, Mk, Mó, Nk), nagy csalánból (*Urtica dioica*: Mf), komlóból (*Humulus lupulus*: Gym, J, Mó, Ns, Ny, Sz, T, Tl; zöld hajtását piacon is árulják; sört is főznek belőle: Dr), szürke asztaból (*Cirsium canum*; kizárólag román adatközlőktől jegyeztük fel: B, Mi, Nş), réti sóskából (*Rumex acetosa*). A réti sóskát a gyerekek nyersan is fogyasztják. A martilaput (*Tussilago farfara*) *tőtikéhez* használják, a piacra is viszik. Mindezeknek a növényeknek csak a friss tavaszi hajtásai, levelei alkalmasak emberi fogyasztásra.

A gombák tavasztól őszig viszonylag bő választékot kínálnak. Adattárunkban külön szerepelnek, így felesleges volna itt is felsorolni őket. Az ott leírt több mint harminc gombafaj jelzi, hogy viszonylag fontos szerepük van a táplálkozásban. A csiperkét és a rizikét nyersen is fogyasztják, a többit főzik, sűtik, szárítják, aszalják, savanyítják, tehát a gomba tartósítása sem ismeretlen. Az ismert fajoknak ez a nagy száma azonban megtévesztő is lehet, mert az egyéni ismeretben 8—10-re korlátozódik, jelentősebb szerepe pedig 5—6 fajnak van (az ismeretek bizonytalanságát adattárunk is tükrözi: több fajnak viszonylag sok elnevezése van, nem ritka a névtévesztés, a megnevezés bizonytalansága).

Vannak növények, amelyeket fűszerként használnak, ízesítőként. Ilyen mindenekelőtt a kömény. Kaszálás előtt a fűből szálanként szedik, kaszáláskor a lekaszált rendből. Kévébe kötik, megszáritják, majd ki-dörzsölik a magvakat, fuvatással tisztítják. Levest, teát főznek belőle, pálinkát ízesítenek vele. Az orrfacsaró torma (*Armoracia rusticana*) szintén vadon terem. Savanyított uborka, káposzta közé teszik tartósítónak. Ételek mellé ritkán fogyasztják. A gömböcöt pirított tormával eszik. Tartósítóként használják a *vasfüvet* is (*Verbena officinalis*: It). Nem általánosan, de ismert a kakukkfű (*Thymus*) is mint fűszernövény.

A fekete bodza virágjából (*Sambucus nigra*) szörpöt, teát főznek. Bánffyhungyadi adatközlőnk szerint Zsobokon mézet főznek a martilapu (*Tussilago farfara*) virágjából (száz virághoz tesznek egy kg cukrot), a pongyola pitypang (*Taraxacum officinale*) virágjából pedig ugyanott bort.

Külön csoportot alkotnak a gyümölcsök, bogyók és egyéb magvak. Augusztus elején, közepén kezdik szedni a vadcseresznyét (*Prunus avium*

ssp. *sylvestris*). Nyersen is fogyasztják, pálinkát főznek, bort készítenek belőle. Nyár végi, őszi eleji foglalatosság a málna (*Rubus idaeus*) és a szeder (*R. caesius*) szedése: mindkettőből íz, kompót, szörp készül, a málna szárából, a szeder leveléből teát főznek. Hagyományos nyírfakéregedénybe, kászóba szedték. A somot (*Cornus mas*) fanyar íze miatt nyersen inkább csak a gyerekek eszik. Nagy mennyiségben szedik pálinkának, kompótnak, íznek. A csipkebogyóból (*Rosa canina*) szintén ízet főznek, bort készítenek, teáját élvezeti és gyógyteaként fogyasztják. A vadalmát (*Malus sylvestris*) és a vadkörte régebben nagy mennyiségben szedték. Nyersen csak az érett, puha gyümölcsöt lehetett enni (a gyerekek szívesen fogyasztották, a háziállatokkal is etették). A vadalma és a vadkörte kisajtolt leve volt a *csíger*: frissen mustként itták vagy később ecetként használták. Mindkettőből pálinkát is főznek. A vadalmát sarjú között érlelték, a vackort aszalták. Az aszalt vackort főzték is, nagypénteken több faluban is aszalt vackor volt a hagyományos eledel (Kf, Kk, T). A vadalma és a vackorfák közül számon tartották, hogy melyik jobb, melyiknek van ízletesebb gyümölcse, ősszel aztán zsákszámra szedték a földre lehullott gyümölcsöt (öszönös szelekció!). Oltóalanyként is hozták be vadalma- és vackorcsemetéket (ez a házasítás egyik példája). Eszik a fekete bodza bogyóját is, s van, ahol pálinkát is főznek belőle. A kökény (*Prunus spinosa*) már a késő őszi gyümölcse, hiszen csak azután lehet fogyasztani, miután megcsípte a dér. Aszalni is szokták, bort készítenek belőle. A havasalji falvakban a vörös és a fekete áfonya (*Vaccinium vitis-idaea*, *V. myrtillus*) leveléből teát főznek, a gyümölcsöt nyersen is fogyasztják vagy pálinkába teszik. A bükkfa (*Fagus sylvatica*) makkjából étolajat készítettek. Megpergelték, megőrölték, olajmalomban kipréselték. 2—3 fa terméséből lett 1—2 liter olaj. Nyersen a makkja fejfájást okozott, a disznót is elszédítette, ha etették vele.

Minden különösebb feldolgozás nélkül kerül felhasználásra a mogyoró (*Corylus avellana*). Nagyobb mennyiséget nem gyűjtenek belőle, bár van rá példa (Bh), hogy távoli vidékről hoznak a kertbe jobb fajtát. Inkább, bár nem kizárólag, a románok ismerik és fogyasztják a különböző fánedveket, viricseket. Vistán a gyerekek vágnak tavasszal csatornát a fába, úgy fogják fel a nyírfalevét. Pányikon szalmaszállal csepeggették ki, Bedecsen nyírfakéregből készítettek tölcsért, azon folyt ki a virics egy üvegbe, máshol, miután megcsapolták a fát, szalmaszállal szívták ki a levét. A viricsnek gyógyhatást is tulajdonítottak. Inaktelkén és Türebén ismert volt a juharvirics (*Acer*), de adatközlőink kizárólag a gyerekeknek tulajdonították a fogyasztását, a kalotaszentkirályiak szerint pedig a románok ismerik. Inaktelkén említették a gyertyánfa (*Carpinus betulus*) viricsét, Sztánán a bükkviricsét: a bükkfát is megcsapolták, kifűrták, bürökkel szívták ki a nedvét. Mákón a gyerekek a diófát csapolták meg tavasszal.

A havasalján a felnőttek is rágják a lucfenyőből (*Picea abies*) nyert szurkot. A fenyőfaszuroknak közismerten gyógyhatást tulajdonítanak. Itt azt tartják, hogy a fenyőszurok rágásától fehér a foguk. Jobbára szintén csak a gyerekek körében elterjedt a különböző fák rnézgájának (*macskaméz*, *macskaszar*) fogyasztása. Ezenkívül a felnőttek is leszedték és megették a bükkfa leveléről a *babót* (*Mikiola fagii* nevű rovar okozta gubacs). A bedecsiék a koloncos legyezőfü (*Filipendula vulgaris*) gyöke-

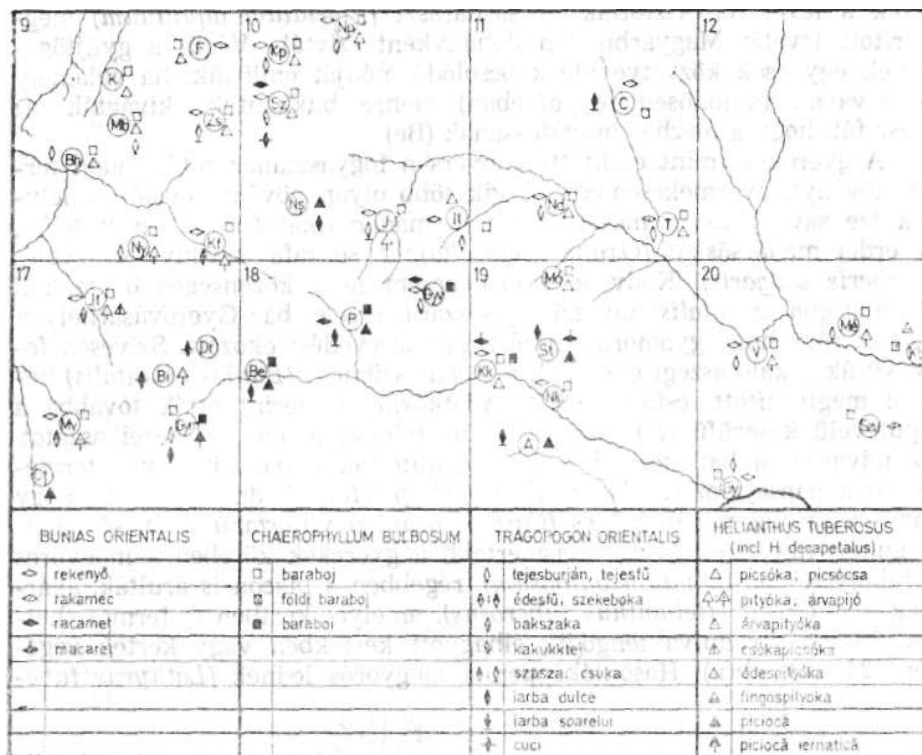

rének a levét fogyasztották. A sasharaszt (*Pteridium aquilinum*) megszáritott levelét Magyarbikalon dohányként szívták. Végül a gyűjtőgetésnek egy csak közvetve ide kapcsolódó módját említjük: ha valamely fa odvában (különösen fenyőfáiban) méhre bukkantak, kivágták az egész fát, hogy a mézhez hozzájussanak (Be).

A gyerekek, mint említettük, nyersen fogyasztanak több vadon termő növényt, gyermekcsemegét. Eszik több olyan növény levelét, amelynek íze savanykás: a mezei sóskát, a madársóskát (*Rumex acetosella*), az erdei madársóskát (*Oxalis acetosella*), a sóskafa savanykás levelét (*Berberis vulgaris*). Kedvenc gyermekcsemegéje a közönséges bakszakáll (*Tragopogon orientalis*) tavaszi tejes szára, levele, bár Gyerővásárhelyen tudnak róla, hogy gyomormérgezést, kézmerevedést okozott. Szívesen fogyasztják a kalotaszegi gyerekek a magas szűmcső (*Bunias orientalis*) héjától megtisztított, csípős szárát. Adatközlőink szerint ették továbbá a lapulevelű keserűfű (*Polygonum lapathifolium*) levelét, a mezei aszatot. Az udvaron, a ház közelében is hozzájutottak a papsajtmályva terméséhez: a papsajthoz (*Malva neglecta*, *M. pusilla*). Tudnak arról is, hogy ehető a szártalan bábakalács (*Carlina acaulis*) virágzatának belső része. A gumós növények közül legismertebb a gyerekek körében a mogyorós baraboly (*Chaerophyllum bulbosum*), régebben a piacon is árulták, akár csak a csicsókát (*Helianthus tuberosus*), amelyet kertben is termesztettek, és ma elvadulva tengődik elhagyott kertekben vagy kertek végében (22., 23. ábra). Hasonlóképpen a mogyorós lednek (*Lathyrus tube-*

22. ábra. Gyermekcsemegék: 1. Magas szűmcső (*Bunias orientalis*) 2. Csicsóka (*Helianthus tuberosus*), 3. Közönséges bakszakáll (*Tragopogon orientalis*)

23. ábra. Gyermekcsemegeként ismert növények népi neveinek szóföldrajza

rosus) gumóját is ették; egyébként *nemigen* kedvelték, mert összefogta a búzát, olyan volt, mint a pokróc. Zölden kibontották és megették a takarmányborsót (*Pisum arvense*). A gyerekek egyik legkedveltebb csemegeje a szamóca volt (az erdei és a csattogó szamóca: *Fragaria vesca*, *F. viridis*). Néha erősebb fűszálra fűzik, amikor szedik (Fi), gyakrabban a baracklevelű harangvirág (*Campanula persicifolia*) tölcserébe szedik, és azt is megeszik a szamóccával együtt. Tavasszal megették a bükkfa friss levelét (P), az akácfavirágot. Ősszel az előbbieken már említett vadalmán, vackoron, somon, mogyorón kívül szívesen leszedegették a galagonya (*Crataegus monogyna*) és az ostorménfa (*Viburnum lantana*) termését, amikor megfeketedett. Ismeretes a falusi gyerekeknek az a szokása is, hogy mézet szívnak különböző növények virágjából: így a tüdőfűéből (*Pulmonaria*) és a fekete nadálytőéből (*Symphytum officinale*). Nyáron az otthon tartott állatokat is frissen szedett zöld növényekkel etették, vagy azzal pótolták a szokásos takarmánynövényeket, gabonát. Elsősorban tejes, kövér növényekkel etették a disznót, a kismalacokat: így csorbókával (*Sonchus*), pongyola pitypanggal (*Taraxacum officinale*), aszattal (*Cirsium canum*, *C. oleraceum*). Disznónak, tehénnek, bivalynak egyaránt szedték a fehér libatop (*Chenopodium album*) kevésbé fás szárát, levelét, disznónak és libának a halvány aszat (*Cirsium oleraceum*) és a fekete nadálytő (*Symphytum officinale*) levelét. Ugyan-

csak disznóval etették a kakascímert (*Rhinanthus*) és az álarcos bogáncsot (*Carduus personata*). Egész nyár folyamán szedik a nagy csalánt (*Urtica dioica*): nyersen, leforrázva vagy megfőzve, korpával, liszttel lehintve adták a disznónak.

Ősszel szedik a makkot, elsősorban a tölgyfa makkját, ritkábban a bükkmakkot is. Ilyenkor az egész család kivonul az erdőbe, összegyűjtenek néhány zsáknyi, esetleg egész szekérrel való makkot, ami aztán pótolja a drágább gabonát. Az ördögcérna (*Lycium halimifolium*) levelét a libáknak, kacsáknak szedik, kora tavasszal a pipéknek adják enni. Néha liszttel keverik. Az ördögcérna sok helyen a kerítést helyettesíti, kihajlik az utcára, így könnyű hozzájutni. Úgy tapasztalták, hogy a nyúl megpuffad tőle (J). A martilaput is megvagdalják a kacsáknak, a papsajtmályva levelét, szárát szintén (ezt a disznóval is etették).

A kisebb háziállatok ellátása, etetése a háziasszony feladata, így amit előljáróban a gyűjtögetéssel kapcsolatos munkamegosztásról írtunk. részben módosul azzal, hogy a disznók, szárnyasállatok napi etetéséhez szükséges zöld növényeket inkább az asszonyok, gyerekek szedték. Nem volt ritka az sem, hogy az egyik faluból, ahol mindenki nagy mennyiségben szedte a csalánt (P), a szomszéd faluba (Kf) is elmentek, ahol viszont a csalánszedést mindenki lenézte, mivel a csalánt még állati eledeleként sem tartották számon.

RÉGI ÉS ÚJ NÖVÉNYEK A GAZDÁLKODÁSBAN

Kalotaszeg mai növénytakarója jelentős részben termesztett növényekből áll. Ezek kerültek legszorosabb kapcsolatba az emberrel. A kölcsönös ökológiai függőség szélsőséges eseteiben a természeti katasztrófákat követő természetnövény-pusztulások a lakosságra is végzetesek voltak. A történelem folyamán jelentősen mérséklődött az emberek függőségi helyzete egy-egy termesztett fajtól a fajválaszték bővülésével, a kereskedelem fejlődésével stb. A termesztett növény függősége viszont fokozódott: a termesztés megszűnése a növényfaj vagy -fajta visszaszorulásához, kipusztulásához vezetett. Korunkban a jelenség a fajták szintjén általános: a fajták élete egy területen többnyire csak addig tart, amíg van irántuk természetői érdeklődés. Éppen a hagyományörző kultúrák, közösségek agrobotanikai konzervativizmusa magyarázza azt a figyelmet, amely ma a termesztett növények tájfajtái iránt világszerte tapasztalható.

Az általánosabb értelemben vett „mezőgazdasági növény“ fogalmába szántóföldi és konyhakerti fajok, gyümölcsök, termesztett fűszernövények, gyógynövények tartoznak. A dísnövényeket, bár szintén termesztik őket, külön szokás tárgyalni. A területen számba vett termesztett fajok a Föld más és más vidékéről származnak, különböző időben kerültek termesztésbe, és a termesztés jellege is nagyon eltérő (vö. 17—18. l.). Esetenként azt is nehéz eldönteni, hogy egy-egy fajt táplálék-, takarmány-, dísz- vagy gyógynövényként termesztették-e. Vannak fajok, amelyek alig haladták meg a gyűjtögetés általi kihasználás szintjét (pl. kömény), vagy jelenleg állnak háziasszonyok alatt (alkalmi betelepítések, pl. *Hypericum perforatum*, *Viola joói* stb.). Az újabban termesztésbe vett

takarmánynövényekre az intézményes növénynevelés által behozott fajták jellemzőek, ezek a helyi populációkkal kerülnek kölcsönhatásba. Valamennyi termesztett fajra, a teljes kultúrflórára vonatkozó adataink teljességre törekvő feldolgozása itt lehetetlen. Ennek érzékeltetésére és az adatkeresés könnyítésére a következőkben röviden áttekintjük növénycsaládok és nemek szerint az adattárban szereplő fontosabb termesztett növényeket:

1. Pázsitfűfélék (*Poaceae*): csenkesz (*Festuca*), rozsok (*Bromus*), ebír (*Dactylis*), rozs (*Secale*), árpa (*Hordeum*), zab (*Avena*), tippán (*Agrostis*), köles (*Panicum*), cirok (*Sorghum*), kukorica (*Zea*), búza (*Triticum*), franciaperje (*Arrhenatherum*), ecsetpázsit (*Alopecurus*), komócsin (*Phleum*), angolperje (*Lolium*).

2. Pillangósvirágúak (*Fabaceae*): lucerna (*Medicago*), here (*Trifolium*), nyúlszapuka (*Anthyllis*), baltacim (*Onobrychis*), bagolyborsó (*Cicer*), lóbab (*Vicia faba*), bükköny (*Vicia*), bab vagy paszuly (*Phaseolus*), lednek (*Lathyrus*), lencse (*Lens*), szarvaskerep (*Lotus*), somkóró (*Melilotus*), borsó (*Pisum*).

3. Fészkesvirágzatúak (*Asteraceae*): napraforgó és csicsóka (*Helianthus*), tárkony (*Artemisia*), pórsáfrány (*Carthamus*), cikória (*Cichorium*), saláta (*Lactuca*), kamilla (*Matricaria*).

4. Keresztesvirágúak (*Brassicaceae*): káposzta, mustár, repce stb. (*Brassica*, *Sinapis*), retek (*Raphanus*), torma (*Armoracia*).

5. Rózsafélék (*Rosaceae*): alma (*Malus*), körte (*Pyrus*), birs (*Cydonia*), berkenye (*Sorbus*), naspolya (*Mespilus*), málna, szeder (*Rubus*), eper (*Fragaria*), szilva, barack, cseresznye, meggy (*Prunus*).

6. Ernyősök (*Apiaceae*): koriander (*Coriandrum*), zeller (*Apium*), petrezselyem (*Petroselinum*), kömény (*Carum*), édeskömény (*Foeniculum*), lestyán (*Levisticum*), pasztinák vagy peszternák (*Pastinaca*), sárgarépa (*Daucus*), turbolya (*Anthriscus*), kapor (*Anethum*), ánizs (*Pimpinella*).

7. Ajakosak (*Lamiaceae*): rozmaring (*Rosmarinus*), zsálya (*Salvia*), citromfű (*Melissa*), csombord (*Satureja*), majoranna (*Majorana*), kakukkfű (*Thymus*), menta (*Mentha*), bazsalikom (*Ocimum*), levendula (*Lavandula*).

8. Burgonyafélék (*Solanaceae*): burgonya, tojásgyümölcs (*Solanum*), paradicsom (*Lycopersicon*), paprika (*Capsicum*), dohány (*Nicotiana*), nadragulya (*Atropa*), beléndek (*Hyoscyamus*), maszlag (*Datura*).

9. Tökgfélék (*Cucurbitaceae*): tök (*Cucurbita*), dinnye, uborka (*Citrullus*, *Cucumis*), lopótök (*Lagenaria*).

10. Libatopfélék (*Chenopodiaceae*): répa, cékla, (*Beta*), laboda (*Atriplex*), spenót (*Spinacia*), paréj, mirrhafű (*Chenopodium*).

11. Keserűfűfélék (*Polygonaceae*): pohánka, tatárka (*Fagopyrum*), sóska (*Rumex*), rebarbara (*Rheum*).

13. Kötörőfűfélék (*Saxifragaceae*): ribiszke, egres (*Ribes*).

14. Eperfélék (*Moraceae*): eperfa (*Morus*).

15. Somfélék (*Cornaceae*): som (*Cornus*).

16. Lenfélék (*Linaceae*): len (*Linum*).

17. Málvafélék (*Malvaceae*): mályva (*Alea*).

18. Disznóparéjfélék (*Amaranthaceae*): disznóparéj (*Amaranthus*).

19. Mákfélék (*Papaveraceae*): mák (*Papaver*).

9. táblázat

Növényi eredetű alaptáplálékok százalékos gyakorisága az étrendben a Kapus völgyében (Szabó-Márton 1984)

I. Helységnév Táplálékok	SZÁZALÉKOS GYAKORISÁG AZ ÉTRENDEN									
	M					R				Átlag
	NK	KK	Gyv	Átlag	KK	E	P	G	Átlag	M+R
I. NÖVÉNYI ÉTELEK										
11 Triticum aestivum kenyér	52,1	51,5	47,8	52,5	32,9	37,0	25,0	29,7	29,2	39,8
tészta, griz	26,2	22,0	12,8	20,3	14,2	17,3	10,2	16,9	14,6	17,5
2 Solanum tuberosum burgonya	1,9	1,9	—	1,2	2,5	0,8	1,1	0,2	1,1	1,2
3 Zea mays kukorica	12,8	14,5	16,9	14,7	11,2	9,6	11,2	10,7	10,7	12,7
4 Oryza sativa rizs	4,1	3,0	5,2	4,1	5,2	6,0	4,6	7,1	5,7	5,0
5 Brassica oleracea káposzta	2,6	1,5	0,5	1,5	1,6	1,0	0,4	0,4	0,8	1,2
6 Gyümölcs	2,9	2,7	1,7	2,4	4,5	—	4,6	5,2	3,6	3,0
7 Zöltség	7,6	13,0	9,5	10,0	6,3	2,1	—	6,1	3,6	6,8
8 Édesség	1,8	1,4	0,7	1,3	0,9	1,2	0,4	6,1	2,1	1,7
9 Savanyúság	1,5	1,9	0,3	1,2	1,6	3,1	1,1	5,6	2,8	2,0
10 Kompót	10,7	1,2	—	0,7	0,4	0,5	—	1,3	0,6	0,6
11 Tea	1,3	2,0	0,5	1,3	0,6	1,8	0,4	0,3	0,8	1,0
	15,0	22,4	20,3	19,3	9,5	10,5	8,2	7,0	8,8	14,0
II. VEGYES ÉTELEK										
12 Leves	24,0	23,8	23,4	23,7	28,6	25,6	26,0	21,3	25,4	24,5
13 Főzelék	3,1	2,9	4,0	3,3	1,6	7,1	7,0	3,8	1,9	4,1
14 Szósz	0,5	1,1	—	0,5	0,3	—	—	—	0,1	0,3
III. ÁLLATI EREDETŰ ÉTELEK										
15 Hús	22,4	15,2	23,2	20,2	22,1	20,3	14,0	14,4	17,7	19,0
16 Tejtermékek	13,6	16,8	5,0	11,8	18,6	20,7	5,6	13,2	14,6	13,2
17 Tojás	7,0	5,4	2,4	4,9	3,7	3,5	2,5	4,7	3,6	4,2
18 Szalonna	6,4	2,0	14,2	7,5	1,8	3,5	2,1	2,4	2,5	5,0

* Mivel a gyakoriságot az étkezések össz-számához viszonyítva számítottuk, és egy étkezésben több alaptáplálék is előfordul, a táblázat adatai 100% felett záródnak

20. Szőlőfélék (*Vitaceae*): szőlő (*Vitis*).

21. Nyírfélék (*Betulaceae*): mogyoró (*Corylus*).

22. Diófélék (*Juglandaceae*): dió (*Juglans*).

23. Liliomfélék (*Liliaceae*): hagyma (*Allium*).

Ezenkívül számos családban vannak még eredetileg haszonnövényként, de területünkön csak dísznek termesztett növények (pl. *Castanea*, *Ficus*, *Ricinus* stb.), termesztett fajokból vaddá lett gyomok (pl. *Spergula*, *Amaranthus*, *Portulaca*) vagy a gyűjtögetés szintjén kihasznált fajok (pl. *Valerianella*, *Ficaria* stb.).

A lehetséges feldolgozásmódokat egy ősi búzafajnak, az alakornak (*Triticum monococcum*), két, egymást felváltó hüvelyes növénynek, a

babnak és a paszulynak (*Vicia faba* és *Phaseolus vulgaris*), egy, a területen új néptápláléknak, a burgonyának (*Solanum tuberosum*) és ezzel kapcsolatban az eredetileg hozzá hasonló szerepű csicsókának (*Helianthus tuberosus*), valamint az elsősorban takarmánynövényként jelentős, de a népi fantáziát sok szempontból megmozgató ősi amerikai kultúrnövényeknek, a tökféléknek a bemutatásával szeretnők példázni.

Nem kerülte el a figyelmünket, hogy a hagyományos termesztéssel, fogyasztással együtt minden növényfajnak valóságos „kulturális ökológiája” alakul ki, amely a fajt az azt fogyasztó népesség műveltségéhez, kulturális örökségéhez köti, annak részévé avatja. Mivel minden nagy kultúráváltás egyben a hagyományban felhalmozott örökség szétzilálásával, elherdálásával is jár, munkánkkal bár a részleges megőrzéshez szeretnénk hozzájárulni.

Jórészt kihagytuk ebből a feldolgozásból a fajok botanikai változatosságára, evolúciójára vonatkozó részeket, melyek korábbi közléseinkben szerepeltek. Ezt részben terjedelmi okok indokolják, részben pedig az, hogy a gyűjtés befejezése óta egyikünk önálló kötetben foglalta össze ezeket a kérdéseket (Szabó 1983/a). Az alaptáplálékot adó növényfajoknak a szerepére vonatkozóan csak tájékozódó kutatást végeztünk (Szabó—Márton 1984, vö. 9. táblázat).

EGY ARCHAİKUS BÚZAFAJ: AZ ALAKOR (TRITICUM MONOCOCCUM)

Az alakor vagy egyszemű búza a búza nemzetség legősibb termesztett faja. A vadalakort (*T. monococcum* ssp. *boeoticum*) valahol Kis-Ázsia keleti részein több tízezer esztendővel ezelőtt is tápláléknövényként használhatták. A régészeti leletek alapján nyomon követhető a vad növény fokozatos háziasításának, ösztönös kiválogatásának, nemesítésének folyamata majd terjedése, vándorútja nyugat felé. Az ázsiai termékeny félhold területén kialakuló gabonatermesztéses gazdálkodás ősi búzafajként elsőként került Európába. Az alakort követte a részben ebből a fajból kialakított kétszemű búza (*T. dicoccon* Schrank), majd a legfejlettebb, hármaskereszteződés eredményeként kialakult, és általános termesztésben csak később elterjedt hexaploid búzák (10. táblázat).

Az alakor tehát genetikailag (biológiailag), de gazdaság- és művelődéstörténetileg is a gabonatermesztésre alapozó európai mezőgazdaság egyik legősibb termesztett növénye, és mint ilyen méltán érdemelte ki a néprajzkutatók, gazdaságtörténészek és nemesítők figyelmét. A kérdéskör genetikai vonatkozásaival a mezőgazdasági és agrobotanikai szakirodalom részletesen foglalkozik (Ceapoiu 1972, Lelley—Mándy 1963, Mándy 1971).

Kialakulási helyéről feltehetően ez a legősibb búzafaj indult el a vándornépek, kereskedő karavánok málháival Európa felé. Az alakorleletek már a neolitikori telephelyekről előkerültek. Hartyányi és Nováki (1975) adatai jól tükrözik az alakorleletek számának fokozatos növekedését a Pannon-medencében, majd az i.e. 2000-rel kezdődően az alakor

10. táblázat

A búzanemzetség felosztása a kromoszómák száma és eredete alapján. Mándy 1971 nyomán.

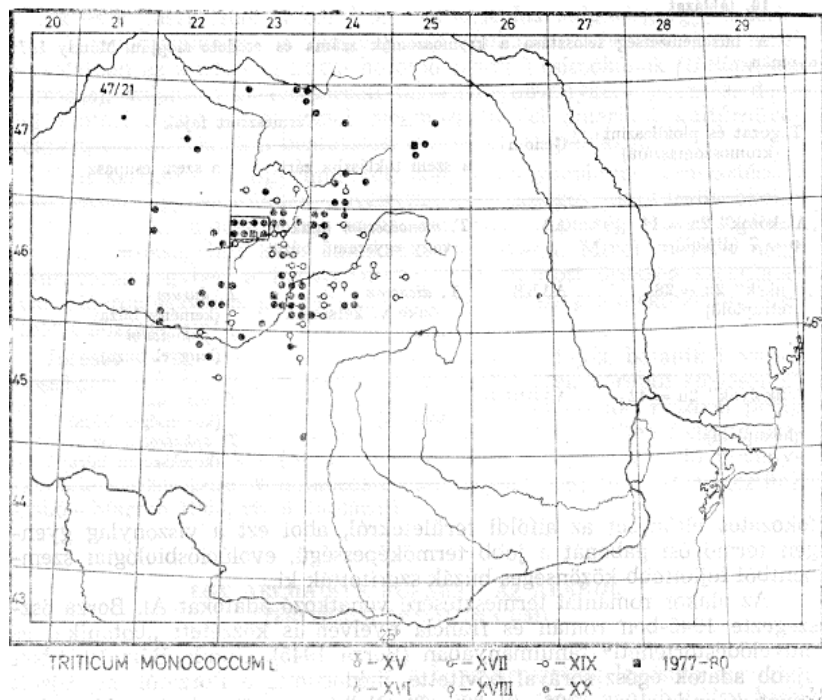
Tagozat és ploidiaszint (kromoszómaszám)	Genom	Termesztett fajok	
		a szem toklászba zárt	a szem csupasz
„Alakorok” 2n = 14 n=7 (diploid)	AA	<i>T. monococcum</i> (alakor vagy egyszemű búza)	—
„Tönkék” 2n = 28 (tetraploid)	AABB	<i>T. diococcon</i> (tönke v. kétszemű búza)	<i>T. durum</i> (kemény búza) <i>T. polonicum</i> (lengyel búza)
„Tönkölyök” 2n = 42 (hexaploid)	AABBDD	<i>T. spelta</i> (tönköly)	<i>T. aestivum</i> (közönséges búza) <i>T. sphaerococcum</i> (kerekszemű búza)

fokozatos eltűnését az alföldi területekről, ahol ezt a viszonylag gyengén termő ősi gabonát a jobb termőképességű, evolúciósbiológiai szempontból fejlettebb közönséges búzákat szorították ki.

Az alakor romániai termesztésére vonatkozó adatokat Al. Borza összegezte 1945-ben román és francia nyelven is közzétett „botanikai és művelődéstörténeti” tanulmányában (Borza 1945). Gunda Béla 1966-ban újabb adatok egész sorával bővítette, módosította a Borzától megrajzolt képet (Gunda 1966. 306—9, 328—9). Felhívta a figyelmet többek között arra, hogy Erdély délkeleti csücskéből is vannak történeti adataink az alakor termesztésére, meggyőzően bizonyította, hogy ezzel az archaikus búzafajjal együtt ősi kenyérsütési eszközök és eljárások is megőrződtek, új adatokkal világította meg az alakor századunkbeli háttérbe szorulását, és Bárczi Géza nyomán jelezte azt is, hogy a növényt jelölő szó eredete korántsem tisztázott sem a román, sem a magyar nyelvben. Véleményünk szerint mind a román, mind a magyar terminus ugyanabból a közös, de ismeretlen forrásból származik, de az sem egészen kizárt, hogy a román szónak a magyar nyelv volt a közvetítője (vö. Péntek—Szabó 1981. 264).

Az alakorral foglalkozó korábbi tanulmányok is jelezték az *alakor* szó XV. századi megjelenését az OklSz. alapján. A SzT ezt az adatot 1450 körüli időre teszi ‘alakorszem’ jelentésben, és ugyanebből az időből, 1453-ból idéz egy személynévi adatot. Az előbbi a Torda megyei Aranyosegres és Indal területéhez köthető, az utóbbi Szásznádashoz. A XV. századból további adatokat idéz a szótár: 1522-ből Besztercéről, 1585-ből és 1587-ből Kolozsvárról, szintén 1587-ből a Beszterce-Naszód megyei Galacról. A XVII. századból további tájítják annak a területnek a határait, ahol biztosan számolhatunk alakortermesztéssel (vö. Szabó T. 1962, 24. ábra).

A történeti anyagban nemcsak a szóra vonatkozó adatok viszonylagos bősége, jelentésgazdagsága, korai megjelenése utal a növény fon-

24. ábra. Az erdélyi alakortermesztés a történeti adatok tükrében.

tosságára, hanem a terminus nyelvi aktivitása, amit elsősorban a gazdag szócsalád, a vele alkotott összetételek nagy száma bizonyít. Így az *alakov* mellett a Szótörténeti Társaság önálló címszóként szerepel az *alakovasztag*, *alakovasztagocska*, *alakovdézma*, *alakovföld*, *alakovliszt*, *alakovszalma*, *alakovvetés*.

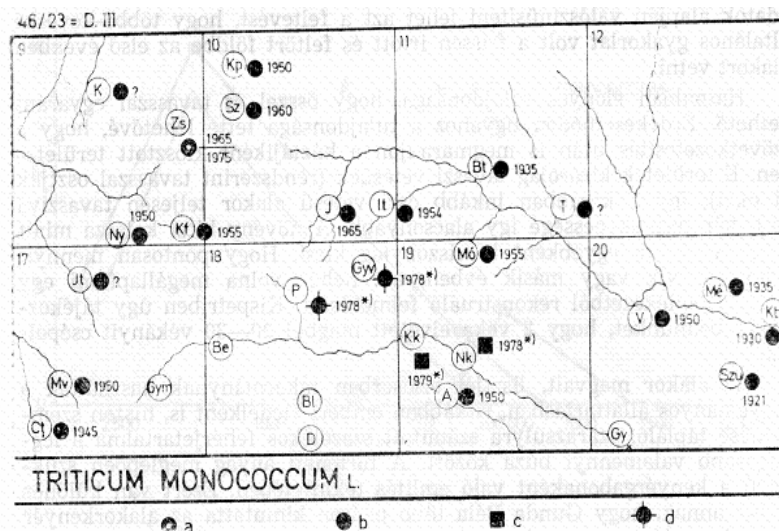
Fr. Kraussnak az erdélyi alakortermesztés egyik régi központjából, Beszterce vidékéről készült etnobotanikai feldolgozásában (Krauss 1943. 568) a *T. spelta* (Dinkel, Spelz) alá besorolt német népi (szász) terminusok: *Ualänk*, *Oalink*, *Älenk*, *Uarlänk* valószínűleg szintén a *T. monococcum*-ra vonatkoznak.

Gunda Béla említett tanulmányában Erdély több pontján jelzi az alakor XX. századi meglétét, termesztését, felhasználását, illetőleg eltűnését.

Al. Borza adatai és saját kalotaszegi gyűjtésünk (25. ábra) nyomán figyelt fel az erdélyi alakortermesztésre S. Sakamoto, a kyotói egyetem kutatócsoportjának egyik tagja (vö. Sakamoto 1980, Sakamoto—Kobayashi 1982, la, b).

Saját gyűjtésünk szerint Kalotaszeg minden pontján ismerik az alakort, a magyarok és a románok egyaránt: magyar neve *alakov* (ritkán *alakov*), románul *alac*. Zsemlyei ugyanezt jelzi a Kis-Szamos mentéről (Zsemlyei 1974). Napjainkig fennmaradt alakortermesztésről három pont-

25. ábra. Az alakor (*Triticum monococcum* L.) termesztésére vonatkozó adatok térbeli és időbeli megoszlása a területen (a jelek magyarázata: a: magpróba is előkerült, b: csak az emlékezet őrzi a termesztést, c: 1978-ban még termesztették, d: 1978-ban a vásárról szerezték be).

ról tudunk: a kalotaszegi Nagykapusról (és a környező falvakból, 1978-ig), Székről (1980-ban) és a Fehér megyei Remetéről (1977-ben). Az eltűnési folyamatot, illetőleg a mai helyzetet a továbbiakban részletesen tárgyaljuk.

Az alakor egynyári (tavaszi vetésű) vagy áttelelő (ősszel is vethető) gabona. 60—125 cm magas, szára merev, színe általában sárgászöld. Kalászlai kicsik (legfeljebb 6 cm hosszúak), mindig mereven felállnak (nem bókolók), oldalról erősen lapítottak, a kalászbán a kalászkák kétoldalúan, tömötten állnak, minden kalászkában csak egy szemtermés fejlődik ki. A termés nem hull ki a toklászok közül, a szemet csak őrléssel vagy pörköléssel lehet a „pelyvától“ megszabadítani. Ez lehet az egyik oka annak; hogy az ókori gabonalelőhelyekről általában pörkölt alakorszemek kerültek elő. Vannak figyelemreméltóan előnyös tulajdonságai: a legfontosabb talán hatalmas életereje. A legmostohább körülmények között, tápanyagszegény, gyomos talajon is megterem, rugalmas szalmáját nem döntik meg a viharos szelek, ellenáll a pusztító gombabetegségeknek, búzaüszögnek, gabonarozsdának, lisztharmatnak. Havasi körülmények között különösképpen jól érvényesülő tulajdonság fagyállósága, dőlésállósága és a frissen feltört gyepterületeken a gyomfajokat és vadnövényeket is legyűrő nagy versenyképessége.

A történeti adatok és a frissebb gyűjtések egyöntetűen igazolják, hogy a hagyományos erdélyi (különösképpen domb- és hegyvidéki) földművelés éppen ezek miatt az előnyös tulajdonságai miatt őrizte meg az alakort. Saját remetei gyűjtésünk tapasztalatai szerint és a történeti

adatok alapján valószínűsíthető lehet azt a feltevést, hogy többé-kevésbé általános gyakorlat volt a frissen irtott és feltört földbe az első években alakort vetni.

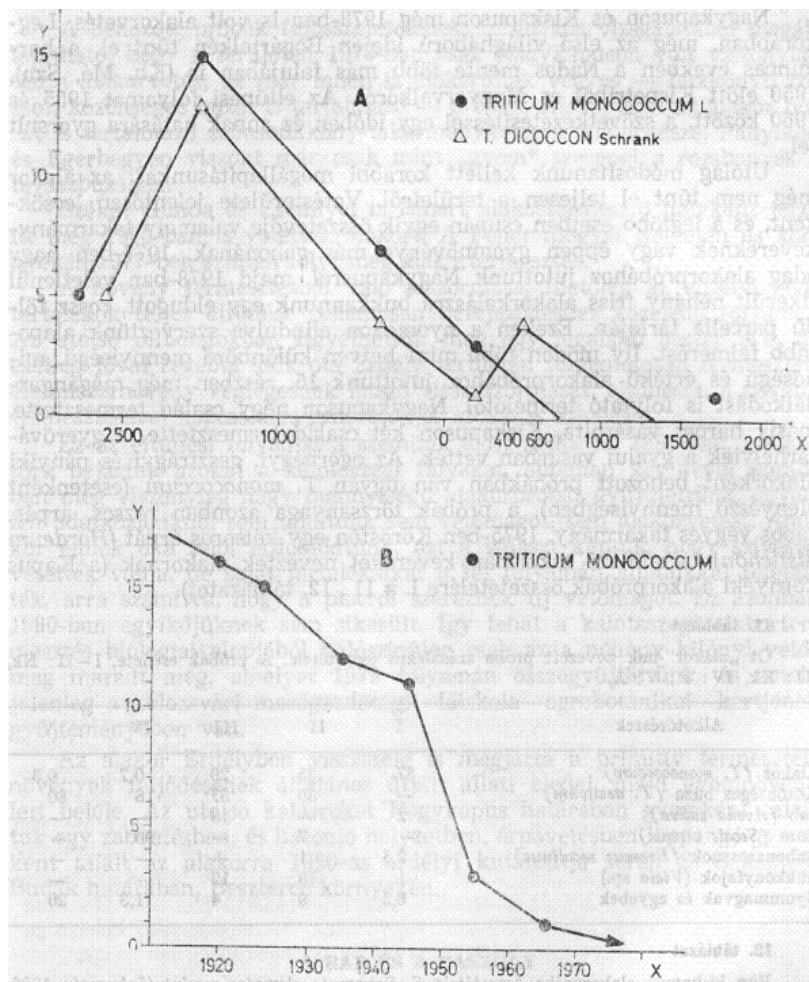
Hasonlóan előnyös tulajdonsága, hogy ősszel és tavasszal egyaránt vethető. Érdekes módon ugyanez a tulajdonsága tette lehetővé, hogy a szövetkezetesítés után is megmaradjon a háztájként kiosztott területeken. E területek kizárólag tavaszi vetésűek (rendszerint tavasszal osztják ki őket), így a korábban inkább őszi vetésű alakor teljesen tavaszivá vált, bár termőképessége így alacsonyabb. A növény kicsi kalásza miatt a termés hozam egyébként is viszonylag kicsi. Hogy pontosan mennyit termett egyik vagy másik évben, azt nehéz volna megállapítani egy mai, az emlékezetből rekonstruáló felméréssel. Kispetriben úgy tájékoztattak bennünket, hogy 2 véka elvetett magból 20—30 vékányit csépeltek.

Az alakor magvait, lisztjét elsősorban takarmánynak használták a hagyományos állattartásban, ritkábban emberi eledelként is, hiszen szemtermése tápláló, szárazsúlyra számított százalékos fehérjetartalma a legmagasabb valamennyi búza között. A történeti anyag meglepően szűkszavú a kenyérgabonaként való említés tekintetében. Ezért van különös értéke annak, hogy Gunda Béla több ponton kimutatta az alakorkenyér egykori meglétét, és azt, hogy ősi lepényfélék, pogácsát is sütöttek belőle (Gunda 1968. 307—9). Zsemlyei János Gyaluban, Magyarlónán, Szászfenesen, Kidén és Kolozson gyűjtött az alakorkenyérről vonatkozó adatokat. Mi is rátaláltunk az alakorkenyér nyomára: elsősorban a Nádas mentén (Kisbácsban, Bogártelkén), de Zsobokon és Románádason is említették, hogy búzaliszttel keverték az alakorlisztet, miután alaposan megtisztították a pelyvától. Egyik bogártelki adatközlőnk szerint kását is készítettek belőle, bár ez a bizonytalan emlék talán a Gundától említett alakorlepénnyel hozható kapcsolatba.

Az alakorabrákot különösen a disznók és a juhok takarmányozásában értékelték nagyra magas és értékes fehérjetartalma miatt. Az utóbbi évtizedekben is ez volt a fő felhasználása.

Szalmáját nem sokra tartották: takarmányozásra nem lehetett használni, legfeljebb „ínségtakarmányként“, amikor már a búzaszalma is elfogyott. Inkább csak almozta vele. Annál többre értékelték szép színű, vékony, erős szalmáját a szalmakalapkészítők: a kalotaszegi Jákótelkén, Nyárszón, Körösfőn, Zsobokon, Gesztrágyon, Gyaluban, a mezőségi Visán és Széken mindenütt ismeretes ez a felhasználási mód. Sőt Széken például az alakornak: ez a legértéktelebbrésze, a szalmája vált a legfontosabb napjainkra, és csak emiatt vetik a háztáji parcellákon.

„Az adatok kétségkívül bizonyítják, hogy az alakor az erdélyi magyarságnál és románságnál kiveszöben levő gabonaféle“ — állapítja meg Gunda Béla (1966. 309). Gyűjtésünk első szakasza után, 1975-ben magunk is arra az eredményre jutottunk, hogy az alakor Kalotaszeg területéről 1920 és 1970 között teljesen eltűnt. Grafikusán is ábrázolni lehetett azt a folyamatot, amelyet a biológiai szakirodalom „générózió” névvel jelöl. Ez a folyamat akkor indul meg, ha változó körülmények hatására egy faj egyre kevésbé szaporodik, illetőleg ha mint termesztett növényt egyre kevésbé szaporítják, kevesebb magot hoz, tehát egyre vékonyodik a faj

26. ábra. Az alakor géneróziója a Kárpát-medencében (A) és a mintaterületen (B) X = évek, Y = előfordulások száma.

génjeinek részesedése a területen termő, saját génkészletüket erőteljesen újatermelő fajokhoz viszonyítva (26. A, B, ábra).

Kutatási területünkön a bánffyhungyadi és a gyalui piacokon adták-vették az alakort, innen sugárzott ki minden irányba. Az egyes falvakban nem volt egyforma iránta az érdeklődés: elsősorban Zsobokot és Nagykapust tartották számon alakortermesztő központként, nem véletlen tehát, hogy nekünk is Zsobokon sikerült még magot találni 1975-ben. Igaz, ezt már évek óta a padláson őrizték, így a magvak megfüstölődtek, életképtelenné váltak.

Nagykapuson és Kiskapuson még 1978-ban is volt alakorvetés. Legkorábban, még az első világháború idején Bogártelkén tűnt el, a harmincas években a Nádas mente több más falujában is (Kb, Mé, Szu), 1950 előtt Kispetriből és Magyarvalkóról. Az eltűnési folyamat 1955 és 1960 között, a szövetkezetesítéssel egy időben és annak hatására gyorsult fel.

Utólag módosítanunk kellett korábbi megállapításunkat: az alakor még nem tűnt el teljesen a területről. Vetésterülete jelentősen lecsökkent, és a legtöbb esetben csupán egyik összetevője valamely takarmánykeveréknek vagy éppen gyomnövénye más gabonának. 1977-ben nagy adag alakorpróba-hoz jutottunk Nagykapusról, majd 1978-ban véletlenül sikerült néhány friss alakorkalászra bukkannunk egy eldugott, rossz földű parcella tarlóján. Ezekben a nyomokon elindulva szerveztünk alaposabb felmérést. Ily módon több mint hetven különböző mennyiségű, minőségű és értékű alakorpróba-hoz jutottunk 15, részben még magángazdálkodást is folytató termelőtől. Nagykapuson négy család termesztette, másik három vásárolta, Kiskapuson két család termesztette, a gyөрvászárhelyiek a gyalui vásárban vették. Az egerbegyi, gesztrágyi és pányiki alakorként behozott próbákban van ugyan *T. monococcum* (esetenként elenyésző mennyiségben), a próbák törzsanyaga azonban rozsos, árpás, zabos vegyes takarmány. 1975-ben Körösfőn egy kétsoros árpát (*Hordeum distichon*) tartalmazó takarmánykeveréket neveztek alakornak (a Kapus környéki alakorpróbák összetételére l. a 11., 12. táblázatot).

11. táblázat

Öt „alakor“-nak nevezett próba százalékos összetétele. A próbák eredete. I—II: Nk III: Kk; IV: P; V: A

Alkotórészek	I	II	III	IV	V
Alakor (<i>T. monococcum</i>)	87	35	29	0,7	0,3
Közönséges búza (<i>T. aestivum</i>)	—	30	37	8	80
Zab (<i>Avena sativa</i>)	2	—	18	—	—
Rozs (<i>Secale cereale</i>)	—	7	—	90	—
Gabonarozsnok (<i>Bromus secalinus</i>)	2,5	1	—	—	—
Bükkönyfajok (<i>Vicia</i> sp.)	1	18	12	—	—
Gyommagvak és egyebek	6,5	9	4	1,3	20

12. táblázat

Egy kiskapusi alakorpróba összetétele S. Sakamoto elemzése szerint (Sakamoto 1980.

94

Fajok	Kalászkák, magvak száma	Súly (g)	%
<i>Triticum monococcum</i>	2652	112,3	51,67
<i>Triticum aestivum</i>	1699	42,1	19,37
<i>Avena sativa</i>	2608	57,8	26,58
<i>Hordeum vulgare</i>	5	0,1	0,04
<i>Lolium temulentum</i>	35	0,3	0,13
<i>Avena fatua</i>	4	0,1	0,04
Más vad fűféle	6	0,02	0,009
Vad hüvelyesek	148	4,4	2,02
Más vadnövények	25	0,2	0,09

A behozott próbák fajösszetételének százalékos vizsgálatából megállapítható, hogy a területen 1978-ban csak Nagykapuson volt viszonylag tiszta alakorvetés, de már innen is előkerültek vegyes — bükkönyt, rozst, közönséges búzát is tartalmazó — próbák, Kiskapuson az alakor búzát is tartalmazó zabosbükköny-takarmánykeverék alkotórésze, Pányikon és Egerbegyén viszont már csak mint „gyom“ szerepel a rozsban és a tavaszbúzában.

Széket Gunda és Zsemlyei is ismert alakortermesztő helyként jelzi, itt még 1980-ban is vetettek alakort. A Fehér megyei Remetén és környékén 1977-ben szintén folyt még alakortermesztés.

A növény termesztésből való kiszorulása, illetőleg az erdélyi géntartalékok teljes eltűnése rohamosan befejeződéshez közeledő folyamat. Az utolsó pillanatokban figyelhettük meg egy legalább ötezer éve, de esetleg jóval régebbi idők óta Erdély területén folyamatosan termesztett élelmiszernövény véglegesnek látszó visszaszorulását, eltűnését, a növény termesztésével kapcsolatos ismeretek és szokások kihalását.

Ez az eltűnési folyamat a szemünk előtt zajlik le. 1980-ban, amikor újra bejártuk azokat a kalotaszegi falvakat, ahonnan két évvel korábban még viszonylag nagy mennyiségű alakorpróbát gyűjthettünk, egyetlen adatközlőnknel sem találtunk sem vetőmagot, sem alakorvetést. Amikor ennek oka felől érdeklődtünk, azt a választ kaptuk, hogy szívesen vetettek volna, de saját tartalékaikat a tél folyamán állataikkal feleltették, arra számítva, hogy a piacról szereznek új vetőmagot. Ez azonban 1980-ban egyiküknek sem sikerült. Így tehát a kalotaszegi alakortermesztés biológiai alapjából valószínűleg csak az a néhány kilónyi vetőmag maradt meg, amelyet 1978 folyamán összegyűjtöttünk, és amely jelenleg a kolozsvári mezőgazdasági főiskola agrobotanikai kertjének gyűjteményében van.

Az alakor Erdélyben visszafelé is megjárta a primitív termesztett növények fejlődésének általános útját: állati eledel, majd gyomnövény lett belőle. Az utolsó kalászokat Nagykapus határában gyomként találtak egy zabvetésben, és hasonló helyzetben, árpavetésben lappangó gyomként talált az alakorra 1980-as erdélyi kutatóútja során S. Sakamoto Budák határában, Beszterce környékén.

A BAB ÉS A PASZULY

Az erdélyi *bab* (hivatalos nevén *lóbab*, *Vicia faba*) a hüvelyes növények családjába tartozik (fam. *Fabaceae* = *Leguminosae*). E család típusnövénye éppen a *Vicia faba* vagy másik nevén *Faba vulgaris*. A lóbab ősi termesztett növény Európában, ellentétben a közönséges babbal vagy paszullyal (*Phaseolus vulgaris*) és a tűzbabbal vagy bivalypaszullyal (*P. coccineus*), melyeket viszont csak Amerika felfedezése után ismertek meg az európaiak. A X. századot szokás a „lóbab századának“ nevezni, ekkor ugyanis két másik hüvelyes növényvel, a lencsével és a borsóval együtt kiemelkedő szerepe volt a táplálkozásban. A kenyérgabona előretörése miatt később ezek veszítenek értékükből, a lóbab meg éppen a szegények eledelévé válik. Ezért korai szótárainkba már ez a lekicsinylő szólás kerül be: „Egy babot sem ér.“ Az újvilági növények megje-

lenése (XVI—XVIII. század) még inkább háttérbe szorította, sőt a *Phaseolus* a legtöbb európai nyelvben, így a magyarban is, a babnak még a nevét is átvette. A lóbab háttérbe szorulása hamarabb mehetett végbe a Duna—Tisza közén, valamint a magyarországi Dunántúl északi részén. Itt ugyanis, akárcsak a köznyelvben és a növénytani szaknyelvben a kezdeti *törökbab*-ból, *olaszbab*-ból, *fárafolyó bab*-ból (kezdetben ilyen nevek jelölték a paszulyt) egyszerűen a *bab* vált a *Phaseolus* nevévé, az eredeti *bab*-ból (*Vicia faba*) pedig *lóbab* lett. A *ló*- előtag itt általában arra utal, hogy a mag nagyobb méretű és emberi fogyasztásra kevésbé alkalmas. (Érdekes, hogy a román nyelvben a *bob* a köznyelvben ‘mag, szem’ jelentésűvé vált.)

Egyébként mind a magyar *bab*, mint pedig a román *bob* szláv eredetű, a szláv *bob* és ennek változatai történetileg kapcsolatban állnak a latin *faba*-val (az újlatin nyelvek többségeiben erre vezethető vissza a *Vicia faba* neve: az olaszban pl. *fève*), a germán nyelvekbeli szavakkal (a német *Bohne*-val, a holland *boon*-nal, az angol *bean*-nel stb.). Mindezeknek megvan a megfelelőjük az indoiráni nyelvekben is. Érdekes módon a legtöbb európai nyelvben a *Phaseolus* örökölte a *Vicia faba* nevét, ez utóbbi jelölésére pedig jelzős neveket alkottak: *broad bean* az angolban, *Ackerbohne* a németben, *konszkiye bobi* az oroszban stb.

Az ősi babot — a továbbiakban a félreértések elkerülése végett: *lóbab* — Nyugat-Európában elsősorban állati takarmányozásra használják, de értékes emberi táplálék is.

Vastag, többnyire üreges szárával, nagy és kevés levélkét hordó, szárnyasan összetett leveleivel, szőrös hüvelytermésével és viszonylag nagy, többnyire szabálytalan alakú magvaival a lóbab minden hüvelyes rokonától jól megkülönböztethető. Mezei természetben lévő fajtáinak magvai nem olyan nagyok (ez a *Vicia faba* var. *minor* eddig Erdélyből parasztkertekből nem került elő), a nagymagvú alfaj (ssp. *faba*) alakkörébe tartozik a tulajdonképpeni lóbab (var. *equina*), közepesen nagy magvakkal, és a nagy magvú var. *faba*, ez utóbbinak száz magva negyed kilót is nyomhat. A fajták különböznek a magvak színében és a hüvelyek szerkezetében is, ez utóbbi lehet felnyíló vagy zárt. A fajták értékét a magas fehérje- (25—33%) és szénhidrát-tartalom (kb. 50%) mellett a magvak mérgező anyagai (ciántartalmú vegyületek, csersavak stb.) is befolyásolják. Ezek az anyagok fajtánként változó mennyiségben a maghéjban vannak jelen, és mivel a főzés során elbomlanak, illetve a maghéjból kioldódnak, a főzővízzel kiönthetők és a főtt lóbab veszélytelenül fogyasztható. (Innen a közmondás: „A babot nem a levéért főzik!“) Az érett magvakat a kőkorszak óta fogyasztja az ember, részben kásának (Egyiptomban ma is fontos eledel), részben pedig lisztpótlónak. A nagy magvú fajták éretlen, zöld magvait vagy a fiatal zöld hüvelyeket zsírban párolva és különböző módon elkészítve Angliában ma is gyakrabban fogyasztják, mint a zöldpaszulyt.

Nyugat- és Közép-Európában a lóbab időszámításunk első évszázadai óta fontos termesztett növény volt. Európából mutatható ki először biztosan a kis magvú szántóföldi lóbab mellett a nagy magvú kerti változat megjelenése, amelynek jelölésére előbb a *Faba major*, a közlatinban pedig következetesen a *faba* név volt használatban. A *fabához*

hasonló hüvelyes növényeket (mindenekelőtt a *Vigna unguiculatá*) *fasioli* néven különböztették meg, jóval az amerikai *Phaseolus* fajok behozatala előtt. Szerepel a lóbab a legtöbb európai füveskönyvben, kiváltképpen részletesen Dodonaeusnak a gabonafélékről és hüvelyesekről írott munkájában.

A Kárpát-medencében való termesztése a bronzkorból, korai vasorból, a római időkből és a legutóbbi ezredforduló korából mutatható ki régészeti leletek alapján (Hartyányi—Nováki 1975). Az erdélyi adatok cáfolják Gaálnak azt a véleményét, hogy a középkori magyarság szántóföldön nem termesztette (Gaál 1978. 68).

A korai magyar nyelvű mezőgazdasági szakirodalom világosan megkülönböztette a *Phaseolust*, melyet *paszulynak* nevezett, a *Viciától*, amelyet *bab* névvel jelölt. Gáti István pl. így ír. „A bab legközelebb van hasonlatosságára nézve a paszulyhoz, noha a kórója másféle és a tsője is nagyobb. Ennek két esmeretesebb nemei vagynak, úgymint Egyiptomi és közönséges bab” (Gáti 1795. 77). Galgóczy szerint: „a bab, paszuly, borsó közönségesen el vannak terjedve” (Galgóczy 1855). Attól kezdve azonban, hogy a botanikusok számúzték a magyar hivatalos növénynevek közül a *paszuly*-t, az adatok összekavarodtak, és ha nem áll ott az értelmet pontosító latin név, a XX. században már nemigen lehet tudni, hogy a *bab Vicia* fábra vagy *Phaseolus vulgaris*ra vonatkozik-é.

A SzT. első kötetének anyagában szerepel ugyan a *bab* címszónál Cseh Zoltán figyelmeztetése nyomán lehetőségként a 'Vicia faba' értelmezés, az adatok mellett azonban mégis a mai *bab* (román *fasole*) áll jelentésként. Holott a XVII. századi adatok és helynevek bizonyosan és kivétel nélkül a *Vicia fábra*ra vonatkoznak, ott pedig, ahol a XVIII—XIX. században együtt termesztették a *Phaseolust* és a *Viciát*, ott külön fel is tüntetik őket ilyenformán: 1715: „Vagyon mostan az Táblákban ... Ugorka, Borsó, Bab és Fuszulyka“. De szerepel az adatok között a babszem mágikus felhasználásának emléke a babszemmél való varázslás formájában: 1724: „...a jó dajka tsak az babot tudja vetni bizony számot ad rolla talám engemetis ő babonált meg az bab vetéssel ezért volt olyan rosszul és megmondja Kigyelmed hogy az babot megfordítsa hogy haza mehessen mert nem árt nekem az ő babja Isten velem senki ellenem. Az Kotsáris számot ad a bab adásról, a Dajka hazud, mert ő vetette az babot“ (Gerend).

Melius Péter herbáriumában négy esetben hivatkozik a babra, minden esetben leírások összehasonlítására szolgáló, közismertnek tekintett növényként (pl. „hüvelykéje vagyon mint a borsónak, babnak ...“). Szerepel a bab a Schlägli-szójegyzékben, Murmelius és Calepinus szójegyzékeiben, Szikszai Farbricius Balázs szótárában, Clusius növényjegyzékében és Pápai Páriz *Pax Corporis*ában, valamint 60 receptben Lencsés György orvosi könyvében, az *Ars Medicában*: hol magvát, hol lisztjét, hol virágát használják. Bornemisza Anna *Szakácskönyvében* (1680) több ételrecept alapeleme (Lakó 1983, 164: 18, 21, 30).

A lóbabtermesztés folytonossága ma sem szakadt meg Erdélyben, részben a falusi termelőknek köszönhetően, részben mert nemesítésével hivatalból is foglalkoztak. E nemesítési munka előkészítése során 1950-ben még Románia több vidékén megfigyelhették a hagyományos lóbabtermesztést, és az összegyűjtött tájfajtákat felhasználták a nemesítési

programban. Saját népi növényismereti gyűjtéseinkben Erdélyből inkább csak a Székelyföldről kerültek elő magpróbák, és ezzel egybehangzóak Rab János alsógyimesbükki, valamint Pálfalvi Pál csiki adatai is.

Kalotaszeg területéről az egykori lóbabtermesztésnek csak az emlékeit sikerült kimutatni, részint a földrajzi nevekből (*Babosvögy*: Nk, *Babvögy*: Kp), részint a ma is élő növényismeretből. Íme hogyan őrzi az emlékezet az egykori lóbabot, eltűnésének idejét, hajdani felhasználását: Damoson úgy tudják, 50—60 évvel ezelőtt libát tömtek vele, Magyarbikalon a harmincas évekig természetették, Kisbácsban arra emlékeznek, hogy megsütötték és ették, mint a tökmagot, inaktelki adatközlőnk szerint 1945—46-ban még volt a nagymamának, megfőzték főzeléknek és fakanállal ették. Magyarlétán 1940-et tekintik az eltűnés hozzávetőleges idejének, előtte kávénak is használták, megfőzték, tudják, hogy borzas szőrű hüvelye volt. Emlékeznek még rá Jegenyén, Bogártelkén is. Bánffy-hunyadon már köznyelvi hatásra lóbabnak nevezte adatközlőnk, a negyvenes években még természetették. Román adatközlőink közül is többen emlékeztek a bobra (De, Mi, Nş, St).

A magyar szak- és köznyelv babnak a *Phaseolus*-nemzetség Közép- és Dél-Amerikából hozzánk került fajait nevezi. A megnevezésben mutatkozó kezdeti bizonytalanság után, ahogy az új növény terjedni kezd a lóbab és a borsó rovására, a neve is állandósul, persze nem egyöntetűen. A Duna—Tisza közén, valamint a magyarországi Dunántúl északi részén, akárcsak a köznyelvben és a növénytani szakirodalomban, a *bab* vált a *Phaseolus* nevévé, a Dunántúl déli részén és az erdélyi Lozsádon pedig a *borsó*. A Tiszától keletre más nyelvekből kölcsönzött szavak terjedtek el: a szerb-horvát eredetű *paszuly* (a Tiszától egészen az erdélyi Domokos, Felsőtők, Kide, Magyarbikapus vonaláig). Az erdélyi regionális köznyelvben is ez használatos. Ettől keletre a román eredetű *fuszujka* szó terjedt el (a keleti székelységben *fuszujka* változatban). (Érdeemes megjegyezni a nyelvi kölcsönhatás érdekes példaként, hogy Erdély elég nagy részén a magyarok a román nyelvre visszavezethető *fuszujka* névvel jelölik a növényt, a románok pedig a magyar eredetű *păsulă* szóval.) A *paszuly* és a *fuszujka* izoglosszája területünket is két részre osztja: az északkeleti Nádas menti rész a *fuszujka*-zónához tartozik, a tájegység többi része a *paszuly*-zónához (ez is jellegzetesen olyan szóföldrajzi jelenség, amely alkalmas annak megítélésére, hogy mennyiben tartozik Kalotaszeg néprajzilag, nyelvileg a Mezőséghez). A terület középpontjában fekvő (mintegy az izoglosszán elhelyezkedő) Kiskapuson az alakkeveredéssel létrejött *puszujka* használatos.

Két újvilági társához, a kukoricához és a burgonyához hasonlóan a *paszuly* már a múlt század végén fontos szerepet játszik a táplálkozásban. Felhasználják népi gyógyászati szerként, sőt ha nem öröklí is a lóbabhoz fűződő mágikus hiedelmeket, a népmesébe is bekerül. Az egyik ketesdi népmesében éppen az ősi hitvilág jellegzetes motívumát, az égis erő fát helyettesíti „égis erő paszul“-ként (vö. Kovács 1943, II, 74).

Aligha van nálunk még egy gazdasági növény, amelynek olyan változatos, formagazdag alakköre volna köztermesztésben, mint a *paszuly*nak. A házasítás folyamán még az őshazában kialakultak a kis és nagy magvú változatok, majd megjelentek ennek az eredetileg magasra felfutó, lágyszárú kúszónövénynek a törpe (gyalog, bokros) változatai

is. Európában a nemesítőket a hüvely alakja, nagysága, színe és a hüvely falának szerkezete is érdekelte, mivel a zöldpaszuly kedvelt és fontos táplálék lett. Érdekes preferenciák, táplálkozási szokások is kialakultak ezzel kapcsolatban: Nyugat-Európában például inkább a hengeres, zöld hüvelyű fajtákat, a mi vidékeinken egészen a legutóbbi időkig a lapos és sárga hüvelyű fajtákat kedvelték, nyilván azzal a megszorítással, hogy ne legyen szálkás, azaz a hüvely fala ne tartalmazzon emészthetetlen cellulózlemezeket, kötegeket.

Nagyon változatos a paszulymagvak alakja és színe, a leggyakoribb magformákat és mintázatokat a melléklet fényképén mutatjuk be. Ha választ keresünk arra, hogyan alakulhatott ki a paszulymagvak héjának szín- és formagazdagsága, mindenekelőtt azzal kell tisztában lennünk, hogy a paszuly önmegtermékenyülő növény. Ez azt jelenti, hogy mindig ugyanannak a virágnak a pollenje kerül a bibére, nincs (illetőleg csak véletlenül lehet) kereszteződés. Ennek az a következménye, hogy a paszuly „tisza vonalakat” alkotva szaporodik, és ezek a tiszta vonalak megőrzik sajátos tulajdonságaikat. A házasítás és nemesítés folyamán az eltérő termelési tulajdonságú, eltérő értékű vonalakat (helyi vagy nemesített fajtákat) éppen a mag alakotani jellegzetességeinek alapján tartották számon. Ez az évezredek során az árnyalati eltérések megfigyelése, megkülönböztetése, fenntartása és kiválogatása révén a mai valóban csodálatraméltó formagazdagsághoz vezetett. A változatosság alapjában bonyolult genetikai szabályozottságok (együthható gének sorozatai) állnak (I. Szabó 1985, Szabó—Dankanits 1978).

A hazai parasztkertekben termő paszulyok változatossága régóta foglalkoztatta a mezőgazdászokat és a botanikusokat, ennek ellenére csak a hivatalosan termesztésre ajánlott fajták helyzetét ismerjük úgy-ahogy. Felméretlen még az ország különböző vidékein parasztkerti termesztésben lévő fajták változatossága. Az adatgyűjtés szükségességét Topa és Nyárády már 1957-ben hangsúlyozta a Románia flórájáról írott monográfia 5. kötetében. A paszulytermesztés kérdése ismételt felmerült különböző mezőgazdasági tanácskozásokon. Az érdeklődés egyébként nemcsak nálunk növekvő, hanem Európa-szerre mindenütt, és különösen ott, ahol a lakosság fehérjeellátásában a növényi eredetű fehérjének van fontos szerepük. Megjegyzendő, hogy az amerikai fejlett indián kultúrák kialakulása nem utolsósorban azért volt lehetséges, mert éppen a legértékesebb, egymást jól kiegészítő élelmiszernövényeknek, a kukoricának és a paszulynek, valamint a töknek és burgonyának az együttes termesztésével fehérjében, szénhidrátokban, olajban és vitaminokban gazdag, bő termést tudtak betakarítani. Aki nyitott szemmel jár ma a falusi háztáji kertekben, gyakran megfigyelheti nálunk is ezt a hatékony és kiegyensúlyozott növényegyüttest.

A paszulyfajták hazai elterjedésére vonatkozó ismeretek elmélyítése végett gyűjtésünk során külön is kitértünk a paszulyok biológiai változatosságára és elnevezéseire. A helyi fajták adatait agrobotanikai szempontból, a neveket nyelvészetileg is feldolgoztuk (Péntek 1978), a fajták megoszlását különböző csoportok szerint táblázatban szemléltettük. A táblázatból látható, hogy a feldolgozott próbák közel 70 százaléka a futó- vagy karóspaszulyok csoportjába tartozik, és mindössze a típusok 30 százaléka gyalogpaszuly. Ez a karós típusok táplálkozásbeli fontosságát

hangsúlyozza, és arra hívja fel a figyelmet, hogy ezek nemesítése is fontos lenne. 17 karós- és 13 gyalogpaszuly mindössze egy esetben került elő, 38 karós, valamint 13 gyalog típus gyakorisága pedig 0,1% alatt volt, ezeket a ritka típusokat az esetek többségében az eltűnés veszélye fenyegeti.

Területi megoszlás szempontjából leggyakoribb az általában *lapos fehérnek* nevezett karós típus (ezt leginkább kukorica közt termesztik!), és a *gyalog gránát* kerti paszuly. Ezek majdnem minden pontról előkerültek. Érdekes volt a típusok gyakoriságának megoszlása is: egyes falvakban sok érdekes típust gyűjthettünk (A, Mv, St), másutt viszont kevesebb és közönségesebb típusokat (B, P). Ismét másutt, elsősorban a hegyi falvakban a paszuly hiányzik a kerti vetemények közül, nem viseli el a zord alhavasi klímát, különösen a kora nyári fagyokat.

A hivatalosan tűzbabnak nevezett fajt (*Ph. coccineus* — *bivalypaszuly*) dísnövényként és fogyasztásra egyaránt termesztik, ezért elsősorban a virág és a mag színét tartják számon. A rá vonatkozó népi név rendszerint összetett szó: *bivalypaszuly*, *bivalyfuszujka*. Az előtag a magvagnak a szokottnál nagyobb méretére utal.

A közönséges paszulyinak a népi növényismeret is két fajtacsoportját különíti el: a karóst és a *gyalogot*. Az egyes fajtákat rendszerint jelzős nevek jelölik. Ezek a jelzők többféle információt tartalmazhatnak. Legáltalánosabbak azok, amelyek a növény termetére, formájára vonatkoznak (ezek talán nem is annyira fajtanevek, mint inkább fajtacsoport jelölői). Ilyenek a már említett karós és gyalog jelzők, utalhat aztán a jelzői előtag a termesztéssel kapcsolatos körülményre, mivel a termesztő számára mindig fontos ezeknek az ismerete. Így a termesztés helyére: *kerti, mezei*; az érés idejére: *korai, késői, hamartermő, tavaszi* stb.

A fajta azonosítása mégis leginkább bizonyos külső jegyek alapján történik, mivel a válogató előnyben részesíti azt, amit jól meg tud különböztetni. Az elnevezés ezért gyakran a mag színére utal mint genetikai jelölőre: *fehér, kék, fekete, tarka* stb., aztán a mag méretére: *kis, nagy* stb.; a mag formájára: *lapos*. Lényegesek a hüvely külső jegyei is, a hüvely színe: *sárgacsövű, aranycsövű, zöldcsövű*, a hüvely formája: *lapos, hosszú* stb., a hüvely rostos volta: *inas*.

Az elnevezések másik csoportjában a jelzői előtag az azonosítást nem teszi lehetővé, a néprajz és az agrobotanika számára mégis lényeges információt közölhet. Például azt, hogy honnan való az a fajta: *fehérvári, fumei, geszterágyi, szováti, hunyadi, körösfői, krasznai, mérai, váradi* stb.

A metaforikus, képszerű elnevezésekben az emóciónak, az érzelmi mozzanatnak van döntő szerepe. Legfeltűnőbb bennük a képzelet, az asszociáció merészsége, a gúny, az ironia, sőt az önironia is, amikor szinte külön „paszulyvilág” jön létre az emberről, az emberi testrészekről, öltözetről stb. elnevezett babokból. Ebben az emberiesített babvilágban van *ténsasszony, kisasszony, katona*, van *köldökös*; van, amelyik *pofonvágott*; népviseletbe is felöltöztetik, így lesz *muszujos, piros kötős*, de ruháját végül is elnyüvi, *rongyos* lesz, vagy (a hibridjellegeket mutató fajta) éppenséggel *csalfa, kurva*. A képszerű elnevezések sajátos csoportját alkotják a személynévi (leggyakrabban keresztnévi) eredetűek. Az is a pozitív érzelmi viszonyulás, sőt a gyöngédség jele, hogy többnyire női

névvel jelölik az egyes babfajtákat: *Bözsi, Erzsike, Ilona, Juliska, Kati* stb.; de vannak férfinevűek is: *Béla, János, Marciféle* stb. Ezek a legtöbb esetben azoknak a nevéket hordozzák, akik először termesztették, először tették ismertté azt a babfajtát egy szűkebb közösségben. Végül is ez magyarázza a női nevek gyakoriságát is, hiszen elsősorban a nők gondozták a veteményeskertet.

A BURGONYA

„Földünk ama nyolc gazdasági növénye közül, melyek a világ fő mezőgazdasági terményeit szolgáltatják, hét faj a gabonafélék közé tartozik. A nyolcadik viszont, mely az előbbieknél is nagyobb termést hoz, noha kisebb összterületen termesztik, egy gumós növény, a burgonya.“ Ezzel indítja nemrég megjelent összefoglaló tanulmányát N.W. Simmonds (1976) skóciai növénynevelő.

A hazai termesztés jelentős hányada Erdélyből kerül piacra, ezen belül a Barcaságban, a Csíki- és a Háromszéki-medencében van a burgonya hazája. Ez nem véletlen, hiszen ez a növény a perui és a bolíviai Andok csapadékos hegyvidékéről került Európába. Ott az Andokban viszont ismeretlen indián törzsek ősi növénytermesztő munkája, éles megfigyelőképessége és gondossága nyomán alakult át egy mérgező gumót fejlesztő vad növényfaj értékes termesztett tápláléknövényé.

A *burgonya, krumpli, pityóka* egyértelmű nevek az erdélyi ember számára, de nem ugyanahhoz a nyelvi réteghez tartoznak. Mi lappanghat mögöttük? Vajon a nevek kialakulása összefüggésbe hozható-e a növény hazai elterjedésének történetével?

A burgonya legősibb nevei az Andokban élő bennszülött indián törzsek nyelvén keletkeztek. Ezek közül Mándy és Csák monográfiája (1965) csak egyet említ, a *papas*-t. Ebben a szóban mi, gyermeknyelvi emlékeinkkel, az étel hangulatát érezzük, azt viszont nem tudhatjuk biztosan, hogy ugyanilyen hangulatú volt-e a szó az indiánok számára is.

Európában a burgonya valószínűleg több, de legalább két úton kezdett terjedni a XVI. század folyamán. Főbb európai neveit etimológiai összetartozásuk alapján néhány csoportba sorolhatjuk. Az egyik csoportba az angol *potato*, a francia *patate*, az olasz *patate* és a spanyol *patata* tartozik. Ezek valószínűleg abból a félreértésből származnak, hogy egy másik gumós növény, a *batáta* nevével használták a burgonya jelölésére. Ez a névcseré azért mehetett végbe, mert a batátát a mérsékelt égövön nem lehet termesztetni.

Egy másik csoportba tartoznak azok a metaforikus nevek, amelyek a gumó alakjára, nagyságára és helyzetére vonatkoznak, ezek szinte valamennyi európai nyelvben megvannak tükörfordításként: magyarul földi *alma, földi körte*, románul *mere de pămînt, pere de pămînt*, franciául *pomme de terre*, olaszul *pomi de terra*, németül *Erdapfel*, de ugyancsak a földben képződött gumóra utal a cseh *zemák* és a lengyel *zemiak* elnevezés is. Egy harmadik csoporthoz tartozik az olasz *tartuflo*, a francia *tartoufle*, a német *Kartoffel*, a lengyel *kartofla* és még sok más hasonló név.

A magyar nyelvű szakirodalomban hivatalos névként uralkodó és az irodalmi nyelvben is általános a *burgonya*. Ez összefügghet a *Burgundia* (francia *Bourgogne* — olv. *burgony*) vagy az olasz *Borgogna* földrajzi nevekkal. Figyelemreméltó azonban, hogy ezek köznevesült, 'krumpli' jelentésű formáját az európai nyelvekből nem ismerjük. De olasz kapcsolatra utal az is, hogy a *burgonya* név először a Baranya megyei nyelvjárásban jelent meg, és bizonyára a nyelvújítás tette szak- és irodalmi nyelvivé.

A magyar nevek egy másik csoportját a köznyelvnek tekinthető *krumpli* és nyelvjárási alakváltozatai (*kolompér, krumpri, kumpri* stb.) alkotják. Ezek a szavak — ellentétben a szakirodalomban is itt-ott felbukkanó, erőltetett magyarázattal, amely a név eredetét a lecsüngő gumók kalimpáló mozgására, kolompolására próbálja visszavezetni — a német, elsősorban bajor-osztrák *Grundbirne*-vel (= földi körte) hozhatók kapcsolatba. Ennek első előfordulását 1768-ból jelzi a TESz. Az elsőként 1778-ból adatolt és főként az erdélyi nyelvjárásban elterjedt *pityóka* szó bizonytalan, valószínűleg hangfestő eredetű.

A népi nevekkkel ellentétben a burgonya tudományos neve, a *Solanum tuberosum* szerencsére egyértelmű, a társnevek jóformán teljesen kikoptak a szakirodalomból. Ezek közül az egykor érvényes *Lycopersicon tuberosum* Mill. a burgonya és a paradicsom közeli rokonságára utal.

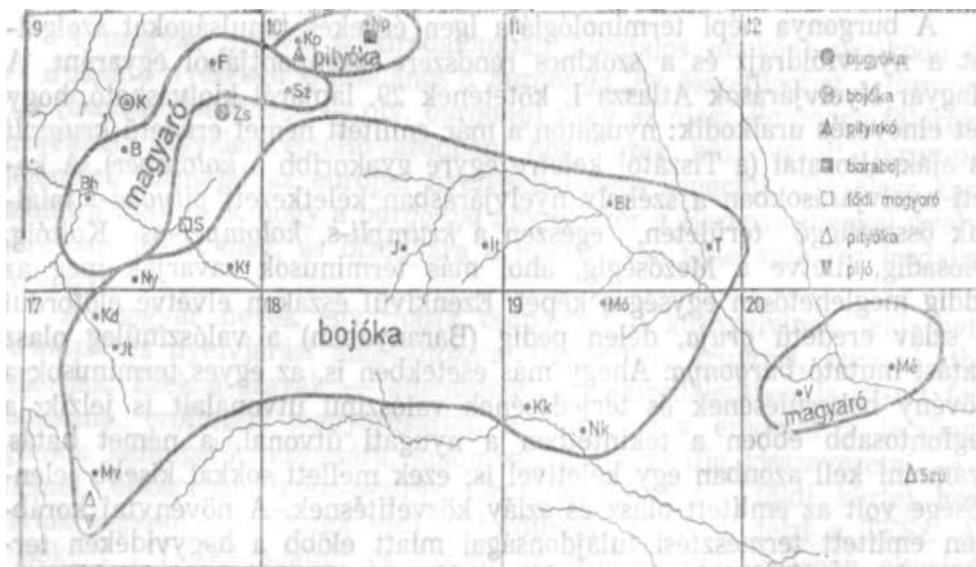
A Kárpát-medencébe először 1654 táján kerülhetett be a burgonya, és valószínűleg a német egyetemekről hazatérő magyar diákok hozták magukkal. A források említik, hogy ebben az időben börtönbe vetettek Németországból hazatérő protestáns teológusokat, és az ellenük felhozott vádpontok között az is szerepelt, hogy tarsolyukban burgonyát találtak.

A termesztés azonban csak jóval később és nagy nehézségek árán indult meg. A szakirodalom 1769-et tekint az erdélyi burgonyatermesztés kezdetének (Gaál 1978. 333). Ebben az évben végezte el Zilahy József és báró Bánffy Farkas azt a próbát, amelynek az volt a célja, hogy megállapítsa: lehet-e burgonyából valami tápláló eledelt előállítani. „A kísérlet be is vált, mert felerészt búzalisztból is ugyanannyi burgonyából, vagy kétrész búzalisztból s egyrészt burgonyából sikerült is valami kenyérhez hasonló süteményt előállítaniuk. A tagoknak be is mutatta, de azok azt vizenyősnek találták, amit a túlságos víznek tulajdonítottak, mely elkészítésénél használtatott. Ellenben az elnök által bemutatott, szintén burgonyából készült pálinkát ihatónak ítélték“. (Magyar Gazdaságtörténeti Szemle 1898. 299). Kazinczy Ferenc 1816. évi erdélyi útján a gyűjtési területünkhöz tartozó Bogártelkén juhtejet és „pityirkót“ vacsorázik, nem kapván más eledelt a faluban (vö. Kósa 1980. 55). Érdekes, hogy a burgonya *pityirkó* nevét mi Kispetriben jegyeztük le, Bogártelkén ma bojóka a neve.

A múlt században egyébként az 1815. évi nagy éhínség után terjedt rohamosan el Erdélyben; tudjuk, hogy elterjesztése érdekében sokat tett az Erdélyi Gubernium is. A termesztési fogások elsajátításával párhuzamosan fokozatosan emelkedett a termésátlag. 1914-ben már érezhető volt a Barcaság vezető szerepe. Az egész Kárpát-medencében ezen a területen voltak a legnagyobb termésátlagok: 85 mázsát is betakarítottak kataszteri holdanként.

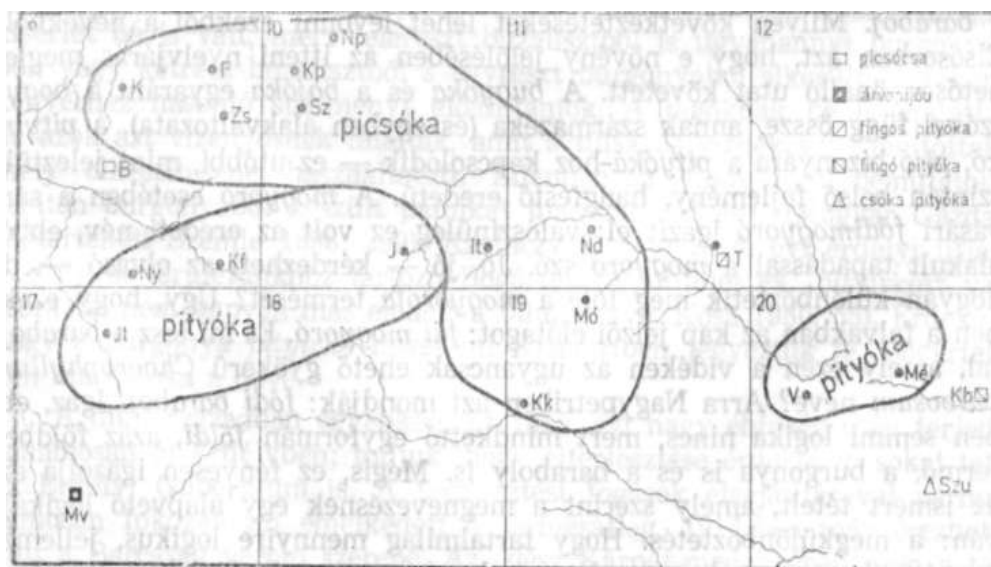
A burgonya népi terminológiája igen érdekes tanulságokat szolgáltat a nyelvföldrajz és a szókincs rendszere szempontjából egyaránt. A Magyar Nyelvjárások Atlasza I. kötetének 29. lapjáról kiolvasható, hogy két elnevezés uralkodik: nyugaton a már említett német eredetű *krumpli* és alakváltozatai (a Tiszától keletre egyre gyakoribb a *kolompér*). A keleti nyelvjárásokban a székely nyelvjárásban keletkezett *pityókát* találjuk összefüggő területen, egészen a *krumplis, kolompér-os* Koltóig, Diósadig, illetve a Mezőségig, ahol más terminusok zavarják meg az addig meglehetősen egységes képet. Ezenkívül északon elvétve előfordul a szláv eredetű *gruja*, délen pedig (Baranyában) a valószínűleg olasz hatást mutató *burgonya*. Ahogy más esetekben is, az egyes terminusok a növény bekerülésének és terjedésének valószínű útvonalaikat is jelzik: a legfontosabb ebben a tekintetben a nyugati útvonala, a német hatás, számolni kell azonban egy keletivel is; ezek mellett sokkal kisebb jelentősége volt az említett olasz és szláv közvetítésnek. A növényfaj korábban említett termesztési tulajdonságai miatt előbb a hegyvidéken terjedt el, az alföldi részeken csak a múlt század végén (napjainkban is vannak hegyvidéki falvak, ahol egyebet szinte nem is termesztnek, mint zabot, rozst, burgonyát; gyűjtőterületünkön ilyen Kis- és Nagy-dongó).

Az Erdélyre érvényes nyelvföldrajzi képet Murádin László vázolta föl (Murádin 1975). Ebből kitűnik, hogy az említett egységes nyugati és keleti zónákat, a *krumpli* és a *pityóka* birodalmát a Mezőség és Kalotaszeg bontja meg a maga helyi terminusaival. Saját részletes gyűjtésünk adatai alapján a kalotaszegi szóföldrajzi helyzetet mutatjuk be részletesebben. Mit találunk ezen a viszonylag kis területen? Összesen nyolc önálló terminust, a 27. ábrán látható földrajzi eloszlásban. A terület közepén a legelterjedtebb a *bojóka*. Bánffyahunyadon és néhány vele szomszédos faluban, valamint Vistán és Mérában a *magyaró, mogyoró* használatos, Sárvásáron a *fődimogyoró*. A keleti (Ml, Tl, Szu) meg az északi peremen a *pityókát* találjuk. Feltűnik még rajtuk kívül Zsobokon a *bugyóka*, Kispetriben a *pityirkó*, Magyarvalkón a *pijó*, Nagypetriben a *baraboj*. Milyen következtetéseket lehet levonni ezekből a nevekből? Elsősorban azt, hogy e növény jelölésében az itteni nyelvjárás meglehetősen önálló utat követett. A *bugyóka* és a *bojóka* egyaránt a *bogyó* szóval függ össze, annak származéka (és egyben alakváltozata), a *pityirkó*, *pijó* bizonyára a *pityóká*-hoz kapcsolódik — ez utóbbi, mint jeleztük, szintén belső fejlemény, hangfestő eredetű. A *mogyoró* esetében a sárvásári *fődimogyoró* igazít el: valószínűleg ez volt az eredeti név, ebből alakult tapadással a *mogyoró* szó. Jó, jó — kérdezheti az olvasó —, de hogyan különböztetik meg tőle a *mogyorója* termését? Úgy, hogy ezekben a falvakban az kap jelzői előtagot: *fái mogyoró*. És mi lesz a *baraboj*-jal, amely ezen a vidéken az ugyancsak ehető gyökerű *Chaerophyllum bulbosum* neve? Arra Nagypetriben azt mondják: *fődi baraboj*. Igaz, ebben semmi logika nincs, mert mindkettő egyformán *földi*, azaz földben termő, a burgonya is és a baraboly is. Mégis, ez fényesen igazolja azt az ismert tételt, amely szerint a megnevezésnek egy alapvető logikája van: a megkülönböztetés. Hogy tartalmilag mennyire logikus, jellemző egy terminus, az sokszor még a tudományos terminológiában sem fontos — miért volna az éppen a népnelvben?

27. ábra. A burgonya (*Solanum tuberosum*) magyar elnevezései Kalotaszegen

A *pityóká*-val sem éppen egyszerű a helyzet. Azért nem, mert néhány kalotaszegi faluban nem a burgonyának, hanem egy másik, tápláléknövényként „sikertelennek“ bizonyult dél-amerikai gumós növénynek, a csicsókának (*Helianthus tuberosus*) a jelölője (28. ábra). A népi elnevezések rendszerűségét igazolja viszont az, hogy egyetlen ponton sem találtunk példát rá, hogy ennek a két növénynek azonos volna az elnevezése, azaz több értelmű volna a terminus. Mint ahogy a burgonya említett elnevezései sem igazi szinonimák, mivel különböző falvakban fordulnak elő (tulajdonképpen földrajzi heteronimák), így a *pityóká* többértelműsége sem mutatható ki ugyanannak a falunak a nyelvéből, ezért ez inkább földrajzi heteroszémiának minősíthető. Azon a néhány ponton, ahol a burgonyának is *pityóká* a neve, ott a *Helianthus tubero-*

28. ábra. A csicsóka (*Helianthus tuberosus*) magyar elnevezései Kalotaszegen

sust, azaz a csicsókát jelölő *pityóka* megkülönböztető jelzői előtagot kap: *füngő-* vagy *füngős pityóka* (Kb, T, Tl), *édes pityóka* (B), *árpapityóka* (Mk), *árvapíj* (Mv). Az *árva-* előtag ebben az esetben a növény kevésbé értékes voltára utal, az *árpa-* talán ebből alakulhatott népetimológiával. (A *csicsóka* többi kalotaszegi nevével most nem foglalkozunk, Murádin említett tanulmányában részletesen elemzi őket.)

Anélkül, hogy részletes elemzésükbe bocsátkoznánk, megemlítjük, hogy a vidék román nyelvjárásában is feltűnően változatos a burgonya neve (mint ahogy az egész román nyelvterületen az). A legelterjedtebb a *pére de pămînt* és még inkább az ebből tapadással alakult *pére*. A terület nyugati részén feltűnő *picióci* és a nádasi *crümple* magyar eredetű, az egeresi *ciulíne* korábban más növények neveként már ismert volt (Borza 1968 szerint legalább egy tucat növény neveként bukkan föl különböző pontokon). A dongói és a kececeli *goațe* valószínűleg metaforikus eredetű, a román akadémiai nagyszótár szerint a Nyugati Érc-hegységben ez a szó 'manó, mumus' jelentésű.

A fajtanevek tanúsága szerint a Kalotaszegen legelterjedtebb, legkedveltebb fajta az *Ella* és *Gülbaba* (*Baba* néven is), aztán a *hópehej* (*hópej*), a *sárga bojóka* (külön így is: *dongai sárga*), a *kifli*, a *nyári rózsza* és a *rózsza*, felbukkan még ezenkívül a *csegezi*, a *cserepeshaju bojóka*, a *fontos pityóka*, a *kik bojóka*, a *Titóé fêle* (korán termő, Jugoszláviából való), a *vásárhelyi piros*, a *Nániék fêle*, a *veres bojóka*, a *takaromány-bojóka*. Ismertebb román fajtanevek: *círlibe* (ez a *Gülbaba* átvétele), *bor-séne* (az Ellával azonos), *pére albe*, *pére de vară*.

A népi táplálkozásban napjainkban is a burgonya az egyik legfontosabb növény. Igaz, az ismert szólás szerint, „se jó, se rossz, mint a (sült) krumpli“ vagy „mint a krumplileves“, a finnyáskodót, válogatóst pedig azzal intették, hogy „megennéd te még a krumplihaját is“. Kalotaszegen is szinte mindennapi étel a *bojókatokány*, a *bojókale*. A *sült* és a *főtt bojóka* is kedvelt étel volt. Ősszel a mezei munkát végzők és a pásztorok parázsban sütötték a krumplit. Nagy jelentősége van a takarmányozásban, disznóhizlalásban is.

Viszonylag fiatal növény ahhoz, hogy külön hiedelemvilág alakulhatott volna ki körülötte. A folklórba is inkább az említettekhez hasonló szólások, közmondások, találós kérdések révén jutott be. Az álomszuszék emberre azt szokás mondani, hogy „Kialusza a krumplit a földből“, az alaptalanul hengegőre meg azt, hogy „Úgy kihúzza magát, mint egy szem krumpli két zsákban“. Talán a hajdani új növény furcsasága, elsősorban az, hogy a földben szaporodik, magyarázza a vele kapcsolatos találós kérdéseket. A népi gyógyászat is hasznosítja. Azon kívül, hogy dietetikus ételként ismerik, felhasználják lázcsillapítóként, a levét gyomor-bántalmak, fekély ellen isszák.

TÖKFÉLÉK

Az a növénycsoport, amelyet a továbbiakban terminológiai és néprajzi szempontból elemzünk, elsősorban a népi ismeretben alkot szűkebb egységet, botanikai értelemben nem teljes rendszertani egység. A *tök* terminussal Kalotaszegen mindenekelőtt a *Cucurbita* fajokat jelölik,

aztán a *Lagenaria sicerariát* (lopótök, szívótök) és a *Bryonia albát* (főditök, hivatalos nevén: büdös gönye, románul: *cucurbătea*). Az utóbbit kivéve mind termesztett növények. A *Cucurbiták* az Újvilágból kerültek Európába, így viszonylag későn illeszkedtek be az európai növénytermesztés hagyományos rendszerébe, fokozatosan hódítottak teret a népi táplálkozásban. A *Lagenaria* domesztikációja eléggé talányos: azok közé az egészen ritka kivételek közé tartozik, amelyek vagy az óvilági és újvilági kultúrák hajdani kapcsolatát igazolják, vagy a közöttük lévő párhuzamosságot, termesztése ugyanis kimutatható a korai perui kultúrákban, Afrikában és Indiában. A belőle készült vastaghéjú tökedények Európában is már a neolitikumban használatosak voltak (vö. Dr. Kós 1979. 40.).

Az Amerikából átkerült termesztett növények, így a *Cucurbiták* is átalakították a korábbi népi és hivatalos terminológiát, nem csoda hát, hogy csak találgatásokra vagyunk utalva, mit is jelölhetett az 1405 körüli időkből való Schlägli-szó jegyzék „cucurbita: tők” adata, mint ahogy az sem világos, mit jelölhetett eredetileg a valószínűleg szláv nyelvekből átvett magyar szó. Annyi bizonyos, hogy sem a latin *Cucurbita*, sem a szláv *tikva*, sem a magyar *tök* nem jelölhette a mai értelemben vett *Cucurbitákat*, valószínűleg inkább a *Lagenariát*, a *Citrullust* (görög-dinnyét), esetleg más, vadon termő növényeket.

A XVI—XVII. századtól fokozatosan végbement az újonnan megismert tökfélék nyelvi és tárgyi integrációja az európai és a magyar népi kultúrába is, az idők folyamán aztán jelentős helyet vívott ki magának elsősorban a táplálkozásban, a *Lagenaria* szárított termése továbbra is megmaradt főként mint edény (kobaktök) és mint borszívó eszköz, és szinte mindegyik tökfélét alkalmazta a népi gyógyászat is. Lássuk részletesebben előbb a terminológiát.

A növénycsoport összefoglaló neve, a *tök* szűkebben csak a *Cucurbiták* jelölője. Mint említettük, valószínűleg déli szláv eredetű (vö. TESz.), de eredetileg éppen a *Cucurbitákra* nem vonatkozhatott. A *Cucurbita* fajokat, alfajokat mind a magyar köznyelv, mind a kalotaszegi népi nyelv jelzős szerkezetekkel különíti el, jelző nélkül inkább csak a *C. pepóra*, azaz a disznótökre vonatkoztatják. A *C. pepo* népi nevei még: *takarmánytök*, *disznótök* (a *takarmány-* előtag a felhasználásra utal, a *disznó-* előtag részben a növény kevésbé értékes voltát jelzi, részben azt, hogy mint takarmánynövényt elsősorban a disznókkal etetik). A román népi terminológiában szemben áll egymással az archaikusabb, népi *hírbán* az újabb, irodalmi *bostánnal*.

A *C. maxima* a sütőtök (a Felszegen nevezik így, az Alszezen a román eredetű *döblec* használatos). A román népi nyelvben: *dubliț* és *ludău*. A convar. *turbaniformis* neve Szucságon *törökkonty*. Két főzeléknövény tartozik még ide: a területen ritka *C. ficifolia*, a laskatök, Kiskapuson *dobruzsikai tők*, és az ennél elterjedtebb, ismertebb *C. pepo* convar. *oblonga*, a főzőtök, a román *dovlecei*. Ezek csak a legutóbbi időben váltak ismertté, így a zöldségtermesztésnek és a táplálkozásnak is egészen új elemei.

A *Lagenaria siceraria* a *lopó*, *lopótök*, *szívó*, *szívótök*: mindkét névben a felhasználásra utal az előtag: az ebből készült ismert eszközzel

szívták (lopták) ki a hordóból a bort, ritkábban az ecetet (ennek az eszköznek külön neve is van Kalotaszegen: *lihó*, *liju*). A románban a magyar eredetű *lupău* név használatos.

Néprajzi és terminológiai szempontból is elkülönülnek a dísztökök, amelyek a *C. pepo* alfajai. A convar. *microcarpina* neve: *dísztök*, a provar. *pomiformis alba alakú dísztök* vagy *sártök*, a provar. *pyriformis a körte alakú dísztök*, a provar. *verrucosa: höpörccsös sártök, gyöngyös dísztök, makk alakú dísztök* (román *hărbănaș cu crește*). A jellemző név itt az, amelynek jelzője valamihez hasonlítja a dísztököt.

A *Bryonia alba* neve *főditök* (csak Bánffyhunyon és Vistán ismert), Szászfenesen Györffy István egy 1935-ös adata szerint: *gyűrűvirág*.

A *tök* terminus tehát jelentésváltozáson ment át a *Cucurbita* fajok terjedésével. Megmaradt továbbra is egy nagyobb növénycsoport jelölőjeként, de szűkebben a *Cucurbiták* génuszneve, illetve csak a *C. pepót* jelöli. A növénycsoporton belül jelzős fajnevek alakultak ki, egészen kivételesen kölcsön szó került be a nyelvjárásokba (*döblec*), ez azonban nem szorította ki a magyar megfelelőt, hanem vele párhuzamosan használatos. A jelzős fajnevek jelzői az alapszó tapadásával gyakran főnevesülnek (*lopó*, *szívó*). A terminológiai változatosság inkább csak a jelzős fajnevekben feltűnő, egyébként a mozgás, a heteronímia leülepedett. Bizonytalan még az újabban terjedő dísztökök és főzeléktökök elnevezése.

A magyar—román nyelvi kölcsönhatás eredményeként a román nyelvben előfordul a magyar eredetű *lupău* (<*lopó*) a *Lagenaria* nevéként (ezt erősíthette a *ludău*, a *C. maxima* nevének alaki hasonlósága), a magyarban pedig román eredetű a *döblec*, a *C. maxima* neve.

Ez a növénycsoport fontos és változatos funkciókat tölt be a népi kultúrában. Szerepe van a népi táplálkozásban, használják állatok takarmányozására, használati tárgyakat, gyermekjátékokat készítenek belőle, embert, állatot gyógyítanak vele, dísznövényként esztétikai igényeket elégít ki, a róla mintázott írásos motívum része a díszítőművészet formakincsének.

A népi táplálkozásban a *C. maximának*, volt hagyományosan nagyobb szerepe: a múlt század végén Jankó János is említi, hogy főve is fogyasztják. Magyarvalkón most is főzik: előbb megtakarítják, aztán megvágják apróra, megfőzik, leszűrik, borsozzák, sózzák. Úgy fogyasztják, mint a krumplipürét. Leginkább mégis, mint a neve is mutatja, megsütve fogyasztják késő ősszel, miután a dér megcsípte. Bábonyban 20—25 darabot termesztettek házanként. A tökmagot nyersen és préselve fogyasztották. Régen olajat préseltek belőle (ennek román népi neve: *jufă*), azzal keverték a puliszkát.

A főzeléknövények közül a *C. ficifolia* egészen ritka, a *C. pepo* convar. *oblonga* valamivel ismertebb, városi hatásra terjed.

Állatok, főként disznók eledeleként elsősorban a *C. pepo*, a disznótök vagy takarmánytök használatos. Ebből természetesen a legtöbbet. Nyersen etetik, vagy ritkábban burgonyával együtt főzik.

A *Lagenaria* terméséből edényt, illetve borszívó eszközt készítettek. Kiszáritották, füstölték, hogy a szű ne bántsa, majd dróttal, vesszővel kiszedték a belét és a magvait. A convar. *gourda*, a palack formájú, be-

fűzött lopótök edénynek alkalmas. Víz, pálinka, liszt, tojás tartására használták. Kun-besenyő eredetű terminussal az alföldi és dunántúli pásztorok ezt nevezik *kabak*-nak, *kobak*-nak. Karcolással, véséssel, spanyolozással díszítették. XVI—XVIII. századi festményeken gyakran látnunk vándorokat, pásztorokat, akik az ivóedényként használt kobaktökök övükön, vállukon botra akasztva hordják. A pásztorok szerint frissen áll benne a víz. A csikászok *csíktök*-nek nevezett edényt készítenek belőle, amelyet fűzvezzőből csavart *kasornyába* tesznek, hogy kézben jól lehessen vinni. A mi gyűjtési területünkön külön nevét nem jegyeztük föl (ezt is *lopótök*-nek nevezik), nem díszítik, de magát az edényt használták folyadékok (főként olaj) tárolására.

A bunkószerű termést adó *convar. turbinatát* használták borszívó eszköz készítésére. Bogártelkén az I. világháborúig, Mákón a 30-as évekig, Bánffyhunyadon 1960 körül, Váralmásán, Zsobokon 1970-ig termesztették, Bábonyban és Ketesden a gyűjtés időpontjában is megvolt. Viszszaszorulása részint a szőlőtermesztés általános kalotaszegi eróziójával függ össze, részint pedig a bor színét is megmutató üvegszívó terjedésével.

A gyermekjátékok közül a *töklámpás* főként a *C. pepo* terméséből készült. A *tökfingó* vagy a néprajzi irodalomban ismertebb nevén: *tök-duda*, *töklevélszár oboa (síp)* szintén a *Cucurbiták* leveléből készült (a tökfingót 1946-ban jelezte Kiskapusról Faragó József). Ezek a gyermekjátékok is háttérbe szorultak az utóbbi időben.

A népi gyógyászatban a tökmagolajjal égett sebeket gyógyítottak, jónak tartották gyomorfájásra, gyomorgörcsre is, valamint magas vérnyomás ellen. Belsőfertőzés ellen a tökmagon lévő vékony *haját* főzték meg. A *főditök* gyökértörzsét kivájják, megtöltik zsírral, erjedni hagyják, azal kenegetik a szemölcsöt, pattanást (Bh). A szarvasmarháknak hashajtóként használták a tökmagolajat.

A népi kultúra esztétikai szférájában a dístököknek van szerepük, bár ez a szerep eléggé korlátozott. Viszonylag ritkák, egy-egy dísznövénykedvelő háznál bukkannak föl, és rendszerint könnyen kideríthető, hogy az utóbbi években hozták Szatmár vagy Várad vidékéről.

Összefoglalásként elsősorban azt emeljük ki, hogy bár ez a növénycsoport a népi kultúra szinte minden területén jelen van, ez a jelenlét a fejlődés, a mozgás egészen eltérő fokait képviseli: ebben a mozgásban az erózió, a visszafejlődés és az evolúció egyaránt jelen van. Mint feltűnő eróziós folyamat a *Lagenaria* termesztésének és felhasználásának háttérbe szorulása emelhető ki, az előbb jelzett okok következtében. Csökken a *C. maximának* a népi táplálkozásban játszott szerepe. Ma már viszonylag ritka a tökből készült gyermekjáték is. A legarchaikusabb réteget éppen a tökedények, borlopók képviselik, érthető, hogy a folyadékártalásra használatos ipari termékek ezeket szinte teljesen kiszorították. Gyakorlatilag eltűnt a tökmagolaj, ez pedig azt jelenti, hogy csökkent a töknek a népi gyógyászatban játszott szerepe. A mai élő kultúrában a tök mint takarmánynövény van jelen, nem tűnt el teljesen a népi táplálkozásból sem. Újnak tekinthetők, legalábbis Kalotaszegen, a dísznövényként terjedő *Cucurbita* alfajok. Így képviseli egy viszonylag szerény növénycsoport a kultúra elhaló, élő és új elemeit, az

archaikusat, a hagyományosat és a modernet, a visszafejlődést és a fejlődést. Eredetüket tekintve őrzik a közép-amerikai földműves kultúrák emlékét, ázsiai, afrikai, közép-amerikai növénytermesztők tapasztalatait, az európai földművelés adaptációs tevékenységét.

KERTI VIRÁGOK, DÍSNÖVÉNYEK

A növényismeret lényegében két összetevőből áll. Az egyik a növényvilág változatosságában való eligazodást segíti, a másik a gazdasági haszonra tekint. Teljes fajismeretre a tudományos rendszertan, tökéletes hasznosításra a növénytermesztés törekszik. A két törekvés közös gyökere, a népi növényismeret elsősorban jól felismerhető és hasznos vagy káros növényeket különböztet meg. A hasznosság fogalma azonban meglehetősen tág, illetőleg változó. Elsőrendű a gyakorlati, mindennapi életben való felhasználhatóság (táplálkozásra, festésre, gyógyításra stb.). De a közösség szempontjából hasznosnak minősülhet az esztétikai hatás is: az ember szépnek tart egy növényt, és igyekszik széppé tenni vele környezetét. A növények ezzel mintegy részévé válnak annak a szférának, melyhez a népművészet is tartozik, sőt a növényi motívumok révén megjelennek a díszítőművészetben és a népköltészetben is.

Az első lépés abban a folyamatban, amelynek során az ember felfedezi a növények szépségét, a spontán fajok, vad növények minősítése: szép, kevésbé szép, nem szép. A második lépés, ha a szép virágot csokorba kötve hazaviszik, vagy éppen gyökerestül szedik ki és otthon a ház körül elültetik. Ilyenkor már igyekeznek a legszebb példányokat kiválogatni, megkezdődik a háziasítás, a szelekció. Azok a növények tehát, amelyeket elsősorban szépségükért, illatukért, színükért gondolnak, külön csoportot alkotnak. A hagyományos paraszti életben ennek a növénycsoportnak, a dísznövénynek nem volt túlságosan nagy szerepe, még a kutatási területünkhöz tartozó Kalotaszegen sem, ahol pedig a közösségi művészet magasabb szintjének megfelelően az esztétikai igények az átlagosnál jelentékenyebbek voltak. A dísznövénykultúrát a viszonylagos szegényesség mellett nagy fokú megállapodottság, konzervatív kötöttség jellemezte. Ez a legjobb esetben megőrizte ugyan a hagyományos fajokat, a virágoskertek elhelyezését, beosztását stb., de egyben gátolta az újabb fajok bekerülését. A hagyományos paraszti életforma átalakulásával századunkban már fokozatosan elkezdődött több régi dísznövény háttérbe szorulása, a régi kertstílus felcserélődése, a dísznövényállomány gazdagodása. Ez a paraszti életforma megváltozásától sem teljesen független.

A dísznövénytermesztés tehát önmagában is határterület a mezőgazdaság és a művészet között. Nem energia- és anyagszükségletet fedez, hanem szellemi, esztétikai igényt elégít ki. A mezőgazdaság kialakulásában fontos tényező volt a dísznövénytermesztés megléte vagy hiánya, és ennek alapján némely szerzők megkülönböztetnek „virágos“ (Ázsia, Európa) és „virágtalan“ (Afrika, Ausztrália) domesztikációs övezeteket (Anderson 1960. 67—84). A „virágos“ övezetekben nagyjából párhuzamosan haladt a haszonnövények és a dísznövények bevonása a termesztésbe, és ezeken a területeken kultúrtörténetileg is jelentős virág-

kertészet alakult ki. A „virágtalan“ övezetekben, bár azok sem szűkölködnek díszes növényekben, a dísznövényeket nem vonták be a termesztésbe.

A mi kontinensünk a „virágos“ mezőgazdasági övezethez tartozik. A dísznövénytermesztés kultusza bizonyára ázsiai központokból terjedt el erre a vidékre, az ókorban elsősorban a Földközi-tenger medencéjének kedvező éghajlati viszonyai között fejlődött tovább, és magas szintre jutott a római birodalomban. Az ókor dísznövényei többnyire kolostorkertekben vészelték át a középkor évszázadait, majd a török virágkultusz fajaival és az újvilági dísznövényekkel kiegészülve, különösen a reneszánsz korával kezdődően Közép-Európában is elterjedtek (vö. Rapaics 1932, 1940/b).

A mi kutatásunknak az volt a fő célja, hogy felderítse, milyen szerepe és súlya van a dísznövénynek a hagyományos paraszti életformában, milyen térbeli és időbeli változások jellemzik a dísznövénytermesztést ezen a területen. A felmérés tehát inkább általános, átfogó jellegű, emiatt kevésbé volt lehetőségünk minden kérdés és jelenség részletes vizsgálatára. Emiatt valamely adatnak a hiánya egyik vagy másik pontról nem jelenti feltétlenül a faj hiányát is: lappanghatnak olyan fajok, amelyekről adatközlőinknek nem volt tudomásuk, vagy amelyek elkerülték figyelmüket. Fordított eset is van: a viszonylag bőséges adatolás néha inkább csak passzív ismeretet tükröz (pl. a levendula vagy a zsálya esetében), a fajra magára nem sikerült rábukkannunk. Sok esetben az ismeretek bizonytalanságát tükrözi egy-egy terminus több értelmű, illetőleg nyilvánvalóan téves használata, amikor pl. a *szinesviola*-t a *Cheiranthus cheirire* vonatkoztatják.

KISKERTI ÉS CSEREPES VIRÁGOK

Dísznövénynek tekintettünk minden olyan fajt, amelyet a ház körüli zöldterület kialakításában tudatosan felhasználnak, amellyel a lakás belsejét díszítik, és amelyet elsősorban formájáért, színéért, illatáért vagy a vele kapcsolatos kultikus szokásokért, hiedelmekért termesztenek. Az elhatárolás esetenként problematikus lehet, mert a dísznövények egy részét gyógyításra is használják (pl. *Aloe*), konyhakerti növényeknek is lehet díszítő szerepük (pl. *Phaseolus coccineus*), elvadult fajok gyommá válhatnak (pl. *Solidago*, *Artemisa annua* stb.), vad fajok pedig dísznövénné. Így a vad flórából került a virágoskertekbe például a *kúduláb* (*Narcissus stellaris*; E), a *kiknefelejcs* (*Myosotis palustris*; Gyv), a *gyöngyvirág* (*Convallaria majalis*; B), a *szappanvirág* (*Saponaria officinalis*; Zs), az *erdei ibolya* (*Anemone hepatica*; Zs), a *pünkösztirózsa* (*Trollius europaeus*; Mó), a *Joó ibolyája* (*Viola joói*; St) stb.

A terület dísznövényflórája több mint kétszáz fajt foglal magába, ami azt jelenti, hogy a Közép-Európában gyakori dísznövények mintegy 50 százaléka képviselve van. Ilyen közönséges fajok pl. a következők: bazsarózsafajok (*Paeonia*), Boldogasszony tenyere (*Chrysanthemum balsamita*), бүдöske (*Tagetes patula*), a dáliafajták (*Dahlia variabilis* cv.), fukszia (*Fuchsia hybrida*), harangláb (*Aquilegia vulgaris*), kandilla gólyaorr (*Geranium macrorrhizum*), kék nőszirm (*Iris germanica*),

kerti oroszlánszáj (*Antirrhinum majus*), mályvarózsa (*Althaea rosea*), Pelargonium-fajok (*P. zonale*, *P. radula*), pletyka (*Tradescantia albiflora*), sárgaviola (*Cheiranthus cheiri*), százszorszép (*Bellis perennis*) stb.

A fajok nagy többsége igen változó gyakoriságú. 73 faj a vizsgált pontok 25—75 százalékáról, 85 faj a pontok 5—25 százalékáról került elő. Falusi környezetben ezen a területen viszonylag ritkák, mindössze egy-két ponton lelhetők fel többek között a következő fajok: amerikai kövirózsa (*Escheveria gibbiflora*), császárkorona (*Fritillaria imperialis*), csüngő harangvirág (*Campanula isophylla*), háromszínű díszszulák (*Convolvulus tricolor*), japán keserűfű (*Polygonum cuspidatum*), klárrika (*Clarkia elegans*), kristályvirág (*Mesembrianthemum cordifolium*), lobélia (*Lobelia ermus*), Máriatövis (*Silybum marianum*), pintyő (*Cymbalaria muralis*), piros gyűszűvirág (*Digitalis purpurea*), sárga kokárdavirág (*Gaillardia aristata*), selyemmályva (*Abutilon striatum*), szobaiborostyán (*Senecio mikanoides*), vízipálma (*Cyperus alternifolius*) stb.

Nem kerültek elő, így hiányukkal jellemzik a területet a következő, Közép-Európában gyakorinak jelzett dísznövények: alkörmös (*Phytolacca americana*), csodaszem (*Senecio cineraria*), kerti ruta (*Ruta graveolens*), kukoricalevél (*Aspidistra elatior*), magyarparéj (*Celosia argentea*), piros len (*Linum grandiflorum*).

A dísznövényflóra funkcionális megoszlását vizsgálva azt állapíthatjuk meg, hogy a cserepes dísznövények a teljes dísznövényflóra kb. egynegyedét alkotják, 65 százalék körül mozog a kerti díszvirágok száma, és viszonylag alacsony, 10 százalék körüli a díszfák és díszcserjék számaránya.

Bár a falusi közösség funkciói sok tekintetben változtak, a dísznövényekkel kapcsolatos újdonságokat rendszerint ma is számon tartja. Azok is tudják, kinél van meg egyik vagy másik növény, ki hozott addig ismeretlen virágot a faluba, akik egyébként nem virágkedvelők. Kiskapuson mondták el például, hogy a Kolozsvár-Napocáról odakerült csodafűt (*Ricinus communis*) szinte az egész falu figyelte, hogy milyen nyílik. A szomszéd faluban látott virágokra is emlékeznek, tudják, milyen dísznövény van a tanítónál, a papnál stb. Ebben a tekintetben is vannak kiemelkedő egyéniségek, igazi megszállottai a virágoknak. Ilyen például adatközlőink közül a kispetri Rác János, a sztánai Boldizsár Jánosné Basa és a kalotaszentkirályi Lovász Anna.

A növények mozgási iránya tapasztalatunk szerint 10—40 évre visszamenőleg követhető a szájhagyományra alapozva. A legtöbb új dísznövény Kolozsvárról és Bánffyhunadról jut el a kalotaszegi falvakba, az itteni piacokról, de ismerősöktől, rokonoktól is. A bánffyhunyadi piacra sokféle virágot visznek a ketesdiek. Eléggé jelentős a mozgás a tájegység szomszédos falvai között is, például Andrásházáról Méréba, Mákóról Kiskapusra, Magyarvalkóról Gyerómonostorra stb. A környező tájegységek közül a Szilágyságnak van jelentősebb közvetítő szerepe. Gyakoribb az alkalmoszerű közvetítés távoli városokból is, ahol rokonok, ismerősök élnek. Így került Udvarhelyről Vistára a portula (*Portulaca grandiflora*), Lupényból Kispetribbe egy mályvarózsafajta (*Althaea rosea*), Marosvásárhelyről Bogártelkére a golgotavirág (*Passiflora coerulea*), Egeresre a csüngő harangvirág (*Campanula isophylla*) stb.

Sokféle oka, magyarázata lehet annak is, hogy kik és miért szeretnek egy virágot, kik és miért nem kedvelnek egy másikat, miért terjed vagy miért szorul vissza egy dísznövényfaj. A buszujokot (*Ocimum basilicum*), a káránzselt (*Tagetes*), a csokenást (*Tropaeolum majus*: B) inkább a románok termesztik. Erre utal egyébként az is, hogy a magyarok is inkább román nevükön ismerik ezeket a fajokat. Vannak más jellegű preferenciák is. Például a vallásos emberek a bibliai nevű virágokat kedvelik. Bábonyban csúf neve miatt nem kedvelik a tarka szépecskét (*Coreopsis tinctoria* — az ottani román nyelvjárásban: *ochiu curvii*). Kellemetlennek, „halottbűzűnek“ tartják a *ifrust* (*Artemisia annua*), ezért irtják a ház körül. Mint a következőkben látni fogjuk, a hiedelmek, szokások is befolyásolják egy-egy növény sorsát.

A tárgyalt növénycsoport általános díszítő funkcióján kívül nem hanyagolható el a közösség életében betöltött más szerepe sem. Vannak például alkalmak, amikor különleges díszekre van szükség, amelyek meghatározott dísznövényből készülnek. Ilyen a menyasszonyi csokor, ezt újabban városi hatásra több faluban a *Zantedeschia aethiopicá*ból kötik (neve is jelzi: *menyasszonyvirág* — Ro. *floarea miresei*). Győrmonostoron a románok fehér fagyöngyöt (*Viscum album*) kötnek az esküvői gyertyára. Több román faluban télizöld meténgből (*Vinca minor*) kötöttek koszorút a vőlegény kalapjára (Be, Bi, Sd). Általános szokás, hogy lakodalomkor zöldággal díszítik a ház kapuját, bejáratát. Akárcsak májusfaként vagy konfirmáláskor a templomban, ilyenkor is főként nyírfaágat használnak dísznek, ennek hiányában bükköt, gyertyánt, zelnicemeggyet (*Prunus padus*: Szu), hársfát (*Tilia*). A tortát az *Asparagus sprengeri* szárával díszítik (Nagykapuson a neve is: *tortadisz*), Nyárszón a fukszia (*Fuchsia hybrida*) leveléből. Körösfőn a *májvarózsát* (*Althaea rosea*) teszik dísznek az esküvői pánkós kosarakra. Konfirmáláskor virággal díszítik a templomot, Nyárszón fehér kardvirággal, Körösfőn *szászszorszíppel* (*Bellis perennis*), Kispetriben zergeboglárral (*Trollius europaeus*), Ketesden heneve boroszlánnal (*Daphne cneorum*). Magyarbikalon télizöld meténgből (*Vinca minor*) kötött koszorú van a templomban.

Maguk ékítésére a kislányok koszorút fonnak többek között kék búzavirágból (*Centaurea cyanus*), zergeboglárból, közönséges csarabból (*Calluna vulgaris*) vagy parlagi macskatalpból (*Antennaria dioica*).

A hagyományos és leggyakoribb kalapdísz az árvalányhaj (*Stipa*), a rózsamuskátli (*Pelargonium radula*) és a májusi gyöngyvirág (*Convallaria majalis*). Alkalomszerűen, erdőjáráskor tűzték a kalapjukba a méhfüvet (*Melittis melissophyllum*: St). Havasi gyopárt is szereztek, a lány a legénynek ajándékozta (T).

A dísznövények azonban nemcsak díszítenek, hanem esetenként táplálnak, gyógyítanak is. A *rozsmarint*ből levest főztek, vagy levest ízesítettek vele, a *zsájával* (*Salvia*) Egeresen húst pácoltak, a majoránnával májast ízesítettek (Szu), a csombord pedig inkább fűszernövény, mint dísznövény. Még gyakoribb, mint a következő részben látni fogjuk, hogy a dísznövény egyben gyógynövény is.

Az elterjedés tekintetében a dísznövények esetében is meghatározó tényező a faj igényessége a talajjal, de különösen az éghajlati viszonyokkal szemben. Ebből a szempontból jól megkülönböztethető a mele-

gebb szilágysági, a hidegebb Kapus és Nádas menti és az alhavasi vidék dísznövényállománya.

A dísznövényeket általában a házak előtt az utcai kerítés felé eső kiskertben termesztik, utcai ágyásokat csak igen ritkán telepítenek (Kb, Kf. Kszt-Zt). A díszkertek nagy vonalakban két típusba sorolhatók: a) régi típusú parasztkertek, b) új típusú kertek. Az első típusra jó példa az a mogyorókereki kiskert, melynek jellemző fajai: *Paeonia officinalis*, *Iris germanica*, *Dianthus barbatus*, *Convallaria majalis*, *Geranium macrorrhizum*, *Hemerocallis fulva*, *Phlox paniculata*, *Typhoides arundinacea* var. *picta* és *Vinca minor*. A durván megmunkált kerítéssel körülvett kertecske díszfajainak többsége a hazai vad flórában is meglévő, közép-európai eredetű évelő növény. Jó dekoratív hatású csoportok alakíthatók belőle, e fajok általában nem igényelnek különösebb gondozást. Nem csupán a hagyományőrzés jele, hogy ma inkább idősebbek háza mellett látható ilyen kert, hanem azzal is kapcsolatba hozható, hogy ezek az igénytelenebb fajok mintegy kímélik az ember erejét. Ez azt jelenti, hogy életkortól függően ugyanaz a család is cseréli a dísznövényfajokat: ahogy fogy a ráfordítható energia, úgy kerülnek előtérbe az említett igénytelen fajok.

Új típusú díszkert példája lehet egy zsboki kiskert. Modern családi ház előtt rendezték be, az utca felől betonoszlopra rögzített rácskerítés határolja. Szegélyén magas növésű dáliaikat (*Dahlia variabilis subglobosum* és *subconvexum* típusok) és kardvirágot (*Gladiolus gandavensis*) ültettek, a belső ágyásokban kerti oroszlánszáj (*Antirrhinum majus*), őszszel pedig őszirózsa (*Callistephus chinensis*) díszlik, és ez a dísznövény-szegély gyakran zöldségeskertet zár közre. Az új típusú kertek jellemzői még a következő fajok: *Arabis alpina*, *Campanula medium*, *Primula pubescens*, *Aquilegia vulgaris*, *Dianthus plumarius*, *Dicentra spectabilis*, *Papaver orientale*, *Chrysanthemum maximum*, *Hosta plantaginea*, *Salvia splendens*, *Hydrangea macrophylla*, valamint több más, újabban terjedő, gondozást, téli védelmet, évenkénti újratvetést, újraültetést igénylő dísznövény.

A kertek e két alaptípuson belül számtalan egyedi változatot képviselnek. Ezeket csoportosítani csak megfelelő, az egész ország területére kiterjedő összehasonlító anyag birtokában volna lehetséges, ez azonban még a jövő feladata. Ígéretes feladat, mert a népi találékonyság és a kemény, majdnem spontán szelekció nagy díszítő értékű igénytelen ökotípusokat, jó fajegyütteseket, gazdaságos megoldásokat alakíthatott ki, amelyek a településrendezés szempontjából is figyelemreméltók lehetnek.

A dísznövényekre vonatkozó terminológiával kapcsolatban az előzőekben már említettük, hogy a növénynev őrizhet olyan hiedelmet, szokást, használati módot, amelyre adatközlőink már nem emlékeznek. Érdekes megfigyelnünk a nyelvjárásnak a virágnevekben is megmutatókozó metaforizáló hajlamát. A virágnevek használatában is megnyilvánuló erőteljes földrajzi heteronimitás (soknevűség) is részben a metaforizáló hajlam eredménye. Hogy miért alakul ki egyik-másik fajnak (mint pl. a *Zinnia elegans*nak) sok neve, másnak meg szinte egyöntetű az elnevezése (pl. *Rudbeckia laciniata*, *Iris germanica*, *Convallaria maialis*, *Geranium macrorrhizum*), erre vonatkozóan két okot emelnénk ki: az egyik a faj

változatossága (éppen a *Zinnia* esetében a változatok annyira eltérők lehetnek, hogy csak hozzáértéssel állapítható meg a fajazonosság), ez rendszerint névváltozatossággal is együtt jár; a másik a bekerülés módja: honnan, hányféle forrásból, hányféle úton, milyen közvetítéssel került a faj a vidékre.

Két olyan jelenségre hívnók még fel a „figyelmet, amely a dísznövény-kultúrában a terminológia szintjén végbemenő dinamikus folyamatok következménye. Az egyik az új növények (rendszerint idegen eredetű) nevének beilleszkedése, illetőleg a beilleszkedés nehézségei. Az újabban terjedő *Asparagus*-nak például szinte minden faluban más névváltozata van, más-más irányba fordult változata: *aszpirántus* (Mé), *aszparándusz* (Mó), *eszperánus* (K), *eszperátus* (E, Kb), *ákszparánt* (Jt) stb. Ezek az elferdített nevek vezetnek el aztán, ha valamelyik egy más szó irányában „értelmessé“ fordül, a népetimológiás nevekhez.

Rendszerint a jelentés szintjén is konfliktus alakul ki a növény hagyományos régi és megismert új neve között. Nem alakul ki tartós szinonímia a két terminus között, hanem a két név más-más jelentésre: fajra, fajcsoportra specializálódik, tehát a szinonimadifferenciálódás törvénye érvényesül. Így a *Pelargonium*-fajok közül a hagyományosabb *P. zonalét* és *P. radulát* a *muszkáté* (*muskátli*), illetőleg ennek jelzős változatai jelölik, a *P. grandiflorum* és *P. peltatum* jelölője a *pelárgónia*, illetőleg ennek jelzős változata (vö. Murádin 1967). Ehhez hasonlóan a *Dahlia*-fajok közül általában a *D. variabilis subconvexum* a *dália*, a többi — bár nem következetesen — *görgina* (illetőleg valamilyen *görgina*). A románban is találunk ehhez hasonló jelenséget. Ott például a *rug/ruji* rendszerint igénytelenebb „parasztrózsák“ (*Rosa multiflorum* csoport) neve, a *trandafir* és jelzős változatai a nemesebb, ún. tearózsa fajtáké (*Rosa odorata* hibridek).

Vizsgálataink alapján az alábbi következtetésekre jutottunk:

(1) A terület mai dísznövényflórája viszonylag gazdag, de az egyes falvakat és a belső alegységeket tekintve korántsem egyöntetű. Több hagyományos faj teljesen eltűnt vagy eltűnőfélben van, erőteljes az új fajok beáramlása az előbbiekről rovására.

(2) A dísznövénykultúra szempontjából a vizsgált területen belül három alegységet lehet elkülöníteni: a) északnyugati részen az Almás völgyét, b) a Kapus és a Nádas mentét, c) a Gyalui-havasok falvait.

(3) A legtöbb dísznövény az a) és b) alegységhez tartozó falvakban van. Jóval kevesebb fajt természetnek a mostohább természeti viszonyok közt lévő havasalji falvakban.

(4) Az utóbbi fél évszázad gyökeresen megváltoztatta a hagyományos parasztkertek fajösszetételét, elhelyezését. A régi típusú kertek helyét fokozatosan új, városi, polgári hatást mutató kiskertek foglalják el. Ebben a tekintetben határozott párhuzamot lehet kimutatni a kertkultúra és a lakáskultúra között.

(5) A dísznövénytermesztés családi közösségre tartozó feladat: a család egészének, ritkábban a család egyetlen tagjának egyéni hajlamához, igényeihez, becsvágyához igazodik. A közösség még számon tartja, de egyre korlátozottabb mértékben képes ezt irányítani és ellenőrizni. A meglévő dísznövénytartalék közösségi felhasználása nagy lehetőségeket tartogat a települések képének szebbé tételére.

(6) Meglehetősen nagy mennyiségi és minőségi különbségek észlelhetők falvanként a dísznövényismeretben. E különbségek okai csak alapos helytörténeti ismeretek birtokában tárhatók fel.

(7) A növények terminológiájának és a fajokhoz kapcsolódó hiedelmeknek további beható vizsgálata támpontokat adhat a terjedés dinamikájának követéséhez is. Az egyöntetű elnevezésű fajok bizonyára egy irányból fokozatosan terjedtek el a területen; nagy elnevezésbeli változatosság esetén a különböző vidékekről történő, egymástól független utakat követő, elszigetelt beáramlás valószínűsíthető.

A TEMETŐK NÖVÉNYZETE

Felmérésünk során — ha csak tehattük — összeírtuk a temetők dísznövényeit is (erre nézve l. Balassa 1973b). A kalotaszegi temetők többnyire kerített, kerített és árkolt vagy csak árkolt típusba tartoznak. A kerítés inkább csak a főkapu környékén zárt, egyébként, különösen a kaputól távolabbi, hátsó részeken a kerítésen keresztül lehet bejutni a temetőbe. A sírkertet gyakran csak az árkolás mentén kialakított élősövény védi. A kerítés mentén is gyakran ültetnek élősövényt, amelynek leggyakoribb fajai a tövises, tüskés ágú vadrózsa, galagonya és kőkény (*Rosa canina*, *Crataegus monogyna*, *Prunus spinosa*), közte fagyal- és kecskerágóbokrokkal (*Ligustrum vulgare*, *Euonymus europaeus*), de megjelenik a spontán flórában egyébként elő nem forduló birsalma (*Cydonia oblonga*), a Krisztustövis (*Gleditsia triacanthos*), az ördögcérna (*Lycium halimifolium*), az akác (*Robinia pseudacacia*), valamint az orgona (*Syringa persica*, *S. vulgaris*). Az élősövényekben gyakran felnő a kőris (*Fraxinus excelsior*) és a hárs (*Tilia cordata*), újabban a bálványfa (*Ailanthus altissima*) és a vadgesztenye (*Aesculus hippocastanum*) is. Ez utóbbi öregebb példányaikat inkább néhány újabb temetőben találtuk (pl. Bh, E).

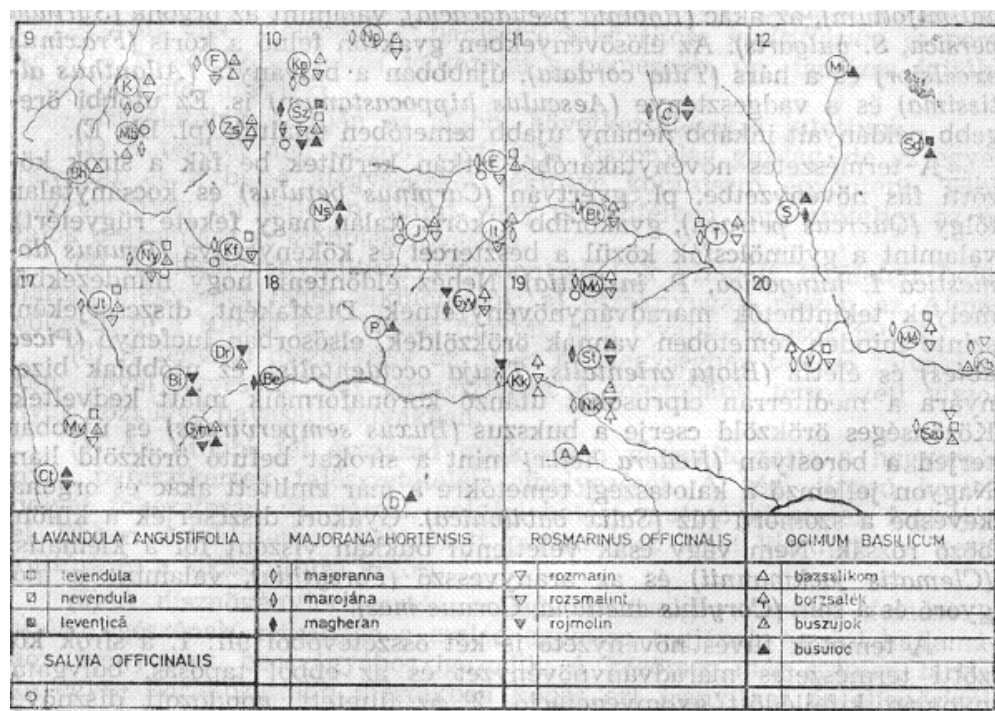
A természetes növénytakaróból ritkán kerültek be fák a sírok közötti fás növényzetbe, pl. gyertyán (*Carpinus betulus*) és kocsánytalan tölgy (*Quercus petraea*), gyakoribb a kőris (talán nagy fekete rügyeiért), valamint a gyümölcsfák közül a besztecei és kőkényszilva (*Prunus domestica* f. *hungarica*, *P. institia*). Nehéz eldönteni, hogy mindezekből melyek tekinthetők maradványnövényzetnek. Díszfaként, díszcserjeként szinte minden temetőben vannak örökzöldek, elsősorban lucfenyő (*Picea abies*) és életfa (*Biota orientalis*, *Thuja occidentalis*), ez utóbbiak bizonyára a mediterrán ciprusokat utánzó koronaformáik miatt kedveltek. Közönséges örökzöld cserje a bukszus (*Buxus sempervirens*) és újabban terjed a borostyán (*Hedera helix*) mint a sírokat befutó örökzöld lián. Nagyon jellemző a kalotaszegi temetőkre a már említett akác és orgona, kevésbé a szomorú fűz (*Salix babilonica*). Gyakori díszcserjék a különböző rózsák. Nem vagy csak véletlenül bukkan viszont föl a klematisz (*Clematis jackmannii*) és az aranyvessző (*Forsythia*), valamint a mogyoró és a som (*Coryllus avellana*, *Cornus mas*).

A temetők füves növényzete is két összetevőből áll: 1. a sírok közötti természetes maradványnövényzet és az ebből taposás, bolygatás nyomán kifejlődött gyomvegetáció, 2. az ültetett, gondozott dísznövények, amelyekből a hantokon néhol állandó növénytakaró, „dísznövény-

zet“ is kialakult. A természetes füves növénytakaró több temetőben azért érdemel különleges figyelmet, mivel összetételében őrizheti a környék természetes vegetációjának emlékét. Erősen szántott és legeltetett határok esetében a kaszált temető és a kaszált gyümölcsöskert az, ahol még gazdag szénafűnövényzet található. Ez a takarmánynövények géntartalékainak a kutatása szempontjából sem jelentéktelen.

Ma már nehéz eldönteni, mikor kezdődött el a temetőkertek dísznövénnyel való beültetése. Tény, hogy a régi temetők, mint pl. a nádas-daróci, jóformán virágtalanok, a hantokat réti fű borítja. A természetes flórából is számos faj emlékőrző, díszítő értékű. Tapasztalatunk szerint pl. differenciális kaszással és átültetéssel is segítették a gólyaorr (*Geranium pratense*), nyúlárnyék (*Asparagus officinalis*), gyöngyvirág (*Convallaria majalis*) vagy a baracklevelű csengettyűke (*Campanula persicifolia*) és más csengettyűkefajok fennmaradását, elszaporítását.

Csak feltételezni lehet, hogy némely dísznövények már a reneszánsz kertkultúra erdélyi térhódításával megjelenhettek a sírhantokon is. Ma jóformán csak a sírkertekben találtunk (és ott is csak ritkán) istenfűt (*Artemisia abrotanum*) és orvosi zsályát (*Salvia officinalis*), többnyire idős asszonyok sírján, mint az elholt kegyeletére megőrzött kedvenc virágot. A körösfői vagy a magyarbikali temetőben található elvadult Boldogasszony-lapu (*Tanacetum balsamita*) populációk szintén régi ültetésre vallanak. Gyakori a temetőkben az archaikusabb jellegű dísznövények közül a *Geranium macrorrhizum*, *Mathiola incana*, megjelenik a *Majoranna hortensis* és a *Rosmarinus officinalis*, megannyi mediterrán díszfaj (29. ábra). Ezek a fajok jelentenek a legrégebbi, talán reneszánsz ha-

29. ábra. Néhány illatos levelű termesztett növény elterjedése és szóföldrajza

gyománnyokat őrző sírdíszeket. Arra nem találtunk adatot, hogy a temető élősvényében mindenütt gyakori ürömfajoknak (*Artemisia vulgaris*, *A. annua*) szerepük volna a halottkultuszban.

A sírokon megjelenő dísnövények egy csoportját nehéz aszerint minősíteni, hogy régebben vagy újabban váltak temetői díszekké; ilyen többek között a sisakvirág (*Aconitum cammarum*), harangláb (*Aquilegia vulgaris*), szakállas szegfű (*Dianthus barbatus*), tüzesliliom (*Hemerocallis fulva*), kék nőszirm (*Iris germanica*), muskátli (*Pelargonium zonale*), bögrevirág (*Platycodon grandiflorum*), szappanvirág (*Saponaria officinalis*), kúszó varjúháj (*Sedum spurium*). Némelyek, mint pl. az *Aconitum*, *Aquilegia*, *Hemerocallis*, *Sedum*, *Sempervivum*, még a múlt századi, intenzívebb polgári hatás előtt jelenhettek meg a temetőkben.

Bármennyire gyakoriak és közönségesek, mégis határozottan újabb keletűnek érezzük az őszirószát (*Aster*), a kerti százszorszépet (*Bellis perennis*), a nemes margarétát (*Chrysanthemum latifolium*), a kardvirágot (*Gladiolus gandavensis*), az erdei csillagfürtöt (*Lupinus polyphyllus*), a nefelejcsét (*Myosotis arvensis*), a petúniát (*Petunia atkinsiana*) és az árvácskát (*Viola witrockiana*). Ugyancsak újabb keletű, de az előbbieknél ritkábban, alkalmasszerűen jelenik meg a sírokon a szívvirág (*Dicentra spectabilis*), a bazsarózsa (*Paeonia*), a bugás lángvirág (*Phlox paniculata*), a primula (*Primula pubescens*), a gypjas nyúlfüle (*Stachys byzantina*), valamint a tulipán (*Tulipa gesneriana*).

Némely fajok, mint pl. az *Armeria alpina*, *Lobelia erinus*, *Monarda fistulosa* a virágoskertekben meg sem jelentek, vagy a területen olyan ritkák, hogy a gyűjtés során először (vagy éppen kizárólag) a temetőben bukkantunk rájuk. Ezek, valamint más, csak üvegházban termesztett és a sírokra időlegesen kerülő fajok a temetők díszítésének legújabb szakaszára jellemzőek.

Városi hatásra terjedt el az utóbbi két-három évtizedben a halotti koszorú; az élő- vagy művirágból készült koszorúkat is többnyire onnan rendelik. Nagyobb hagyománya van annak, hogy ha fiatal legény vagy lány hal meg, társai maguk készítik a koszorút. Általában télizöld meténgből (*Vinca minor*) készül, Vistán piros csipkebogyót és pattogatott kakast fűznek rá, Inaktelkén háromágú fára kötöttek kétszínűvirágot (*Melampyrum bihariense*), szászát (*Vinca minor*) és pántlikát, néha pántlikafüvet (*Phalaris arundinacea* var. *picta*). Magyarfenesen az édesgyökérű páfrányt (*Polypodium vulgare*) szedik halotti koszorúnak.

Egy vidék temetőire nemcsak az lehet jellemző, ami a sírokon díszlik, de az is, amit nem ültetnek oda. Ez függvénye lehet a falu társadalmi rétegződésének is, de fontosabb talán az, hogy a sírokon díszlő virágok üzenetet is hordoznak. Az „illő — nem illő“ eldöntése kulturális hagyomány kérdése. A temetők egyre tarkábbá válása éppen a hagyományos jelentések feledésbe merülésének következménye. Arra azonban, hogy miért nem tartja odaillőnek egy-egy közösség egyik vagy másik fajt, meglehetősen nehéz választ adni. Egyeseket, mint pl. a *Fuchsia*, *Heliopsis*, *Oxalis* fajokat a természettechnikai nehézségek is kizárhatnak (telettési igény), de inkább a virág üzenethordozó funkcióját érezzük fontosnak. Azok a fajok, amelyek ritkák a temetőben vagy teljesen hiányoznak onnan, többnyire a lenge, „csiricsaré“ virágok közé tartoznak (pl. *Calendula officinalis*, *Gaillardia aristata*, *Impatiens*, *Ipomoea*,

Lathyrus odoratus, Atriplex hortensis, Celosia argentea, Coleus blumei, Nigella damascena, Mirabilis jalapa, Oxalis deppei, Papaver sp., Ricinus, Tagetes sp., Tropaeolum majus, Zinnia elegans). Talán ezeknek a virágoknak a világos, vidám pasztell és rikító sárga színe a legfőbb oka annak, hogy sírokra nem ültetik őket.

NÖVÉNYEK A NÉPI GYÓGYÁSZATBAN

A népi ismereteknek, a népi tudásnak és a népi hitvilág egészének a mindennapi lét gyakorlati kérdéseire kellett választ adnia. S mivel az ember mindennapi létét éppen a testi bajok, a betegségek keserítik meg leginkább, nem véletlen, hogy a gyógyítás számít a népi tudás és a tudomány első területének. Ez az elsőbbség a kultúrtörténeti — tehát az időbeli — és a fontossági sorrendre egyaránt érvényes. Az etnomedicina és a medicina viszonyát, akárcsak az etnobotanikáét és a botanikáét, szokás ma a tudomány fennkölt magasából, a ráció göggyével nézni és elutasítani a több ezer éves népi tapasztalat sokszor valóban naiv megállapításait, a természetfölöttinek tekintett betegségdémonokkal való hadakozást ráolvasással, szenes víz vetésével, imádságokkal — és növényekkel, amelyek közül soknak szintén természetfölötti erőt tulajdonít a népi hitvilág. A teljes elutasítás azonban semmiképpen nem indokolt, hiszen a népi tudás, a mindennapi tapasztalat és a tudomány között mindig közvetlen és kölcsönös volt a kapcsolat: a tudomány a népi tapasztalatokból indult ki, és napjainkban is gyakran ez a kiinduló pontja. A szakkönyvek megállapításai viszont újra beépülhetnek a népi tudásba. Ezt nagyon jól tudják a gyógynövények mai kutatói is. „Újabb gyógynövények felkutatására kitűnő kiindulópontot képez a népgyógyászat. A népgyógyászatban használt szerek éppen úgy ihletik a tudományos kutatót, mint ahogy a népművészet ihleti a képzőművészt, a népzene a zeneszerzőt. Ezért a népgyógyászati ismeretek megmentése hozzátartozik a hazai gyógynövénykutatáshoz“ — vallják a *Hargita megye gyógy- és fűszernövényei* című kiadvány szerzői (Csedő 1980. 24). A tudománynak éppen az a feladata, hogy kiszűrje a népi tudásból azt, ami hasznos, ami valós érték, elhatárolja attól, ami csak hiedelem (ami nem hasznos, de nem is káros, köznapi nyelven „babonás“ gyógymód, bár jól tudjuk, hogy pszichoszomatikus hatása még egy ráolvasásnak is lehet), és még inkább attól, ami káros, ami ártalmas. Ez a munka állandóan folyik, és nem csekély részt vállal belőle a kísérletes gyógyszertan marosvásárhelyi iskolája.

Mi itt nem vállalkoztunk az értékelésnek erre a kényes feladatára, sőt az adatok csoportosításában is némileg tanácstalanok vagyunk. Az adattárban a latin növénynevek betűrendjében követik egymást a népi gyógyászati adatok, receptek, ebben az összegező, felmérő részben észszerűbbnek láttunk más szempontot követni. A mi gyűjtésünkkel párhuzamosan folyt Kalotaszeg területén Kóczián Géza és munkatársai (Kóczián et al. 1977), valamint Vasas Samu gyűjtése (Kovács 1976, Vasas 1985). Mindkét gyűjtés eredményeit feltüntettük adattárunkban a megfelelő forrásjelzéssel, sőt a továbbiakban az anyag áttekintését is Kócziánék csoportosítása szerint végezzük el. Ők a növényeknek tulajdo-

nított, vélt vagy valóságos hatást vették alapul, és ez többé-kevésbé egybeesik a megszokottabb, betegségek szerinti csoportosítással. A hatás-tani értékelésben az ő megállapításait követjük. Helyszűke miatt nem ismétljük meg növényenként a rájuk és a Vasas gyűjtésére való hivatkozást, a recepteket sem részletezzük, a latin név alapján mindez megtalálható az adattárban.

EMBERGYÓGYÁSZAT

A központi idegrendszerre ható altatóként, nyugtatóként használják főként csecsemőknek, gyerekeknek a mák gubójának (*Papaveris caput*) főzetét, cukorral ízesítve. A mákalkaloidok központi idegrendszeri bénító hatása közismert, ezért a főzet alkalmazása ártalmas, veszélyes (Bh, Gym, J, Kk, Kszt-Zt, Mb, Mv, Nk, T). — Szédülés, epilepszia ellen füstölnek az ördögűzőként számon tartott ösztörüs veronikával (*Veronica chamaedrys*; a tiszta román lakosságú Mihályfalván jegyeztük le). Zsombokon kék iringóval (*Eryngium planum*) füstölték a csecsemőt, ha „felsírta magát”. Fejfájásra nyers burgonyát reszeltek, ruhába csavarva a fejre tették (Nk), ugyanígy járnak el Nyárszón a tormával (*Armoracia lapathifolia*), Bábonyban a kapotnyak levelével (*Asarum europaeum*). — A többszörösen felcsavarodott, *szélkalánnnyélnak* nevezett fával az óra járásával ellentétes irányban kell dörzsölni a fejet, így is ki lehet csalni a hiedelem szerint a szédülést, a *káptyásságot*.

Gyakori a bolondító beléndek (*Hyosciamus niger*) magjának fájdalomcsillapítóként való használata. A fájós fogat párolják vele (Kd, Kf, Mb, Mó, Mv, Ny). — Nyárszón a lyukas fogba sós kenyérbelet tesznek. — Ugyancsak a fogfájás csillapítására való az a mágikus eljárás, amelyet 1893-ban Wlisslockiné közölt. Ez az általunk nem azonosított *farkasgégevirágot* használja fel mint egy mágikus rítus eszközét (l. a népi növénynevek jegyzékét!).

Kócziánék Magyarvalkóról jelzik, hogy a maszlagos nadragulyát (*Datura stramonium*) pálinkába teszik, „hogy bolonduljanak meg”. A növény fő alkaloidja, a hiosciamin rendkívül veszélyes, kábító anyag. Szucsági adatközlőnk számolt be róla, hogy Csomafáján italba tették az oleander (*Nerium oleander*) levelét, hogy leszoktassák az alkoholoról a férfiakat, ám ez a kísérlet majdnem halált okozott.

A simaizomgörcs-oldók közül elsőként az alkaloidtartalmú vérehulló fecskefüvet (*Chelidonium majus*) említjük. Herbáját pálinkában áztatják 2—3 napig, ezt használják gyomorgörcs esetén (Mb). Ez a szer is nagyon veszélyes, mert a drog rendkívül mérgező.

Általános görcsoldó hatásúak az illóolajat és más felületaktív anyagokat tartalmazó növények. Teának főzik meg gyomor- és bélgörcs ellen a megtisztított hagymát (*Allium cepa*), esetleg köménymaggal (*Carvi fructus*) és ánizsmaggal (*Anisi vulgaris fructus*) együtt (Bh, Gym, J, Kszt-Zt, Mb, Mv), szintén teának használják a galagonya (*Crataegus*) virágját és termését (Mb), a körislevelű ezerjófüvet (*Dictamnus albus*: Ny), az orbáncfüvet (*Hypericum perforatum*: J), a foltos véryomfüvet (*Hypochoeris maculata*: Kszt-Zt), az orvosi székfű (*Matricaria chamomilla*: Bh) és az akác (*Robinia*: Ny) virágzatát, a menta (*Mentha* sp.)

herbáját (Gym, Mv). A fekete bodza (*Sambucus nigra*) virágzatából készült teát cukorral ízesítve használják gyomorfájás esetén (Mb). Kisgyerekek gyomorgörcsét az ánizs (*Pimpinella anisum*) terméséből főzött teával enyhítik (Bh, Kk). Hasonló hatást tulajdonítanak a citromkocsord (*Peucedanum oreoselinum*) magjából főzött teának (Mb), a Kovács Somától közölt, nem azonosított *anyalevél* (Ny) és a szénamurva teájának (Gy).

Pálinkába teszik a százforintos földpe (*Centaurium erythraea*) herbáját, ezt isszák gyomorfájás, -görcs esetén (Gy, Gym, J, Kk, Kszt-Zt, Mv). Hasonló hatású pálinkás kivonatot készítenek a barátságzűzből (*Dianthus carthusianorum*: J), vagy pedig borsos (*Piper nigrum*) pálinkát isznak (J, Mv). Görcs oldására használják a tökmagolajat (*Cucurbita*), valamint a dióbélből (*Juglans regia*) kisajtolt olajat (Mb). Bánffyhunyadon a megreszelt murek (*Daucus carota* ssp. *sativus*) levét isszák hasgörcsre. Szélhajtó és így görcsoldó hatású a káposztalé: savanyításakor sót tesznek bele és több fűszert: kaprot, hagymát, borsot, csombordot.

Hatásosnak vélik azt is, ha fokhagymát nyeletnek a beteggel (Bh) vagy ha a nagy útifű (*Plantago major*) fiatal levelét nyeletik le olajosan (V). Sőt a népi gyógyászat külső kezeléseket is alkalmaz hasonló céllal: a megvagdalt zöld fejes káposztát (*Brassica oleracea* convar. *capitata*) tejben, ruha közé téve borogatásra használják gyomorfájdalmak ellen (Gy); a fájós hasra teszik a petrezselyem (*Petroselinum crispum*) megmelegített herbáját (Gym), a fekete nadálytő (*Symphytum officinale*) tejben megfőzött gyökerét (Gy). Gyermekszülés után hínárral borogatták a hasfalat (Ny).

A szív és az érrendszer betegségeit is leggyakrabban teákkal, növényi kivonatokkal gyógyítják. Enyhe szíverősítőnek, nyugtatónak elsősorban a gyógynövényként hivatalosan ajánlott szűrös gyöngyajak (*Leonurus cardiaca*) herbájából főzött teát használják (Bh, Gy, Kp, Mb, Nk, Ny, Szu). Gyors szívverés (tachycardia) esetén a cickafark (*Achillea millefolium*) teáját isszák. Hatásosnak tartják ilyenkor a nyers citrom (*Citrus limon*) fogyasztását is (Mb).

Az érrendszeri betegségek közül talán leggyakoribb, már-már népbetegségnek számít a magas vérnyomás. Erre és az érlemezésedésre a leghatásosabbnak tartott gyógyító növény a fokhagyma (*Allium sativum*); ezt a klinikai kísérletek is igazolták. A fokhagymát nyersen eszik, vagy összetörik, szesszel felöntik, állni hagyják, éhgyomorra 10–15 cseppet vesznek be. Hasonló hatást tulajdonítanak a veszélyesen mérgező, bénító hatású fehér fagyöngynek (*Viscum album*): a bogyókból készített pálinkás kivonatot isszák (Bh), megszáritott leveléből teát főznek (Bh, Szu), a megszáritott bogyóból készül a tea (J), vagy ez utóbbit csomborddal együtt főzik teának (Mv). Teát főznek továbbá a mezei katáng (*Cichorium intybus*) herbájából (Mv, Ns), a közönséges orbáncfűből (*Hypericum perforatum*: Gym), a fehér árvacsalán (*Lamium album*) herbájából (Kszt-Zt), a babérlevélből (*Laurus nobilis*: J), a fekete ribizke (*Ribes nigrum*) leveléből (Bh, Kk, Mb, Nk), a csombord (*Satureja hortensis*) herbájából (Bh, J, Mb, Mv), a kakukkfűből (*Thymus*: Ct), a nagy csalán (*Urtica dioica*) herbájából (Mv), a megszáritott kukoricahajból (*Maydis stigma*: Bh, Mb), a fehér bab hajából (*Phaseoli legumen*: Bh, J). Vérnyomáscsökkentő hatásúnak tartják a szilvapálinkát (Mv), illetőleg az olyan szilvapálinkát, amelybe petrezselyemlevelet (*Petroselinum crispum*: T) áztat-

tak. A görcsoldóként már említett tökmagolajat vérnyomás csökkentésére is alkalmasnak tartják (Mb). Alacsony vérnyomás esetén a fekete ribizli és a kökény (*Prunus spinosa*) borát használják (Bh, J, Mb).

Az itt felsorolt növények közül a tudomány a gyöngyajak, a fokhagyma és a fehér fagyöngy hatását igazolta. Ez utóbbi a központi idegrendszerre ható vérnyomáscsökkentő és szívre ható szer. A felsoroltak között találunk vizelethajtó drogokat, ezek közvetve a vérnyomást is csökkentik. Egyébként a gyógyteák használata orvosi szempontból nem ésszerű, ellenkezőleg, korlátozni kell a felesleges folyadékbevitelt. A fekete ribizli és a kökény bora étvágyjavító, roboráló hatású.

Vizelethajtó, vizeletfertőtlenítő hatású teát főznek a mezei zsurlóból (*Equisetum arvense*: A, Gy, Kf, Kk, Mb, Nk, V), az orvosi somkóróból (*Melilotus officinalis*: Nk), a kocsordból (*Peucedanum*: Mv, Ns), a mádárkeserűfűből (*Polygonum aviculare*: Gy, TI), a rozmarintból (*Rosmarinus officinalis*: Mv). Az orvosi székfűnek (*Matricaria chamomilla*) a virágzatából főzik a teát (Bh), a zabnak (*Avena sativa*) a magvaiból (Mv), a petrezselyemnek a gyökeréből és a magjából is (Gym, Mv, Nk), az áfonyának a leveléből (*Vaccinium myrtillus*: P), a cseresznyének (*Prunus avium*) a szárából (Bh, Gym, Mv, Nk).

Feltűnően sok növényt használ a népi gyógyászat a légúti megbetegedések gyógyítására. Ezek között vannak egyszerű köhögéscsillapító, köptető hatású szerek és olyanok, amelyek egy-egy betegség sajátos gyógyszerei. Az előbbieket aszerint fejtik ki hatásukat, hogy a növény milyen anyagokat tartalmaz. Főként nyákos és keserű növényi részek alkotják például a következő szerek hatóanyagát: a patika párlófű (*Agri-monia eupatoria*) megszáritott virágjából főznek köhögéscsillapító teát (Gym), aztán az útifű (*Plantago*) szárából (Nk, P), a keskenylevelű lóromból (*Rumex stenophyllus*: Nk), a martilapu (*Tussilago farfara*) megszáritott leveléből (Bh, Mb); a martilaput főzték cickafarkkal (*Achillea millefolium*) és héjakút mácsonyával (*Dipsacus laciniatus*) együtt is (Be). A pongyola pitypangnak (*Taraxacum officinale*) a csöves tökocsányát használják teának (Kszt-Zt), a zabnak (*Avena sativa*) a magvait (Bh, Gym, Mb, Mv). Inaktelkén hagymából, zabból és bodzavirágból főzik a hülés elleni teát. Sokféleképpen használják a kukoricát is: teát főznek a virágjából, a kukoricacsutkából, a szemes kukoricát megfőzik, annak a levét itatják a beteggel, vagy éppen máléliszttel füstölik (Ny). Nem kizárt, hogy a számbogáncs (*Onopordon acanthium*) teáját azért vélik hatásosnak számarköhögés ellen, mert misztikus kapcsolatot éreznek a betegség és a növény neve között (a népi neve: *szamártüvis*, Kk, Mé).

Más növények azért használhatók hüléses betegségek kezelésére, mert izzasztó hatásúak: így a hársfavirág (*Tiliae flos*), amelyet magában vagy keverékekben főznek meg teának (Bh, Kszt-Zt, Mb, Mv, Nk, P, T, TI, V), a fekete bodza virágzata (*Sambuci flos*), a száritott akácvirág (*Acaciae flos*). Ugyanílyen izzasztó hatása van a málna leveléből (*Rubidaei folium*) főzött teának (Mb, Mv), a nagy csalán (*Urtica dioica*) leveléből, kórójából és gyökeréből főzött teának, az áfonyalevél (*Myrtilli folium*) teájának (Mb, Mv), a csipkebogyóteának (Mb, Mv). Izzasztó hatású maga a tea (*Thea sinensis*: Bh) és a forralt bor vagy a megmelegített pálinka, amelybe borsot (*Piper nigrum*) tesznek (Mb, Mv).

Szaponint és más hatóanyagot tartalmaznak, emiatt köptető hatásúak a következő növények: a kék iringó (*Eryngium planum*), a tüdőfű (*Pulmonaria*: Nş), a molyúzó ökörfarkkóró (*Verbascum blattaria*: Gym). A kék iringó virágzatából vagy herbájából főznek teát. Régen a számarköhögés kezelésére használták általánosan, a hatás fokozására néha szamártejtel keverték.

Vannak növények, amelyek elsősorban illóolaj-tartalmuk miatt hatnak. Ezek az illóolajok a tüdőn keresztül választódnak ki, fokozzák a szekréciót, elősegítik a csillósőrök mozgását, elfolyósítják a váladékot, így fertőtlenítő hatásuk révén segítik a gyógyulást. A következőknek a herbájából főztek teát köhögés ellen: cickafark (*Achillea millefolium*: Be), közönséges orbáncfű (*Hypericum perforatum*: Mv), izsóp (*Hyssopus officinalis*: K), foltos árvacsalán (*Lamium maculatum*: V), menta (*Mentha*: Sz), zsálya (*Salvia*: Gym, J, Kk, Sz), csombord (*Satureja hortensis*: Mv). Teát, illetve *hagymaülepet* főztek a vöröshagymából (*Allium cepa*). Hasonló hatású a köménymagból (*Carvi fructus*) és az orvosi székfű (*Matricaria chamomilla*) virágzatából főzött tea. A megtisztított, kivájt téli retekbe (*Raphanus sativus* convar. *niger*) mézet vagy cukrot tesznek: ezt fogyasztják köhögés, számarköhögés, tüdőbaj és asztma esetén. Általános az is, hogy a tormát (*Armoracia rusticana*) megreszelik, és azt eszik tisztán vagy téli retekkel, mézzel.

A különböző légúti megbetegedések közül az asztma gyógyítására a már említetteken kívül a kányabangita (*Viburnum opulus*) leveles ágát főzik meg: nyugtató, enyhe görcsoldó hatása van (Mv). Tüdőgyulladás ellen a burgonyát reszelve, tormával a tüdőtájékra teszik, lázcsillapítóként talpra, tenyérre. Hasonló célból főzik a májusi gyöngyvirágot (*Convallaria majalis*: Nk), sőt télire szárítják is. Viszonylag sok növényt, növényből készült ételt ajánlott a népi gyógyászat a tüdőbaj gyógyítására. Hatásosnak tartották, ha a beteg vöröshagymát evett avas szalonnával (Bh), sok fokhagymát fogyasztott (3—4 cikket éhgyomorra: Mb), sok tormát (Sz), káposztalevet (T). A fenyőfa fiatal tobozát vízzel és mézzel összefőzték, azt etették a beteggel (Mv). Gyógyszert készítettek szárított akácvirágból, bodzavirágból, zsályából és kénből (Gym). A korpát megsavanyították, annak a levét itták tüdőbaj ellen (Mb).

A vérvézésre hatásosnak tartott szerekekkel a vérszegénységet kezelik, mégpedig a vérszegénységnek arra a fajtájára tartják őket hatásosnak, amelyet valamilyen anyag, főként a vas hiánya okoz. Valójában egyik sem alkalmas igazán komoly vérszegénység gyógyítására. A szignatúra-tan avagy az utánzó mágia jegyében szerepet kap a vér színéhez hasonló vörös bor, a vérehulló fecskefű. Az *otelló*ból készített vörös bort tartják hatásosnak (Bh, J), a festő pipitér (*Anthemis tinctoria*) virágzatát is vörös borban kell főzni, vagy szárított gyümölccsel főzik össze (Mv). Az erdei szamóca (*Fragaria vesca*) gyökeréből teát készítenek (Mv), a vérehulló fecskefüvet (*Chelidonium majus*) pedig a talpra kötötték (Kk).

Nem tekinthetők igazán hatásosoknak a vérzéscsillapító szerek sem. Erős menstruációs vérzés csillapítására a fahéj (*Cinnamomum zeylanicum*) és a mezei szarkaláb (*Consolida regalis*) pálinkás kivonatát használták (Mv). Adatközlőnk szerint Gyaluban a súlyosan mérgező pirosló hunyorból (*Helleborus purpurascens*) főztek teát, borban is főzték, úgy it-

ták. Valószínűleg ugyancsak a színe miatt tartják vérzéscsillapítónak a piros bazsarózsa (*Paeonia officinalis*) teáját is (Şa). A Boldogasszony tenyerét (*Tanacetum balsamita*) szalonnával használják (P). Orrvérzéskor hagymát szagoltatnak (Kszt-Zt).

Az emésztőrendszere ható anyagok közül mint étvágyjavító, emésztést elősegítő szerekként tartják számon az alkoholtartalmú italokat: a kökénybort, a feketeribizli-bort, a vörös bort, valamint a szilvapálinkát. Hasonló hatást tulajdonítanak több növénynek, amely keserűanyagokat, fűszeres anyagokat tartalmaz: a százforintos földpének (*Centarium erythraea*; teának főzik, vagy pálinkás kivonatát használják); a fokhagymának (*Allium sativum*; a belőle készült *muzsdéjt* fogyasztják: Mv); a mentának (*Mentha*; teának főzik, pálinkát ízesítenek vele); a köménynek (*Carum carvi*; levesnek, teának, ízesítőként pálinkába); a nagy csalán (*Urtica dioica*) gyökerének (teát főznek belőle: Ny). A gyomorsavat pótolja a szilva- és csipkecibere, az ecetcibere, a citromlé, a fokhagymás lé. A túlságosan sok savat pattogatott kukoricával közömbösítik (Bh, Gym, J. Mb). Gyomorfekély ellen a kömény teáját fogyasztották. Nagykapuson a (nem azonosított!) japángombára öntenek tejet, a tej megalszik, ezt eszik fekély ellen (mindennap más tejet kell rá önteni). Hashajtóként használják a főtt vagy aszalt szilvát, a szilvaízet, a szilvaciberét, a káposztalevet éhgyomorra, a mézes kamillateát, a napraforgóolajat.

A sárgaság gyógyításakor a növény színének van meghatározó szerepe, ugyanis a már említett elv szerint a sárga színű virágok (anyagok) hatásosak. Középlakon festő pipitért (*Anthemis tinctoria*) és sáfrány szeklicét (*Carthamus tinctoria*) főznek meg borban, ezt ajánlják fogyasztásra (innen viszik más falvakba is). A festő pipitér virágját máshol a nehézszagú iglice gyökerével együtt főzik meg szintén borban (Mv), akárcsak a sárga virágú erdei nyenyúlhozámot (*Impatiens noli-tangere*: B1). A bort, főként a fekete szőlő borát is fogyasztják mézzel ízesítve (Ny). A Kovács Somától lejegyzett receptben kilencféle növényt (*burjánt*) kell a borba tenni, de mindegy, hogy melyet, ezt kell aztán viaszpohárból, aranygyűrűről leinni (Ny). A tavaszi kankanlinből és bazsarózsából főzött teát is ajánlják sárgaság ellen, akárcsak a réti peremisz (*Inula britannica*: Bh, K) virágzatából főzött teát. Pálinkás kivonatot készítenek fekete üröm (*Artemisia vulgaris*), illetve pirosló hunyor gyökeréből (Nş, Bh). Többféleképpen használták a murkot: megreszelve etették, a kifűrt murokból itatták a beteget, vagy földbe ásták, és a betegnek abba kellett vizelnie (Sz). Inaktelkén téli retekéből készítenek poharat, bele aranygyűrűt tesznek, és rá mocsári gólyahírből (itt: *aranyal versengő* — *Caltha palustris*) főzött teát töltenek. Ezt kell fogyasztania a betegnek. Általában sok citromot javallnak. Kisbács, Vista, Nagykapus, Inaktelke környékén jól ismerik a sóscafát (*Berberis vulgaris*), tudnak róla, hogy a kéreg alatti rész hatásos sárgaság ellen, és használják is a főzetét.

Epehajtóként főleg illóolajokat tartalmazó növényeket alkalmaznak, amelyek fokozzák az epeszekréciót. Antibiotikus és görcsoldó hatásuk is fontos lehet. Így mindenekelőtt az orbáncfüvet (*Hypericum perforatum*) alkalmazzák: teát főznek herbájából, néha borsos mentával (*Mentha piperita*) keverten. A téli retek kivájják, mézet tesznek bele. Az így állni hagyott méz nemcsak köhögéscsillapító: epehajtó is egyben. Teát

főznek még a cickafarkból (*Achillea millefolium*: Nk) és az akác virágjából (*Robinia pseudacacia*: P). — Csömör ellen fogyasztják a káposztalevet, a sósuborka levét, a korpa- és ecetciberét.

Abortív szerként rendkívül veszélyes, mérgező növények gyökerét használják elsősorban, nem ritkán tragikus eredménnyel. A megmosott gyökérbe cernát húztak, úgy helyezték fel a méhszájba. Így alkalmazták az üröm (*Artemisia*), a maszlagos nadragulya (*Atropa bella-donna*), a hunyor (*Helleborus*), a papsajtmályva (*Malva neglecta*), a fekete nadálytő (*Symphytum officinale*), a kocsord (*Peucedanum*), a zászpa (*Veratrum album*) gyökerét. Az oleandernak (*Nerium oleander*) némelyek a leveléből főzött teáját itták, mások a gyökerét használták. Hatásosnak vélik a petrezselyemgyökérből főzött teát is (It). Sztánán kömény- és hagymaszárat dobnak parázsra, avval füstölik magukat.

A falusi embernek általában nem kell külön vitaminforrásról gondoskodnia, hiszen a növényi tápanyagok biztosítják a megfelelő vitaminellátást. Mégis, mint a tudományból átszivárgott ismeretet, vitaminforrásként számon tartják a káposztalevet, a fekete ribizke borát, a csipkebogyóból főzött teát, ízet, valamint a bodzavirágból, citromból, cukorból és citromsóból készült italt.

A mindennapi életben a legtöbb gondot, kellemetlenséget talán a kisebb-nagyobb gyulladással betegségek okozzák. Gyulladás okozza a fogfájást, a hasmenést, gyulladássá válik az elhanyagolt seb, gyulladással a reumatikus fájdalmak stb. A népi gyógyászatnak a gyulladásra ható szereit (akárcsak a gyógyszerek) vagy maguk is gyulladáskeltők, és ezzel lokálisan csillapítják a fájdalmat, és fokozzák a vérkeringést, előmozdítva ezzel a gyógyulást, vagy pedig hatóanyagaik révén gyulladást csökkentők.

Fog-, fül- és fejfájás esetén az egyik csodaszer ismét a fokhagyma. Ha huzat okozta a fog- és fejfájást, akkor fokhagymát dugnak a fülbe, majd miután kihúzzák, olyan mozdulatokat tesznek, mintha a huzatot is elhúznák a fülből. A fájós fül környékét is fokhagymával dörzsöltek be. A lyukas fog okozta fájdalmat úgy is enyhítik, hogy az őszi kikerics (*Colchicum autumnale*) magját vagy szegfűszeget (*Syzygium aromaticum*) tesznek bele. Hasonló céllal készítették párlatot a bazsarózsa (*Paeonia*) gyökeréből, ezzel dörzsölték be a fogínyt és a megfelelő arc-részt. Párolták a fájós fogat orvosi zsályával (*Salvia officinalis*: Mf), vagy a levelét teszik a fogínyre (Mó). Hasonlóképpen használták a méhfüvet (*Melittis melissophyllum*: Ns). A megdagadt fogat sótan meleg puliszkával kötötték be, a fájós fülre is meleg puliszkát tettek. — A fülfájás legelterjedtebb gyógymódja: fedéli kövirózsa (*Sempervivum tectorum*) vagy indás kötőfű (*Saxifraga sarmentosa*) levét csepegtetik a fülbe (erre e növények népi nevei is utalnak).

Kelésre mint gennyelszívót a következő növények megmosott levelét tették: infű (*Ajuga reptans*; Mó, Ny), farkasalma (*Aristolochia clematitidis*: Bh), cékla (*Beta vulgaris* provar. *conditiva*: Bh), virágsalán (*Coleus blumei*: Sz), kerek repkény (*Glechoma hederacea*: A, Ny), bolondító beléndek (*Hyosciamus niger*: Sz), fehér liliom (*Lilium candidum*: Gyv), számbogáncs (*Onopordon acanthium*: Zs), vadszőlő (*Parthenocissus*), útifű (*Plantago*), salamonpecsét (*Polygonatum*: Gyv), fekete bodza (*Sambucus nigra*: Kk), bársonyos görvélyfű (*Scrophularia scopolii*: Dr), Mária-

tövis (*Silybum marianum*: Nk, Sz), fekete ebszőlő (*Solanum nigrum*: B), Boldogasszony tenyere (*Tanacetum balsamita*), martilapu (*Tussilago farfara*), szőlő (*Vitis vinifera*). A nyers paradicsomot is használják kelésre (Bh, Gym, J, Kk, Mb, Nk), a fásodó aloét (*Aloe arborescens*) kettévágva bedörzsölik vele a gennyes sebet (V). A cickafarkot (*Achillea millefolium*) kalapáccsal megtörve, szalonnával teszik kelevényre (Nk). A hagymát (*Allium cepa*) süelve helyezik kelésre, vagy pedig liszttel, tejjel, szappannal, cukorral gyúrnak egybe. A nagy írnek nevezett, szintén kelésre, tályogra alkalmazott keverékbe ugyancsak hagymát, bodzafa kéreg fehérjét, mézet, lenmaglisztet, szappant, fenyőszurkot főznek össze tejszennel vagy tejfölben (J). A lenmagot (*Linum*) is tejjel összefőzve alkalmazzák.

Kék pokolvarra a hagymaszagú szegecs (*Alliaria petiolata*) levelét használják (J). A vérehulló fecskefü (*Chelidonium majus*) levéllel is kenetik. A kék iringónak (*Eryngium planum*) a szétmorzsolt, széttört virága is hasznosnak bizonyult. A hagymát pálinkában áztatják, aztán borítják rá a kék pokolvarra, és egy kötéssel addig tartják rajta, míg szét nem oszlik. Rituális gesztusokkal húzták le fokhagymával (*Allium sativum*) a kék pokolvarrt (Ny). — Daganatra főzték meg tejszennel az ínfüvet (*Ajunga*: Mi), ecetes-sós búzakorpával is borogatták.

Szemölcsre általánosan használják a vérehulló fecskefü (*Chelidonium majus*) tejnedvét: ezt csepegtetik rá. Ugyanígy járnak, el a kutyatejfajok (*Euphorbia* sp.) levéllel (Kk), valamint a tölgyfa levelén keletkező gubacs (*sömörögálma*) levéllel. Az utánczó mágia jelenik meg az alma alkalmazásában: az almát, amellyel a szemölcsöt bedörzsölték, a csepegő alá ássák; azt tartják, amikor ez az almaroncsalék elrothad, a szemölcs is leesik. Gyógyító hatást tulajdonítanak a héjakút mácsonya (*Dipsacus laciniatus*) leveleinek alján és a fa odvában meggyült víznek (Mó).

Reumás fájdalom csillapítására reszelt tormát (*Armoracia rusticana*) tesznek a beteg testrésze, vagy gőzölik szénamurvával és reszelt tormával (P). Fürdőt készítenek a reumás betegnek nyírfa (*Betula*) leveléből, erdei fenyő fiatal ágaiból (*Pinus sylvestris*: Gym), nagy csalánból (*Urtica dioica*: Bh, Kszt-Zt), fehér zászpa (*Veratrum album*) herbájából (Középlak). Csalánnal veregetik is a beteg testrészt. Kender (*Cannabis sativa*) megmelegített herbájával borogatnak (Mv). Használják még a szárnagybögáncs (*Dipsacus laciniatus*) magját (Dr) és a kontyvirágot (*Arum maculatum*: It, K). — Gyulladásgátlóként szintén a reumás fájdalmat csillapították vadgesztenyevirággal (*Aesculus hippocastanum*), amelyét csipős paprikával petróleumba tettek, és ezzel kenték a fájós részeket (Bh); őrölt vadgesztenyét és sasharaszot orvosi szeszbe vagy pálinkaszeszbe tesznek (Mv). Diófa gyökerét vízbe áztatják, majd ezzel dörzsölik be a reumás testrészt (J). Szintén gyulladáscsökkentő az azulént tartalmazó orvosi székfű (*Matricaria chamomilla*), ezen alapszik a növény sokféle felhasználása. Teája közismerten jó fertőtlenítő szer: borogatnak vele, a csecsemő fürdővizébe teszik, bélfertőtlenítő, hüvelyöblítő stb.

Fagyásra savanyú káposzta levelét használják: borogatják vele a fagyott testrészt. — Égésre megreszelt murkot és burgonyát tesznek tejjel keverten (Bh, Mk). Borogatják, mossák az égett testrészt szilfa (*Ulmus*) kérgéből főzött teával (J). A szulák levelét zölden teszik égésre (Nk). Körösfőn olajjal kenték be a sebet, a kákabutyókat (*Typha latifolia*) szét-szedték, rátették az olajos sebre.

Gyomor- és bélhurut esetén hasmenésre legáltalánosabban használt növény a fodros lórom (*Rumex crispus*): ennek magvait főzik meg, vagy pálinkás kivonatot készítenek belőle. Kisgyerekeknek patikából vásárolt ánizsból főznek teát (Mb). Hasonló hatású a libapimpó (*Potentilla anserina*: Tl), a cseresznye- és a meggyászár, a kakascímer (*Rhinanthus*: Kk) és a csipkebogyó (*Rosa canina*: Bh) teája. Összehúzó és hasmenést megszüntető hatást tulajdonítanak a kávénak is (*Coffea arabica*): törökösen főzik meg, enni nem kap a beteg, kávéat iszik és fokhagymát eszik piritós kenyérral (Mb). Hatásosnak tartják még a borsos pálinkát, a sompálinkát, az áfonyás pálinkát, a százforintos földepét pálinkában. Az aszalt vackort szintén fogyasztják hasmenés ellen. Az orvosi vérfüvet (*Sanguisorba officinalis*) szárítva, szitán áttörve adták gyerekeknek, ha vérhasban, hasmenésben szenvedett (Sz).

A sebeket, vágásokat szintén növényi szerekkel gyógyítják. Sebekre leggyakrabban növények levelét teszik: az infüét (*Ajuga*: Gym, Mó), a farkasalmát (*Aristolochia clematidis*), a mezei katángét (*Cichorium intybus*), a virágcsalánét (*Coleus blumei*: Mé), a szulákét (*Convolvulus arvensis*: Tl), a fuksziát (*Fuchsia X hybrida*: P), a fecsketárnicsét (*Gentiana asclepiadea*: Mb), a kerek repkényét (*Glechoma hederacea*: K), az orbáncfüét (*Hypericum perforatum*: B), a fehér lilomét (*Lilium candidum*), az útifüét (*Plantago*), a salamonpecsétét (*Polygonatum*: Sz).

Lenmagot (*Linum usitatissimum*) főznek meg tejben, a sebet zsírral, vajjal kenték, így tették rá a lenmagos tejet. A nyers paradicsomot is használják sebre, aztán a fenyőszurkot (*Colophonium*), reszelt burgonyát, pergelt málélisztet. Vágott sebre tették a vérehulló fecskefüvet (*Chelidonium majus*: Jt), a szulák (*Convolvulus arvensis*) levelét (Gym), a homoki fátyolvirág (*Gypsophila fastigiata* ssp. *arenaria*) levelét (J) és a pirosló hunyor (*Helleborus purpurascens*) levelét (Kszt-Zt). — A harapást tört fokhagymával kenték (Ny), szalonnát és istenfát (*Artemisia annua*) tettek rá (Gyv), lóbabszemmel (*Vicia faba*) tömték el (Ny, Sz). — A kígyómarás helyét kígyónyelvűfű főzetével mosogatják (a növény nem azonosított: Kovács S. 1976. 104). — A méh- és darázscsípés helyét zöld hagymalevéllal, vízi mentával (*Mentha aquatica*: Nk), petrezselyemlevéllel (*Petroselinum crispum*) dörzsölték be (T). Nyárszón három- vagy kilencféle levelet szednek, összetörik, azzal dörzsölik be a csípés helyét. — Külső vérzések csillapítására a pöffeteget (*Lycoperdon*, *Bovista*, *Scleroderma*) használják: a megszáradt gomba porával szórják be a sebet, a „bőrével“ befedik. — A kificamodott végtagot a pénzlevelű lizinka (*Lysimachia nummularia*) zöldjével borogatják, kötik be (Tl; itt: *inerezstő fű*).

A szemgyulladást, a szemén levő árpát kifakadása után kamillateával mosogatják (Bh). Szamosfalván, Kajántón a nagy útifüvet használják szembajok ellen (Györffy 1935. 163). Magyarvalkón martilapu virágjával törölték szemüket, hogy ne fájjon. Mossák a gyengülő szemet szőlővízzel (*Lacrima viti*: Mb, Ny), héjakút mácsonyában (*Dipsacus laciniatus*) meggyült vízzel (Sz). — A gyulladt mellre (mastitis) főtt hagymából, tejfölből, lisztből gyúrnak tészta (Mk, Kszt-Zt). Borogatják bürök (*Conium maculatum*) levelével is, s miután kifakadt, útifüvet tesznek rá (Bi, Dr). — Törésre tejben megfőzött fekete nadálytő (*Symphytum offi-*

cinale) gyökeret tesznek (Gy, Gym, Ny). Pálinkába mártva ugyanígy használják a fehér liliom (*Lilium candidum*) sziromlevelét (Sz).

Nem hiányoznak a bőrgyógyászati és bőrpoló szerek sem a népi gyógyászat kelléktárából. Kiütésre, pattanásra, ekcémára mindenekelőtt a farkasalma (*Aristolochia clematitis*) szárának, levelének főzetét használják. A száraz mogyorófát (*Corylus avellana*) megégetik, olaját kicsepegtetik egy fejszére, hamuval, korommal keverik össze, ezzel kenik az ótvaros bőrt (Mv). A kék iringónak (*Eryngium planum*) néhol szintén a hamuját használják (Be), máshol a főzetét borogatásra (Va). A hegyi lent (*Linum austriacum*) szintén megégették, hamuját tejfölbe keverték, ezt használták kenőcsként (Mv). A zsidócserezsnye (*Physalis alkekengi*) magját szintén tették pattanásra (Gy). A fehér orgonavirágot (*Syringa vulgaris*) zsírban erjesztik, azzal kenegetik a szemölcsöt, pattanást (Bh). Hintóporként használták a (piros) kukorica lisztjét (*Zea mays*): megsziálták, megpergelték, összekeverték fa szúporával (a csecsemőt gondozták vele, pattanásra, szeplőre hintették). A skarlátost kocsord (*Peucedanum*) levében fürdették (Mb). — A szeplős arcot a már említett szőlővízzel és héjakút mácsonya (*Dipsacus laciniatus*) vizével mosták. Tavasszal zsurló (*Equisetum*) friss szárával dörzsölik arcukat, miközben ezt mondják: „Fecskét látok, szeplőt hányok“ (Kszt-Zt). Kenegetik még magukat szeplő ellen a gyertyán (*Carpinus betulus*) mézgájával (Kk), szamáca gyökeréből készült főzettel (It). Pirositóként meglehetősen veszélyes mérgező növényeket használtak: kapotnyak (*Asarum europaeum*) gyökerét, kutya-tejet (*Euphorbia* sp.), tavasi sáfrány (*Crocus heuffelianus*) összetört gyökerét (Gyv), üstökös gyöngyikét (*Muscari comosum*). A hiúságért néha nagy árat kellett fizetni: nem volt ritka, hogy az arc megduzzadt az ilyen szerektől, s teljesen lehámlott. — A haját héjakút mácsonya (*Dipsacus laciniatus*) vizével mosták, hogy ne hulljon, hogy jobban nőjön (Kszt-Zt, Mi, P). Szentgyörgy-napkor kakukkfű (*Thymus*) főzetével mosták a hajukat, hogy nőjön (Gy), Topán dárdahevével (*Dorycnium herba-ceum*) szagosították (?) a hajukat.

Élő kórokozók, kártékony rovarok, élősködők ellen leggyakrabban mérgező növényeket alkalmaztak. Ez alól kivétel a bélférgesség gyógyítása. Ennek fő gyógyszere a fokhagyma (*Allium sativum*): tejben összetörve adják enni (Dr); piritós kenyérre dörzsölik; fokhagymás beöntést, gőzölést is végeznek. Használják még a sótalan vízben főtt babot (*Phaseolus*: J). Tejben főzik meg a tökmagon lévő vékony haját (Bh). A bodzakerget (*Sambucus nigra*) is tejben főzték meg, egy-egy kanállal adtak belőle a gilisztás gyermeknek (Ct, St).

A rühesség gyógyításának egyik enyhébb módja a savanyúkáposztaléval való lemosás (a lébe néha kékkövet, málélisztet is tettek). Lemosás után esetleg hamuval hintették be a beteget, így kellett állnia, míg a hamu meg nem ölte a rühöt. Jóval veszélyesebb a fehér zászpával és a dohánylével való gyógyítás. A fehér zászpának (*Veratrum album*) a gyökeréből készítenek főzetet. A tetvességet hasonló módon kezelik: fehér zászpával, őszi kikericsnek (*Colchicum autumnale*) megtört, fejbe csavart virágaival, fodormenta főzetével (*Mentha*). A bolhákat az ágy alá tett fekete ürömmel, ürömseprűvel (*Artemisia vulgaris*) próbálják elűzni. — Moly ellen a ruhák közé dohánylevelet (*Nicotiana rustica*), sza-

gos levendulát (*Lavandula angustifolia*) vagy diófalevelet (*Juglans regia*) tesznek. — A gabonaszizsik (*Calandra granaria*), a gergelice távoltartására a hombár fenekére földi bodzát (*Sambucus ebulus*) vagy diólevele: tesznek.

ÁLLATGYÓGYÁSZAT

Az állatok külső sérüléseinek gyógyításában alkalmazott növények, akárcsak az embergyógyászatban, csersavat, illó olajat, azulént, antibakteriális anyagokat tartalmaznak. Sebre, kiütésre farkasalma (*Aristolochia clematidis*) levelét teszik, gyakran a leveles ág főzetével borogatják. Ehhez hasonlóan lestyán (*Levisticum officinale*: Kszt-Zt, Mk) és lórom (*Rumex crispus*) herbájából főzött teával mossák a sebet. Hasonló rendeltetésű teát főznek a pongyola pitypang (*Taraxacum officinale*), az orvosi székfű (*Matricaria chamomilla*: Mv) és a földi bodza (*Sambucus ebulus*) virágzatából. Lovak sebeinek kezelésére fenyőgyantát is alkalmaznak (Mv). Ha a marhának „kilyukadt“, a nyelve, málélisztet kevertek mézzel, azzal gyógyították (Nk).

Az emésztőrendszer zavarai közül sok gondot okoz a sertés étvágytalansága. Ennek kezelésére fokhagymát főznek meg avas csonttal és ecettel, azt adják moslékban, miközben ecetes lével le is mossák a beteg állatot (Ksz-Zt, Mk). Hatásosnak tartották azt is, ha főtt paradicsomot öntenek az étvágytalan sertés szájába. Az erdei fenyő tobozát is avas szalonnával főzték össze (Bh). A szilvaciberét is étvágyhozónak tartják (Gym).

Kérdőzők emésztési zavarainak orvoslására lestyánt (*Levisticum officinale*) főznek össze avas hájjal (Gym) vagy keserűsóval (Mv). Két-három liternyit öntenek be az állatba lenmag főzetéből (Gym). A kocsord (*Peucedanum*) főzetét is használják hasonló célra (J). Középlakon téli retekéből csinálnak „galuskát“, ezt adják a marhának. Kérdés megindítására alkalmasnak tartják az erdei angelika (*Angelica sylvestris*) herbájának főzetét (Mv), a reszelt murkot (*Duncus carota* ssp. *sativus*: Kszt-Zt, Mk), a kukoricacsövet borító levelet (*panusát*). — Heveny felfúvódásban az egyik eljárás az, hogy bodzafacsövet dugnak az állat végbelébe, és az oldalát dörzsölik (J). Fokhagymából *muzsdéjt* készítettek, ecettel, vízzel a felfúvódott állatba öntötték (Nk).

Hashajtóként bivalynak savanyúkáposzta levét adják (J), máshol a piros kukorica lisztjét használják ugyanerre a célra (Mé). Bélhurutra, hasmenésre leggyakrabban korpát adnak: néha fenyőfaszénnel, megpörkölt zabbal, akáclevéllel. A lórom magjából (*Rumex*) teát főznek, azzal kezelik a beteg állatot. Szintén hasmenésre, vérhasra alkalmazzák az éger (*Alnus*) kérgéből készült főzetet (Kszt-Zt, Mk), kismalacoknak az árpateát (*Hordeum vulgare*: Bh), bojtortján (*Arctium*) magjának főzetét (D), a fürtös bodza (*Sambucus racemosa*) bogyójából főzött teát (D). A bogyókat megszáritják, télire is elteszik. Az orvosi székfű egész herbáját főzik meg teának bélhurut gyógyítására (Bh). Sárgaság ellen a festő pipitér (*Anthemis tinctoria*) megfőzött levét adják üvegből (Mv), ugyanezt teszik az orbáncfűvel (*Hypericum perforatum*), a beteg állatot

is lemossák vele (Mv); a réti peremizsnek (*Inula britannica*) a virágzatát főzik meg, ezzel itatják az állatot (Bh).

Ingerterápiaként alkalmazzák különböző gyulladásozó, főként légúti megbetegedés esetén a hunyor (*Helleborus purpurascens*) gyökerét (tályogygyökér). Leginkább disznó fülébe húzzák, szarvasmarhának, lónak a szügyébe, a tehénnek a nyelvébe is (Mó), sőt kenyérbélben a tyúk torkába is beteszik, ha „jön a vész“ (Mv). Bár nem teljesen hatástalan, az eljárás ma már elavult. Köhögésre, hűlésre korpá és kén keverékét adták (néha darázsfészket is tettek hozzá). A fenyőtoboz és az avas szalonna főzetét erre is hatásosnak tartották. Cigányok főtt hagymát tettek a ló végbelébe, úgy adták el a kehes lovat, mert „akkor nem kehel“ (Mv).

Az állatok rühességét, tetvességét az emberéhez hasonlóan kúrálják. Az egyik legfontosabb szer itt is a fehér zászpanak káposztalében készített főzete. A rühes juhokat olyan káposztalével mosták, amelybe dohányt főztek bele (J); szintén káposztaléba tették a kékkövet és a málélisztet (T). Ha a disznónak férges volt, bolondító beléndek (*Hyosciamus niger*) magját törték meg, azzal hintették be a férges köldököt (Sz). A földi bodza (*Sambucus ebulus*) főzetével a szárnyasok tetveit pusztították (St).

Száj- és körömfájásra kékköves málélisztet használnak (Kszt-Zt, Mk, Mv). A *panusát* is jónak tartják szájfájás esetén. Nagykapuson a marha lábdaganatára *berkifű*, nyírfalevél és szalma főzetét alkalmazzák (a *berkifű* nem azonosított!). — Hályogra ugyancsak egy növényvel kapcsolatos babonás gyógy mód ismert: mezei szarkalábat (*Consolida regalis*) kötnek az állat szarvára a beteg szemmel ellenkező oldalon (Sz).

A tejelválasztás fokozására méhfüvet (*Melittis melissophyllum*) etetnek (Sz). Hogy „visszajöjjen“ a tehén teje, sós korpát adnak neki, a sóra előtte ráolvasnak (Mb).

Vizelethajtóként Nagykapuson virágvasárnapi kakasmandikót (*Erythronium dens-canis*) főztek meg, azt töltötték az állatba. Használják az embernél is alkalmazott zsurló (*Equisetum*) (Kk, Nk), kocsord (*Peucedanum*: Gyv), keserűfű (*Polygonum*) főzetét (Gy). Lovaknak petrezselyem magját töltik be fél liter pálinkába (Mv). Vöröshagymát is alkalmaznak: főtt hagymát tesznek a kanca pérájába, a csődör húgycsövébe vizelethajtóként (Kszt-Zt, Mk, Mv).

MÉRGEZŐ NÖVÉNYEK

A népi gyógyászathoz hozzátartozik a leggyakoribb mérgező növények ismerete. Különösen azokat kell jól ismerni, amelyeket alkalmaznak is a gyógyászatban. Ezek az ismeretek tapasztalati jellegűek: a mérgező növények esetében a tapasztalatok egy-egy megtörtént, nem ritkán tragikus eseményhez kapcsolódnak. Nádason emlékeztek pl. rá, hogy valaki evett a maszlagos nadragulyából (*Atropa bella-donna*), és megboldult tőle, Egerbegen kutya-tejjel (*Euphorbia*) bolondították egymást a gyerekek. Tudják, hogy a szédítő vadóc (*Lolium ternulentum*) bódítja az embert, ha a kenyérbe kerül. Az oleander (*Nerium oleander*) mérgező hatását egy halálos kimenetelű abortusz tudatosította (Mb). Az

állatok pusztulása is szolgáltatott hasonló jellegű tapasztalatokat. Kispetriben egy tehén dögött meg az őszi kikericstől (*Colchicum autumnale*). A fehér zászpától (*Veratrum album*) pedig elpusztult a juh, a csirke (Gyv, Ny).

Az említetteken kívül tudják még, hogy mérgező a farkasboroszlán (*Daphne mezereum*), a pirosló hunyor (*Helleborus purpurascens*), a bolondító beléndek (*Hyosciamus niger*), a vesszős fagyal bogója (*Ligustrum vulgare*). A mérges gombákat („bolongomba“) is el tudják többnyire különíteni az ehetőktől, de a mérgező fajok között már alig tudnak pontosabb különbséget tenni.

A mérgező növényeket nemcsak gyógyításra használják, hanem mérgezésre is. Pusztítják vele a kártékony rágcsálókat: a patkányt zászpás máléliszttel (Mv), az egeret oleander (*Nerium oleander*) levelének főzetével (Szu), a kutyatej (*Euphorbia*) elmorzsolt, puliszkába tett virágjával (Nk). Néha a hasznos állatokat is megmérgezik: galambokat, a szomszéd tyúkját, csirkéjét (Gy, Gyv, Dr, Fi, J, Kszt-Zt, Mk, Mv). Arra is volt példa, hogy pirosló hunyor gyökerét a lábukba húzták, gyulladást okoztak, hogy megszabaduljanak a katonai szolgálattól (Bh, Mv).

*

A népi gyógyászatban nemcsak a gyógyító növények ismerete tartozik: ismerni kell a legfontosabb növények lelőhelyét, a begyűjtés megfelelő idejét, szakszerű módját, a tartósítás módját stb. És valóban azt tapasztaltuk, hogy adatközlőink, amikor felismerték például a sóskafát, a legközelebbi lelőhelyeit is meg tudták jelölni. A legfontosabb növényeket, magvakat télire is tartósították: a padlás, a tornácgerenda volt ilyenkor a falusi ember patikája. Természetesen ugyan nem szokták a vadon termő gyógynövényeket, de nem véletlen például, hogy egy-egy faluban a legtöbb kőkerítésen ott díszlik a kövirózsa, Sztánán pedig a zöldseges kertben ott virult a Máriatövis (*Silybum marianum*): levelét sebre, kelésre használják, és a spontán flórából a faj nem gyűjthető. A gyógyító növényeknek és a növények gyógyhatásának ismeretét némelykor a népi növénynév is rögzíti. Van ugyanis az összetett növényneveknek egy olyan típusa, amelyben az előtag arra a betegségre vagy testrészre utal, amely a növényvel gyógyítható: *pokolvarfű, fülfű, kőszvényfű, szamárköhögesi tövis, szívbuján, tüdőfű* stb.

Az előbbi összegezésből és talán még inkább az adattár részletezőbb receptjeiből látható a gyógyító szerek sokfélesége, változatossága: tea, fürdő, kivonat, párlat, főzet, kenőcs, tapasz, csepp, por, inhalálás, gőzölés, kötés, beöntés vagy egyszerűen a növény ételként való fogyasztása.

Hangsúlyozzuk a népi gyógyászat tapasztalati értékét, de látnunk kell nagyon sok vonatkozásban veszélyes voltát is, valamint archaikus jellegét. Nem csupán arról van szó, hogy a népi gyógyászat kevésbé óvatos az adagolásban, nem pontos a felhasználható növényi rész megjelölésében, felcseréli a teljesen különböző hatású növényeket. Éppen a mérgező növények felhasználása mutatja, hogy bár tisztában vannak a növények mérgező voltával, kétségbeesésükben, tudatlanságukban mégis alávetik magukat életveszélyes beavatkozásoknak is.

Felfedezhetünk nem egy archaikus vonást is a népi gyógyászatban. Az archaikus világképben a betegségek vagy maguk is természetfölötti lények, vagy ilyen természetfölötti lények okozzák őket. Ezért elűzésükhöz nem elég egy szer vagy egy növény hatása: szükség van egyéb mágikus cselekvésekre, eszközökre, szövegekre is. Ezért vannak jelen ebben az archaikus rétegben a ráolvasások, az olyan gesztusok, rituális mozdulatok, mint a huzatnak a fülből való kihúzása, a mágikus számok (három, kilenc), az analógiás mágia (fogfájásra 32 farkasgégevírág, a szignatúra-tan jegyében is sárga növény gyógyítja a sárgaságot, piros folyadék pótolja a vért stb.). Némely növényeket ajánlatos jeles napon szedni (virágvasárnapi kakasmandikó mint vizelethajtó) vagy jeles napon felhasználni (Szentgyörgy-napkor mosták a hajukat kakukkfűvel). Magát a betegségdémont már nem említik, de a sárgaságra vonatkozó mágikus receptek mögött mintha őt is ott éreznők, akárcsak azokban a rituális mozdulatokban, amelyekkel a fejfájást, fülfájást, huzatot távolítják el az emberi testből.

MESTERSÉGEK, JÁTÉKOK NÖVÉNYEI

A hagyományos paraszti élet tárgyi világában is a növényi anyag dominál, sőt a biológiai energián túlmenően vidékünkön a hőenergiát is kizárólag növények szolgáltatták, azaz fával fűtöttek. Korábban, amikor a határ nagy részét erdő borította, a tűzifa beszerzése bizonyára nem okozott különösebb gondot, sőt válogatni is lehetett, milyen fának melyik a legjobb hasznosítási módja. A hideg évszakban lehetőleg száraz hasábfával, elsősorban bükkal (*Fagus*) fűtöttek, nyáron hulladékfával, száraz ággal, gallyakkal, ritkán tövissel (*Prunus spinosa*, *Rosa canina*, *Crataegus* stb.). A kemence hevítését is száraz tövissel kezdték, majd hasábfával folytatták. Ismert volt az az ősi tapasztalat, hogy tűzfának, épületfának ősszel kell kivágni a fát, „amikor legkevesebb benne a nedvesség“, amikor valójában legtartalmasabb a fa, legtöbb benne a lombból visszaszívott anyag. Hogy ki mennyi ideig, hány évig száríthatta, tartalékolhatta otthon, az a családok anyagi helyzetétől függően változott. A szegényebbek körében általános volt — főleg a nyári időszakban — az ágszedés, a tövisvágás és a tuskózás (ez utóbbi úgy is, mint az irtás befejező, legnehezebb művelete).

A bükkerdőt jórészt eltűzelték a vidék lakossága. Ahogy fogyott a bükkfa és egyre nehezebbé vált a tűzifa beszerzése, a szerszámfának, épületfának, gyümölcsfának értékesebb fát éppúgy eltűzelték, mint a kisebb fűtőértékű puhafákat. Így gyakran tűzifává vált a kocsánytalan tölgy (*Quercus petraea*), és nemcsak az ága, hanem a törzse is, a gertyán (*Carpinus betulus*), a vadkörtefa (*Pyrus pyraeaster*), a juhar (*Acer*), ritkábban a nyárfa (*Populus*), a fűzfa (*Salix*) és az éger (*Alnus*) is.

ÉPÜLETFÁK

Vidékünkön nagy hagyománya van a famegmunkálásnak, fafeldolgozásnak. A hagyományok elsősorban a faépítkezéshez, az ácsmunkához, valamint az egyszerű faeszközök készítéséhez kapcsolódnak, amelyekhez szervesen hozzátartozik ugyan a véséssel, karcollással való díszítés

is, de a tárgy használati értéke a fontosabb. Az utóbbi évszázad újítása a népművészeti szintű fafaragás mellett és helyett a népi iparművészeti szintű fafaragás kifejlesztése.

Már az ősi munkamegosztás szerint is a fafaragás jellegzetesen férfimunka. A további differenciálódás (ács, asztalos, kerekes stb.) falun viszonylag későn következett be, hiszen még félszázaddal ezelőtt is vidékünkön szinte minden parasztember egy kicsit ács, asztalos és kerekes is volt egy személyben, és az ehhez szükséges szerszámok sem hiányoztak egyetlen gazdagságból sem.

Dr. Kós Károly vizsgálatai szerint az erdélyi famegmunkálás legjelentősebb központjai „főleg a zárt bükk- és fenyőövezet alsó peremén” alakultak ki (Dr. Kós 1979. 278). Kalotaszeg déli része is jellegzetesen ilyen tájegységnek tekinthető, és az itteni falvak mind jeleskednek a fafaragásban, ácsmunkában. Az ácsok munkájuk természeténél fogva vándor életet éltek: többnyire a szomszéd falvakban dolgoztak, az építkezés helyszínén. Egyetlen ácsközpont kivétel, és így méltán vonta magára a kutató figyelmét (vö. Dr. Kós 1979. 278—90): Bedecs, ahol a megrendelt faépület helyben készült el, és szétszedve szállították a megrendelőnek.

Hagyományosan fából építkeztek tehát, századunkban korábban egyre nagyobb szerepet kapott a kő (a kétszintes épületek alsó szintjét gyakran kőből, a felsőt fából építették), a legújabb téglaházaknak már csak a tetőszerkezete készül fából. A gazdasági és melléképületeket szintén fából készítették, ezek közül főként a hatalmas csűrök emésztettek fel sok fát. Eredetileg a lucfenyő (*Picea abies*) volt a fő építőanyag, aztán a nagyobb megterhelésű, a nedvességnek jobban kitett talpfákat és oszlopokat (sasokat) faragták tölgyfából. A fenyőerdők apadásával egyre nőtt a tölgy szerepe, sőt itt-ott már a bükkfa is szerepet kapott (felhasználták például rakófának a sasok közé). A csertölgyet (*Quercus cerris*) kevésbé tartották alkalmasnak építkezésre, mivel véleményük szerint nehezebb a kocsánytalan tölgnél, kevésbé tartós; egyetlen előnye, hogy jól bírja a vizet. Jó építőanyagként tartják a nyárfát (*Populus*): megszáritva erős, ugyanakkor könnyű. Gerendát is faragtak belőle, házépítéshez is felhasználták, de méginkább istállók, ólak készítésére (A, St). Padlódeszkát is vágtak belőle istállóba (Bh), tetőléceket a házhoz (D). Gazdasági épületekhez felhasználták még az éget (*Alnus*), kapunak a juhart (*Acer*), ritkábban építőanyaggá vált a szil (*Ulmus*) és a nyír (*Betula*) is.

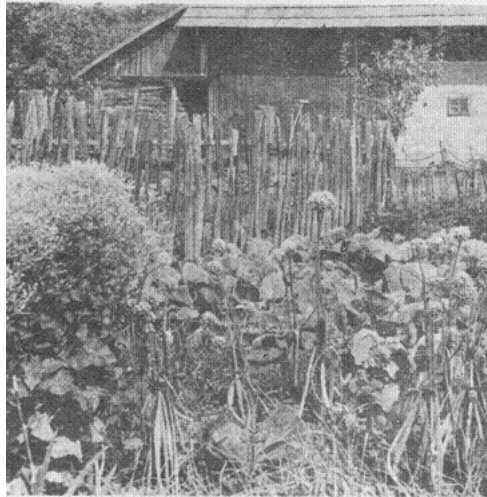
Régen tetőfedésre is kizárólag növényi anyagokat használtak, mindenekelőtt búzaszalmát. Még jobbnak tartották a rozsszalmát (*Secale cereale*: Kk), de nem volt ismeretlen a nádfedél (*Phragmites*: Kk, Nk) és a zsúpokba kötött gyékény (*Typha*) sem (Kk). A ketrecet, ólat, utcaajtót kenderföldről összegyűjtött maradékkal, berzennel fedték.

A hagyományos bútorok nagy része szintén ácsmunkával készült. A fő anyag ismét a lucfenyő, de igényesebb asztalosmunkához szépenek, jónak tartják a juhart és a diófát. Ezeket úgy emlegették, hogy a tehetősebbek készítettek belőlük bútort. A leghagyományosabb bútor-

94. A zöldpaszuly a zöldségpiac egyik fontos terméke (Bánffyhunyad)

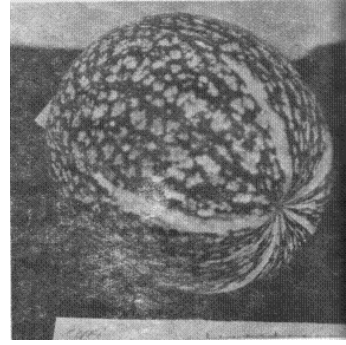

95. Saláta (*Lactuca sativa*), hagyma (*Allium cepa*) magtermesztés kiskertben (Ketesd)

96. Káposzta (*Brassica oleracea* convar. *capitata*) tájfajta (Magyarléta)

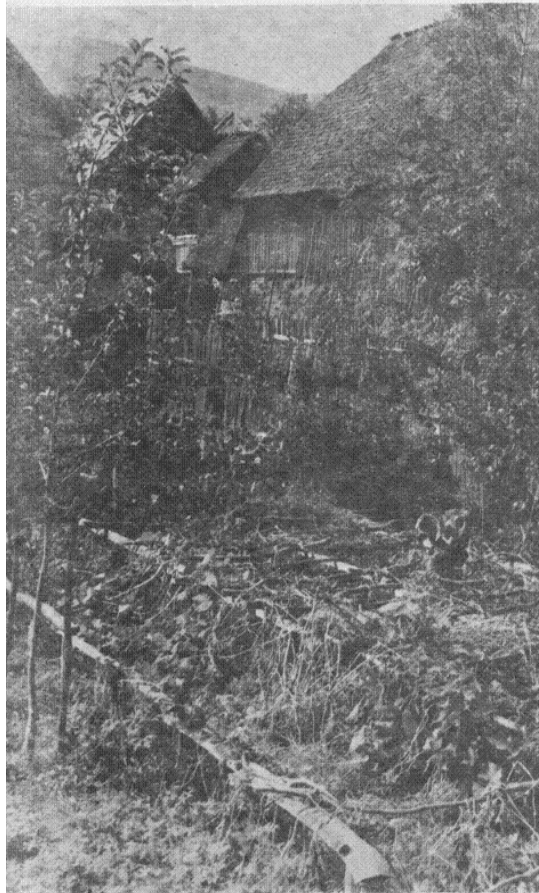

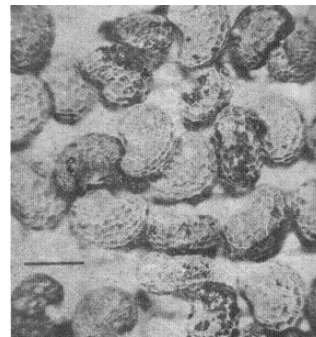
98. Istengyalulta tök (*Cucurbita ficifolia*) Magyarfenesről

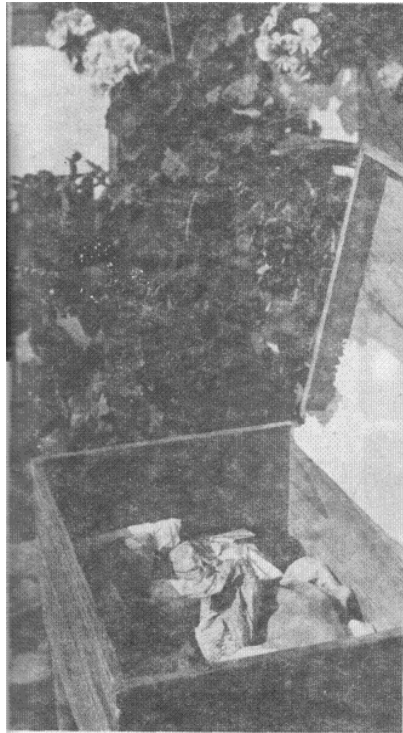
97. Lopótök (*Lagenaria siceraria*) és használati módja (Bábony)

99. Ugorkatermesztés alacsony rácson, kiskertben (Magyarléta)

100. Mákmagvak (*Papaver somniferum* L. convar. *poecilospermum* Alef.) Inak-telkéről. A bal alsó sarokban lévő vonal = 1 mm.

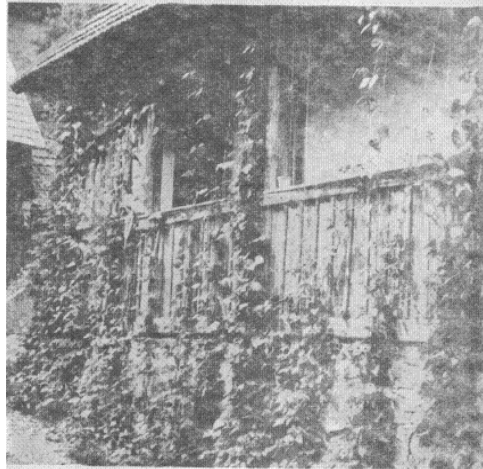

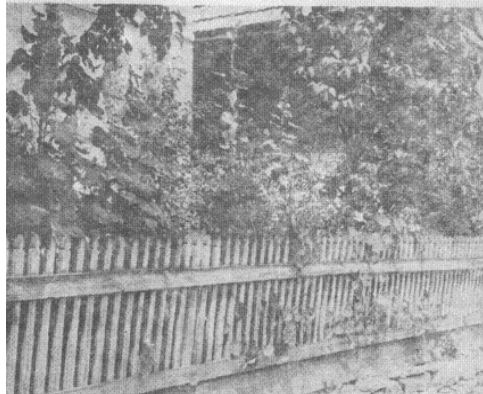
101. Konyhakerti vetőmagtartó láda muskátlis tornácon (Magyarfenes)

102. Ketesdi zöldség- és virágáros asszonyok a bánffyhunyadi piacon

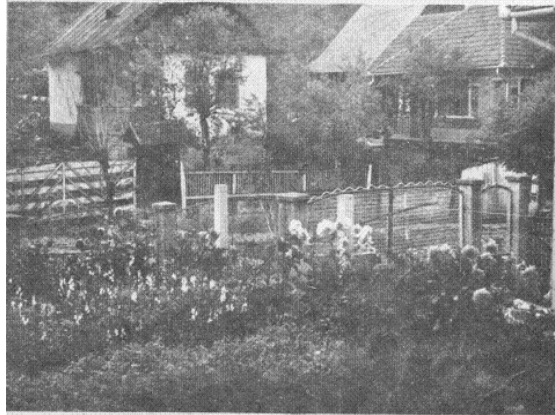
103. A bivalypaszuly (*Phaseolus coccineus* tűzbab) egyaránt dísz- és haszonnövény a havasalji falvakban (Gyerővásárhely)

104. A ház előtti kiskertekből, a kerítések mentén mályvarózsa (*Alcea rosea*), sarkantyúka (*Tropaeolum majus*), orgona (*Syringa vulgaris*), jázmin (*Philadelphus coronarius*) és rózsák köszöntik a járókelőket (Jegenye)

105. Évelő növényekből kialakított, kevés gondozást igénylő dekoratív, régi típusú virágskert Magyarórkén : előtérben tisztessű, csíkos pántlikafű, nőszirm, középen egy szép nagy kandilla gólyaorr-tő, varjúháj-szőnyeg, benne gyöngyvirággal, háttérben sárgaliliom, flox, bazsarózsa

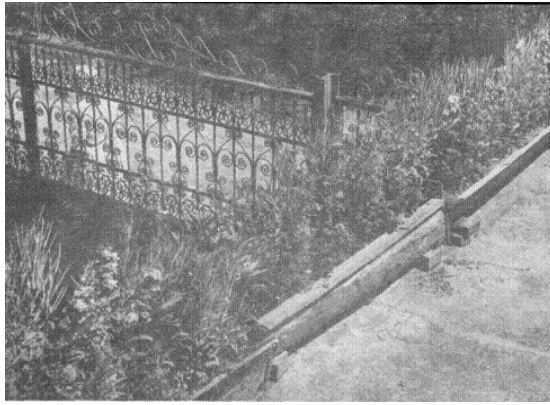

106. Évenként újrültetett új típusú zöldséges- és virágskert Zsobokon dáiákkal, oroszlánszájjal, murokkal, petrezselyemmel stb. (fenntartása az előbbinél munkaigényesebb)

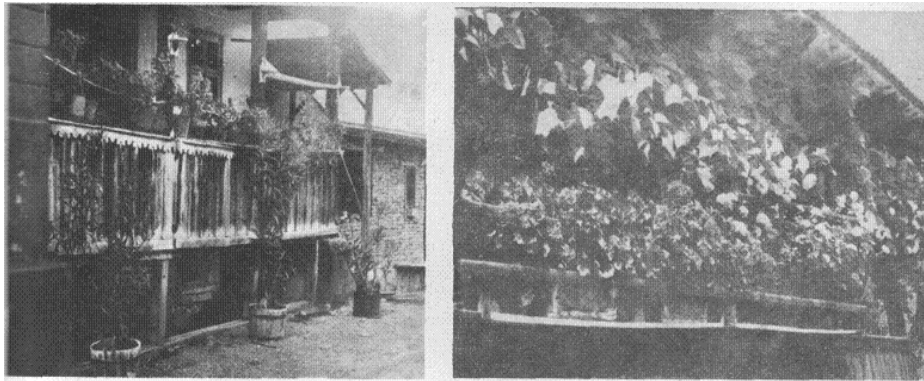

107. Új típusú ház előtti kiskert (Kisbács)

108. Violás virágosládák tetőteraszon (Vista)

109. Szőlővel befuttatott, a könyöklőn muskátli ládákkal megrakott tornác (Bábonny)

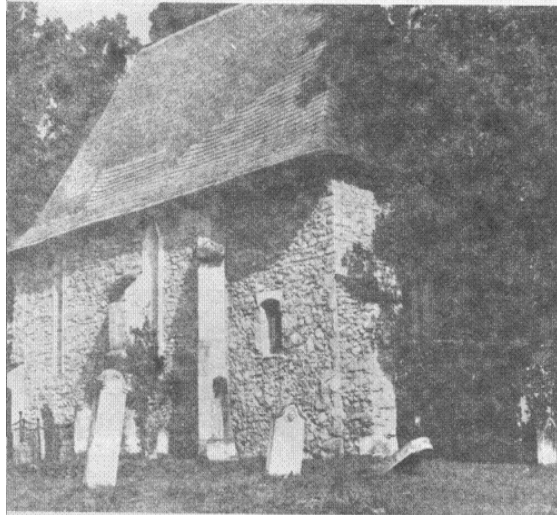

110. A havasalji Gyerőmonostoron az oleanderos dézsák a mediterrán, a muskátli Délnyugat-Afrika flóráját idézi

111. Szép kommelina tő (*Commelina communis*) a bejárat mellett süllyesztett ágyásban Körösfőn

112. Nyírfalombokkal díszített kapu fogadja az ifjú párt (lakodalmi menet Bogártelkén)

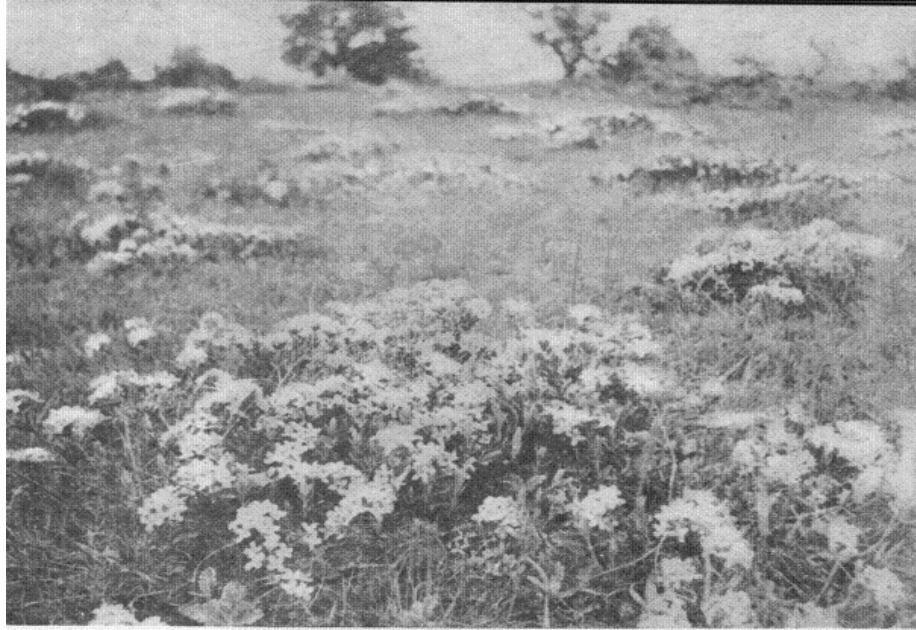
113. Évszázados sírkő mértéktartó virágdíszei (Nádasdaróc)

114. Tölgyek, kőrisek árnyékában mehbúvó kis templom (Nádasdaróc)

115. Régi, virágtalan, gyepes hantú temető (Nádasdaróc)

116. Henye boroszlán (*Daphne cneorum*) teljes virágzásban a Körösfő feletti Részeg-tetőn (1962)

117. Kisasszonypapucs (*Cypripedium calceolus*) az Ordományosban (Körösfő)

118. 119. Régi, lebontásra ítélt szalmás fedelű csűrök Alsóföldön és Gyerővászárhelyen

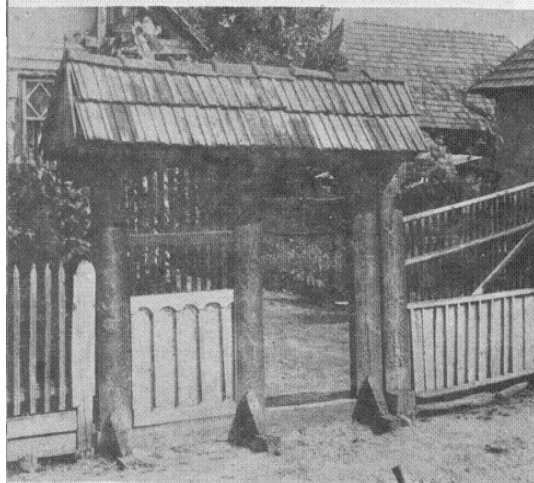

120. Épülő faház, szakállszárító faragott kiskapu

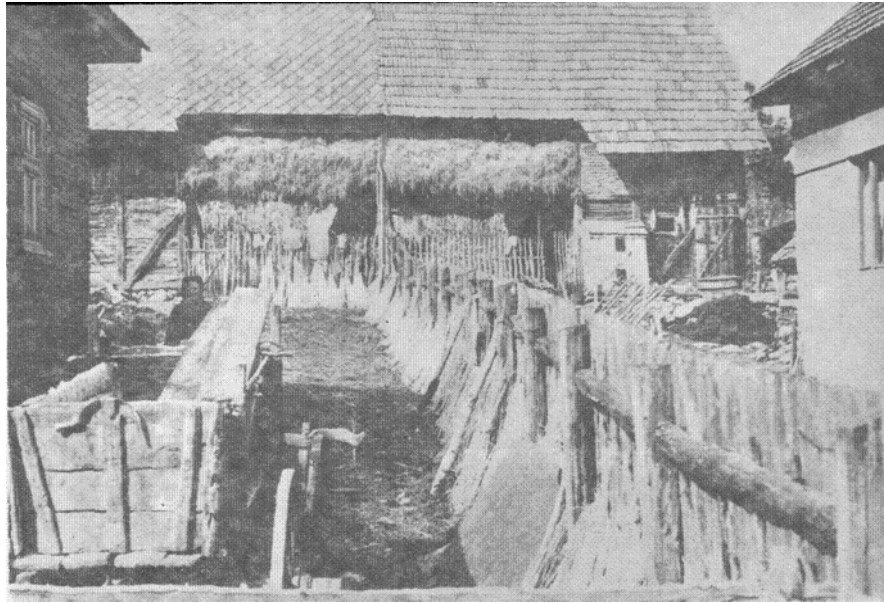
121. Faragott kiskapu, diófától árnyékolt tornác

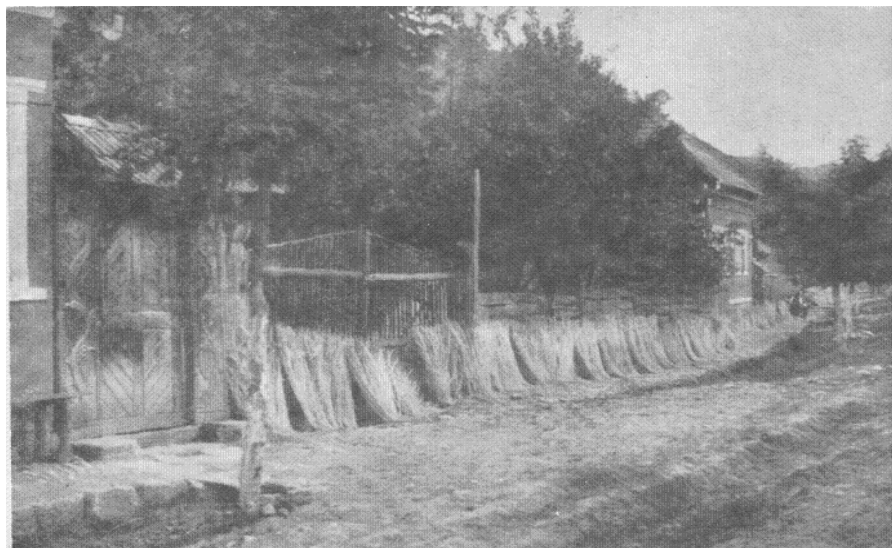
122—123. 1—2. A zsindeletetőt Som-
telkén (122) és Mogyorókerekén (123)
is a cserép (néha kátránypapír) vál-
totta fel

124. Stilizált virágdíszekkel ékes fa-
ragott kiskapu (Nagypetri)

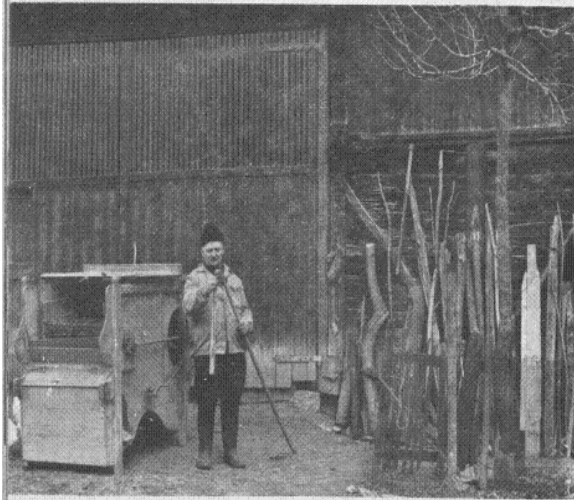
125. Kender- és szénaszárítás udvaron, csűrben

126. Kenderszárítás utcán

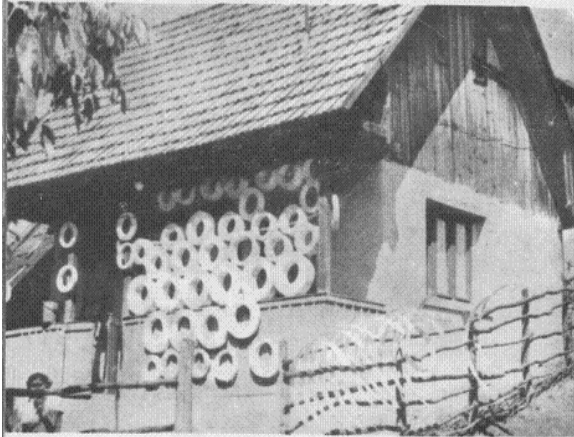

127. Lucfenyőből épített csűr, iszalgából font kosár és gyertyánból készített körteszedő (Magyarléta)

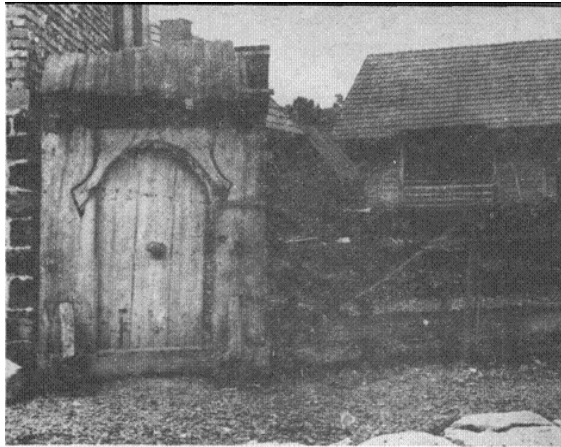

128. A fa a gazdasági udvar legfontosabb anyaga (Nagykapus)

129. Szitakészítők háza Kisbácson

130. Durván faragott kiskapu (Ká-
lotadamos)

131. Havasi csebresek Egerbegyen

132. Körösfői és bikali faragott
hímzett ládikók

133. Kendervásznat sulykoló asszonyok (Mogyorókerke)

134. Kürtőskalács sütése rőzselágon, kemencében (Szabó István felvétele)

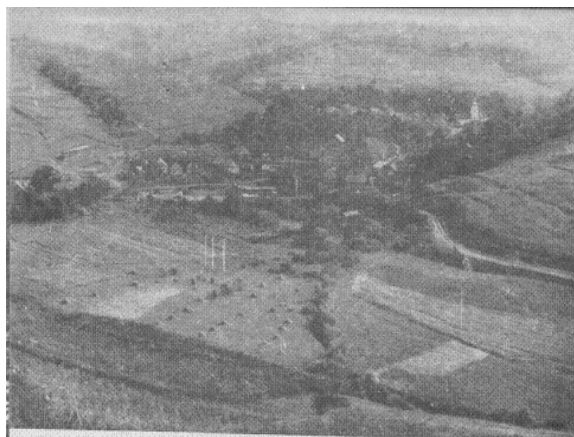
135. Szilvaíz főzése üstben (Egerbegy)

136. Japánakác (*Sophora japonica*) szép árnyékadó fái (Kisbács)

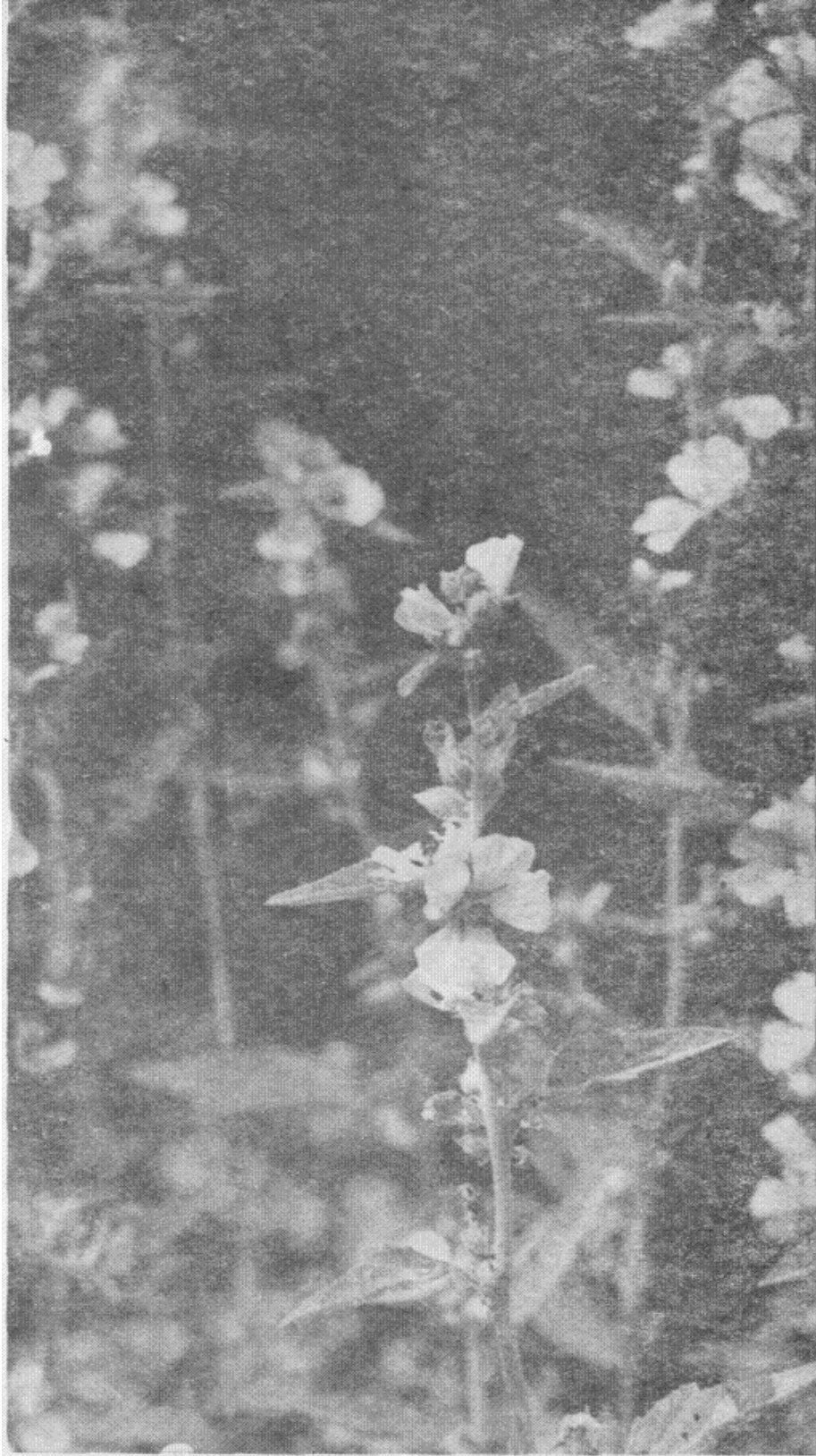
137. Különböző alkalmakkor használt bazsalikom (*Ocimum basilicum*) termesztése ládában (Váralmás)

138. Jegenye határa — bő gyógy-
növénytermő terület

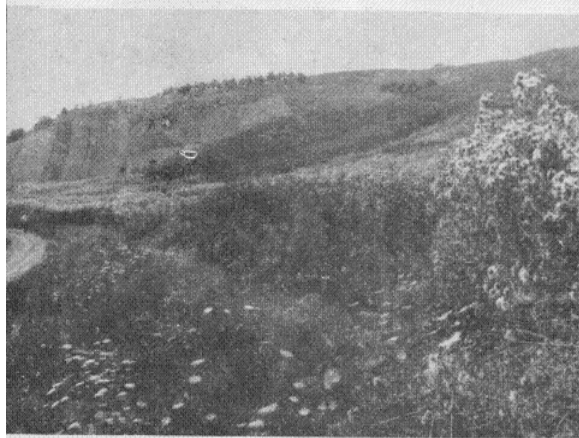
139. Gyógyteának gyűjtött orbánc-
fücsokkora (*Hypericum perforatum*)
mezei munkából hazatérő asszony
(Jegenye)

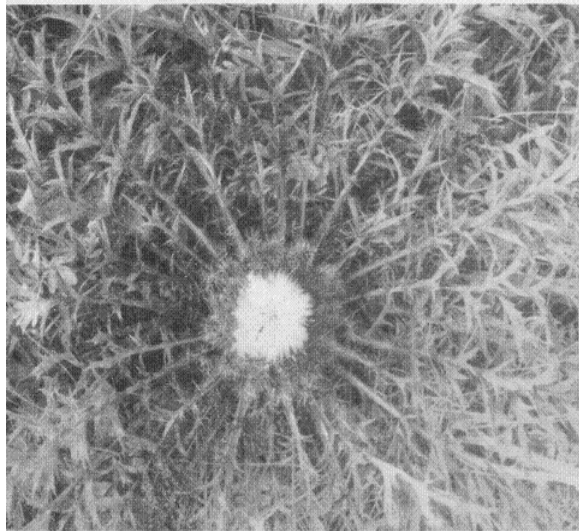
140. Orvosi ziliz (*Althaea officinalis*) (Nagykapus)

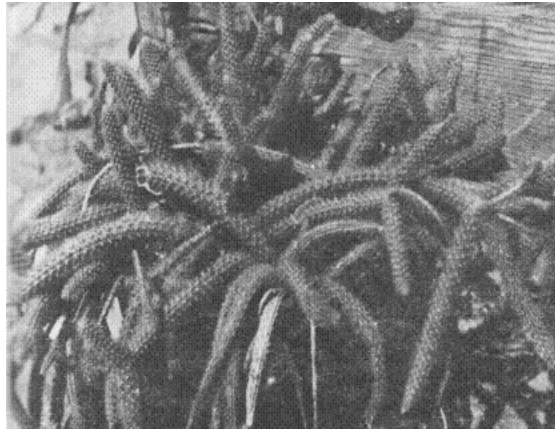
141. Közönséges bojtorján (*Arctium lappa*) Bánffyhunyard és Kalotaszentkirály között

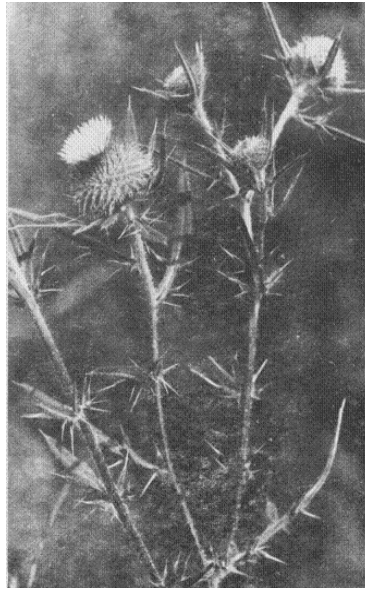
142. Mezei aszat (*Cirsium arvense*) tömeges elszaporodása Magyarfenes határában

143. Bábakalács (*Carlina acaulis*)

144. Fazékban nevelt kígyókaktusz (*Aporocactus flagelliformis*) (Egeres)

145. Az ádáz aszat (*Cirsium furiens*) legelőkön, utak mentén terjedő veszedelmes szubendemikus gyom

146. Tatár aszat (*Cirsium x tataricum* = *C. oleraceum* x *C. canum*) helyi keletkezésű fajközi hibrid a szülőfajok társágában a jegenei állomás alatt

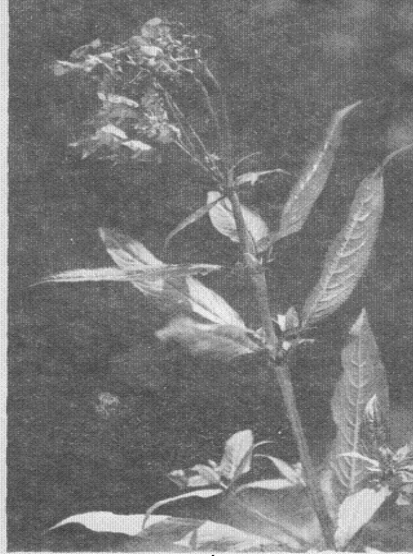

147. A kakszandikó (*Erythronium dens-canis*) — a gyertyános tölgyesek szép, Erdélyben jól ismert tavaszi virága

148. Dísznövényként nevelt füge (*Ficus carica*) (Magyarfenes)

150. Állítólag Irakból, vendégmunkások által hazahozott bíbor nenyúljhozzám (*Impatiens glandulifera*) (Magyarfenes)

149. Fukszia (*Fuchsia x hybrida*) Magyarfenesen

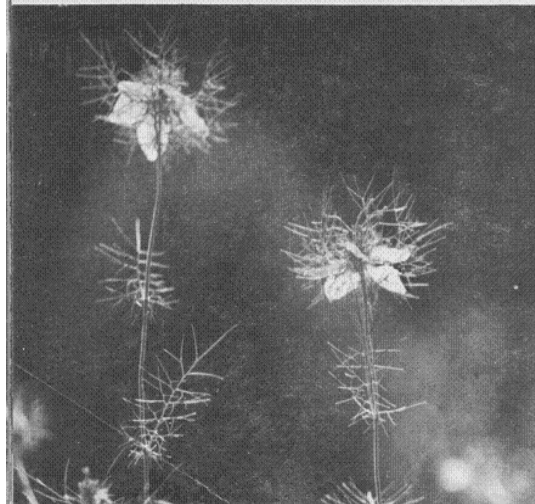

151. Szagos bükköny (*Lathyrus odoratus*) Jegenyén

152. Ernyős tatárvirág (*Iberis umbellata*) (Egeres)

153. Borzókata (*Nigella damascena*) (Nagykapus)

154. Tarka kosbor (*Orchis tridentata*) Ordományos-
ban Körösfő határában

155. Erdélyi nyúlfarkfű (*Sesleria heufle-
riana*) a Részeg-tető északi oldalában

156. Szobaborostyán (*Senecio mikanoides*) Váralmás

157. Kosárkötésre termesztett *Salix x hippophaefolia* az Almás völgyében

158. A pompás rézvirág (*Zinnia elegans*) Nagykapuson

darabot, a *szuszéket* bükkfából ácsolták. Tartóssága, keménysége miatt kedvelték a vackorfát és a kőrist (*Fraxinus*): széket, gyalupadot készítettek belőle. A nyárfa is elég erős, ha megszáritják, asztalt lehet faragni belőle (C₁).

NÖVÉNYI ESZKÖZÖK — NÖVÉNYI TÁRGYAK

A famegmunkáláshoz nem elég a fafajok egymástól való elkülönítése, hanem külön-külön is alaposan kell ismerni mindegyik faj tulajdonságait. Saját, ezzel kapcsolatos élményeinket is kifejezik Dr. Kós Károly következő szavai: „Csodálatos a nép anyagismerete és gyakorlati érzéke, amellyel e fafajták különféle — kemény, puha, súlyos, könnyű, szívós, rugalmas, gyantás, szálkás, egynemű, vízben elálló, torha belű, üveges, valamint a színes, csíkos, sima kérgű, hámlékony, egyenes, ágas-bogas, görbe növéssű és más — tulajdonságait céljaira kihasználja“ (Dr. Kós 1979. 18). A famegmunkálás archaikusabb formáiban az élőfa ismerete a fontosabb, hiszen a kiválasztás a döntő, maga a megmunkálás, alakítás a fa anyagához, formájához igazodik. Azok, akik mesterségszerűen üzik a fafaragást, asztalosságot, már szinte jobban ismerik a megmunkált fát, mint az élő, a fafajokat is jobban meg tudják különböztetni a szálai, mint a kérge vagy a koronája alapján.

A falusi ember talán legfontosabb szerszáma, a szekér szinte teljes egészében fából készül, de majd minden része más és más fából. A járomnak erősnek és könnyűnek kell lennie. Az ökörjárom nehezebb gyertyánfából készül (C₁), egyébként a juhar és a nyír a legalkalmasabb erre a célra. Járompálcaként néhol még előfordul a somfa. A szekérrúd rendszerint nyírfá, ritkábban nyárfa vagy a nehéz, de jóval erősebb kőris (Ml). Magyarbikalon adatközlőnk berkenyéből (*Sorbus*) faragta a rúdfőt. A rúdszárny szintén nyírfából készül. A nyújtó anyaga a gyertyánfa, a tengelyé a bükkfa. A kerékfal szintén bükkfából van (A, D), a küllök akácból (Bi), a kerékagy kőrisből (Mb) vagy akácból (Bi). A szekérlajtórját szintén nyírfából állítják össze (V), az aljdeszkát nyírfából hasítják (Kf). A szénaszállításához használt oldalrúd lucfenyő vagy nyírfá, a nyárs gyertyánfa (Gy). A nyomórúd szintén többnyire fenyőfa vagy nyírfá.

A faeke készítéséhez is többféle fából válogattak: „gerendelynek és köldöknek szívós kőrisfát, talpnak is kemény kőris- vagy tölgyfát, szarvnak könnyű, megfelelő görbületű nyírfát, kormánydeszkának pedig ugyancsak nyírfát, de még inkább a nedves sártól föl nem szálkásodó bükkfát” használtak (Dr. Kós 1979. 137—8).

Lovak hajtására való ostoronyelet rendszerint nyírfából vágják. Bivaly és más szarvasmarha hajtására legjobb a somfa ostoronyél volt, de megfelelt a galagonya (*Crataegus*: Dr) vagy az ostorménfa (*Viburnum*, *lantana*: Szu) is. Kelecelen a kecskerágó (*Euonymus*) kérgéből ostort is fontak. A pásztorbot is somfa volt, ritkábban berkenye (V) vagy tölgy, bunkóját a gyökeres tőből alakítják ki (vö. Dr. Kós 1979. 20).

A leggyakoribb földművesszerszámok közül a kaszanyél juharfából készül (A, Kb, Mó), ritkábban hársfából (Mb), nyírfából (V) vagy éppen égerből (V), a villa nyírfából (Ml) vagy juharfából (D). A gereblye

különbéle részeihez más és más fát használnak: a nyele mogyorófa (V) vagy szil (V), a foga somfa (Jt, Sz, Szu), a kávéja csigolyafűz (Nk). A kapanyél szintén fűzfa, akárcsak az ásónyél (Bh, Kf). Szerszámnyélként egyébként leggyakoribb a gyertyán: ebből készül kalapácsnyél, csákánynyél és fejszenyél is, sőt a vízimalom fogaskerekeinek fogai is (A). A létra szárait hársfából csinálják, fokait gyertyánból (V).

A száraz bükkfát jónak tartják szövöszék készítésére is (St), veresgyűrű somot vágnak vászonvesszőnek (Ny), bodzafát csőnek, somfaveszszőt pedig bélfának a vetelőbe (Jt). Sulyoknak legjobb a vackorfá (V). A fonóorsót fenyőfából (Mv), ritkábban nyárfából (Gy) esztergálják kézinyirettyűs, ostoros esztergával.

A népi fafaragás legkiválóbb anyaga a juharfa, a diófa, a vackorfá és a hársfa. Sakkfigurát leginkább mogyorófából esztergálnak, vázákat bükkfából. A ráamákat, kazetták keretét is készítik bükkfából. A szép színű, tömött szálú, de könnyen, jól munkálható anyagot szeretik. Tekenőt, kanalat nyárfából faragtak a cigányok, ritkábban égerfa vastagabb törzséből is (Mb). Ismertek voltak a nyírfakéreg edények, bár a nyírfaállományok eléggé megfogyatkoztak. Kicsi kászókat, sótartókat ügyeskedtek nyírkéregből a pásztorok, pásztorgyerekek. Kosárfonásra leginkább az iszalg bércse használatos (*Clematis vitalba*), aztán a komló szára (Bh, Mb), valamint a fűzfa, főként a kosárfonó fűz (*Salix viminalis*), ezt ültetik is erre a célra Gyaluban. Újabban a varjútövislevelű fűz (*S X hippophaefolia*) is felbukkant (S).

Nyírágból készül a seprű; ahol teljesen eltűnt a nyírfa, ott a csíkos kecskerágó ágát használják erre a célra (Nk). A vesszőseprűt hársfa kérgével kötik össze (a hárskéregből egyébként ecsetet is készítenek). Az ötvenes években szatyrot, lábtörlőt kötöttek *panusából* (a kukoricacsövet borító levelekből). — Háziseprűnek használják a fekete ürmet (*Artemisia vulgaris*), ennek bolhaűző hatást is tulajdonítanak.

A nyulak rágeszálása elleni védekezésül a gyümölcsfák törzsét széleslevelű gyékénnyel (*Typha latifolia*: Kk), kukoricakórival (Kk), szalmazsúppal vagy náddal (*Phragmites*: Kk, Nk) kötötték be. A kukoricakóré kévébekötésére is használták a széleslevelű gyékényt (Jt, Tl) és az iszalg bércsét (*Clematis vitalba*: Sz). A sást a *halduráról* (a kukorica közé vetett kenderről) lehúzott rosttal kötötték össze (Kk).

Hagymakoszorút fonnak a széleslevelű gyékény levelével (Be, Jt, K, T) vagy a komló szárával (Tl). Kötözésre használták még az ostorménfát (*Viburnum lantana*: Szu). A hársfa kérgéből kötelet sodortak a tehének szarvára (Bi). A vesszős fagyalból (*Ligustrum vulgare*) kerítést fontak (T).

A szőlőtermesztő Almás menti részen szőlőkötözéshez használták a fűzfavesszőt, elsősorban a kosárfonó fűzet (*Salix viminalis*) és a mandulalevelű fűzet (*S. triandra*). A szőlőprés orsóját vackorfából esztergálják (Mb). A hordókat a diófa ágas levelével mossák, valamint nagy csalánnal (*Urtica dioica*).

Vannak magvak, amelyek szintén szerepet kapnak az ember közvetlen tárgyi világában. A mogyorós hólyagfa (*Staphylea pinnata*) magját pl. zörgőnek tették korsóba. A levéltelen lednek (*Lathyrus aphaca*) fényes magját dísznek teszik perecre, mert sütés után is fényes marad.

Madártésztát is szoktak sütni, ennek szintén lednekmagból van a szeme (B, Gym, J).

A méhészek méhfüvet (*Melittis melissophyllum*) természetnek a kiskertben. Ezzel vagy fodormentával dörzsölik be a kast, illetve a növény vizes oldatával bepreckelik (B, J, Nş). Hogy a herék ne mehessenek be, a kas szájához a héjakút mácsonya (*Dipsacus laciniatus*) tüskés virágzatát helyezték (Mi).

FESTŐK, CSERZŐK, KENŐK

A növényi festőanyagok közül legismertebb a mézgás éger (*Alnus glutinosa*). Ennek kérgével feketére festettek (gálickővel keverték). Kalotán meszeléskor a mézhez tették. Az égert jóformán csak emiatt tartották számon, és nem volt ritkaság, különösen a háború alatt és után, amikor nem lehetett más festékhez hozzájutni, hogy távolabbi falvakból is felkeresték a pányiki, jegenyei vagy földi égereseket.

A nyírfá levelével sárgára festenek (D), a fodros lórom (*Rumex crispus*) levelével barnára (Mé), a fekete nadálytő (*Symphytum officinale*) gyökerével szintén feketére (Gy, Mé), a piros rózsa főzetével pirosra.

Bőr festésére különféle taplókat használtak: *diófagombát*, *almafagombát*. Tojás festéséhez nemcsak festőnövényre van szükség, hanem olyan levelekre is, amelyeknek a formája mintaként marad a tojáson. A festőanyag többnyire a hagymahéj főzete, ritkábban a hegyi kökörcsin (*Pulsatilla montana*) virága, amelynek főzete halványzöld színt ad (Kp, Mi). Mintaként a következő növények levelét használják: aszparágusz (*Asparagus sprengeri*: T), cickafark (*Achillea millefolium*: Va), foltos bürök (*Conium maculatum*: Kk, Nk), salátaboglárka (*Ranunculus ficaria*: Gyv).

Kenderfonál sárgítására a szapulókádba zabszalmát tettek, illetve ritkábban csíkos kecskerágó (*Euonymus europaea*) kérgét (Nk).

A cserzés fő anyaga a csertölgy (*Quercus cerris*) kérge, gubacs. Ezt nemcsak a helyi tímárok keresték, gyűjtötték, hanem a bőrgyárba is vitték Kolozsvárra. Ismerték a mézgás éger (*Alnus glutinosa*) kérgének cserzőhatását is. A vidék délkeleti sarkában néhány ponton az égert cserfának is nevezik.

Erdély-szerte ismert a különféle párnakenők használata: a párnatokat keményítették, tömítették velük, hogy a töltésként használt toll ne bújjon ki belőle. Vidékünkön ilyen párnakenőcsként orvosi ziliz (*Althaea officinalis*) gyökere szolgált: vízzel, liszttel főzték össze, ezzel a főzettel keményítették aztán a párnatokat. Magyarbikalon hasonló célra csicsóka (*Helianthus tuberosus*) szárának főzetét alkalmazták.

JÁTÉKOK, JÁTÉKSZEREK

A gyermek talán a felnőtténél is éberebb szemmel figyeli a világot, és bár szüleitől és nagyobb testvéreitől is sok mindent megtanul, maga is kifogyhatatlan ötletekben, és főként játékos kedvben. A természetes kíváncsiság ösztönzi arra, hogy megkóstolja a növényeket, és hogy össze-

gyűjtse, elfogyassza őket. Az is szinte ösztönös, ahogy felfedezi, melyik növényrel hogyan, mit lehet játszani. Elég egy fűszál, amellyel csiklandozni lehet a társak nyakát, egy bogáncs, amit rá lehet ragasztani a másik gyerek hátára, aztán egy mogyorópálca, amelynek végére agyagolyót lehet gyúrni és messzire röpíteni (ez a *sivóka* Kalotaszegen).

Városi gyerekek is tudják, hogy a pongyola pitypangot (*Taraxacum officinale*) elfújva meg lehet állapítani, hány óra van, vagy ha azt nem is, de a másik gyerek szemét tele lehet fűjni a pitypang termésével. A *pukkancsvirággal* (*Silene vulgaris*) rá lehet ütni a másik gyermek fejére, és az ott nagyot pukkan (Kk). Ugyanennek a növénynek le lehet húzni a zöld burkát, baba formájú marad, amivel játszani lehet (Gym). A *lippancsot* (*Calystegia sepium*) a tenyerükön pukkantják (Nd).

Ha serdülő gyerek kezébe vesz egy margarétát, mindjárt tépdesni kezd, hogy megtudja: „szeret, nem szeret...“, a kisebbek azt, hogy a társuk „hazudott, nem hazudott...“. De ha nincs margaréta, az útifű (*Plantago*) is megteszi: elszakítják a levelét, és ahány szálát meg tudnak számolni rajta, annyit hazudott a társuk, ha hosszú szál maradt, akkor nagyot hazudott (ezzel kapcsolatos a növény *hazuglapu* neve is), mint ahogy arról is árulkodhatnak a szálak, hány szeretője van a másoknak.

Az útifű egyébként is csodálatos növény: a felnőttek azzal gyógyítják a gennyesebket, keléseket, a gyerekek békakosarat kötnek a szárából, úgy szedik ki vele a békát a vízből (vö. Szabó—Péntek 1976. 126), az ügyesebbek széket fonnak belőle vagy kicsi kosarat. Az útifű szárával lőni is lehet: hurkot formálnak belőle, majd meghúzva messzire lövik a virágzatot. Kicsi szélmalom készíthető fehér árvacsalán (*Lamium album*) virágából: egy ízét levágják a csomókon ülő virágokkal együtt, azon át tövist szúrnak, két ujj közt lazán tartják, fűjják, s pereg (Györffy 1935. 161).

Minden falusi gyerek tudja, hogy a szappanvirág (*Saponaria officinalis*) vízben habzik, lehet vele mosni, szappanozni. A tüdőfű (*Pulmonaria*) vagy a nadálytő (*Symphytum*) virágából mézet szívnak, fűszálra vagy cémára fűzve „gyöngy“ lesz belőle, akárcsak ősszel a kecskerágó piros terméséből. A bürök (*Conium maculatum*) szára karikára vágva szintén felfűzhető gyöngyként, sípot is lehet csinálni belőle. De a bürök, bár mérgező, szintén csodákat rejt a gyermek számára: kicsi darabkákat vágva belőle és merőlegesen bevagdosva a végeit, vízben szarvként, lábként kunkorodik fel, kicsi állatfigura lesz belőle. Állatkákat makkból is lehet készíteni.

A tökből az ismert töklámpást ügyeskedték, nagyobb fiúk, legények ezzel ijesztgették őszi, téli estéken az utcára merészkedő lányokat.

Talán a legnagyobb élmény a gyerekek számára a tavaszi patakpart: barkás, mezgés fűzfákkal, amelyekből sípok, kürtöket lehet meszterkedni. A fűzfasípnak számtalan fajtáját írta le Kiskapusról Faragó József: *fingó*, *fingóbíró*, *tilinkó*, *csimpoja*, a mélyebb hangú, kéregből csavart kürt a *duda*, *törökdua* (Faragó 1946. 59—61). Hasonló sípok, hangszerek készíthetők nyírfakéregből, töklevel üreges szárából, búzaszárból, kukoricakóróból. De sípolni lehet a *sípolófű* (*Echinochloa crus-galli*) széles levelével is (Szu), vagy akár egy falevéllel.

JELEK, JELKÉPEK, HIEDELMEK

A kultúra jelenségei, elemei voltaképpen jelek, és a kultúrának mint jelrendszernek létformája a közlés, a kommunikáció. A közlés élteti, növeszti, gyarapítja. Mindez a népi kultúrára is érvényes, így kísérletet tehetünk arra, hogy — bár egy vázlat erejéig — szemiotikailag is értelmezzük a növényeknek a népi kultúrában játszott szerepét.

A jelek eredet szerinti csoportosításában a növények a nem emberi, élő jelek kategóriájába tartoznak. Ez a megállapítás azonban nem sokat mond, és még az sem, ha a jelek egy összetettebb rendszerében próbáljuk meg elhelyezni őket. Tanulságosabb a társadalmi szemiotika lépcsőfokai szerint haladva azt vizsgálni, milyen funkciójuk van a növényi jeleknek egy-egy szűkebb népi közösségben.

ELEMI JELEK, JELZÉSEK

Az, hogy valamely növény természetes jelként szerepelhet, a népi tapasztalat, a megfigyelő és általánosító képesség eredménye. Mire lehet következtetni egy növényből mint természetes jelből? A megfelelő tapasztalat birtokában sok mindenre. Elsősorban az évszakra (ezt nagyon sok növénynek a neve is jelzi: *tavaszi-*, *nyári-*, *ősz-* stb.); amikor pl. az *őszvirág* (*Colchicum autumnale*) megjelenik, a sztánaiak bosszankodva mondják a közeledő hideg évszakokra gondolva: „na, a fene egyen meg, már jössz elé!” Ez azonban még meglehetősen pontatlan jelzése az idő múlásának. Mivel a fénymennyiségtől függően több növény szinte percnyi pontossággal zárja vagy nyitja a kelyhét, nyári napokon még az órát is helyettesítheti (ezen az alapon készíthette el Linné híres virágóráját). Ismert az is, hogy több növény becsukott vagy nyitott virága, szárának állása stb. jele lehet az időjárás változásának. A *büdösfű* (*Bifora radians*) szaga messziről jelzi a jégeső közeledtét. — Az ilyen jeleket a szemiotika indexikus jeleknek nevezi, azon az alapon sorolva őket együvé, hogy a jelölt és a jelölő között ok—okozati összefüggést lehet kimutatni.

A sokféle természetes jelből az emberi tapasztalat kiválasztott néhányat, amelyet jelzésnek tekint valamely munka megkezdésére, vagy amelyből következtetni tud a várható termésre. Ebben az értelemben némely növények részben spontán, részben konvencionális jelek. Előzetes tapasztalatok nélkül nem lehetett volna pl. megfogalmazni azt, hogy a kukoricavetés optimális idejét a kökény virágzása jelzi, mégis sok tekintetben konvencionális jellegű, hogy éppen ez lett a „szignál”. Hasonlóképpen jelzi Szucságon a fűzfa virágzása a lóherevetés idejét, a tavaszi kankalin azt, hogy az állatokat legelőre lehet hajtani, a *csengő* (*Rhinantus*) megszáradása, hogy sietni kell a kaszálással.

A növényi jelzéseknek ez a konvencionális jellege még inkább nyilvánvaló olyan esetben, amikor nem az éppen aktuális tennivalókra utalnak, hanem a népi tapasztalat és hiedelem szerint a várható termésre. Jó termést jelez pl. az, ha a *vadborsó* (*Vicia*) küpüje tele van maggal; az almásiak szerint gazdag kukoricatermést jelez a sok *teribenkő* (*Potentilla arenaria*); Gyerővásárhelyen ugyanígy értelmezik, ha a *vadborsónak* (*Astragalus cicer*) tele van maggal a hüvelye.

A HIEDELMEK MINT KOMMUNIKÁCIÓS ÉS KULTURÁLIS JELEK

A gondolkodás archaikus formáira jellemző, hogy az egész világ-egyetemet egyetlen olyan rendszernek fogják fel, amelynek alkotóelemei és azok viszonyai egyenértékűek, fölcserélhetők, helyettesíthetők egymással, így az ember és a társadalom jellemzői is átvihetők a természet jelenségeire és viszont. Ez a kozmikus szinkretizmus fejeződik ki olyan vallási képzetekben, mint az animatizmus, amely szerint, minden ugyanúgy él, mint az ember, mindennek ugyanúgy lelke van, mint az embernek, ez húzódik meg a primitív vallási képzetek mögött, de még a politeista és monoteista vallások antropomorf természetfölötti lényekben és isteneiben is föllelhetjük, ez tükröződik némely jól ismert intézményben, mint a totemizmus, amely misztikus kapcsolatot föltételez az ember (az individuum, a korcsoport, a törzs, a nemzetség stb.) és valamely állat- vagy növényfaj között.

A kultúra története részben éppen annak a története, ahogy ez az ősi szinkretizmus felbomlik, az antropocentrizmus és az antropomorfizmus leszűkül a tudat meghatározott szféráira (pl. az esztétikaira vagy az archaikus hiedelemformákra).

Mi maradt meg az ősi antropomorf szemléletből? A népi növényismeretben gyér nyomai annak, hogy némely növénynek mágikus erőt tulajdonítottak és csodaszernek tartották a népi gyógyászatban. Ezeknek vagy feltűnő biológiai sajátosságai vannak, vagy pedig levelük, gyökerük különös alakú, az emberhez vagy az ember valamely testrészéhez (szívhez, veséhez stb.) hasonló. Ez magyarázza pl. a kínaiaknál a ginszeng mágikus tiszteletét vagy a *nagyfűnek* nevezett nadragulya (*Atropa bella-donna*) antropomorfizációját Felső-Háromszéken. Felsőcsernátonban pl. reggelenként illő volt köszönni neki: Jó reggelt nagyasszony! (Kakas 1973. 93). Szintén mágikus jellegű szokás egyes vidékeken, hogy a gyengén termő diófát februárban baltával fenyegetik meg: kivágják, ha nem terem jobban.

Ezeknél a gyér nyomoknál jóval gyakoribbak a terminológia antropomorf elemei. Közismert, hogy a nyelvben, mint a geológiai rétegekben, megtaláljuk a régi tudatformák lenyomatait. Részben ilyen ősi lenyomatoknak tekinthetők az antropomorf növénynevek is. Sőt továbbmenően talán nem túlzás kapcsolatot feltételezni az analógiás (utánzó) mágia és a metafora, valamint az érintkezési (átviteli) mágia és a metonímia között. Ezekről a növénynévtípusokról a jelentéstani részben szönlünk részletesebben. Az antropomorf növényneveknek persze csak kis része lehet ősi, mivel az elnevezésnek ez a módja — a metaforizáció és a perszonifikáció — az ősi antropomorf szemlélettől függetlenedett, önállósult, és mint ilyen napjainkig produktív maradt.

Talán a népi gyógyászat példázza leginkább, milyen szoros kapcsolatban áll a népi kultúrában a hit és a tapasztalat, a mítosz és a tudás. A józanabb, kétkedőbb, iskolázottabb emberek ma már persze el tudják különíteni az irracionális elemeket a racionálisaktól, de a köznapi szokás szintjén a népi közösség mégis őrzi hagyományként az ősi hiedelemvilág nem egy elemét. Túlzás volna a mai hitvilágban animatizmusról beszélni, növényekben testet öltő természetfölötti erőkről, hiszen az

ősi hitvilág rég széttöredezett, vallási képzetekkel vegyült, újabban pedig egyre inkább helyet ad a tudás és a tudomány racionális, objektív szellemének. A mai népi hiedelemvilág tehát rendkívül heterogén, az ősi hitvilágot csak áttételesen, lenyomataiban őrzi.

Az embernek a természettől való függősége primitív szinten nem csupán anyagi, létfeltételekben megnyilvánuló függőséget jelent, hanem szellemi függőséget is. Egy gyűjtögető vagy halász-vadász közösség léte teljes egészében a természettől függ, így nem csoda, hogy az állatokban, növényekben („totemjeiben“) természetfölötti lényeket, szellemeket is lát, a földművelőknél pedig a termékenység, a bő termés titokzatos, isteni adomány, amelyet nemcsak munkával kell biztosítani, hanem mágikus-vallásos szertartásokkal is. A hagyomány nemcsak a hiedelmeket, a világméretet szentesíti, hanem előírja, megszabja az ember viselkedését, magatartását, cselekvéseit is abban a társadalmi és természeti környezetben, amelyben él és amelytől függ. Ezek a szabályok kétféleképpen: tiltások (tabuk) és előírások; tartalmazzák mindazt, amit az embernek kerülnie kell, amitől óvakodnia kell, és amit ajánlatos vagy kötelező megtennie, elvégeznie. Az ősi hitvilágban ez a mágia negatív és pozitív oldala. Vegyük sorra továbbiakban, éppen a tilalmakkal (tabukkal) kezdve, mit őriz ebből az archaikus világméretből a népi természetismeret, anélkül azonban, hogy a népi gyógyászat hiedelemszerű elemeire újra utalnánk.

A tilalmaknak ugyanúgy pozitív céljuk van, mint az előírásoknak. Vegyünk egy egyszerű példát. Általánosan elterjedt az a hiedelem, hogy a veresgyűrű sommal (*Cornus sanguinea*) nem szabad állatot megütni, mert vért vizek tőle, ezért ostornyélnak, állathajtó botnak sem használják. Erre a népi nevek egy része is figyelmeztet: *vérfa*, *vérhüllőfa*, Ro. *sinjer*. A cél tehát az, hogy betegségtől védjék az állatokat. Ha elemezzük a hiedelmet, azt látjuk, hogy a veresgyűrű somnak rontó hatást tulajdonítanak: ez (is) okozhatja azt, hogy az állat véreset vizek. A rontó hatást átviteli (érintkezési) mágiával váltható ki: ha ezzel a fával megütöm az állatot. De jelen van az utánzó mágia is, mert éppen a vessző kérgének közismerten piros színéhez asszociálódik a vér képzete. Így fogalmazódik meg a tabu: erre a célra ezt a fát nem szabad használni.

Magyarlétán azt mondták, azért véres a kecske teje, mert *fecskevirágot* (*Dianthus carthusianorum*) szedtek. A tilalom már így fogalmazódik meg: nem szabad fecskevirágot szedni, mert véres lesz a kecske teje. Itt csupán a virág színe asszociálja a vért (a mágia analógiás). Zsombokon a rezgőfüvet (*Briza media*) nem szabad szedni, mert azt tartják, poloska lesz tőle (itt a növény kalászkájának a formájához asszociálódik analógiásan a rovar). Az ilyen hiedelemnek aztán az az eredménye, hogy némely helyen nem merik szedni a díszként egyébként kedvelt barátságfüvet és rezgőfüvet, a falusi házak legszebb csokrait.

Egész sor tilalom védte a kiscsirkéket, a kotlót, a tojó tyúkokat. Tordaszentlászlón a fűzfa barkáját és a martilapu virágját nem szabad a házba vinni, mert nem lesz csirke. Ebben a tilalomban is felfedezhető, hogy rontó hatást tulajdonítanak ennek a két növénynek, mivel ezek éppen akkor virágoznak, amikor a csirkéket keltetik (időbeli érintkezés), és e virágok sárgás színe, bolyhos-selymes tapintása analógiásan kapcsolatba kerül a kiscsirkékkel. Inaktelkén a hiedelem így módosul: a

martilapu virágját (*Tussilago farfara*) nem szabad az udvarra behozni, mert megdöglök tőle a tyúk. Hasonló tilalmak számúzik a kalotaszegi házakból a tavaszi héricszet (*Adonis vernalis*): Zsobokon, Sztánán azt mondják: „*Ne vigyük be, me megláttya a tyúk, nem tojik*“ (itt a látás révén érvényesül a rontó hatás), de a szomszédos Kispetriben ezzel éppen ellenkezőleg: tyúkok közé dobták, hogy tojjanak tőle. Ugyanaz a növény itt is, ott is mágikus tárgy, egyik helyen a rontás, másik helyen a termékenységvarázslás eszköze. Szucságon azért tiltják a hérics leszedését, mert különben nem lesz kotló. Somtelkén (valószínűleg az alakja miatt) a cserfa *gubicsának* tulajdonítanak olyan hatást, hogy nem tojik a tyúk, ha beviszik a házba.

A termékenységvarázslás (és/vagy a mesterséges beporzás?) eszköze volt legtöbb helyen a herehura here (*Trifolium arvense*), az erre utaló népi névvel: *ugorkabagzó*. Az ugorkára dobták, és a hiedelem szerint jobb lett tőle a termés. A tilalom ebben az esetben a hazavitel módjára vonatkozott: miután leszedték, nem volt szabad patakon átvinni (ez ugyanis a vélt mágikus erőt ellenkező hatásúvá tenné). Magában a cselekvésben gyanítható valamilyen racionális eljárás, esetleg tanítók, gazdászok tudásából átszűrődő ismeret, de hogy ez így van-e, nem sikerült kideríteni.

A bodzafát (*Sambucus nigra*), amely egyébként is az ördög fája, nem tanácsos a ház közelébe ültetni, mert a házba belecsap a villám.

A szerelmi rontás eszköze Sztánán és Egerbegen a mogyorós lednek (*Lathyrus tuberosus*), a román népi név is erre utal: *ură*. A lányoknak tilos szedni, mert egyébként nem mennek férjhez. A legtöbb helyen a rozmaringról is azt tartják, hogy a lánynak nem hoz szerencsét, nem megy férjhez, ha rozmaring van a házban. Többek között ez a hiedelem az oka, hogy annyira háttérbe szorult ez az egykor kedvelt dísz- és fűszernövény. Nagykapuson a keskenylevelű kenderkefűtől (*Galeopsis angustifolia*) óvják a lányokat, mert aki szedi, megunják a legények.

A névnek is szerepe lehet a tabuk kialakulásában: az olyan növényeket, virágokat, amelyeknek illetlen, obszcén nevük van, nem illik sem említeni, sem szedni, sem ültetni. Gesztrágyon pl. kinevették az egyik topai származású asszonyt és a papot is, mert pipacsot (*Papaver rhoeas*) szedett (Topán ugyanazt az obszcén nevet más növényre vonatkoztatták). Ez a fő oka annak, hogy sem a magyarok, sem a románok nem szedik ezt a szép mezei virágot (az ide vonatkozó népi neveket l. az adattárban!).

Akárcsak a népi gyógyászatban, a fül gyógyításakor, a termékenységvarázslásban is föllelhető a magyar népi hitvilág egyik alapvető mágikus eljárása: a bekerítés. A bekerítés gesztusa vagy a körbejárás véd a rontás veszélyétől. Magyarbikalon: „*Ha a madarak leptik az árpát, azt mondták, kora hajnalban kel meztelenül körüljárni. Ném vót szabad köszönni senkinek. Követ szedett a kötényibe, békiabálta: H^{ess}setek, madarak! — Ném mentek többet rá, nem bántották.*“ A racionálisabb szemléletben a rontó szellemeket a madarak helyettesítik. A bekerítést mint cselekvést kiegészíti a kövel való dobálás gesztusa, és megőrződik mint ősi tilalom, hogy nem szabad köszönni senkinek, s ruhátlanul kell a feladatot végrehajtani.

A termékenységvarázslás eszköze a mocsári gólyahír (*Caltha palustris*). Kora tavasszal nyílik, amikor a juhokat legelőre hajtják, illetőleg amikor a tejmérés ünnepe van. Talán Pányikon őrződött meg eredeti formájában a szokás: a juhokra dobják vízzel a sárga virágját, hogy sok tejük legyen. A víz mint folyadék analógiásan asszociálja a tejet, a gesztus pedig az átviteli mágia jellegzetes gesztusa: a tavaszi megújulást jelképező virág biztosítja a több tejet. A Pányikkal szomszédos Inaktelkén tejméréskor koszorút csinálnak a lányok a mocsári gólyahírből. Ezt hozzák a juhok előtt, régebben a nyáj előtt haladó szárnár nyakába tették. Nádasdarócon a koszorút az első gazda kapujára tették.

A tilalmakra említettük példaként az ugorkával kapcsolatos eljárást. Tordaszentlászlón ugyanezt a növényt a csorda elé dobják (pontosabban: a növény patkanca virágát), hogy jobban teremjen. Ez a nem egészen világos értelmű gesztus lehet az antropomorf szemlélet megnyilvánulása („rájjesztenek“ a növényre, hogy ezzel bírják rá a jobb termésre), vagy az átviteli mágia egyik formája: ti. az állatok termékenységét viszik át a növényre.

Szerelmi varázslásra Bedecsen a borostyánt (*Hedera helix*) használják. Azért ültetik egy fiú nevére (néha a kút oldalába), hogy azt a fiút a lányhoz vonzza. Tordaszentlászlón a nadragulyának tulajdonítanak hasonló erőt: meztelenül kell szednie a lánynak, és akkor megtalálja társát. Mihályfalván az egyéves szikárkát (*Sclerantus annuus*) tették a mellükhöz a lányok, miközben ezt mondták: „Bîtai (a növény népi neve) bîtaieste-mă / Cu badea îtilneşte-mă!“ (= Vesszőcske, vesszőzz meg, a párommal hozz össze). Többféle módja ismert a szerelmi jóslásnak. Inaktelkén a szulákból szedtek három szálát, három fiúval azonosították. Szagolgatták, hogy melyiknek van jobb szaga: azt tartották, az a jövődöbelijük. Bábonyban gyomláláskor a román lányok a bablevelű varjúháj (*Sedum maximum*) gumóit szedték ki, hogy megnézzék, hány testvére lesz a férjüknek (a növény román népi neve is erre utal: *buruiana norocului* 'szerencseburján').

Általánosan elterjedt a románok körében, hogy tejoltó galajból (*Galium verum*) koszorúkat, csokrokat kötnek. Szent-Iván-napkor (júl. 24-én) a ház tetejére dobják: akié leesik, úgy tartják, meghal abban az évben. A növénynek rontáselhárító hatást is tulajdonítanak, a belőle font koszorút az ajtóra, ablakokra akasztják, hogy a rossz szellemeket távol tartsa. Mihályfalván a temetőbe is visz mindenki ilyen koszorút (a népi nevek is jelzik ezt: *Szentjános-virág*, Ro. *sînziană*).

Mind a vad-, mind a termesztett növények között vannak olyanok, amelyek szerencsét hoznak, mások ellenkezőleg: szerencsétlenséget, mint ha az egyikben segítő szellemek lakoznának, másokban ártók. Ilyen „szerencse“-fának számít Gyerővásárhelyen a fehér fagyöngy (*Viscum album*), Bábonyban pedig az ostorménfa (*Viburnum lantana*). Ez utóbbinak a magyar neve is ez: *szentfa*; rontáselhárító hatást tulajdonítanak neki: „kuruzsolnak“ vele, hogy ne menjen el a teje a tehénnek. (A *Viburnum*-fajokkal kapcsolatos hiedelmeket érdemes lenne Erdély-szeret megvizsgálni, mert gyaníthatólag ezek a hiedelmek még az ősi hitvilághoz kapcsolódnak.)

Szerencsefünek, szentfünek számitanak azok is, amelyekhez vallási, biblikus képzetek kapcsolódnak, és amelyeket éppen emiatt inkább a vallásos emberek kedvelnek. Ilyen pl. a közönséges orbáncfű (*Hypericum perforatum*), amelyről a néphit azt tartja, hogy a keresztfa alatt rácsepegett Krisztus vére. Hasonló képzetek kapcsolódnak a foltos vérnyomfűhöz (*Hypochoeria maculata*), a virágcsalánhoz (*Coleus blumei*), a Golgotavirághoz (*Passiflora coerulea*). A dísnövények terjedését, visszazorulását nagymértékben éppen a hozzájuk fűződő képzetek határozzák meg. Gyerómonostoron azért kezd kipusztulni az ámpolnavirág (*Zebrina pendula*), mert azt tartják róla, nem hoz szerencsét, hasonlóképpen vélekednek Szentkirályon a bőrlevélről (*Bergenia crassifolia*). Általában negatívan ítélik meg a pozsgásokat és a kaktuszokat, ezért parasztházakban elég ritkán látni őket. Az ördög fájának tartják a bodzafát, bár virágának és termésének elég széles körű a felhasználása. Úgy vélik pl., hogy megdöglök a csirke, ha akkor bújjik ki a tojásból, amikor virágzik a bodzafa.

Legfontosabb mágikus szerepük azoknak a növényeknek volt, amelyek képesek a rontás elhárítására, a rossz, ártó szellemek távol tartására. Erdély-szerte így tartja számon a népi hiedelem az iringót, Kalotaszegen elsősorban a mezei iringót (*Eryngium campestre*; vö. Szabó—Péntek 1976. 92). Inaktelkén termőágot díszítettek belőle: diót tettek az ágak végére, úgy tették föl dísznek a gerendára. Magyarbikalon ezüstdiót szúrtak a tuskéjébe. Így alakult át a régi „lűderclövő“ dísszé: a mágikus funkció helyett esztétikai funkciót tölt be, bár Magyarbikalon még él az a szokás is, hogy *tövisbokrot* (iringót) tesznek a kapura, ha megellett a tehén, hogy ne vigye el a boszorkány a tejét. Tordaszentlászlón fokhagymával kenik be az ajtót, ablakot, hogy ne jöjjön be a rossz. A zergeboglárral (*Trollius europaeus*; népi nevén: *pünkösdi-rózsza*) a ló vagy a szamár kantárját díszítették Mérában, és egyúttal óvó hatást is tulajdonítottak neki. Nyárszón a lómentát teszik (rontás ellen?) a csecsemő fürdővizébe. Óvó, védő hatása van az ördöggel szemben az ösztörös veronikának (*Veronica chamaedrys*): úgy kell gyűjteni húsvét és pünkösdi között, távol a falutól, hogy ne hallatsszék a kakas hangja. Azt tartják róla, hogy az ördög elszakította lábával a szárát, ezért alkalmas arra, hogy távol tartsa a rossz szellemet (Mi). A fűzfa barkája a hagyományos néphit szerint bajt okozhat, ezzel szemben a vallásos hit szerint zivatarkor szentelt barkát kell az asztalra tenni, mert megvédi a házat. A románok vallásos életében fontos szerepet játszik a bazsalikom (*Ocimum basilicum*), talán éppen ezért a magyarok is inkább román virágként tartják számon. Szent növénynek számít: kereszteléskor ezzel érintik meg a gyerek fejét, ezzel szentelik a vizet stb.

NÖVÉNYI JELEK ESZTÉTIKAI SZEREPE

Nem véletlenül tartják úgy, hogy aki a virágot szereti, rossz ember nem lehet. A mindennapi életben a virág a szépség, az üdeség, a fiatalág megtestesítője. Ha végignézzük a szótárban a virágokkal kapcsolatos szavakat, talán nincs olyan, amelynek még az átvitt jelentése is

ne kellemes asszociációkat keltene. Hogy ne maradjunk meg a közhe-lyeknél, próbáljunk meg elképzelni egy virág nélküli világot (már ez is szinte jelképes, hogy a *virág* szó ősi szóhasadással a 'fény' jelentésű *világ* szóból keletkezett). Déry Tibort hívhatjuk segítségül, akinél talán senki nem tudott jobban megrészegetni egy pompás kerttől, egy virágos hegyoldaltól, groteszk látomásában, a *G.A. úr X-ben* című regényében egy pillanatra mégis a növények nélküli világ ridegségét villantja föl: „Egyik-másik ablakot díszesen kimunkált vasrács fedte be, kovácsoltvas virágtartókkal, melyekben nem voltak virágok. A házak előtt körülkerített kerthelyek területek el, melyekben nem volt kert, elképzelt pázsittalán pázsitok, képzeletbeli üres virágágyak, itt-ott befuttatlan lugas rozsdás vasváza állt egy sarokban. Sehol egyetlen szál növény nem nőtt át a valóságba.“

A hagyományos paraszti kultúrában — éppen mert ember és növény viszonya sokkal szorosabb — különösen fontossá válik a növények esztétikai funkciója. A növényekkel való díszítésnek megvannak a maga sajátos formái, alkalmi. Külön lehetne írni, akár könyvnyi terjedelemben, egyetlen dísnövényről vagy paraszti virágoskertekről, a díszítésre használt vadnövényekről (könyvünkben is külön fejezetben elemeztük ezeket a kérdéseket). Az erdőt-mezőt járó ember szinte sohasem tér haza üres kézzel: a kapáló lányok, a gombát szedő, fát vágó férfiak, a gyomláló asszonyok, a kiránduló gyerekek egy-egy virágcsokrot is hazahoznak magukkal. Vannak növények, mint pl. a *rezgő (Briza)*, a *fecskeszegfű* vagy a *kecskeszakáll (Eriophorum latifolium)*, amelyek hetekig, hónapokig vagy akár egész éven át díszei a szobának. A ritkább, különleges szépségű és illatú virágok lelőhelyét mindenki számon tartja, és a virágzás idején egész falvak zarándokolnak pl. a *ríszegvirág (Daphne cneorum)* vagy a nárcisz termőhelyére.

Magán az élő növényen kívül a növényi díszek, a népköltészet növénymotívumai is mind szervesen hozzátartoznak a népi kultúrához. Különösen Kalotaszegen, ahol a díszítőművészet oly magas fejlettségi szintre jutott, a részben reneszánsz (és talán még az iszlám) művészet forrásaiból és hatásából is táplálkozva a növényi motívumok nagy formai gazdagságot és változatosságot mutatnak. Erre vonatkozóan az egyik szembevetendő vonás az, hogy az időbeli fejlődés, a technika és az ízlés függvényében más és más a motívumok stilizáltsági szintje. Szemiotikailag ez azt jelenti, hogy sok esetben gazdag motívumsort találunk az ikonicitás és a szimbolizálás végletei között. Erőteljesen stilizált az ábrázolás pl. szálánvarrott hímzésekben, sok az átmeneti forma a geometrikus díszek és a növényi motívumok között. A szabadrajzú hímzésekben az erőteljes körvonal az ábrázolás eszköze, valamint a tagolást is szolgáló stilizált ág, inda, szár stb. A növényi motívumokat általában nem a természetből merítik, nem onnan másolják (hiszen pl. a tulipán egészen ritka, szinte ismeretlen volt mint virág), hanem a díszítés hagyományaiból veszik, esetleg kigondolják, elképzelik, és csupán az elnevezés révén azonosítják valamely kerti virággal. Azt, hogy az ábrázolás „hűségének“ igénye föl sem merül, jól mutatják az azonos töről, szárról fakadó rózsza és tulipán minták (ezekre a kérdésekre nézve l. Péntek 1979).

A népköltészet növényi motívumairól, a népdalok virágairól, a népmesék varázsfüveiről részletes elemzéseket írtak a folklórkutatók. Ebben

a vonatkozásban is lényeges kérdés a népdalok, főként a szerelmi dalok virágszimbolikája, amelynek közvetlen kapcsolata van a régi virágénekekkel. A mesékben kevesebb a szimbolikus, több a mágikus funkciójú növény: a forrasztófü, amelyet a kígyó hoz a szájában; az ősi hitvilág elemeként a kalotaszegi mesékben — mint Kovács Ágnes ketesdi gyűjtéséből tudjuk — az égigérő fa helyett égigérő paszulyt és égigérő búzaszálat találunk. Egyébként a népköltészetben, különösen a mesékben, ugyanazokat a növényeket lelhetjük fel, mint a mesemondó és a mesehallgatók környezetében. A mesemondó ezzel saját világát is meseivé teszi, illetve hallgatóival együtt így észrevétlenül maga is belép a mese világába. A kalotaszegi mesékben pl. a hősök *tölgyfa* alá telepednek, *selyemréten* járnak-kelnek, próbaképpen a hősnek *cserfaerdőt* kell kívágnia egyetlen éjszaka, a főhóst segítő róka *partilapuból* (= martilapu, *Tussilago farfara*) varázsol csónakot, evezőt. Máskor a falu határából jól ismert fák vesznek föl mesei tulajdonságot: a *hársfa* szent faként szerepel; a *diófa* beszélni tud, az odvában kincseket rejteget; a *körtifa* is varázsos fa: megcsendül, ha valaki gyümölcsébe harap; de gyümölcse erővel „eteti” magát; télen-nyáron terem.

Futó áttekintésünket is csak jelzésnek szántuk annak érzékeltetésére, hogy mit is jelentenek a növények a népi kultúrában. S talán mind-ebből arra is következtetni lehet, miért éppen *virágnyelvnek* nevezi a magyar nyelv a jelképes kifejezőmódot, miért éppen *virágének* a szerelmi dal a régi magyar költészetben. Ennek olyan ősi gyökerei vannak, amelyek egyidősek magával az emberi kultúrával.

A NÉPI NÖVÉNYNEVEK

A NÖVÉNYNEVEK ALAKRENDSZERE ÉS EREDETE

A népi terminológia vizsgálatában a magyar népi növénynevek vázlatos feldolgozására szorítkozunk, a román terminusokra csupán a magyar—román nyelvi kölcsönhatás bemutatásában hivatkozunk. Ennek a vázlatos vizsgálatnak természetszerűen feladata feltárni a tőlünk gyűjtött népi növénynevek eredet szerinti rétegződését. Ez a kérdés szoros kapcsolatban áll az egyes terminusok alakrendszerével is, mivel a képzéssel, összetétellel, alakult növénynevek nyilván magyar nyelvbeli fejlemények, az esetek jelentős hányadában pedig éppen a helyi nyelvjárás alkotásai. Az egyes terminusok alaki felépítése szempontjából négy szerkezeti típus különíthető el: I. Egyszerű növénynevek, II. Képzett növénynevek, III. Összetett növénynevek, IV. Szószerkezetek. Ezeknek a szerkezeti típusoknak a következő a számbeli és a százalékos megoszlása: egyszerű szó: 465 (18,9%), származékszó: 185 (7,5%), összetett szó: 1237 (50,3%), szószerkezet: 573 (23,3%).

I. AZ EGYSZERŰ NÖVÉNYNEVEK

Az egyszerű növénynevek etimológiai megoszlása

Az egész növénynévanyag nem egészen ötödrészét kitevő egyszerű terminusok eredetüket tekintve ugyanazt a rétegződést mutatják, mint a köznyelv hasonló fogalmi rendszerének szókincse. Ezért példák felsorolása nélkül csupán az egyes etimológiai csoportok statisztikai bemutatására szorítkozunk. Az *ósi* (uráli, finnugor, ugor) eredetű elemek száma 13 (az egész névanyag 0,5%-a). *A magyar nyelv külön életében* (illetőleg részben a kalotaszegi nyelvjárásban) *keletkezett* 79 (3,2%); ebből 8 hangutánzó, hangfestő, 3 szóhasadás eredménye, 1 hangátvetéssel keletkezett, 11 népetimológiával, 30 metaforizációval (ezek bemutatására a jelentéstani részben kerül sor), 14 elvonással (tapadással), 8 tulajdonnév köznevesülésével, 4 pedig tiltó igealak főnevesülésével. Etimológiailag ugyanebbe a csoportba tartoznak a szerkezetileg elkülönülő származékok, összetételek, szószerkezetek is. Velük együtt ez az etimológiai réteg a legszámtalibb, az egész botanikai szókészlet több mint 80%-át alkotja.

A kölcsönelemek száma 283 (11,5%). Az egyes átadó nyelvek szerint a következőképpen oszlanak meg: 31 nemzetközi, illetve vándorszó, 56 latin eredetű, 68 szláv, 77 román, 21 török (elsősorban bolgár—török), 18 német, 6 olasz, 3 egyéb. Végül bizonytalan, illetőleg ismeretlen eredetű 89 növénynév (3,6%).

A magyar—román nyelvi kölcsönhatás

Gyűjtési területünkön az évszázadok óta tartó magyar—román együttélés meglehetősen intenzív kulturális és nyelvi kölcsönhatást eredményezett. A vegyes lakosságú falvak kétnyelvűek is, de a túlnyomóan vagy teljesen román, illetőleg magyar falvak lakossága is rendszerint

beszéli a másik nyelvet, így ők sem maradhattak kívül az említett kölcsönhatási folyamatokon. Ami ezt a tájegységet ebből a szempontból mégis megkülönbözteti más tájegységektől, az az, hogy sem a viszonylag kiterjedt és nagy múltra visszatekintő kétnyelvűség, sem az állandó és máig tartó nyelvi és kulturális kölcsönhatás nem bontotta meg a két nyelvjárást, illetőleg a két etnikum kultúrájának egymáshoz viszonyított egyensúlyát, nem alakultak ki a kevertnyelvűségnek, illetve a nyelvi váltásnak olyan tünetei, mint például a Mezőségben. Számszerűségében vizsgálva a kölcsönhatás eredményét, azt találjuk, hogy a román növénynevek közül 121 magyar eredetű (9,8%), ennek hozzávetőleg fele természetesen jelöl. A magyar szókincsben 77 román eredetű, az egész terminológia 2,3%-a (ebből 17 jellegzetesen a gyűjtőgető életmódhoz tartozó növény neve, 5 ún. „román” virág — etnikai és kultikus preferencia mutatható ki velük kapcsolatban, hozzávetőleg 20 természetesen növény neve vagy a növénytermesztéssel kapcsolatos terminus). Ezek között vannak olyanok is elég szép számban, amelyek nem kerültek be Márton Gyula, Péntek János és Vőő István 1977-ben megjelent összefoglaló munkájába (MNyJRKsz), — ez is mutatja egyébként a kölcsönhatás folyamatjellegét. Ilyen, tőlünk feltárt román eredetű szavak a következők (a román megfelelőt saját gyűjtésünkből idézzük vagy Al. Borza etnobotanikai szótárából: Borza 1968): *áfínyála* 'Vaccinium myrtillus' (<r. *afinele*), *borcsák* 'Onobrychis viciifolia' (<r. *borceag* 'Vicia, takarmánykeverék'), *bulbucs* 'Caltha palustris' (<r. *bulbuci*), *buzsoránna* 'Orchis' (<r. *bujorană*), *cilhoj* 'apró fenyves' (<r. *filhă*), *csormojág* 'Melampyrum arvense' (<r. *ciormoiag*), *dobruzs* 'Calluna vulgaris' (<r. *dobruj*), *fenák* 'Foeniculum vulgare' (<r. *fenic*), *feriga* 'Dryopteris filix-mas' (<r. *ferigă*), *huluzsa* 'kukoricakóró' (<r. *hluj, hlujan*), *káránzsel* 'Tagetes' (<r. *caranjel*), *krecsunyica* 'Zygocactus truncatus' (<r. *crăciuniță*), *krecsunyik* ua. (<r. *crăciunic*), *kurpuny* 'Clematis vitalba' (<r. *curpăn*), *pitánka* 'Boletus' (<r. *pitancă*), *piterka* ua. (<r. *pitarcă*), *pizdăcsóri* 'Consolida regalis' (<r. *pizda ciorii*), *preluka* 'irtás; erdei tisztás' (<r. *prelucă*; csak helynevekben fordul elő), *prunuc* 'Prunus padus' (<r. *prunuț*) *pujec* 'oltovány' (<r. *puieți*), *pulá-dráculuj* '1. Asarum europaeum, 2. Euphorbia, 3. Crocus heuffelianus gyökere' (<r. *pula dracului*), *spárángel* 'Asparagus officinalis' (<r. *sparanghel*), *szunetoare* 'Hypericum perforatum' (<r. *sunătoare*), *vejászka* 'Russula' (<r. *oiască*), *zsír* 'bükk makktermése' (<r. *jir*).

A különböző nyelveket beszélők gondolkodásának analóg volta a nyelvi kölcsönhatás rejtettebb megnyilvánulásaként tükörszókat és tükörkifejezéseket hoz létre. A népi botanikai terminológiában számtalan ilyen tükörkifejezés van. Ezek egy része közismerten a latinra, sőt a görögre megy vissza mindkét nyelvben (pl. *bakszaka* — *barba caprei* < *Tragopogon*; *pásztortáska* — *traista ciobanului* < *Capsella bursa-pastoris*; *szappanvirág* — *săpunel* < *Saponaria* stb.). De nagyon valószínű, hogy a *pana cucului*, amelynek a román népnyelvben általában *breabăn* a neve, tükörkifejezés a magyar *kakukkvirág*-ból (*Anemone nemorosa*), a *păpucu domnișoarei* a *kisasszony papucs*-ból (*Cypripedium calceolus*), a *răchiță supărată* a *szomorú fűzfő*-ből, a *disznóserte* viszont már román mintára alakult a magyarban (< *păru porcului* 'Nardus stricta'), a *far-*

kascserge a *țolu lupului* vagy *lepedeu lupului* kifejezésekből (*Polypodium vulgare*), bár a fordított átvétel sem kizárt ebben az esetben.

A szókölcsonzés folyamatában kimutatható a szinonimavonzás, attrakció törvényének érvényesülése. Egy fogalomnak több elnevezése van, ez vonzza a kölcsönszót mint lehetséges új szinonimát. Pl. a *Colchicum autumnale* neveként ismert *őszvirág*, *őszike*, *kikerics* mellé új szinonimaként kölcsönzi a nyelv a *brindus-t*. A '*Lathyrus vernus*' jelentésű *borsókavirág*, *cigányvirág*, *fátavirág* vonzza az újabb szinonimát, a *pipizsoj-t*.

Sokkal fontosabb ennél a szinonimadifferenciálódás vagy disztribúció érvényesülése. Ennek alapján jöttek létre a dublettek is. Például a *fenyő* mint általános jelentésű terminus kiterjed a *Picea*, *Pinus*, *Abies* génuszokra. A *brád* terminust éppen azért kölcsönzi a nyelvjárás, hogy különbséget tudjon tenni a *Picea*, *Pinus* (ezeket jelöli a továbbiakban a *fenyő*) és az *Abies* között (ilyen jelentést kap a *brád*). Máskor az átvevő nyelv egyszerre két szót kölcsönöz, és ezek segítségével differenciálja az addig egyetlen szó jelölte fogalmat, így pontosabban tudja tagolni az addig egységes jelentésmezőt. Van egy-két olyan falu, amelynek nyelvében egyszerre került be a *fenyő* mellé a *molid* és a *brád*. Ebben az esetben a nyelv eredeti szava megőrzi általános jelentését, a *molid* '*Picea excelsa*', a *brád* pedig '*Abies alba*' jelentésű.

Hasonló a helyzet a '*Fragaria*' jelentésű eper-rel (ennek szemantikai megterheltségét még növeli, hogy a *Morus* termését is jelöli). A románból kölcsönzött *kapsony* lehetővé teszi a *Fragaria moschata* önálló jelölését. Hasonló szerepet tükörfelfejtés is betölthet. A *tővis* jelölője a *Cirsium*, *Echinops*, *Carduus* és más génuszoknak, a melléje bekerülő *ökörnyelv* (a r. *limba boului* tükörszava) differenciáltan jelöli a *Cirsium canumot*. A Kolozsvár környéki román nyelvjárásban hasonló ehhez a magyar eredetű *rujă* és a *trandafir* jelentésmegoszlása: *rujă* '*Rosa canina*' — *trandafir* '*R. multiflora*, *R. odorata*' stb.

A magyar—román nyelvi kölcsönhatás, szókölcsonzés egyik legérdekesebb jelenségére Bakos Ferenc hívta fel a figyelmet. Arra, hogy ugyanannak vagy két, megközelítően azonos fogalomnak a magyarban román, a románban magyar eredetű neve van (Bakos 1976. 57). Ilyen jellegű a r. *păsulă* és a m. *fuszulyka* viszonya: a Kolozsvár környéki és az ettől keletre fekvő magyar nyelvjárásokban a r. eredetű *fuszulyka* használatos, az itteni román nyelvjárásokban pedig a m. eredetű *păsulă* (vö. Péntek 1978. 178, 1981. 80). Némileg eltér ettől a *trifoj* és a *luhăr* viszonya. A Kolozsvár környéki magyar nyelvjárásból ismert *trifoj* elsősorban a spontán fajokat jelöli, a román nyelvjárásban használt m. eredetű *luhăr* pedig a termesztett fajt.

II. KÉPZETT NÖVÉNYNEVEK

A szóképzésnek önmagában viszonylag kis szerepe van a növénynevek alkotásában (185 ilyen terminusunk van, az anyag 7,5%-a). A származékok egy kis hányada (28) a mai nyelvérzék számára inkább egyszerű szónak minősül. Az ilyen szavakban, mint pl. *bogáncs*, *erdő*, *fenyő*, *levél*, *pityóka*, *pöfeteg*, *sóska*, *seprű*, *tővis* stb. a származékjelleg elhomá-

lyosult, ezért inkább átmeneti típusnak tekinthetők az egyszerű és a képzett növénynevek között.

A képzésmódok közül érthetően kisebb szerepe van a denominális igeképzésnek és a deverbális névszóképzésnek. A deverbális névszóképzéssel alakultak közé félig-meddig elhomályosult származékok tartoznak (*növény, oltovány, jövötény, gyüvötény, gyótény; folyondár, ragadály* stb.), valamint tapadás révén főnevesült igenévi származékok. Ennek a növénynévadásban is vannak állandósult és alkalmi példái: így válnak az eredetileg összetett növénynév jelzői előtagjai állandósult vagy alkalmilag használt növénynevekké. Megszokott például, hogy a beszédhelyzettől és a szövegösszefüggéstől függően az *őszi, mezei, fehér* stb. melléknévi jelzői tagok alkalmilag önállóan is használatosak, és a beszédhelyzet utal rá, hogy milyen alaptag főnévi jelentését sűrítette magába. Fontosabbak számunkra az állandósult tapadás, ráértés esetei. Így az eredetileg igenévi jelzőből növénynév alakult a következő példáinkban (jelentésüket l. a magyar népi növénynevek jegyzékében!): *bagzó* (< *bagzófü*), *bolondító* (< *bolondító burján*), *csengő* (< *csengőfü*), *csüngő* (< *csüngővirág*), *futó* (< *futóvirág*), *rezgő* (< *rezgőfü*), *szívó* (< *szívótök*), *tátogó* (< *tátogóvirág*) stb. (összesen 25). Rendszerint olyan esetben megy végbe ez a ráértéses tapadás, amikor az utótag szemantikailag kis információértékű, általános jelentésű szó: *fű, burján, virág* stb. Ilyen tapadással alakult ki a *napraforgó* terminus is, a népnyelvben azonban folytatódott ez a folyamat, és a határozóragos előtagot is magába sűrítette a melléknévi igenév, így a *Helianthus annuus* neveként a *forgó* főnevesült. A *-t, -tt* képzős igenévi származékok főnevesülésére mindössze két példánk van, egyik sem növénynév: *vágott, rázott*.

Ehhez hasonló folyamat játszódik le a denominális névszóképzéssel alakult melléknévi származékok főnevesülésekor. Ilyen (alkalmi vagy állandó) tapadással alakultak a következő terminusok: *kollektives* (bab), *kormos* (alma), *lőcsős* (körte), *mocskos* (alma) stb. Ebbe a csoportba tartoznak a földrajzinev-adásban jelentős szerepet játszó, növénytársulást jelölő terminusok: *akácós, bodzás, cserfás, égeres, fenyves, gyertyános* stb. A ráértett alaptag ebben az esetben nyilván a *hely, domb, erdő* stb. (vö. Péntek—Szabó 1980. 163, 169). Az ilyen *-s* képzős származékok legnagyobb része tehát eredetileg összetételek meghatározó eleme volt, gyakran meg is maradt determinánsnak, ezekből azonban tapadással főnevesülhetett. Bizonyos esetekben azonban az *-s* mint főnévképző közvetlenül is létrehozhatott a növénynévből önálló helyneveket, ilyenkor a földrajzinev-képző funkciója érvényesül (részletesebben l. Péntek—Szabó 1980. 169).

Az *-i* képzős melléknévi jelző az összetett nevekben is rendszerint azt a helyet jelöli, ahonnan a növény ered, ahol kinemesítették, vagy ahol leginkább elterjedt. Ezek a jelzői tagok is az előbb említett módon főnevesülnek: *besztercei* (szilva), *daróci* (szilva), *kolozsvári* (alma), *monostori* (körte) stb. A példák is jelzik, hogy az így alakult növénynevek általában fajtanevek. De ehhez hasonló alakuláson ment át a '*Zea mays*' jelentésű *tengeri* szavunk is. A *-féle* képző személynévhez kapcsolva szintén az eredetre utal, arra, akinek szerepe volt az illető termesztett fajta terjesztésében (pl. *Nániékféle*).

A kicsinyítő-becéző származékok aránya nem nagy (összesen 47), a román növénynévadásra sokkal inkább jellemző a kicsinyítésre való hajlam. Az ilyen származékok az esetek nagy részében virágra vonatkoznak, ez magyarázza a megnevezésben megmutatkozó gyöngédséget. Az elnevezés jellegén, a név stilisztikai hangulatán túlmenően az ember és a növény meghittebb viszonyáról tanúskodnak ezek a származékok (különösen ha az alapszó már maga is képszerű), szinte az esztétikai minősítés is bennük foglaltatik (pl. *báránka, büdöske, estike, fülőke, oroszka, őszike, portulácska, sarkantyúka, szopóka, tavaszika, zöldike* stb.).

III. ÖSSZETETT NÖVÉNYNEVEK

Azok a növénynevek, amelyek több fő szóelemből állnak, az egész anyag mintegy 70%-át alkotják. A szűkebb értelemben vett összetételek (az egybeírt növénynevek) alkotják a nagyobbik csoportot, a (jelzős) szó szerkezetek száma 573 (22,1%). A különírás—egybeírás kritériumait a népi növénynevek jegyzéke előtt foglaltuk össze, de mint ebből megállapítható, meglehetősen nehéz pontos határt vonni az összetételek és a lazább szerkezetek között. Az egyszerű növénynevek és az összetettek között sem merev a határ. A két típus között ott találjuk az elhomályosult összetételeket, valamint azokat a növényneveket, amelyek metaforizációval mint összetétel váltak növénynevekké, tehát tulajdonképpen botanikai terminusokként nem összetételek, csak morfológiai tekintetben (ezek száma 124). Részletesebb elemzésükre a jelentéstani részben térünk ki, itt csak példaként említünk néhányat, hogy az olvasó számára világossá váljék, milyen terminusokról van szó. A *farkasfog-, kakastaréj-, szarkaláb*-féle összetételek mint a nyelvben már más jelentésben meglévő összetett szók váltak egyszerű botanikai terminusokká, néha idegen nyelvi mintára tükörfifejezésként.

A továbbiakban a szűkebb értelemben vett összetételek és a lazább szerkezetek részletesebb vizsgálatát együtt végezzük, az altípusok ugyanis közösek. Osztályozásunkban Károly Sándor rendszerezését követjük (vö. Károly 1968, Péntek 1979. 170). Ez az új szemlélet transzformációk segítségével állapítja meg a viszonyt az összetétel mint produktum és a mondat mint kiindulópont között, ugyanakkor a lazább szerkezetek minősítését is lehetővé teszi. Eszerint „az összetétel tagjai között nem kell eleven szintaktikai viszonyt megállapítani, mert ilyen viszony azok között már nincs. Ugyanakkor az összetételi tagok a maguk transzformációs múltjukban igenis kifejeznek szintaktikai viszonyt: azaz szintaktikai kapcsolatba állíthatók jelentésük értelmezésének megfelelően. Ez a szintaktikai reláció alkotja azt a logikai-szemantikai értelemben vett »mélystruktúrát«, amelynek megfelelő összetétel struktúrája a »felszíni struktúra« (Károly 1968. 273). A botanikai terminusok rendszerezésében különösen nyilvánvaló ennek a szemléletnek az előnye: úgyszólván rekonstruálni lehet ily módon azt a kommunikációs helyzetet, amelyben egy-egy összetétel létrejön, azaz világosan kimutathatók a *növénynévadás indítékai*. A következő osztályozás alcsoportjait ezért nem lehet csupán és elsősorban a morfológiai elemzés kategóriáinak tekinteni, sokkal inkább az volt a célunk, hogy az említett változatos indítékokra és a nekik megfelelő változatos névtípusokra felhívjuk a figyelmet.

Akácfa-típus (75 név). Ez a típus tautologikus forma, mert az *akácfa*-val szemantikai szempontból teljesen egyenértékű az *akác* terminus, éppen ezért ezek a terminusok hol mint összetételek, hol mint egyszerű nevek használatosak. Az utótag használatát az indokolja, hogy mint egy általános jelentésű, meghatározott növénycsoportra utaló terminus megkönnyíti az előtag értelmezését (különösen érthető ez a frissebben átvett terminusok esetében). Így alakult az említett példa mellett a *brádfa*, *rutafa*, *tujafa* stb. Ez persze nem azt jelenti, hogy az e típushoz tartozók mind újabb eredetűek, hiszen ide tartozik a *fűzfa*, *juharfa*, *bükkfa* stb. is. A utótag tehát mindig általánosabb fogalmi kört jelöl, logikailag az előtagnak fölérendelt kategória. A *-fa* utótag mellett szerepelhet a *-fű* (*porcsfű*, *muharfű* stb.), a *-virág* (*brindusavirág*, *kálavirág* stb.), a *-bokor* (*mogyoróbokor* stb.), a *-lapu* (*acsalapu*, *atracéllapu* stb.), a *-kóré* (*kocsánkóré* stb.), a *-gomba* (*hiribagomba*), a *-fenyő* (*szemerkefenyő*), az *-eper* (*kapsonyeper*). Az ilyen típusú név jelölhet a fajnak alárendelt taxont, ebben az esetben az utótag botanikai értelemben vett genus- vagy speciestípus (pl. *gogospaprika*).

Birsalma-típus. Az előbbtől szemantikailag némileg különböző; a *birskörte* tartozik még ide.

Sárgadinnye, illetve **fehér liliom-típus.** Ez az összetéletípus a leggyakoribb (479 név), ez egyébként (a *fehér liliom-típus*) a hivatalos jelzős fajnév, amely megfelel a latin nomenklatúra jelzős fajneveinek. A lazább (különírt) névtípus utótagja nemzetségnév, a melléknévi jelző pedig fajjelölő, a tömörebb (egybeírt) névtípusban az utótag nem nemzetségnév vagy nem annak a nemzetségnek a neve, amelynek az illető faj alárendelt.

Bennünket elsősorban az érdekel, hogy a melléknévi jelző milyen minőségre utal, milyen tulajdonság alapján nevezi meg a növényt. Ezek közül a tulajdonságok közül mint leggyakoribb névadási indíték a *szín* szerepel. Nincs módunk itt elemezni a névadásban szerepet játszó összes színjelnevezéseket, az viszont a névadás lelki indítékai szempontjából is fontos, hogy a növény mely részének a színe lehet feltűnő. Jellegzetes színe lehet a növény egészének (*piros fűzfa*, *sárga fűzfa*, *sárga róka*, *gomba*, *tarkaság*, *tartóvis* stb.), a növény virágának, virágzatának (*fehér gyöngyvirág*, *kékibolya*, *kétszínűvirág*, *sárga horgasrózsa*, *sárga oroszka*, *színes viola* stb.), a növény magtermésének (*fehér törökbúza*, *kék mák*, *sárga paszuly*, *tarka paszuly*, *tüdőszínes fuszulyka* stb.), a növény gyümölcsének (*fehér eperfa*, *piros ribizli*, *sárga szilva*, *veresbarack*, *veresszőlő* stb.), a növény gumójának, gyökértermésének (*fehér répa*, *fekete retek*, *veres bojóka* stb.), a növény hagymájának (*sárgahagyma*, *vereshagyma* stb.).

A jelzői előtag gyakran *a méretre* utal, az egész növény nagyságára (*apró csalán*, *kis tövisrózsa*, *magas bársonyvirág*, *nagygyötény*, *törpe bársonyvirág* stb.), a gyümölcs méretére (*nagy paradicsom* stb.), a mag méretére (*aprószőlő*, *kicsi borsópaszuly* stb.), a virág méretére (*kicsi pillangóvirág*, *nagyrózsa* stb.).

A névadás szempontjából releváns lehet **a forma**, **az alak**. Feltűnő lehet a levél formája (*fodros petrezselyem*, *kereksósnya*, *recés muszkáté*, *szélesfű* stb.), a mag formája (*hegyes kukorica* stb.), a gyümölcs alakja

(*csúcsos eper, kerek eper* stb.), a növény általános megjelenési formája (*kövérfű, sovány győtevény* stb.).

A jelzői előtag gyakran a növény, illetőleg a gyümölcs ízét fejezi ki: *édesfű, édespaprika, édespityóka, keserű cseresznye, mézes körte* stb. Érdekesség, hogy két dísznövény nevében is előfordul az ízre való utalás, de a nevekhez fűzött magyarázat a levél szagára hivatkozik: *borizú muszkáté, borizú rózsza*. Ez — ha a névhez fűzött magyarázat helytálló — színeszertikus névadás volna.

A nevek egy kisebb csoportjában **az illatra, a szagra** való utalást találjuk, rendszerint a *jószagú, jóbúzú* és a *büdös* szembeállítását figyelhetjük meg: *büdösburján, büdösrózsza, jóbúzúlapu, jószagú tövis* stb., de van *hagymaszagú-fű* is.

A melléknévi jelzők egy része metaforikusan fejez ki a növényvel kapcsolatos minősítést, ezeket majd a jelentéstani részben érintjük (*hazuglapu, ártatlanvirág* stb.).

Kecskerágó-típus (3 név). A kiinduló mondat: *A kecske rágja a bokrot* (azaz: *Olyan bokor, amelyet a kecske rág*), ebből alakulhatott ki a *kecskerágó-bokor*, amelyből tapadással lett a *kecskerágó*. Az összetétel első tagja a kiinduló mondatban főnévi alany, az utótag igei állítmány.

Csüngő fukszia-típus (52 név). Az előbbihez hasonlóan a kiinduló mondatban az igenévi előtag igei állítmány. Ez, illetőleg az igenévi jelző utalhat a növény alakjára (*álló rózsza, csüngő fukszia, futó muszkáté, futó rózsza, futó szeder, seggenülő-fű* stb.), a növénytől hallatott, kiváltott hangra (*ropogós fűzfa, zörgővirág* stb.), a növény leveleinek mozgására (*rezgő nyárfa*), a növény kiváltotta hatásra (*csipős csalán, csipős paprika, szúrósragadály, szúrós tengeri* stb.). Ebben a csoportban is van néhány metaforikus igenévi jelzős terminus: *bagzófű, vérehullófű* stb.

Légyfogó-típus (4 név). Ritka, mivel a növénynek tulajdonít aktív cselekvést. A kiinduló mondat: *A növény fogja a legyet*, az összetétel előtagja tehát tárgy, az utótag pedig igei állítmány (felfogható úgy is, mint metaforikus alakulású növénynév). Más példák: *fuszulykacifrázó* (a *köles* tréfás, alkalmi neve Ketesden), *ugorkabagzó* (az a hiedelem magyarázza a nevet, hogy az ugorkára dobva a növényt [*Trifolium arvense*], az jobban fog teremni).

Főzötök-típus (4 név). Látszatra azonos az előzővel, de mint Károly jelzi (1968. 294), ebben a célviszony is bennefoglaltatik, a főzötök nemcsak olyan tők, amelyet megfőznek, hanem arra való, hogy megfőzzék. Ide tartozó lazább szerkezet a *töltenivaló paprika, ennivaló gesztenye* stb.

Oltott eper-típus (9 név). Az előzőtől abban tér el, hogy nincs benne célviszony, de az igenévi jelző megkülönböztető, faj(ta)jelölő. Metaforikusak is tartoznak ide: *pofonvert puszulyka* stb.

Délignyló-típus (20 név). A kiinduló mondat: *A virág délig nyílik*, az előtag tehát időhatározó, az utótag igei állítmány. Az idő tekintetében releváns lehet, hogy a növény mikor terem (*hamartermő, idejéntermő* stb.), hogy mikor érök (*búzával érő körte, eperrel érő körte* stb.), hogy mikor virágzik (*délignyló*).

Napraforgó-típus (4 név). Az előtag itt nem időt, hanem helyet jelöl. Más példák: *kő közt termő, felfutó*.

Arannyalversengő-típus (1 név). A nevet a népi gyógyászatban való felhasználási módja, esetleg a színe magyarázza (l. a *Potentilla arenaria* szócikkét!).

Gyógykaktusz-típus (14 név). A kiinduló mondat: *A kaktusszal gyógyítanak*, az előtag tehát igei állítmány, az utótag pedig eszközhatározó. Ez a típus néprajzi szempontból azért fontos, mert az előtag a növény felhasználási módjára utal: *forrasztófü, ineresztófü, lopótök, pukkantóvirág, seprűburján, sípolófü, sózókörte, szívótök* stb.

Csipkebogyó-típus (13. név). Ide nem növénynevek tartoznak, hanem gyümölcsnek, magnak stb. a neve, tehát olyan növényi részeknek, amelyek a növény terem, amelyek belőle erednek. A kiinduló mondat: *A bogyót a csipke termi*. De nemcsak ilyenek tartoznak ide, mint *bükkmakk, mályvakenyér* stb., hanem ilyenek is: *bükkfajsír, fenyőszurok, juharvirics, szőlővíz* stb.

Disznótök-típus (10 név). Az előtag azt fejezi ki, hogy valami vagy valaki kedveli, eszi az utótag jelölte növényt. Más példák: *marharépa, méhfű, pakulárdohány, nyúlsaláta, szarvasgomba* stb.

Bonyavirág-típus (30 név). Az előtag mint a kiinduló mondat alánya arra utal, hogy valamely nemzetiséghez, meghatározott korcsoporthoz tartozó személynek preferenciális viszonya van az utótag jelölte növényvel: *román muszkáté, szászfü, zsidóvirág, bonyamuszkáté, menyecskeözsa* stb.

Hadiburján-típus. Ezt a típust ez az egyetlen név képviseli (egyéb-ként Erdély-szerre ismert név): az előtag arra utal, hogy a *Galinsoga parvijlorát* a „hadak” hozták, ugyanis az I. világháború idején/után terjedt el.

Vérfa-típus (6 név). Az előtag az utótag okozta, tapasztalt vagy vélt hatásra utal: *Vért okoz a fa. A Cornus sanguineáról* ugyanis azt tartják, hogy ha megütnek vele egy állatot, vért vizek tőle. Kérdés, hogy nem a vesszők jellegzetes vörös színéről kapta-e a nevet (esetleg a latin név hatására), és a hiedelem esetleg utótag asszociálódott hozzá. A név mai értelmezése szerint mindenesetre a *vér* előtag itt nem metaforikus (hasonlósági), hanem metonimikus (a hiedelem szerint: ok—okozati). Hiedelmek magyarázzák az *unalomburján, unalomvirág* neveket is. A szintén ide tartozó *bolondbúza és bolondgomba* bolondító, bódító hatását már tapasztalatból ismerik.

Sóvirág-típus. Az egyetlen ide tartozó név előtagja arra utal, hogy a virág a sós talajt kedveli.

Gyászvirág-típus (15 név). A kiinduló mondat: *Gyászt fejez ki (szimbolizál) a virág. A kifejezett, szimbolizált dolog (a jeltárgy) lehet emberi érzelem (mint a fenti példában vagy a bánatvirág névben), de lehet vallási, biblikus jelkép is: Golgotavirág, Istenfa, Jézuscsalán, Jézusfa, Jézusfü, Jézusvirág, Szentjánosfü, Szentjánosvirág, Szűz-Mária csalán* stb. A szimbolikus névnek néha tapasztalati magyarázata is van, pl. a *Jézusfünek, Jézusvirágnak* nevezett *Hypericum perforatum*-ról tudják, hogy eldörzsölve pirosra festi az ember kezét, ez teremti meg aztán az asszociációt a keresztfáról lecsepegő vérral. Ugyanakkor maga a név vallási preferenciát is tükröz. A *Gallium verumot* jelölő *Szentjánosfü* román vallásos szokásra megy vissza (l. a szócikkét!).

Odúsfafa-típus. Nem növénynév, ez az egyetlen terminus képviseli a típust. A kiinduló mondat: *A fában odú van*, azaz: *Olyan fa, amelyben odú van*.

Barackfa-típus (13 név). A kiinduló mondat: *Barack terem a fán*. Az előtag tehát a gyümölcsöt jelöli, az utótag általánosabb növénycsoportra utaló terminus. Más példák: *csipkerózsa, egresfa, galagonyafafa, gesztenyefa* stb.

Útifű-típus (128 név). A jelzői előtag a növény jellegzetes termőhelyére utal, a kiinduló mondatban helyhatározó: *Ez a fű az úton él (nő)*. A jellegzetes termőhely tehát a névadás szempontjából is releváns lehet, ezt mutatja ennek a típusnak a nagy megterheltsége. Az ilyen jellegű jelzői előtagok közül legfontosabbak a következők: *erdei, mezei, kerti, földi*, sőt ide vonhatók a gyakori *vad-* előtagúak (tulajdonképpen *vadon* termő), bár ez a növény spontán jellegére is utal, szemben a természettel. Vízkedvelő növények nevében fordul elő a *vízi, mocsári, tó-, pataki, parti* előtag. Uthalhat az előtag arra, hogy a szóban forgó növény milyen más növényekkel együtt fordul elő: *búzavirág, fűeper, mogoróalj-lapu, tarlóvirág, tövisaljgomba*. Más növények nevében rendszerint a gazdanövényre utal az előtag: *fagyöngy, diófagomba, almafagomba* stb. A termőhely jellegére utal a *kőrózsa, kővirág* stb. nevek előtagja, a *ganégomba, szaronkelt saláta* stb. Általánosabb helymegjelölést tartalmazó nevek: *berkifű, réti csuperka, havasi gyopár, havasi szőlő, hegyi kopasz (búza)*; etimológiailag a hely nevét őrzi a *részegvirág* előtagja (tk. *Részek-*). Más ide tartozó példák: *házi eper, szobafenyő; árnyékvirág, harmatgomba, hóvirág, porfű* (a *porcsfű* népetimológiás alakja).

Karós paszuly-típus (26 név). Az előtag a növény sajátos alakjára, formájára utal. A babnevekben előforduló *karós* és *gyalog* előtagokon kívül ilyen pl. még: *csokros margareta, bokrostövis* stb.

Téli retek-típus (64 név). A jelzői előtag időt jelöl: a növény megjelenésének, virágzásának, a termés beérésének jellegzetes idejét. Ez lehet általánosabb időmegjelölés: *korai, késői*; általános az évszakra való utalás: *tavaszi, nyári, őszi, téli*; ritkábban a hónapra (csak a *május* fordul elő növénynévben: *májusi cseresznye, májusigomba* stb.). A pontosabb időmegjelölés vallási ünnepekhez, jeles napokhoz kapcsolódik: *Szentgyörgyvirág* (ti. Szentgyörgy-nap körül virágzik), *pünkösdirózsa, karácsonyi kaktusz, úrnapi virág* stb. Néhány növénynévben a napszakra történik utalás: *esti viola, éjszakai viola* stb. Az előtag néhány névben arra az időtartamra utal, amely alatt a növény beéri, virágozni kezd: *hónapos reteg, hónapos rózsza* stb.

Kanadai nyárfa-típus (56 név). A jelzői előtag a származás helyére utaló *-i* képzős helynév vagy népnév. A helynév némely nevekben a szomszédos falvakra utal: *bikalivirág, dongai sárgabojóka, gyesztergyi fuszulyka, körösfői gyalog paszuly, mérái puszulyka* stb.; az ország távolabbi településeire, városaira: *szebeni paszuly, szigeti paszuly* stb.; általában külföldre: *külföldi fodorminta*; valamely országra: *amerikai dió, angolperje, francia pelárgónia, olasz mogoró, törökbúza* stb.

Kákabutyóka-típus (40 név). Növényi részeket jelölő nevek tartoznak ide: az előtag jelöli a növényt, az utótag a részt (a kiinduló mondat: *A butyóka a kákához tartozik*). Más példák: *búzaafő, mákgubó, paszulyszalma*.

Szálkás búza-típus (134 név). Az -s; -ú, -ű képzős melléknévi előtag a növény valamilyen feltűnő vonását, részét emeli ki releváns jegyként. Hogy mennyire változatosak ezek a névadás, tehát a megkülönböztetés szempontjából figyelembe vett jegyek, azt a következő példák jelzik: *cserepeshajú bojóka, durvalevelű farkascserge, ezerlevelű-fű, fehérhátú-tövis, fehérvirágú csillagvirág, fejes saláta, fürtös ugorka, pettyes begónia, recéslevelű saláta, szarvaskerep, tejes viola, virágos kender* stb.

Galagonyakert-típus (10 név). A kiinduló mondat: *A kert* (ti. kerítés) *galagonyából áll*. Nem növénynevek, de jelentésüknél fogva anyagunkba ilyen terminusok is bekerültek.

Kígyógorka-típus (400 név). Metaforikus összetételek, a kiinduló mondat: *Kígyóhoz hasonlít az ugorka*. A metaforák és a metaforikus összetételek bemutatására a jelentéstani részben kerül sor.

Pokolvarfű-típus (9 név). A névadás indítéka ebben az esetben a növény tapasztalt vagy vélt gyógyító hatása. Az előtag a betegséget jelöli vagy a testrészt, amelyet vele gyógyítani lehet. A kiinduló mondat: *Ezzel a fűvel pokolvarat gyógyítanak*. Más példák: *fülfű, köszvényfű, szamárköhögési tövis, szívbuján, tüdőfű* stb.

Tyúkvirág-típus (2 név). A névadásnak mágikus hiedelem az alapja: a növénynek rontó hatása van a tyúkra, kotlóra, nem tojik, nem lesz csirkéje stb. (a másik példa: *kotlóvirág*).

Járomiharfa-típus (32 név). Néprajzi szempontból szintén nagyon fontos névtípus: az előtag azt jelzi, mire használják fel a növényt, hogyan értékesítik, mit készítenek belőle. Készíthetnek belőle valamilyen használati tárgyat (*gereblyének való fűzfa, korbácsnyélfa, kosárfűz, ostornyélfa* stb.), gyermekjátékot (*gyermekláncfű* stb.), felhasználhatják étkezésre (*konzervpuszulyka, sörárpa, teavirág* stb.), takarmányként (*takarmánytök*) stb.

Sírvirág-típus (2 név). Az elnevezésnek valamely szokás az alapja: a virágot sírra ültetik elsősorban. A másik ide tartozó név a *szamárvirág*: ezt a nevet az a szokás magyarázza, hogy Inaktelkén a *Caltha palustris*ből font koszorút juhtejméréskor a szamár nyakába akasztják.

Büröksíp-típus (11 név). Nem növénynevek tartoznak ide, hanem növényekből készült tárgyak, dolgok, játékok stb. jelölői. Pl. *fűmuzsika, fűzfasíp, kocsnymuzsika, máléliszt, nyírfasíp, ürömseprű* stb.

Síposkörte-típus (36 név). Az előtag tulajdonnév, az utótag általánosabb jelentésű vagy fajjelölő növénynév. Ezzel a típussal is a jelentéstani részben foglalkozunk részletesebben.

JELÖLÉS — JELENTÉS

FOGALMI KERET — NÉPI ISMERET

A népi növényismeret első benyomásra sokszor megmagyarázhatatlan. Vannak általánosan elterjedt növények, amelyeket jóformán senki észre sem vesz. Másokat tudomásul vesznek ugyan — mint pl. a pásztortáskát —, de senki nem nevezi meg őket hagyományosan. Mi az ilyen negatív ismeretet is fontosnak, jellemzőnek tartjuk. Abból kell tehát kiindulni, hogy egyáltalán mit ismerhetnek a vidék flórájából, vegetáció-

jából, és aztán fokozatosan feltérképezni, hogy ebből mit és milyen szinten tartanak számon. Ennek a számontartásnak, ismeretnek elsősorban a hasznosság a meghatározója. Elsődleges a gyakorlati, a mindennapi életben való felhasználás táplálkozásra, építkezésre, faragásra, gyógyításra, festésre vagy éppen mágikus, kultikus célokra, nem is beszélve arról, mennyire fontos az életre veszélyes növények ismerete. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy az ember számára egyáltalán nem közömbös az esztétikai hatás sem, hiszen e „szépség“ nélkül talán nem is tudjuk elképzelni az életünket.

A tőlünk vizsgált népi növényismeret fogalmi kerete 2381 egységet foglal magába, ennek ismerete jelentené a teljes tudást. Ez a fogalmi keret a következőképpen oszlik meg: 63 növénynem (genus), 655 népi névvel is jelölt faj (species), 900 népi névvel nem jelölt faj, 381 népi névvel is jelölt, fajnak alárendelt taxon, valamint 81 olyan növénycsoport, amelyet csak a népi elnevezés különít el. Ebbe a fogalmi keretbe tartozik még 301 egyéb, növényekkel kapcsolatos fogalom: 26 általános jelentésű terminus, növénytársulások, társuláscsoportok (31), növényzeti gyűjtőnevek (32), a természetes növénytakaró átalakítására vonatkozó fogalmak (6), növényi részek, gyümölcs (84), valamely célra felhasznált termés, növényből nyert termék (33, pl. *bükkfázsír* 'Fagus makktermése', *bükkvirics*, *csipkebogyó*, *fenyőszurok*, *juharvirics*, *macskaméz* 'mézga', *virics* stb.), növényi eledel (14, pl. *bagolytüdő*, *csiger*, *trébe*, *verze*, *visa* stb.), növényből készült játékszerek, hangszerek (16), növénytermesztésre vonatkozó fogalmak (31), egyéb és pontosan meg nem határozható fogalom (28).

Az ismereti szintek elhatárolásában nagy fontosságot tulajdonítottunk a névismeretnek. Nyilván az említett hasznos, feltűnő és szép növényeket ismerik, ezeket tudják meg is nevezni. A név, a megnevezés a biztosabb tudás jele és a fogalmi besorolás eszköze. Velük, mint hálóval, rögzítjük a valóság megismert, de tűnékeny, egymásba olvadó elemeit. A nevek a csomópontjai a fogalmi hálónak.

Az említett fogalmi keret növénytani egységeit, taxonjait véve alapul, azt találjuk, hogy *általánosan ismert 339 taxon* (14%), ebből 37 genus, 219 species, 83 pedig fajnál kisebb egység. Ezen belül is elkülönül az a legközismertebb 109 egység (4,6%), amelyet minden faluban ismernek és mindenütt azonos névvel neveznek meg (6 genus, 70 species, 33 fajnál kisebb egység.) Ehhez a nagyon jó ismereti szinthez tartozik még 52, tíznél több faluban ismert taxon (2,1%).

A közepes szinthez sorolható 428 egység (17,9%). Ezek 2–10 faluban ismertek (közülük 20 genus, 273 faj, 135 fajnál kisebb egység). Gyengébb, bizonytalanabb ismeret jellemző 278 (11,7%) olyan taxonra, amelyet csupán egy-egy faluban neveztek meg egy-egy névvel (1 genus, 123 faj, 154 fajnak alárendelt egység), aztán 40, csak a románok körében ismert egységre, és még inkább arra a 263 fajra (11%), amelyet felismertek ugyan, de nem tudtak megnevezni.

Végül a negatív ismeret: 597 faj (25%). Ezek gyűjtésünk időpontjában kívül álltak a népi ismeret körén. Vannak közöttük bizonyára olyanok, amelyeknek korábban szerepük lehetett a népi kultúrában, az is valószínű, hogy további gyűjtéssel az egységeknek ezt a körét szűkíteni lehetne, ám véleményünk szerint egészen természetes ez a 25 szá-

zaléknyi különbség a tudományos ismeret és a népi ismeret között. És azt is nyugodtan állíthatjuk, bár erre vonatkozó felmérést nem végeztünk, hogy a hagyományos tapasztalatokon és a mindennapi közvetlen megfigyelésen, felhasználáson alapuló népi növényismeret így is messze felülmúlja az átlagember köznapis ismereteinek szintjét.

Hogyan viszonyul ehhez a „kollektív” ismerethez az egyéni ismeret? Legjobb adatközlőink 4—500 taxont tudtak megnevezni, a közepes tudásúak 2—300-at, de mindenki legalább 100—150-et. Ezek a számok még inkább igazolják a köznapis ismeret és a népi növényismeret közti mélységbeli különbségeket, hiszen akár a természetjáró, iskolázott embernek is nehéz volna versenyeznie ebben a tekintetben az említett hagyományok és tapasztalatok őrzőivel.

A tudományos ismeret és a népi ismeret viszonyát, kapcsolatát és eltérő voltát a népi növénynevek is jól tükrözik. A 2159 taxont jelölő népi név közül mindössze 264 azonos alakilag és jelentésben is a „hivatalos” magyar elnevezéssel, azaz a neveknek csak mintegy 12,1 százaléka. Még jellemzőbbé válik ez a számadat, ha hozzátesszük, hogy e neveknek a fele természetű növényre vonatkozik. Ebből két következtetés is adódik: 1. A népi ismeret és az ismeretek nyelvi jelölése önálló, saját rendszerét, logikáját követte, és a könyvekből átvett ismereteket, neveket is ebbe építette be. 2. A „hivatalos” magyar növénynevek megalkotásakor, éppen mivel nem ismerték, nem értékesítették kellőképpen a népi terminológiát, nem aknázták ki eléggé sem a nyelvi, sem a tapasztalati értékeit. Így ez a terminológia minden értéke és szépsége ellenére valóban „hivatalos”, azaz elszigetelt is maradt a köznyelvtől is, de még inkább a népnyelvtől.

NYELVI JELÖLÉS

Az egyes növénytani egységek nyelvi jelölésében ugyanolyan nagyok a végletek, mint a növényismeretben. Mint az előzőkben jeleztük, vannak növények, amelyeket ismernek, de nem neveznek meg, másokat egyetlen névvel jelölnek (ha ez az egy név ismert mindenütt, az a legbiztosabb tudás jele), ismét mások sok nevéek. Hogy végül is milyen az arány a jelölt fogalmi rendszer és a jelölésre használt terminusok között, ez a szinonimitás mértékét jelzi. Pontosabban: akárcsak a poliszémia, a szinonímia sem igazi rokonértelműség, mert az ugyanarra a fogalomra vonatkozó nevek rendszerint nem ugyanannak a közösségnek a nyelvében fordulnak elő, hanem falvanként, kisebb tájegységként mutatnak változatos képet. Éppen ezért helyesebb őket földrajzi heteronimáknak tekinteni, mint szinonimáknak. Számszerűleg, csak a pontosan körülhatárolt taxonokat véve figyelembe, a taxont jelölő nevek számának és a névvel jelölt taxonok számának aránya 1,9, tehát a nevek száma szinte kétszerese a jelölt növénytani egységeknek.

Hogyan jelentkezik ez a jelölésbeli tarkaság egyetlen növény esetében? Lássunk erre vonatkozóan néhány olyan példát, amely egyúttal a soknevűség kialakulásának okaira is rávilágít. A közismert pongyola pitypang (*Taraxacum officinale*) Kalotaszegen is jól ismert, de nem ezen a néven, hanem másokon, összesen tizennyolcon. Mivel patakpartokon,

víz mellett is gyakori, más, sárga virágú növényekkel együtt, néhány faluban ennek is *békavirág* a neve (sárga színe miatt, és mivel tavasszal virágzik), máshol *pipefű*, *pipevirág* neve is van. Mivel az eltört tókocsányból nedv szívárog, *tejesburján*, *tejesfű*, *nyúlsaláta* neve is kialakult. A gyerekek láncot készítenek belőle, erre utal a *gyermekláncfű*, *láncfű*, *láncoslapu*, *láncvirág* név. Több más, szintén sárga színű virághoz hasonlóan, a pitypangot sem szedik, mivel a hiedelem szerint vést hoz a tyúkokra, a kotlóra, innen a *kotlóvirág*, *tyúksegge*, *tyúkvirág* név. Pontosan nem tisztázható asszociációkat tükröz a *hóttok virága* név. Végül névtévesztéssel (*species pro specie* metaforaként) az egyébként a katáng neveként szereplő *cikória*, illetőleg ennek népetimológias *cikornya* változata is előfordul éppen Kolozsvár környékén, sőt kölcsönszóként ennek román megfelelője, a *csikara* is.

Archaikus, félig elvadult dísznövény a kandilla gólyaorr (*Geranium macrorrhizum*). Vidékünkön a hivatalos nevét ennek sem ismerik, de használnak helyette tizennégy egyéb nevet. Ebben a változatosságban két típus dominál: az egyiknek a *muszkáté* (*muszkátli*) az alaptagja, és ez azt jelenti, hogy a népi ismeret ezt a növényt — helyesen — a *Pelargoniumokkal* egy csoportba sorolja, sőt valószínű, hogy név szerint is ez az eredeti *muszkáté*. A másik típusban a *bonyó-*, *bonya-* az előtag. Ez már önmagában is utal a növény archaikus, régi voltára, arra, hogy inkább régi típusú kertekben termesztik, illetve engedik elvadulni, és hogy elsősorban öregasszonyok foglalkoznak vele, ők kedvelik, mint egyéb szagos levelű növényeket is. Mindebben van némi gúny, ironia, lenézés is a régivel, az ősdival szemben. Valószínűleg a hajdani eredet emlékét őrzi a *bécsilapu* név. A nevek egy további csoportja a növény jellegzetes illatát emeli ki: *jóbúzű* (*-lapu*, *-levél*), *szagos* (*muszkáté*). Két név *vad-* előtaggal jelöli, ezzel mintegy elhatárolva egyéb *muszkáté*től, a jobban óvott, díszesebb *Pelargonium*-fajoktól, és utalva termesztésének valóban „vad” körülményeire. A nyárszói név szerint *románmuszkáté*, ez tehát az etnikai preferenciát tartja lényegesnek.

A közönséges orbáncfű (*Hypericum perforatum*) egyik legismertebb gyógynövényünk. Talán emiatt tévesztették (vagy csak alkalmilag tévesztik) össze az igazi *cintóriákkal*, a gyógynövényként szintén jól ismert ezerjófűekkel, azaz a *Centaurium*-fajokkal. A kalotaszegi nevek többsége *Jézus-*, *Ábel-* és *vér-* előtagú. Ezek mind arra a tapasztalati tényre vezethetők vissza, hogy a friss virágok tenyérben összemorzsolva vörösbarnára színeződő levet eresztenek. Ehhez kapcsolódik aztán a hiedelemmonda: a keresztfa alatt erre a növényre csepegett a Krisztus vére, de ez a vérszínű lé Ábel vérével is asszociálható. A *sárga* jelző a növény jellegzetes sárga virágaira utal. Nevezik még *csengőkóré*-nak, illetőleg román eredetű szóval: *szunétará*-nak. Ehhez azt kell tudni, hogy a növény termése egy háromüregű tokocska, amelyben a parányi magvak vagy az egymáshoz ütődő toktermések kaszáláskor „csengenek”.

SZEMANTIKAI MEGTERHELTSÉG

Ahogy a hagyományos népi tudás, tapasztalat volt sok tekintetben a forrása a tudományos ismereteknek, úgy a népi terminológia is átmenetet képez a tudományos terminológia felé mind történetiségében, mind

a jelenkori használat vonatkozásában. Jellegében ma is megőrzi ezt az átmenetiségét a köznyelvi szókincs és a tudományos nomenklatura között. Így a népi növénynevek szemantikai megterheltsége, az, hogy hány jelentésük van, a tudás biztosabb vagy bizonytalanabb jellegét tükrözi. Már eleve számolni kell azzal, hogy a fogalmi rendszer itt nem annyira következetes, a terminusok, illetőleg fogalmak hierarchiája elsősorban vertikálisan van kiépítve (vö. Heltai 1981. 453).

A szemantikai megterheltség alapján mérlegelve a tudás biztonságát, azt tapasztaljuk, hogy a vizsgált népi növénynevek alig-alig lépik túl a monozémiát, azaz jórészt egyjelentésűek. Számításaink szerint a jelentések (szemantémák) és a taxont jelölő nevek aránya 1,1, azaz ennyi az átlagos jelentésszám. Ez abból is következik, hogy az ismert fogalmi kerethez viszonyítva nagyon sok a név és nagy az egyetlen ponton egy jelentésben (vagy éppen hapaxként, egyszeri előfordulás alapján) lejegyzett növénynevek száma. Fontos azonban még legalább két tényezőt figyelembe venni: 1. a poliszémiát, a többértelműséget csökkenti, hogy a látszólag nagy szemantikai megterheltségű terminusok elég nagy része voltaképpen nem több jelentésű, hanem egy nagyobb (a tudományban nem taxonként kezelt) növénycsoport jelölője; 2. a poliszémia a többi esetben sem igazi többértelműség, hanem (földrajzi) heteroszémia, abban az értelemben, ahogy ezt a fogalmat Weijnen bevezette (vö. Goosens 1969. 86).

Ha az említett 1,1-es átlagos jelentésszámot például a népművészet terminológiájának megfelelő koefficiensével vetjük össze, kitűnik, mennyivel biztosabb tapasztalatra és tudásra, nagyobb hagyományra épül a népi botanikai terminológia használata e tájegység hímezés-terminológiájához viszonyítva, melynek átlagos jelentésszáma 1,23 (vö. Péntek 1979. 185). Még feltűnőbb az egyértelműség igényének érvényesülése a köznyelvhez képest, amelyben a főnevek átlagos jelentésszáma 1,63, és amelyben az oligoszém (egy- vagy kétjelentésű) szavak aránya is lényegesen kisebb (vö. Papp 1967).

Más szempontból is fontos kiemelni, hogy a népi terminusok egy része olyan fogalmi egységre vonatkozik (olyan „népi taxonra”), amelyet a tudomány nem kezel egységként. Maga a *növény* szó is mint viszonylag nemrég megismert terminus jelentésszűküléssel ‘lágyszárú növény’ jelentést kapott, szemben áll tehát a *fa* terminussal (az összefoglaló terminus a népi terminológiában hiányzik). Ezek a különbségek a jelentésmező eltérő tagolásából fakadnak, ezért az ilyen terminusok nem tekinthetők többértelműeknek. Egyszerű példája ennek a *fagyöngy*, amely a népi nyelvben (részben a köznyelvhez hasonlóan) családnév értékű, szaktudományi megfelelője: fagyöngyfélék (*Loranthaceae*). A szaktudományban ennek a tagolása:

fagyöngyfélék (*Loranthaceae*)

A népi növényismeret tehát itt nem megy el a fajok megkülönböztetéséig, még a színbeli eltérés sem feltűnő, mivel az európai fakín ezen a területen ritka. Némileg bonyolítja a helyzetet, hogy a *fagyöngy-nek* van egy földrajzi heteronimája, a *kecskerágó*. A terület nagyobb részén ez jelöli a fagyöngyféléket (máshol 'Euonymus' jelentésű), az *Euonymus* jelölője ezeken a pontokon a *kutyafa*.

Átfogóbb, de részben bizonytalanabb jelentésmezőt fednek az ilyen terminusok: *vadborsó*, *sárgarózsa*, *sás*, *vadlóhere*, *szamártóvis*, *tejesburján*, *télizöld* stb.

Hogyan jelentkezik az említett földrajzi heteroszémia? Például a *kecskerágó* terminusnak három jelentése van, de ezek a jelentések földrajzilag megoszlanak, tehát egy-egy falu nyelvében a szó egyértelmű. Az említett '*Loranthaceae*' jelentése van a következő pontokon: It, Jt, K, Kf, Kk, Mb, Mé, Mó, Nd, Ny, Sz, Szu, T, V. A többi faluban '*Euonymus*' jelentésű, Bánffyhunyadon pedig feljegyeztünk egy bizonytalan '*Lathyrus vernus*' jelentést. — A *mogyaró* általában '*Corylus*' jelentésű, de négy ponton a 'burgonya' jelölője (Bh, F, Mb, Sz). Az ebből adódó interferenciát az oldja föl, hogy a *Corylus* termésének neve ezeken a pontokon *fái* jelzöt kap (*fái mogyoró*). — Szintén a burgonya névvel interferál a *baraboly*, amely általában '*Chaerophyllum bulbosum*' jelentésű, kivéve Nagypetrit, ahol a *Solanum tuberosum* neve. Érdekes módon itt a ma már kisebb fontosságú, kevésbé ismert *Chaerophyllum bulbosum* nevéként kap jelzöt: *földibaraboly*, bár értelmileg ez a jelző éppúgy illik a *Solanumra* is. Ez is mutatja, hogy a jelzőnek nem a tartalma a fontos, hanem a megkülönböztető szerepe. — Egyetlen példa még ugyanerre a jelentésre: a *májusfa* négyjelentésű, de ezek a jelentések is megoszlanak földrajzilag: 1. *Prunus padus*: Gy, It, Kp, Kszt-Zt, Ml, Sz, Szu, Va, 2. *Chaenomeles lagenaria*: B, It, Kb, Kf, Mé, Mk, V, Zs, 3. *Betula*: Gyv, K, Nk, 4. *Forsythia intermedia*: Mé. Ebből igazi poliszémia kettő: Inaktelkén *Prunus padus* és *Chaenomeles lagenaria*, Méréban *Betula* és *Forsythia intermedia*. Ezek is keletkezettek bizonytalan tudásból, mivel a *P. padus* ritka a területen, a *Chaenomeles* és a *Forsythia* pedig új.

POLISZÉMIA-OSZTÁLYOK

A többértelműséget nem lehet csupán a növénynevekre szűkíteni, hiszen a népi terminológia jelentős része más jelentésben a szaknyelven és a nyelvjáráson kívül is használatos. Ha összehasonlítjuk a növénynevek terminológiai és nem terminológiai jelentéseit, nyelvjárási és köznyelvi, illetőleg más nyelvjárásbeli jelentéseit, föltárjuk a nyelvjárási szókincs egy részének poliszemantikus, összefüggéseit, valamint azokat a jelentésváltozásokat, amelyeken e lexémák botanikai terminussá válásuk közben átmentek. Ebben a vizsgálatban Károly Sándor rendszerezésének alapelveit követjük, amely a szintetikus és az analitikus formákra egyaránt tekintettel van, és ez megkönnyíti a jelentésváltozás magyarázatát, mert a kiindulópont nagyon gyakran az analitikus forma (vö. Károly 1970. 167—72, 237—44).

1. *Tautologikus szűküléses szinekdoché* (81 terminus). Az összetételek közül az *akácfa* és a *birsalma* típusúak tartoznak ide. Az utótag

mintegy értelmezi, besorolja az előtagot. Erre a növények elnevezésében három okból lehet szükség: 1. az újonnan megismert növényeknek a népi ismeretrendszerbe való besorolását teszi lehetővé; 2. a ritka, kevésbé ismert növényt az általánosabb jelentésű utótag mintegy „értelmezi”; 3. általánosan ismert növények esetében az utótag a rövid (rendszerint egytagú) név használatának esetleges kommunikációs zavarait, félreérthetőségét küszöböli ki (pl. *cserfa*, *fűzfa*, *szilfa* stb.).

2. *Analitikus szükülékes színekdoché* (955 terminus). A népi terminológiában is, akár csak a botanikai szaknyelvben, a jelzős növénynevek dominálnak. Jórészt a népi nyelvben is fajnevek, de nem ritka közöttük az olyan, amely a fajnak alárendelt vagy fölérendelt, esetleg sajátosan népi tapasztalatot tükröző taxont jelöl. Az ilyen nevek szerkezeti elemzésében bemutattuk a jelzők fogalmi körét. Ezek mind szűkítik az alaptag fogalmi körét, de kétségtelen, hogy a megkülönböztetés általában nem a leglényegesebb (sokkal inkább a legfeltűnőbb) tulajdonság megnevezésével történik. A köznyelvhez hasonlóan, a népi terminológia sem követi a fogalomalkotás és megnevezés tudományos útját. Csak a kommunikáció logikájának tesz eleget, amely előírja a megkülönböztetést, de ennek módját már nem. Amint Károly is rámutat, a tudományosan szabatos elnevezés nagyon megnehezítené a közlést, kizárná az érzelmi mozzanatokat (amelyeknek a népi terminológiában fontos szerepük van), és nagyon bonyolult körülírásokat hozna létre (Károly 1970. 238).

A jelzők fogalmi csoportjait bemutattuk a nevek szerkezetét tárgyaló részben. Itt csupán két fogalmi csoportra utalunk: az antropomorfizáló, perszonifikáló jelzőkre és a színnevekre. Az előbbieknél különösen erős az érzelmi, hangulati hatásuk, ugyanakkor feltételezhetően a névadásnak ez a módja egy ősbib antropomorf szemlélet maradványa. A megszemélyesítő előtag utal: 1. emberre jellemző cselekvésre: *álló* rózsza, *futó* (-rózsza, pelárgónia stb.), *járó* búza, *seggenülőfü*, *vérehullófü*; 2. emberre jellemző állapotra: *ártatlanvirág*, *árva* (-csalán, -dália stb.), *pofonütött* paszuly 'félig foltos'; 3. emberre jellemző lelki tulajdonságra: *csalfa* paszuly, *hazug* (-lapu, -levél), *részegvirág* stb.; 4. emberre jellemző külső vonásra, testi tulajdonságra: *csoré*, *csurdé*, *kopasz*, *purdi* (-búza), *kövérfü*, *rongyos* fuszulyka, *sovány* gyötény stb.; 5. hasonló emberi testrészrel jellemzett: *egylábú*, *kétlábú* fuszulyka, *emberképű* paszuly, *köldökös* paszuly, *nyakas* körte, *talpasfü* stb.

A növénynevekben előforduló színnevek elsősorban a virág, de nagyon gyakran a levelek, a termés (mag, gumó stb.) színére utalnak. Gyakorisági sorrendjük a következő (a színnevek után zárójelben közöljük, hogy hány népi növénynévben fordulnak elő): *sárga*, *sár-* (65), *fehér* (62), *piros* (42), *kék* (34), *fekete* (25), *tarka* (15), *zöld* (11), *veres* (8), *csíkos* (6), *lila* (4), *cifra* (3), *rózsaszín* (3), *cirmos* 'színes csíkokkal tarkázott' (2), *színes* (2), *szürke* (2), *tüzes* (2). Egy-egy növénynévben fordulnak elő a következők: *barna*, *bársony piros*, *bíbor*, *ezüst-*, *ezüstpettyes*, *fényes*, *kávészínű*, *kétszínű*, *kormos*, *koszos*, *pettyes*, *sárgás*, *sárgatarkás*, *szennyes*, *tejeskávészínű*, *tüdőszínes*. Színbeli jellegzetességre utalnak még: *bubás*, *csalfa*, *kurva*, *macskaszemű*, *muszujos*, *pofoncsapott* (ez utóbbiak mind babnevekben fordulnak elő, és a maga foltos voltát jelzik). — A növénynévadás módját, jellegét jól mutatja, hogy éppen a leg-

virítőbb, legfeltűnőbb színek szerepelnek leggyakrabban névadó elemként.

3. *Szűküléses metonímia* (22). Ezek rendszerint az előbbi vagy az utóbbi típusból keletkeznek tapadással, maga a jelzői előtag főnevesül. Az *-i* képzősek a nemesítés, az elterjedés helyére utalnak vagy az idekerülés útvonására (*tengeri*). A jellemző tulajdonság is főnevesülhet: *kecskerágó, légyfogó*; jellemző lehet a virágzás időszaka (időbeli érintkezés: *március, szentgyörgy(i), tavasz jelenése*; jellemző lehet, hogy mire használják (térbeli érintkezés): *bolhaseprű, tortadész* stb.; máskor a név egy feltételezett (hiedelemjellegű) ok—okozati összefüggésre utal: *családi boldogság, házibéke* stb.

4. *Analitikus kifejtés* (135). Ebben az esetben a megkülönböztetésként használt jegy lényeges, de tárgyi tekintetben nem megkülönböztető, nem érzékelhető. Tematikailag ezek a jelzők a következőképpen csoportosíthatók:

(1) Helyre utalók. Az *-i* képzős hazai helységnevek elsősorban a természetű növények vándorlásának, átadásának, átvételének bizonyítékai. Vannak közöttük olyanok, amelyek a tájegységen belüli mozgást jelzik: *bikali, dongai, földi, geszterágyi, hunyadi, körösfői, léti (!), mérái, vásárhelyi, vistai, zsoboki*. A tájegységen kívüli, de még közvetlen kapcsolatra utalnak a következők: *kolozsvári, krasznai, szováti*. Távlabbi, hazai helységre utalók: *fehértvári, szebeni, szigeti*. Más országok, külföldi helységek nevéből alakult jelzők: *amerikai, kanadai, magyarországi, bécsi, fiumei, pesti*.

(2) Viszonylag gyakori az eredetre, a nemesítés helyére való utalás népnévvél: *angol, bolgár, francia, görög, japán, német, olasz, orosz, spanyol, török*.

(3) A népnév más esetekben a tájegységen belüli etnikai preferenciára utal: *magyar, román, szász, zsidó*.

(4) Felhasználásra is utalhat a jelző: *forrasztó-, ineresztő-, gyógy-, lopó-, szívó-* stb.

5. *Analitikus metafora*. Ennek két típusa van: az egyikben az előtag metaforikus, a másikban az utótag.

A. Ha az előtag metaforikus, az utótag végleges tapadásával vagy alkalmi elmaradásával a következő kategóriához tartozó, metaforikus növénynevek jönnek létre (334 név tartozik ebbe a csoportba). Feltűnően gyakoriak az antropomorf nevek. Így az előtag utalhat:

(1) rokonsági viszonyra, nemre: *anya* (-fa, -levél, -rozsa), *babarózsa, fátavirág, fiúeper, leányeper* legényrózsa, *női* liliom stb. (A fiú- '*Fragaria viridis*' és a *leányeper* '*F. vesca*' szembenállásában jól megfigyelhető a mezőanalógia szerepe.).

(2) Jelölhet társadalmi szerepet, helyzetet, funkciót, foglalkozást: *apácaliliom, boszorkánypaszuly, cigány* (-alma, -borostyán, -fűzfa, -liliom, -virág), *császár* (-gomba, -körte), *dámarózsa, gyászasszonypuszulyka, király* (-gomba, -liliom), *miniszterpaszuly, vitézvirág* stb.

(3) Lehet az előtag emberi testrészt, belső szerv neve: *máj* (-paszuly, -virág), *pina* (-rózsa, -virág), *szívvirág, vérpaszuly* stb.

Külön csoportot alkotnak azok a növénynevek, amelyeknek az előtagja *személynévi*. A népi névadásban gyakori, hogy egy-egy új fajtát arról neveznek el, aki meghonosította, terjesztette az adott közösségen

belül. Ez a névadási mód a hivatalos névadásban sem ismeretlen, bár itt gyakoribbak a fantázianevek, a bibliai nevek. Ez utóbbiak révén később, a népi életben magukhoz a növényekhez is gyakran vallásos asszociációk kapcsolódhatnak, vallási jellegű preferenciákat is kialakíthatnak. Az előtag lehet: (1) család- vagy ragadványnév: *Biróbonnyáéfa*, *Mihók-gomba*, *Pongráccseresznye*, *Síposkörte*, *Szűcskörte*; — (2) keresztnévi (utónévi): *Arankapuszulyka*, *Barabásfü*, *Bélapaszuly*, *Ilonapaszuly*, *Lőrinc körte*, *Margitszegfü* stb., — (3) becenévi: *Borivirág*, *Bözsivirág*, *Erzsvirág*, *Juliskafuszulyka*, *Kati* (-rózsa, -virág), *Pistukavirág*, *Rózsikagyökér*; — (4) politikai neve: *Sztalinburján*; — (5) bibliai, kultikus név: *Ádámfa*, *Krisztusfája*, *Mózesbokor*.

Gyakoriak az állatnevekből alakult analitikus metaforák. Így az összetett név előtagja lehet.

(1) Háziállat neve: *báránvirág*, *bivalypaszuly*, *disznófü*, *kutya* (-*berzsen*, -*borostyán*, -*cseresznye*, -*fa*, -*gyöngyvirág*, -*ibolya*, -*kapor*, -*rózsa*, -*szőlő*, -*veresszőlő*), *ebszőlő*, *agárszilva*, *juhgomba*, *kecskefü*, *ló* (-*bab*, -*cérna*, -*fenyő*, -*fodamenta*, -*kamilla*, -*menta*, -*sóska*), *macskagyökér*, *ökörlevél*, *tehén* (-*gomba*, -*virág*). Feltűnő ebben a csoportban a *kutya*- és a *ló*- előtagúak nagy megterheltsége. Az előbbiek — az utótaggal jelölt növényvel szemben — spontán, vadon termő, rendszerint értéktelen, hitvány fajokat jelölnek (*borostyán*: *kutyaborostyán*, *cseresznye*: *kutyacseresznye*, *gyöngyvirág*: *kutyagyöngyvirág*, *ibolya*: *kutyaibolya* stb.). A *ló*- előtagúakban a *ló* szó a növény nagyobb voltára, esetenként az értéktelenségére is utal (*lósóska*, *lókamilla* stb. — vö. TESz.).

(2) Háziállatok neve: *csirkegomba*, *kakas* (-*gomba*, -*levelűfü*, -*mandikó*, -*tengeri*), *kotlóvirág*, *libadió*, *pipe* (-*burján*, -*fü*, -*virág*), *rucadió*, *tyúk* (-*virág*, -*dió*). A *kotló*-, *tyúk*- előtagúak, mint jeleztük, rendszerint tabura utalnak. A nagyságot megkülönböztető *tyúk*-, *ruca*- és *libadió* a mezőanalógia hatását mutatja.

(3) Vadon élő állatok neve: *békavirág*, *csigapaszuly*, *egérfa* (népetimológias az *égerből*), *farkas* (-*alma*, -*borostyán*, -*csere*, -*cseresznye*, -*csergő*, -*hársvirág*, -*levél*, -*levelű tejesburján*, -*virág*), *kígyó* (-*fokhagyma*, -*fü*, -*fügyökér*, -*hagyma*, -*kaktusz*, -*paszuly*, -*ugorka*, -*viasz*, -*virág*), *róka-gomba*, *tigrisliliom*, *tövdiszno*-burján. A nagy megterheltségű *farkas*-előtagúak mérgező vagy haszontalan növényeket jelölnek. A *kígyó*-előtagúak szintén mérgező növényt jelölnek (*Helleborus purpurascens*) vagy hosszú (hagymás) gyökerű, szárú, termésű növényeket.

(4) Madarak neve: *bagolyfü*, *csóka* (-*hagyma*, -*picsóka*, -*puszulyka*, -*virág*), *darualma*, *fecske* (-*szegfü*, -*virág*), *galamb* (-*gomba*, -*saláta*), *golyavirág*, *kakukk* (-*fü*, -*saláta*, -*virág*), *madár* (-*cseresznye*, -*kék*, -*sóska*, -*szilva*), *szarkavirág*, *ülögomba*, *verébpuszulyka*. A *kakukk*-előtagúak viszonylag gyakoriak: egy közülük — hapaxként — *dísznövényt* jelöl (*kakukkfű* — *Coreopsis tinctoria*), a *kakukkvirág* a *berki szelőrózsza* (*Anemone nemorosa*), a *kakukksaláta* a *salátaboglárka* (*Ranunculus ficaria*) neve.

(5) Rovarok neve: *dongóvirág*, *légy* (-*fü*, -*gomba*), *pillangóvirág*.

(6) Állatok testrészének neve: *bagolyszem*-puszulyka, *bikatöküfű*, *egérfarküfű*, *farkasgegevirág*, *kecskekörmű*-gomba, *kígyónyelvüfű*, *kutyatökszilva*, *libalábú* (-*fa*, -*fü*), *lóherevirág*, *ökörfarkkóró* stb.

A növényekhez fűződő sokféle hiedelem, ősi vallási képzet hozta létre azokat a terminusokat, amelyeknek előtagja mitikus lények neve: *angyalvirág*, *ördög* (-fű, -rakolya), *ördögfasz*-levél (ez tükörfordítás a románból). Az *ördög*- előtagúak mérgezőek, gyógyításra is használatosak. — Mitikus asszociációkat tükröz a *csodafa* és az *életfa* neve is.

Az analitikus metaforáknak ebben a csoportjában jelen van a tárgyi világ is. Így előtagként szerepel:

(1) Élelmiszerek neve: *borvirág*, *cukor* (-borsó-, -fuszulyka, -körte, -murok, -petrezselyem, -répa, -virág), *csokoládépuszulyka*, *kása* (-puszulyka, -virág), *kávépaszuly*, *kenyérgomba*, *kiflipaszuly*, *laskagomba*, *morzsavirág*, *sörretek*, *tészta*lapu, *túró* (-gomba, -virág), *vaníliavirág*, *vaj* (-alma, -paszuly). A *cukor*- előtagúak jórészt a növény termésének édes voltát jelzik.

(2) Díszek, díszítésre használt anyagok: *bársony* (-rózsa, -virág), *bojtvirág*, *cérnavirág*, *csipkealma*, *fátyol* (-káposzta, -rózsa, -virág), *gyöngy* (-fa, -virág), *gyűrűvirág*, *gyűszűvirág*, *pántlikafű*, *patyolatrózsa*, *pongvolapitypang*, *recemuszkáté*, *selyem* (-fű, -repcsen, -virág), *szőrű*.

(3) Eszközök, tárgyak neve: *baltacim*, *bárkavirág*, *biciklis* búza, *csengettyűvirág*, *csengő* (-körte, -virág), *fűrész*kaktusz, *harangvirág*, *kacorpaszuly*, *kapadohány*, *kardvirág*, *kaszás* alma, *kockavirág*, *labdarózsa*, *lakatvirág*, *meszelővirág*, *pipaszárfa*, *sarló*fű, *seprű*fuszulyka, *sípos*fű, *spárgapaszuly*, *szalma* (-paszuly, -rózsa, -virág), *szappanvirág*, *szeg*fű, *tányéralma*, *tölcsérvirág*, *tükörvirág*, *üvege*gres stb.

(4) Anyagnevek: *arany* (-fűzfá-, kormos, -pármen, -pepin, -renet), *arany*szál-fuszulyka, *büdöskő*paszuly, *gyémánt*puszulyka, *porcelán*paszuly, *szurok*virág, *vas*fű, *viasz*virág.

(5) Természeti elemek: *jégmajor*ánna, *jégcsap*retek, *tűzlili*om.

(6) Égitest neve: *csillag* (-futó, -virág).

B. Az analitikus metaforák másik csoportjában az utótag metafora (22). Ezek között is vannak antronomorf elemek, amelyek utalhatnak — (1) rokonsági viszonyra: *tengerifű*, *kárfű* (népetimológia a *kárföl*ből); — (2) társadalmi szerepre, korra: *fingerbíró* 'fűzfásip', *jézsabonya* (népetimológia a *jézsamen*-ből); — (3) testrésze: *búza*fő 'búzakalász'. Ez utóbbi egyben tágulós metafora.

Nem növények, hanem növények termése, illetőleg a növényből eredő folyadék nevéként találunk olyan analitikus metaforákat, amelyekben az utótag valamely étel, ital neve: *mályvakenyér*, *szőlő*víz (*Lacrima viti*). Lehet az utótag valamely tárgy neve: *szeg*fűszeg.

6. *Metafora* (220). Károly Sándor figyelmeztet rá, hogy a metaforák tartalmi típusainak van bizonyos univerzális jellege (Károly 1970. 242), és ezzel az univerzális jelleggel függ össze, hogy anyagunkban is elég gyakori a tükörfordításként kialakult metafora (ilyen értelemben ezek kölcsönelemek), és az is előfordul, hogy az idegen terminus népetimológiás változás eredményeként alakul át metaforává (pl. *portula* → *porkoláb*).

Kétségtelen, hogy a kisebb-nagyobb közösségek (etnikumok, tájegységek stb.) kultúrájában, nyelvében jelentős eltérések lehetnek abban a tekintetben, hogy a képszerű elnevezés mennyire produktív a metonimikussal szemben (egy korábbi dolgozatunkban ilyen jellegű különbségeket mutattunk ki a székely nyelvjárás és a többi hazai magyar nyelv-

járás között: Péntek 1978), valamint abban is számottevő különbség lehet, hogy milyen arányban jelentkeznek a metaforák egyes tartalmi típusai. További vizsgálatokat igényel az az elméleti felételezés is, hogy összefüggés van a nyelvjárás metaforizáló jellege és a kultúra szimbolizáló tendenciája között.

A tartalmi típusok közül feltűnőek az antropomorfikus elemek, így a növénynevekben szinte az emberi világ tükörképét látjuk viszont. Az esetek többségében az elnevezés már első formájában is képszerű, metaforikus, illetőleg ősi formájában egy archaikus tudatforma kifejezője. Ez az archaikus tudatforma, amelyben animista- és totemképződmények egyaránt lehettek, a későbbiekben mint mezőanalógia határozta meg a jelentésváltozások irányát, azaz az emberre vonatkozó terminusokat növénynevekként használhatta föl a nyelv. A szintetikus forma viszonylag gyakran egy korábbi analitikus szerkezetből keletkezett tapadással (ilyen analitikus szerkezetek alkotják az előző típusokat), sőt ugyanazon adatközlő nyelvhasználatában is felbukkan mind az analitikus, mind a szintetikus forma, a beszédhelyzettől függően. Az antropomorf metaforáknak a következő főbb tartalmi típusai mutathatók ki:

(1) Emberi cselekvés: *futó, lopó, tátingó*. A *futó* és a *lopó* tapadással alakult, a *tátingó* tükörszóként a románba is bekerült (*căscătoare*). Ezek a cselekvésre utaló terminusok a szűkebb értelemben vett perszönifikáció eszközei.

(2) Emberre jellemző állapot: *árvácska* (mint a TESz megjegyzi: „Növénynévként való alkalmazása valószínűleg idegen mintára megy vissza. A névadás talán népmesei szemléleten alapul, vagy pedig a vadon tenyésző növény kicsinységével, szerény külsejével van kapcsolatban“), *pofoncsapott, pofonvágott* (tapadással alakultak).

(3) Öltözet, dísz: *császárkorona, dámakonty, katonabojt, kisasszony-papucs, papszoknyája, Pistakalap*.

(4) Életkor, társadalmi helyzet, foglalkozás stb.: *kofa, leányka* (tükörfelfejtés), *nagynagysága, széplegény, tekintetesúr* stb.

(5) Emberi szerv, testrész: *árványhaj* (magyar fejlemény latin mintára), *koldusláb, menyecskeszem, paptöke, zsidószakáll* stb. Ebben a csoportban viszonylag sok a vulgáris név: ez rendszerint tükrözi (illetőleg befolyásolja, alakítja) a közösségnek a növényvel szembeni magatartását is: senki nem szedi, inkább kerüli az ilyen nevű növényt. — Ennek egyik alcsoportja szorosabb vallási asszociációkat tükröz, és ez együtt jár vallási jellegű preferenciákkal is: *Jézusvére, Jézussszív* (a katolikus Jegenyére jellemző), *Krisztusszív* stb.

(6) Személynévből alakult terminusok: *borzaskati, Julista, Pistike, Ricsatata*; ismert fajtanevek: *Ella, Izabella, Otelló* stb.; kultikus nevek: *Boldogasszony* (elvonás a Boldogasszony tenyere szerkezetéből), *Szent Ilona* stb.

(7) „Beszélő“ nevek: idegen mintára, tükörfelfejzésként főnevesített tiltó igealakok tartoznak ide: *nenyúljhozzám; nefelejcs, (felejcs, engem nefelejcs)* — ez utóbbi esetében a névadást az magyarázza, hogy a virág a szerelmi hűség szimbóluma volt. Szintén a szerelmi hűség szimbólumára utal a *szerelemalkat* terminus.

A metaforák következő nagy csoportját a zoomorf terminusok alkotják. Nagy számban szerepelnek növénynévként:

(1) Állatnevek: *banka, büdösbanka, fülemüle; báránka, cicamica, cicus, disznó, juh, kismalac, malac; sündisznó, tövisdisznó, csuka: koldustetű, zsidótetű.*

(2) Állatok testrészének neve: *galambbegy, kakastaréj, libaláb, libapampó, pulykaorr, rucaláb, sasköröm, szarkaláb, tyúksegg, tyúkszem, bakszaka, csikófarok, disznófül, disznóserte, kecskeszakáll, kutyatöke, lóhere, lószemű, macskafarka, macskaköröm, ökörfarok, ökörnyelv, ökörszem, szőr, tinóru; elefántormány, farkasfog, nyúlfarka, oroszlánszáj, rákfarak.*

(3) Állatnak tulajdonított termék, tárgy stb. (az előtag és az utótag szemantikailag összeférhetetlen, hangulati hatása emiatt erősebb): *fecskefonal, kakukktej, madárkenyér, madármorzsa; bakháló, kutyatej, macskaméz, ökörkalács; békaháló, békakosár, farkascserge, farkaslepedő, szarvaskereszt* (ebben a kategóriában is sok a tükrökifejezés és a népetimológia).

Metaforikus növénynévként szerepel még tárgyak neve: *boglár, bojt, butykó, cérna, csap, csengő, cserge, csuporka, enyv, kupa, meszelő, orgona, pástortáska, seprű, sarkantyú, táska* stb., — valamely természetfeletti lénynek, bibliai személynek tulajdonított tárgy: *Judáspénz, Noé bárkája, ördögbocskor, ördögborda, ördögcérna*; — valamely élelem neve: *bábakalács, kenyérmorzsa, kifli, papsajt*; — anyagnév: *aranyka* (népetimológias fejlemény), *büdösköves* (*büdöskő* 'kén'); — időjárás jelenség, csapadékfeleség neve: *aranyeső, hópehely*; — kedveskedő szó; *ciróka, micóka.*

7. *Species pro specie metafora* (76). A köznyelvből is elsősorban állat- és növénynevek tartoznak ide. Éppen mivel a növényismeret bizonytalan, nem mindenki ismeri (vagy nem egyformán ismeri) a fajok, alfajok, génuszok vagy a népi tapasztalat által megkülönböztetett más növénycsoportok közötti különbségeket, gyakori a tévesztés, a nevek összecserélése. A magyarban ehhez járul még az, hogy a hivatalos növénynévhasználat meglehetősen önkényesen alakult, nem vette kellőképpen figyelembe a népi terminológiát. Ezért nem lehet a népi növénynévhasználatot tekinteni egyértelműen hibásnak: gyakran éppen annak van nagyobb hagyománya. Pl. a többször említett bab a köznyelvi használatban '*Phaseolus*' jelentésű, így a népi terminológiában meglévő '*Vicia fába*' jelentés alapján *species pro specie metafora*, holott éppen ez az ősibb jelentés, tehát inkább a köznyelvi használat metaforikus.

Az ismeretek bizonytalansági szintje szerint három csoportot különíthetünk el:

(1) Vannak a népi növénynevek között olyanok, amelyek elterjedtek a vizsgált terület nagy részén (vagy egészén), így fel sem merülhet a kétség, hogy a névhasználat egyéni tévesztés eredménye. Pl. *árvacsalán* '*Urtica urens*', *baraboly* '*Solanum tuberosum*', *borostyán* '*Syringa vulgaris*', *cserfa* '*Alnus glutinosa*', *hunyor* '*Polygonum*', *kecskerágó* '*Loranthus* és '*Viscum*', *kenyérgomba* '*Boletus*', *kisasszonypapucs* '*Aconitum cammarum*', *mogyoró* '*Solanum tuberosum*', *szőlő* '*Ribes rubrum*' stb.

(2) Más esetekben fennáll annak a lehetősége, hogy a névcseré a növény bizonytalan ismeretét tükrözi, mivel azonban az adatok nem

hapaxok, az sem kizárt, hogy ezek a nevek az adott közösségben nem egyéniek. Pl. borsóvirág '*Lathyrus tuberosus*', cikória '*Taraxacum officinale*', cserefa '*Quercus petraea*', jácintus '*Scilla bifolia*', kamilla '*Tripleurosperum inodorum*, *Matricaria discoidea*', kökörcsin '*Adonis vernalis*', szegfűgomba '*Ramaria*', tubarózsa '*Paeonia officinalis*' stb.

(3) A névtévesztés, a bizonytalan ismeret valószínűbb a hapaxokban (ezt a bizonytalanságot gyűjtés közben is éreztük, és ?-lel jelöltük). Pl. hóvirág '*Anemone nemorosa*', kardvirág '*Lilium bulbiferum*', kecskerágó '*Lathyrus vernus*', labdarózsa '*Hydrangea opuloides*', lóhere '*Anthyllis vulneraria*', szarkaláb '*Nigella damascena*' stb.

8. Analitikus species pro specie metafora (172).

A. Az előtag más növény neveként ismert, az utótag:

(1) Általános jelentésű növénynév (fű, gomba, virág stb.). Pl. barabolyvirág '*Lathyrus tuberosus*', barackvirág '*Clarkia elegans*', borsfa '*Ribes aureum*', borsóvirág '*Lathyrus odoratus*', citrusgomba '*Ramaria*', csalánvirág '*Coleus blumei*', csipkegomba '*Ramaria flava*', dohányvirág '*Nicotiana glauca*', gyapotvirág '*Eriophorum latifolium*', kaporvirág '*Cosmos bipinnatus*', kenderfű '*Galeopsis*', kukoricavirág '*Clorohytum comosum*', paprikaburján '*Galinsoga parviflora*', paszulyvirág '*Ipomoea*', petrezse-lyemvirág '*Adonis vernalis*', szegfűgomba '*Marasmius ordeades*', szőlővirág '*Abutilon striatum*', tökkaktusz '*Echinopsis eyriesii*', zabfű '*Avena fatua*'. Ezekben a példákban kicsi a valószínűsége annak, hogy az utótag tapadásával az előtag species pro specie metaforává válják, az ugyanis rendszerint jobban ismert (éppen ezért ahhoz hasonlított), más növény neveként használatos. (Erre esetleg alkalmilag, sajátos beszédhelyzetben kerülhet sor. Pl. Milyen gombát szedtél? — Szegfűt.)

(2) A nevek többsége fajtanév, az utótag éppen a fölérendelt faj vagy génusz neve. Pl. az almafajták közül: citromalma, eperalma, narancsalma; babfajták: akácpaszuly, borsópaszuly, kakaópaszulyka, rózsafuszulyka, sompaszuly stb.; kukoricafajták: búzakuporica, muroktenger, rizskása-törökbúza stb.

(3) A következő terminusok átmenetiek: az utótag a népi terminológiában bizonytalanabb növénycsoport jelölője (ez mindenképpen génusz fölötti), így problémái az első csoportéhoz hasonlatosak. Pl. bükkfenyő '*Abies alba*', fűzfáróza '*Chaenomeles lagenaria*', citromrózsa '*Kerria japonica*' stb.

B. Népelesebb az a Károly Sándortól is jelzett csoport, amelyben az utótag használata metaforikus (Károly 1970. 244). Ezek azok a terminusok, amelyek jelzős fajnevek ugyan, de az utótag más génusznak a neve, ezért ebben a metaforikus használatban egybeirandó. Valószínűleg ilyenekből alakul tapadással a species pro specie metafora.

(1) Az ilyen nevek többségében az előtag melléknévi jelző. Így voltaképpen nem akác a hosszútövisű-akác (*Gleditschia triacanthos*) és a sárgaakác (*Laburnum anagyroides*), a boglárók közül nem boglár a fehér-boglár (*Tanacetum parthenium*), a kékboglár (*Ageratum houstonianum*). Ilyen jellegű népi név a földi borostyán, ősziborostyán '*Phlox paniculata*', a sárgaborostyán '*Forsythia intermedia*', a vadborzsalék '*Ajuga reptans*', a vadbúza '*Lolium temulentum*', a vadceller '*Ranunculus*

acris, a vadcsombord *'Thymus'*, a díszfenyő *'Biota orientalis + Thuja occidentalis'*, a duplafukszia *'Zygocactus truncatus'*, nyárfukszia *'Consolida ajacis'*, a vízfukszia *'Impatiens walleriana'*, a sárgagörgina *'Rudbeckia laciniata'*, az erdeigyöngyvirág *'Polygonatum'*, a kékgyöngyvirág *'Muscari comosum, M. botryoides, Scilla bifolia'* stb.

(2) Vannak olyanok ebben a csoportban, amelyekben az előtag maga is metaforikus. Pl. törökbúza *'Zea mays'*, pakulárdohány *'Verbascum phlomoides'*, kutyagyöngyvirág *'Polygonatum'*, kutyarózsa *'Adonis vernalis'*, kőrózsa *'Saxifraga sarmentosa'*, szalmarózsa *'Helichrysum bracteatum'*.

(3) Hasonló a 'fenyőtoboz' jelentésű fenyőkörte és a 'száraz babina' jelentésű paszuly*szalma* terminus is.

ADATTÁR

1. FAJISMERET (ELNEVEZÉS, FELHASZNÁLÁS)

Az adattár fajismeretre vonatkozó részébe a gyűjtési területen jelenleg bizonyíthatóan előforduló vagy a történelmi időkben kimutatható növényeket, illetőleg a növényi eredetű táplálékokat szolgáltató fajokat foglaltuk össze. Az érvényesnek tekintett tudományos növénynevek és gyakoribb társnevek kiválasztásában a spontán flórában előforduló fajok esetében a *Flora Europaea* köteteit, Ehrendorfernek és munkatársainak 1971-ben megjelent jegyzékét, a *Flora R.S.R.* kötetében szereplő neveket, valamint Soó Rezsőnek az utóbbi időben megjelent munkáit vettük alapul (l. az irodalomjegyzéket). A természet és az egzotikus növények esetében Mansfeld 1959-es jegyzékét, Bailey 1975-ös újrakiadását, Jávorka–Csapody 1962-es dísznövényatlását, a *Flora R.S.R.* kötetét, Soó Rezső *Synopsis*ának I–V. kötetét, valamint a Kultúrflóra-sorozat kötetét (l. Máthé–Priszter 1981) használtuk; a vitás kérdések megoldásában esetenként más szakmunkákhoz is folyamodtunk.

A jegyzékbe felvett fajok több, egymástól eltérő jellegű és fontosságú csoportba oszthatók: gyakoribbak a spontán flóra most is előforduló fajai (ezeket külön nem jelöltük); a területről eltűnt, kihalt fajok neve elé + jelet tettünk; a természet növényfajok neve előtt egy * hívja fel a figyelmet a természet tényére (ha a természet esetleges, a csillagot zárójelbe tettük); azokat a növényeket, amelyeket csak a kereskedelem révén ismernek, ●-tal különítettük el.

Ha közvetlenül a latin név után felkiáltójel van, ez arra utal, hogy a faj szerepelt az 1970-ben kidolgozott kérdőívünkben, tehát minden ponton következetesen érdeklődtünk iránta. A kérdőjel többnyire arra hívja fel a figyelmet, hogy az adatközlő bizonytalankodott, vagy hogy az azonosítást a rendelkezésre álló növényi rész vagy egyéb információ alapján nem lehetett kellő biztonsággal elvégezni.

Az adattárban az egyes növényekre vonatkozó adatok a nemzetközileg érvényes latin elnevezések betűrendjében (nemzetségek és ezen belül fajok szerint) következnek. A nemzetségnév után a nemzetséget érvényesen leíró szerzőre utaló rövidítést, valamint a nemzetség rendszertani hovatartozását (a növénycsaládot) tüntettük fel. A fajok a nemzetségnév kezdőbetűje utáni fajnévvel és a fajt leíró szerző nevének rövidítésével szerepelnek, ezt esetenként a gyakoribb társnevek (szinonimák) követik, egyenlőségjellel elválasztva. A társnevek után a hivatalosított magyar és román nevek következnek. Általában a *Flora R.S.R.* növényneveit tekintettük hivatalosan elfogadottnak; a magyar nevek esetében többnyire Nyárády 1941, Jávorka–Csapody 1962, Csapody–Priszter 1966 alapján döntöttünk, a hivatalosított román neveket Al. Borza etnobotanikai szótára segítségével egészítettük ki (e források hiányait jelzi, ha valamely hivatalos név elmarad). A neveket a faj elsődleges elterjedési területének és életformájának jelölése követi. Ebben a *Flora R.S.R.* és a Soó által kiadott *Synopsis* adatait használtuk (az itt előforduló rövidítések feloldására l. a rövidítések jegyzékét). A szócikk következő része tájékoztatást tartalmaz a termőhelyre, valamint a fajnak a területen észlelt gyakoriságára vonatkozóan. A ritka, szórványos vagy valamilyen szempontból jelentős növényfajok esetében minden hozzáférhető irodalmi, herbariumi, illetőleg saját adatot feltüntettünk, a gyakori vagy tömeges fajok esetében ilyen részletezésre nem volt szükség. Megjegyzendő, hogy az egzotikus növények és néhány más egyedi eset kivételével a népi terminológia lokalizálása elterjedési adatnak is tekinthető.

A népi terminológiát **Nt.** rövidítés vezeti le (a román népi nevek előtt | *Ro.* jelzés áll). Az egyes lexémákat, amelyek betűrendben követik egymást, | jel választja el egymástól, az alakváltozatokat vessző. Az egyes adatokat a falvak nevének rövidítésével lokalizáltuk (ezek feloldását is a rövidítések jegyzéke tartalmazza). A lokalizálás hiánya a név általános elterjedtségét jelzi. A szócikk utolsó része a néprajzi rész, ez előtt **Nr.** rövidítés áll. A néprajzi adatok általános sorrendje ez: gyakorlati jellegű felhasználás (építkezésre, szerszámkészítésre, étkezésre, gyógyításra, festésre stb.); gyermekjátékok készítése; díszítés; hiedelmek, babonák; szokások; díszítőmotívumok; a növény szerepe a földrajznev-adásban. Ezeket az adatsoportokat külön jel nem jelöli.

Abban az esetben, ha a népi nevek nemzetségnév értékűek, közvetlenül a nemzetségnév után soroltuk föl őket. Néha a népi terminusok fajnál kisebb taxonokra vonatkoznak, ilyenkor a faj szócikkét az alárendelt egységeknek megfelelően tovább tagoltuk.

Felvettünk ezen kívül utaló szócikkeket is, hogy a latin társnevek okozta félreértést kiküszöböljük.

ABIES Mill. (Pinaceae)

A. alba Mill. !; jegenyefenyő; brad. Ec, MM. A terület déli és nyugati peremén elszórtan (Kszt-Zt, Ct, Mk határában, a Pányiki-szorosban, bükkal vegyesen). **Nt.** *brád* (Jt, Kf, Mv) | *brádfa* (Va) | *bredőj* – a havason tanult elnevezés – (Ml) | *bükkfenyő* (Kp, Kszt-Zt, Mk) | *csetenyefa* (Sz) | *ezüstfenyő* (Bh, It, Kb, Kp, Mb, Mé, Ny, Szu) | *ezüstlevelű-fenyő* (Kk) | *fenyő* (Gy, Mó, Va) | *karácsonyfa* V) *lukszfenyő* (TI) || *Ro. brád* | *cucurúz d'e brád* Mk-n a Kűhgy, Iszék nevű határrészekén van, TI-n a csermerekertben. Bi határában 1900–1907 körül vágják ki, nagy, 1 m átmérőjű fák voltak. **Nr.** Ha méhek voltak a fában, azért is kivágták, hogy kiszedhessék a mézet (Bi). – Az asztalosok szívesen dolgoznak a fájából.

*ABUTILON Adans. (Malvaceae)

A. striatum Dikson; selyemmályva; pristolnic (incl. *A. hybridum* Voss). DAM, M. Guatemalai eredetű, a területen ritka, cseberben nevelt díszcserje. **Nt.** *szőlővirág* || *Ro. málna mātāscāsā* (§).

ACER L. (Aceraceae). **Nt.** *ihārfa* (Bh, K, Kd, Kszt-Zt, Mb, Ny, Sz) | *juhārfa* (B, Bh, Gy, Kb, Kk, Kp, Mb, Mé, Mf, Mó, Mv, Szu, Va, Zs), *juhārfa* (Gyv, It, Nd), *juhōrfa* (T), *johārfa*, (V) || *Ro. dīrmoc* (A) | *pált'in* (Bi, N). Sz-n megkülönböztettek recés- és simahéjú juhart. **Nr.** Ismert a *juharvirics*: nyalogatták a levét, újabban inkább csak a gverekék (It, Kszt-Zt, T). – Szekéralkatrészt készítettek belőle (*tírboanța la car*: St). Egeres határában van Zsugrász-patak, Kk-on Jávorkút (ez utóbbi idetartozása bizonytalan, vö. Péntek–Szabó 1980. 142).

A. campestre L. ! mezei juhar; jugastru. Eu (Med), M–MM. Közönséges fa vagy cserje (Gyv, Nk, Ny, Zs): var. *normale* (Schwerin) Beld. (Kb), var. *austriacum* (Tratt.) DC. (Mf), var. *oxytemum* Borb. (Uk, Mó). **Nt.** *csüpjohar* (Kk) | *járomihār* (Kszt-Zt) || *Ro. alțār* (D, P) | *jugrást* (A, Gyv, St). – Durvább, kérget a kőriséhez hasonlítják (Kszt-Zt). **Nr.** Puha, jól hasítható fának tartják, D-n kaput készítenek belőle.

*A. negundo L. ! kőrislevelű juhar; arțar american. Am–N, MM. Amerikai eredetű díszfa, a területen viszonylag ritka (Bh, Gy, E).

A. platanoides L.; korai juhar; paltin de cîmp. Eu, MM. Kevert, hegylábi erdőben elszórtan (Les-oldal: Ny, Lonka, Sátor-hegy stb.), díszfaként is (Bh, It). **Nt.** *tőkjuhār* (Gy, Kb, Kp, Mé, Mf, Mó, Szu), *tőkjuhār* (Kk), *tőkjuhār* (It) || *Ro. jugrást* (B, Be) | *jugāstru* (P) | *pált'in* (A, D, Mi). – A szucságiak sze-

rint *libalábu* levele van. **Nr.** Járomnak, kaszanyélnek használják a fáját.

A. pseudoplatanus E. ! hegyi juhar; paltin de munte. Ec–Med, MM. Kevert bükkösök jellemző fája (Sátor-hegy, Pányiki-szoros, *Rí-szēgtető*, Gyalui-havasok). **Nt.** *járomihārfa* (Kf) | *tőkjuhar* (Kp, Nd) | *tőkjuhōrfa* (V) || *Ro. alțār* (A) | *jugrást* (D) *pált'in* (B, Be, Bi, Ct, P). – Szép fának tartják, dolgoznak belőle. A fűrész nehezen vágja. – A leveléből tejszerű nedv jön ki (A). **Nr.** Favillát készítenek belőle (*furcă de bărbat, furcă de femeie*: D), a tehetősebbek ebből csináltattak asztalt (Ct).

A. saccharinum L. var. *subtrilobatum* Schwerin. – Díszfa. ÉAm. MM. It (3 nagy példány); a Szamos mentén Gy felé (Fl. VI. 247)

A. tataricum L.; tatár juhar; arțar tătăresc. Eua, M. Gy és Kb környékéről (Hója) jelezve. **Nt.** *fekete gyűrű* (Mé). Az egyetlen adat a KalTsz-ből való.

ACETOSA l. *Rumex***ACETOSELLA** l. *Rumex***ACHILLEA** L. (Asteraceae)

A. millefolium agg. ! (incl. *A. asplenifolia* Vent. Pan, H.; *A. collina* Becker) Eua, H.; – sovány, fűszáraz gyepekben, napos domboldalokon közönséges: It, Kk; CLA: Nyárády A. 1967.; **A. distans** W. et K. Alp–Kárp.–Balk., H. – a terület déli és nyugati részén hegylábi erdőben; **A. millefolium** L. Eua, H. a szűkebb értelemben vett közönséges cickafark mezofil gyepekben utak, árkok mentén közönséges – Kk: CLA. Nyárády A. 1967.; **A. pannonica** Scheele KEua, H. – száraz gyepekben szórányosan – Mv, Nm, Sp, Va, a Kardosfalva felé eső vízválasztón: CLA. Pázmány 1967.; **A. setaceae** W. et K. Eua-Med, H. Kf: Csipkés-oldal (Csűrös). Az alakkör tagjai ökológiailag inkább, morfológiailag esetenként csak nagyítóval megfigyelhető jellegek alapján különíthetők el, ezért érthető, hogy ez az elkülönítés nem tükröződik a népi ismeretben. A csoport képviselői a száraz, napos domboldal gyepeitől a nedves erdősegekig mindenütt elterjedtek. **Nt.** *egérfarkufű* (Gyv, J, Mé, Sz, SZŰ, V; Szászfenes: Györffy 1935) | *ezerlevél* (Va) | *ezerlevelű* (B, Ch, Gym, J, Kk, Kp, Mb, Ml, Nd, Tl, Sz, Zs), *ezérlevelű* (Kszt-Zt, Mk, Mv) *ezerlevelűfü* (K, Kf Ny,) *ezerlevelűfü* (Gyv, Mó, Kk) | *kásavirág* (Kp, Szu) || *Ro. coada șoricelului* (A, B, Be, Bi, D, Dr, Gyv, Kk, P, St, Sz) | *coada șodrecului* (Bl, Ct, Fi). **Nr.** Bányahúst ízesítenek vele. (Be). – A herbájából főzött teát használják: köhögésre, asztmára; gyomorfekély kezelésére; gyomorgörcs esetén; gyors szívverésre; sebek kezelésére. Néhol avas hájjal v.

szalonnával összevágva, megtörve teszik sebre, kelevényre. Vö. Kóczian et al. 1977. – Tojásra mintát festenek vele (B).

***A. ptarmica** L., f. *ligulosa* Vilmor. ! kenyérbél cickafark; rotojele albe. Eua, H. Kiskertek helyenként gyakori dísznövénye. **Nt.** *boglár* (Kb) | *engem nefelèjcs* (Kp) | *fehèr boglár* (Mè), *fehèr boglár* (Mv), *fehèr boglár* (Gyv, V) | *kenyèrmorzsa* (E), *kenyèrmòrzsa* (Kszt–Zt), *kenyèrmòrzsa* (Ny) – apró szíromleveleiről nevezték el így | *madárkenyír* (Jt) | *madármorzsa* (J) || *Ro. leușor* (Ct). Máshol is van, név nélkül (Mi, N).

ACINOS Mill. (Lamiaceae) (= *Calamintha* p.p., *Satureja* p.p.)

A. arvensis (Lam.) Dandy (= *Calamintha acinos* (L.) Clairv.); csombor pereszlény; ismușoară de câmp. Eua–Med, Th–TH. Ruderális gyom, kőfalakon, omlásos helyeken közönséges (Gyv, KK).

A. alpinus (E.) Moench (= *Calamintha alpina* (L.) Lam.); havasi pereszlény; cimbru mare de munte. Eu, H. Az Egerbegyi- és a Pányiki-szoros szikláin (ssp. *hungarica* (Simk.) Hay.)

ACONITUM L. (Ranunculaceae)

A vad fajokra vonatkozó elnevezések a nemzetségre jellemző virágformára utalnak, tehát nemzetségeinek. Ide tartoznak: **A. anthora** L. !; mérgező sisakvirág; omag galben. Ec, H. Vegyes lombdőkben, ligetes területen, irtásokban nem ritka (Va: Fl. II. 464). – **A. variegatum** L.; ligeti sisakvirág, ssp. *variegatum* incl. **A. gracile** Rchb.; karsú sisakvirág. Alp.–Kárp.–Balk. H. Nyirkos erdős, ligetes irtások helyeken nem ritka (Bl). – **A. vulparia** agg.; farkasölő sisakvirágok; ide tartoznak: **A. moldavicum** Hacq.; moldvai sisakvirág; omag. Kárp. H. Nyirkos erdőkben néhol tömegesen fordul elő (Gyv, Kk; Mb, Kszt, Bogdana, Dentario-Fagetum, Abieto-Fagetum – Csűrös). – **A. vulparia** Rchb. (= *A. lycocotnum* auct.). Ec H. Erdőkben elég gyakori (Mf, Fl. II. 503). A területen a két kistípus hibridje is előfordul (*Aconitum x triste* (Fisch.) Gay. = *moldavicum* X *vulparia*, vö. Fl. II. 510). **Nt.** *bárkavirág* (Kk) | *kisasszonypapucs* (It, Ny) | *sarkantyúvirág* (Sz) || *Ro. porumbel d'in bárcă* (Kk). (A Kk-i m. és r. adat ugyanattól a r. adatközlőtől való.)

***A. cammarum** L. ! kerti sisakvirág; trei cumnate supărate, cocoșei. **Nt.** *kerti kisasszonypapucs* (Gyv) | *kisasszonypapucs* (B, Gy, Gym, Gyv, It, Ny) | *lakatvirág* (Kf) | *Nóje bárkája* (Ny) | *szarkaláb?* (E). Megj.: A növény lt. nevezéktana sem tiszta, mivel a kerti dísznövény a feltevések szerint hibrid eredetű, Herbáriumi példányok: Gyv, V.

ACORUS L. (Araceae)

***A. calamus** L.; (orvosi) kálmos, DK-Ázsia, HH. Egykor elterjedt gyógynövény, a Szamos mentén vadon is. A területről bizonyára eltűnt.

ACTAEA L. (Ranunculaceae)

A. spicata L.; békabogyó; orbaļ. Eua, H. Nedves erdőkben nem ritka: Gyv, Kk, Nk Sz (Fl. II, 438). Mérgező.

ADENOPHORA Fisch. (Campanulaceae)

A. liliifolia (L.) Bess. Eu, H. Cserjés helyeken, erdőszéleken fordul elő (Sp, f. *decipiens* Nyár., f. *alpini* (L.) Nyár., f. *liliifolia*, Fl. IX, 127–8).

ADONIS L. (Ranunculaceae)

A. aestivalis L. (= *A. phoenicea* (L.) Fritsch.) ! nyári hérics; cocoșei de câmp. Eua, Th. Kalászosok között, útszéleken közönséges, helyenként tömeges (C, V – Csűrös). **Nt.** *kutyakapor* (Kszt–Zt, Mv) | *vadborsó* (Szu: Györfly 1935) | *vadpillangóvirág* (T) || *Ro. aj d'e floare rósije* (Be) | *mărăr* (Gym). **Nr.** Azt hiszik, hogy jégeső után bűdös töle a határ (Szu: Györfly 1935).

A. vernalis E. ! tavaszi hérics; ruscuță primăvărată. Eua–Kont., H. Napos, meszes talajú domboldalokon gyakori, néhol tömeges (Kb–CLA: Prodan 1930), Nyárády 1942; C, E, I, J, Sz.; (Kf, S: Csűrös). **Nt.** *banka*(It) | *bűdözsbanka* (Nd) | *cigánypicsa* (Szu) | *hérics* (T) | *kakukvirág* (J) | *kotlóvirág* (Szu) | *kökör csiny* (Mó, Nk), *kökercse* (Gy) | *kutyarózsa* (Gyv, Nk, V) | *nagykökör csin* (Va) | *petrezse-lyemvirág* (Kolozsvár: Györfly 1935) | *tyúk- virág* (Kp, Zs) || *Ro. bulbúci* (N) | *bulbúci gál- ben* (Gyv) | *flórtle pástilor* (Sz) | *óchiu bôului* (St). Sok van It és Nd közt a Csutkós-ódalon, Mákón a Nagyhegy-ódalon, Galaji-cserén, Tl-n a Lengyelben, Va-on a Kormoságán túli oldalon, Zs-on a Kishegy-ódalon, Kp-ben a Gábor-ódal gödriben. **Nr.** A következő hiedelmek élnek: a kotlóvirágot nem szabad leszedni, mert nem lesz kotló (Szu) | *Ne vigyük be, me megláttya a tyúk, nem tojik* (Sz, Zs) | A tyúkok közé dobták, hogy tojjanak (Kp.).

AEGOPODIUM L. (Apiaceae)

A. podagraria L.; podagrafű; piciorul caprei. Eua H. Gyümölcsösökben, élősövényekben, üde réteken közönséges (Kp, Mó).

AETHUSA L. (Apiaceae)

A. cynapium L.; mérges ádáz; pătrunjelul cînelui. Eua, Th. Szórványosan előforduló erősen mérgező gyom (Kb, Hója – CLA: Prodan 1937).

AGAPANTHUS L'Herit (Liliaceae)

***A. africanus** (L.) Hoffm.; szerelemvirág; crin albastru (DEB). Afrs, G. Dél-Afrikából származó cserepes dísznövény (Mb).

AGAVE L. (Amaryllidaceae)

***A. americana** L.; amerikai agavé. Kz–Am, H. Parasztkertekben nem találtuk, botanikus

kerti példányok nagyobb közintézményekben Bh-on. E-en és új házakban (Nd).

AESCULUS L. (Hippocastanaceae)

***A. hippocastanum** L. ! vadgesztenye; castan porcesc. Bal, H. Díszfa, a területen csak ültetve fordul elő. Nem kedvelik. **Nt.** *gesztenyefa* (B, Nm), *gesztenyefa* (Gy, Sz), *gesztenyefa* (K, Kd, Mb, Mv) | *vadgesztenye* (E, Kk, Kp, Va), *vadgesztenye* (Kszt-Zt, MI), *vadgesztenye* (Bh, Mk, Ny) || *Ro. castáne* (B) | *agustíne* (Be, Bi, P) *aghistíne* (Gym, St). Nr. Reuma kezelésére: vadgesztenyevirágot és csipős paprikát tettek petróleumba, ezzel kenték a fájós testrészt (Bh); tíz gesztenyét megőrölnék, tesznek hozzá öt jó nagy *farkascsergét* (*Pteridium aquilinum*), fél liter v. liter orvosi szeszt v. pálinkaszest. Fejfájásra is jönnek tartják (Mv). Vö. Kóczyán et al. 1977. – Azt tartják, a gesztenyefa véd a villámcsapástól (E).

AGERATUM L. (Asteraceae)

***A. houstonianum** Mill.; kenderpakóca; puffuleti. Kz-Am Th. **Nt.** *kikboglár* (Kp, Zs) | *verbénija* (Nk). Szegélyvirágnak ültetik, a palánt többnyire városi virágházakból (Bh, Kvár) származik.

AGRIMONIA L. (Rosaceae)

A. cupatoria L. ! patika párlófű; turtitá mare. Eua, H. Leromlott gyepekben, utak mentén közönséges. **Nt.** *bojtorján* (Mb) | *katibólha* (Gy) | *tüdőfű* (Nd) | *?vadmájva* (T). Gy-ban minden növényt *katibólhának* neveznek, amely beleakad a ruhába. **Nr.** Köhögéstől főznek teát a megszáritott virágból (Gym).

AGROPYRON Gaert. (Poaceae)

A. caninum (L.) P. B. (= *Roegneria canina* L.) Nevski); szálkás tarackbúza; pir pāduret. Cp, H. Ritka (Gy).

A. intermedium (Host.) P.B. (= *Elytrigia intermedia* (Host.) Nevski); deres tarackbúza; pir. Eua, G. Száraz gyepekben, különösen napos agroteraszok oldalában gyakori (Dr, Kk, Nk).

A. repens (L.) P.B. (= *Elytrigia repens* (L.) Desv. !); kúszó tarackbúza; pir. Kozm, G. Közönséges szántóföldi gyom, gyepekben és utak mentén is mindenütt elterjedt. **Nt.** *pérje* Np, Szu, T, V, Va, Zs), *pérje* (B, Nd), *perje* (It), *pérje* (Gym, Kf, Kd, Mb, Mk, Sz), *pérjefű* (K) || *Ro. pt'ir*, *pir*.

A. trichophorum (Lk.) K. Richter (= *A. intermedium* ssp.). Előfordulása, mint az *A. intermediumé*, de ritkább; típusos alakban a J környéki gipszeken gyakori.

AGROSTEMMA L. (Caryophyllaceae)

A. githago L. ! vetési konkoly; neghiná. Kozm, Th. Vetésekben viszonylag ritkán (Kf, Kszt-Zt; Bh – Csürös). **Nt.** *konkoj* || *Ro. ne-*

ghiná (Bi, C, Mi, N, St) | *goángá* (P) | *coáncá* (Be, Dr, Fi, Gym) | *concoi* (Kk).

AGROSTIS L. (Poaceae)

A. canina L.; eb-tippán; bucățel. Eua, H. Nedves réteken, lápokban.

A. stolonifera agg. (L. s. l.) (= *A. alba* auct. ssp.); szélfű; iarba címpului. Kozm, H. Nedves, időszakosan elárasztott helyeken gyakori; – ssp. *stolonifera*: gyakori; – ssp. *gigantea* Roth.: Gym, T.

A. tenuis Sibth (= *A. capillaris* L.; cérna-tippán; páiuș. Eua, H. Sovány gyepek és hegyi rétek leggyakoribb tömeges szénaképző füve a területen. **Nt.** *fű* || *Ro. iárbá*.

AILANTHUS Desf. (Simarubaceae)

***A. altissima** (Mill.) Swingle ! bálványfa; cenuser. MM-M. Kínai eredetű díszfa, hozzánk a XIX. sz-ban került, terjedőben van, elvadul (Bh – temető). **Nt.** *oláecet* (T). **Nr.** Szólások: *Savanyú, mint az oláecet. Három kupa egy főzet (oláecet), abbul adok, csak boszszants* (T). – A népi név valószínűleg az ecetfa (*Rhus typhina*) leveléhez való hasonlósággal hozható kapcsolatba.

AJUGA L. (Labiatae)

A. chamaepitys (L.) Schreb; kalinca infű; tãmiitã de címp. Eua-Ec, Th. Szórványosan előforduló gyom (Zs, B – CLA: Prodan 1936; Fl. VIII, 88).

A. genevensis L.; közönséges infű; suliman. Eua, H. Bokros, füves helyeken gyakori (Kk; Gyv – *lusus albiflora* Syr.: CLA: Pázmány 1962; Kf – Csürös).

A. reptans L. !; ostorindás infű; vinețicã. Ec, H. Bokros, erdős helyeken, gyümölcsökben közönséges. **Nt.** *atracél* (Sz) | *atracél-lapu* (M) | *bibilevel* (Gym) | *mogyoróúja-fű* (Ny) | *tészta-lapu* (Mó) | *vadbörzsalik* (It) || *Ro. frúnzã d'e st'ic* (Fi) | *iárba viini* (Mi). – A népi terminológia nem különbözteti meg az *A. reptans*-t és az *A. genevensis*-t. **Nr.** Sebre, kelésre teszik. Vö. Kovács 1976; Kóczyán et al. 1977. – Tejben megfőzték kézdaganatra (Mi).

ALCEA L. (Malvaceae)

A. biennis Winterl (= *Althaea pallida* (W. et K.) Willd.); halvány ziliz; nalbã albã. Port-Med, H. A terület keleti részen szórványos (Kb, Mó, Nk – CLA: Prodan 1937; Fl. VI, 42).

***A. ficifolia** Sibth. et Sm. (= *A. rosea* var. *sibthorpii* Boiss.) Eu, H. A következő pontokon: Bl, Gyv, Kp.

***A. rosea** L. ! (= *Althaea rosea*); mályvárózsa; nalbã de grãdinã. Eu-Med ?, H. Bizonytalan (kínai ?) eredetű, nálunk a törököktől meghonosított dísznövény. A kiskertekben általános, nagyon változatos virágszínűvel, egészen

sötét virágú formák is (cv. *nigra*: Kk, Nk), egészen a havasalji fálvakban is (Ct, D, F). Ide sorolják néha változatként az előző, mélyen karélyos vagy szabdalts levelű fajt is. **Nt.** *májva* (Mf) | *májvarózsa* (Gyv, E, It, Kb, Kk, Mé, Ml, Nk, Szu, T, V, Va), *májvaró uzsza* (K, Kf, Mk, Mó, Ny, Sz) | *mán arózsa* (Gym) | *újas* (Kp) || Ro. *coada vacii* (Szu) | *lobdroj* (Kk) | *májvroj* (Kk) | *nálbá* (Gyv) | *páná pe tuléu* (Mi) | *péne gálbene* (S) | *ruj pe bótá* (Be) | *tuléu, tuléi* (Topa). **Nr.** Mikor kosarat raktak pánkóból, kürtösből, a virágjából csokrot kötöttek rá dísznek (Kf).

ALCHEMILLA L. (Rosaceae)

A. hybrida (L.) Mill. s.l. (sp. agg); (korcs) palástfű; crețișoară. Eua, H. (C. Fl. IV, 689).

A. vulgaris L. ! s.l.; közönséges (erdei) palástfű; crețișoare. Eua, H. Hegyi réteken gyakori (ssp. *monticola* (Opiz) Soó – Dealul Leșului: Nyárády ap. Csűrös). – A palástfű-fajok botanikai elhatárolása bizonytalan. Az *A. hybrida* agg-ból a területen bizonyára előfordul az **A. flabellata** Busser. és az **A. glaucescens** Wallr., az *A. vulgaris* agg-ból az **A. acutiloba** Opiz, **A. effusa** Buser, **A. glabra** Neygenf, az **A. gracilis** Opiz. stb.

ALECTOROLOPHUS L. Rhinanthus

ALISMA L. (Alismataceae)

A. plantago-aquatica L.; vízi hídör; limbariță comună. Kozm, HH. Vizesárokban, pocsolyákban, tavak partján közönséges (Mi).

ALLIARIA Scop. (Brassicaceae)

A. petiolata (MB.) Cav. et Gr. (= *A. officinalis* Andr. ex MB.) ! hagymaszagú szegecs; usturoiță. Eua, Th. Gyakori útmenti gyom. **Nt.** *hagymaszagu-fű* (J). Dr-n is ismerik. **Nr.** Kék pokolvarra teszik. Vö. Kóczyán et al. 1977.

ALLIUM L. (Liliaceae)

A. atropurpureum W. et K. Pan-Balk G. **Nt.** *kígyóhagyma* (Zs).

***A. cepa** L.! *vöröshagyma*; *ceapă*, *Kz-Azsia*, G.Középázsiai eredetű, ma általánosan elterjedt konyhakerti növény. Többnyire a provar. *cepa* és provar. *viviparum* (Metz.) Alef., *globoideum* és *ellipsodeum* formák. **Nt.** *hagyma*. Részei: *fű*, *szár*, *háj*, *dudája* a magvas szár. Tájfajtái: *csipős hagyma* (Nk); *dukhagyma*; fordított *hagyma* piri-hagyma (B); *maghagyma* (*Me*) *magyaró hagyma* bokrosan nő (Nk, T); *mindig-hagyma* (Mb); *pirihagyma*; *sárgahagyma*; *vereshagyma* (B, Bt, F, J, Kk, T), *vérész-hagyma* (Np), *vörëshagyma* (K, Kf, Kd, Mb, Ny), *vöröshagyma* (Nk, Szu) || Ro. *ceapă*. Tájfajták: *arpagică* (N); *ceapă de apă* (Mi); *ceapă gálbenă*; *ceapă roșiie*; *pirică* (Dr, Fi). **Nr.** A hajával tojást festenek. – Gyakran használt a népi gyógyászatban: hülés, asztma elleni

tea (teának gyakran akác- és bodzavirággal együtt); gyomorbél görcse esetén köménnyel és ánizzsal; *hagymahülep* hüléskor: egy literes edénybe hagymát és vizet tesznek, addig főzik, míg egy csészényi lesz, sok cukorral fogyasztják; tüdőbaj ellen avas szalonnával eszik; kelésre, tályogra *nagy ír*: tejbe v. tejfölbe vöröshagymát, borzafa kérgének fehérjét, mézet, lenmaglisztet, szappant és fenyőfaszurkot főznek össze (J); *mastitis* kezelésére: hagyma tejföllel, liszttel (Kszt–Zt); szintén kelésre használt a cukorral, szappannal, tejjel, liszttel összefőzött hagyma (V); önmagában is használják kelésre a pörkölt, sültöt, fonnyasztott v. nyers hagymát; orrvérzéskor felvágva szagoltatják (Kszt–Zt). Vö. Kóczyán et al. 1977. – A hagyma nagypénteki böjti étel (Jankó 1891. 168). – Gyakran főzték a *hagymáslé*: zsírban kirántott hagymát habartak forró vízbe (Jankó 1891. 79). – A maghagyma üreges szárból a gyerekek sípot készítettek, *hagyma-fingót* (Faragó 1946. 61). – A növénynevből helynevek is alakultak (Gym, J; vö. Péntek – Szabó 1980. 157).

A. flavescens Bess.; halovány hagyma; aișor. Pont–Med, G. A területen a var. *ammophilum* (Heuff.) Zahar. elsősorban gipszen fordul elő, nem gyakori (F, Gyv, Zs, J – CLA: Nyárády 1967; B – CLA: Szabó 1969; Nk).

A. flavum L.; sárga hagyma; hajmă păsărească. Pont–Med, G. Száraz gyepekben nem ritka (Szászlóna: – CLA.: Jula 1965; Gyv, Nk, Mv). **Nt.** *kígyóhagyma* (Kf, Kp, Nk).

A. montanum Schmidt; hegyi hagyma; floarea raiului. Eua, G. Köves helyeken szórványosan (F, Gyv, Zs). **Nt.** Ro. *cocoșel* (Gym). *La Hirtóp* nevű helyen.

A. oleraceum L. ! érdes hagyma; ai sălbatic. Eu–Med, G. Gyepekben, ligetes helyeken (Kb, Mn, Mó). **Nt.** *kígyófokhagyma* (K) || Ro. *ai sălbatic* (Bi, Kk).

***A. sativum** L. ! fokhagyma; usturoi. Észak-kínai eredetű, G. Konyhakertekben közönséges, többnyire a convar. *sativum*. **Nt.** *fokhagyma*. Gerezdje: *tincs*, *cikk*. Tájfajta: *törökfokhagyma* (Bt, It, J, Kk, Mó, Mv, Np) nagyobb, több gerezdje van; más esztendőre hagyják. || Ro. (*ai*) | *usturoi*. Tájfajta: *ai turcésc* (Dr, N, P.). **Nr.** A legalapvetőbb növény a népi gyógyászatban: tüdőbaj ellen 3–4 cikket ettek rendszeresen éhgyomorra (Mb). Hamuba takarják, szemet húznak rá, megsütik, így borítják a hörgő, hüléses gyerek mellére. Szamárköhögés ellen faggyúval borítják be a beteg mellét úgy, hogy a faggyút előbb kék papírra teszik, és fokhagymával jól megkenik. Összetört sós fokhagymalével dörzsölik be a beteg fejét fejfájás esetén. – Étvágyjavítóként *muzsdéjt* készítenek belőle (Mv). A fokhagymás kenyeret is jónak tartják étvágytalanság ellen, Belsőférgesség ellen: *usturoi bătut în lapte* (összetört fokhagyma tejjel: Dr), pirítóskenyér fok-

hagymával; fokhagymás beöntést adnak (keden és pénteken); éjjelre ülve fokhagymás gőzölést végeznek. Gyomrot tisztít: jönak tartják hasmenésre is; gyomorgörcs esetén nyersen eszik (Eh). – Magas vérnyomás, érelmeszesedés ellen: nyersen eszik v. összetörrik és szesszel állni hagyják. – Fülfájás ellen: 5–6 cikket megpucoltak, majd ezekkel egyenként a beteg fül körül óvatosan addig dörzsölték a bőrt, míg a kezükben a hagyma szét nem ment, majd a fokhagymatörmelékét a szoba sarkába dobták. Ha a fülfájást huzattól kapta a beteg, akkor egy cikket megpucoltak, egy cérnát húztak bele, hogy ezzel kihúzhassák, majd jó mélyen bedugták a fülbe; egy idő után kihúzták, a fültől a kar irányába húzó mozdulatokkal többször végighúzták, hogy ezzel együtt a huzatot is elhúzzák a beteg füléből (It). – Fogfájáskor a lyukas fogba is fokhagymát tettek. Ha a fogfájást huzat okozta, a beteg fülébe a megfelelő oldalon fokhagymacikket tettek, hegy az ugyanott húzza ki a betegséget (It). – A pokolvarat úgy gyógyítják, hogy egy cikk fokhagymával háromszor három ujjal végighúzzák a pokolvarat. Így gyógyítják a vakfájást is (vö. Jankó 1691. 200). Kék pokolvar elhúzása: a daganat helyétől a nyakon és vállon, majd a karon keresztül sokszor megismételve húzták lefelé a fokhagymát, jól rányomva a bőrre. Egészen a kézfejig haladtak így, ahová a kis daganatot gyolccsal és kék cérnával lekötötték (Ny). Három cikk fokhagymával, kovással és három imádsággal húzták el a pokolvarat (V). – Tört fokhagymával kenték a kutyamarást (Ny). Állatok gyógyítására: Avas csonttal és ecettel megfőzik, moslékba teszik – étvágyhozó a sertésnek. Fokhagymás ecetes lével lemossák az étvágytalan disznót. – *Muzsdéjt* öntöttek ecettel, vízzel a felfúvódott állatba (Nk). – Szentelt tömjénnel füstölik, fokhagymával megkenik a tehén hátát, utána megfelelően takarmányozzák, hogy „visszajöjjen” a teje (Gym.) A tehenet csizma szárába húgyoztatják, felforralják a vizeletet, fokhagymát tesznek bele, itatnak belőle az állattal. Azt tartják, a boszorkány visszahozza a tejet (Mv). – A hasmenéses juhok „a románok *mosgyéval* gyógyítják, mely összetört és ecetbe áztatott fokhagyma, hagyma és só” (Ifj. Kós 1947. 20). – Pünkösöd előtti estén a küszöbre jó sőt hinteni, valamint fokhagymával bekenni, hogy a „boszorkányok Isten áldását el ne vegyék” (Wlislockiné 1893. 366). Ártó szellemek távoltartására: bekenék fokhagymával az ajtót, ablakot, hogy ne jöjjön be a rossz (Tl). Vö. Kovács 1976; Kóczián et al. 1977.

A. scorodoprasum L.; kígyóhagyma; aiul şarpelui. Eu, G. Gyepekben, erdőszélen, bokros helyeken, gyümölcsösökben gyakori (Kf). **Nt.** Ro. *ai ciorăsc* (Mi). A hagyma bunkója: *bo-ciullie*(Mi).

A. vineale L. ! bajuszos hagyma; ceapa cioirii (DEB). Eu, G Száraz gyepekben, bokros helyeken nem ritka (Gyv, It, Kf, Zs). **Nt.** *kígyóhagyma* (Kk, Kp).

ALNUS L. (Betulaceae)

A. glutinosa Gaertn.! mézgas éger; arin negru. Eua, M–MM. A területen egykor közönséges, patak menti erdőalkotó fa, állományait jórészt kiirtották. **Nt.** *csèrfa* (Kk, Mf, Ml, Nk, Tl, Szászlóna) | *egerfa* (Gy, Gyv, It, J, Kb, Kk, Kp, Ml, Mó, Nd, Nk, Sz, Szu, T, V, Va, Szászfenes), *égerfa* (Zs), *égerfa* (Mé) | *egérfa* (B, Fsz, K) || Ro. *arin* | *árniici* (Dr). **Nr.** Festésre: általában használatos volt, különösen a háború után távolabbi patak völgyekben is megkeresték. Gyapjút, ruhát festettek feketére a kéreg (*csèrfahaj*, *égerfahaj*) főzetével, gállickövet tettek bele. – Meszeléskor a mézbe is betették (Ct). – A kút aljába keresztet készítettek a fájából, nem rothad el (Tl). – Épületfának is felhasználták, néha tüzelésre, a vastagabb törzsből teknőt csináltak. Szerszámfaként is számon tartották: kasza- és fejszenyelnek jó (V). – A népi gyógyászatban: a kergéből készült főzetet adják az állatnak hasmenésre, vérhasra (Ksz–Zt). Vö. Kóczián et al. 1977. – Úgy tartották, a leve jó égésre (Sz).

A. incana (L.) Mnch.; hamvas éger; arin alb. Eua, M – MM. Bükkös és kevert erdőkben nem ritka patakparti fa (Gy. f. *glabrescens* Simk., Kalota völgye: f. *macrocarpa* Prod.) **Nt.** mint előbb.

ALOE L. (Liliaceae)

* **A. arborescens** Mill ! fásodó aloé; doftor (DEB). Fél-afrikai eredetű évelő cserepes dísznövény. **Nt.** *aranyoslevelű fűrészvírág* (Gyv) | *fűrészkaktusz* (T) | *gyógykaktusz* (M, Szu) | *kaktusz* (E, V) | *kaptusz* (Kb) || Ro. *alóia* (Ct, E), *alóie* (C, Dr). **Nr.** Gennyes sebre, ütésre, viszketettségre, *szökédikre* használatos: kettévágva bedörzsölik vele a bőrt. Gyógyították vele a trombózis utáni sebet. – 1 kg mézet 40 dkg *kaktuszszélével* egy hétig tartanak árnyékban, ezt eszik kanállal gyomor- és más betegségek ellen. Rákos beteg is ezzel gyógyította magát (Gyv, V). – Mézzel, borral keverve májbetegség ellen (St).

ALOPECURUS L. (Poaceae).

A. aequalis Sobol. (= *A. fulvus* Sm.); mo-csári ecsetpázsit (Nyárády 1941); poponete (DEB). Eua, Th. Nedves réteken (Kf).

A. pratensis L.; réti ecsetfű; coada vulpii. Eua, H. Öntésterületeken gyakori társulásképző fű (Bh, S).

ALTHAEA L. (Malvaceae) l. még *Alcea*

A. cannabina L.; kenderziliz; camileac. Med. (Adv.), H. Száraz domboldalakon, ritka (Gyv),

A. officinalis L.; orvosi ziliz; nalbã mare. Eua, H. Ligetes helyeken, utak mentén nem ritka. **Nt. májva** (Bh) | *májvarózsa* (Kp, Mó, Zs) | *rózsaszín vadmájva* (Nk) || *Ro. tuléi* (Topa). **Nr.** A *májvagvükér* párnakenőcs volt: vízzel, liszttel főzték össze, keményítették vele a párna vásznát (Kp).

ALYSSUM L. (Brassicaceae)

A. alyssoides L.; közönséges ternye; albitã. Eua, Th–TH. Közönséges ruderalis gyom, omlásos helyeken, kőfalakon jellegzetes és tömeges.

A. murale W. et K., Balk (Submed), H. (E, Gy; Kk; Fl. III, 354, var. *variabile* Nyár. f. *murale*).

AMARANTHUS L. (Amaranthaceae). **Nt. paréj** (Bh, Mf, Mó, Sz, V, Va, Zs), *paraj* (Mb), *paré* (Mó, Nk) | *piros paréj* (K) || *Ro. ştir rôşu* (N).

A. albus L.; fehér disznóparéj; ştir. Adv, Th. Észak-Amerikából behurcolt útszéli gyom, a Nádas menti falvakban (E, V) gyakori, a Kapus mentén (Kk) ritkább.

***A. caudatus** L. ! csákós disznóparéj; moţul curcanului. Adv (Art.), Th. Ősi, eredetileg magvaiért termesztett növény, ma dísznövény (var. v. f. *gibbosus* Hort.). Az Almás völgyében gyakoribb, másutt szórványosan termesztik. **Nt. bojtvirág** (J) | *elefántormánya* (Sz) | *kakastaréj* (Kp) | *pújkaór* (F, Zs).

A. crispus (Lesp. et Thév.) Terrac.; bodros disznóparéj; ştir creţ. Adv, (D–Am), Th. Argentínából származó út menti növény. Több Nádas menti fáluban (E, K, Na, Sz, Zs) jellegzetes út menti társulást alkot; másutt esetlegesen vagy ritka.

(*)**A. hybridus** sp. agg. komplex fajcsoport. Trópusi, Th. A termesztésben főként díszként, ill. kertekben elvadultan fordulnak elő a pirosas levelű formák (*A. hybridus* var. *erythro-stachys* Thell.), a zöld levelű formák (*A. hybridus* var. *hybridus*) kapáskultúrák közönséges gyomnövényei. Az ssp. és var. *cruentus* (L.) Thell. egyéves, piros színű dísznövény. – *A. hybridus* var. *erythro-stachys* Thell.: **Nt. Borivirág** (Kf) | *pújkaór* (Kb).

A. lividus L.; zöld disznóparéj; ştir verde. Kozm, Th. Valamikor termesztett, ma gyom. Vad változata (var. *ascendens* (Lois.) Thell.) a Gyalui havasok felé nem ritka (Gy, Gyv), termesztett formáját (var. *oleraceus* (L.) Thell.) a Fl. I, 603 az Erdélyi Szigethegység fálvából jelzi.

A. x ozanonii Thell. (= *A. hybridus* x *A. retroflexus*), a két leggyakoribb disznóparéj hibridje Kk-ról került elő.

A. retroflexus L. ! dudvás disznóparéj; ştir sãlbatic. AmN, (Adv), Th. Észak-amerikai eredetű gyomnövény, Erdélyben a múlt sz-ban

már közönséges. **Nt. Ro. iarba pòrcului** (Kk). Kk-on a m-ok is ismerik, tudják, hogy szereti a disznó. A *paréj* név elsősorban erre a fajra vonatkozik.

AMARYLLIS L. (Amaryllidaceae)

***A. x hybrida** hort.; amarillisz; crin roşu. AmS –C, (Adv), G. Gyakori, sok változatban termesztett cserepes dísznövény (Kszt–Zt-n hatalmas, fehér-piros márványozott virágú formák). **Nt. lilijom** (Kb, Szu) | sãs (Kk).

AMORPHA L. (Fabaceae)

***Amorpha fruticosa** L.; kinincs (gyalogakác); salcím mic. ÉAm, (Adv), Ms. Észak-amerikai származású, eredetileg díszserje, ma elvadult (A, It, Kf, Nk).

AMYGDALUS l. *Persica*, *Prunus*

ANACAMPTIS L.C. Rich. (Orchidaceae)

A. pyramidalis (L.) L.C. Rich.; vitézvirág; bujor. Ec–Med, G. Gyepes, bokros helyeken szórványosan megtalálható (Kb). **Nt. tükörvirág** (F).

ANAGALLIS L. (Primulaceae)

A. arvensis L. (= *A. phoenicea* (Gouan) Scop.); mezei tikszem; scinteiuţã. Kozm, Th. Közönséges és gyakori gyom. **Nt. Ro. busuiocu cimpului** (Gym).

A. foemina Mill. (= *A. coerulea* auct.). Az előbbinél ritkább.

ANANAS L. (Bromeliaceae)

• **A. comosus** Merr.; ananász; ananas. Hírből ismert trópusi gyümölcs. **Nt. ananász** (B, Kk).

ANCHUSA L. (Boraginaceae)

A. barrelieri (All.) Vitm. Pont–Med, H.: E, Kb, Magyarnádas; – var. *angustifolia* Guşul.: Gym, Zs (Fl. VII, 310).

A. italica Retz.; olasz atracél; miruţa mare. Eu–Med, Th. Mézelő és dísznövény, elvadulva út menti gyom (Bh, Kb; Fl. VII, 304).

A. officinalis L.; orvosi atracél; limba boului. Ec, Th–H. Ruderalis gyom, a területen szórványos (Mi).

A. orientalis (L.) Rchb.; keleti atracél; miruţa orientală. Pont, TH. Bácsi-torok (Fl. VII, 309).

ANDROMEDA L. (Ericaceae)

A. polifolia L.; tőzegrozmarin; ruginare. Cp, H. Csak a Kelecel melletti tőzeglápban.

ANEMONE L. (Ranunculaceae)

Anemone hepatica l. *Hepatica*

A. ranunculoides L. ! bogláros szellőrózsa; pãştiuţa. Cp, G. Közönséges koratavaszi erdei virág. **Nt. sãrga kukukvirág** (B, Gyv, K, Mó,

Nd). A többi ponton általában név nélkül ismert. || *Ro. breábon* (Fi) | *breábän gálbän*.

A. nemorosa L. ! berki szellörözsza; floarea paștilor. Cp, G. **Nt.** *fehér kukukvirág* (B, Mó, Nd), *fehír kukukvirág* (Gyv, K, Zs) | *hóvirág* Szu, Szászfenes: Györfly 1935) | *kukukvirág* B, Gym, Kk, Kp, Nk, Ny, Sz, Va), *kakukvirág* (It, J, Mé, Mk, Ml, V) | *pünkösztvirág* (Szu) | *tehénvirág* (Tl) || *Ro. breábän* (B, D, Kp, St, Sd, Sz, Topa), *breábon* (Fi) | *breábän alb* (A, Bl, C, D, N, P) | *flórule paștilor* (Mi) | *pána cúcului* (Dr).

A. sylvestris L.; erdei szellörözsza; oiță. Eua, H. Ligetes helyeken, ritka (Sz-CLA: Szabó 1970; Kb-Fl. II, 517).

ANETHUM L. (Apiaceae)

***A. graveolens** L. ! kapor; mărar, Med, Th. Közönséges fűszernövény, konyhakertekben általában félvadon (elszóródott magról: Ny, V). **Nt.** *kapor* || *Ro. mărár* (Dr, Fi, St), *măráriu* A) | *morár* (Bi, D, Mi, N, P), *moráriu* (Dr).

ANGELICA L. (Apiaceae)

A. sylvestris L.; erdei angelika; angelină sălbatică (DEB). Eua, H. Erdőségeken, gyümölcsösökben közönséges. **Nt.** *libaláb* (Mv). **Nr.** Herbáját teának főzik, kórözdés megindítására adnak 1 l teát a jószágnak. Vö. Kóczyán et al. 1977.

ANTENNARIA Gaertn. (Asteraceae)

A. dioica (L.) Gaertn. ! parlagi macskatalp; parpian. Eua, Ch-H. Sovány, lepusztult legelőkön néhol tömeges. **Nt.** *gyapár* (B, Ml, Va) | *gyapárvirág* (Mb, Zs), *gyepárvirág* (Nk) | *havasi gyapár* (Bh) || *Ro. gheára mițului* (Fi) | *lába miți* (P, Sz) | *simiinic* (B). **Nr.** Koszorút fontak belőle (Va). – Száraz virágként tartják (B). – Gyv történeti helynévanyagában fordul elő a Gyopáros domb (Péntek-Szabó 1980. 151).

ANTHEMIS L. (Asteraceae)

A. arvensis L. ! parlagi pipitér; romanița de cîmp. Eu, Th. Szántóföldi és út menti gyom (C). – *A. cotula* L.; nehézsagú pipitér; romanița puturoasă. Kosrn,Th. **Nt.** *kutyabéřzén* (Sz) | *kutyakapor* (Nd, Zs) || *Ro. mușățel* (Dr) | *rómoňită* (St).

A. cotula F. – nehézsagú pipitér; romanița puturoasă. Kozm, Th Szántóföldi, utmenti, gyom, helyenként tömeges (Kszt.)

A. tinctoria L. ! festő pipitér; floarea de perină. Eua, H. Ligetes, száraz helyeken gyakori. **Nt.** *sárgamargaréta* (Mv, Szászlóna), *sárgamargaréta* (B) | *sárgapápa* (Jt) || *Ro. bumbd'iță* (Mi). **Nr.** A herbát vízben v. borban főzik meg, sárgaság esetén használják. – Vörösborban v. szárított gyümölcsössel össze-

főzve vérszegénység ellen (Mv). – A teáját állatoknak is adják sárgaság ellen. Az állat száját is megkenik vele. – Néhol méhsörbe teszik: a lép levében főzik, ettől lesz jó ize, Vö. Kóczyán et al. 1977.

ANTHERICUM L. (Liliaceae)

A. ramosum L.; ágas hölye; liliuță. KzEu – Med, G. Száraz, napos gvepekben, meszes oldalakon nem ritka (D, Gyv, Mv; Sz-CLA: Nyárády A. 1955; Kb – Szabó 1969.)

ANTHOXANTHUM L. (Poaceae)

A. odoratum L.; illatos borjúpázsit; vițelar. Eua (Cosm), H. Cérnatippan-gyepekben közönséges, néhol tömeges.

ANTHRISCUS Pers. (Apiaceae)

A. cerefolium (L.) Hoffm. s.l. ! – var. *cerefolium*; kerti turbolya; asmături de grădină. A termesztett változat kelet- és dél-európai, Pont-Med, TH. A vad forma – ssp. *trichosperma* (Spr.) Arc. var. *longirostris* (Bertol.) Cannon; útszéli turbolya; asmături – utak mentén magaskórós gyomtársulásokban, élő-sövényekben nem ritka. A termesztésben nem találtak.

A. nitidus (Wahlbg.) Garcke (= *A. sylvestris* ssp. *alpestris*); árnyékos turbolya; asmături de munte. Eu, TH. (E, Nk-Fl. VI, 376).

A. sylvestris (L.) Hoffm.; erdei turbolya; hașmaciuță. Eua, TH. Nedves, magaskórós társulásokban gyakori.

ANTHYLLIS L. (Fabaceae)

A. vulneraria L. ! nyúlszapuka; vătămătoare. Eu (Med), H. Félzáraz gyepekben, meszes talajon gyakori, igen változatos növény. Begyűjtött alakjai: ssp. *vulneraria* (E, It, J – CLA: Nyárády A. 1967); – ssp. *polyphylla* (DC.) Nym. (C, S; Kk-Fl. V, 223); – ssp. *alpestris* (Kit. in Schult.) A. et G. (V). **Nt.** *Katirözsa* (Szászlóna: Györfly 1935) | *luhere* (Kk) | *macskaköröm* (Kp, Zs) | *nyúlszapuka* (Bh). **Nr.** Takarmányként vetették (Bh).

ANTIRRHINUM L. (Scrophulariaceae)

***A. majus** L. ! oroszlánszáj; gura leului. Med, Th. Mediterrán származású, általánosan elterjedt dísznövény. **Nt.** *oroszlánszáj* (Szu) | *tátintó* (Kb, Mf, Ml, V, Va, Zs, Szászfenes), *tátintóy* (Sz) | *tátinó* (B), *tátinóy* (Gyv, J) | *tátogó* (Bh, Gym, E, Kk, Kp, Kszt-Zt, Mé, Mv, Nd, Nk, T, Tl), *tátogóy* (It, J, Jt, K, Kf, Mk, Mó, Ny) || *Ro. căscătór* (St) | *căscătoáre* (Kk, Sz, Ș) | *dohániță* ? (Mi) | *gúra leului* (A, B, Be, Bi, C, Ct, Dr, Gym, Gyv, Kk, Mi, Sd).

A. orontium L. (= *Misopates orontium* (L.) Raf.). Eua-Med, Th. Ritka egyéves gyom (Kszt-Zt).

APERA Adans. (Poaceae)

A. spica-venti (L.) PB.; nagy széltippan; iarba vîntului. Eua, Th. Terjedőben lévő gyomfű (Gy, Kk, Mb; helyenként tömeges, másutt ritka v. hiányzik). **Nt. muhar** (Szu).

APHANES L. (Rosaceae)

A. arvensis L. – *Alchemilla arvensis* (L.) Scop. – mezei palástfű; crețșoare. Eua (Kozm), Th. Apró szántóföldi gyom, a területen ritka. Bi.

APOROCACTUS Lem. (Cactaceae)

***A. flagelliformis** Lem. (= *Cactus flagelliformis* L.) ! kígyókaktusz, șarpe (DEB). Adv, H. Mexikói eredetű, cserepes dísznövény; nem ritka. **Nt. kaptusz** (E, K, Kp, Szu) | *kígyókaktusz* (T) | *macskafárka* (Mó).

APIUM L. (Apiaceae)

***A. graveolens** L. !; kerti zeller; țelină. Med, TH. Gyakori gyökérzöldség (var. *rapaceum* (Mill.) DC). **Nt. celler** (B, P, Kk, Kp, Mé, Mf, Ml, Mó, Np, Sz, Szu, V, Va, Zs), *celler* (Bt), *celler* (J, T), *celler* (Fsz) || *Ro. țeler*.

APOSOERIS Neck. (Asteraceae)

A. foetida (L.) Less. ! erdei csigakél; cresață. Ec–Balk, H. Közönséges, helyenként tömeges erdei növény. **Nt. tejesburjány** (Nk).

APTENIA N. E. Br. (Aizoaceae)

***A. cordifolia** (L.) Schwantes = *Mesemryanthemum cordifolium* L.f. = *M. crystallinum* auct.; kristályvirág, gheață. D–Afr., H. Cserepes diszvirág, ritka – Ny.

AQUILEGIA L. (Ranunculaceae)

***A. chrysantha** A. Gray! aranyárga harangláb. Észak-Amerika Sziklás hegységéből származó, ritka, de terjedőben lévő évelő kerti dísznövény. **Nt. harangvirág** (Jt, Mk) | *sárga-harangvirág* (Kk) || *Ro. háronvirag* (E).

A. vulgaris L. ! közönséges harangláb; cãldărușă. – *ssp. (convar.) *hortorum* Szabó A. in herb. Eu, H. Kiskerti díszvirág (Gym), f. *coerulea*: Kszt–Zt, T; *lusus rosea* Borb., I. *pseudoatrata* Edrn. és f. *plena* Rchb. Somtelek határában elvadultan is. **Nt. harangvirág** || *Ro. cincșcót'e* (Ct) | *clopoțai* (Gym, Mi, N) | *hóröngvirág* (Gyv)

ARABIS L. (Brassicaceae)

***A. alpina** L. ! havasi ikravirág; gîscariță. Eu, Th–H. Termesztett kerti formája (f. *pleno* hort.) temetőkből, kiskertekben szórványosan fordul elő (Bh).

A. glabra (L.) Bernh. (= *Turritis glabra*, L.); magas toronyszál; turicel. Cp, Th. Erdőszélen, sziklás helyeken szórványosan (E, Kk, Pányikiszoros).

A. hirsuta (L.) Scop.; borzas ikravirág; gîscariță. Cp, Th. Száraz gyepekben, köves helyeken szórványosan (Sz; Hója;Kf – Csűrös)

ARACHYS L. (Fabaceae)

• **A. hypogaea** L. ! földi (búr) mogyoró, amerikai mogyoró; arahide. Boltban vásárolt csemege, népi neve bizonytalan.

ARCTIUM L. (= *Lappa*) (Asteraceae). **Nt. keserűlapu** (B, Bh, Gym, Mó, Nk, Ny, Szu, V, Va, Zs) || *Ro. brüstur* (Bl, C, Ct, D, Dr, Fi, Kk, Mi, N). Termése: *scai* (A, Be, Bl, Dr, Gym, N) | *cornițai* (B) | *porci* (A) | *porc spinos* (Sz). **Nr.** A magját megfőzik gyomorbetegség ellen szarvasmarhának (D).

A. lappa L. (= *A. vulgare*)! közönséges bojtortján; brustulan. Eua, TH. Közönséges gyom magaskórós útmenti társulásokban, szemetes helyeken. **Nt. bogáncs** | *bogáncslapu* (Nd) | *keserűlapu* (TI, Szászlóna: Györfly 1935) || *Ro. bumb* (A, C). Termése: *scai* (Fi).

A. minus (Hill.) Bernh.; kis bojtortján; brustur. Eua, TH. Bokros helyeken nem ritka.

A. tomentosum Mill. ! pókhálós bojtortján; brustur. Eua TH. **Nt. bogáncs** (Mb, Nk, V) | *kicsi bogáncs* (B) || *Ro. brüstur mare* (Dr) | *bumbd'i* (St). – A fajok közötti átmenetek sem ritkák: *A. ambiguum* = *lappa* x *tomentosum*; *A. nothum* (Rhum.) Weiss = *lappa* x *minus*; *A. mixtum* (Simk.) Nym. = *minus* x *tomentosum*.

ARENARIA L. (Caryophyllaceae)

A. serpyllifolia L. s. str.; kakukk homokhúr; studeniță. Eua, Th. Közönséges, apró termetű, nem feltűnő gyomnövény. **Nt. öntistül való bürjány** (V).

ARISTO OCHIA L. (Aristolochiaceae)

A. clematitis L. ! közönséges farkasalma; mărul lupului. Med, H. A Kalota patak (C, Kszt–Zt) és az Almás völgyében (Mb, Va) patak mentén, élősvényekben, másutt nem találtuk. **Nt. farkasalma** (Mv, Sz, Szu) | *farkasálmafa* (B, Bh, Kd, Ny, Va, Zs) || *Ro. măru lupului* (A, B, Dr, Mi). **Nr.** A levél főzetével reumás testrészt borogatnak (Sz). – Általános, hogy a levelét (*farkaslevél*: Kd) sebre, kelésre teszik. A levél és az ág főzetével a sebes, keléses, kiütéses testrészt borogatják. Vö. Kóczián et al. 1977.

ARMENIACA l. *Prunus*

ARMERIA Willd. (Plumbaginaceae)

***A. alpina** Willd.; havasi istác; limba peștelui (DEB). Alp, H. Termesztett alakja (f. hort.) ritka dísznövény (Bh).

ARMORACIA G., M. et Sch. (Brassicaceae)

A. rusticana G., M. et Sch. (= *A. lapathifolia* Ust.) ! orrfacsaró torma; hrean. Kisker-

tekben, fáluszéleken gyakori természetű v. vad állapotban; mindenütt ismert. Pont-Med, G (H). **Nt.** *torma* || *Ro. hreán* (A), *hireán* (Bk, Ct, D, Dr, N, P, St). Vadon nő, B-ban a szántóföldön, kukorica közt is. Nagyon elterjedt, Somtelkét a szomszédfalusiak *Tormafalunak* nevezik. **Nr.** A népi táplálkozásban: ugorkába, savanyú káposztába teszik, a *göm-becet* pirított tormával eszik. – A népi gyógyászatban: megreszelik (néha sörbe), tisztán v. fekete retekekkel és mézzel eszik köhögés, tüdőbaj ellen Sz-n mézzel keverik össze, beleteszik egy csuporba és csuprostul a kenyértésztába. A kemencében a tészta, torma és méz jól összeeszik, különleges ízű kenyér keletkezik. A tüdőbeteg ezt eszi. – Tüdőgyulladásakor a megreszelt tormát rongy közé rakják, néha reszelt burgonyával kötésként a tüdő-tájékra rakják. – Lázcillapítóként a tenyérre, talpra teszik. – Reszelt tormával a reumás fájdalmat is enyhítik. – Fejfájáskor a reszelt tormát ruha közé téve a tarkóra, homlokra helyezik. Vö. Kovács 1976; Kóczyán et al. 1977.

ARNICA L. (Asteraceae)

Arnica montana L.; hegyi árnik; arnică. Ec. H. Hegyi réteken, ritka (Mv).

ARRHENATHERUM PB. (Poaceae)

A. elatius (L.) J. et K. Presl; francia perje, cigányzab; ovásrior. Ec (Med), H. Kaszálókon, agroteraszok oldalában gyümölcsösökben néhol tömeges.

ARTEMISIA L. (Asteraceae)

A. abrotanum L. ! istenfű; lemnul domnului. Eua, H. üggyor a területen valószínűleg általános, ma fokozatosan visszaszoruló gyógy- és dísznövény. Hagyományos kiskertekben őrzik egy-egy példányát (C, Dr, E, Kf, Mb). **Nt.** *cifrus* (J, Jt, Kd, Mb, Ny, Sz) | *citrus* (Mf, Nd) | *istenfa* (It, Kb), *istánfa* (Kszt–Zt) | *vínasszony-cifrus* (Mb) || *Ro. lémnul Domnului* (C, Ct) | *lémnul sfint* (Bi) | *lemnűs* (Ct, Dr, Mi, S) | *pánű sfintű* (Gym) | (*űfrűs* (Dr, P, Topa).

A. absinthium L. ! fehér üröm; pelin alb. Eua, H. Leromlott, elgyomosodott gyepekben, ruderális, szemetes helyeken, különösen a keleti és északi részen (Asz, Nm), de szóróványosan a hegyvidéken is (Bl, C). **Nt.** *fejűr üröm* (V) | *üröm* (Kk, Kszt–Zt, Tl). **Nr.** Használják seprűkészítésre (*ürömsöprű*). – A népi gyógyászatban gyomorfájás ellen használják (V). – A gyökerét magzatelhajtásra: cérnát húznak bele, úgy dugják fel a méhbe, (életveszélyes és törvényellenes eljárás!).

A. annua L. egynyári üröm; náfurica. Eua, Th. Métermagasságra növény, erősen illatos levelű út menti gyom, kiskertekben is megtű-

rik néhány példányát. Nem vetik, inkább pusztítják (Bi, Kk). **Nt.** *banyócikrus* (Mé) *börvirág* (Kk) | *ciprus* (Szu) | *citrus* (Gym, M, Tl, V) | *istenfa* (Gym, J, Kf, Kk, Mé, Mk, Mv, Nd), *istenfa* (Gyv) | *Jézusfa* (Kk) | *Mária seprűje* (Szu) | *oláicitrus* (V) | *pestivirág* (Kf) || *Ro. lemnűs* (B, D, Gyv) | *lemnűt* (Be) | *rűtű* (S), | *űfrűs* (A, B, N, St). **Nr.** A terminológia is jelzi a növényvel kapcsolatos kultikus, vallásos asszociációkat. – Templomba is viszik (Mé), Kk-on a „hivők” virága. – B-ban azt mondják: „halott büze van”, ezért nem ültetik. – A népi gyógyászatban: szalonnával harapásra teszik (Gyv).

A. austriaca Jacq.; selymes üröm; peliniű. Pont–Eua, H. A vasúti töltés mellett E-en (Fl. IX, 463).

A. campestris L. ! mezei üröm; pelin nemicositor. Eua, Ch. Napos, köves sziklagyepekben, néhol tömegesen (a | környéki gipszeken, F, Zs, Gyv, E, D). **Nt.** *istenfa* (Mé) | *söprű* (V).

***A. dracunculus** L. ! tárkony; tarhon. Adv, H. Közép-ázsiai eredetű fűszernövény. **Nt.** *tárkony* || *Ro. tarcón* (Mi, St), *tarhón* (Be, N). **Nr.** Télire ecetben teszik el zölden, sóval. Tavasszal tárkonyos levest esznek. „Leveses ételnek a bárányhúst tárkonyosan, sóskával és egressel készítik, mely szintén ünnepi eledel” (Ifj. Kós 1947. 25). – Teáját a népi gyógyászat érelmeszesedés ellen használja (Nk). Álvegetatív szaporodású formák lehettek csak fel (francia tárkony), a magról szaporodó orosz tárkony nem.

A. pontica (Baumg.) Fitch; bárányüröm; peliniű (DEB). Eua, H. Napos, köves helyeken, ritka (F).

A. vulgaris L. ! fekete üröm; pelinariű. Cp. H. Közöséges magaskórós évelő gyom élő-sövényekben, kerítések, utak mentén, patakpartokon. **Nt.** *bálhasöprű* (V) | *Rózsikagyűkér* (Nk) | *seprűbűrűján* (Mé) | *söprűkórű* (It) | *üröm* (Gyv, Kk, Mó, Nk, Sz, Szu, Szászlóna) || *Ro. pelin* (Bl, Bt, Gyv, Mi, N). **Nr.** Seprűnek, bolhaseprűnek használják, *tűszejt* sepernek vele. – A népi gyógyászatban: a gyökerét sárgaságra; magzatelhajtásra (Bl, Nk, V).

ARUM L. (Araceae)

A. maculatum L.; kontyvirág; rodul pámintului. Eua, G–H. Tápanyagban gazdag talajú erdőkben nő. **Nt.** *Ro. úntu pámintului* (Mi). – Árulják a bánffyhunyadi piacon. **Nr.** „Jó köszvinyűtű” (It). Bár a gyógyhatásáról hallottak, magát a növényt alig ismerik; a területen mi sem gyűjtöttük.

ASARUM L. (Aristolochiaceae)

A. europaeum L. ! kapotnyak; pochivnic. Eua, H. Lomberdőkben üde talajon közönséges és tömeges (M, Sz: Fl. III, 22). **Nt.** *erdeji saláta* ? (J) | *kopotnyak* (K, Mb) | *ördögfaszlevél* (Jt) | *pule drákuluj* (V) | *pulendrákus-fű*

(Nk) || *Ro. púla drácului* (Mi, Sz) | *popíjnic* (B) | *šálát'e?* (Kk). **Nr.** – Gyökerével lányok, asszonyok pirosították magukat (Kk, Mi, Sz). Mérgező.

ASPARAGUS L. (Euliaceae)

A. officinalis L. ! spárga nyúlárnyék; sparanghel. Eua, G. Napos, bokros domboldalakon nő. Nem gyakori (Gy). Csak a vad alakot (ssp. *officinalis*) gyűjtöttük. Ettől a természetett alakkör (ssp. et. convar. *hortensis* em hoc loco) alaktanilag és biológiailag különbözik. A Bh. környéki adatok esetleg erre vonatkoznak. **Nt.** *aszpirántus* (Mé) | *díszfü* (J) | *spárángel* (Mé) | *spárga* (Bh, Jt, Kf, Mb). – M-ba András házáról került. – Bh-on volt régebben a kertben is, most a temetőben, sírokon van.

***A. plumosus** Baker; tollasfü. D-Afr, G. **Nt.** *aszpárátus* (Mf) | *szobafenyő* (Gyv). – Mint a következő, de ritkább.

***A. sprengeri** Rgl. ! aszparágusz, klárisfü. D-Afr, G. Közönséges cserepes dísznövény (Gy, Gyv, Kk, Nk). **Nt.** *aszparágusz* (Sz), *aszp érágus* (Tl), *aszpérágusz* (K) *aszpárátusz* (Ml, V), *aszpárántusz* (Szu), *aszparándusz* (M), *eszperátusz* (E, Kb), *eszperánus* (J) | *aszpáránt* (Gyv, T), *ákszparánt* (Jt) | *hegyészfutó* (Kszt–Zt) | *tortadisz* (Nk) || *Ro. brádulét* (E) | *brádút* (C). **Nr.** Gyakran használják dísznek tortára. – Pirostojásra kötözik, hogy a minta rajta maradjon (T).

ASPERULA (Rubiaceae) vö. Galium

A. odorata L. (= *Galium odoratum* (L.) Scop.); szagos müge; vinarița. Eua, H. Erdei lágyszárú (It – tömeges; J – CLA: Nyárády 1967). **Nt.** *büdösburjány* (Szászlóna: Györfly 1935).

A. cynanchica L.; ebfőjtő müge (Nyárády 1941). Száraz gyepekben közönséges (Zs). **Nt.** *rezgőfü* (Szászfenes: Györfly 1935).

A. tinctoria L.; festő müge; lipitoare de vopsit. Eu, H. Kb – Bácsi-torok, Hója: Nyárády 1941.

ASPIDISTRA Ker.-Gawl. (Liliaceae)

***A. elatior** Blume; kukoricalevél; pana coșului (DEB). D-Japán, G. Viszonylag ritka, cserepes szobai dísznövény (Bh, Kb).

ASPLENIUM L. (Aspleniaceae)

A. ruta-muraria L.; kövi bodorka; ruginita. Kozm H. Sziklás helyeken (E, Nk – ssp. *ruta-muraria* f. *pseudogeranicum*).

A. septentrionale (L.) Hoffm.; északi bodorka; párul Sfinteii Mării (DEB). Cp, H. Szilikát-sziklákon, ritka (Kk – CLA: Pázmány 1962).

A. trichomanes L.; aranyos bodorka; strașnic. Cp, H. A és Nk közötti sziklákon, a Gyalui havasokban (Fl. I, 131).

ASTER L. (Asteraceae); őszirózsa; steliță. **Nt.** *őszibánat* (It, Kb, Ny, Szu), *őszibánat* (J, K) || *Ro. albăstrele* (Sz) | *ruj d'e toamnă* (Dr).

A. amellus L. ! csillag gerepcsin; steliță vî-nătă. Eu, H. Napos domboldalakon, gyepekben, bokrosokban nem ritka (Gy, Gyv, J, Mv; Zs; Fl. IX, 197). **Nt.** *bánatvirág* (Mé) | *őszibánat* (Gyv, Kk, Mé, Mf, Nk, T, Tl) || *Ro. răchită domnească* (Bi). Magyar nevét azzal magyarázzák, hogy jellegzetesen temetői virág.

***A. dumosus** L.; törpe őszirózsa. EAm, H. Észak-Amerikából származó, városi kertekből terjedő szegélydész. Ritka (Sp).

***A. ericoides** L.; hanga őszirózsa, fátyolvirág. EAm, H. Az előbbinél magasabb, gyakoribb.

***A. novae-angliae** L. ! mirigyes őszirózsa; EAm, H. **Nt.** *Ro. gheorghin* (Be).

***A. novi-belgii** L. ! kopasz őszirózsa. EAm, H. Az előbbieknél jóval gyakoribb (Kk). **Nt.** *őszibánat* (J, V) | *őszibálint* (Nk) | *Szentjánosvirág* (Sz) || *Ro. banát d'e iárnă* (Mi).

***A. tradescanti** L.; kisvirágú őszirózsa. EAm, H. (Kf).

ASTRAGALUS L. (Fabaceae); bóka; piatra linte. **Nt.** *vadbártacin* (Nk, T, V), *vadbartacsin* (Kk).

A. austriacus Jacq.; hasadtszárnyú bóka. Eua, H. A Nádas és a Kapus völgyében száraz gyepekben, ritka (Gyv, Kk; Kb – Fl. V, 290).

A. cicer L. !; hólyagos bóka; cosaci. Eu–K, H. Nem ritka bokrok között, élősövényben (Gyv, It, Nk). **Nt.** *kutyatöke* (Mb) | *vadbórsó* (Gyv). Máshol ismerik (pl. Sz-n), név nélkül. **Nr.** Azt tartják: ha tele van maggal a tokja, sok kukorica lesz (Sz).

A. glycyphyllos L.; édeslevelű bóka; unghia găii. Eua–Med., H. Gyakori erdei faj.

A. monspessulanus L.; francia bóka; unghia găii roșie. Med, H. Napsütötte szikár füves lejtőkön, a Nádas és a Kapus völgyében Gyv, Kk M, N – ssp. *monspessulanus*, E, It; Kb – CLA (Pázmány 1969, J: Nyárády A. 1967, Sz: Szabó 1971).

A. onobrychis L. ! zászlós bóka; cosaci. Eua, H. Az Asz-en és Nm-n száraz gyepekben gyakoribb, különösen gipszen és meszes márgán (Gyv, J, Nk; M – CLA: Szabó 1969, Gyid. 1970, P: Nyárády A. 1959; J). **Nt.** *pęcșenyevirág* (Kk) || *Ro. bortoșină sălbăt'ecă* (Gyv) | *măzărîche* (A).

ASTRANTIA L. (Apiaceae)

A. major L.; zápoca; ștevie de munte. Eu, H. Meszes talajú erdőkben, nem ritka (Gym, It, Kf, N, Sz).

ASYNEUMA Gris. et Sch. (Campanulaceae)

A. canescens (W. et K.) Gris. et Sch.; harang-csillag. Pont, H. Napos domboldalakon, cserjés-gyepes helyeken gyakori (Km, Nm, Gyv, Nk; Sz: Nyárády A. 1956).

ATHYRIUM Roth (Athyriaceae)

A. filix-femina (L.) Roth. ! erdei hölgyharaszt; spinarea lupului. Cosm H. Úde erdőkben közönséges. **Nt.** aprólevelű farkascserge (Nk) | ördögboroda (Szászfenes: Györfly 1935) | páfrány (Tl). **Nr.** Tl-n és Nk-on az erdőről hozták be a kertbe.

ATRAGENE I. *Celmatis*

ATRIPLEX L. (Chenopodiaceae)

A. acuminata W. et K. (= *A. nitens* Schk.); fényes laboda; lobodă de drumuri. Euc, Th. Magaskörös gyom; szemetes helyeken szórványosan (Gy; Kb – Fl. I, 542).

***A. hortensis** L. ! kerti laboda; lobodă de grădină. Kz–Eu, Th. Kiskertekben nem ritka; nem vetik, az elszóródó magvakból kel és ritkítják. Sárgás (f. *hortensis* – Mf, D) és pirosas (f. *rubra* (Crantz) Roth – C, Ct stb.) levelű alakban termesztik. A kerti laboda nálunk relikváris kultúrnövény, európai termesztése visszaszorult (Zeven 1975). **Nt.** kerti laboda (Sz) | *spenót* (Bh) | *sárgaspenót* (Mf) || *Ro. lóbodă mhere*. **Nr.** Palacsintához, csorbához felhasználják (Ct).

A. patula L.; terebélyes laboda; lobodă. Cp, Th. Közönséges útmenti, kerti és szántóföldi gyom (D; Kb; Tl – Fl. I, 548).

ATROPA L. (Solanaceae)

A. bella-donna L. ! maszlagos nadragulya; mätträgunä, cireașă lupului. Eua, H. Erdős, irtásos helyeken fordul elő, nem gyakori. **Nt.** farkascseresnye (Mf) | *matraguna* (Kk, Mf, Mv, Ny, Sz, Tl, Kvár) | *nadraguja* (Bh, Kvár) || *Ro. mätträgunä*. – Tudják, hogy mérgező: a szomszéd tyúkjit mérgezik vele (általános). – Megették néha gyerekek is, egy-két napra betegek voltak tőle (Ct). Nádason emlékeznek valakire, aki evett belőle, és bolondságokat csinált tőle. **Nr.** Az alkohol részegítő hatásának fokozására élvezeti szerként használják: „pálinkába teszik lakodalomkor, hogy bolonduljanak meg” (Mv). – Magzatelhajtásra a gyökeret felhelyezték a méhszájba (Gym). Nagyon veszélyes! Vö. Kóczián et al. 1977. –

BALDINGERA I. *Phalaris*

BALLOTA L. (Lamiaceae)

B. nigra L. ! fekete peszterce, cātușe. Eua–Med, H. Utak, élősvények mentén, szemetes helyeken közönséges a ssp. *nigra* (= ssp. *ruderalis* (Schwarz) Briq; It – CLA).

BARBAREA Bckm. (Brassicaceae)

B. vulgaris R. Br. ! közönséges borbálafű; bärbușoară. Eua–Cp (Kozm), Th–TH. Hor-

Tl-n az volt a hiedelem, hogy meztelenül kell szednie a fiúnak v. a lánynak, mert akkor megkapja a társát.

AUBRETIA Adans. (Brassicaceae)

Aubretia cultorum hort. = *A. deltoidea* DC. p.p. = *Alyssum deltoideum* L. – pázsitviola. Med (Balk), H. Díszvirág, a területen ritka, cserépben nevelt (E gyártelep).

AVENA L. (Poaceae)

A. fatua L. ! vadzab; odos. Eua (Kozm), Th. Közönséges, tömeges és további terjedésben lévő szántóföldi gyom. A havasalji falvakban (Gyv, Kszt–Zt és máshol is) gyakran teljesen ellepi a kultúrát, és ezt a fajt silózzák be. **Nt.** *lapis zab* (J) | *vadóc* (Kd, Kszt–Zt, Mv) | vadzab (B, Bh, Kd, Kf, Kk, Mb, Mé, Mk, Mó, Nd, Nk, Np, Sz, Szu, T, V, Va, Zs) | *zabfű* (K) || *Ro. odós*.

***A. sativa** L. s. str. ! (abrak)zab; ováz. Med. Th. Takarmánynövény számos helyi és nemesített fajtával. **Nt.** *zab* | *bükköny*, *bükken* (Bt) a zölden takarmánynak lekaszált zab. Tájfajták: *csüngős zab* (Mk), *dijadal zab* (T), *csokros*, *zászlós zab* (Bh) || *Ro. ováz*, *ovás*. Tájfajták: *ováz turcesc* (Be), *ovás turcesc* (D). **Nr.** A népi gyógyászatban különféle teakeverékekben használatos: vöröshagymával és köménynyel (Bh); vöröshagymával, akácvirággal, bodzavirággal és kukoricával (Gym); köménynyel, bodzavirággal izzasztó (Mv); hagymával, bodzavirággal hülés ellen (It); hagymával: a fővés kezdetekor egy akkora kenyérhéjjal fedik be, hogy teljesen elzárja az edény nyílását. – A zabszemből főzött tea vizelet hajtó, vizeletfertőtlenítő (Mv); köhögéscsillapító, köptető hatása is van. – Megpörköelve korpával együtt adják szarvasmarhának, disznónak hasmenés ellen. Vö. Kovács 1976; Kóczián et al. 1977. – A szalmáját takarmánynak használják, rázottként is, szénával keverve. Kenderfonal sárgítására a szapulócseber aljába zabszalmát tesznek.

AVENOCHLOA I. *Helictotrichon*

B

daléktalajon; Bh szórványos (Gy, N – Csűrös).

BATRACHIUM I. *Ranunculus*

BEGONIA L. (Begoniaceae)

***B. maculata** Raddi! foltos begónia; begonia pestriță. DAM., H. Brazíliai eredetű; szobai cserpepes dísznövény.

***B. X phyllomaniaca** Mast; bokorbegónia. KAm., H. Mexikói szülőfajokból előállított, bokrosan növény, magas termetű dísznövény (Ml).

B. rex-hybrida hort!. levélbegónia. D-Ázsia, H. A *B. rex Putzey* szülőfaj kelet-indiai eredetű. Viszonylag ritka termesztett dísznövény. **Nt.** *begónia* (Mf, Ml) | *ezüstpettyes begónia* (Mf) | *pettyes begónia* (Kszt-Zt).

***B. semperflorens** Link. et Otto s. l. (incl. f. hort. dif.) ! mindignyló begónia; begonie. DAm., H. Brazíliai eredetű szobai és szabadföldi dísznövény. **Nt.** *begónia* (E, Kk, Szu, T) | *jégvirág* (It, J, Kb, Mé, Mf, Ml, Mv, Nyj) | *menyecskezem* (Ml) || *Ro. floare de apă* (Dr);

***B. tuber-hybrida** (Voss.) hort. ! gumós begónia. Többszörös hibrid. Terjedőben lévő, cserépben, nyáron szabadföldben tartott dísznövény.

BEHEN I. *Silene*

BELLIS L. (Asteraceae)

B. perennis L. ! százszorszép; bánúti. Eua, H. Üde gyepekben közönséges (Gy – f. *pygmea* Schur, Fl. 187), de más alakok és színváltozatok is, pl. f. *colorata* Peterm., kertbe is beültetik (Gyv). **Nt.** *boglár* (B, F, Gyv, It, J, Jt, Kp, Mb, Mé, Mk, Ml, Mó, Nd, Ny, Sz, Tl, Va, Zs) | *boglárka* (Kb, Kk, Mf, Nk, Szu, T, V) | *?gyapár* (Kf) | *ősziboglár* (Gy) | *százszorszép* (Bh, Jt, Kszt-Zt, Kvár), *százszorszíp* (Gym, K, Kf, Mk, Mv, Ny) || *Ro. bănuță* (Fi, Gym) | *bănuț* (C) | *bănuț* (Bi) | *boglári* (Kk) | *bogláráși* (P) | *bulgărăși* (P) | *bumbghijă* (St) | *bumbghiji domněști* (Mi) | *bumbiut* (Sz) | *bumbuțai* (Dr) | *turțele* (Nș). – Kertben is, mezőn is megvan (Bh, Mb, N). **Nr.** Konfirmáláskor dísznek használják (Kf). – Szücs-hímzéseken gyakori mintaelem a *boglár* (vö. Péntek 1979).

***B. perennis** L. convar. *hortensis* (L.) = *ligulosa* fajtacsoport; kerti százszorszép. Kiskertekben szórványos (a népi nevek egy része erre vonatkozik!).

BERBERIS L. (Berberidaceae)

B. vulgaris L.! sóska; dracilá. Eua, Ms. A terület délkeleti részén (Kb, Mf) szórványosan előforduló szúrós cserje. Gyógynövény, bogója fogyasztható. **Nt.** *fáji sósnya* (V) | *?gány* (It) | *nyúlsóska* (Szu) | *sósnyafa* (Kk, ?gány (It) | *nyúlsóska* (Szu) | *sósnyafa* (Kk, Nk, V), *sóska* (Mé) | *tövissóska* (Kb), *tüviszsóska* (Mb). – Van a Bács-torokban, V-n a Horgaskertben, a legelőn a Gorbai-út felé, Szu-n a Lészai legelőn és a Bikárka-ódon, Mé-n a Gánáson, Szomordok felé, Va-n a Vár megett (itt a nevet nem ismerik). **Nr.** Savanykás levelét eszik. – Sárgaság és más májbetegségekre ellen használják (a szücságiak szerint

a *fekete sárgaság* ellen): lekaparják a zöld héj alatti részt, megfőzik borban; egy kis pohárral iszik belőle a beteg csütörtöktől vasnapig (Szu).

BERGENIA Mnch. (Saxifragaceae)

***B. crassifolia** (L.) Fritsch.! bórlevél. Kz-Ázsia, H. Kiskertekben, szórványosan. **Nt.** *cérnavirág* (Kk) | *Ro. turt'ele* (E). **Nr.** Kszt-Zt-n, ahol a nevet nem ismerik, azt tartják, nem hoz szerencsét, ezért pusztították ki.

BERTEROA DC. (Brassicaceae) |

B. incana (L.) DC. ! fehér hamuka; ciucușoară. Eua, Th. Utak mentén, sziklákon közönséges. **Nt.** *fehér barázdavirág* (Nk).

BERUIA Koch. (Apiaceae)

B. erecta (Huds.) Coville = *B. angustifolia* (L.) Mert. = *Sium erectum* Huds.; szabdaltlevelű békakorsó; cositel. Cp (Kozm ?), HH. Források, mocsaras helyeken szórványos (Gyv és It közti völgyben – f. cec. *fontinalis-submersus*).

BETA L. (Chenopodiaceae)

***B. vulgaris** L. ! közönséges répa; sfeclă. Med, TH. Termesztése gyakori, a termesztett alakkör: ssp. és convar. *vulgaris*, a következő fajtacsoportokban: convar. et provar. *crassa* Alef.; közönséges takarmányrépa; napi; – provar. *conditiva* Alef.; cékla; lásd alább; – provar. *altissima* Döll.; cukorrépa; sfeclă de zahăr. **Nt.** *répa* (Bh, Bt, F, J, Ml, Mó, Szu, V, Va), *ripa* (B, It, K, Kd, Kf, Kk, Mb, Mé, Mv, Np, Ny, Sz, T). Tájfajták: *cukorrépa* (Bt), *cukorripa* (Bh, T); *disznórépa* (Bt, J); *ekkendorfî* kinő a földből, vörös (Ml); *fehér ri*pa nagy, hosszúkás (Kk); *marharipa* (T); *piros ri*pa hosszúkás (It, Kk, Sz, T); *sárga ri*pa (Bt, Szu), *sárga ri*pa (Kk, Sz, T); *takarmányrépa* (Ml), *takarmányri*pa (Mb) || *Ro. nap* (Dr) | *sfeclă* (St). Tájfajták: *nápti d'e vită* (D); *nápi porcēști* (B). Szu-ba Németországból hoztak magot. **Nr.** A *sárga répat* főve ették télen, levest főztek belőle. – Ny-n történeti földrajzi névként fordul elő a *Répás kert*, K-en a jelenkori névanyagban szerepel (vö. Péntek-Szabó 1980. 158).

***B. vulgaris** provar. *conditiva* Alef.! cékla; sfeclă roșie. **Nt.** *cékla* || *Ro. sfeclă* (A, Mi, P) | *jéclă* (St). **Nr.** Étkezésre általánosan használt. – A népi gyógyászatban: „Kücsa napkor” (szept. 14.) szedik a levelét, kelésre teszik. Vö. Kóczián et al. 1977.

BETONICA I. *Stachys*

BETUIA L. (Betulaceae)

B. pendula Roth. = *B. verucosa* Ehrh. | Közönséges nyír; mestecán. Eua, Ms. Gyakori gyomfa erdőirtások után, sziklás területeken; díszfának is ültetik. – **B. pubescens** Ehrh.

szőrös nyír; mesteacăn pufos. Eu, Ms. Tőzeg-lápokban szórványos: Cț (Dîmbul Negru, Tăul Runcului), Mv (Rîtul Popii), Fi – Fl. I, 209; f. *eupubescens* C.K. Schneid – uo. **Nt.** *nyírfa* | *májusfa* (Gyv, K, Nk) || **Ro.** *mest'eačăn*. A nevek általában a gyakoribb *B. pendulara* vonatkoznak, de a két igen hasonló fajt nem különbözteti meg a népi terminológia. **Nr.** A nyírfát sok mindenre használják: az ágát seprűnek, ez a *nyírákseprű* (Kis-és Nagykapuson hárskéreggel kötik össze), a kérget *kászónak*, sőtartónak; nyáron az ágaival takarják be az ágyásokat, hogy ne kaparja ki a tyúk a magvakat (Ny). – Kérgéből a gyerekek nyírfasipót készítenek. Vö. Faragó 1946. 59, 61. – Fája jó szekérrúdnak, járomnak, szekérlajtórjának, oldalrúdnak, lapátnyelnek, villának, ostornyélnek lovak hajtásához; építkezéshez (tudják, hogy nyírfát is jobb összettel vágni, mint tavasszal, amikor *mezgés*). – A magyarok kevésbé, a román lakosság jól ismeri a *viricset* (*nyírfalé*; r. *mîzgă, mustăreacă*): csatornát vágják, csövet tettek a fába tavasszal, felfogták a kicsepegő levét („*puneau trocă în mesteacăn, sugeau cu paiul mustăreacă*” – A). Be-n nyírfakéregből csináltak tölcserőt, azzal fogták fel üvegben a viricset. A viricsgyűjtést és -fogyasztást némely pontokon a gyerekeknek tulajdonítják (V). – A viricsről azt tartják, hogy „felfrisíti” a tüdőt. Reuma ellen a leveléből fürdőt készítenek, vagy a megfőzött levelet helyezik a reumás testrészeire (vö. Kóczián et al. 1977). A berkifűvel és szalmával megfőzött nyírfalevél levélével a szarvasmarha lábdaganatát gyógyítják (Nk). – A levelével sárgára festenek (D). – Május elsején *májusfát* állítanak a lányos ház kapujára (újabbán, a nyírfa megritkulásával a legtöbb helyen a *bükk* és a *gyertyán* a *májusfa*); ugyancsak nyírfával díszítik a lakodalmas házat, konfirmáláskor a templomot. A templomdíszítéshez használt nyírfát (zöldágot) a konfirmáló legények vágják és hozzák be a faluba. Ahogy a *zöldágas* szekérral végighaladnak az utcán, tele vedrekkel várják, hogy megöntözhessék őket. A templom díszítését (a bejárat, valamint a karzatok, padok díszítését) szintén ők végzik. – Hogy a tehén sok tejet adjon, a pünkösöd előtti estén nyírfa vesszejével szokás az állatot veregetni. Vö. Wlislóckiné 1893. 366. – A *Nyír*, *Nyíres*, *Nyírfás* önálló helynévként és összetételekben is gyakori, csak összetett nevekben fordul elő a *Nyírfák*-, *Nyíri*-. Összesen 117 ilyen jellegű helynév van a területen, ez a hajdani tömegesebb előfordulást jelzi, de már a XVIII. és a XIX. századból is több utalást találunk az állományek irtására (vö. Péntek–Szabó 1980. 140).

BIBENS L. (Asteraceae)

B. cernua L. ! bókoló farkasfog; iarbă roșie. Cp, Th. Szórványosan előforduló gyom (D, Fi,

Gy, Kf, Mk, P); a nevek ugyanazok, mint a következő fajnál, mely jóval gyakoribb.

B. tripanita L. ! szabás farkasfog; dentiță. Eua (Kczm), Th. Közönséges gyom. **Nt.** *fărkașfog* (Asz, Fsz, Km, It, Mó, Nd) | *Katibolha* (Gy) | *kismalac* (V) | *számárnadaj* (Nk) || **Ro.** *cînept'ăua* (Dr) | *cornuță* (Mi) | *cornuțăj* (St). A terminológia elsősorban a ruhába akadó termésekre vonatkozik, és csak másodlagosan magára az egyébként kevésbé ismert növényre. **Nr.** Talán ez anévadója a *farkasfog* nevű hímzésmotívumnak (vö. Péntek 1979).

BIFORA Hoffm. (Apiaceae)

B. radians M.B. ! poloskagyom, poloskaszagú pakilincs; iarba puturoasă. Med–Pont, Th. Vetésekben közönséges gyom. **Nt.** *büdös-búrján* (B, J, Szu, T, V), *bödös-búrjany* (Gym, Gyv, Kszt–Zt, Mk, Mv, Nd, Nk, Tl) | *büdösfü* (It, K, Kf, Mb, Mó, Sz, Zs) | *büdös-virág* (Bh, It, Kd, Kk) || **Ro.** *burujána cûrului* (B, Mi, St) | *burujană puturoasă* (Bi, Dr, Gym, Kk) | *puturcăncă* (Be, P) | *puturoasă* (Gyv). **Nr.** Zivatarkor ennek szagából jégesőre következtetnek.

BIOTA Endl. (Cupressaceae)

***B. orientalis** Endl. = *Thuja orientalis* L. ! keleti tuja; arborele vietii. K–Ázsia (Kína, Kórea), Ms. Dízfa. **Nt.** *cédrusfa* (Kp) | *csényete* (Kszt–Zt) | *csétényefa* (Kp) | *dízfenyő* (T) | *életfa* (Mé) | *Istenfa* (Kvár: Györffy 1935) | *mirtuszfenyő* (Szu) | *örökzöldfa* (Nd) | *rutafa* (Gy, Szu, Szászfenes, Bonchida: Györffy 1935) | *téliződ* (Kp) | *tuja* (Kf, Ml, V) | *tujafa* (K, Tl), *tujafa* (Szu) || **Ro.** *brad* (B). – Megkülönböztetnek gúla és bokor alakú tuját, valamint nyílot és nem nyílot. **Nr.** Kicsi seprűnek használják az ágát (B). – A fiatal halott csokrára kötik (Kszt–Zt).

BISTORTA major l. *Polygonum bistorta*

BLYSMUS Panz. (Cyperaceae)

B. compressus (L.) Panz.; kalászkáka. Eua, H. Nedves gyepekben, homokos hordalékon szórványosan fordul elő (Ct – Fl. XI, 664).

BOIBOSCHOENUS Palla (Cyperaceae)

B. maritimus (L.) Palla ! zsióka. Kozn, HH–G. Árkokban szórványosan (E, Mi).

BOTHRIOCHLOA O. Ktze. (Poaceae)

B. ischaemum (L.) Keng. ! = *Andropogon ischaemum* L. fenyér, bárboasa. Eua–Med, H. Napos, szikár domboldalakon gyakori, helyenként tömeges. Társulásképző.

BRACHYPODIUM P.B. (Poaceae)

B. pinnatum (L.) P.B. ! tollas szálkaperje; obsigă. Eua–Med, H. Napos, meszes-márgás domboldalokon (Kf . Csinkó és Csipkés-oldal,

N, Gym: 650 m magasan, és másutt is) közönséges és tömeges.

B. sylvaticum (Huds.) P.B.; erdei szálkaperje. Eua–Med, H. Gyakori erdei és irtásnövény.

BRASSICA L. (Brassicaceae)

***B. napus** L. ! repcekáposzta; napi curecești. Eua, Th–TH. Szórványosan termesztik, **Nt. sárgarípa** (It) || *Ro. nap, nápt'i* | *bîrgău* (Rișca). **Nr.** Bablevesbe főzték, ették hússal is. Levelét a disznónak szedték.

B. nigra (L.) Koch; fekete mustár; mustar negru. Eua–Med, Th. Egykor termesztették is, ma csak ruderális gyom, szemetes helyeken, utak, élősvények mentén közönséges.

***B. oleracea** L. ! káposzta; varzã, curechi. Eua, TH. Közönséges konyhakerti növény. – *B. oleracea* L. convar. et provar. *botrytis* (L.) = *B. cauliflora* Gars. – *B. cretica* var. *cauliflora* Schwaz. ! karfiol, conopidã. **Nt. kãrfijol** (Bt, It, K, Kd, Kf, Kk, Ny, Sz, Szu, V), *kãrfiol* (Ml) | *kãrfiju* (J). – *B. oleracea* L. convar. et provar. *capitata* (L.) = *B. capitata* Pers. ! fejes káposzta; varzã de iarnã. **Nt. káposzta.** Tájfajták: *citromkáposzta* vastag ormójú, magas lábú (Szu); *fátyolkáposzta* ormótlan, rövid lábú (Mé, Sz, Szu); *nyári káposzta*; *piros káposzta*; *rózsakáposzta* (Mb); *téli káposzta* || *Ro. curéchi* | *vãrzã*. Tájfajták: *curéchi de iarnã*; *curéchi róșu* (Dr, Mi). Néhány faluban magot is termelnek (B, F, K, Mé). **Nr.** Nagy szerepe van a népi táplálkozásban: a káposztacikka nagypénteki böjti étel (vö. Jankó 1891. 75, 168); a káposztaléből főzött leves a disznótorok elmaradhatatlan étele. Savanyításkor még kaprot, hagymát, borsot, csombordot tesznek a hordóba (*Anethum graveolens*, *Allium cepa*, *Piper nigrum*, *Satureja hortensis* stb.) – A népi gyógyászatban elsősorban a savanyú káposzta levét használják: csömör ellen; a tüdőbeteggel fokhagymás kenyeret etettek és sok káposztalevet itattak; vitaminként, erősítőként is isszák a hordóból a káposztalevet; éhgyomorra ugyanez használható, szélhajtó; a savanyú káposzta levelét teszik fagyott testrésze; rühösség gyógyítása: savanyú káposztalevél jól lemosták a meztelenre vetkőztetett beteget, majd hamut szitálták rá. Így kellett állni jó ideig, túrni a hamu csipését, míg az meg nem ölte a rühöt. Csak ezután mosták le tiszta vízzel (vö. Kovács 1976; Kóczyán et al. 1977). – Gyomorfájdalmak ellen használták a zöldkáposztát: tejbe aprították, majd egy rongyban a hasra tették (Gy). – Szintén rüh ellen használták a káposztalevet kékkövel és máléliszttel (T). A rühös juhoknak dohányt főztek káposztalébe, azzal mosták le őket (J). Nagykapuson az *ördögkrakja* (*Veratrum*) gyökerét főzték meg káposztalében, avval mosták a rühös állatot. – E és Kb helynévanyagában fordul elő a *Káposztáskert* név. Vö. Péntek–Szabó 1980.

157. – *B. oleracea* L. convar. *acephala* (D.C) Alef. provar. *gongyloides* (L.) ! karalábé; gulie. **Nt. karalábé** (B, Bh, Bt, F, It, J, Kd, Kf, Mb, Mé, Mó, Ny, Sz, Szu, V, Va), *karalábé*; (K, Mv) | *kórelábé* (Kk, T), *kógréjlábéj* (K). Új fajta: *fődi karalábé* földben növe, nem taplós (Bh, Mf) || *Ro. cãlãrãbã*. – *B. oleracea* L. convar. *capitata* provar. *sabauda* (L.); kelkáposzta; varzã creatã. **Nt. kãlkáposzta.**

BRIZA L. (Poaceae)

B. media L. ! rezgőfű; tremurãtoare. Eua, H. Mezofil gyepekben közönséges, néhol tömeges. **Nt. madãrkenyér** (B, Gyv, J, Sz), *madãrkenyér* (Nk), *madãrkenyír* (Gym), *madãrkenyír* (Jt) | *rãzãda* (Jt) | *rezgő* (Kk, Mé, Mó, Nd, Szu, V, Va, Zs), *rezgő* (Kp, T), *rãzgő* (Bh, Mv), *rãzgőũ* (K, Ny) | *rezgőfũ* (Mb, Mf, Tl) | *rezgővirág* (Szászfenes: Györfly 1935) | *zõrgõ* (Kszt–Zt, Mk), *zõrgõũ* (Kf) || *Ro. grũu cũcului* (Fi) | *grũu pãsarilor* (B) | *pãta cũcului* (Bi, Gym) | *tremurici* (Be, Bi, Mi, St). **Nr. Fecskeszekfűvel** (*Dianthus carthasianorum*) kötik csokorba. – Zsobokon az a hiedelem él, hogy poloska lesz tőle, ezért nem szabad bevinni a házba.

BROMUS L. (Poaceae)

B. arvensis L. ! mezei rozsnok. Eua, Th. Vetéseken, ruderális helyeken gyakori (var. *arvensis* f. *violaceus* A. et G.: Gy, Szászlóna – Fl. XII, 318).

B. commutatus Schrad. ! bókóló rozsnok. Eua–Med, Th. Gyepekben, művelt területeken közönséges.

B. erectus Huds.; sudár rozsnok. Eua–Med, H. A Kvár–Bh vasútvonal mentén közönséges, néhol tömeges (E, J, Kb és tovább a Lombi-hegy felé és a Hójában), másutt nem került elő. Valószínű, hogy Erdélybe behurcolt, felülvetésekkel terjedt (Nyárády 1941, 82).

B. hordeaceus L. ssp. *hordeaceus* = *B. mollis* L.; puha rozsnok. Eua–Med, Th. Réteken, utak mentén közönséges.

B. inermis Leyss. ! meddő rozsnok; tirsacã. Eua, H. Száraz gyepekben, mezsgyékben, élősvények mentén gyakori (Bh, Np, Gálãuşeni; Kb – 1969, Szabó, Nk – 1967, Nyárády A., Sz – idem). **Nt. Ro. opsigã** (Be).

B. japonicus Ghung. ex Murray (incl. ssp. *squarrosus* (Borb.) Péntek); japán rozsnok és berzedt rozsnok. Eua–Med, Th. Utak mentén, vetéseken, omlásos helyeken ssp. és var. *japonicus* közönséges; var. *transsilvanicus* (Auerstv.) Hay. (Kb – Fl. XII, 331); ssp. *squarrosus* (Borb.) Péntek, incl. f. *subsquarrosus* Borb. (Kb, Hója-gerinc, a Csiga-domb felé).

B. secalinus L. ! gabonarozsnok. Eua–Med, Th. Gabonavetéseken szórványos gyom. Többnyire a var. et f. *secalinus* **Nt. táklác** (Kd, Mó, Nk, Np, Ny, Szu, Va, Zs), *táklász* (Sz) || *Ro. opsigã* (D, St).

B. sterilis L. ! meddő rozsok. Eu–Med, Th. Vasúti töltések, utak mentén, ruderalis, gyakori gyom.

B. tectorum L.; fedéli rozsok; obsigá. Eua, Th. Utak mentén, szemetes helyeken, kökerítéseken gyakori.

BRUCKENTHALIA Rchb. (Ericaceae)

B. spiculifolia (Salisb.) Rchb. – Bruckenthal hanga; coacăză. Balk–Med, Ch. Tőzegekben, ritka (Cf: Lupşa, 1971).

BRYONIA L. (Cucurbitaceae)

B. alba L. ! bűdös gönye; cucurbátea. Med – KzEu, H (G). Élősövényekben, patakok mentén szórványos (Kd, Mó és máshol is). **Nt. földitök** (Bh, V) | *gyűrűvirág* (Szászfenes: Györffy 1935). **Nr.** Kivájják a földitök gyökértörzsét, megtöltik zsírral, erjedni hagyják, azzal kenetik a szemölcsöt, pattanást (Bh). Vö. Kovács 1976.

BUNIAS L. (Brassicaceae)

B. orientalis L. ! magas szümcső; bräbin. Eua, TH–H. Kaszálókon, utak mentén gyakori, néhol tömeges. **Nt. rákáméc** (Szu, T) | *rekenyő* (Gy, Kk, Mf, Nd, Tl, V), *rekenyő* Gyv, It, J, Kp, Nk, Np), *rekenyő* (F, Mv, Zs), *rekenyőjű* (Kf, Sz), *rekenyő* (Jt, Kszt–Zt) ||

Ro. macarét (Kk, St) | *racamét* (C, Gyv, P, Sz, Szu). **Nr.** A szár külső, fás részét lehántva eszik a gyerekek.

BUPLEURUM L. (Apiaceae)

B. falcatum L. ! sarlós borzmag. Eua–Med, H. Száraz gyepekben, bokros helyeken közönséges.

B. praealtum Nath. – *B. junceum* L. Eua–Med, Th. Meleg, napos, erodált domboldalokon, ritka (Sz: *Riszeg* – Fl. VI, 441).

B. rotundifolium L.; kereklevelű buvákfű; urechea iepurelui. Eua, Th. Utak mentén, ruderalis gyom; ritka (Kb–CLA).

BUTOMUS L. (Butomaceae)

B. umbellatus L. ! virágkaka; roşátea. Eua, HH Szórványos. **Nt. kákvirág** (Szászfenes: Györffy 1935).

BUXUS L. (Buxaceae)

***B. sempervirens** L. ! puszpáng; cimişir, merişor. Med., N–Ms. Kiskertekben és különösen temetőben gyakori örökzöld díszbokor. **Nt. örökzöld** (Ny, V), *örökzöld* (K) | *puszpánt* (Kp, Sz, Szu) | *télizöld* (Jt, Kszt–Zt, Mv) || *Ro. potoraş.*

C

CALAMAGROSTIS Adans (Poaceae)

C. arundinacea (L.) Roth; erdei nádtippan; trestioară. Eua, H. Irtásterületeken hegyvidéken (A, Be, Ct, Cţ, D, Dr), de az Asz-en is gyakori.

C. epigeios (L.) Roth! halmi nádtippan, siska nádtippan; trestie de cîmp. Eua–Afr.. H. Száraz tölgyerdők, kipusztult szőlősök helyén néhol tömeges. Társulásalkotó (B, Bh, E, Gyv, It, J, Kp, Kszt–Zt, Mb, M, Np, Sd, Va, Zs). **Nt. siska** (Bh, K) | *szélesfü* (B).

C. villosa (Chaix) J. F. Gmel. var. *mutica* Torges. Eua, H. Tőzeglápokban, havasi falkokban: Bl, Cţ, Fi (Negruşul Finciului, Rovina mică, R. Mare – E. Pop, 1960, 383, Fl. XII, 175).

CALAMINTHA l. *Satureia*

Calamintha acinos l. *Acinos arvensis*

Calamintha clinopodium l. *Clinopodium vulgare*

CALCEOLARIA L. (Scrophulariaceae)

***C. X herbeohybrida** Voss (*C. crenatiflora* Cav. hibridek); tarka papucsvirág. Chile (D – Am.), Th–H. Virágüzletből vásárolt cserepes dísznövény; ritka. **Nt. kisasszonypapucs** (Ml, T).

CALENDULA L. (Asteraceae)

***C. officinalis** L. ! kerti körömvirág; filimică. D–Eu (Med), Th. Kertekben, utak mentén általános (Cţ, Ct, Gyv, Kk, Nk, Mi–CLA; V – var. *chrysantha* hort. teltvirágú változat). **Nt. fülemüle** (Mf) | *fülőke* (B, J, Kf, Kszt–Zt, Nk, V, Va), *fülőke* (It, Nd), *fülőjke* (Ny), *fülőjke* (Kk, Mé, Mő) | *sárga fülőke* (Jt), *sárga fülőjke* (Mv) || *Ro. silimîn* (Bi, D, Dr, Sd, Ş), *silimînă* (A, B, Be, Nş, P, St), *silimí ue* (Mi). Mé–n értéktelen virágnak tartják.

CALLA aethiopica l. *Zantedeschia aethiopica*

CALLISTEPHUS Cass. (Asteraceae)

***C. chinensis** (L.) Nees = *C. hortensis* Cass. ! *Aster chinensis* L. őszirózsa; ochiul boului. K–Ázsia (Kína, Japán), Th. Termesztett dísznövény, ruderalis helyeken időlegesen vadon is. Kiskertekben többnyire elszóródó magról kel. Különböző színváltozatokban és formákban közönséges: provar. *simplex* („Margareta”) – Sp (f. *alba*), Kk (f. *rosea*), Ny (f. *nana alba*) provar. *liguliformis*, Nk (*coeruleo-variegatus*), Gym (f. *roseus*, *coerulans*); provar. *semiligulata* – gyakori, a népi nevek többsége ilyen félig telt virágú fajtákra vonatkozik. **Nt. engemnefelejcs** (Gym, Kp, Zs), *ingemnefelejcs*

(V) | *felejcs* (Mó), *feléjcs* (It) | *nefelejcs* (Kk, Kp, Nk) | *őzsirózsa* (B, E, Gym, It, Kb, Kszt-Zt, Kp, Mé, Mf, Ml, Nd, Nk, Szu, T, Va, Zs) || *Ro. éngemelefele* (Gym) | *floare d'e toamnă* (Bi) | *inghe* | *ingúje* (P) | *mnières* (B) | *număuită d'e grăd'ină* (Gym) | *óchiu bôului* (Mi) | *ruj* (A, C) | *rujite* (Nş) | *tătăjiş* (B, Be) | *turt'e, turt'ele* (Topa).

■ **CALLITRICHE** L. (Callitrichaceae)

C. palustris agg. (incl. *C. cophorcarpa* Sendtn., *C. palustris* L., *C. stagnalis* Scop.) ! mocsárhúr. Eua, HH. Apró iszaplakó, bivalyferedő pocsolyákban (Kb, Mé, Ny; Gyv – Nyárady A. mts. 1966).

CALLUNA Salisb. (Ericaceae)

C. vulgaris (L.) Hull. ! közönséges csarab; mártáloagá. Cp–Med, Ch. Sovány havasi gyepekben, irtásokban néhol tömeges (Pányikiszoros, Gym, Ct, Cţ, Bl, Fi, Mv). Társulásalkotó. **Nr.** *dobruzs* (Gym) | *erike* (Szászfenes) || *Ro. dobruij* (Bl, D, Gym), *dobruş* (Bl, Fi) | *purecări* (A). **Nr.** Szászfenesen koszorút fonnak belőle (Györffy 1935). – Feltételezésünk szerint a helynevekben megőrződött *hanga* és alakváltozatai ugyanerre a növényre vonatkoznak (vö. Péntek–Szabó 1980. 136).

■ **CALTHA** L. (Ranunculaceae)

C. palustris L. – *C. laeta* S–Ny et Ky, *C. cornuta* Schott. ! mocsári gólyahír; calcea calului. Eua–Cp, H. Mocsaras helyeken közönséges: Gyv, Nk, Be, Kb (*C. laeta* var. *alpina* (Schur) Graebn. – Fl. II, 418). Megj.: a Fl. II, 414–23 ezt az alakkört külön fajokba sorolja, mi Ehrendorfer és munkatársai egysegésítő felfogását követtük. **Nt.** *aranyalversengő* (Kk, Nk), *aranyalversengő* (Zs), *aranyalversengőjű* (K) | *békavirág* (Bonchida, Kvár: Györffy 1935; Mk, Nd) | *bulbucs* (B) | *gőjavirág* (Kk), *gőjavirág* (Mv) | *kopófil* (Mf) | *mocsári gőjahír* (Bh) | *patakirózsa* (Gyv) | *pipevirág* (Kf) | *sajátavirág* (Mb) | *sárgavirág* (J, Mb, Ny) | *számárvirág* (It) | *tőgvirág* (Mó) | *kukuksaláta* (Szu: Györffy 1935) | *vad-kukuksaláta* (V) | *vadmájva* (Gy) || *Ro. bulbúci* (C) | *flori d'e apă* (Fi) | *călci* (Fi, Topa) | *óchiu bôului* (A, B, Bl, Ct, D, Dr, Gym, Kk, P). *pén'e gálbén'e* **Nr.** Tl-n főzni is próbálták. – Sárgaság esetén fekete retekéből poharat készítenek, ebbe egy aranygyűrűt tesznek, és rá *aranyalversengő*ből főtt teát (It: Kovács 1976). – P-n sárga virágját a juhokra dobják, hogy sok tejük legyen. It-n és Gyv-n juhtejméréskor koszorút csinálnak belőle és a juhok előtt hozzák a lányok. Régebben a nyájhoz tartozó számárnyakába tették, és azt mondták: „viszik a menyasszonyt!”. Nd-n az első gazda kapujára helyezik a koszorút. Ez a szokás magyarázza a *számárvirág* terminust.

CALYSTEGLIA R. Br. (Convolvulaceae)

C. sepium (L.) R. Br. ! felfutó sövényzsalák, cupa vacii. Eua (Kozm), H. Patakmenti ligetekben, élősövényekben közönséges. **Nt.** *délinyiló* (Szu: Györffy 1935) | *felfuvó* (Va) | *gyötén* (Gy) | *lippancs* (Nd) | *nagygyöütéjny* (Mó) | *tőcsérvirág* (Ml, Tl), *tőűcsérvirág* (K. Mó) || *Ro. rochița rîndunicii* (Mi). – Nd-n azzal indokolják a nevét, hogy a gyerekek a tenyerükön pukkasztják a virágját.

■ **CAMELINA** Cr. (Brassicaceae)

C. microcapra Andr. ! gomborka; lubit. Eua, Th. Vetési gyom, ritka: var. *pilosa* DC – Gorbó (Fl. III, 386), Bh (Czuczsa ap. Csűrös).

CAMPANULA L. (Campanulaceae). **Nt.** *harangvirág* (Bh, Gy, Gym, Gyv, Kf, Kk, Kszt–Zt, Mb, Mé, Mk, Mó, Nk, Sz, Szu, T, Va, Szászfenes, Szászlóna) *gyűszűvirág* (Gym, Kp, Zs) | *vadharangvirág* (J, Nd, V) | *mezeji harangvirág* (Jt) | *cséngővirág* (It) || *Ro. clópot* (Gym) | *harangvirág!* (C) | *cúpe albăstre* (C). **Nr.** A virágtölcsérbe szedték a szamócát (Kk).

C. abietina Gris. et Sch. ! fenyőalja harangvirág; clopoței. Alhavas gyepekben (D).

C. bononiensis L.; olasz harangvirág; clopoței. Eua–Kont, H. Napsütötte, száraz kaszálón, erdőszéleken gyakori (Kk, Nk).

C. glomerata L.; csomós harangvirág; ciucure. Eua, H. Erdőszéleken, irtástereken gyakori (f. *ramosa* Nyár., f. *glabra* Nyár–Bács, f. *elliptica* (Kit.) Nyár. – Fl. IX, 69–73).

***C. isophylla** Moretti; csüngő harangvirág. Alp, H. Ritka, cserepes dísznövény (E). **Nt.** *jégvirág* (E). Ide Marosszentgyörgyről került.

***C. medium** L. ! bögrevirág; clopoței. DEu, TH. Kerti díszvirág. **Nt.** *csengettyűvirág* (J) | *harangvirág* (B, Mé, Mf, T, V, Va) | *sírvirág* (Mó) | *tőcsérvirág* (Mf, Ml).

C. patula L. ! terebélyes harangvirág; cupa oii. Bua, TH. Kaszálón, mezofil gyepekben közönséges. **Nt.** *cséngővirág* (K) | *csókavirág* (Va) | *mezei harangvirág* (Szászlóna: Györffy 1935) || *Ro. láptele păsăresc* (Sz.).

(*) **C. persicifolia** L. ! baracklevelű harangvirág; clopoței. Eua, H. Erdőkben, irtástereken gyakori (Mb – var. *glaberrima* Schur. *lusus alba* temetőben, ültetve). **Nt.** *csókavirág* (Va) | *kupa* (B) | *tőcsérvirág* (Tl) | *vadcsengő* (Mó) || *Ro. cúpe* (C, St) | *cúpa cúcului de pădure* (Mi) | *óchiu șarpelui* (A) | *uréechea lipului* (D). **Nr.** Epret szednek bele a gyerekek, megeszik a virágot is az eperrel. – Pukkan-tanak vele a gyerekek (D).

C. rapunculoides L. ! kánya harangvirág; rînză. Eu, H. Füves, erdős területeken, gyakran kiskerti gyomként is (Bh, Gyv, Ct, Nk, Kszt–Zt).

C. rotundifolia L. ! kereklevelű harangvirág; albăstrică. Cp, H. Alhavas réteken, sziklás hegyoldalakon (A, E, Nk, Cţ – Csűrös).

C. sibirica L.; pongyola harangvirág; clopoței. Eua–Kont, H. Napos domboldalakon, száraz gyepekben gyakori (C, Dr, Gyv, It, Kk – Nyárády A. CLA, Sz – Nyárády CLA 1955, Kf–Csipkés, Gym, Bh – Csűrös).

C. trachelium L. ! csalánlevelű harangvirág; clopotul caprei. Eua, H. Gyertyános tölgyekben gyakori (Kb – 1936 Prodan CLA, Kf – Csűrös). **Nt.** *Ro. tölcer* (Kk) | *fița óii d'e cîmp* (Mi).

■CANNA L. (Cannabaceae)

***C. generalis** Bailey! kanna; belșiiă. Kz és D–Am., H. Hibrid eredetű dísznövény, a területen ritka (Bh, Kb). **Nt.** *kanna* (Kb).

CANNABIS L. (Cabacennea)

***C. sativa** L.! vetett kender; cînepă. Kz–Ázsiából származó, Th. Termesztett (kétlaki) rosnövény, megkülönböztetik a magtermő női és csak virágos hím egyedeket (magvas és virágos kender). A területen közönséges. **Nt.** *kender* (B, F, J, Kb, KK, Kp, Ml, Mó, T, V), *kendër* (It, Szu, V Vb) *këndër* (Bt, Mé), *kendër* (Fsz, K, Sz); *magos kendër*, *virágos kendër*. Kukorica közé vetett kender: *csábé* (Bh, K, Np, Va) *haldür* (Va), *haldür* (E, Np), *haldura* (Kk, *hándür* (It), *hándura* (Kb), *hárdúj* (Mé) || *Ro. cînepă*. Az 50-es évektől fokozatosan háttérbe szorult. **Nr.** Kb-n egyszerre szedték ki nyáron, nem várták meg a mag beérését. – A *haldür*ről lehúzott rostból madzagot fontak, avval kötötték a sást. – A kenderföldről összeszedett maradékot, a *berzent* fedésre használták szalma helyett ólra, utcaajtóra (Nk). – „Magtalanság ellen igyék az illető személy minden pénteken napkelte előtt kőrishogarat és kendervirágot számartejben főzve; egy fa ágát rázva, ezen szavakat mondja: »Péntek úr az erdőbe mene, ott találta Szombat asszonyt, monda: hadd öleljelek meg! Szombat asszony magától elökte, monda: Száraz ág vagy, ha ismét zöldülsz, gyere hozzám ... ág adj nekem erőt, neked adom az enyémét!« (Wlislockiné 1893. 363). – A népi gyógyászatban a megmelegített herbát a fájós reumás testrésze teszik. – A kocának kendermagot adnak, ha nem fogadja a kant. – Ha sok gyerek van, Szu-n azt mondják megszólásképpen: „Terem, mint a kender: egyik nyári, másik téli”. – A *kender* mindenütt elterjedt, gyakori helynévi elem (112 név alakult belőle a területen). Leggyakoribb a *Kenderföld*, *Kenderhely*, *Kendernyíl* összetétel, amelyek azt jelzik, a kenderföldek a forduló rendszerben is önálló egységet alkottak (vö. Péntek–Szabó 1980. 157). A kalotaszegi kendermunka néprajzára és terminológiájára nézve l. Jankó 1891. 81–6; Bátky 1905; Nagy 1938/1984.

CAPSELLA Medik. (Brassicaceae)

C. bursa-pastoris (L.) Medik. ! pásztortáska; traista ciobanului. Kozm, Th. Közönséges

gyom. **Nt.** *pásztortáska* (Bh. Kszt–Zt, Mó, Mv, Nd, Sz) | *táskă* (Gym) || *Ro. pușculiță* (Mi) | *străița ciobanului* (Dr, Kk, St). A növény ismert, a neve általában nem. Az idézett nevetek jórészt az iskolában tanulták, Mó-n az üreg paptól. Gym-n, ahonnan r. nevet nem jegyeztünk le, a gyerekek úgy játszanak, hogy egy magot és egy levelet tesznek a szájukba, és aztán azt mondják, hogy a szívet a levélből vették ki.

CAPSICUM L. (Solanaceae)

***C. annuum** L. ! paprika; ardei. Am (ma Kozm), Th–H. Közönséges kiskerti zöldség és néha szobai dísznövény; convar. *annuum* kis és közepes, gömbölyű vagy kihegyezett termésű formák. **Nt.** *édеспaprika* (Bh, F), *édеспaprika* (Mf) | *paprika* | *tőtenivaló paprika* (Kk, Sz, Va), *tőtnivaló paprika* (B) || *Ro. ardéi* | *poprică* (Mi, Nş). A helyi paprikatermesztés nem jelentős, inkább csak próbálkozásnak tekinthető. – convar. *longum* (DC.) Terpó – hosszúkás, kihegyezett hengeres termésű formák. **Nt.** *csípőspaprika*. Tájfajta: *cseresnyepaprika* (Va), *csērésznyepaprika* (Kf); *?kisasszonpapucs* (Mé) || *Ro. poprici usturój* *poprici cōrnu căpri* (Mi). – Dísznövényként is számon tartják (Kk). **Nr.** Gyomorgörcs esetén paprikás pálinkát isznak; hasmenésre borsos, paprikás pálinkát (Mv). – Petróleumba vadgesztenyevirágot és csípőspaprikát tesznek, azzal kenik be a reumás testrészt (Kk). – Hályogra csípős paprikát fűjnek az állat szemébe (Bh). Vö. Kóczyán et al. 1977. – convar. *grossum* (L.) Filov. – a termés alakja almaszerű, többnyire szélesebb, mint hosszú. **Nt.** *gogos* (It, Kd, Kk, Mb, Mé, Np, Szu, V) | *gogosár* (B, Va) | *gogospaprika* (Mf) | *gogosán* (J) | *paradicsompaprika* (F), *paradicsompaprika* (K, Kf, Sz, Szu) || *Ro. gogosár*.

CARDAMINE L. (Brassicaceae)

C. amara L.; keserű kakukktorma; stupitul cucului. Eua, H. Forrásos helyeken, patak mentén (Pányiki-szoros, D, Ct, Gym).

C. flexuosa With.; erdei kakukktorma; rîșnică. Eua (Cp), TH. Erdőkben szörványos (Gyv, P, Sz).

C. impatiens L. ! virágrugó kakukktorma; rîșnică. Eua, Th–TH. Erdőben, nedves helyeken gyakori (Gyv, Kk, Mó; Dl. Leşului – Nyárády A. mts 1966).

C. matthioli Moretti = *C. pratensis* L. ssp. *Hayneana* (Welw.) O.E. Sch. = *C. hayneana* Welw. in Rchb.; réti kakukktorma. Eua, H. Mint a *C. pratensis*, de inkább havasi-alhavas környezetben: Ct, Cţ (Fl. III, 270), Gyv–P, Dl. Leşului (Nyárády et al. 1966).

C. pratensis L. s. str. ! réti kakukktorma; stupitul cucului. Eua–Cp, H. Nedves réteken közönséges, néhol tömeges (It, E); Bh (Fl. III, 269), Gyv–P, Dl. Leşului (Nyárády A. mts. 1966). **Nt.** *Erzsivirág* (Kk).

CARDAMINOPSIS (C.A.Mey.) Hayek (Brassicaceae)

C. arenosa (L.) Hayek = *Arabis arenosa* (L.) Scop.; homoki foszlár, frigurele. Kz–Eu – Pont, Th–TH. Utak mentén, köves helyeken nem ritka. Gyomként is pl. E-n a var. *segetalis* (Schur) Nyár.

CARDARIA Desv. (Brassicaceae)

C. draba (L.) Desv. ! = *Lepidium draba* L.; útszéli zsáza; urda vacii. Eua, H. Utak mentén, leromlott legelőkön közönséges gyom. **Nt.** *kalánfű* (Kvár, Hóstát: Györfly 1935). A területről neve nem került elő.

CARDUUS L. (Asteraceae).

Nt. *szamártüvis* (Gyv, Kf, Nk) | *tüvis* (V) || *Ro. spin mágáresc* (Gyv), *st'in mágáresc* (P).

C. acanthoides L. ! útszéli bogáncs; scai. Eu, Th–TH. Utak mentén, leromlott legelőkön közönséges, néhol tömeges (Gyv, It). **Nt.** *szamártüvis* (Szu; Szászfenes: Györfly 1935) | *tüvis* (Kk, Nk, Sz).

C. candicans W. et K.; patyolatbogáncs. É–Balk (Dacikus) – Pontusi, H. E, E és Gym között (Fl. IX, 652).

C. crispus L.; fódros bogáncs; pälamidá. Eua, Th–TH. Patakok, kerítések mentén, élősvényekben gyakori.

C. hamulosus Ehrh. ! horgas bogáncs. Pont – Pan, Th. Napos domboldalakon, ritka (V).

C. personata (L.) Jacq.; álarcos bogáncs. Kz–Eu, H. A területen ritka: C† (Fl. IX, 663), Szászlóna (i.m. 664, var. *simplicifolius* Sanguin). **Nt.** *Ro. limba bóulu* (Fi). A disznónak szedik.

CAREX L. (Cyperaceae)

Nt. *fodornád* (T) | *laposfű* (Szászfenes: Györfly 1935) | *sás* (Kf, Ny, Va) | *sáté* (Nk, V, Szászlóna) || *Ro. rogóz* (Mi, St). – A *sás*, *sásfű*, *sásos*, *sátés* gyakori helynévadó elem (vö. Péntek–Szabó 1980, 153).

C. acutiformis Ehrh.; posvány sás. Eua–Med, HH. Mocsaras helyeken közönséges és tömeges (Körös mentén, Dl. Leşului – Csűrös). Társulásalkotó.

C. appropinquata Schum. = *C. paradoxa* Willd.; hajastövű sás. Cp, H. C†, a Mohosban (Fl. XI, 723), Kf, a Körös forrás alatt (Csűrös).

C. brizoides Jusl.; rezgő sás. Pont–Eua (Ec–Pont), H. Mv (Da turbária Tírsa: Fl. XI, 727; l. még Pop 1965).

C. bueckii Wimm.; bánáti sás. Kz–Eu–Balk, H. Vizenyős helyeken, szórványos; Gy (Fl. XI, 799).

C. canescens L. Cp, H. Tőzegesekben, ritka: C† (Da Molhaş), Fi (Rovina Mare şi Mică – Fl. XI, 734), Körös mentén (Csűrös).

C. caryophylla Latour.; tavaszi sás. Eua–Cp, H. Száraz gyepekben közönséges.

C. digitata L.; ujjas sás. Eua, H. Üde talajú gyertyános tölgyesekben gyakori (Gy, Gyv, Kb, Kf, Kk, Nk, Ny; Gyv – P: Les-tető, erdőben – Nyárády et al. 1966).

C. distans L.; réti sás. Eua–Med, H. Nedves réteken közönséges, néhol tömeges. Társulásalkotó.

C. divulsa Stokes. Cp–Med, H. Erdőkben gyakori a típus, valamint az ssp. *chabertii* F. Schultz.

C. echinata Murray = *C. stellulata* Good; töviskés sás. Cp, H. Tőzegesekben. Ritka, de az előfordulási helyén tömeges: C†, Fi (Fl. IX, 743), Gyv–P (Nyárády mts. 1966).

C. elata All = *C. stricta* Good. = *C. hudsoni* Bennet; zsombéksás. Eua, HH. Tőzeglápokban (*Carici elatae* – *Sphagnetum intermedii*) Gyv – P, Les-tetői mocsár (Nyárády et al. 1966).

C. elongata L.; nyúlánk sás. E–Eua, H. Vizenyős helyeken, ritka: P (Fl. XI, 742), Gyv–P, Lestető (Nyárády A. mts. 1966).

C. flava L.; sárga sás. Cp–Med. (Amfiatl.), H. Mocsaras réteken, ritka: Kf-n a forrás alatt (Nyárády et al. 1966).

C. gracilis Curt. = *C. acuta* L. emend Reichard non alior.; éles sás. Eua, HH. Körös, Kalota és Nádas mentén, mocsaras réteken, tőzegesekben gyakori, társulásalkotó (Bh, C†, Gy – P, Lestető, Kf, Kszt–Zt, S).

C. hartmanii Caj. = *C. buxbaumii* Wahlbg. ssp. *hartmanii* (Caj.) Moravec. Cp., HH–H. Tőzeges mocsárban, ritka: Gyv–P, Lestető (Nyárády et al. 1966).

C. hirta L.; borzas sás. Eua–Med, H. Nedves réteken, utak mentén közönséges: Bh (Csűrös), Gy – P (Nyárády et al. 1966).

C. humilis Leyss; törpe sás. Eua, H. Napos, szárazabb oldalakon gyakori, néhol tömeges, társulásalkotó: Gy, Kf, Sz, V és másutt (Gym, Ny – Csűrös). **Nt.** *fű* (Gyv).

C. lepidocarpa Tausch.; megtévesztő sás. Eu, H. Vizenyős, forrásos helyeken szórványos: C† (Molhoş – Fl. XI, 821).

C. leporina L.; nyúlsás. Cp, H. Nedves réteken, erdőszéleken gyakori: Gyv–P, Dl. Leşului.

C. limosa L. Cp, H. Tőzegesekben, ritka: C† (Fl. XI, 760).

C. michelii Host.; szőke sás. Kz–Eu–Med, H. Meszes, napos oldalakon, néhol gyakori: Gy, Gyv, It, J, Kb, Kf, Mé, Mv, S, St, T, V.

C. montana L.; hegyi sás. Eua–Cp, H. Száraz gyepekben, meszes talajon gyakori, néhol tömeges, társulásalkotó: Bh, Kf (*Genisto* – *Quercetum carictosum montanae* – Csűrös), F, Sz, Zs és másutt is.

C. nigra (L.) Reichard = *C. acuta* auct. = = *C. fusca* All. = *C. goodenowii* J. Gay; közönséges sás. Eua–Cp. (amfiatl.) H. Tőzeges mocsarakban szórványos (*Caricetum fuscae* – Dl. Leşului, Nyárády et al. 1966). – var.

recta (Fleischer) A. et G.: Ct, Gym, Kb (Fl. XI, 791).

C. pallescens L.; sápadt sás. Eua–Cp, H. Nedves réteken közönséges (Dl. Leşului – Nyárády A. mts. 1966).

C. paniculata Jusl.; bugás sás. Eu–Med, H. Mocsaras helyeken, nedves réteken: Ct (Dímbul Negru), B. (Fl. XI, 724).

C. panicea L. – muharsás. Eua, H. Mocsaras réteken: Gym.

C. pauciflora Lightf. Cp, H. Ct (Mohoš – Fl. XI, 700), nagyon ritka.

C. pilosa Scop.; szőrös sás. Kz–Eu–Med, H. Üde, humuszos talajú erdőkben (*Quercocarpinetum*, *Abieti-Fagetum*) gyakori, néha tömeges, faciesalkotó.

C. praecox Schreb.; korai sás. Eua, G–H. Erdős helyeken, írtásgyepekben szórványos.

C. riparia Curt.; parti sás. Eua, HH. Vizes árkokban, nem ritka.

C. rostrata Stokes ex With. = *C. inflata* auct.; csőrös sás. Eua–Cp, HH. Mocsarakban, tözegesekben gyakori: Gym, Ct – Molhoş, Mv – Tîrsa, P (Fl. XI, 833), Körös völgyében (Csűrös).

C. spicata Huds. = *C. contigua* Hoppe = *C. muricata* agg.; sulymos sás. Cp–Med, H. Erdőkben gyakori: Kb – var. *spicata*, var. *remota* F. Schultz.

C. sylvatica L.; erdei sás; şovar. Cp, H. Üde talajú erdőkben gyakori: Ny, Kf – Csűrös.

C. tomentosa L.; molyhos sás. Eua, H. Fél-száraz gyepekben közönséges.

C. transsylvanica Schur; erdélyi sás. Eu – Med, H. Gyepekben, szórványos; könnyű elnézni (Sz).

C. umbrosa Host; árnyéki sás. Kz–Eu, H. Erdőkben, szórványos: Gyv–P, Dl. Leşului (Csűrös).

C. vesicaria L.; hólyagos sás. Cp–Med, HH. Mocsarakban, ritkábban: Ct (Fl. XI, 837), Gyv–P (Dl. Leşului – Nyárády et al. 1966).

C. vulpina L.; rókasás; rogoz. Eu–Med, D–Afr., H. Mocsarakban, nedves réteken közönséges, társulásalkotó: Bh, Körös mentén a réten.

Carex-hibridek: *C* x *tetrastachya* Traunst. ex Sauter = *C. canescens* x *C. stellulata*: Ct – Molhoş (Fl. XI, 845). – *C. x fussii* Simk. = *C. elongata* x *C. paniculata* (i.m. 847).

CARLINA L. (Asteraceae)

C. acaulis L. ! szártalan bábakalács; turtá. Kz–Eu–Balk, H. Kaszálókon, agroteraszok oldalában nem ritka (ssp. var. *acaulis*): Gym, Gyv–M, Mv – var. *alpina* (Jacq). Beck = ssp. *simplex* (W. et K.) Nyman. **Nt.** *bábakalács* (Gym) | *fődszintin való számártüvis* (V) | *ökörkalács* (Mv) | *tüvis* (Tl) || *Ro. st'in* (P) | *turt'éáya* (Fi) | *turt'éle* (Bi, D). **Nr.** Ahol ismert, ott általában fogyasztják is a gyerekek. –

Tl–n muzsikálnak vele: selyempapírt tesznek a leszedett felső részre.

C. vulgaris L. ! közönséges bábakalács; scăişor. Eu–Med, TH. Száraz gyepekben, bokros helyeken, gyakori: Gyv, Kk (ssp. *longifolia* Nyman), Mi; ssp. *intermedia* (Schur) Hayek = *C. brevibracteata* (Andrae) Simonk. (Sz, Pányiki-szoros – Fl. IX, 617).

CARPINUS L. (Betulaceae)

C. betulus L. ! közönséges gyertyán; carpen. Kz–Eu–Med, Ms–Mg. Közönséges erdőalkotó gyomjellegű fa. Társulásalkotó: *Quercocarpinetum*; *Carpino-Fagetum*. **Nt.** *gyertyán(fa)* (It, Mf, V, Va), *gyertyán (fa)* (Kk, Mé, MI, Nk, T, Szu), *gyertyán(fa)* (Fsz; B, Gy, K, Kp, Mó, Nd, Sz, Zs) || *Ro. carpen* (Kk, P), *cárpán* (A, B, Be, Bi, C, D, Dr, Gym, Mi, Nş, St), *cárpín* (Ct). **Nr.** Kemény fa, gyalulni nehéz, szerszámfaként mégis jelentős. Készítenek belőle fejszényelet, csákánynyelet, kalapácsnyelet, létrafokot; a szekérhez: ökörkormányt, nyújtót, nyársat; a malomhoz fogat (*măsele la mori* – A). – It-n ismert a gyertyánvirics. – Kk–n szeplő ellen magukat a mezgéjével. – Helynévadó elemként csak későn, a XIX. sz. elejétől jelentkezik (vö. Péntek–Szabó 1980. 139).

CARTHAMUS L. (Asteraceae)

C. lanatus L.; vadszeklice; pintenoagă. Kz–Eu–Med, Th–TH. Napos réteken, ritka: Sz (Fl. IX, 955).

(+) ***C. tinctorius** L. ! sáfrány szeklice; şofănaşi. Kz–Afr., Th–TH. Kiskertekben, ritka: Középlak (Szabó István szóbeli közlése). **Nt.** *sáfrány* (Középlak) || *Ro. şofrán* (Dr), *şofránt* (N). **Nr.** Sárgaság ellen: jó fél marék sárga margarettát (*Anthemis tinctoria* L.), egy jó csipetnyi sáfrányt, egy liter bort és negyed kg cukrot jól meg kell főzni, amíg három ujjnyit apad, és ott kell hagyni reggelig. Naplemente után lehet elkezdni főzni, napfelkelte előtt szűrni. Naponta 1–2 dl-t lehet belőle inni. Középlakról más falvakba is visznek sáfrányt. Vö. Kóczián et al. 1977.

CARUM L. (Apiaceae)

C. carvi L. ! köménymag; chimen. Eua, TH – H. Gyepekben közönséges, néhol tömeges. A gyűjtőgető növényfelhasználás jellegzetes példája **Nt.** *kömény* (Bh, J, Mó, Nd, Szu), *kömény* (B, Tl, Va), *köminy* (Kd, Kk, Mb, Mé, Nk, Sz, V), *kömin* (T), *kömind* (Bt, Gym, It, K, Kf, Ny, Zs) || *Ro. chimin*, *chimind* (Bi). **Nr.** Levesnek (*kömindlé*), teának, pálinkába a köménymagot használják. – Teáját önmagában vagy keverékekben köhögés, asztma ellen adják; az étvágytalan betegnek megpörkölt köménymagból főznek levest. – Abortív céllal parázsra kömény- és hagymaszárat dobnak, azzal füstölük magukat. Vö. Kovács 1976; Kóczián et al. 1977.

CASTANEA Mill. (Fagaceae)

C. sativa Mill. = *C. vesca* Gaertn. ! szelíd gesztenye; castan comestibil. Med–Pont., Mg. Vásárolják, élőfát csak Kp-ben látunk. **Nt.** *ennivaló gesztenye* (Va) | *gesztenye* (It, Kp, Sz) || *Ro. aghistihe* (Mi). – Kp-ben van néhány *léhás* a Szőlő-hegyen.

CATABROSA P.B. (Poaceae)

C. aquatica (L.) P.B.; forrásperje; läcri-miță. Cp. H – Th. Patakok mentén szórványosan: Gy, Gyv, Kb, Kszt–Zt, Mb, V.

CATALPA Scop. (Bignoniaceae)

C. speciosa Warder ! EAm., Mg–Ms. Díszfa, ritka. **Nt.** *Ro. pt'ita luj Ioán* (Kk).

CAUCALIS L. (Apiaceae) l. még *Turgenia* *C. plalyearpos* L. – *C. latptúa* (Webb.) Grande = *C. daucooides* auct. ! közönséges ördög-bocskor; rusnátoare. Eua–Med. Th. Közönséges szántóföldi gyom. **Nt.** *lapisbogáncs* (J) | *pinalajtorja* (Gym, Kd, Mv, Ny), *pinalaj-tórnya* (Sz) | *ragadáj* (Szu). A termés neve: *malac* (Gym) || *Ro. corñițăj* (Gym) | *porciut* (Be) | *purcelăș* (Be) | *püreci* (Fi). A búzában van; a termése felmegy a nők lábára, szoknyája alá, ez magyarázza a legelterjedtebb terminust. **Nr.** Fi-n azt mondják, hegy ha sok van, jó búzatermést jelez.

CELOSIA L. (Amaranthaceae)

***C. argentea** L. var. *crystata* (L.) Schinz! tollas magyarparéj; creasta cocoșului. D – Ázsia (Kelet-India) Th. Szórványosan ültetett kiskerti dísznövény. **Nt.** *kakastarěj* (T); *kokastarěj* (Ny), *kokastarěj* (Kk).

CENTAUREA L. (Asteraceae)

Nt. *bojtvirág* (J) | *csillagvirág* (Mk) | *vad-butykóvirág* (Zs). – Feltehetően a helynévként előforduló *Zimolán* (Mb) is valamely *Centaurea-faj* lehetett a névadója (vö. Péntek–Szabó 1980. 151).

C. atropurpurea W. et K.; gyászoló búzavirág. Balk – Pont., H. Meszes napos sziklakon, ritka: Sz – Riszegtető, Gy – Csigadomb (Fl. IX, 838).

C. austriaca Willd. ! időérző búzavirág; iarba mărinului. Eu., H. Mezofil réteken: Kf (Csűrös).

C. banatica Rochel; bánási búzavirág. Pan–dac, H. Száraz gyepekben, típusos alakban ritka: f. *banatica*: Gy – Csigadomb (Nyárády 1941).

C. calcitrapa L.; úti búzavirág; scai ghimpos. Eua, TH. Kétes a Fl. IX, 803 Gy-ból jelzett adata, de vö. Nyárády 1941. 564.

C. cyanus L. ! kék búzavirág; albăstrița. Med., Th. Gabonaföldeken közönséges, néhol tömeges. **Nt.** *búzákik* (Jt) | *búzavirág* (B, Bh, Gym, Gyv, J, K, Kd, Kk, Kszt–Zt, Mb, Mé, Mf, Mó, Mv, Nd, Nk, Sz, Szu, T, Va, Zs) |

kék búzavirág (Kvár: Györffy 1935) | *kékvirág* (Mv), *kíkvirág* (It) | *vitézvirág* (Kf, Kszt–Zt, Mk), *vité izvirág* (K, Ny) || *Ro. albăstréle* (Ct, Fi, Mi) | *búzovirág* (Kk) | *mñereuță* (B) | *mohór* (Mi) | *mohorițăle* (B) | *mugurejele* (Fi) | *pelin* (Dr). **Nr.** Koszorút fonnak belőle kislányoknak (B). – Előfordul kevésbé stilizált hímzés-motívumként kötények darázsolásában (vö. Péntek 1979).

C. jacea L. ! imola búzavirág; albăstrița. Eua, H. Gyepekben átmeneti alakok gyakoriak, típus ritka: Kd, Körös és Kalota völgye és másutt (Csűrös).

C. micranthos Gmel. ! közönséges búzavirág; iarba de plămîni. Eua, Th. Gyepes területeken közönséges, néhol tömeges.

***C. moschata** L. = *C. sauveolens* L., *C. odorata* L., *C. imperialis* hort., *Amberbea moschata* (Pers.) Less. ! mosusz-búzavirág; pejmä. K–Ázsia (?), Th. Kerti dísznövény, szórványos: Kp. **Nt.** *kerti butykóvirág* (Zs) | *kerti búzavirág* (T) | *meszelő* (Kp) | *pézsmá* (E, Mi), *pézma* (Tl) | *pézsmarózsa* (Va) | *tövsvirág* (J) || *Ro. mese-léu* (Sz) | *scăjéji* (Mi).

C. nigrescens Willd.; feketés búzavirág. Kz–Eu, H. Napos, füves helyeken, ritka: Sz (Fl. IX, 882), Kk (Nyárády A., 1962 – f. *megalolepis* Borb.).

C. pannonica (Heuff.) Hay.; magyar búzavirág. Kz–Eu, H. Gyepes területeken, szórványos.

C. pugioniformis Nyár.; tollas búzavirág. Kz–Eu, H. Bokros, füves helyeken gyakori, néhol tömeges: Gyv, A, D, Kk, Kf (átmeneti formák is!); f. *xerophytica* (f. oec.): E, a vasútvonal mellett; var. *pugioniformis*: Kb (Fl. IX, 967–8). Megj.: a fajt J. Dostal 1976 (Fl. Eur. IV, 291) is elismeri, mint a *C. macroptilon* Borb.-tól elkülöníthető egységet.

C. scabiosa L.; vastövű búzavirág; sglávog. Eu, H. Kaszálókon gyakori: Jt, C (ssp. *scabiosa*), D, Gyv (f. *scabiosa*). Vö. Fl. IX, 833. – *C. scabiosa* L. ssp. *spinulosa* (Roch.) ! töviskés búzavirág; ciolobot. Balk–Pan, H. Gyv, Gym Mv: var. *hajdonicalis* Wagn. **Nt.** *mezéji pézsmá* (Tl).

C. trinervia Stephan; mezősegi bogáncs. A: Fl. IX. 809. Bár a Fl. innen jelzi, nem találtak.

Centaurea-hibridek a területről: *C. x prodani* Wagn. = *C. austriaca* x *C. indurata*: Gorbó; *C. austriacoides* Woloszcz = *C. austriaca* x *C. jacea*: Sz; *C. x delicata* Nyár. = *C. austriaca* x *C. nigrescens*: Sz; *C. x orodensis* J. Wagn. = *C. banatica* x *C. nigrescens*: Sz; *C. x wagneri* Gugl. = *C. indurata* x *C. jacea*: Sz; *C. x nyárádyana* J. Wagn. = *C. jacea* x *C. melanocalathia*; *C. x oxylepis* (Wim. et Gr.) Hay. – *C. jacea* x *C. pugioniformis*: Gy – Csigadomb; *C. x szovatensis* Nyár. = *C. melanocalathia* x *C. nigrescens*: Sz; *C. x melanomacroptilon* Nyár. = *C. melanocalathia* x *C.*

pannonica. Sz; *C. x plecskaensis* Nyár. = *C. nigrescens* x *C. pugioniformis* Nyár.: Sz; *C. x pseudospinulosa* Borb. = *C. scabiosa* x *C. spinulosa* (? !): J.

CENTAURUM Hill. non Gilib = *Erythraea* (Gentianaceae)

C. erythraea Rafn. ! = *C. umbellatum* Gilib. = *C. minus* auct.; százforintos földpe; fierea pámintului. Eua–Med, Th–TH. Gyekben gyakori. **Nt.** *cintòrija* (J, Kszt–Zt, Mk, Sz), *cintòrija* (Mé, Mf, Tl, V, Va), *cintorija* (Kb, Nk), *cintòrijā* (Gyv, V), *cintòurija* (K), *centòrija* (B, Szászfenes) | *cintòrijum* (Gym, Kk, Nd), *ciògrijum* (It) | *piros cintòurija* (Kf) | *jácint* (Gy) || Ro. *potroácă* (D, Mi, Sz) | *potroceáya* (B, Fi). **Nr.** A herbát pálinkában áztatják vagy megfőzik teának étvágytalanság ellen; gyomorgörcs esetén ugyanezt használják. Pálinkáskivonatát gyomorsérv ellen is használják. Vö. Kovács 1976; Kóczián et al. 1977.

CENTUNCULUS L. (Primulaceae)

C. minimus L. ! = *Anagallis minima* (L.) E.H.L. Krause; centike; ochisor. Cp, Th. Sovány, podzolos talajú szántókon, ritka (T).

CEPHALANTHERA Rich. (Orchidaceae)

C. damasonium (Mill.) Druce ! = *C. alba* (Cr.) Simk., fehér madársiska; cãpsunică. Eua (Kont–Med), H. Erdőkben, irtásokban, meszes-gipszes talajon szórványos: Szászlóna (CLA 1955, Máthé), T (Fl. XII, 755), Gyv–P, Dl. Leşului (Nyárády et al. 1966).

CEPHALARIA Schrad. (Dipsacaceae)

C. radiata Gris. ! sugárzó fejvirág; sipică. End, TH–H. Mágás, napos, omlásos helyeken gyakori (C, E, J, It, Gyv, Nk, Mv, Zs, F, Gy, Kb, Gym, Kf, Kszt–Zt, Mé, Mf, Ml, P, S, St, V). Jellegzetes „romtársulásokat” alkot.

C. uralensis (Murr.) Roem et. Schult. urali fejvirág; sipică. Balk–Pont, H. Napos domboldalakon, ritka: Kb (CLA.: Prodan 1937, Szabó 1969).

CERASTIUM L. (Caryophyllaceae)

C. brachypetalum Desp. ex Pers.; aprószirmú madárhúr; cornuț. Eu, Th. Apró gyom, ritka (Pányiki-szoros).

C. fontanum agg. (incl. *C. fontanum* Baumg., *C. holosteoides* Fries, *C. macrocarpum* Schur) = *C. caespitosum* auct. p.p., *C. fontanum* Baumg. p.p.; gyepes madárhúr; struna cocoşului. Kozm., Th–TH. Gyekben, ruderális helyeken: Szu (CLA. 1970, Szabó).

C. pumilum, Curt.; törpe madárhúr; cornuț. Eu, Th. Apró termetű gyom: Gyv, Kk (CLA. Nyárády A., 1961), Pányiki-szoros (CLA. Pázmány, 1962).

***C. tomentosum** L. ! molyhos madárhúr. DEu (Med), H–Ch. Termesztett: temetőekben, új típusú virágoskertekben. **Nt.** *futó* (E, Va).

CERASUS L. *Prunus*

CERATOPHYLLUM L. (Ceratophyllaceae)

C. demersum L.; érdes tócsagaz; cosor. Kozm, HH. Állóvizekben, lassú folyású patakokban a Nádas mentén: Mi (Fl. III, 53).

CEREUS Mill. (Cactaceae)

C. flagelliformis L. *Aporocactus flagelliformis*

***C. geometrizans** Mart. Kz–Am., H. Mexikói eredetű cserepes dísznövény, ritka (Bh, E).

CERINTHE L. (Boraginaceae)

C. minor L. ! közönséges szeplőlápu; pidosnic. Pont–Med, H. Gyekben, bokros helyeken, utak mentén, szántókon, meszes talajon gyakori: Bi, Gyv, E, C, var. *indigotisans* (Borb.) Jáv.: P (Fl. VII, 205); Bh – Tekintő (Czuczsa ap. Csürös).

CHAENARRHINUM

Lange

(Scrophulariaceae)

Ch. minus (L.) Willk. et Lge = *Linaria minor* (L.) Desf. Eu, Th. Vasúti töltések mentén, szántókon: | (állomás), Sz, Zs.

CHAENOMELES Lindl. (Rosaceae)

***Ch. japonica** Lindl.; téglavörös virágú japánbirs. (?)

***Ch. lagenaria** (Lois.) Koidz. ! (sötétvörös) japánbirs; gutui japonez. Japán, Ms. Közönséges kerti díszbokor. **Nt.** *fűszfaróuzsa* (K.) | *gránátalmafa* (Szu) | *japánbirs* (Kp), *jappánbirs* (Ny, Sz) | *jappánvirág* (It) | *májusfa* (It, Kb, Mé, Mk, V, Zs) | *májusifa* (B, Kb, Kf) | *Mózesbokor* (Mó) | *túzike* (It) || Ro. *lemn róşii* (C) | *májosvirag* (Dr). – Újabbban terjed: Ml-n ismerik, név nélkül; Ny-n csak a papnál van; It-re a tanító hozta; Kf-n Kvárról ismerik.

CHAEROPHYLLUM L. (Apiaceae)

Ch. aromaticum L. ! fűszeres baraboly; antonică. Balk–Kz–Eu; H. Árnyékos, üde talajú bokrosokban, élősvényekben gyakori.

Ch. bulbosum L. ! mogyorós baraboly; baraboi. Kz–Eu–Pont (Örményországig) TH–H. Élősvényekben, utak mentén gyakori, közismert, társulásképző. **Nt.** *baraboj* | *fődíbarabój* (Np) || Ro. *barabó* v. A Np-i terminus „logikátlan” jelzőjét az indokolja, hogy a *baraboj* ott a *Solanum tuberosum* neve. – Szinte mindenütt ismert, ma gyermekcsemegeként. Mb-on emlékeznek rá, hogy 80–100 évvel ezelőtt a piacon is árulták a *picsócsával* (*Helianthus tuberosus*). **Nr.** „Nem ér az egy barabojt!” – mondják az értéktelen dologra (Szu).

Ch. hirsutum L. ! = *Ch. cicutaria* Vill., érdes baraboly; asmăţui sãlbatic. Pont–Eu; H–TH. Patakok mentén, élősvényekben erdőszéleken közönséges.

CHAMAEBUXUS L. *Polygala***CHAMAECYTISUS** Lk. (Fabaceae)

Ch. albus (Hacq.) Rothm. ! = *Cytisus albus* Hacq; fehér zanót. Med–Pont, N. Száraz gyepekben, napsütötte bokros helyeken közönséges: Ct, Gyv, It, Kk, Nk stb.

Ch. hirsutus (L.) Lk. ssp. *hirsutus* = *Cytisus hirsutus* L.; incl. ssp. *leucotrichus* (Schur) = *C. leucotrichus* Schur.; borzas zanót és fehérszörű zanót (ssp. *leucotrichus*); drob de munte. Alp–Med (ssp. *hirsutus*) és Eua, N (Pont–Kauk–Szi – ssp. *leucotrichus*). A ssp. *hirsutus* ritkább: Kalotaszeg felett (Nyárády 1941, 310); ssp. *leucotrichus* (Schur): A, Gym, Mf, TI–omlások helyeken, meszes talajon, szórványos; Gy és Hideg-Szamos között (CLA. Nyárády A. 1960; Fl. V, 86), Bh, Gorbó.

CHAMAENERION L. *Epilobium***CHAMAESPARTIUM** Adans. (Fabaceae)

Ch. sagittale (L.) Gibbs. = *Genista sagittalis* L. = *Cytisus sagittalis* (L.) Koch; szárnyas rekettye, grozamá. Kz–Eu–Med, H. Sovány talajú réteken közönséges.

CHEIRANTHUS L. *Erysimum***CHELIDONIUM** L. (Papaveraceae)

Ch. majus L. ! vérehulló fecskefű; rostopascá. Eua, J. Élősvövényekben, kerítések, falak mentén, árnyékos helyeken közönséges. **Nt.** *cine-dórija* (Zs) | *kutyaté* (B, Gym, Nd, Va), *kutyatéj* (Ny) | *sárgakutyatej* (S) | *sárlófű* (Jt) | *tejes-búrján* (Mó) | *vérehulló* (TI) | *vérenhulló-fecske* (Mé) | *virgóló-fű* (Kk, Nk) || *Ro. lápt'ele cineluj* (Fi, Gym) | *răpăstajcă* (Dr) | *rópotă* (P) | *rostopăscă* (Bi), *rostopăstă* (Ct), *rotopăscă* (Be, Kk, Nş, St). – Ct-en a kiskertben tartják. **Nr.** Vérszegénység ellen a levelét a talpra kötötték (Kk). – A herbáját pálinkában áztatják 2–3 napig. A kivonatot gyomorgörcs esetén használták. – Serdülő gyerekek nemi szervük környékét kenték be a tejnedvvel, így a vérbőséggel erotikus élményt idéztek elő. Vö. Koczián et al. 1977. – A levét csepegtetik *kék pokolvarra* (vö. Kovács 1976), *ekcémára*, *sümölcsre*. – Friss levelét megsütötték, kelésre tették, kiszívta a gennyet (D); friss levelét is tették sebre (Mb, Va).

CHENOPODIUM L. (Chenopodiaceae)

Ch. album L. ! fehér libatop; spanac sálbatic, lobodá. Kozm, Th. Gyomnövény, közönséges. Változatos alakkörű, gyakoribb alfajok és változatok: ssp. *album* = ssp. *spicatum* (Koch) Nyár., ssp. *viride* (L.) Murr.: Mk; ssp. *strictum* (Krasan) J. Murr. = *Ch. strictum* Roth: Kb (Nyárády 1941, 182). **Nt.** *aprólevelű loboda* (Nk) | *laboda* (Bh, It, J, K, Kf, Kk, Kszt–Zt, Mb, Mé, Mk, Mv, Nd, Nk, Np, Ny, Sz, T, V, Va, Zs), *loboda* (B, Gym, Szu) | *nagyobblevelű loboda* (Nk) || *Ro. lóbadă* (Be, Bi, Bl, Fi, Gym, Nş, P, Sd, St). **Nr.** Disznónak szedik, bivalynak vágják a tetejét.

Ch. bonus-henricus L. ! paraj libatop; spanacul ciobanilor. Eua–Cp, H. Magas-Kalotaszegen, szórványosan: Ct, Kszt–Zt, Mó. Egykor talán természetették, de inkább csak vadon gyűjtötték.

***Ch. botrys** L. ! rubianka libatop; peliniță grecească. Kozm, Th. Parlagokon szórványosan, kertekben megtűrt (félvadon): J, Mb, Zs; Gy, Mf, Szászlóna (Fl I, 496). **Nt.** *mírha* (J, Nk, Ny, Va, Zs), *mírha* (Gyv) || *Ro. tãmnii i oarã* (B, Bi). – Az öregasszonyok kedvelt növénye volt.

Ch. foetidum Schrad. ! = *Ch. Schraderianum*. Med, Th. Ritka: Gyv; Kb (Szabó 1969).

Ch. foliosum (Moench) Aschers; tatáreper libatop, fagá tãtareasca. Eua, Th. Ritka: Kb, Sz (Fl. I, 503).

Ch. glaucum L.; fakó libatop. Kozm, Th. Utak mentén, árkokban, szemetes helyeken gyakori, többnyire a heverő alak (f. *prostratum* Beck): Ct, Sz, Zs.

Ch. hybridum L. ! korcslaboda; talpa gîştei. Kozm, Th. Szemetes helyeken, szórványosan: Bh, Gy. **Nt.** *hëgyës laboda* (KszT–Zt) *Ro. tãjeturã* (Bl).

Ch. murale L. ! kőfali laboda; frunză de potcă. Kozm, Th. Utak mentén, szórványosan: Gy, Va.

Ch. opulifolium Schrad; kereklevelű libatop. Eua, Th. Élősvövényekben, ritka: Ct.

Ch. polyspermum L. ! éplevelű libatop; ştir. Eua, Th. Kiskertekben, szántókon, kapások gyomjaként közönséges. **Nt.** *Ro. bosu uoc sãlbãt'ec* (P) | *busu ioc bolund* (T).

Ch. urbicum L.; faluszéli laboda; iarba drumului. Eua, Th. A házfalak mellett: Bh (Czuczua ap. Csürös), Kp.

Ch. vulvaria L. ! bűdös libatop; lobodă puturoasă. Med, h. Kerítések, falak mellett, napos helyen szórványosan: Dr, C, Ct, It, Ny, Kd, Kp, Sz, V, Zs. **Nt.** *Ro. lóbadă* (Dr).

CHLOROCYPERUS Rickli (Cyperaceae)

Ch. glomeratus (Torn.) Palla. Eua, H. Vizenyős helyeken, ritka: Kb (Fl. XI, 669).

CHONDRILLA L. (Asteraceae)

Ch. juncea L.; nyúlparéj; rãsfug. Eua (Ec–Med), H. Utak mentén, szőlőben, szórványosan: Mb (szőlőkben, néhol tömeges), Felsőföld; Felsőlóna (CLA. Jula 1969).

CHRYSANTHEMUM L. (Asteraceae)

L. még: *Leucanthemum*, *Tanacetum*, *Tripurospermum*

***Ch. x hortorum** Bailey! (p.p. *Ch. morifolium* Ramat., *Ch. sinense* Sabine, de nem syn. a *Ch. indicum* L. = *Ch. japonicum* Thunb.-val, ez utóbbi alacsony szegélynövény; vö. Bailey 1975. 989); karizantém; floare de toamnă. K–Ázsiai eredetű hibrid, cultigen (specioid), évelő, természetett dísnövény. Altalánosan elterjedt, kiskertekben különböző fajtacsoportokhoz tartozó alakokkal: provar.

coreana em. hoc loco (*simplices, semiplena*): Gy (*alba, violacea*); provar. *subglobosum* em. hoc loco (*pompon*): E (*alba*), Gym (*alba, violacea*); ide tartozik a többi szabadföldi kis teltvirágzatú típus is: E, Gy, J; provar. *laxiflorum* em. hoc loco (*„japonicum”*): E, J (*alba, violacea*), Gyv, Mb, Mó, Nk, Ny. **Nt.** *bonyóvirág* (Mó) | *krizántin* (E, Gym, It, J, Jt, Kb, Kf, Kp, Kszt–Zt, Mé, Mf, Nk, Ny, Sz, Szu., T, Tl, V, Zs), *krézántin* (Mv), *krizánti* (Kk) | *téli őszirózsa* (Nd) | *nyári krizántin* (Tl). Tájéfa: *bokros krizántin* (T) || *Ro. banát d'e iárná* (Mi) | *crizanténe* (C, St) | *crizantín* (Dr, Nş, Sz, Ş) | *pána mórşilor* (B).

***Ch. segetum** L. ! vetési aranyvirág. Med–Eua (Eu–term.), Th. Kiskertekben magyarországi virágmagból, ritka. **Nt.** *borvirág* (Kk) || *Ro. romanîta d'e grăd'ină* (Gyv).

CHRYSOSPLENIUM L. (Saxifrageaceae)

Ch. alternifolium L. ! arany veselke; splina. Cp, H. Árnyékos, nedves helyeken, patak-medrekben szórványosan: Kf, Sz. **Nt.** *sásvirág* (Györgyfalva: Györffy 1935).

CICER L. (Fabaceae)

***C. arietinum** L. ! bagolyborsó; naut. Med, Th. Csak emléke él. **Nt.** *csicsériborsó* (Mb), *csicsiriborsó* (Bh, Bt, It, Kp) | *borsó* (Kb), *borsóy* (Ny). – Kukoricával vegyesen termesztették a tavaszi fordulóban a jószágnak az 50–es évekig (Bt); vadon is nőtt (?) a gabona között (Bh).

CICERBITA l. *Mycelis*

CICHORIUM L. (Asteraceae)

C. intybus L. ! mezei katáng; cicoare. Eua, H. Utak mentén, füves helyeken közönséges. **Nt.** *katánkóré* (Gym, Gyv, Mó, Nk, Sz), *katánkógréj* (Ny), *katánkóréj* (Kd, Kf), *katánkógréj* (K), *katánkóré* (Nd, T, Tl, V), *katángkóré* (Zs, Szászlóna), *katánkóró* (B, Mb, Va) || *Ro. cicoare*. **Nr.** Szedték a disznónak. – Sokféle felhasználása ismert a népi gyógyászatban: 2–3 szálát fél liter vízben megfőznek, egyszerre kb. fél decit fogyasztanak belőle, magas vérnyomás ellen (Mv, N – vö. Kóczyán et al. 1977); a teáját fekély ellen is használták. – Sebre tették a levelét; a kék virágját vágásra, sarlóvágásra tették (néha szalonnával). A virágjával kötötték be a harapást szarvasmarha nyakán.

CINNAMOMUM Blume (Lauraceae)

• **C. zeylanicum** Blume! = *Laurus cinnamomum* L. fahéj, scortşoară India, Malájföld (és a trópusokon sokfelé), Mg. Boltban vásárolják; általánosan ismert és használt. **Nt.** *faháj* (It, Kk, T), *fahéj* (Fsz, Asz; J, Mé, Mó, V) || *Ro. scortşóor, scortşoáre*. **Nr.** Pálínkás kivonatát erős menstruációs vérzések csillapítására használják. Vö. Kóczyán et al. 1977.

CIRCAEA L. (Onagraceae)

C. lutetiana L.; közönséges varázslófű; ti-liščă. Cp, H. Árnyas bükkösökben szórványos, néhol gyakori: Kk – P – Sátorhegy, Sz, It (Daróci s).

CIRSIUM Adans. (Asteraceae)

C. arvense (L.) Scop. ! mezei aszat; pälámidă. Eua, G. Művelt területeken, omlásos, irtott helyeken közönséges, néhol tömeges gyom: var. *arvense*: C, E, Gyv, I; var. *setosum* (MB) Grec. et var. *incanum* (Fisch.) Ldb.: Gyv. **Nt.** *tüvis* || *Ro. scaj* (Mi) | *spin* (Kk), *st'in* (St) | *st'in de pe hólde* (Be). A növény csúcsa: *gomb* (Bh). **Nr.** Mi–n eszik.

C. canum (L.) All. ! szürke aszat; pälámidă. Pont–Pan, G. Áradásos réteken gyakori. **Nt.** *bojhos tövis* (J) | *ökörlevél* (Bh) | *ökörnyelv* (Gyv, It, Nd, Szu, V) | *tüvis* (Gyv, T) || *Ro. limba bógului* (B, Mi, Nş, St) | *limba váciú* (A) | *limbáriță* (Szu) | *polomidă* (Gyv) | *spin măgărăsc* (Fi, Gyv). **Nr.** Levest főznek belőle: tavasszal a fiatal növényt megvágják, rántással és savóval, fokhagymával főzik meg (B, Mi). – Salátaként is fogyasztják (N). – It-n disznónak szedik.

C. erisithales (Jacq.) Scop.; enyves aszat. Kz–Eu, H. Nedves, hűvös erdőszéleken: Kb; Kst–Zt (Csürös).

C. furiens Gris. et Sch. ! öldöklő aszat; crăpuşnic. End (szubendemikus), TH. Utak mentén, legelőkön, néhol gyakori vagy tömeges: A, B, Bh, Bt, C, Ct, Cţ, E, F, Gy, Gyv, It, J, Jt (f. *terat.*), Kb, Kf, Kk, Kszt, Mé, Mf, Ml, Mv, N, Kk, Ny, P (Pányiki-szoros – tömeges), Sp, Mi, Sz, Szu, T, V, Zs. **Nt.** *szamár-tüvis* (Kf, Kszt–Zt, Ny, Szu) | *szúróstüvis* (Mv) || *Ro. st'in* (Gym) | *st'in măgărăsc* (Bi). **Nr.** Egérlyukba dugták, hogy ne tudjon kijönni az egér (Ny).

C. heterophyllum (L.) Hill. = *C. helenoides* (L.) Hill. Eua, H. Tőzegesekben, ritka: Cţ (Fl. IX, 728), Bl, Fi (E. Pop 1960, 382).

C. oleraceum (L.) Scop. ! halvány aszat; milocea. Eua, H. Mocsaras réteken, patak menti magaskórósokban gyakori: Gyv, It (f. *gracilimum* f.n.; f. *terat.*). **Nt.** *libaláb* (V, Zs) | *?libapimpóy* (J). **Nr.** Libának, disznónak szedik.

C. palustre (L.) Scop.; mocsári aszat. Eua, H. Tőzeges, lápos helyeken, Sz (állomás).

C. pannonicum (L.f.) Lk.; pannóniai aszat. Pont–Pann, H. Napsütötte meszes bokros közötti gyepekben, szórványosan: C, Gy, Gyv, Be, J, Sz, Zs.

C. rivulare (Jacq.) Link.; csermely aszat; captalan. Kz–Eu, Balk, H.: D, Gym.

C. vulgare (Savi) Ten. ! = *C. lanceolatum* (L.) Scop.; lándzsás aszat; scai. Eua, TH. Utak, patakok mentén, leromlott legelőkön, irtásokban gyakori, néhol tömeges: B, Cţ. Magyar-nadás (f. *terat.*), Pányiki-szoros (var. *nemorale*

(Rchb.) Naeg. = *C. sylvaticum* Tausch.). **Nt.** *gombostüvis* (It) | *gombosvirág* (T) | *láncfü* (Mv) | *rossztüvis* (Gyv) | *szamártüvis* (Gym, Kf, Kk, Zs) | *tüvis* (B, Jt, Kszt-Zt, Mf, Mó, Tl, V) | *tüvisvirág* (Kp) || *Ro. polomidä* (Fi) | *st'in* (Dr).

C. x tataricum (L.) All. = *C. canum* X *C. oleraceum*: a szülőfajok gyakoridje igen változatos megjelenésű hibrid: V; a jegenyei állomás alatt a Kádas völgyében igen változatos és gazdag populációban.

C. x pseudo-canum notomorpha nova, non Schur. **C. x tataricum** s.l., inkább a *C. canum* felé, de a fellevelek egészen a fészekig vannak a száron.

Más hibridek is a területről: *C. x austro-pannonicum* = *C. canum* x *C. pannonicum*; *C. x subrivulare* Beck = *C. canum* x *C. rivulare*; *C. x subalpinum* = *C. palustre* x *C. rivularis*; *C. linkianum* = *C. erisithales* x *C. pannonicum*; *C. prealpinum* Beck = *C. erisithales* x *C. rivulare*.

CITRULLUS Schrad (Cucurbitaceae)

• (*) **C. lanatus** (Thunb.) Mansf. ! görögdinnye; pepene verde, lubeniță. India (Hindusztáni génközpont – Zeven et al. 1975), Th. **Nt.** *dinnye* (Mb) | *görögdinnye* || *Ro. lébehijă*. – Több helyen próbálkoztak vele, sikertelenül. Szőlőben az első évben megterem, laza földben (B, Va). **Nr.** A magját teának főzik, húgyhajtó, vizeletfertőtlenítő (Mv). Vö. Kóczyán et al. 1977.

CITRUS L. (Rutaceae)

• **C. aurantium** L. ! narancs; portocale. Ázsia, Ms. Gyümölcsét boltban vásárolják, szórványosan használják. **Nt.** *narancs* || *Ro. portocăle*.

(*) • **C. limon** Burm. ! = *C. medica* var. *limon* L.; citromfa; lămii. Med, Ms. Díszbokor, lakásokban szórványosan, magról termesztik, oltják is. Termését a kereskedeleméből szerzik be. **Nt.** *citrom* | *citromfa* (B, It, Kb) || *Ro. lămi ȳe*. Ml-n cseberben tartják a fát. **Nr.** Meghámozva, megcukrozva nyersen eszik gyors szívverés esetén (Mb). Sárgaság ellen sok citromot adnak. – Citromlevet adnak étvágyhozónak, citromos tejet hashajtónak (Bh). – Ekcémára citromlevet csepegtetnek (Nk). Vö. Kovács 1976; Kóczyán et al. 1977.

CLADIUM P. Browne (Cyperaceae)

C. mariscus (L.) Pohl; teelő sás. Kozm, H – HH. Mocsarakban, ritka: Ct – Moș (Fl. XI, 682).

CLARKIA L. (Onagraceae)

***C. elegans** Dougl. ! klárrika. Kalifornia, Th. Kiskerti dísznövény. **Nt.** *barackvirág* (Sz) | *olasz-vijola* (Szu) | *szászorszép* (Kb) | *szilvija* (J). Bh, Kd, Kk-on is van; új virág, Torockórévaló.

CLEISTOGENES Keng (Poaceae)

C. serotina (L.) Keng = *Diplachne serotina* (L.) I.k.; kései perje. Eua, H. Szikár, napos lejtőkön, gipszes omlásokon; ritka: Gyv, Nk – Gyerőfi-szöktető.

CLEMATIS L. (Ranunculaceae)

C. alpina (L.) Mill. = *Atragene alpina* L. havasi bércse; curpen de munte. Eu, N-E (liánszerű). Hegyi erdőkben: Be, Kk, P (Fl. II, 535).

***C. x jachmanii** Th. Mocre ! kerti iszalag. Hibrid eredetű kerti dísz (*C. viticella* x *C. lanuginosa* mediterrán és kínai eredetű szülőfajok keresztezéséből származó dísznövény): Bh és E környékén, terjedőben: Kb, V. **Nt.** *félfojó* (Zs) | *kékfutó* (Kb), *kikfutó* (K) | *klemátisz* (Bh) || *Ro. háronvirag* (C). – Van még a következő pontokon: Ny, Mf, Ml, Ş, Va. Va-ra a földi uraságtól került, Ny-ra Bh-ról (utólag eltűnt), V-ra a 60-as években, C-re 1975-ben Andrásbázáról (Rădaia). Elterjedése nézve I. Szabó-Péntek 1980. 110-1. térvázlat.

C. recva L.! kaszanyúg bércse; luminoasă. Kz–Eu–Med, H. Szénafüveken szórványosan: Ct, Mv; Gorbó, Sz (Fl. II, 539).

C. vitalba L. ! iszalag bércse; viță albă, curpen de pădure. Kz–Eu–Med, N – E. Erdőszéleken, ligetes helyeken gyakori, néhol tömeges és nagyon jellegzetes (A, Gyv, It, Mó, Nk, Sz). **Nt.** *kurpuny* (Sz) | *venyige* (Bh, Gyv, Kf, Kk, Mé, Ny, Szu, T), *venyige* (Gy, Mó, Nd), *venige* (Kb, Ml), *venyike* (Nk, Tl), *venyike* (It, Kp, Zs) || *Ro. ham* (St) | *cúrpăn*. **Nr.** Kosarat kötnek belőle (Bh, Dr, Ml, P). – Kukoricakórét is kötnek vele (Sz). – Mk, Nk és T határában helynévadó elem. Vö. Péntek–Szabó 1980. 149.

CLINOPODIUM L. (Lamiaceae)

C. vulgare L. = *Calamintha vulgaris* (L.) Druce = *C. clinopodium* Spenser = *Satureja vulgaris* Fitch; közönséges pereszlény; apă-rătoare. Eua–Med, H. Erdős helyeken, irtásokban, mezsgyékben, kaszálókon közönséges (ssp. *vulgare*): Kf, déli oldalon lévő erdőben (*Genisto-Quercetum caricetosum*) gyakori (Csűrös).

CLIVIA Lindl. (Amaryllidaceae)

***C. miniata** Regel. ! D-Afr., G. Cserepes dísznövény, ritka: Mb.

CLOROPHYTUM (Liliaceae)

***C. comosum** (Thbg.) Bak.! zöldike, csokrocška. Fokföld, G. Levele zöld, gyakori cserepes dísz. **Nt.** *futó* (Kb, Szu) | *kukuricavirág* (Gyv) | *sás* (Kk) || *Ro. rogoz* (Mi).

***C. elatum** R. Br. var. *variegatum* Voss. ! = var. *picta* hort.; csikoslevelű csokrocška. Fokföld, G. Az előbbinél ritkább. **Nt.** *csikosfü* (E, Kszt-Zt) || *Ro. uărbă domnească* (Ct).

COELOGLOSSUM Hartm. (Orchidaceae)

C. viride (L.) Hartm.; zöldsnyelv. Cp, G. Tisztásokon, ritka erdőkben: Kb (Fl. XII, 725).

COFFEA L. (Rubiaceae)

• **C. arabica** L. ! kávé; cafea. **Nt. kávé** || *Ro. cafeá*. **Nr.** Hasmenés ellen: törökösen főzik meg a kávét, nem kap a beteg enni, este keserű kávét iszik, és fokhagymát eszik pirított kenyérrrel. Vö. Kóczian et al. 1977.

COLCHICUM L. (Liliaceae)

C. autumnale L. ! őszi kikerics; brîndușă de toamnă. Eu, G. Réteken, leromlott kaszálókon közönséges, gyakran tömeges (pl. Bg, Ct, Mv, S – Csürös). Egy-egy populációból igen gazdag alakör rekonstruálható. Pl. Kf vagy Gy és Nk között: var. *autumnale*, var. et f. *pannonicum* Gris. et Schenk, f. *oec. vernale*, et *multiflorum* stb. (vö. Muntean et al. 1981). **Nt.** A. Az őszi virág: *brindus*, (Mv) | *brindusavirág* (Gyv) | *kankó* (Gym) | *kikerics* (Mf), *kikerics* (Mk, Nd, Szu) | *őszibánat* (Ml), *őszibánat* (Jt) | *őszikankó* (Gym) | *őszike* (Gyv, V), *őszike* (Gy, Kk) | *őszi kikerics* (Bh, K), *őszi kikerics* (E, J, Szu), *őszi kikerics* (Sz) | *őszikokasmandikó* (Mé, T, Va) | *őszivirág* (B, It, J, K, Kf, Kp, Kszt–Zt, Mb, Ml, Mó, Ny, Tl, Zs), *őszivirág* (Sz) || *Ro. brîndușă* (B, Kk) | *blînduș* (Bi, D, Dr, St, Sz), *blîndușă* (Fi), *blîndușe* (C, Ct, Mi), *blîndușt'i* (Bl, Gym, P) | *blîndușe de toamnă* (Be, D), *blîndușt'i d'e toamnă* (Bi), *blîndușt'i d'e toamnă* (Nş) | *cicibôtă d'e iárnă* (Sd). **Nr.** Amikor, az első virágot látják, bosszúsán mondják; „*Na, a fene egyen meg, már jössz elé!*” (J). – Ijesztgetik vele a gyerekeket, hogy a farkas nyomában nő (Szu). – Virágjával a tetűt ölik: összegyűjtik lila virágait, majd a tetves fejbe csavarják (Gyv). Vö. Kovács 1976. B. Tavasz levelek: *báránka* (Ny) | *csókahagyma* (Gyv, Jt, Kszt–Zt), Mk, Nk) | *paptök* (Bh), *paptöke* (Tl) | *sikkantyú* (Mv) | *bikatöküfű* (Mb) | *kígyóhagyma* (Kb, Szászfenes: Györfly 1935). A tavasz mag: *jú* (Mk) | *poncsó* (Mó) | *Ro. ceapă cicrăscă* (Sd) | *ceapa ciórii*. **Nr.** Nehezen szárad tőle a széna; „*Azir kell teritenni, mer sok benne a bikatöküfű*” (Mb). – Betegséget okoz, el is pusztulhat tőle a szarvasmarha. – A magot a lyukas fogba teszik fogfájás ellen. Vö. Kovács 1976. – A növényről általában tudják, hogy mérgező. Kp-ben emlékeznek pl. rá, hogy egy tehén megdöglött tőle. – A legtöbb ponton az őszi virágot és a tavasz levelet külön növénynek tekintik (Dr, Gy, Gym, Tl), Bh-on tudják, hogy a kettő ugyanaz.

COLEUS Lour. (Lamiaceae)

***C. blumei** Benth. ! virágcsalán; mireasă. Jáva, H. Gyakori tarkalevelű (f. *hybridus* hort.) levéldísz, ablakokban, erkélyeken

csalán (T) | *csalán* (Zs) | *csalánvirág* (J, Kb, Ml), *csalánvirág* (Va), *csajánvirág* (E), *csajánvirág* (Mv, Ny), *csojánvirág* (Mó, Sz), *csojánvirág* (Gyv, Kp), *csohánvirág* (Tl), *csohányvirág* (Mé, Mf) | *díszvirág* (Jt, K, Kf) | *doktörvirág* (Mé, Szu) | *Jézuscsoján* (Kk), *Jézuscsoján* (It) | *Szűz Mária-csoján* (Sz), *Szűz Mária-csohány* (Mé) | *vaniljavirág* (Mf) || *Ro. brașonească* (D) | *mușcătă roșiie* (Ş) | *urzică* (A, Be, Bi, C, P, Sd) | *urzică domnească* (Gym) | *urzică d'e fereastră* (Ct) | *urzica Májci Dómuluj* (Sz) | *urzica Májci Précesta* (Dr, Gyv, Nş) | *urzicúță* (Mi, N). **Nr.** Va-n inkább román virágként tartják számon. – Azt mondják, hogy a levelén Krisztus vére látszik (Ct). – Levelét sebre, kelésre teszik (Mé, Sz).

COLOCASIA Schott. (Araceae)

***C. antiquorum** Schott = *Arum colocasia* L. Oc., H. Nagylevelű cserepes szobai dísznövény; ritka: Sz.

COMARUM L. (Rosaceae)

C. palustre L.; tőzegpimpó; șapte degete. Cp, H. Gyv–P közötti mocsaras részen; ritka, újabban nem került elő (Nyárády et al., 1966).

COMMELINA L. (Commelinaceae)

***C. communis** L. ! kommelina; scînteioară. Kz–Am, H, nálunk Th. Szórványosan termesztik: E, Kf, Sd, V. **Nt. futó** (Kb), *futóu* (E, Kf) | *plétyka* (Kf) || *Ro. albăstréle* (Gym).

CONIUM L. (Apiaceae)

C. maculatum L. ! foltos bürök; cucută. Cp (Kozm), TH. Élősövényekben, utak mentén, szemetes helyeken közönséges, nagyon mérgező gyom. **Nt. bürök** || *Ro. cucută*. **Nr.** A levelét borogatásra használják mastitis esetén (Kszt–Zt). Vö. Kóczian et al. 1977. – A levéllel tojást festenek: ronggyal rákötik, hagymahéj főzetébe teszik, ott marad a tojás a levél mintája (Kk, Mb, Nk). – A gyerekek sokféle játékot készítenek belőle: július elején büröksípót (fütyöt), aztán gyöngyöt (kari-kára vágva felfűzik), puskát, állatokat (darabkára vágják a szárát, a darabkák végeit két, egymásra merőleges vágással bevágják, az így bevagdalt szárdarabka végei lábacsák, szarvacskák módjára felkunkorodnak). – Enyhébb szidásként mondják: „*A bürködet! A fene a bürkit!*”

CONRINGIA Adans. (Brassicaceae)

C. orientalis (L.) Andr. ! nyilasfü. Eu–Med, Th. Szántóföldi gyom; fogyasztható. A terület délkeleti részén nem ritka: Gyv, Kb, Kf, Kszt, Kk, Nk, Sz, Szu (Nyárády 1941. 263; Fl. III, 438). **Nt. pinalajtörja** (It, J, Nk, V).

CONSOLIDA (DC.) S.F. Gray (Ranunculaceae)

***C. ajacis** (L.) Schur! = *Delphinium ajacis* L.: kerti szarkaláb; surguci. Med, Th. Kis-

kertekben, szórványosan: Zs (f. *rhodanthum* Borb. et f. *cyaneum* Borb.). **Nt.** *barackvirág* (Sz) | » *menyasszonyi koszorú* (Kk) | *nyári-fukszija* (Kk) | *szarkaláb* (J, Kk, T).

C. orientalis (J. Gay.) Schröd. = *Delphinium orientale* J. Gay.; keleti szarkaláb. Pont-Eua, Th. A terület keleti részén, terjedőben: Kb (Chircă et al. 1971; Fl. II, 454), Kajántó felé még gyakoribb, feltehetően a vetőmaggal terjed.

C. regalis (L.) S.F. Gray! = *Delphinium consolida* L.; mezei szarkaláb; nemtűsori de címp. MeD–Eua, Th. Vetésekben, tarlókon közönséges, tömeges (It: ssp. *regalis*). **Nt.** *Dani sarkantyú* (Szu: Györfly 1935) | *kecskefü* (Kszt–Zt) | *kéksarkantyú* (Va), *kiksarkantyú* (K) | *ptyizdácsóri* (B) | *sarkantyú* (Kd) | *sarkantyúvirág* (Bh: Györfly 1935) | *szarkaláb* (Gym, Mé, Mf, Mó, Nd, Mk, Sz, Szu, T, V, Va, Zs) | *szarkavirág* (Szászfenes, Szászlóna: Györfly 1935) || *Ro. albástréle* (Gym) | *pizda ciórii* (B). **Nr.** A herbájából készített pálinkás kivonatot használják erős menstruációs vérzések csillapítására (Mv – Kóczian et al. 1977). – *Hájag* ellen szarvasmarhának: a szarvához kötötték az ellenkező oldalon. – A *szarkaláb* a bőrhimézéseken gyakori motívum. Vö. Péntek 1979.

CONVALLARIA L. (Liliaceae)

C. majalis L. ! májusi gyöngyvirág; lăcrămioare, mărăgăritărele. Cp, G. Lombardókben szórványosan (Dl. Leşului – Nyárády et al., 1966), de néhol tömeges (Sz). Kiskertekben dísznövényként közönséges (convar. *robusta* hort.). **Nt.** *gyöngyvirág* | *fehér gyöngyvirág* (Ml) || *Ro. clocoţoăi* (Mi, Sd) | *cucurijór* (Nş) | *ghéngvirág* (St) | *lăcrămioare* (B, Bi, Cţ, D, Gyv, St), *lăcrimioare* (Ct). **Nr.** B-ba az erdőről hozták be. – Bh-on bokrétába teszik. – Teáját tüdőgyulladás ellen használják, télire is szárítanak virágot (Nk). – Újabb motívum írásos himzésen. Vö. Péntek 1979.

CONVOLVULUS L. (Convolvulaceae)

C. arvensis L. ! mezei szulák; volbură. Kozm, H–G. Művelt területeken, gyepekben közönséges. **Nt.** *futó* (Kk) | *futóvirág* (Szu: Györfly 1935) | *győtény* (B, Bh, Szu, T, V, Szászlóna). *győtén* (E, Gy), *győtiny* (Gym, Gyv, Kd, Kf, Kk, Mb, Mé, Mv, Np, Sz), *győtín* (It, Mk, Mó, Nd, V), *győttiny* (K, Ny) | *gyüvötény* (Mf, Tl, Szászfenes) | *jövötény* (J) | *kicsi győttiny* (K, Mó) | *sovány győtín* (V) || *Ro. hólbură* (A, B, Be, Bi, Bl, Dr, Gym, Gyv, Kk, Mi, Nş, P, Sd, St, Sz) | *vólbură* (C). A virág neve: *coada rindunicii* (Dr). **Nr.** Sebre, vágásra, égésre tették a levelét. – Vettek három szál virágot egy-egy fiúnak a nevére. Szagoltatták a lánynyal, hogy melyiknek van jobb illata – azt mondták, az lesz a férje (It).

***C. japonicus** Thunbg. ! – *Calystegia pubescens*; rózsaszín sövényeszulák, Japán, G. Kis-

kertekben, csak Ş-on találtuk. **Nt.** *Ro. félfutóvirág* (Ş).

***C. tricolor** L. ! háromszínű szulák; frumoaşa zilei. Med., Th. Kerti dísznövény, szórványosan: Bh, Sz. **Nt.** *délignyló* (Bh, Gym, Ml) | *dilinyilló* (Sz).

COREOPSIS L. (Asteraceae)

***C. grandiflora** Hogg. non Nutt. ! = *C. floribunda* hort.; nagyfészű szépecske; lipscănoaice. E–Am, Th. Termesztett dísznövény, ritka: Mb. **Nt.** *sárgarózsa* (It).

***C. tinctoria** Nutt. ! = *C. elegans* hort, *C. bicolor* Reichb.; tarka szépecske; lipscinoaice. E–Am (Kalifornia), Th. Termesztett dísznövény, szórványosan. **Nt.** *csillagvirág* (Nk, V, Va) | *kakukfü* (T) | *kicsi pillangóvirág* (It) *menyecskeszem* (Kk) | *pillangóvirág* (Gyv, Mé, Nd), *pillangóvirág* (J, Mó) || *Ro. óchiu cûrvii* (B) | *petrinjelás* (Topa) | *schinteuşă*, (Mi) | *ste-luşă* (Ş). – B-ban csúf neve miatt nem ültetik.

CORIANDRUM L. (Apiaceae)

***C. sativum** L. ! kerti koriander; coriandru Med, Th. **Nt.** *koriánder* (B), *korijándër* (Bh, E), *kolijander* (Kp). – E-en az 50-es években természetették.

CORNUS L. (Cornaceae)

C. mas L. ! húsos som; corn. Med–Kz–Eu, Ms. Bokros, napsütötte oldalakon, szórványosan; *f. *macrocarpa* Dipp. – természetve: Gyv Kb, Kp, Nd. **Nt.** *som(fa)* || *Ro. corn* (A, B, Bi, Bl, C, D, Gyv, Nş, P, St), *coárne* (Bi, Dr Kk, Mi, Sz) | *cornúte* (Dr) | *corníte* (Bi). A fa neve általában *somfa*, alkalomszerűen: *som*, a gyümölcse: *som*. – Nincs a következő pontokon: D, Gym, Mf, Ml, Tl. Csak a kertekben van (ültetett): Gyv, Kb, Kp, Nd (sok van a kertekben), Mi. Erdőn-mezőn van: a hesdái határban Somkónél, Jt-n, Kf-n, Zs-n, Sz-n. **Nr.** Kemény fájából készül: korbácsnyél, gereblyefog, bélfá *vetöllőbe*. Gyümölcseiből: pálinka, kompót, íz. – A sompálinka használatos gyomorbántalmak ellen, mezei zsálya főzetével, köménymagosan. Vö. Kovács 1976. – Helynévadó elem Jt, Mk, Gyv, Szu határában, fálunév is alakult belőle (Corneşti, Somtelke). Vö. Péntek–Szabó 1980. 149.

C. sanguinea L. ! veresgyűrű som; sînger. Eua, Ms. Bokros helyeken közönséges, néhol tömeges (pl. Mó – St – Gyv között). **Nt.** *gyűrűfa* (Bh, It, Mb, Nd, Nk, Ny) | *kutyafa* (Ml) | *veresgyűrűfa* (Mf, Mó) | *vérfa* (B, Kb, Mó, Szu, V, Va, Zs), *virfa* (Gy, Gyv, Kk, Mé, Ny, Sz, T) | *virhüllőfa* (Kp) || *Ro. lemn cî-nésc* (Gyv) | *sînger* (Be, St), *sînger* (B, N, P). **Nr.** A juhkarámhoz lészát (*kaput*) fontak belőle, használták *vászovesszőnek*. – Általános az a hiedelem, hogy nem szabad megütni vele az állatot, mert vért vizez tőle. Ezért nem használják ostornyélnek, pásztorbotnak sem

a terminológia is tükrözi ezt a hiedelmet). – It, V, Szu határában helynévadó elem. Vö. Péntek–Szabó 1980. 147.

CORONILLA L. (Fabaceae)

C. varia L. ! tarka koronafürt; coroniszte. Eu–Med, H. Gyepekben, mezsgyékben, élő-sövényekben, bokros helyeken közönséges. **Nt. dögvirág** (Mé) ! *fehértvirág* (Bh: Györfly 1935) | *futó unalomvirág* (Nk) | *keserű* (Gy) | *lóminta* ? (Szászlóna: Györfly 1935) | *macskaköröm (V)* | *számoslevelű-fű* (Nk) | *szarvaskerep* (Bh) | *unalomvirág* (Gyv, Mé, Nk) || *Ro. mǎzǎrice* (St). Ismerik még, név nélkül Mb-on, TI-n. Bh-on kicsi parcellákba vetették a 40–es évek elején. **Nr.** Gy-n azt tartják, hogy megfeleltíti a búzát, az ízét is rontja (innen a neve). – Mé-n sem szeretik. Azt mondják a gyerekek, hogy „*ne szedd, mert dög lesz!*”.

CORONOPUS Zinn. (Brassicaceae)

C. squamatus (Frosk.) Asch. ! = *C. procumbens* Gilib.; kúszó varjúláb; talpa stincii. Eu–Med, Th–TH. Udvarokon, utak mentén gyakori, de mivel nem feltűnő, általában elnézik: Dr, F, Gyv, It, Kd, Kf, Kp, Kk, Mb, Nd, Nk, Sp, Sz, V, Zs, de bizonyára másutt is. A szekerkeréken hordott sárral terjed. Egykor gyógynövény, talán természetették is.

CORYDALIS Vent. (Papaveraceae)

C. capnoides (L.) Pers. (incl. *C. alba* (Mill.) Mansf.). Eua, H–G. Be–KK– Pányiki-szoros (Fl. III, 92).

C. cava (L.) Sw. ! = *C. bulbosa* sensu Fl. Eur. et Koert.; odvas keltike; brebenel. Eu Kis-Ázsiáig), H–G. Erdőkben, nem ritka: ssp. *cava*: Be, Kk, Pányiki-szoros (Fl. III, 91): ssp. *marschalliana*: Kb (CLA. Prodan, 1921).

C. solida (L.) Sw., ujjas keltike; brebenel. Eua (Pont–Med), H–G. Erdőkben, szórványosan: Kb – Hója (CLA. Butujás, 1908).

CORYLUS L. (Betulaceae)

C. avellana L. ! közönséges mogyoró; alun. Eua–Med, Ms. A területen közönséges erdei cserje (var. (ssp.) *avellana*). Termesztve is: convar. *pontica* (C. Koch) Winkler. **Nt. fáji mogyoró** (Bh, Mb, Sz – a jelző a *Solanum tuberosum* jelentésű mogyoró miatt!) | *mogyoró(fa)* (B, Gym, It, Kf, Kp, Ksz–Zt, Mf, Mk, MI, Mó, Mv, Nd, T, V, Va, Zs), *mogyoróy(fa)* (K, Kd, Ny), *magyaró(fa)* (Bt, Gy, Kb, Kk, Mé, Nd, Nk, Szu). Tájfajták: *nyári mogyoró* (Sz); *téli mogyoró* (Sz); *olasz mogyoró* (Szu) || *Ro. (alún)* (Be, Bi, Ct, N, St), *[alúnă]* (A, B), *[alúne]* (B, Kk, Mi) | *(túfă)* (A, Be, Bi, Ct, D, Dr, P) | *(túfă d'e alúne)* (Gym). A mogyorófa barkája: *rínsă* (P), *rínză d'e alúnă* (Kk), *rínză d'e túfă* (Ct). **Nr.** Gyümölcsét inkább csak a gyerekek szedik. Fáját felhasználják gereblyenyélnek, paszulykarónak,

nyársnak szalonnasütéshez, a körösfőiek sakkfigurákat esztergálnak belőle. – A száraz mogyorófát megégetik, az olajat kicsepegtetik egy fejszére, hamuval, korommal összekeverik, és ezzel kenik az ótvaros bőrt (vö. Kóczyán et al. 1977). – Meghasított mogyoróvesszőbe fűvet tesznek, úgy muzsikálnak a gyerekek. Vö. Faragó 1946. 59. – Mogyoróvesszőt, –fát használnak szenes víz vetéshez (ha van kéznél), ismert mint az átviteli mágia és termékenységvarázslás eszköze is (vö. Salamon Anikó: Korunk XL, 1. sz., 24). – Az egész területen elterjedt, gyakori helynévadó elem (142 név), falunévként is előfordul (*Mogyorókereke*, a régiségben *Monyorokerek*). Vö. Péntek–Szabó 1980. 148.

COSMOS Cav. (Asteraceae)

***C. bipinnatus** Cav. ! pillangóvirág; fluturaşi. Kz–Am (Mexikó), Th. Termesztett dísznövény, Fsz-en szórványos, Asz-en gyakori számos színváltozatban, félvadon is: Va (f. *oec. nana* !). **Nt. csillagvirág** (Kb) | *kaporvirág* (Jt) | *gyv. pillangóvirág* (It) | *pillangóvirág* (E, Gym, Kb, Kp, Ksz–Zt, T, V, Zs), *pillangóvirág* (K, Kf, Mk, Ny, Sz) | ? *tekintetesúr* (Gyv) || *Ro. fluturás* (B, Mi, St) | *păpucu doámnei* (P). – P-ról eltűnt.

COTONEASTER Med. (Rosaceae)

C. integerrima Medik. ! szirti madárbiris; bírcocce. Eua, Ms. Erdős, bokros helyeken, szórványosan: Gyv, Kk, Nk, Sz – Riszeg.

CRASSULA L. (Crassulaceae)

?***C. argentea** Thunb. = *C. portulacea* L.; japán gumifa (?). D–Afr, H. Kis fát utánzó pozsgáslevelű cserepes dísznövény; szórványos (Bh, B). **Nt. gumifa**(?).

CRATAEGUS L. (Rosaceae)

C. monogyna Jacq. ! egymagvú galagonya; pädücel. Eua–Med. Irtásterületeken, agroteraszok oldalában, élő-sövényekben tömeges; – (ssp. *monogyna*) var. *intermedia* Schur: Kb; var. *monogyna* f. *dissecta* Borkh.: Gy, Csiga-domb felé. **Nt. galagonya** (Bh, Gy, Gym, It, K, Kb, Kd, Kf, Kk, Kp, Ksz–Zt, Mb, Mé, Mf, MI, Mk, Mó, Nd, Nk, Ny, Sz, Szu, T, V, Va, Zs), *galagony* (Gyv), *galagonya* (Kb), *gâlgonya* (B) | *galagonyafa* (Mv) | *egymagos galagonya* (Kk, Mó, Nd) || *Ro. cacabél* (P) | *căcâdel* (Be), *căcâd'ele* (Dr, Fi) | *chichidėj* (Dr) | *corhije* (Gym) | *galagóne* (Sz) | *măciés* (C, Mi, Sd) | *păducél* (Bi, BI, D, Dr, N) | *st'in* (A) | *st'in d'e cacabél* (P). A termés neve: *mălăj* (Gyv) | *mălăju căprii* (A, D, Kk, St) | *mălăj pe spin* (Gyv). – A legtöbb helyen megkülönböztetnek kisebb és nagyobb magvút, ill. tudják, hogy van egy- és kétmagvú. – MI-n valaki almát oltott galagonyába. Megélt, de az alma nem tudott fejlődni. **Nr.** A gyerekek mindenütt ismerik, eszik a gyümölcsét. – A fá-

jából ostorvelet készítenek bivalyhajtáshoz (Dr). – A virágot (*Crataegi flos*) és a termést (*Crataegi fructus*) főzik teának gyomorgörcs esetén (Mb, Szu, TI). Vö. Kóczian et al. 1977. – It-n ismert a következő táncszó: „*Csipkebokor, galagonya*, || *Bogarazik a vén bonya*.” – Helynévként csupán egyszer fordul elő, V történeti helynévanyagában. Vö. Péntek–Szabó 1980. 146.

C. oxyacantha L.! csere galagonya; pädücel. Kz–Eu–Med, Ms. Ligetes, bokros helyeken, szórványos: Gyv, Nk, Mó, Kk, P (vö. Fl. IV, 265; Nyárády A. mts. 1966). A népi terminológia ritkán tesz különbséget a két faj között. **Nt. kétmagos galagonya** (Kk, Mó, Nd).

C. oxyacantha X monogyna = *C. media* Bechst. A szülőkkal együtt: Mó, Gorbó (Nyárády A., 1967), Gorbó (Pázmány D., 1964 – var. *media* (Bechst.) Pázm.) és másutt is, különböző notomorphák. Gyv–P, Dl. Leşului (Nyárády et al. 1966).

CREPIS L. (Asteraceae)

C. biennis L. ! réti zörgőfü; barba lupului. Eu, Th–TH. Réteken, utak mentén közönséges.

C. foetida L.; büzös zörgőfü; sunătoare. Ec–Pont–Med; TH. Közönséges gyom, incl. ssp. *rhoadifolia* (MB) Čelak.

C. neglecta L.; pongyola zörgőfü. Eu–Med, Th. Ruderális gyom. Ritka, a Fl. X, 198 szerint Romániában kétes. Előkerült E és | között, több más, ritka növény (*Erucastrum nasturtiumfolium*, *Echinops ruthenicus* stb.) termőhelye környékén.

C. praemorsa (L.) Tausch; csonkagyökerű zörgőfü. Eua, H. Üde hegyi réteken, erdőszélen: Sz (Fl. X, 189).

C. rhoadifolia MB. I. *C. foetida* ssp.

C. setosa Hall.; sertés zörgőfü; iarba gănilor. Eua, Th. Gyakori gyom (Szu).

CROCOSMIA Planch. = *Tritonia* Ker. p.p., *Montbretia* D.C. (Iridaceae)

Crocoshia X crocosmiiflora (Lemoine) N.E. Br. = *Tritonia crocosmaeflora* Lemoine; kerti montbrecia; montbretie. *C. pottsii* X *C. aurea* Dél-Afrikából származó szülőfajok; hibridje már európai (1880, Franciaország), G. A területen ritka, valószínű terjedőben: Np (papilak), Bh?.

CROCUS L. (Iridaceae)

C. heuffelianus Herb. ! tavaszi sáfrány; brinđuşe de munte. Eu, G. Hegyi réteken, Magas-Kalotaszegen. Helyenként tömeges. **Nt. brinduska** (Mv) | *kankó* (Gym) | *tavaszi* (Kk). A gyökere: *pulá drákuluj* (Gyv) || *Ro. brinduşă d'e primăvară* (Ct, Gyv) | *blînduş't'e* (Gym) *blînduş't'i* (Bl), *blînduşe d'e primăvară* (P), *blînduşi d'e primăvară* (Bi) | *ghiocél* (Gyv). **Nr.** A

vaddisznó keresi a gyökerét (Ct). – Arcpírosítónak használták a gyökerét, összetörve (Gyv).

***C. sativus** L. ! jóféle sáfrány; şofran. Elő-Ázsia, G. Egykor termesztett vagy kereskedelmi forgalomban volt, ma csak emléke él **Nt. sáfrány** (B, Bh, Sz), *sáfrán* (Mb).

CRUCIATA Mill. (Rubiaceae)

C. glabra (L.) Eherend. = *Galium vernum* Scop.; tavaszi galaj. Eua (Kont–Med), H. Erdőségeken, bokrosokban, élősvények mentén, gyümölcsösökben közönséges (ssp. *vernum*: Mó).

C. laevipes Opiz = *C. chersonensis* auct. = *Galium cruciata* (L.) Scop.; keresztis galaj; smîntinică. Eua, H. Szénafüveken, erdőken, tisztásokon, bokros helyeken közönséges.

CUCBALUS L. (Caryophyllaceae)

C. baccifer L.! ligeti szegfűbogyó; pleşcaită. Eua, H. Ligetes helyeken, gyakori. Név nélkül ismerik Gy-n. Úgy tudják, hogy a szászlónai asszonyok eladják a növény leforrázott magját hagymamagként.

CUCUMIS L. (Cucurbitaceae)

***C. melo** L. ! sárgadinnye; pepene galben. Afrika (elsődleges génközpont), K-Ázsia, Th. Kiskertekben, az Almás völgyében, elvéve próbaképpen másutt is. **Nt. dinnye** | *sárgadinnye* (Kk, Mé, Va, Zs), *sárgadinnye* (Bh, Mó) || *Ro. pépeşe* (Mí). – Nem terem meg, több helyen próbálkoztak vele. Mó-n a téesz termesztette. A frissen forgatott földben néha megerem (F, Va).

***C. sativus** L. | uborka; castravete. Himálaja (elsődleges génközpont), Dk-Ázsia, Th. Kiskertekben gyakori. **Nt. ugorka** || *Ro. [castraveti]* || (*ogîrcăi*); – convar. *viridis* Ser. in DC.; ecetes ugorka; castraveti pt. ötlet. **Nt. csukros ugorka** (Kk) | *fürtös ugorka* (Mé, Ny); – convar. *flavus* Ser. l.c.; sárga ugorka (nagyobb termetű, sárgás). **Nt. nyári ugorka** (Kk, Szu) || *Ro. ogîrcăi d'e váră* (P); – convar. *excellens* Ser. in DC, provar. *longa*. **Nt. kigyó-ugorka** (Bt, Kk, Mé, Ny, Szu). **Nr.** K-et a szomszédfalusiak *Ugorkagyárnak* nevezik, mivel jó részt a ketesdiék látják el a bánffyhungyadi piacot. – A sós ugorka levét csömör ellen fogyasztják. Vö. Kovács 1976. – Az ugorka patkonca virágját kidobják a csorda elé, hogy jobban teremjen (TI). – Írásos himzéseken Kf-n ismert az *ugorka*-motívum. Vö. Péntek 1979.

***CUCURBITA** L. (Cucurbitaceae). **Nt. tök**. **Nr.** A tökmagolajjal égett sebeket gyógyítottak, jónak tartották gyomorfájásra, görcsre is, valamint magas vérnyomás ellen; ugyanezt hashajtóként adták szarvasmarhának. Belsőfélegesség ellen: a tökmagon levő vékony *haját* főzték meg tejsben. Vö. Kóczian et al. 1977.

– A töklevel ürege szárából a gyerekek sipot készítettek, *tökfingót* (Kk). Vö. Faragó 1946. 61. – Írásos himzésmotívumként is ismert. Vö. Péntek 1979.

***C. ficifolia** Bouché! = *C. melanosperma* A. Br.; téli v. laskatök, istengyalulta tök, bostan cu seminte negre. Kz–Am., H (nálunk Th). Főzeléknövény, a területen ritka. **Nt. dobruzskaji tök** (Kk).

***C. maxima** Duch. ! sütőtök, döblec; dovleac turcesc. Kz–Amerika (elsődleges génközpont), India (másodlagos génközpont), Th. Kiskertekben gyakori; – convar. *semiturbana* Soó et *ecoronata* Soó. **Nt. döblec** (B, Bt, F, It, J, Kd, Kk, Mb, Mé, Mf, Ml, Mó, Sz, T, V, Va), *döblęc* (Np) | *sütőtök* (Bh, Mb, Mv, Ny, Szu), *sütőtök* (K, Kf) || *Ro. dublít* (D) | *ludäy* (Fi, Mi), *ludäj* (Topa). – B-ban 20–15 darabot természetkezelték házanként. **Nr.** Hajdan jelentősebb szerepe volt az étkezésben, nemcsak sültve ették, mint napjainkban, hanem főve is, tejben (Jankó János is említi: Jankó 1891. 79). Mv-n most is főzik: előbb megtakarítják, aztán megvágják apróra, megfőzik, leszűrik, borsozzák, sózzák; úgy fogyasztják, mint krumpilipürét. – A tökmagból olajat préseltek (*jü-fü*), azzal keverték a puliszkát (Bi). – convar. *turbaniformis* (Roem.) Soó. **Nt. törökkonty** (Szu).

***C. pepo** L. ! disznótök, úritök; bostan. Kz–Am, DNy–Ázsiában másodlagos, Th. Kiskertekben gyakori, leginkább a convar. *pepo* sensu Grebenščikov. **Nt. disznótök** (Bh, Bt, Kk, Mb, Mv, Np), *disztötök* (Kf) | *takarmánytök* (J, K, Mf, Mó, Ny) | *tök* (B, K, Mé) | *Ro. bostán* (Dr, Fi) | *hírbán* (A, Bi, C, Mi, N) | *hírbóni* (P). Ezt is, akárcsak az előbbi, rendszerint a kukorica között termesztik. – convar. *oblonga* Ser. **Nt. főzötök** || *Ro. dovlecei*. – convar. *microcarpina* Grebenščikov. **Nt. disztök** (E, It, Kszt–Zt, Mó, Ny, Sz, T, V, Zs); provar. *pomiformis*: **Nt. alma alakú disztök** (E, Kb, T) | *sártök* (Va); provar. *pyriformis*: **Nt. körti alakú disztök** (E, Kb, Kszt–Zt, Mó, Sz, T, Zs); provar. *verrucosa*: **Nt. höpörcsös sártök** (Va) | *gyöngyös disztök* (E, T) | *makk alakú disztök* (E, T) || *Ro. hárbánás cu creste* (Mi).

CUSCUTA L. (Cuscutaceae) ! **Nt. aranka** (B, Bh, Gy, Gym, Gyv, J, Jt, Kd, Kf, Kszt–Zt, Mb, Mé, Mf, Mk, Mó, Nd, Sz, Szu, T, Tl, Zs), *aranká* (Kp, Nk, V) || *aranyka* (Kk, Ny, Va) | (*fecskefónál*) (Gyv, It, K, Kp, Mb, Va) || *Ro. intortél* (Be), *intortélu* (Gyv), *intortál* (B, Bi, Dr, N, P) | *órönço* (Gym), *horóncă* (Kk) | *horóancă* (C, Mi), *hărăncă* (St) | *rije* (A, D, Fi) | *rocojină* (D) | *hürä* (Bl). – A népi terminológia nem különbözteti meg a Cuscuta-fajokat.

C. campestris Yunck; nagy aranka; cuscută mare. E–Am, Th. Fűves területeken.

C. epithymum (L.) Murr.; kakukkfűfojtó aranka; torțel. Eua, Th. Kaszálókon, mezejeiken.

C. europaea L.; közönséges aranka; torțel. Eua–Med, Th. Élősködő, magaskórós gyomtársulásokban közönséges: Gyv, Jt, § (Fl. VII, 170 – var. *europaea* f. *someșana* Buia – Gy).

C. lupuliformis Krock. – komlóképű aranka. Eua, Th. Bánffyhunyadi-medence, szórványosan (Csűrös).

C. trifolii Babingt.; herefojtó aranka; gálbeazá. Eua (Kozm), Th. Pillangósokon és más lágyszárúakon élősködik; gyakori.

CYCLAMEN L. (Primulaceae)

***C. europaeum** L. ! kúnrépa; pîinea porcului. Alp – Kárp – Kauk., G. Erdélyből csak mint behurcolt, természetből elvadult növényt jelezték. A területről példányt nem láttunk, sztánai adatközlőnk adatát nem tudtuk ellenőrizni **Nt. ciklamente** (Sz). – A Zichybarlangtól hozták volna Sz-ra Szentimreiek.

***C. persicum** Mill (recte *C. x hybridum* hort.) szobai ciklámen. Kis-Ázsia, G–H. Cserepes dísznövény, városi virágházakból, szórványosan. **Nt. ciklámen** (J, Kk, Ml, T), *ciklámén* (Szu), *ciklámén* (K, Kf), *ciklamente* (Gym, V), *ciklamente* (Kb), *ciklámént* (Tl). **Nr.** Keresztelőbe szokták vinni: lánynak pirosat, fiúnak fehéret; névnepre asszonynak színeset, férfinak fehéret (J).

CYDONIA Mill. (Rosaceae)

***C. oblonga** Mill. ! = *C. vulgaris* Pers.; birs; gutui. Quitte. Elő-Ázsia, Ms. – convar. *oblonga* = var. *pyriformis* (Dierb.) F. Zimm.; birskörte. A területen példányt nem találtunk, de ismert. **Nt. birskörti** (Bh, Kb, Kp, T), *biskörti* (It, K, Kk, Ny) || *Ro. gutúij* It-n a Hasznosban, a régi házhelyen. – Mi-n ritka, Bi-n van, mindkét változat. – Convar. *maliiformis* (Mill.) Schneid.; birsalma. Kertekben, élősvényekben gyakori, de nem közönséges. **Nt. birsalma**, *bisalma* (Szászfenes: Györffy 1935). – Kerítésben nő (Va, Zs).

CYMBALARIA Medik. (Scrophulariaceae)

***C. muralis** M. et Sch. ! = *Linaria cymbalaria* (L.) Mill.; pintyő; floarea miresei. Med. H. Cserepes dísznövényként szórványosan termesztik. Csucsán a Boncza–Goga kastély parkjában a kőfalakon tömeges, innen is terjedt; Bh, Nd. **Nt. zsidószakál** (Sz).

CYNANCHUM l. *Vincetoxicum*

CYNOGLOSSUM L. (Boraginaceae)

C. officinale L. ! közönséges kutyanyelvű fű; limba cîinelui, arățel. Eua, Th. Gyakori, ruderalis gyomnövény.

CYNOSURUS L. (Poaceae)

C. cristatus L. ! cincor; piertánariță. Eua, H. Mezofil gyepekben közönséges, néhol tömeges.

CYPERUS L. (Cyperaceae)

***C. alternifolius** L. ! vízipálma. Afr. (Madagaszkár), H. (HH). Cserepes dísznövény, a területen csak az alacsonyabb termetű var. *gracilis* hort.: Bt, Ny. **Nt. sás.**

C. fuscus L.; barna palka; căprișor oacheș. Cp, Th. Vizenyős helyeken szórványosan: Kb, Kk, Szászlóna.

CYPRIPEDIUM L. (Orchidaceae)

C. calceolus L. ! Boldogasszony papucs; bla-bornic, pāpucul doamnei. Eua (Kont), H. Meszes talajú bükkösökben, szórványosan: Sz – Rízszegtető, Kf, Nș (Ordományos). **Nt. kisasszonypapucs** (Gyv, J, Kf, Szu), *kisasszony-papucs* (F, Mb, Mó, Sz) || *Ro. pāpūci*

domnișoarej (Sz) | *pāpūcu doāmnej* (Nș). – Van Sz-n a Rényin, Faggyason, Berek alatt, Kf-n, Mó-n a Daróci úton, Gyerőfi-szöktetön.

CYSTOPTERIS Bernh. (Athyriaceae)

C. fragilis (L.) Bernh. ! törékeny hólyaghaszt; ferigutā de stīncā. Alp-Karp, H. Sziklākon.

CYTISUS L. (Fabaceae)

(incl. *Sarothamnus*; excl. *Lembotropis*, *Chamaecytisus*)

C. scoparius (L.) Link. ssp. *scoparius!* = *Sarothamnus scoparius* (L.) Wimm. ex Koch.; seprőzanót. Eua (Kz–Eu–Med, Szibéria): N, Pányiki-szorosban valószínűleg ültetve

D

DACTYLIS L. (Poaceae)

D. glomerata L. ! csomós ebír; golomāt. Eua–Med, H. Közönséges és tömeges kaszálókön, gyümölcsösökben, utak, sövények mentén; – var. *pendula* Dum.: Mó (Nyárady A. 1967); var. *abbreviata* (Bernh.) Drej.: V (Szabó 1970). **Nt. bodörkē** (It) | *lapisfü* (Kk).

D. polygama Horvat. = *D. glomerata* ssp. *aschersoniana* (Graebn). Thell.; erdei ebír. Kz–Eu, H. Erdőkben: Gyv, Sz.

DACTYLORHIZA (Neck.) Nevski (Orchidaceae)

D. incarnata (L.) Soó = *Orchis incarnata* L. ! hússzínű kosbor. Eua, G. Forrásos, mocsaras réteken; var. et f. *incarnata* és var. *haematodes* (Rchb. f.) Pauca: Kb (Fl. XII, 692).

D. maculata (L.) Soó ! = *Orchis maculata* L.; foltos kosbor; mīna Maicii Domnului. Eua, G. Irtásréteken gyakori; ssp. et var. *maculata* ált. var. *transsilvanica* (Schur) Domin: Ct; ssp. *elodes* (Gris.) Camus var. *schurii* (Klinge) Pauca: Gyalui-havasok; ssp. *fuchsii* (Druce) Christens = *D. fuchsii* (Druce) Soó: uo. (Fl. XII, 694–8).

D. sambucina (L.) Soó! = *Orchis sambucina* L.; bodzaszagú kosbor; bozior. Kz–Eu, G. Irtásréteken szórványos: Gyv (Fl. XII, 705).

DAHLIA Cav. (Asteraceae)

***D. pinnata** Cav. ! recte *D. x variabilis* hort., = *D. variabilis* (Willd.) Desf. = *D. rosea* Cav. = *Georgina variabilis* Willd., *D. cultorum* hort. – többnyire természetett hibridek; kerti dālia, georgina; gherghinā. Kz–Am, Th–G. Kerti díszvirág, gyakori, igen változatos alakkörrel (ezeket l. a továbbiakban!). **Nt. [dālija]** (B, Szu) | *gēorgona* (Kf), *gōrgina* (B, Kb, Kp, Ny), *györgyina* (Ml) || *Ro. gherghinā* (B, Gym, P,

S), *gheorghinā* (C, Ct Gyv, Mi, St), *ghorghin* (Sd) | *ruj* (A, Bi) | *ruj rōșii* (Dr). **Nr.** Szűcs-hímzésekön gyakori motívum. Vö. Péntek 1979. – Provar. *simplices* em. hoc loco – egyévesként vetett egyszerű virágú típusok (georginák): Gyv – *lutea minor*, Kk – *rubra*, Nk – *rubra et violacea*, V – *alba* stb. **Nt. apróu dālija** (K) | *ārva dālija* (T) | [*dālija*] (J, Sz) | *gōrgina* (It, E, Sz) | *törpe dālija* (Gym, Kb, Kszt–Zt, Sz) | *törpe gōrgina* (Kk, Sz) || *Ro. gheorghinā micā* (Ș). – Provar. *subglobosum* em. hoc loco – pompon dāliák: évelő (pincében teletetett), labda alakú, göngyölt szirmú virágzatokkal: Sp – *carnea*, *violacea*; Gyv – *variegata albo-rubra*; Nk – *rubra*. **Nt. cifra dālija** (T) | *darázs-fűszék* (Mk), *darázs-fűszek* (E) | *darázs-fűszek* (Kszt–Zt) | *gōrgina* (Gym, Gyv, It, J, Jt, Kk, Mé, Mf, Mk, Mv, Nd, Szu, Tl, V, Va, Zs), *gōrgine* (K), *györgyina* (Ml, Nk) | *parazdgōrgina* (Szu) || *Ro. érvirag* (Kk) | *gheorghine* (N). **Nr.** Feltételezhető, hogy a kötényekről, szoknyákról ismert *darázs* nevű himzett dísz és himzés-technika erről a virágról kapta a nevét. – provar. *subconvexum* em. hoc loco, nagyvirágú dāliák: E – *roseum*; Nk – *rubrum*; Sp – *luteum* stb. **Nt. dālija** (E, Gym, It, Jt, K, Kb, Kf, Kk, Kszt–Zt, Mf, Mk, Ml, Mó, Ny, T, Tl, V, Va, Zs) | *gōrgina* (Ml, Nd) || *Ro. dālije* (Gym).

DANTHONIA DC. (Poaceae)

D. alpina Vest = *D. provincialis* Lam. et DC. = *D. calycina* (Vill.) Rchb.; fogtekercs. Med, H. Kaszálókön gyakori: Nm; Bh, Bt, E, It, J, Kb, Mb, Mó, N (J és N között néhol tömeges).

D. decumbens (L.) DC. = *Sieglingia decumbens* (L.) Bernh.; háromfog. Eua, H. Irtásréteken gyakori.

DAPHNE L. (Thymelaeaceae)

D. cneorum L. ! henyé boroszlán; tulichiná. Eu, N–Ch. Kf és Sz között a Riszég-tetőn tömeges, F határában is terem. Törvény véd! **Nt.** *pirosvirág* (Kp, Sz) | *riszegvirág* (B), *riszegvirág* (Jt, Kszt–Zt), *riszegvirág* (Bh, Kf, Ny) | *veresvirág* (F, Zs) | *zsobokivirág* (K) || *Ro. roşioáre* (Nş, Sz). – Dr-n is ismerik, név nélkül. **Nr.** A ketesedik konfirmálásra szedték. – Az utóbbi években hagyományá vált, hogy május 1-én a virág termőhelyén, a Riszég-tetőn összegyűl a környékbeli fiatalság. – A növénynév és a földrajzi név viszonyában feltűnő, hogy a *riszegvirág* minden bizonnyal a helyről kapta a nevét, ahol nő. Erre nézve I. Péntek–Szabó 1980. 148–9.

D. mezereum L. ! farkasboroszlán; tulichiná. Eua, N. Vegyeserdőkben (*Dentario-Fagetum*, *Carpino-Fagetum*) nem ritka, kora tavasszal elsők közt virít. Mérgező! **Nt.** *erdeji borostyán* (Gy, J, Jt, Mk, Mó, Szu) | *farkasborostyán* (Mé, Ml, V, Szászfenes) | *farkasvirág* (K, Mb) | *hangabarack* (Kp) | *kutyaborostyán* (Kk, Mó) | *mezeji borostyán* (T) | *piros borostyán* (Kvár: Györfly 1935) | *vadborostyán* (Kb, Kk, Mf, Nd, Nk, Szu, Tl; Kvár: Györfly 1935), *vadborosnyán* (It) || *Ro. boros-t'án sãlbãt'ec* (A, Kk, P) | *lémnu cînelui* (Bl). – A kispatriek a Riszég-hégyről ismerik. Dr-n, Kszt–Zt-n ismert, név nélkül, Sz-n tudják róla, hogy mérgező. – Névadóként tűnik föl Nk történeti és V jelenkori helynévanyagában. Vö. Péntek–Szabó 1980. 145.

DATURA L. (Solanaceae)

D. arborea L. ! cserjés maszlag. D–Am (Peru, Chile), Ms. Cseberben nevelt díszbokr, ritka: Sz. **Nt.** *datura* (Szu), *datura* (Kb) *datoja* (E, Sz). – S-on is van. – *A szaga az òromba fityeg* – mondja a szucsági adatközlőnk.

D. stramonium L. ! csattanó maszlag; ciu-mãfaie. Kozm, Tn. **Nt.** *maszlag* (Nk) | *pukkantó* (Szu) | *szamártüvis* (Nd) | *tüvisdisznó* (Kk, Szászfenes) | *tüvisdisznó-búrján* (J, Sz) || *Ro. ciuda-fãja* (Szu) | *mãsãlãriþe* (Kk). Termése: *disznó* (Nyr. XVIII, 576). **Nr.** Belefűjtak a tölcserébe, lóttek vele a gyerekek.

DAUCUS L. (Apiaceae)

D. carota L. ! murek; morcov. Eua–Med, TH. – ssp. *carota*; vadmurek; morcov sãlbatic, ruşinea fetei. Közönséges gyom. **Nt.** *vadmurek* || *Ro. mórco* *sãlbãt'ic* (B, Be, Gym, Gyv, Kk), *mórco* *sãlbãt'ic* (Dr) | *ruşinea fãtii* (Dr, Fi, N, Sz). **Nr.** Mindenütt ismert a mondás: „*Vadmuroknak nincs közzepe, | A leányknak nincs szígyene*”. – A bábonyiak megfigyelése szerint a virág közzepe megfestette a kezét. – *Convar. (ssp) *sativus* (Hoffm.) Hay.; sárgarépa, kerti murek; morcov cultivat. **Nt.** *murek*. Tájfajták: *cukormurek buta* (=tomp) vége van (K); *egérfarku murek* tompa végű (Kd); *féhér murek* (T); *nyári murek* (Kk, Szu);

piros murek (J, T); *téli murek* (Kk) || *Ro. mórco* (A, Dr, Fi, P), (*mórco*) (Mi, St), (*mórco*) (D). Tájfajták: *mórco butãci* tompa végű (Mi); *mórco d'e vãrã* (P). **Nr.** A megreszelt gyökér levét isszák hasgörcsre (Bh). – Sárgaság esetén reszelt mureket adnak; szintén sárgaság ellen: kifűrták a mureket, abból itatták a beteget. – Sztánán a kifűrt mureket földbe ásták, a beteg abba kellett hogy vizeljen. – A megreszelt mureket és krumplit tejjel keverve égésre teszik (Bh, Mk); a megreszelt mureket önmagában pattanásra. – Tehén kérődzésének elősegítésére szintén mureket adtak. Vö. Kovács 1976; Kóczian et al. 1977. – Nk határában helynévadó elem. Vö. Péntek–Szabó 1980. 158.

DELPHINIUM L. (Ranunculaceae) (excl. *Consolida*)

***D. x cultorum** Voss! magas szarkaláb; neműsor. Eu (?), H. Kerti keverékfaj, ritkán termesztik: N. **Nt.** *Danisárkanytu* (J) | *kík-sárkanytu* (K) | *szarkaláb* (Mk, Mó, Mv, Ny) | *szarkavirág* (Mé) | *tejes szarkaláb* (Kk). – N-on van, Marosvásárhelyről. – Kb-on is van, név nélkül.

DENTARIA L. (Brassicaceae)

D. bulbifera L. ! hagymás fogasír; coltisor. Eua, H–G. Üde talajú bükkösökben (*Dentario-Fagetum*) és gyertyános bükkösökben, gyertyános tölgyesekben közönséges: Ct (Fl. III, 279); Gyv–P (Nyárády A. mts. 1966).

D. glandulosa W. et K. = *Cardamine glandulifera* Schwarz.; ikrás fogasír; coltisor. Kárp, H–G. Bükkösökben, ritka: Sz – Riszég-tető; Kszt–Zt – Bogdana-tető (Csűrös).

DESCHAMPSIA P.B. (Poaceae)

D. caespitosa (L.) P.B. ! pázsitos (gyepes) sédbüza; tirsã. Cp (Kozm?), H. Erdőirtásokban, vizenyős réteken közönséges.

D. flexuosa (L.) Trin.; erdei (vanyiga) sédbüza; pãiuş. Cp. H. Hegyvidéki erdőkben, irtásréteken, tőzegesekben gyakori, társuláskötő (A, Be, Bl, Ct, Cţ, D, Dr, Fi, Gym, Kd, Mv, P, Sz).

DESCURAINIA Webb. et Berth. (Brassicaceae)

D. sophia (L.) Webb. ex Prant! = *sisymbrium sophia* L.; sebforrasztófű. Eua, Th. Parlagokon, szemetes helyeken szórványos, helyenként tömeges (Gy).

DIANTHUS L. (Caryophyllaceae)

Nt. *nímetszegfű* (Tl), *nímetszegfű* (It) | *nyári szegfű* (Nk) | *szegfű* (J, Kb, Mf, Sz, Szu), *szegfű* (Ml), *szegfű* (B, K, Kf, Kp, Mk, Mv, Va) || *Ro. cocoşej* (B, D, E, Gym, Kk, St, Sz) | *cocoşej de grãd'inã* (Mi) | [*garoãfã*] (Be, Bi, Kk, Mi, N, Sd) | *gogoşej* (D) | *sacfũ* (Sd) | *sap-*

t'iu (Mi, Topa). – A nevek a *D. carthusianorum*, *D. armeria* csoportba tartozó fajokra vonatkoznak. **Nr.** A népi hímzésben elterjedt mintaelem: vagdalásos hímzésen, kereszt-szemesen, cifradarázson és szücs-hímzésem Vö. Péntek 1979.

D. armeria L.; szeplős szegfű; cocoşel. Ec, Th–TE. Fűves helyeken, szórványosan (Kf, Np). **Nt.** *erdei szegfű* (Gy).

***D. barbatus** L.! szakállas szegfű; garoafe, garofitá de grădină. D–Eu, H. Termesztése gyakori kiskertekben (Kk, Nk; Bh!) különböző színváltozatokban (f. *roseo-variegatus*, f. *rubra*). **Nt.** *cifra nímetszegfű* (Nd) | *csokros németszegfű* (Mf) | *csukros szegfű* (Mé) | *német szegfű* (E, Kb, Mf, Mó, T), *német szegfű* (Kp, Szu), *német szegfű* (Va, Zs), *német szegfű* (B, Kszt–Zt), *német szegfű* (Gym, Gyv, Kk, Nk, V), *német szegfű* (Sz), *német szegfű* (Jt, Kf, Mk, Mv, Ny) || *Ro. cocoşej* (Dr, St) | *cocoşej d'e căsă* (C) | *cocoşej d'e grădină* (P) | *cocoşej nemţesti* (E) | *sapt'iu turcesc* (Topa).

D. carthusianorum L. ! barátságos; garofite. Ec, H. Kaszálókön közönséges; ssp. *latifolius* (G. et Sch.) Hegi, var. *parviflorus* Celak.: Bh (Fl. II, 254). **Nt.** *fecskevirág* (J) | *fecskeszegfű* (Mé, Mf, V), *fecskeszegfű* (E), *fecskeszegfű* (Gym, K, Kszt–Zt, Nd), *fecskeszegfű* (Mv) | *fecskevirág* (Gy, It, Jt, Kf, Kk, Kp, Mb, Mf, Ml, Mó, Nk, Ny, Sz, Szu, T, Tl, V, Zs, Szászlóna) | *mezei németszegfű* (Gyv) | *mezei szegfű* (B) | *német szegfű* (Kb), *német szegfű* (Nd), *német szegfű* (Bh, Mk) | *vadszegfű* (Gy) || *Ro. bumbuşti* (Fi) | *cocoşej* (A, B, Be, Bi, Bl, C, D, Fi, Gyv, Mi, N, St) *cocoşej d'e cîmp* (Ct, Dr, P) | *cocoşej nêlipicioş* (Kk) | *scînteuţă* (Sd), Topa). **Nr.** *Briza mediaval* szedik csokorba. – Gyomorfájás ellen: olyan pálinkát isznak, amelybe néhány napra fecskevirágot tettek (J). – Azt mondták, azért véres a kecske teje, mert a gazdája fecskevirágot szedett (Ml).

***D. caryophyllus** L. ! pompás szegfű; garoafa. DNy–Eu, H. Termesztik kiskertekben, gyakori (Bh, E, Gyv !). **Nt.** *kolozsvári tejesszegfű* (Kk) | *Margitszegfű* (Mó), *Margitszegfű* (E), *Margitszegfű* (Va) | *piros szegfű* (It) | *sabotszegfű* (E) | *tejes szegfű* (Gym, Gyv, J, Mé, Mf, Mó, T, V, Zs), *tejes szegfű* (Nd), *tejes szegfű* (Jt, Kszt–Zt) || *Ro. cocoşej umpluţi* (E) | *garofită* (Sz) | *sacfiu* (Ş) | *sapt'iu bun* (Topa).

***D. chinensis** L. ! kínai szegfű; garofite. K–Ázsia, Th. Termesztett dísznövény, kiskertekben gyakori (Bh, Gyv, Kk, V). **Nt.** *futó szegfű* (E) | *patkonca szegfű* (Gyv, J, Kb, Kk, T), *patkonca szegfű* (Nd), *patkonca szegfű* (K, Kszt–Zt) | *pünkösti szegfű* (Mf) | *tárka szegfű* (It), *tárka szegfű* (Sz). – Harmatban összebörögatják a magost a patkoncával; a patkonca magvaiból lesz tejes is (J).

D. deoltides L.; L.; mezei szegfű; garofite. D–Eu (Alp., Balk.), H. Ritka: Mv (Fl. II, 272).

D. glabriusculus (Kit.) Borb.; kopaszodó szegfű. Karp., H. Ligetes helyeken, szórványosan: Kb.

***D. plumarius** L.! német szegfű, tollas szegfű. Kz–Eu, H. Kiskertekben virágágyások körül szegélynövény. **Nt.** *májusi szegfű* (Kb) | *pünkösti szegfű* (Gyv, J, M, Szu, T), *pünkösti szegfű* (E, It, Nd, V), *pünkösti szegfű* (Kp, Sz, Va), *pünkösdi szegfű* (Gym, E, Kk, Mó), *pünkösdi szegfű* (Jt, Kszt–Zt, Ny) || *Ro. cocoşej* (Ş) *cocoşej d'evreme* (E).

DICENTRA Bernh. (Papaveraceae)

***D. spectabilis** (L.) Lem. ! szivvirág, cerceii doamnei. K–Ázsia, H. Kerti dísznövény, gyakori (Mk). **Nt.** *csüngő* (B, Kszt–Zt) | *csüngővirág* (Va) | *hjlácjn* (Va) | *Jézusszív* (E, F, J, Jt, Kp, Kszt–Zt, Ny, Sz), *Jézus szíve* (It, Mf, Szu) | *kicsiszív* (Kb) | *Krisztusszív* (T) | *szerelmlakat* (Ny) | *szivecske* (Mé) | *szivvirág* (Kvár: Györffy 1935) || *Ro. ciurcej* (Ct) | *inima lui Cristos* (E) | *inima lui Isus* (Sz). – Elterjedésére nézve l. Szabó–Péntek 1980. 109–2. térvázlat.

DICTAMNUS L. (Rutaceae)

D. albus L.! kőrislevelű (nagy) ezerjófű; frásinel. Eua, H. Napos domboldalakon, gyepekben, bokrosokban szórványos: D, Dr, Gyv, Mv, Nk, Kf (Csipkés-oldalon, Riszeg-tetön tömeges), Mi, Sz, Zs. **Nt.** *ezerjófű* (Nd). **Nr.** Teáját hasfájás ellen fogyasztják. Vö. Kovács 1976.

DIGITALIS L. (Scrophulariaceae)

D. grandiflora Mill.! – *D. ambigua* Murray; sárga gyűszűvirág; degetar galben. Kz–Eu–Med–Pont (Ny–Szibériáig), H. Erdőkben, irtásokban, szórványos, helyenként tömeges: Gyv, Kk (Sátor-hegy irtásai). **Nt.** *cséngővirág* (Kp) | *gyűszűvirág* (Bh) | *harangvirág* (Kf) | *kánkalli* (Tl) | *vad-harangvirág* (T) || *Ro. clocoşej sãlbãtici* (Sz) | *cúpa ójii* (B) | *cúpe gálbene* (C) | *mãsãlãriţã* (Kk).

***D. purpurea** L. ! piros gyűszűvirág; degetel roşu. Kz és Ny–Eu, TH. A területen csak kertben, de példányt nem láttunk. **Nt.** *gyűszűvirág* (J).

DIGITARIA Heist. (Poaceae)

D. sanguinalis (L.) Scop. ! piros ujjas-mohar; meşor. Kozm, Th. Művelt területeken, napos, meszes talajon közönséges gyom.

DIPLACHNE l. *Cleistogenes*

DIPLLOTAXIS DC. (Brassicaceae)

D. muralis (L.) CD.; közönséges kányaszászsa; puturoasã. Med–Eu, Th–TH. Meszes talajokon közönséges gyom (omlásos helyek, szántók stb.): Va – f. *oec. parva, minor, unisiliquata* f.n.; Kb – f. *caulescens* Kitt. (Fl. III, 447). **Nt.** *repcsen* (Nk).

DIPSACUS L. (Dipsaceae)

D. fullonum L. ! = *D. sylvestris* Huds.; erdei mácsonya; scăiuş de pădure. Eua, TH. Települések körül, erdőszéleken gyakori. Egykor természetették (posztófésülésre használták). – A következő faj népi terminológiája jórészt erre is vonatkozik!

D. laciniatus L. ! héjakút mácsonya; scaete. Eua, TH. Utak mentén, faluszéleken gyakori. **Nt.** kakukvirág (Kd) | *szamártüvis* (Bh, Gym, It, Jt, K, Kf, Mk, Mó, Kd, Tl) | *tüvis* (Gyv), *tövis* (B, J, T) || *Ro. scăj (Sd)* | *scăj d'e măgăr* (B) | *scăj porcesc* (Mi) | *st'in* (Dr) | *st'in alb* (Be) | *spin gras* (Gyv) | *st'in măgărăsc* (Bi, Gym, Kk, Sz). Termése: *porci* (St). **Nr.** A tövisvel az egérlukat tömték be, szalonna közé és a spárgára tették, hogy az egér ne férjen a szalonnához; a méhkaptár bejáratához helyezték, hogy a herék ne mehessenek be. – A tövisével játszottak a gyerekek, disznót csináltak belőle. – Köhögés elleni teát főztek belőle *Tussilagóval* és *Achilleával* (Be). – A magját reuma ellen használják (Dr). – A levelek aljáról összegyűjtött vizet *sömörög* (= szemölcs) teszik; a beteg szemet mossák vele; mosakodnak vele a lányok, hogy szépek legyenek, hogy eltűnjenek a szeplők; mossák vele a hajukat, hogy ne hulljon, hogy jobban nőjön.

D. pilosus L.; szőrös mácsonya; scăiuş. Eua, TH–H. A Kalota völgyében: Kszt–Zt (Fl. VIII, 648).

DORONICUM L. (Asteraceae)

D. austriacum Jacq.; hegyaljai zergevirág; iarba ciutei. Pyr–Alp–Karp–Balk (Kis-Ázsiában is), H. Havasalji sziklákon, ritka: Kszt–

Zt – Vf. Bogdana, *Abieto-Fagetum, Dentario. Fagetum* (Csűrös).

***D. caucasicum** Bieb. ! convar. *magnificum* hort.; kerti zergevirág. Med (Sziciliától Kis-Ázsiáig). H. Gyakori kora tavaszi kerti virág.

D. hungaricum (Sadl.) Rchb., magyar zergevirág. Pan–Balk. (Med), H. Előferdül az Almás völgyében, a terület északi pereméhez közel: Va, Almáshida (CLA).

DORYCNIUM Vill. (Fabaceae)

D. herbaceum Vill. ! berzedtszörű dárdahere; sulićă. Eua, H. Száraz gyepekben, meszes talajon közönséges, néhol tömeges. **Nt.** *vadlűhere* (V) || *Ro. flórule vinului* (Topra). **Nr.** Kenték vele a hajukat, hogy szagos legyen (Topa).

DRABA L. *Erophila***DROSE**R A L. (Droseraceae)

D. rotundifolia L.; harmatfű; roua cerului. Cp, H. Tőzezlápokban: Bl, C, Mv (Fl. III, 551).

DRYOPTERIS Adans. (Aspidiaceae)

excl. *Gymnocarpium, Thelypteris*

D. carthusiana (Vill.) H.P. Fuchs = *D. spinulosa* (O.F. Müll.) O. Ktze. Cp, H. Havasi termőhelyeken: CŰ („in mlaştinile Râşca-Răchitiş” – Fl. I, 107).

D. filix-mas (L.) Schott! erdei pajzsika; ferigă. Kozm, H–G. Hegylábi erdőkben közönséges (Fl. I, 101–4; Gy). **Nt.** *cserge* (Nk) | *fărkascsergő* (Kk) | *f ę riga* (T) | *ördögbor*da (Mé) | *zöldfü* (J) II *Ro. férică* (Bl, Kk), *f ę rigă* (C) | *jólu lúpului* (Sz). Bh-on dísznövényként a temetőben.

E**ECHEVERIA** DC. (Crassulaceae)

***E. gibbiflora** DC. ! = *Ctoyledon gibbiflora* Moc. et Sessé; amerikai kövirózsa, eseveria. Kz–Am (Mexikó), H–Ch. Cserepes dísznövény, a területen a var. *metallica* (Lem.) Baker = *E. metallica* Lem. **Nt.** *kaptusz* (Mb). | »*kelkáposzta*« (Mb).

ECHINOCACTUS L. *Echinopsis***ECHINO**CHLOA P.B. (Poaceae)

E. crus-galli (L.) P.B. ! közönséges kakaslábű; costrei. Kozm, Th. Művelt területen, szemetes helyeken közönséges tipikus alakban (var. *crus-galli*), szálla nélküli (f. *oryzoides* (Ard.) Fritsch) és szállás (f. *echinata* (Willd.) Mor.), valamint a kettő közötti átmeneti formákban. **Nt.** *csikosfü* (J) | *laposfü* (Tl) | *muhar* (B), Mk, Kp, Va) | *seggenülő-fű* (Nk) | *sipolófű* (Szu) | *szíleslevelű-fű* (Nk) || *Ro. costréja* (Mi), *costréaya* (St) | *scr ę adă* (Be). – Hiába vágják

ki, újra felül, szétnyúlik, innen a nagykapusi név. **Nr.** Széles levelével sípoltak a gyerekek (Szu).

ECHINOCYSTIS Torr. et Gray. (Cucurbitaceae)

E. lobata (Michx.) Torr. et Gray. = *Echinocystis echinata* (Mühl.) Britt.; süntök; bostánaşi spinoşi. É–Am, Th. Élősövényekben, vizék mentén gyakori (Bh, E, Kszt–Zt, K, Kp, Kb, Mi és másutt is).

ECHINOPS L. (Asteraceae)

E. commutatus Jur. ! patakszéli számarkenyér; tătarnica. Kz–Eu–Balk, H. Kedves erdőszéleken, patakpartokon gyakori: Gyv (var. *eglandulosus* (Schur) Soó); V (var. *commutatus*).

(***E. ritro** L. ssp. *ruthenicus* (Bieb.) Nyman! = *E. ruthenicus* (Fisch.) M.B.; kék számarkenyér; tătarnică.. Pont–Eua, H. Gipszszik-

lákon, napsütötte oldalakon: Gyv, J (var. *tenuifolius* Fisch., var. *ruthenicus*), F, Zs (verg. ad. ssp. *ritro* – vö. F. IX, 605), Gy (ssp. *ritro* – díszvirág Va.). **Nt.** *kik-szamártüvis* (Gyv) | *kik-tüvisvirág* (It) | *szamártüvis* (Kf, Sz) | *tüvisrózsa* (Zs) | *tüvisvirág* (Kp, Mó, Zs) || *Ro. sca i* (C) | *st'in* (Sz).

E. sphaerocephalus L. ! fehér szamarkenyér, rostogol. Balk, H. Bokros helyeken, szórványosan: Gyv–M, Va (f. *microcephalus* f.n.). **Nt.** *szamártüvis* (J, Mv, Sz) | *tüvis* (Mé). Gu-bója: *sündisznó* (Nd) || *Ro. sca i* (C, Kk).

ECHINOPSIS Zucc. (Cactaceae)

***E. eyriesii** (Turpin) Zucc. ! = *Echinocactus eyriesii* Turpin; gömbkaktusz. D–Am (Argentina, Uruguay), H. Cserepes dísznövény. **Nt.** *anyámasszonytöke* (K) | *kaktusz* (Kb, Mf, Mó, Ny, V, Zs) | *tökkaktusz* (T) || *Ro. buto i ás* (Be) | *cactus* (Bi, Kk), *cáptus* (Ct, Dr).

ECHIUM L. (Boraginaceae)

E. italicum L. (= *E. altissimum* Jacq.); olasz kígyószisz; coada vacii. Eua–Med, TH. Kk (CLA. Nyárády A. 1967).

E. russicum Gmel. ! = *E. rubrum* Jacq.; piros kígyószisz; coada șarpelui. Pont–Pan., TH. Napos pusztai gyepmaradványokban, szórványosan: Gy, Mó – a Báthori-hegy felé; Gyv (CLA. Nyárády A. 1970).

E. vulgare L. ! közönséges kígyószisz, iarba șarpelui. Eua–Med, TH. Közönséges útmenti, parlagi gyom, leromlott gyepekben is gyakori (It, Nk; C – f. *variegatifolia*). **Nt.** *dongóüvirág* (Mv) | *rózsavirág* (Szászfenes: Györffy 1935).

ELAEAGNUS L. (Elaeagnaceae)

***E. angustifolia** L. ! keskenylevelű ezüstfa; răchitică, sălcioară. Eua–Med, Ms–Mg. Díszfa: Bh, Nd, Kk, Sz. **Nt.** *oláifa* (It, Jt, Kb, Ml, Mó, Sz). – Mó-n nagy fák voltak, az 50-es években vágták ki.

ELEOCHARIS R. Br. (Cyperaceae)

E. carniolica Koch. Med, HH. Ritka: Ct (Fl, XI, 565).

E. palustris (L.) R. Br.; árva káka; pipiriguț. Kozm, HH. Vizes hegeken közönséges: Gy (var. *casparyi* (Abromeit) Borza – Fl. XI, 657).

ELYTRIGIA l. *Agropyron*

EMPETRUM L. (Ericaceae)

E. nigrum L.; mármorka; vietoare. Cp, Ch. Tözeglápban, ritka: Ct (Fl. VII, 140).

EPILOBIUM L. (Onagraceae) incl. *Chamaenerion* = *Chamerion*

E. angustifolium L. = *Chamaenerion* (*Chamerion*) *angustifolium* (L.) Holub. ! erdei deréce; zburătoare. Cp, H. Erdőirtásokban, hegyvidéken tömeges (Be, Bl, Ct, D, P, Gym), másutt

szórványos (Kk, Mó, Nd, Nk), ritkán kiskertekben is megtűrt (E). Nd-on is sok van a Vágotton, Irtoványon, számontartják, név nélkül. **Nt.** *fűzike* (Gym).

E. collinum CG., Gmel., dombi fűzike. Eua, H. A terület határáról jelezték: Gym (Nyárády 1941), Hója-gerinc (CLA. Prodan 1937).

E. dodonaei Vill. = *Chamaenerion palustre* auct. = *Chamerion dodonaei* (Vill.) Holub; vízparti fűzike. Eua, H. Hordalékon, patakok mentén, ritka: Bh (Fl. V, 514).

E. hirsutum L. ! borzas fűzike; pufuliță. Eua, Afr, H. Mocsaras helyeken, hordalékon közönséges.

E. montanum L. ! erdei fűzike. Eua, H. Patakok mentén, irtásokban közönséges.

E. obscurum Schreb.; sötétzöld fűzike. Eua – Med, H. Nedves erdőkben, irtásokban, ritka: Kb (Nyárády 1941, Fl. V, 498).

E. palustre L. – mocsári fűzike. Cp, H. Tözeglápokban, savanyú talajú mocsaras réteken gyakori.

E. parviflorum Schreb.; kisvirágú fűzike. Eua–Med (Kozm), H. Vizek mentén, irtásokban közönséges: Kb (f. *umbrosum* Hauskn. – Fl. V, 482).

E. tetragonum L. ssp. *tetragonum* = *E. adnatum* Gris.; négyélű fűzike. Eua, Afr, H. Nádas mentén (Fl. V, 491).

EPIPACTIS Zinn. (Orchidaceae)

E. atrorubens (Hoffm.) Schult. – *E. atropurpurea* Rafin., *E. rubiginosa* (Cr.) Koch; vörösbarna nőszőfű, mlăștiniță. Eua–Med, H. Erdőkben szórványos: Mf, Szászlóna.

E. helleborine (L.) Cr. = *E. latifolia* (L.) All. = *Helleborine latifolia* (L.) Druce; széleslevelű nőszőfű. Eua–Med, H–G. Erdőkben szórványos: Gyv, It, Nk.

E. palustris (L.) Cr.; mocsári nőszőfű. Eua–Med, H. Mocsaras réteken szórványos: Mf, Ml.

EPIPHYLLUM l. *Zygocactus*

EQUISETUM L. (Equisetaceae)

Nt. *csikófarok* (B, Bh, Gyv, It, Kk, Kp, Kszt–Zt, Mb, Mk, Nd, Nk, Np, Tl, V, Szászfenes, Szászlóna), *csikófarok* (J, K, Kf, Mó, Ny, Sz, Zs), *csikófarok* (E, Gy, Gym, Mé, Szu, T, V) | *macskafarok* (Bh, Mv). Tavasz spórás hajtása: *hunyor* (Kszt–Zt) || *Ro. cǎda cǎlului*. **Nr.** A szarvasmarha nem szívesen eszi, ezért a csikófarkas szénát nem tartják jónak. – Teáját használják vesebetegségek ellen, vizelet-hajtónak (A, Gy, Kf, Kk, Mb, Nk). – V-n egy embermagasságú fajt (*E. telmateja* ?) ismernek, azt használják teának. – Gyv-en fűrdőnek használták, de hogy mire, arra nem emlékeznek. – Tavasz szárával dörzsölték az arcukat, hogy ne legyenek szeplősök: „*Fecskét látok, | szeplőt hányok*” – mondták ilyenkor (Kszt–Zt). – A népi terminológia nem különbözteti el a fajokat.

E. arvense L. ! mezei zsurló; barba ursului. Kozm G(H), Ártéri szántókon, mezofil gyepekben, suvadásos, omlásos helyeken közönséges gyom.

E. hiemale L.; téli zsurló; pipirig de munte. Eua, H. Nedves, árnyékos helyeken, szórványos.

E. palustre L. ! mocsári zsurló; barba ursului de bahne. Cp, H. Vizenyős, mocsaras helyeken közönséges, néhol tömeges: Bh, Kf, S (Csűrös).

E. sylvaticum L.; erdei zsurló; ruşinea ursului. Cp, H. Tözegesekben, forrásos helyeken, szórványos: C $\dagger$, Bl, P (Fl. I, 48).

E. telmateja Ehrh. ! = *E. maximum* Lam.; óriás zsurló; coada calului, pãrul porcului. Kozm, H. Patakok mentén, hűvös erdőszéleken, szórványosan: Bl, Ct, C $\dagger$, D, Fi, Gy, Kk, Mk, P, Sz, V.

ERAGROSTIS Host. (Poaceae)

E. pilosa (L.) P.B.; szőrös tőtippán. Kozm, Th. Utak mentén: Kk (Fl. XII, 348).

E. poaeoides (*poioides* ?) P.B. = *E. minor* Host; kisebb tőtippán. Cp, Th. Vasúti töltések, utak mentén gyakori gyomnövény.

ERECHTITES Raf. (Asteraceae)

E. hieraciifolia (L.) Rafin ex DC.; amerikai keresztlapu. Am, Th. Szórványos, inkább a terület keleti részén: C, E, Mi, Kb (Fl. IX, 503).

ERIGERON L. (Asteraceae) incl. *Stenactis*

E. acris L. ! = *E. acer* L.; bóbitás küllőrojt; bunghisor. Cp, Th–H. Ruderális helyeken, szórványos: Mi (var. *acris* – Fl. IX, 216).

E. annuus (L.) Pers. = *Stenactis annua* (L.) Nees, fehér seprence. Az ssp. *annuus* és az ssp. *strigosus* (Mühlb.) Wagen. = *S. ramosa* (Walter) Britton. E – Am, Th. Bokros helyeken és irtásokban gyakori, inkább az ssp. *strigosus*: C, Ct, E, Gym, Kf, Mó, Sz.

E. canadensis L. ! betyárkóró; bättriniş. E – Am, Th. Szántókon, omlásos, erodált oldalakon, szórványos, de néhol tömeges (Nk – bányakitermelés hányóin).

ERIOFHORUM L. (Cyperaceae)

E. angustifolium Honckey! keskenylevelű gyapjúsás; bumbăcariţă. Cp (és D–Afr), H. Mocsaras, forrásos helyeken szórványos: It.

E. latifolium Hoppe ! széleslevelű gyapjúsás; bumbăcariţă. Cp, H. Forrásos, mocsaras réteken gyakori, néhol tömeges (Be, Mó). Az alábbi népi nevek erre a fajra vonatkoznak, de a népi növényismeret az egyes fajokat nem különíti el. **Nt.** *bojtosvirág* (Szu) | *bojtvirág* (Tl) | *gyapotvirág* (Mv) | *kecskeszakál* (Gyv, It, Mó, Nd, Nk), *keskeszakál* (Gym) | *sásvirág* (Mv) | *sejembajt* (Sz, Zs), *sejembajt* (Kp), *sejembajt* (Mk) | *(sejémvirág)* | (Gym) | *zsidószakál* (Kk) || *Ro. ciucur* (St) | *bárba căprui* (Bi, Gym) | *járba d'e*

apă (C) | *lina cucului* (Fi). **Nr.** Vázába teszik, egész évben megőrzik, megszáritva.

E. vaginatum L.; gyepes gyapjúsás. Cp, H. Tözeglápokban: C $\dagger$, Fi.

ERODIUM L'Hérit. (Geraniaceae)

E. cicutarium (L.) L'Hérit! bürök gémorri; pliscul cocorului. Kozm, Th–TH. Művelt területeken, utak mentén közönséges.

EROPHILA DC. (Brassicaceae)

E. verna (L.) Chevall. ! = *Draba verna* L.; tavaszi daravirág; flămînzică. Eua–Cp, Th. Gyepekben, művelt és ruderális területeken kora tavasszal szórványos, néhol tömeges; – var. *stenocarpa* (Jord.) Nyár.: Ct. (Fl. III, 375).

ERUCASTRUM (DC.) C. Presl (Brassicaceae)

E. nasturtiifolium (Poir.) O.E. Schulz; nyurgaszál. Kz–Eu–Med, Th–TH. Az E környéki gipszeken gyakori, néhol tömeges, itt bizonyára több más, sajátos növénygel (*Gypsophila fastigiata*, *Echinops ritro*, *Crepis neglecta* stb.) relikváris faj: E, It, Gyv, J, N, Gălăşeni.

ERYNGIUM L. (Apiaceae)

E. campestre L. ! mezei iringó; rostogol. E – Eu – Pont – Kont, H. Leromlott legelőkön, utak mentén közönséges. **Nt.** *bokrostüvis* (It) | *ördögbockor* (B, Va, Zs) | *lapis samártüvis* (Kk) | *samártüvis* (Gyv, It, Kf, Mb, Mé, Mó, Nd, Ny, V) | *tüvis* (Gy), *tövis* (T) || *Ro. sca şi rusăsc* (Be). **Nr.** Termőágat díszítettek belőle: (ezüst)diót szűrtak a tuskéjébe, felakasztották a gerendára (It, Mb, Zs). – *Tüvis-bokrot* tettek a kapura, ha megellett a tehén, hogy ne vigye el a boszorkány a tejét (Mb).

E. planum L. ! kék iringó; spin vînăt. Eua–Kont–Pont, H. Leromlott legelőkön, utak mentén, helyenként gyakori: Bh, It, Kd, Mb, Mi, Zs, Pányiki-szoros, Jt, a Kalota mentén Kszt–Zt-ig. **Nt.** *kék iringó* (Mb) | *kéksamártüvis* (Kk, Kp), *kíksamártüvis* (Jt, Nd) | *kéktüvis* (Sz, Tl), *kíktüvis* (Nk, T, Zs) | *samártüvis* (Gy, Gyv, Kf, Mó, Ny, Tl, V, Va), *samártüvis* (T) | *samárköhögési tüvis* (B) | *tüvisvirág* (Mf) || *Ro. scáj mñeri* (N) | *scaj d'e spãri i át* (B) | *spin d'e túsă* (Gyv) | *st'in tãrcăt* (Be). **Nr.** A virágzatot vagy a herbát főzik meg teának, édesítik; köptető; köhögés, samárköhögés kezelésére használják, esetleg samártejgel (általános az egész területen). – Szétmorzsolt, széttört virágját kék pokolvarra használják. – Hamuját gyerekek fertőző ekcémájára hintették (Be). – Füstölték vele a csecsemőt, amikor álmában felsírt (Zs). Vö. Kovács 1976; Kóczián et al. 1977.

E. x kalotaszegense Papp et Ujv. = *E. campestre* x *E. planum*, kalotaszegi iringó; Pányiki-szoros (Scripta Mus. Trans. 1944, 8; Fl. VI, 347).

ERYSIMUM L. (Brassicaceae) incl. *Cheiranthus*

***E. cheiri** (L.) Cr. ! = *Cheiranthus cheiri* L.; sárga viola; micšunele ruginite. Eua-r Med, TH-H. Gyakori kerti dísznövény a világossárgától (*luetea*) a vörösestartka (*variegatiflora*) virágú fajtákon keresztül a feketés árnyalatú virágokig (*nigroviolacea*). **Nt.** *éjszakai-vijola* (T) | *patkonca viola* termése van (F, Gym, MI, Nk) | *sárga-csúsvijola* (K) | *sárgavijola* (B, Gym, Gyv, It, Jt, Kf, Kk, Kszt-Zt, Mk, Ny, Kvár) | *színesvijola* (Gym, Gyv) | *tejesvijola* (F, Gym, MI) | *télivijola* (Kb, Mf, Szu) | *vijola* (Gym, Mé, V) || *Ro. sárgovijolo* (Gyv) | *viólóle* (Gym) | *viólóla gálbená* (Sz). – Elterjedésére nézve l. Szabó-Péntek 1980. – 2. térvázlat.

E. odoratum Ehrh. s. str. ! = *E. pannonicum* Cr.; magyar repcsény. Kz-Eu-Balk-Med, Th-TH. Száraz, füves helyeken, bokrosokban (D, Mé, Kf, Zs – Fl. III, 169; Gym – Csűrös, de másutt is) gyakori.

E. repandum Höjer in L.; vetési repcsény; bárbušaore. Eua-Med, Th. Művelt területeken, ritka gyomnövény: Sz, Gorbó (Fl. III, 155).

ERYTHRAEA Borkh. l. *Centaurium* L.

ERYTHRONIUM L. (Liliaceae)

E. dens-canis L.! kakasmandikó; cocoșei, maseaua ciutei. Eu (Med-Balk), G. Lomb-erdőkben közönséges és gyakran tömeges koratavaszi virág. **Nt.** *kakasmandikó* (Bh, Mf, Tl, Szászfenes, Kvár), *kokasmandikó* (Nm; B, Gym, Kszt-Zt, Mb, Ny, Va), *kokasmandikó u* (K, Sz, Zs), *kokasmandrikó* (Kk, Nk) | *kokasbandikó* (Kf, Mv) || *Ro. cicibótá* (B, Bi, C, Ct, Dr, Kk, N, P, Sd, St, Va) | *ciobotája* (C). **Nr.** Virágvasárnapi *kokasmandrikót* főztek meg, azt töltötték az állatba, hogy meginduljon a vizelete (Nk). – Bh történeti helynévanyagában előfordul névadó elemként. Vö. Péntek-Szabó 1980. 147.

EUONYMUS L. (Celastraceae)

E. europaea L.! csíkos kecskerágó; salbá moale, voniceriu. Eu, Ms. Bokrosokban, élő-sövényekben közönséges. **Nt.** *gyöngyfa* (Szu) | *kecskerágó* (Bh, Tym, Mf, Tl, Va, Zs, Szászfenes), *kecskerágóu* (J, K, Kf, Kszt-Zt, Mv, Ny) | *kutyafa* (B, Gy, Mó, Nd, Nk) || *Ro. lémmu cínéluj* (A, B, Ct, P, St). **Nr.** Az ágából seprűt készítenek, hársfahajjal kötik össze. – A hajával kenderfonalat sárgítanak (Nk). – A kergéből korbácsot fonnak (Ct). Terméséből gyöngyöt fűznek a gyerekek. – It helynévanyagában helynévadó elem. Vö. Péntek-Szabó 1980. 147.

***E. radicans** Sieb. Ch-N, Japán. Ritka, termesztett: Bh.

E. verrucosa Scop.! bibircses kecskerágó; salbá ríioasá. Eua-Med, Ms. Napsütötte bok-

rosokban, gyakori (Gyv, Kk; Kszt-Zt-Bogdana-Csűrös). **Nt.** *kecskerágó* (Kp, Mé, V), *kecskerágóu* (Gy, Gyv, K, Mk) || *Ro. cercéji mütii* (Mi) | *lemn cínésc* (C) | *lémmu cínéluj* (Dr, N). **Nr.** Terméséből gyöngyöt fűznek a gyerekek. – A népi terminológia nem különíti el a két fajt, de a közöttük lévő minőségi különbségekre többnyire felfigyelnek.

EUPATORIUM L. (Asteraceae)

E. cannabinum L.! sédkender, pakóca; cínepa codrului. Eua, H. Irtásterületeken gyakori (Gy – Fl. IV, 168, de másutt is!).

EUPHORBIA

Kutyatej; laptele cínelui, alior. **Nt.** *cinedógnija* (K) | *kutyaté* (B, It, Kd, Kf, Kk, Kszt Zt, Mb, Mé, Mó, Mv, Nd, Nk, Sz, Tl, Va, Zs, Szászlóna), *kutyatej* (Bh, J, Mf, Szu) | *pulá drákuluj* (Kp) || *Ro. lápt'e cínésc* (Mi, Sd) | *lápt'ele cínéluj* (B, Be, Bi, D, P, St). – Az utóbbi években eltűnt a *nátriumos* műtrágyától. (St). **Nr.** Tejoltónak használták ? | (P). – Pirosítónak használták: az arc megduzzadt, kipirosodott tőle (Be, It). Megfertőzte a gyerekek nemi szervét (Be) – Levével kenték a *sümölcsöt* (Kk). – Egerek pusztítására használják: virágját szétmorzsolják, puliszkába teszik, és az elpusztítja az egeret (Kk).

E. amygdaloides L. ! erdei kutyatej; alior. Pont-Eu, Ch. Erdőkben közönséges. **Nt.** *kutyatej* (Nk), *kutyaté* (T).

E. angulata Jacq.; szegletes kutyatej; laptele cínelui. Pont-Med, H-G. A terület határán az erdőben bőven van (Szászfenes).

E. cyparissias L.! farkaskutyatej; alior. Eua, H-G. Leromlott legelőkön, ruderális helyeken közönséges. **Nt.** *kutyaté* (Gyv, Kf, Nk, T, V), *kutyatej* (Sz), *kutyatéj* (Szászfenes: Györffy 1935) || *Ro. lápt'ele cínelui* (Dr). **Nr.** Szeplő ellen használta az adatközlő: a vele való boro-gatástól az arca eldagadt, később lehámlott (Gyv). – Szépitőszernak használják a nők, kenik vele az arcukat (Dr). – Eldagadt tőle a fiúcskák himvesszője (Nk).

E. epithymoides L. = *E. polychroma* Kerner, színeváltó kutyatej. DK-Eu (Pan-Balk), H. Napsütötte, meleg erdőben, szórványosan: Sz, Gyv-M, It.

E. esula L.; sárkutyatej. Eua, H. Napsütötte oldalakon; ritka: Bh – Bartha malma (Czucza).

E. exigua L.; apró kutyatej. Med (Eu), Th. Meszes, márgás szántókon, vázталajokon gyakori: Bh (Tekintő – Czucza), Gyv, Nk.

E. falcata L.; sarlós kutyatej. Kz-Eu-Med, Th. Művelt területekén, utak mentén gyakori.

E. helioscopia L.! napraforgó-kutyatej; laptele cínelui. Eua-Med, Th. Házak környékén, szántókon közönséges. **Nt.** *Ro. lápt'ele cínéluj sálbát'ic* (Bl).

***E. marginata** Pursh, jégvirág. E–Am, Th. Díszvirág, szórványosan árokparton is: Kb, Kp. **Nt.** *angyalvirág* (Kp) | *fátyolvirág* (Va) | *jégvirág* (T). – Va-ra Hídalmásról került.

E. platyphyllos L. ! nagylevelű kutyatej; laptele cünelui. Eu–Med, Th. Árkok mentén, kiskertekben, szántóföldön közönséges; ssp. *platyphyllos*: Mé, Ny.

E. salicifolia Host.; fűzfalevelű kutyatej; alior. Pont–Med, H. Kapus mentén szórványosan: Nk (az ülepítők körül).

E. seguieriana Neck. = *E. gerardiana* Jacq.; pusztai kutyatej; laptele cucului. Eua, H. Napsütötte domboldalakon, a területen ritka: F, Zs,

E. villosa W. et K.; bozontos kutyatej. Eua, H. Nedves réteken, ritka: Mi (Fl. II, 310).

E. virgata W. et K.! vesszős kutyatej, laptele cucului. Eua (Eu–Balk–Kis–Ázsia),

H. Napos, száraz lejtőkön, szórványosan: Bh (Tekintő – Czuczsa), Gyv, Nk (Gyerőfi-szök-tető).

Euphorbia-hibridek: *E. paradoxa* (Schur) Podp. = *E. esula* x *E. salicifolia*: Gorbó – Fl. II, 360).

EUPHRASIA L. (Scrophulariaceae)

E. rostkoviana Hayne! orvosi szemvidító; silur. Eu, Th. Gyepekben gyakori felparazita (Ct, Ct, Gyv, Fi, Kf, de másutt is).

E. stricta Host. = *E. ericetorum* Jord. = *E. tatarica* sensu Wetst. p.p. és *E. pumila* Kern. = *E. brevipila* Burn.; közönséges szemvidító; silur. Eu, Th. Gyepekben, legelőkön közönséges és tömeges felparazita.

EVONYMUS l. *Euonymus*

F

FAGOPYRUM Mill. (Polygonaceae) excl. *Fallopia*

***F. esculentum** Moench. ! = *F. sagittatum* Gilib. = *F. vulgare* Nees; közönséges pohánka; hriščă. Ázsia, Európában adv., Th. A területen egykor természetették. **Nt.** *hajdina* (T) || *Ro. hólbură* (St).

***F. tataricum** (L.) Gaertn., tatár pohánka; hriščă tătărească. Kz–Ázsia, Th. Mint az előbbi! A terület déli határa közeléből szántóföldi gromként jelenék (Fl. I, 474).

FAGUS L. (Fagaceae)

F. sylvatica L. ! bükkfa; fag. Eu, Mg. Egykor a terület fő erdőalkotó fája (vö. Péntek–Szabó 1980. 138), ma inkább csak maradványerdők (B, Bh, J, Mb, Mó, Sz, Kf), ill. nagy erdők (Ct, Ksz–Zt, Ny, P), vegyeserdők vannak. A D környéki fennsík völgyeiben bükkös maradványcserjések. Társulásalkotó (*Abieto-Fagetum*, *Dentario-Fagetum*; *Carpino-Fagetum*). **Nt.** *bükk(fa)*, (*bikfa*) || *Ro. fag*. Termése: *bükkmakk* | *zsír* (Gym) | *bükkfészir* (Gy) || *Ro. jir*. **Nr.** A bükkfaerdőket (általában) tűzifának tarolták le. Építőanyagként ritkán használatos. – Különféle szerszámokat, szekéralkatrészeket, esztovátát, szuszéket készítettek belőle. Kf-n kazetták készítéséhez használták, vázákat is esztergáltak belőle. – A makkját szedték a disznónak, makkoltattak is az erdőn, bár azt tartották róla, hogy az embernek fejfájást okoz, és a disznót is elszédíti. Étolajat is készítettek belőle: megpergelték, megőrölték, malomban kpréselték. Soványan eresztett: 2–3 fa alól szedtek össze egy fél zsák makkot, ebből 1–2 l olaj lett. Étkezésre, palacsintasü-

téshez használták (Kk). – Tavasszal a levelét ették a gyerekek (P). – A bükkfaszén hasmenésre használatos (Ksz–Zt, Mk). Vö. Kóczyán et al. 1977. – A zöld bükkág májusfának is használatos, némely falvakban templomdíszítésre konfirmáláskor. – Ismert a bükkfavirics: tavasszal megcsapolták a fát, kifűrták, bürökkel kiszívták a nedvét. Leveléről ették a *babót* (*Mikiola fagii* okozta gubacs). – Rendkívül gyakori helynévadó elem. Az egyik falunak is névadója: *Magyarbikal* (első előfordulása 1249-ből: *Terra Bekaly*), r. *Bicalat*. Vö. Péntek–Szabó 1980. 138.

FALCARIA Fabr. (Apiaceae)

F. sioides (Wib.) Aschers. ! = *F. vulgaris* Bernh. = *F. rioini* Host.; sarlófű; dornic. Eua, TH. Márgás napsütötte szántókon, mezsgyékben szórványos: Kf.

FALLOPIA Adans. (Polygonaceae)

F. convolvulus (L.) A. Löve ! = *Polygonum convolvulus* (L.) H. Gross. = *Bilderdykia convolvulus* (L.) Dum. = *Fagopyrum convolvulus* L.; szulákpohánka; hriščă urcătoare. Cp, Th. Művelt területeken közönséges, néha tömeges. **Nt.** *győtén* (T, Va), *győtéjny* (Mó), *győtiny* (Kf, Nd, Nk), *győtín* (Kk) || *Ro. hirgán* (P) | *úră* (Be, P).

F. dumetorum (L.) Holub – *Bilderdykia dumetorum* (L.) Dum.; sövénypohánka; hriščă deasă. Eua–Cp, Th. Kb, Gy.

FERULAGO Koch (Apiaceae)

F. sylvatica (Bess.) Rchb.! mézgabürök; mărar pásăesc. (D–Eu) Pont–Med, H. Irtás-

réteken szórványos, helyenként gyakori vagy tömeges: Ct, Gyv, N, S, a területen máshol is.

FESTUCA L. (Poaceae). **Nt.** *fű* || *Ro. járbá*.

F. arundinacea Schreb. ssp. et var. *arundinacea*; nádképi csenkesz. Eua–Med, H. Nedves réteken közönséges.

F. cinerea Vill. = *F. pallens* Host. = *F. glauca* Lam. = *F. ovina* agg.; deres csenkesz; páiuş. Eua–Med, H. A területen csak az ssp. *pallens* (Host) Stohr., gipszsziklákon, helyenként, ritka: Gyv, E–J, Zs.

F. gigantea (L.) Vill.; óriás csenkesz. Eua, H. Tápanyagdús erdei és öntéstalajokon. Nem ritka.

F. heterophylla Lam.; felemáslevelű csenkesz. Eu, H. Gyertyános tölgyesekben gyakori, fáciesalkotó: Gyv, C, T.

F. pratensis Huds. ! réti csenkesz; páiuş de livadă. Eua, H. Közönséges és tömeges réti fű. Társulásalkotó.

F. pseudovina (Hackel ex Wiesb. Nym.) ! = *F. valesiaca* ssp. *pseudovina* (Hackel) Simk.; sovány csenkesz; páiuşcă. Kont–Eua, H. Napos, füves oldalakon elterjedt és közönséges. Nyárády E. Gyula (1941) értelmezése szerint, melyet mi is követünk, jórészt ebbe a fajba sorolhatók a száraz juhlegelőknél használt területek csenkeszpopulációi. – Var. *pseudovina* f. *hirtiflora* (Borb.) Nyár.: P (Fl. XII, 545).

F. rubra L.; vörös csenkesz; páiuş roşu. Cp, H. A soványtippannal együtt a leggyakoribb fűfaj a területen (zonális, szubklímáns társulások, *Agrostis tenuisszal* és *F. rubrával*: *Festuco rubra* – *Agrostetum tenuis*, *Festucetum rubrae montanum*); – ssp. *rubra* var. *juncea* (Hack.) K. Richt., közönséges: Ct, Gorbó, Mi, S (laza bokrú, rizómás); – ssp. *commutata* Gaud = *F. fallax* auct., sűrű bokrú: Be, Bl, Ct, D; – ssp. *multiflora* (Hoffm.) Jirasek = *F. diffusa* Dum., erdőszéleken, irtásréteken, szórványos: Kb, Hója.

F. rupicola Heuff. = *F. stricta* ssp. *sulcata* (Hackel) Patz = *F. sulcata* (Hackel) Nym.; barázdás csenkesz; páiuş brăzdat. Eua – Kont, H. Napos lejtőkön, mezsgyékben közönséges, típusos alakban és átmenetek a *F. valesiaca* felé. Társulásalkotó (*Festucetum rupicolae (sulcatae)*), a szárazgyepek jellemző faja (*Festucetalia*).

F. valesiaca Schleich.; valliszi csenkesz. Kont–Eua, H. Napégette, füves lejtőkön típusos alakok és átmenetek a *F. pseudovina* felé.

FICAMA I. *Ranunculus*

FICUS L. (Moraceae)

***F. carica** L. ! fügefá; smochin. Med–Ázsiai, Ms. Dísznövény, szórványos. **Nt.** *fügefá* (Mf, Ml). Termése: *füge* (B, P, It, J, Mó, Sz, T, V) || *Ro. smochin, smochină*. Ml-n 1910 előtt volt, két cseberbe ültetve. Mf-re Kvárról került. Sd-on van, nem tudják a nevét.

***F. elastica** Roxb. ! szobafikus, „gumifa”: ficus. K-India és Maláj-szigetek, Ms. Cseberben nevelt dísznövény. **Nt.** *fikusz* (Jt, Kb, Szu).

FILAGO L. (Asteraceae)

F. arvensis L. ! gyapjas penészvirág; flocoşele. Eu–Med, Th. Sovány legelőkön, szórványos: C, Sp.

F. montana L.; hegyi penészvirág. Eua, Th. Sovány legelőkön, szórványos: Gy (Fl. IX, 244).

F. vulgaris Lam. ! = *F. germanica* L.; német penészvirág; firicică. Eu–Med, Th. Sovány legelőkön, szórványos: Kb (Fl. IX, 240).

FILIPENDULA L. (Rosaceae)

F. ulmaria (L.) ! közönséges legyezőfü; creţuşcă. Eua, H. Hegylábi nedves réteken, patakok mentén gyakori: Kf–S, Gyv–P (Nyárády A. mts. 1966); – ssp. *dundata* (J. K. Presl.) Hayek (var. *ulmaria* f. *glaberrima* Beck.): D; – ssp. *ulmaria* = ssp. *nivea* (Wallr.) Hayek = var. *discolor* Koch p.p.: Gyv – Vizes-völgy. **Nt.** *Ro. buruianá vîn-tóásă* (Bl).

F. vulgaris Mch. ! = *F. hexapetala* Gilib.; koloncos legyezőfü; aglică. Eua, H. Gyepes területen közönséges, néhol tömeges. **Nt.** *bárányvirág* (Va) || *Ro. coada mhelului* (St) | *mericeáya* (Be) | *mericica* (Be). **Nr.** Ették a gyökerének a levét (Be).

FOENICULUM

***F. vulgare** Mill. ! édeskömény; molură. Med, TH. **Nt.** *fénák* (Kf). A mezőgazdasági szövetkezetek foglalkoztak a termesztésével (Kf); innen kiskertekbe is bekerült.

FORSYTHIA Vahl. (Oleaceae)

***F. intermedia** Zabel. = *F. suspensa* x *F. viridissima*. Kína, Ms. Kerti díszbokr, koratavaszi virágaiért kedvelik, de nem gyakori. **Nt.** *aranyeső* (T, V) | *májusfa* (Mé) | *márcijus* (Sz) | *sárgaborostyán* (J).

FRAGARIA

Nt. *eper* (B, Gy, It, J, Kb, Tl, V), *epër* (Bh, Gym, Jt, Mb, Mk, Mv, Szu) | *földieper* (Mé, Ml, Sz, Szu, V, Zs), *földiepër* (K, Kd, Kf, Kk, Kszt–Zt) || *Ro. frag, fragi* (Bi) | *pomniță* (Mi, N, Sd). **Nr.** Az eper gyökeréből készült főzettel mosakodnak szeplő ellen (It). Vö. Kovács 1976. – Az *epër*, *eprës* kötények darázsolásán előforduló újabb motívum. Vö. Péntek 1979. – Gyakori helynévadó elem. Vö. Péntek–Szabó 1980. 146.

***F. ananassa** Duchesne! = *F. grandiflora* Ehrh. = *F. chiloensis* x *F. virginiana*; földieper; *căpşuni*. Ny–Eu (Nyugat-Európában keletkezett hibrid eredetű, ma kozmopolita termesztett gyümölcs), H. Kiskertekben közönséges. **Nt.** *epër* (Bh, Mó, Nk, Ny) | *házi*

eper (It) | *kapsonyeper* (Gyv) | *kerti eper* (B, Kp, Nd, T, Va) | *ótott eper* (Bh, Bt, J, Nd, Zs) | *szamóca* (Bh, Mf, Mk) || *Ro. cãpsún* (Bi, Dr, Fi, Sd, St) | *pomniță d'e grãd'inã* (Mi) | *pomnițe altojite* (N).

F. moschata Duch. = *F. elatior* Ehrh.; kerti szamóca; cãpsuni. Eu, H. Egykor termesztésben volt, ma kivadult poliploid.

F. vesca L. ! erdei szamóca; fragi de pãdure. Eua–Med, H, Erdőszeleken, irtásokban közönséges. **Nt.** *csúcsos eper* (Va) | *erdei eper* (Bt, Gy, J, Nk), *erdeji epër* (Mk) | *lányeper* (Mé), *lejányeper* (Mf, Nd, Tl, Sz), *lejányeper* (It, T), *lejányeper* (V), *lejányepër* (Gyv, Kb, Mó, Nk, Szu), *lejányeper* (Kk, Kp), *lejányeper* (Zs), *lejányepër* (Jt, Kf, Mb) | *kerek eper* (Va), *kerek epër* (Bh, K) | *pumi epër* (Ny) || *Ro. cãpsún* (C, Gym) | *pomiță* (B, Be, Bi, Bl, Cț, D, P, Sz), *pomniță* (A, N), *pomițe* (Fi, Kk, Sz) | *pomniță d'e pãdure* (Mi, Sd). **Nr.** Fűszálra fűzik, amikor szedik (Fi). – Gyökerének teáját vérszegénység ellen használják. Vö. Kóczián et al. 1977.

F. viridis Duch. ! = *F. collina* Ehrh.; csatogó szamóca; fragi de cîmp. Eua, H. Napos domboldalokon, gyepekben közönséges. **Nt.** *dúceper* (It), *dúcepër* (Bh, It, Kd, Kf, Mb, Mk, Ny, Zs) ! *dúci epër* (K, Kszt–Zt) | *fijueper* (Bt, It, Jt, Kk, Kp, Mf, Nd, Sz, T, Tl, V), *fijuepër* (Gyv, Jt, Mó, Nk, Szu) | *fúeper* (B, Gy, Kk, Mé) | *fíji eper* (Kb) | *képsuny* (Gym) || *Ro. cãpsún* (A, B, Bl, Cț, D, N, P, St, Sz), *cãpsún* (Bi, D, Kk, N) | *frãgútã* (Gym, Mi) | *pomițe* (Fi), *pomnițe* (Dr) | *pomniță d'e cîmp* (C, Sd).

FRANGULA Mill. (Rhamnaceae)

F. alnus Mill. ! = *Rhamnus frangula* L.; kutyabenge; crușin. Eua, Ms. Patak menti erdőkben, zizenyős réteken, mocsaras helyen: Kf – Ordományos. **Nt.** *bãrkocașa* (Nd) | *kutyafa* (Gyv, Nk) || *Ro. sînjer* (Mi).

FRAXINUS

Nt. *büdös kőrösfá* (Kszt–Zt, Mk, Mv) | *erdeji kőrösfá* (Kszt–Zt).

F. excelsior L. ! magas kőris; frasin. Eua, Mg. Sziklaerdőkben, élősövényekben, kerítésekben gyakori. **Nt.** *kőrösfá* (Gy, Kb, Mé, Ml, Szu, V), *kőrösfá* (Mb), *kőrösfá* (B, Bh, It, Kd, Kf, Kk, Kp, Kszt–Zt, Mf, Mk, Mó, Mv, Nd, Ny, Sz, T, Va), *kőürösfá* (K); *fehér kőris* (az adatközlő csak hallott róla: Szu) || *Ro. frásîn, frácsîn*. **Nr.** Kemény, erős, szerszámfának nagyon alkalmas, drága fának tartják. Készítenek belőle szekérralkatrészeket (szekér-

rudat, kerékagyat, tengelyt), szerszámnyelet, favillát; bútornak is jó, de nehéz fényezni. – Kőrösfá-hamulúggal kezelik a rühös juhot. Vö. Ifj. Kós 1947. 20. – Helynévadó elemként is kétségtelenül előfordul, bár a *Körös* víznevtől nem választható el minden esetben megnyugtatóan. Vö. Péntek–Szabó 1980. 139.

FRITILLARIA L. (Liliaceae)

***F. imperialis** L. ! császárkorona; lealea pestriță. Ny-Himalája és Afganisztán (Konstantinápolyból 1575-ben került először Bécsbe), G. Kiskertekben, ritka: Szu (var. *imperialis*, kellemetlen szagú). **Nt.** *császárkorona* (Ny) | *kativirág* (Kb).

F. montana Hoppe = *F. tenella* auct.; nápic kockásliliom; lealea pestriță. Pont-illir, G. Gyepekben, irtásréteken szórványos. **Nt.** *hízóka* (Tl) | *vadharangvirág* (Kszt–Zt) || *Ro. cojocu cuculu i* (Mi). – Mi-n a *Ritu babii, la Vorjoaia* nevű határrezeken nő.

FUCHSIA L. (Onagraceae)

***F. hybrida** Voss != *F. magellanica* x *F. fulgens* = *F. speciosa* hort. D-Am fajokból kialakított hibridfajták, H. Gyakori cserepes dísznövények, igen nagy formagazdagságban (E, Kk, Mf, Nk!). **Nt.** *csüngő fukszija* (Gym), *csüngő fukszija* (J) | *csüngős fukszija* (Gyv, Kf, Kp, Nd, Sz), *csüngős fukszija* (Jt) | *fukszija* (B, E, Gyv, Kb, Kk, Mé, Mf, Nd, Nk, Ny, T, Va), *fukszija* (It, Kszt–Zt, Mk, Ml, Mó, Mv, V, Zs), *fukszi* (Szu) || *Ro. clocoțagă* (Cț) | *clocoțal* (Be) | *clocoțaj* (Bi, D) | *fucsije* (B, C, Dr, Kk, N, Sd, Sz), *focsije* (P, St) | *focsije cu clocoțaj* (P) | *fúcsije cu clopot* (Gym) | *fúcsije plîngătore* (Sd) | *mușcată cu ciucălaje* (Ș) | *mușcată cu clopoțaj* (Mi). **Nr.** – Sok volt körülötte a rovar, ezért nem szerették (Kszt–Zt). – Levelét dísznek teszik tortára (Ny). – Nyersen sebre teszik a levelét (P).

FUMARIA L. (Papaveraceae)

F. rostellata Knaf.; csörös füstike; fumaritã. Kz–Eu – Pont – Balk, Th. Szórványosan előforduló gyomnövény: Kb (CLA. Szabó 1969), Szászlóna (CLA. Pázmány 1968).

F. schleicheri Soyer-Willemet; Schleicherfüstike; fumaritã. Kz–Eu – Pont–Med, Th. Gyomnövény, gyakori: Bh – Bodon és Bartha malma (Czucz), Kb (CLA. Pázmány 1971), Nádáşel (Fl. III, 101), Szászlóna (CLA. Nyárády A. 1969).

F. vaillantii Loisl.; szürke füstike; fumaritã. Eua, Th. Szórványosan előforduló gyomnövény: Nádáşel (Fl. III, 100).

G

GAGEA Salisb. (Liliaceae)

G. arvensis (Pers.) Dumort.; mezei tyúktarék; scinteuță. Kz–Bu–Med, G. Réteken, művelt területeken, ritka: Kb (Fl. XI, 179).

G. lutea (L.) Ker.–Gawl. ! sárga tyúktarék; laptele pasárei. Eua, G. Lomberdőkben közönséges, helyenként tömeges koratavaszi virág. **Nt.** tyúkvirág (Sz) | vadcsillagvirág (K).

GAILLARDIA Fougereux (Asteraceae)

***G. aristata** Pursh! sárga kokárdavirág; fluterei. E–Am, Th. Termesztett dísznövény, ritka: Ny.

GALANTHUS L. (Amaryllidaceae)

G. nivalis L. ! hóvirág; ghiocel. Ec–Med, G. Gyakori, koratavaszi erdei (gyepekben erdőirtást tanúsító) hagymás növény. Termesztett is kiskertekben. **Nt.** hazuga (Györgyfalva: Györffy 1935) | hóvirág (B, Bh, Gy, Gym, Gyv, It, J, Kk, Kp, Mé, Mf, Mk, Mó, Nd, Szu, T, Tl, V, Va; Szászfenes), hóvirág (Jt, K, Kf, Kszt–Zt, Mv, Ny, Sz) | klokocel (Mk: KalTsz) || *Ro. clocoțâl* (A, B, Kk, P) | *clocoțâl d'e pādūre* (Bl) | *clocoțâl d'e ród'ină* (Bl) | ghiocel (A, Be, Bi, C, Ct, D, Dr, Fl, Gym, Mi, N, Sd).

GALEOBDOLON l. *Lamiastrum*

GALEOPSIS L. (Lamiaceae)

Nt. kenderfű (Mv, Ny) | vadkender (Bh) || *Ro. cînept'eața* (Mi) | *cînept'eața* (A, Bl, D). **Nr.** A gyökere jó a jószágnak (Mi) (?).

G. angustifolia (Ehrh.) Hoffm. ! = *G. ladanum* ssp. *angustifolia*; keskenylevelű kenderkefű; fața mîței. Bn, Th. Vetésekben, tarlókon gyakori (Bh, Dr, Kk, T). **Nt.** unalombúrjány (Nk) | *Ro. cînăpt'eața* (Fi, P). **Nr.** Nk-on azt tartják, hogy amelyik leány szedi, megunják a legények.

G. bifida Boenn.; csorbásajkú kenderkefű. Eua, Th. Erdőségeken, élősövényekben, árnyas helyeken: Bh, Ct, Dr.

G. ladanum L. = *G. latifolia* Hoffm.; piros kenderkefű; țapoșnic. Eua, Th. Vetésekben, erdőségeken gyakori.

G. pubescens Bess.; pelyhes kenderkefű, zabră. Eu, Th. Cserjésekben, mezőkön nem ritka.

G. speciosa Mill. ! pompás kenderkefű; cînepiță, zeabră. Eua, Th. Úde, árnyas termőhelyeken (erdőszél, patakpart, élősövény) gyakori.

G. tetrahit L. ! tarka kenderkefű; lungurică. Eua, Th. Gabonavetésekben, ruderális helyeken. Típusos alakban nem gyakori a területen: Kb (Nyárády 1941). **Nt.** vadkender (Va), vadkender (Gym) || *Ro. cînept'eața* (Gym) | *cînept'oară* (B).

GALINSOGA Ruitz. et Pav. (Asteraceae)

G. ciliata (Rafin.) Blake! = *G. quadriradiata* auct. = *G. aristulata* Bickn. borzas gombvirág, busuioc de cîmp. D–Am, Th. Szórványosan előforduló gyom. Kváron először 1933-ban észlelték (Homeiu, Bull. Grăd. Bot. Cluj XIII, 49); észleléseink alapján elsősorban a Kalota mentén van terjedőben. – A népi növényismeret nem különbözteti meg a következő fajtól!

G. parviflora Cav. ! kicsiny gombvirág; slăbănog, busuioc de cîmp. Kz–Am, Th. Művelt területen, ruderális helyeken közönséges gyomnövény. **Nt.** amerikaibúrjány (Szu) | hadibúrjány (Mó, Nk), hadibúrjány (Kk, Szu) | paprikabúrjány (Tl) | pipebúrjány (V) | sztalinbúrjány (Mó) | újbúrjány (Va) | vadbiszijók (Mb), vadbiszijók (K) || *Ro. burujănă grăsă* (Fi) | *busu i oc* (Kk) | *busujoc bolund* (St). – A nevek nagy részét az motiválja, hogy a háború alatt és ezt követően terjedt el a növény. **Nr.** Szedik a disznónak, marhának (St).

GALIUM L. (Rubiaceae) l. még: *Cruciai*, *Asperula*

G. aparine L. ! ragadós galaj; turiță. Eua, Th. Vetésekben (gabonában), élősövényekben, bokros helyeken közönséges gyom. **Nt.** ragadáj || *Ro. răcoiină* (Bl) | *răgădăi* (B, Gym, N), *răgădăje* (A, Be, Bi, Dr, Fi, Kk, Mi, P, St). – Az akaszzkodó horgokat viselő, ill. az ezekhez hasonló galajfajokat a népi terminológia nem különíti el, a legtöbbjükre az előbbi nevek érvényesek.

G. boreale L.; északi galaj. Kz–Eu, H. Mezofil szénaftüveken, szórványosan: Kb (Hója – Fl, VIII, 577).

G. flavescens Borb.; sárgás galaj. DK–Kz–

G. cruciata l. *Cruciata levipes*

G. glaucum L. = *Asperula glauca* (L.) Bess. = *Asperula galoides* auct.; szürke müge; sínziene de toamnă. Kz–Bu–Med (Kaukázusban is), H. Napos domboldalakon, gyepekben, bokros helyeken: Gyv, Gym, Kf, Nk, Sz, Zs; Bh (Fl. VIII, 583).

G. mollugo L. ! közönséges galaj; sínziene albe; drăgaică. Eua, H. Réteken, bokros helyeken közönséges és változatos: ssp. *mollugo* = *G. mollugo* L. s. str. = *G. elatum* Thuill. cum sp. div.: It, J (Nyárády A. 1967) és másutt is; ssp. *erectum* (Huds.) Briq. = *G. album* Mill. = *G. mollugo* auct. p.p. – sziklás, szikarabb termőhelyeken: Mv, N, Sz, Zs. **Nt.** ragadáj (Gy, Nk, V).

G. odoratum (L.) Scop. = *Asperula odorata* L. szagos müge; vinariță. Eua–Med, H. Termékeny talajú erdőkben, facies-képző: J (CLA. Nyárády A. 1967).

G. palustre L.; mocsári galaj. Eua–Med, H. Mocsaras, vizenyős helyeken, magaskórós társulások kísérőjeként gyakori; Gy – ssp. et var. *palustre* f. *caespitosum* (Mey.) Nyár.

G. pseudoaristatum Schur; nyúlánklevelű galaj. Dk–Kz–Eu, H. A Szilágyság felé eső részeken tölgyesekben, cseresekben szórványos: Mé, § (Nyárády 1941; f. *obtusatum* Nyár. és f. *xeromorphum* (Nyár.), mindenütt a *G. schultesii*-vel együtt.

G. rivale (Sibth. et Sm.) Griseb. = *Asperula rivalis* Sibth. et Sm. incl. *A. aparine* MB. Eua–Pont, H. Mocsaras helyeken: Gorbó (Fl. VIII, 534).

G. rubioides L. = *G. boreale* L. ssp. *rubioides* (L) Čelak.; réti galaj; drágaicá mare. Kz–K–Eu, H. Kb – Hója (CLA Prodan 1937).

G. schultesii Vest. ! fénytelen galaj; cucutá de pădure. D–Eu (Med–Bu), H. Ritkás, napsütötte lomberdőkben (tölgyes, gyertyános vegyeserdők), irtásokban közönséges, néhol tömeges (faciesalkotó).

G. tricornutum Dandy ! = *G. tricornis* auct.; háromszarvú galaj. Eua–Med, Th. Vetésekben közönséges gyomnövény. **Nt.** *pinalajtorja* Bh, Mb).

G. uliginosum L. – posvány galaj. Eu, H. Mocsaras területen szórványos – Bl, Ct, Gym, It és másutt is.

G. verum L.! tejoltó galaj; sínziene galbene. Eua, H. Réteken, utak mentén, bokrosokban közönséges és közismert. **Nt.** *Szentjánosfű* (Gyv) | *Szentjánosvirág* (It, Kp, Mó, Nk) | *szinziána* Mk), *szinziána* (B, Va), *szinziánye* (Gym) || *Ro. sínziáná* (B, Bl, Fi, Gyv, Mi, P), *sínziánéhe* (Be, Bi, C, D, Dr, Gy, Gym, Kk, N, St, Szu) | *clocoșăi* (Dr). **Nr.** Szent Iván-napkor (június 24-én) a belőle készített koszorút a házra dobják: azt tartják, aki leesik, meghal abban az évben (elsősorban a r.-ok körében élő szokás). – Az ajtóra, ablakokra is tesznek ilyen koszorút (rossz szellemek távol tartására), visznek belőle a temetőbe is.

GENISTA L. (Fabaceae) excl. *Genistella*, l. még: *Cytisus*

G. germanica L.; sváb rekettye. Eu, H (N). Erdőkben, a Szilágyság felé eső részeken, szórványos: B, Topai-hágó (Fl. V, 58).

G. tinctoria L. ! festő rekettye; drobitá. Eua (az ssp. *ovata* K–Eu, Balk–Pont–Med), Ch–N. Kaszálókon, bokros helyeken közönséges (ssp. *tinctoria*), ill. helyenként gyakori (ssp. *ovata*, ssp. *elata*); – ssp. *elata* (Mnch.) A. et G. = *G. elata* (Mnch.) Wend.; magas rekettye: Sátor-hegy, Gyalui-havasok és másutt is; – ssp. *ovata* (W. et K.); szőrös rekettye: Bh, C, B, Gyv, It, J, Kf, Kk, Nk, Mb, Mó, P, Sz, Bh (Fl. V, 66), Gorbó, J (CLA. Nyárády A. 1967 – var. *transsilvanica* Lerch.).

GENISTELLA l. *Chamaespartium*

GENTIANA L. (Gentianaceae)

Nt. *cséngő* (Mó) | *érdeji-harangvirág* (Kk) | *harangvirág* (Gym) || *Ro. túllic* (Gym). – A tárnics-fajokat bizonytalanul ismerik, és a virág alakja után alkalmasszerűen nevezik meg.

G. asclepiadea L. ! fecsketárnics; lumínarea pámintului. Kz–Eu–Med, H. Havasalji erdőkben, erdőszéleken gyakori: A, Be, Bh, Bl (tömeges), Ct, Ct, Gy, Gym, Gyv, It, J, Kb, Kf, Mf, Ny, P (a szorosban közönséges). **Nt.** *cinédőmija* (Mb) | *cintőrijumfű* (Bh) | *kiklilijom* (Gyv) || *Ro. potroacă* (Gyv, Kk, P, St). **Nr.** Teáját sárgaság ellen használják (Bl). – Levelét sebre tették nyersen (Mb).

G. pneumonanthe L.; kornistárnics; ghinturá. Eua, H. Üde réteken, nem gyakori (Sátor-hegy).

G. praecox A. et J. Kern non auct. = *Gentianella lutescens* (Velen.) Holub.; kárpáti tárnics. Kárp–Balk, Th–TH. Irtásréteken, szórványos (Sátor-hegy, Dongói plató, Pányikiszoros; Ct – Csűrös). – A nemzetségnév után szereplő népi nevek többnyire erre a fajra vonatkoznak.

GENTIANELLA Nnch. (Gentianaceae)

G. ciliata (L.) Borkh. = *Gentianopsis ciliata* (L.) Ma. = *Gentiana ciliata* L.; prémes tárnicska. Kz–Eu–Med, H. Napsütötte domboldalakon, meszes talajon nem ritka; szép késő őszi virág: It, J, Mf, Mv, Kf, Sz, Zs.

GERANIUM L. (Geraniaceae)

G. columbinum L.; galambláb-gólyaorr; iarba vintului. Eua, Th. Tarlókon: Bh (Gáborcsorgó, Pincérkút – Czucza ap. Csűrös).

G. dissectum Jusl.; metélt gólyaorr. Eua – Med, Th–TH. Szántóföldi, kerti gyom, szórványos: Kszt–Zt, Bh (Czucza ap. Csűrös).

***G. macrorrhizum** L. ! kandilla gólyaorr; priboi. Pont – Kz–Eu (Balk), G (H). Kerti dísznövény, régi típusú kertekben közönséges; vadon nem terem, de pl. a temetőben kivadul (Mb). **Nt.** *bécsilapu* (Kk) | *bonyamuszkáté* (Mv) | *bonyamuszkáté* (It) | *bonyóvirág* (Gyv, Nd, V), *bonyóvirág* (Mó) | *bonyóvirág* (Gym, T) | *borvirág* (J) | *jóbüzülapu* (Mk) | *jóbüzülevél* (Kszt–Zt), *jóbüzülevél* (K) | *kerekmuszkátli* (Jt) | *kertimuszkáté* (Kp, Np) | *muszkáté* (Zs) | *románmuszkáté* (Ny) | *szagomuszkáté* (E) | *vadmuszkáté* (Sz), *vadmuszkáté* (Kf, Nk) || *Ro. frúnzá látá* (Gym) | *lába giștii* (Be, N) | *muscátá látá* (Pi) | *mușcátá* (Bl) | *mușcátá d'e cîmp* (Dr) | *putoáre* (Mi, St). – Kk-on kútba ültetik. **Nr.** Idős asszonyok kedvenc növénye: a ház előtt ülve szagolgatták, a templomba is magukkal vitték egy-egy szárat.

***G. palustre** Torner; mocsári gólyaorr; frigári, Eua, H. Erdőszéleken, patakmenti ligetekben szórványos. (Bl).

G. phaeum L. ! fodros gólyaorr; päläria cucului. Eu, H. Árnys helyeken, réteken, gyümölcsösökben, élősvényekben gyakori. **Nt.** ? *kisasszonypapucs* (Kszt–Zt) | *tűkörvirág* (Mó) | *vadmuskáté* (It), *vadmuskátli* (Bh) || *Ro. frünzä latä d'e cîmp* (Gym) | *muşcătă* (Sz) | *muşcătă'e sălbăt'ecă* (Kk).

(*)**G. pratense** L. ! réti gólyaorr; ciocul berzei. Eua, H. Réteken, gyümölcsösökben közönséges, néhol tömeges, sirokon sokszor megtört (Bh, Mb). **Nt.** *bonyóvirág* (Gyv) | *büdös-muskátéj* (Mó) | *mezeji bonyóvirág* (Gyv) | *vadbécsilapu* (Kk) | *vadmuskáta* (Kp, Zs), *vadmuskáté* (Kk, Nk, Sz, T, Szászlóna) || *Ro. bóñovirag* (Gyv).

G. pusillum Burm. f.; apró gólyaorr; buchet. Eua, Th–TH. Művelt, szemetes helyeken: Gym, Mó.

G. robertianum L. ! nehézszagú gólyaorr; nápraznic. Kz–Eu–Med, TH–Th. Árnys, üde talajú erdőszéleken, erdőkben, sziklákon gyakori: Gyv, Kk, Nk, Mó, Pányiki-szoros (közönséges), Sz; Kszt–Zt – Dl. Bogdana (Csürös).

G. sanguineum L. ! piros gólyaorr. Eu–Pont, H. Napsütötte, füves lejtőkön gyakori: Bh (Czuczap. Csürös), Kk, Nk, Sz.

GEUM L. (Rosaceae)

G. rivale L. ! patakmenti gyömbérgyökér; cältunul doamnei. Cp, H. Alhavas magaskörös társulásokban, erdőszéleken, patak mentén: Bh (Fl. IV, 666), Ct, Ct, Fl.

G. urbanum L. ! közönséges gyömbérgyökér; cerenfel. Eua–Cp (Kozm), H. Élősvényekben, utak mentén közönséges.

GLADIOLUS L. (Iridaceae)

***G. x gandavensis** Van Houtte ! kerti kardvirág; gladiolá. D-Afrika, de a kerti formák Ny-Európában kinemesítve (*G. psittacinus* x *G. cardinalis* és más fajok keresztezésével), G. Kiskertekben közönséges diszvirág igen változatos alakkörrel az egyszerű, *G. communis* L.-szerű (Mb) formáktól a hatalmas, feketékék virágú, kertészeti nemesített alakokig. Minden falusi virágoskertben, különösen az új típusúakban. **Nt.** *kardvirág* || *Ro. córdvirag* (Gyv, Sz) | *gladijólă* (Be, Bi, Ct, Dr, E, Gym, Mi, N, Sz) | *săbd'ij* (C).

G. imbricatus L. ! réti kardvirág; sábiuřă. DK–Eu (Pont–Kont–Eua), G. Erdőszéleken, irtásokban, ritka: E. **Nt.** *kardvirág* (Sz, Tl) || *Ro. blînduřa jêrd'i* (D). – Tl-n van az erdőben, a Sugas- és a Rákospatakán; Gym.–St-n is ismert, név nélkül. **Nr.** D-n azt tartják: mikor sárga, lehet kaszálni a fűvet (?).

GLECHOMA (GLECOMA) L. (Lamiaceae)

G. hederacea L. ! kerék repkény; silnic. Eua, H. Erdőkben, irtásréteken, gyümölcsösökben közönséges. **Nt.** *hodorilapu* (Ny) | *mivirág* (Nk) | *mogvorăjilapu* (K) | *tyúkvirág*

(Mk) || *Ro. macicîna óji* (A). Nr. Sebre, kelésre teszlik megmosva.

G. hirsuta W. et K. = *G. hederacea* ssp. *hirsuta* (W. et K.) F. Herm.; borzas repkény; silnic. Eu, H. Erdőkben szórványos: Sz.

GLEDITSCHIA (GLEDITSIA)

***G. triacanthos** L. ! Krisztustövis; glădiřă. E- és Kz-Am, Ms-Mg. Élősvényekben többnyire a nagy tüskéjű formák (var. *ferox* (Dsf. | A. et G.)). **Nt.** *ákácfa* (Gy) | *gledicsija* (Kk), *gledicia* (Bh) | *hosszutövisü-akác* (Szu) | *koro-naákác* (Kb) | *Krisztusfája* (V).

GLYCERIA R. Br. (Poaceae)

G. maxima (Hartman) Holmberg! = *G. aquatica* (L.) Wahlenbg.; vízi harmatkása; mană de apă. Cp, HH. Patakok mellett, mocsaras helyeken, foltokban tömeges (Nm; Bh, Kf stb.).

G. plicata Fries; fodros harmatkása. Eua–Med, Cp, HH. Vízparton: It (Nádiktető), J, Gyv–P (Nyárády A. 1961).

GLYCINE L. (Fabaceae)

• (*)**G. max** (L.) Merr. ! = *G. hispida* (Mnch.) Maxim = *Soja hispida* Mnch.; szójabab; soia. Kína, Th. Termesztésével alig próbálkoztak, inkább csak hírből ismerik. **Nt.** *szója* (Bh) | *szójabab* (Ml, Sz) | *kávė* (It) || *Ro. sóya* (N). – Bh-on a termelőszoövetkezeten természet-ték. **Nr.** Kávėpótlónak használták (It).

GNAPHALIUM L. (Asteraceae)

G. luteo-album L.; halvány gyopár. Kozm, Th. Ritka: Kb (Nyárády 1941).

G. sylvaticum L.; erdei gyopár; floarea patului. Cp, H. Erdős, irtott helyeken, szórványos, néhol tömeges (pl. a Pányiki-szorosban); l. még: Fl. IX, 253.

G. uliginosum L.; iszapgyopár; siminoc. Eua, Th. Sovány, podzolos legelőkön, szántókon közönséges.

GODETIA Spach. (Onagraceae)

***G. amoena** Lilja! tündérkürt. Kalifornia, Th. Kerti dísznövény; ritka. **Nt.** *Ro. pănă cu clocořal* (A). – A kvári új lakónegyedekből az utóbbi években terjed. Mf (temető), Kp.

GYMNADENIA R. Br. (Orchidaceae)

G. conopsea (L.) R.Br.; szünyoglábú bibircsvirág; ură. Eua–Med, G. Irtásréteken: Ct, Bh, Gym, Kf.

GYMNOCARPIUM Newn. (Aspidiaceae)

G. dryopteris (E) Nevem. = *Phegopteris dryopteris* (L.) Fée; tölgyespáfrány; ferigă. Cp, H. Alhavas erdőkben, ritka: A–D, Kk–P,

G. robertianum (Hoffm.) Newn. = *Phegopteris robertiana* (Hoffm.) A.Br. Eua – Cp, H. Üde alhavas erdőszéleken gyakori, néhol tömeges: A – D, Kk – P.

GYPSOPHILA L. (Caryophyllaceae)

***G. elegans** MB.; egyéves kerti fátyolvirág; floarea miresei. Kaukázus környékéről, Th |

***G. paniculata** L. – évelő kerti fátyolvirág. Kz–Eu–Pont, H. Virágos kertekben: Kb, Mb, Zs! **Nt. bánat** (Ny) | *fátyolka* (K, Va) | *rezgő* (Kb)*.

G. fastigiata L. ssp. *arenaria* (W. et K.) Richt. ! homoki fátyolvirág. DK–Eu, H. Gipszsziklákon, néhol tömeges (Gyv, E, It, J,

Kk, N, Nk, Zs), valamennyi a var. *leiocladus* Borb. (Gy – Fl. II, 204). **Nt. fejr kúvirág** (Nk) | *kúvirág* (Nk) | *sóvirág* (Bh, J). **Nr.** Fejszevágásra, sarlóvágásra tették a levelét avas szalonnával (J).

G. muralis L. ! mezei fátyolvirág; vajúl miresei. Eua–Med, Th. Szántókon, tarlókon közönséges gyom. **Nt. Ro. rocojină** (Dr). **Nr.** Teát főztek belőle, de a hatásáról semmit nem tudnak mondani (Gym).

H

HEDERA L. (Araliaceae)

H. helix L. ! borostyán; iederä. Eu, Ms – Ch (kúszó és kapaszkodó). Erdei aljnövényként és fákra felkúszva gyakori. A természetből származó dugványokból dísznövényként is ültetik (Kk, Zs). **Nt. éfa** (Szászfenes: Györffy 1935), *éfa*, *hifáj* (Kvár; uo.) | *örökzöld* (Ml) | *télizöld* (Kk, Kszt–Zt, Mk, Nd, Szu), *télizöld* (Mó) | *zöldike* (Gy) || *Ro. éd'äre* (Gym), *ied'erä* (A, B, Be, Bi, D, Mi, N, St). **Nr.** A faluba hozzák, elültetik, a falra futtatják (It). – Valamelyik legénynek „a nevére” ültetik (néha a kútba), hogy a lányhoz húzza azt a legényt. – Kóczian et al. 1977 szerint leveléből (*macicină, izmă*) teát főznek fejfájásra. A név alapján inkább valamelyik *Mentha*-fajra gondolhatni.

HELENIMUM L. (Asteraceae)

***H. autumnale** L. = *H. grandiflorum* Nutt. (incl. *H. autumnale* x *H. nudiflorum* hort.); napfényvirág. E–Am, H. Kerti díszvirág, szórványos, ritka: Gym, V.

HELEOCHARIS L. *Eleocharis*

HELIANTHEMUM Adans (Cistaceae)

H. canum (L.) Baumg.; szürke napvirág. D–Eua (Med.), Ch. Napos mészsziplás helyeken gyakori: Bi, Bt, Dr, E, F, Gy, Gyv, Gym, It, J, Kb, Kf, Kk, Mé, Ml, Mv, P, St, Sz, Szu, Tl, V, Zs (CLA. Nyárády A. 1955, 1961; Fl. III, 521).

H. hirsutum (Thuill.) Mér.; szőrös napvirág; iarba osului. Ec–Med, Ch. Napos szárazabb gyepekben gyakori: Nk (CLA. Bărbat 1971), E, J, P (CLA. Nyárády A. 1953, 1961), Ct, Kb (var. et f. *hirsutum* – Fl. III), Bh (f. *lanceolatum* (Scop.) Sch. et Th. – Fl. III), Kf (Csűrös).

HELIANTHUS L. (Asteraceae)

***H. annuus** L. ! napraforgó; floarea soarelui. Kz- és É-Am, Th. A területen ma nem gyakori, de mindenütt ismerik. Ritkán elszóródik és elvadul: Kb és E között a vasúti töltés mentén, J. **Nt. forgó** (Zs), *forgó* (F) | *napraforgó*

(B, Bh, Bt, It, J, Kb, Kk, Kp, Mb, Mé, Mk, Ml, Szu, T, Va), *napraforgó* (K, Kd, Kf, Mó, Ny) || *Ro. floarea soarelui* | *rúje* (Be). **Nr.** A 60-as évek elejéig termesztették, Bh-on 1000–1200 kg is termelt egy gazdának. Rendszerint a kukorica-, ritkábban a burgonyaföld szélére tették. – Olajmalom Va-on működött. – Az étkezésben nem volt nagy szerepe az olajnak. – A népi gyógyászatban hashajtóként használták az olajat embernek, állatnak. Vö. Kóczian et al. 1977. – Az égést is olajjal kenték be. – A *napraforgó* az egyik legelterjedtebb vagdolásos hízmotívum. A *napraforgó* levél írásos motívumként fordul elő. Vö. Péntek 1979.

***H. tuberosus** L. ! csicsóka; napi porcești. E–Am, H. Folyó menti hordalékon szórványosan, természetve vadtaplálék (Gy, Gyv, B, Va). Termesztésből kivadult populációi élő-sövények mentén, kiskertekben fordulnak elő; a népi nevek ilyen populációkra vonatkoznak. **Nt. árvapijó** (Mv) | *árpapityóka* (Mk) | *csókapityóka* (Szu), *csókapicsóka* (Jt), *csókapicsoka* (Ml) | *disznópityóka* (Mf) | *édespityóka* (B) | *figospityóka* (Kb, Mf, Tl) | *figospityóka* (T) | *picsócsa* (Mb, Va) | *picsóka* (Bh, F, It, Kk, Kp, Nd, Np, Sz, Zs), *pityóka* (J, Jt, Kf, Ny) || *Ro. cartofi iernátice* (Dr) | *petrinjelăș* (Topa) | *piciócă* (P), *picióci* (A, Be, St), *piciójci* (Mi, Nș) | *picióci d'e iárnă* (Bi, Cț) | *picióci iernátice* (Gym). **Nr.** Vadon növő gumóit ma is kieszedik és megeszik a gyerekek. – A századfordulón a piacon is árulták a barabollyal együtt (Mb). – A szárát megfőzték párnahuzathoz kenőnek (Mb). L. még: Murádin 1976; Szabó–Péntek 1981.

HELICHRYSUM Mill. (Asteraceae)

***H. bracteatum** (Vent.) Willd. ! szalmavirág; flori de paie. Oc (Ausztrália), Th. Kiskertekben, gyakran termesztett, több változatban: Nk (keskeny szirmú, rózsaszín – *angustipetala, rosea*), Kk (nagy fészku, sárga – *macrocalathia, lutea*), Kf (széles sugárvirágú, fehér-rózsaszínes – *latiligulata, roseo-alba*). **Nt. szalmarózsa** (B, E, Gyv, Kk, Kp, Kszt–Zt, Mé, Szu, T,

Va, Zs), *szalmarózsa* (It, K, Mó, Mv, Ny, Sz) | *szalmavirág* (J, kb, Mf, Nd, Tl, V) || *Ro. flóri d'e páje* (Kk, Mi, St) | *pajpéne* (N) | *ruj d'e páje* (Dr) | *ruj uscát'e* (Topa) | *scăiít* (B). **Nr.** Hímzésmotívum újabb divatú kötények darázsolásában. Vö. Péntek 1979.

HELICTOTRICHON Bess. ex Schult (Poaceae)

H. pratense (L.) Pilg. = *Avenochloa pratensis* (L.) Holub; réti vadzab. Eua (Kont), H. Hegyi réteken: Gorbó, Mi (Fl. XII, 283; Nyárády 1941).

H. pubescens (L.) Pilger = *Avenochloa pubescens* (Huds.) Holub; pelyhes vadzab. Kz–Eu–Balk, H. Mezofil réteken ritka: Kb (F). XII, 280).

HELIOPSIS Pers. (Asteraceae)

***H. helianthoides** Sweet var. *scabra* (Dunal.) Fern. = *H. scabra* Dunal; *napszem.* E–Am, H. Kerti díszvirág: Ny, Szászlóna.

HELIOTROPIUM L. (Boraginaceae)

H. europaeum L.; közönséges kunkor; vanilie sálbaticá. Kz–Eu–Med, Th. Szántóföldeken, ritka: Np.

HELLEBORINE l. *Epipactis*

HELLEBORUS L. (Ranunculaceae)

H. purpurascens W. et K. ! pirosló hunyor; spínz. Pont–Balk, H. Erdőkben, irtásréteken közönséges, néhol tömeges: Kb, Mó, Sz (Fl. II, 424–6 – incl. f. *baumgartenii* (Kovács) Nyár.). **Nt.** *fagyükerü paptöke* (Szászfenes: Györfly 1935) | *főrasztófü* (Kszt–Zt) | *kigyófü* (Bh, Gym, J, Jt, Kk, Kp, Kszt–Zt, Mk Mv, Sz, T, V, Va, Zs), *kigyófü* (Kf, Ny) | *ökörszém* (Mk) | *ördögfü* (Kp) | *paptök* (J, Mé, Ny, V), *paptöke* | (Gy, Gyv, J, Jt, Kk, Mk, Mó, Nd, Sz, Szu, T). A gyökér *kigyófügyökér* (Gy, Szu), *kigyófügyökér* (Bh, K, Tl, V) || *Ro. coá u ele pópíi* (A, B, C, Mi, N, St) | *spín* (Fi), *spíns* (D, P), spínz (A, B, Be, Bi, Bl, C, Ct, Dr, Gym, Gyv, Kk, Mi, N, Sd, Sz). – Nem tisztázható minden esetben megnyugtatóan, hogy a név mikor vonatkozik csak a gyökre, mikor az egész növényre, ill. annak sajátos alakú termésére. **Nr.** Rendszerint tudják, hogy mérgező. Van, ahol virágnak is leszedik (J). Va-on kiskertben tartják. – A népi gyógyászatban használatos sárgaságra: a gyökeret megmossák, megszáritják, majd apróra törlik. Egy fél liter pálinkába kevés gyökeret tesznek, állni hagyják, majd leszűrik. Ebből fogyaszt a beteg naponta háromszor egy-egy kávéskanállal. – Általánosabban ismert abortív szerként. Veszélyes! Vö. Kovács 1976. – Háború idején a katonai szolgálat alól való kibúvársra a gyökeret a lábukba húzták, gyulladást okozott. – Általános használati módja, bár ma már csak az idősebbek

tudnak róla, hogy állatok különböző, főként légúti megbetegedése estén a tehén szügyébe (néha nyelvébe), disznó fülébe, ló szügyébe húzták a gyökeret. Vö. Kóczián et al. 1977, Dr. Kós 1979. 262. (A műveletet is külön terminus jelöli: *megkigyófüvez – a spínzi*). – A gyökeret kenyérbélben a tyúk torkába teszik, ha véstől tartanak (Mv).

HELXINE Req. (Urticaceae)

***H. soleirolii** Req. ! párnafű. Korzika, Szardínia, H. Cserepes levéldlsz. **Nt.** *családiboldogság* (Zs) | *házibéke* (Kszt–Zt, T) | *muha* (E). Zs-ra Bh-ról került.

HEMEROCALLIS L. (Liliaceae)

***H. flava** L. ! sárgaliliom; crin galben. Eua – Med, G. Kiskertekben (sárga virágú, illatos). **Nt.** *sárgalilijom* | *tubarózsa* (Gym) || *Ro. crin galben* (Gyv) | *crin sálbát'ec* (Gyv) | *stínjeň* (C), *stínjiň* (B, Be, Gym, Kk, Mi, P) | *stínjiň galben* (Ct, E) | *stínjenáš galben* (Š).

***H. fulva** L. ! = *H. lilio-asphodelus* f. *fulvus* L.; tűzliliom; crin roșiatic. Ázsia, G. Kiskertekben, pirosas-narancssárga virágú, nem illatos; gyakori. **Nt.** *kirájlilijom* (E, Kk) | *lilijom* (Kk, Mé, Ml, T) | *pirosililijom* (Kk) | *sárgalilijom* (B, It, Kb, Mk, Nk, Szu) | *tüzeslilijom* (E, Gym, J, Jt, K, Kf, Kp, Kszt–Zt, Mé, Ml, Mó, Nk, Ny, Va, Zs) | *tüzes-pirosililijom* (Mv) || *Ro. liliójn* (St) | *lilijóm rósu* (Sz) | *stínjeň galben* (Dr, N), *stínjiň gálbän* (Gym).

HEPATIC Mill. (Ranunculaceae)

H. nobilis Schreb. ! = *Anemone hepatica* L.; nemes májvirág; popílnic iepuresc. Eua, H. Erdőkben közönséges, néhol tömeges (Sz: Fl. II, 520). **Nt.** *erdejiibója* (B, Gyv, Jt, Kp, Nk), *erdejiibója* (J) | *erdejivijola* (Kk) | *ibója* (Kf) | *kékibója* (Mé) | *kékilonka* (Szászfenes: Györfly 1935) | *szőrösvijola* (Mó) | *tyúkszém* (Szu) || *Ro. floricele* (Kk) | *mñereúťá* (B) | *viíoréle* (A, C) | *vioreáya d'e pädüre* (St). – A virágoskertbe is behozták (Zs).

HERACLEUM L. (Apiaceae)

H. sphondylium L. ! termetes medvetalp; brínca ursului. Eua–Med, TH–H. Magaskörös patak menti társulásokban, élősvényekben, gyümölcsösökben, erdős helyeken közönséges. **Nt.** *libaláb* (Gym) | *libalábufű* (Mb) || *Ro. creástá* (Bi) | *urechça pórcului* (Ct, Dr, Kk). **Nr.** Disznónak szedik.

HERNIARIA L. (Caryophyllaceae)

H. glabra L. ! kopasz porcika; fecioricá. Eua (Med), Th–H. Apró, heverő szárú növény, homokos hordalékon, szórványos: C, Gy, Szászlóna, Kk (f. *scabrescens* Willk.).

HESPERIS L. (Brassicaceae)

H. sylvestris Cr. ! kacuros estike. Eua–Med, Th–TH. Erdőirtásokban, szórványos: C.

H. tristis L.; szomorú estike; mirodenie. Kz–Eu–Med, Th–TH. Fűves helyeken, ritka: Kb (Nyárády 1941).

HIBISCUS L. (Malvaceae)

***H. syriacus** L. ! törökrózsa; zămoșiță de Siria. Ázsia, Ms. Kerti dísznövény, szórványos. (Bh, Kb stb.)

H. trionum L. ! varjómák; zămoșiță. Eua–Kozm, Th. Szántókon, tarlókon: E, Gyv, J, Kszt–Zt, Zs és másutt is.

HIERACIUM L. (Asteraceae)

H. aurantiacum L. ! rezes hölgymál; rușuliță. Eu, H (Cp). Hegyi réteken gyakori: Gy (var. *carpathicola* (NP.) Nyár. – Fl. X, 248), Bh (var. *subkajanense* (Z.) Nyár.).

H. auricula Lam.; füles hölgymál; opintic. Eua, H. Üde réteken gyakori, néhol tömeges. A területről az első adat Páter Gusztáv gyűjtéséből való: Magyarnádas (CLA. 1901); Gorbó (var. *albiquamosum* Nyár. – Fl. X, 238); Kb, Gorbó (var. *lampreilema* (NP.) Nyár. f. *subunicephalum* Nyár. – i.m.), Bh, Kb, Sz (var. *auricula* – i.m.).

H. bauhini Besser ! magas hölgymál; culcușul vacii. Eua–Kont, H. Napos helyen, gyepekben közönséges: Bh (ssp. *cryptomastix* (NP.) Nyár. var. *paniculosum* Nyár. – Fl. X, 269–83); Bh, Kb (ssp. *magyaricum* (NP.) Nyár. var. *besserianum* (Spreng.) Nyár. – i. m.); Bh (var. *nigrisetum* (NP.) Nyár. – i.m.); Gy (var. *pseudokernerii* (Z.) Nyár. – i.m.); Bh (var. *magyaricum* (NP.) Nyár. – i.m.); Kb (var. *heotinum* (NP.) Nyár. – i.m.); Bh (ssp. *bauhini* var. *subauriculidiforme* (Z.) Nyár., var. *sedeatrix* (Rehm.) Nyár., var. *monophyllum* (NP.) Nyár., var. *melachaetum* (Tausch.) Nyár.); Bh, Kb (var. *cymanthum* (NP.) Nyár., var. *macrum* (NP.) Nyár.); Gy (var. *radiocaula* (Tausch.) Nyár.).

H. borbasii Uechtr.; End, H. Sziklás helyeken, ritka: Pányiki-szoros (var. *zanogae* (Pax) Nyár. – Fl. X, 497).

H. caespitosum Dum. = *H. pratense* Tausch.; réti hölgymál; vulturică. Kz–Eu–Pont, H. Réteken: Sz (Fl. X, 252–5).

H. eymosum L.; csomós hölgymál. Eua, H. Gyepes, sziklás helyeken: Kb (var. et f. *cymosum*: Fl. X, 256–9), Gorbó (f. *hirtum* NP – i.m.).

H. hoppeanum Schult.; zömök hölgymál; vulturică. Ec–Med, H. Köves, meszes, napos helyeken: Gy (var. *testimonale* (NP.) Hay); Pányiki-szoros (var. *macranthum* (Ten); Sz var. *vulpinum* (Rehm.) Nyár.), Gy (var. *leucolepis* (Deg. et Z.) Nyár) – a Fl. X, 223–8 adatai.

H. lachenalii Gmel. = *H. vulgatum* Fries = *H. sylvaticum* Schrank; erdei hölgymál; vulturică. Eua, H. Erdős helyeken gyakori: Pányiki-szoros (Fl. X, 399), Gy (var. *mediolati-forme* Nyár. et Soó).

H. pavichii Heuff.; délvidéki hölgymál. Med – Balk, H. Sziklás helyeken, szórványos, de termőhelyén tömegesen is: Pányiki-szorosban Kk és Be között.

H. pilosella L. ! ezüstös hölgymál; vulturică. Eua–Cp, H. Leromlott sovány legelőkön közönséges: Gy (var. *stenobium* (NP.) Nyár.), Bh (var. *tricholepium* (NP.) Nyár.; var. *holosteniforme* (Rehm.) Nyár.); Kb (var. *subvulgare* (Z.) Nyár.; var. *rigidipilum* (NP.); Be (var. *subparviflorum* (NP.) Nyár.) – vö. Fl. X, 228–37.

H. piloselloides Vill.; főrenci hölgymál. Kz–Eu – Med, H. Köves helyeken, ritka: Kb – Bács-torok, Jád-völgye.

H. porphyriticum Kern., End, H. Pányiki-szoros (Fl. X, 493).

H. sabaudum L. ! olasz hölgymál. Kz–Eu–Med, H. Bokros, irtásos helyeken, gyakori: Sz (Fl. X, 473); Gym, Kk, Nk (CLA. Nyárády A. 1961); Kf (Csűrös).

H. sparsum (Friv.) Zahn. Eu, H. Be és Győr-falva között, Kszt–Zt (Csűrös).

H. transilvanicum Heuff. Balk – Dc, H. Erdős, sziklás helyeken, ritka: Pányiki-szoros (var. et f. *transilvanicum* – Fl. X, 428–9); Kszt–Zt – Dl. Bogdana (Csűrös).

H. umbellatum L.; ernyős hölgymál; iarba vulturului. Cp, H. Erdőszéleken, fűves lejtőkön gyakori: Pányiki-szoros (Fl. X, 464).

Hieracium-hibridek a területről: *H. x brachiatum* Bertol = *bauhini x pilosa* (J, Pányiki-szoros), var. *magyaricifolium* (Z.) Nyár. (Bh), var. *anopolium* (NP.) Nyár. (Gy), var. *ursulae* (Kov. et Z.) Nyár. (Kb), f. *gyaluense* Nyár. (Gy), var. *pseudobrachiatum* (Cel.) Nyár. (Bh), f. *longipilum* (NP.) Nyár.; H. X *blyttianum* Fr. (Ct), var. *pyrranthes* (NP.) Nyár. (Kb); *H. auriculoides* Láng = *bauhini x echioides* (Sz – Részeg-tető), var. *tanyihrix* (NP.) Nyár. (Szászlóna, Sz, Gym); *H. x occidentale* Nyár. = *auricula x bauhini x echioides* (Gy); *H. x schultesii* F. Sch. = *auricula x pilosella* (Pányiki-szoros); *H. adriaticum* Naeg. = *pilosella x piloselloides* (Bh – Fl. X, 302); *leptophyton* = *H. bauhini x H. pilosella*, var. *leptophyton* (P); var. *pseudobauhiniifolium* (Nyár. et Zahn) Nyár. (Bh) | var. *spathulatum* Nyár. et Újv. (Sz), var. *epischistum* (Z.) Nyár. (Gy); *H. x koernickeanum* NP. = *auricula x bauhini* (Gy – Fl. X, 346), var. *koernickeanum* (Magyarnádas, Ml – CLA. Máthé 1949), var. *gumbinnense* (NP.) Nyár. (E), var. *bauhiniiforme* Nyár. (Gy), var. *abortistolonum* Nyár. (Mi és Berend között); *H. X phaedrocheilon* Zahn. Erdőszéleken: var. *phaedrocheilon*, var. *nyárádyi* (Prod.) Nyár., var. *napocense* Prod.

Gy, Kb – Fl. X, 594–5); *H. x praecurrens* (Vukot (Pányiki-szoros), var. *praecurrens* f. *pseudograndidens* Maly et Z (Gy), var. *serratifolium* Z (Gy), var. *hypopellitum* (Nyár. et Z.) Nyár (Sz) – vö. Fl. X, 556, 564, 568; *H. x pseudobifidum* Schur = *bifidum* x *transsilvanicum*. Subend, H. Erdős, sziklás helyeken: Be (var. *fagetanum* (Nyár. et Z.) Nyár. – Fl. X, 549).

HIEROCHLOE L. (Poaceae)

H. australis (Schrad.) R. et Sch.; déli szentperje; iarba Sfinteii Mării. Eu, H. Irtásréteken, szórványos: Kb – Hója (CLA. Prodan). **Nt.** *párfimfü* (Kvár: Györfly 1935).

HIPPESATRUM Herbert l. *Amaryllis* L.

HIPPOPHAE L. (Elaeagnaceae)

H. rhamnoides L.; homoktövis; cătina de riú. Eua, Ms. Talajkötésre ültetik, terjedőben van.

HOLCUS L. (Poaceae)

H. lanatus L. ! selyemperje; flocoșică. Cp (Eua–Med – É–Am), H. Mezofil kaszálókon gyakori.

HOLOSTEUM L. (Caryophyllaceae)

H. umbellatum L.; tavaszi olocsán; cuișoriță. E–Eua, Med. Apró termetű, rövid életű tavaszi gyom; ritka: Gy – Szamos-part (Fl. II, 66).

HORDEUM L. (Poaceae)

H. murinum L. ! egerárpa; orzul șoarecilor. Eua–Med, Th. Közönséges őszi gyom.

***H. vulgare** L. ! árpa; orz. Med – Kz–Ázsia, Th. Takarmányként nagyban termesztik. – convar. *vulgare*: **Nt.** *árpa* | *négysoros árpa* (Eh, Kb, Ml), *négysoros árpa* (F, Kf, Kk, Mb, Ny, Sz, Va) || *Ro.* *orz* (A, Be, Bi, D, Gyv, Mi, P), *gárz* (Ct), *gorz* (Dr, N). Fontos takarmánynövény, kukoricát takarítottak meg vele. **Nr.** „Ha a madarak leptik az árpát, azt monták, kora hajnalba kell meztelenül körüljárni. Nem vót szabad köszönni senkinek. Követ szedett a kötényibe, békiabálta: Hésseték, madarak ! – Nëm mëntek többet rá, nëm bántották” (Mb). – Kismalacoknak árpateát adnak vérhas esetén. Vö. Kóczyán et al. 1977. – Ny határában helynévadó elem. Vö. Péntek–Szabó 1980. 156. – convar. *hexastichon* (L.) Čelak; hatsoros árpa: **Nt.** *butykós árpa* (Gyv). – convar. *distichon* (L.) Alef.; kétsoros (sör)árpa; orzoaicá: **Nt.** *kétsoros árpa* (Bh, Kk, Kp, Mb, Mk, Ml, Ny, Va) | *sörárpa* (Kb, Kf, Kp, Szu), *serárpa* (Gyv) || *Ro.* *orz* (Be), *gorz* (Dr) | *orzoajcă* (Be, D, P, St).

HOSTA Tratt. (Liliaceae)

***H. lancifolia** (Thbg.) Engler = *H. japonica* Voss = *Funkia lancifolia* Spreng. – japán árny-

liliom. K-Ázsia (Japán), G. Kerti díszvirág, levéldísz. Viszonylag ritka (Va)

***H. plantaginea** (Lam.) Aschers. ! = *H. japonica* Tratt. sec. Fl. R.S.R. = *Funkia subcordata*; nagy árnyliliom; crin de toamnă. Kína, Japán, G–H. Kiskertekben szórványos. **Nt.** *apácalilijom* (Ny) | *tavirózsa levele* (Nk) *tubarózsa* (E, Kb, Szu), *tubarózsa* (Jt, Sz). Van még a következő pontokon: Dr, Mf, Ml.

HOYA R. Br. (Asclepiadaceae)

***H. carnosa** (L.f.) R.Br. ! viaszvirág; floare de ceară. DK-Ázsia, Óc, (Kína?, Ausztrália?). H–Ch. A területen ritka cserepes dísznövény **Nt.** *csillagfűtő* (Kb).

HUMULUS L. (Cannabaceae)

(***H. lupulus** L. ! felfutó komló; hamei. Eua, H. Patak menti ligetekben, élősvényekben közönséges. **Nt.** *komló* (B, Bh, Gym, J, Kp, Mb, Mé, Mf, Nd, T, Tl, Va), *komlóy* (K, Kf, Mó, Mv, Ny, Sz, Zs) || *Ro.* *heméj* (Dr, Gym, N, St), *heméy* (A), *himéj* (A). **Nr.** A szárából kosarat készítettek (Bh, Mb), ebbe fonták a hagymát (Tl). – Zöld hajtásából levest főznek (*komlós itel* – Bt); a fiatal hajtást a piacon is árulják. – Névadója egy, a Bh és Kd határában lévő hegynek. Vö. Péntek–Szabó 1980. 147. Nemesített fajták újabban termesztésben (Bh).

HYACINTHUS L. (Liliaceae)

***H. orientalis** L. ! jácint; zambilá. Ázsiai-Mediterrán, G. Kiskertekben gyakori tavaszi dísznövény. **Nt.** *jácint* (E, Kb, Mf, Szu) | *jácintus* (B, Gym, Gyv, J, Jt, Kf, Kk, Mé, Mk, Ml, Mó, Mv, Ny, V, Va, Zs) | *kék jácintus* (Kp), *kik jácintus* (It, K, Sz) || *Ro.* *jácintuş* (B, Bi, E, Gyv, Kk, Sz).

HYDRANGEA L. (Saxifragaceae)

***H. opuloides** (Lam.) C. Koch ! hortenzia; hortensie. K-Ázsia (Kína, Japán), N. Kerti dísznövény, ritka. **Nt.** *hortenzija* (Kb, Szu), *hortenzija* (E, Ml) | *loptarózsa* (Kk).

HYOSCIAMUS L. (Solanaceae)

H. niger L. ! bolondító beléndek; máselariță. Eua, Th–TH. Szemetes helyeken, utak mentén, nem ritka. **Nt.** *beléndek* (Bh, Nd) | *bilind* (Kd, Mó, Sz, Szászlóna), *böilind* (Kf, Ny) | *bilindfü* (Mb) | *méhvirág* (Szászfenes: Györfly 1935) || *Ro.* *másálariță* (Be, Dr, Kk, St). **Nr.** Tudják, hogy mérgező növény. – Magját (*Hyosciami semen*) forró vízbe teszik, fejüket betakarva a gőzt inhalálják fogfájás esetén. Vö. Kóczyán et al. 1977. – Magát a magot is rátették a fájós fogra (Kd, Kf, Mó, Ny). – A levelét kelésre teszik (Sz). – Megszáritva apróra vágják a levelét, dohánnyal vegyítve szívták asztma ellen (Kk). – Ha *firge vót a dísznónak*, megtörték a magját, behintették a ferges köldökét (Sz).

HYPERICUM L. (Hypericaceae)

H. elegans Steph.; karcsú orbáncfű. Eua (Pont-Szib.), H. Havasi réteken, ritka: Kk (Fl. IV, 33).

H. hirsutum L.; borzas orbáncfű. Eua-Med, H. Erdőszeleken, cserjésekben gyakori.

H. maculatum Cr. ! pettyes orbáncfű; sunátoare. Eua, H. Hegyi réteken: A, Be, Bl, Ct, C_t, D, Gy, Fi, Gym, Kf, P.

H. montanum L.; hegyi orbáncfű. Eua-Med, H. Erdőirtásokban, sziklás helyeken szórványos: Pányiki-szoros.

H. perforatum L.; közönséges orbáncfű; sunátoare. Eua (Kozm), H. Réteken, utak mentén közönséges; var. *semihumifusum* Nyár (Mi). **Nt.** *Ábelfű* (Mb) | *cintórija* (Mó, Tl), *cintógríja* (Ny) | *cséngókóré* (Tl) | *Jézusburjány* (Szászlóna: Györffy 1935) | *Jézusfű* (Zs) | *Jézusfüve*, (Szászlóna: Györffy 1935) | *Jézusvirág* (Nk) | *Jézusvirág* (Nk) | *májvirág* (J) | *sárga cintóurija* (Kf) | *szunétoare* (Gyv), *szunétara* (Gy), *szinétara* (Kk) | *virehuló* (Bh) | *virehuló-fű* (V) | *virfű* (Mb) | *virvirág* (Zs) || *Ro. sínjele dómnuluj* (Mi) | *sunátoare* (B, Be, Bi, Bl, C, Ct, D, Gym, Kk, Sd, St, Sz), *sínátoáre* (N) | *zurnátoáre* (Dr). – A terminusok elsősorban erre a gyógynövényként ismert fajra vonatkoznak, de használatosak a többi fajra is. **Nr.** Tapasztalatból tudják, hogy ha eldörzsölik, pirosra festi a virág a kezét. Erre a megfigyelésre épült az a legenda, hogy a növény Krisztus keresztfája alatt nőtt és rácsepegett Krisztus vére; ez magyarázza a nevek nagy részét. – A herbából főzött teát haszná-
epe- és májbántalmak ellen, gyomorfájás, gyomorfekély ellen. Vö. Kovács 1976. Kóczian et al. 1977 szerint használják még magas vérnyomás és hűlés ellen. Idegerősítőként való (hibás) használatát mi nem jegyeztük fel. Sebre is teszik. – Az állatgyógyászatban sárgaság ellen használják a teáját, a beteg állat testét is lemossák vele. – Széles körű használata miatt szárítják, télire is elteszik a herbát.

H. tetrapterum Fries = *H. acutum* Mnch.; mocsári orbáncfű; sovírvariéta. Eua-Med, H. Vizenyős, mocsaras réteken, szórványos: Zs, Gym.

HYPOCHOERIS L. (Asteraceae)

H. maculata L. ! foltos vérnymofű; iarba împuşcată. Eua, H. Kaszálókön, szórványosan különböző formák: var. *maculata* f. *ramosissima* (Schur) Soó (Kb), f. *runcinata* Nyár. (Kf, Gyv – P – Nyárády A. mts. 1966). **Nt.** *Jézuscsepegettete* (Mé) | *Jézusfű* (Kk) | *Jézusszív* (Ksz-Zt) | *Jézusvire* (It) | *virfű* (Ny). – It-n ablakban is van ! **Nr.** Él az a hiedelem, hogy a keresztfa alatt rácsepegett Krisztus vére.

H. radicata L.; kacúros vérnymofű; buruiană porcească. Eu, H. Legelőkön közönséges.

HYSSOPUS L. (Lamiaceae)

+ ***H. officinalis** L. ! izzóp; isop. Med-Pont, H. A népi nevek csak a természetes emlékek őrzik. **Nt.** *izzóp* (J, Jt, Kp, Mf, Mó, Ny, Sz, T), *izzóyp* (K), *izzop* (Ml). Mf-en a század elején tűnt el, Ml-n az 50-es években még volt. **Nr.** Teáját köhögés ellen használták (K).

I

IBERIS L. (Brassicaceae)

***I. umbellata** L. ! ernyős tatárvirág; limba mării. Med, Th-TH. Gyakori kerti díszvirág (Gyv, Kp, Mb, Ny). **Nt.** *Bözsivirág* (Zs) | *Erzsikevirág* (Gyv, Ksz-Zt) | *kolozsváribokréta* (Ml) | *menyasszonykönyve* (Mé) | *vérbenija* (Nd) || *Ro. floárea bujóchi* (St).

IMPATIENS L. (Balsaminaceae)

***I. balsamina** L. ! kerti nenyúljozzám; canale, copăcei. India, Th. Új típusú kiskertekben, virággyásokban, utak mentén gyakori. **Nt.** *kisasszonypapucs* (E, Jt, K, Kb, Kf, Kk, Kp, Mf, Ml, Nd, Sz, Szu, Va), *kisasszonypapucs* (V, Zs) | *nenyúljozzám* (V) || *Ro. crúdă* (A) | *chişoşonpăpuci* (Gyv, St) | *păpúci domnişoáre* (Kk) | *păpucu doámnei* (Ct, Mi).

***I. glandulifera** Royle! = *I. roylei* Walp.; bíbor nenyúljozzám. K-India (Himalája), Th. Virágoskertekben szórványosan, de terjedőben: Ct, C_t, Mf (név nélkül); Borza idézi a Erdélyi Szigethegységből (*kisasszonypapucs;pă-*

pucl doámnei). Jó mézelő. **Nt.** *csokoládévirág* (Mó, Szu, Zs). Mf-re állítólag az Irakban dolgozó vendégmunkások is hoztak magot.

I. noli-tangere L. ! erdei nenyúljozzám; slăbănog. Eua, Th. Árnyas erdőkben, hegyvidéken (Bl, D, Pányiki-szoros). **Nt.** *Ro. sclăbănóg* (Bl). **Nr.** Borban megfőzve sárgaság ellen használták (Bl).

***I. walleriana** Hook. f. ! = *I. sultanii* Hook. f.; vizifukszia; fucsie de apă. K-Afr, H. Tropikus kelet-afrikai eredetű cserepes dísznövény, a területen szórványos: Kf (f. *rosea* hort.). **Nt.** *jégvirág* (Kk) | *Pistike* (Ny) | *Pistukavirág* (Mv) | *vizifukszija* (E, Gym, Kf, Nd, Sz), *vizifökszija* (It) || *Ro. fucsíje* (Be, Gym), *focsíje* (P) | *fucsíje d'e apă crúdă* (N) | *inghetátă* (D).

INULA L. (Asteraceae)

I. bifrons L.; szárnyas peremizs. Med, H. Napos, cserjés helyeken, szórványosan: Magyarlóna (CLA. Jula 1964), Gy, Kb (Fl. IX, 287).

I. britannica L. ! réti peremizs; solóvirva-riřa. Eua, H. Réteken, utak mentén közön-séges, kerítés mentén, temetőkben díszesebb virág híján megtúrt (Bh – temető). **Nt.** *sárga-bikavirág* (K). **Nr.** A virágzatot teának főzik meg sárgaság ellen. Sárgaság esetén az álla-tokat is ezzel gyógyítják. Vö. Kóczian et al. 1977.

I. conyza DC; erdei peremizs; moartea pu-recii. Eu (Med–Ec), H. Sziklás, bokros helye-ken, szórványosan: A, D; Sz (Fl. IX, 285).

I. ensfolia L. ! kardos peremizs; buruianá pentru vînt. Pont–Pan, H. Száraz gyepekben, meszes, gipszes padkákon, szórványos, néhol tömeges: Dr, Gyv, Kk (f. oec. *magna*), I, F, Zs (f. oec. *nana*).

I. hirta L.; borzas peremizs; floare galbenă. Eua, H. Száraz gyepekben, bokros helyeken, szórványosan: Gyv, J, Kb, Szu.

I. salicina | ! füzlevelű peremizs; ciorii. Eua, H. Száraz gyepekben szórványos: Gy, Gyv, I, J.

*IPOMOEA

Nt. *dilinyillo* (B) | *futóvirág* (Va) | *napra-nyíló* (Mv) | *paszúvirág* (Mv) || *Ro. hólvurá* (C) | *tolcerás* (St) | *zoréle* (Ct).

*I. purpurea (L.) Lam.! = *Pharbitis purpu-rea* Voigt. = *Convolvulus purpureus* L.; bíbor hajnalka; zorele. D–Am, Th. Kerti dísznö-vény, gyakori. **Nt.** *délinyilló* (Mf, Ny) | *délig-nyíló* (Va), *délinyilló* (B, Kp, Szu), *délig-nyíló* (J), *délinyíló* (Gyv, Kk, T, V), *délig-nyíló* (It, Jt, Zs), *délinyilló u* (K) | *félfojóu* (Kf) | *félfutóu* (Mó) | *kék-futóvirág* (Nd) || *Ro. délinílo* (Kk), *délinyílo* (Gyv) | *hólvurá* (Be) | *hólvurá d'e grădină* (Mi) | *lintúřt'i* (P) | *pípe mérije* (Dr).

?**I. tricolor** Cav.! = *I. rubro-coerulea*; kék hajnalka. Trop–Am, Th. Mint az előbbi, csak kopasz. Példányát nem gyűjtöttünk.

IRIS L. (Iridaceae)

*I. germanica L.! kék nőszirm; stínjenei. Med eredetű, ma termesztésben Kozm, G. Kiskertekben gyakori és közismert. **Nt.** *erde-jililijom* (T) | *kakukvirág* (Tl) | *kéklilijom* (B, B, J, Kb, Kszt–Zt, Mé, Mf, Ml, Nd, Szu,

T, V, Szászfenes), *kéklilijom* (B, Bh, Gyv, It, Jt, Kf, Kk, Kp, Mb, Mk, Mó, Mv, Ny, Sz, Zs) | *kiksás* (Gym) | *lilijom* (Nk, V) || *Ro cuřit* (Bi, Bl, D) | *stínjeň* (B, Bi, Ct, Dr, Kk), *stínjiň* (N, Sd, St) | *stínjen albástru* (C, N), *stínjiň albástru* (Be, E, Gym, Gyv, P, Sz) | *stínjeni méri* (Mi) | *stínjenás* (Sd), *stínjenás albástru* (ř). Kivadult: It, Mó (a Gorbói-völgyben), Tl.

I. graminea L. incl. *I. pseudocyperus* Schur.; pázsitos nőszirm; cařită. Kz–Bu–Med, G. Bokros, füves helyen, ritka: Mi (ssp. *pseudo-cyperus* (Schur)).

I. hungarica W. et K.; magyar nőszirm. Dk–Kz–Eu, G. Napsütötte, déli fekvésű szénafüveken, ritka: Gyv, Nk, Sz.

I. pseudocarus L.! sárga nőszirm; stínjeni galbeni. Eua–Med, G. Mocsaras réteken, állóvizek partján gyakori, néhol tömeges (Nm. Kiskertbe is beültetik dísznövénynek (C, T). **Nt.** *sárgakáka* (Nd) | *sárgalilijom* (B, Bh, Gyv, Kszt–Zt, Mé, Mó, T, V, Szászfenes) | *víz-lilijom* (Mó, Szu) || *Ro. stínján* (Mi) | *stínjen gálben* (C), *stínjiň gálben* (B, Kk, P, St). Mó-n a Tóban van, a Ballán.

I. pumila L. ! apró nőszirm; răiřoare. Pont – Kont (Eua–Med), G. Déli fekvésű dombol-dalokon, mész- és gipszsziklákon szórványos: Kb, Gyv – Gyerőfi-szöktető, Mó – Medve-hegy; | (var. *lutea* Ker.–Gawl, CLA. Nyárády A. 1967).

I. ruthenica Ker.–Gawl. ! gyepes nőszirm; cařită. (K–Eu), Eua, G. Erdőszeleken, bokros-füves helyeken. **Nt.** *kéklilijom* (Gy, Mé, Nd, T), *kéklilijom* (Bh, Kszt–Zt, Mk, Mó, Mv). – Mó-n a Gyerőfi-szöktetőn, B-ban a szőlő-ben, Ny-n a Csinkón van.

I. variegata L. ! tarka nőszirm; stínjenel pestriř. Balk–DK–Eu (Pont–Kont), G. Szé-nafüveken: Kb (Hója – Fl. XI, 507). **Nt.** *Ro. stínjenás* (J). A Groápa grădinii nevű helyen nő.

ISOPYRUM L. (Ranunculaceae)

I. thalictroides L.; galambvirág; găinuři. Eu–Med, H–G. Erdőkben, nem ritka: Gy, Sz (Fl. II, 436).

J

JUGLANS L. (Juglandaceae)

*J. nigra L. ! fekete diófa; nuc american. E–Am, Mg. Szórványosan ültetik. **Nt.** *ameri-kaji dija* (KM) | *vaddijó* (Kb, Va) || *Ro. nuc americană* (A). Kf-a N-ról ismert, ott van a faluban.

*J. regia L. ! diófa, nuc. Eua–Med, Mg. A területen termesztett és a termesztésből kiva-

dult, de azt sem lehet kizárni, hogy századok-kal korábban vad populációi is voltak. **Nt.** *dijófa* | *dijóufa* (Ny, Sz). Tájfajták: *borkándi dijó* nagy a termése (Nk); *fás dijó* (Bh, Kp), *fás dijóu* (Ny); *köves dijó* nehezen törik a termés héja (Szu); *libdijó* nagy termésű (Mó); *rucadijó* közepes nagyságú a termése (Mó); *tengeri dijó* nagy termésű (Bh, It, K, Kszt–

Zt); *tökös dijó* nagy termésű (Kb, Mk, Szu); *tökdijó* (Kp); *tyúkdijó* kicsi termésű (Mó). Termése: *dijó* || *Ro. nuc.* Tájfajta: *nuci Pietroase* (B). Termése: *nucă*. Feltűnően sok van Dr-n; It-n a Hasznosban, a mezőn van. A határban kivágják a gyengébb, fás termést adó fákat (Mb). **Nr.** Fáját faragáshoz, bútorkészítéshez használják. – Gyerekek lyukat fűrnek tavasszal a fa törzsébe, isszák a levét (Mó). – A diólevelet hordómosásra használják (Kk, Nk, T). – A *hombár* fenekére is diófalevelet tesznek a *gergelice* (= zsiszik) ellen (Kk, Nk). – Festésre is felhasználják: a diófatapló főzetével a szücsök barnára festik a bőrt. – A diólevél főzete feketére fest, a dióburoké barnára, – A népi gyógyászatban: a dióbélből kisajtolt levét vesegörcs oldására használják (Mb); reumás fájdalom csillapítására a fa gyökerét vízbe áztatják, ezzel kenik be a fájós részeket. Vö. Kóczyán et al. 1977. – A népmesebeli diófa odva kinccsel van tele, beszélni tud (K). Vö. Kovács 1943. II, 82. – It, Mé és Sz határában helynévadó elem. A sztánai *Dijosberek* név a XVII. századból adatolt, és bár szántóra utal, korábban ott esetleg természetes diófás liget volt. Vö. Péntek-Szabó 1930. 159.

JUNCUS L. (Juncaceae)

Nt. *bakháló* (Nk) | *békaosár* (Nd). *Vizenyes* helyen nő. **Nr.** Kukoricakórót kötnek vele kétébe, fák kötözésére is használják (Nk). – A gyerekek békakosarat kötnek belőle (It). – Hímzésmotivumként: nagy öltésekkel hálószerűen varrt összekötő mintaelem újabb hímzéseken. Vö. Péntek 1979.

J. articulatus L. = *J. lamprocarpus* Ehrh.; fülemüleszittyó. Cp–Med, H. Vizenyős réteken, árkokban, ruderalizált körülmények között is gyakori.

J. atratus Krock. = *J. sylvaticus* auct. = *J. acutiflorus* auct.; fekete szittyó. Pont–Balk, H–HH. Erdei mocsarakban, ritka: Kb (Fl. XI, 568).

J. bufonius L.; varangyszittyó; iarba broaştei. Kozm, Th. Vizenyős, iszapos helyeken, szántókon, utak mentén, árkokban közönséges.

J. compressus Jacq! laposszárú szittyó; brädăţel Eua, H. Nedves réteken gyakori. **Nt.** *Ro. pipirig* (Gym).

J. conglomeratus L. ! = *J. subuliflorus* Drej. = *J. leersii* Marss.; csomós szittyó; pipirig. Eua, H. Árkokban, bivalyferedőkben (dagonyázókban) szórványos: Mé, T.

J. effusus L. ! békaszittyó; spetează. Kozm. H. Vizenyős helyeken közönséges, néhol tö-

meges: Gyv – P – Dl. Leşului (Nyárády A. mts. 1966).

J. gerardi(i) Lois.; Gerárd szittyó. Cp, G. Félsős réteken (Va).

J. inflexus L. ! = *J. glaucus* Ehrh.; deres szittyó; pipirig. Eua–Med, H–HH. Vizenyős réteken, árkokban, pocsolyák partján, dagonyázó helyeken gyakori, néhol tömeges.

J. tenuis Willd. = *J. macer* S. F. Gray; vékony szittyó; pipirig american. E–Am (ma szinte Kozm), H. Erdei utak mentén, üde, árnyékos paraszti udvarokban közönséges, székerekre ragadó sárral terjedt. Társulásképző: B, Bh, Gy, C, Ş. Alsófüld, de gyakorlatilag minden faluban és számos mezei úton. Erdélyből először a 30-as években jelezték.

J. thomasi Ten. = *J. rochelianus* Schult; Rochelszittyó. Balk–Kárp (Galicia), H–HH. Erdei mocsarakban, irtásréteken reliktaris növény: Szászlóna (Fl. XI, 571), de másutt is, így Gy, E és A között a gerincen.

JUNIPERUS L. (Cupressaceae)

J. communis L. ! közönséges boróka; ienupár. Cp–Med, Ms. A Gyalui-havasok tözegeiseiben (Fl. I, 182). **Nt.** *fenyőbokor* (Ny) || *Ro. jiréapán* (A, P). Gym-on is van, ritka, név nélkül.

***J. sabina** L.; nehézszagú boróka; cetina negii, brădişor. Eua, Ms. A területen csak díszbokor: Bh.

***J. virginiana** L.; virginiai boróka; ienupár de virginia. E–Am, Ms. Díszcserje: Bh.

JURINEA Cass. (Asteraceae)

J. mollis (Torn.) Rchb.! hangyabogáncs. Pan–Balk, H. – Ssp. *mollis*: pókhálós hangyabogáncs (molyhos fészku); száraz meszes talajú gyepekben; a területen ritka: Sz (Fl. IX, 764), Magyarnádas („lîngă gara Nădăşel” – var. *macrolepis* Simk.); – ssp. *transsylvanica* (Sprengel) Hayek = *J. transsylvanica* (Sprengel) | Simonkai = *J. simonkaiana* Nyár.; erdélyi hangyabogáncs – kopasz vagy kopaszodó fészekkel; az előbbi alfajnál gyakoribb: P Gy, J, Kb (CLA. Nyárády A. 1967), Magyarnádas (f. *simonkaiana*, f. *latisecta* Nyár., f. *integrifolia* Nyár., f. *heterophylla* Nyár. – vö. Fl. IX, 767–8), Zs. – Az erdélyi hangyabogáncsok rendszertani besorolása vitatott és tisztázatlan. A Fl. Eur. IV, 218–9 (S. Kozuharov 1976) – alighanem tévesen – a *J. simonkaiana* Nyár.-t a *J. ledebouri* Bunge-val azonosítja, a Sprengel és Simonkai által leírt kopaszfészku erdélyi alakokat az ssp. *transsylvanica* (Sprengel) Hayek körébe sorolják. A *J. ledebouri* kaszatjainak a felülete gumócskás, a *J. mollis* kaszatjaié hosszanti barázdás. Vö. még Fl. IX, 767–8; Nyárády 1941.

K

KERRIA DC (Rosaceae)

***K. japonica** (L.) DC. ! = *Rubus japonicus* L. = *Corchorus japonicus* Thumb.; boglárkacserje. Kína, N–Ms. Diszcsereje, a területen a var. *pleniflora* Witte. **Nt.** *citromrózsa* (Kp) | *babarózsa* (It) | *sárga kicsirózsa* (Mv) | *sárgarózsa* (Gym, Szu) || *Ro. ruji gálbehe* (Gym) | *silimín* (B). Ritka a területen: Gym-on egy van, Mv-ról került oda, It-re a tanító vitte.

KICKXIA Dumort (Scrophulariaceae)

K. spuria (L.) Dumort. ! kétszínű tátika; avrámească. Eua, Th. Tarlókon, ugarokon, kapáskultúrákban szórványosan: Bh, Dr, Gyv, Mv, T, de másutt is.

KNAUTIA L. (Dipsacaceae)

K. arvensis (L.) Coult. ! mezei varfű; muşcatu dracului. Eua, H. Kaszálókon, gyepekben, közönséges, igen változékony: f. *subcaulis* Szabó (Magyarnádas, V); f. *decipiens* Kras (Mv); f. *tomentosa* (Wimm. et Grab.) Szabó (Gy); f. *glandulosa* Froel (Kb); f. *nana* Szabó (V). **Nt.** *bojtvirág* (Gy) | *cukorvirág* (Zs) | *csokoládévirág* (It) | *csokoládévirág* (Mf) | *Erzsikevirág* (Nd) || *gyászvirág* (Szászlóna: Györffy 1935) | *vaniljavirág* (Nd, Zs) || *Ro. ciocolatá*

LABURNUM Medik. (Fabaceae)

***L. anagyroides** Medik. ! aranyeső; salcím galben. Med–Balk, Ms. Diszcsereje, szórványos. **Nt.** *sárgaakác* (E, Kp, Mv, Zs), *sárgaakác* (Nd, Sz) || *Ro. acát gálbän* (E).

LACTUCA L. (Asteraceae)

L. saligna L. ! szálaslevelű saláta; läptuci. Kz–Eu–Med, Th–TH. Utak mentén, mezsgyékben, szemetes helyeken.

* **L. sativa** L. ! főzelék saláta; salatá. Eua – Med, Th–TH. Kiskertekben közönséges. **Nt.** *saláta* (B, Bh, Bt, F, It, J, Kk, Mé, Ml, Mó, Sz, Szu, V, Va, T), *sajáta* (K, Kd, Kf, Mb, Mv, Ny). Tájfajták: *feketemagu saláta* (B); *piros saláta* (J, Mb, Mó, T, Va); *rozsdás saláta* (Kk) || *Ro. salátá* (D, Dr, N, P, St), *şalátă* (Bi, Fi), *şalát'e* (A, Mi). – convar. (ssp.) *capitata* (L.) Alef.; fejes saláta: **Nt.** *fejes saláta* (Bh, Bt, J, Kk, Mé, Sz, Szu, T, Va), *fejes sajáta* (Kf, Mb, Ny); – convar. (ssp.) *secalina* Alef. provar. *crispa* (L.); kötöző vagy fodroslevelű saláta: **Nt.** *fodroslevelű saláta* (Bh) | *recéslevelű saláta* (B, Bt, J, K, Mb, Mó, Sz,

(C) Zs-on azzal magyarázzák a nevét, hogy édes íze van.

K. dipsacifolia Kreutz. = *K. sylvatica* (L. Duby.); erdei varfű. Kz–Eu, H. Erdőszéleken ritka: Bl.

KOCHIA Roth (Chenopodiaceae)

***K. scoparia** (L.) Schrad. ! kerti seprűfü mături. D–Eua, Th. Szórványosan természet, kiskertekben, virágoskertekben, út menti ágyásokban, néha elvadul: Mb, Mi; Kb (provar. *trichophylla* Voss és f. *sanguinea* Beck.); a terület peremén, Kajántón gyakori út menti dísz.

KOELERIA Pers. (Poaceae)

K. macrantha (Ledeb.) Spreng = *K. gracilis* Pers. incl. *K. cristata* auct.; karcú fényperje Cp, H. Szikár domboldalokon, meszes talajon gyakori (Gy, V); var. *montana* Hausm. (Gy – Csigadomb); var. *macrantha* (Bh, Gym, Kf Mv, Ny – Csűrös).

K. pyramidata (Lam.) Domin; hegyi fényperje. Eu, H. Száraz gyepekben: | (Nyárády A. 1967).

KOHLRAUSCHIA l. Tunica

L

Szu, V, Va) || *Ro. şalátă creată cu căpăţină* (Mi).

L. serriola L. ! = *L. scariola* L.; keszegsaláta; salatá sălbatică. Eua–Med, Th, TH. Utak mentén, szemetes helyeken, napos martokon közönséges gyom.

L. viminea (L.) Presl.; gatyás saláta; látuci. Eu (Ec–Med), TH. Száraz köves helyen, ritka: A, Nk.

LAGENARIA Ser. (Cucurbitaceae)

***L. siceraria** (Molina) Standl. ! lopótök; tigvã. Afr, Th. Elsődleges génközpont tropikus Afrika, Amerika, hozzánk a Mediterraneumból került. Szórványosan termesztik az Almás völgyében: B, K, Kp, de már csak a terméseket találtuk, emléke másutt is él; – convar. *gourda* (Ser.); befűzött lopótök (edény); – convar. *turbinata* (Ser.); valódi lopótök. **Nt.** *lopó* (B, Bt, Kp, Np, Sz, Zs), *lopóy* (Kf, V) | *lopótök* (Bh, It, Mb, Szu), *lopógtök* (Mó, Ny) | *szívó* (B, F, Va, Zs), *szívóy* (K) | *szívótök* (B) || *Ro. lupău* (Bi, Dr, N, Sz). – Bt-n az I. világháborúig volt, Mó-n a 30-as évekig, Bh-on

1960 körül, Va-on, Zs-on 1970-ig, B-ban, K-en napjainkig. A padláson szárították, dróttal takarították ki. **Nr.** A palackformájút tárolásra használták (főként olajtárolásra); diszítését nem figyeltük meg; bunkószerű termését ecetnek, bornak a hordóból való kiszívására (ez a *lihó, liju* – vö. KalTsz).

LAMIASTRUM Heist. ex. Fabr. (Lamiaceae)

L. montanum (Pers.) Ehrend. ! = *L. galeobdolon* agg. p.p. = *Galeobdolon luteum* Huds. et auct. = *Lamium galeobdolon* (L.) Nath.; sárga árvacsalán; gálbeniță. Eua, H. Erdőkben, árnyas bokros helyeken, gyümölcsösökben közönséges. **Nt.** *Ro. urzică moartă* (Dr, Fi) | *urzicúță* (Ct).

LAMIUM L. (Lamiaceae) excl. *Lamiastrum*

L. album L. ! fehér árvacsalán; urzică moartă. Eua, H. Árnyékos helyeken (gyümölcsösök, élősvények, erdőszél stb.) közönséges. **Nt.** *árvacsoján* (Gy, J, Kk, T), *árvacsojánt* (B. Gym, Gyv, Nk, Va), *árvacsojánt* (Bh, Kf, Mb, Mv, Ny, Sz, Zs), *árvacsojány* (It, Mó, Szu), *árvacsohány* (Mf, Ml, V), *árvacsohány* (Mé, Mf, Tl) | *fehér árvacsajánt* (Jt), *fehér árvacsajánt* (Nd) || *Ro. sugătoare* (Bl, D) | *urzică moartă* (A, B, Be, Bi, C, Ct, Dr, Fi, N). **Nr.** A herbájából főzött teát köhögés ellen használják. – Híg teáját rendszeresen isszák víz helyett magas vérnyomás kezelésére. Vö. Kócián et al. 1977. – A gyerekek forgót készítenek belőle: „egy ízét levágják, a csomókon ülő virágokkal egyetemben, s azon át »tűvist« szúrnak, két ujj közt lazán tartják, s fújják; pereg” (Györffy 1935. 161).

L. amplexicaule L.; bársonyos árvacsalán; sugel. Eua, Th (áttelelő). Szántókon, kiskertekben közönséges, néhol tömeges.

L. maculatum L. ! foltos árvacsalán; urzică moartă. Eua–Med, H. Erdőkben, irtásokban, ligetes helyeken közönséges. **Nt.** *árvacsojány* (It, Kk), *árvacsojánt* (Jt, Kszt–Zt, Mk) | *csójámvirág* (J, T), *csóhámvirág* (V) || *Ro. urzică moartă* (Be, Fi, Gym, Kk, Mi, P). **Nr.** Teáját köhögés ellen isszák (V).

L. purpureum L. ! piros árvacsalán; sugel puturos. Eua–Med, Th (áttelelő). Művelt területeken közönséges. **Nt.** *árvacsalán* (Kvár: Györffy 1935), *árvacsohány* (Szászlóna: i.m.).

LAPPULA Gilib. (Boraginaceae)

L. squarrosa (Retz.) Dum. ! = *L. myosotis* Moench. = *L. echinata* Gilib.; bojtorjános mizsót; lipici, turiță. Eua, Th. Közönséges egykét éves gyom, szántókon, utak mentén (Mb – Föld). **Nt.** *poncso* (Kk) || *Ro. porcút* (P). – A *poncso* alapjelentése itt: disznó. Olyan mocskos, ragadós – mondják Kk-on –, mint a disznó.

LAPSANA L. (Asteraceae)

L. communis L.; bojtorjánaláta; zgrăbun-țică, salata cîmpului. Eua, Th. Árnyékos bokros helyeken, élősvényekben közönséges.

LARIX Mill. (Pinaceae)

***L. decidua** Mill. ! = *L. europaea* auct.; vörösfenyő; larice, zadă. Alp–Kárp, Ms. A területen csak ültetve (Gy, Gy–A között a gerincen). **Nt.** *vörösfenyő* (Mv) || *Ro. zădă* (D). Ismert, név nélkül, a következő pontokon: Bi, Gy. Ct határában is van.

Laserpitium L. (Apiaceae)

L. latifolium L.; széleslevelű bordamag; smeoaică. Eu, H. Hegylábi erdőkben: Bi, Gym, It, Mv; Gyv–P (Nyárády A. mts. 1966).

LATHRAEA L. (Scrophulariaceae)

L. squamaria L. ! vicsorgó; muma pădurii. Eua, H. Erdei, élősködő. Rendzinalajú vegyeserdőkben szórványos (K – N, Ordományos).

LATHYRUS L. (Fabaceae)

L. aphaca L. ! levéltelen lednek; Eua–Med, Th. Gabonavetésekben közönséges, néhol tömeges (Be, Bh, Gym, It, J, Kf, P). **Nt.** *csicsiriborsó* (Szu), *csicsiriborsóy* (Sz) | *feketeborsó* (Va) | *fényesborsó* (Mé), *fényesborsó* (Mv) | *vadborsó* (J, Nk) || *Ro. măzărice* (Mi) | *ochiu porumbului* (Be). **Nr.** Magját szemnek teszik a tésztából sült madárformának, perecre, kalácsra is teszik dísznek, mivel sütés után is fényes marad. Az egyik r. terminus (*ochiu porumbului* = galambszem) is ezt a felhasználást tükrözi.

L. hallersteinii Baumg.; erdélyi lednek. End (Kárp–Balk), H. Erdőkben, irtásokban szórványos: Gyv, Kk, Mf, Nk, Gorbó, Szászlóna; J (CLA. Nyárády A. 1967), Gyv–P (Nyárády A. mts. 1966). **Nt.** *sárga vadborsóvirág* (Szászlóna: Györffy 1935).

L. hirsutus L. ! borzas lednek; piedica vîntului. Eua–Med, Th. Vetésekben, mezsgyékben; nem gyakori: B, Nk.

L. laevigatus (W. et K.) Fritsch; kopasz lednek. Pont–Balk (Kz–Eu–Pont), H. Erdők szélén, irtásréteken szórványos: Mó (CLA. Nyárády A. 1967), Gyv–P (Nyárády A. mts. 1966); Kszt–Zt, Dl. Bogdana (Csűrös).

L. lutifolius L. ! nagyvirágú lednek; mănere de pădure. Med, H. Cserjésekben, mezsgyékben szórványos: Szászfenes, Hója; T (Fl. V, 435), de másutt is. **Nt.** *vadborsó* (Gy).

L. niger (L.) Bernh. ! feketéllő lednek; orăștică. Eua–Med, H. Lombos erdőkben, száraz tölgyesekben gyakori, Kszt–Zt határában (Dl. Bogdana) bükkösben (Dentario–Fagetum) is (vö. Csűrös).

***L. odoratus** L. ! szagos lednek; singele voinicului. Med, Th. Kiskertekben néhány faluban, de ott, ahol van, általában gyakori: E (gyártelep); | (f. *coerulea*; f. *alba*; f. *purpurascens*; f. *nigrescens*); – Ct, Mb (f. *grandiflorus* hort., a ref. parókia kertjében; új, nemesített mag Nyugat-Németországból), Kp. **Nt.** *borsóvirág* (B, F, It, J, Kb, Kp, Kszt–Zt, Mb, Szu, Va), *borsógyvirág* (E, K, Mk, Sz) | *janistor* (Kf) | *jeniszter* (Mé) | *jenyesty* (Mf, Tl) | *Julista* (V) || *Ro. păstăuță* (B). N-on is van. Elterjedését l. Szabó–Péntek 1980–4. térvázlatán.

L. pratensis L. ! réti lednek; linteă prătuții. Eua–Med, H. Kaszálókon, irtásokban közönséges: E, Kd, Zs.

L. sylvester L.; erdei lednek; bob de țarină. Eua (Kaukázus), H. Erdőkben, cserjésekben szórványos; – var. *oblongus* Ser. in DC. – a Nádas mentén (Fl. V, 434).

L. transsilvanicus (Spr.) Rchb.; erdélyi lednek. Kárp–End, H. Irtásréteken, tisztásokon szórványos: Gy–Nk, Mf.

L. tuberosus L. ! mogyorós lednek; oreșniță. Eua, G. Szántóföldeken, mezsgyékben, élősövényekben, kerítések, árkok mentén közönséges (Dr). **Nt.** *barabővirág* (Ny) | *borsó* (It), *borsó* (B, Mó) *borsóvirág* (Gym, Kp, Nk) | *csicsiriborsó* (Gyv, Mó, Nd, Va), *csicsiriborsó* (Jt, Kd, Mk, Ny, Sz), *csicsiriborsó* (Bh, Gy, Kk), *csicsiriborsó* (K, Kf) | *dobra* (Kk) | *jenyesty* (Mf, Tl) | *unalomvirág* (Szászlóna: Győrffy 1935) | *vadborsó* (Mb, Mk, T, Tl, Va), *vadborsó* (F, Kf, Mv, Sz) | *vadborsóvirág* (J) || *Ro. barabő* (B, Bí, Bi) | *búbe dulci* (Topa) | *mázare rósie* (Gym) | *pără d'e pămînt* (Fi) | *păstăje d'e cîmp* (N) | *rădăcină* (Bl) | *răgădăje* (B) | *ură* (A, Be, Dr, Sz). **Nr.** A gumó emberi eledelként való fogyasztását a következő pontokon említették: Fi, Kk, Nk, Tl. – Megfigyelték, hogy gumóját kítúrja és megeszi a disznó (Bh). Bh-on ültették is a 40-es évek elején. – Általában gyomnövényként ismert, amely „összefogta a búzát, ojan vót, mint a pokróc” (Kd). – Néhány ponton az a hiedelem él, hogy tilos hozzányúlni (A, Topa). Sz-n a lányoknak tilos szedniük, mert ha szedik, nem mennek férjhez. – Néhány földrajzi név is esetleg erre a növényre utal. Vö. Péntek – Szabó 1980. 157.

L. vernus (L.) Bernh. ! tavaszi lednek; pupezele. Eua, H. Lomberdőkben közönséges, néhol tömeges koratavaszi virág. **Nt.** *borsókavirág* (Szu) | *cigányvirág* (B, K) | *fátavirág* (It, K, Mb, Mé, Mó, Zs) | ? *kecskerágó* (Bh) | *pipizsoj* (Gy, J, Kk, Mé, Nk, Ny, Sz, Szu, V, Va), *pipizsoj* (Kp) | *vadborsóvirág* (Kvár: Győrffy 1935) || *Ro. pipijoi*.

LAURUS L. (Lauraceae)

• **L. nobilis** L.! babérlevél; foi de dafin. **Nt.** *babér* || *Ro. dafin* **Nr.** A babérlevelet (*Lauri*

folium) megfőzik teának magas vérnyomás esetén. Vö. Kóczián et al. 1977.

LAVANDULA L. (Lamiaceae)

***L. angustifolia** Mill. ! szagos levendula levantică. Med, N. Egykor általánosan elterjedt, emléke ma is él, de növényt csak Mv-n sikerült begyűjteni. **Nt.** *levendula* (K, Mé, Mv, Sz, Szu, Va, T), *levendula* (B, E, V), *levendula* (Jt, Kf, Kszt–Zt, Ny) | *nevendula* (Mb) || *Ro. levantică* (Sd, Sz). **Nr.** Moly ellen használták (T). Egykori elterjedésére nézve l. Szabó–Péntek 1980 – 1. térvázlatát.

LAVATERA L. (Malvaceae)

L. thuringiaca L. ! madármályva; nalbă Eua (Kont–Med), H. Száraz tölgyerdők kőpenytársulásaiban, bokrosokban gyakori (Va – Vár), var. *protensa* Beck. – Kb (Fl. VI, 47). **Nt.** *májva* (V) | *vad-májvarózsa* (Kk, Nk, T).

***L. trimestris** L. ! kerti madármályva. Med (D–Eu, E–Afr), Th. Kiskerti díszvirág. **Nt.** *májva* (Szu) | *papszoknyája* (J) || *Ro. căpa* (Mi).

LEERSIA Sw. (Poaceae)

L. oryzoides (L.) Sw.; rizsfű. Cp, H. Vízben és tápanyagokban gazdag talajon, csak a terület északnyugati határán (Va, a vár alatt, tovább Hídalmás felé) gyakoribb.

LEMBOTROPIS Griseb. (Fabaceae) l. még *Cytisus*

L. nigricans (L.). Griseb. ssP. *nigricans* = *Cytisus nigricans* L.; feketéllő zanót; lemnu bobului. Kz–Eu (Balk–Pont), N. Erdőszeleken, irtásokban közönséges.

LEMNA L. (Lemnaceae)

L. rninor L. ! kis békalencse; lintiță. Kozm. HH. Állóvizekben gyakori.

L. trisulca L.; keresztés békalencse; lintiță. Kozm, HH. Mocsarakban, állóvizek felszínén.

LENS Adans. (Fabaceae)

(¹)***L. culinaris** Medik. ! lencse; linte. Ny–Ázsia, Th. A területen egykor általános, ma gyakorlatilag eltűnt. Egyetlen begyűjtött magpróba Kd-on került elő, de már nem volt életképes (convar. *microsperma* (Baumg.) em. hoc loco). **Nt.** *lencse* (Bh, Bt, Kb, Kp, Mf, Ml, Sz, Szu, V, Zs), *lencse* (K, Kd, Kf, Mb, Mk, Mv, Ny), *lencse* (Mé) || *Ro. linte*. Több ponton emlékeznek rá, hogy régen természetették, de eltűnésének idejét nem tudják pontosan meghatározni (Dr, Kf, Kp, Mb, Mf, Mv); Zs-on úgy emlékeznek rá, hogy a Riszég-tetőn termett; az I. világháborúig szinte mindenki természetette Ny-n, Sz-n, Mi-n; a 30-as években tűnt el Ml-n; a 40-es években Szu-on, Bi-n; egészen a 60-as évek elejéig volt Kd-on (a kvári piacra is vitték), Jt-n, Bh-on. **Nr.**

Hajdani jelentőségét az is bizonyítja, hogy több falu határában helynévadó elem (Kd, Kb, Kp). – Egy ketesdi népmesében a mostohalálynak lencsét kell válogatnia (vö. Kovács 1943. I, 22).

LEONTODON L. (Asteraceae)

L. asper (W. et K.) Poir.; érdes oroszlánfog. Pont–Bua, H. Napsütötte száraz gyepekben szórványos: E, Gyv, Szu, J; Sz (Fl. X, 62), Szu (f. *ramosus* (Schur) Nyár. – uo.).

L. autumnalis L.! őszi oroszlánfog; capul cälugärului. Eua, H. Füves területen közönséges.

L. hispidus L.; közönséges oroszlánfog; pot-capul cälugärului. Eua, H. Gyepes, bokros területen gyakori az ssp. *hastilis* (L.) Soó (= *L. danubialis* Jacq.)-val együtt; ez utóbbi: Kk (CLA. Nyárády A. 1967), | (var. *danubialis* f. *sinuato-dentatus* Csong. – Fl. X, 60).

LEONTOPODIUM R. Br. (Asteraceae)

***L. alpinum** (L.) Cass. ! = *Gnaphalium leontopodium* L.; havasi gyopár; floarea reginei. Alp-K-Ázsia, H. Kiskertekben ritka díszvirág. Csak termesztett változatban. **Nt.** *havasi gyopár* (Gym, T), *havasi gyapár* (It, KM. **Nr.** A lányok préselve őrzik, a legényeknek adják (T).

LEONURUS L. (Lamiaceae)

L. cardiaca L. ! (incl. ssp. *villosus* (Desf.) Jáv.) szúrós gyöngyajak; coada leului. Kont–Pont (Eua), H. Élősövényekben, utak mentén közönséges. **Nt.** *gyöngyája* (Kp, Mb, Ny) | *gyöngyajak* (Bh, Kk, Szu, Tl, V); *szívburjány* (Nk) || *Ro. tâlpa găștii* (Gym). **Nr.** Teáját keserűen isszák szíverősítőként. Vö. Kóczian et al. 1977.

LEPIDIDIUM L. (Brassicaceae) l. még: *Cardaria*

L. campestre (L.) R.Br. ! mezei zsázsa; hreniță. Eua, Th–TH. Közönséges gyom; Gorbó (f. *pluricaule* Thell. – Fl. III, 421).

L. ruderales L.; бүдös zsázsa; păducheniță. Eua (Kozm), Th–TH. Udvarokon, utak mentén közönséges gyom (F, Zs).

LEUCANTHEMUM Mill. (Asteraceae) (*Chrysanthemum* p.p.)

***L. latifolium** DC. em. Baksay! = *Chrysanthemum latifolium* DC, *Ch. maximum* Ramond, *Ch. leucanthemum* ssp. *miximum-hortense* Nyár.; kerti margaréta. Származása vitatott: Baksay szerint a kerti formák a Pireneusokban élő *Ch. latifolium* populációkra vezethetők vissza, és magas – tízszeres vagy több – kromoszómaszámúak (Ann. Hist. Nat. Mus. Hung. VII, 327–8; VIII, 155–61); Nyárády E. Gy. szerint a törzsalak az *L. vulgare* (Fl. IX, 435–7); Bayley (1975) és Soó

(1970) a *Ch. maximum* Ramond nevet fogadja el érvényesnek. Pireneus, H. Termesztett dísznövény (Bh), a Nádas mentén is gyakori: J (f. *radiata-plena* hort.), Kb, E, J, Szu, V. **Nt.** *bikalivirág* (J) | *kerti bikalivirág* (J) | *kerti margaréta* (It, V), *kerti margaréta* (Jt, Kszt–Zt) | *margaréta* (E, Kb, Kk, Mf, Sz, Szu, Zs), *margaréta* (MI), *margaréta* (E) || *Ro. margaréta* (Mi).

L. rotundifolium (W. et K.) DC.; kereklevelű margaréta; ochiul bouului. End (Kárp), H. Kalota völgyében, ritka: Ct, a tőzegesekben (Fl. IX, 438).

L. vulgare Lam. s. str. ! = *Chrysanthemum leucanthemum* L. sec. Böcher et Larsen, excl. *L. gaudinii* DT. = *L. v. ssp. alpicola*; mezei margitvirág; ochiul bouului. Eua, H. Kaszálón, üde réteken közönséges, változatos és változékony alakkörű. Ritkán kiskertben is: Gyv; Kb, Kk–P ssp. *vulgare* et f. *lanceolatum* (Pers.) Beck; Mf f. *pinnatifidum* (Lec. et Lam.) Jáv. és f. *denudatum* Bönn.; Gym f. *praestans* (Burn.) Nyár.; D (f. *minimum* Nyár.) – vö. Fl. IX, 426–38). **Nt.** *barabika* (Mó) | *bikalivirág* (J) | *lennyge* (Bh, Kf) | *margaréta* (Gyv, It, Nd, Sz, T, Tl, V), *margaréta* (Kp, Mf, Zs), *margaréta* (Bh, Gy, Jt, Kk, Kszt–Zt, Mb, Mk), *margaréta* (B, Gym, K, Mv, Va) | *mészalóvirág* (Kp) | *pápvirág* (Jt, Ny, Zs) | *pártavirág* (Mé) | *Szentjánosvirág* (Szászfenes: Györfly 1935) | *tehévirág* (It) *vadmeszlő* (Sz) || *Ro. bici* (St) | *flórule vacilor* (Dr) | *margaréta* (A, Dr, Gym, Mi) | *număuțita* (Gym) | *óhiu bóului* (Bi) | *tătăiș* (Bl, C, Ct, D, Fi, Kk, Mi, Nd, Sd, Sz) | *tătăiș alb* (B) | *váci* (A, P).

LEUCOJUM L. (Amaryllidaceae)

L. vernum L. ! tavaszi tözike; ghiocei boğați. Kz–Eu (Mont), G. Nedves, hűvös irtásréteken ritka koratavaszi virág; termőhelyét a népi növényismeret nagyon számon tartja: Kszt–Zt, Dl. Bogdana (Csűrös), a határos vidéken a Dregán-völgyében, Székelyjő-völgyében gyakori és tömeges. **Nt.** *hóvirág* (Bh, Mf), *hóvirág* (Sz) || *Ro. clocoță u d'e ródină* (Bl) | *ghiocel* (D) | *ghiocel dubli* (Bi) | *lușcuiță* (A, Be, Bl) | *lúșt'i* (B), *lúșt'e* (Ct). Ct-n van a virágos ketben; D-n a falu végén van, *Rujinoasa* nevű helyen; Bi-n *La Frincu* nevű helyen; Bh-ra Csucsá felől hozzák.

LEVISTICUM Hill. (Apiaceae)

***L. officinale** Koch! lestyán; leuștean. Perzsia (term. Cp–Kozm), H. Kiskertekben közönséges, ételízítésre termesztik. **Nt.** *loștyán* (K, Mb, Mv, Ny), *leostyán* (Bh, Kk, Mf, Sz, Va), *leustyán* (Mó), *leștyán* (J), *leștyán* (MI, V) || *Ro. leuștean* (A, Ct, D, Fi, P, St), *leost'eán* (Dr, N). **Nr.** A m-ok a r-októl vették át. Ételízítésre használják. – Teáját a népi gyógyászat hidegrázás ellen használja (Mb). Szélesebb körű az állatok gyógyítására való alkal-

mazása: köhögés ellen adják a teáját háziállatoknak (Mv), sebet mosnak vele (Kszt–Zt). Avas hájjal (Gym) vagy keserűsóval (Mv) összefőzve vagy avas disznósírral összetörve (Ct) adják a kerdőzök emésztési zavarában.

LIBANOTIS L. (Apiaceae)

L. montana Cr.; tömjénillat; smeoaie. Eua–Med, TH–H. Sziklás, köves oldalakon szórványos: Gy, Pányiki-szoros (var. *sibirica* (L.) Patze), Sz (Fl. VI, 515).

LIGUSTRUM L. (Oleaceae)

L. sp. (ovalifolium); közönséges fagyal. Városi kertészetből, élősvénynek: Bh.

L. vulgare L. ! vesszős fagyal; lemn cinesc. Eua, Ms. Erdőkben, erdőszéleken, mezsgyékben, élősvényekben közönséges; ültetik is: Kp. **Nt. fagyárfá** (Bh, Kf, Mé, Mf), *fagyórfá* (It, K, Kb, Kp, Mb, Ny) | *kutyacsérésnye* (Gyv, Mv) | *kutyafá* (Kp, Szu, T, V, Zs) | *vad-kutyaborostyán* (Kk). Termése: *farkasszar* (V); *tintabogyó* (Gym). **Nr.** Úgy tudják, hogy a termése mérgező. – Kerítést fontak belőle (T), élősvénynek is ültették (Kp). – Terméséből *téntát* főztek (Kp).

LILIUM L. (Liliaceae)

***L. bulbiferum** L. ! tűzlilium; lilie roşie. Kz–Eu–Med, G. Kiskertekben szórványosan természetük (Nk, Sz). **Nt. égőszerelem** (Szu) | *kardvirág* (Szu: Györfly 1935) | *lilijom* (Nk) | *tüzes lilium* (Kvár: Györfly 1935) | *tűzlilijom* (Kb). **Nr.** Régi vagdalásos himzéseken előfordul a *lilimos* minta. Vö. Péntek 1979.

***L. candidum** L. ! fehér lilium; crin alb. K–Med (Balk-End?), G. Kiskertekből, példányát nem gyűjtöttük. **Nt. fehér lilijom** (E, J, Kb, Kp, Mé, Ml, Nd, Sz, Szu, T, Va), *fejér lilijom* (B), *fehír lilijom* (Jt, Kf, Kszt–Zt, Mó, Mb, Mf, Mk, Mv, V, Zs), *fejír lilijom* (Gym, Kk, Nk) || *Ro. crin* (B, Be, Bi, C, E, Gym, N, Sd, St, Sz) | *crin alb* (Gyv, Mi) | (*lili uóm*) (E) | *pána Má uciú Précestii* (Bi) | *pánã sfintã* (Bi). **Nr.** Levelét és szíromlevelét használják kelések, sebek gyógyítására. A friss levéllel fedik be a sebet vagy a kelést, vagy pedig pálinkába áztatva vagy forró vízbe mártva használják. Vö. Kóczian et al. 1977.

L. martagon L. ! turbánlilium; crin de pădure. Eua, G. Lomboserdőkben, szórványosan: Gyv, Kk, Kf; Kszt–Zt, Dl. Bogdana – bükkösben (*Abieto-Fagetum*, *Dentari-fagetum* – Csürös). **Nt. erdejí harangvirág** (T) | *harangvirág* (Bh, Zs) | *vadlilium* (Szászlóna: Györfly 1935).

***L. regale** Wils. ! királylilium. Kína, G. Kiskertekben. (A liliumok alakköre és etnobotanikája további vizsgálatot igényel a területen.) **Nt. fehír lilijom** (It, K) | *királylilijom* (Kb, T) | *tüzes lilijom* (Gym.) K-ról Bh-ra is vitték a piacra.

***L. tigrinum** Ker.–Gawl. ! tigrislilium. Kína, Japán; G. Virágoskertekben, ritka. **Nt. cigánylilijom** (T) | *tigrislilijom* (E, Sz).

LIMOSELLA L. (Scrophulariaceae)

L. aquatica L.; iszaprojt; canarul báljii Cp (Kozm), Th. Pocsolyás állóvizekben, Gy melletti Szamos kiöntésekben (f. oec. *terrestris et submersus* verg. ad var. *caulifera* Koch).

LINARIA Adans. (Scrophulariaceae)

LINUM L. (Linaceae)

Nt. lenvirág (Mó, Nd) || *Ro. in* (St) | *in d'e cimp* (Dr).

L. vulgare Mill. ! közönséges gyűjtványfü linarijá. Eua, H. Utak mentén, nem gyakori (F, Kf). **Nt. gyútvámfű** (K: KalTsz) | *mezejitatógú* (Kszt–Zt) | *sárgaszarkaláb* (Nk) | *vadtátintó* (Szu), *vadtátintó* (Sz) | *vadtátogó* (Kk, T), *vadtátogó* (Kd, Mó) || *Ro. lumînărică* (P)

L. austriacum L. ! hegyi len; ineață. Kz–Eu–Pont–Kauk, H. Eddig csak a terület keleti határáról jelezve: Kb, Szászfenes (var. *austriacum*, var. *squamulosum* (Rud.) Boiss., var. *latifolium* Uechtr. – Fl. VI, 94–5). **Nt. kékvotvinytya** (Kp, Mv) | *vadlenvirág* (Szu), *vadlénvirág* (Gyv). **Nr.** Megégették, a *hammát* tejfölbe keverték, az ótvaros sebet kenték meg vele (Mv). – Kelést, kék hólyagot gyógyítottak vele. Megsáritva eltették télire is. Np felé, a Kövesdombon, Kükötisen fordul elő.

L. catharticum L. ! békalen; ineață. Eua – Med, Th–TH (H). Kaszálókon, laza talajú irtásréteken, gyakori.

L. flavum L. ! sárga len; in galben. Kz–Eu, Pont–Balk, H. Száraz gyepekben, bokros helyeken, meszes talajon (padokon): Alsófüld, It (var. *angustifolium* Jáv.), Kf, Mv (var. *angustifolium* Jáv. et f. oec. *degeneratum* Nyár.), E, J, P (Nyárády A. 1953), Kf, Zs (var. *angustifolium* – Fl. VI, 93), Zs; Gym (Kovács – Coldea 1967), Gym, Kf (Csürös).

L. hirsutum L. ! borzas len; in mare. Med – Pont, H. Száraz gyepekben, különösen gipszsziklákon, mészen: Alsófüld, Ct, J (Fl. VI, 99), Gyv, Nk, Kk, Mv, Zs; Gym (Kovács–Coldea 1967). **Nt. pillangóvirág** (Szászlóna: Györfly 1935) | *vadlen* (Bh, Kk), *vadlén* (Mf, Sz, Va) || *Ro. in sălbăt'ec* (Sz).

L. nervosum W. et K.; inas len. Kz–Eu – Med, H. Napos domboldalokon, bokros helyen, viszonylag ritka: Gyv; Kb (CLA. Prodan 1921, Szabó 1971 – Fl. VI, 103).

L. perenne L. ! évelő len; ineață. Eu–Med, H. Száraz gyepekben: J (CLA. Nyárády A. 1967), Szászfenes (Fl. VI, 95).

L. tenuifolium L.; keskenylevelű len; in de cimp, Ec–Med–Pont, H. Száraz gyepekben, erodált napos oldalakon, meszes talajon gyakori: It, Gyv, Nk, Kb, Kf, Kk, Mv, Mó; J, Sz (CLA. Nyárády A. 1955, 1967); Gym (Kovács–Coldea 1967); Gy (Fl. VI, 89).

*L. usitatissimum L.! természetlen; in. Med. Th. Hagymányos kultúrnövény. Hagymányos termesztésben a convar. *transitorium* (var. *vulgare*) alakköréből. Nemesített fajtái államilag elosztott magból. **Nt.** *len* (B, Bt, It, J, Kb, Mé, Ml, Mó, Sz, T, V, Va, Zs), *lën* (K Kd, Kf, Mb, Mk, Ny) | *fehér len* (Mf) || **Ro.** *in.* – Néhány faluban régen is természetlen (Ct, D, Dr, St, Sz, Zs), máshol a térszében próbálkoztak vele (Bt, It, J, Mó, Va). **Nr.** A lenmagból olajat préseltek. – Kelés, tályog gyógyítására használták. A *nagy ír* a következőképpen készült: tejbe vagy tejfölbe vörös hagymát, bodzafa kérgének fehérjét, mézet, lenmaglisztet (*Lini placentas farina*), szappant és fenyőfaszurkot főznek össze (J). – A lenmaglisztet tejjel összefőzve melegben veszik a sebre (Gym, J, Mv). – Lenmagpogácsa: megtört lenmagot kevernek össze liszttel, olajjal, *főcstével* (azaz a tehén első tejjével), ezt teszik kelésre. Mastitisre is használják (Mv). – A megtört lenmagot megfőzték tejben, a sebet zsírral, vajjal bekenték, így tették rá a lenmagos tejet (Mv). – Kevés vízben vagy tejben lenmagból kocsonyát főztek, ezt borították rá a sebre. Vö. Kovács 1976; Kóczyán et al. 1977. – T határában a XVIII. sz. elejéről, Zs-on századunkból adatolt a *Lenföld(ek)* helynév. Vö. Péntek–Szabó 1980. 158.

LISTERA R. Br. (Orchidaceae)

L. ovata (L.) R.Br.; nagy békakonty; buhai-Eua–Med, G. Árnyékos erdőkben (Sz).

LITHOSPERMUM L. (Boraginaceae)

L. arvense L. ! = *Buglossoides arvensis* (L.) J. M. John; mezei gyöngyköles; márgelűse. Eua (Pont–Med), Th. A területen szórványos szántóföldi és út menti gyom (E, C).

L. officinale L.; kőmagvú gyöngyköles; me pásáresc. Eua, H. Élő erdei, erdőszéli növény, néha gyom (Zs).

L. purpureo-coeruleum L.; erdei gyöngyköles; márgelűse. Kz–Eu (Med), H. Erdős-bokros, napos helyeken: Sz – Rízég (CLA. Szabó 1971), Hója (CLA. Pop I. 1968).

LOBELIA L. (Lobeliaceae)

*L. erinus L. ! lobélia; lobelie. D-Afr (Fokföld), Th–H. Szegélynövény, a városi kertészetekből és ágyásokból terjed: Bh (Rácz család, temető, park); E (kvári magról); Ml. **Nt.** *lubenija* (Ml).

LOBULARIA Desv. (Brassicaceae)

*L. maritima Desv. ! = *Clypeola maritima* L. = *Alyssum maritimum* Lam. = *A. odoratum* hort.; fülesternye. Med, Th. Gyakori kiskerti dísznövény: Bh, E, Gyv, Kk, Mf, Nk, V. **Nt.** *Erzsivirág* (Kk).

LOLIUM L. (Poaceae)

*L. multiflorum Lam. = *L. aristatum* (Willd.) Lam.; olaszperje; raigras italian. Med, Th–TH–H. Újabban a gazdaságok nagy területen termesztik, kivadul.

L. perenne L. ! angolperje; raigras englezesc. Eua–Med, H. Legelőkön, utak mentén, taposott helyeken közönséges és tömeges, társulásalkotó. **Nt.** *angolperje* (Bh) | *perje* (Bh) || **Ro.** *bolúndá* (Bl, Ct).

L. temulentum L.; szédítő vadóc; sálbájté. Eua–Med, Th. Gabonavetésekben, a terület déli, havasalji peremvidékén most is gyakori, egykor éppenséggel tömeges lehetett. Káros: a kalászbán kifejlődő gomba alkaloidtartalma örléssel a lisztbe jut, és a fertőzött lisztből készült kenyér fogyasztása tudatzavarokhoz vezet; – var. *temulentum*: Be, Ct, Kk, Kszt–Zt, Sz; – var. *arvense*: (With.): Bab.: Bh – Tekintő (Czucza ap. Csűrös), Gym, P. **Nt.** *bolondbúza* (K, Kszt–Zt, Mk, Zs) | *bolondító* (Bh, Gym, Kf, Mv), *bolonditó* (Kd, Ny) | ? *kékitő* (Mó) | *táklász* (Kk, T), *táklác* (Kszt–Zt) | *üszög* (It) | *vadbúza* (Va) || **Ro.** *bolondító* (Kk) | *bolúndá* (A, Be) | *bolúndá in holdá* (Gym). **Nr.** A zabban van most sok, régen a tavaszbúzában volt. – Lágyítja a kenyeret, szédülést, bódulást okoz. Ezért kiszedték a búzából.

LONICERA L. (Caprifoliaceae)

*L. caprifolium L. ! jerikói lonc; caprifói. D–Eu, N. Termesztett díszcserje, ritka. **Nt.** *kázsija* (Szu) | *szárkaláb* (Sz). Szu-on elvadultan nőtt egy elhagyott kertben, onnan hozták be az egyik udvarra.

L. nigra L.; fekete lonc. Eua, Ms. Bükkerdőben, ritka: Kszt–Zt – Dl. Bogdana (*Abieti-Fagetum* – Csűrös).

*L. tatarica L.; tatárlonc; caprifói tatarisc. Eua (Med), N. Díszcserje, a területen ritka (S).

L. xylosteum L. ! ükörkelonc; caprifói. Eua, M. Lomb- és tülevelű erdők cserjeszintjében, szórványosan: Gyv, Kszt–Zt – Dl. Bogdana (*Abieti-Fagetum* – Csűrös).

LORANTHUS L. (Loranthaceae)

L. europaeus Jacq. ! európai fakín; vîsc de stejar. Eua–Med, Ep. Többnyire tölgyön, szórványos. Jóval ritkább, mint a fehér fagyöngy; Kb, Mé; Bh, Sz (Fl. I, 374). **Nt.** *fagyöngy* (Bh, Gy, Kp, Mf) | *gyöngy* (Zs) | *kecskerágó* (B, Mé), *kecskerágó* (Zs) || **Ro.** *vâsc* (B, Dr) | *vâsc gálben* (C). Mé-n a Határút mege és a Gánás nevű határrészekén van.

LOTUS L. (Fabaceae) excl. *Tetragonolobus*

(*L. corniculatus | ! szarvaskerep; ghiz-dei. Eua–Med, H. Gyepekben közönséges, termesztik is. **Nt.** *szarvaskerep* (T) | *szarvaskereszt* (V).

LUNARIA L. (Brassicaceae)

***L. annua** L. ! kerti holdviola, lapickásfű; pana zburătorului. Med–Balk, Th–TH. Kiskertekben szórványos: C (var. *annua*), T (var. *elliptica* (Schur) Topa). **Nt.** Judáspénz (E, Ml, T), *Judáspinz* (Bh, K, Mb, Sz). A sztánai állomáson is van.

L. rediviva L. ! erdei holdviola; lopátea. Eua, H. Szurdokerdőkben, ritka: Sz – Rízszeg-tető.

LUPINUS L. (Fabaceae)

***L. polyphyllus** Lindl. ! erdei csillagfűrt. E–Am, H. Kiskertekben gyakori: D, M, Sz. **Nt.** *csúsvijola* (Jt, Kf, Kszt–Zt, Sz) | *gërzëdës-csúsvijola* (K) | *gerezdesvijola* (E, J, Mf, Szu, Tl, V), *gërzëdësvijola* (Kb) | *tejesbàrtacin* (T) || *Ro. chişoşsonvirag* (Gyv) | *coada mñêluluj* (St) | *cucurúz* (Ct) | *mñel în cur* (Topa) | *pástáje* (Gym). Elterjedésére nézve I. Szabó–Péntek 1980. – 4. térvázlatát.

LUZULA DC. (Juncaceae)

L. campestris (L.) Lam. ! mezei perjeszittyó; máliaul cucului. Kozm, H. Sovány gyepekben közönséges, tavasszal tömegesen virít, feltűnő. **Nt.** *laposfű* (T), *lapisfű* (Kk, Nk) || *Ro. cucurízu cuculuj* (S) | *pt'íta cuculuj* (P) | *mácu cuculuj* (Be).

L. luzuloides (Lam.) Dandy et Wilm.! = *L. albida* (Hoffm) DC. = *L. nemorosa* (Pollich) E. Mey.; fehér perjeszittyó; máliaul cucului. Eu, H. Savanyú erdőtalajon lomb- és vegyes-erdőkben közönséges és tömeges (fáciesalkotó).

L. sylvatica (Huds.) Gaud.; erdei perjeszittyó; horşti. Eu, H. Hegyvidéki bükkösökben: Ct, Pányiki-szoros, Kk.

LYCHNIS L. (Caryophyllaceae)

***L. ciliarcedonica** L. ! égőszerelem; arşinic, cruciuliță. Kis-Ázsia, H. Kiskerti természetett dísznövény. **Nt.** *csillagvirág* (It, K, Mé, Mó) || *Ro. sapt'úu turcësc* (Mi) | *schinteuță* (Mi, St). – Zabbal vagy búzával gyökerezetik úgy, hogy a behasított szárdugványba beleteszik a gabonaszemet, ez csírázva serkenti a dugvány gyökériképződését (Gyv).

***L. coronaria** (L.) Desr. ! bársonyos kakukkszegfű; curcubeu. Med–Eua, H. Szórványosan természetett dísznövény (Gyv, Kk). **Nt.** *bársonyvirág* (Gyv, Nk) || *Ro. bårşoñvirag* (Gyv).

L. flos-cuculi L. ! kakukkszűnyogvirág; floarea cucului. Eua, (Med), H. Nedves, félszáraz kaszálókon közönséges. **Nt.** *ártatlanvirág* (J) | *csillagvirág* (Mó) | *mezejiszegfű* (Va) | *szárkaláb* (Kszt–Zt) || *Ro. cocosej* (Kk).

LYCIUM L. (Solanaceae)

L. balimifolium Mill. = *L. barbarum* L. ! ördögcerna, semfű-semfa; cãtinã de garduri. Med, Ms. Élősvényekben, temetőkben gyakori, néhol tömeges (Be, Eh, Ct, Kf, T). **Nt.** *licijum*

(Bh, Kp, Sz), *licëum* (Ny), *licijom* (Gy, Kl Mé, Mf, Ml, Szu), *licija* (Kb) | *liceumfa* (Mó) | *licomfa* (Kb, Kszt–Zt) | *ördögcerna* (J) | *ricinusfã* (V) | *sëmmifa* (Jt, Kd) | *Ro. liþion* (Bi, Dr, Gym) | *liþuri* (Be) | *zmîrlîþe* (Be). **Nr.** Megfigyelték, hogy levelétől a nyúl megpuffad. (J). – Kerítésnek hagyják. – Tavasszal libáknak, rucáknak adják a levelét, liszttel keverik.

LYCOPERSICON Mill. (Solanaceae)

***L. esculentum** Mill. ! paradicsom; roşii. D–Am, Th. Kiskertekben közönségesen termesztett, számos helyi fajtában, melyek többnyire a következő fajtacsoportokba tartoznak: – convar. *esculentum* provar. *esculentum*: **Nt.** *paradicsom* (B, F, Kk, Mf, Ml, Np, Va), *paradicsom* (Bh, Bt, It, J, K, Kd, Mb, Mé, Mó, Mv, Ny, Sz, Szu, T, V). Tájfajták: *csemege paradicsom* (Mf); *gerezdes paradicsom* (Mf); *korai paradicsom* (Kk); *őszi paradicsom* (Mf); *paradicsom* (Mf) || *Ro. porodici* (D, Dr, Fi, Mi, N, P, St) | *[róşii]* (A, N); – convar. *infiniens* Lehm.: *nagy paradicsom* (Mf); – convar. *parvibaccatum* Lehm. provar. *pyriforme* (Dunal): *kecskecsicsü paradicsom* (Mf). **Nr.** A nyers paradicsomot kelésre, sebre teszik. – Főtt paradicsomot öntenek az étvágytalan disznó szájába. Vö. Kóczian et al. 1977. – Keresztszemes szélmintaként ismert a *paradicsomos*. Vö. Péntek 1979.

LYCOPODIUM L. (Lycopodiaceae)

L. annotinum L.; laza korpafű; cornişor. Cp, H. Árnyékos, hűvös hegyoldalokon szórványos: Bl (Fl. I, 34), P.

L. clavatum L. ! kacsos korpafű; pedicuță. Kozm (Cp–Montan), H. Hűvös, havasi erdőmocsaras termőhelyeken: Fi (Fl. III, 37). **Nt.** *Ro. pedicuță* (Kk).

LYCOPUS L. (Lamiaceae)

L. europaeus L.; peszérce; piciorul lupului. Eua–Cp, H (HH). Nedves, forrásos réteken, mocsarak, patakok partján közönséges: Gyv–P (Nyárády A. mts. 1966), Gym (Chircă–Coldea 1967).

LYSIMACHIA L. (Primulaceae)

L. nummularia L. ! pénzlevelű lizinka; gálbãşoarã. Eu (Eua), H. Nedves talajon, gyepekben közönséges. **Nt.** *ineresztõfű* (Tl) || *Ro. filerfű* (Kk) | *piþulqfű* (Kk) | *tãlpa gîst'ii* (Gym). **Nr.** Mikor *kicsikkan* (= kimarjul) a kezük, beborogatják a zöldjével, rákötik a kézre (Tl).

L. punctata L.; petyegetett lizinka; iarbã de lungoarã. Kz–Eu–Med–Pont H. Üde réteken, patakok, árkok partján (A, Kk).

L. vulgaris L. ! közönséges lizinka; gãlbinele. Eua, H. Patakok mentén, mocsaras réteken közönséges.

LYTHRUM L. (Lythraceae)

L. salicaria L. ! réti fűzény; rãchitan. Kozm, H. Vizenyős réteken, vízparton közönséges.

M

MAHONIA Nutt. (Berberidaceae)

***M. aquifolium** (Prush) Nutt. ! kerti mahónia; mahonie. E–Am, Ms–N. Díszcserje (Bk), egyébként a területen ritka. **Nt.** örökzöld (T), örökzöld (Kb). Sz–n név nélkül.

MAIANTHEMUM Web. (Liliaceae)

M. bifolium (L.) F.W. Schm. ! árnyékvirág; läcrämiřä. Eua, H. Árnys erdőkben, bükkösökben (Gyv–Kk).

MAJORANA Boehm. (Lamiaceae)

***M. hortensis** Mnch. ! = *Origanum majorana* L.; majoránna; mäghiran. Délnyugat-Ázsia, H. (66 ábra) A Mediterraneumban honosodott meg, onnan került hozzánk. Kiskertekben és cseresep díszként szórványos, maga a növény ma már ritkább (Gyv, Kk, Ő), de emléke még eleven. **Nt.** *majorána* (B, Va), *majoránna* (E, F, It, J, Jt, Kb, K, Ki, Kk, Kp, Mé, Mf, Ml, Mó, Nd, Nk, Np, Szu, T, Tl, Zs), *marojána* (Kszt–Zt, Mk, Ny), *marajána* (Sz), *marujána* (Mb) || *Ro. mägherán*. A legtöbb pontról eltűnt, máshol eltűnőfélben van. Elterjedését l. Szabó–Péntek 1980 – 1. térvázlatán. **Nr.** Használják fűszernövényként. – Herbájából teát főznek szívásztma esetén. Vö. Kóczian et al. 1977. – Gyakori motívum írásos hímezésen. Vö. Péntek 1979.

MALACHIUM l. *Myosoton*

MALOPE L. (Malvaceae)

***M. trifida** Cav. ! tölcséresmályva. Med (Spanyolország és É–Afrika), Th. Díszvirág, a területen ritka. **Nt.** *jappánmájva* (Ny) || *Ro. floäre de nälbä* (Dr). – Nd-on név nélkül, Mf (temető).

MALUS Mill. (Rosaceae)

***M. domestica** Borkh.! = *M. pumila* Mill. p.p.; nemes almafa; măr. Eu (Kozm), Mg–Ms. Gyümölcsösökben közönséges és igen változatos. **Nt.** *álma(fa)*. Tájfajták: *ananászrenet* (Bh); *aranykormos* (Va), *aranykürmos* (Kf, Mó); *aranypál* (V); *aranypármén* (Bh, F, Kp, Mk, Ml), *aranypármint* (Ny), *aranypármí* (It, Kf, Szu); *aranypepin* (Mv: KalTsz); *aranyrenet* (Bh, Sz); *árpánérő* nyáron érő, piros alma (Kb); *Bánfipál* (Mk, Ny); *batül* (B, Bh, Bt, P, K, Kb, Kd, Kf, Kk, Kp, Mó, Mé, Mk, Ml, Mó, Sz, Szu, T, V, Va), *batür* (It, Ny); *belföldi* (Ny), *belföl* (Gyv, Kd); *borizú* (B, Kb, T); *bürüzdi* korán érő, apró (Mé); *cigányálma* piros belü (Bh, It); *cigánypiros* (Bh, Kk, Kp); *citromálma* (Bh, It, Kb, Kf, Mé, Mk, Ml, Sz, Szu, Va); *csipkeálma* csikos (Kp); *daruálma* zöld, petytyes; a sarjában érlelték; nagy torzsája volt (Ny); *édes alma* (Bt, Kb, Mé), *ides alma* (T);

eperalma piros, kis fehér pettyekkel (Bh, Mv); *fehértök* (Ny); *fűzides* (Kk); *jeges álma* nagy, ízetlen, levesnek való (Gyv, Kk, Mv, Ny); *jonatán* (T), *jonathán* (Bh, Sz, Va), *jónatán* (B, Ml), *jónatány* (Kb), *jónathán* (Bl, Kk, Mé, Mk), *jónathány* (It, K, Kd, Szu, Zs), *jónáthány* (Ny); *kanadaji alma* (Bh); *kaszás alma* (Középlak: KalTsz); *kormos alma* (Bh, K, Mk, T, Va); *kolozsvári* kicsit hosszúkás, zöldessárga (Mó); *kúti* (Kk); *lējányescsü* hosszúkás, őszszel érő (Kd); *londonpepin* (Bh, Ny), *londonpepiny* (It), *londonipepin* (K), *londonpeti* (Mk, Va); *mucskos* (Mó); *muskutáj* (V); *nagyides* (Kk); *narancsálma* (Kk); *nyári alma* (B, Kf, Mé, Mk, Sz, T, V, Zs); *párisálma*. (Bh); *pesti alma* (Mv: KalTsz); *pirosbélü* (Ny); *pónyik* (B, Bh, Bt, It, K, Kb, Kd, Kf, Kk, Kp, Mé, Mk, Mó, Sz, Szu, T, V, Va); *sóvári* (B, Bh, F, It, Kb, Kk, Kp, Mk, Sz, Szu, T, Va), *sóúvári* (Kf, Ny); *szennyos álma* barna, pettyes (Bh, Va); *tányérálma* (B), *tánygyérálma* (Kf, Mé); *taplósides* (Kk: KalTsz); *tincses alma* gerezdes vonalai vannak (Mé); *tótelki* piros, nyári alma (Sz); *törökbálint* (Bh, It, Kp, Sz, Va); *tulipánpiros alma* (Mv: KalTsz); *urmós alma* (Mv: KalTsz); *vájalma* (Mk); *vajasides* (Kk); *zörgős álma* zörög a magja, mikor megéri (Kp) || *Ro. măr*. Tájfajták: *batül* (Be, Bi, Dr, N, St); *ıonatán* (Be, Bi, Dr, Mi, K, St); *pónici* (Mi, N); *ıovár* (Be, Bi, K, St); *mére aurii* (Dr); *mére bercéne* (Bi, N); *mére cormoıe* (Bi); *mére d'e aur* (N); *mére d'e várä* (Bi, St); *mére dülce* (Dr); *mére lámııoıe* (Dr); *mére rııııı d'e Cluj* (Dr); *mére domııııı* (Bi); *pármeıe* (Bi). **Nr.** Aszálják is. – Levesnek (*almásítel* – vö. Jankó 1891. 79; KalTsz), befőttnek, kompótnak, pálinkának használják. – A későn érőket utóérleléssel (sarjú közé téve) érlelik. – Az almafa taplójának, az *almafagombának* a főzetét bőrfestésre használják (vö. Péntek 1979). – Hasmenés ellen almát reszelnek a kisgyerekeknek. – Az almahéj teáját gyomor baj ellen használják (Nk). – Rothadt almával vagy almatorzsával kenik a szemölcsöt. – Más eljárás szemölcs eltüntetésére: négybe vágják egy olyan almát, amelynek a szára is megvan, és a négy rész mindegyikével külön-külön jól bedörzsölik a szemölcsöt, majd az almaroncsalékot a csepegő alá ássák. Azt tartják, hogy amikor az elásott alma elrohad, a szemölcs is leesik. Vö. Kovács 1976. – Az *alma* vagdalásos motívum hímezésen és díszvarrás szücs hímezésen. Az *almás* írásos, az *almafás* vagdalásos minta. Vö. Péntek 1979.

***M. pumila** Mill. ! = *Pyrus pumila* hort. (C. Koch) var. *niedzwetzkjana* (Diek.) C.K. Schneid.; piros díszalma. Eua, Ms. Dísz- és alanyfa (Bh).

M. sylvestris (L.) Mill. ! = *Pyrus malus* L. var. *sylvestris* L.; vadalmafa; már pädureŕ. Eu, Mg. Lomberdökben (gyertyános-tölgyesek) gyakori. **Nt.** *vadälma* (fa) || *Ro. már pädureŕ* (B, Ct, D) | *pädureŕ* (A, Be, Bi, Dr, Gym, Mi, N, St). **Nr.** Csigert, ecetet készítettek belöle; sarjú közé tették utóérlelésre. – Névadója a tájegységen belüli egyik völgynek és a benne folyó pataknak, az Alszeg egyik legismertebb falujának (*Váralmás*). Több, mint száz helynévben szerepel. Vö. Péntek –Szabó 1980. 137–8.

MALVA L. (Malvaceae)

M. neglecta Wallr. ! papsajtmályva; nalba măruntă, cașul popii. Eua–Meg, Th–H. Utak mentén, udvarokon, ruderalis helyeken közönséges. **Nt.** *májva* (Kk, Mé, Mó, Nk, Szászfenes, Tl, V) | *vadmájva* (Gyv) | *papsajt* (B, Bh, Gym, Gyv, It, J, Kf, Kk, Kszt–Zt, Mb, Mó, Mv, Nd, Nk, Ny, Sz, Szászfenes, Szu, T, Tl, V, Va, Zs) | *papsajtlevél* (J). Termése: *májva-kenyér* (Mé) || *Ro. nălbă*. Termése: *căsu pöpüi* (B); *pt'ita pöpüi* (Gym); *pt'itüŕă* (Be, Fi). A *papsajt* terminus néha csak a termésre, máskor az egész növényre vonatkozik. **Nr.** Termését eszik a gyerekek. – Levelét a kacsáknak szedik. – A gyökérét abortív szerként a méhszájba helyezik (Bh, Gym).

M. pusilla Sm.; apró mályva; nalbă mică. Eua, Th. Ruderalis körülmények között (Gym).

M. sylvestris L. ! erdei mályva; nalbă. Kozm, TH–H. Ruderalis helyeken, utak mentén, élösövényekben.

MARRUBIUM L. (Lamiaceae)

M. peregrinum L.; fehér pemetefű; cătușnică. Kz–Eu (Balk–Med), H. Leromlott legelőkön, utak mentén (E).

MATRICARIA L. (Asteraceae)

M. chamomilla L. ! (l. még. *Tripleurosperum*) = *M. recutita* L.; orvosi székfű; mușetel. Eua, Th. (67ábra) Utak mentén, a Fsz-en ritka, az Asz-en gyakoribb. **Nt.** *kamilla* (B, Bh, Gym, It, J, Kk, Kp, Kszt–Zt, Mb, Mf, Mk, Nk, Tl, V, Va, Zs), *kamëlla* (Jt, K) | *?pipitër* (Szu: Györfy 1935) | *székfű* (Mó, Ny), *szikfű* (Kf) | *székfűvirág* (Mé, Szászlóna) || *Ro. mușătël* (Bi, C, Dr, Kk, St, Sz), *mușătäl* (Fi) | *rómoñitã* (A, C, Ct, D, Mi, N, P, Sd, St) | *rómoñitã d'è grădină* (Be). **Nr.** A herbájából főzött teát használják gargarizálni, inhalálni hűlésre; hűlés elleni szerként, gyomor-, bélgörcs esetén; húgyhajtóként, vizeletfertőtlenítőként; fertőtlenítő mosószerként kelésre, sebre; csecsemők fürdővizébe; szemgyulladásra, a szemén levő árpa kifakadása után fertőtlenítésre; fogfájásra gőzölni; hüvelyöblítőként; mézes teáját haszajásra. – A virágzatból főzött teával mossák a háziállatok sebeit. – Az egész herbát főzik meg teának állatok enteritisének gyógyítására. Vö. Kovács 1976; Kóczián et al. 1977.

M. discoidea DC. ! = *M. matricarioides* Porter; sugártalan székfű. É–Am, Th. Szórványos gyom (jegyei fürdő – Nyárády A. 1967; Gy, Gorbó – Fl. IX, 413). **Nt.** *biüdös kamilla* (Tl) | *kamilla* (Mó, Nd) | *lúkamilla* (Zs) | *vad-szikfű* (Kf) || *Ro. rómoñitã* (B, Bl) | *rómoñitã sălbat'ică* (Be).

MATTEUCCIA Todaro (Athyriaceae = Polypodiaceae)

M. struthiopteris (L.) Todaro = *Struthiopteris filicastrum* All. Alp–Cp, H. Hegyi patakok árterületén: D–A, Ct, Ct, Gy, Gym. Ny-n kerti dísznövény.

MATTHIOLA R. Br. (Brassicaceae)

***M. bicornis** (S. et Sm.) DC. ! görög viola; micșandre. Med, Th. Kerti dísznövény, szórványos. **Nt.** *estéli vijola* (Mé) | *estike* (J, Jt, Mó, Szu) | *estivijola* (E, K, Kk, Ml, V) | *ijeli vijola* (Kk). Jt-re Ny-ról hozták; nem maradt meg; Bt-én a temetőben.

***M. incana** (L.) R.Br. ! kerti viola; micșandre. Med, Th–H. Közönséges kerti dísz, több színváltozatban (*alba, violaceae*), egyszerű és telt virágú formák (fl. *pleno*), a területen a f. *hiberna* hort. **Nt.** *lila vijola* (Kk, Mé, T) | *nyári vijola* (Szu) | *patkonca vijola* (B, F, Gym, J, Kszt–Zt, Nk, Sz, Szu, Va) | *színes vijola* (Gym, Sz), *színës vijola* (Kszt–Zt, Mk, Mv) | *tejes vijola* (B, F, Gym, J, Jt, K, Kf, Mk, Ml, Nk, Ny, Szu, V, Va) | *vijola* (B, E, It, J, Jt, Kb, Kk, Mé, Mf, Ml, Mó, Nd, Nk, V) || *Ro. sineș vijölă* (Gyv) | *vijölă* (B, C, E, Mi, N, P, St, Sz) | *vijölă goală* (B) | *vijölă neumplută* (Kk) | *vijölă plină* (B) | *vijölă umplută* (Kk). **Nr.** Nk-on régi, gyakori; vazăba teszük; azt mondják, ha szagolják, nem álmosodnak el. – Elterjedését I. Szabó–Péntek 1980. – 2. tér-vázlatán.

MEDICAGO L. (Fabaceae)

M. falcata L. ! sarlós lucerna; lucerna galbenă. Eua, H. Gyepekben, szegély- és gyomtársulásokban közönséges.

M. lupulina L.; komlós lucerna; trifoi mărunt. Eua–Med, Th–H. Gyepekben, gyomtársulásokban közönséges, néhol tömeges.

M. minima (L.) Grufb.; borsókás lucerna. Eua–Med, Th. Szikár, leromlott gyepekben, ritka: Gy, a Szamos teraszfal omlásaiban (Fl. V, 135; Nyárády 1941). – Nyárády (1941. 312) a terület határáról egykor meglévő, de időközben valószínűleg kipusztult növényként említi a *M. rigidula* (L.) Desr.-t mint az egykori mediterránabb jellegű éghajlat bizonyítékát.

***M. sativa** L. ! lucerna; lucerna; DNy-Ázsia (Transzkaukázus, Irán), H. Termesztett takarmány, utak mentén elvadul (Bh, Ct, Gy, Zs). **Nt.** *lucërna* (Kp, Szu) | *lúcërna* (Kf, Mb, V), *lócërna* (J, Szászfenes) | *vadlucerna*

(Bh) || *Ro. lucernă* (Dr, N), *luțernă* (Bi) | *lúhără* (Bi, Mi).

M. x varia Martyn = *M. media* Pers = *M. sativa* x *M. falcata*; korcs lucerna. Hibrid eredetű, többnyire helyi kialakulású populációk, esetenként igen változékonyak és változatosak: It, Kb (Prodan 1936), Szu (Szabó 1970), Ct – az állomás mellett (Csűrös).

MELAMPYRUM L. (Scrophulariaceae)

M. arvense L. ! mezei csormolya; miazá-noapte. Eu–Med, Th (félparazita). Vetésekben, gyakori (J – var. *pseudobarbatum* (Schur) Nyár – Fl. VII, 628). **Nt.** *csürmoja* (J, Szu, Tl) | *csormogáG* (Gy) | *kékitő* (B, Va), *kikítő* (Gym, Gyv, It, Kd, Kk, Kszt–Zt, Mb, Mó, Mv, Nd, Kp, Sz, T, V, Zs), *kikítőű* (Jt, K, Kf, Mk, Ny) | *piroscsengő* (Gyv) || *Ro. cingău* (Gyv, P) | *ciormoiág* (Be, Bi, Bl, Dr, Fi, Gym, Gyv, N, P, Sz) | *trej frați* (Mi). – J-n a *csürmoja* iskolában tanult elnevezés.

M. barbatum W. et K.; szakállas csormolya; ciormoiág. Kz–Eu, Th (szemiparazita). Szántókon, Kvár közelében: Kb, Szászlóna (Jula 1960, 1970).

M. bihariense Kern. ! erdélyi csormolya; miazá-noapte. Dacikus, szubendemikus, Th. (szemiparazita). Erdei utak mentén, irtásokban közönséges és tömeges: P (var. *kümmerlei* (Soó) Nyár.), Sz, Gyv–P (var. *coronense* (Dah.) Nyár., – Nyárády A. 1966), Gyv (var. *römeri* Ronn.) Nyár.) – vö. Fl. VII, 634. **Nt.** *hízóka* (Nk), *hízó űka* (K) | *kétszínűvirág* (It) || *Ro. sora și frățe* (Topa) | *țigănuș* (Be, Bl, D, Fi, Gym, Kk, N). **Nr.** Ha fiatal halt meg, koszorút kötöttek: három ágú fára *kétszínűvirágot*, *szászót*, *pántlikát* kötöttek (It).

M. cristatum L.; taréjos csormolya; ciormoiág. Eua, Th. Szántóföldeken, ritka: Kb – Törökvágás felé (Fl. VII, 624).

M. pratense L. ! réti csormolya. Eua (Kont), Th. Félélősködő, nevével ellentétben erdei faj: Kb; Gym, Kf (Csűrös). **Nt.** *csengő* (Gyv).

MELANDRIUM I. *Silene*

MELICA L. (Poaceae)

M. ciliata L.; prémes gyöngyperje. Eua Kont–Med), M. Száraz gyepekben. Típusos változata (ssp. et var. *ciliata* – Gyv), és szubendemikus alfaja (ssp. *transsilvanica* (Schur) Husnot – erdélyi gyöngyperje) egyaránt előfordul. A két alfaj megoszlása további vizsgálatot igényel.

M. nutans L.; bókoló gyöngyperje; márgicá. Eu, H. Bükkösökben, kevert erdőkben gyakran tömeges, fációsalkotó: Kb, P, Sd, Ş; Gyv–P, Dl. Leşului (Nyárády A. mts. 1967).

M. picta K. Koch; tarka gyöngyperje. K – Eu, H. Erdőkben: Gyv, Nk–P.

M. uniflora Retz.; egyvirágú gyöngyperje; márgicá. Eua (Kont–Med), H. Lomberdőkben:

J (Nyárády A. 1967), Gym (Chircă – Coldea 1967).

MELILOTUS (L.) Adans. (Fabaceae)

M. albus Medik. ! fehér somkóró; sulfină albă. Eua, TH. A terület délnyugati peremén, utak, patakok mentén gyakoribb (A, D, Ct, Mv – l. még: Nyárády 1941). **Nt.** *fejír somkóré* (Nk).

M. officinalis (L.) Medik. ! orvosi somkóró; sulfină. Eua, TH. Omlásos helyeken, utak mentén közönséges és tömeges (pl. kiskapusi elhagyott bányák, az erdő alatt); társulással-
kötő. **Nt.** *öregék dohánya* (V) | *sárga somkóré* (Nk) | *somkóró* (Bh, Kk, Mb, Szászlóna), *somkóré* (Gym, J, Nk, T), *sonkóró* (B, Gyv, Kszt–Zt, Mv), *sonkóróu* (Ny), *sonkóré* (Mó, Nd, Tl), *sonkóuré* (Zs), *sonkóréj* (Kf, Sz) || *Ro. sucină* (Be, Gyv). **Nr.** Teájának vízajtó hatást tulajdonítanak (Nk).

MELISSA L. (Lamiaceae)

M. officinalis L. ! citromszagú méhfű; roiniță, iarba stupului. Med–Balk, H. Száraz tölgyerdőkben, köves talajon gyakori. Termesztésben nem találtuk.

MELITTIS L. (Lamiaceae)

(*)**M. melissophyllum** L. ! méhfű; dumbravnic. Eu, H. Lomberdőkben gyakori, a területen az *ssp. carpatica* (Klokov)P.W. Ball. = *M. grandiflora* auct. került elő: Gyv, Nk; Gyv–P (Nyárády A. mts. 1966), Magyarnádas, Tl (Fl. VIII, 164). **Nt.** *méffü* (Nd), *méffü* (Szu, Zs), *mifü* (B, V) | *mévirág* (J), *méjvirág* (E), *mjvirág* (Sz) || *Ro. dumbrávníc* (A, Bl, Fi), *dubrávníc* (D, N), *dubrázníc* (Bl) | *solovîrv* (St) | *tămă i iță* (Mi). **Nr.** Bokrétának tették kalapba (St). – Kiskertbe is ültettek a méheknek. A kast dörzsölték be vele (B). – Adták a tehéneknak, hogy több tejet adjanak (Sz). – Cse-csemőknek adják a teáját, tisztltja a bőrt (Fi). – N-on „a szent kereszt felmagasztalása napján” (de ziua crucii – szept. 14–én) szedik, teáját fogfájásra fogyasztják.

MENTHA L. (Lamiaceae)

Nt. *fodormenta* (Bh, Zs), *fodorminta* (B, J, Mv, Nd, Sz, Tl, Zs) | *mënta* (Ml) | *mezeji fodorminta* (Gyv) || *Ro. fodormintă* (Mi) | *ismă* (Sz) | *macicină* (A, Be, Bi, Bl, D, Dr, Fi, Kk, N, P) | *mëntă sălbăt'ecă* (Gyv) | *mîntă* (N), *nîntă* (Sd). **Nr.** Pálinkát izesítenek vele (*zödpálinka* – Tl; *burjános pálinka*: Szászfenes). – Herbájából teát főznek gyomor- és bélgörcs ellen; köhögéstől; csömör, májbaj ellen. – Tetvesség ellen fodormentafőzettel dörzsölik be a fejet. Vö. Kovács 1976; Kóczyán et al. 1977.

(*)**M. aquatica** L. ! vízi menta; izma broștei. Eua–Med (másodlagosan Kozm), H–G. Vizes területeken közönséges, fodroslevelű változata (var. *crispa*) kiskerti természetben:

Kb (var. *ortmanniana* (Op.) Briq.), C $\check{t}$ (*M. aquatica* x *M. arvensis*), Nd, Ny (var. *crispata* (L.) Benth. – vö. Fl. VIII, 358; Gyv–P (Nyárády A. mts. 1966). **Nt.** *fodormenta* (T), *fodorminta* (Mb, Mé, Mó, Nk, V, Va) | *vadfodorminta* (Nd) || *Ro. mintă creată* (N). **Nr.** Pálinkát ízesítenek vele (Mé, V). – A méhcsípést dörzsölik vele (Mó). – Teát főznek belőle (Nk, T).

M. arvensis L. ! mezei menta; izma cerbului. Eu, H (G). Művelt területeken, réteken, utak mentén (Bh: Czuczsa ap. Csűrös); Szászlóna (ssp. *agrestis* (Sole) Briq., var. *foliicola* (Op.) Top.); Gyv–Nk (ssp. et var. *austriaca* (Jacq.) Top.); Mf (var. *cuneifolia* Lej. et Court) – vö. Fl. VIII, 347–8.

M. x gentilis L. = *M. arvensis* x *M. spicata*: Gyv.

M. longifolia (L.) Nath. ! = *M. spicata* agg. = *M. longifolia* (L.) Huds. em. Harley incl. sp. dif.; lómenta; izmă proastă. Eu, H–G. Patak mentén, vízenyős-forrásos réteken közönséges és tömeges; igen változatos formákban: ssp. *mollissima* (Borkh.) Dom; ssp. *longifolia*; ssp. *incana* (Willd.) és ezek változatai. **Nt.** *katonabojt* (Ny) | *lófodorminta* (Va), *lúfodorminta* (Gym, K, Mk, T, V) | *lóminta* (Gyv), *lúminta* (Jt, Mé, Nk, Tl) | *vadfodormenta* (Kp), *vadfodorminta* (B, Kd, Kf, V, Zs) || *Ro. macicină broaște i* (Be, Bi, Bl, Dr, Gym, P) | *méntă d'e pădure* (Gyv) | *mintă broșt'ască* (N) | *trandafir verde* (Fi). **Nr.** A herbájából főzött teát gyomor-, bélgörcs ellen használják (Mv). Vö. Kóczyán. et al. 1977. – Csecsemő vizébe teszik, hogy ne rontsa meg a menstruáló asszony (Ny).

*M. x piperita L. ! = *M. aquatica* x *M. spicata* (*viridis*); borsos menta; izmă bună. Eu, H–G. Kiskertekben gyakori: D (ssp. *piperita*). **Nt.** *borsminta* (Gym, Mb, Sz, Tl, Va) | *fodormenta* (Mf) | *külföldi fodorminta* (Nk) | *mënta* (Ny) | *mëntolmënta* (Kv) || *Ro. cămfor* (Bl) | *fodormint* (D) | *macicină d'e cămfor* (D) | *macicină fodormentă* (A). **Nr.** Teáját az előbbi fajokénál jobbnak tartják. Máj-, epebaj ellen használják (Ny).

*M. x smithiana Grahm. = *M. rubra* Sm. = *M. aquatica* x *M. arvensis* x *M. spicata*. Kiskertben: Nk.

*M. spicata (L.) emend. Hareley, Huds. sec. Fl. R.P.R. ! = *M. viridis* (L.) L.; zöld menta; iarbă creată. DNy–Eu, G–H. Kiskertekben gyakran termesztik: – Dr, D, Fi (var. *viridis* Nath.); – var. *crispata* (Schrad.) Beck.: **Nt.** *fodormenta* (Ksz–Zt, Ny, T), *fodorminta* (E, Gym, It, Jt, K, Kb, Kf, Kk, Tl, V) || *kerti fodormenta* (Kp) || *Ro. macicină creată* (A, D) | *méntă d'e grad'ină* (Dr). **Nr.** Pálinka ízesítésére használják (Tl). – A herbából főzött teát használják hűlés, asztma ellen; gyomor-, bélgörcs esetén; étvágyjavítóként. – Reuma elleni fürdőt készítenek fodormentából,

jegyenyefenyőből, szénamurvából és sóból (Bh, Mk). Vö. Kóczyán et al. 1977.

MENYANTHES L. (Gentianaceae)

M. trifoliata L.; vidrafű; trifójszte. Cp, HH. Mocsarakban, vízzel lepett helyeken, ritka: A, C $\check{t}$ (Fl. VIII, 434); Gy–P, Dl. Leşului (Nyárády A. mts. 1967).

MERCURIALIS L. (Euphorbiaceae)

M. perennis L. ! élő szélű; brei. Eua, H–G. Üde, erdei környezetben közönséges.

MESEMBRYANTHEMUM l. *Anptea*

MESPILUS L. (Rosaceae)

*M. germanica L. ! mospolya; moşmon. Eu, Ms. A területen szórványosan ismert. **Nt.** *naspoja* (Mb), *naszpoja* (K). K-en a Csérgöbe van két fa, Mb-on csak hallomásból ismerik.

MILIUM L. (Poaceae)

M. effusum L.; zilált kásafű; meşor. Cp, H. Bükkösökben gyakori (Gyalui-havasok; Ksz–Zt–Csűrös–Káptalan).

MINUARTIA L. (Caryophyllaceae)

M. verna agg., *M. verna* (L.) Hiernh. ssp. *collina* (Neilr.) Domin; gyepes kőhúr; miera-*luţa*. Cp (Med), C–Ch. Száraz sziklás gyepekben, ritka: Mv (var. *ramosissima* (Willd.) A. et G.); var. *tenella* (Schur) A. et G.: Rízegtető (CLA. Szabó 1971), Gym (Kovács-Coldea 1967), Mf (Csűrös–Káptalan 1971).

MIRABILIS L. (Nyctaginaceae)

*M. jalapa L. ! estike; barba împăratului. Mexikó, (Tli)(H). Díszvirág, nem gyakori (Nd – Feketeerdőből hozták). **Nt.** *estike* (Kb).

MISOPATES l. *Antirrhinum*

MOEHRINGIA L. (Caryophyllaceae)

M. trinervia (L.) Clairv.; erdei csitri; merinana. Eua, Th–TH. Erdőkben: Kb – Kardosfalva felé (CLA. Szabó 1971).

MONARDA L. (Lamiaceae)

*M. fistulosa L. É–Am, H. Ritka díszvirág; Bh (temető).

MONTBRETIA = *Crocsmia*

MONSTERA Adans (Araceae)

*M. deliciosa Liebm. ! = *Philodendron pertusum* Knuth et Bouché; filodendron. Kz–Am (Mexikó), Ms. Szobanövény, a területen viszonylag ritka. **Nt.** *filodendra* (E, Kb, Mé, Mf, Szu) | *szobavirág* (Kk). Bh-on, Bt-n név nélkül.

*MORUS L. (Moraceae)

Nt. *eperfa* (B, Bt, Gy, It, Kb, Kp, Mé, Ml, Mó, Nd, Sz, T, V, Va, Zs), *eperfa* (Kk, Szu),

epërfa (Bh, Gym, K, Kd, Kf, Kszt–Zt, Mb, Mk, Mv, Ny). Termése: *epër, eper, ep ir | fai eper* (Szászfenes: Györffy 1935) || *Ro. dud* (N) | *pomițâr* (Be, Bi, Dr, Gym, St), *pomițâr* A, B, Mi). Termése: *pomiță*. **Nr.** Kp-ben helynévadó elem (?). Vö. Péntek–Szabó 1980. 159. – Ezek a nevek is többnyire a *M. albára* vonatkoznak.

***M. alba** L. ! fehér eperfa; dud alb. Kína, Mg–Ms. Udvarokon gyakori. **Nt.** *fehér epërfa* Bt, Gy, Kb, Kp, Mé, Ml, Mó, Nd, Sz, T, V, Va, Zs), *fehér epërfa* (Kk, Szu), *fehír eperfa* (It), *fehér epërfa* (Gym, K, Kd, Kf, Kszt–Zt, Mk, Mv) || *Ro. dud alb* (N) | *pomițâr alb* (Be, Bi, Gym, St), *pomițâr alb* (Mi).

***M. nigra** L. ! fekete eperfa; dud negru. Kz–Ázsia, Ms–Mg. Dísz- és haszonfa. **Nt.** *fekete eperfa* (Kb, Kp, Mé, Ml, Mó, T, V), *fekete epërfa* (Kk, Szu), *fekete epërfa* (Bh, Gym, Kd, Kszt–Zt, Mk, Mv, Ny) | *piros eperfa* (It, Sz, T, Va, Zs), *piros epërfa* (Kk), *piros epërfa* K, Kd, Ny) || *Ro. dud negru* (N) | *pomițâr de lemn negru* (Be) | *pomițâr negru* (St) | *pomițâr rôșu* (Mi) | *pomițâr vînete* (Gym).

MUSA L. (Musaceae)

• **M. x sapintum** L. ! = *M. paradisiaca* L. var. *sapintum* (L.) Kuntze; banánfa; bananier. India (?), ma a trópusokon általános, H. Boltból ismerik. **Nt.** *banán* || *Ro. banáne*.

MUSCARI Mill. (Liliaceae) incl. *Leopoldia* Parl.

***M. botryoides** (L.) Mill. ! epergyöngyike; porumbei. Kz–Eu–Med, G. Kiskertekben szórványosan, vadon nem találtuk: Kf (CLA. Szabó 1971). **Nt.** *kékgöngyvirág* (Mé, Mf, Nd, Szu), *kígyöngyvirág* (Zs) | *kígyófü* (Kvár: Györffy 1935) | *kígyóhagyma* (B, Mb, Mf, Mó, Tl, V, Va), *kígyóhagyma* (Jt) || *Ro. cucurijór* (Topa) | *pt'ita pásări* (Kk) | *strúgurele úrsului* (Dr) | *ungurás* (Mi).

M. comosum (L.) Mill. ! = *Leopoldina comosa* L.) Parl.; üstökös gyöngyike; ceapa ciorii. Eu (Kis-Ázsiában is), G. Meszes, meleg talajú szántókon, mezsgyékben közönséges, néhol tömeges (Gy, Gyv, Kf – Csipkés, P, Zs). **Nt.** *kígyófü* (Gyv, T) | *kígyóhagyma* (Bh, Gy, It, Kp, Mb, Mf, Mk, Tl), *kígyóhagyma* (K, Kf, Ny, Sz, Zs) | *kik gyöngyvirág* (Kp, T) || *Ro. ceapa cioarăj* (Gyv) | *cucurijór* (Topa).

M. tenuiflorum Tausch ! = *Leopoldia tenuiflora* (Tausch.) Heldr.; karsú gyöngyike; ceapa ciorii. Pont–Pan, G. Napsütötte szénafüveken gyakori: Kf – Rízeg, | (CLA. Nyárády A. 1967); Bh – Tekintő (Czucz a ap. Csürös). **Nt.** mint előbb.

MYAGRUM L. (Brassicaceae)

M. perfoliatum L.; ürege légyfogó; golicicá. Kz–Eu–Med, Th–TH. Ritka gyom: It, Nk (a meddőhányókon); Bh (Fl. III, 141).

MYCELIS Cass (Asteraceae)

M. muralis (L.) Dum.; erdei kákicsvirág; susai pädureț. Eua, H. Erdős, bokros üde termőhelyeken, közönséges.

MYOSOTIS L. (Boraginaceae)

Nt. *kéknefelejcs* (Mb, T, Va), *kiknefelejcs* (Jt) | *nefelejcs* (B, Nd), *nēfelejcs* (Mó), *nēfelejcs* (K, Kszt–Zt, Ny) || *Ro. cercelăș* (Topa) *numáu i tá* (Kk).

M. arvensis (L.) Hill.; parlagi nefelejcs; ochiul șarpelui. Eua, TH. Szántóföldi és út menti gyom: A, Ksz–Zt, Mb; Bh (Czucz a ap. Csürös).

M. ramosissima Roch. ex. Schult. = *M. collina* Hoffm. = *M. hispida* Schlecht.; borzas nefelejcs. Eu (Med), Th. Szántóföldi és út menti gyom, szórványos: Kk (CLA. Nyárády A. 1961); Kf – Rízeg felé (*Stipetum capillatae* – Csürös).

M. scorpioides L. ! = *M. scorpioides* sap. *palustris* (L.) F. Herm. = *M. palustris* (L.) Hill incl. *M. strigulosa*, *M. laxiflora* p.p.; mocsári nefelejcs; nu-mă-uita. Eua, H. Vizenyős helyeken közönséges. **Nt.** *nefelejcs* (Szu: Györffy 1935).

M. sparsiflora Mikan in Hoppe; lazavirágú nefelejcs. Eua (Kont), Th. Nedves, erdős területen: Kf – Ordományos.

M. stricta Lk. ex Roem. et Schult. = *M. micrantha* auct. non Pall.; apró nefelejcs. Eua, Th. Szórványos út menti, szántóföldi gyom (Mb).

M. sylvatica agg., *M. sylvatica* Ehrh. ex Hoffm. ! erdei nefelejcs; nu-mă-uita. – **M. sylvatica* convar. *culta* Voss-Vilmorin! = *M. alpestris* hort. non F.W. Schmidt; kerti nefelejcs; nu-mă-uita. Eu (Med), H. Nedves erdei termőhelyeken gyakori. Termesztett változata a convar. *culta* Voss-Vilmorin nagyobb virágú, kiskertekben gyakori. **Nt.** *kéknefelejcs* (J, Mó, Mv, Szu), *kéknefelejcs* (E), *kiknefelejcs* (Gyv, Kk) | *nefelejcs* (It, Kb, Mé, Mf, Ml, T, Va), *nefelejcs* (Sz, *nēfelejcs* (Jt, K, Kp, Kszt–Zt, Mk) || *Ro. floăre d'e nu-mă-uită* (Mi) | *nu-mă-uită* (§). Gyv-en a kiskertben van, a mezőről hozták be. **Nr.** Diszítőmotívumként szűcsímzésekben fordul elő. Vö. Péntek 1979.

MYOSOTON Moench. (Caryophyllaceae)

M. aquaticum (L.) Moench. = *Malachium aquaticum* (L.) Fries = *Stellaria aquatica* (L.) Scop.; vízi csillaghúr; pleșcaita. Eua, H. Partakparti szegélynövényzetben, nedves élősvényekben gyakori.

MYRICARIA Desv. (Tamaricaceae)

M. germanica (L.) Desv.; csermelyciprus; cătină mică. Eua, H–N. Hordalékon, a terület délnyugati részén szórványosan: Cț, Gy, Fl, Szászlóna, Kszt–Zt,

MYRISTICA L. (Myristicaceae)

• **M. fragrans** Houtt. ! valódi muskátlió, szerecsendió; nucsoarã. Maluku-szigetokról származó fűszernövény, kereskedeleméből vásárol-

ták; ma nem árusítják nálunk. **Nt. szerecsendió** (B, F, Kk, Sz, Va), *szerecsendió* (K). **Nr.** F-on téstába tették.

N

NARCISSUS L. (Amaryllidaceae)

***N. poeticus** L. ! nárcisz; coprine. Med, G. Élő hagymás dísnövény, kiskertekben közönséges, telt virágú változata (f. *pleno*) sem ritka (Mk). **Nt. fehér horgasrózsa** (Va) | *fehér márcijus* (Mé, Nd, Szu), *fejér márcijus* (Ml), *fehér márcijus* (F, Jt, Kb, Kf, Mk, Mv, Ny), *fejér márcijus* (Gym, Gyv, Kk) | *fejér nárcisz* (T) | *horgasrózsa* (K, Kp), *horgasrózsa* (Sz) | *kúduzláb* (E, It, J, Mó, T) | *márcijus* (B, Kb, Kszt–Zt, Mf, Mk, Ml, T, V) | *nárcisz* (Bh, E), *nárcisz* (Kb), *nárcis* (Szu) || **Ro. a_i turcesc** (Be) | *a_iúş* (St) | *ceápa albă* (B) | *cocoşey* (N) | *códuşlab* (E) | *cotcorozãle* (Topa) | *gãluşt'e albe* (Albac) | *jerunchëşi* (Mi) | *lãscútã* (Sd, Ş) | *mãrtiúş alb* (Gym, Gyv, Kk) | *narcis* (Be), *narcisã* (Bi), *narcise* (Sz) | *roşcútã* (C), *roşcúte* (E) | *unguróji* (Berind). Vadon nő Ş-on La Sãlişt'e nevű helyen, Mi-en Dobrinel, Popãscu, Valea Şardului nevű helyeken. – E-re hagymát hoztak a mezőről. **Nr.** A *horgasrózsa* írás hímzés-motívumként is előfordul. Vö. Péntek 1979.

***N. pseudonarcissus** L. ! sárga (csupros) nárcisz; zarnacadele. Ny–Eu, G. Dísnövény, a kiskertekben szórványos. **Nt. dupla nárcisz** (Kb) | *koraji márcijus* (J) | *tölcsérës nárcisz* (T) | *márcijus* (E, It, J, K, Kszt–Zt, Mk, Sz) | *sárga horgasrózsa* (B, Va) | *sárga márcijus* (F, Gym, Gyv, Jt, Kf, Kk, Mé, Mf, Mk, Ml, Mv, Nd, Ny, Szu) || **Ro. ceápa gálbenã** (B) | *gãluşt'e gálbene* (Albac) | *mãrtiúş gálbã*n (Gym), *mãrtiúş gálben* (Gyv, Kk).

(***N. stellaris** Haw. (N. poeticus agg.) ! = *N. radiifolius* Salisb. = *N. angustifolius* Curt.; mezei vadnárcisz; coprine. Kz–(DK)–Eu, G. Mezei virág, a területen ritka, de mindenütt számon tartják. Néhol kiskertbe is ültetik (Ş). **Nt. kúduzláb** (J, Mó, Nd, T) || **Ro. cocoşe u d'e cîmp** (Nş) | *jerunchëşi* (Mi). – A *Kúduzláb* ritka a daróciaké volt Somtelke mellett.

NARDUS L. (Poaceae)

N. stricta L. ! szőrfű; tãpoşica. Eua, H. Havasi réteken, helyenként tömeges (társuláskötő): Sátorhegy, Dongói-plató, Ct – Ct, Gym, másutt szórványos: Kf, Ny, Ş (l. még: Chircã – Coldea 1967, Kovács–Coldea 1967). **Nt. disznósérte** (Va) | *sejempfű* (Tl) | *szőrfű* (Bh, Kf, Mb, Mé, Mf, Nk) || **Ro. pâru pórcului** (Be, Bi, Bl, C, Dr, Fi, Mi, Sd, St).

NEOTTIA L.C. Rich. (Orchidaceae)

N. nidus-avis (L.) L.C. Rich. ! madárfészek kosbor; trînji. Eua (Pont–Kont), G. Meszes talajú vegyeserdőkben szórványosan: Kf, Sz (Riszeg, Ordományos), | (Nyárády A. 1967), Gyv–P (Nyárády A. mts. 1966).

NEPETA L. (Tamiaceae)

N. cataria L.; illatos macskamenta; cãtuşnicã. Eua, H. Erdőszeleken, élősövényekben szórványos: Gorbó, Kb. **Nt. mifű** (V).

N. pannonica L. ! bugás macskamenta; poala Sfintei Marii. Eua, H. Erdőszeleken, bokros helyeken, élősövényekben, utak mentén gyakori.

NERIUM L. (Apocynaceae)

***N. oleander** E. ! oleander, leánder; leandru. Med, Ms. Iráni eredetű, a Földközi-tenger mentén terjedt, nálunk többnyire cseberben nevelt (nyáron szabadban, télen szobában), mérgező dísnövény (szívre ható glikozidokat tartalmaz). **Nt. oléander** (Bh, Ml, Mó), *oléándër* (Jt, Kf), *olëjándër* (Kb), *olëjándër* (Ny), *oliándër* (E, Kp, Sz, V, Va, Zs), *oliándër* (Nk, V), *oliándër* (Gy, J, Kszt–Zt, Mb, Mk), *olijándër* (Szu), *oliendër* (B), *leándër* (T) || **Ro. olijándër** (C), *uliándër* (Sz) | *oleándru* (Mi) | *leándru* (Dr) | *rãchítã* (Sd) | *rãchita doámnei* (Gym). **Nr.** A leveléből főzött teát, ill. a gyökerét használták abortív szerként (ezek a kísérletek végzetes következményekkel jártak!). – A levelét egérméregnek is használták (Sz). – Csomafáján a levelét szeszes italba tették, hogy leszoktassák a férfiakat az alkoholoról. Majdnem halált okozott ez a kísérlet. Vö. Kóczián et al. 1977.

NICOTIANA L. (Solanaceae)

***N. alata** Link et Otto ! dohányvirág; regina noptii. D–Am, Th. Közönséges kiskerti, ház melletti díszvirág. **Nt. dohányvirág** (mindenütt ismert, a Nm-n gyakoribb) || **Ro. bunã-dimiñeãta** (St) [*dohãnvirag* (Gyv) | *rejina noptii* (Be, Bi, Ct, Gym, Mi, N). Nd-ról eltűnt. – Mé-n értéktelen virágnak tartják.

***N. rustica** L. ! kapadohány; mahorcã, tutun turcesc. Am, Th. Általánosan ismert, ma már csak ritkán termesztik, ill. tartják magról szóródó példányait (Ct). **Nt. dohány** (Bh, Bt, J, Kf, Mb, Ml, Sz, T, Tl), *dohãn* (V) | *kapado-*

hány (Va) || *Ro. tutún* (Be, Ct, Ct, D, Dr, Mi, N). – A pipások régen dugva természetűk erdőben, kiskertben: Be, Bh, Bt, D, Mb, Ml, Tl). **Nr.** A levél ruha közé téve molyirtó szer. – Főzetével irtják a tetűt (veszélyes, mert a hatóanyag a bőrön keresztül is felszívódik). – Rühesség esetén a levél főzetével kenik be magukat (ez is veszélyes gyógymód). – A juhok rühességét is ezzel gyógyítják: káposztalébe áztatták vagy főzték a dohányt, avval mosták naponta kétszer a rühes juhokat. Vö. Ifj. Kós 1947; Kóczyán et al. 1977. – A dohánytermesztés néprajzára l. Takács. 1964.

• **[†]N. tabacum** L. ! közönséges dohány; tutun. D–Am (Argentina, Bolívia), Th. Nem termesztik, de cigarettaként általánosan használják, és ismerik. Egykor titokban termesztették is, de inkább az előző fajt.

OCIMUM L. (Lamiaceae)

***O. basilicum** L. ! bazsalikom; busuioc. Trópusi (Ázsia, Afrika, Európában adventív, cseresep vagy kiskerti), Th. Termesztik a fodros levelű, rózsaszínű virágú alakját (f. *crispum* – E – gyártelep) és a hólyagos levelű fehér virágú is (f. *bullatum* – Nk, de máshol is). **Nt.** *bazsalikom* (P, Zs) | *borzsalék* (It, Mé, Ml, Mó, T, V), *börzsalik* (Gyv, Kk, Nd, Nk) | *buszujok* (B, Kb, Nk), *buszujok* (E, Jt, Mf, Szu), *buszujók* (Sz), *biszujok* (Kp, Np), *biszujók* (Mb, Ny), *biszujók* (Bh, J, K), *boszujok* (Kszt–Zt, Mv, Va, Zs), *boszujok* (Gym) || *Ro. busujóc* (B, Bi, C, Ct, D, Dr, Gym, St, Sz, S), *bosojóc* (N, P, Sd), *bosojóc* (A, Mi). **Nr.** Hordó kimosására használták, a bort is ízesítették vele (Kk, Szu). – A r-ok kultikus szertartásoknál használják: keresztelésre, vízszentelésre (vö. Buturã 1979). Elterjedésére nézve l. Szabó–Péntek 1980 – l. térvázlatát.

ODONTITES Ludw. (Scrophulariaceae) incl. *Orphantha*

O. lutea (L.) Calirv. = *Euphrasia lutea* L. = *Orphantha lutea* (L.) Kern. ex Wettst.; sárga fogfű; dinturã galbenã. Eu–Med, Th. Szikár mészpadokon, száraz gyepekben szórványos (Mv). Félparazita.

O. vulgaris Moench ! = *O. verna* (Bell.) Dum. ssp. *serotina* Corb. = *O. serotina* (Lam.) Rchb. = *Euphrasia odontites* L. = *E. serotina* L.; piros fogfű; iarba dintelui. Eua, Th. Félzáraz gyepekben gyakori: It, Kb, Mv, T és máshol is, néhol tömeges.

OENANTHE L. (Apiaceae)

O. aquatica (L.) Poir. ! vízi mételykóró; mărăraș. Eua–Med, HH. Árkokban, mocsá-

NIGELLA L. (Ranunculaceae)

N. arvensis L. ! mezei kandilla; negrușcă. Eu–Med, Th. Szántóföldeken, tarlókon szórványos: Gym, Gyv, Nk, St. **Nt.** *börzskatica* (Mó).

***N. damascena** L. ! borzaskata; chica voinicului. Med, Th. Kiskerti dísznövény, szórványos: Mó, Nk, J ! **Nt.** *börzskati* (Kk) | *börzskatica* (Mó) | *csilagvirág* (T) | *Kativirág* (J) | *szarkaláb* (Szu). Elterjedésére nézve l. Szabó = Péntek 1980 – 4. térvázlatát.

NONNEA Medik. (Boraginaceae)

N. pulla (L.) Lam. ! apácavirág; ochiul lupului. Pont–Med, TH. Leromlott, száraz gyepekben, szórványos: J, Kf – Riszeg (CLA. Nyárády A. 1967).

O

ras helyeken (Bh – az országút mentén: Czucza ap. Csürös).

O. banatica Heuff.; bánati mételykóró. Kz–Eu–Med, HH. Állóvizekben: Kb (Fl. VI, 529), Ct, Körös völgye (Csürös).

Oenothera L. (Onagraceae)

O. biennis L. ! parlagi ligetszépe; luminiță. É–Am, TH. Utak (Gy, Szászlóna) és vasút töltések (Kb, Mé, Magyarnádas) mentén szórványos.

OLEA L. (Oleaceae)

• **O. europaea** L. ! olajfa (olajbogyó); más-lin(e). Ny–Ázsiai–Med, Ms–Mg. Gyümölcsét a kereskedelemről vásárolják. **Nt.** *maszlina* || *Ro. măslíne*.

OXOBRYCHIS Adans (Fabaceae)

O. arenaria DC. ! = *O. viciifolia* agg.; homoki baltacim. Med, H. Napos szikár lejtőkön, mészpadokon szórványos, néhol tömeges: Ct, It, Mv. **Nt.** *mezeiborostyán* ? (Szászlóna: Györffy 1935).

(***O. viciifolia** Scop. ! takarmánybaltacim; sparacetã. Med, H. Másodlagosan, természetben fokozatosan terjed. Száraz gyepekben közönséges, fációs képző: E, Gym, Gyv, J, Kb, Kk, Mó, Nk, P, Sz, V, Zs. **Nt.** *báltacin* (Bh, Gym, Gyv, J, Jt, K, Mb, Mk, Mó, Sz, Tl, Va), *bartacin* (Gy, It, Kf, Kp, Kszt–Zt, Mé, Mf, Mv, Nd, Nk, Ny, Szu, T, V, Zs), *bãrtacsín* (Kk), *bortocin* (B) | *borcsák* (Zs) || *Ro. bortojîn* (Gym), *bortojînã* (B), *bortocin* (C), *bortocinã* (Be, D, Kk, Mi, Sd, St) | *bortocinã d'e grãd'inã* (Kk) | *bortocinã sãlbãt'ecã* (P) | *fetițe* (Bi). – Szu-on helynévadó elem. Vö. Péntek – Szabó 1980. 156.

ONONIS L. (Fabaceae)

O. arvensis L. ! = *O. hircina* Jacq. = *O. spinosa* agg.; nehézszagú iglice; osu iepurelui. Eua, N (H). Leromlott kaszálókon, bokros helyeken közönséges: E; Kk (f. *spinescens* Ldb., Nyárády 1967). – A növény szőrözöttsége és tüskézetttsége, valamint virágjainak nagysága is igen változó, így a külön fajnak tekintett *O. spinosiformis* Simk. = *O. semihircina* Simk. = *O. pseudohircina* Schur. biztonságos elválasztása további vizsgálatokat igényel. Az idézett taxon faji rangja véleményünk szerint kétes. **Nt.** *bagojfü* (Mv) || *Ro. opinca dráculuj* (B) | *sudóárea cáluluj* (Fi). **Nr.** A gyökerét főzik meg borban az *Anthemis tinctoria* virágjával sárgaság ellen; epehajtó is (Mv). Vö. Kóczian et al. 1977.

ONOPORDON L. (Asteraceae)

O. acanthium L. ! számbogáncs; ghimpe mare, ciulin. Eua, TH. Szemetes helyeken közönséges nagy termetű szúrós gyom. Helyenként tömeges (Nk). **Nt.** *fehértüvis* (Zs) | *fehértüvis* (Kk) | *szamártüvis* (Gym, Gyv, Kd, Kf, Kk, Mv, Nk) | *tüvis* (T) || *Ro. sca y* (St) | *sca y porcés* (Mi) | *spin lat* (Kk) | *st'in mágárec* (Be). **Nr.** Bogyójából teát főztek számköhögés ellen (Kk, Mé). – Sebre tették a levelét (Zs).

OBOSMA L. (Boraginaceae)

O. pseudarenarium Schur. = *O. arenarium* W. et K. ssp. *pseudarenarium* (Schur.) Jáv. = *O. pseudarenarium* ssp. *transsilvanicum* (Schur) Br. Bl. = *O. arenarium* ssp.; homoki vértő; otrátel. Ec (Balk), H. A területen lévő alfaj erdélyi endemizmus. Napos, száraz, omlásos gyepekben, homokon: Gyv – Gyerőfiszóktető, F, Kb, Zs! Hója, Szu (Fl. VII, 222).

*OPUNTIA Haw. (Cactaceae)

Nt. *kaktusz* (Gym, J, Kk, Mf, Ml, T, V, Va, Zs) | *kaptusz* (E, Jt, K) || *Ro. cábdus* (Gyv) | *cáctus* (Gym) | *limba soácrii* (Be, Bi, Dr, E, Gym, Mi, St, S).

*O. sp. (ficus-indica Mill. ?); fügekaktusz, limba soacrei. Bh.

*O. (vulgaris L. ?). Kz–Am, H. Cserepes disznóvénny. A kalotaszegi növények pontos faji hovatartozása ellenőrizendő. Bh, Sz.

ORCHIS L. (Orchidaceae)

Nt. »*bazsarózsza*« (Ny) | *bazsó* (Nd), *bazsó* (K, Mó) | *bazsór* (J) | *borzsalék* (Szászfenes: Györffy 1935) | *buzdugvirág* (Gym) | *buzsor* (Gyv, Jt, Kk, Kp, Mk, Mv, Szu, T, Va), *bozsór* (Nk, Kajántó) | *buzsórvirág* (Gy), *bozsórvirág* (Kk, Szászfenes) | *buzsoránna* (T) | *gyapárvirág* ? (Tl) | ? *kakukvirág* (Mf) | *pecsenyevirág* (B) | *tubarózsza* (Kf) | *túrövirág* (Mé) || *Ro. bujór* | *ruj rósi* (Bi). – A nevek a nem-

zetségre, sőt szinte az egész családra vonatkoznak.

O. coriophora L.; poloskaszagú kosbor; ploşniţoasă. Kz–Eu–Med (DNy–Ázsia), G. Réteken, legelőkön gyakori: Gym – V. Podului (Kovács-Coldea 1967).

O. laxiflora Lam.; mocsári kosbor; bujori. Eua, G. Mocsaras réteken gyakori (ssp. *elegans* (Heuff.) Soó), helyenként (Nm) tömeges.

O. maculata L. ! foltos ujjaskosbor; mîna Maicii Domnului. Eua, G. Nedves réteken: Gym – *Sub tufe* (Kovács–Coldea 1967), Ct – Bl (var. *transilvanica* – E. Pop 1960).

O. militaris L.; vitézkosbor; poroinic. Eua, G. Réteken, ligetes helyeken, meszes talajon szórványos: Sz – Ríszegtető (Szabó 1971).

O. morio L. ! agárkosbor; untu vacii. Eu, G. Szénafüveken, irtásréteken gyakran tömeges (csak az ssp. *morio*), pl. Gyv, Kf, Mó, Ny, Sz, de máshol is. **Nt.** *kis buzsor* (Gyv) | *kökörcsi* (It).

O. purpurea Huds. ! bíboros kosbor; poroinic. Eua–Kont, G. Erdőséleken, bokrosokban szórványos: Sz (a f. *obcordata* Wirtg. is). **Nt.** *nagy buzsor* (Gyv).

O. tridentata Scop.; tarka kosbor. Eua – Kont, G. Napos szénafüveken, bokrok között szórványos: Kf–Sz, Ríszegtető az Ordományos felé (var. *tridentata lusus purpureus*, *lusus albus*, f. *submilitaris* (Schur.) Nyár.).

O. ustulata L.; sömörös kosbor. Eu, G. Montán gyepekben, ritka: Kf (Csürös).

ORIGANUM L. (Lamiaceae)

O. vulgare L. ! szurokfű; sovírv, dost. Eua, H. Bokrosokban, irtásokban, erdőséleken közönséges: A, Gyv, Kk, Nk (var. *barcensis* (Simk.) Hay).

ORNITHOGALUM L. (Liliaceae)

O. boucheanum (Kunth.) Aschers; kónya sárma; luşcă. Pont–Balk, G. A terület keleti felén (Kb – Hója, Lombi-gerinc, Gorbói-hegy – Nyárády 1941), esetleg még tovább nyugat felé, de hiába kerestük.

O. gussonei Ten. = *O. tenuifolium* Guss.; pusztai sárma; báluşcă. Kz–K–Eu (Pont – Med), G. A terület északkeleti feléről jelezték: Nm – Andrászáza, Mi, Kb – a Hója felé (ssp. et var. *kochii* (Parl.) Holuby ex Janchen – vö. Nyárády 1941; Fl. XI, 340–1).

O. pyramidale L. ! nyúlánk sárma; báluşcă. Kz–Eu–Pont–Balk, G. Bokros, gyepes, napsütötte részeken gyakori: | (var. et f. *pyramidale* – Nyárády A. 1967). **Nt.** *kígyóhagyma* (Kk, Kp, Mé) || *Ro. ceápă* (B) | *ceápa círii* (Dr).

O. umbellatum L. ! ernyős sárma; báluşcă. Kz–Eu–Med, G. Kövérebb, nyirkosabb helyeken, mint az előbbieket: Gy, Szászlóna. **Nt.** *kígyóvirág* (Szászfenes: Györffy 1935).

OROBANCHE L. (Orobanchaceae)

O. alba Steph. ex Willd. = *O. epithymum* DC.; kakukkfójtó vajvirág; iarba cucului. Eua–Kont, H. Gyepékben, mezsgyékben gyakori: Kf (Csürös). **Nt.** *köszvényfű* (Szászlóna: Györffy 1935).

O. alsatiica Kirschl.; elzászi vajvirág. Eua, H. Ernyősök gyökerén élőködik: Gy (Fl. VIII, 68); Gym (Kovács–Coldea 1967).

O. caryophyllacea Sm. = *O. vulgaris* Poir.; galajfójtó vajvirág; verigel. Eua–Med, H. Mezsgyékben, szórványos: Gy (Fl. VIII, 60).

O. gracilis Sm. = *O. crunta* Bertol.; vérvértes vajvirág; verigel. Eu–Med, H. Gyepékben, ritka: Gy (Fl. VIII, 48).

O. lutea Baumg. = *O. rubens* Wallr.; sárga vajvirág; crăielici. Eu–Med, H. Pillangósok gyökerein élőködik, viszonylag gyakori: Sz (var. *lutea* f. *lopholepsis* Beck. – Fl. VIII, 65).

O. major L.; nagy vajvirág; crăielici. Eua, H. Gyepékben, fészkesek (főként *Centaurea*-fajok) gyökerén élőködik, nem ritka: Kb, Sz.

O. purpurea Jacq. = *O. coerulea* Vill.; bíboros vajvirág; lupoaie. Eu–Med, Th. Gyepékben, szórványosan (élőködő): Ct, Sz (Fl. VIII, 45).

O. ramosa L.; dohányfójtó vajvirág; lupoaie. SzubMed – Kz–Eu, Th (G). **Nt.** *kikvirág* (K). A paradicsom tövében nő (K).

ORTHANTHA I. *Odontites***ORYZA L.** (Poaceae)

• **O. sativa** L. ! rizs; orez. Kereskedelmi forgalomból ismert, általánosan használt. **Nt.** *rizs* || *Ro. orez* | *rișcășă* (St). **Nr.** Hasmenésre rizsnyákot készítenek. Vö. Kóczián et al. 1977.

OXALIS L. (Oxalidaceae)

O. acetosella L. ! erdei madársóska; măcrișu iepurelui. Cp, H (G). Savanyú humuszos erdőkben gyakori. **Nt.** *kereksósnya* (Zs) | *nyúlsaláta* (Gyv, Kk) | *nyúlsóska* (Szu), *nyúlsósnya* (It, Kszt–Zt), *nyúlsósnya* (B) | *nyúlsóska* (Ml) || *Ro. macrișu domnesc* (Mi) | *macrișu iepurelu i* (A, Be, D, Dr, Kk, St) *macrișu iepuresc* (Bl), *macrișu iepuresc* (P, Sz). **Nr.** Nyersen fogyasztják a gyermekek. – Tejoltónak használják (P).

***O. deppei** Lodd. ! négylevelű-lóhere; trifoi. Mexikó, H. Cserepes dísznövény. **Nt.** *lóher* (Mf) | *löhervirág* (Bt, E), *löhervirág* (Mé) | *lúcerna* (Szu) || *Ro. trifóii* (E).

O. europaea Jord. in F.W. Sch.; sárga madársóska; măcrișorul iepurelui. Eu–Med, Th (H, G). Szántóföldi, kiskerti gyom, gyakori.

OXYCOCCUS Adans l. *Vaccinium***P****PADUS I.** *Prunus****PAEONIA L.** (Paeoniaceae)

Nt. *bazsarózsa* (B, Gym, Gyv, E, It, J, Jt, Kb, Kk, Kp, Kszt–Zt, Mb, Mé, Mk, Ml, Mó, Nd, Nk, Szu, T, V, Va), *bazsarózsza* (K, Mv) | *nagyrózsza* (Ny) | ? *nyilistán* (Mó: KalTsz) | *püncöstirózsa* (B, Tl, V), *püncözdirózsa* (Mf), *püncöstirózsza* (Kf, Ny) | *püncöstivirág* (Bh) || *Ro. bójorójo* (Gyv, Kk), *bújorójo* (Kk) | *flóri d'e rusálii* (Dr) | *rójorójo* (Gym), *rújorójo* (C) | *ruj* (Bi) | *ruj d'e rusálii* (B, Be, E, N, P, Sd, St). **Nr.** Bazsarózsa gyökeréből párlatot készítettek fogfájás ellen, jól bedörzsölték vele a fogínyt és a megfelelő arcrészt. – Szentgyörgyvirágból (*Primula veris*) és püncöstirózsa- virágból sárgaság ellen főznek teát. Vö. Kovács 1976. – A fenti nemzetségnevek elsősorban a leggyakrabban termesztett *P. officinalis*ra vonatkoznak, amely a jelzett pontokon mindenütt van. A fajokat csak esetlegesen különböztetik meg jelzős terminussal (l. a továbbiakat!).

***P. arborea** Donn. ! = *P. suffruticosa* cv. „Moutan”. K–Ázsia, N. Kiskertekben, ritka. **t.** *tubarózsa* (Mf).

P. lactiflora Pall. ! = *P. albiflora* auct.; ilatos bazsarózsa. K–Ázsia (Kína, Szibéria), H–G. Kiskertekben, szórványos. **Nt.** *fehír bazsarózsa* (Kszt–Zt, Mk), *fehír bazsarózsa* (Gym) | *jószagu bazsarózsa* (T) | *tubarózsa* (It, J, Mé, V) | *úrnapivirág* (Kb) || *Ro. bajaróji rojosină* (Sz). – Úrnapkor szokott nyílani, innen a kisbácsi név.

***P. officinalis** L. ssp. *officinalis*! != *P. femina* auct.; piros bazsarózsa; bujor. D–Eu, Ny–Ázsia, H–G. Gyakori kerti dísznövény. **Nt.** *bazsarózsa* (Mf) | *piros bazsarózsa* (Gym, Gyv, Kszt–Zt, Mk, Ml, Mó) | *püncözdirózsa* (Mf) | *tubarózsa* (Mf, V) || *Ro. bajaróji rósije* (Sz) | *flóri d'e rusálii* (Dr) | *rúje d'e rusálii* (Mi, Ș). – Mf-en a piros a *bazsarózsa*, a rózsaszín a *tubarózsa*. **Nr.** A gyökeréből készült főzettel irrigálnak *fehértályos* (*Trichomonas vaginalis*) ellen (J). Vö. Kóczián et al. 1977. – Teát főznek belőle az asszonyok vérzés ellen (Ș).

***P. tenuifolia** L. ! keskenylevelű bazsarózsa; bujor de cîmp. Kont (BalK–Eua), G. Erdélyi vad populációkból házasítva. **Nt.** *Katvirág* (Kb). Kvárról hozták Kb-ba.

PANICUM L. (Poaceae)

(†) ***P. miliaceum** L. ! természetett köles; mei. Kz-Ázsia – India, másodlagosan Kozm, Th. Egykor nagyban természettek. Az egyetlen előkerült magpróba (Nk) eredete bizonytalan, lehet piaci is. **Nt.** *köles* | *fuszujkacifrázó* tréfás, alkalmi név (K) || *Ro. mej.* Nr. Ml-n 1910-ig természettek, a Köhegyi szántón; Bt-n az I. világháborúig kukoricával megőrlve töltött káposztába; N-on 1945-ig, levesnek főzték. – Jankó János fontos eledelként említi a köleskását tejben (Jankó 1891. 79). – Helynévadó elem Gym, Jt, Nk, Bh, It, Zs, B és Középlak határában. Vö. Péntek–Szabó 1980. 157.

PAPAVER L. (Papaveraceae)

***P. bracteatum** L. ! keleti mák; mac roșu de grădină. Elő-Ázsia, H. Kiskerti díszvirág, szórványos. **Nt.** *díszmák* (Kp) | *mákvirág* (Kk) | *pipacs* (E, Kb) || *Ro. mac* (Gyv, N).

***P. orientale** L. ! török mák; mac turcesc. Elő-Ázsia, H. Kiskertekben, mint az előbbi, de ritkább. **Nt.** *díszmák* (V) | *pipacs* (Nd).

P. rhoeas L. ! pipacs; mac roșu. Eua–Med (másodlagosan kozmopolita), Th. Gabonavetésekben közönséges. **Nt.** (*büdošrőzsa*) (Kk) | *cigánypicsa* (Mó, Np) | *cigánypinarőzsa* (Nd) | *mák* (Va) | *mákrőzsa* (Szászlóna: Györfly 1935) | *mákvirág* (Ml) | *malomrőzsa* (Zs) | *nagy csókavirág* (Kvár: Györfly 1935) | *olárőzsa* (Kf) | *pinarőzsa* (It) | *pinavirág* (Tl) | *pipacs* (B, Bh, Gym, Gyv, J, Jt, K, Kk, Kf, Kk, Kszt–Zt, Mb, Mé, Mf, Mk, Mó, Mv, Nk, Np, Ny, Szu, T, Tl, V, Va) | *tyúksegg* (Szászfenes: Györfly 1935) | *vadmák* (Gy, Ny, V) | *vadmákvirág* (Kd) || *Ro. burujană puturoasă* (Gym) | *mac* (Bi, C) | *mac bolúnd* (Mi, P, Sd) | *mac roșu* (Ct, Gym) | *mac sălbát'ec* (A, B, Be, Dr, Fi, Gyv, Kk, St, Sz) | *mácu cimpuluj* (Gym) | *mácu cuculuj*(P) | *pižda jigăncii* (Be, Dr, Gy, N, P, St, Sz) | *trőzsa unгурóiu* (Bi). – Va-on virágként *pipacs*, miután elhullatta szíromleveleit: *mák*. **Nr.** Általában a neve miatt sem szeretik. St-n kinevettek egy topai születésű asszonyt és a máshonnan odakerült papot, mert nem ismervén a nevét, szedték a virágot. – Hímzés díszítőmotívumaként is ismert. Vö. Péntek 1979.

***P. somniferum** L. ! természetett mák; mac de grădină. Elő-Ázsia (Med), Th. Kiskertekben gyakori élelmiszernövény. Telt virágú változata dísznövény: f. *flore pleno* (hort.) (Feder-mohn): **Nt.** *borzas mák* (T) | *díszmák* (J) | *mákrőzsa* (Kp) | *tőtött pipacs* (Kb); – convar. *nigrum* (Hayne) Alef.; fekete kerti mák – magvai feketék. Többnyire a provar. *dehiscens* – ez elszóródó magvokról szinte gyomként szaporodik; – convar. *orientale* Danert.; ritka, világos magvú, a bibekaréjok lekerekítettek, ép szélűek; – convar. *rotundilobum* Danert – mint az előbbi, de a magvak szür-

késkékek, közönséges; convar. *somniferum*: a bibekaréj fogasszélű vagy élelt, magvai fehéresek (a területen nem találtuk). – Kereskedelmi forgalomból a következő fajták kerültek újabban a területre: „Cluj A”, „Olanda 245”, „Start”, „Goluboj jubilenij”. **Nt.** *mák* (ez többnyire a convar. *nigrum* !). Tájfajták; *kék mák* zárt, bő termő (Mó, Szu); *piros virágu* (Kd, T); *szürke virágu* (T) || *Ro. mac. Nr.* Gubóját, haját (*Papaveris caput*) megfőzik teának, cukorral ízesítve adják csecsemőknek; gyerekeknek, betegeknek nyugtatónak, alatótnak. Ismerik káros voltát. Vö. Kóczyán et al. 1977. – A *mák* gyakori motívum vagdalásos hímezéseken. Vö. Péntek 1979. – Helynévadó elem Gym-on (már a XVIII. században), Kszt–Zt-n és Sz-n. Vö. Péntek–Szabó 1980. 158.

PARIS L. (Liliaceae)

P. quadrifolia L. ! farkasszőlő; dalac. Eua, G. Űde talajú lomberdőkben szórványos: Kf, Sz, A–D és máshol is: Gym (Chircă–Coldea 1967); Kszt–Zt – Mt. Horoița (Cs. Káptalan 1971), Dl. Bogdana (Csűrös – in *Abieto-Fagetum, Dentario-Fagetum*). **Nt.** *Ro. mátrăgună* (D).

PARNASSIA L. (Saxifragaceae)

P. palustris L.; fehér májvirág; șopîrlaița albă. Cp, H. Mocsaras, hűvös helyeken szórványos; tőzeglápokban (Ct – Dl. Negru: Lupșu 1971; Gym – Kovács–Coldea 1967).

PARTHENOCISSUS (Vitaceae)

***P. inserta** (Kern.) Fritsch ! = *P. quinquefolia* auct., *P. vitacea* (Knerr) A.S. Hitchc.; ötlevelű vadszőlő; viță de vie din Canada. É-Am, Ms (kapaszkodó). Élősövényekben, árterekben, patak menti bokrosokban gyakori. **Nt.** *vadszőlő* (Gym, Kf, Mf, Mó, Nk, T, Va), *vadszöllő* (E, Sz, Szu) || *Ro. ghi ă bolúndă* (Mi). Ml-n cseréjben tartják. **Nr.** Levelét kelésre teszik, gennyelszívó. Vö. Kovács 1976.

***P. tricuspidata** (Sieb. et Zucc.) Planch. ! japán vadszőlő; viță de Canada. Kína, Japán (kúszó). Házfalakon: Bh.

PASSIFLORA L. (Passifloraceae)

***P. coerulea** L. ! golgotavirág; ceasornic. D-Am (Brazília), N (kapaszkodó). Típusos alakban 5–7 karéjos levelekkel, de hibridek is, így pl. a 3 karéjos levelű *P. x alatocoerulea* = *P. pfordtii* hort. **Nt.** *futó* (Gyv) | *gölgota* (J) | *gölgotavirág* (Bt, E, Gym, Gyv, Kk, Nd, Nk, Sz) | *Krisztus koszorúja* (Ml) || *Ro. cununa dómnuluj Hristós* (Sd) | *floarea golgótii* (Kk) | *golgotă* (Mi, N, St, Sz, Ș). Nd-ra Gyv-ről került, N-ra a Küküllő mentéről. **Nr.** Terminológiája is jelzi a vele kapcsolatos vallási asszociációkat. Szent virágnak tartják, az a hiedelem róla, hogy a Krisztus keresztje alatt volt. Általában inkább a hívők kedvelik. El-

terjedésére nézve I. Szabó–Péntek 1980 – 4. tervázlatát.

PASTINACA L. (Apiaceae)

***P. sativa** L. ! convar. (ssp.) *sativa* em. hoc loco = var. *hortense* Ehrh.; kerti pasztinák; pástírnac. Eua, TH. Ritkán termesztik; – provar. *rotunda* (Gill. et Magn.); – provar. *longa* (Alef.). **Nt.** *pesztérnák* (Bh, Mé, Mó, V), *pesztérnák* (It, J, Mf, Sz, Szu), *pesztérnák* (Mb, Nd), *pesztérna* (T), *pesztérna* (Bt, Gym, K, Kd, Kf, Kp, Mb, Np, Ny) || *Ro. pástárnac*. Bh-on ritka, Mb-on is (Temesvárról hozták). Nd-ra Kvárról került, Sz-n a 60-as évek elejéig volt. – Ssp. *pratensis* (Pers.) Čelak: vadpesztérnák; közönséges út menti és magaskórós gyomnövény, általában ismert lehet, de a vad alfajra nem kérdeztünk rá. **Nt.** *vadpesztérna* (TI) || *Ro. pástárnac d'e cîmp* (Gyv).

PEDICULARIS L. (Scrophulariaceae)

P. comosa L. ssp. *campestris* (Gris.) Jáv. ! mezei kakastaréj; darie. K–Eu–Med, H. Szénamezőkön, a terület keleti felén szórványosan: Gy, Kb, Mó, T.

P. palustris L. ! mocsári kakastaréj; pin-tel. Eua, TH–Th. Mocsaras helyeken, szórványos: Kb, Szu (Nyárády 1941).

P. scepterum-carolinum L.; pompás kakastaréj; darie. Eua, H. Mocsaras réteken, ritka: Mv – Ritu Popii sau Vălaie (E. Pop 1960. 382).

***PELARGONIUM** L'Herit. (Geraniaceae)

Nt. *muszkáté* (Gym, Gyv, It, Kf, Kk, Mé, Nd, Ny, T, V), *muszkátéj* (K, Mó), *muszkáti* (Ny), *muszkáta* (B, Sz, Va, Zs), *muszkátli* (Gyv, Kb, Ny, Szu), *muszkáté* (Gym). **Nr.** A századfordulón húsvétkor megaranyfüstözött muszkátét tüztek a legény kalapjára. Vö. Jankó 1891. 168. – Terminológiájára nézve I. még: Murádin 1967.

***P. crispum** L'Her. incl. *P. limoneum* Sweet = *P. odoratum*, *P. odoratissimum* auct., D–Afr, H. Nagyobb, rózsaszínű szíromlevelű, tenyeresen karéjos, jellegzetesen citromszagú levelekkel; ritka. **Nt.** *borízű muszkáté* (T) || *Ro. muşcătă veronică* (S) | *vironică* (St).

***P. fgrandiflorum** Willd. ! angol muskátli; muşcată mare. D–Afr, H. Cserepes díszvirág, gyakori. **Nt.** *francia muszkáté* (Kk, Mé) | *francia pelárgonija* (E, Kb, Mf, Mk, Szu), *francia pelárgonija* (Kp, Ny), *francia pelárgonija* (Kszt–Zt) | *muszkáté* (Gyv, Zs) | *pelárgonija* (Va) | *tarka futós muszkáté* (Nk) | *tarka pelárgonija* (J, MI, Sz).

***P. peltatum** (L.) Ait. ! futó muskátli; co-läcel. D–Afr (Fokföld), H. Cserepes díszvirág, gyakori. **Nt.** *futó muszkáté* (T) | *futó pelárgonija* (Kp), *futó pelárgonija* (Mf, Szu), *futó pelárgonija* (Kszt–Zt), *futó pelárgonija* (K) | *futós pelárgonija* (MI) | *pelárgonija* (Sz, TI).

TI-n elkülönítik a *muskátli* és a *pelárgoniát* (az előbbi a *P. zonale* !).

***P. radula** (Cav.) L'Herit! rózsamuskátli; muşcată creată. DNy–Afr, H. Cserepes díszvirág, nem ritka. **Nt.** *aprólevelű muszkáté* (Nd) | *muszkátli*, *muskátli* (Mf), *muszkáté* (J, Mk), *muskáté* (MI) | *recemuszkáté* (Gym) | *recés muszkátli* (Jt, Kb), *recés muskátli* (Kszt–Zt) | *recés muszkáté* (E, Gyv, It, Kf, Kk, Mé, Mv, Nk, Ny, T, V), *recés muszkáté y* (K) | *recés muszkáta* (B, Kp, Sz) | *recéslevelű pelárgonija* (Szu) || *Ro. muşcătă* (D), *muşcatir* (A) | *muşcătă creată* (C, Dr, E, Gyv, Kk, Mi, N, P, St, S), *muşcătă creată* (B, Gym, Sz). – Régen minden háznál volt. **Nr.** Bokrétát készítettek belőle a legényeknek.

***P. zonale** (L.) Ait. incl. *P. hortorum* Bailey et auct. ! muskátli; muşcată. D–Afr, H. Cserepes dísznövény, közönséges; alaktanilag igen változatos (fl. *rubra*, *rosea*, *alba* – Nk; *nana-rosea* – E, J, V). **Nt.** *futó pelárgonija* (Kb) | *kereklevelű muszkáté* (Nk) | *muszkáté* (Nd), *muszkáta* (Kp) | *muskátli* (It, Kszt–Zt, Mk, TI) | *pelárgonija* (Mk), *pelárgonija* (E, J, Mf, MI, Szu), *pelárgonija* (Kszt–Zt), *pelárgonija* (Jt) | *pirosnyílás* (Mv) || *Ro. muşcătă* (Be, Bi, C, Cţ, Dr, E, Gyv, Mi, N, P, Sd, St), *muşcătă* (B, Gym) | *muşcătă tărcată* (Kk) | *rotunda* (A). TI-n ez a *muskátli*, a *P. peltatum*: *pelárgonia*.

PEPLIS L. (Lythraceae)

P. portula L. = *Lythrum portula* (L.) D.A. Webb.; henyé töcsahúr; mătreaţă. Eua–Med, Th. Bivalyok dagonyázóhelyein gyakori: Bt, Cr, Cţ, Bl, B, Kb, Mé, Mi, T, V (vö. még: E. Pop 1960. 382).

PERSICA l. *Prunus*

PERSICARIA l. *Polygonum*

PETASITES Adans. (Asteraceae)

P. hybridus (L.) G.M. Sch. ! közönséges acsalapu; Brusture. Eua, H–G. Vizek mentén szórványos, néhol tömeges: Bt–E és más helyen is a Nádas mentén: E, It–E között (f. *teratologica*); | (f. *foliosus* (Borb.) Nyár. – vö. Fl. IX, 488); Kf, Nd (Hosszúpatak). **Nt.** *acsalapu* (TI) | *keseűlapu* (It, Jt, K, Kf, Kp, Mb, Mf, Nd, Nk, Va) || *Ro. bobóliţă* (P) | *căp-tălân* (N).

PETORAGHIA l. *Tunica*

PETROSELINUM Hill. (Apiaceae)

***P. crispum** (Mill.) A.V. Hill! = *P. hortense* auct., non Hoffm.; petrezselyem; pătrunjel. Eu, TH. Kiskertekben közönséges zöldség-növény; – provar. *tuberosum* (Bernh.): **Nt.** *gyökerez petrezsejem* (Kk); – provar. *foliosum* (Alef. f. *vulgare* (Noisette) Thell: **Nt.** *sima petrezsejem*

Kk); provar. *foliosum* (Alef.) f. *crispum* (Mill.) Fiori et Paol.: *fodros petrezsejem* (Szu). A fajra vonatkozó **Nt.** *petrezsejem* (B, Bt, F, It, J, Mé, Mó, Szu, T, V, Va), *petrezsejëm* (Fsz). Tájfajta: *cukorpetrezsejëm* (K) || *Ro. pătrunjël* (A, D, Dr, Fi, P, St), *petrinjël* (Mi, N). **Nr.** A gyökereiből és magjából főzött teát húgyhajtóként, vizeletfertőtlenítőként használják. – Vényomás ellen szilvapálinkába áztattak petrezselyemlevelet (T). – Hasfájás, gyomorgörcs esetén a megmelegített herbát a hasra teszik. – A zöld levéllel dörszölik be a méhcsipés helyét (T). – Abortív szerként: egy kg petrezselyemgyökereiből teát főznek, és azt forrón egyszerre megiszszák. – Magját fél liter pálinkában betöltik lónak vizelethajtónak. Vö. Kovács 1976; Kóczyán et al. 1977. – Diszítómotívum keresztesemes hímezéseken. Vö. Péntek 1979.

PETUNIA A.L. Juss. (Solanaceae)

***P. x atkinisana** hort. ! = *P. x hybrida* hort. ex Vilm.; petúnia; bună dimineața. D–Am eredetű, Európában nemesített dísznövény, Th. A területen gyakori: E (provar. *grandiflora* fl. *lilacina crispa*), Gyv (provar. *grandiflora* fl. *crispa – plena, coeruleae*). **Nt.** *pëtúniya* (K), *petúnija* (Szu), *betúnija* (E, Kb, Kp, Sz, T), *betónija* (J, MI) || *Ro. betóni ie* (Gyv).

PEUCEDANUM L. (Apiaceae)

Nt. *vadpetrezsejem* (J, Mó, Sz, T, TI, Va), *vadpetrezsejëm* (Gyv, Kk, Mb, Nk, Zs) || *Ro. jëlâr sãlbát'ic* (Bl, Gym). – Ezek a terminusok a kocsordfajok, ill. ernyősök általános jelölői. **Nr.** A skarlátos beteget vadpetrezselyem levében fürdették. – Gyökerét abortív szerként használták, a méhbe dugták föl. Vö. Kovács 1979. – Vizelethajtó állatnak: a juhnak is ezt adják megfőzve. Vö. Ifj. Kós 1947. 21. – Piros kukoricával, avas zsírral főzik meg, úgy öntik a beteg marhába (J).

P. carvifolia Vill. = *P. chabraei* (Jacq.) Rchb.; köménylevelű kocsord; chimin porcesc. Eu – Med, H. Napos erdőszéleken, bokrosokban szórványos: Gyv, Kb.

P. cervaria (L.) Cuss. ex Lapeyr. ! szarvas-kocsord; somnoroasă. Eua–Med, H. Bokros, napsütötte domboldalakon, tisztásokon közönséges. **Nt.** *Ro. pătrunjël sãlbát'ic* (Be, N). **Nr.** Vesebetegségek ellen használják (pt. *rãrunchi* – N).

P. officinale L.; orvosi kocsord; chiminul porcului. Eu, H. Nedves réteken, ritka: Mi (Fl. VI, 580).

P. oreoselinum (L.) Mnch. ! citrornkocsord; chiminul porcului. Eu, H. Szénafüveken, erdőszéleken gyakori. **Nt.** *vadpetrezsejëm* (Mb) || *Ro. patrînjëlu cîmpului* (Bl, D) | *patrînjël d'e cîmp* (Gyv). **Nr.** A magot főzik meg teának gyomorgörcs esetén (Mb). – Gyökerét abortív szerként használják (Bl). – A herbából főzött tea húgyhajtó, vizeletfertőtlenítő (Mv). – Ugyan-

ezt a teát használják kérődzők emésztési zavarában. Vö. Kóczyán et al. 1977.

PHALARIS L. (Poaceae)

Ph. arundinacea L. ! = *Typhoides arundinacea* (L.) Mnch. = *Phalaroides arundinacea* (L.) Rauschert = *Baldingera arundinacea* Dumort; pántlikafű; ierbăluță. Cp, H. Patakok mentén szórványos, helyenként társulásalkotó: Nm, Kb és Mi között, Nk (a vaskitermelés ülepítőmedencéinél); *convar. *picta* (L.) em. hoc loco: kiskertekben, utak mentén gyakori díszfű; változatos klónok: Mó, Mk, Nk! **Nt.** *csikosfű* (Asz, Fsz, Km; E, J, Kb, Mé, Mf, Nd, Szu, V) | *pántlikafű* (It), *pándlikafű* (MI) | *tárkasás* (Nk) || *Ro. iarbă albă* (C, E, St) | *iarbă cicoșe* (B) | *iarbă domnească* (Ct, Ș) | *iarbă Dómnului* (D) | *rogóz alb* (Mi). **Nr.** Bokrétába, It-n koszorúba kötik.

PHARBITIS L. Ipomoea

*Phaseolus L. (Fabaceae)

Nt. *fuszujka* (Kb, Mé, Mó, Nd, T, V) | *paszuj* (Asz, Fsz; E, It, J, Mf, MI) | *paszujka* (Kk) || *Ro. [fasóle]* (Bi, Mi) | *pásulă* (A, B, Be, Bi, D, Fi, P, St, Va). – D-n nem érik be, A-ról hozzák a száraz magot. **Nr.** Általában köztesként természetették, a kukorica között, ill. a burgonya- és a kukoricaföld szélén. – Tapasztalatból ismerik azt a korrelációt, hogy „ha vastag a hüvelyfal, vastag a maghéj is” (Szu). – A táplálkozásban nagy szerepe volt, napjainkban ez a szerep némileg csökkent: *zöldpaszujként*, félkemény *lágyszemű paszujként*, *szemes paszujként* egyaránt főzték. A *fuszujkalé* táplálkozásbeli fontosságát a múlt századvégéről Jankó is jelzi (Jankó 1891. 79). – A népi gyógyászatban a sóatlan, vízben főtt babot használják gilisztahajtásra. – Magas vérnyomás ellen a fehér bab hajából (*Phaseoli legumen*) csomboroddal teát főznek, vagy a babszemeket liszté őrlik, 1–2 szemnyit vagy egy evőkanálnyit fogyasztanak naponta. Vö. Kóczyán et al. 1977. – Népmesébe is bekerült az „égig érő paszuj” motívuma. Vö. Kovács 1943. II, 74. – A terminológia behatóbb elemzésére I. Péntek 1978, változatosságra I. Szabó és Dankanits 1978, Szabó 1985.

***Ph. coccineus** L. ! = *Ph. multiflorus* Willd.; tűzbab (bivalypaszuly); fasole mare. D–Am, Th (öshazájában gumós évelő!). Gyakori kiskerti dísz- és élelmiszernövény, különösen a magasabb fekvésű, fagyoknak jobban kitett falvakban. **Nt.** *böndőpaszuj* (J) | *bihajfuszujka* (Kb, Mé, Mó, Nd, T, V) | *bihajpaszuj* (Asz, Fsz; Bt, E, Gyv, It, Mf, MI, Szu) | *bihajpaszujka* (Kk) || *Ro. bihoáicã* (P) | *fasóle ghibolă* (Mi) | *fasóle ghibolită* (Ș) | *pásulă bihoáicã* (Dr) | *pásulă ghibolească* (B, Be, C, Ct, D, Fi, N) | *pásulă ghibolă* (St) | *pásulă ghibolită* (Bi). – A továbbiakban és a következő

fajnál a változatos tájfajtaikat egy-egy kódszám jelöli. Az egyes számok jelentése a következő:

I. hely: a mag nagysága

1 = kis magvú (*microspermus*)

2 = közepes magvú (*mesosperrmus*)

3 = nagy magvú (*macrosperrmus*)

II. hely: a mag formája

1 = gömb alakú (*sphaericus*)

2 = gömbölyded, tojás alakú (*ellipticus*)

3 = hosszúkás (*oblongus*)

4 = lapos, lapított (*compressus*)

III. hely: a mag színe

01 = fehér (*albus*)

02 = sárga (*luteus*)

03 = piros (*roseus, ruber*)

04 = hússzínű (*carneus*)

05 = barna (*fuscus*)

06 = kék, liláskék (*violaceus*)

07 = fekete (*niger*)

08 = pontozott (*punctatus*)

09 = félig sárga foltos (*dimidiatus maculatus, luteus*)

10 = félig piros foltos (*dimidiatus maculatus, ruber*)

11 = félig barna foltos (*dimidiatus maculatus, fuscus*)

12 = félig kék foltos (*dimidiatus maculatus, violaceus*)

13 = félig fekete foltos (*dimidiatus maculatus, niger*)

14 = csíkos (*virgatus*)

15 = háromszínű (*trimidiatus*)

16 = váltakozó csíku (*variegatus virgatus*)

17 = márványos, evezett (*marmoratus, virgatus*)

18 = rovátkás, csíkos (*striatus, virgatus*)

32.01: *fehír bihajpaszuj* (B, Kszt–Zt, Mv, Ny, Zs) | *üvegpuszújka* (Kk) || *Ro. biboáncá* (A) | *bihoájca álbá* (P) | *pásulá domneáscá* (A) | *pásulá ghiboleáscá* (B, Be, Mi).

32.07: *bagojszém-puszújka* (Kk).

32.11: *szürke bihajpaszuj* (Nk).

32.14: *magyaros bihajpaszuj* (Ny) | *piros-virágú bihajfuszujka* (Nd) | *pirosvirágú bihajpaszuj* (B).

32.16: *Ro. bihoájca gráná* (P) (*pásulá gráná ghiboleáscá* (Be).

32.18: *tarka bihajpaszuj* (F, Nk) | *tarkaszemű bihajpaszuj* (K) | *Ro. pásulá de bívo-litá* (S).

Nem azonosított tájfajta: *fehír bihajfuszujka* (Mé, Mó, Nd, T) || *Ro. bihoájca cu par* (P).

Phaseolus vulgaris L. ! veteménybab, paszuly. D–Am, Th. Kiskertekben, köztesnövényként kapáskultúrákban közönséges és nagyon for-magazdag. – **Ph. vulgaris** convar. **vulgaris**: **Nt.** *karós fuszújka* (Kb, Mé, Mó, Nd, T, V) | *karós paszuj* (Az, Fsz; E, It, J, Mf, MI) | *karós puszújka* (Kk) || *Ro. pásulá cu par*. Tájfajta:

11.01: *borsófuszujka* (Szu, V) | *borsópaszuj* (E, Kszt–Zt, Np) | *fehír kövér paszuj* (Va) |

fehír borsópuszújka (Kk) | *gránátfuszujka* (Nd) | *kollektívpszuj* (Gyv) | *vajfuszujka* (Szu) || *Ro. pásulá álbá* (Be) | *pásulá álbá rotúndá* (A, Be)

11.02: *büdösköves* (Gyv) | *büdöskúpaszuj* (It) | *árga puszujka* (Kk).

11.03: *Biróbonyáé fajta* (Zs) | *piros gránát-fuszujka* (Kk) | *sárgás zödszemű* (Mk) || *Ro. pásulá roşcátá* (A) | *pásulá vişinie* (A).

11.04: *Ro. pásulá málá u* (St).

11.05: *vajpaszuj* (Nk) || *Ro. pásulá de gră-dină* (Gyv).

11.12: *kisködökű fuszujka* (Nd).

11.16: *futós csíkos gránát* (Mó) | *csíkos gránát* (Mó) | *gránátfuszujka* (Nd, Szu) | *gránát-paszuj* (B, It, Kszt–Zt, Np, Va) | *gránát-puszujka* (Kk) | *kerek madártojás* (V) | *kicsi madártojás* (Nd) | *korai madártojás* (Mv) | *madártojás* (J, Mé, Nd, Nk, Sz, Zs) | *madártojásu* (T) | *porcolánypaszuj* (F, K) | *tarkaszemű to-áspuszújka* (Kk) || *Ro. ouje* (C) | *pásulá gráná* (A, Mi, St) | *pásulá gráná devreme* (A) | *pá-ülá gráná róşie* (A) | *pásulá pestriţá* (Gyv) | *ásulá róşie* (A).

12.01: *borsópaszuj* (Zs) | *fehír paszuj* (Kf, Va) | *kisői fehír* (Np) | *kollektívpszuj* (Zs) | *orcolánpszuj* (Mv) || *Ro. pásulá álbá* (A, P, St) | *pásulá álbá mázárnicá* (Gorbó) | *pásulá mázárnicá* (Gyv).

12.04: *kávéfuszujka* (V) | *kávészuj* (Nk) | *libamáj-paszuj* (Nk).

12.16: *sárga puszujka* (Kk).

12.18: *Ro. pásulá de a li Miha u* (A).

14.06: *lúgzós karós puszujka* (Kk) | *korai paszuj* (Nk).

14.17: *négerpuszujka* (Kk).

21.01: *borsópaszuj* (Ny) | *fehír puszújka* (Kk).

21.02.: *Arankapuszújka* (Kk) | *büdösköves* (Nk) | *büdöskűfuszujka* (Mé, Mó, Szu) | *büdös-kúpaszuj* (Mv, Nk) | *büdöskúpaszújka* (Kk) | *kávé-gránátpszuj* (Nk) | *vajpaszujka* (Kk) || *Ro. bambéle* (A) | *pásulá cirlişáţeá cu pástál verde* (A) | *pásulá de unt* (Gyv); *pásulá mázár-nicá gálbená* (Gyv).

21.03: *gránátpszujka* (Kk).

21.04: *büdöskűfuszujka* (Nd) | *macskaszemű puszujka* (Kk) | *májpszuj* (B, Va) | *vajpa-szuj* (Sz) || *Ro. pásulá gálbená* (A).

21.05: *rózsapuszújka* (Kk) | *Sándorpszuj* (Ny) || *Ro. pásulá devreme rojosin* (A) | *pásulá pírpírie* (St).

21.07: *bihajszemű puszújka* (Kk) | *sárga-csűjű aranylánc* (Kk) | *vajfuszujka* (Mó).

21.09: *barna csalfapuszuj* (Nk) | *kásapuszujka* (Kk) | *kúrvás paszuj* (B) | *pofoncsapott* (Mé) | *pofonvágott* (Nk) | *sárgabubás* (B) | *sárga csal-fapuszuj* (Nk) | *sárga gránát* (K) | *sárga kúrva* (Sz, Zs) | *sárgakúrvás* (B) | *sárgamuszujos* (B) | *sárgapofoncsapott* (Mé, Mó, Nd) | *sárgapofonvá-gott* (Zs) | *sárgatarkás paszuj* (Gyv) || *Ro. mi-reásá* (A) | *pásulá gráná álbá* (P) | *pásulá gráná* (P).

21.12: *csalfa paszuj* (Nk) | *embërképü paszuj* (Nk) | *fëlenpofájü pofoncsapó* (Nk) | *futós paszuj* (Nk) | *Juliskapaszuj* (Nk) | *Katipuszujka* (Kk) | *kikmuszujos*(Zs) | *kikpofonvágott* (Kk, Zs) | *kis-pofoncsapott* (Mó) | *korai paszuj* (Gyv) | *kóddökös paszuj* (Nk) | *kúrvagránát* (K) | *kúrvapaszuj* (Gyv, F, Mk, Zs) | *kúrvás paszuj* (B) | *lila csalfapaszuj* (Nk) | *lilapofoncsapott* (Zs) | *miniszterfuszujka* (T) | *piros kúrva* (Zs) | *piros-muszujos* (Zs) | *piros-pofonvágott* (Zs) | *pofoncsapott vajfuszujka* (Nd) | *pofonvert puszujka* (Kk) | *vajpaszuj* (Sz) | *vajpaszujka* (Kk) || *Ro. pásülä cu pástäj gälbenä* (Be) | *pásülä crüdä* (A) | *pásülä cürvä* (A) | *pásülä gälbenä* (Be) | *pásülä granä* (B, P) | *pásülä de mujëre* (B) | *pásülä de unt* (C, Gyv, Mi, St) | *pásülä devreme* (B) | *pásülä gräsä* (B) | *pásülä miniszter* (Gyv) | *pásülä pistüjicä* (A, Be).

21.13: *fekete bubás* (B) | *fekete kúrva* (Sz) | *feketemuszujos* (Zs) | *feketepofonvágott* (Zs) | *kúrvafuszujka* (Szu, V) | *kúrvapaszuj* (E, Kszt–Zt, Np) | *nagy-pofoncsapott* (Mó) | *pofonvágott* (Nk) | *sárgahüvejü*(J) | *vajpaszuj* (K) || *Ro. pásülä cürvä* (A) | *pásülä granä* (Be) | *pásülä granä neágrä* (P).

21.14: *fehërvári fuszujka* (Mó) | *idejinirö* (It) || *Ro. pásülä cu buricu négru devreme* (A) | *pásülä öächis* (A).

21.15: *vajpaszuj* (Nk) | *vajpaszujka* (Kk).

21.16: *madártojás* (Sz) || *Ro. pásülä granä* (A) | *pásülä mázäriche* (St) | *pásülä pestritä* (A).

21.18: *szováti csikos paszuj* (Nk) || *Ro. pásülä bolündä* (C) | *pásülä cornise* (St) | *pásülä granä timpurie* (P).

22.04: *libamáj-paszuj* (Nk) | *mezei sárgapaszuj* (Nk) | *mezei sárgapaszujka* (Kk) | *sárgaszemü karóspuszujka* (Kk) | *vajpuszujka* (Kk) || *Ro. pásülä catifelätä* (St) | *pásülä gälbenä cu par* (A) | *pásülä gälbenä deschisä* (A) | *pásülä granä* (A, P) | *pásülä granä cu par*(P) | *pásülä timpurie* (P).

22.05: *Juliskafuszujka* (Mé, T) | *Juliskapaszuj* (Gym, Nk) | *karós sárga hosszucsüjü* (B) | *kávëpaszuj* (Va) | *lapiscsövü vajpaszuj* (Nk) | *létipaszuj* (F) | *pofoncsapós* (Nk) | *sárgacsüjü paszuj* (Kp, Nk) | *vanilia* (Nd, Szu) || *Ro. pásülä devreme* (A).

22.06: *rózsapaszuj* (E, J) || *Ro. pásülä de nájlon* (A).

22.07: *borsópaszuj* (It, J) | *fekete fuszujka* (T) | *fekete paszuj* (Va) | *feketeszemü fuszujka* (Mó) | *húsos paszuj* (B) | *kiflipaszuj* (Gyv, J) | *kiflipuszujka* (Kk) | *négerpuszujka* (Kk) | *zöld-fuszujka* (Nd) | *zöldpuszujka* (Kk) || *Ro. pásülä de sä pune la borcän* (B) | *pásülä neágrä* (C, Fi, Gyv).

22.10: *kúrvapaszuj* (Kd, Mk, Mv, Zs) | *Szentanna-puszujka* (Kk).

22.14: *embërképü fuszujka* (Nd) | *embërképü paszuj* (Nk) | *gyémántpuszujka* (Kk) | *kúrvapaszuj* (Jt) | *tarka karóspuszujka* (Kk).

22.16: *cukorgránát* (E) | *nagyszemü karós* (Kszt–Zt) | *porcolánpaszuj* (Kd) || *Ro. pásülä granä* (B).

23.17: *aranyszál-fuszujka* (Szu) | *aranyszál-puszujka* (Kk) | *kék soványpuszujka* (Kk) | *korai zödcsójü* (Mé) | *magyarországi paszuj* (Ny) | *oroszpaszuj* (K) | *virágpuszujka* (Kk) || *Ro. pásülä sürä* (A).

24.01: *fehër fuszujka* (Mó, Szu, T) | *fehër karósfuszujka* (Mé) | *fehërlapis* (Nd, Nk) | *fehër paszuj* (B, F, Jt, K, Va, Zs) | *fehër puszujka* (Kk) | *futós paszuj* (Kszt–Zt) | *inas paszuj* (Kszt–Zt) | *karós fehërpaszuj* (Gyv) | *lapisfehër* (It, V) | *lapisszemü paszuj* (Zs) || *Ro. pásülä älbä* (A, Fi, Gyv, Kk, P, St) | *pásülä älbä bünä de zolit* (B) | *pásülä cu par* (Be) | *pásülä älbä látä* (A, Gyv, Mi).

24.04: *libamáj-paszuj* (Ny).

24.05.: *Bözsipuszujka* (Kk) | *futó zödfuszujka* (T) | *Juliskapaszuj* (Nk) | *Juliskapuszujka* (Kk) | *kétläbu* (Zs) | *koraigvalog* (B, Nd) | *májpaszuj* (Nk) | *sárgacsüjü paszuj* (Zs) | *sárga paszuj* (J) | *sompaszuj* (It, Ny) || *Ro. pásülä aurie* (St) | *pásülä portocäle* (A) | *pásülä roscätä* (A).

24.18: *cirmos paszuj* (Ny, Sz) | *csikoscsövü gyalogpaszuj* (K) | *csikos paszuj* (Kszt–Zt) | *csodafuszujka* (Mó) | *farkincás kigyópuszujka* (Kk) | *kigyópaszuj* (Gyv, Nk) | *kigyópuszujka* (Gyv) | *kigyóvíjasz* (Mé) | *miniszterpaszuj* (Kf) | *negyennapos* (Jt) | *Ricsatata* (Mó) | *sárgacsövü gyalogpaszuj* (K) | *tarka fiumei* (Kk) | *vörösnyelv-puszujka* (Kk).

31.01: *borsópaszuj* (Zs) | *fehër paszuj* (Kf, Va) | *gyöngyös puszujka* (Kk) || *Ro. pásülä älbä* (P, St) | *pásülä älbä mázärüjicä* (C).

31.16: *Erzsikepaszuj* (Gyv) | *kisöi madártojás* (Zs) | *korai madártojás* (Zs) | *madártojás* (Nd) | *tarka gránátaszuj* (Nk) .

31.18: *csigafuszujka* (Mé) | *csigapaszuj* (Nk) | *Fazakas Kisóé* (Mó) | *kávëpaszuj* (Zs) | *pesti fuszujka* (Mó) | *tarka paszuj* (Mv) || *Ro. pásülä granä* (A) | *pásülä de värä* (Gyv) | *pásülä granä cu par* (A) | *pásülä granä devreme* (St) | *pásülä gräsä* (A, Be).

32.15: *Bélapaszuj* (K) | *bubás paszuj* (B, Va) | *csodapaszuj* (Ny) | *kúrvapaszuj* (Kszt–Zt, J) | *miniszterpaszuj* (Kszt–Zt) | *muszujos* (Kszt–Zt) | *pofonvágott* (K) | *szigeti paszuj* (K) || *Ro. pásülä máre* (S).

32.16: *cukorfuszujka* (Mó) | *curkorpaszuj* (E) | *gránátaszuj* (Mv) | *madártojás* (Mé) || *Ro. pásülä gräsä* (B) | *pásülä pestritä* (P).

32.18: *Ro. pásülä granä* (A).

33.07: *feketeszemü karós* (Ny) | *ténsasszony-paszuj* (Nk).

34.01: *Ro. pásülä älbä timpurie* (St).

34.10: *kokastaréj* (Mv) | *kúrvafuszujka* (Mé).

Phaseolus vulgaris convar. **nanus**: **Nt.** *gyalog fuszujka* (Kb, Mé, Mó, Nd, T, V) | *gyalog paszuj* (Asz, Fsz; E, It, J, Mf, Mi) | *gyalog puszujka* (Kk) || *Ro. pásülä olögä* | *pásülä färä par* (Be). Tájfajták:

11.01: akácpaszuj (Ny) | fehírszēmü borsóĕ -
paszuj (K) | fehír gránátpaszuj (Sz) | kicsi borsó-
paszuj (J) || kis pofoncsapott (Mó) | kollektív
paszuj (It) | tojáspuszújka (Kk).

12.01: fehír gránátpuszújka (Kk) | fehír gya-
logfusuzjka (Nd) | kollektívfusuzjka (Mó) | tojás-
puszújka (Kk).

13.16: madártojás (Kk) | szebeni paszuj (Nk) |
szebeni paszújka (Kk).

13.17: bolgárpaszuj (B) | cirmos paszuj (Ny) |
idejintermő (Mó) | karós váradi (Mé) | Katifu-
szujka (T) | kollektives (Va) | konzervpaszujka
(Kk) | sárgacsűjü gyalogpaszuj (Ny) | tarka kor-
mospuszújka (Kk) || Ro. păsulă de A yud (Ş) |
păsulă devreme (C) | păsulă grăbditoăre (Be).

21.02: sárga gyalogpaszujka (Kk).

21.12: embérekpü paszuj (Nk) || Ro. păsulă
cúrvă (Ş).

22.01: aranyeső (Mó, Kk) | fehír gyalogpaszuj
(E, Va) | fehír lapicsűjüpaszuj (Kp, Np) | kol-
lektívfusuzjka (Mó) | mérai paszujka (Kk) |
tavaszi gyalogpaszuj (Nk).

22.02: sárgaszēmü paszujka (Kk).

22.03: csodapaszuj (Zs) fehír paszuj (Nk) |
hunyadi gyalogpaszuj (Nk) | kacorpaszuj (Zs) |
kávészínü gyalogpuszujka (Kk) | krasznai tél-
paszuj (K) | libamáj-paszuj (Kf) | májpaszuj
(It, J) | rózsafuszujka (Mé) | sárgacsűjü pa-
szuj (Mv) | tejeskávészínü paszuj (B) | úti pa-
szuj (Gyv).

22.05: májpaszuj (Nk).

22.07: aranycsűjü paszuj (Nk) fekete, kerti
idejintermő paszuj (Nk) | fekete paszújka (Kk) |
feketeszēmü gyalog (K) | feketeszēmü monori (Mó) |
hamartermő (Nk) | idejintermő (J, Nk) | néger-
puszujka (Kk) | sárga zódfuszujka (Nd) || Ro.
păsulă de grădină (Nk) | păsulă neagră (A,
St) | păsulă timpurie (Gyv).

22.14: Ro. óchiu rîndunicii (C).

22.17: gészterágyvi fusuzjka (Mé, Mó) idejin-
termő (Mó) | kisíri fusuzjka (Nd) | kollektív-
paszuj (Nk) | szarkaláb (Kk) | tarka gyalog (Mó) |
váradi gyalog (Mé) | zódcsőjü gyalogpaszuj (Gyv)
|| Ro. păsulă de grădină (Gyv) | păsulă devreme
(A, St) | păsulă pistiucă (A).

32.02: bűdöskűpaszuj (Mv) | bűdöskűvirág
(Kd) | Ilonapaszuj (K) | Jánosbab (Sz) | kokas-
taréj (Mv) || sárga paszujka (Kk) | szövetkezeti
paszuj (Kszt–Zt) | vajpaszuj (Gym, Gyv, It) |
zód fusuzjka (Mé) || Ro. păsulă de váră (P) |
păsulă devreme fără ghiță (P).

23.17: Ro. păsulă olögă (Gyv).

24.02: égylábu fusuzjka (Szu) | égylábu pa-
szuj (K) | negyvennapos (Nk) | sárga kakas-
taréj (Mv) | sárga paszuj (Nk) | vanília (Mó) ||
Ro. păsulă olögă de primăvară (Gyv).

24.03: virpaszuj (Kk).

31.01: Ro. păsulă albă fără ghiță (C).

32.01: fehír gyalog, hégvészvígü (Kk).

32.03: körösfői gyalogpaszuj (Nk).

32.07: sárgacsövü gyalogpaszuj (K).

32.10: tarka gránátpaszuj (Gyv) | tarka pa-
szuj (Gyv).

32.16: csikos paszuj (Nk) | csoportos puszu-
jka (Kk) | égylábu gyalog (Zs) | fiuméji gya-
log (Kk) | gránátpaszuj (B) | gránátpuszujka
(Kk); gyaloggránát (Kk) | gyalog zódfuszujka
(Nd) | haptákpaszuj (Ny) | idejintermő gyalog-
paszuj (Nk) | katonapaszuj (Va) | körösfői pa-
szuj (Nk) | nagynaccsága (Nd) | negyvennapos
(Ny) | piros gránátpaszuj (Nk) | porcolánpa-
szuj (Jt) | sompaszuj (Ny) | söprüfusuzjka (Nd)
| tarkapaszuj (Gyv, Kszt–Zt, Nk) | vistai fu-
szujka (Mé) || Ro. olögă corcită (C) ! păsulă
devreme (A) | păsulă fără ghiță (B) | păsulă
grănă (A, St) | păsulă grănă cu par (A) |
păsulă grănă de toamnă (P) | păsulă granată
fără par (A) | păsulă grănă olögă (Ş) | păsulă
oărbă (A) | păsulă olögă (A, C) | păsulă un-
guroáică grănă (A).

33.01: fehír gyalogpaszuj (Nk) | fehír gyalog-
puszújka (Kk) | fehér horgasfusuzjka (Nd) | fehír
puszújka (Kk) | fehír paszuj (Gyv) | kollektív-
fusuzjka (Mó).

34.02: pofonütött paszuj (J) | spárgapaszuj
(E).

Nem azonosított babnevek: aprószēmü (Szu);
aranyfonalas paszuj (Kszt–Zt); boszorkány-
paszuj (Nk); bűdöskűpaszuj (Gym, Nk); ci-
gánypuszujka (Kk); csikos fusuzjka (T); csó-
kapuszújka (Kk); csokoládépuszújka (Kk); ég-
yszēmü (Mó); fekete, karós zódfuszujka (V);
gyászasszonypuszujka (Kk); hajnalpuszujka
(Kk); kakaópuszujka (Kk); kerti fusuzjka (T);
kisasszonypapucs (Kk); piroskötőüs (K); pofon-
csapott (It, Mé, Mk); rongyos fusuzjka (Nd);
sapkás paszuj (Nk); sárga vajpuszújka (Kk);
szalmapaszuj (Nk); tudószines fusuzjka (Szu);
verébpuszújka (Kk) || Ro. păsulă cirligătea (Mi);
păsulă cu chip (Mi); păsulă cu șorț (Fi); păsulă
de cucuruz (Fi); păsulă de lună (Fi); păsulă
galbenă roșcată (A); păsulă grănă fără par (P);
păsulă olögă fără par (P); păsulă târcătă (Mi);
păsulă țicălăie (Ş); păsulă vanilie (Ş).

A kereskedelmi forgalomból vásárolt és a
termelőszövetkezetekben a 70-es években ter-
mesztett gyakoribb bokorbabfajták: *Phaseolus*
vulgaris convar. *nanus*: provar. *ellipticus albus*
(Mart.) Comes. cv. ICA 332, cv. Gratiot;
provar. *ellipticus-sphaericus* (Savi) Comes cv.
Bistrenski; provar. *ccmpressus-ellipticus-albus*
cv. Progress; provar. *compressus albus* (D.C.)
Comes cv. Ragalla.

PHÉGOPTERIS I. *Thelypteris*, *Gymnocarpium*
PHILADELPHUS L. (Saxifragaceae)

***Ph. coronarius** L. ! illatos jezsámen; lămüťă.
Alp-Kaukázusi, Ms. Közönséges kiskerti disz-
bokor: Gym, Nk, V ! **Nt. fehérfa** (Zs) | gázsija
(Mb) | [jázmin] (Nd), jázmin (Kb, Mb, Szu,
Va), jázsmint (B, E, Kp, Ml, Sz) | jézsabonya
(Kszt–Zt, Mk) | jézsavirág (Mv) | jézsamina
(Jt, K, Kf, Nk, Ny), jézsamina (Gyv, It, J,

Mé, Mó, T, V) | *jézsaminta* (Mf) || *Ro. hajmín* (Dr) | *íjímint* (Sz) | *íjéqmihq* (Gyv) | *lámíjijá* (Ct) | *lemn alb* (B, C, N, St) | *scriú'te* (Albac) | *zmin* (Topa).

***Ph. x lemoinei** Lemoine = *P. microphyllus* x *Ph. coronarius*. Hibrid eredetű, kisebb levelekkel és virágokkal, egyébként, mint az előbbi, de ritka: V.

PHLEUM L. (Poaceae)

Ph. montanum K. Koch = *Ph. ambiguum* Borb.; hegyi komócsin; iarba iepurelui. Med – Balk, H. Napos domboldalakon, száraz gyepekben, bokrosokban közönséges, helyenként tömeges: E, Gyv, Nk – f. *monstruosa*, P, J (CLA. Nyárády A. 1953, 1967; vö. Fl. XII, 129); Gym, Kf, Ny (Csűrös).

Ph. phleoides (L.) Karsten = *Ph. boehmeri* Wibel.; sima komócsin. Eua, H. Száraz gyepekben: Gym (Kovács–Coldea 1967).

Ph. pratense L. ! réti komócsin; timoftică. Cp. H. Öntéstalajokon, réteken gyakori.

PHLOMIS L. (Lamiaceae)

Ph. tuberosa L. ! gumós macskahere; solovírfitű. Eua, H–G. Erdőségeken, mezsgyékben szórványos: Gy, Gyv.

PHLOX L. (Polemoniaceae)

***Ph. drummondii** Hook! kerti lánvirág; brumárele. É–Am, Th–H. Kiskertekben, ritka: Kk (f. *alba*, *coerulea*, *rosea*).

***Ph. paniculata** L. ! bugás lánvirág; brumárele. E–Am, H. Virágoskertekben, szórványos: Gym (f. *coerulea*), Gyv (f. *alba*, *rosea*), Ny (f. *coerulea*). **Nt. flokon** (E) [*floksz* (Kb, Mf, Szu) | ? *fődíborostyán* (Zs) | *Jézusp]nz* (Ny) | *ősziborostyán* (Kf, Kszt–Zt, Ml, Sz), *őjsziborostyán* (Jt) | *májvirág* (Mó) | ? *permusz* (J). Kp-ben, Mb-on név nélkül.

PHOENIX L. (Arecaceae – Palmae)

• **Ph. dactylifera** L. ! datolya; curmal. É–Afr – Ny–Ázsia, Mg. A területen csak a kereskedelemről vásárolt gyümölcsét, ill. a magból nevelt fiatal növényeket ismerik. **Nt. datoja** (It, Szu).

PHRAGMITES Adans (Poaceae)

Ph. australis (Cav.) Trin. et Steud. ! = *Ph. communis* Trin.; fedőnád; stuf. Kozm, G–HH. Vizek, mocsarak partján, forrásos helyeken közönséges, társulásalkotó. **Nt. nád**. Bugája: *butyóka* (Gyv) | *ciróyka* (Mv) || *Ro. nádă* (Dr, Fi) | *nádă d'e ród'ină* (Bl) | *rogóz* (Mi) | *stuf* (Be) | *trésti je* (Be, Bi, Dr, Gym). Bugája: *pápură* (Bi). **Nr.** Felhasználták épületek fedésére; nádazásra a mennyezeti részek vakolásához; fák kötözésére stb. – A nádbuga pihéit sebre teszik (Gyv). – Ősszel a gyerekek nádmuzsikát, nádsípót készítenek (Kszt–Zt; Kk: Faragó 1946. 61) – Földrajzi névként a vadnövényeknek közül a leggyakoribb (247 név). Különösen a *Nádas* patak mentén

és vízgyűjtő területén gyakori. Az –s képzős származék víznév, a tájegység egy részének is *Nádas mente* a neve, *Nádasnak* neveznek két falut is, egyiket a patak forrásvidékén, a másikat Kvár közelében. Vö. Péntek–Szabó 1980. 152.

PHYLLITIS Hill. (Aspleniaceae)

Ph. scolopendrium (L.) New. ! gímharaszt; limba cerbului. Cp–Med, H–G. Bükkösökben, meszes talajon, ritka: Sz–Kf (a Rízszegtető alatt a bükkösben).

PHYLLOCACTUS Link. (Cactaceae)

***Ph. ackermanni** Salm-Dyck, *Ph. x hybridus* hort.; fillokaktusz; limbă. Kz–Am (Mexikó), H. Cserepes dísnövény. **Nt. leveles kaktusz** (T) || *Ro. cáctus* (Bi, Kk), *cáptus* (Ct, Dr) | *limba soácrii* (Be, Bi, Dr, E, Gym, Mi, St, S).

PHYSALIS L. (Solanaceae)

Ph. alkekengi L. ! zsidócsersesznye; pápálau. Eua–Pont, H. Erdőségeken, bokros helyeken szórványos. **Nt. Ro. clocotici** (N) | *merişór* (Gy). Volt Zs-on a Kis-Tógyesen, Bh-on a szőlőben. **Nr.** A magját pattanásra tették. A havasról ismerik ezt a felhasználást (Gy). * – var. *franchetti* Makino ! = *Ph. franchetti* hort.; japán zsidócsersesznye. K–Ázsia, H. Termesztett díszvirág, példányát nem találtuk, Tl-n volt a kertben, a 69–as évek közepén termesztették.

PHYSOCARPUS (Camb.) Maxim (Rosaceae)

***Ph. opulifolius** (L.) Maxim ! = *Spirea opulifolia* L.; hóbogyó; Eua, Ms. Díszcserje, élőszövénynek is ültetik. **Nt. jéhérbogyó** (Kszt–Zt) || *Ro. lemn alb* (B).

PHYSOSTEGIA Benth. (Lamiaceae)

***Ph. virginiana** (L.) Benth.; füzérajak. É–Am, H. Kerti díszvirág, a területen újonnan jelent meg; Mf (temető). **Nt. Ro. mărgărităr japonez** (Ct). Ct-re 1978–ban hozták Bukarestből.

PHYTEUMA L. (Campanulaceae)

Ph. orbiculare L. ! gombos varjúkőröm; bănică. Ec, H. Mezofil réteken, tőzegesekben, alhavasi sziklákon szórványos (Rízszegtető!). **Nt. butykóvirág** (Kp) | *vadbutykóvirág* (Zs).

Ph. spicatum L.; erdei varjúkőröm; cãrbuni. Kz–Eu – Balk, H. Gym (Chircă–Coldea 1967).

Ph. tetramerum Schur.; négyosztatú varjúkőröm; puşca dracului. End, H. A Bánffy-hunyadi-medencében szórványosan: Bh, Sz (Fl. IX, 139), C!

PHYTOLACCA L. (Phytolaccaceae)

***Ph. americana** L. ! amerikai alkörmös; cîrmîz. Kz–Am (Mexikó, Texas), H. Festőnövény, a területen ritka. **Nt. álkörmös** (E, Kk). **Nr.**

A hordós káposzta közé tették, hogy az piro-sodjon meg tőle (Kk).

PICEA A. Dietr. (Pinaceae)

P. abies (L.) Karst. ! = *P. excelsa* (Lam.) Lk.; lucfenyő; brad roşu. Eu, Mg. Hegyvidéken egykor erdőalkotó, ma maradványerdő (Kk-P, D, Ny-Ct); a helynevek is őrzik az egykori erdők emlékét (l. alább !). Diszfának ültetik házak mellé: Bh, E, Kk, Nk, Sz és másutt is. **Nt.** (*csetenyefa*) (Kp, Zs) | *fenyő(fa)* (B, Bh, Gy, Gym, Gyv, It, J, Kp, Mé, Nd, Nk, Ny, T, Zs) | *havasi fenyő* (Va) | *lukszfenyő* (Nk, Sz, V) | *molid* (Bh, It, Kd, Kf, Ml) | *parasztfenyő* (Mf) | *szémércefenyő* (Mk) | *szémérke* (Mv) | *szémérkefenyő* (Kszt-Zt). Fenyőtoboz: *fenyőkörti* (J, K, Mb, Va) || *Ro. molid*. Fenyőtoboz: *cucurúz d'e brad* (A, C). **Nr.** Fáját építkezésre használják: gerendának, deszkának, zindelynek; orsót esztergálnak belőle. – A havasiak rágják a fenyőszurkot, fehér tőle a foguk. – A fiatal tobozt vízzel és mézzel összefőzik, ezt fogyasztják tüdőbaj ellen. Hasonló céllal fogyasztották a fiatal hajtásokból főzött szirupot is. – A fenyőszurokból (gyantából: *Colophonium*) gyógytapaszt, ragtapaszt készítenek sebre, vágásra (Bh, Gym, Kszt-Zt, Mk, Mv). Vö. Kóczián et al. 1977. – J-n kelésre, tályogra teszik a nagy irt: tejből vagy tejfölben vörös hagymát, bodzafa kérgének fehérjét, mézet, lenmaglisztet, szappant és fenyőszurkot főznek össze. – Kovással összekeverve teszik kelésre a fenyőszurkot (Kk). – Fenyőszurkot tesznek a lyukas fogba (V). – *Csetenyés* (fenyőággal díszített) *szekérral* hozzák este haza a menyasszonyt a völegény házához (Nyr. XVI, 42). – Hímzésen előfordul a *csetenyefás*, *fenyőkörtés*, *fenyőágas* minta. Vö. Péntek 1979. – Helynévadó elem Bh, Kszt-Zt, Mk, Mv, Np, S határában. Vö. Péntek-Szabó 1980. 136.

***P. pungens** Englem.; szürös fenyő; molid íntepátor. É-Am, Mg. Diszfa, ritkán ültetik: Bh (var. *engelmannii*).

PICRIS L. (Asteraceae)

P. hieracioides L. ! mezei keserűgyökér; amaruţă. Eua, Th. Bokros, füves helyeken, utak mentén közönséges gyom: Gyv! Kk; Gy, Szászlóna (var. *hieracioides* f. *racemosa* Nyár. – Fl. X, 69).

PIMPINELLA L. (Apiaceae)

• (*)**P. anisum** L. ! keleti ánizs; anason. Med, Th. Gyógynövény és ízesítő növény; többfelé ismert, de példányát nem gyűjtöttük. **Nt.** *ánizs* (Bh, Kk, Sz, T), *ánis* (Mb). **Nr.** Gyomorgörcs, hasmenés esetén kisgyermeknek a termésből (*Anisi vulgaris fructus*) teát főznek (Bh, Mb). Vö. Kóczián et al. 1977. – Inkább a patikából vásárolták.

P. major (L.) Huds.; nagy földitömjén; petrinjei de cîmp. Eu-Kauk, TH-H. Hegyi

réteken: Ct, Ct (var. *rubra* (Hoppe et Schleich.) Fiori et Paol.).

P. saxifraga L. ! hasznos földitömjén; petrinjei de cîmp. Eua, H. Gyepekben közönséges: Mv (var. *minor* (Thuill.) Spr. = var. *poterifolia* Wallr.).

PINUS L. (Pinaceae)

P. nigra Arn. ! feketefenyő; pin negru austriac. Kz-Eu-Balk, Mg. Ültetett állományok. **Nt.** *fekete fenyő* (Bh, Nk) | *fenyő* (Kk, Mv) | *lófenyő* a ló farkáról kapta a nevet (V) | *lugos fenyő* (Mv) || *Ro. pin* (A, B, D, Dr, Gy, Gym, Mi, N), *pt'in* (P), *tim* (Kk) | *spin* (A, B). – Adatközlőinket nem mindenütt tudtuk élő növény segítségével ellenőrizni, ezért a *P. nigra* és a *P. sylvestris* közötti különbségtétel is bizonytalan (mint általában a fenyőkre vonatkozó ismeretek).

***P. strobus** L. ! simafenyő; pin strob. É-Am, Mg. Diszfa: Bh (temetőben).

P. sylvestris L. ! erdeifenyő; pin. Eua, Mg. A természetes állomány pusztulóban a keceleli tűzezlápban, máshol ültetve (pl. Bh – a temetőben). **Nt.** *csémétefa* (K) | *csetenyé* (It) | *fenyő* (J, Kk, Ml, Szu, V, Va) | *lucfenyő* (Bh, Kb, Kk, Kszt-Zt, Mó, Nd), *lúcfenyő* (B) | *lukszfenyő* (J, Kf) | *veresfenyő* (Mf, Tl), *vörösfenyő* (Bh, Mb, Ml, Szu, V) || *Ro. brad* (Be) | *brádoáje* (Gy) | *pin* (Ct). Friss ültetés Ct-en, Kb-ban, Nd-on, Szu-on. **Nr.** Szerszámnak való (V). – A tobozt fiatalon vízzel és mézzel összefőzve tüdőbaj ellen fogyasztják. – A fiatal hajtásokból is szirupot főztek tüdőbaj ellen. „A tüdőnek azért jó, mert gyantás” (Mv). – A fiatal ágakból készített fürdőt használják reuma ellen (Gym). – A tobozból teát főznek gyomorbántalmak ellen. – Tobozt és avas szalonnát főznek össze disznónak köhögésre. Étvágytalanság esetén ugyanezt adják a disznónak (Bh). – Lovak sebeinek kezelésére fenyőgyantát használnak (Mv). Vö. Kovács 1976; Kóczián et al. 1977.

PIPER L. (Piperaceae)

• **P. nigrum** L. ! fekete bors; piper. K-Ázsia, de ma a trópusokon mindenütt termesztik. Kereskedelemről vásárolt, általánosan használt. **Nt.** *bors* || *Ro. pipér*. **Nr.** Gyomorgörcs, hasmenés esetén borsos pálinkát isznak. – Hűléskor, megfázáskor forralt bort vagy megmelegített pálinkát fűszereznek vele. – Lyukas fogba teszik. Vö. Kovács 1976; Kóczián et al. 1977. – „Hasmenés ellen általában seprőpálinkát töltenek a juhba, esetleg gabonapálinkát, melybe paprikát és borsot tesznek” (Ifj. Kós 1947. 20).

PIROLA L. (Pirrolaceae)

P. secunda L.; gyöngyvirágos körtike; perişor. Cp, H. Humuszban gazdag, sziklás talajú irtásgyepekben: Gym (Chircă-Codlea 1967).

PIRUS L. *Pyrus***PISUM** L. (Fabaceae)

***P. arvense** L. ! = *P. sativum* ssp. *arvense*; takarmányborsó; mazãre de cîmp. Med, Th. Takarmánykeveréknek termesztik. Nem találtak, de a következő nevek az adatközlők leírása szerint erre a fajra vonatkoznak. **Nt.** borsó (Mb, V) | *csicsiriborsó* (Kd) | *piculás borsó* (Va). **Nr.** A borsószemeket ették kibontva (V).

P. elatius Stev. = *P. sativum* X. ssp. *elatius*; sudár borsó; mazãre sãlbaticã. Med, Th. Mészpadokon, vetésekben, szórványos: Kf és Be között, a gerincút bal oldalán lévő földekben.

***P. sativum** L. ! veteményborsó; mazãre. Kis-Ázsia (?), Th. Egykor gyakran termesztett, ma viszonylag ritka: Mó (convare. *medull* Alef.: nagy, ráncos magvú), Kszt–Zt (convare. *sativum*: kisebb, sima magvú). Államilag terjesztett fajták: „Meteor”, „Neuga” (provar. *glaucospermum* Gov.), Uladovszki 303 (provar. *vulgatum* Körn.). **Nt.** borsó (B, Bh, Bt, P, J, Kb, Kk, Kp, Mb, Mé, Mf, Mk, Ml, Sz, T, V, Va), *borsó* (K, Kd, Kf, Mó, Ny) | *cukorborsó* (Bh, J, Mb, Mé, Ml, Szu). Tájfajták: *kerti borsó* (Bh); *lúfogú léncse* ráncos magvú (K) || *Ro. mázãre* (Bi, Ct, Dr, Mi, N, St). **Nr.** Valamikor sokat termesztettek. Jankó János fontos ételként említi a *tört borsót*, nagy-pénteki böjtös ételként is borsót fogyasztottak (Jankó 1891. 79, 168). – Gyakori helynévadó elem a XVII. századtól. Vö. Péntek–Szabó 1980. 156.

PLANTAGO L. (Plantaginaceae)

Nt. *hazuglapu* (Jt, Kk, Mk, Mv, Nk, Zs) | *hazuglevél* (B, Bh, Gy, Gym, Gyv, Kd, Kp, Sz, Va) | *útifű* (Mf) | *útilapu* (It, J, K, Kk, Mb, Mé, Mó, Nd, Ny, Szu, T, Tl, V) || *Ro. minciună*. **Nr.** Kelésre, vágásra tették, a megkelt mellet is ezzel gyógyították. Vö. Kóczián et al. 1977. – Kihúzta a szálkát, ha rákötötték (Nk). – A szárból főzött teát kevés cukorral köhögés ellen használták (Nk, P). – A gyerekek kicsi kosarat, *békaosarat*, *bikafogót* (Zs) fontak belőle. Vö. Szabó–Péntek 1976. 126–7. – Hurokba húzták a bojtját, úgy lóttek vele. – Gyűrűt is készítenek a szárból a gyerekek (Tl). – Az elszakított lapi levélereiből („cérnáiból”) mondják meg a gyerekek, ki hányat hazudott, kinek hány „szere-tője” van.

P. altissima L.; magas útifű. DK-Eu, H. Ártereken, hordaléktalajon, erdőszéleken: Mi, Mv.

P. argentea Chaix in Vill.; ezüstös útifű. D-Eu, H. Száraz, napos domboldalakon, meszes gipszsziklák omladékán: Gy; Sz (Nyárády A. 1955). – A begyűjtött alakok jellegei az egyre szűkülő populációkban a *P. lanceolata* csoport felé mutatnak átmenetet.

P. lanceolata L. ! lándzsás útifű; pátláginá. Cp, H. Gyepekben, utak mentén, leromlott legelőkön (var. *sphaerostachya* M. et K.) közönséges, helyenként tömeges. **Nt.** *béka*fű (Mó) | *fõrasztólapu* (K) | *hosszulevelű hazuglapu* (Nk) | *pukkanszó* (Kk) | *vikonylevelű útilapu* (It) || *Ro. căpu șerpelui* (B). **Nr.** Sebre teszik (K). – Békaosarat fonnak a szárból, azzal szedték ki a békát a vízből (Mó).

P. major L. ! nagy útifű; pátláginá mare. Kozm, H. Utak mentén, művelt területeken közönséges, néhol tömeges és igen változatos: – ssp. *major* – közönséges, többnyire avar. *intermedia*; ssp. *minor* (Gilib.) em. hoc loco: podzolos talajú szántókon, sovány talajon jellegzetes és tömeges, általánosan elterjedt: Bt, C, Kszt–Zt, Nk, T; ssp. *pleiosperma* Pilg.: kövér talajon, trágyadombok környékén tömeges: Gyv, Nk stb. – Ehrendorfer et al. 1973 az ssp. *pleiosperma* Pilg. és a *P. uliginosa* P. W. Schmidt alakkörbe tartozó növényeket az ssp. *intermedia* (Godr.) Arc. alfajhoz sorolja. Mi a *Flora R.P.R.* beosztását követtük, de új alfajba kiemeltük az ökológiaileg (életssávigényt tekintve) és alaktanilag is elkülönülő podzollakó útifűveket. **Nt.** *mincsuna* (Szu: Gyõrffy 1935) | *szilõslevelű hazuglapu* (Nk) | *útilapu* (Kf, Kszt–Zt, Mé, T; Kajántó, Szamosfalva, Szászlóna: Gyõrffy 1935), *utilapu* (V) || *Ro. floárea d'e minciună* (Gym) | *minciună* (St). **Nr.** Kajántón szembajok ellen használják. Vö. Gyõrffy 1935. – Teszik sebre, kelésre, gyógyítják vele a kifõtt lábat. – A gyerekek kosarat készítenek a szárból; lóttek is vele. Jósolnak a „cérna” számból.

P. media L. ! közepes útifű. Eua, H. Mezőfil gyepekben, irtásréteken (*Cirsio-Brachypodion*) közönséges. **Nt.** *hosszulevelű hazuglapu* (Nk) | *rõzsaszín útilapu* (It) || *Ro. floárea d'e minciună* (Gym) | *minciună lúngã* (Mi). **Nr.** A „cérnákból” számolják a gyerekek, kinek hány szeretője van. – Ha hosszú „cérna” maradt, nagyot hazudtál (Gym).

PLATANThERA L.C. Rich. (Orchidaceae)

P. bifolia (L.) L.C. Rich. ! kétlevelű sarkvirág; stupiniță. Eua–Med, G. Erdőkben gyakori: Gyv, Kf, P; Kszt–Zt (Dl. Bogdana: *Abieto-Fagetum*, *Dentario-Fagetum* – Csürös).

PLATANUS L. (Platanaceae)

***P. x acerifolia** (Ait.) Willd. ! = *P. orientalis* var. *acerifolia* Ait. = *P. orientalis* x *P. occidentalis*. Ismeretlen eredetű hibrid, Mg. Díszfa: Bh.

PLATYCODON A. DC. (Campanulaceae)

***P. grandiflorum** (Jacq.) DC. ! hírharang. K-Ázsia, H. Távolkeleti (szibériai) származású dísznövény; kiskertekben szórványosan: Mb (temetőben).

PLECTRANTHUS L'Hérit. (Lamiaceae)

**P. np.* ? *P. oertendahlii* Th. Freis jr. Trop-Afr, H. Cserepes ampolna-növény, ke-rekded pozsgás levelekkel. Gyakori szobadisz.

POA L. (Poaceae)

P. annua L. ! egygyári perje; firușor. Kozm, Th. Közönséges gyom, utak mentén, udva-rokon tömeges, társulásalkotó.

P. compressa L.; laposszárú perje; firuță. Cp, H. Meszes omlásokban, kőfalakon, vázta-lajú szántókon (pl. Sátortető, Bi, Dr) közön-séges és tömeges gyom.

P. nemoralis L.; ligeti perje; iarba deasă. Cp, H. Lombos erdőkben, napos oldalak alj-növényzeteként közönséges és tömeges.

P. pratensis L. ! réti perje; firuță. Kozm, H. Közönséges és tömeges gyepfaj; ssp. *pra-tensis*: közönséges; ssp. *angustifolia* (L.) Hay.: B, Bh, E, Gym, Gyv, It, J, Kb, Kf, Mv, Ny, P, Sz, Zs – és másutt is, napos, száraz gyepekben, mezsgyékben.

P. remota Forsell.; laza perje. Eu, H. A Sátorhegy alatt, a meddőhányókon keletke-zett tócsák partján.

P. trivialis L.; sovány perje; șuvar de munte. Kz-Eu, H. Réteken, ligetekben, bok-ros-árnyas helyeken közönséges; fűcialszóró.

PODOSPERMUM DC. (Asteraceae)

P. canum C.A. Mex; sziki pozdor. Ec-Med, H. Utak mentén, szórványosan: Kb.

POLIANTHES L. (Amaryllidaceae)

***P. tuberosa** L. ! tubarózsa; tuberoză. – Kz Am (Mexikó), G. Hagymagumos kerti dísz-növény; területünkön a neve ismert, példán-yát nem találtuk. **Nt.** *tubarózsa* (V). **Nr.** Da-rázmintaként előforduló motívum. Vö. Pén-tek 1979. 187.

POLYCNUM L. (Chenopodiaceae)

P. majus A. Br.; nagyobbik torzon; scîr-țiuțoare. Med, Th. Száraz gyepekben, ritka: Mé (Fl. I, 483).

POLYGALA L. (Polygalaceae)

P. comosa Schkuhr.; üstökös pacsirtafű; amăreală. Eua, H. Sovány talajú legelőkön gyakori: Gorbó, Szu (var. *podolica* (DC.) Hegi – Fl. VI, 205); Bh, Ct, Kf, Ny (Csűrös).

P. major Jacq. ! nagy pacsirtafű; iarbă lăp-toasă. Kz-Eu-Med, H. Napos szénafűve-ken gyakori: Gym (Kovács-Coldea 1967). Dr-n, St-n ismert, név nélkül.

P. vulgaris L.; hegyi pacsirtafű; șopîrlîța. Eua, H. Sovány réteken, gyakori: Ct (var. *vulgaris* f. *rosulata* (Fries) Hegi).

POLYGONATUM Adans (Liliaceae)

Nt. *erdejgyöngyvirág* (Gyv, Tl) | *kokasleve-lűfű* (Gym) | *kutyagyöngyvirág* (K, Mb) | *vad-*

gyöngyvirág (Mb, Mó, Nd) || *Ro. cocoára co-cóșulu i* (B) | *pîța cocóșulu i* (A) | *tólcer* (Kk). **Nr.** Sebre, kelésre tették a levelét (Gym, Sz). – A lányok a megtört növényt kenik, pi-rosítják arcukat (A).

P. latifolium (Jacq.) Desf. ! széleslevelű sa-lamonpecsét; coada cocoșului. Eu, G. Cserjé-sekben, irtásokban, de gyümölcsösökben is: Gym, Sz; Kb (Fl. XI, 390) és másutt is.

P. multiflorum (L.) All. ! fűrtös salamon-pecsét; coada cocoșului. Cp, G. Üde talajú erdőkben gyakori.

P. odoratum (Mill.) Druce! *P. officinale* All.; orvosi salamonpecsét; coada cocoșului. Eua, G. Lomberdőkben, napsütötte cserjésekben: Sz, Gyv-P (Nyárády A. et al. 1966), Kszt-Zt (Mt. Horaița, Cs. Káptalan 1971).

P. verticillatum (L.) All.; pávafarkú sala-monpecsét. D-Eua, G. Erdőkben, nem gya-kori: Gym (Chircă – Coldea 1967).

POLYGONUM L. (Polygonaceae)

Nt. *humor* (Va) | *hunyor* (Gy, K, Kd, Zs) || *Ro. cineptădu* (Kk) | *járba găjini* (Be). **Nr.** Megfőzték, úgy adták a marháknak, hogy megindítsa a vizelést.

P. amphibium L. ! = *Persicaria amphibia* (L.) Se. F. Gray; vidrakeserűfű; troscot de baltă. Kozm, H-G. Ártereken, ártéri szántó-kon (var., f. *terrestre* Leyss. – E) és mocsar-as helyeken (var., f. *aquaticum* Leyss.).

P. arenastrum Boreau incl. *P. aequale* Lind. et *P. calcatum* Lind. keskenylevelű porcsin-keserűfű. Kozm, Th. Sovány, homokos tala-jokon udvarokon, utak mentén gyakori, néhol tömeges (Be, Ct, D, Jt, Mv, Ny stb.). A népi növényismeret nem különbözteti meg a követ-kező fajtól, ami érthető is, hiszen taxonómiai helyzete a tudományos növényrendszertanban is vitatott (vö. Flora Europaea I, 79; Ehren-dorfer et al. 1973. 209 stb.).

P. aviculare L. ! madárkeserűfű; troscot. Kozm, Th. Ruderalizált helyeken (udvarokon, utak mentén, szántókon) közönséges, alak-tanilag változatos; társulásalkotó. – Gy var. *latifolium* (Coss. et Germ.) Grinț. **Nt.** *disznófü* (B, Sz, Szászfenes) | *porcsfű* (Nm, Km; Gy, Gym, K, Kp, Mb, Mf, Sz, Tl, Va, Zs) | *por-csin* (Ny) | *porfű* (Bh, Kd, Kf) || *Ro. i árba gă i inii* (A, Be, Dr, Fi) | *i árba porcească* (Be, Bl, D, Kk) | *troscotál* (Mi, St). – Nevét ál-talában azzal magyarázzák, hogy eszi a disznó. **Nr.** Teája vízajtóként használt (Tl, Gy).

P. bistorta L. ! kígyós keserűfű; răculeț. Cp, H. A terület nyugati szélén, Malomszeg határában egy elmocsarasodott lejtőn *Salix rosmarinifolia*-val (Csűrös).

P. hydropiper L. ! borsos keserűfű; piperu bălții. Cp, Th. Vizenyős helyeken, árkokban, mocsarak partján közönséges, néhol tömeges. **Nt.** *vizfű* (Tl) | *vizvirág* (Tl).

P. lapathifolium L. ! = *Persicaria lapathifolia* (L.) S.P. Gray ssp. *incanum* (F.W. Schmidt) Schübel et Mart. = *P. tomentosum* Schrank; lapulevelű keserűfű; iarbă roșie. – ssp. *lathifolium* (incl. *P. nodosum* Pers.). Eua, Th. **Nt.** *hunyòr* (Gy, K, Mf, Nk) || *Ro. i árbă róși i e* (Fi) | *límba șerpelu i* (Mi). **Nr.** Ették a levelét (Mi). – Tudják, hogy csípi a száját (Fi).

P. mite L. = *Persicaria mitis* (Schrank.) Dostal; szelíd keserűfű; buruiana viermilor. Eua, Th. Vizenyős helyeken közönséges.

P. minus Huds. = *Persicaria minor* (Huds.) Opitz; keskenylevelű keserűfű. Kozm, Th. Árkok, pocsolyák partján, erdei utak mentén szórványos.

P. orientale L. ! karmazsinvirág; moțul curcanului. DK-Ázsia (Kína, India), Th. Kerti disznóvénnyé, szórványos, inkább a Nádas mentén. **Nt.** *pújkaòr* (It, Kb, Szu) | *birtyókavirág* (Mé) || *Ro. ciúcur* (St).

P. persicaria L. ! = *Persicaria maculata* (Rafin.) Opitz, *P. vulgaris* Samp.; baracklevelű keserűfű; iarbă roșie. Kozm, Th. Utak mentén, sáncokban, művelt területen közönséges, tömeges.

POLYPODIUM L. (Polypodiaceae)

P. vulgare agg. (*P. interjectum* Shivas = *P. vulgare* ssp. *prionodes* (Asch.) Rothm., *P. vulgare*) ! édesgyökerű páfrány; feriguță, iarbă dulce. Kozm, H–G. Hegylábi erdőkben, sziklákön gyakori: Gyalui-havasok (var. *auritum* (Willd.) Grinț. – Fl. I, 150). **Nt.** *fârkascș ęrge* (Kk), *fârkascș ęrge* (Gym, Mk, Kf) | *farkascș ęrgő* (It, Kk), *fârkascș ęrgő* (Kszt–Zt) | *mezeizsurló* (Bh) | *òdalborda* (Mf) | *òrdögborda* (E, Gy, K, Kp, Mé, Szu, V, Zs) | *páfrány* (Bh) || *Ro. ferică* (A, Be, Bl, Gym, Kk, P), *fërigă* (Bi, C, Dr, Fi, N, St) | *fërică dulce* (B) | *fëriș-t'e* (Ct) | *leped'eú lupului* (B, Ct) | *mñericeáya* (Ct), *mñerice* (P) | *jólu lupului* (Mi, N, Sd, St, Topa). – N-on különbséget tesznek a *fërigă* és a *jólu lupului* között, mondván, hogy az előbbinek a szár alsó részén nincs levele. **Nr.** Mf-en szedik halotti koszorúnak. – A J helynévanyagában előforduló *Cserge*-elem talán a *farkascș ęrgével* áll kapcsolatban. Vö. Péntek–Szabó 1980. 145. L. még: Pteridium !

POPULUS L. (Salicaceae)

Nt. *kalánfa* (Gyv, Mv) | *nyárfa* | *plopúfa* (Gyv) || *Ro. plop*. – Cț-en megfigyelték, hogy egészen fiatalon, amikor 10–15 cm magas, gyakran dudorok („boburi”) jelennek meg rajta és elpusztítják. **Nr.** Kanalat készítenek belőle a cigányok. – Felhasználják szerszám-faként: kaszanyélnak, szekérrúdnak és más szekéralkatrészeknek, kerítéslécnak. Ha megszártítják, nagyon erős, asztalt is készítenek belőle, épülethez gerendának faragják ki. – Gyakori elem a terület helynévanyagában (171 név alkotásában játszik szerepet), falunév

elemeként is előfordul (*Nyárszó*). Vö. Péntek – Szabó 1980. 140.

P. alba L. ! fehér nyárfa; plop alb. Eua, Mg. Patakvígyek mentén. **Nt.** *fehír nyárfa* (K) | *pápëlfa* (Kszt–Zt) || *Ro. plop d'e ápă* (Dr). **Nr.** Teknőt készítenek belőle a cigányok.

***P. canadensis** s.l. ! = *P. nigra hibrida* hort. kanadai nyár; plop negru hibrid. Kozm, Mg. Utak mentén közönséges. **Nt.** *jegenye (fa)* (Kp, Va) | *jeg ęnyefaf* (Kb), *jeg ęnyefaf* (Sz) | *kanadaji nyárfa* (Mb, Szu, V) | *vizi nyárfa* (Kb) || *Ro. plop d'e vále* (N).

P. nigra L. ! fekete nyárfa; plop negru. Med–Eua, Mg. **Nt.** *jegenyenyárfa* (B, Ml) || *Ro. plop d'e ápă* (A, Cț, Gym, P, St). – var. *pyramidalis* Spach. = var. *italica* (Mnch.) Durai; jegenyenyárfa; plop piramidal. **Nt.** *jegenye (fa)* (Gy, Kp, Ml, Szu, V, Zs), *jegenyefaf* | (Eh, It, Kk), *jegenyefaf* (Kd, Kf, Kszt–Zt, Mb, Mv, Ny, Sz) || *Ro. plop d'e ápă* (D). **Nr.** Teknőnek, fakanálnak használták a fáját, istállóba padlódeszkának. – Szálánvarrott hímzésekben régen ismert volt a *jegenyés* minta (Kf). Vö. Péntek 1979. – Helynévadó elemként is viszonylag gyakori. Falunévként a XIII. századtól vannak rá adataink. Vö. Péntek–Szabó 1980. 140.

P. tremula L. ! rezgő nyárfa; plop tremurător. Eua, Ms–Mg. Erdőkben, irtásokban közönséges, tömeges; társuláskötő, ill. fűcieszalkötő (Gym: Chircă–Codlea 1967). **Nt.** *erdeji nyárfa* (Gy, Kk, Ml, Va) | *plop* (B) | *rezgő nyárfa* (Bh, K, Kp, Mf, Nd), *rezgő nyárfa* (Ny) | *řezgős nyárfa* (Kszt–Zt) || *Ro. plop d'e pădure* (A, D, Dr, Gym, N, P) | *plop sălbăt'ec* (Kk). **Nr.** Könnyű és erős fája miatt felhasználják építkezéshez (házhoz, istállóhoz, ólakhoz), mennyezet léceléséhez; orsó és kanál is készül belőle.

PORTULACA L. (Portulacaceae)

***P. grandiflora** Hook. ! kerti portula; agurijoară. D–Am, Th. Kerti disznóvénnyé, szórványos. **Nt.** *kúvirág* (Gym) | *porkolábocșka* (Sz) | *portula* (J, Kk, Mf, Szu, V), *portura* (Kb) | *portulácska* (K, Kf, Kk, Sz) || *Ro. floare d'e piatră* (Mi) | *turtéle d'e piatră* (N). Elterjedésére nézve l. Szabó–Péntek 1980–4. tér-vázlatát.

P. oleracea L. ! kövér porcsin; iarba grasă. Kozm, Th. Művelt területeken, utak mellett közönséges (ssp. *oleracea*). **Nt.** *porkoláb* (Sz).

POTAMOGETON L. (Potamogetonaceae)

P. crispus L.; bodros békaszőlő; pașă. Kozm, HH. Vizekben szórványos: a Szamosban Gyalunál (f. *serrulatus* Schrad. – Fl. XI, 63), Szászlóna.

P. pusillus L.; apró békaszőlő. Kozm, HH. A Szamosban Gyalunál (Fl. XI, 71), a Sodor-rtén (CLA–Máthé 1955).

POTENTILLA L. (Rosaceae)

P. alba L. ! fehér pimpó; cincí degete. Med – Pont, H. Gyertyános tölgyesekben szórványos: C, E, Mi. **Nt.** *borzósfü* (Nk).

P. anserina L. ! libapimpó; coada racului. Cp, H. Árkok mentén, nedves réteken közönséges, néhol tömeges, többnyire a var. *anserina* (Ct, Fi, Gym, Gyv, It, T stb.), de gyakori a var. *sericea* Borkh. is (A, Mk). **Nt.** *fehérhátufü* (Tl), *fejrhátufü* (Nk) | *libapampó* (Mó) | *macskakörmöslevelű vadcsombor* (V) | *rákfarok* (Va) || *Ro. coada racului* (B, C, Fi) | *tálpa gístii* (Dr). **Nr.** Hasmenés ellen használják a teáját (Tl).

P. arenaria Borkh. ! homoki pimpó; scrîntitoare. Eu, H. Napos domboldalakon gyakori, néhol (Gym, Gyv – Gyerőfi-szöktető, Kf – Rízseg, Kszt–Zt, Ny, M, Sz stb.). **Nt.** *aranynyal versengő* (It) | *sárgaibója* (T) | *sárgavijola* (Kk, Mó) | *tavaszi jelenise* (V) | *teribenkő* (Va) || *Ro. floricele d'e păști* (Kk) | *flórule păștiilor* (A, Ct, P). **Nr.** Teát főznek belőle; miután megszál, aranygyűrűt tesznek bele, arról isszák három napon át, gyomorbántalmak ellen. – Ha sok van belőle, azt mondják, gyenge lesz a fü abban az évben (Kk); Va-n azt jelzi, hogy jó lesz a kukorica termése.

P. argentea L. ! ezüstös pimpó; scrîntitoare. Eua–Cp, H. Száraz gyepekben közönséges; – var. *dissecta* Wallr., var. *argentea* (Bh), var. *demissa* (Jord.) Lehm. – | in Fl. IV, 611. **Nt.** *fehérhátufü* (Kajántó: Györffy 1935).

P. chrysantha Trev. Ázsia–Kz–Eu, H. Gyepes-bokros területen: Gyv–P, Dl. Leşului (Nyárády A. mts. 1966).

P. erecta (L.) Rauschel! = *P. tormentilla* Neck. = *P. sylvestris* Neck.; vérontó pimpó; sclipeți. Eua, H. Nedves irtásréteken gyakori: Ct, Gyv–P (Dl. Leşului – Nyárády A. mts. 1966), Ny; a Gyalui-havasokban mindenütt.

P. heptaphylla L. = *P. rubens* (Cr.) Zimmer., *P. opaca* L.; tavaszi pimpó; incheştiacă. Eu, H. Napsütötte domboldalakon, meszes talajon szórványos: Kk (CLA. Nyárády A. 1964); Ct, Kb (Fl. IV, 647).

P. inclinata Vill. = *P. adscendens* W. et K. = *P. canescens* Bess.; szürke pimpó. Kz–Eu, Pont–Kauk, H. Napsütötte domboldalakon szórványos (Gy, Gyv, It).

P. leucopolitana P. J. Mull. = *P. collina* agg.; terpedő pimpó. K–Kz–Eu, H. Napos oldalakban, gyepekben szórványos: E (var. *leucopolitana* et var. *schantzii* (P.J.M.) Th. Wolff.).

P. patula W. et K. = *P. heptaphylla* agg.; kiterült pimpó. K–Eu–Balk, H. Napos szénafüveken, gyakoribb, mint a *P. heptaphylla* L. típus: C, Kb; Kf (Csürös).

P. recta L. ! egyenes pimpó; buruiană de cincí degete. Eua, H. Erdőségeken, napos élősvényekben közönséges.

P. reptans L.; indás pimpó; cincí degete. Eua, H. Üde gyepekben, szántókon, árokparton, gyümölcsösökben közönséges vagy tömeges.

P. x subrubens Borb. = *P. arenaria* X *P. rubens*: Kk (Nyárády A. 1964).

P. supina L.; henye pimpó; scrîntitoare. Eua–Med (Afr.), Th. Utak mentén, árkokban szórványos: E, Gy, Sz, Szászlóna; F, V.

P. thuringiaca Bernh. ex Link.; pompás pimpó; forostău. Eu, H. Erdőségeken, szénafüveken gyakori: Gyv – P (Nyárády A. mts.), Kszt–Zt (Mt. Horaița – Cs. káptalan 1971).

POTERIUM l. Sanguisarba

PRIMULA L. (Primulaceae)

***P. acaulis** (L.) Grubb. ! közönséges kankalin; aglice. Kz–Eu–Med, H. A területen vadon nem találtak, csak Ny-n, kiskertben.

P. elatior (L.) Hill.; sugár kankalin; țîța vacii. Eu–Kauk, H. Hegyi réteken szórványos: A – D.

***P. obconica** Hance! szobai kankalin; gălățene. Kína. Th–H. **Nt.** *primula* (Szu) | *szengyörgvirág* (Kb). Szu-on kertben is van; Ml-n név nélkül.

***P. x pubescens** Jacq. ! = *P. hortensis* Wettst.; kerti kankalin. Európai hibrid, H. Kerti, koratavaszi diszvirág. **Nt.** *kerti szengyörgvirág* (Mf) | *kerti szengyörgy* (Gym, Jt) | *kerti szengyörgyi* (Kp, Sz) | *piros szengyörgy* (Kszt–Zt), *piros szengyörgy* (Kk, Mk) | *piros szengyörgyi* (Zs) | *szengyörgy* (E) | *szengyörgvirág* (Kb), *szengyörgvirág* (K) | *szengyörgyi* (Mó) | *tarka szengyörgyi* (It) || *Ro. bombúji* (C) | *floárea cúculuj d'e grădină* (Dr). Van Ml-n, Tl-n.

P. veris L. ! = *P. officinalis* (L.) Hill.; tavaszi kankalin; ciuboțica cucului. Eua, H. Réteken, bokros-füves helyeken közönséges; Kf – Zs között (ssp. *canescens* (Opiz) Hayek – var. *hardeggensis* Beck. – Fl. VII, 91). **Nt.** *pinavirág* (a fiúk nevezik így) (J) *szengyörgy* (Kszt–Zt, Mé, Mk, Nd, Szu, V), *szengyörgy* (Kk), *szengyörgy* (Gym, Jt, Mv, Ny) | *szengyörgvirág* (Bh, Gy, Gyv, Mf, Ml, Nk, Sz, T, Szászfenes), *szengyörgvirág* (K, Kf, Mb) | *szengyörgyi* (It, Mó, Zs) | *szengyörgyvirág* (J), *szengyörgyvirág* (Kp, Va) || *Ro. agrijă* (B) *floárea cúculuj* (Sz) | *ciubuțica cúculuj* (Gym, P) *cizma cúculuj* (A, Bl, Ct, D, Mi) *clocoțaj* (Be, Bi, St) | *clocoțal gálbăn* (Gym) | *?coájele pópui* (P) | *cocoșej* (Dr) | *miñeca cúculuj* (Kk) | *țîța óji* (C, N, Topa). **Nr.** Szentgyörgvirágból és pünkösztirózsavirágból (*Paeonia*) főznek teát sárgaság ellen. Vö. Kovács 1976. – Mikor virágzik (Szentgyörgy-nap tájékán), akkor hajtják legelőre az állatokat. – Csokorba szedik, úgy hozzák haza tavasszal Szentgyörgy-napkor (Szu).

PRUNELLA L. (Lamiaceae)

P. grandiflora (L.) Jacq.; nagyvirágú gyíkfű; iarbã neagrã. Eu (Med), H. Irtásréteken, tisztásokon szórványos: C, Ct, Mv, Ny, Sz, V, Zs, de másutt is.

P. laciniata Nath. ! = *P. alba* Pall.; fehér gyíkfű. Kz–Eu–Med, H. Száraz gyepekben: Kf: Riszegtető, Csipkés-oldal; Gym (Kovács – Coldea 1967), Kszt–Zt (Cs–Káptalan 1971).

P. vulgaris L. ! közönséges gyíkfű; busuioc de cîmp. Eua (Kozm), H. Gyepekben, ruderális helyeken közönséges.

PRUNUS L. (Rosaceae)

• ***P. amygdalus** L. ! = *Amygdalus communis* Stokes; mandulafa; migdal. Kz-ázsiai, ma mediterrán klímájú vidékeken általános, Ms. A területen nem termesztik, csak halmásból ismerik. Egykor valószínűleg termesztették is. **Nt.** *mandula* (K). **Nr.** Tüdőgyulladás ellen: a mandula magját megtörték, vízben addig áztatták, míg fehér nem lett, mint a tej: mandulatej. Ezt itatták a beteggel. Csodatorvoságnak tartották. Vö. Kovács 1976. – K-en 1738-ban lejegyzett földrajzi név: *Mondulas, A hosszu szölő végiben*. Ez a mandulás szőlőtelepítés a reneszánsz kertkultúra határára vall. Vö. Péntek–Szabó 1980. 159.

*P. armeniaca L. ! = *Armeniaca vulgaris* Lam.; kajszibarack; cais. Kz- és K-Ázsiából származó, ma a természetben általános, provar. *communis* (Sübl. et Mart.), Mg. **Nt.** *barackfa* | *barack* | *kajszibarack* (Bh, F, K, Kp, Mb, Mó, Va) | *sárgabarack* (B, Kk, Sz, V) | *veresbarack* (B). Tájfajta: *rózsabarack* kisebb, sárgás barack (Bh, Mb) || *Ro. cajise*. **Nr.** Vagdálós hímzésmotívumként is ismert. Vö. Péntek 1979.

*P. avium L. ! cseresznyefa; cireş. Eua, Mg. Gyümölcsösökben, szórványos, a vad alfaj vegyes lombdőkben gyakori. – Ssp. *sylvestris* Kirschl. ! vadcsereşnye; cireş. **Nt.** *keserű cseresznye* (Mó) | *vadcsereşnye* (Bh, It, Mé, Nd, Szu, T), *vadcsereşnye* (Mb), *vadcsereşnye* (B, Gy, Kk, Kp, Va), *vadcsereşnye* (Gym, K, Mk, Ny, Sz) || *Ro. cirés* (Dr) | *cireşe amăre* (Gym) | *cirés d'e pădure* (Bi) | *cireşe sălbătice* (Be), *cireşe sălbăt'ic* (A, St), *cirés sălbăt'ec* (B, D). **Nr.** Dr-n megkülönböztetnek keserűt és édeset. Augusztus közepén szedik, 10 kg cseresznyéhez 10 kg cukrot tesznek, pálinkát főznek belőle. – Ssp. (convar.) *avium* em. hoc loco: provar. *iuliana* (L.) Buia: **Nt.** *cseresznye(fa)* (Bh, Kp, Ml, Szu, Va), *csereşnye(fa)* (Kf, Mb), *cseresznye(fa)* (B, Kb, Kd, Mé, Mó, Sz, T, V, Zs), *csereşnyefa* (It, Kk), *csereşnye(fa)* | (Bt, K, Mk, Mv, Ny) | *madárcseresznye* (F) || *Ro. cirés* (Be, Ct, D, Mi, N, St), *cirés* (Bi, Dr), *cireşă* (A). – Helynevekben Mv, Kszt–Zt és Nk határában gyakoribb, máshol is előfordul. Vö. Péntek–Szabó 1980. 138. – Provar. *duracina* (L.) Buia: **Nt.** *ropogós cseresznye*

(Kb, Mé, Mó, Sz, T), *ropogós csereşnye* (It, V), *ropogós csereşnye* (Kk), *ropogós csereşnye* (K, Ny) | *ropogó cseresznye* (Va). Tájfajta: *májusi cseresznye* (B, Bh, E, Kb, Kp, Mé, Sz, T, Va), *májusi csereşnye* (It), *májusi csereşnye* (K); *hójas cseresznye* (Szu), *hójas cseresznye* (B, K, Mé, Mó), *hójas csereşnye* (It), *hójas csereşnye* (K, Ny); *fekete cseresznye* (Bh), *fekete cseresznye* (Mé); *fehér cseresznye* (Sz), *fejir csereşnye* (Bt, V), *fehír csereşnye* (Mb); *csikos cseresznye* oltott, féloldalán csík (B); *pongrác csereşnye* (Mb). **Nr.** A cseresznyeszár (*Pruni avii stipes*) teája húgyhajtó, vizeletfertőtlenítő, epeköhajtó (vö. Kóczián et al. 1977). – Előfordul hímzésmotívumként női mellrevalón (vö. Péntek 1979).

*P. cerasus L. ! meggyfa; vişin. Eua, Ms – Mg. Gyümölcsösökben: convar. *cerasus* (fa alakú, gyökérhajtások nélkül), convar. *acida* (Dumort) Buia (bokros, gyökérsarjas), mokánymeggy. **Nt.** *meggy(fa)*. Tájfajta: *spanyolmeggy* (Bh, Kb, Kk, Sz, Szu, T) || *Ro. vişin*. **Nr.** Kompótnak, pálinkának, szörpnek használják. – A meggy-szárból főzött tea húgyhajtó, vizeletfertőtlenítő. Hasmenés ellen is használják a szárból főtt teát, valamint a gyümölcs pálinkás kivonatát (vö. Kóczián et al. 1977). – A név -s képzős származéka viszonylag gyakori helynév (vö. Péntek–Szabó 1980. 159).

*P. cerasifera Ehrh. ! paradicsomszilva; corcoduş. Eua, Ms–Mg. Alanyfa; élősvényekben elvadulva szórványos; – var. *nigra* (Nym.) A. et G., f. *cinerascens* (Lamotte) Nym. (Gym); – var. *pissardii* Koehne = var. *atropurpurea* Dipn. = *P. pissardi* Carr., díszfa, vasutak mellett (Sz).

*P. domestica L. ! nemes szilva; prun. Eua, Ms–Mg. Gyümölcsösökben közönséges, tömeges, különböző változatokban is. – Ssp. *instittia* (Jusl.) Schneid. **Nt.** *disznószilva* vad, a disznónak adják v. pálinkát főznek belőle (Ny) | *duduszilva* (Mk) | *fehér szilva* (T), *fejir szilva* (Mk) | *fosos szilva* (T) | *kerekmagu szilva* (Kk: KalTsz) | *kökényszilva* (B, E, J, Kb, Mó), *kökinyszilva* (Bt, It, K, Kd, Kf, Kp, Mb, Mk, Ny, V), *kökinyszilva* (Mé) | *kuldukuca* (T) | *kutyatök-szilva* (F: KalTsz) || *Ro. corcoduşe* (Bi) | *croţobele* (Gym) | *culducută* (A, St) | *dudúne* (Bi, Dr, N) | *muscúte* (Ct). – Ssp. convar. *rotunda* Werneck convar. *claudiana* (Poir.) Pers.: **Nt.** *ringló* (J, Kk, Kp, Mb, Va, Zs), *ringlòu* (K, Kd, Kf, Ny), *rènglò* (Kb). – Ssp. *domestica*: **Nt.** *szilva (fa)*. Tájfajta: *agárszilva* magvaváló (Mó); *daróci* (Mó, T, V); *fehér szilva* (B, Bh, Szu), *fehír szilva* (Va), *fehír szilva* (It, Mé, Ny); *gorbóyszilva* (Kd); *görbőyci* (Bh, Ny); *húsos; kecskecsécsü* korai, magvaváló (Mé, Mv); *kik szilva* magvaváló (Kd); *kozboroszilva* nem magvaváló, a cseresznyéhez hasonlít (It); *lőszemü* (P, T, V), *lúszemü* (Gyv, J, Kk, Mé, Mó, Mv), *lúszemü* (K, Mk, Ny); *madárszilva* (Mk); *móra-*

belü (Mb), *mórabelü szilva* piros belü (K); *muskotájszilva* magvaváló (Bh); *piros szilva* (B, Kp, Sz, Szu, Va, Zs); *rákóciszilva* nagy, magvaváló (Bh, Kb, Kk, Mé, Mk); *rózsaszilva* | J, Mé); *sárga szilva* (Bh, Kd, Kf, Mó); *úri szilva* (Kk: KalTsz); *veres szilva* (Bh, Bt, It), *vörös szilva* (K, Kd, Kf, Mb, Mk) || *Ro. prun*, *prúne*. Tájfajták: *albe* (A, D, Dr), *albi* (N), *ald'i* (Mi); *albútá* kerek, magvaváló (Be, Bi, Ct); *ciorăști* (A, Be, Dr, N); *domnéști* (A); *gálben* (A, Be); *grăse* nagy, nem magvaváló (A, Be, Bi, Dr); *grășute* (Ct); *muscuréle* korai (Be); *oárzăni* (N); *roșioare* apró (Be, Dr); *trecătoare* korai (Be); *țîta óji* (Mi); *vinéte italiéne* (Be). – Ssp. *domestica* f. *hungarica* (L.): **Nt.** *berceceji* (Gyv, Mó, Mv), *bërteceji* (Kk); *beszterceji* || *Ro. bístrițe* (A, Be, Bi, Dr, St), *bístriți* (Mi, N); *bd'ístrițe* (Ct), *ghístrițe* (D, Dr). **Nr.** Fogyasztják nyersen; íznek főzik egy-két vékás üstben; befőttek, kompótnak, pálinkának; aszálják is. – A szilvából és kenyérből erjesztett *szilvacibere* étvágyhozó (Mv). – A szilvaiz, a főtt vagy aszalt szilva hashajtó (Bh). – Szilvamustot tettek teába, étvágyhozóként. – A szilvapálinkát isszák vérnyomás, valamint vakbélgyulladás és étvágytalanság ellen. – Étvágytalan disznónak szilvaciberét adnak. – A *szilvamag* motívum előfordul muszulydarázson és írásos himzésen. Vö. Péntek 1979. – Gyakori helynévadó elem (77 név). Vö. Péntek–Szabó 1980. 159.

***P. domestica** x **P. spinosa**: Sp.

***P. fruticans** Whe = *P. spinosa* x *P. domestica* ssp. *institia* = *P. spinosa* var. *macrocarpa* Wallr.: Kb – Bácsi-torok (f. *cordata* Nyár. és f. *cuneata* Nyár. – Fl. IV, 880–3), Sp (CLA).

P. fruticosa Pall.; csepleszmegegy; višinel. Eua (Kauk), Ms. Élősövényekben, erdőszéleken szórványos: Kb (Prodan 1937; Fl. IV. 848).

P. padus L. ! = *P. racemosa* Lam. = *Padus racemosa* (Lam.) C.K. Schneid. = *Cerasus padus* Lam. et Dc. = *Prunus avium* Mill.; zelnicemeggy; málin. Eua, Ms–Mg. Patak menti ligetekben, élősövényekben, szórványosan. **Nt.** *litánia* (Szászfenes: Györfly 1935) | *májusfa* (Gy, It, Kp, Kszt–Zt, Ml, Sz, Szu, Vaj | *március* (Szu) | *prunuc* (Szászfenes: Györfly 1935) | *vadbórostyán* (Kszt–Zt) | *víziszilva* (Ml) || *Ro. cǎlin* (Bi, Bl, Mi). A következő helyeken találtuk meg: Szu-on udvarokon; Gy-ban a vár aljában; Sz-n a Szőlő-tetejin, Kp felé; Kp-ben volt az erdőn, most egy fa van a malomnál; Mi-n a falu alsó részében; It-n csak a tanítónál van, a fát is, a nevét is ő hozta Középlakról, oda Zsomborról került a bárói parkból. **Nr.** Májusfának állítják a legények; hársat is szoktak (Szu: Györfly 1935).

P. persica Sieb. et Zucc. ! = *Persica vulgaris* Mill. = *Amygdalus persica* L.; ősziba-

rack; piersic. Kínából származó, természetesen általánosan elterjedt, Ms.; convar. *vulgaris* (Maxim) em. hoc loco. **Nt.** *őszibarack* | *baracfa* (Ml). Tájfajták: *duráncaji* (F); *duráncki* húsos, nem magvaváló (Va); *mandulabarack* őszi, zöldes színű (Bh) || *Ro. piérsic* (Dr), *piérsici* (N, St), *pérsic* (Mi), *pt'érsic* (Be).

P. spinosa L. ! kökény; porumbar. Eua (Med–Cp), Ms. Napos domboldalakon, utak mentén közönséges, néhol tömeges (társuláskötő); több alfaj is: ssp. *spinosa*, ssp. *fruticans*, ssp. *dasyphylla*: Sp. **Nt.** *jüldiszölő* tréfás, alkalmi név (Bh; Föld Kalotaszeg nyugati peremén fekvő román falucska) | *havasizölő* tréfás, alkalmi név (Bh) | *kökény* (B, Mf, Ml, Mó, Nd, Szu, Tl, Va), *kökiny* (Fsz; Bt, Gy, Gym, It, Kb, Kk, Mé, V), *kökin* (T) || *Ro. cacadár* (A) | *coțobréle* (B, Be, Bi, Dr, Fi, N, St), *croțobál* (Ct) | *croțobéj sálbátici* (Gym) | [*porumbél*] (Fi, Mi). **Nr.** Ágaiból szürös sövényt készítettek; száraz tövissel hevítették a kemencét kenyérsütéskor. A gyerekek nyersen fogyasztják a gyümölcsöt, miután megcsipte a dér. Aszálják is. – A megszártított levelekből vagy bogyókból vagy mindkettőből (*Pruni spinosae folium et fructus*) teát főznek magas vérnyomás ellen. – A gyümölcsből készült bort alacsony vérnyomás ellen fogyasztják. Ugyanezt a bort használják vérszegénység ellen. Vö. Kóczián et al. 1977. – A kéreg alatti rész főzetével borogatták a fájós, dagadt testrészt. – A kökénybokr virágzása jelzi, hogy vetni lehet a kukoricát; azt is, hogy le lehet húzni másodszor a bort. – Szentgyörgynap előtti éjfélkor a gazdák az utcaajtón tövist húznak, hogy a boszorkány udvarukba be ne mehessen s a marhát meg ne ronthassa. A leveleskapu gombfájához is tövist kötnek. Vö. Jankó 1891. 192–3. – „Szerelmet lehet azáltal is gerjeszteni, ha holdfogytakor kőrishogarat szúr az ember egy kökénybokr egyik tövisére és úiholdkor leszedvén a száraz bogarat, azt megtörve pálinkában megitatja az illető személlyel, kit szerelemre akar készíteni” (Jankó 1891. 196–7). – Gyakori helynévadó elem. Vö. Péntek–Szabó 1980. 147–8.

P. tenella Butsch! = *P. nana* Stokes = *Amygdalus nana* L.; törpe mandula. Eua – Kont (Pont–Pan), N. Száraz lejtőkön, ritka: Mó–Gyv (Gyerőfi-szöktető), Kp, Va, Zs. **Nt.** *farkashársvirág* (Zs) | *pirosvirág* (Kp).

***P. triloba** Lindl. = *Amygdalus triloba* (Lindl.) Ricker; szilvarózsa. Kína, N–Ms. Rit

ka díszcserje: It.

PSEUDOLYSIMACHION l. *Veronica*

PSEUDOTSUGA Carr. (Pinaceae)

***P. menziesii** (Mirbel) Franco = *P. taxifolia* (Poir.) Britton = *P. douglasii* (Lindl.) Carr.; duglászfenyő. É–Am (Sziklás-hegység), Mg. Újabbán erdészek ültetik: Bt–Nd.

PTERIDIUM Scop. (Hypolepidaceae)

P. aquilinum (L.) Kuhn. ! sasharasz; ferigá de cîmp. Kozm, H–G. Irtásréteken közönséges, néhol tömeges: A, Be, Bl, Ct, C_t, D; Gyv–P (Nyárády A. mts. 1966), Zs, és másutt is. **Nt.** *dúrva*levelű *farkascserge* (Nk) | *farkascseré* (Sz) | *farkascserge* (Zs), *farkascserge* (Gym Gyv, Kk, Mv) [*farkascsergő* (Mb) | *farkaslepedő* (Tl) | *ördögborða* (V, Zs; Szászlóna: Györffy 1935) || *Ro. jólu lúpulu*j (Dr). Kk-on megkülönböztetnek egyágút és bokros ágút. **Nr.** Télen a megszáritott levelet dohánként szívták (Mb). – Vadgesztenyével szeszes oldatot készítenek belőle reumára. Vö. Kóczián et al. 1977.

PUCGINELLIA Parl. (Poaceae)

P. distans (L.) Parl., sziki harmatperje; iarbă de sărătură. Eua–Kont, H. Országutak mentén szórványos: E, Kb, Mi.

PULICARIA Gaertn. (Asteraceae)

P. dysenterica (L.) Gaertn. ! réti bolhafű; tătăiș. Eua, H. Ritka: Gy (ssp. *dysenterica* – Fl. IX, 292).

PULMONARIA L. (Boraginaceae)

Nt. *cigánypicsa* (Mé) | *dongóvirág* (Km; B, It, Kp, Mb, Mé, Mf, Mó, Nd, Tl, V), *dongóivirág* (Jt, K, Kf, Ny, Sz, Zs), *dangóvirág* (Kvár: Györffy 1935) | *méhvirág* (Györgyfalva: Györffy 1935), *mévirág* (Gy, J) | *szopóka* (Nk) || *Ro. albăstréle* (Dr) | *döngóvirag* (Dr) | *miñeca cuculu*j *albăstră* (Kk) | *míerea úrsulu*j (St) | *sudóarea calulu*j (N)? | *vi joréle d'e pădure* (Dr). – A mezőről behozzák és eltültetik a kertbe (Dr). **Nr.** A gyerekek szívják belőle a mézet. – Virágját fűszálra fűzték gyöngynek. – Gyógyszernek használják fulladás ellen (N). – Sebre tették a levelét (Mé).

P. mollis Hornem. ssp. *mollis*! – *P. montana* Lej. ssp. *mollissima* (Kern.) Nym.; báriosos tüdőfű; mierea ursului. Eua (Kont), H. Tölgyerdőkben közönséges.

P. officinalis L. ! orvosi tüdőfű; mierea ursului. Ec, H. Közönséges aljnövény lombdőkben, irtásréteken is; – ssp. *immaculata* (Opiz.) Guş. = *P. obscura* Dum. (Hója, Szu – Fl. VII, 259).

P. rubra Schott; bíboros tüdőfű; plămîna-riță. End, H. Luc- és bükkerdők aljnövénye a terület déli, délnyugati peremén: Gym, C_t; Tl (CLA. Pázmány 1961), Kszt–Zt (Dl. Bogdana, *Abieti-Fagetum* – Csűrös).

PULSATILLA Mill. (Ranunculaceae) (Anemone p.p.)

P. montana (Hoppe) Rechb. ssp. *australis* (Heuff.) A. Nyár. ! hegyi kökörcsin; deditei. Balk – End, H. Napos domboldalakon szórványos: Kf (árvalányhajas sziklagyepekben, mézen – *Stippetum capillatae*), Kb – Gy (CLA),

Sz (Fl. II, 529). **Nt.** *kököröcsin* (V, Va), *kököröcsi* (K, Kp, Mb, Sz, T, Tl, Zs) | *szőőrös kandilló*g (K) || *Ro. cúpa óji* (B). Sok van Va-n a *Ropó* oldalán. **Nr.** Hozták vázába (K). – Tojást festenek vele halványzöldre (Kp, Mi).

? **P. nigricans** Störk; feketéllő kökörcsin. **Nt.** *cigánypicsa* (Szu: Györffy 1935). – Az egész hazai flórában kétes a *P. nigricans* (vö. Fl. II).

P. patens (L.) Mill.; tátogó kökörcsin. Eu, H. Napos domboldalakon; szórványos: Mi (Fl. II, 531).

PYCREUS PB. (Cyperaceae)

P. flavescens (L.) Rchb.; sárga palka; căprișor. Kozm, Th. Vizenyős területen, szórványos: Fi, Gym, P, Szászlóna.

PYRUS L. (Rosaceae)

***P. communis** L. ! = *P. domestica* Medik. = *P. sativa* Lam.; körtefa; pár. Eua, Mg. Gyümölcsöskertekben gyakori. **Nt.** *körti* (*fa*) (Km; Fsz; Bt, It, K, Sz, V), *körte* (*fa*) (B, F, Kb, Kp, Mé, Ml, Mó, Szu, T, Va). Tájfajták: *árpán-érő* (Szu); *búzairő körti* (Bt, It, Ny; Gyv: KalTsz); *búzával érő* (Bh, Mé, Va), *búzával írő* (F, Mb, Mó); *búzával írő körti* (Gyv, K, Kk, Ny); *cukorkörte* (Gyv, Mé), *cukorkörti* a diónál alig nagyobb, sárga (Kk, Nk); *császárkörte* (B, Bh, Ml, Va), *császárkörti* (Mk); *csécsés körti* (It); *cséngő körte* (Va); *cserhejkörti* (Mv: KalTsz); *eperél írő körte* nyár elején érő körte (K: KalTsz); *erdeji vajanc* (Kk); *főjtős körte* (B, Va); *fűzfakörti* (K); *hosszufarku körte* (B); *körmös körte* (Mé), *körmös körti* (Kk, Ny), *kürmös körti* (It, Kd); *koszmos barnás* (V); *Lörinckörti* (Kk); *lőücsös* (Kf, Kp); *motyőkörte* (Gyv, Szu), *motyóúrkörte* (K); *mízes körti* (Bh, It, Kf, Ny); *monostori nagy*, zölden érik (Sz); *nádmézes* (Kp); *muskotáj* (Szu, Va), *moskotáj* (Szu, Va), *moskotáj* (B); *nyakas körte* (B); *nyári körte* (F, Kb, T), *nyári körti* (Bt, It, Sz); *pérgamentkörte* (Va), *pérgaméncörti* (Mb); *pirosbelü körti* (It, Kf, Kk, Mé, Mk, Mó, Nk, T); *Síposkörti* (Kf); *sógyó körti* mintha sós lett volna; ezt szokták megaszalni (Ny); *Szentilona* nagy, hosszúkás (Kk, Ml); *szücskörti* (Mk); *téli körti* (Bt, F, It, Kb, Kf, Kp, Mó, Sz, T), *tél körti* (K); *vajonckörti* (K, Mb, Mk); *zöldmízes* (F, Kp); *zabbal írő* (Mó) || *Ro. pár.* Tájfajták: *péri cádiș* (Fi); *pére cörmoșe* (Dr); *péri cu miez róșu* (N, St); *pére gálbeñe* (Bi, Dr); *pár d'e iárnă* (Bi, N); *pére d'e toamnă* (Be); *pére d'e váră* (A, Be, Mi, N, St); *pére negruțe* (Bi); *pére pirotăse* (Bi). Szu-ra Angliából is került körtefajta. **Nr.** Befőttnek, kompótnak, pálinkának használják. – A népmesei fa télen nyáron terem (Kovács 1943. II, 91); máskor varázsos fa: megcsendül, ha beleharapnak a gyümölcsbe; erővel eteti magát (Kovács 1943. I, 18). – Írásos hímzések gyakori díszítő motívuma. Vö. Péntek 1979.

P. pyraister Burgsd. incl. *P. achras* Gaertn. = *P. piraster* (L.) Medik: ! vackor; pār pādureņ. Eua, Ms–Mg. Vegyes lomboserdőkben, irtásréteken közönséges (C, E, F, It, J, Kb, Mé, Sz, Zs). **Nt.** *vackorfa*, *vaszkorfa* (Gym). Gyümölcse: *vackor* || *Ro. pār d'e cîmp* (Dr) | *pār d'e pādure* (A, N, P) | *pār pādureņ* (Ct, D, Gym) | *pār sālbat'ic* (Be, Bi, Mi, Sd, St). Számon tartották a mezőn, hogy melyik jobb. Behozzák a kertbe és beoltják. **Nr.** A gyümölcsét sokféleképpen fogyasztották: ették nyer-

sen megtörve ecetet, csigert készítettek belőle; aszalták is a kemencében, nagypénteken aszalt vackort ettek; pálinkát főztek belőle. A disznónak is adták. – Fájából szánt, eplényt készítettek. A szőlősajtoló orsóját csak vadkörtefából csinálták. Mivel nem hasad, bútornak, gyalupadnak is ezt használták, Kf-n faragott kazettát készítettek belőle. – Gyakori helynévadó elem. Vö. Péntek–Szabó 1980. 140.

Q

QUERCUS L. (Fagaceae)

***Q. borealis** Michx.; amerikai verestölgy;

stejar roșu american. É–Am, Mg. Ültetett: diszfa, erdőítésre is használt (Gy).

Q. cerris L. ! csertölgy; cer. Med–Pont, Mg. Az Almás völgyében és Szentmihály környékén erdőalkotó; elterjedési határa a területen vezet keresztül. **Nt.** *csërfa* (B, E, Gyv, It, Kk, Kp, Mó, Mé, Nd, Sz, Szu, V, Va), *csërfa* (Bh, Gy, Jt, K, Kf, Kszt–Zt, Mb, Mk, Mv, Ny) | *cserefa* (Kk, Nk, Zs) | *gubicsfa* (Gyv) || *Ro. cer* | *cobâr* (A, Bl). Termése: *ouță* (C). **Nr.** Nem tartós a fája, nehezebb is a *Q. petraea*-nál, nem használják. Jól bírja a vizet, pincelépcsőnek teszik. – A kérégt cserzéshez használták. – Vérzés ellen főleg a gyermekágyasoknál cserfahéjat (ez talán *Alnus* is lehetett? !) borba főzve tesznek a vérző testrésze, mialatt e szavakat mondják: „Amint a Sz.-lélek szűz Máriába mene, és tisztán kijöve, úgy te is vér, tisztán maradj, és állj meg a Sz.-lélek nevében. Éretted is elég vér folyt Megváltónk sz. sebeitől.” Vagy ezt mondják: „Három kisasszony ül a patak mellett; az egyik neve: vér, a másiké: víz, a harmadiké: tűz. Jöve szűz Mária és mondá: Menjetek innen és szálljatok az ördög kemencéjébe. Menj innen vér a szentséges szűz Mária nevében, menj a három kisasszonyhoz, hogy aszaljanak meg.” Vö. Wlislöckiné 1893. 364. – Egy ketesdi népmesében a hősnék *cserfa*-erdőt kell kivágnia egyetlen éjszaka. Vö. Kovács 1943. I, 92. – A stilizált *cserfalevél* kereszt-szemes hímzéseken előforduló motívum. Vö. Péntek 1979. – Bt, F, Va, Zs határában helynévadó elem. Vö. Péntek–Szabó 1980. 141–2.

Q. dalechampii Ten.; kocsánytalan tölgy; gorun. Med, Ms–Mg. Mint a *Q. petraea*, de ritkább!

Q. petraea (Matt.) Liebl. ! = *Q. sessiliflora* Salisb.; kocsánytalan tölgy; gorun. Kz–Eu–Med, Ms–Mg. Közönséges erdőalkotó **Nt.** *tőgyfa* (Asz, Fsz, Nm, Km; Ml) | *cserefa* (Mf, Ml) || *Ro. gorún* (Be, Bi, C, Ct, Dr, Gym, Gyv, Kk, Mi), *gorón* (A, B, D, N, St) | *goronitã* (P) | [*stejár*] (N). **Nr.** Ismerték a vágók, hogy a *tőgyfák* közül melyik az *anyafa*. Az termi a *gubicsot* és a *makkot*. A gubicsot megfőzték, azzal cserezték a bőroket, talpat (Ml). – A tölgyfát építőanyagként használták, tűzifaként is. – Cserzésre használták a *gubicsot* és a *cserefafahajat* (Mf). – A tölgyfa levelén keletkező *sömörögalma* levéllel kenik be a szemölcsöt, hogy az lerágja. Vö. Kovács 1976. – „Augusztusban (a juhoknak) szedik a *tőgyfaágat* vagy *frunzárt* ... az erdőben, melyet szekérral szállítanak haza. Az ágakat aztán a juhajtó mellé állítják hatalmas csomóba, s ott megszáradva rendszeres téli takarmányul szolgál” (Íf. Kós 1947. 25). – A *makk* és a *tölgyfalevél* stilizált alakja gyakori motívum hímzéseken. Vö. Péntek 1979. – Gyakori helynévadó elem. Vö. Péntek–Szabó 1980. 141.

Q. robur L. ! = *Q. pendunculata* Ehrh.; kocsányos tölgy, mocsártölgy; stejar. Eu, Mg. Nedves, kötött talajú termőhelyeken (hordaléktalajon, völgyekben) egykor erdőalkotó, ma a területen inkább maradványfa (Bh, Kf, Ny, Kszt–Zt, Sz–Zs: a Nádas és Almás vízrendszereiben gyakoribb. **Nt.** *mocsártőgyfa* (T) || *Ro. ? gorún* (Be, P) | *goronitã* (Mi) | *stejár* (Bi, Ct, D).

R

RANUNCULUS L. (Ranunculaceae)

Nt. *kukukvirág* (Mó) | *sárgavirág* (Zs) || *Ro. șălătăyă* (B).

R. acris L. ! = *R. acer* L. incl. ssp. *friesianus* Ro. (Jord.) Rouy et Ponc. = ssp. *stevanii* auct. p.p.; réti boglárka; floare broștească. Eua

(Cp–Med), TH–H. Kaszálókon, füves helyeken közönséges vagy tömeges; Gym (ssp. *friesianus* (Jord.) Rouy et Fonc. – Kovács–Coldea 1967). **Nt.** *kukukvirág* (Kk) | *sárgavirág* (It, Mf; Kajántó: Györfly 1935) | ? *vadceller* (Kk). Név nélkül ismert Dr-n, St-n és TI-n.

R. arvensis L. ! mezei boglárka; cornicei. Eua–Med, Th. Közönséges szántóföldi gyom. A termése alapján: var. *tuberculatus* (DC.) M, et K. (Ktsz); var. *arvensis* = var. *spinulosus* Neilr. (Dr, de nyilván másutt is).

R. auricomus L. ! aranyos boglárka; buruiană de nouă daturi. Eua, H. Erdőkben közönséges és igen változékony, fenotipikus megjelenése részben az időjárás függvénye (vö. Szabó 1976).

R. binatus Kit.; szabdaltlevelű boglárka. Eu, H. Erdőkben gyakori: Ct (DI. Chicera), D, Nk, Kk (Fl. II, 577; l. még: Szabó 1976).

R. bulbosus L.; gumóstövű boglárka. Eu, H. Szárazabb réteken, ritka: Gyv, Kk (CLA. Nyárády A. 1961); Ct, Kf (in *Festuco-Agrostietum* – Csűrös).

R. cassubicus L.; kereklevelű boglárka. Eu, H. Humuszban gazdag, üde talajokon, árnyékos részeken (erdők, gyümölcsösök stb.) gyakori (az *R. auricomus*-szal és az *R. binatus*-szal összevethető átmeneti alakok is; vö. még: Nyárády A. et al. 1966; Szabó 1976).

R. ficaria L. ! = *Ficaria verna* Huds. p.p.; salátaboglárka; untişor. Eua, H–G. Üde talajú erdőkben kora tavasszal közönséges, néhol tömeges és általánosan ismert, többnyire az ssp. *ficaria* (= *Ficaria verna* Huds.): M!; de az ssp. *bulbifer* (Marsden–J.) Lawareé is. **Nt.** *aranyversengő* (Mf, TI, Szászfenes) | *erdejisaláta* (J, Kp) | *galamsaláta* (Gy) | *harangversengő* (!) (Györgyalva: Györfly 1935) | *kereksajáta* (Kf, Kszt–Zt) | *kakusaláta* (Gy, T), *kukuk-saláta* (Gyv, Jt, Mé, Szu, V, Va), *kukuk-sajáta* (Ny) | *mezejisaláta* (B; Kvár: Györfly 1935) | *nyúlsaláta* (Kk, Sz, Va), *nyúlsajáta* (Mk, Mv), *nyúlsajáta* (K, Zs) | *saláta* (B, Mf, Mó, Nk, Szu, TI), *saját a* (Gym) | *salátavirág* (Györgyalva: Györfly 1935) | *szarankőtt saláta* trágyás helyen nő – ezzel magyarázzák a nevet (TI) | *vadsajáta* (Mb) || *Ro. lăscuță* (Mi) | *nulşo iatq* (Dr) | *şălătă* (Bl, C, Sd) | *şălăta cuculuş* (St) | *şălătă d'e cimp* (D, N) | *şălăta lui Iânci* alkalmi, helyi név (Dr) | *şălătúţă* (Kk, Nk, Sd, Sz, Szu). **Nr.** Kora tavasszal fogyasztják, levesnek főzik, rántás nélkül, ecettel. – Levelét mintának használják tojásfestéshez.

R. lingua L.; nádi boglárka. Eua, HH. Mocsarakban, a területen ritka: Andrászáza és Vista között a mocsárban.

R. montanus Wield.; hegyi boglárka. Mészpadokon, ritka: Kszt–Zt–Mt. Horaiţa (Cs. Káptalan 1971).

R. oreophilus M.B. = *R. hornschurchii* Hoppe mészkövi boglárka. Alp – Karp – Balk – Kaukáz-

zus, H. A Rízeg-tetőn tömeges, alaktanilag változatos, pl. f. *trifida*, f. *nova* (CLA. Szabó 1971; vö. Fl. II, 597; de mészpadokon másutt is, pl. J, Zs–F).

R. polyanthemos L.; sokvirágú boglárka; gálbánele. Med–Kz–Eu, H. Mezofil réteken közönséges.

R. repens L. ! kúszó boglárka; floare de leac. Eua–Cp, H. Nedves, árnyékos helyeken (gyeppek, árkok, művelt területek stb.) közönséges vagy tömeges. **Nt.** *békavirág* (Szászlóna: Györfly 1935).

R. sardous Cr.; buborcsboglárka; jebriu. Eua, H. Üde, vizenyős talajú réteken, szántókon gyakori: Bh (Czuczsa), Gyv–P (Nyárády mts. 1966), C (ssp. et var. *sardous* f. *parvulus* L.), Dr (idem, f. *villosus* Beck.).

R. sceleratus L.; torzskaboglárka; boglari. Cp, Th–TH. Vizenyős helyeken, árkokban közönséges.

R. trichophyllus Chaix ! = *Batrachium trichophyllum* (Chaix) Bossché; hínáros vízboglárka; bulbuci. Eua, HH. Tócsákban, állóvizekben, a területen nem gyakori: Nk (CLA. Nyárády A. 1967). **Nt.** *Ro. conc* (A).

RAPHANUS L. (Brassicaceae)

R. raphanistrum L. ! repcsényreték; ridiche sălbatică. Med, Th. Közönséges és helyenként tömeges gyom (Kszt határában, csapadékos években silózzák is!). **Nt.** *aprórepcsén* (Mó) | *vadreték* (It), *vadreték* (Sz) || *Ro. rápt'ită* (Bl, Fi, Kk).

***R. sativus** L. ! kerti reték; ridiche. Eu–Med (de részben ázsiai is !), Th. Közönséges kerti zöldség. **Nt.** *reték* (Km, Km; Gy, Mf, MI, TI), *reték* (Asz, Fsz). Tájfajták: *jégcsapreték* (Mó, Va); *sörreték* (Bh, F, It, Kk, Mé, Sz, V) || *Ro. rădichi* (P), *răd'it* (D, Mi, N), *ridiche* (A, Dr), *ridichi* (St). Tájfajták: *răd'it* d'e toamnă (Mi). – Ritka írásos mintaként ismert a *retkés*. Vö. Péntek 1979. – Convar. (ssp) *niger* (Mill.) DC. ! téli reték; ridiche de iarnă. **Nt.** *fekete reték* (It, J), *fekete reték* (Bh, Kf, Mv, Ny) | *téli reték* (F, Kd, Kf, Kk, Mé, Ny, Sz, T, V, Va), *téli reték* (K). **Nr.** A megtisztított és kivájt retékbe mézet vagy cukrot tesznek, állni hagyják, míg levet enged. Ezt isszák köhögés, tuberkulózis, számarköhögés (*pertussis*) és asztma esetén; epehajtó is. – Sárgaság esetén a retékből poharat készítenek, egy aranygyűrűt tesznek bele, és rá *aranyalversengő*ből főzött teát. – Középlakon „galuskát” csinálnak belőle, ezt adják a marhának emésztési zavar esetén. Vö. Kóczián et al. 1977. – Convar. (ssp) *radicula* (Pers.) DC. ! hónapos reték; ridiche de lună. **Nt.** *hónapos reték* (F, It, Kk, Mé, Sz), *hónapos reték* (B, Kd, Kf, Mó, Ny, Va) | *koraji reték* (Kk, MI) | *piros (reték)* (Bt, J, MI, Mv, T, V) || *Ro. răd'it rósii* (D, Dr, Mi)

RAPISTRUM Crantz (Brassicaceae)

R. perenne (L.) All.; évelő rekenyő; ciurlan alb. Kz-Eu (Balk-Med), TH-H. Száraz gyepekben, martokon, omlásos, meszes helyeken nem gyakori: N, Sp; Gy (Fl. III, 482).

RESEDA L. (Resedaceae)

R. lutea L. ! vadrezeda; rechie. Eu-Med, Th-TH-H. Leromlott gyepekben, omlásos helyeken, hordalékon gyakori; Dr, Gy, It (dimorfizmus és terratólógia), Gyv – Gyerőfiszöktető (l. még: Kb: CLA. Prodan 1936; J: Nyárády A. 1967; Bh, Kb, Sz: Fl. III, 503 – f. *gracilis* (Ten.)). **Nt. rezeda** (It), *rězěda* (B) | *vadrezeda* (It, Kk, Mk, Nk, Szu, V, Zs), *vadrězěda* (Fsz; Gy, Gym, dyv, J, Mó, Nd, Sz, Va || *Ro. rězědā* (Dr, Kk, St, Sz) | *rězědā sālbt'ecā* (Gyv, N).

R. luteola L.; festő rezeda; gaude. Kozm (eredetileg Eua?), TH: A (Valea Sopotului), Nk, P (Pányiki-szoros).

***R. odorata** L. ! szagos rezeda; rezedā. É-Afr (Líbia, Egyiptom), Th-H. Kiskertekben ma megritkult, egykor gyakoribb lehetett. **Nt. rezeda** (Km; J, Kp, Mé, Mf, Nd, Np), *rezeda* (It), *r i z i d a* (E ! Kb, Ml, Szu, T, V), *rězěda* (Gym, Kf, Kszt-Zt, Mk, Mó, Mv, Ny) | *vínasszonyvirág* (K) || *Ro. érijchevirag* (Gyv) | *rězědā* (Dr, E, Szu) | *zmeurūtā* (Ct).

REYNOUTRIA Hoult. (Polygonaceae)

***R. baldschuanica** Regel = *Fagopyrum baldschuanicum* (Regei) H. Gross.; tatár iszalag. Kz-Ázsia (Buchara, Turkesztán), H-Ep (kúszó). Dísznövény, ritka: Kb.

***R. japonica** Hoult. = *Polygonum cuspidatum* Sieb. et Zucc.; japán keserűfű. Japán, H. Élősövényekben, kertekben szórványos, kiavadul: Bt, Mv, Nd.

RHAMNUS L. (Rhamnaceae)

R. catharticus L. = *R. cathartica* L.; varjútövis benge; verigariu, spinul cerbului. Eua-Med, Ms. Erdőszeleken, mezsgyékben gyakori: C, E, Gy-P (Nyárády A. mts. 1966), Magyar-nádas (f. *leiophylla* Borb. – Fl. VI, 277), Zs.

Rhamnus frangula l. *Frangula alnus*

R. saxatilis Jacq. incl. *R. tinctorius* W. et K; festőbenge; verigariu. Balk-Med, Ms. Szikár, köves domboldalakon, a területen inkább az ssp. *tinctorius* (W. et K): Gyv, Kk, Kf, Zs, Magyar-nádas (var. *subpubescens* Nyár – Fl. VI, 278), Gy (Szabó 1971). – A bengeré nem kérdeztünk kellőképpen.

RHEUM L. (Polygonaceae)

***R. rhaponticum** L. ! rebarbara; rabarbár. É-Ázsia (D-Szibéria), H. Konyhakerti növény, ritka. **Nt. rebarbara** (Mó) || *Ro. rebárborā* (N).

■ **RHINANTUS** L. (Scrophulariaceae) = *Alectorolophus*

Nt. csengő (Mó, Nd, Nk, Szu, T, V; Kajántó: Györfly 1935), *csengőü* (Sz), *csengő* (B, Gy, J, Va), *csengőü* (Zs), *csēngō* (Gym, Gyv, It, Kk, Kp, Mb, Mé), *csēngōü* (Jt, K, Kf, Mk, Mv, Ny) | *csengőfü* (Bh) | *csērgō* (Kszt-Zt) | *hizóka* (Szászlóna: Györfly 1935) | *zörgővirág* (Kp) || *Ro. cingău* (A, Bl, D, Dr, Gyv, Kk, N, P, St) | *cincău* (Be, Gym) | *ceangău* (B, C), *ceancău* (Fi) | *sunătoare* (Mi), *sînătoare* (N). – A népi elnevezések nem tesznek különbséget az esetenként botanikailag is nehezen elhatárolható fajok között; a nevek a nemzetségre vonatkoznak. **Nr.** Zörög, amint kaszálják, innen a neve. – „Megszáradt a csengő, késő kaszálni” mondják Va-n. – Gyógyteát főznek belőle gyomor-fájás ellen, keserűn fogyasztják. – Helynévadó elem több falu határában. Vö. Péntek – Szabó 1980. 151.

R. minor L. ! = *R. crista-galli* auct. p.p.; csörgő kakascímer; clocotici. Eu, Th. Rosszul gondozott kaszálókon tömeges, felparazita.

R. rumelicus Velen; mirigyes kakascímer; clocotici. Balk-Med, Th. Kaszálókon, mint az előbbi faj. Típusos alakban a területen nem gyűjtöttük; mirigyes, *R. serotinus* felé mutató formák azonban nem ritkák (Kszt, B, Np, P, Zs; Gym, Kf – Csűrös).

R. serotinus (Schönh.) Oborny = *R. glaber* Lam. sensu O. Schwartz és auct. = *R. major* Ehrh. non L. = *R. montanus* Saut. stb.; nagy kakascímer. Eua, Th. Termékeny talajú kaszálókon, szántott területen közönséges, néhol tömeges (Bh, Ct, Ct, Kf – Csűrös).

RHODODENDRON L. (Ericaceae)

***R. indicum** (L.) Sweet; rododendron; smirdar. Japán, N. Virágkereskedésből vásárolt dísznövény: Kf.

RHYNCHOSPORA Vahl. (Cyperaceae)

R. alba (L.) Vahl. É-Eua, H-HH. Tözegláplban, nagyvonal ritka: Ct – a Mollhosban (Fl. IX, 681).

RIBES L. (Saxifragaceae)

R. alpinum L.; havasi ribizke; coacăz de munte. Eua, Ms-N. Alhavasi erdőkben: Kszt (Dl. Bogdana, in *Abeiti-Fagetum* – Csűrös).

***R. aureum** Pursh; arany ribizke; cuișor. É-Am, Ms. Díszbokor, viszonylag ritka. **Nt. borsfa** (Kp) | *sárgaborostyán* (Mv) | *vijasvirág* (Szu) || *Ro. cu șișor* (Mi). Kp-ben 6-7 helyen van.

***R. nigrum** L. ! fekete ribizke; coacăz negru. Eua, Ms. A területen természetik, újabban terjed; termelőszövetkezeti ültetvényekben is. **Nt. fekete ribizke** (Ml, Szu) | *fekete ribizli* (Bh, It, K, Kb, Kd, Kf, Kp, Mé, Mf, Mk, Mó, Ny, Sz, T, V) | *fekete szöllő* (Kk) | *fekete vērēsszöllő* (Mb) || *Ro. coacăzā* (Be, Bi, D, Dr, St) | *coacăz*

négri (N). – Újabb terjed, It-re pl. Bardóc-ról, Háromszékről került; Ny-n úgy tartják, hogy kb. 50 éve madár ejtette el a magot, kihajtott, azóta terjed. **Nr.** A gyümölcséből készült bort vitaminforrásnak tartják; fogyasztják alacsony vérnyomás, vérszegénység esetén. – A levelét (*Ribes nigri folium*) főzik meg teának magas vérnyomás esetén. Vö. Kóczián et al. 1977.

***R. rubrum** L. s. str. ! ribiszke; coacăz roşu. É–Eua, de természetve Kozm, Ms. Nálunk a természet alak convar. (ssp.) *hortense* Hedl. = ssp. *rubrum*. Kiskertekben gyakori. – A Linné-féle fajt (*R. rubrum* L.) ma általában többfelé osztják. A nagy bogójú (var. *macrocarpum* Bailey) és a fehér bogójú nyugat-európai formákat Keep in Simmonds 1976, Bailey (1949–1975) nyomán a *R. sationum* Syme = *R. vulgare* Jancz non Lam. alakkörébe is sorolja. Nálunk a területen elsősorban a *R. rubrum* ssp. *rubrum*, de a változatosság felmérése további vizsgálatokat követel. A fajok nevezéktana – jórészt éppen a kritikai áttekintés hiányában – zavaros és ellentmondásos, (vö. Mansfeld 1959; Soó 1969). **Nt.** aprószőlő (Kk) | piros ribiszke (Ml) | piros ribizli (Bh, Mf, T) | pirosszőlő (Mé, Va), pirosszőlő (J) | ribiszke (Szu) | [ribizlij (Bt, It, J, Kb, Mé, Mó) | szőlő (Mk), szőlő (Szu) | veresszőlő (B, Kb, Mf, Mó, Szász-fenes, Va), veresszőlő (Kp, V), vörésszőlő (Bh, Bt, Zs), vörésszőlő (K, Kf, Mb, Ny), vörésszőlő (Kd, Sz) || *Ro. strugurás* (Be, Mi, St) | *strugurél* (Ct), *strugurej* (Bi, Dr). – *R. rubrum* f. *leucocarpum* hort.: **Nt.** fehér ribizli (Sz).

R. uva-crispa L. emend. Lam. ! = *R. grossularia* L. et *R. reclinata* L.; egres; agriş. Eua–Med, Ms. Vadon és természetve. – Ssp. *uva-crispa* (var. és f. is !): vadon él, erdőkben szórványos (A, Ct, Gy, Kf, P). **Nt.** *Ro. agrés* (Bl) | *goghiár* (D). (Ksz–Zt: Mt. Horaiţa – Cs. Káptalan 1971; Mt. Bogdana in *Abieti-Fage-tum* – Csűrös). – *Convar. (ssp. et var.) *sativum* DC. et Lam. – természetett formák, kiskertekben gyakori. **Nt.** *egres* (B, Bh, J, Kb, Kk, Mf, Ml, Mó, T, V, Va), *egr és* (Bt, F, It, Kp, Mé, Szu), *egrés* (K, Kd, Kf, Mb, Ny, Sz) | *egr ísfa* (Gyv), *egrésfa* (Mk). Tájfajták: *piros egres* (It, Kb, Kk, Mf, Mó, Szu, V); *sárga egres* (Kk, Szu, Va); *szőrös egres* (Bh, F, Ny, Szu, Va) | *szőrös egrés* (K, Mó); *üvegegrés* (Ml) || *Ro. agrés* (Dr, Mi, St), *agriş* (N) | *goghiã* (Be, Bi). **Nr.** Levesnek, kompótnak használják. Az *üvegegrés* fehér, nem *fogja a penész*, ezért bort készítenek belőle.

RICINUS L. (Euphorbiaceae)

***R. communis** L. ! csudafa; căpuşe, ricin. K–Afrika, India (trópusi) H. Dísznövény, szórványos: Nk (var. *lividus* (Jacq.) Müll.), E (var. *rugosus* Müll.). **Nt.** *csodafa* (Kk, Ml, Középlak) | *istenfa* (Kp) | *ricinus* (Kk, Mf) || *Ro. ruj pã bótã* ? (P). Mf-en az iskolában volt. –

Kk-ra Kvárról hozták, a legjobb helyre ültették. Várták, hogy milyen nyílik.

ROBINIA L. (Fabaceae)

***R. hispida** L. ! piros akác; salcím roşu. É–Am, Ms–Mg. Díszcserje, a területen ritka: J, Mó, Zs. **Nt.** *piros akác* (Bh, Sz) | *rózsaszín akác* (Mf) | *színes akác* (Kb).

R. pseudacacia L. ! fehér akác; salcím. E–Am, Ms–Mg. Ültetve és elvadultan közönséges, néhol tömeges. – Var. *vulgaris* A. et G.: középtermetű vagy bokros, ágai egyenesek, tüskések. – Var. *tortuosa* DC.: ágai kígyózóak, vékonyak, ritka díszfa: It, Mb. **Nt.** *akác(fa)* (Bh, It, Kp, Ksz–Zt, Mk, Ml, Mv, Szu, Tl, V, Va, Zs) | *akác(fa)* (Km; Gy, K, Kb, Kd, Kf, Mó, Nd, Ny, Sz, T) || *Ro. acăt* (A, Bi, D, Dr, Gym, Kk, N, St), *acăt* (Mi, N) | *acătári* (Be, P) | [*salcím*] (Bi). **Nr.** Felhasználják szerzőfának, szekérrészek (küllök), bútorkészítéséhez. – Kérgét fák kötözésére használják. – A termés főzetét fehér ruhák mosásakor használják (Kk). – A gyerekek eszik a virágját. – A népi gyógyászatban az akácvirág teáját magában vagy teakeverékekben használják köhögésre, izzasztónak, hasfájásra, májbántalmakra. – A levele burgonyával, korpával főzve jó hasmenés ellen (P). – Tüdőbaj ellen szárított akácvirágot, bodzavirágot, zsályát és ként törtek össze, fátyolszítán átszittalták, egy kávéskanálnyit vettek belőle vízzel. Vö. Kovács 1976; Kóczián et al. 1977. – A termés főzetével kezelik a korpás haját (Kk). – Bh-on és E-en földrajzi nevekben is előfordul. Vö. Péntek–Szabó 1980. 137.

RORIPPA Scop. (Brassicaceae)

R. austriaca (Cr.) Bess. ! osztrák kányafű; gálbenea. Eua–Med, H. Üde talajokon, árkok mentén szórványos: Ct !

R. x brabareoides (Tsch.) Cel. = *R. islandica* x *R. sylvestris* Magyarnádas (Fl. III, 238; var. *reichenbachii* Knaf., ugyanott).

R. pyrenaica (L.) Rchb. = *R. stylosa* (Pers.) Mansf. et Rothm.; szálas kányafű; gálbenea. Eua–Med, H. Száraz gyepeken, köves helyeken szórványos: Gy, Kf, Mi, Szászlóna.

R. sylvestris (L.) Bess. ! erdei kányafű; boghiță. Eua–Med, H. Réteken, szántókon közönséges vagy tömeges; Bh, D ! (Magyarnádas: var. *terrestris* (Tsch.) Nyár. – Fl. III, 237).

ROSA L. (Rosaceae)

Nt. *rózsa* (Km; E, It, J, Kb, V), *rözsa* (Ml, Szu), *rózsza* (Asz, Fsz; Mó) | *tüvisrózsa* (Jt) || *Ro. rújã d'e st'in* (Bi) | *trandafir* (Dr, E, Gym, Gyv, N, Ş), *trandahír* (B, Ct). – A r. terminusok közül a *rug*, *ruj* elsősorban a spontán, a *trandafir* pedig a díszfajokra vonatkozik. **Nr.** A pirosrózsa-levelel főzetével pirosra festenek. – A kalotaszegi népi díszítőművészetben, különösen pedig a hímzésben jelentős szerepe

van a rózsamotívum különféle változatainak. Vö. Péntek 1979.

***R. alba** L. ! fehér rózsza; trandafir alb. Hibrid eredetű (*R. corymbifolia* x *R. gallica* ?). A Kk-ról előkerült példány tartozik ebbe a csoportba.

R. arvensis Huds.; erdei rózsza. Kz–Eu, Ms. Erdőkben, irtásokban: E.

R. canina L. ! gypűrőzsza; máceş, rug. Eua – Med, Ms. Közönséges cserje, nagyon formagazdag. Csupán Kb határából a következő formákat idézi a Fl. (IV. 753–62): var. *hirsuta* (D. et O.) Rouy; var. *andegavensis* (Bast.) Desp.; var. *lutetiana* (Lem.) R. Kell.; var. *hirtella* (Ripp.) Chr.; var. *iransitoria* R. Kell., számos formában. Az egész területen a faj alaklata még sokkal változatosabb, ez azonban nem tükröződik a népi neveken. **Nt.** *csipkefa* (B, Gy, Gyv, It, Kszt–Zt, Mb, Nd, Nk, Szászfenes, T, V) | *csipkerőzsza* (Bh, Kp, Mf, Mó, Nd, Szu), *csipkerőzsza* (Bh, Kp, Mf, Mó, Nd, Szu), *csipkerőzsza* (J, Ny, Sz, Zs) [*kádádér* (Ml) | *tüvisfa* (Gyv) | *vadrőzsza* (Bh, E, Szu, Tl), *vadrőzsza* (K). Termése: *csipke* | *hecsempecs* (Nk) | *Ro. cacadár* (Mi, Topa), *cacadár* (C) | *rug. ruj* (B, N) | *rug. sãlbãt'ic* (Sz) | *spin* (Be, D) | *trandafir d'e măcieși* (Kk). Termése: *măcieș*, *măcieș*. **Nr.** A termését felhasználják teának, bornak, íznek; ezeket vitaminforrásként, étvágyhozóként fogyasztják. Teáját hűlés ellen, izasztásra használják, valamint hasmenés ellen. – Étvágyhozóként *csipkeciberét* is fogyasztanak, ezt kenyérral készítik. – Ha fiatal halt meg, szászfűből (Vinca) készült koszorúra csipkét és pattogatott kakast fűztek fűzérnek. – A *csipke* fontos szédisztő és –erősítő himzsmotívum. Vö. Péntek 1979.

***R. centifolia** L. ! százlevelű rózsza; trandafir de dulceată. K–Kaukázus, Ms. **Nt.** *rózsza* (Kk), *rózsza* (Mé), *rózsza* (Mó, Mv) | *fályorőzsza* (Gyv, It, Kk, Nd, T, V), *fályorőzsza* (Mó) || *Ro. trandafir* (Be), *trandafir* (B, P).

***R. chinensis** Jacq. ! = *R. polyantha* hort. = *R. indica* Lindl.; hónapos rózsza; trandafir de lună. Kína, Ms. – convar. *minima* em. hoc loco: Gyv, J, Szu, St, V stb.; – convar. *semperflorens* em. hoc loco = *R. semperflorens* Curt.; kiskertekben gyakori. **Nt.** *báronypiros rózsza* (Kp) | *báronyrőzsza* (K) | *fályorőzsza* (Ml) | *patyolatrózsza* (B, Kszt–Zt, Mé, Sz, Szu) || *Ro. trandafir* (C). Ml-n cserépben is.

R. dumalis Bechst.; ligeti rózsza. Eua–Med, Ms. Bokros, ligetes helyeken közönséges és nagyon változatos; Kb – var. *verticillata* (Merat) Prod. (incl. f. *subverticillacantha* Prod., f. *Kupcokii* (R. Kell.) Nyár.; var. *dumalis* f. *biserata* (Merat.) Nyár.), Bh-on is. var. *villosiuscula* (Rip.) H. Br. – vö. Fl. IV, 768.

R. dumetorum Thuill. = *R. corymbifera*; Borkh.e.R. *canina* ssp. *dumetorum* (Thuill.) Hartm. em. Kell.; berki rózsza. Eua–Med, Ms, napos

domboldalakon, utak mentén, élősvényekben közönséges és igen változatos: var. *lembachensis* J.B. Kell. f. *incanescens* (H. Br.) Nyár. (Kb); var. *amblyphylla* Rip. (Bh); var. *huedinensis* Prod. (Bh); var. *platyphylla* (Rau.) Kr. (Kb); var. *thuillieri* Chr. f. *solstitialis* (Bess.) Borb. (Kb); var. *subglabra* Borb. f. *uncinella* (Bess.) Borb. (Kb); var. *dumetorum* (F, It).

***R. foetida** Herm. ! = *R. lutea* Mill.; róka-rózsza; trandafir galben. As, N. Nt. *borizü rózsza* (K) | *pünkösti rózsza* (E, Szu, T) | *sárga rózsza* (B, Kszt–Zt, Mé, Sz, Szu, Va, Zs).

R. gallica L. ! = *R. austriaca* Cr.; parlagi rózsza; trandafir de cîmp. Kz–Eu–Med, N. Napos domboldalokon, gyepeken szörványos: Alsófüld, Mi, Sd, Sp, Sz (Riszeg), V. **Nt.** *csipkerőzsza* (Gyv, Mó), *csipkerőzsza* (Bh, K, Mk) | *füvi rózsza* (Szu) | *kis tüvisrózsza* (Mv) | *törpe rózsza* (Tl) | *vadrőzsza* (Bh, V), *vadrőzsza* (Mv, Zs) || *Ro. cacadár* (Sd) | *măcieș d'e cîmp* (P) | *rug d'e cîmp* (Mi, Sd). Mv-n fazékban tartják.

R. indica l. *R. chinensis*

R. micrantha Sm.; kisvirágú rózsza. Eua – Med, Ms. Bokros helyeken.

***R. moschata** Herrm. ! pézsmarózsza. K–Ázsia, Abesszília ?, Ms. **Nt.** *csipkerőzsza* (Kszt–Zt) | *moharózsza* (Mé) | *sárga rózsza* (Gyv).

***R. multiflora** Thunb. ! futórózsza; grätäraşi. Hibrid eredetű, a területen gyakori, többnyire a convar. *polyantha* hort. = *R. polyantha* hort.: Gyv, Mi, Kk, Nk stb. **Nt.** *futó rózsza* (B, Gym, It, Jt, Kszt–Zt, Mk, Mó, Nd, Nk, V, Zs), *futó rózsza* (E, Mé, Szu, T), *futó rózsza* (K, Kf, Ny) | *csokorrózsza* (Sz) | *csokros futórózsza* (Szu) | *ótó rózsza* (Mk), *ógot rózsza* (Jt, Sz) | *törpe rózsza* (Kb, Kszt–Zt, V, Zs).

R. obtusifolia Desv.; tompalevelű rózsza. Eu, Ms. Napos domboldalokon szörványos: Kb.

***R. odorata** (Andrews) Sw. ! = *R. indica* fragrans; tearózsza; trandafir. Kína ? (de kerteseti hibrid!), Ms. Kiskertekben, szörványos: Gym (alba, rosea), V. **Nt.** *fehér rózsza* (Mé, Ml) | *patyolatrózsza* (Gym, Va).

R. pendulina L.; bérci rózsza; trandafir de munte. Eu, Ms. Hűvös erdőkben, irtásokban szörványos: C, Gy, P.

***R. rugosa** Thunbg. ! japán rózsza; trandafir de dulceată. K–Ázsia, Ms. **Nt.** ? *tejarózsza* (E, Kp, T) || *Ro. rúje d'e st'in* (Gym).

R. spinosissima L. recte auct. = *R. pimpinellifolia* L. = *R. spinosissima* L. ssp. *pimpinellifolia* (L.) J.B. Kell.; jajrózsza. Eua, Ms. Napos oldalakon, cserjésekben: Mi, Sd, Sp, Sz (Riszeg).

R. tomentosa Sm.; molyhos rózsza. Eua, Ms. Erdőszéleken, ritka: Bh (Fl. IV, 728).

ROSMARINUS L. (Lamiaceae)

***R. officinalis** L. ! rozmaryng; rosmarin. Med, N–Ch ? Cserepes díszcserje, a területen egykor gyakori, ma eltűnőfélben van. Csak a keskeny levelű, fehér virágú formákat találtuk: f. *an-*

gustifolius (Hall.), f. *albiflorus* (Hort.). **Nt.** *rozmarin* (Kszt–Zt, Mk), *rozmarin* (Kb), *rozmarint* (P, K, Mf, Szu), *ruzmarint* (Tl), *rozsmarint* (J, Mb, Mf, Mv, Nk, Szu, Zs), *rozsmarin* (Mó), *ruzsmarint* (Mé, T) | *rozsmalint* (B, E, Gyv, It, Jt, Kf, Kk, Kp, Ml, Ny, Sz, V, Va), *ruzsmalint* (Jt), » *rozsmalint*” (Va) || *Ro. rozmalin* (Ct), *ruzmalin* (Sz), *rojmalin* (Gym), *rojmolin* (Bi, Dr, Gyv, Kk, St). **Nr.** Levest főznek belőle (Nk), leves ízesítésére használják (J, Kk, Va). – Herbáját teának főzik; vízhajtó, vizeletfertőtlenítő (Mv). Vö. Kóczian et al. 1977. – Csak fiús háznál tartják. Lánynak nem hoz szerencsét, nem megy férjhez (St, Szu). – Elterjedésére nézve I. Szabó – Péntek 1980 – 1. térvázlatát.

RUBUS L. (Rosaceae)

R. adscitius Genev., Ny-Eu, Ms. Mi – Topai hágó, az erdőszélen.

R. caesius L. ! hamvas szeder; mur de mirište. Eua, Ms – Ch. Vizek mentén, ligetekben, szántókon (var. *arvalis* Rchb.) közönséges; var. *serpens* Nyár. et var. *mitissimus* (Rip.) Nyár: Sz (a vasútvonal mellett – Fl. IV, 535). **Nt.** *szedër* (It, J, Kb, Mé, Mf, Nd, Nk, Sz, Tl), *szedër* (Gyv), *szedër* (B, Bh, Mó, Szu), *szédër* (Sz, Zs), *szédër* (Fsz; Gy, K, Kk, Nk, Np, T) || *Ro. mûre*. **Nr.** Íznek, kompótnak főzik, cukorral édesítik. – Levele jó élvezeti teának (Nk). – Kf határában helynévadó elem a XV. századtól. Vö. Péntek – Szabó 1980. 149; – *R. caesius* var. *arvalis* Rchb.. **Nt.** *futó szédër* (Zs) | *szeder* (B, Mó, T), *szédër* (Gy, Gym, Mk, Mv) | *vadszedër* (Kk) || *Ro. trifráji* (Bl).

R. candicans Whe; fehéres szeder; mure. Eu, Ms. Mi, a topái hágó felé, erdőszélen (Fl. IV, 348).

R. cuspidifer Müll. et Lef. Kz- és Ny-Eu, Ms. Sz-n az alagút mellett, valamint a Szilas nevű határrészén Kf felé: var. *cuspidifer*, var. *orbiculatus* Sud: var. *váczyi* Nyár, var. *rotundus* Nyár.

R. idaeus L. ! málna; zmeurã. Cp, Ms. Vadon termő alakja az ssp. *idaeus* em. hoc loco irtástérületeken a terület déli részén közönséges. Termesztett változatai (convar. *hortensis* em. hoc loco) több fajtacsoportban: provar. (var.) *inermis* Hayne stb. **Nt.** *málna* (Bh, Gy, It, J, Jt, Kb, Kf, Mb, Mé, Mf, Nd, Nk, Ny, Sz, Szu, T, V, Szászfenes), *mána* (B, Gym, Gyv, K, Kk, Kd, Kszt–Zt, Mv, Mó, Va, Zs) | *mánãfa* (V) || *Ro. zmeurã, smeurã* (Be). – Dr-n megkülönböztetnek nyárit és télit; St-ra hoztak A-ról. **Nr.** Íznek, kompótnak, szörpnek készítik. – Élvezeti teát főztek a málna szárából („bețe de zmeurari” – Ct). – A levelet (*Rubi idaei foliurn*) teának főzik magában vagy teakeverékekben; izzasztó hatása van (Mb, Mv). Vö. Kóczian et al. 1977. – Kk

határában helynévadó elem. Vö. Péntek – Szabó 1980. 148.

R. hirtus W. et K.; borzas szeder; mur. Kz–Eu–Pont–Kauk, Ms. Erdőkben közönséges.

R. phyllostachys P.J. Müll. Eu, Ms. Sz-n. az alagút mellett (Fl. IV, 343).

R. plicatus Whe. et N. Eu, Ms. Irtásokban: Nd – Daróczi vágat, It (ssp. *opacus* (Focke) Nyár.) – Fl. IV, 292; It (ssp. *plicatus*: CLA. Nyárády E. Gy. 1954).

R. procerus P.J. Müll. ! molyhos szeder. Eu–Med, Ms. Erdőszéleken, irtástérületeken, utak mentén gyakori: Mi – Topa felé: var. *robustus* P.J. Müll. et f. *virido-cinereus* Nyár.; var. *procerus* (ugyanott és Sz: CLA. Nyárády E. Gy. 1954). **Nt.** *vadmálna* (Kb).

R. questieri Lef. et M. Ny–Eu, Ms. Sz és Kf között, a Szilason (Fl. IV, 380).

R. rhombifolius Whe. Ny–Eu, Ms. A területen élő változat endemikus: var. *váczyi* Nyár. (Sz-n, az alagút mellett: Fl. IV, 387).

R. rivularis P.J. Müll. Kz–Eu, Ms. Hűvös erdőben: Kk – Sátorhegy.

R. saxosus Nyár. (*R. candicans* x *R. tomentosus*). End, Ms. Napsütötte sziklákon: P, a szoros felé.

R. serpens Whe.; kúszó szeder. Kz–Eu–Pont, Ms. Hűvös erdőben: Kk – P.

R. suberectus G. Anders. Kz- és É–Eu, Ms. Irtástérületeken, ritka: Kb, Csipkésárok (Fl. IV, 288).

R. subvilcaulis Nyár. End, Ms. Sz-n, Kf felé, a Szilason: var. *subvilcaulis* et var. *quinatus* Nyár. (Fl. IV, 400).

R. sulcatus Vest. Eu, Ms. Bükkösökben (Pányiki-szoros).

R. thyrsanthus Focke. Eu, Ms. Napsütötte erdőszéleken, irtástérületen: It – daróci vágat, Sz – Szilas tető felé (var. *thyrsanthus*), Sz, az alagút mellett (var. *planus* Nyár., var. *calvescens* Nyár.) – Fl. IV, 344.

R. cestii Focke. Kz–Eu–Med, Ms. Irtástérületeken: Mé, Hollósfü (Fl. IV, 323).

Rubus hibridek: *R. caesius* x *R. candicans* – *R. virgultorum* P.J. Müll.: Gy, Báthori-hegy (Fl. IV, 540); – *R. Holanderi* P.J. Müll. = *R. caesius* x *R. procerus* – *R. sebesensis* Simk.: Mé (Hollósfü), It (Daróczi vágat) – Fl. IV, 547; – *R. dumalis* Hal. = *R. caesius* x *R. procerus*: Sz – Szilas (Fl. IV, 548); – *R. laxissimus* Nyár. = *R. caesius* var. *mitissimus* x *R. procerus*: Gy – Báthori-hegy (Fl. IV, 548); – *R. Berthae* Borb. = *R. caesius* x *R. suberectus* – *R. suberectiformis* Sud.: Sz – az alagút mellett (Fl. IV, 551); – *R. ambifarius* P.J. Müll. – *R. caesius* x *R. thyrsanthus*: Sz – Szilas, It – Daróczi vágat (Fl. IV, 552); – *R. agrestis* W. et K. = *R. caesius* x *R. tomentosum*: Mé – Hollósfü, Bh – Bükkészél, Gy – Aszapatak (var. *purus* Nyár. ssp. *leucophaeus* (P.J. Müll.) Nyár. – Fl. IV, 555); – *R. stru-*

gensis Sprib. = *R. caesius* x *R. vulgaris*: Sz – alagút mellett (var. *impeditus* Nyár. = *R. caesius* x *R. vulgaris* var. *stínensis* – Fl. IV, 559; – *R. robusticaulis* Sud. = *R. candicans* x *R. procerus*: Sz – Szilas (Fl. IV, 560); – *R. silașensis* Nyár. = *R. procerus* x *R. Questieri*: Sz – Szilas (Fl. IV, 572) – *R. semifecundus* Sud. = *R. procerus* x *R. thyranthus*: Sz: – Szilas (Fl. IV, 572); *R. tunelensis* Nyár. = *R. suberectus* x *R. thyranthus*: Sz.

RUBDECKIA L. (Asteraceae)

***R. laciniata** L. ! magas kúpvirág; ruji galbene. É–Am, H. Kiskertekben a telt virágú változat gyakran termesztett (var. *ligulata*), az egyszerű virágú (var. *laciniata*) néhol ki vadultan (Gy, Gyv, Mf, Sz – az állomás felett). A nevek a telt virágú változatra vonatkoznak (CLA: Bl, F, Gym, Gyv, I, Kk, Nk). **Nt.** *olárözsa* (K) | *sárgagörgina* (Jt), *sárgageorgina* (Szu) | *sárgarózsa* (Mk, Ny, Sz) || *Ro. picicőcá?* (D) | *ruj d'e mătăse* (Sd) | *ruj gálbehe* (Be, Bi, C, D, Dr, Gym, Mi, Sd). Elterjedésére nézve l. Szabó–Péntek 1980 – 3. térkép. – *R. laciniata* var. *laciniata*: **Nt.** *sárgagörgina* (Mó) | *sárgarózsa* (Kf).

***R. speciosa** Wender; szépséges kúpvirág. É–Am, H. Virágoskertekben, viszonylag ritkán. **Nt.** *sárgagörgina* (Nd) | *sárgarózsa* (E, Kszt–Zt, Va, Zs), *sárgaró uzsza* (Mv) || *Ro. buzduji* (A).

RUMEX L. (Polygonaceae)

R. acetosa L. ! réti sóska; mäcriș. Eua, Am, H. Kaszálókon, utak mentén, ruderalis helyeken közönséges. **Nt.** *sóska* (Bh, Gy, J, Mf, Ml, T, Tl, Va), *soska* (Mé), *sósnya* (Bt, It, J, Kd, Kf, Kp, Mb, Mk, Sz), *sóyska* (B, Mv), *sóysnya* (K, Ny, Zs), *sóznnya* (Mó), *sóznnya* (Mó), *sózsnya* (Kk, V) | *vadsózsnya* (Kk) || *Ro. macriș, mäcriș* | *macriș d'e zãmă* (Bl). A kertben is van: Bh, Ml, Sz, V. **Nr.** Ételhez általában a mezőről, a kaszálódó fűből szedik. *Sósnyalé* fő belőle.

R. acetosella L.! juhsóska, mezei, madársóska; mäcriș mărunt. Kozm, H. Soványtalajú legelőkon, szántókon közönséges. **Nt.** *madársóska* (Gy, Tl, Va), *madársózsnya* (Kk) || *Ro. macriș*

d'e pe mărișt'e (Bl) | *macrișu jépureluji* (Bi) | *macriș jépurésc* (Mi). **Nr.** Fogyasztják.

R. conglomeratus Murray; murvás lórom; mäcrișul calului. Kozm, H. Vizenyős helyeken, közönséges: Kb (Fl. I, 408).

R. crispus L. ! fodros lórom; dragavei. Eua, Am, H. Utak mentén, réteken közönséges. **Nt.** (általában a nagylevelű *Rumex* fajokra is!) *lósóska* (Mf, Szu, Tl; Szászfenes), *lósózsnya* (V), *lósózsnya* (Bh), *lúsóska* (Va), *lúsósnnya* (It, Kf, Kszt–Zt, Mb, Nd, Ny, Sz), *lúsósnnya* (Zs), *lúsozsnya* (Gym, Mé, T), *lúsóznnya* (Mó) || *Ro. brústur mărunt* (Dr) | *măcrișu calului* (A, Bi, Ct, Dr, Gym, Sd, St) | *st'éd'e* (C). **Nr.** Levelével barnára festettek gypjút; színtartó (Mé). – A magját főzik teának hasmenés ellen (állatoknak is); pálinkába áztatva kivonatot készítenek szintén gyomorbántalmak ellen. – A kóróját hasmenés ellen adják borjaknak (Kf, Mó, Szu, T). – Állatok sebet mossák a mag főzetével. Vö. Kóczián et al. 1977.

R. obtusifolius L.; réti lórom; mäcrișul calului. Eu (másutt adventív), H. Gyümölcsösökben, élősvényekben, üde termőhelyeken gyakori. **Nt.** *idészlapu* (Kf) || *Ro. șt'éve* (Fi).

R. patientia L.; parajlórom; ștevie de grădină. D–Eu–Med, H. Réteken, utak mentén, kertekben is megtűrt.

***R. rugosus** Campdera ! kerti sóska; mäcriș. Ismeretlen eredetű, H. Zöldségeskertekben. Biztosan van a következő helyeken: Bh, Kk, Mb. **Nt.** *kerti sózsnya* (Kk), *kerti sóska* (Bh), *kerti sósnnya* (Mb).

R. sanguineus L.; erdei lórom; dragavei. Eua–Cp, H. Üde erdőszeleken, tisztásokon gyakori.

R. stenophyllus Ldb. ! keskenylevelű lórom. Eua, H. Ártéken, árkokban gyakori. **Nt.** *idészlapu* (Kf) | *lúsósnnya* (Kf), *lúsórnya* (Nk). **Nr.** A magját főzik teának köhögés ellen (Kf, Nk).

RUSCUS L. (Liliaceae)

***R. aculeatus** L.; csodabogyó; ghimpe. Atl–Med, G–Ch. Cserepes dísznövény: Ny (Fazakas család).

S

SAGINA L. (Caryophyllaceae)

S. procumbens L.; zöldhúr. Cp (Kozm), Th–H (Ch?). Árnyékos helyeken, utak mentén szórványos: Bi, Dr.

SAINTPAULIA Wendl. (Gesneriaceae)

***S. ionantha** H. Wendl. ! fokföldi-ibolya. Kz–Afr, H. Cserepes dísznövény. **Nt.** *ibója* (Kb) | *olaszibója* (Szu).

SALIX L. (Salicaceae)

Nt. *cirókafa* (Mv) | *fűzfa* (Asz, Fsz, Km; It, Gy, Mé, Mf, Ml, Mó, Nd, Szu, T, Tl, V), *fűcfa* (KM) || *Ro. răt'ită* (A, Bi, D, Gym, Kk, Mi, P, St) | *sălcă* (A, B, Be, Dr, Gym, N, P, St). **Nr.** Kosarat készítenek fűz vesszőből (Gy). – A gyerekek tavasszal sokféle hangszert készítenek belőle: egyszerűbb sípot (*síp, fíngó, fíngóbíró*), *dugósípot* (*drimboj, tilinkó, csimpoja*)

kürtöt (*duda*, *törökdua*). Vö. Faragó 1946; KalTsz. – A cicamicát, a cirókát nem szabad bevinni a házba, mert nem lesz csirke (TI). – Mikor a fűzfá virágzik, vetni lehet a lóherét (Szu). – „Zivatar alkalmával jó a virágvasárnapkor szentelt fűzfabarkát az asztalra tenni, mert a fűzfát a néphit szerint, kerüli a villám” (Jankó 1891. 188). – A *picus* díszítő motívumként szerepel szálánvarrott hímezéseken. Vö. Péntek 1979. – Gyakori helynévadó elem. Vö. Péntek–Szabó 1980. 139.

S. alba L. ! fehér fűz; salcie albá. Eua-Med' Ms–Mg. Élősövényekben, vizek mentén gyakori. **Nt.** *fehér fűzfá* (Szászlóna: Györfly 1935), *fejér fűzfá* (Zs), *fehír fűzfá* (Kd) | *fűzfá*, *fejír a levele* (Nk) | *kisöbbi vízifűzfá* (Kk) | *korai vízifűzfá* (Kk) | *vízi fűzfá* (Kk) || *Ro. rächitü álba* (Be, Dr) | *rächitü d'e ród'inä* (D) | *sálcä álba* (B).

S. aurita L.; füles fűz. Kz–Eu–Med, Ms Tözeglapokban szórványos: Bl, Ct, C_t (Fl. I, 308); f. *rhomboidalis*: uo. (E. Pop 382).

***S. babylonica** L. ! szomorú fűz; salcie plingătoare. K–Ázsia, Mg. Falvakban szórványos, ültetett díszfa. **Nt.** *szomoru fűz* (Mb, Mf, MI) | *szomoru fűzfá* (Bh, Gy, Gym, Gyv, It, K, Kf, Kk, Kp, Kszt–Zt, Mé, Mv, Nd, Nk, Ny, Sz, V, Va, Zs), *szomoru fűcfa* (Kb) || *Ro. rächitü domneascä* (Bi) | *rächitü supärätü* (A, Be) | *rächitü jélnicä* (P) | *rächitü moártü* (Mi) | *sälci je plingătoare* (N).

S. caprea L. ! kecskefűz; salcie căprească. Eua, Ms. Erdőkben erdőirtásokban közönséges. **Nt.** *erdeji fűzfá* (Sz) | *rakottya* (Mb) | *rakottya fűzfá* (K, Mf, TI), *rakottya fűzfá* (Bh, Gy, It, Kd, MI, Mv, Szu, Va), *rakottya fűcfa* (Kb). Barkája; *cicuska* (Szu: Györfly 1935); *lóza* (Szászfenes: uo.); *oláhpálma* (Szászfenes: uo.); *pálma* (Kolozsmonostor: uo.) || *Ro. lózä* (Mi) | *rächitü* (C_t, St) | *rächitü d'e pädüre* (D, N) | *sálcä* (Bi, Dr, St). Barkája: *mîişor*. **Nr.** Puha fája van, kapanyélnak használják (Bh). – Virágvasárnap viszik a templomba a barkáját (St). – A *Rakottya*, *Rakottyas* földrajzi név gyakori a terület minden részén. Vö. Péntek – Szabó 1980. 148.

S. x capreola Kern. = *S. aurita* x *S. caprea*: C_t (Fl. I, 320).

S. cinerea L.; hamvas fűz; zalog. Eua–Med, Ms. Mocsaras helyeken, nedves réteken foltokban gyakori.

S. fragilis L. ! törékeny fűz; rächitü fragedä. Eua, Ms–Mg. Patakok mentén, élősövényekben gyakori. **Nt.** *patakfűz* (V) | *ropogós fűzfá* (Nk) | *zód fűcfa* (Kb) || *Ro. rät'itü* (N) | *rät'itü crüdä* (Be).

S. x hippophaefolia Thuill. = *S. multifloris* Döll. = *S. triandra* x *S. viminalis*: S – a Körös partján a szabályozás előtt (valószínűleg Szilágy megyéből, ahol gyakoribb).

S. x multinervis Döll. = *S. aurita* x *S. cinerea*: C_t (Fl. I, 320).

S. pentandra L.; ötporzós fűz; salcie. Eua, Ms. Tözegesekben, ritka: C_t (Fl. I, 282).

S. purpurea L. ! csigolyafűz; rächitü roşie. Eua, Ms. Hordalékon gyakori, néhol tömeges: Ct, C_t, Va. **Nt.** *cigámfűzfá* (Mf) | *gerebjének való fűzfá* (TI) | *pataki fűzfá* (Kp, Va) | *piros fűzfá* (B, Kp, Va, Zs), *piros fűcfa* (Kb) | *rakottya fűzfá* (B, F, Gym, Kk, Kp, Mé, Mó, Nd, Nk, Sz), *rakottya fűzfá* (Kf, Kszt–Zt, Ny, T); *Ro. rät'itü roşije* (Be) | *sálcä* (C_t) | *sálcä roşije* (B). **Nr.** Gátnak ültetik (Mf). – Kosarat készítenek belőle (Kb).

S. rosmarinifolia L.; kúszó fűz; salcie tîrtoare. É–Eua, Ms. Hordalékon, tözegesekben: Bl, C_t (Fl. I, 311; l. még. E. Pop 382).

S. silesiaca Willd.; sziléziai fűz; iovä. Karp – Balk, Ms.

S. x subaurita Anderss. = *S. aurita* x *S. silesiaca*: C_t (Fl. I, 320).

S. triandra L. ! mandulalevelű fűz; salcie. Eua, Ms. Vizek mentén, élősövényekben. **Nt.** *aranyfűzfá* (Bh, Ny) | *fűzes fűzfá* (MI) | *sárga fűzfá* (B, K, Kp, Va, Zs) || *Ro. rächitü d'e apă* (D) | *sálcä* (C_t). **Nr.** Kosarat fonnak belőle (MI). – Szőlő kötözésre használják (K, Kp). – Gereblyekávéát, lapátnyelet, ásonyület készítenek belőle, szerszámfának használják (Kf).

S. viminalis L. ! kosárfonó fűz; mlaje. Eua, Ms. Patakok mentén; természetve is: Almás völgye. **Nt.** *csigolyafűzfá* (Nk) | *kosárfűz* (Szu) | *sárga fűz* (Mb) | *sárga fűzfá* (Gy, Kd), *sárga fűcfa* (Kb). **Nr.** Szőlőkötözéshez használják, ezért ültetik a kertbe (Mb). – Kosarat fonnak belőle, ezért ültetik (Gy, Kb).

SALVIA L. (Lamiaceae)

S. austriaca Jacq. ! osztrák zsálya; coada calului. DK–Eu–Med, H. Gyepekben, legelőkön gyakori (F, Kf, Zs). **Nt.** *csöhányvirág* (V) | *vadtátogóy* (It) | *zsájafü* (Nd) || *Ro. uréchea pórculuj* (St).

S. x betonicifolia Etling = *S. nemorosa* x *S. nutans*: Zs–F; Gyv, Kb (Fl. VIII, 270).

S. glutinosa L. ! enyves zsálya; cinstet. Eua, H. Erdőszeleken, a bükkösök övezetében gyakori. **Nt.** *Ro. urzicä* (P).

S. nemorosa L. ! berki zsálya; jaleş de cîmp. Pont–Eua, H. Mezsgyékben, utak mentén, irtásréteken, meleg, meszes talajon közönséges. **Nt.** *vadzsjá* (Nk).

S. nutans L.; kónyazsálya. D–Eu, H. Napos domboldalokon, szénafüveken szórványos: F, Gyv–Mó közt a Gyerőfi-szökötetőnél, J, Kb, Zs; E (Fl. VIII, 260). Többnyire nem típusos alakban, hanem a *S. nemorosaval* és a *S. pratensis*-szel kialakult introgresszív hibridpopulációkban (vö. *S. betonicifolia*, *S. soói*).

***S. officinalis** L. ! orvosi zsálya; jaleş de grădină. Eu–Med, H. Egykor általánosan elterjedt, ma már inkább csak az emléke él,

illetve temetőben mint a meghalt kedvenc virágját őrzik, pl. Mb-on az 1867 meghalt Kudor János sírján (vö. még: Szabó, *Index Seminum* 1979). **Nt.** *szálvija* (Mf) | *zsája* (B, E, J, K, Kf, Kp, Mb, Mf, Mó, Ny, Sz, Tl, Va; Szászfenes) || *Ro. jájá* (B). **Nr.** Húspácoláshoz használták (E). – Fájós fogat pároltak vele (Mf). – Fogfájás ellen a levelét a fogínyre tették (Mó). – A herbából főzött teát fogyasztják hasfájás ellen. Vö. Kovács 1976; ugyanezt tüdőbaj ellen használták. Ma köptetóként használatos (Gym, J). Vö. Kóczian et al. 1977.

S. pratensis L. mezei zsálya; *salvie de câmp*. Eua, H. Réteken, utak mentén, mezsgyéekben közönséges. **Nt.** *disznófil* (T) | *dongóvirág* (V) | *gyászvirág* (Kk) | *zsája* (Nk) || *Ro. pizda țigăncii* (C, Mi, Topa).

S. x sooi Vajda = *S. nemorosa* x *S. nutans* x *S. pratensis*, a szülőfajok mellett, ritka: Gyv, Zs, J (Nyárády A. 1967).

***S. splendens** Ker.–Gawl.! paprikavirág; *salvia*. D–Am (Brazília), Th. Virágoskertekben, út menti ágyásokban, csoportokban, újabbban terjed. **Nt.** *bárszonyvirág* (Kk, Nk) | *paprikavirág* (Kf, Zs) | *szálvija* (Bh, E, Kb, Kk, Szu, V, Va) || *Ro. sálvi je* (Dr). Mb-on név nélkül; Zs-on csak a temetőben van; Va-ra Bh-ról hoztak palántát.

S. verticillata L. ! lózsálya; *urechea porcului*. Eua – Pont, H. Mezsgyéekben, utak mentén, omlásos helyeken közönséges. **Nt.** ? *dongóvirág* (Nd) | *méhfü* (Szászlóna: Györffy 1935) | *vadzsája* (Nk) || *Ro. puturóasă* (Gyv) | *uréchea porcului* (Br, Dr, N). **Nr.** Teának főzik meg számarköhögés ellen (Kk).

SAMBUCUS L. (Caprifoliaceae)

S. ebulus L. ! földi bodza; *boz*. Eua, H. Rui derális áttelelő lágyszárú, a területen szórványos. **Nt.** *borza* (Sz) | *földi bodza* (Kp), *föld, bórza* (K, Mk, Va, Zs) | *vadbórza* (It, Kb, Kf Kk, Mó, Nk, Ny, Sz, Szu) | *vadbórzafa* (Nd, Tl) || *Ro. boz* (A, Mi, N, St) | *soc* (B). **Nr.** A hombár fenekére tették *gergelice* (= *zsizsik*) ellen; ill. miután kimosták a hombárt, ezzel kenték be. – A tyúkólba is tettek a bolhák ellen (St). – A virágzatából készült főzettel mossák a háziállatok sebét. Vö. Kóczian et al. 1977.

S. nigra L. ! fekete bodza; *soc*. Eua, M. Patlak menti cserjésekben, élősövényekben, irtásokban közönséges. **Nt.** *bórzafa* || *Ro. soc bózi je* (Mi). **Nr.** A fájából a gyerekek puskát (szőzpuskát és vízipuskát) készítenek, a felnőttek szipkát, csövet a szövéshez, falsímító csövet vakoláshoz; ilyen csövet tesznek a fel-fuvódott állat végbelébe. – A bogyóját nyersen is eszik; kádban erjesztik (élesztővel), pálinkát főznek belőle. – Feketére festenek a bogyójával (V). – A virágzatból (*Sambuci flos*) készült, cukorral ízesített teát gyomorfájás esetén használják; ugyanez izzasztó tea is;

hülés elleni teát főznek a bodzavirágból, iringóból, köménymagból és hagymából. – Cicka-farkkal, fodormentával is főzik teakeveréknek (Mv). – „Vitaminnak” tartják a bodzavirágból, citromból, pörkölt cukorból és citromsóból készült szörpöt. – Sebre, kelésre, pattanásra teszik a levelét. – Szintén kelésre, tályogra használatos a *nagy ír*: tejbe vagy tejfölbe vörös hagymát, bodzakérgének fehérjét, mézet, lenmaglisztet, szappant és fenyőszurkot főznek össze (J). – A bodza kérgét tejben megfőzték, ebből adtak egy-egy kanálkával a bélgilisztás gyerekeknek (Ct, St). – Azt tartják, megdöglik a csirke, ha akkor bújjik, amikor virágzik a bodza (azt mondják: „*betoppad a segge*”: Kszt–Zt). – Bodzafát nem jó a ház közelébe ültetni, mert abba könnyen belecsap a villám (Jankó 1891. 188). – „Kedvelt fája az ördögnek a bodza – egy kis-kapusi monda szerint – következő okból: Mikor Isten a világot teremtette, az ördög végig nézte, hogy alkotja az egyes állatokat. Egyszer haza szaladt és mikorra visszatért Istenhez, látta, hogy az azelőtt mozdulatlanul heverő állatok most mozognak, esznek, isznak, szóval élnek. »Hogy csináltad te ezt? « – kérde az ördög az úristent. » Beléjök leheltem « – mondá isten és mutatott neki egy fasipot. Az ördög elment és csinált magának agyagból egy állatot és aztán fasipot akart készíteni, de egyetlen egy faágat sem volt képes kifűrni. Végre megtalálta a bodzafát, melynek ágát könnyen átfűrta és az így nyert fasipon keresztül akart az általa készített állatba lehelni, hogy az is életre támadjon. Isten ezt látván, megharagudott és az ördög művét villámmal szétrombolván, megátkozta a bodzafát, hogy legyen ezentúl az ördög fája, ha már megengedte, hogy ágát keresztülfűrja az ördög” (Jankó 1891. 195). – Gyakori helynévadó elem. Vö. Péntek–Szabó 1980. 145.

S. racemosa L.; fűrtös bodza; *soc roșu*. Eu, M. Magas-Kalotaszegen (D, Pányiki-szoros, Kalota völgye) nem ritka. **Nt.** *Ro. scoruș*. **Nr.** A bogyóból főzött tea jó hasmenés ellen állatnak. – Ha megérik a bogyó, megszáritják, télire is elteszik.

SANGUISORBA L. (Rosaceae)

S. minor Scop.; csabaire vérfű; *cebarea*. Eua (Cp–Med), H. Réteken, legelőkön közönséges. – ssp. *minor* (*Poterium sanguisorba* L.) – It; Bh (Fl. IV, 707). – ssp. *muricata* A. et G. (*Poterium polygamum* W. et K.): Kb, Mi.

S. officinalis L. ! orvosi vérfű; *sorbostrea*. Cp–Med, H. Vizenyős réteken szórványos, helyenként tömeges; E, Gyv – Vervölgy, Kf, Gym – Dl. Bătărel, Pietrele Albe (Kovács – Coldea 1967). **Nt.** *fehérhátu burján* (Kk) | *virgyükér* (Sz). **Nr.** Száritva, szitán áttörve gyerekeknek adták, ha vérhasban, hasmenésben szenvedett. Pánkóba *gyömötölték* (= nyomkodták) (Sz).

SANICULA L. (Apiaceae)

S. europaea L.; gomberyő; sînișoară. Eua–Med, H. Bükkösökben, árnyékos gyertyános-tölgyesekben gyakori (Gyv, It, Kf, Kszt–Zt, P és másutt is).

SANSEVIERIA Thunb. (Liliaceae)

***S. trifasciata** Prain! = *S. zeylanica* var. *laurentii* auct.; fácánlevél. Kz–Afr (Kongó), G. Cserepes szobanövény. – Bailey 1949/1975, 240 szerint a nálunk termesztett faj nem azonos az indiai-ceyloni *S. zeylanica* Wiedl. nevű fajjal. A növénynevezés besorolása is vitatott: Bailey az *Agavaceae*, Soó 1973 és Zahariadi 1966 (Fl. IX, 362) a *Liliaceae*, Jávorika – Csapody 1962 az *Amaryllidaceae* családba sorolják. **Nt.** *ökörnyelv* (Kb). Ml-n is van, a neve nem ismeretes.

SANTOLINA L. (Asteraceae)

***S. virens** Mill. = *S. viridis* Willd.; zöld cipruska. Med, Ch – N (örökzöld). Termesztett dísznövény, ritka: Mv ! – Ezt a növényt sem a Fl. IX, 324, sem a DicEtnob. nem jelzi Romániából; Mv-n cserépben nevelik régóta. **Nt.** *cifrus* (Mv) | *citrus* (T, V). – A gyakoribbnak jelzett *S. chamaecyparissus* L.; szürke cipruska; lemmul Máicii Domnului példánya nem került elő.

SAPONARIA L. (Caryophyllaceae)

***S. officinalis** L. ! szappanvirág; sápunáritő Eua, H. Ártereken, élősövényekben, szórványos: Bh, Cț. – A *f. *pleniflora* (Schur) termesztett, kiskertekben, temetőben gyakori: Gym, Gyv, Kk, Mb, Mi, Ny, Zs, de másutt is. **Nt.** *méjvirág* (Mó) | *szappanvirág* (Bh, Gyv, It, J, Jt, Kf, Kp, Mb, Mv, Ny, Sz, Zs; Szász-fenes, Szászlóna), *szappanyvirág* (B, Gy, Gym, K, Kk, Mf, Nk, Va) || *Ro. flóri d'e sopoñele* (Kk) | *sápunáritő* (Mi) | *sápuñele* (Bi, Gym) | *sopoñele* (B, C, Fi, P, St) | *sópönrojja* (Dr) | *sóppönvirag* (Gyv). – A kertből viszi el a víz a magját (Mf). **Nr.** A gyerekek szappanoznak vele.

SAROTHAMNUS L. *Cytisus*

SATUREJA L. (Lamiaceae) excl. *Acinos*, *Calamintha*, *Clinopodium*

***S. hortensis** L. ! = *Clinopodium hortense* O. Ktze; csombord; cimbru. Med, Th. Kiskertekben mindenütt közönséges, többnyire elszóródó magról kel, ritkítják – gyomlálják (félvad növény!). **Nt.** *csombord* || *Ro. cimbru*. **Nr.** A herbájából főzött teát használják köhögés, asztma ellen. Ugyanezt használják magas vérnyomás esetén; fokhagymával, fagyönggyel és szilvapálinkával együtt is használatos. Vö. Kócián et al. 1977.

SAXIFRAGA L. (Saxifragaceae)

***S. sarmentosa** L. ! indás kötőrfű. Kína Japán, H. Cserepes dísznövény: Bt, Gym, Mf stb. **Nt.** *futó* (Kszt–Zt) | *fülvirág* (Mf) | *kórözsa* (Kb) | *kőszirtirözsa* (Nd) | *kővirözsa* (Kk, Kszt–Zt, Mk) || *Ro. préscură* (Bl) | *urechiúșă* (B, E, St). **Nr.** A fájós fülbe csepegtetik a levét

SCABIOSA L. (Dipsacaceae)

***S. atropurpurea** L. ! bíboros ördög szem. D–Eu, Th–TH. Újabban bekerült ritka díszvirág. **Nt.** *gyászvirág* (Gyv, K).

S. columbaria L.; galambszínű ördög szem; muscatul dracului. Eua, H, Sziklás területen: A, D (f. *pseudobanatica* Schur), Kk, P; Kf–Csipkés-oldal, Kszt (Csűrös).

S. ochroleuca L.; vajszerű ördög szem; sipicá. Eua, H. Száraz gyepekben közönséges. Mészpadokon gyakori a törpe alak is (f. oec. *nana*: Nk, Magyarnádas, V; f. terat. *oligantha* Nyár.: P).

SCHEUCHZERIA L. (Juncaginaceae)

Sch. palustris L.; álszittyó. Cp, H (HH). Mocsarakban, Cț-ről (Molhos) jelezték (Fl. XI, 51), 1978-ban nem találtuk.

SCHOENOPLECTUS L. (Cyperaceae)

Sch. tabernaemontani (Gmel.) Palla; szíki káka. Eua, HH. Mocsarakban, ritka: E, Kk.

SCILLA L. (Liliaceae)

S. bifolia L. ! kétlevelű csillagvirág; viorele. Eu (Eu–Med, de Kis-Ázsiában és Transzkaukázusban is), G. Lomberdőkben kora tavasszal feltűnő kék virág; közönséges. **Nt.** *csillagvirág* (B, Gym, Mf, Mv, V, Zs) | *erdejijácint* (Mf), (Tl) | *erdei-kikjácintus* (Kp) | *erdeji-vadjácintus* (Gyv) | *jácintus* (Gyv, Nk, Zs) | *kásavirág* (Szu: Györffy 1935) | *kikgyöngyvirág* (Ml) | *kéknefelejcs* (J, T), *kiknefelejcs* (B, Va), *kiknefelejcs* (Kszt–Zt, Ny) | *kékjácintus* (Kp), *kikjácintus* (It, Jt, K, Kk, Mó, Sz) | *vadjácint* (Kvár: Györffy 1935) *vadjácintus* (Mk, Sz) || *Ro. albástréle* (Dr) | *furcuñele* (B, N, Sd) | *límba pásárii* (Kk) | *óchiu găjini* (?) (Mi).

SCIRPUS L. (Cyperaceae)

S. sylvaticus L.; erdei káka; pipirig. Eua, H. Patakok mentén, ártereken közönséges vagy tömeges (társulásalkotó): Bh, Cț, E – Lacul Domnesc, Gym (Fl. XI, 623) **Nt.** *sás* (Gyv)

SCLERANTHUS L. (Caryophyllaceae)

S. annuus L.; egyéves szikárka; buruiana surpăturii. Eua–Med, Th. Gyakori gyomnövény hegyi szántókon, vízmosta helyeken; podzolosodást jelez; társulásalkotó; Gyv–P: var. *comosus* (Dum.) Beck. (Nyárády A. mts. 1966). **Nt.** *Ro. bițáj* (Mi). **Nr.** A mellükhöz tették a lányok, és a következő mondókat mondták,

hogy találkozzanak a legénnyel: „*Bîțai, bîț-
iește-mă, | cu badea întilnește-mă!*”

S. dichotomus Schur.; villás szikárka. Alp-Karp-Balk (Dac), H. A terület nyugati pereméről jelezték: Kszt-Mt. Horaița (Cs. Káptalan 1971).

S. perennis L.; élő szikárka; sincerică. Eua, Th-H. Szórványos: Bh, Ct, Kb (Fl. II, 119), Kk (Pázmány 1962); *f. perennis* (*f. typicus* Beck): Ct – la Chicera (Fl. II, 120)

SCORZONERA L. (Ciclioriaceae, Asteraceae) excl. *Podospermum*

S. austriaca Willd.; osztrák pozdor; lăptiuică. Eua, H. Mészsziklákon, száraz gyepekben szórványosan: E, It, Zs (*f. austriaca*); Kf – Sz – Rízseg-tető (CLA. Szabó 1961); | (Nyárády A. 1971); Kf (Csűrös; Fl. X, 94); Gy – Csigadomb, Sz.

S. hispanica L.; spanyol pozdor; salsifi. Ec-Med, H. Napos domboldalakon, ritka: Sz – Rízseg-tető (Fl. X, 93).

S. humilis L.; alacsony pozdor. Eu. H. Havasi gyepekben, ritka: Ct, T. (Fl. X, 97).

S. purpurea L.; piros pozdor. Kont – Eua, H. Hegyi kaszálókon, szórványosan: Gyv, Sz – Rízseg, Mé, Ct, Ct, Kb; Kf (Csűrös).

SCROPHULARIA L. (Scrophulariaceae)

S. nodosa L. ! görsös görvélyfű; buberic. Eua-Cp, H. Tápanyagdús, üde talajon, árnyékos helyeken, erdőkben, utak mentén gyakori. **Nt.** *matreguna* (Szu: Györffy 1935) *Ro. ciucurată* (Bl).

S. scopuli Hoppe in Pers. = *S. glandulosa* W. et K.; bársonyos görvélyfű; brinca porcului. Eua-Med, H. Árnyékos, nedves, tápanyagdús helyeken, kerítések, falak mentén, élő-sövényekben minden faluban gyakori. **Nt.** *Ro. frúnzã d'e zgãjbã* (Dr). **Nr.** Kelésre, szemölcsre tették a levelét (a r. név szó szerinti jelentése: rossz kelésre, szemölcsre való levél).

SCUTELLARIA L. (Lamiaceae)

S. hastifolia L.; dárdalevelű csukóka; bu-suioe de baltã. Eu, H. Szántóföldi gyom, a területen ritka: Bh – Pinczér kútja (Czuczsa ap. Csűrös).

SECALE L. (Poaceae)

***S. cereale** L. ! rozs; secară. Kz-Ázsia, Th. A termelészövetkezetek és a magántermelők nagyban termesztik; változatos tájfajták. Államilag a hetvenes években a „Danae” és a „Dan-kovszkije zlotie” fajtaikat szaporították. **Nt.** rozs. *Secale cornutum: anyarozs* || *Ro. secără* (Be, Ct, D, Dr, Mi, P), *săcără* (A, Ct, N, St), *socără* (D). *Secale cornutum: bábã* (D); *bába secării* (Bl), *bába secării* (Bi); *mãma săcării* (Mi). **Nr.** Van tavaszi és őszi (Be). – Elsősorban takarmánynak termesztették, 3200 kg körül termett ha-nként (Bh). Pálinkát is főztek belőle

(Kk). – A gyógyszer alapanyagként használatos anyarozs miatt is vetették (Bh, Mó). – A rozsszalmát fedésre használták vagy alomnak. – Inkább a búza között volt; vetették az ún. *kéccerest* (fele búza – fele rozs), két évig ment, aztán eluralkodott a rozs. – Helynévadó elem Mó-n, Nd-on és Sz-n. Vö. Péntek-Szabó 1980. 158.

SEDUM L. (Crassulaceae)

S. acre L. ! borsos varjúháj; iarba de șoal-dinã. Eua-Med, Th. Köves helyeken, kőfalakon szórványos (Kf – Cspikésoldal: Csűrös).

S. album L.; fehér varjúháj; iarba faptului. Eu, Ch. Sziklás, köves talajon: Kszt – Zt – Mt. Horaița (Cs. Káptalan 1971).

S. hispanicum L.; deres varjúháj; șoaldine surie. Med, Th. Sziklás helveken, szórványos: A – D, Kszt-Mt. Horaița (Cs. Káptalan – *f. hispanicum*); P (*f. glanduloso-pubescentis* Feicht) – vö. Fl. IV, 71.

S. maximum (L.) Hoffm. ! bablevelű varjúháj; iarba urechii. Eu (Med), H (G). Erdős helyeken, de gyomként is szórványosan: Kszt Zt; Bl (*f. erufescens* (Schur) Rãv.). – Ellenőrzendő az *S. telephium* agg. tagjainak elterjedése a területen: *S. maximum* (L.) Hoffm.; *S. telephium* (= *S. purpurascens* Koch); *S. vulgaris* (Haw.) Lk. (= *S. telephium* ssp. *fabaria* (Koch) Kirsch). **Nt.** *kövérfű* (Szu) || *Ro. buru uâna norocului* (B) | *liliğor* (Bl).

S. sexangulare L. em. Grim = *S. boloniense* Lois. = *S. mite* Gilib.; olasz varjúháj. Eu, Th. Köves, homokos helyeken, ártereken szórványos vagy gyakori: Bh (temető), Gy, Kszt, Mb (a szőlőben kodomináns gyom), Va; vö. még Cs. Káptalan 1971.

***S. sieboldii** Sweet. ! japán varjúháj; ghe-țșoare. Japán, H. Cserepes dísznövény, nem ritka: Be, Bh, C, E, Mf, Ml, Nd, V. **Nt.** *jég-majoránna* (E, V) || *Ro. floãre de gheățã* (Be).

***S. spectabile** Bor. ! pompás varjúháj; ghe-ațã. Kína, H. Díszvirág, új típusú kertekben, szórványosan: Mf, Ml, Mk, V. **Nt.** *jégvirág* (Ml) || *Ro. pãnã grãsã* (Mk). – C-n, Mf-en, V-n van, név nélkül.

***S. spurium** M.B. ! kúszó varjúháj; floare grasã. Kaukázus, Eua, adventív; termesztett és elvadul. A területen közönséges, néhol tömeges: C, D, Gym, Kf, Mb, Mk, Mó, V ! **Nt.** *futó* (Kb, J, V); *futoka* (Szu, V) | *jégvirág* (Kp, Zs) | *kerti futó* (Kszt-Zt) || *Ro. flóri d'e zid* (Dr) | *jãrbã grãsã* (C, St). – A kerítésen van, hogy ne ázzék be (V). – Sírokra is ültetik (Szu).

***S. „verticillatum”** ? H. Gyakori cserepes és szabadföldi dísznövény: Bh (temető), E, Gym, Mb (temető), Ny, Sz stb., nem sikerült pontosan meghatározni.

SELINUM L. (Apiaceae)

S. carvifolia L.; derezle; ingerea. Eua, H. Réteken szórványosan.

SEMPERVIVUM L. (Crassulaceae)

S. marmoreum Griseb. ! = *S. schlehanii* Schott pirosló kövirózsa; boršisor. Balk–Kz–Eu, H. Sziklás helyeken, de kőfalakra is ültetik. Levele szőrösödő. Gyalui-havasok A – D, Kk – P; Kszt – Zt – Mt. Horaița (Cs. Káptalan 1971).

***S. tectorum** L. ! fedéli kövirózsa; urechelnitã. Alp–Pyr, H. Ny- és D-európai növény, romániai előfordulása – vadon – kétes (vö. Favreger et Zesiger 1964; Flora Europaea I, 353–5; Rãvãruț 1956, Fl. IV, 78–80). A házak körül dísznövényként termesztett példányok ehhez a fajhoz tartoznak. **Nt.** *fülfű* (B, Bh, Gy, It, K, Mb, Mé, Mó, Ny, Sz, Tl, Zs), *fülfű* (B, E, Szu) | *küvirózsa* (Kszt–Zt) || *Ro. ceãpa ciórii* (P) || *prescureãya* (Bi, Dr, Fi). **Nr.** Van kint a kőfalakon, a temetőben is, bent fazékban, tálban tartják, hogy kéznél legyen fűlfájáskor. Sirokra is ültették; rendszerint szalmás ház vagy ól tetején tartották (az a hiedelem, hogy véd a villámcsapástól). – Fűlfájáskor megtörik, kiszorítják a levét (néha olajjal keverik), és ezt a fájós fülbe csepegtetik. Némely helyeken egy levélkéjét dugták a fülbe egy cérnával megkötve.

SENECIO L. (Asteraceae)

S. aquaticus agg. (incl. *S. aquaticus* Hill., *S. erraticus* Bertol., *S. barboreifolius* Krock.); vízi aggófű. Eu, Th–TH. Nedves helyeken, erdei utak mentén.

***S. cruentus** (Mass.) DC. = *Cineraria cruenta* Mass., *C. hybrida* Will.; cinerária; cinerarie. Kanári-szigetek, Th (H). Cserepes, üveg-házban termesztett tavaszi dísznövény; alkalmilag vásárolják: Bh, Kb, Kk, Nk.

S. erucifolius L.; sokszallagú aggófű; båtarnica. Eua, H. Bokros helyeken, szórványos: Gyv–Mó közötti gerincen, Nk, Mv. **Nt.** *sárgavirág* (Nk).

S. fluviatilis Walle.; patakparti aggófű. Eu–Med, H. Szamos-part Gy-nál, ritka (Fl. IX, 568).

S. integrifolius (L.) Clairv. = *S. campestris* DC.; mezei aggófű. Eua, H. Ligetes helyeken, szórványos: J (CLA. Nyárády A. 1967), E, Sz, Zs, Magyarnádas (Fl. IX, 529).

S. jacobaea L.; jakabnapai aggófű; petimbrosã. Eua–Med, H. Kertekben, sövények, utak mentén, ligetes helyeken gyakori: Mi, Nk, (CLA), Kf (Csürös), Gym (Kovács–Coldea 1967).

***S. mikanoides** Otto ! = *Mikania scandens* hort.; szobaborostyán. D-Afrika, H. Cserépbent, ládában erkélyen tartott, házban teleltetett levéldísz; a gyógyszerészek révén patikai dísznövényként került a területre. Ritka. **Nt.** *lefutó* (Va). Ml-n, B-n is van, a nevét nem ismerik.

S. nemorensis agg.: *S. fuchsii* C.C. Gmel.; hegyvidéki aggófű; amãrãtãciune. Ec–Balk,

H. Vizek mentén szórványosan, néhol tömegesen (Kapus, Kalota völgye); – *S. nemorensis* L.; berki aggófű. Eua, H. Mint az előbbi, de ritkább (Be, K).

S. papposus (Rchb.) Less.; hegyi aggófű. Ec–Balk, H. Ritka: Mé (var. *integerrimus* (Schur) Cuf. – Fl. IX, 538).

S. rupestris (rupester) W. et K. = *S. nebrodensis* auct.; szirti aggófű; spãlãcioasã. Alp–Kárp–Balk, Th–TH–H. A terület déli peremén, sziklákon, szórványosan: Bl, Gy, Kk, P; Kk–P (CLA. Pázmány 1962).

S. sylvaticus L.; erdei aggófű. Eu, Ny–Ázsia, Th. Erdős helyeken szórványosan: Gy, Kb Kk–P (Fl. IX, 545).

S. viscosus L.; enyves aggófű. Eu–Kauk, Th. Sziklás helyeken, vasúti töltés mentén szórványosan: A, Bl, C, Gym, N, Nk, P; Sz (Fl. IX, 546). A Fl. IX, 587 jelzi a terület határáról a *S. viscosus* x *S. rupester* hibridet (*S. x subnebrodensis* Simk.) is.

S. vulgaris L.; közönséges aggófű; cruciu-lițã. Eua–Med, Th–TH. Kerítések, utak mentén, kapásokban közönséges, áttelelő gyom

SERRATULA L. (Asteraceae)

S. radiata (W. et K.) M.B.; sugaras zsoltina. Eua–Med, H. Száraz gyepekben gyakori; Gyv, Kb, M; Sz (Fl. IX, 776); Gym (Kovács–Coldea 1967).

S. tinctoria L. ! festő zsoltina; gãlbinare. Eua, H. Bokros helyeken, erdőszéleken gyakori: Kszt–Zt, Dl. Bogdana (*Dentario-Fage tum* – Csürös); Gym (Chircã–Coldea 1967).

SESELI L. (Apiaceae)

S. annuum L. = *S. coloratum* Ehrh.; homoki gurgolya; cosicel. Eua, Th–TH. Gyepekben közönséges: Gyv–Mó, Gyerőfi-szöktető; E – P (CLA. Nyárády A. 1955).

S. devenyense Simk. = *S. osseum* Cr. = *S. beckii* Seefr.; szürke gurgolya. Kz–Eu, H. Száraz gyepekben gyakori: F, Gyv–Mó, It, J, Zs; Alsófüld; Sz (Fl. VI, 500; CLA. Nyárády A. 1955).

S. gracile W. et K.; karcsú gurgolya. Balk (szubendemikus), H. Meszes, omlásos oldalakon, nem ritka: D, Dr, Gyv, J, Kk, Mó (f.oec. *gracilima* f.n.), Mv, Sz (CLA). Nyárády 1955, 1967; Fl. VI, 199).

S. varium Trev.; változó gurgolya. Kz–Eu (Pont–Med), H. Gy – Csigadomb, Kf.

SESLERIA Scop. (Poaceae)

S. heufleriana Schur.; erdélyi nyúlfarkfű; coada iepurelui. Kz- és K-Eu, H. Mészpadokon, sziklagepekben szórványos, társulásalkotó: F–Zs, Kf–Sz (Riszeg-tető).

SETARIA P. Beauv. (Poaceae)

S. glauca (L.) P.B. ! = *S. lutescens* (Stuntz) F.T. Hubb.; fakó muhar; mohor. Kozm, Th

Közönséges gyom. **Nt. lapisfü** (Nk) | *lapisgyep* (Mé) | *muhar* (It) | *muhàrfü* (Zs), *moharfü* (Bh) | *síposfü* (Bh) || *Ro. mohór* (Fi).

S. verticillata (L.) P.B.; ragadós muhar; mohor. Eua–Med, Th. Kiskertekben, utak mentén ritkábban: Bt, Cr, E, Gv, It, J, Mé, Sp, S, T, V, Zs.

S. viridis (L.) P. B.; zöld muhar; mohor. Eua–Med, Th. Gyakori, néhol (Bh, Dr, Gym) tömeges gyom. **Nt. cincogőfü** (V).

SHERARDIA L. (Rubiaceae)

Sh. arvensis L.; csillagfü. Eua, Th. Soványtalajú szántókon, szórványosan: Ct, Gyv, Kszt–Zt.

SIEGLINGIA l. *Danthonia*

SILAUM Mill. (Apiaceae)

S. peucedanoides (M.B.) Nyár. (in Nyárády 1941: Kern.); szilaum. Med – Kz – Éu, H. Napos, köves domboldalakon: Kb (Fl. VI, 539).

SILENE L. (Caryophyllaceae)

(incl. *Heliosperma*, *Melandrium*, *Otites*)

S. alba (Mill.) E.H. Krause = *Melandrium album* (Mill.) Garcke; fehér mécsvirág; opaița. Eua, Th–TH. Bokrosok szélén, gyakori; kiskertben megtürt (Ny!).

S. armeria | ! szeplős habszegfü; pansela. D–Eu, Th–TH. Hegyvidéken szórványos (Gy, P).

S. dioica (L.) Clairv. = *Melandrium dioicum* (L.) Coss. et Germ. = *M. rubrum* (Weigel) Garcke = *M. sylvestre* (Schkh.) Rithling; piros mécsvirág. Eu, H. Bükkösökben (*Dentario-Fagetum*, *Abieti-Fagetum*) a terület nyugati határán; ritka: Kszt–Zt, Mt. Bogdana Csűrös).

S. dubia Herb.; kárpáti habszegfü; milița. End, H. Sziklás helyeken, szórványos: Kk!, P (szoros), Gy (Fl. II, 178), Kf (Csűrös).

S. gallica L.; francia habszegfü. Eua (Med), Th. Szántókon szórványos gyom (Ct, Kszt–Zt!).

S. longiflora Ehrh.; gór habszegfü. Eu – Med, H. Napsütötte, szikár domboldalakon: Dr, E, I, Gyv, Kk, Mv; Kk–Mó a Medvehegyen (Fl. II, 166). **Nt. szappanyvirág** (Nk).

S. nemoralis W. et K. = *S. italica* agg., *S. italica* ssp.; erdei habszegfü; lipicioasă. Ec–Med (Alp–Karp–Balk), H. Szikár padokon, szórványos: C, Gyv !

S. noctiflora L. = *Melandrium noctiflorum* (L.) Fries; esti mécsvirág; buruiană de baghiță. D–Eua, Th–TH. Utak, élősövények mentén, szántókon gyakori gyomnövény (Bi, Dr, Ny, V!).

S. nutans L. ! kónya habszegfü; lichitoare păsărească. Eua–Med, H. Száraz gyepekben Kb, T, Zs és másutt is. **Nt. galambbéggy** (Zs) |

hangyavirág (T). – A tölcserje mindig tele van hangyával, innen a neve.

S. otites (L.) Wibel.; fodros habszegfü. Eua, H. Száraz kaszálókon, bokrosokban: Nk (ssp. *pseudotites* Bess.), Gym (Csűrös; Kovács – Coldea 1967).

S. vulgaris (Moench) Garcke = *Behen vulgaris* Moench; *S. cucubalus* Wibel.; *S. inflata* (Sm.); hólyagos habszegfü; gușa porumbelului. Eua (Med–Cont), H. Kaszálókon, füves-bokros helyeken, közönséges. **Nt. légyfü** (Szászlóna: Györffy 1935) | *pukkancsvirág* (Nd) | *pukkantó* (Mb; Szászfenes: Györffy 1935), *pukkantóú* (Sz) | *pukkantóvirág* (Kp), *pukkantóúvirág* (K) | *pukkantósvirág* (Va). **Nr.** Egy-más fejére ütnek vele a gyerekek, úgy pukkan. – Lehúzták zöld burkát, baba formájú maradt, azzal játszottak (Gym).

SILYBUM Adans. (Asteraceae)

***S. marianum** (L.) Gaertn. ! Máriatövis; armurariu. Med – K–Ázsia, (Th)–TH. Kertekben ritka gyógy- és dísznövény: Sz ! **Nt. tarkatövis** (Nk, Sz). **Nr.** Azért tartják a kertben, mert a levelét kelésre teszik.

SINAPIS L. (Brassicaceae)

S. arvensis L. ! vadrepce; rapitța; var. *arvensis* et var. *schkuhriana* (Rchb.) Hagenb. Eua, Th. Közönséges és tömeges gyom. **Nt. repce** (Bh, K, Va) | *repcevirág* (Szászlóna: Györffy 1935) | *repcsen* (Nd), *repcseny* (Nk, Szu), *repcsen* (B, J, Jt, Kp, Mb, Mé, Mó, Ny, Sz, T, V), *repcseny* (Gym, It, Kd, Kszt–Zt, Kf, Mb, Mk, Zs), *respény* (Mv), *repcsen* (Szászfenes: Györffy 1935) || *Ro. rápt'itța*.

SISYMBRIUM L. (Brassicaceae) l. még: *Descurainia*

S. loeselii Jusl.; borzas zsombor; voiniciă. Eua, Th–TH. Utak mentén, udvarokon gyakori: Zs (f. oec. *nana*).

S. officinale (L.) Scop. ! szapora zsombor; brîncuță. Eua, Th. Szemetes helyeken, utak mentén közönséges.

S. strictissimum L. ! magas zsombor; voiniciă. Eua–Kont, H. Élősövények mentén mindenütt gyakori.

SIUM L. (Apiaceae)

Sium erectum l. *Berula*

S. sisarum L. (incl. var. *lanceifolium* Thell. = *S. lanceifolium* M.B. = *S. sisaroides* DC.); keleti békakorsó. Kz–Eu – Med – Pont, HH. Kk (CLA. Nyárády A. 1967).

SOLANUM L. (Solanaceae)

***S. capsicastrum** L.; klárisfácska. D–Am (Brazília, Uruguay), H. Gömbös termésű cserpes dísznövény. **Nt. ádámfá** (Ml) *paprika* (Mf) | *Ro. măruța Majicii Preceste* (Dr). Np-ben név nélkül.

S. dulcamara L. ! ebszölő csucsor; lás icior. Cp–Med, Ms–H–Ch. Sziklás talajú lomb-erdőkben, patak menti ligetekben, élősvé-nyekben: Cr, B, It, a Mogyoróskútnál, Bh – a nagyváradi út mentén az árokban (Czucz a ap. Csűrös), Mi.

• (*)**S. melongena** L.; tojásgyümölcs; pät-lägele vinete. India, Th. Közismert, de ter- mesztésben nem találtuk; a piacokra az ország más vidékeiről hozzák. **Nt.** *vinetta* (B, Kk, Mó, Sz, Va), *vinetta* (Bt, It, J, K, Kd, Kf, Mv, Ny) || *Ro. vinete*.

S. nigrum L. ! fekete ebszölő; zirnã. Kozm, Th. Szemetes helyeken gyakori: A, D (var. *nigrum f. repandum* Opiz. !). **Nt.** *ebszölő* (Szász- fenes: Györfly 1935) || *Ro. lápt'ele cînelui* (Fi). **Nr.** Kelésre teszik a levelét (B).

***S. tuberosum** L. ! burgonya, krumpli; car tof. Kz, D-Am, G. Közönséges termesztett, számos fajtában. **Nt.** *barabój* (Np) | *bojóka* (Bt, It, J, Kk, Nd, Nk, T), *bojóyka* (Gyv, Jt, K, Kd, Kf, Mó, Mv, Ny, S) | *bugyóka* (Zs) | *füdimogyoró* (S) | *mogyoró* (Bh, P, Mb), *mogyoróy* (Sz), *magyaró* (Mé, V) | *píjőy* (Mv) | *pityirkó* (Kp) | *pityóka* (B, Kb, Kp, Mé, Mf, Mv, Np, Szu, Tl, Va). Tájfajták: *babã* Gül- baba (It); *csegezi* (Mó); *cserepeshaju bojóka* (Kk); *dongaji sárgabojóka* (Kk); *Ella* (B, Bt, J, Kk, Mé, Szu, T, V, Va), *Èlla* (It, K, Kd, Kf, Mv, Ny); *fontos pityóka* (Kp); *Gülbaba* (B, Bt, J, K, Kf, Kk, Mv, Np, V), < *Kül- baba* > (Kd, Mé, Mv, Sz); *hópehej* (Mó), *hóy- pehèj* (Kf, Mv); *hópej* (Kp), *hóèpèj* (Ny); *kíjli* (Bt, It, J, Kd, Ny, T); *kik bojóka* (Ny); *Nániék féle* (Mó); *nyári rózsza* (Bt, Mó, Ny, T, V); *rózsza* (B, F, It, J, Kf, Mé, T, V), *rózsza* (Mv, Ny); *sárga bojóka* (It, Kd, Ny); *takarmánybojóka* (Kf, Kk); *takarmánymogyo- róy*, (Sz); *Titóé féle* korán terem; Jugoszláviá- ból való (Va); *vásárheji piros új*, Németor- szágból való (Kk); *veres bojóka* (J), *vèrès bojóyka* (Ny) || *Ro. [cartóf]* (Ct) | *ciulíne* (E) | *crúmpie* (Bi), *cúmpre* (N) | *goáje* (Bi, D, St) | *párã*, *pére* (A, Be, Ct, Mi, P, St) | *pår d'e pãmînt*, *pére d'e pãmînt* (N, P) | *piciócã*, *pi- cióci* (Bi, Bl, Dr, Fi). Tájfajták: *borşéne* Ella (A); *cîrlibe* Gülbaba (A); *pére álbe* (Mi, P); *pére de várã* (P). **Nr.** D-n burgonyából ter- mesztenek a legtöbbit, Kolozsvárra is sokat visznek a piacra. – Nagy szerepe van az étke- zésben. Jankó is mint fontos ételt említi a *pityókalét* (Jankó 1891. 79); gyakran főznek *bojókakóányt*, *bojókakandlüt* (vö. KalTsz). – A gyerekek *bojókakapuskát* készítenek lúdtollból, fából. – A népi gyógyászatban is gyakran folyamodnak a burgonyához. A nyers, reszelt krumplit teszik sebre; lázcsillapítóként talpra, tenyérre; fülfájás ellen; daganatra. – „*Nyers bojókát megreszeltek, azt töttik a fejikre*” fej- fájás ellen (Nk). – Tüdőgyulladás ellen reszelve, tormával a tüdőtájékra helyezik. – Fekély ellen isszák a levét. – Főzik korpával,

akáclevéllal hasmenés ellen állatnak. Vö. Ko- vács 1976; Kóczyán et al. 1977; – A múlt század közepétől helynévadó elem. Vö. Péntek – Szabó 1980. 157–8. – Szófeldrajzára nézve l. Murádin 1975; Szabó–Péntek 1981. – A növény összefoglaló néprajzi monográfiája: Kósa 1980.

SOLIDAGO L. (Asteraceae)

***S. canadensis** L. ! kanadai aranyvessző; sînzeanã de grãdinã. É-Am, H. Termesztett dísznövény; elvadul, különösen temetőben: F Bh, E, Gyv, Sz, Zs (f. *teratologica*), de másutt is. **Nt.** *mimóza* (Kb, Ny, Szu).

***S. gigantea** Ait. incl. var. *serotina* (O. Kuntze) Cronq. = *S. serotina* Ait; kopasz arany- vessző. É-Am, H. Szórványosan termesztett és kivadul: Ct, E, Kk.

S. virgaurea L. ! erdei aranyvessző; splinutã. Cp, H. Irtott területeken gyakori, sziklás, er- dős helyeken szórványos, néhol tömeges (az ssp. *virgaurea*: C, P, Sz stb.).

SONCHUS L. (Asteraceae)

Nt. *bikavirág* (V) | *madárkik* (Mv) | *nyúlsa- láta* (Gyv, Mé, Szu, Tl, V), *nyúlsajáta* (Gym, It, Kd, Kf, Nk) | *tejesbúrján* (Mb, Szu, T), *tejesbúrján* (B, J, Np, Sz, V, Va), *tejesburu- jány* (Kszt–Zt) | *tejesfü* (Bh) || *Ro. láptügã* (A, Gyv) | *susãj* (Bi, Bl, C, Ct, D, Dr, Fi, Gym, Kk, N, P, St). **Nr.** A dísznónak szedik. – A nevek többnyire minden *Sonchus-fajra* vonatkoznak, a következőkben megadott népi fajnevek bizonytalanok!

S. arvensis L. ! mezei csorbóka; susai de cîmp. Eua–Med, H (G). Közönséges szántó- földi, kerti gyom. **Nt.** *tejesbúrján* (Kk, Mé), *tejesbúrján* (It, Mk, Mó, Nk, Sz, Va) | *tejesfü* (Kk) | *vékonyszáru tejesbúrján* (It, Mk, Mó, Kk, Sz, Va) | *tejesfü* (Kk) | *vékonyszáru tejes- búrján* (T). **Nr.** Szedték a dísznónak.

S. asper (L.) Hill.; szürös csorbóka; susai. Kozm, Th. Kiskertekben, szántókon, utak mentén közönséges a következővel együtt. **Nt.** *kövér tejesbúrján* (V) | *vastagszáru tejesbúrján* (T).

S. oleraceus (L.) Gou. ! szelíd csorbóka; susai. Kozm, Th. Kiskertekben, művelt terü- leteken közönséges gyom. **Nt.** *nyúlsaláta* (Nd, Szu; Szászlóna), *nyúlsajáta* (Nk) | *tejesbúr- jány* (Nd).

S. palustris L. (= *S. paluster* L.); mocsári csorbóka; susai mare. Eua–Pont, H. Mocsar- ras helyeken, ritka: Sz – az állomás alatti forrásos helyeken; Gy, a Szamos partján (Fl. X, 161).

SOPHORA L. (Fabaceae)

***S. japonica** L. ! japánakác; sofrorã. K-Ázsia (Kína–Japán), Mg. Díszfa, szórványos: Bh, Kb.

SORBUS L. (Rosaceae)

Nt. barkócafa (Bh, Mb, Mó, V) | *berkenye* (Sz). Bh-on volt az iskolaudvaron, van K és Mb között. **Nr.** „*Visszás fa, mind a barkócafa*” – szokták mondani. Botot faragnak belőle a pásztorok. – Mb-on *riúdfű* készült belőle, maga az adatközlő faragta. – Helynévadó elem, bizonyára az *S. torminalis*, esetleg az *S. domestica* (+) nevéként. Vö. Péntek–Szabó 1980. 138.

S. aucuparia L. ! madárberkenye; scoruş de munte. Eua, Ms (Mg). Erdőszeleken, irtásos-bokros helyeken szórványosan: Tl (CLA. Pázmány 1961), Kszt–Zt, Mt. Bogdana (*Abieto-Fagetum*; Csűrös); Gym (Chirca–Coldea 1967). **Nt. kutyacsérésnye** (Kk), *kutyacsérésnye* (Gym, Jt, Kd, Kszt–Zt, Mk, Mv, Ny) | *vadkőrís* (Ml). **Termése:** *bolonditò* (?) (Kk) || *Ro. boábele cîneluj* (Gym) | *călin* (A, Be, Bi, Ct, Gym, ? | *lémnu cîneluj* (Bi) | *scorúş* (Ct, P). **Termése:** *ciucuri* (Bi).

S. torminalis (L.) Cr. ! barkócaberkenye; sorb. Eua–Med, Mg –Ms. Napsütötte domboldalakon, hagyásfaként és erdőkben nem ritka: Gyv (incl. f. *obtusata* Nyár.), Nk, Zs. **Nt. barkócafa** (It, Kf, Nd), *barkócafa* (Ny) || *Ro. scorúş* (Fi) | *sorb* (N). It-n van a határban.

SORGHUM Mnch. (Poaceae)

***S. bicolor** (L.) Mnch.! közönséges cirok; sorg. Afr, Th. A területen egykor a convar. *technicum* (Körn.) Snowden: seprűcirok; sorg de mături – volt háztáji termesztésben, de 1970–1980 között növényt már nem láttunk. **Nt. cirok** || *Ro. mături* (Fi) | *sorg* (St). **Nr.** Bt-n a tanító kertjében volt régen. – Seprűnek termesztették (Kk, Mi, Mó, Nk).

S. halepense (L.) Pers.; fenyércirok; costrei. Afr, másodlagosan Kozm, H, nálunk Th. A területen terjedőben lehet, eddig csak véletlenszerűen bukkant fel (Gy).

SPARGANIUM L. (Sparganiaceae)

S. erectum | ! = *S. ramosum* Huds. incl. *ssp. microcarpum* (Neuman) Domin, *ssp. neglectum* (Beeby) Sch. et T., *ssp. erectum* = *S. ramosum* *ssp. polyedrum* Asch. et Gr.; ágas békabuzogány; capul ariciului. Eua (Eua – Med *ssp. dif.*), HH. Mocsarakban: Gy, E, Gyv–P (Nyárády A. mts. 1966), másutt is.

S. minimum Hill.; lápi békabuzogány; buzdugan plutitor. Cp, HH. Tőzeglápokban ritka: Fi, Bl és Ct között (Fl. XI, 101).

SPERGULA L. (Caryophyllaceae)

(***S. arvensis** L.; mezei csibehúr; hrana vacii. Kozm, Th. Hegyvidéken gyakori (D, Dr, Ct, Ct, Almás völgye, Forgácstelke), egykor talán termesztették is.

SPERGULARIA (Pers.) J. et C. Presl (Caryophyllaceae)

S. rubra (L.) J. et C. Presl; piros buda-virág. Cp, Th. Szórvánvos, hegyvidéken gyakori: Be, Bi, Ct, Ct, D, Dr, Fi, P.

SPINACEA L. (Chenopodiaceae)

***S. oleracea** L. ! spenót; spanac. Kz–Ázsia (afganisztáni), Th–TH (áttelelő). Termesztett, gyakori, inkább a provar. *spinosa* (Moench): Mf !; ritkábban a provar. *glabra* (Hill.); nyári spenót. **Nt. spenót** (Bh, Bt, It, J, Kk, Mó, Sz, T, V) *spénót* (Kd, Kf, Mb, Ml, Mv, Ny), *spénóut* (K) || *Ro. spanác*.

SPIRAEA L. (Rosaceae)

S. ulmifolia Scop. = *S. chamaedryfolia* L. em. Jacq.; szillevelű gyöngyvessző; cununiță. Pont–Balk, Ms. Erdőszeleken, patakok mentén szórványosan (élősövényekben is spontán): BI, Gyv, Kk, Mk, Nk, Pányiki-szoros, Ş (itt dísznövényként is!); Ct, Kszt–Zt – Dl. Bogdana (Csűrös). **Nt. Ro. catrifóji** (Bl).

***S. Vanhouttei** Zabel. ! gyöngyvessző. Hibrid eredetű díszcserje. Kiskertekben szórványos: Nk, T. **Nt. kenyérmorzsa** (Va).

STACHYS L. incl. *Betonica* (Lamiaceae)

S. alpina L.; hegyi tisztessfü. Eu, H. Bükösökben: Kszt–Zt, Dl. Bogdana (*Abieto-Fagetum* – Csűrös), Mt. Horaita (Cs. Káptalan 1971).

S. annua L. ! tarlóvirág; cinstej. Eua–Med, Th. Meszes talajú szántókon közönséges vagy tömeges. **Nt. tarlóvirág** (Kf, Mó, Mv, Sz).

***S. byzantina** K. Koch non Cr. = *S. lanata* Jacq. = *S. olympica* Poir. (vö. Bailey 1975); gyapjas nyúlfüle; urechea iepurelui. Krim, Kaukázus (Törökország, É-Iránig), H. Virágoskertekben, temetőekben: Bh; nem ritka.

S. germanica L. ! fehér tisztessfü; jaleş. Eu–Med, H–Th. Felhagyott szántókon, leromlott száraz legelőkön, utak mentén közönséges, néhol tömeges, a hegyvidéken is (Dr!). **Nt. méhfű** (Szászlóna: Györfly 1935).

S. lanata l. *S. byzantina*

S. officinalis Trev. = *Betonica officinalis* L. ! orvosi tisztessfü; creţişor. Eu–Med, H. Kaszálókon, nedves réteken közönséges.

S. palustris L., mocsári tisztessfü; bálbisá. Cp, H–G. Nedves réteken, ártéri szántókon gyakori.

S. recta L. ! hasznos tisztessfü; jaleş de cîmp. Eu–Med, H. Napos oldalakon, száraz gyepekben közönséges.

S. sylvatica L. ! erdei tisztessfü; bálbisá. Eua, H. Árnyas erdőkben, tisztásokon, irtásokban gyakori (*Quercu-Carpinetum*, *Dentario-Fagetum*).

STAPHYLEA L. (Staphyleaceae)

S. pinnata L. ! mogyorós hólyagfa; clocotiş. Kz–Eu–D–Eu, Ms. Kevert lombdők cserjeszintjében, néhol gyakori (a Kf – N – Sz – Zs vonalon). **Nt.** *hájagmogyoró* (It, Kf, Mó, Nd) | *hályog-mogyorófa* (Kvár: Györfly 1935) | *libalábúfa?* (Szu: Györfly 1935) | *pukkanacs* (Zs). – Mó-n az Egerkútnál van. **Nr.** Zörgőnek tették a magját a korsóba (Sz). – Valószínűleg ezzel a növényvel áll kapcsolatban a *Hájagos* földrajzi név (Gyv). Vö. Péntek–Szabó 1980. 147.

STELLARIA L. (Caryophyllaceae) l. még: *Myosoton*

S. alsine Grim.; posvány csillaghúr; Cp, H. Forrásos helyeken: Gy (Fl. II, 37).

S. graminea L.; pázsitos csillaghúr; rocoţea. Eua, H. Mezofil gyepekben, erdőszéleken közönséges.

S. holostea L. ! olocsáncsillaghúr; iarba moale. Eua, H. Erdőszéleken, lombdőkben gyakori, néhol tömeges.

S. media (L.) Cyr., Vill. ? ! tyúkhúr; rocoina. Kozm, Th. Kiskertekben, utak mentén, mezofil szántókon közönséges heverőszárú gyom (C, E, T). **Nt.** *pipeshúr* (Bh, Gy, K, Kk, Mb, Nk, Szu, Tl, Va, Zs; Szászfenes, Torda, Bonchida: Györfly 1935).

S. nemorum L.; ligeti csillaghúr; steluţa. Eu, H. Fenyves bükkösökben: Kszt–Zt, Dl. Bogdana (Csűrös).

STENACTIS l. Erigeron**STIPA L.** (Poaceae)

Nt. *árvalányhaj* (Bh, It, J, Mb, Mé, Mó, Ny, Sz, Szu, T, Va, Zs), *árvalányhaj* (Gyv, Kk, Nk, Zs). **Nr.** Kalapba teszik dísznek, bokréta (Bh, Mé).

S. capillata L. ! kunkorgó árvalányhaj; năgară. Eua (Kont), H. Száraz gyepekben, mészes különösen gipszsziklákon gyakori, társulásképző: F, Gyv, J, E, Kf, Nk, Sz, Zs. **Nt.** *vad-árvalányhaj* (Nk).

S. joannis Čelak! = *S. pennata* E. emend. Mansf.; hegyi árvalányhaj; colilie. Eua–Kont, H. Napsüvöltő domboldalakon, ritka: Sz, Rízszegtető. **Nt.** *Ro. cõlije* (Bl, Dr, Kk, Mí, St).

S. lessingiana Trin. et Rupr.; szőrös árvalányhaj; colilie. Kz–Eu – Pont–Balk, H. Szikár domboldalon a terület határáig (Hója gerincen Gy felé).

S. pulcherrima K. Koch! csinos árvalányhaj; colilie. Eua – Kont–Med, H. Napsüvöltő, szikár domboldalakon: A, Gorbó, Kb, Gy (Csigadomb) és másutt is (l. Fl. XII, 205). **Nr.** Elsősorban ez a faj szolgáltatja a közismert kalapdíszet.

S. tirsia Stev. em. Čelak = *S. stenophylla* Čern. ex Lindeman; hosszúlevelű árvalányhaj. Eua (Pont–Balk), H. Csak Kb határában (CLA. Szabó 1969).

STRUTHIOPTERIS l. Matteuccia**SUCCISA Neck.** (Dipsacaceae)

S. pratensis Moench. ! ördögharaptafű; ruin. Eua, H. Nedves réteken, szórványos: E, Gym (Chircă–Coldea, Kovács–Coldea 1967).

SYMPHORICARPUS Adans. (Caprifoliaceae)

***S. racemosus** Michx. ! hóbogyó; hurmuz. É–Am, N. Kerti és útmenti díszcserje; szórványos. **Nt.** *bogyó* (Gym) | *fehírbogyó* (Kszt–Zt) *gyöngyfa* (T) | *pukkantó* (Kp, Sz, V, Va), *pukkantó u* (Mó) | *pukkantós* (Nk) || *Ro. malin* (Bi).

SYMPHYTUM L. (Boraginaceae)

S. cordatum W. et K.; szívlevelű nadálytő; brustur negru. K–Eu (Med), H. Bükkösök és fenyves-tölgyesek (*Dentario-Fagetum*, *Abieto-Fagetum*) jellegzetes aljnövénye, csak a terület nyugati részéről jelezték: Kszt–Zt, Dl. Bogdana (Csűrös).

S. officinale L. ! fekete nadálytő; tăăneasă. Eu, H. Közönséges gyom kiskertekben, vízfolyások, kerítések mentén, nedves réteken. A gyűjtőfajhoz (*S. officinale* agg.) több kisfaj tartozik, melyek közül terem a területen a nagy termetű mocsári-vízparti *S. tanaicense* Stev. = *S. officinale* L. ssp. *uliginosum* (Kern.) Nym. (Nádas és Kapus völgye). **Nt.** *dongóvirág* (Bh, Gyv, Kk, Mb, Mf, Tl, Szászfenes), *dongóvirág* (Mv) | *fekete nádaj* (B, Bh, Gy, Gym, Gyv, It, J, K, Kd, Kf, Kp, Kszt–Zt, Mb, Mé, Nd, Nk, Ny, Sz, Szu, T, Tl, V, Va; Kajántó, Szászlóna: Györfly 1935) | *nádaj* (Bh, Gyv, Mk, Mó, Mv, Ny, Zs). Virágja: *szopóka* (Kszt–Zt) || *Ro. frânza lui Tăt'in* (Gyv) | *járba lui Tăt'in* (A, B, Bi, Bl, C, D, Dr, Gym, Mí, P, Sd, St), *járba lui Tăt'ină* (Kk), *járba lui Tăt'e* (N) | *míerea cucului* (N) | *st'in* (Gym). **Nr.** A gyerekek mézet szívnak a virágjából; felfűzik, gyöngyöt készítenek belőle. – A levelét szedik a dísznőnek, libának. – A gyökerét használják elsősorban, ezért szárítva télire is elteszik. Festenek a főzetével (Gy, Mé). – A gyökerét megfőzik tejben, daganat, puffadás ellen teszik a gyomorra. – Ugyancsak a tejben péppé főzött gyökeret vászondarabban a kifecamodott, törött, repedt testrésze teszik. Van, ahol ezt a pépet szeszszel öntözik le, úgy borítják a törésre vagy repedésre. – Gyökerét abortív célra is felhasználják: cernát húznak bele, úgy dugják fel a méhbe. Veszélyes, mérgező ! Vö. Kovács 1976; Kóczián et al. 1977.

S. tuberosum L.; csomós nadálytő; tăăneasă. Ec (Med), H. Lombdőkben gyakori: Ny.

SYRINGA L. (Oleaceae)

***S. chinensis** Willd.: = *S. vulgaris* x *S. persica*; kínai orgona; lilac chinezesc. Kína ?

Ms. Bizonyára a területen is. – A területtől délre a Meleg-Szamos völgyében és nyugatra, a Székelyjő völgyében terem a kárpáti endemikus Jósika-orgona (*S. josikaea* Jacq.). Ennek egy-két példánya esetleg dísznövényként a területen is.

***S. persica** L. ! perzsa orgona; liliac persan. DNy-Ázsia, Ms. Kiskertekben, élősövényekben gyakori díszbokor, félvadon is. **Nt.** *borostyán* (Kb) | *cigányborostyán* (Mé) | *pujaborostyán* (Szu), *pujiborostyán* (Sz) | *rigi ótodborostyán* (It) || *Ro. borost'án* (Mi) | *málin* (Dr), *melin* (S) | *melin domnésc* (S).

***S. vulgaris** L. ! közönséges orgona; liliac. Balk–Kis-Ázsia, Ms. A területen ültetve; de el is vadul. Közönséges díszcserje. **Nt.** *borostyán* (Fsz, Km; B, E, J, K, Kp, Mé, Mf, MI, Mó, Nd, Sz, Szu, T, V, Va, Zs; Kajántó, Torda: Györfly 1935), *borosnyán* (It) | [*orgona*] inkább a fl. *pleno-ra* vonatkozó elnevezés (Kb, Mf, MI, Zs). Tájfajták: *bécsi borostyán* (Szászfenes: Györfly 1935); *ótott borostyán* (Gyv, J, Kk, Ksz–Zt, Mé, MI, Mó, Ny, Sz, T, Va), *ótott borosnyán* (It); *tejes borostyán* (Gym, Kk) || *Ro. borost'án* (A, B, C, D, Gyv, Kk, P, St) | [*lili i ác*] (D, Dr, Gym, Sz) |

málin (Bl, Ct, Dr, N), *melin* (Be, Fi, Gym, Mi, S, Topa). **Nr.** A fehér orgonavirágot zsírban erjesztik, azzal kenegetik a szemölcsöt, pattanást (Bh). Vö. Kovács 1976.

SYZIGIUM Gaertn. (Myrtaceae)

• **S. aromaticum** Merr. et LM. Perry ! = *Coryophyllus aromaticus* L. = *Eugenia aromatica* Baill.; szegfűszeg: cuişoare. Maluku-szigetek, Ms. Boltból vásárolt fűszernövény. **Nt.** *szegfűszeg* (Asz, Km, Nm), *szëgfűszëg* (Fsz) || *Ro. cuişoare* (Fi). **Nr.** Lyukas fogba teszik. – Szürkehályogra: „megfőzik a fekete tyúk tojását keményre, a tojáshejat gondosan eltávolítják, hosszában kettévágják, a sárgáját pedig kivesszik mindkét félből. Az egyik fehérjét megtöltik cukorporral, a másikat viszont apróra tört szegfűszeggel. Ezután a két tojásfelet összeborítják, beteszik egy törülköző sarkába vagy egy vászondarabba, majd a vászondarabot mind közelebb és közelebb fogják és mind erősebben szoritják mindaddig, míg fekete cseppek nem csepegnek belőle a vásznon keresztül. A cseppeket gondosan felfogják, mert naponta kétszer ebből csepegtetnek a beteg szembe” (Kovács 1976. 106).

T

***TAGETES** L. (Asteraceae)

Nt. *bársonrózsa* (It, Sz) | *csepegetettrózsza* (J), *csëpëgetëttrózsza* (Mk) | *oroszka* (Jt, Kk, Mé, Nd, Nk) | *káránzsël* (B, Gym, Gyv) || *Ro. caranjël* (A, Be, Bi, D, Dr, Gym, Gyv, P, Sd, St), *cărânjël* (N) | *cărunjéa* (S) | *cărunjël* (C, Mi, Sz, Topa) | *crinjële* (Kk). **Nr.** Inkább r. virágnak tartják (B). – Elterjedésére nézve l. Szabó–Péntek 1980–3. térvázlatát.

***T. erecta** L. ! nagy bársonyvirág; crăițe. Kz–Am (Mexikó), Th. Termesztett dísznövény, gyakori különböző alakban: nagy, telt fészku sárga és narancsvörös – *superba*, *lutea*, *aurantiaca* (A); nagy fészku, sárga – *lutea*, *magna* (E); kis fészku sárga – *lutea*, *minor* (Gym). **Nt.** *bársonyvirág* (Mó) | *magas bársonyvirág* (T) | *piros oroszka* (Nk) | *sárga oroszka* (Nk) || *Ro. buzdug*, *buzdugi* (St, Topa) | *caranjële mári* (A) | *cărunjéa máre* (S).

***T. patula** L. ! törpe bársonyvirág; crăițe. Kz–Am, Th. Termesztett dísznövény, gyakori különböző alak- és színváltozatokban: provar. *simplex* hort. (Bh, Kp); provar. *ligulosa* hort. (Bh, Gyv, Kk, Kp), de a két törzsfaj közötti átmeneti alakok is (*T. patula* x *T. erecta*: I, Nk). **Nt.** *büdöske* (Kp) | *olárorózsza* (Ny) | *oroszka* (Mf) | *törpe bársonyvirág* (T) || *Ro. cărunjëa mică* (S).

TAMARIX L. (Tamaricaceae)

***T. gallica** L. ! francia tamariska; cătină roşie. Med – Atl, Ms. Ritka díszcserje: Bh, Kp; Sz (Nyárády A. 1955).

TANACETUM L. (Asteraceae) incl. *Pyrethrum*, *Chrysanthemum* p.p.

Nt. *meszelőü* (Sz) | *ruta* (Gyv) || *Ro. lába gîştii* (Gyv) | *rómoñiță* (Be), *rómoñiță* (Ct) | *rută* (Gyv, Mi).

***T. balsamita** L. ! = *Chrysanthemum balsamita* L., *Balsamita major* Desf.; Boldogasszony tenyere; calapár. Ny-Ázsia, H. Termesztett dísznövény, kiskertekben gyakori, temetőben kivadulva is: Bh, C, Kf (var. *tanacetoides* Hayek). **Nt.** *Böldogasszony* (B, Gym, Gyv, It, J, Kb, Kk, Kp, Mf, Nd, Tl, Va), *Böldogasszon* (Mé, V, Zs), *Böldogasszony* (E, Kf, Ksz–Zt, Mb, Mk, Mó, Mv, Ny, Szu), *Böldogasszony* (Sz, T), *Böldogasszony* (K) | *bonnyóvirág* (Mó) || *Ro. calapăr* | *carapál* (Bi, Dr, Gym). – Temetőbe ültetik inkább; templomba is szívesen magukkal viszik az öregasszonyok. **Nr.** Teának főzik meg epe-, májbántalmak ellen (Kp). – Levelét kelésre teszik, gennyelszívó (vö. Kovács 1976). – Levelét szalonnával vérzés ellen is használják (P).

T. corymbosum (E) C.H. Schultz! = *Chrysanthemum corymbosum* L. = *Pyrethrum corymbosum* Schrank; sátorozó aranyvirág; nápraznic. Ec–Med, H. Erdőszeleken, gyepekben, szórványos, néhol tömeges (pl. irtástereken: C!): Ct, Ct, Gy, Gym, Gyv, It, Kf, Mó, Mv, P, Sz, Va; Kf, Kk-P, Sz (Fl. IX, 441–5). **Bit. bingyóvirág** (V) | *csokros margareta* (TI) | *pártavirág* (Mé) || *Ro. tătăjje* (Be).

***T. parthenium** (L.) C.H. Schultz ! = *Chrysanthemum parthenium* (L.) Bernh.; őszi margaritavirág; granat. Ec–Med, Th–H. Termesztett dísznövény, megtúrt, gyakran kivadul, falusi utak, árkok mentén nem ritka: D, Gyv, It, Kk, Mb, Mv, Nk, Ny. **Nt. fehér boglár** (Sz), **féjir boglár** (Kk, Nk) | *kenyírmörzsa* (K, Zs), *kényírmörzsa* (Jt) [*kockavirág* (Kp) | *mörzsa-virág* (Zs) | *romjnyica* (Gym), *romonyica* (Szamosfalva: Györfly 1935. 161) | *rucaláb* (E) || *Ro. bumbghiji álbi* (St) | *rómoňitá* (B, Bi, Dr, Gym, N, P, Sz) | *rómoňitá d'e grăd'ină* (Dr). **Nr.** E-n temetésre szokták vinni.

T. vulgjare L. = *Chrysanthemum vulgare* (L.) Bernh.; gilisztazűző varádcis; vetrice. Eua, H. Vizek, kerítések mentén, élősövényekben néhol tömeges, pl. Nk – az ülepítőmedencék-nél (var. *vulgare*).

TARAXACUM Wigg. (Asteraceae)
A népi növényismeret általában nem tesz különbséget az egymáshoz hasonló *Taraxacum*-fajok közt, többnyire mindegyikre a közönséges és tömeges pongyola pitypang nevével alkalmazza.

T. Hoppeanum Gris.; Hoppe-féle pitypang. Alp–Kárp–Balk, H. Ml: Fl. X, 122.

T. laevigatum (Willd.) DC.; szarvas pitypang. Eua–Med, H. Napos domboldalakon. Ritka: Gy – Csigadomb; Sz – Ríszeg-tető (Fl. X, 125).

T. officinale Weber in Wigg. ! pongyola pitypang; pápádie. Eua (Kozm), H. Közönséges, néhol tömeges gyomnövény. **Nt. békavirág** (Szu, Tl, Va, Torda), **bikavirág** (Kf, Kk, Ksz–Zt, Mb, Nk) | **bikavirág** (Mf) | **cikörja** (Gy; Kvár, Szászlóna: Györfly 1935) | **cikornya** (Szászfenes: Györfly 1935) | **csikára** (B, Va) Va-n csak a virág neve ! | **gyermékláncfű** (Bh, Mk) | **hóttok virága** (Szamosfalva: Györfly 1935) | **kotlóvirág** (Bonchida: Györfly 1935) | **láncfű** (Gym, It, Jt, Mb, Mv, Nd, Szu, T) | **láncoslapu** (Mv) | **láncvirág** (TI) | **nyúlsaláta** (Szászfenes: Györfly 1935) | **pipefű** (Mó) | **pipevirág** (Mf, Ny) | **tejesbúrjány** (Kk, Sz, Tl V), **tejesbúrján** (Szu) | **tejesfű** (K, Zs) | **tyúksegge** (Mk: Györfly 1935) | **tyúkvirág** (J) || *Ro. ci-coare* (Mi) | *lăptúg* (Fi, Gym), *lăptúgă*, *lăptúgi* (A, Bi, Bl, D, Dr, N, P, St, Sz) | *păpădie* (C, Kk). **Nr.** Virágját szedik, vázába is teszik. – Levelét disznónak szedik. – Zs-on bort főznek a virágjából. – Gömbszerűen álló ter-

méseit fűjják a gyerekek; ebből mondják meg hány óra van. – A csöves tököcsányból köhögés csillapító, köptető hatású teát főznek. – A herbából főzött teával háziállatok sebet mossák. Vö. Kóczián et al. 1977.

T. palustre (Lyons) Symons; mocsári pitypang. Eua, H. Mocsaras helyen, ritka: Mv (Fl. X, 118); Mi, Sp (f. *scorzonera* (Hoppe) Hegetschow. – CLA. Nyárády A. 1963); Kf – a Körös forrása alatti réten (Csürös); Bh (f. *palustre*, f. *scorzonera* – Csürös mts. 1969).

TELEKIA Baumg. (Asteraceae)

T. speciosa (Schreb.) Baumg.; Telekivirág; láptucul oii. DK–Alp–Kárp–Balk (de a Kaukázusban is!), H. Nedves erdőszeleken, a területen ritka: Sz!, Gy.

TETRAGONOLOBUS Scop. (Fabaceae)

T. maritimus (E) Roth = *Lotus siliquosus* L.; bársonykerep; ghizdei mare. Eua–Med, H. Nedves réteken szórványos a Nádas mentén (E, It, Mé, T; Mó – Fl. V, 237). **Nt. lócérna** (Szászfenes: Györfly 1935).

TEUCRIUM L. (Eamiaceae)

T. chamaedrys L. ! sarlós gamandor; dumbeť. Eua–Med, H. Száraz irtásgyepekben, tölgyesekben, bokrosokban közönséges. **Nt. boldond szárvirág** (V).

T. montanum L. ! hegyi gamandor; sugárel. Eua, H. Sziklás, leromlott napos gyepekben, mészkövön, gyakori: Gyv, Gyv, Jt, Kf, Mó, Nk, Zs, de másutt is. **Nt. küközttermő** (Gyv) | **kúvirág** (Nk).

THALICTRUM L. (Ranunculaceae)

Th. aquilegifolium L.; galamólevelű borkóró; rutişor. Eua, H. Erdőszeleken, szórványos: Kf–Sz (Ríszeg, Ordományos), Szászlóna (CLA).

Th. lucidum L.; fényes borkóró; rutişor. Kz–Eu – Med, H. Patakok, vizek mentén magaskörös állományokban nem ritka (Gy).

Th. minus L.; közönséges borkóró; rutişor. Eua, H. Száraz gyepekben közönséges: Gyv, Mv! Gy, N, Mé (var. *minutifolium* Borb.; var. *flexuosum* (Bernh.) Sch. et K. – Fl. II, 683, 638); Kf – Csipekés-oldal (Csürös).

THEA L. (Theaceae)

• **Th. sinensis** L. = *Th. viridis* E. = *Camellia thea* Link. = *C. sinensis* (L.) Kuntze (Mansfeld 1959 ezt tekinti érvényes névnek!); tea; ceai. DK–Ázsia, Ms. Trópusi-szubtrópusi kultúrnövény; nálunk elsősorban orosz és kínai tea van kereskedelmi forgalomban. Ezek helyett inkább helyben termő növények főzetét fogyasztják. **Nt. orosz tēja** | **tēja** || *Ro. ceai*. **Nr.** Izzasztó hatása miatt hűlés ellen használják. – Hasmenés ellen is jónak tartják. Vö. Kóczián et al. 1977.

THELYPTERIS Schmidel (Thelypteridaceae)
= *Lastrea*, incl. *Phegopteris*

Th. phegopteris (L.) Slossen = *T. polypodioides* Fée. Cp, H. Gyalui-havasok (Fl. I, 116).

Th. palustris Schott. = *Dryopteris thelypteris* (L.) A. Gray; mocsári pajzsika; ferigá de baltá. Cp–Med, H. Gyalui-havasok (Fl. I, 98).

THEOBROMA L. (Sterculiaceae)

• **Th. cacao** L. ! kakaó; cacao. D–Am (Amazonas felső folyása), Ms. Kakaóport üzletből vásároltak. **Nt. kakaó** || *Ro. cacao*.

THESIUM L. (Santalaceae)

Th. linophyllum L.; lenleveű zsellérke. Kz–Eu – Kont, H. Száraz gyepekben közönséges.

THLASPI L. (Brassicaceae)

Th. alliaceum L.; hagymaszagú tarsóka. D–Eu, Th. Ritka gyom: Bh (Fl. III, 396).

Th. arvense L. ! mezei tarsóka; punguliță. Eua, Th. Közönséges szántóföldi gyom. **Nt. vadkáposzta** (Kk).

Th. kovatsii Heuf. ! Kovács-féle tarsóka; buruiana viermelui. Balk–Dac, H. Szárazabb gyepekben, sziklás, köves helyeken szórványos: Mó, Sz, T; Magyarnádas, Dl. Straja Mare (Fl. III, 403). **Nt. kásavirág** (Sz).

Th. perfoliatum L.; galléros tarsóka; punguliță. Eua–Med, Th. Ruderális gyomnövény, szórványos: E, It.

THUJA L. (Cupressaceae)

Th. occidentalis L. ! nyugati tuja; tuie. É–Am, Ms. Gyakori díszfa, jóformán minden faluban, temetőben van legalább egy-két példány. – A népi növényismeret nem vagy alig tesz különbséget az életfa és a tuja közt, így a *Biota orientalis*nál szereplő nevek erre a fajra is vonatkoznak !

THYMELAEA Mill. (Thymelaeaceae)

Th. passerina (L.) Coss. et Germ. ! = *Lygia passerina* (L.) Fasano; cicó; limba vrăbiei. Eua, Th. Sovány talajú, napos termőhelyeken, vetésekben szórványos. Enyhén mérgező (F, Gy, Gyv, It, J, Kf, Kk, Nk).

THYMUS L. (Lamiaceae)

Nt. bojtvirág (Mé) | *mezei csombor* (Kajántó: Györfly 1935) | *mezei majorána* (Szászlóna: Györfly 1935) | *vadcsombor* (B, It, J, K, Kszt–Zt, Mó, Nd, Tl, V), *vadcsombor* (B, Gy, V) || *Ro. cimbrisoru* (Dr, Kk) | *cimbru de câmp* (Ct, Gyv, St) | *cimbru sălbatic* (Dr, N) *soponél* (Bl), *sopornél* (Fi) | *sorponél* (P). **Nr.** Teának főzik (Tl). – Tokányba teszik ízesítőnek (Bl). – Jó illata van, ezért fűszerként használják (Fi). – A r. lányok Szentgyörgy-napkor mosták vele a *hajikat*, hogy nőjön (Gy). – Magas vérnyomás elleni teát főznek belőle.

Th. comosus Heuff.; díszes kakukkfű; so-ponel. End, Ch. Méssziklákon, gipszkibúváso-kon szórványos: Gyv, N, Zs; E (var. *trans-silvanicus* (Schur) Borb. – Nyárády A. 1961).

Th. dacicus Borb. = *Th. pulegoides* x *Th. pannonicus*. Kárp–Balk, Ch. Köves helyeken szórványos: Kb (Fl. VIII, 323).

Th. glabrescens Willd. ! incl. *Th. austriacus* Bernh. in Rehb. – *Th. pannonicus* agg.; kopaszodó kakukkfű. K– és Kz–Eu, Ch. Lege-lőkön, réteken közönséges, néhol tömeges: Kb, Gorbó–Sárd, Ct, Bh (ssp. *glabrescens*).

Th. pannonicus All. sec. Ronn = *Th. marschallianus* Willd. et auct. incl. *Th. kostelekyanus* Opiz et *Th. serpyllum* ssp. dif.; nagy kakukkfű; cimbrisor. K– és Kz–Eu, Ch. Száraz gyepekben, napos lejtőkön gyakori: Gorbó és Sárd között (ssp. *pannonicus* = *Th. pannonicus* All. sensu Fl. R.S.R. – Fl. VIII, 313).

TILIA L. (Tiliaceae)

T. cordata Mill. ! = *T. parviflora* Ehrh. ex Hoffm.; kisleveű hársfa; tei pucios. Eu (Kaukázusig). Ms–Mg. Gyakori., helyenként (pl. Sz–Kf, Rízeg) társulásalkotó fa, másutt tölgyesek, gyertyános-tölgyesek kísérője. Díszfának is ültetik házak mellé, temetőkbe. Gyv – P, Dl. Leşului (Nyárády A. mts. 1966), Kszt, Mt. Horaița (Cs. Káptalan 1971). **Nt. hársfa** || *Ro. tej*. A helynévanyagból kikövetkeztethetően a *száldob* elnevezés is ismert lehetett. Vö. Péntek–Szabó 1980. 141. – Be-en megkülönböztetnek nyárit (korán virágzót) és télit (későn virágzót). Bent a falvak belterületén nincs, csak kint az erdőben: Kk-on, V-n (vegyes erdő), It-n a Magyaros-tétőn, Mi-n Köblös felé van erdő, Zsuk felé. **Nr.** Hársfából készülnek a létra szárai, kaszanyélnak is használják. – Kérgéből kötelet sodortak, dísznek kötötték a tehének szarvára. – A kérgével kötötték a nyirfaseprűt, ecsetet is készítettek belőle. – Ágait zöldágnak: dísznek és teszik a lányos ház kapujára. – Virágját (Tiliae flos) magában vagy keverékekben (kukoricával és mézzel keverve) főzik teának: izzasztó, köhögés elleni. – A népmesében szent fának tekintik. Vö. Kovács 1943. II, 19.

TITHONIA Desf. (Asteraceae)

***T. rotundifolia** (Mill.) Blake = *T. speciosa* Hook. = *Tagetes rotundifolia* Mill. Kz–Am (Mexikó), Th. Díszvirág, a területen ritka. **Nt. feléjcs?** (Kk).

TORILIS Adans. (Apiaceae)

T. arvensis (Huds.) Lk.; parlagi tuskemag. Eua–Med, Th. Utak mentén, gabonaföldeken: Kk (ssp. *arvensis* – ssp. *divaricata* Thell. – Nyárády 1967). **Nt. kódustetű** (Bh) | *zsidótetű* (Bh).

T. japonica (Houtt.) DC. = *T. rubela* (Mnch. = *T. anthriscus* (L.) Gmel.; bojtorjános túske-

mag. Eua–Med, Th. Élősvények mentén, mint az előbbi faj; közönséges.

*TRADESCAXTIA L. (Commelinaceae)

Nt. *fojondár* (B) | *futó* (Gym, Gyv, Kk, Kszt–Zt, Mf, Mk, Szu, V), *futóy* (J, Mv) | *futóvirág* (Nk) | *kofa* (Kp) | *lefutó* (Va) | *pletyka* (Mó, V), *plētyka* (K, Zsj) | *pletykafutó* (T) | *pletyka-növény* (Mé) || *Ro. chingătoare* (A) | *floare căre se-nt'ind'e* (St) | *mireasă* (Dr, P), *mîreasă* (Be) | *mușcată căre se-ntinde* (Ș) | *mușcată d'e apă* (Mi) | *păru fēti* (Bi, Cț, D, Gym) || *telegraf* (C).

***T. albiflora** Kth. ! = *T. viridis* auct.; pletyka. Kz–Am, H. Gyakori cserpes dísznövény.

***T. blossfeldiana** Midbr. Kz–Am, H. Szórványos dísznövény (szobanövény): Bt, E, Kf, Np!

***T. fulminensis** Vell. Kz–Am, H. Cserpes dísznövény: Bh.

***T. virginiana** L. – *T. brevicaulis* Raf.; tradeszkancia; telegraf. E–Am, H. Kiskertekben, virágágásokban, féivadon is, szórványos (Kf, V).

TRAGOPOGON L. (Asteraceae)

T. dubius Scop.; nagy bakszakáll; barba caprei. Pont–Med, H. Fűves helyeken, szórványosan: Gy; E (Nyárády A. 1961); Kf Csipkés (Csűrös).

T. orientalis L. ! = *T. pratensis* ssUp.; közönséges bakszakáll; iarba soarelui. Eua, TH. Kaszálókön gyakori vagy közönséges: Gyv, Kk (f. *angustifolius* verg. ad var. *paralellus* Nyár.); N (*forma terratologica*); Ct, Kf, Mv, S (Csűrös). **Nt.** *bakszaka* (Kszt–Zt, Mk) | *baszkata* (Sászfenes: Györffy 1935) | *csuka* (J) | *édesfű* (Szászlóna: Györffy 1935), *édesfű* (Gym), *idesfű* (Gyv, It), *idēsű* (Sz) | *kukukté* (Kf) | *szasza* (Jt) | *szekeboka* (Mv) | *tejesbúrján* (Kp, Mé, T), *tejesbúrjány* (B) | *tejesű* (Bh, Gy, Mb, Ny, V) || *Ro. bazamóci* (Fi) | *cuc, cūci* (Bi, Dr, Sz) | *iarbă dulce* (Gym, Nș, St) | *iarba soarelui* (A, C, P) | *iarba li soare* (Be). **Nr.** Tavasszal a gyerekek eszik tejes szárát. Gyv-en emlékeznek rá, hogy gyomormérgezést, kézmerevedést okozott. – *T. transylvanicus* Hayek = *T. hayekii* (Soó) Rich. sec. Fl. Eur. 4 324. ?

TRAPA L. (Trapaceae)

***T. natans** E.; sulyom; cornaci. Eua–Med, HH. Egykor valószínűleg a területen is termett. **Nt.** *sujom*. Csupán a történeti helynévanyagban őrződött meg, gyakran népetimológiás *sólyom* alakban. Vö. Péntek–Szabó 1980. 153–4.

TRIFOLIUM L. (Fabaceae)

Nt. *here* (Bh) | *lòhèr* (Mf, Mó) | *lòhere* (B, J, Va), *lùhere* (Mb, Mv, Nd) | *triføj* (It, Kp, Va, Zs) | *vadlùher* (Mé) | *vadlucerna* (Szu) | *vad-triføj* (Va) || *Ro. floare d'e lùhără* (P) | *lùhără sãlbát'ecã* (A, C, D, P) | *triføj* (B, Be, Bi, Bl,

Dr, Gym, N, Sz). – A herelevél, lóherelevél himzésekben is előfordul díszítő motívumként. Vö. Péntek 1979.

T. alpestre L. ! bérci here; trifoi. Eu (Pont)–Kauk, H. Kaszálókön gyakori.

T. arvense E. ! herehura here; papanasi. Eua–Med (másodlagosan Kozm), Th. Gyomtársulásokban sovány, mészben szegény talajon közönséges, néhol tömeges (Gyv–P). **Nt.** *bagzó* (It), *bagzóy* (Kd) | *bagzóyfű* (Mb) | *bojt-virág* (Szászlóna: Györffy 1935) | *ugorkabagzó* (Kp, vSz), *ugorkabagzóy* (K, Kf, Mó) || *Ro. coãjele mîțului* (Mi) | *lùhără sãlbátic* (Bl) | *mîțe* (P) | *tãurii castravéji* (Sz). **Nr.** A virágzó uborkára dobták, mert úgy tartották, nagyobb lesz tőle a termés. Úgy kellett hazavinni, hogy ne menjenek át vele patakon.

T. aureum Pollich = *T. strepens* Cr.; zörgő here. Eua, Th–TH. Sovány gyepekben gyakori: Be, Cț, Kk, P (Fl. V, 159); Gym (Kovács–Coldea 1867),

T. campestre Schreb. ! mezei here; trifoiási. Eua–Med, Th. Gyepekben, gyomtársulásokban közönséges.

T. dubium Sibth.; kisebbik here. Eu–Med, Th. Gyepekben gyakori, néhol, pl. a Pányikiszorosban hordalékon tömeges; Be, Kk, P (CLA. Nyárády A. 1953; Fl. V, 152).

T. fragiferum L.; eperhere; talpa gıştei. Eua–Med, H. Nedves legelőkön, taposott réteken, hordaléktalajon szórványos.

T. hybridum L.; kórcs here. Eu–Med, H. Nedves réteken, havasi kaszálókön gyakori, néhol tömeges, pl. a Nádas mentén; It, J, Gyv – Vérvölgy; Körös árterülete S és Bh között stb.

(***T. incarnatum** L.; bíbor here; trifoi incarnat. Eu–Med, Kaukázus, Th. Termesztéték, kivadult: Bh, E, Kb, Sz (Fl. V, 199; Nyárády 1941). **Nt.** *bíbor here* (Bh). – Nem termesztik, de ismerik.

T. medium L.; erdei (tekergős) here. Eua, H–G. Erdőségeken, irtásréteken, omlásos helyeken közönséges: It, J, Gyv, Kk, Sz (var. *medium*); Bh – a temetőben sírokon megtúrt vadvirág; Kf, Kszt, Dl. Bogdana – a típus mellett var. *sarosiense* Hazsl. (Csűrös).

T. montanum E.; hegyi here; trifoi alb. Eua, H. Kaszálókban közönséges, néhol tömeges: Cț, Gyv, Kf, P stb.

T. ochroleucon Huds.; vajszín here; trifoi alb. Eu, H. Kaszálókön, erdőségeken szórványos: Sz (Fl. V, 215), Kb (Prodan 1936), Gym (Chircă–Coldea 1967; Kovács–Coldea 1967).

T. pannonicum Jacq. ! magyar here; trifoi negru. Kz–Eu (Kárp–Balk), H. Kaszálókön, erdőségeken szórványos – néhol pl. Sztána és Ordományos között tömeges: C, Gyv, Kk (Sátorhegy: *Agrosteto-Festucetum rubrae*), P, Kb, Szt, Sz (Fl. V, 216); Gym – Sub Tufe in *Nardetum strictae montanum*; Dl. Bătărel (Kovács–Coldea 1967).

(*)**T. pratense** L. ! réti (vörös) here; trifoi roşu. Eua–Med, H. Vadon és termesztésben közönséges. – ssp. *pratense* = var. *spontanum* Willk.; vad réti here – kisebb, a murvalevelek szorosan a virágzat alatt; réteken szórva nyosan: Ct (Fl. V, 202). – *Ssp. (convar.) *sativum* (Afz.) Jáv. provar. *inlermedium* Puia et Szabó; termesztett (erdélyi) vöröshere. Messterséges gyepekben (vetve) gyakori. Nagyobb, mint a primitív vad formák. **Nt.** *bojtvirág* (Mó) | *here* (Kf) | *lòher* (Szu, TI) | *lòherę* (Kp), *lùhere* (Gyv, Mb, Nk, Ny) *szelidtrifoj* (Zs) | *trifoj* (Jt, Kp, Ny, Sz) | *vadlòhere* (T) || *Ro. ciucúru pópii* (St) | *lùhără* (Sd) | *lùhără sãlbãticã* (Be) | *sugãtor* (D) [*trifój rósşu* (Fi).

(*)**T. repens** L. ! fehér here; trifoi alb. Eua, H. Legelőkön, gyepekben, utak mentén közönséges. – Ssp. *repens* = var. *typicum* A. et G.; var. *microphyllum* Lagr.–Foss – kis levelű; leromlott legelőkön közönséges; (*) convar. *hollandicum* hort. nagyobb levelű, dúsan virágzó populációk, részben természetéből kivadulva (Kb); *convar. *giganteum* Lagr.–Foss.; lódi here: nagy levelű, nagy termetű természet alak, a természetéből kivadul és terjedőben van. **Nt.** *here* (Gym, Kf) | *futó lùhere* (Gyv) | *fehér here* (Bh), *fehír here* (Gym) | *fehír vadhere* (Mk) | *trifoj* (B, K, Zs) | *vadhere* (Jt, Kszt–Zt, Mk, Ny) | *vadlòher* (Szu, TI) ! *vadlùher* (It) | *vadlòhere* (Gy, T), *vadlùhere* (Kk, V) | *vadtrifój* (Sz) || *Ro. căpu pópii alb* (Mi) | *catrifój* (Bl) | *luhăr* (Stj) | *lùhără alb* (Kk) | *luţernã bolundã* (Sd) | *trifoi alb* (C, Fi) | *trifój sãlbatic* (Dr).

TRIGLOCHIN L. (Juncaginaceae)

T. palustris L.; mocsári kígyófü; broscãriţã. Cp, HH. Mocsaras réteken, ritka: Ct, Gyv, It.

TRINIA Hoffm. (Apiaceae)

T. glanca (L.) Dum. = *Pimpinella glauca* L.; szürke nyúlkapor. Eua–Med, Th–H. Napos, szárazabb gyepekben, szórva nyos: Sz Fl. VI, 640; CLA.).

T. ucrainica Schischkin (incl. *T. kitaibelii* M.B. et auct.); Kitaibel nyúlkapor. Eua–Med, TH–H. Napos szénafüveken: a Szentpál határában szedett nyúlkaporlevelek feltehetően ehhez a fajhoz tartoznak.

TRIPLEUROSPERMUM C.H. Schultz (Asteraceae)

T. inodorum (L.) C.H. Schultz = *Matricaria inodora* L. ! = *Chrysanthemum maritimum* ssp. *inodorum* Vaar.; ebszékfü; muşetel prost. Eua, Th–TH. Útszéli gyom, gyakori (Kszt!). **Nt.** *büdöskapor* (Gym) | *kamilla* (Sz, T, V) | *lùkamilla* (Zs) | *vadkamilla* (Kk, Nk) | *vadkapor* (TI) | *vadmargaréta* (Szászlóna: Györfly 1935) || *Ro. rómaniţã* (Fi) | *rómon* (Fi) | *tãtãiş gálben* (?) (N).

TRisetum Pers. (Poaceae)

T. flavescens (L.) P.B.; réti aranyzab; ovás-cior. Cp (Eua–Med és É–Am), H. Kaszálónkon közönséges és tömeges. Társuláskötő.

TRITICUM L. (Poaceae)

***T. aestivum** L. ! *T. vulgare* auct., *T. sativum* Pers. stb.; búza; gríu. Eua (Kozm) Th. Legjelentősebb termesztett növény a területen, de hagyományos helyi fajtákat már nem találtunk. **Nt.** *búza* || *Ro. gríu.* – A tájfajták rendszertani hovatartozását az egykori anyag hiányában nem lehet pontosan megállapítani, adatközlőink emlékezetére vagyunk utalva a besorolásban. – Convar. *aristatum* Alef.; szálkás búza. **Nt.** *bánkúti* (B, Mk, MI, Sz, Va) | *járó u búza* tavaszbúza (Mb: KalTsz) | *fehér búza* (Kb), *fejír búza* (Gyv, Kp) | *konopér* (Mk) | *odvosi* (B, Kf, Mb, MI, Sz), *otvosi* (It) | *őszi búza* (Mk, MI, Ny) | *piros búza* (Bh, Gyv, Kb, Kp, Mb) | *szálkás búza* (F, Gyv, K, Kb, Mb, Mé, T) | *székácsi* (B, Bh, Mk, Szu, Va) | *szőrös búza* (F, Kf, Kszt–Zt, Mv), *szőjős búza* (Bh, It, J, Kd, Mk, Ny) | *tavaszbúza* (Bt, Kb, MI, Ny) | *tavaszi búza* (Mk) || *Ro. gríu cu şap* (Mi, P) | *gríu d'e primãvárã* (D, Dr, Mi, N) | *gríu rósşu* (Be). Ebből a fajtacsoportból a következőket termesztették a 70-es években:

– provar. *erythrospermum* Körn. – cv. „Dacia”, cv. „Turda 195”; provar. *ferrugineum* Körn. cv. „Silvana”. – Convar. *muticum* (Alef.) Soó; tarbúzák. **Nt.** *bezostája* (Bt, Kf, Kp) | *bedosztáj* (Kd); *biciglis búza* az előbbivel azonos (rövid szalmájú) (Sz) | *csoré búza* (Szászfenes: KalTsz) | *csürdè búza* (Mé) | *hegyi kopac* német havasi fajta; ismeretes vele kapcsolatban a korreláció, hogy „vékony a szalma, vékony a héja” (Szu) | *kopasz búza* (B, F, Kf), *kopac búza* (Kb) | *kopacfejü búza* (Gy: KalTsz) | *piroskopasz* (B) | *piros pürdebúza* (T), *piros pürdebúza* (Bh, Kd, Mb, Mó, Ny) | *purde búza* (Bt, Kk, Nd), *purdi búza* (Bh, Bt, Gyv, It, J, Jt, K, Kd, Kp, Kszt–Zt, Mk, Mó, Nk, Ny, S, Sz, Va) | *purdifejü búza* (Mb) || *Ro. bezostã u a* (St) | *cenád* (St) | *golás* (A, Ct, Dr, N, St). Ebből a fajtacsoportból a 70-es években a következőket termesztették: provar. *milturum* Körn. cv. „Libellula”; provar. *lutescens* (Alef.) cv. „Bezostaia-1”, cv. „Po-taissa”. **Nr.** A búzát régen augusztusban vették. A vetésre ősszel ráengedték a juhokat, volt, aki le is kaszálta (Szu). – A szalmát takarmányozáson, almozáson kívül felhasználták fák kötözésére, szalmakalapkészítésre (vö. Gálffy 1944), épületek fedésére. – Csömör esetén forró vízbe búzakorpát tettek, jól megfőzték benne, majd ecettel savanyították. – Daganatra ecetes-sós búzakorpát tesznek, a lyukas fogba sós kenyérbelet. Vö. Kovács 1976. – A korpát megsavanyították („ecetet” készítették belőle), annak a levét itták tudóbj ellen. – Sós korpát adnak a tehénnek, hogy „visszajöjjen” a teje, asóra előtte ráolvasnak. –

A tehénnek folytatás elősegítésére sós korpát adtak vagy olyan lisztet, amely kenyérsütés-kor maradt a lapáton. – Köhögésre állatoknak korpa és *büdösküvirág* (= kristályos kén) keverékét adták vagy pedig korpa, kén és darázs-fészek keverékét. – Hasmenés ellen korpát adtak a háziállatoknak vagy korpát megpörkölt zabbal. A borjaknak vérhasra korpát adtak fenyőfaszén nel. Vö. Kóczian et al. 1977. – *Sümőcs* gyógyítása: vágtak két szalmaszálat, megkurcsázták vele a *sümőcsöt* (= kereszt alakban tették a szemölcsre), utána elásták a csatorna alá. Amíg elrothad a szalma, eltűnik a *sümőcs* (Mb). – „Ha vetés idején a ház asszonya szoptató állapotban van, tejéből néhány cseppet az elvetendő gabonára is csepegtet, hogy a leendő termés »tejes« legyen” (Wlislockiné 1893. 366). – „Vetés közben jó egy maroknyi földet e szavakkal útra dobni: »Itt nőjön a burján!« (i.m. 367). – „Ha vetés közben valaki a szántó mellett elhalad, anélkül, hogy így köszönjön: »Isten áldja meg a munkát!«, akkor a vető ember egy maroknyi gabonát dob az útra e szavakkal: »Ennyit neked adok!«. Ti. azt hiszik, hogy az, aki ezen köszönés nélkül elhalad, a vető » áldását magához ragadni akarja.«» (i.h.). – Azért, hogy a boszorkányok Isten áldását el ne vegyék „néhány vénasszony azt a régi szokást is megtartotta, hogy a ház fedelére nevezett estén (ti. pünkösöd előtti estén) egy szalmaköteget dob, melyet elébb levizelt” (i.m. 366). – „Hogy a ház népe egész éven át kenyérben szükséget ne szenvedjen, 20–30 asszony ezen az estén üres lisztes zsákját egy zsákba pallja ki, melyből aztán egy asszony a lisztport egy női sírra hinti” (i.h.). – Búzaszárból sípót, *búzafigót* készítenek (Kk: Faragó 1946. 61). – A népmesében égisz érő búzaszál szerepel. Vö. Kovács 1943. I, 23. – Szálánvarrott himzéseken, kötéseken, darázsoláson fordul elő a búza-fő motívum. Vö. Péntek 1979. – Néhány falu határában helynévadó elem. Vö. Péntek–Szabó 1980. 157.

(*) **T. monoccum** L. ! alakor; alac. Kz-Ázsia – Balk, Th. Egykor általánosan elterjedt, a XX. század folyamán a génerózió áldozata lett. **Nt.** *alakor* || *Ro. alác.* Háttérbe szorulása a XX. század elején gyorsult fel: az I. világháború idején tűnt el Bt-ről, a 30-as években a Nm több falujából, 1950 előtt Kp-ból és Mv-ról. A szövetkezetesítéssel egyidőben szinte teljesen eltűnt. Zs-on, Nk-on és Kk-on maradt meg szinte napjainkig. **Nr.** Mostoha termesztési feltételek között is biztos termést ad. Elsősorban takarmánygabonaként használták fel; él annak az emléke is, hogy kenyeret, lepényféléket sütöttek belőle. – Neve régi szálánvarrott himzészemintá nevéként is felbukkan. Vö. Péntek 1979. – Történetére, felhasználására, terminológiájára l. Szabó T. 1962; Szabó–Márton 1980; Péntek–Szabó 1981.

***T. spelta** L. ! tönköly; alac. Eu, Th. Az adatközlők emlékezetében élő tönköly-adatok feltehetően erre a fajra vonatkoznak. **Nt.** *tönköly* (J, Jt, Kb, Kp, Mf, Ml, Mó, Sz, T, V), *tönkő* (Mb), *tönköj* (Ny) || *Ro. tenci* (N). **Nr.** A búzánál apróbb szemű, fehérebb, kevésbé szúrós. 1940-ig volt (N); csak hallomásból emlékeznek rá, hogy régi, sovány búza volt (Ml); szegény ember termelte, a 30-as évekig volt (Mb); a XX. század elejéig volt, sütöttek belőle *tönköjkenyeret* (Mf); az I. világháborúig volt (Ny), 1920 körül (T), 1926-ig (Zs). – „*Szēmül is, örölve is a disznónak*” adták (Jt). – It határában helynévadó elem. Vö. Péntek – Szabó 1980. 159.

TROLLIUS L. (Ranunculaceae)

T. europaeus L. ! zergeboglar; bulbuci. Cp, H. Nedves réteken, szórvánvos, néhol tömeges: Mó, Kf, Gorbó (El. II, 412), Gym, Dl. Glimea (Kovács–Coldea 1967). **Nt.** *pünkösztirőzsa* (Gyv, Kp, Kszt–Zt, Mé, Mó, Nd, V), *pünkösztirőzsa* (Kf, Ny, Sz, Zs), *pünkösdirőzsa* (J, Mb), *pünkösdirőzsa* (Bh, Jt) | *sárga pünkösztirőzsa* (B, Kp), *sárga pünkösdirőzsa* (It) | ? *sárga tubarőzsa* (Ml) || *Ro. bulbúci* (B, Dr) | *bulbúci gálbeni* (St, Topa) | *bulbuséj* (Fi) | *lascúte* (C). **Nr.** Számon tartották termőhelyeit, így Mé-n a *Hollósfű*, Ravaszlyuk, Mó-n az Egerkút, Kp-ben a Mutuj-gödre, B-ban a r. Maca nevű határrészeket. Szedték, behozták a faluba, a lakásba. Kp-ben koszorút kötöttek belőle a gyerekek konfirmálására is, Mé-n a ló vagy a szamar kantarját díszítették vele.

TROPAEOLUM L. (Tropaeolaceae)

***T. majus** L. s.l. ! = *T. majus* hort. (Termesztésben kialakult hibrid, kultigén); sarkantyúka; cältunaş. D–Am, Th. Virágos kiskertekben általánosan elterjedt. **Nt.** *csokenás* (B) | *felfojó* (J) | *felfujó* (Gyv), *felfujó* (Mó, Sz), *felfujó* (K), *felfuvó* (Kp) | *felfutó* (Jt) | *futó* (Mk, Nd) | *sárga felfutó* (Ml, V) | *sárga futóka* (Szu) | *sarkantyú* (Kk, Nk, Ny, T) | *sarkantyúvirág* (Kb, Mb) || *Ro. ciocănás* (B, Be, C, Dr, E, Mi, N, P, Sd, St, Sz, Ş) | *felfujo* (Gyv) | *filfó* (Gym), *firfó* (Bi) | *pint'en* (B) | *pípe gálbene* (Dr). **Nr.** B-ban inkább a r.-ok körében gyakori.

TULIPA L. (Liliaceae)

***T. gesneriana** L. ! pompás tulipán; lelea. Elő-Ázsia, G. Kiskertekben közönséges tavaszi dísznövény; var. *darwiniana* Bailey: magas termetű, a lepellevelek egyszínűek, var. *dracontia* Baker: a lepellevelek tarkák, gyakran fodrosak. **Nt.** [*tulipán*] (J, Kb, Szu), *tulipán* (Asz, Fsz, Km; E, It, J, Mé, Mf, Mó, Nd, Szu, T) || *Ro. laleá* (B, Be, Bi, C, Ct, Dr, E, Gyv, Mi, N, St, Ş) | *tulipán* (B, E, Sz), *tulipánt* (Gym, Kk). **Nr.** Parasztkertekben, viszonylag ritka. – Díszítőmotívumként igen gyakori fa-

rágásokon (kapun, utcaajtón stb.), himzé-
ken. Vö. Péntek 1979.

TUNICA Scop. (Caryophyllaceae)

T. prolifera (L.) Scop. = *Petroraghia prolifera* (L.) B. et H. = *Kohlrauschia prolifera* (L.) Kunth.; homoki aszúszegefű. D–Eu, Th. Köves helyeken, ritka (Kk!).

TURGENIA Hoffm. (Apiaceae) l. még Cauca-
lis

T. latifolia (L.) Hoffm. = *Caucalis latifolia* L.; begencs. Eua (Med–Pont), Th. Meszes, meleg szántókon; ritka gym; It.

TURRITIS L. Arabis

TUSSILAGO L. (Asteraceae)

T. farfara L. ! martilapu; podbal. Eua, G–H. Omlásos helyeken, martokon közönséges, néhol tömeges (pl. Nk–Kk, E, J – meddőhányókon !). **Nt. Virága:** *békavirág* (B, Mb, Nd, Szu, V, Va), *bikavirág* (Bh, Gyv, It, Jt, K, Kf, Kp, Mb, Mé, Mv, Ny, T, Tl, Zs) | *martilapu virága* (Mf, Szu) | *partilapuvirág* (J, Nk) | *pipevirág* (Mó) | *pongvolapitypang* (Bh) | *tyúkvirág* (It, J, Sz) || *Ro. floárea d'e podbál* (Kk, St) | *floárea pástilor* (Be, Bl, D, Fi, Gym, N, P, St) | *flórule 'pástilor* (Bi, Dr) | *flórule mórtilor* (Be, C, Mi) | *flórule mórtiluj* (Sd). **Nr.** Zs-on újabb mézet főznek (tképpen hamisítanak a piacra) a *Tussilago* virágjából (100 virágot főznek össze 1 kg cukorral). – Törölték a virággal a szemüket, hogy ne fájjon, s közben ezt mondták: „*Akko fájújon még a fejem, mikor ennek a virágnak*” (Mv). – Nem volt szabad bevinni a házba, mert azt tartották, akkor nem lesz csirke (Tl), megdöglik tőle a tyúk (It), illetőleg nem tojik tovább (Gyv). – **Levele:** *martilapu* (Gy, Mf, Mó, Nd, Szu, V, Szászlóna) | *partilapu* (B, Bh, Gym, Gyv, It, J, Jt, K, Kf, Kk, Kp, Kszt–Zt, Mb, Mé, Mk, Nk, Ny, Sz, Va, Zs, Kajántó) | (*podbál*) (Gym, Va) || *Ro. frúnzá d'e podbál* (B, Dr, St) | *lápúgá* (Be) | *podbál* (A, Be, Bi, C, Ct, Dr,

Gym, Kk, Mi, X, P, Sd, St, Sz.) | *polbár* (Fi) | *polbál* (Bl, D). **Nr.** Tavasszal, amikor fiatal, *tőtökáposztát*, *zöldkáposztát*, *tőtökét* főznek benne; a piacra is viszik. Megvagdálva a majorsággal is etetik. – A megszáritott levelekből (*Farfarae folium*) teát főznek légszőhurut, asztma esetén. – Levelét kelésre teszik. Vö. Kóczián et al. 1977. – A népmesében csónakot, evezőt varázsolt belőle a főhöst segítő róka. Vö. Kovács 1943. I, 18. – A következő pontokon a korán megjelenő virágot és a később kifejlődő levelet két külön növénynek tartották adatközlőink: A, B, Bh, Bl, C, D, Dr, Fi, It, J, Jt, K, Kf, Kp, Mb, Mé, Mf, Mó, Mv, N, Nd, Ny, P, Sd, Sz, Szu, Va, Zs.

TYPHA B. (Typhaceae)

T. angustifolia L. ! keskenylevelű gyékény; papurá ingustá. Kozm (vagy majdnem Kozm), HH. Állóvizekben, mocsarakban gyakori, néhol tömeges. **Nt. káka** (Va). Kákabuzogány: *káka butyika* (Szászfenes: Györffy 1935). **Nr.** Levelével kádatat súrolnak (Va).

T. latifolia L. ! széleslevelű gyékény; papurá latá. Kozm, HH. Mocsaras helyeken, állóvizekben gyakori. **Nt. káka** (B, Bh, E, It, T, Jt, K, Kk, Kp, Kszt–Zt, Mb, Mé, Mf, Mk, Mó, Mv, Nd, Nk, Szu, T, V, Zs) | *nád* (Bh, Gy, Kk, Mf, Ny, T) | *sás* (Tl), Kákabuzogány: *butykó* (E, Kszt–Zt, Mk); *butyóka* (It, Kk, Mé, Mó, Xk), *bugyóka* (Xd); *kákabutykó* (Bh, Kb, Mb, Zs), *kákabutykó* (K); *kákabutyóka* (Tl), *kákabutyóká* (J, Kf); *kákavirág* (Szu) || *Ro. nádá* (B, Bi, C, Fi, Gym, Kk, Mi, N, P, Sd, St) | *pápurá* (Gym) | *spet'ázá* (Be). Kákabuzogány: *bót'e d'e nádá* (St); *tibóci* (Be). **Nr.** Kukoricaköröt kötnek vele; hagymát fonnak a levelébe, zsúpokba kötve fedésre használták; fák kötözésére (fák törzse köré kötik, hogy védjék). – Égésre: bekenték a sebet olajjal, szétszedték a *kákabutyókát*, ezt tették rá az olajos sebre (Kf). – Kf-n helynévadó elem. Vö. Péntek–Szabó 1980. 152.

TYPHOIDES l. *Phalaris*

U

ULMUS L. (TJlmaceae)

Nt. szilfa || *Ro. ulm*. **Nr.** Felhasználják építkezésre, bútorkészítésre, gereblyének, és más szerszámoknak. – A kérgéből főzött teával vagy a levélvel mossák, borogatják az égett testrészt. Vö. Kóczián et al. 1977. – Viszonylag sok a nevéből alakult földrajzi név. Vö. Péntek–Szabó 1980. 141.

U. glabra Huds. = *U. montana* With. = *U. campestris* L. = *U. scabra* Mill.; hegyi szil; ulm de munte. Eua, Mg–Ms. Erdőkben, gyakori.

U. minor Mill. = *U. campestris* auct. = *U. foliacea* Gilib.; mezei szil; ulm de cîmp. Eua–Med, Ms–Mg. Erdőszeleken, ligetes helyeken, mezsgyékben gyakori.

URTICA L. (Urticaceae)

U. dioica L. ! nagy csalán; urticá mare. Kozm, H. Erdőszeleken, élősvényekben, irtásokban, utak mentén, szemetes helyeken közönséges. **Nt. csajánt** (Fsz, Sz, Zs), *csójánt* (Gyv, Nd), *csóján* (J), *csójány* (It, Kk, Mó), *csóhán* (Mf, Ml), *csóhány* (Mé, Mf, T, V) | *csi-*

pős csajánt (Ny, Zs), *csípős csajánt* (Nd, Va), *csípős csajány* (It), *csípős csahány* (Tl) | *nagy csahány* (V) | *széleslevelű csajánt* (T) || Ro. *ur-zică* | *urzică viș* (Be). **Nr.** Felhasználják étkezésre (Mf). – Leforrázva adják a disznónak. – Hordómosásra használják (Kk, T). – A reumas testrészt veregetik, „csajántozzák” vele. Reumára fürdőt is készítenek belőle. – A levelet (*Urticae folium*), a kórét (a levél nélküli szárat) és a gyökeret (*Urticae radix*) főzik meg izzasztó teának. – A gyökérből főzött teát használják étvágytalanság ellen, a herbából főzött teát magas vérnyomás esetén. – Fedeztetés után csalánnal megcsapkodták a tehén hátsó részét. Vö. Kovács 1976; Kóczyán et al. 1977.

U. urens L. ! apró csalán; urzica mică. Kozm, Th. Árokiparton, árnyékos házfalak mentén gyakori. **Nt.** *apró csajánt* (B, Mb, Zs),

apró csahány (Mf, Tl) | *apròlevelű csajánt* (T), *apròlevelű csajánt* (Ny). | *árvacsajánt* (Kf), *árvacsajány* (It, Mó), *árvacsahány* (V) | *csajánt* (Gyv), *csajány* (Kk), *csahány* (Mé) | *csípős csajánt* (Bh, Gym, Sz), *csípős csajánt* (Nd, Nk, Va), *csípős csajánt* (J), *csípős csajány* (Kk), *csípős csahán* (Ml) || Ro. *urzică cin'ească* (B) | *urzică mănîjea* (A, Bl) | *urzică măruntă* (Fi, Gyv) | *urzică vișie* (C) | *urzică mică* (Nș) | *urzicéle* (Gym) | *urzicútă* (Be, Bi, Dr, Kk). **Nr.** „Úgy csíp, mind a rosszak” – mondják Sz-n.

URTICULARIA F. (Fentibulariaceae)

U. vulgaris F.; közönséges rence, otráfel de apă. Cp, HH. Csendes állóvizekben Gyalu és Szászfenes között, a Szamos morotvaiban; E, Kszt, Gyv (Les-tető, Nyárády et al. 1966). Mv és Kszt–Zt határában helynévadó elem. Vö. Péntek–Szabó 1980. 135.

V

VACCARIA (DC). Medik. (Caryophyllaceae)

V. pyramidata Medik. ! = *V. hispanica* (Mill). Rauschert; terebélyes tinóöröm; floarea călugărilor. Eua, Th. Szórványosan előforduló szántóföldi gyomnövény. **Nt.** *Ro. potroacă* (?) (P).

VACCENIUM L. (Ericaceae)

V. myrtillus L. ! fekete áfonya; afin. Cp, Ch. Hegyvidéki irtásgyepekben, tözegesekben: Ct, Ct, D, Gym, Pányiki-szoros. Társulásképző. A falkak többségében hirtől vagy a piacról ismerik, esetleg a havason szedték. **Nt.** *áfonya* (B, Bh, It, J, Jt, Kf, Kp, Kszt–Zt, Mb, Mf, Mó, Ny, Sz, Zs), *áfinya* (Gy, Gyv, Kk, Mk), *áfinya* (Kk) | *áfinyála* (Gym) [*feketemeggy* (Mv) || Ro. *afină*, *afine* (C, Ct, D, Dr, Nș) | *afinele* (A, B, Be, Bi, Bl, Gym, P, St) | *afine d'e pădure* (Sz). Az *áfonya* névváltozat általában passzív ismeretet tükröz. **Nr.** Gyomorbántalmak ellen nyersen is fogyasztják. – A leveléből (*Myrtilli flos*) főzött tea vizelet tisztító (élvezeti teának is főzik); izzasztó teaként is fogyasztják. – A gyümölcsöt pálinkába teszik. Az áfonyás pálinkát hasmenésre is használják; fekélyre is ajánlják. Vö. Kóczyán et al. 1977. –

V. oxycoccus L. = *Oxycoccus quadripetalus* Gilib = *O. palustris* Pers.; közönséges tözeg-áfonya; rächitele. Cp, Ch. Tözegmohalápokban, ritka: Ct és Bl között, Dímbul Negru (Fl. VII, 133; E. Pop 1960. 3S2); Ct, Molhoș lágja.

V. vitis-idaea L. ! vörös áfonya; merișor de munte, coacăz de munte. Cp, Ch. A területen nem találtuk, a falkak egy részében hirtől ismerik, esetleg a havason szedték. **Nt.** *merisăra* (iGy), *mărisara*, *melisăra* (Gym) | *pirosmeggy*

(Mv) || Ro. *merișoare* (A, Be, Bi, Bl, D, Dr, Gym, P) | *merișor sălbatic* (K).

VALERIANA L. (Valerianaceae)

V. officinalis L. ! mezei macskagyökér; odolean, valeriana. Eua, H. Árnyékos, nedves patakmenti vagy mocsaras magaskörös társulásokban gyakori; a területen elsősorban a var. *latifolia* Vahl. = var. *major* Koch (Gy, Kb – Fl. VIII, 628). **Nt.** *macskagyökér* (V) || Ro. ? *borz* (P) | *hodoleán* (Ct). A gyökere miatt tartják a kertben. (Ct).

V. simplicifolia (Rchb.) Kabath.; tözegi macskagyökér. Kz–Eu, H. Tözeglápokban, a területen ritka: Ct–Molhoș, Ct és Bl között (Dímbul Negru), Fi(Rítul Popii), Bl (Fl. VIII, 636; Fupșa 1971).

VALERIANELLA Mill. (Valerianaceae)

(**) **V. locusta** (L.) Laterrade nou Betcke = *V. olitoria* (L.) Pollich; salátagalambbegy; salata mielului. Eua, Th. Egykor kerti zöld-ségnövény (is), ma művelt területeken gyom. Nem gyakori: Dr, Gy (vö. még Nyárády 1941. 505).

V. rimosa Bastard in Desv. = *V. auricula* DC. = *V. locusta* var. *dentata* L. = *V. dentata* Witas; füles galambbegy. Kz–Eu–Med, Th. Művelt területen, parlagokon, szőlőkben: Kb – Hója (Nyárády 1941. 505).

VERATRUM L. (Filiaceae)

V. album L. ! fehér zászpa; strigoaie. Eua, G. Irtásréteken, tisztásokon gyakori (var. *album*); var. *lobelianum* (Bernh.) Koch: D (Fl. XI, 133); Gyv–Dl. Fesului (Nyárády A. mts. 1966), Gym (Chircă–Coldea 1967). **Nt.**

ördögrakója (Gyv, Mv) | *ördögrakója* (Ny) | *ászpa* (Mf, V), *zászpa* (Bh, Gy, J, Mé, T, Tl) || *Ro. strigoáje* (Bi, Bl, C, Ct, Dr, Pi, P, St), *strigoáje* (Gym, Gyv). **Nr.** Tudják, hogy mérgező. Megfigyelték, hogy habzik az állat szája, ha véletlenül megeszi (T). Emlékeznek rá, hogy a juh megdöglött tőle (Ny). – Úgy tapasztalták, hogy a hagymája levét kicsepegtetve átalakít növényeket, színváltozatokat hoz létre (Szu). – Mérgezésre állatnak kukoricaliszttal vagy korpával keverték össze a zászpa magját; van, aki a padláson tartja; megfőzik a gyökerét és a szárát méregnek: tyúknak, galambnak; bosszúból mérgezik vele a szomszédasszony tyúkját, csirkéjét. Azt mondják: „a *csirke segget fordít tülle a világnak*” (Gyv). – Patkányt ördögrakojás máléliszttal mérgeztek (Mv). – Fürdőt csinálnak a herbájából, a párájába teszik a reumás lábat (Középlak). – Abortív szerként is használják a gyökeret (Dr). – Rühességre: a gyökeréből főzetet készítenek, abban fürösztik meg a beteget. Fürdés után jól ledörzsölik posztóronggyal, majd rühzsírral lenik; vagy: fürdőt készítenek, a fürdővízbe kilencféle dolgot tesznek, így főzik meg, ezzel kenik be a beteg testét: bűdöskővirág (kénkristály), kékpör, kátrányszappan, kénpor, korom, hág, higany, kátrány, zászpa. – Tetveség ellen: a gyökér főzetével kenik az ember fejét. – Gyökerét megfőzték, azzal mosták a rühes állatot. – Gyökérzetét a hajtással együtt megfőzik, tetveség ellen használják állatokra. Vö. Kovács 1976; Kóczian et al. 1977.

VERBASCUM L. (Scrophulariaceae)

V. blattaria L.; molyúzó ökörfarkkóró; coada vacii. Eua–Med, TH–Th. Fűves, ruderalizált helyeken, erdőszéleken gyakori; gyomként herében is (Bh: Czucza ap. Csürös). **Nt.** *sárgavirág* (Gym). **Nr.** A virágját főzik teának; cukorral, mézzel ízesítik. Köptető hatású (Gym).

V. chaixii Vill. var. *austriacum* (Schott) Franch. = *V. austriacum* Schott; osztrák ökörfarkkóró; coada vacii. Eua, H. Száraz gyepeken, bokros domboldalakon: Gyv.

V. lanatum Schrad. var. *hinkei* (Friv.) Murb.; Hinke-féle ökörfarkkóró. Szubendemikus változat (Bulgáriában is!), H–TH. Sz és Bh között (Fl. VII, 434), Ct.

V. lychnitis L.; csilláros ökörfarkkóró; lumînărică. Eua, Th. Erdőszéleken: Gyv–J var. *kanitzianum* (Simk. et Walz.) Murb. ! ritka.

V. phlomoideus E. ! = *V. rugulosum* Willd.; szőszös ökörfarkkóró; coada vacii. Eu (Kz–Eu – Med), TH. Hordaléktalajon, utak mentén a Kalota völgyében (Ct). **Nt.** *ökörfarkkóró* (Bh, Ny) | *ökörfarok* (Sz) | *pakulárdohány* (Mé) | *téjavirág* (Gym) || *Ro. coada mneluluj* (C, Kk) | *coada vacii* (Mi, P, Topa) | *flóri gálbene* (Fi).

V. phoeniceum L.; lila ökörfarkkóró; coada mielului. Pont–Kont (Eua), TH–H. Szárazabb gyepeken, szórványos: Gy, J, Zs.

V. thapsus L.; molyhos ökörfarkkóró; corovatic. Eua, TH. Hordaléktalajon, ruderalis: Bh (ssp. *thapsus* – Fl. VII, 413). **Nt.** *ökörfarok* (Szászfenés: Györfly 1935).

VERBENA L. (Verbenaceae)

***V. x hybrida** Voss. (Hort.) ! kerti vasfű; urzicuță. Eu (kinemesítés helye), Th–H. Kiskertekben szórványos. **Nt.** *verbéna* (J, Kp, Va), *verbénija* (E, It, Jt, K, Kb, Mé, Ml, Szu, T) || *Ro. cillogvirag* (Gyv).

V. officinalis L. ! vasfű; sporici. Eua (Kozm), Th–H. Ruderalis helyeken, árkok mentén közönséges. **Nt.** *vasfű* (It). **Nr.** Az eltett uborkát keményen tartja.

VERONICA L. (Scrophulariaceae)

V. anagallis-aquatica L.; póléveronika. (Cp Med), H. Vizek mentén közönséges.

V. arvensis L.; ugarveronika. Eua, Th. Művelt területen, gyepeken szórványos: C, Gyv, S.

V. austriaca L. ssp. *dentata* (F.W. Schmidt) Watzl.; fogaslevelű veronika; sburător. Eua–Med, H. Napos, füves helyeken gyakori.

V. beccabunga L. ! forrás- (deréce-) veronika; bobornic. Eua, H. Vizparti hordalékon, forrásos helyeken közönséges.

V. chamaedrys L. ! ösztörüs veronika; stejărel. Eua, H. Füves, bokros területen közönséges. **Nt.** *Ro. codda zmăului*, (St), *coada smăului* (Mi). **Nr.** Ördögüzésre használják, füstöltek vele szédülés, epilepszia ellen. – Úgy tartják, hogy az ördög elszakította lábával a szárát. Ezért ha a lány magánál tartja, nem érintheti az ördög. Úgy kellett gyűjteni húsvét és pünkösd között, távol a falutól, ahová nem hallszik el a kakas hangja (Mi).

V. x handelii Watzl. = *V. austriaca* x *V. teucrium*: Nádas völgye Kb felé (Fl. VII, 565).

V. hederifolia L.; bokoralji veronika; doritoare. Eua, Th. Szántóföldeken: Dr, Kszt; Bh – Söház (Czucza ap. Csürös). **Nt.** *erdei nefelejts* (Szu: Györfly 1935) | *kék nefelejts* (uo.) | *pipehur* (Szászlóna, Torda: i.m.).

V. officinalis L. ! orvosi veronika; ventrilică. Cp, H. Erdőkben, irtásréteken közönséges.

V. orchidea Cr. = *Pseudolysimachion orchideum* (Cr.) T. Wrab.; kosborképű veronika; șopirlaiță. Kz–Eu–Med, H. Száraz gyepeken. Típusos alakban nem gyűjtöttük, többnyire a *V. spicata* x *V. orchidea* köztes alakban (= *V. decipiens* Nyár.): D, Gyv, Nk, St, Kf – Cspikés oldal.

V. persica Poir. ! = *V. tournefortii* C.C. Gmel. = *V. byzantina* (S.M.) Hand-Mazz.; perzsa veronika; ventrilică. Eua–Med, Th. Szántóföldeken, kiskertekben közönséges és tömeges gyom. **Nt.** *pipehúr* (T).

V. polita Fries. = *V. didima* auct.; fényes veronika. Eua–Med, Th (TH). Szántókon, par-

lagokon, ruderalis körülmények között, kiskertekben közönséges.

V. prostrata L.; lecsepült veronika; coada mielului. Eua, H. Száraz gyepekben szórványos: Kf, Gym (Kovács–Coldea 1967).

V. scutellata L.; szuronylevelű veronika. Eua–Med, HH. Nedves réteken: V (Fl. VII, 538).

V. serpyllifolia L.; kakukkveronika; șopîrliță. Cp, H. Nyirkos, többnyire sovány talajon gyakori (pl. Kf).

V. spicata L. ! = *Pseudolysimachion spicatum* (L.) Opiz.; macskafarkú veronika; băieței. Eua, H. Száraz gyepekben, erdőszéleken gyakori; Bh (Czuczsa ap. Csűrös), Gym (Kovács – Coldea 1967).

V. teucrium L. = *V. pseudochamaedrys* Jacq.; gamandorveronika; șopîrliță. Eua, H. Réteken, gyümölcsösökben, bokros helyeken gyakori.

V. triphyllus L.; ujjaslevelű veronika. Eua, Th. Müvelt talajon és ruderalis környezetben, pl. Gy és Szászlóna között (CLA. Nyárády A. 1961; I. még Fl. VII, 557).

V. urticifolia Jacq. = *V. latifolia* act.; csalánlevelű veronika; iarba șarpelui. Eu, H. Űde talajú árnyas erdőszéleken gyakori (Pányiki-szoros).

VIBURNUM L. (Caprifoliaceae)

V. lantana L. ! ostorménfa; dírmóz. Eua, Ms. Bokros helyeken gyakori. **Nt.** *barátsza* (Mó) | *barátság* (Szu: Györffy 1935) | *farkascseresnye* (Mf, Mó) | *gusfa* (Kb, Szu) | *korbácsnyélfá* (Mé, V) | *ostorménfa* (Mó) | *ostorműnya* (Nd) | *ostornyélfá* (T) | *szentfa* (B) | *Szent-ilona szőlő* (Va) || *Ro. adírmóg* (St), *adírmóc* (B). **Nr.** Termése édes, ették a gyerekek, amikor megfeketedett. – Gúzsak használták kötözésre. Jó ostornyélnak (Szu). – Kuruzsolnak vele, hogy ne menjen el a teje a tehénnek (B). – Szerencsét hoz, szent fa (B).

V. opulus L. ! kányabangita; cãlin. Eua, Ms. Ligetes, bokros helyeken gyakori, néhol közönséges (pl. Kf–Ordományos). **Nt.** *gána* (Mv: Kóczián et al. 1977) | *kutyavérésszőlő* (Mb) | *vadlabdarózsa* (Szu) || *Ro. cãlin* (Fi) | *lémnu cînelu* (Er) | *pelín* (D). **Nr.** Kb 50 évvel ezelőtt egy gyerek meghalt, mert jóllakott a bogójával. – A leveles ágat főzik meg teának tudósztma, szívtágulás ellen. Nyugtató, enyhe görcsoldó hatása van. – A *gálna* főként földrajzi nevekben őrződött meg, ez a gyakori névadó elem közszóként háttérbe szorult. Vö. Péntek–Szabó 1980. 146–7. – **Provar. roseum* (L.) = var. *sterile* DC.; labdarózsa. Kiskertekben gyakori díszcserje. **Nt.** *labdarózsa* (E, Gy, K, Kb, Kszt–Zt, Mf, Ml, Szu, Zs; Bonchida, Szászfenes: Györffy 1935), *labdaró zsa* (Jt, Mk, Mó, Mv), *laptarózsa* (Mb, Ny, Va), *loptarózsa* (B, It, J, Kf, Kp, Mé, Nd, Sz, T, Zs) || *Ro. labdarója* (Topa), *loptarója* (B) | *lãptúță* (C) | *lãpti* (St) | *lemn alb* (Mi).

VICIA L. (Fabaceae)

A népi növényismeret a vad fajokat nem különíti el következetesen. **Nt.** *borsó* (Kk, Mé, Mó, Nd, T), *borsóy* (T) | *csicsiri* (Gym) | *csicseri borsó* (V), *csicsiriborsóy* (Kp, Mv, Zs) | *vadborsó* (B, Bh, J, Kk, Mé, Mf, Ml, Nd, Szu, T, Va), *vadborsóy* (Jt, K, Kf, Mó, Mv, Ny, Sz, Zs) | *vadlencse* (Kszt–Zt) || *Ro. ghizdáj* (D) | *mázãre bolúndã* (Sd) | *mázãre sãlbãt'ecã* (Ct, Sz) | *mãzãriche* (A, Be, Bi, D, Dr, Gym, Kk, Mi, Nș, P, Sd) | *mãzãriche d'e hõldã* (St) | *rãgãdãje* (Bl). **Nr.** Ha a *küpije* (= hüvelye) tele van maggal, azt mondták, jó termés lesz (Kf). – Nagyon fényes a magja. Amikor kenyeret, kalácsot sütnék a kemencében, szoktak egy kis madárformát is készíteni. Ennek tesznek szemet a *csicsiriborsóból* (Gym)

V. angustifolia L. ! = *V. sativa* agg.: szűklevelű búkköny; mázãriche. Eua–Med, Th. Vetésekben, mezsgyékben, sövényekben, többnyire a var. *segatalis* (Thuill.) Ser. in DC.: Dr, | és másutt is gyakori.

V. cassubica L.; vitézbúkköny. Eua, Th. A terület északnyugati peremén: a B, Kp, C, Mé vonaltól északra (vö. még Nyárády 1941. 330: Mé határában a Választóhegy DK-i napsütéses lejtőjén).

V. cracca L. ! kaszanyúgbúkköny; mázãriche. Eua, Th. Kaszálókon, vetésekben, élősövényekben, bokros helyeken közönséges. **Nt.** *csergõivirág* (Mv) | *kikborsó* (Gyv) | *ragadáj* (It) | *vadborsó* (Mé, T), *vadborsóy* (Ny) | *vadlencse* (Mf, Tl), *vadlencse* (Mb) || *Ro. ghizdáj* (Gym).

V. dumetorum L.; cserebúkköny; mázãriche. Eua, Th. Napsütötte, bokros helyeken gyakori: Gy, Gyv, Kk, Nk, Sz, Zs.

(*⁺)**V. faba** L. ! = *Faba vulgaris* L.; lóbab; bob. Eua–Pont, Th. A területen egykor termesztették, ma már csak az emléke él. A 60-as években fogták újból termesztésbe a mezőgazdasági intézet földjein, így Gy határában is. **Nt.** *bab* (Bt, It, J, Kb, Kd, Mb, Mf, Ml, Mó) | [*lõbab*] (Bh) || *Ro. bob* (Dr, Mi, N, St). **Nr.** A 30-as évekig volt a legtöbb faluban, It-n később tűnt el, a II. világháború után, Bh-on a 40-es évek elejéig termesztették. – Megsütötték, úgy ették (Dr, Kb). Fõve ették, fõzelékként is, *fakalánnyal* (It). – Libákat töltötték vele (Kd). – Földrajzi névként viszonylag késõn és ritkán jelentkezik Kp, Nk, Ny határában. Vö. Péntek 1978; Péntek–Szabó 1980. 156.

V. grandiflora Scop.; szennyes búkköny. Eua, Th. Gabonaföldeken, utak mentén, sövényekben szórványosan: Bh (Csűrös); – ssp. *sordida* (W. et K.) em. hoc loco: Gyv, Mé, Forgácsstelek; Bh, Ct, Nãdãșel (Fl. V, 391).

V. hirsuta (L.) S.F. Gray! borzas búkköny; cositã. Eua–Med, Th. Közönséges vetési gyom.

V. pannonica Cr. ! magyar búkköny; borceag. Eua–Med, Th. Gabonavetésekben, mezofil és mezoxerofil kaszálókban gyakori, néhol

tömeges: Kf, a Riszeg alatti földek; Bh (Czuczsa ap. Csűrös); Szászlóna, J (CLA. Nyárády A. 1949, 1967). Nt. *vadborsóvirág* (Mf. Györffy 1935).

V. sativa L. ! takarmánybükköny; mázáriche. Eua–Med, Th. Takarmány keveréknek természetlik; közönséges gyom is; – var. *sativa*: nagy virágú, közönséges forma. Nt. *csicséri-borsó* (Mb) | *sasköröm* (Kd). Lefogta a búzát, a fűvet.

V. sepium L.; sövénybükköny; mázároi sál-batic. Eua, H. Erdőszeleken, tisztásokon, bokrok között, élősövényekben gyakori. Gym Chircă–Coldea (1967), Gyv–P (Nyárády A. mts. 1966), Mé. – Bükkönykeverékben természetlítették is, jó mézelő.

V. sylvatica L.; ligeti bükköny. Eua, Th. Üde talajú, árnyas erdőkben, erdőszeleken gyakori: A, Kk, M, Nk, Sz, V stb.

V. tenuifolia Roth ! keskenylevelű bükköny; mázáriche. Eua, Th. Erdőszeleken, élősövényekben, bokros mezsgyékben gyakori: Bh, Gyv; Sz (Pl. V, 378). Nt. *Ro. parcătă?* (P).

V. tetrasperma (L.) Schreb. non Mnch.; négyvirágú bükköny. Eua–Med, Th. Vétésekben, mezsgyékben, sövényekben, irtott területen közönséges gyom.

V. villosa Roth; szőszös bükköny; mázáriche. Eua, Th. Gyomként és takarmánykeverékekben természetlik is (bükkönykeverék); var. *villosa* (gyakori); var. *gordonii* (Rouy) Sávul (Szamos parton: Fl. V, 365); var. (provar.) *culta* (A. et G.) em. hoc loco (Kk–*Triticum monococcum*, Nk).

VINCA L. (Apocynaceae)

V. herbacea W. et K. ! pusztai meténg; saschiu. E–Eu – Pont, H–Ch. Napos domboldalakon szórványos: Gyv–Nk, Nădășel (Fl. VIII, 483). Nt. *télizöld* (Bh, J).

(***V. minor** L. ! télizöld meténg; merişor, saschiu; ném. Efeu. Eu, H–Ch. Erdőkben, bokrosokban, kiskertekben, temetőben (pl. Bh, E és másutt) gyakori; Sp, TI (Fl. VIII, 484). Nt. *éfa* (Szászfenes: Györffy 1935; vö. ném. Efeu) | *örökzöld* (Kb) | *puszpánt* (Mf, TI) | *szászfű* (Szu, V; Szászfenes) | *szászó* (Gyv, It, Kp, Mb, Mó, Nd, Zs), *szászóy* (K, Sz, Zs), *szászó* (E, Mk), *szászóy* (Ny), *szászój* (Kk) | *télizöld* (B, Kk, Ml, Ny, Szu, T) || *Ro. sasáj* (A, Bi, C, Cț, D, Fi, Kk, Mi, Sd, St), *sarsáj* (Be, Dr, Gyv, Nș). Nr. Sírokon gyakori (It). – Sd-on az erdőben szedték, eladták Szentpálon. – Korona van belőle a templomban (Mb). – Szedték gyógynövényként; koszorúnak is (It). – A völegény kalapjára koszorút kötöttek belőle (Be, Bi). – Ha fiatal lány vagy legény halt meg, *szászfűből* kötöttek koszorút. Az erdőről szedték. Piros csipkét és pattogatott kakast fűztek fűzérnek, azt tették a szászfűből készített koszorúra (V). – Egeres határában helynévadó elem. Vö. Péntek–Szabó 1980. 149.

VINCETOXICUM Wolf (Asclepiadaceae) (= *Cynanchum* p.p.)

V. hirundinaria Med. ! = *V. officinale* Moench. = *Cynanchum vincetoxieum* (L.) Pers.; rnéreggyilok vadpaprika; iarba fiarelor. Eua–Med, H. Napsütötte erdőszeleken, erdőkben, bokrosokban: Gyv, Ș. Nt. *vadpaprika* (Mk) || *Ro. pásúla șarpelui* (Bl). – Gyökerét eladták, gyógyításra (?) (Bl).

VIOLA L. (Violaceae)

Nt. *ibója* | *vijola* (Mó) || *Ro. ciocănăș* (P) | *toporăș* (Be, C, Kk) | *vișoreá* (Bi, Mi, P, Sd, St), *vișorele* (Bl, Dr, Gym, Nș).

V. ambigua W. et K.; csuklyás ibolya. Eua–Med, H. Napos domboldalakon, meszes talajon gyakori: Gyv, It, J, Kb, Kf, Sz, Zs.

V. arvensis Murr. ! mezei árvácska; trei frați pătați. Eua, Th. Művelt területeken közönséges gyom, alakköre igen változatos: f. *gracilescens* Jord. (C); var. et f. *agrestis* (Jord.) R. et F. (Mi: Fl. III, 617) stb. Nt. *vadárvácska* (Mb) | *vadcsászárszakál* (Kf, Kk, Mó, Nk, Sz, T, TI) || *Ro. păpucu doámnei* (C, Gym) | *vișorele sálbátice* (Gyv).

V. canina L. ! sovány ibolya; viorele sálbatic. Cp, H. Sovány talajú gyepekben, bokros területen.

V. collina Bess.; dombi ibolya. Eua, H. Száraz gyepekben, meszes talajon: Ksz, Mt. Horaița (Cs. Káptalan 1971).

***V. cornuta** L. ! szarvas ibolya. Pireneusok, H. Ritka dísznövény: E, Kk, Mf. Nt. *ibója* (Kk, Mf).

V. declinata W. et K.; alhavasi árvácska; unghia păsării. Kárp, H. Sziklás, köves helyeken, ritka: TI (CEA. Pázmány 1961); D, Cț (Csűrös).

V. hirta L.; borzas ibolya; viorea nemiro-sitoare. Eua, H. Bokros helyeken, gyepekben közönséges.

(***V. joói** Janka = *V. macroceras* Ldb. ssp. *joói* (Janka) Kupfer; Joó ibolyája; tãmioara. End, H. Meszes, omlásos oldalakon gyakori: A, Bi, C, E, P, Gym, Gyv, It, J, Kb, Kf, Kk, Mé, Mf, Mó, St (DI. Mare, de a szövete-kezet kertjében dísznövényként is!), V, Zs. Nt. *Ro. vișorele* (St).

V. mirabilis E.; csodás ibolya; viorele. Eua, H. Lomberdőkben (*Carpino-Fagetum*, *Quercocarpinetum*) és irtásréteken gyakori (Kf–Csűrös).

V. montana L. = *V. canina* L. ssp. *montana* (L.) Hartm.; hegyi ibolya. Eu, H. Sovány, hegyi gyepekben: Cț (vö. még: Fl. III, 586).

(***V. odorata** L. ! illatos ibolya; viorea. Eua–Med, H. Gyepekben, erdőszeleken, élősövények mentén, kertekben: Bh, Kf, Sz. Nt. *fehér ibója* (T) | *ibója* (TI) | *jóságú ibója* (TI) || *Ro. vișorele* (Dr).

V. riviniana Rchb.; nagyvirágú ibolya. Eu, H. Erdőkben; az erdei ibolyánál nagyobb virágú; nem ritka: Bi, Kf, Ksz, V.

V. saxatilis Schm.; sziklai ibolya; trei frați. Kz–Eu – Med, H. Köves legelőkn, sziklás helyeken: Kzt, Mt. Horaița (Cs. Káptalan 1971).

V. suavis MB. != *V. cyanea* Cel.; kék ibolya; toporași. Eu–Med, H. Erdős, bokros helyeken; var. *cyanea* (Cel.) Grinț (Kb – Fl. III, 567).

V. sylvestris Lam. ! = *V. silvatica* Fries.; erdei ibolya; colțunii popii. Eua, H. Erdőkben, közönséges: Kb (Prodan 1937), C, E (Szabó 1969); Ct, Kf, Kszt – Mt. Horaița (Csűrös). Nt. *erdeji iboja* (T) | *kutyaibója* (Kszzt–Zt, Mv) || *Ro. vi-joréle d'e pădure* (Kk).

V. tricolor E. ssp. *tricolor*! háromszínű árvácsk; trei frați pătași. Eua (Koztn), Th. Gyepekben, hasonló a mezei ibolyához (It, Nk!). Nt. *császárszakáll* (Kvár, Szászfenes, Szászlóna: Györfly 1935).

***V. vitrockiana** Gams. ! = *V. altaica* x *V. lutea* x *V. tricolor* = *V. hortensis* auct. = *V. tricolor* var. *hortensis* Hort.; kerti árvácsk; pansele. Európai és ázsiai alapanyagból Ny-Európában keresztezéssel kinemesített kerti dísznövény. Ny–Eu, Th–H. Kiskertekben gyakori. Nt. *árvácsk* (Kb, Kk, Mb, Mf, Mk, Ml, V, Zs) | *császár szakái* (Km; B, Bh, Gym, It, J, Jt, K, Kf, Kp, Kszt–Zt, Mé, Mf, Mk, Mó, Mp, Nd, Ny, Sz, Szu, V, Va, Zs) || *Ro. bárba împăratului* (B, C, Dr, B, Gyv, Kk, Mi, N, Sd, St, Sz) | *bárba pópui* (Nș) | *bar-ién* (P), *barșón* (Gym) | *barșonéle* (Ș) | *flóri d'e brașón* (Bi) | *óchiu pisicii* (Ct) | *panselúță* (Be, Bi, Dr).

Viola-hibridek: *V. bihariensis* Simk. = *V. suavis* var. *cyanea* x *V. hirta*. f. *keneri* et f. *monostorensis* (Gy); *V. revoluta* Heuff. = *V. ambigua* x *V. hirta* (Mf); *V. interjecta* Borb. = *V. collina* x *V. hirta* (Mi).

VISCARIA Röhl. (Caryophyllaceae)

V. vulgaris Röhl. ! enyvecske; lipicioasa. Kont (Eua), H. Kaszálókon, füves helyeken, ritkás erdőknben, tisztásokon gyakori. Nt. *csilagvirág* (V) | *fecskevirág* (K, Mé) | *mezejiszek-fű* (Va) | *ragadáj* (Gyv, TI) | *szappanvirág* (Kb) | *szurokvirág* (B) | *szúrós ragadáj* (Mb) || *Ro. cocoșej d'e pădure* (P) | *cocoșej lipicioș* (Kk) | *lipt'itoáre* (A, C, Fi, Mi, Sd, St) | *sclipitoáre* (Bl), *sclipitóri* (D).

VISCUM L. (Loranthaceae)

V. album L. ! fehér fagyöngy; vîsc. Eua–Med, Ep–Pz. Erdei és gyümölcs-, valamint diszfákon (f. *mali* (Tubeuf.) Buia) közönséges, néhol tömeges. Nt. *fagyöngy* (B, Gy, It, J, K, Kf, Kp, Mf, TI) | *gyöngy* (Zs) | *kecskerágó* (It, Kk, Mb, Mé, Nd, Szu, T, V), *kecskerágóe* (Jt, K, Kf, Mó, Ny, Sz, Zs) | *télizód* (Gym, Gyv) || *Ro. vâsc* | *vâsc alb* (C), *vâcs alb* (Gym). Nr. A kecskéknak adják a szegényebbek takarmánynak (Zs). – Magas vérnyomás ellen:

a fehér fagyöngyöt megszáritják, összetörik, pálinkába teszik, a kivonatból 3 x 20 cseppet fogyasztanak éhgyomorra (Bh). – A leveleket használják megszáritva teának (Bh); a megszáritott bogyót főzik meg teának (J), csomboroddal együtt főzik mag teának (Mv). Vö. Kóczián et al. 1977. – Leveléből teát főznek vérnyomás ellen. Nemes almafáról kell szedni (Szu). – Szerencsefának tartják (Gyv). – Koszorút készítenek belőle télen (Kp). – A r-ok esküvön a gyertyára kötik (Gym).

VITIS L. (Vitaceae)

***V. aestivalis** Michx. É–Am, Ms (Ep-lián). Direkttermő hibridfajták őseként (l. a következő szócikket!).

***V. labrusca** L. rókaszőlő; aguridar. É–Am, Ms (Ep-lián). Keresztezés útján kinemesített fajtái a direkttermő szőlők: *V. labrusca* L. x *V. aestivalis* Michx. = Izabella; *V. labrusca* x *V. aestivalis* x *V. vinifera* = Delaware; *V. labrusca* L. x *V. riparia* Michx. x *V. vinifera* L. = Othello. Nt. *delavári* (B, Bh, K, Mó), *delevári* (Ny); *izabella* (B, Mé, Mó, Va), *izabëlla* (K, Kb, Ml); *konkord* magántermő (Bh, K), *konkòr* (It, Mb, Va); *nova* (B, Bh, Bt, K, Kb, Kd, Kf, Kk, Mb, Mé, Mó, Ny, Sz, Va), *nova* (It, T); *otelló* (Bh, Ny, Va), *otelló* (K, Mb) || *Ro. nóva* (Nș).

***V. riparia** Michx. = *V. vulpina* auct. non L.; ripariaszőlő; viță riparia. É–Am, Ms (Ep-lián). Direkttermő fajták őseként (l. az előző szócikket!).

***V. vinifera** L. ! nemes szőlő; viță de vie. Eua–Med, Ms (Ep-lián). Közönséges ház körüli és szőlőskerti gyümölcs, a házakra futtatva többnyire direkttermő hibridként. Nt. *szőlő* (B, Bh, Kb, Mb, Mé, Mk, Ml, Mó, Ny, T, Va), *szőlőű* (Kf), *szőlőű* (K), *szöllő* (F, Kk, Kp, Sz), *szöllő* (Bt, It, Kd, Szu, V). Tájfajták: *bürgondi* (B), *bürgundi* (Sz); *Csabagyöngye* (B, Bh, F, K, Kp, Mb, Szu); *darázsút* (Mb); *fejír leányka* (Mé); *járdovány* tömött szemű (Bh, K, Kp, Mb, Va); *kecskececsü* (Mé); *lējánka* (F, K, Kp), *lējánka* (Sz); *muskotáj* (B, Bh), *mucskotáj* (K); *rizling* (B, Bh, F, K, Kp, Szu); *saszla* (Bh, F, K, Kp, Mb, Sz); *szőlőkerték kirájnėja* (Mb); *szürkebarát* (Bh, Kp); *unom* csak a történeti helynévanyagban fennmaradt név (vö. Péntek–Szabó 1980. 160) || *Ro. strúgur* (Be, Bi, Dr, Nș, St) | *viță d'e vije* (A, Mi, St). Tájfajták: *alb* (Be); *négru* (Be, Nș). Nr. A szőlőtermesztés múlt század végi helyzetével, hanyatlásával Jankó János foglalkozott behatóbban (Jankó 1891. 32 kk.). – A legtöbb faluban csak a házak előtt található egy-egy tóké (It, Ny, Sz, T). Szu-on van még a filoxéra előtti időből termő töke. – Úgy tartják, a filoxéra pusztította ki; de ha *uzmarás* a tél, akkor is kipusztul a szőlő. – A népi gyógyászatban a levelét gennyelszívóként használják. – A *szőlővizet* (*Lacrima viti*) szembe csepegtették, mosakod-

tak vele szeplő ellen (Mb). – Ha gyengül a szem, tavasszal szőlőmetszéskor felfogják a vesszőből kicsepegő nedvet, s abba belemártva névtelen ujjukat, azzal többször megmossák a szemet. – Sárgaság ellen fekete szőlő borába mézet tesznek, három napig állni hagyják, csak azután fogyaszthatja a beteg. Vö. Kovács 1976. – Az *otellóból* készített vörösbort vér-

szegénység ellen használják. Vö. Kóczyán et al. 1977. – A *szőlő*, *szőlőlevél*, *szőlőgerezd* hímzsmintaként is előfordul. Vö. Péntek 1979. – A belőle alakult földrajzi nevek a legnagyobb megterheltségűek a növénynevi eredetűek közül. Vö. Péntek–Szabó 1980. 159–60.

VOGELIA Med. I. *Neslia*

W

WALDSTEINIA Willd. (Rosaceae)

W.geoides Willd.; Waldsteinpimpó. Balk–Pont (Krim–Kaukázus), H. Tölgyerdőkben, ritka: Kb, Szászlóna.

WISTERIA Nutt. (Fabaceae)

***W. sinensis** (Sims.) Sweet non DC.; lilaakác; mǎgrin vînăt. Kína, Ms (Ep-lián). Dísznövény, a területen ritka. **Nt.** *lilaakác* (Kp, Mv). Kp-ben 4 fa van: fehér akácba oltották kéreg alá.

X

XANTHIUM L. (Asteraceae)

X. albinum (Widder) H. Scholz = **X. Tiparium** Itzigs. et Hertsch. Am ? Ec-Med ? Th. Gyakori, de pontos elterjedése megállapítandó !; Kajántó, Pázmány 1982 (Index Seminum hort. agrobot., Cluj).

X. spinosum L. ! szerbtövis; holeră. D–Am Th. Kellemetlen gyom, az Asz-en szőrványos vagy gyakori utak mentén, szemetes helyeken, a Esz-en ritkább vagy hiányzik. **Nt.** *szamár-tüvis* (Mé, Nk, V) || *Ro. sca i rusăsc* (Be).

X. strumarium L. ! bojtorján szerbtövis; scaietele popii. É–Am ? ma Kozm, Th. Szemetes helyeken, nem közönséges.

Y

YUCCA L. (Liliaceae; Agavaceae)

***Y. filamentosa** hort. = *Y. smalliana* Fern.; pálmaliliom. É–Am (Florida, Kalifornia, Mis-

souri), H. Kiskertekben, temetőken, viszonylag ritka: Bh, Nd. **Nt.** *kaptusz* (Sz).

Z

ZANICHELLIA L. (Potamogetonaceae)

Z. palustris L.; tófonal; mǎtriță. Kozm, HH. Állóvizekben, Szamos-morotvákban Gy és Szászlóna között (ssp. *pedicellata* Wahlb. – CEA. Szabó 1971).

ZANTEDESCHIA Spreng. (Araceae)

***Z. aethiopia** (L.) Spreng. ! = *Calla aethiopica* E.; kalla, tölcsevívirág. Fokföld (D–Afr), G. Cserepes díszvívirág, a területen viszonylag gyakori. **Nt.** *hála* (B, E, Gym, It, K, Kb,

Kszt–Zt, Mb, Mf, Ml, Mó, Szu, Zs), *kalla* (Mé) | *kálavirág* (Kk) | *menyasszonyvirág* (It) | *skála* (E, Mb, Va) || *Ro. călă* (C, Dr, E, St) | *floárea mirésej* (Ct) | *lili jóm gálben* (Sz) | *mușcătă albă* (Sd).

ZEA L. (Poaceae)

***Z. mays** L. ! kukorica; porumb. D–Am, Th. Kiskertekben, háztájin, szántóföldeken közönséges termesztett növény. **Nt.** *kukurica* (Bh, J, K, Kd, Kf, Mb, Mk, Mv) | *tengeri*

(B, Kp, Sz, Va), *tengeri* (P, It, Np), *tengeri* (Zs) | *törökbúza* (Bt, Kk, Mé, Ml, Szu, T, Tl, V), *törökbúza* (Kb, Mf, Mó) || *Ro. cucurúz* (A, Be, Bi, Ct, Dr, Mi, Nş, P, St) | *málai* (A, Mi, Ct, Fi, D). – A begyűjtött próbák, illetve az adatközlők leírásai alapján a tájfajták a következő convarietasokba sorolhatók: – Convar. *saccharata* (Körn.) Grebensc.; csemege kukorica; porumb zaharat. **Nt.** *horpaszszemű* (Va). – Convar. *indurata* (Sturt.) Harsberg = convar. *vulgaris* Körn.; keményszemű kukorica. **Nt.** *csinkántin* (B, Bh, Bt, F, It, Kp, Mk, T), *csinkánti* (Mó, Ny, Szu); *kerekszemű* (Kk, Va), *kerekszemű* (Mb); ? *muroktengeri* (It); *muroktörökbúza* (Mé); *nyóc'soros* (Ny, Szu, Va); *piros törökbúza* (Mé); *száznapos* (T, V) || *Ro. cucurúz róşu* (A). – Convar. *microperma*: provar. *oryzoides* Körn.; rizszemű kukorica. **Nt.** *búzakukurica* (Kf); *fehér-* (B, P, Mé, Ml, Va), *fejér-* (Kk), *fehír-* (It, Kf, Ny); *hegyes* (Kk), *hegyes* (Mk, Ny); *kakastengeri* (Va); *rizskása-törökbúza* (Ml); *szúrós tengeri* (F, It); *szúrós törökbúza* (Mé) || *Ro. cucurúz alb* (Dr, Nş), *cucurúz alghi* (A); *cucurúz clonjani* (Dr); *cucurúz d'e cocós* (A, Nş, P); – provar. *gracillima* Körn.; gyöngyszemű kukorica. – Convar. *dentiformis* Körn.; lófogu kukorica. **Nt.** *júfogu* (Kk); *lófogu* (Bh, Ml, Mó, Va), *lúfogu* (B, It, Kf, Kk, Mb, Mk, T, V); *lőszemű* (P); *tizenkétsoros* (Va) || *Ro. d'int'e d'e cal* (St); *d'int'ele cäluluj* (Be); *din-şile cäluluj* (Bi, Dr). Egyéb: *cucuruz or zeníji* (Bi); *dobroşan* (A); *oarşan* (Nş), *şorşuluj* (St). Köztermesztésben többnyire az ebből az alakcsoportból kifejlesztett hibridek vannak, a szövetkezeti és állami gazdaságokban (HD 101 – Fundulea, HS 1054 – Turda; Hd 122 – Turda). – Convar. *aorista: indurata + dentiformis*, korán érő hibridfajták (HD 95 – Suceava; HD 96 – Fundulea; HD 115 – Turda). **Nr.** A *tejes kukoricát* sütik, főzik. – A kukoricahántóról I. Jankó 1891. 185. – A *panusából* az 50-es években lábtörölt, szatyort kötöttek. – Ugyanezt betették a mosni való ruha közé, avval együtt dörzsölték, jobban megtisztult a ruha (Kk). – A *kórét* fák kötözésére is használják, egyébként takarmányként felettették. – A kukoricaszemeket megfőzik cukros vízben, úgy eszik. Vízkerezstör így ették cukorral a főtt fehér kukoricát. A fehér kukorica kásájából készítették a töltött káposztát. Búzaliszthez is keverték; a kását önmagában is megfőzték, fogyasztották. – A népi gyógyászatban: kukoricaszemből főzött tea cukorral vagy mézzel köhögéscsillapító, köptető; a kukoricahaj (*Maydis stigma*) megszáritva, megfőzve teának magas vérnyomás esetén használatos; ugyanez húgyhajtó, vizeletfertőtlenítő, vesetisztító is. – Hüléses, náthás beteggel szemes kukorica főtt levét itatják; kukoricacsutka-teát is fogyasztanak, cu-

kor nélkül. A náthás beteget néha máléliszttel füstölik. – A pattogatott kakast gyomorsav közömbösítésére használják. – Sótalan meleg puliszkával kötötték be a megdagadt fogat. – A fájós fülre is meleg puliszkát tettek. – Kukoricalisztet megszitáltak, megpergelték, hintőporként használták. – Piros kukoricát megpergelték, megőrölték, azzal hintették be a szeplős vagy pattanásos helyeket. – Pergelt máléliszttel hintették be a sebet. – Mérgezéshez kukoricalisztet keverték zúspával. – Panusát adnak a szarvasmarhának szájfájás ellen (T); kérődzés megállásakor (Kszt–Zt, Mk, Nk). – Ha megreked az állat, *Peucedanumot* főznek meg piros kukoricával, avas zússal, ezt öntik a beteg állatba (J, Mé). – Ha a marhának kilyukadt a nyelve, máléliszttel keverték *szímmizsel*, azzal gyógyították (Nk). – *Kikköves* (= rézgálicos) máléliszt szájes körömfájásra állatnak. Vö. Kovács 1976; Kóczyán et al. 1977. – A gyerekek kocsanymuzsikát, málepuskát készítenek. Vö. Faragó 1946. 63. – Hímzések díszítőmotívumaként is feltűnik. Vö. Péntek 1979. – Helynévadó elem Nk határában. Vö. Péntek–Szabó 1980. 159. Monográfia: Balassa 1960.

ZEBRINA Schinzl. (Commelinaceae)

***Z. pendula** Schinzl. ! = *Tradescantia zebrina* hort., *Commelina zebrina* hort.; ámpolnavirág; atírnátoare. Kz–Am, H. Cserepes dísznövény. **Nt.** *futó* (Gym, Gyv, Kb, Kk, Kszt–Zt, Mf, Nd, Szu), *futó* (E, J, Kf, Mv, Sz) | *kofa* (Kp) | *plétyka* (It, Jt, K, Kf, Ny) | *tárkapletyka* (T) || *Ro. páru fét'i* (Bi, Ct, D, Gym) | *telegráf* (C). **Nr.** Azt tartják, nem hoz szerencsét. Kezd kipusztulni (Gym).

ZERNA l. *Bromus*

ZINNIA L. (Asteraceae)

***Z. elegans** Jacq. ! pompás rézvirág; ciumăreasă. Kz–Am (Mexikó), Th. Termesztett dísznövény, gyakori. **Nt.** *cinia* (Mó, Szu) | *dámakonty* (Mé) | *koronarózsa* (Sz) | *koronavirág* (Kb, Mf, Szu) | *legényrózsa* (T), *legényrózsa* (Mk) | *ményecskerózsa* (Mk, Ny) | *ményeskevirág* (K) | *Pistakalap* (F, Kp, Va, Zs) | *szípleginy* (Gyv, Kk) | *törökkonty* (V) | *török-korona* (E, J) | *zsídóvirág* (K) || *Ro. buricu bábéj* (St, Sincrai–Almaşului) | *crişmăreása* (Be) | *domnişoare* (Mi, Topa) | *sépleghin* (Kk). **Nr.** A sárga virágot nem nagyon szeretik (Gyv). – Ny-n a mezőre is kitétték a palántot. – Bh-on, Va-on a temetőben van. – Mk-re Bh-ról hozták. – Elterjedésére nézve I. Szabó–Péntek 1980 – 3. térvázlat.

ZYGOCACTUS Schum. (Cactaceae)

***Z. truncatus** Schum. ! = *Epiphyllum truncatum* Haw.; karácsonyi kaktusz. D–Am, Ep (H). Termesztett, cserepes dísznövény, gyakori

(Sz!). **Nt.** *duplafokszija* (J) | *kaktusz* (Kb, Kk, Kszt–Zt, Mf, Ny, V, Zs) | *karácsonyi kaktusz* (B, Gyv, It, Jt, Kb, Kk, Mó, Szu, T), *karácsonyi kaptusz* (K, Sz) | *kaptusz* (Ml) |

krècsunyica (Jt) | *krècsunyik* (E) || *Ro. craciuniéásă* (Be) | *crăciuniță* (Dr) | *mușcată d'e ghiță* (Ș)

GOMBÁK

A népi gombaismeret és a tudományos gombaismeret nem állítható párhuzamba, mint a magasabb rendű növények ismerete. Az „etnomikológia” kizárólag hasznos szempontokra van tekintettel: az elnevezések azokra a fajokra, fajcsoportokra vagy nemzetségekre vonatkoznak, amelyek gyakoriak, feltűnőek és ehetőként biztosan megkülönböztethetők. Ami nem tartozik bele ezekbe a csoportokba, az *mérges* vagy *bolond* gomba nemre és fajra való tekintet nélkül. A kétféle ismeretnek ezt a jelentős mértékű eltérését azzal is jelöltük, hogy a következőkben a fajok tudományos elnevezése mellől elhagytuk a társneveket és a szerzőneveket, ezzel is utalva a két nevezéktan összemérhetetlenségére.

AGARICUS

A. campestris ! csiperke; ciupercă. **Nt.** *csi-përke* (Mé, Ml, Mó, Nd, Sz, Tl, Szászfenes), *csipërke* (K, Kf, Mb, Ny), *csipirke* (Ml) | *csi-pörka* (Kd) | *csüpörke* (Kk) | *csuporka* (K, Kd, Kszt–Zt, Mk) | *csupërka* (B, Sz, Va), *csupërka* (T), *csupërka* (Gym, Mv) | *ganécsupörka* (Kp) | *ganégomba* (M, Nd, Zs), *ganéígomba* (Mó, Ny) | *réti csupërka* (B) || *Ro. buréji d'e gunoíšte* (Gym) | *ciupercă* (Ct, Gym, Mi, Sd) | *ciuperci d'e gunóji* (Be, C, P) | *ciuperci d'e gunoíšte* (Dr, St) | *gunoíšte* (D). Mindenütt jól ismert gombafaj. Fogyasztják nyersen, sülve, paprikásnak főzve.

A. gambosus. **Nt.** *Szentgyörgy-gomba* (Szászfenes: Györffy 1935).

AMANITA

A. caesarea; császárgomba; bureji gálbisor. **Nt.** *császárgomba* (B). – Van Köblös felé!

A. muscaria! légyölő galóca; bureji pestriji. **Nt.** *légygomba* (Mv) | *róykagomba* (Ny) | *tehégomba* (Ml) || *Ro. búza vácii* (Be, D).

ARMILLARIELLA

A. mellea ! gyűrűs tölcsérgomba; ghebe. **Nt.** *Ro. buréji d'e cioátă* (Mi).

BOLETUS

Nt. *disznógomba* (Mé) | *hiriba* (B, Bh, J, Kk, Mó, Nd, Sz, T, Va), *hiribe* (Ml), *hiribi* (Mb, Szászfenes) | *hiribagomba* (K), *hiribegomba* (Mé), *hiripégomba* (Tl), *hiribgomba* (Kf) | *kenyégomba* (J, Mé), *kenyírgomba* (Gym, V), *kényírgomba* (Kszt–Zt) | *mijókgomba* (Zs) | *pitánka* (Mk) | *pitërka* (Gym) | *tehégomba* (Mv) | *tinóri* (Ny) || *Ro. hiribă* (B, C, Mi, Nș, P, Sd, St) | *pitărcă* (A, Be, Dr, Nș), *pt'itărcă* (Gym) | *pitărca* (Ct). **Nr.** Levesnek meg is szárítják (T), némely helyeken télire megaszalják (Kk, Nk).

B. edulis! ízletes vargánya; mîntărcă. **Nt.** *Ro. pitărca* (D).

B. satanas ! sátántinoru; hrib țigănesc. **Nt.** *Ro. pitărcă bolundă* (D).

B. scaber l. *Leccinum*

BOVISTA

B. plumbea; szürke pöfeteg; prahaghiță. **Nt.** *lőfing* (Mv). **Nr.** Porát vágásra, sebre teszik, a bőrrivel betakarják. Vö. Kóczián et ai. 1977.

CALVATIA l. *Langermannia*

CANTHARELLUS

C. cibarius ! sárga rókagomba; burete galben. **Nt.** *csirkegomba* (Gym, Kszt–Zt, Nd, Ny, T, Zs) | *rókagomba* (Bh, J, Mb, V) | *sárgagomba* (B, Bh, K, Kd, Kf, Kk, Kp, Kszt–Zt, Mb, Mé, Mó, Mv, Sz, Szu, Tl, V) | *sárga rókagomba* (Szászfenes: Györffy 1935) | *zsidógomba* (Kp) || *Ro. bibilêt* (Be), *bebeléf* (A) | *buréte* ! *róșu* (D) | *buréji cra u* (Nș) | *buréji domnéșt'i* (P) | *buréji galbeni* (Bi, Ct, Ct, Dr, Nș) | *domnișóri* (Gym) | *gălbăniț* (St) | *némțișóri* (Mi, Sd) | *úrígombq* (C).

COPRINUS

C. atramentarius ! ráncos tintagomba; popenchi. **Nt.** *ganégomba* (Kk).

C. comatus; gyapjas tintagomba; popenchi.

Nt. *ganégomba* (Kk) || *Ro. buréte d'e gunó u* (Mi).

GALACTINIA l. *Peziza*

HYPHOLOMA

Nt. *fágomba* (Kk, T) | *fájigomba* (Nd). Általános elnevezés.

LACTARILS

Nt. *csipősgomba* (B) | *keserűgomba* (Asz, Fsz, Nm, Km; Ml, Tl, Szászlóna) || *Ro. buréji usturó u* | «*usturó i*». **Nr.** Sütik megszóva, túróval.

L. deliciosus ! rizike; rișcov. **Nt.** *csipősgomba* (T) | *kenyégomba* (B, Bh, Kp, Sz, Tl, Zs), *kényérgomba* (Mb), *kényírgomba* (Kf) || *Ro. bu-*

rét roşii (Be) | *roşcován* (Be, Mi). **Nr.** Nyersen eszik (Mi).

L. piperatus; keserűgomba; bureţi iuţi.

L. volemus ! kenyérgomba; burete dulce.

Nt. *kenyérgomba* (Szászlóna: Györffy 1935).

LANGERMANNIA

L. gigantea ! **Nt.** *ganégomba* (Sz) | *pöfeteg* (K, Mó) || *Ro. beşina călului* (Mi). Mv-n, D-n is van! **Nr.** Sebre teszik a porát.

LECCINUM!

L. scabrum! barna édestinóru; codorîşte.

Nt. *túrógomba* (Szászfenes: Györffy 1935).

LEPIOTA l. *Macrolepiota*

LYCOPERDON

Nt. *lúfing* || *Ro. beşica călului* (Ct) | *beşică d'e cal* (Be) | *beşina calului* (Dr, Mi, Nş, St), *băşina călului* (Bi). **Nr.** Sebre teszik a port, elállítja a vérzést.

L. perlatum; bimbós pöfeteg.

L. piriforme; körte alakú pöfeteg.

MACROLEPIOTA

M. procera ! nagy özlábgomba; burete şerpesc. **Nt.** ? *ganégomba* (Kk) | *kecskekörmű gomba* (Nd) | *ülügömba* (Nd).

MARASMIUS

M. oreades ! szegfűgomba; bureţi de rouă.

Nt. *harmatgomba* (B, Gym, K) | *picirigomba* (ICd, Kp, Kszt–Zt, Sz, Tl, Zs) | *szegfűgomba* (B, J, Mé, Mó, Nd, Sz, Szu, T, V, Va), *szegfűgomba* (Bh, Gym, Kf, Kk, Mb, Mk, Ml, Mv, Ny, Tl) || *Ro. burét d'e jarbă* (A) | *burét d'e răuă* (Be, C, Gym, Mi, Nş, Sd, St), *burét d'e rouă* (Bi, Dr) | *ciuflici* (D). **Nr.** Paprikásnak főzik.

MORCHELLA

M. esculenta ! izletes kucsomagomba; sbirciog.

Nt. *Ro. coăjele pöpui* (Ct). **Nr.** Megfőzve eszik.

PEZIZA

P. aurantia; **Nt.** *Ro. ?cúpa pămîntului* (Mi)

PHALLUS

Ph. impudicus ! szeméretlen szömörcsög; burete de bubă. **Nt.** *Ro. buréte puciós* (Be, D, P) | *bureţi puturoşi* (Nş). Mi-n is ismert. **Nr.** Fájós füle teszik (P).

POLYPORUS

P. squamosus; pisztricgomba; burete de nuc. **Nt.** *jaszka* (Kd: KalTsz) | *tapló* (B, Gym, Kk,

Mé), *taplóy* (Ny) || *Ro. jască* (D). **Nr.** Bört festenek a levével.

RAMARIA

Nt. *citrusgomba* (Mó) | *csirkegomba* (B, Va) | *kakasgomba* (Nd) | *kakastaréj* (B) | *laskagomba* (J, Mé, Ml, Tl, V) | *sárgagomba* (Ny, Sz) | *szegfűgomba* ! (K, Kszt–Zt) | *tüskegomba* (Bh) || *Ro. bureţi ciuciulici* (Be) | *creásta cocóşsului* (D, Gym, Mi, Nş, P) | *lăbiţa úrsuluj* (Bi).

R. flava ! sárga korallgomba; barba caprei.

Nt. *csipkegomba* (Mk) | *csirkegomba* (Kk) || *Ro. búza vácii* (Ct, P).

RHODOPHYLLUS

R. clypeatus; tövisalagomba. **Nt.** *májusi-gomba* (Tl) | *szilvafagomba* (Bh, K, Kk, Kp, Mb, Va) | *tüvisalja* (Zs), *tüvisája* (Kd, Kf, Mb, Ml, Ny, Szu, V) | *tüvisájgomba* (Mv) | *tüvisāju* (Kp, Tl) | *tüvisgomba* (B, Gym, Va) | *tüvishajugomba* (T) || *Ro. buréte păstrăv* (D) | *buréti d'e prun* (Bi, C) | *buréti d'e spin* (Bi, C, Ct, P, St), *buréti d'e spin* (Gym) | *buréti porcéşti* (Be, Mi, Nş) | *buréti pe faş* (Ct). **Nr.** Tavasszal korai, nagyon jó, ehető; paprikásnak főzik.

RUSSULA

Nt. *júgomba* (Gym, Nd) | *kirájgomba* (B, Va) | *piroshátu galambgomba* (K) | *vējászka* (Gym) || *Ro. buréte o uánă* (Mi) | *buréti róşii* (A) | *búza vácii* (Gym) | *căpreşti* (Dr, Nş, P) | *ciupercă ojšcă* (C) | *ciuperci ojšti* (Gym) | *ciuperci păduréne* (D) | *ojšcă* (A).

R. cyanoxantha ! kékhátú galambgomba; bureţi vineţi. **Nt.** *galambgomba* (Kp) | *kékhátu* (J), *kíkhátu* (Kk, T) | *kíkhátu csupërka* (B, Va) || *Ro. buréte vinătă* (C). **Nr.** Sütik, mint a keserűgombát.

R. emetica! hánytató galambgomba; pîini-şoară piperată. **Nt.** *rökagomba* (Kp).

R. virescens ! varas zöld galambgomba. **Nt.** *galambgomba* (Bh, J, K, Mé, Ml, Nd, Ny, Zs) | *varashátugomba* (Kp) | *zödhátu csupërka* (B, Va) || *Ro. ciuperci ojšti* (Dr, Nş, St) | *ojšcă* (D, P) | *şoişte* (Ct).

SCLERODERMA

Nt. *Ro. beşica călului* akkor nevezik így, ha fehér a belseje (D) | *beşina călului* (Mi) | *bocs* akkor nevezik így, ha fekete a belseje (D) | *cucunáš* (D). **Nr.** Sebre teszik a porát.

TRAMETES

T. versicolor! vékonytapló. **Nt.** *nyírfagomba* (T, Va) | *Ro. buréte d'e mest'eacán* (D) | *buréti d'e lemn* (Be).

2. A MAGYAR NÉPI NÖVÉNYNEVEK JEGYZÉKE

Szójegyzékünkben a népi növénynevek köznyelvi vagy köznyelviesített formában, betűrendben követik egymást, akit tehát az alakváltozatok, ezek lokalizálása, illetőleg a néprajzi vonatkozások érdekelnek, a jelentésként megadott latin név alapján megkeresheti őket az adattár első részében. Több jelentésű nevek esetén a jelentések sorrendjét a megterheltség alapján határoztuk meg: elől áll a leggyakoribb, legáltalánosabb, utána a kevésbé gyakori, esetleg csupán egyetlen pontról előkerült, néha bizonytalan jelentés. Bizonyos esetekben, amikor a név nagyobb növény-csoportra vonatkozik ugyan, de nem tekinthető több értelműnek, + jellel választottuk el a jelölt rendszertani egységek latin nevét. A babnevek esetében használt kódszámok feloldását szintén az adattár első részében, a *Phaseolus vulgaris*-nál találja meg az olvasó. A nevek egy része nem köthető egy adott rendszertani egységhez, csak itt szerepel, az első részben nem; ezekhez adott esetben néprajzi megjegyzéseket is fűzünk (szintén Nr. jelzéssel, mint korábban), szükség esetén lokalizált alakváltozatot is közlünk. Ezek az adatok néha a KalTsz.-ből valók, ezt minden esetben jelezzük; ilyenkor az érdeklődő az eredeti forrásban találja meg az összes alakváltozatokat és a pontos lokalizálást is. A névvel vagy a jelentéssel kapcsolatos kételyeinket ? jelzi.

A címszövekként szereplő növénynevek egybe-, illetőleg különírása következetlennek tűnhet. Ehhez azonban tudnunk kell, hogy a név írásmódja tükrözi a jelölt növény rendszertani besorolását. A főbb szabályok a következők:

1. A tudományos (latin) nómenklatúra mintájára különírjuk az összetett fajnevekben a melléknévi vagy a melléknévi igenévi faji jelzót a név alaptagjaként szereplő nemzetségnevtől (genusnévtől). Pl. fehér liliom (*Lilium candidum*). piros bazsarózsa (*Peonia officinalis*) stb.

2. Egybeírjuk a melléknévi vagy melléknévi igenévi jelzót az utótaggal, ha az utótag nem annak a nemzetségnek a neve, amelyhez a faj tartozik. Pl. a kékliliom nem a *Lilium*, hanem az *Iris* nemzetséghez tartozik, tehát egybe kell írunk (ez a szabály okozza a legtöbb, látszólagos következetlenséget).

3. Akkor is egybeírjuk a melléknévi vagy melléknévi igenévi jelzót az utótaggal, ha ez nem egy növénynemzetségnek a jelölője, hanem gyűjtőnév jellegű vagy bizonytalan értelmű, pl. -fa, -fenyő, -fű, -kaktusz stb.

4. A vad melléknévi jelzót mindig egybeírjuk az utótaggal.

5. Egybeírjuk az utótaggal a főnévi faji jelzót.

6. Egybeírjuk a faji jelző nélküli összetett fajneveket.

7. Ehhez hasonlóan egybeírjuk az összetett nemzetségneveket is: *árvalányhaj*, *ezerjófű*, *útilapu* stb.

8. A növényneveket általában kis kezdőbetűvel írjuk, kivéve azokat, amelyek tulajdonnévből alakultak, és nem köznevesültek.

Ábelfű *Hypericum perforatum*

acsalapu *Petasites hybridus*

Ádámfa *Solanum capsicastrum*

áfonyála *Vaccinium myrtillus*

áfonya ua.

ág ramus, frons

agárszilva *Prunus domestica* ssp. *domestica*

akácfa 1. *Robinia pseudacacia*, 2. *Gleditsia triacanthos*

akácós *Robinietum* (Helynevekben. vö. Péntek–Szabó 1980. 163).

akácpszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 11.01

alakor *Triticum monococcum*

álkőrmös *Phytolacca americana*

állórózsa *Rosa* sp.: *állórózsa* (Kf)

almalakú dísztök *Cucurbita pepo* convar. *microcarpina* provar. *pomiformis*

almafa *Malus domestica*

almafagomba almafáról szedett tapló. Nr. Kőzetével bőrt festenek.

amerikaiburján *Galinsoga parviflora*

amerikai dió *Juglans nigra*

ananász *Ananas comosus*

ananászrenet *Malus domestica* (almafajta)

angolperje *Lolium perenne*

angyalvirág *Euphorbia marginata*

ánizs *Pimpinella anisum*

anyafa *Quercus petraea*

anyalevél ? Nr. Teáját hasfájás ellen használják. Vö. Kovács 1976.

anyámasszonytőke *Echinopsis eyriesii*

anyarozs *Secale cornutum*

apácaliliom *Hosta plantaginea*

apró csalán *Urtica urens*

apró dália *Dahlia pinnata* provar. *simplices*

aprólevelű csalán *Urtica urens*

aprólevelű farkascserge *Athyrium filix-femina*

aprólevelű laboda *Chenopodium album*

aprólevelű muszkáté *Pelargonium radula*

aprópanusa a kukorica csövéből lefosztott levél (KalTsz)

apróragadály ? (gyomnövény)

aprórepcény *Raphanus raphanistrum*

aprószőlő *Ribes rubrum*
aranka *Cuscuta L.*
Arankapaszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.02
aranyesőjű paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.07
aranyeső **1.** *Forsythia intermedia*, **2.** *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.01
aranyfonalas paszuly *Phaseolus vulgaris*
aranyfűzfa *Salix triandra*
aranyka *Cuscuta*
aranykormos *Malus domestica* (almafajta)
arannyal versengő **1.** *Caltha palustris*, **2.** *Potentilla arenaria*
aranyoslevelű fűrészvirág *Aloe arborescens*
aranypál *Malus domestica* (almafajta)
aranypármen *Malus domestica* (almafajta)
aranypepin *Malus domestica* (almafajta)
aranyrenet *Malus domestica* (almafajta)
aranyszszálfuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 23.17
aranyszálpuszulyka na.
aranyversengő *Ranunculus ficaria*
árnyékvirág ? (Ml)
árpa *Hordeum vulgare* convar. *vulgare*
árpánérő **1.** *Malus domestica* (almafajta), **2.** *Pyrus communis* (körtefajta)
árpa pityóka *Helianthus tuberosus*
ártatlan virág *Lychnis flos-cuculi*
árvacsálás **1.** *Lamium album* + *L. maculatum* + *L. purpureum*, **2.** *Urtica urens* (It, Kf, Mó, V)
árvácska *Viola wittrockiana*
árva dália *Dahlia pinnata* provar. *simplices*
árvalányhaj *Stipa*
árvapíjó *Helianthus tuberosus*
árvapityóka ua.
aszalós olyan terület, amelyen a fákat a kéreg lehántolásával vagy más módon szárították ki (helynevekben, vö. Péntek–Szabó 1980. 143)
aszparágusz *Asparagus sprengeri*
ászpáránt ua.
ászpárátus *Asparagus plumosus*
aszpirántus *Asparagus officinalis*
atracél *Ajuga genevensis* + *A. reptans*
atracéllapu ua.
bab *Vicia faba*
baba *Solanum tuberosum* (burgonyafajta)
bábakalács *Carlina acaulis*
babarózsa *Kerria japonica*
babér(levél) *Laurus nobilis* (*Lauri folium*)
bubó *Fagus gubacs* (*okozója a Mikiola fagii*)
babópaszuly félkemény bab **Nr.** Levesnek, főzeléknek (T).
babos fuszulyka szemes bab (KalTsz)
bagolyfű *Ononis arvensis*
bagolyzempuszulyka *Phaseolus coccineus*: 32.07
bagolytűdő **1.** aszalt gyümölcs (Jankó 1891. 80), **2.** különböző aszalt gyümölcsökből készített étel, nagypénteken ezzel böjtölnek (Jankó 1891. 168; Nyr. XVIII, 575).
bagzó *Trifolium arvense*
bagzófű ua.
bakháló *Juncus*
bakszaka *Tragopogon orientalis*
baltacím *Onobrychis vicijfolia*
bambós puszulyka légyszemüként megfőzött bab (kk)
banán *Musa sapintum*
bánat *Gypsophila elegans*
bánatvirág *Aster amellus*
Bánfipál *Malus domestica* (almafajta)
banka *Adonis vernalis*
bánkúti *Triticum aestivum* convar. *aristatum* (búzafajta)
banyócikrus *Artemisia annua*
Barabásfű ? (Nk)
barabika *Leucanthemum vulgare*
baraboly **1.** *Chaerophyllum bulbosum*, **2.** *Solanum tuberosum* (Np)
barabolyvirág *Lathyrus tuberosus*
barack (fa) *Prunus armeniaca* + *P. persica*
barackvirág **1.** *Clarkia elegans*, **2.** *Consolidajacis*
báránka *Colchicum autumnale* (tavaszi levél)
bárányvirág *Filipendula vulgaris*
barátsza *Viburnum lantana*
barátság ua.
bárkavirág *A conitum*
barkóca(fa) **1.** *Sorbus* + *S. tornáialis*, **2.** *Frangula alnus*
barna csalfapaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.09
bársonypiros rózsa *Rosa chinensis*
bársonyrózsa **1.** *Tagetes*, **2.** *Rosa chinensis*
bársonyvirág **1.** *Lychnis coronaria*, **2.** *Salvia splendens*, **3.** *Tagetes erecta*
baszkata *Tragopogon orientalis*
balul *Malus domestica* (almafajta)
bazsalikom *Ocimum basilicum*
bazsarózsa **1.** *Paeonia* + *P. officinalis*, **2.** *Orchis* (Ny)
bazsó *Orchis*
bazsor ua.
bécsi borostyán *Syringa vulgaris*
bécsilapu *Geranium macrorrhizum*
begónia *Begonia rex-hybrida* + *B. semperflorens*
békafű *Plantago lanceolata*
békaháló hinár: *bikaháló* (KalTsz)
békakosár *Juncus*
békanyál békalencse: *bikanyál*
békavirág **1.** *Tussilago farfara*, **2.** *Taraxacum officinale*, **3.** *Caltha palustris*, **4.** *Ranunculus repens*, **5.** *Sonchus*
Bélapaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 32.15
belénd *Hyosciamus niger*
beléndek ua.
beléndfű ua.
beléndmag *Hyosciami semen*: *bölmindmag*, *bilindmag*
belföldi *Malus domestica* (almafajta)

berék (vízparti) liget(erdő) (helynevekben; vö. Péntek–Szabó 1980. 133)

berkenye *Sorbus*

berkifű ? Nr. Főzete nyírfalevéllal és szalmával lábdaganatra marhának (Nk)

berteicei *Prunus domestica* ssp. *domestica* f. *hungarica*

berta beteg szilvaszem (KalTsz); kórokozó: *Taphrina pruni*

berzen kenderföldről összegereblyélt maradék Nr. Szalma helyett használták fedésre (ket-recre, disznóóra, utcaajtóra stb.)

besztercei *Prunus domestica* ssp. *domestica* f. *hungarica*

bezostája *Triticum aestivum* convar. *muticum* (búzafajta)

bibilevél *Ajuga genevensis* + *A. reptans*

bíbor here *Trifolium incarnatum*

biciklis búza *Triticum aestivum* convar. *muticum* (búzafajta)

bikalivirág *Leucanthemum latifolium* + *L. vulgare*

bikatökűfű *Colchicum autumnale* (tavaszi levél és termés)

bikavirág *Taraxacum officinale*

bimbó 1. gemma, 2. éretlen, ki nem fejlődött, hitvány alma (Va)

bincsó bimbó Nr. Hímzésmotívumként is (Péntek 1979).

bincsóka éretlen, beteg szilvaszem (Kp)

bingyóvirág *Tanacetum corymbosum*

bircsóka éretlen, beteg szilvaszem (KalTsz)

Biróonyáefajta *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.03

birsalama *Cydonia oblonga* convar. *maliformis*

birskörte *Cydonia oblonga* convar. *oblonga*

birta beteg szilvaszem (KalTsz)

birtóka ua.

birtyókavirág *Polygonum orientale*

bivalyfuszulyka *Phaseolus coccineus*

bivalypaszuly ua.

bivalypuszulyka ua.

bivalyszemű puszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.07

bodorka *Dactylis glomerata*

bodza *Sambucus nigra* + *S. ebulus* (Sz)

bodzás *Sambucetalia*, *Sambuco-Salicion capreae*, *Euonymo-Sambucetum*, *Sambucetum nigrae*: *borzás* (helynevekben; vö. Péntek–Szabó 1980. 163)

bogács 1. *Arctium lappa* – *A. tomentosum*, 2. *Petasites hybridus*

bogácslapu *Arctium (lappa)*

boglár 1. *Bellis perennis*, 2. *Achillea ptarmica* (Kb)

boglárka *Bellis perennis*

bogyó *Symphoricarpos racemosus*

bojóká *Solanum tuberosum*

bojt kukoricahaj (B, Gy, Szu, V: KalTsz)

bojtorján *Agrimonia eupatoria*

bojtosvirág *Eriophorum latifolium*

bojtvirág 1. *Trifolium arvense* + *T. pratense*, 2. *Amaranthus caudatus* var. *gibbosus*, 3. *Eriophorum latifolium*, 4. *Centaurea* sp., 5. *Knautia arvensis*, 6. *Thymus*

bokor 1. frutex (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 134), 2. hímzés minta nevéként (Péntek 1979)

bokros krizantén *Chrysanthemum hortorum*

bokrostövis *Elyngium campestre*

Boldogasszony *Tanacetum balsamita*

bolgárpaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 13.17

bolhaseprű *Artemisia vulgaris*

bolondbúza *Lolium temulentum*

bolondgomba mérgező gomba (minden olyan gombát így neveznek, amelyet nem ismernek jól)

bolondító *Lolium temulentum*

bolond szarkavirág *Teucrium chamaedrys*

bolyhostövis *Cirsium canum*

bongor bozótos, bokros, fás hely; kert (helynevekben; vö. Péntek–Szabó 1980. 159)

bonyamuszkáté *Geranium macrorrhizum*

bonyavirág ua.

bonyómuszkáté ua.

bonyóvirág 1. *Geranium macrorrhizum* + *G. pratense*, 2. *Chrysanthemum hortorum*, 3. *Tanacetum balsamita*

borsák *Onobrychis viciifolia*

Borivirág *Amaranthus hybridus*

borizű [alma] *Malus domestica* (almafajta)

borizű muszkáté *Pelargonium crispum*

borizű róza *Rosa foetida*

borkándi dió *Juglans regia* (diófajta)

borostyán *Syringa vulgaris* + *S. persica*

bors *Piper nigrum*

borsfa *Ribes aureum*

borsmenta *Mentha x piperita*

borsó 1. *Pisum sativum* + *P. arvense*, 2. *Vicia*, 3. *Cicer arietinum*, 4. *Lathyrus tuberosus*

borsófuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.01

borsókavirág *Lathyrus vernus*

borsópaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.01, 12.01, 21.01, 22.07, 31.01

borsóvirág *Lathyrus odoratus* + *L. tuberosus*

borvirág 1. *Artemisia annua*, 2. *Chrysanthemum segetum*, 3. *Geranium macrorrhizum*

borzofsű *Potentilla alba*

borzaskati *Nigella damascena*

borzaskatica *Nigella arvensis* + *N. damascena*

borzas mák *Papaver somniferum* f. *flore pleno* (hort.) (Feder mohn)

borzsalék 1. *Ocimum basilicum*, 2. *Orchis*

boszorkánypaszuly *Phaseolus vulgaris* (valamilyen babfajta)

böndőpászuly *Phaseolus coccineus*

Bözsipuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.05

Bözsivirág *Iberis umbellata*

brád *Abies alba*

brádfa ua.

bredej ua.
brindus *Colchicum autumnale* (az őszi virág)
brindusavirág ua.
brinduska *Crocus heuffelianus*
bubás paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 32.15
bugyóka *Solanum tuberosum*
bulbucs *Caltha palustris*
burgundi *Vitis vinifera* (szőlőfajta)
burján gyomnövény Nr. Sárgaság ellen: borba kevés libatrágyát és kilencféle burjánt tesznek (nem számít, hogy melyet). Hagyják, hogy pár napig illedjen, ezt aztán viaszpohárból, aranygyűrűről kell innia a betegnek (Kovács 1976. 109).
buszujok *Ocimum basilicum*
butykó *Typha latifolia*
bütykös árpa *Hordeum vulgare* convar. *hexastichon*
butykóvirág *Phyteuma orbiculare*
butyóka 1. *Typha latifolia* (virágzat), 2. *Phragmites australis* (a nád bugája)
búza *Triticum aestivum*
búzafingó búzaszárból készült síp (Faragó 1946. 61)
búzaérő körte *Pyrus communis* (körtefajta)
búzafe búzakalász: *búzafe* (hímzésmotívumként is: Péntek 1979)
búzahátulj aljbúza, ocsú: *búzahátulj* (KalTsz)
búzakék *Centaurea cyanus*
búzakukorica *Zea mays* convar. *microsperma* provar. *oryzoides*
búzatok búzatoklász (KalTsz)
búzávalérő körte *Pyrus communis* (körtefajta)
búzavirág *Centaurea cyanus*
buzdugvirág *Orchis*
buzsor ua.
buzsoránna ua.
buzsorvirág ua.
büdösbanka *Adonis vernalis*
büdösburján 1. *Bifora radians*, 2. *Asperula odorata*
büdösfű *Bifora radians*
büdös kamilla *Matricaria discoidea*
büdöskapor *Tripleurospermum inodorum*
büdöske *Tagetes patula*
büdös kőrifsa *Fraxinus (excelsior)*
büdöskőfuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.02, 21.04
büdöskőpaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.02, 21.02; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 23.02
büdöskőpuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.02
büdösköves *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.02, 21.02
büdöskővirág *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 23.02
büdösmuszkáté *Geranium pratense*
büdösrúza *Papaver rhoeas*
büdösvirág *Bifora radians*
bükk(fa) *Fagus sylvatica*
bükkfafsír bükkfa makktermése (Gy)
bükkfenyő *Abies alba*
bükkmakk bükkfa makktermése
bükköny zölden lekaszált zabos takarmánykeverék (*Avena saliva*)
bükkös *Caprino-Fagetum*, *Deschampsio-Fagetum*, *Dentario-Fagetum* (helynevekben is; vö. Péntek–Szabó 1980. 163)
bükkvirics bükkfa tavasszal megcsapolt nedve
bürök *Conium maculatum*
büröksíp bürök üreges szárából készített síp (Faragó 1946. 61)
bürüzdi *Malus domestica* (almafajta)
cédrusfa *Biota orientalis* + *Thuja occidentalis*
cékla *Beta vulgaris* provar. *conditiva*
cérna levélér (pl. *Plantagonál*)
cérnavirág *Bergenia crassifolia*? *Saxifraga sarmentosa*?
cicamica fűzfa barkája (TI)
cicéje fűzfa barkája (Kk)
cicus a *Salix caprea* barkája (Kvár: Györffy 1935)
cicuska ua. (Szu)
cifracsalán *Coleus blumei*
cifra dália *Dahlia pinnata* provar. *subglobosum*
cifra németzsefű *Dianthus barbatus*
cifrus 1. *Artemisia abrotanum*, 2. *Santolina virens*
cigányalma *Malus domestica* (almafajta)
cigányborostyán *Syringa persica*
cigányúzfa *Salix purpurea*
cigányliliom *Lilium tigrinum*
cigánypicsa 1. *Papaver rhoeas*, 2. *Adonis vernalis*, 3. *Pulsatilla*, 4. *Pulsatilla (nigricans)*
cigánypinarózsa *Papaver rhoeas*
cigánypiros *Malus domestica* (almafajta)
cigánypuszulyka *Phaseolus vulgaris* (babfajta)
cigányvirág *Lathyrus vernus*
ciher cserjés, bokros hely (KalTsz)
ciheres ua.
cikája csírája, rügye
cikáz csírázik (Mó: KalTsz)
cikk a fokhagyma gerezdje
cikkeskáposzta lucskoskáposzta (KalTsz)
ciklámen *Cyclamen persicum* + *C. europaeum*
cikória *Taraxacum officinale*
cikornya ua.
cilhoj apró fenyves (KalTsz)
cincogófü *Setaria viridis*
cinedónia 1. *Euphorbia*, 2. *Gentiana asclepiadea*
cinedória *Chelidonium majus*
cinia *Zinnia elegans*
cintória 1. *Centaurium erythraea*, 2. *Hypericum perforatum*
cintórium *Centaurium erythraea*
cintóriumfü *Gentiana asclepiadea*
ciprus *Artemisia annua*
cirmos paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.18, *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 13.17

cirok *Sorghum bicolor*
ciróka 1. fűzfa barkája, 2. nád (*Phragmites australis*) bugája
cirókafa *Salix*
citrom(fa) *Citrus limon*
citromalma *Malus domestica* (almafajta)
citromkáposzta *Brassica oleracea* convar. et provar. *capitata*
citromrózsa *Kerria japonica*
citrus 1. *Artemisia annua* + *A. abrotanum*, 2. *Santolina virens*
citrusgomba *Ramaria*
cukorborsó *Pisum sativum*
cukorfuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 32.16
cukorgránát *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.16
cukorkörte *Pyrus communis* (körtefajta)
cukormurok *Daucus carota* ssp. *sativus*
cukorpaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 32.16
cukorpetrezselyem *Petroselinum crispum*
cukorrépa *Beta vulgaris* provar. *altissima*
cukorvirág *Knautia arvensis*
Csabagyöngye *Vitis vinifera* (szőlőfajta)
csábé kukorica közé vetett kender (*Cannabis sativa*)
családiboldogság *Helxine soleirolii*
csalamádé sűrűn vetett takarmánykukorica (KalTsz)
csalamálé ua.
csalán 1. *Uriica dioica* + *U. urcus* 2. *Coleus blumei*
csalánvirág 1. *Coleus blumei*. 2. *Laminum maculatum*, 3. *Salvia austriaca*
csalfa *paszuly* *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12
csap gally (Mv: KalTsz)
császárgomba *Amanita caesarea*
császárkorona *Fritillaria imperialis*
császárkörte *Pyrus communis* (körtefajta)
császárszakáll *Viola wittrockiana* + *V. tricolor*
csecses körte *Pyrus communis* (körtefajta)
csegezi *Solanum tuberosum* (burgonyafajta)
csemege paradicsom *Lycopersicon esculentum*
csemete 1. fiatal fa, 2. fenyőgally, kisebb fenyőfa (helynévben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 159)
csemetefa *Pinus sylvestris*
csengettyűvirág *Campanula medium*
csengő 1. *Rhinanthus*, 2. *Gentiana*, 3. *Melampyrum pratense*,
csengőfű *Rhinanthus*
csengőkóré *Hypericum perforati*
csengőkörte *Pyrus communis* (körtefajta)
csengővirág 1. *Campanula* + *C. patula*, 2. *Digitalis grandiflora*
csenyete *Biota orientalis* + *Thuja occidentalis*
cseplesz bokros, bozótos erdő (helynévben, vö. Péntek–Szabó 1980. 134)
cseppetetrózsza *Tagetes*
cser a tölgyfa lehántott kérge (V)
cseré 1. cserjés, 2. tölgyfa lehántott kérge, 3. cser- és tölgyfalevél, 4. cserfagubics (gyakori helynévadó az I. jelentésben; vö. Péntek–Szabó 1980. 134). L. KalTsz.
cseréfa 1. *Quercus cerris* (Kk, Nk, Zs), 2. *Quercus petraea* (Mi, 111)
csereshajú bojóka *Solanum tuberosum*
cseresznye(fa) *Prunus avium* ssp. *avium* provar. *iuliana*
cseresznyepaprika *Capsicum annuum* convar. *longum*
cserfa 1. *Quercus cerris*, 2. *Alnus glutinosa* (Kk, Mf, MI, Nk, TI, Szászlóna)
cserfahaj égerfa (*Alnus*) kérge, festettek vele (MI)
cserfás *Quercetum petraeae-cerris* (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 163)
cserge 1. (növény) kacsos, száras indája (Mv), 2. *Dryopteris filix-mas*
csergő *Rhinanthus*
csergővirág *Vicia cracca*
cserhelykörte *Pyrus communis* (körtefajta)
csermakk cserfa (*Quercus cerris*) makktermése (Gyv)
cserőke cserje (KalTsz)
cserőkés cserjés: *cserőűkés* (Zs: KalTsz)
csetenye 1. fenyőgally (Mv), 2. *Pinus sylvestris*
csetenyefa 1. *Abies alba*, 2. *Picea abies*, 3. *Biota orientalis* + *Thuja occidentalis*
csetenyekörte fenyőtoboz: *csetenyekörte* (Bh)
csetertes káposzta lucskos káposzta (KalTsz)
csicséri *Vicia*
csicseriborsó 1. *Lathyrus tuberosus* + *L. aphaca*, 2. *Cicer arietinum*, 3. *Pisum arvense*, 4. *Vicia* + *V. sativa*
csigafuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 31.18
csigapaszuly ua.
csiger vadalma vagy vadvadkörte kisajtolt leve (megitták mustként vagy ecetet készítettek belőle)
csigolyafűzfa *Salix viminalis*
csikara *Taraxacum officinale*
csikófarok *Equisetum*
csikos cseresznye *Prunus avium* ssp. *avium* (cseresznyefajta)
csikoscsövű gyalogpaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 24.18
csikosfű 1. *Phalaris arundinacea* var. *picta*, 2. *Clorophytum elatum* var. *variegatum*, 3. *Echinochloa crus-galli*
csikos gránát *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.16
csikos *paszuly* *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.18, *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 32.16
csillagfutó *Hoya carnosa*
csillagvirág 1. *Scilla bifolia*, 2. *Lychnis chalconica* + *L. flos-cuculi*, 3. *Coreopsis tinctoria*, 4. *Centaurea*, 5. *Cosmos bipinnatus*, 6. *Nigella damascena*, 7. *Viscaria vulgaris*

csimpolya fűzfásip (KalTsz)
csinkántin *Zea mays* convar. *indurata*
csiperke *Agaricus campestris*
csipke *Rosa (canina)* termése
csipkealma *Malus domestica* (almafajta)
csipkebogyó csipkerózsa termése
csipkefa *Rosa (canina)*
csipkegomba *Ramaria flava*
csipkerózsa *Rosa canina* + *R. gallica* + *R. moschata*
csiporka *Agaricus campestris*
csípós csalán *Urtica dioica* + *U. urens*
csípősgomba *Lactarius* + *L. deliciosus*
csípős hagyma *Allium cepa*
csípős paprika *Capsicum annum* convar. *longum*
csirkegomba **1.** *Cantharellus cibarius*, **2.** *Ramaria* + *R. flava*
csodafa *Ricinus communis*
csodafuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.18
csodapaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 32.15, *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 22.03
csókahagyma *Colchicum autumnale* (tavaszi levél és hagyma)
csókapicsóka *Helianthus tuberosus*
csókapaszulyka *Phaseolus vulgaris* (?)
csókavirág *Campanula patula* + *C. persicifolia*
csokenás *Tropaeolum majus*
csokoládépuszulyka *Phaseolus vulgaris* (?)
csokoládévirág **1.** *Impatiens glandulifera*, **2.** *Knautia arvensis*
csokorrózsa *Rosa multiflora*
csokros futórózsa ua.
csokros margaréta *Tanacetum corymbosum*
csokros németzsefű *Dianthus barbatus*
csokrosszefű *Dianthus barbatus*
csokrosszögörke *Cucumis sativus* convar. *viridis*
csombord *Satureja hortensis*
csoportos puszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 32.16
csóré búza *Triticum aestivum* convar. *muticum*
csormolya *Melampyrum arvense*
csorrrnolyág na.
csóválódik zöld héját ledobja (dió) (KalTsz)
csóvázik ua. (KalTsz)
cső bab hüvelye (KalTsz)
csősviola *Lupinus polyphyllus*
csúcsos eper *Fragaria vesca*
csuha kukoricakóró (KalTsz)
csuhakóró ua. (KalTsz)
csuka *Tragopogon orientalis*
csuperka *Agaricus campestris*
csuporka ua.
csurdé búza *Triticum aestivum* convar. *muticum*
csusnya kukoricakocsány (Mk: KalTsz)
csutika kukoricacsutka (KalTsz)
csutka ua. (KalTsz)

csutkó **1.** kukoricacsutka (KalTsz), **2.** tuskó (helynevekben is; vö. Péntek–Szabó 1980. 143)
csutkógomba fatuskón növő gomba (?)
csüngő *Dicentra spectabilis*
csüngő fukszia *Fuchsia x hybrida*
csüngős fukszia ua.
csüngős zab *Avena sativa* (zabfajta)
csüngővirág *Dicentra spectabilis*
csüppörke *Agaricus campestris*
csüppüjuhar *Acer carapestre*
csüppülék bozót (KalTsz)
dália *Dahlia pinnata* (provar. *subconvexum* provar. *simplices*)
dámakonty *Zinnia elegans*
dámarózsa *Rosa* sp. (?)
Danisarkantyú **1.** *Consolida regalis*, **2.** *Delphinium cultorum*
darázsészkek *Dahlia pinnata* provar. *subglobosum*
darázsészkes ua.
darázsút *Vitis vinifera* (szőlőfajta)
daróci *Prunus domestica* ssp. *domestica* (szilvafajta)
darualma *Malus domestica* (almafajta)
datolya **1.** *Phoenix dactylifera*, **2.** *Datura arborea*
datúra *Daiura arborea*
Delavári *Vitis labrusca* x *V. aestivalis* x *V. vinifera*
délignyiló **1.** *Ipomoea purpurea*, **2.** *Convolvulus tricolor*
délinyiló **1.** *Ipomoea* + *I. purpurea*, **2.** *Convolvulus tricolor*, **3.** *Calystegia sepium*
diadalzab *Avena sativa* (zabfajta)
dinnye *Cucumis melo* + *Citrullus lanatus*
diófa *Juglans regia*
diófagomba diófatapló Nt. A főzetével bőrt festenek (vö. Péntek 1979)
díszfenyő *Bioia orientalis* + *Thuja ocedentalis*
díszfű *Asparagus officinalis*
díszmák *Papaver bracteatum* + *P. orientale* + *P. somniferum* f. *flore pleno* (hort.) (Feder-mohn)
dísznő *Datura stramonium* termése
dísznőfű *Polygonum aviculare*
dísznőfűl *Salvia pratensis*
dísznőgomba *Boletus*
dísznőpityóka *Helianthus tuberosus*
dísznőrépa *Beta vulgaris* convar. et provar. *crassa*
dísznősertés *Nardus stricta*
dísznőszilva *Prunus domestica* ssp. *instittia*
dísznőtök *Cucurbita pepo* convar. *pepo*
díszpaprika *Capsicum annum* convar. *annum* (J)
dísztök *Cucurbita pepo* convar. *microcarpina*
diszvirág *Coleus blumei*
dozsa *Lalhyrus tuberosus*
dobruzs *Calluna vulgaris*
dobruzsikai tök *Cucurbita ficifolia*

dohány *Nicotiana rustica*
dohányvirág *Nicotiana glauca*
doktorvirág *Coleus blumei*
dongai sárgabójka *Solanum tuberosum* (burgonyafajta)
dongóvirág 1. *Pulmonaria*, 2. *Symphytum officinale*, 3. *Echium vulgare*, 4. *Salvia pratensis* + *S. verticillata*
döblec *Cucurbita maxima* (convar. *semiturbana* et *ecoronata*)
dögvirág *Coronilla varia*
drimboj fűzfásip, tilinkó (KalTsz)
dúceper *Fragaria*, *viridis*
duci eper ua.
duda fűzfakürt (Kk: Faragó 1946. 62)
dudája hagyma magvas szára (Mé)
duduszilva *Prunus domestica* ssp. *instititia*
dughagyma magról nevelt, ültetni való hagyma: *Allium cepa*
duplafukszia *Zygocactus truncatus*
dupla nárcisz *Narcissus pseudonarcissus*
duráncai *Prunus persica* (barackfajta)
duráncki ua.
durvalevelű farkascserge *Pteridium aquilinum*
ebszóló *Solanum nigrum*
édes alma *Malus domestica* (almafajta)
édesfű *Tragopogon orientalis*
édeslapu *Rumex obtusifolius* + *R. stenophyllus*
édes paprika *Capsicum annuum* convar. *annuum*
édespityóka *Helianthus tuberosus*
éfa 1. *Hedera helix*, 2. *Vinca minor*
égeres *Aletum glutinosae-incanae* (helynevekben is; vö. Péntek–Szabó 1980. 163)
égérfa *Alnus glutinosa*
égérfa *Alnus glutinosa*
égérfarkúfű *Achillea millefolium*
égérfarkú murek *Daucus carota* ssp. *sativus* (murekfajta)
égetés égetéssel való irtás (helynevekben; vö. Péntek–Szabó 1980. 143)
égőszerelem *Lilium bulbiferum*
egres(fa) *Ribes uva-crispa*
egyvel rozs és búza kevert vetése
egylábú fuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 24.02
egylábú gyalog *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 32.16
egylábú paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 24.02
egymagos galagonya *Cratagus monogyna*
egyszemű *Phaseolus vulgaris* (?)
éjjeli viola *Matthiola bicornis*
éjszakai viola *Erysimum cheiri*
ekkendorfi *Beta vulgaris* (répafajta)
elefántormánya *Amaranthus caudatus*
életfa *Biota orientalis* + *Thuja occidentalis*
eleven gyepű élősövény (Mb: KalTsz)
Ella *Solanum tuberosum* (burgonyafajta)
élő kert élősövény (KalTsz)
élőtövis élősövény (Gy: KalTsz)

emberképű fuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.14
emberképű paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12, 22.14; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 21.12
engemnefelejs 1. *Achillea ptarmica*, 2. *Callistephus chinensis*
ennivaló gesztenye *Castanea sativa*
enyv fából kiszivárgó ragadós mézga (KalTsz)
eper 1. *Morus* termése, 2. *Fragaria* + *F. ananassa*
eperalma *Malus domestica* (almafajta)
eperfa *Morus*
eperjes *Fragario-Rubetum*. *Fragaria vesca* facies (helynevekben; vö. Péntek–Szabó 1980. 163)
eperrelérő körte *Pyrus communis* (körtefajta)
erdeiborostyán *Daphne mezereum*
erdei eper *Fragaria vesca*
erdei fűzfa *Salix caprea*
erdeigyöngyvirág *Polygonatum*
erdeiharangvirág 1. *Gentiana*, 2. *Lilium martagon* (?)
erdeibolya 1. *Hepatica nobilis*, 2. *Viola sylvestris*
erdeijácint *Scilla bifolia*
erdei-kékjácintus ua.
erdei kőrísfa *Fraxinus*
erdeililiom *Iris germanica*
erdeinefelejs *Veronica hederifolia*
erdei nyárfa *Populus tremula*
erdeisaláta 1. *Ranunculus ficaria*, 2. *Asarum europaeum*
erdei szegfű *Dianthus armeria*
erdei-vadjácintus *Scilla bifolia*
erdeiviola *Hepatica nobilis*
erdélyi vajanc *Pyrus communis* (körtefajta)
erdő silva (helynévadó elemként is gyakori; vö. Péntek–Szabó 1980. 134)
erdő szőre az erdőben lévő, kivágásra alkalmas fák (KalTsz)
erike *Calluna vulgaris*
Erzsikepaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 31.16
Erzsikevírág 1. *Iberis umbellata*, 2. *Knautia arvensis*
Erzsivírág 1. *Cardamine pratensis*, 2. *Lobularia maritima*
estéli viola *Matthiola bicornis*
estike 1. *Matthiola bicornis*, 2. *Mirabilis jalapa*
esti viola *Matthiola bicornis*
ezerjófű *Dictamnus albus*
ezerlevél *Achillea millefolium*
ezerlevelű ua.
ezerlevelűfű ua.
ezüstfenő *Abies alba*
ezüstlevelűfenő *Abies alba*
ezüstpettyes begónia *Begonia rex hybrida*
fa arbor (helynevekben is; vö. Péntek–Szabó 1980. 134) (jelentésében nem alárendelt a növény szónak, növénynek csak a lágyszárúakat tekintik). **Nr.** Fa odvában összegyűlt

- vízzel kenték a szemölcsöt (vö. Kovács 1976. 111).
- fagomba** *Hypholoma*
- fagyókerű paptöke** *Helleborus purpurascens*
- fagyalfa** *Ligustrum vulgare*
- fagyöngy** *Viscum album* + *Loranthus europaeus*
- fahéj** **1.** fákéreg (KalTsz), **2.** *Cinnamomum zeylanicum*
- fai eper** *Morus* termése
- fáigomba** **1.** *Hypholoma*, **2.** általában minden fán növő gomba **Nr.** Úgy hozták haza, hogy ne érjenek hozzá, mert akkor – azt mondták – nem fő meg.
- fái mogyoró** *Corylus avellana*
- fái sóska** *Berberis vulgaris*
- fakert** ágakból font gyeű (Np: KalTsz)
- farkasalma** *Aristolochia clematidis*
- farkasalmafa** ua.
- farkas borostyán** *Daphne mezereum*
- farkascseré** *Pteridium aquilinum*
- farkascseresznye** **1.** *Viburnum lantana*, **2.** *A tropa bella-donna*
- farkascserge** **1.** *Pteridium aquilinum*, **2.** *Polypodium vulgare*
- farkascsergő** **1.** *Polypodium vulgare*, **2.** *Dryopteris filix-mas*. **3.** *Pteridium aquilinum*.
- farkasfog** *Bidens*
- farkasgégevirág** ? **Nr.** „Aki fogfájásban szenved, menjen fel egy hegyre, vagy üljön egy sziklára, miután 32 farkas-gégevirágból egy kört rakott maga körül, melyeket egyenként fogaival megrágva e szavakat mondja: »Krisztus 32 éves volt, midőn meghalt, 32 fogam van és 32 virágot elrágtam, hegy, vedd el tőlük a fájdalmat és tedd őket oly erőssé, mint te vagy«” (Wlislockiné 1893. 363).
- farkashársvirág** *Prunus tenella*
- farkaslepedő** *Pteridium aquilinum*
- farkaslevél** *Aristolochia clematidis* levele
- farkaslevelű** tejesburján takarmánynövény (?) (Nk)
- farkasszar** *Ligustrum vulgare* termése
- farkasvirág** *Daphne mezereum*
- farkincás kígyópuszulyka** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.18
- fás dió** *Juglans regia*
- fátavirág** *Lathyrus vernus*
- fátyolka** *Gypsophila elegans*
- fátyolkáposzta** *Brassica oleracea* convar. et provar. *capitata*
- fátyolrózsa** *Rosa centifolia* + *R. chinensis*
- fátyolvirág** *Euphorbia marginata*
- fattyúkukorica** kukorica fiókhajtása (KalTsz)
- Fazakas Kisóé** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 31. 18
- fecskefonal** *Cuscuta*
- fecskefüvirág**, *Bianthus carthusianorum*
- fecskeszegfű** ua.
- fecskevirág** **1.** *Dianthus carthusianorum*, **2.** *Viscaria vulgaris*
- fehér árvacsalán** *Lamium album*
- fehér barázdavirág** *Berteroa incana*
- fehér bazsarózsa** *Paeonia lactiflora*
- fehér bivalyfuszulyka** *Phaseolus coccineus*
- fehér bivalypaszuly** ua.
- fehér boglár** **1.** *Achillea ptarmica*, **2.** *Tanacetum parthenium*
- fehérbogyó** **1.** *Physocarpus opulifolius*, **2.** *Symphoricarpos racemosus*
- fehér borsópuszulyka** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.01
- fehér búza** *Triticum aestivum* convar. *aristatum* (búza fajta)
- fehér cseresznye** *Prunus avium* ssp. *avium* (cseresznyefajta)
- fehér eperfa** *Morus alba*
- fehérfa** *Philadelphus coronarius*
- fehér fuszulyka** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.01
- fehér fűzfa** *Salix alba*
- fehér gránátpaszuly** *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 11.01
- fehér gránátpuszulyka** *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 12.01
- fehér gyalogfuszulyka** ua.
- fehér gyalog, hegyesvégű** *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 32.01
- fehér gyalogpaszuly** *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.01, 32.01
- fehér gyalogpuszulyka** *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 33.01
- fehér gyöngyvirág** *Convallaria majalis*
- fehérhátúburján** *Sanguisorba officinalis*
- fehérhátúfü** *Potentilla argentea* + *P. anserina*
- fehérhátútóvis** *Onopordon acanthium*
- fehér here** *Trifolium repens*
- fehér horgasfuszulyka** *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 3301
- fehér horgasrózsa** *Narcissus poeticus*
- fehér ibolya** *Viola odorata*
- fehérje** a fa puha fehér bele (Gy)
- fehér kakukkvirág** *Anemone nemorosa*
- fehér karósfuszulyka** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.01
- fehér karóspaszuly** ua.
- fehér karóspuszulyka** ua.
- fehér kőrís** *Fraxinus excelsior*
- fehér kövérpaszuly** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.01
- fehér kövirág** *Gypsophila fastigiata* ssp. *arenaria*
- fehér [kukorica]** *Zea mays* convar. *microsperma* provar. *oryzoides*
- fehériapos [bab]** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.01
- fehér laposcsövűpaszuly** *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.01
- fehér leányka** *Vitis vinifera* (szőlőfajta)
- fehér len** *Linum usitatissimum*
- fehér lilium** *Lilium candidum* + *L. regale*
- fehér máreius** *Narcissus poeticus*
- fehér [murok]** *Daucus carota* ssp. *sativus* (murokfajta)

- fehér nárcisz** *Narcissus poeticus*
fehér nyárfa *Populus alba*
fehér paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 12.01, 24.01, 31.01; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 22.03, 33.01
fehér puszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.01, 24.01; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 33.01
fehér répa *Beta vulgaris* (répafajta)
fehér rózsza *Rosa odorata*
fehér somkóró *Melilotus albus*
fehér-szamártövis *Onopordon accmuthium*
fehérszemfi borsópaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 11.01
fehér szilva *Prunus domestica* ssp. *domestica* (szilvafajta) + *P. domestica* ssp. *instittia*
fehértök [alma] *Malus domestica* (almafajta)
fehér üröm *Ariemisia absinthium*
fehér vadhere *Trifolium repens*
fehértári fuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.14
fehértvirág *Coronilla varia*
fehértvirágú csillagvirág ? (Nk)
fejes saláta *Lactuca sativa* convar. *capitata*
fekete borsó *Lathyrus aphaca*
fekete bubás *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.13
fekete cseresznye *Prunus avium* ssp. *avium*
fekete eperfa *Morus nigra*
fekete fenyő *Pinus nigra*
fekete fuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.07
fekete gyürű *Acer tataricum*
fekete, karós zöldfuszulyka *Phaseolus vulgaris* (?)
fekete, kerti idejétermő paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.07
feketekúrva [bab] *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.13
feketemagú saláta *Lactuca sativa* (salátafajta)
feketemeggy *Vaccinium myrtillus*
feketemuszulyos [bab] *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.13
fekete nadály *Symphytum officinale*
fehér ribizli *Ribes rubrum* f. *leucocarpum*
fekete paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.07
feketepofonvágott *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.13
fekete puszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.07
fekete retek *Raphanus sativus* convar. *niger*
fekete ribiszke *Ribes nigrum*
fekete ribizli ua.
feketeszemű fuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.07
feketeszemű gyalog *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.07
feketeszemű karós *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 33.07
feketeszemű monori *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.07
feketeszőlő *Ribes nigrum*
fekete veresszőlő ua.
felejes 1. *Callistephus chinensis*, **2.** *Tithonia*
félenpofájú pofoncsapó *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12
felfolyó 1. *Tropaeolum majus*, **2.** *Clematis jackmanii*, **3.** *Ipomoea purpurea*
felfújó 1. *Tropaeolum majus*, **2.** *Calystegia sepium*
felfutó 1. *Ipomoea purpurea*, **2.** *Tropaeolum majus*
fenák *Foeniculum vulgare*
fényes borsó *Lathyrus aphaca*
fenyő *Abies alba* + *Picea abies* + *Pinus nigra* + *P. sylvestris*
fenyőbokor *Juniperus communis*
fenyőfaszurok *Colophonicum*
fenyőkörte fenyőtoboz
fenyőszurok *Colophonicum*
fenyves *Abieti-Piceetum* (heynevekben is; vö. Péntek–Szabó 1980. 163)
feriga *Dryopteris filix-mas*
fia kukorica fiókhajtása (KalTsz)
fikusz *Ficus elastica*
filodendra *Monstera deliciosa*
füngő fűzfásip (Kk)
füngőbíró ua. (Faragó 1946. 59–61)
füngőpityóka *Helianthus tuberosus*
füngőspityóka ua.
füéper *Fragaria viridis*
fümei gyalog [bab] *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 32.16
flaskó fán maradt éretlen szilva: *flaskóu* (Va: KalTsz)
flokón, *Phlox paniculata*
flox ua.
fodormenta *Mentha* + *M. spicata* + *M. aquatica* + *M. x piperita*
fodornád *Carex*
fodroslevelű saláta *Lactuca sativa* convar. *secalina* provar. *erispa*
fodros petrezselyem *Petroselinum crispum* provar. *foliosum* f. *crispum*
fojtós körte *Pyrus communis* (körtefajta)
fokhagyma *Allium sativum*
folydár *Tradescantia*
fontos pityóka *Solanum tuberosum* (burgonyafajta)
fordított hagyma *Allium cepa*
forgó *Helianthus annuus*
forrasztófű ? *Helleborus purpurascens*. Bizonytalan a jelentése: **Nr.** Gy-ban teának főzték női vérzés ellen, borban is főzték, úgy itták. – A népmesében kígyó hozza a szájában, hogy segítse vele a mesehóst (Kovács 1943. I, 2, 18).
forrasztólapu *Plantago lanceolata*
fosos szilva *Prunus domestica* ssp. *instittia*
földibaraboly *Chaerophyllum bulbosum*
földi bodza *Sambucus ebulus*
földiborostyán *Phlox paniculata*
földieper *Fragaria*
földi karalábé *Brassica oleracea* convar. *acephala* provar. *gongylodes*

földimogyoró *Solanum tuberosum*
földitök *Bryonia alba*
földszintjén való szamártövis *Carlina acaulis*
főzőtök *Cucurbita pepo* convar. *oblonga*
francia muszkáté *Pelargonium grandiflorum*
francia pelárgónia ua.
fukszia *Fuchsia x hybrida*
fuszulyka *Phaseolus*
fuszulykacifrázó *Panicum ntiliaceutn*
fuszulykaguló bab hüvelye (szemek nélkül)
(Np: KalTsz)
fuszulykahéj ua.
fuszulykaszalma bab megszáradt hüvelye és indája (miután a szemeket kiverték)
futó 1. *Zebrina pendula*, **2.** *Tradescantia*, **3.** *Commelina cotmmunis*, **4.** *Sedum spurium*, **5.** *Ifopaeolum majus*, **6.** *Cerastium tomentosum*, **7.** *Clorophytum comosum*, **8.** *Convolvulus arvensis*, **9.** *Passiflora coerulea*, **10.** *Saxifraga sarmentosa*
futóka *Sedurk spurium*
futó lóhere *Trifolium repens*
futó maszkáté *Pelargonium peltatum*
futós paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12; 21.01
futó pelárgónia *Pelargonium peltatum* + *P. zonale*
futó rózsza *Rosa multiflora*
futós csíkos gránát *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.16
futós pelárgónia *Pelargonium peltatum*
futó szeder *Rubus caesius* var. *arvalis*
futó szegfű *Dianthus chinensis*
futó unalomvirág *Coronilla varia*
futóvirág 1. *Convolvulus arvensis*, **2.** *Ipomoea*, **3.** *Tradescantia*
futó zöldfuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.05
fű herba (*Festuca*, *Carex humilis* etc.; helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 150)
fűeper *Fragaria viridis*
füge *Ficus carica*
fűi eper *Fragaria viridis*
földiszőlő *Pritmus spinosa*
fülemüle *Calendula officinalis*
fülfű *Senipervivum tectorum*
fülőke *Calendula officinalis*
fülvirág *Saxifraga sarmentosa*
fűmuzsika mogyorófából, fűzfából és fűszáלבól készített gyermekhangszer(vö.Faragó 1946.59)
fűrészraktusz *Aloe arborescens*
fürtös ugorka *Cucumis sativus* var. *viridis*
fűvi rózsza *Rosa gallica*
fűzédés [alma] *Malus domestica* (almafajta)
fűzes *Salicetum albae-fragilis*, *Salicetum triandrae*, *Salicetum purpureae* (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 163)
fűzes fűzfa *Salix triandra*
fűzfa *Salix*
fűzfa, fehér a levele *Salix alba*
fűzfagomba ? (fűzfán növő gombafaj: *Pleurotus ostreatus* ?)
fűzfarózsa *Chaenomeles tagenaria*
fűzfasíp fűzfaágból készített gyermekhangszer (vö. Faragó 1946. 61)
fűzfatapló fűzfán növő tapló (megfőzték, kiszáritották, úgy használták gyűjtáshoz)
fűzike *Epilobium angustifolium*
galagonya(fa) *Crataegus monogyna*
galagonyakert (száraz) galagonyabokorból készített kerítés (Bh: KalTsz)
galambbegy *Silene nutans*
galambgomba *Russula virescens* + *R. cyanoxantha*
galambsaláta *Ranunculus ficaria*
gálna 1. *Vibumum opulus*, **2.** *Berberis vulgaris* (?)
ganécsuporka *Agaricus campestris*
ganégomba 1. *Agaricus campestris*, **2.** *Coprinus atramentarius* + *C. comatus*, **3.** *Langermannia gigantea*, **4.** *Macrolepiota (procera* ?)
garda bozótos, gázos terület (helynevekben; vö. Péntek–Szabó 1980. 134)
gaz 1. irtás után felnövő sarjerdő (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 143), **2.** ocsú (KalTsz)
gázsia *Philadelphus coronarius*
gereblyének való fűzfa *Salix purpurea*
gerezdes csösviola *Lupinus polyphyllus*
gerezdes paradicsom *Lycopersicon esculentum*
gerezdesviola *Lupinus polyphyllus*
gernyes penészes, foltos, puha (fa) (Kf)
gesztenye(fa) *Castanea sativa* + *Aesculus hippocastanum*
geszterágyi fuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.17
gledicsia *Gleditschia triacanthos*
gogos *Capsicum annuum* convar. *grossum*
gogosán ua.
gogosár ua.
gogospaprika ua.
golgota *Passiflora coerulea*
golgotavirág ua.
gólyavirág *Caltha palustris*
gomb *Cirsium. arvense* virágzata
gomba fungus **Nr.** Azt tartják, a gombától elapad a tehén teje (Tl)
gombostövis *Cirsium vulgare*
gombosvirág ua.
gorbóci *Prunus domestica* ssp. *domestica* (szilvafajta)
gorbószilva ua.
göcsörtös alma éretlen alma (Bh: KalTsz)
görgina *Dahlia pinnata* + *D. pinnata* provar. *subglobosum* + *D. pinnata* provar. *subconvexum* + *D. pinnata* provar. *simplices*
görögdinnye *Citrullus lanatus*
gránátalma *Chaenomeles lagenaria*
gránátfuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.01, 11.16
gránátaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.16, 32.16; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 32.16

gránátpuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.16, 21.03; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 32.16

gubics *Quercus petraea* termése

gubicsfa *Quercus cerris*

gúzsfa *Viburnum lantana*

Gülbaba *Solanum tuberosum* (burgonyafajta)

gyakor sűrű (erdő) (csak helynevekben; vö. Péntek–Szabó 1980. 134)

gyalog fuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*

gyaloggránát *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 32.16

gyalog paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*

gyalog puszulyka ua.

gyalog zöldfuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 32.16

gyapja sarj, sarjadás (csak helynevekben; vö. Péntek–Szabó 1980. IS)

gyapot virág *Eriophorum iaiifolium*

gyászszonypuszulyka *Phaseolus vulgaris* (?)

gyászvirág **1.** *Salvia pratensis*, **2.** *Scabiosa atropurpurea*, **3.** *Knautia arvensis*

gyémántpuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.14

gyep pázsit, fű (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 150)

gyermekláncfű *Taraxacum officinale*

gyertyánfa *Carpinus betulus*

gyertyános *Carpino-Fagetum*, *Quercus petraeae-Carpinetum* (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 163)

gyógykaktusz *Aloe arborescens*

gyopár **1.** *Antennaria dioica*, **2.** *Bellis perennis*

gyopáros *Calluno-Antennarietum* (helynevekben, vö. Péntek–Szabó 1980. 163)

gyopárvirág **1.** *Antennaria dioica*, **2.** *Orchis*

gyökér radix: *gyökér* (helynevekben is, vö.: Péntek–Szabó 1980. 138)

gyökeres petrezselyem *Petroselinum crispum* provar. *tuberosum*

gyöngy *Viscum album* + *Loranthus europaeus*

gyöngyajak *Leonurus cardiaca*

gyöngyalja ua.

gyöngyfa **1.** *Euonymus europaea*, **2.** *Symphoricarpos racemosus*

gyöngyös dísztok *Cucurbita pepo* convar. *microcarpina* provar. *verrucosa*

gyöngyös puszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 31.01

gyöngyvirág *Convallaria majalis*

győfény **1.** *Convolvulus arvensis*, **2.** *Fallopia convolvulus*, **3.** *Calystegia sepium*

gyűjtványfű *Linaria vulgaris*

gyűrűfa *Cornus sanguinea*

gyűrűs *Cornus sanguinea* ass. (helynevekben; vö. Péntek–Szabó 1980. 163)

gyűrűvirág *Bryonia alba*

gyűszűvirág **1.** *Campanula*, **2.** *Digitalis grandiflora* + *D. purpurea*

gyüvötény *Convolvulus arvensis*

gyüvötény levél friss levélhajtás (TI)

hadiburján *Galinsoga parviflora*

hagyma *Allium* + *A. cepa*

hagymaszagúfű *Alliaria petiolata*

hagymaülep hagyma főzete

haj kukorica selyme (KalTsz)

hajdina *Fagopyrum esculentum*

hajnalpuszulyka *Phaseolus vulgaris* (?)

hályogmogyoró(fa) *Staphylea pinnata*

hamartermő *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.07

hándura kukorica közé vetett kender (KalTsz)

hanga *Calluna vulgaris* (csak helynevekben; vö. Péntek–Szabó 1980. 136)

hangabarack *Daphne mezereum*

hangás *Calluno-Antennarietum*, *Calluno-Genistetum* ?, *Nardo-Callunetum vulgaris* (helynevekben; vö. Péntek–Szabó 1980. 163)

hangyavirág *Silene nutans*

hánték kukorica csövérről lefosztott levél (KalTsz)

háporty *Typha* sp.; *Typhaetum latifoliae*, *Scirpo-Phragmitetum* (helynevekben, vö. Péntek–Szabó 1980. 152)

háportyos *Typhaetum latifoliae* (helynevekben; vö. Péntek–Szabó 1980. 163)

haptákpaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 32.16

harangvirág **1.** *Campanula* + *C. medium*, **2.** *Aquilegia ckrysantha* + *A. vulgaris*, **3.** *Lilium martagon*, **4.** *Digitalis grandiflora*, **5.** *Gentiana*

haraszt száraz lomb. avar (helyneveken is, vö. Péntek–Szabó 1980. 139)

harmatgomba *Marasmius oreades*

hárpia *Tilia cerdata*

hársfás *Corylo-Tilietum*, *Tilio-Fraxinetum* (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 163)

hátulj ocsú (KalTsz)

havasifenyő *Picea abies*

havasi gyopár **1.** *Leontopodium alpinum*, **2.** *Antennaria dioica*

havasiszőlő *Prunus spinosa*

házbéke *Helxine soleirolii*

házi eper *Fragaria ananassa*

hanga *Galanthus nivalis*

hazafiapa *Plantago* (major)

hazuglevél na.

hecsempecs *Rosa canina* termése (csipkebogyó)

hegyesfutó *Asparagus sprengeri*

hegyes [kukorica] *Zea mays* convar. *microsperma* provar. *oryzoides*

hegyes laboda *Chenopodium hybridum*

hegyi kopasz [búza] *Triticum aestivum* convar. *muticum* cv.

here *Trifolium* + *T. pratense* + *T. repens*

hérics *Adonis vernalis*

hiriba *Boletus* (gomba)

hiribagomba ua.

hirlácín *Dicentra spectabilis*

- hízóka** 1. *Melampyrum bihariense*, 2. *Fritillaria montana*, 3. *Rhinanthus*
- hodorilapu** *Glechoma hederacea*
- holtak virága** *Taraxacum officinale*
- hólyagos cseresznye** *Prunus avium* ssp. *avium* (cseresznyefajta)
- hónapos retek** *Raphanus sativus* convar. *radicula*
- hónapos rózsza** ? (Mf)
- hópehely** *Solanum tuberosum* (burgonyafajta)
- horgasrózsza** *Narcissus poeticus*
- horpaszszemű** [kukorica] *Zea mays* convar. *saccharata*
- hortenzia** *Hydrangea opuloides*
- hosszúfarkú körte** *Pyrus communis* (körtefajta)
- hosszúlevelű hazuglapu** *Plantago media* + *P. lanceolata*
- hosszútövissű-akác** *Gleditschia triacanthos*
- hóvirág** 1. *Galanthus nivalis* + *Leucojum vernum*, 2. *Anemone nemorosa*
- höpörösös sártök** *Cucurbita pepo* convar. *microcarpina* provar. *verrucosa*
- huluzsa** kukoricakóró (Kal'fsz)
- humor** *Polygonum*
- hunyadi gyalogpaszuly** *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.03
- hunyor** 1. *Polygonum* + *P. lapathifolium*, 2. *Equiseium* tavaszi hajtása
- húsos paszuly** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.07
- húsos** [szilva] *Prunus domestica* ssp. *domestica*
- ibolya** 1. *Viola* + *V. cornuta* + *V. odorata*, 2. *Saintpaulia ionantha*, 3. *Hepatica nobilis*
- idejénérő** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.14
- idejéntermő** *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 13.17, 22.07, 22.17
- idejéntermő gyalogpaszuly** *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 32. Ki
- iharfa** *Acer*
- Ilonapaszuly** *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 23.02
- inája** indája (pl. komlónak)
- inas paszuly** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.01
- íneresztőfű** *Lysimachia numularia*
- irt fát**, növényzetet tömegesen kivág, hogy a helyet alkalmassá tegye mezőgazdasági művelésre (vö. Jankó 1891. 34, Péntek–Szabó 1980. 143)
- istenfa** 1. *Artemisia annua* + *A. abrotanum* + *A. campestris*, 2. *Ricinus communis*, 3. *Biota orientalis* + *Thuja occidentalis*
- Izabella** *Vitis labrusca* x *V. aestivalis* (szőlőfajta)
- izsóp** *Hyssopus officinalis*
- jácint** 1. *Hyacinthus orientalis*, 2. *Centaurium erythraea*
- jácintus** 1. *Hyacinthus orientalis*, 2. *Scilla bifolia*
- jajlevél** jajgatás (amikor más gyógyszer nincs, csak a jajgatás marad, arra mondják, hogy már csak a *jajlevél* segít)
- janistor** *Lathyrus odoratus*
- Jánosbab** *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 23.02
- japánbirs** *Chaenomeles lagenaria*
- japángomba** ? (Nk). Nr. A gombára tejet öntenek, ez megalszik; ezt eszik gyomorfekély ellen. Mindennap más tejet kell önteni.
- japánmályva** *Malope trifida*
- japánvirág** *Chaenomeles lagenaria*
- járdovány** *Vitis vinifera* (szőlőfajta)
- járó búza** *Triticum aestivum* convar. *aristatum* (búzafajta)
- járomihar(fa)** *Acer campestre* + *A. pseudoplatanus*
- jaszka** *Polyporus squamosus* (gomba !)
- jázmin** *Phyladelphus coronarius*
- jégcsapretek** *Raphanus sativus* (retékfajta)
- jegénye(fa)** *Populus nigra* var. *pyramidalis* + *P. canadensis*
- jegenyenyárfa** *Populus nigra*
- jeges alma** *Malus domestica* (almafajta)
- jégmajoránna** *Sedum sieboldii*
- jégvirág** 1. *Begonia semperflorans*, 2. *Sedum spurium* + *S. spectabile*, 3. *Impatiens walleriana*, 4. *Euphorbia marginata*, 5. *Campula isophylla*
- jeniszter** *Lathyrus odoratus*
- jenyestyé** *Lathyrus odoratus* + *L. tuberosus*
- Jézusburján** *Hypericum perforatum*
- Jézuscsalán** *Coleus blumei*
- Jézuscsepegette** *Hypochoeris maculata*
- Jézusfa** *Artemisia annua*,
- Jézusfű** 1. *Hypericum perforatum*, 2. *Hypochoeris maculata*
- Jézuspénz** *Phlox* termése
- Jézusszív** 1. *Dicentra spectabilis*, 2. *Hypochoeris maculata*
- Jézus vére** 1. *Hypericum perforatum*, 2. *Hypochoeris maculata*
- Jézusvirág** *Hypericum perforatum*
- jézsabonya** *Philadelphus coronarius*
- jézsamina** ua.
- jézsaminta** ua.
- jézsavirág** ua.
- jóbüzülapu** *Geranium macrorrhizum*
- jóbüzülevel** ua.
- jonathán** *Malus domestica* (almafajta)
- jószagú bazsarózsza** *Paeonia lactiflora*
- jószagú ibolya** *Viola odorata*
- jószagútövis** ? búzában, kukoricában nő, a levele illatos (TI)
- jövötény** *Convolvulus arvensis*
- Júdás pénz** *Lunaria annua*
- juh** a *Colchicum* tavaszi magja: *jú* (Mk)
- juharfa** *Acer*
- juharvirics** a juharból csapolással nyert lé (It, T)
- juhfogú** (kukorica) *Zea mays* convar. *dentiformis*

juhgomba *Russula*
Juliskafuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.05
Juliskapaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12, 22.05, 24.05
Juliskapuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.05
Julista *Lathyrus odoratus*
kacorpaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.03
kajszibarack *Prunus armeniaca*
káka *Typha latifolia* + *T. angustifolia*
kákabutyika gyékény (*Typha*) torzsavirágzata
kákabutyóka ua.
kákabutyóka ua.
kákáder *Rosa canina*
kakaó *Theobroma cacao*
kakaópuszulyka *Phaseolus vulgaris*
kakasbandikó *Erythronium dens-canis*
kakaszgomba *Ramaria*
kakaslevelűfű *Polygonatum*
kakasmandikó *Erythronium dens-canis*
kakastaréj **1.** *Celosia argentea* var. *cristata*, **2.** *Amaranthus caudatus*, **3.** *Ramaria* (gomba), **4.** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*; 34.10; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 23.02
kakastengeri *Zea mays* convar. *microsperma* provar. *oryzoides*
kákavirág **1.** *Butomus umbellatus*, **2.** *Typha latifolia* torzsavirágzata
kaktusz *Zygocactus truncatus* + *Echinopsis eyriesii* + *Opuntia* + *Aloe arborescens*
kakukkfű *Coreopsis tinctoria*
kakukksaláta **1.** *Ranunculus ficaria*, **2.** *Caltha palustris*
kakukktej *Tragopogon orientalis*
kakukkvirág **1.** *Anemone nemorosa*, **2.** *Adonis vernalis*, **3.** *Dipsacus laciniatus*, **4.** *Iris germanica*, **5.** *Orchis*, **6.** *Ranunculus* + *R. acris*
kála *Zantedeschia aethiopica*
kalász spica
kalászol (búzát) tarlóz (KalTsz)
kálavirág *Zantedeschia aethiopica*
kamilla **1.** *Matricaria chamomilla* + *M. discoidea*, **2.** *Tripleurospermum inodorum*
kanadai alma *Malus domestica* (almafajta)
kanadai nyárfa *Populus canadensis*
kanálfa *Populus*
kánkáli *Digitalis grandiflora*
kankó **1.** *Colchicum autumnale* **2.** *Crocus heuffelianus*
kanna *Canna generalis*
kapadohány *Nicotiana rustica*
kapor *Anethum graveolens*
kaporvirág *Cosmos bipinnatus*
káposzta *Brassica oleracea* convar. et provar. *capitata*
káposztáskert veteményes kert (F, Gyv; KalTsz)
kaponyeper *Fragaria ananassa*
kaptusz *Aporocactus flagelliformis* + *Opuntia* + *Echinopsis eyriesii* + *Aloe arborescens* + *Echeveria gibbiflora* + *Yucca filamentosa* + *Zygocactus truncatus*
karácsonyfa *Abies alba*
karácsonyikaktusz *Zygocactus truncatus*
karalábé *Brassica oleracea* convar. *acephala* provar. *gongyloides*
káránzsel *Tagetes*
kardvirág **1.** *Gladiolus* x *gandavensis* + *G. imbricatus*, **2.** *Lilium bulbiferum*
karfiol *Brassica oleracea* convar. et provar. *botrytis*
kárfiú ua.
karós fehérpászuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.01
karós fuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*
karós paszuly ua.
karós puszulyka ua.
karós sárga hosszúcsőjű *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.05
karós váradi *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 13.17
kásapuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.09
kásavirág **1.** *Achillea millefolium*, **2.** *Scilla bifolia* (?), **3.** *Thlaspi kovatsii*
kaszáló kaszálással kihasznált gyepes terület, helynévként is, vö. Péntek–Szabó 1980. 150)
kaszás alma *Malus domestica* (almafajta)
kászó nyírfakéregből készült edény (KalTsz)
katángkóró *Cichorium intybus*
Katibólha *Bidens* + *Agrimonia eupatoria*
Katifuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 13.17
Katipuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12
Katirózsa *Anthyllis vulneraria*
Kativirág **1.** *Fritillaria imperialis*, **2.** *Nigella damascena*, **3.** *Paeonia tenuifolia*
katonabojt *Mentha longifolia*
katonapaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 32.16
káv **1.** *Coffea arabica*, **2.** *Glycyne max* (?)
kávéfuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 12.04
káv–**gránátpaszuly** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.02
káv–**pászuly** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 12.04, 22.05, 31.18
kávészínű gyalogpászulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.03
kázsia *Lonicera caprifolium*
kecskecsesű paradicsom *Lycopersicon esculentum* convar. *parvibaccatum* provar. *pyriforme*
kecskecsesű [szilva] *Prunus domestica* ssp. *domestica*
kecskecsesű [szőlő] *Vitis vinifera*
kecskefű *Consolida regalis*
kecskekörmű gomba *Macrolepwortia procera*
kecskeszakáll *Eriophorum latifolium*

- kecskerágó** 1. *Euonymus europaea* + *E. verucosa*, 2. *Viscum album* + *Loranthus europaeus*, 3. *Lathyrus vernus* (?)
- kékboglár** *Ageratum houstonianum*
- kékborsó** *Vicia cracca*
- kék** [burgonya] *Solanum tuberosum* (burgonyafajta)
- kék búzavirág** *Cenlaurea cyanus*
- kékfutó** *Clematis jackmanii*
- kékfutóvirág** *Ipomoea purpurea*
- kékgyöngyvirág** 1. *Muscari botryoides* + *M. comosum*, 2. *Scilla bifolia*
- kékhatú** [gomba] *Russula cyanoxantha*
- kékhátú csuperka** ua.
- kékibolya** *Hepatica nobilis*
- kékilonka** ua.
- kék iringó** *Eryngium planum*
- kékító** 1. *Melampyrum arvense*, 2. *Lolium temulentum* (?)
- kékjácintus** 1. *Scilla bifolia*, 2. *Hyacinthus orientalis*
- kékliliom** 1. *Iris germanica* + *I. ruthenica*, 2. *Gentiana asclepiadea*
- kék mák** *Papaver somniferum* (mákfajta)
- kékmályva** ? (gyomnövény: Nk)
- kékmuszulyos** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*; 21.12
- kéknadály** *Symphytum*: (gyomnövény: Nk)
- kéknefejeles** 1. *Myosotis* + *M. sylvatica*, 2. *Scilla bifolia*, 3. *Veronica hederifolia*
- kékpofonvágott** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12
- kéksarkantyú** 1. *Consolida regalis*, 2. *Delphinium cultorum*
- kéksás** *Iris germanica*
- kék soványpuszulyka** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 23.17
- kékszamártövös** 1. *Eryngium planum*, 2. *Echinops ritro* ssp. *ruthenicus*
- kék szilva** *Prunus domestica* ssp. *domestica* (szilvafajta)
- kéktövös** *Eryngium planum*
- kéktövösvirág** *Echinops ritro* ssp. *ruthenicus*
- kékvirág** 1. *Centaurea cyanus*, 2. *Hepatica nobilis*, 3. *Orobancha ramosa*
- kékvotyintya** *Linum austriacum*
- kelkáposzta** 1. *Brassica oleracea* convar. *capitata* provar. *sabauda*, 2. *Echeveria gibbiflora*
- kender** *Cannabis sativa*
- kenderfű** *Galeopsis*
- kenyérmorzsa** 1. *Achillea ptarmica*, 2. *Tanacetum parthenium*, 3. *Spiraea vanhouttei*
- kenyérgomba** 1. *Lactarius deliciosus* + *L. volemus*, 2. *Boletus*
- kepsuny** *Fragaria viridis*
- kerek** erdő (csak helynevekben, vö. Péntek-Szabó 1980. 135)
- kerek eper** *Fragaria vesca*
- kereklevelű muszkáté** *Pelargonium zonale*
- kerek madártojás** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.16
- kerekmagú szilva** *Prunus domestica* ssp. *instittia*
- kerekmuskátli** *Geranium macrorrhizum*
- kereksaláta** *Ranunculus ficaria*
- kereksóska** *Oxalis acetosella*
- kerekszemű** [kukorica] *Zea mays* convar. *indurata*
- kerti bikalivirág** *Leucanthemum latifolium*
- kerti borsó** *Pisum sativum*
- kerti butykóvirág** *Centaurea moschata*
- kerti búzavirág** ua.
- kerti eper** *Fragaria ananassa*
- kerti fodormenta** *Mentha spicata*
- kerti fuszulyka** *Phaseolus vulgaris*
- kertifutó** *Sedum spurium*
- kerti kisasszonypapucs** *Aconitum cammarum*
- kerti laboda** *Atriplex hortensis*
- kerti margaréta** *Leucanthemum latifolium*
- kertimuszkáta** *Geranium macrorrhizum*
- kerti sóska** *Rumex rugosus*
- kerti szentgyörgy** *Primula x pubescens*
- kerti szentgyörgyi** ua.
- kerti szentgyörgyvirág** ua.
- keserű** *Coronilla varia*
- keserű cseresznye** *Prunus anium* ssp. *sylvestris*
- keserűgomba** *Lactarius*
- keserűlapu** 1. *Petasites hybridus*, 2. *Arctium* + *A. lappa*
- késői fehér** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 12.01
- késői madártojás** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 31.16
- későbbi vízifűzfa** *Salix alba*
- kétlábú** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.05
- kétmagos galagonya** *Crataegus oxyacantha*
- kétsoros árpa** *Hordeum vulgare* convar. *distichon*
- kétszeres búza** rozssal vegyes búzavetés (Mé)
- kétszínűvirág** *Melampyrum bihariense*
- kicsi bogáncs** *Arctium tomentosum*
- kicsi borsópaszuly** *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 11.01
- kicsi gyötény** *Convolvulus arvensis*
- kicsi madártojás** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.16
- kicsi pillangóvirág** *Coreopsis tinctoria*
- kicsiszív** *Dicentra spectabilis*
- kicsóválódik** héjából kiválik (dió) (KalTsz)
- kifli** [burgonya] *Solanum tuberosum*
- kiflipaszuly(ka)** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.07
- kiflipaszulyka** ua.
- kígyófü** 1. *Helleborus purpurascens*, 2. *Muscari comosum* + *M. botryoides*
- kígyófügyökér** *Helleborus purpurascens* gyökere
- kígyófokhagyma** *Allium oleraceum*
- kígyóhagyma** 1. *Muscari botryoides* + *M. comosum*, 2. *Allium vianale* + *A. flavum* + *A. atropurpureum*, 3. *Colchicum autumnale* tavaszi levele, 4. *Ornithogalum pyramidale*

kígyókaktusz *Aporocactus flagelliformis*
kígyónyelvűfű ? (Sz) Nr. Főzetével borogatják, mossák a kígyómarás helyét (vö. Kovács 1976. 104)
kígyópaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.18
kígyópuszujka na.
kígyóugorka *Cucumis sativus* convar. *excellens* provar. *longa*
kígyóviasz *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.18
kígyóvirág *Ornithogalum umbellatum*
kikerics *Colchicum autumnale*
királygomba *Russula*
kiráyliliom 1. *Lilium regale*, 2. *Hemerocallis fulva*
kisasszonypapucs 1. *Aconitum* + *A. cammarum*, 2. *Cypripedium colcaeolus*, 3. *Calceolaria* x *herbeohybrida*, 4. *Geranium phaeum* (?), 5. *Capsicum annuum* convar. *longum* (?) 6. *Phaseolus vulgaris*
kis buzsr *Orchis morio*
kisköldökű fuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.12
kismalac *Bidens*
kispofonocsapott *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12; *Ph.* convar. *nanus* 11.01
kis tövisrózsa *Rosa gallica*
kis úri fuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.17
klemátisz *Clematis jackmanii*
klokocel *Galanthus nivalis*
kockavirág *Tanacetum partherium*
kocsány 1. kukoricaszár, 2. szemektől megfosztott kukoricacső, 3. kukoricaszár földben maradó töve; 4. szőlőfürt szem nélküli része (vö. KalTsz).
kocsánykór kukoricaszár (KalTsz)
kocsánymuzsika kukoricakórból készült gyermekhangszer (vö. Faragó 1946. 63)
kofa 1. *Tradescantia*, 2. *Zebrina pendula*
koldusláb *Narcissus poeticus* + *N. stellaris*
koldustetű *Torilis arvensis*
kollektíves [bab] *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 13.17
kollektív fuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 12.01, 22.01, 33.01
kollektív paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.01, 12.01; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 11.01, 22.17
kolozsvári [alma] *Malus domestica* (almafajta)
kolozsvári bokréta *Iberis umbellata*
kolozsvári tejesszegfű *Dianthus caryophyllus*
komló *Humulus lupulus*
konkoly *Agrostemma gilhago*
konkord *Vitis labrusca* (szőlőfajta)
konopér *Triticum aestivum* convar. *aristatum* (búza fajta)
konzerv paszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 13.17
kopár fás növényzet nélküli vagy gyér növényzetű (helynevekben is; vö. Péntek–Szabó 1980. 143)
kopasz gyér növényzetű, fás növényzet nélküli (hely) (helynevekben főként; vö. Péntek–Szabó 1980. 143)
kopasz búza *Triticum aestivum* convar. *muticum*
kopaszfejű búza na.
kopófil *Caltha palustris*
kopotnyak *Asarum europaeum*
korai madártojás *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.16, 31.16
karai március *Narcissus pseudonarcissus*
korai paradicsom *Lycopersicon esculentum*
korai paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 14
korai retek *Raphanus sativus* convar. *radicula*
korai vízfűzfa *Salix alba*
korai zöldesőjű *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 23.17
korbácsnyélfa *Viburnum lantana*
korcsitúra kores (Sz)
kór száraz, kemény növényi szár
kóreláb *Brassica oleracea* convar. *acephala* provar. *gongyloides*
kórósóska kikórozott sóska (*Rumex acetosa*)
koriander *Coriandrum sativum*
kormos [alma] *Malus domestica* (almafajta)
kormos körte *Pyrus communis* (körtefajta)
koronaakác *Gleditschia triacanthos*
koronarózsza *Zinnia elegans*
koronavirág na.
kosárfűz *Salix viminalis*
kóst takarmány (KalTsz)
koszmos [körte] *Pyrus communis* (körtefajta)
koszos egres fertőzött, penészes egres
kotlóvirág 1. *Adonis vernalis*, 2. *Taraxacum officinale*
kovál (diót) külső lágy héjtól megtisztít (Nyr. XVIII, 575)
kozborzilva *Prunus domestica* ssp. *domestica* (szilva fajta)
kökény *Prunus spinosa*
kökényes *Pruno spinosae-Crataegum prunetosum* (helynévként is; vö. Péntek–Szabó 1980. 163)
kökényszilva *Prunus domestica* ssp. *instittia*
kököröcsin 1. *Pulsatilla montana*, 2. *Adonis vernalis*, 3. *Orchis morio*
kőköttermő *Teucrium montanum*
köldökös paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12
kőles *Panicum milfaceum*
kömény *Carum carvi*
köménymag *Carvi fructus*

kőrísfa *Fraxinus excelsior*
kőrísfás *Fraxino-Ulmetum, Tilio-Fraxinetum*
 (helynevekben is; vö. Péntek–Szabó 1980. 163)
körörsza *Saxifraga sarmentosa*
körösfői gyalogpaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 32.03
körösfői paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 32.16
körte(fa) *Pyrus communis*
körtealakú díszzők *Cucurbita pepo* convar. *microcarpina* provar. *pyriformis*
kőszirtirózsa *Saxifraga sarmentosa*
kőszvényfű *Orobanche alba*
kővérfű *Sedum maximum*
kővér tejesburján *Sonchus asper*
köves dió *Juglans regia* (diófajta)
kővirág 1. *Gypsophila fastigiata* ssp. *arenaria*, 2. *Portulaca grandiflora*, 3. *Teucrium montanum*
kővirózsa 1. *Saxifraga sarmentosa*, 2. *Sempervivum tectorum*
krasznai télipaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.03
krecsunyica *Zygocactus truncatus*
krecsunyik ua.
Krisztus koszorúja *Passiflora coerulea*
Krisztus fája *Gleditschia triacanthos*
Krisztusszív *Dicentra spectabilis*
krizantém *Chrysanthemum hortorum*
kukorica *Zea mays*
kukoricacsusnya kukoricakocsány (Mk: Kal-Tsz)
kukoricahánték kukoricahántalék (Bh: KalTsz)
kukoricavirág *Clorophytum comosum*
kulcsos dió kemény, vastag héjú dió: *kócsos dió* (Nyr. XVIII, 575)
kuldukuca *Prunus domestica* ssp. *instititia*
kupa *Campanula persicifolia*
kurpuny *Clematis vitalba*
kurvafuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.13, 34.10
kurvagránát *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12
kurvapaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12, 21.13, 22.10, 22.14, 32.15
kurváspaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.09, 21.12
kúti [alma] *Malus domestica* (almafajta)
kutyaberzen *Anthemis arvensis*
kutyaborostyán *Daphne mezereum*
kutyacseresznye 1. *Ligustrum vulgare*, 2. *Sorbus aucuparia*
kutyafa 1. *Ligustrum vulgare*, 2. *Euonymus europaea*, 3. *Frangula alnus*, 4. *Cornus sanguinea*
kutyagyöngyvirág *Polygonatum*
kutyaiibolya *Viola sylvestris*
kutyakapor 1. *Adonis aestivalis*, 2. *Anthemis arvensis*
kutyarózsa *Adonis vernalis*
kutyaszőlő *Viburnum opulus*
kutyatej 1. *Euphorbia* + *E. cyparissias* + *E. amygdaloides*, 2. *Chelidonium majus*
kutyatőke *Astragalus cicer*
kutyatők-szilva *Prunus domestica* ssp. *instititia*
kutyaveresszőlő *Viburnum opulus*
külföldi fodormenta *Mentha x piperita*
küpi szíromlevelek alkotta csésze (*Vicia*)
labdarózsa 1. *Viburnum opulus*, 2. *Hydrangea opuloides*
laboda *Chenopodium album*
lakatvirág *Aconitum cammarum*
láncefű 1. *Taraxacum officinale*, 2. *Cirsium vulgare*
láncoslapu *Taraxacum officinale*
láncvirág *Taraxacum officinale*
lajosbogáncs *Caucalis platycarpus*
lajoscsöví **vajpaszuly** *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.05
lajos fehér *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.01
lajosfű 1. *Luzula campestris*, 2. *Carex*, 3. *Dactylis glomerata*, 4. *Echinochloa crus-galli*, 5. *Setaria glauca*
lajosgyep *Setaria glauca*
lajos szamártövís *Eryngium campestre*
lajoszemű paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.01
lajos zab *Avena fatua*
laphos *Petasitetum hybridi* (helynevekben, vö. Péntek–Szabó 1980. 163)
laskagomba *Ramaria*
leányeseccsű *Malus domestica* (almafajta)
leányeper *Fragaria vesca*
leányka *Vitis vinifera* (szőlőfajta)
leduhaszt (fakérget) lehánt (Kb)
lefutó 1. *Tradescantia*, 2. *Senecio mikanoides*
legelő legeltetéssel kihasznált gyepes terület (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 150)
legényrózsa *Zinnia elegans*
légyfogó ragacsos növények összefoglaló neve (Szu)
légyfű *Silene vulgaris*
légygomba *Amanita muscaria*
léha satnya vagy fejletlen növényi termés (KalTsz)
léhás satnya vagy fejletlen magvú (gabona) (KalTsz)
len *Linum usitatissimum*
lencse *Lens culinaris*
lengye *Leucanthemum vulgare*
lenvirág *Linum*
lestyán *Levisticum officinale*
létipaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.05
levél folium Nr. Méh- és darázscsipésre: három- vagy kilencféle levelet szednek, összetörik, és bedörzsölik vele a csipés helyét (nem számít, hogy milyen növényről való a levél). Vö. Kovács 1976. 107. – Helynevekben is (vö. Péntek–Szabó 1980. 140).

leves kaktusz *Phyllocactus ackermanni*
levendula *Lavandula angustifolia*
libadió *Juglans regia* (diófajta)
libaláb 1. *Cirsium oleraceum*, 2. *Angelica sylvestris*, 3. *Heracleum sphondylium*
libalábúfa *Staphylea pinnata*
libalábúfű *Heracleum sphondylium*
libamájpaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 12.04, 22.04, 24.04; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 22.03
libapampó *Potentilla anserina*
libapimpó *Cirsium oleraceum* (?)
licium *Lycium halimifolium*
liciumfa ua.
liget kisebb, ritkás erdő, berek (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 135)
lihó lopótökből (*Lagenaria*) készített borlopó (KalTsz)
lilaakác *Wisteria sinensis*
lila csalfapaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12
lilapofoncsapott ua.
lila viola *Matthiola incana*
lilom 1. *Hemerocallis fulva*, 2. *Iris germanica*, 3. *Amaryllis x hybrida*, 4. *Lilium bulbiferum*
lippancs *Calystegia sepium*
litánia *Prunus padus*
lóbab *Vicia faba*
lócérna 1. *Medicago sativa*, 2. *Tetragonolobus maritimus*
lófenyő *Pinus nigra*
lófing 1. *Lycoperdon*, 2. *Bovista plumbea*
lófodormenta *Mentha longifolia*
lófogú [kukorica] *Zea mays* convar. *dentiformis*
lófogú lencse *Pisum sativum*
lóher 1. *Trifolium* + *T. pratense*, 2. *Oxalis deppei*
lóhere 1. *Trifolium* + *T. pratense*, 2. *Anthyllis vulneraria*
lóherevirág *Oxalis deppei*
lok hegyi rét, elsősorban kaszáló (helynevekben, vö. Péntek–Szabó 1980. 150)
lókamilla *Matricaria discoidea* + *Tripleurospermum inodorum*
lomb frons (helynevekben is, vö. Péntek – Szabó 1980. 140)
lómenta 1. *Mentha longifolia*, 2. *Coronilla varia*
londonpeti *Malus domestica* (almafajta)
lonka víz melletti rét vagy szántó (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 150)
lopó *Lagenaria siceraria*
lopótök ua.
lósóska *Rumex crispus* + *R. stenophyllus*
lószemű [kukorica] *Zea mays* convar. *dentiformis*
lószemű [szilva] *Prunus domestica* ssp. *domestica*
lóza *Salix caprea* barkája (Szászfenes)
lőcsős [körte] *Pyrus communis*
Lőrinckörte *Pyrus communis* (körtefajta)
lubénia *Lobelia erinus*
lucerna 1. *Medicago sativa*, 2. *Oxalis deppei*
lucfenyő *Pinus sylvestris*
lugosfenyő *Pinus nigra*
lúgzós karóspuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 14.06
lucfenyő 1. *Picea abies*, 2. *Pinus sylvestris*, 3. *Abies alba*
macskafarka *Aporocactus flagelliformis*
macskafarok *Equisetum*
macskagyökér *Valeriana officinalis*
macskakörmöslevelű vadcsombord *Potentilla anserina*
macskaköröm 1. *Anthyllis vulneraria*, 2. *Coronilla varia*
macskaméz facsipa, mézga: *macskaméz* (KalTsz) Nr. A szilvafa mézgáját kelésre teszik (vö. Kovács 1976. 103)
macskaszar mézga (Ny: KalTsz)
macskaszemű puszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.04
madárcseresznye *Prunus avium* ssp. *avium* provar. *iuliana*
madárkék *Sonchus*
madárkenyer 1. *Briza media*, 2. *Achillea ptarmica*
madármorzsa *Achillea ptarmica*
madársóska *Rumex acetosella*
madárszilva *Prunus domestica* ssp. *domestica* (szilvafajta)
madártojás *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.16, 21.16, 31.16, 32.16; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 13.16
madártojású *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.16
magas bársonyvirág *Tagetes erecta*
maghagyma magtermesztésre kiültetett hagyma (*Allium cepa*)
magos kender *Cannabis sativa* magtermő női egyede
magyarországi paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 23.17
majoránna *Majorana hortensis*
májpaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.04, 24.05; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 22.03, 22.05
májusfa 1. *prunus padus*, 2. *Chaenomeles lagenaria*, 3. *Betula*, 4. *Forsythia intermedia*
májusi cseresznye *Prunus avium* ssp. *avium* (cseresznyefajta)
májusifa *Chaenomeles lagenaria*
májusigomba *Rhodophyllus clypeatus*
májusi szegfű *Dianthus plumarius*
májvirág *Hypericum perforatum*
mák *Papaver somniferum* + *P. rhoeas*
mákgubó *Papaveris caput*
makk *Quercus*, ritkábban *Fagus* termése (glans)
makk alakú díszök *Cucurbita pepo* convar. *microcarpina* provar. *pyriformis*
mákrózsa 1. *Papaver somniferum f. flore pleno* (hort.) (Federmohn), 2. *P. rhoeas*
mákvirág *Papaver bracteatum* + *P. rhoeas*

malac *Caucalis platycarpus*, *Xanthium spinosum* etc. szúrós, akaszzkodó termése

malató bozótos, cserjés terület (csak helynevekben, Vö. Péntek–Szabó 1980. 135)

málé 1. *Zea mays*, 2. kukoricalisztból süített édes lepény

máléliszt kukoricaliszt

málészalma kukoricaszár (KszT-Zt: KalTsz)

málna *Rubus idaeus*

málnafa ua.

málnamező *Fragario-Rubetum rubetosum idaei* (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 163)

málnarózsa *Alcea rosea*

malomrózsa *Papaver rhoeas*

mályva 1. *Malva neglecta*, 2. *Lavatera thuringiaca* + *L. trimestris*, 3. *Alcea rosea*, 4. *Althaea officinalis*, 5. *Hepatica nobilis*

mályvakenyér *Malva neglecta* termése

mályvarózsa 1. *Alcea rosea*, 2. *Althaea officinalis*

mandula *Prunus amygdalus*

mandulabarack *Prunus persica* (barackfajta)

március 1. *Narcissus poeticus* + *N. pseudonarcissus*, 2. *Prunus padus*, 3. *Forsythia intermedia*

margaréta *Leucanthemum vulgare* + *L. latifolium*

Margitszegfű *Dianthus caryophyllus*

marharépa *Beta vulgaris* convar. et provar. *crassa*

Mária seprűje *Ariemisia annua*

maritapu *Tussilago faifara*

martilapu virága *Tussilago farfara* virágja

maszlag *Datura stramonium*

masziina *Olea europaea*

matraguna 1. *Atropa bella-donna*, 2. *Scrophularia rodosa*

meddő törükbúza kapáláskor kivágott, cső nélküli kukoricaszár (KalTsz)

meggernyézük (levágott fa) penészsé, foltossá válik

megkígyófüvez kigyófüvel gyógyít (állatot)

megléhásodik összeszikk, összeszárad (mag, szem a kalászban) (KalTsz)

megléházik összeszárad (pl. a fejlődő búzaszem) (KalTsz)

megmozsgézik nedvet ereszt (tavasszal a fa) (KalTsz)

megveri a ragya gombás fertőzés éri (a növényt): *megveri a rogya* (Zs)

meggy(fa) *Prunus cerasus*

méhfű 1. *Melittis melissophyllum*, 2. *Nepeta cataria*, 3. *Salvia verticillata*, 4. *Stachys germanica*

méhvirág 1. *Melittis melissophyllum*, 2. *Pulmonaria*, 3. *Glechoma hederacea*, 4. *Hyoscyamus niger*, 5. *Phlox paniculata*, 6. *Saponaria officinalis*

menta *Mentha* + *M. x piperita*

mentolmenta *Mentha x piperita*

menuse kitépett fücsomó: *menuse* (KalTsz)

menyasszonyi koszorú *Consolida ajacis*

menyasszonykönnye *Iberis umbellata*

menyasszonyvirág *Zantedeschia aethiopica*

menyecskerózsza *Zinnia elegans*

menyecskeszem 1. *Begonia semperflorens*, 2. *Coreopsis tinctoria*

menyecskevirág *Zinnia elegans*

mérai puszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.01

mérgesgomba mérgező gomba (minden olyan gombát mérgezőnek tekintenek, amelyről nem tudják biztosan, hogy ehető).

merisara *Vaccinium vitis-idaea*

meszeliő 1. *Centaurea moschata*, 2. *Tanacetum*

mezeilővirág *Leucanthemum vulgare*

mezei bonyóvirág *Geranium pratense*

mezei borostyán 1. *Daphne mezereum* (?), 2. *Onobrychis arenaria* (?)

mezei csombord *Thymus*

mezei fodormenta *Mentha*

mezei harangvirág *Campanula* + *C. patula*

mezei majoránna *Thymus*

mezei németszegfű *Dianthus carthusianorum*

mezei pézsmá *Centaurea scabiosa* ssp. *spinulosa*

mezei sárgapaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.04

mezei sárgapaszulyka ua.

mezeisaláta *Ranunculus ficaria*

mezei szegfű 1. *Dianthus carthusianorum*, 2. *Lychnis flos-cuculi*, 3. *Viscaria vulgaris*

mezeitátogó *Linaria vulgaris*

mezei zsurló *Polypodium vulgare*

mézes körte *Pyrus communis* (körtefajta)

mezge 1. a fa kérge alatti nyirok, 2. a fa kérge alatti vékony hámréteg (KalTsz)

micóka fűzfabarka

micus ua.

mijókgomba *Boletus*

mimóza *Solidago canadensis*

míncsuna *Plantago major*

mindighagyma *Allium cepa*

miniszterfuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12

miniszterpaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.18, 32.15

mirha *Chaenopodium botrys*

mirtuszfenyő *Biota orientalis* + *Thuja occidentalis*

misling sűrűn vetett takarmánykukorica (KalTsz)

mocsári gólyahír *Caltha palustris*

mocsártölgyfa *Quercus rebur*

mocskos [alma] *Malus domestica* (almafajta)

mogyoró 1. *Corylus avellana*, 2. *Solanum tuberosum*

mogyoróaljafű *Ajuga genevensis* + *A. reptans*

mogyoróaljilapu *Glechoma hederacea*

mogyoróhagyma *Allium cepa* (hagymafajta)

mogyorós *Coryletum avellanae*, *Corylo-Populetum*, *Corylo-Tilietum* (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 163)

moharóza *Rosa moschata*
mohos *Sphagnetum* (helynevekben, vö. Péntek–Szabó 1980. 163)
molid *Picea abies*
monostori [körte] *Pyrus communis* (körtefajta)
mórabelű szilva *Prunus domestica* ssp. *dontes-tica* (szilvafajta)
morzsavirág *Tanacetum parthenium*
motyókörte *Pyrus communis* (körtefajta)
Mózesbokor *Chaenomeles lagenaria*
muha *Helxine soleirolii*
muhar **1.** moha (*Briophytae*) **Nr.** Teája vérzés-csillapító (Nk). **2.** *Echinochloa crus-galli*, **3.** *Setaria glauca*, **4.** *Apera spicati-venti*
muharfű *Setaria glauca*
murok *Daucus carota* ssp. *sativus*
muroktengeri *Zea mays* convar. *indurata*
muroktörökbúza ua.
murva **1.** szénatörmelék, **2.** tubák (Kf) (Kal-Tsz)
muskáti *Pelargonium* + *P. zonale* + *P. radula*
muskotály **1.** szőlőfajta (*Vitis vinifera*), **2.** almafajta (*Malus domestica*), **3.** körtefajta (*Pyrus communis*)
muskotályszilva *Prunus domestica* ssp. *dontes-tica*
muszkáté **1.** *Pelargonium grandiflorum* + *P. zonale*, **2.** *Geranium macrorrhizum*
muszulyos *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 32.15
muzsgyé sós-ecetes fokhagymából készült (ritkán gyógyszerként is használt) olajos mártás
nád **1.** *Phragmites australis*, **2.** *Typha latifolia*
nadály *Phymytum officinale*
nádas *Phragmitetum communis*, *Scirpo-Phragmitetum phragmitetosum* (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 163)
nádmézes *Pyrus communis* (körtefajta)
nadragulya *Atropa bella-donna*
nagy buzor *Orchis purpurea*
nagy csalán *Urtica dioica*
nagy csókavirág *Papaver rhoeas*
nagyédes [alma] *Malus domestica* (almafajta)
nagygyótény *Calystegia sepium*
nagykökörccsin *Adonis vernalis*
nagynagysága *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 32.16
nagyobblevelű laboda *Chenopodium album*
nagy paradicsom *Lycopersicon esculentum* convar. *infiniens*
nagy pillangóvirág *Cosmos bipinnatus*
nagypofoncsapott *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.13
nagyrózsa *Paeonia*
nagyszemű karós *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.16
Nániekféle *Solanum tuberosum* (burgonyafajta)
napraforgó *Helianthus annuus*
napranyíló *Ipomoea*
narancs *Citrus aurantium*
narancsalma *Malus domestica* (almafajta)
nárcisz *Narcissus poeticus*
naspolya *Mespilus germanica*
nefelejcs **1.** *Myosotis* + *M. sylvatica* convar. *culia* + *M. scorpioides*, **2.** *Callistephus chinensis*
négerpuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 14.17, 22.07; *Ph vulgaris* convar. *nanus*: 22.07
négyesoros árpa *Hordeum vulgare* convar. *vulgare*
negyvennapos *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.18; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 24.02, 32.16
némét szegfű *Dianthus* + *D. barbatus* + *D. carthusianorum*
nyenüljhozzám *Impatiens balsamina*
nevendula *Lavandula angustifolia*
Nóé bárkája *Aconitum cammarum*
nova *Vitis labrusca* (szőlőfaj)
női liliom ? (Kszt-Zt)
növény lágy szárú növény (a szó szűkebb jelentésű, szembenáll a fával, amely nem tartozik bele a jelentéskörébe)
nyakas körte *Pyrus . communis* (körtefajta)
nyárfa *Popidus*
nyári alma *Malus domestica*
nyári fukszia *Consolida ajacis*
nyári káposzta *Brassica oleracea* convar. et provar. *capitata*
nyári körte *Pyrus communis* (körtefajta)
nyári mogoró *Corylus avellana*
nyári murok *Daucus carota* ssp. *sativus*
nyárirózsa *Solanum tuberosum* (burgonyafajta)
nyári szegfű *Dianthus*
nyári ugorka *Cucumis sativus* convar. *flavus*
nyári viola *Matthiola incana*
nyilistán (?) *Paeonia* (Mó: KalTsz)
nyíres *Betuletum*, *Betulo-Quercetum* (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 163)
nyírfa *Betula*
nyírfagamba *Trametes versicolor*
nyírfalé virics (*Betula verrucosából*)
nyírfasíp nyírfakéregből készített gyermekhangszer (vö. Faragó 1946. 61)
nyolcsoros [kukorica] *Zea mays* convar. *indurata*
nyúl farka *Potentiilla* (?) (Gy)
nyúlisóska *Oxalis aceiosella*
nyúlsaláta **1.** *Sonchus* + *S. oleraceus*, **2.** *Oxalis acetosella*, **3.** *Ranunculus ficaria*, **4.** *Taraxacum officinale*, **5.** *Caltha palustris* (?)
nyúlsóska *Oxalis acetosella*
nyúlsóskafa *Berberis vulgaris*
nyúlszapuka *Anthyllis vulneraria*
odus fa odvas fa. **Nr.** Odvas fában meggyült vízzel mossák a *sömörögöt*, hogy elmúljon (Mó)
odvosi *Triticum aestivum* convar. *aristatum* (búzafajta)
oláh citrus *Artemisia annua*
oláh ecet *Ailanthus altissima*

oláhpálma *Salix caprea* barkája (Szászfenes)
oláhrózsa 1. *Papaver rhoeas*, 2. *Rudbeckia laciniata*, 3. *Tagetes patula*
olajfa *Elaeagnus angustifolia*
olaszibolya *Saintpaulia ionantha*
olasz mogyoró *Corylus avellana*
olaszviola *Clarkia elegans*
oldalborda *Polypodium vulgare*
oleander *Nerium oleander*
olt 1. növényt úgy nemesít, hogy vesszejébe más, nemes növény hajtását illeszti, 2. dugványoz: *ót* (pl. *Pelargoniat*; Szu)
oltott borostyán *Syringa vulgaris*
oltott eper *Fragaria ananassa*
oltott rózsza *Rosa multiflora*
oltóvány az alany és az oltóvessző együttéléséből keletkezett fiatal fa (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 159)
omboly hínár, lóp, ingóvány (*Potametea*, *Eupotamion*; helynevekben; vö. Péntek–Szabó 1980. 152, 163)
orgona *Syringa vulgaris*
oroszka *Tagetes* + *T. patula*
oroszlánszáj *Antirrhinum majus*
oroszpaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 23.17
orosz tea *Thea sinensis*
ostorménfa *Viburnum tantana*
ostorminya ua.
ostornyélfá ua.
Otello *Vitis labrusca* x *V. riparia* x *V. vinifera*
ökörfarkkóró *Verbascum phlomoides*
ökörfarok *Verbascum phlomoides* x *V. thapsus*
ökörkalács *Carlina acaitlis*
ökörlevél *Cirsium canum*
ökörnyelv 1. *Cirsium canum*, 2. *Sansevieria trifasciata*
ökörszem *Helleborus purpurascens*
öntéstől való burján *Arenaria serpyllifolia*
ördög bocskor *Eryngium campestre*
ördögboroda 1. *Polypodium vulgare*, 2. *Pteridium aquilinum*, 3. *Dryopteris filix-mas*, 4. *Athyrium filix-emina*
ördögcérna *Lycium halimifolium*
ördögfaszevél *A sarum europa.eum*
ördögfű *Heüeborus purpurascens*
ördögrokolya *Veratrum album*
ördöggrakója ua.
öregek dohányja *Melilotus officinalis*
örökzöld *Buxus sempervirens* + *Mahonia aquifolium* + *Vinca minor* + *Hedera helix*
örökzöldfa *Biota orientalis* + *Thuja occidentalis*
őszibálint *Aster novi-belgii*
őszibánat 1. *Aster* + *A. amellus* + *A. novi-belgii*, 2. *Colchicum autumnale*
őszibarack *Prunus persica*
ősziboglár *Bellis perennis*
ősziborostyán *Phlox paniculata*
őszi búza *Triticum aestivum* convar. *aristatum*
őszikakasmandikó *Colchicum autumnale*
őszikánkó ua.
őszi ke ua.
őszikikerics ua.
őszi paradicsom *Lycopersicon esculentum*
őszirózsa *Callistephus chinensis*
őszivirág *Colchicum autumnale*
páfrány 1. *Polypodium vulgare*, 2. *Athyrium filix-femina*
páka káka, nád, gyékény virága, buzogánya (csak helynevekben; vö. Péntek –Szabó 1980. 152)
pakulárdohány *Verbascum phlomoides*
pálma *Salix caprea* barkája (Kolozsmonostor)
pántlikafű *Phalaris arundinacea*
panusa a kukorica csövét borító levél (KalTsz)
pápvirág *Leucantheum vulgare*
pápfelfa *Populus alba*
paprika 1. *Capsicum annum* convar. *annuum*, 2. *Solanum capsicastrum*
paprikaburján *Galinsoga parviflora*
paprikavirág *Salvia splendens*
papsajt *Malva neglecta*
papsajtlevél ua.
papszoknyája *Lavatera trimestris*
paptöke 1. *Helleborus purpurascens*, 2. *Colchicum autumnale* tavaszi levele, termése.
paradicsom *Lycopersicon esculentum*
paradicsomalma paradicsom termése? (Zs: KalTsz)
paradicsompaprika *Capsicum annum* convar. *grossum*
parasztfenyő *Picea abies*
parasztgeorgina *Dahlia pinnaia* provar. *subglobosum*
paréj *Amaranthis* + *A. caudatus*
párfimfű *Hierochloe australis*
párizsalma *Malus domestica* (almafajta)
pártavirág 1. *Leucantheum vulgare*, 2. *Tanacetum corymbosum*
partigyökér ? (Nk)
partilapu *Tussilago farfara* levele
partilapuvirág *Tussilago farfara* virága
páztortáska *Capsella bursa-pastoris*
paszuly *Phaseolus*
paszulyzalma bab megszáradt, kicsévelt hüvelye, indája (KalTsz)
paszulyvirág *Ipomoea*
patakfű hínár (K: KalTsz) Pír. A szülő nő hasfalát borogatták vele szülés után (Ny)
patakfűzfa *Salix fragilis*
pataki fűzfa *Salix purpurea*
patakirózsa *Caltha palustris*
patkonca szegfű *Dianthus chinensis*
patkonca viola 1. *Matthiola incana*, 2. *Erysimum cheiri*
patyolatrózsza *Rosa chinensis* + *R. odorata*
pázsit gondozott füves terület, gye, fű (helynevekben is, vö. Péntek – Szabó 1980. 150)
pecsenyevirág 1. *Orchis*, 2. *Astragalus onobrychis*

pelargónia *Pelargonium zonale* + *P. peltatum* + *P. grandiflorum*
pergamenkörte *Pyrus communis* (körtefajta)
perje 1. *Agropyron repens*, 2. *Lolium perenne*
perjefű *Agropyron repens*
permusz (?) *Phlox paniculata*
pesti alma *Malus domestica* (almafajta)
pestiburján *Galinsoga parviflora* (Kp)
pesti fuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 31.18
pestivirág *Artemisia annua*
pezsternák *Pastinaca sativa*
petrezselyem *Petroselinum crispum*
petrezselyemvirág *Adonis vernalis*
petúnia *Petunia x athinsiana*
pettyes begónia *Begonia rex hybrida*
pézsmá *Centaurea moschata*
pézsmarózsa ua.
picirigomba *Marasmius oreades*
piculás borsó *Pisum arvense*
picsócsa *Helianthus tuberosus*
picsóka ua.
pijó *Solanum tuberosum*
pillangóvirág 1. *Cosmos bipinnatus*, 2. *Coreopsis tinctoria*, *Linum hirsutum*
pinalajtorja 1. *Caucalis platycarpos*, 2. *Conringia orientalis*, 3. *Galium tricornutum*
pinarózsa *Papaver rhoeas*
pinavirág 1. *Papaver rhoeas*, 2. *Primula veris*
pipacs *Papaver rhoeas* + *P. bracteatum* + *P. orientale*
pipaszárfa ? (T)
pipeburján *Galinsoga parviflora*
pipefű *Taraxacum officinale*
pipehúr 1. *Stellaria media*, 2. *Veronica hederifolia* + *V. persica*
pipevirág 1. *Taraxacum officinale*, 2. *Tussilago farfara* virágja, 3. *Caltha palustris*
pipirgő ? mocsaras, vizenyős helyen termő növény (? *Juncus*, *Carex*) (K, Mb: KalTsz)
pipitér (?) *Matricaria chatnomilla*
pipiszoly *Lathyrus vernus*
pirihagyma *Allium cepa*
piros akác *Robinia hispida*
piros cintória *Centaureum erythraea*
piros csengő *Melampyrum arvense*
piros bazsarózsa *Paeonia officinalis*
pirosbelű [alma] *Malus domestica* (almafajta)
pirosbelű körte *Pyrus communis* [körtefajta)
piros borostyán *Daphne mezereum*
piros búza *Triticum aestivum* convar. *aristatum*
piros egres *Ribes uva-crispa*
piros eperfa *Morus nigra*
piros fűzfá *Salix purpurea*
piroshátú galambgomba *Russula*
piros gránátfuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.03
piros gránátpszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 32.16
piros káposzta *Brassica oleracea*
piroskopasz [búza] *Triticum aestivum* convar. *muticum*
piroskötős *Phaseolus vulgaris* (?)
piroskurva *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12
piros lilium *Hemerocallis fulva*
pirosmeggy *Vaccinium vitis-idaea*
piros [murok] *Daucus carota* ssp. *sativus*
pirosmuzulyos *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12
pirosnyílás *Pelargonium zonale*
piros oroszka *Tagetes erecta*
piros paréj *Amaranthus*
piros pofonvágott *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12
piros purdébúza *Triticum aestivum* convar. *muticum*
piros répa *Beta vulgaris*
piros retek *Raphanus sativus* convar. *radicula*
piros ribiszke *Ribes rubrum*
piros ribizli ua.
piros saláta *Lactuca sativa*
piros szegfű *Dianthus caryophyllus*
piros szentgyörgyi *Primula x pubescens*
piros szentgyörgy ua.
piros szilva *Prunus domestica* ssp. *domestica*
pirosszőlő *Ribes rubrum*
piros törökbúza *Zea mays* convar. *induraia*
pirosvirág 1. *Daphne cneorum*, 2. *Prunus tenella*
pirosvirágú bivalypaszulyka *Phaseolus coccineus*: 32.14
pirosvirágú bivalypaszuly ua.
pirosvirágú [mák] *Papaver somniferum*
Pistakalap *Zinnia elegans*
Pistike *Impatiens walleriana*
Pistukavirág ua.
pitánka *Boletus* (gomba!)
piterka ua.
pitvirkó *Solanum tuberosum*
pityóka 1. *Solanum tuberosum*, 2. *Helianthus tuberosus*
pizdácsóri *Consolida regalis*
pletka 1. *Zebrina pendula*, 2. *Tradescantia*, 3. *Commelina communis*
plettykafutó *Tradescantia*
plettykanövény ua.
plop *Populus tremula*
plopújfa *Populus*
podbál *Tussilago farfara* levele
pofoncsapós *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.05
pofoncsapott *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.09
pofoncsapott vajfuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12
pofonütött paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 34.02
pofonvágott *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.09, 21.13, 32.15
pofonvert puszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12

pojána erdei tisztás (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 150)

pokolvarfű *Chenopodium hybridum* (?) Nr. Kék pokolvar lehűzésére használják (vö. Kovács 1976. 104)

polbál *Tussilago farfara* levele

poncsó 1. *Lappula squarrosa*, 2. *Colchicum autumnale* termése tavasszal (Mó)

pongráccseresznye *Prunus avium* ssp. *avium* cv.

pongyolapitypang *Tussilago farfara* virága

pónyik *Malus domestica* (almafajta)

porcelánpaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.16, 12.01, 22.16; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 32.16

poresfű *Polygonum aviculare*

porcsín ua.

porfű ua.

porkoiáb *Portulaca oleracea*

porkolábocska (?) *Portulaca grandiflora*

portula ua.

porlulácska ua.

pöfeteg *Langermannia gigantea*

preluka irtás, erdei tisztás (helynevekben, vö. Péntek–Szabó 1980. 144)

primula *Primula obconica*

prunuc *Prunus padus*

pujec oltovány (Kp)

pukkancs *Staphylea pinnata*

pukkancsvirág *Silene vulgaris*

pukkansztó *Plantago lanceolata*

pukkantó 1. *Symphoricarpos racemosus*, 2. *Silene vulgaris*, 3. *Datura stramonium*

pukkantós *Symphoricarpos racemosus*

pukkantósvirág *Silene vulgaris*

pukkantóvirág ua.

puládrákuluj 1. *Asarum europaeum*, 2. *Euphorbia*, 3. *Crocus heuffelianus* gumója

pulendrákusfű ?

pulyaborostyán *Syringa persica*

pulykaorr 1. *Amaranthus caudatus* + *A. hybridus*, 2. *Polygonum orientale*

pumi eper *Fragaria vesca*

purde búza *Triticum aestivum* convar. *muticum*

purdefejű búza ua.

puszpáng 1. *Buxus sempervirens*, 2. *Vinca minor*

puszulyka *Pkaseolus*

püncösdirózsa 1. *Trollius europaeus*, 2. *Paeonia* + *P. officinalis*, 3. *Rosa foetida*

püncösdi szegfű *Dianthus plumarius* + *D. chinensis*

püncösdivirág 1. *Anemone nemorosa*, 2. *Paeonia*

ragadály 1. *Galium aparine* + *G. mollugo*, 2. *Viscaria vulgaris*, 3. *Vicia cracca*, 4. *Caulis platycarpus*

rákábec *Bunias orientalis*

rákfarok *Potentilla anserina*

Rákociszilva *Prunus domestica* ssp. *domestica*

rakottya *Salix caprea*

rakottyafüzfa *Salix caprea* + *S. purpurea*

rakottyas *Sambuco-Salicion capreae* (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 163)

rázott kevert takarmány (általában: búza-, zab- vagy árpaszalma + széna)

rebarbara *Rheum rhaponticum*

recemuszkáté *Pelargonium radula*

recéslevelű pelárgónia *Pelargonium radula*

recslevelű saláta *Lactuca sativa* convar. *secalina* provar. *crispa*

recés muszkáté *Pelargonium radula*

régi oltottborostyán *Syringa persica*

rekenyő *Bunias orientalis*

répa *Beta vulgaris*

repce *Sinapis arvensis*

repcevirág ua.

repcsen 1. *Sinapis arvensis*, 2. *Diploaxis muralis*

részegvirág *Daphne cneorum*

rét pratum (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 150)

retek *Raphanus sativus*

réti csuperka *Agaricus campestris*

rezeda 1. *Reseda odorata* + *R. lutea*, 2. *Briza media*

rezgő 1. *Briza media*, 2. *Gypsophila elegans*

rezgőfű 1. *Briza media*, 2. *Asperula cynanchica*

rezgő nyárfa *Populus tremula*

rezgős nyárfa ua.

rezgővirág *Briza media*

ribizli *Ribes rubrum*

ribiszke ua.

ricinus *Ricinus communis*

ricinusfa *Lycium halimifolium*

Ricsatata *Pkaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.18

ringló *Prunus domestica* ssp. *rotunda* convar. *claudiana*

ringószilva ua.

rizling *Vitis vinifera* (szőlőfajta)

ríz *Oryza sativa*

rízskása törökbúza *Zea mays* convar. *microsperma* provar. *oryzoides*

rökagomba 1. *Cantharellus cibarius*, 2. *Russula emetica*, 3. *Amanita muscaria*

románmuszkáté *Geranium macrorrhizum*

romonyica *Tanacetum parthenium*

rongyos fuszulyka *Pkaseolus vulgaris* (?)

ropogó cseresznye *Prunus avium* ssp. *avium* convar. *duracina*

ropogós cseresznye ua.

ropogós fűzfa *Salix fragilis*

rossztövis *Cirsium vulgare*

rozmaring *Rosmarinus officinalis*

rozs *Secale cereale*

rózsa *Rosa* + *R. centifolia*

rózsbabarack *Prunus armeniaca*

rózsa [burgonya] *Solanum tuberosum* (burgonyafajta)

rózsafuszulyka *Pkaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.03

rózsakáposzta *Brassica oleracea*

rózsapaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.06
rózsapuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.05
rózsaszilva *Prunus domestica* ssp. *domestica*
rózsaszín akác *Robinia hispida*
rózsaszín útilapu *Plantago media*
rózsaszín vadmályva *Althaea officinalis*
rózsavirág *Echium vulgare* (?)
rozsdás saláta *Lactuca sativa* cv.
Rózsikagyökér *Artemisia vulgaris*
rozsmalint *Rosmarinus officinalis*
rucadió *Juglans regia* (közepes nagyságú termést adó diófajta)
rucaláb *Tanacetum parthenium*
ruta (?) *Tanacetum*
rutafa *Biota orientalis* + *Thuja occidentalis*
sabotszegfű *Dianthus caryophyllus*
sáfrány 1. *Crocus sativus*, **2.** *Carthamus tinctoria*
saláta 1. *Lactuca sativa*, **2.** *Ranunculus ficaria*
salátavirág *Caltha palustris*
Sándorpszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.05
sapkagomba ? (Kk)
sapkápszuly *Phaseolus vulgaris* (?)
sárgaakác *Laburnum anagyroides*
sárgabarack *Prunus armeniaca*
sárgabókavirág *Inula britannica*
sárga bojóka *Solanum tuberosum* (burgonyafajta)
sárgaborostyán *Ribes aureum*
sárgaborostyán *Forsythia intermedia*
sárgabubás [bab] *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.09
sárgacintória *Hypericum perforatum*
sárga csalfapaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.09
sárga esősviola *Erysimum cheiri*
sárgacsövű aranylánc *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.07
sárgacsövű gyalogpszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.18; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 13.17, 32.07
sárgacsövű paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.05, 24.05; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 22.03
sárgadinnye *Cucumis melo*
sárga egres *Ribes uva-crispa* (egresfajta)
sárgafelfutó *Tropaeolum majus*
sárgafutóka na.
sárga fülőke *Calendula officinalis*
sárga fűz *Salix viminalis*
sárga fűzfa *Salix triandra* + *S. viminalis*
sárgagomba 1. *Cantharellus cibarius*, **2.** *Ramaria*
sárgageorgina *Rudbeckia laciniata* var. *ligulata* + *R. speciosa* + *R. laciniata* var. *laciniata*
ságragránát [bab] *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.09
sárga gyalogpszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 21.02
sárga hagyma *Allium cepa* (hagymafajta)
sárgaharangvirág *Aquilegia chrysantha*
sárga horgasrózsa *Narcissus pseudonarcissus*
sárgahüvelyű [bab] *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.13
sárgaibolya (?) *Potentilla arenaria*
sárgakáka *Iris pseudocarus*
sárgakakastaréj *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.02
sárga kakukkvirág *Anemone ranunculoides*
sárga kicsirózsza *Kerria japonica*
sárgakurva *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.09
sárgakurvás ua
sárgakutyatej *Chelidonium majus*
sárgaliliom 1. *Hemerocallis flava* + *H. fulva*, **2.** *Iris pseudacorus*
sárga lónaifű ? (gyógynövény; Nk)
sárga március *Narcissus pseudonarcissus*
sárgamargaréta *Anthemis tinctoria*
sárgamuszulyos *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.09
sárga oroszka *Tagetes erecta*
sárgapápa *Anthemis tinctoria*
sárga paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.05; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 24.02
sárgapofoncsapott *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.09
sárgapofonvágott ua.
sárga puszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.02, 12.16; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 23.02
sárga pünkösdirózsza *Trollius europaeus*
sárga répa 1. *Beta vulgaris* (répafajta), **2.** *Brassica napus*
sárga rókagomba *Cantharellus cibarius*
sárgarózsza 1. *Rudbeckia speciosa* + *R. laciniata* var. *laciniata* var. *ligulata*, **2.** *Rosa foetida* + *R. moschata*, **3.** *Kerria japonica*, **4.** *Coreopsis grandiflora*
sárga somkóró *Melilotus officinalis*
sárgás zöldszemű *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.03
sárgaszarkaláb *Linaria vulgaris*
sárgaszemű karópszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.04
sárgaszemű puszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.02
sárga szilva *Prunus domestica* ssp. *domestica* (szilvafajta)
sárgatarkás paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.09
sárgatubarózsza *Trollius europaeus*
sárga vadborsóvirág *Lathyrus hallersteinii*
sárga vajpszulyka *Phaseolus vulgaris* (?)
sárgaviola 1. *Erysimum cheiri*, **2.** *Potentilla arenaria*
sárgavirág 1. *Caltha palustris*, **2.** *Ranunculus* + *R. acris*, **3.** *Verbascum blattaria*, **4.** *Senecio erucifolius*

sárga zöldfuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.07

sarjú többszöri kaszálással hasznosított gyep (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 150)

sarkantyú **1.** *Tropaeolum majus*, **2.** *Consolida regalis*

sarkantyúka *Tropaeolum majus*

sarkantyúvirág **1.** *Tropaeolum majus*, **2.** *Aconitum*, **3.** *Consolida regalis*

sarlófű *Chelidonium majus*

sártök *Cucurbita pepo* convar. *microcarpina* provar. *pomiformis*

sás **1.** *Carex* + *Cyperus alternifolius* + *Typha latifolia* + *Scirpus sylvaticus*, **2.** *Amaryllis x hybrida*, **3.** *Clorophytum comosum*

sasköröm *Vicia sativa*

sasos *Magnocaricion elatae* (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1930. 163)

sásvirág **1.** *Chrysosplenium alternifolium*, **2.** *Eriophorum latifolium*

saszla *Vitis vinifera* (szőlőfajta)

sáté *Carex*

sátés *Magnocaricion elatae* (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 163)'

seggenülőfű *Echinochloa crus-galli*

selyembojt *Eriophorum latifolium*

selyemfű *Nardus stricta*

selyemrepesen ? (Nk)

selyemvirág *Eriophorum latifolium*

semlyék hínáros, nádas (*Potamogetalia*, *Phragmitetalia*; helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 153, 163)

semmifa *Lycium halimifolium*

seprű *Artemisia campestris*

seprűburján *Artemisia vulgaris*

seprűfuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 32.16

seprűkóré *Artemisia vulgaris*

síkfű *Nardus* (?) (T)

sikkantyú *Colchicum autumnale* tavaszi levele

sima paradicsom *Lycopersicon esculentum* (paradicsomfajta)

sima petrezseiyem *Petroselinum crispum* provar. *foliosum f. vulgare*

sipolófű *Echinochloa crus-galli*

síposfű *Setaria glauca*

Siposkörte *Pyrus communis* (körtefajta)

sírvirág *Campanula medium*

siska *Calamagrostis epigeios*

skála *Zantedeschia aethiopica*

som(fa) *Cornus mas*

somkóró *Melilotus officinalis*

somos *Cometum maris*, *Corno-Quercetum petraeae cornetosum* (helynevekben elsősorban, vö. Péntek–Szabó 1980. 163)

sompaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.05, *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 32.16

sóska *Rumx acetosa*

sóskafa *Berberis vulgaris*

sovány gyötény *Convolvulus arvensis*

sóvári [alma] *Malus domestica* (almafajta)

sóvirág *Gypsophila fastigiata* ssp. *arenaria*

sózó körte *Pyrus communis* (körtefajta)

sömörögalma tölgyfa (*Quercus* spp.) levelén lévő kidudorodás

sörárpa *Hordeum vulgare*

sörretek *Raphanus sativus* (retkefajta)

sövénykert ágakból font kerítés (KalTsz)

spanyolmeggy *Prunus cerasus* (meggyfajta)

spárángel *Asparagus officinalis*

spárga na.

spárgapaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 34.02

spenót **1.** *Spinacia oleracea*, **2.** *Atriplex hortensis*

sulyom *Trapa natans* (csak helynevekben, vö. Péntek–Szabó 1980. 153)

sündisznó *Echinops sphaerocephalus* fészke

sütőtök *Cucurbita maxima* convar. *semiturbana et ecoronata*

szagosmuskáté *Geranium macrorrhizum*

szálkás búza *Triticum aestivum* convar. *aristatum*

száldob *Tilia cordata* (csak történeti helynév-anyagban, vö. Péntek–Szabó 1980. 141)

száldobos *Corylo-Tilietum*, *Tilio-Fraxinetum* (csak helynevekben, vö. Péntek–Szabó 1980. 141, 163)

szalma **1.** kicsévelt gabona szára, **2.** hüvelyes növények cséplés után visszamaradó része

szalmarózsa *Helichrysum bracteatum*

szalmavirág na.

szálvia *Salvia splendens* + *S. officinalis*

szamárköhögési-tővis *Eryngium planum*

szamárnadály *Bidens*

szamártővis *Carduus* + *C. acanthoides* + *Cirsium furiens* + *C. vulgare* + *Dipsacus laciniatus* + *Echinops ritro* + *E. sphaerocephalus* + *Eryngium campestre* + *E. planum* + *Onopordon acanthium* + *Xanthium spinosum* + *Dalura stramonium* (?)

szamárvirág *Caltha palustris*

szamóca *Fragaria ananassa*

számoslevelűfű *Coronilla varia*

szappanvirág **1.** *Saponaria officinalis*, **2.** *Silene longiflora*, **3.** *Viscaria vulgaris*

szarkaláb **1.** *Consolida regalis* + *C. ajacis*, **2.** *Delphinium cultorum*, **3.** *Aconitum cammarum*, **4.** *Lonicera caprifolium*, **5.** *Lychnis flos-cuculi*, **6.** *Nigella damascena*

szarkaláb *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.17

szarkavirág **1.** *Consolida regalis*, **2.** *Delphinium cultorum*

szaronkelt saláta *Ranunculus ficaria*

szarvasgomba ? (Gym)

szarvaskerep **1.** *Lotus corniculatus*, **2.** *Coronilla varia*

szarvaskereszt *Lotus corniculatus*

szasza *Tragopogon orientalis*

szászfű *Vinca minor*

szászó ua.

száznapos *Zea mays* convar. *indurata* cv

szákszorszép **1.** *Bellis perennis*, **2.** *Clarkia elegans*
szebeni paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 13.16
szebeni puszulyka ua.
szeder *Rubus caesius* + *R. caesius* var. *arvalis*
szederjes *Fragario-Rubetum rubetosum* (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 163)
szegfű *Dianthus*
szegfűgomba 1. *Marasmius oreades*, **2.** *Ramaria*
szegfűszeg *Syzigium aromaticum*
székácsi *Triticum aestivum* convar. *aristatum* cv.
szekeboka *Tragopogon orientalis*
székfű *Matricaria chamomilla*
székfűvirág ua.
szélesfű *Calamagrostis epigeios*
széleslevelű csalán *Urtica dioica*
széleslevelűfű *Echinochloa crus-galli*
széleslevelű hazuglapu *Plantago major*
szelíd trifoj *Trifolium pratense*
szélkalánnnyél többszörösen felcsavarodott fa. Nr. Azt tartják róla, hogy felcsavarodását a szél idézte elő. Ezzel lehet a szédülést vagy a káptyásságot kicsalni a fejből. A beteg fejét hosszan dörzsölik vele, visszafelé, az óra járásával ellentétesen. Ez kihúzza a szél-örvényt a fejből, s ezzel a beteg visszakapja egyensúlyát (Kovács 1976. 100)
szemerke *Picea abies*
szemerkefenyő ua.
szénafű kaszálással hasznosított gyepterület (helynevekben is gyakori, vö. Péntek–Szabó 1980. 151)
szénamurva szénatörmelék. Nr. Teáját víz helyett isszák gyomorfájás ellen (Gy). – Fürdő-vízbe teszik reumás fájdalom csillapítására. – Főzetével próbálják gyógyítani a rühességet. – Hülés ellen, reuma ellen gőzöltek vele: forró vizet öntöttek rá cseberben, tüzesített kövekkel forrón tartották (Kk). – Fájós fogat is párolnak vele. Vö. Kovács 1976. 98; Kóczián et al. 1977.
Szentanna puszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.10
szentfa *Viburnum lantana*
Szentgyörgy *Primula veris* + *P. x pubescens*
Szentgyörgygomba *Agaricus gambosus*
Szentgyörgyi *Primula veris* + *P. x pubescens*
Szentgyörgyivirág *Primula veris*
Szentgyörgyvirág *Primula veris* – *P. x pubescens* + *P. obconica*
Szentilona *Pyros communis* (körtefajta)
Szentilonaszőlő *Viburnum lantana*
Szentjánosfű *Galium verum*
Szentjánosvirág 1. *Aster novi-belgii*, **2.** *Galium verum*, **3.** *Leucanthemum vulgare*
szennyes alma *Malus domestica* (almafajta)
széplegény *Zinnia elegans*
szerecsendió *Myristica fragrans*
szerlemlakat *Dicentra spectabilis*
szigeti paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 32.15
szilas *Ulmion, Fraxino-Ulmetum* (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 163)
szilfa *Ulmus*
szilva *Prunus domestica* ssp. *domestica*
szilvafagomba *Rhodophyllus clypeatus*
Szilvia *Clarkia elegans*
színes akác *Robinia hispida*
színes viola 1. *Matthiola incana*, **2.** *Erysimum cheiri*
színzijene *Galium verum*
szívburján *Leonurus cardiaca*
szívecske *Dicentra spectabilis*
szívó *Lagenaria siceraria*
szívótök ua.
szívvirág *Dicentra spectabilis*
szobafenyő *Asparagus plumosus*
szobavirág *Monstera deliciosa*
szója *Glycine max*
szójabab ua.
szomorú fűz *Salix babylonica*
szomorú fűzfa ua.
szopóka *Pulmonaria*
szováti csikospaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.18
szőlő 1. *Vitis vinifera*, **2.** *Ribes rubrum*
szőlőskertek királynéja *Vitis vinifera* (szőlő-fajta)
szőlővirág *Abutilon striatum*
szőlővíz *Lacrima viti*
szőr fű: szőőr (Jt: KalTsz)
szőrfű *Nardus stricta*
szőrös búza *Triticum aestivum* convar. *aristatum*
szőrös egres *Ribes uva-crispa*
szőrösibolya *Hepatica nobilis*
szőrös kandilló *Pulsatilla montana*
szőrös viola *Hepatica nobilis*
szövetkezeti paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 23.02
sztálinburján *Galinsoga parviflora*
szunetoare *Hypericum perforatum*
szurokvirág *Viscaria vulgaris*
szúróragadály ua.
szúrós tengeri *Zea mays* convar. *microsperma* provar. *oryzoides*
szúrós törökbúza ua.
száróstövis *Cirsium furiens*
szűcskörte *Pyrus communis*
szürkebarát *Vitis vinifera* (szőlőfajta)
szürke bivalypaszuly *Phaseolus coccineus*: 32.11
szürkevirágú [mák] *Papaver somniferum*
szűzmáriacsalán *Coleus blumei*
takarmánybojók *Solanum tuberosum* (burgonya-fajta)
takarmánymogyoró ua.
takarmányrépa *Beta vulgaris* convar. et provar. *crassa*
takarmánytök *Cucurbita pepo* convar. *pepo*
táklász 1. *Bromus secalinus*, **2.** *Lolium temulentum*
talpásfű ? (Mb)

tányéralma *Malus domestica* (almafajta)
tapló *Polyporus squamosus*
taplósédés *Malus domestica* (almafajta)
tarka bivalypaszuly *Phaseolus coccineus*: 32.18
tarka fiumei *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.18
tarka futósmuszkáté *Pelargonium grandiflorum*
tarka gránátpaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 31.16; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 32.10
tarkagyalog *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.17
tarka karóspaszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.14
tarka kormospaszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 13.17
tarka paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 31.18; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 32.10, 32.16
tarka pelárgónia *Pelargonium grandiflorum*
tarkapletyka *Zebrina pendula*
tarkasás *Phalaris arundinacea*
tarka szegfű *Dianthus chinensis*
tarkaszemű tojáspszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.16
tarkaszemű bivalypaszuly *Phaseolus coccineus*: 32.18
tarka szentgyörgyi *Primula x pubescens*
tarkatövis *Silybum marianum*
tárkony *Artemisia dracunculoides*
tarlóvirág *Stachys annua*
táska *Capsella bursa-pastoris*
tátingó *Antirrhinum majus*
tátintó ua.
tátogó ua.
tavaszbúza *Triticum aestivum* convar. *aristatum*
tavaszi búza ua.
tavaszi gyalogpszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.01
tavaszi zica *Crocus heuffelianus*
tavasz jelenése *Potentilla arenaria*
tavirózsa levele *Hosta plantaginea*
tea *Thea sinensis*
tearózsa *Rosa rugosa*
teavirág *Verbascum phlomoides*
tehéngomba **1.** *Amanita muscaria*, **2.** *Boletus*
tehénvirág **1.** *Anemone nemorosa*, **2.** *Leucanthemum vulgare*
tejesborostyán *Syringa vulgaris*
tejesburján *Sonchus* + *S. arvensis* + *S. oleraceus* + *Taraxacum officinale* + *Tragopogon orientalis* + *Aposeris foetida* (?) + *Chelidonium majus*
tejesfű **1.** *Tragopogon orientalis*, **2.** *Sonchus* + *S. arvensis*, **3.** *Taraxacum officinale*
tejeskávészínű paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.03
tejes kukorica zsenge kukorica (KalTsz)
tejes szarkaláb *Delphinium cultorum*
tejes szegfű *Dianthus caryophyllus*
tejes viola **1.** *Erysimum cheiri*, **2.** *Matthiola incana*
tekintetesúr *Cosmos bipinnatus*
téli káposzta *Brassica oleracea* convar. et provar. *capitata*
téli körte *Pyrus communis* (körtefajta)
téli mogoró *Corythos avellana* (mogorófajta)
téli murek *Daucus carota* ssp. *sativus* (murekfajta)
téli őszirózsa *Chrysanthemum hortorum*
téli retek *Raphanus sativus* convar. *niger*
téli viola *Erysimum cheiri*
télizöld *Hedera helix* + *Vincetoxicum* + *V. herbacea* + *Buxus sempervirens* + *Viscum album* + *Biota orientalis* + *Thuja occidentalis*
tengeri *Zea mays*
tengeri dió *Juglans regia* (nagy termésű fajta)
tengerifiók kukorica fattyúhajtása (KalTsz)
tengerifióka ua. (KalTsz)
tengerifű ua. (KalTsz)
tengerivirág kukoricavirág (KalTsz)
ténsasszonypaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 33.07
teribenkő *Potentilla arenaria*
termőág bokros tövisből (*Eryngium campestre*) díszítették, diót tettek az ágak végére; a szoba falára tették (It)
tésztaalapú *Ajuga reptans* + *A. reptans*
tigrisliliom *Lilium tigrinum*
tilinkó fűzfásip (Farágó 1946. 61)
tíncs gerezd, cikk a fokhagymán (Mé)
tíncses alma *Malus domestica*
tinóri *Boletus* (gomba !)
tintabogyó *Ligustrum vulgare* termése
Titóféle *Solanum tuberosum* (burgonyafajta)
tízkenétoros [kukorica] *Zea mays* convar. *dentiformis*
tojáspszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 11.01, 12.01
tok toklász (KalTsz)
torma *Armoracia rusticana*
tortadíz *Asparagus sprengeri*
tóttelki [alma] *Malus domestica* (almafajta)
tóvirág *Caltha palustris*
tök *Cucurbita* + *C. pepo* convar. *pepo*
tökdió *Juglans regia* (nagy termésű fajta)
tökfingó töklevel üreges szárából készített sip (Farágó 1946. 61)
tökjuhar(fa) *Acer platanoides* + *A. pseudo-platanus*
tökkaktusz *Echinopsis eyriesii*
tökös dió *Juglans regia* (nagy termésű fajta)
tölcsérvirág **1.** *Calystegia sepium*, **2.** *Campnula medium* + *C. persicifolia*
tölcséres nárcisz *Narcissus pseudonarcissus*
tölgyes *Quercus robur* – *Carpinus*, *Quercus petraea* – *Carpinus*, *Genista* – *Quercetum* (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 163)
tölgyfa *Quercus petraea*

tölténivaló [paprika] *Capsicum annuum* convar. *annuum*
töltött pipacs *Papaver somniferum* f. *flore pleno* (hort.) (Federhorn)
tönköly *Triticum spelta*
Törökbálint *Malus domestica* (almafajta)
törökbúza *Zea mays*
törökbúzafia kukorica fattyúhajtása (KalTsz)
törökbúzafiók ua. (KalTsz)
török dudu fűzfakürt (Faragó 1946. 62)
török fokhagyma *Allium sativum*. (fokhagymafajta)
törökkonty **1.** *Zinnia ekans*, **2.** *Cucurbita maxima* convar. *turbaniformis*
törökkorona *Zinnia elegans*
törpe bársonyvirág *Tagetes patula*
törpe dália *Dahlia pinnata* provar. *simplices*
törpe georgina ua.
törpe rózsza *Rosa multiflora* + *R. gallica*
törzsök fatörzs, tuskó (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 144)
tövis **1.** tüske, **2.** *Carduus* + *C. acanthoides* + *Carlina acaulis* + *Cirsium arvense* + *C. canum* + *C. vulgare* + *Dipsacus laciniatus* + *Echinops sphaerocephalus* + *Eryngium campestris* + *Onopordon acanthium*, **3.** *Prunus spinosae-Crataegum* (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 149)
tövisalja *Rhodophyllus clypeatus*
tövisaljgomba ua.
tövisaljú ua.
tövisbogyó „tövisék” (bogáncsok, aszatok stb.) szúrós fészke
tövisdisznó **1.** „tövisék” (bogáncsok aszatok stb.) szúrós fészke, **2.** *Datura stramonium*
tövisdisznóburján *Datura stramonium*
tövises *Pruno spinosae* – *Crataegum* (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 149, 163)
tövisfa *Rosa canina*
tövisgomba *Rhodophyllus clypeatus*
tövishajúgomba ua.
töviskert száraz csipke- és kökényborkorból készített kerítés (KalTsz)
tövisrózsa **1.** *Echinops ritro* ssp. *ruthenicus*, **2.** *Rosa*
tövissóska *Berberis vulgaris*
tövisvirág *Echinops ritro* ssp. *ruthenicus* + *Centaurea moschata* + *Cirsium vulgare* + *Eryngium planum*
trébe szőlő vagy inas, vadon termő, kipréselt gyümölcs (KalTsz)
trifoj *Trifolium* + *T. pratense* + *T. repens*
tubarózsa **1.** *Paeonia lactiflora* + *P. officinalis*, **2.** *Hosta plantaginea*, **3.** *Polianthes tuberosa*, **4.** *Orchis*, **5.** *Hemerocallis flava*
tulipán *Tulipa gesneriana*
tulipánpiros alma *Malus domestica* (almafajta)
túrógomba *Laccinium scabrum*
túróvirág *Orchis*
tuja *Biota orientalis* + *Thuja occidentalis*
tujafa ua.

tuskó kivágott fa földben maradó része (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 144)
tüdőfű *Agrimonia eupatoria*
tüdőszínű fuszulyka *Phaseolus vulgaris* (?)
tükör virág **1.** *Anacamptis pyramidalis*, **2.** *Geranium phaeum*
tűrömfű türelem, térés (amikor a gyógyszerek nem használnak, azt mondják: most csak a tűrömfű segít)
tüskegomba *Ramaria*
tüzesliliom **1.** *Hemerocallis fulva*, **2.** *Lilium regale* + *L. bulbiferum*
tüzes pirosliliom *Hemerocallis fulva*
tüziike *Chaenomeles lagenaria*
tüzliliom *Lilium bulbiferum*
tyúkdíó *Juglans regia* (kis méretű termést adó fajta)
tyúksegge *Papaver rhoeas*
tyúksegge *Taraxacum officinale*
tyúkszem *Hepatica nobilis*
tyúkvirág **1.** *Adonis vernalis*, **2.** *Tussilago farfara*, **3.** *Gagea lutea*, **4.** *Glechoma hederacea*, **5.** *Taraxacum officinale*
udvas szár (növény) csöves szára (Kk: Faragó 1946. 61)
ugorka *Cucumis sativus*
ugorkabagzó *Trifolium arvense*
újburján *Galinsoga parviflora*
ujjas *Alcea ficifolia*
unalomburján *Galeopsis angustifolia*
unalomvirág **1.** *Coronilla varia*, **2.** *Lathyrus tuberosus*
unom *Vitis vinifera* (kihalt szőlőfajta)
úri szilva *Prunus domestica* ssp. *domestica* (szilvafajta)
urmós alma *Malus domestica* (almafajta)
úrnapivirág *Paeonia lactiflora*
útifű *Plantago*
útilapu *Plantago* + *P. major*
úti paszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.03
ülögomba *Macrolepiota procera*
üröm *Artemisia vulgaris* + *A. absinthium*
ürömseprű ürömből készített seprű (*Artemisia absinthium*)
üszög **1.** gomba okozta növénybetegség, **2.** *Lolium temulentum*
üvegegres *Ribes uva-crispa* (egresfajta)
üvegpuszulyka *Phaseolus coccineus*: 32.01
vackor vadkörte (*Pyrus pyraeaster* termése)
vackorfa *Pyrus pyraeaster*
vadalma (fa) *Malus sylvestris*
vadárvácska *Viola arvensis*
vadárvalányhaj *Stipa capillata*
vadbaltacim *Astragalus*
vadbécsilapu *Geranium pratense*
vadbodza(fa) *Sambucus ebulus*
vadborsostyán **1.** *Daphne mezereum*, **2.** *Prunus padus*
vadborsó **1.** *Lathyrus tuberosus* + *L. aphaca* + *L. latifolius*, **2.** *Vicia* + *V. cracca*, **3.** *As-tragulus cicer*, **4.** *Adonis aestivalis*?

vadborsóvirág 1. *Lathyrus tuberosus* + *L. vernus*, 2. *Vicia pannonica*
vadborzsalék *Ajuga genevensis* + *A. reptans*
vadbuszujok *Galinsoga parviflora*
vadbutykóvirág 1. *Centaurea*, 2. *Phyteuma orbiculare*
vadbúza *Lolium temulentum*
vadceller *Ranunculus acris*
vadcsászárszakáll *Viola arvensis*
vadcsengő *Campanula persicifolia*
vadcseresznye *Prunus avium* ssp. *sylvestris*
vadcsillagvirág *Gagea lutea*
vadcsombord *Thymus*
vaddió *Juglans nigra*
vadfodormenta *Mentha longifolia* + *M. aquatica*
vadgesztenye *Aesculus hippocastanum*
vadgyöngyvirág *Polygonatum*
vadharangvirág 1. *Campanula*, 2. *Digitalis grandiflora*, 3. *Fritillaria montana*
vadhere *Trifolium repens*
vadjácint *Scilla bifolia*
vadjácintus na.
vadkakukksaláta *Caltha palustris*
vadkamilla *Tripleurospermum inodorum*
vadkapor ua.
vadkáposzta *Thlaspi arvense*
vadkender *Galeopsis* + *G. tetrahit*
vadkőris *Sorbus aucuparia*
vadkutyaborostyán *Ligustrum vulgare*
vadlabdarózsa *Viburnum opulus*
vadlen *Linum hirsutum*
vadlencse *Vicia* + *V. cracca*
vadlenvirág *Linum austriacum*
vadliliom *Lilium martagon*
vadlóhere 1. *Trifolium repens* + *T. pratense*, 2. *Dorycnium herbaceum*
vadlucerna 1. *Medicago sativa*, 2. *Trifolium*
vadluher *Trifolium* + *T. repens*
vadmák *Papaver rhoeas*
vadmákvirág ua.
vadmálna *Rubus procerus*
vadmályva 1. *Malva neglecta*, 2. *Agrimonia eupatoria*, 3. *Caltha palustris*
vadmályvarózsa *Lavatera thuringiaca*
vadmargaréta *Tripleurospermum inodorum*
vadmeszelő *Leucanthemum vulgare*
vadmuromok *Daucus carota* ssp. *carota*
vadmuszkáté *Geranium pratense* + *G. phaeum* + *G. macrorrhizum*
vadócs *Avena fatua*
vadpaprika *Vincetoxicum hirundinaria*
vadpetrezselyem *Peucedanum* + *P. oreoselinum*
vadpeszternák *Pastinaca sativa* ssp. *pratensis*
vadpillangóvirág *Adonis aestivalis*
vadrettek *Raphanus raphanistrum*
vadrezeda *Reseda lutea*
vadrózsa *Rosa canina* + *R. gallica*
vadsaláta *Ranunculus ficaria*
vadsóska *Rumex acetosa*
vadszeder *Rubus caesius* var. *arvalis*
vadszegfű *Dinathus carthusianorum*

vadszékfű *Matricaria discoidea*
vadszőlő *Parthenocissus inserta*
vadtátintó *Linaria vulgaris*
vadtátogó 1. *Linaria vulgaris*, 2. *Salvia austriaca*
vadtrifoj *Trifolium* + *T. repens*
vadzab *Avena fatua*
vadzsálya *Salvia nemorosa* + *S. vermicillata*.
vágott irtás, irtás után felnövő sarjerdő, bozót (KalTsz; helynevekben is gyakori, vő. Péntek–Szabó 1980. 145)
vajalma *Malus domestica* (almafajta)
vajasédes [alma] ua.
vajfuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.01, 21.07
vajonckörte *Pyrus communis* (körtefajta)
vajpaszuly *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.05, 21.04, 21.12, 21.13, 21.15; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 23.02
vajpuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.02, 21.12, 21.15, 22.04
valódi szarkavirág *Consolida regalis*
vanília *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.05; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 24.02
vaníliavirág 1. *Knautia arvensis*, 2. *Coleus blumei*
váradigyalog *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.17
varashátúgomba *Russula virescens*
vásárhelyi piros [burgonya] *Solanum tuberosum* (burgonyafajta)
vasfű *Verbena officinalis*
vastagfű *Calamagrostis epigeios*
vastagszárú tejesburján *Sonchus asper*
vejászka *Russula* (gomba !)
vékonylevelű útilapu *Plantago lanceolata*
vékonyzárú tejesburján *Sonchus arvensis*
vénasszonycifrus *Artemisia abrotanum*
vénasszonyvirág *Reseda odorata*
venyige 1. levágott szőlövessző, 2. *Clematis vitalba*
venyigés *Clematido* – *Coryletum* (helynevekben is, vő. Péntek–Szabó 1980. 149, 163)
verbénia 1. *Verbena x hybrida*, 2. *Iberis umbellata*, 3. *Ageratum houstonianum*
verébpuszulyka *Phaseolus vulgaris* (?)
vérehulló 1. *Chelidonium majus*, 2. *Hypericum perforatum*
vérehullófü ua.
vérehullófecske *Chelidonium majus*
veresbarack *Prunus armeniaca*
veres bojóka *Solanum tuberosum* (burgonyafajta)
veresgyűrűfa *Corrtus sanguinea*
veres hagyma *Allium cepa*
veres szilva *Prunus domestica* ssp. *domestica*
vereszőlő *Ribes rubrum*
veresvirág *Daphne cneorum*
vérfa *Cornus sanguinea*
vérfű 1. *Hypochoeris maculata*, 2. *Hypericum perforatum*

vérgyökér *Sanguisorba officinalis*
vérhüllőfa *Cornus sanguinea*
vérpászuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 24.03
vérvirág *Hypericum perforatum*
verze 1. zöldség, 2. komlóból, csalánból és sóskából főzött zöldségleves (KalTsz)
verzás lepény zöld kaporral és hagymaszárral elegyes túróval töltött lepény (Jankó 1891. 80)
vessző virga
viaszvirág *Ribes aureum*
vicsa aszalt gyümölcs (Jankó 1891. 80; KalTsz). Nr. Nagypénteki böjti étel (Jankó 1891. 168)
vinetta *Solanum rnelongena*
viola 1. *Matthiola incana*, 2. *Erysimum cheiri*, 3. *Viola*
virág flores (helynevekben is, vö. Péntek–Szabó 1980. 151)
virágos kender *Cannabis sativa* virágos him egyede
virágpuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 23.17
virics tavasszal a fa kérge alatt lévő nedv (KalTsz)
vistai fuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 32.16
vitézvirág *Centaurea cyanus*
vízfü *Polygonum hydropiper*
vízifukszia *Impatiens walleriana*
vízi fűzfa *Salix alba*
vízliliom *Iris pseudacorus*
vízi nyárfa *Populus canadensis*
víziszilva *Prunus padus*
vízvirág *Polygonum hydropiper*
vörösfenyő 1. *Pinus sylvestris*, 2. *Larix decidua*
vörösnyelvpuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.18
zab *Avena sativa*
zabbaléró [körte] *Pyrus communis* (körtefajta)
zabfű *Avena fatua*
zászlós zab *Avena sativa* (zabfajta)
zánogyökér mocsaras, vizenyős helyen termő, sűrű fűféle (KalTsz)
zászpa *Veratrum album*
zeller *Apium graveolens*
zöldág díszítésre használt nyír-, esetleg bükk- vagy gyertyánág
zöldesövű gyalogpászuly *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*: 22.17
zöld fuszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.07, *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 23.02
zöldfü *Dryopteris filix-mas*
zöld fűzfa *Salix fragilis*
zöldhátú csuperka *Russula virescens* (gomba !)
zöldike *Hedera helix*
zöldméz *Pyrus communis* (körtefajta)
zöld puszulyka *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.07
zörgő *Briza media*
zörgős alma *Malus domestica* (almafajta)
zörgővirág *Rhinanthus*
zsálya *Salvia officinalis* + *S. pratensis*
zsályafű *Salvia austriaca*
zsidógomba *Cantharellus cibarius*
zsidószakáll 1. *Eriophorum latifolium*, 2. *Cymbalaria muralis*
zsidótetű *Torilis arvensis*
zsidóvirág *Zinnia elegans*
zsír bükk (*Fagus*) makktermése
zsobokivirág *Daphne cneorum*

3. A ROMÁN NÉPI NÖVÉNYNEVEK JEGYZÉKE* GLOSARUL DENUMIRILOR BOTANICE POPULARE ROMÂNEȘTI

Glosarul de mai jos cuprinde 1246 de termeni etnobotanici, adunați din 21 de localități cu populație română sau mixtă, de la 81 de informatori bilingvi sau unilingvi (vezi lista localităților anchetate la p. 351). În glosar sînt enumerate în ordine alfabetică formele standardizate ale fiecăruia lexem, sintetizînd astfel peste 25.000 de date. Cititorul care se interesează și de alte informații în legătură cu denumirea sau planta respectivă, de variantele fonetice ale denumirilor, de raporturile dintre termenul popular și cel literar, sau de localizarea denumirii, se poate orienta pe baza denumirii științifice (latine) în secțiunea anterioară („Adattăr”), în care datele sînt prezentate în ordinea alfabetică a acestor denumiri științifice (denumirile populare românești sînt precedate de abrevierea: **Ro.**). În cazul termenilor polisemantici, pe primul loc apare sensul mai frecvent întîlnit, urmat de sensurile mai puțin frecvente, semnalate eventual într-o singură localitate, sau avînd chiar variante nesigure. Cînd denumirea se referă la mai mulți taxoni, dar nu poate fi considerată drept termen polisemantic, ci mai degrabă drept termen cu o sferă semantică mai largă, denumirile științifice („sensurile”) sînt legate prin semnul +, cîmpul semantic reprezentînd suma acestor sensuri primare. Descifrarea codurilor folosite la descrierea soiurilor *Phaseolus* se găsește la poziția, în ordine alfabetică, a genului respectiv. Îndoielile noastre în legătură cu o denumire sau cu un anumit sens înregistrat sînt semnalate prin semnul: ?

*A román népi növénynevek jegyzékét ugyanolyan szempontok alapján állítottuk össze, mint a magyar népi növénynevekét. A jegyzék anyagát, az 1246 román népi botanikai terminust 21 tiszta román vagy vegyes lakosságu faluból gyűjtöttük 81 egy- vagy ketnyelvű adatkozlótól.

acaț *Robinia pseudacacia*
acaț galben *Laburnum anagyroides*
acățar *Robinia pseudacacia*
adîrmoc *Viburnum lantana*
afine *Vaccinium myrtillus*
afine de pădure *Vaccinium myrtillus*
afinele *Vaccinium myrtillus*
aghistin **1.** *Aesculus hippocastanum*, **2.** *Castanea saliva*
agreș *Ribes uva-crispa* + *R. uva-crispa* ssp. *uva-crispa*
agrijel *Primula veris*
agustine *Aesculus hippocastanum*
ai *Allium sativum*
ai ciorâsc *Allium scorodoprasum*
ai de floare roșie *Adonis aestivalis* (?)
ai sălbatic *Allium oleraceum*
ai turcesc **1.** *Allium sativum*, **2.** *Narcissus poeticus*
aiuș *Narcissus poeticus*
alac *Triticum monococcum*
albăstrele **1.** *Centaurea cyanus*, **2.** *Aster*, **3.** *Commelina cotinmunitis*, **4.** *Consolida regalis*
5. *Pulmonaria*, **6.** *Scilla bifolia*
aloe *Aloe arborescens*
altar *Acer campestre* + *A. pseudplatanus*
alun, alună *Corylus avellana*
ardei *Capsicum annuum* convar. *annuum*
arin *Alints glutinosa*
arnici *Alnus glutinosa*
arpagică *Allium cepa*
baba secării *Secate cornutum* (v. *Secale cereale*)
babă *Secale comutum* (v. *Secale cereale*)
bajarojă *Paeonia*
bajarojă rojosină *Paeonia lactiflora*
bajarojă roșie *Paeonia officinalis*
bambele *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.02
banane *Musa sapientum*
banat de iarnă **1.** *Aster novi-belgii*, **2.** *Chrysanthemum hortorum*
baraboi **1.** *Chaerophyllum bulbosum*, **2.** *Lathyrus tuberosus*
barba caprei *Eriophorum latifolium*
barba împăratului *Viola wittrockiana*
barba popii *Viola wittrochiana*
barșon *Viola wittrochiana*
barșonele *Viola wittrochiana*
barșonvirag *Lychnis coronaria*
batul *Malus domestica*
bazamoci *Tragopogon oricntalis*
bănuică *Bellis perennis*
bănuței *Bellis perennis*
bănuți *Bellis perennis*
beșica calului *Lycoperdon* + *Scleroderma* (ciupercă)
beșică de cal *Lycoperdon* (ciupercă)
beșina calului *Lycoperdon* + *Scleroderma* + *Langermannia gigantea* (ciupercă)
betonie *Petunia atkinsiana*
bețe de zmeurar *Rubus idaeus*
bezostaia *Triticum aestivum* convar. *muticum*
cv. **bibileț** *Cantharellus cibarius* (ciupercă)
biboancă *Phaseolus coccineus*: 32.01
bici *Leucanthemum vulgare*
bilioaică *Phaseolus coccineus*
bilioaică albă *Phaseolus coccineus*: 32.01
bilioaică cu par *Phaseolus coccineus*
bilioaică grană *Phaseolus coccineus*: 32.16
bistrițe *Prunus domestica* ssp. *domestica* f. *hungarica*
bîrgău *Brassica napus*
bîțai *Scleranthus annuus*
blinduș **1.** *Colchicum autumnale*, **2.** *Crocus heuffelianus*
blîndușă ierbii *Gladiolus imbricatus*
blîndușe de primăvară **1.** *Crocus heuffelianus*, **2.** *Erythronium dens-canis*
blîndușe de toamnă *Colchicum autumnale*
boabe inflorescențe
boabele ciinelui *Sorbus aucuparia*
bob *Vicia fîba*
bobolniță *Petasites hybridus*
bocioacă inflorescență
bociulie *Allium scorodoprasum*
bociulie mare inflorescență mare
bocor tufă
bocs *Scleroderma* (ciupercă)
boglari *Bellis perennis*
boglăraș *Bellis perennis*
bolondito *Lolium temulentum*
bolundă *Lolium perenne* + *L. temulentum*
bolundă în boldă *Lolium temulentum*
bombuț *Primula x pubescens*
bonovirag *Geranium pratense*
boroștean *Syringa vulgaris* + *S. persica*
boroștean sălbatic *Daphne mezereum*
bortocină *Onobrychis viciifolia*
bortocină de grădină *Onobrychis viciifolia*
bortocină sălbatică **1.** *Astragalus onobrychis*, **2.** *Onobrychis viciifoUa*
borz *Valeriana officinalis*
bostan *Cucurbita pepo* convar. *pepo*
botă de nadă *Typha latifolia*
boz *Sambucus ebulus*
bozie *Sambucus nigra*
brad **1.** *Abies alba* + *Pinus sylvestris*, **2.** *Biota orientalis* + *Thuja occidentalis*
brașonească *Coleus blumei*
brădoaie *Pinus sylvestris*
brăduleț *Asparagus sprengeri*
brăduț *Asparagus sprengeri*
breabăn *Anemone nemorosa* + *A. ranunculoides*
breabăn alb *Anemone nemorosa*
breabăn galben *Anemone ranunculoides*
brîndușă *Colchicum autumnale*
brîndușă de primăvară *Crocus heuffelianus*
brustur *Arctium*
brustur mare *Arctium tomentosum*
brustur mărunt *Rumex crispus*

bube dulci *Lathyrus tuberosus*
bujor *Orchis*
bulbuci 1. *Trollius europaeus*, 2. *Adonis vernalis*, 3. *Caltha palustris*
bulbuci galben 1. *Adonis vernalis*, 2. *Trollius europaeus*
bulbușei *Trollius europaeus*
bulgărași *Bellis perennis*
bumbi *Arctium tomentosum* – *A. lappa*
bumbiță 1. inflorescență, 2. *Anthemis tinctoria*, 3. *Bellis perennis*
bumbiți albi *Tanacetum parthenium*
bumbiți domnești *Bellis perennis*
bumbuști *Dianthus carthusianorum*
bumbuț *Bellis perennis*
bumbuței *Bellis perennis*
bună dimineața *Nicoliana alata*
buruiana curului *Bifora radians*
buruiana norocului *Sedum maximum*
buruiană puturoasă *Bifora radians*
buruiană grasă *Galinsoga parviflora*
buruiană puturoasă *Papaver rhoeas* (?)
buruiană vîntoasă *Filipendula ulmaria*
burete bolund ciupercă otrăvitoare (sînt considerate otrăvitoare în general cele necunoscută)
burete de gunoi *Coprinus comatus*
burete de mesteacăn *Trametes versicolor*
burete oiană *Russula*
burete păstrăv *Rhodophyllus clypeatus*
burete pucios *Phallus impudicus*
burete roșie *Cantharellus cibarius*
burete vînată *Russula canoxantha*
bureți bolunzi ciupercă otrăvitoare
bureți căprești *Russula*
bureți ciuculici *Ramaria*
bureți crai *Cantharellus cibarius*
bureți de cioată *Armillariella mellea*
bureți de gunoiște *Agaricus campestris*
bureți de iarbă *Marasmius oreades*
bureți de lemn 1. iască, 2. *Trametes versicolor*
bureți de prun *Rhodophyllus clypeatus*
bureți de rouă *Marasmius oreades*
bureți de spic *Rhodophyllus clypeatus*
bureți de ulm ? (ciupercă comestibilă)
bureți domnești *Cantharellus cibarius*
bureți galbeni *Cantharellus cibarius*
bureți pe fag *Rhodophyllus clypeatus*
bureți porcești *Rhodophyllus clypeatus*
bureți puturoși *Phallus impudicus*
bureți roșii 1. *Russula*, 2. *Lactarius deliciosus* (?)
bureți usturoi *Lactarius*
buricul babei *Zinnia elegans*
busuioc 1. *Ocimum basilicum*, 2. *Galinsoga parviflora*
busuioc bolund 1. *Galinsoga parviflora*, 2. *Chenopodium polyspermum*
busuioc sălbatic *Chenopodium polyspermum*
busuiocul cîmpului *Anagallis arvensis*
butoiaș *Echinopsis eyriesii*
buza vacii 1. *Ramaria flava*, 2. *Amanita muscaria*, 3. *Russula* (ciuperci)
buzavirag *Centaurea cyanus*
buzdug *Tagetes erecta*
buzdugi *Ruabeckia speciosa*
cabdus *Opuntia*
cababel *Crataegus monogyna*
caeadăr 1. *Rosa canina* + *R. gallica*, 2. *Prunus spinosa*
cacao *Theobroma cacao* + *Phyllocactus ackermanii* + *Opuntia*
cactus *Echinopsis eyriesii*
cafea *Coffea arabica*
cais *Prunus armeniaca*
calapăr *Tanacetum balsamita*
cală *Zaniedeschia aethiopica*
camfor *Mentha x piperita*
capul popii alb *Trifolium repens*
capul șarpelui *Plantago lanceolata*
caranjel *Tagetes*
caranjele mari *Tagetes erecta*
carapăl *Tanacetum balsamita*
carpen *Carpinus beiulus*
cartof *Solanum tuberosum*
cartofi iernatice *Helianthus tuberosus*
castane *Aesculus hippocastanum*
castraveți *Cucumis sativus*
cașul popii *Malva neglecta*
catrifoii 1. *Trifolium repens*, 2. *Spiraea ulmifolia*
căcădel *Crataegus monogyna*
călărabă *Brassica oleracea* convar. *acephala* provar. *gongylodes*
călci *Caltha palustris*
călin 1. *Sorbus aucuparia*, 2. *Prunus padus*, 3. *Viburnum opulus*
căpșun *Fragaria viridis* + *F. ananassa* + *F. vesca*
căptălan *Petasites hybridus*
cărunjea *Tagetes*
cărunjea mare *Tagetes erecta*
cărunjea mică *Tagetes patula*
cărunjel *Tagetes*
căscătoare *Antirrhinum majus*
căscător *Antirrhinum majus*
ceai *Thea sinensis*
ceangău *Rhinantus*
ceapă albă *Narcissus poeticus*
ceapa ciorii *Colchicum autumnale* + *Muscari comosum* + *Ornithogalum pyramidale* + *Sempervivum tectorum*
ceapa galbenă *Narcissus pseudonarcissus*
ceapă 1. *Allium cepa*, 2. *Ornithogalum pyramidale*
ceapă ciorască *Colchicum autumnale*
ceapă de apă *Allium cepa*
ceapă roșie *Allium cepa*
cenad *Triticum aestivum* convar. *muticum* cv.
cer *Quercus cerris*
cerceii mîții *Euonymus verrucosa*
cercelaș *Myosotis*
chichidei *Crataegus monogyna*
chimin *Carum carvi*

chingătoare *Tradescantia*
chișosonpapuci *Impatiens balsamina*
chișosonvirag *Lupinus polyphyttus*
cicibotă *Erythronium dens-canis*
cicibotă de iarnă *Colchicum autumnale*
cicoare 1. *Cichorium intybus*, 2. *Taraxacum officinale*
cigher must de mere și pere pădurețe
cillogvirag *Verbena x hybrida*
cimbrisorul *Thymus*
cimbru *Satureja hortensis*
cimbru de câmp *Thymus*
cimbru sălbatic *Thymus*
cincâu *Rhinanthus*
cincișcote *Aquilegia vulgaris*
cingău 1. *Rhinanthus*, 2. *Melampyrum arvense*
ciobotaia *Erythronium dens-canis*
ciocănaș 1. *Tropaeolum majus*, 2. *Viola*
ciocolată *Knautia arvensis*
ciormoiaș *Melampyrum arvense*
cireș *Prunus avium* ssp. *avium* prov. *iuliana* + *P. avium* ssp. *sylvestris*
cireșe amare *Primus avium* ssp. *sylvestris*
cireș de pădure *Primus avium* ssp. *sylvestris*
cireșe sălbatice *Primus avium* ssp. *sylvestris*
ciubuțica cucului *Primula veris*
ciuculie fruct în formă de buchet
ciucur 1. *Eriophorum latifolium*, 2. *Polygonum orientale*
ciucurată *Scrophularia nodosa*
ciucurul popii *Trifolium pratense*
ciudafaia *Datura stramonium*
ciulfici *Marasmius oreades* (ciupercă)
ciuline *Solanum tuberosum*
ciupercă *Agaricus campestris*
ciupercă oiașcă *Russula*
ciuperci bolunde ciuperci otrăvitoare
ciuperci de gunoi *Agaricus campestris*
ciuperci de gunoiște *Agaricus campestris*
ciuperci oiești *Russula* + *R. virescens*
ciuperci pădurene *Russula*
ciurcei *Dicentra spectabilis*
cizma cucului *Primula veris*
cînepă *Cannabis sativa*
cînepeaia 1. *Galeopsis* + *G. angustifolia* + *G. tetrahit*, 2. *Bidens*, 3. *Polygonum*
cînepioară *Galeopsis* + *G. tetrahit*
cioambe de prune ramuri de prun
clocotici *Physalis alkekengi*
clocoteauă *Fuchsia x hybrida*
clocotei 1. *Fuchsia x hybrida*, 2. *Primula veris*, 3. *Convallaria majalis*, 4. *Galium verum* (?)
clocotei de roghină *Leucogonum vernum*
cloeței sălbatice *Digitalis grandiflora*
clocoțel *Galanthus nivalis*
clocotel de pădure *Galanthus nivalis*
clocoțel de roghină *Galanthus nivalis*
clocoțel galben *Primula veris*
clopot *Campanula*
clopoței *Aquilegia vulgaris*
coabă gogoasă de ristic (v. *Quercus cerris*)

coacăză *Ribes nigrum*
coacăz negru *Ribes nigrum*
coada calului *Equisetum*
coada mielului 1. *Verbascum phlomoides*, 2. *Lupinus polyphyttus*, 3. *Filipendula vulgaris*
coada racului *Potentilla anserina*
coada rîndunicii *Convolvulus arvensis*
coada șoarecului *Achillea millefolium*
coada șoricelului *Achillea millefolium*
coada vacii 1. *Verbascum phlomoides*, 2. *Alcea rosea*
coada zmeului *Veronica chamaedrys*
coaiele popii 1. *Helleborus purpurascens*, 2. *Morchella esculenta* (ciupercă), 3. *Primula veris*
coaiele mitului *Trifolium arvense*
coancă *Agrostemma githago*
cobar gogoasă de ristic (v. *Quercus cerris*)
cocara cocoșului *Polygonatum*
cocoșei 1. *Dianthus* + *D. carthusianorum* + *D. barbatus* + *V. plumarius*, 2. *Lychnis flos-cuculi*, 3. *Narcissus poeticus*, 4. *Primula veris*
cocoșei de câmp 1. *Dianthus carthusianorum*, 2. *Narcissus stellaris*
cocoșei de grădină *Dianthus* + *D. barbatus*
cocoșei de pădure *Viscaria vulgaris*
cocoșei devreme *Dianthus plumarius*
cocoșei lipicioși *Viscaria vulgaris*
cocoșei nelipicioși *Dianthus carthusianorum*
cocoșei nemțești *Dianthus barbatus*
cocoșei umpluți *Dianthus caryophyllus*
cocoșel *Allium montanum* (?)
cocoșel de casă *Dianthus barbatus*
codușlab *Narcissus poeticus*
cojocul cucului *Friiillaria montana*
colie *Stipa joannis*
conc *Ranunculus trichophyllus*
concoi *Agrostemma githago*
corcodușe *Prunus domestica* ssp. *instititia*
cordvirag *Gladiolus x gandavensis*
corn *Cornus mas*
cornițe 1. *Cornus mas*, 2. *Crataegus monogyna*
corniței 1. *Caucalis platycarpus*, 2. *Arctium*
cornuță *Bidens*
costreia *Echinochloa crus-galli*
cotcorozele *Narcissus poeticus*
coțobrele *Prunus spinosa*
crăciuneasă *Zygocactus truncatus*
crăciunjă *Zygocactus truncatus*
creasta cocoșului *Ramaria*
creastă *Heracleum sphondylium*
crin *Lilium candidam*
crin alb *Lilium candidum*
crin galben *Hemerocallis flava*
crin sălbatic *Hemerocallis flava*
crizanteme *Chrysanthemum hortorum*
crizantin *Chrysanthemum hortorum*
crînjele *Tagetes*
crîșmăreasa *Zinnia elegans*
croțobei sălbatice *Prunus spinosa*
croțobele *Prunus domestica* ssp. *instititia*

crudă *Impatiens balsamina*
crumple *Solanum tuberosum*
cuci *Tragopogon orientalis*
cucunaș *Scleroderma*
cucurijor **1.** *Muscari botryoides* + *M. comosum*, **2.** *Convallaria majalis*
cucuruz **1.** *Zea mays*, **2.** *Lupinus polyphyllus*
cucuruz alb *Zea mays* convar. *microsperma* provar. *oryzoides*
cucuruz clonțan *Zea mays* convar. *microsperma* provar. *oryzoides*
cucuruz de brad con de brad (v. *Picea abies*, *Abies alba*)
cucuruz de cocoș *Zea mays* convar. *microsperma* provar. *oryzoides*
[cucuruz] dinte de cal *Zea mays* convar. *dentiformis*
[cucuruz] dintele calului *Zea mays* convar. *dentiformis*
[cucuruz] dobroșan *Zea mays* cv.
[cucuruz] orzăluț *Zea mays* cv.
[cucuruz] orzan *Zea mays* cv.
cucuruz orzeniț *Zea mays* cv.
cucuruz roșu *Zea mays* convar. *indurata*
cucută *Conium maculatum*
cuișoare *Syzgium aromaticum*
cuișor *Ribes aureum*
culducută *Prunus domestica* ssp. *institiia*
cununa domnului Hristos *Passiflora coerulea*
cupa *Lavatera trimestris*
cupa cucului de pădure *Campanula persicifolia*
cupa oii **1.** *Pulsatilla montana*, **2.** *Digitalis grandiflora*
cupa pământului *Peziza aurantia*
cupe *Campanula persicifolia*
cupe albastre *Campanula*
cupe galbene *Digitalis grandiflora*
curechi *Brassica oleracea* convar. et provar. *capitala*
curechi de iarnă *Brassica oleracea* convar. et provar. *capitala*
curechi roșu *Brassica oleracea*, *capitala*, *rubra*
curpen *Clematis vitalba*
cuțit *Iris germanica*
dafin *Laurus nobilis*
dalie *Dahlia pinnata* provar. *subconvexum*
delinilo *Ipomoea purpurea*
ďirmoc *Acer*
dobruj *Calluna vulgaris*
dohanvirag *Nicotiana glauca*
dohăniță *Antirrhinum majus*
domnișoare *Zinnia elegans*
domnișori *Cantharellus cibarius* (ciupercă)
dongovirag *Pulmonaria*
dovlecei *Cucurbita pepo* convar. *oblonga*
dubleț *Cucurbita maxima* convar. *semiturbana* et *ecoronata*
dud *Morus*
dud alb *Morus alba*
dud negru *Morus nigra*
dudune *Prunus domestica* ssp. *institiia*
dumbravnic *Melittis melissophyllum*
enghemelefele *Callistephus chinensis*
erjichevirag *Reseda odorata*
erjivirag *Dahlia pinnata* provar. *subglobosum*
fag *Fagus sylvatica*
fasole *Phaseolus*
fasole ghibolă *Phaseolus coccineus*
fasole ghiboliță *Phaseolus coccineus*
felfuio *Tropaeolum majus*
felfutovirag *Convolvulus japonicus*
ferigă *Polypodium vulgare* + *Dryopteris filix-mas*
ferigă dulce *Polypodium vulgare*
feriște *Polypodium vulgare*
fetițe *Onobrychis viciifolia*
filerfiu *Lysimachia nummularia*
filfoi *Tropaeolum majus*
floarea buiochii *Iberis umbellata*
floarea cucului *Primula veris*
floarea cucului de grădină *Primula* x *pubescens*
floarea de minciună *Plantago major* + *P. media*
floarea golgoții *Passiflora coerulea*
floarea miresei *Zantedeschia aethiopica*
floarea paștilor *Tussilago farfara*
floarea soarelui *Helianthus annuus*
floare care se-ntinde *Tradescantia*
floare de apă *Begonia semperflorens*
floare de gheață *Sedum sieboldii*
floare de luhără *Trifolium*
floare de nalbă *Malope trifida*
floare de nu-mă-uita *Myosotis sylvatica* convar. *culta*
floare de piatră *Portulaca grandiflora*
floare de podbal *Tussilago farfara*
floare de toamnă *Callistephus chinensis*
floricel *Hepatica nobilis*
floricel de paști *Potentilla arenaria*
flori de apă *Caltha palustris*
flori de brașon *Viola wittrockiana*
flori de paie *Helichrysum bracteatum*
flori de rusalii *Paeonia* + *P. officinalis*
flori de soponele *Saponaria officinalis*
flori de zid *Sedum spurium*
flori galbene *Verbascum phlomoides*
florile mortului *Tussilago farfara*
florile morților *Tussilago farfara*
florile paștilor **1.** *Potentilla arenaria*, **2.** *Tussilago farfara*, **3.** *Adonis vernalis*, **4.** *Anemone nemorosa*
florile vacilor *Leucanthemum vulgare*
florile vinului *Dorycnium herbaceum*
fluturaș *Cosmos bipinnatus*
fodormintă *Mentha*
fodorminț *Mentha* x *piperita*
frag, fragi *Fragaria*
frasin *Fraxinus excelsior*
frăguță *Fragaria viridis*
frunza lui Tatin *Symphylum officinale*
frunză de podbal *Tussilago farfara*
frunză de spic *Ajuga genevensis* + *A. reptans*
frunză de zgaibă *Scriiphularia scopolo*

frunză lată *Geranium macrorrhizum*
frunză lată de câmp *Geranium phaeum*
fucsie 1. *Fucltias x hybrida*, **2.** *Impatiens walleriana*
fucsie cu clopoței *Fuchsia x hybrida*
fucsie cu clopot *Fuchsia x hybrida*
fuesie de apă crudă *Impatiens noli-tangere*
fucsie plîngătoare *Fuchsia x hybrida*
furcuțele *Scilla bifolia*
galagone *Crataegus monogyna*
garoafă *Dianthus*
garofiță *Dianthus earyophyllus*
gălbănuț *Cantharcllus cibarius* (ciupercă)
găluște albe *Narcissus poeticus*
găluște galbene *Narcissus pseudonarcissus*
ghengvirag *Convallaria majalis*
gherghină 1. *Dahlia pinnata* + *D. pinnata* prov. *subglobosum*, **2.** *Aster novae-angliae*
gherghina mică *Dahlia pinnata* prov. *simplices*
glisără mîțului *Antennaria dioica*
ghindă fructul gorunului, stejarului (*Quercus*)
ghiocei 1. *Galanthus nivalis*, **2.** *Crocus heuffelianus*, **3.** *Leucojum vernum*
ghiocei dubli *Leucojum vernum*
ghizdei *Vicia* + *V. cracca*
gladiolă *Gladiolus x gandavensis*
goangă *Agrostemma githago*
goațe *Solanum tuberosum*
goghițar *Ribes uva-crispa* ssp. *uva-crispa*
goghiță *Ribes uva-crispa*
gogoșar *Capsicum annuum* convar. *grossum*
gogoșei *Dianthus*
golaș *Triticum aestivum* convar. *muticum*
golgotă *Passiflora coerulea*
gorociță *Quercus petraea* + *Q. robur*
gorun *Quercus petraea* + *Q. robur*
goz, -uri buruiiană
grîu *Triticum aestivum*
grîu cucului *Briza media*
grîu cu țap *Triticum aestivum* convar. *aristatum*
grîu de primăvară *Triticum aestivum* convar. *aristatum*
grîu păsărilor *Briza media*
grîu roșu *Triticum aestivum* convar. *aristatum* prov. *erythrospermum*
gunoiște *Agaricus campestris* (ciupercă)
gura leului *Antirrhinum majus*
gutui *Cyclonia oblonga*
hajmin *Philadelphus coronarius*
hain *Clematis vitalba*
harangvirag 1. *Campanula*, **2.** *Aquilegia vulgaris* + *A. chrysantha*, **3.** *Clematis jackmanii*
hemei *Humulus lupulus*
hirboni *Cucurbita pepo* convar. *pepo*
hiribă *Boletus* (ciupercă)
hîră *Cuscuta*
hîrban *Cucurbita pepo* convar. *pepo* + *C. maxima* convar. *semiturbana* et *ecoronata*
hîrbănaș cu creste *Cucurbita pepo* convar. *microcarpa* prov. *verrucosa*

lăcrămioare *Convallaria majalis*
lămâi *Citrus limon*
lămâiță *Philadelphus coronarius*
lăptugă 1. *Taraxacum officinale*, 2. *Sonchus*,
 3. *Tussilago farfara*
lăptuță *Viburnum opulus* provar. *roseum*
lăpți *Viburnum opulus* provar. *roseum*
lăscuță 1. *Narcissus poeticus*, 2. *Trollius euro-*
paeus, 3. *Ranunculus ficaria*
lebeniță *Citrullus lanatus*
lemn copac
lemn alb 1. *Philadelphus coronarius*, 2. *Physo-*
carpus opulifolius, 3. *Viburnum opulus*
 provar. *roseum*
lemn cînesc 1. *Cornus sanguinea*, 2. *Euonymus*
verrucosa
lemn roșu *Chaenomeles lagenaria*
lemnul cînelui 1. *Euonymus europaea* + *E. ver-*
rucosa, 2. *Daphne mezereum*, 3. *Sorbus aucu-*
paria, 4. *Viburnum opulus*
lemnul domnului *Artemisia abrotanum*
lemnul alint *Artemisia abrotanum*
lemnuş *Artemisia abrotanum* + *A. annua*
lemnuş *Artemisia annua*
lepedeu lupului *Polypodium vulgare*
leuşor *Achillea ptarmica*
leuştean *Levisticum officinale*
leventică *Lavandula angustifolia*
lilic *Syringa vulgaris*
liliom 1. *Lilium candidum*, 2. *Hemerocallis*
fulva
liliom galben *Zantedeschia aethiopica*
liliom roșu *Hemerocallis fulva*
lilior *Sedum maximum*
limba boului 1. *Cirsium canum*, 2. *Carduus*
personata
limba pasării *Scilla bifolia*
limbariță *Cirsium canum*
limba soacrei 1. *Phyllocactus ackermanii*, 2.
Opuntia
limba șarpelui *Polygonum lapathifolium*
limba vacii *Cirsium canum*
linte *Lens culinaris*
lintuști *Ipomoea purpurea*
lipitoare *Viscaria vulgaris*
lițion *Lycium halimifolium*
lițuri *Lycium halimifolium*
lîna cucului *Eriophorum latifolium*
lobdorojo 1. *Viburnum opulus* provar. *roseum*,
 2. *Alcea rosea*
lobodă *Chenopodium album* + *Ch. vulvaria*
lobodă mierie *Atriplex hortensis*
loză *Salix caprea*
ludâu *Cucurbita maxima* convar. *semiturbana*
 et *ecoronata*
luhăr *Trifolium repens*
luhări 1. *Trifolium pratense*, 2. *Medicago sa-*
tiva
lunară albă *Trifolium repens*
lunară sălbatică *Trifolium* + *T. pratense*
lumînarică *Linaria vulgaris*

lupău *Lagenaria siceraria*
lușcuță *Leucojum vernum*
luști *Leucojum vernum*
luțernă *Medicago sativa*
luțernă bolundă *Trifolium repens*
mac 1. *Papaver somniferum*, 2. *P. rhoeas*, 3.
P. bracteatum
macareț *Bunias orientalis*
mac bolund *Papaver rhoeas*
macicina broaștei *Mentha longifolia*
macicina oii *Glechoma hederacea*
macicină *Mentha*
macicină creată *Mentha spicata*
macicină de camfor *Mentha x piperita*
macicină fodormentă *Mentha x piperita*
mac roșu *Papaver rhoeas*
mac sălbatic *Papaver rhoeas*
macu cîmpului *Papaver rhoeas*
macu cucuiul 1. *Papaver rhoeas*, 2. *Luzula*
campestris
maioșvirag *Chaenomeles lagenaria*
maivorojo *Alcea rosea*
malin *Symphoricarpus racemosus*
malva mătăsoasă *Abutilon striatum*
mama săcării *Secale cornutum* (v. *Secale ce-*
reale)
margaretă *Leucanthemum vulgare* + *L. lati-*
folium
marțiuș alb *Narcissus poeticus*
marțiuș galben *Narcissus pseudonarcissus*
mazăre *Pisum sativum*
mazăre bolundă *Vicia*
mazăre roșie *Lathyrus tuberosus*
mazăre sălbatică *Vicia*
măceș 1. *Rosa canina*, 2. *Crataegus monogyna*
măceș de cîmp *Roza gallica*
măcriș *Rumex acetosa*
măcriș de pe miriște *Rumex acetosella*
măcriș de zeamă *Rumex acetosa*
măcriș iepuresc *Rumex acetosella*
măcrișu calului *Rumex crispus*
măcrișu domnesc *Oxalis acetosella*
măcrișu iepurelui 1. *Oxalis acetosella*, 2. *Rumex*
acetosella
măcrișu iepuresc *Oxalis acetosella*
măgheran *Majorana hortensis*
mălai 1. *Zea mays*, 2. fructul păducelului (*Cra-*
taegus)
mălai de spin *Crataegus monogyna* (fructul)
mălaiu caprii *Crataegus monogyna* (fructul)
măr *Malus domestica*
mărar 1. *Anethum graveolens*, 2. *Adonis aesti-*
valis
mărgăritar japonez *Physostegia virginiana*
măr pădureț *Malus sylvestris*
măru lupului *Aristolochia clematidis*
măruța Maicii Precestii *Solanum capsicastrum*
măsălarită 1. *Hyosciamus niger*, 2. *Datura*
stramonium, 3. *Digitalis grandiflora*
măslin *Olea europaea*
mătrăgună 1. *Atropa bella-donna*, 2. *Paris*
quadrifolia

măturici *Sorghum bicolor*
mățoc ament
măzărliche **1.** *Vicia*, **2.** *Astragalus onobrychis*,
3. *Coronilla varia*, **4.** *Lathyrus aphaca*
măzărliche de holdă *Vicia*
mei *Panicum miliaceum*
melin *Syringa vulgaris* + *S. persica*
melin domnesc *Syringa persica*
mentă *Mentha*
mentă broștească *Mentha longifolia*
mentă creată *Mentha aquatica*
mentă de grădină *Mentha spicata*
mentă de pădure *Mentha longifolia*
mentă sălbatică *Mentha*
mere aurii *Malus domestica* cv.
mere bercene *Malus domestica* cv.
[mere] cormoșe *Malus domestica* cv.
mere de aur *Malus domestica* cv.
[mere] de vară *Malus domestica* cv.
mere domnești *Malus domestica* cv.
mere dulce *Malus domestica* cv.
mere lămîioase *Malus domestica* cv.
mere roșii de Cluj *Malus domestica* cv.
mericeaua *Filipendula vulgaris*
mericica *Filipendula vulgaris*
merișoare *Vaccinium vitis-idaea*
merișor *Physalis alkekengi*
merișor sălbatic *Vaccinium-vitis-idaea*
meseleu *Centaurea moschata*
miel în cur *Lupinus polyphyllus*
mierea cucului *Symphytum officinale*
mierea ursului *Pulmonaria*
miericeaua *Polypodium vulgare*
mierie *Callistephus chinensis*
mierentă **1.** *Centaurea cyanus*, **2.** *Hepatica nobilis*
minciună *Plantago* + *P. major*
minciună lungă *Plantago media*
mireasă **1.** *Tradescantia*, **2.** *Phaseolus vulgaris*
 convar. *vulgaris*: 21.09
mîneca cucului *Primula veris*
mîneca cucului albastră *Pulmonaria*
mîțe *Trifolium arvense*
mîțîșor ament
mîțog ament
mîzgak **1.** rășină, **2.** suc de mesteacăn
mohor **1.** *Centaurea cyanus*, **2.** *Setaria glauca*
mohorîțele *Centaurea cyanus*
molid *Picea abies*
morar *Anethum graveolens*
morcov *Daucus carota* ssp. *sativus*
[morcov] butaci *Daucus carota* ssp. *sativus*
morcov de vară *Daucus carota* ssp. *sativus*
morcov sălbatic *Daucus carota* ssp. *carota*
mugurețele *Centaurea cyanus*
mure *Rubus caesius*
muscuțe *Prunus domestica* ssp. *instittia*
mustăreață suc de mesteacăn
mușcată **1.** flori de ghiveci (Sd, Ș), **2.** *Pelargonium zonale* + *P. radula*, **3.** *Geranium macrorrhizum* + *P. phaeum*
mușcată albă *Zantedeschia aethiopica*

mușcată care se-ntinde *Tradescantia*
mușcată creată *Pelargonium radula*
mușcată cu ciucălae *Fuchsia x hybrida*
mușcată de clopoței *Fuchsia x hybrida*
mușcată de apă *Tradescantia*
mușcată de câmp *Geranium macrorrhizum*
mușcată de gheață *Zygocactus truncatus*
mușcată lată *Geranium macrorrhizum*
mușcată roșie *Coleus blumei*
mușcată sălbatică *Geranium phaeum*
mușcată târcată *Pelargonium zonale*
mușcată veronică *Pelargonium crispum*
mușețel **1.** *Matricaria chamomilla*, **2.** *Anthemis arvensis*
mușchi *muscus*
nadă **1.** *Typha latifolia*, **2.** *Phragmites australis*
nadă de roghină *Phragmites australis*
nalbă **1.** *Malva neglecta*, **2.** *Aicea rosea*
napi **1.** *Brassica napus*, **2.** *Beta vulgaris*
napi de vită *Beta vulgaris* convar. et provar.
crassa
napi porcești *Beta vulgaris* convar. et provar
crassa
narcis *Narcissus poeticus*
neghină *Agrostemma githago*
nemțîșori *Cantharellus cibarius* (ciupercă)
nova *Vitis labrusca*
nuc *Juglans regia*
nuc american *Juglans nigra*
nuci pietroase *Juglans regia*
nulșoiato *Ranunculus ficaria*
nu-mă-uita **1.** *Myosotis* + *M. sylvatica*, **2.** *Leucanthemum vulgare*
nu-mă-uita de grădină *Callistephus chinensis*
ochiu boului **1.** *Caltha palustris*, **2.** *Callistephus chinensis*, **3.** *Adonis vernalis*, **4.** *Leucanthemum*
ochiu curvii *Coreopsis tinctoria*
ochiu găinii *Scilla bifolia*
ochiu pisicii *Viola wittrockiana*
ochiu porumbelului *Lathyrus aphaca*
ochiu rînduncii *Phaseolus vulgaris* convar.
nanus: 22.14
ochiu șarpelui *Campanula persicifolia*
odolean *Valeriana officinalis*
odos *Avena fatua*
ogîrcăi *Cucumis sativus*
oiască *Russula virescens* (ciupercă)
oițe *Russula virescens* (ciupercă)
oleandru *Nerium oleander*
ologă corcită *Phaseolus vulgaris* convar. *nanus*:
 32.16
oltoit altoit
opinca dracului *Ononis arvensis*
opsîgă *Bromus inermis* + *B. secalinus*
orz *Hordeum vulgare* convar. *vulgare* + *H. vulgare* convar. *distichon*
orez *Oryza sativa*
orzoaică *Hordeum vulgare* convar. *distichon*
otavă iarba cosită în toamnă
oută gogoasă de ristic (v. *Quercus cerris*)
ouțe *Phaseolus vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.16

ovăz *Avena sativa*
ovăz turcesc *Avena sativa*
paipene *Helichrysum bracteatum*
paltin *Acer* + *A. pseudoplatanus* + *A. platanoides*
pana cucului *Anemone nemorosa*
pana Maicii Preceştii *Lilium candidum*
pana morţilor *Chrysanthemum hortorum*
pană, pene floare (se referă, în general, la specii care nu se pun în ghiveci)
pană cu clocoţel *Godetia amoena*
pană grasă *Sedum spectabile*
pană pe tuleu *Alcea rosea*
pană sfântă 1. *Artemisia abrotanum*, 2. *Lilium candidum*
panseluţă *Viola wittrockiana*
papură 1. *Typha latifolia*, 2. *Phragmites australis*
pară de pământ *Lathyrus tuberosus*
parcetă *Vicia tenuifolia*
parmene *Malus domestica* cv.
păducel *Crataegus monogyna*
pădureţ *Malus sylvestris*
păpădie *Taraxacum officinalis*
păpuşii domnişoarei 1. *Impatiens balsamina*, 2. *Cypripedium calceolus*
păpucu doamnei 1. *Impatiens balsamina*, 2. *Viola arvensis*, 3. *Cosmos bipinnatus*, 4. *Cypripedium calceolus*
păr *Pyrus communis*
păr de câmp *Pyrus pyraster*
păr de iarnă *Pyrus communis*
păr de pădure *Pyrus pyraster*
păr pădureţ *Pyrus pyraster*
păr sălbatic *Pyrus pyraster*
păru *Nardus stricta*
păru fetii 1. *Zebrina pendula*, 2. *Tradescantia*
păru porcului *Nardus stricta*
păstaie *Lupinus polyphyllus*
păstaie de câmp *Lathyrus tuberosus*
păstăi păstaie
păstăuţă *Lathyrus odoratus*
păstîrnac *Pastinaca sativa*
păstîrnac de câmp *Pastinaca sativa* ssp. *pratensis*
păsula şarpelui *Vincetoxicum hirundinaria*
păsuia *Phaseolus*
păsulă albă *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.01, 12.01, 24.01, 31.01
păsulă albă bună de zolit *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.01
păsulă albă cu par *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.01
păsulă albă fără viţă *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 31.01
păsulă albă lată *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.01
păsulă albă măzăruică *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 12.01, 31.01
păsulă albă rotundă *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.01
păsulă albă timpurie *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 34.01
păsulă aurie *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.05
păsulă bihoaică *Ph. coccineus*
păsulă ghibolă *Ph. coccineus*
păsulă ghibolească *Ph. coccineus*: 32.01
păsulă ghiboliţă *Ph. coccineus*
păsulă bolundă *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.18
păsulă catifelată *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.04
păsulă cârligăţea *Ph. vulgaris* (?)
păsulă cârligăţea cu păstăi verde *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.02
păsulă cornişe *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.18
păsulă crudă *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12
păsulă cu buricu negru devreme *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.14
păsulă cu chip *Ph. vulgaris* (?)
păsulă cu par *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*
păsulă cu păstăi galbenă *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12
păsulă curvă *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12, 21.13, 21.12
păsulă cu şorţ *Phaseolus vulgaris* (?)
păsulă de Aiud *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 13.17
păsulă de a lui Mihai *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 12.18
păsulă de bivoliţă *Ph. coccineus*: 32.18
păsulă de cucuruz *Ph. vulgaris* (?)
păsulă de grădină *ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.05; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 22.07, 22.17
păsulă de lună *Ph. vulgaris* (?)
păsulă de muiere *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12
păsulă de nailon *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.05
păsulă de se pune la borcan *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.07
păsulă de unt *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.02, 21.12
păsulă de vară *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 31.18; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 23.02
păsulă devreme *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12, 22.05; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 13.17, 22.17, 32.16
păsulă devreme fără viţă *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 23.02
păsulă devreme rojosîn *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.05
păsulă domnească *Ph. coccineus*: 32.01
păsulă fără vită *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 32.16
păsulă fără par *Ph. vulgaris* convar. *nanus*
păsulă galbenă *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.04, 21.12

păsulă galbenă cu par *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.04
păsulă galbenă deschisă *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.04
păsulă galbenă roșcată *Ph. vulgaris* (?)
păsulă granată fără par *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 32.16
păsulă grăită *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.16, 21.09, 21.12, 21.13, 21.16, 22.04, 22.16, 31.18, 32.18; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 32.16
păsulă granu aibă *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.09
păsulă grasa bivolească *Ph. coccineus*: 32.16
păsulă gracă ce par *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.04, 31.18; *Ph. vulgaris* convar. *nanus* 32.16
păsulă grană de toamnă *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 32.16
păsulă grană devreme *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.16, 31.18
păsulă grană fără par *Ph. vulgaris* (?)
păsulă grană neagră *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.13
păsulă grană ologă *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 32.16
păsulă grană roșie *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.16
păsulă grană timpurie *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.18
păsulă grasă *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12, 31.18, 32.16
păsulă grăbitoare *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 13.17
păsulă mare *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 32.15
păsulă mălai *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.04
păsulă măzărliche *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.16
păsulă măzărucă *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 12.01
păsulă măzărucă galbenă *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.02
păsulă minister *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12
păsulă neagră *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.07; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 22.07
păsulă oacheș *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.14
păsulă oarbă *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 32.16
păsulă ologă *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 23.17, 24.02, 32.16
păsulă ologă fără par *Ph. vulgaris* (?)
păsulă pestriță *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.16, 21.16, 32.16
păsulă pirpirie *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.05
păsulă pistruică *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 21.12; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 22.17
păsulă portocale *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 24.05
păsulă roșcată *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.03, 24.05
păsulă roșie *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.16
păsulă sură *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 23.17
păsulă tărcată *Ph. vulgaris* (?)
păsulă timpurie *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 22.04; *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 22.07
păsulă țicălaie *Ph. vulgaris* (?)
păsulă unguroaică grană *Ph. vulgaris* convar. *nanus*: 32.16
păsulă vanilie *Ph. vulgaris* (?)
păsulă vișinie *Ph. vulgaris* convar. *vulgaris*: 11.03
pătrunjel *Petroselinum crispum*
pătrunjel de câmp *Peucedanum oreoselinum*
pătrunjel sălbatic *Peucedanum cervaria*
pătrunjelu câmpului *Peucedanum oreoselinum*
pedieută *Lycopodium. clavatum* (ciupercă)
pelin 1. *Artemisia vulgaris*, **2.** *Centaurea cyanus* (?), **3.** *Viburnum opulus* (?)
pene galbene 1. *Aicea rosea*, **2.** *Caltha palustris*
pepene *Cucumis melo*
pere *Solanum tuberosum*
pere albe *Solanum tuberosum* cv.
[pere] borșene *Solanum tuberosum* cv.
[pere] cârlibe *Solanum tuberosum* cv.
pere cormoșe *Pyrus communis* cv.
pere de pământ *Solanum tuberosum* cv.
pere de toamnă *Pyrus communis* cv.
pere de vară 1. *Pyrus communis* (soi de pere), **2.** *Solanum tuberosum* (soi de cartof)
pere galbene *Pyrus communis* cv.
pere mălăiețe pere făinoase
pere negruțe *Pyrus communis* cv.
pere pietroase *Pyrus communis* cv.
perii codiș *Pyrus communis* cv.
peri cu miez roșu *Pyrus communis* cv.
petrinjelaș 1. *Helianthus tuberosus*, **2.** *Coreopsis tinctoria*
piciocă 1. *Helianthus tuberosus*, **2.** *Solanum tuberosum*, **3.** *Rudbeckia laciniata*
picioci de iarnă *Helianthus tuberosus*
picioci iernatice *Helianthus tuberosus*
piersic *Prunus persica*
pin *Pinus nigra* + *Pinus sylvestris*
pinten *Tropaeolum majus*
pipe galbene *Tropaeolum majus*
pipe mierie *Ipomoea purpurea*
piper *Piper nigrum*
pipijoi *Lathyrus vernus*
pipirig *Juncus compressus*
pir *Agropyron repens*
pirică *Allium cepa*
pita cucului 1. *Briza media*, **2.** *Luzula campestris*
pita lui Ioan *Catalpa speciosa*
pita păsării *Muscari botryoides*
pita popii *Malva neglecta* (fructul)
pitarcă *Boleius* + *B. edulis* (ciupercă)
pitarcă bolundă *Boletus satanas* (ciupercă)
pituță *Malva neglecta* (fructul)

pițuloftu *Lysimachia nummularia*
pizda ciorii *Consolida regalis*
pizda țigăncii 1. *Papaver rhoeas*, 2. *Salvia pratensis*
plop *Populus*
plop de apă *Populus nigra* + *P. nigra* var. *pyramidalis* + *P. alba*
plop de pădure *Populus tremula*
plop de vale *Populus canadensis*
plop sălbatic *Populus tremula*
podbal *Tussilago farfara*
polomidă *Cirsium canum* + *C. vulgare*
pomițar *Morus*
pomițar alb *Morus*
pomițar de lemn negru *Morus nigra*
pomițar negru *Morus*
pomițar roșu *Morus nigra*
pomițar vinete *Morus nigra*
pomiță 1. *Fragaria*, 2. *Morus*
pomiță de câmp *Fragaria viridis*
pomiță de grădină *Fragaria ananassa*
pomiță de pădure *Fragaria vesca*
pomiță *Fragaria vesca* + *F. viridis*
pomiță altoite *Fragaria ananassa*
ponici *Malus domestica* cv.
popijnic *Asarum europaeum*
poprică *Capsicum annuum* convar. *annuum*
poprici cornu capri *Capsicum annuum* convar. *longum*
poprici usturoi *Capsicum annuum* convar. *longum*
porci 1. *Arctium*, 2. *Dipsacus laciniatus*
porc spinos *Arctium*
porcuț 1. *Caucalis blalycarpas*, 2. *Lappula squarosa*
porodici *Lycopersicon esculentum*
portocal *Citrus aurantium*
porumbel *Prunus spinosa*
porumbel din burcă *Aconitum*
potoraș *Buxus sempervirens*
potroacă 1. *Centaurium erythraea*, 2. *Gentiana asclepiadea*, 3. *Vaccaria pyramidata*
potroecană *Centaurium erythraea*
preseurcă *Saxifraga sarmentosa*
preseurea *Sempervivum tectorum*
prun *Prunus domestica* ssp. *domestica*
[prune] albe *Prunus domestica* ssp. *domestica* cv.
[prune] albuțe *Prunus domestica* ssp. *domestica* cv.
[prune] ciorești *Prunus domestica* ssp. *domestica* cv.
[prune] domnești *Prunus domestica* ssp. *domestica* cv.
[prune] galbene *Prunus domestica* ssp. *domestica* cv.
[prune] grase *Prunus domestica* ssp. *domestica* cv.
[prune] grăsuțe *Prunus domestica* ssp. *domestica* cv.
[prune] muscurele *Prunus domestica* ssp. *domestica* cv.
[prune] orzeni *Prunus domestica* ssp. *domestica* cv.
[prune] roșioare *Prunus domestica* ssp. *domestica* cv.
[prune] trecătoare *Prunus domestica* ssp. *domestica* cv.
[prune] vinete italiene *Prunus domestica* ssp. cv.
pui de fasole bob de fasole (Mi)
pula dracului *Asarum europaeum*
pup boboc (P)
purcelaș *Caucalis platycarpus*
purecari *Calluna vulgaris*
pureci *Caucalis platycarpus*
pușculiță *Capsella bursa-pastoris*
putoare *Geraniuni macrorrhizum*
puturoancă *Bifora radians*
puturoasă 1. *Bifora radians*, 2. *Salvia verticillata*
puța cocoșului *Polygonatum*
racameț *Bunias orientalis*
rașiță 1. *Sinapis arvensis*, 2. *Raphanus raphanistrum*
răchita doamnei *Nerium oleander*
răchită 1. *Salix* + *S. caprea* + *S. fragilis*, 2. *Nerium oleander*
răchită albă *Salix alba*
răchită crudă *Salix fragilis*
răchită de apă *Salix triandra*
răchită de pădure *Salix caprea*
răchită de roghină *Salix alba* (?)
răchită domnească 1. *Salix babylonica*, 2. *Aster amellus* (?)
răchită jelică *Salix babylonica*
răchită moartă *Salix babylonica*
răchită roșie *Salix purpurea*
răchită supărată *Salix babylonica*
răcoină *Galium aparine*
rădăcină *Lathyrus tuberosus*
răgădaie 1. *Galium aparine*, 2. *Lathyrus tuberosus*, 3. *Vicia*
răpăstăică *Chelidonium majus*
rășină *Colophonium*
rebarboră *Rheum rhaponticum*
regina nopții *Nicotiana glauca*
rezedă *Reseda lutea* + *R. odorata*
rezedă sălbatică *Reseda lutea*
ridiche *Raphanus sativus*
ridichi de toamnă *Raphanus sativus*
ridichi roșii *Raphanus sativus* convar. *radicula*
rișcașă *Oryza sativa*
rîie *Cuscuta*
rînză gale (v. *Corylus avellana*)
rînză de alună gale (v. *Corylus avellana*)
rînză de tufă gale (v. *Corylus avellana*)
roată de bureți loc în formă de cerc unde cresc bureții (St)
rochița rîndunicii *Calystegia sepium*
rocină 1. *Gypsophila muralis*, 2. *discuta*
rogoz 1. *Carex*, 2. *Phragmites australis*, 3. *Clorophytum comosum*
rogoz alb *Phalaris arundinacea* var. *picta*

rojmolin *Rosmarinus officinalis*
romon *Tripleurospermum inodorum*
romoniță 1. *Matricaria chamomilla* + *M. discoidea*, **2.** *Tanacetum* + *T. parthenium*, **3.** *Tripleurospermum inodorum*, **4.** *Anthemis arvensis*
romoniță de grădină 1. *Matricaria chamomilla*, **2.** *Tanacetum parthenium*, **3.** *Chrysanthemum segetum*
romoniță sălbatică *Matricaria discoidea*
ropotă *Chelidonium majus*
rostopască *Chelidonium majus*
roșcovan *Lactarius deliciosus* (ciupercă)
roșii *Lycopersicon esculentum*
roșoare *Daphne cneorum*
roșcuțe *Narcissus poeticus* + *N. pseudonarcissus*
rotunda *Pelargonium zonale*
rug *Rosa* + *R. canina*
rug de câmp *Rosa gallica*
rug sălbatic *Rosa canina*
rujă 1. floare ornamentală (D), **2.** *Rosa*, **3.** *Dahlia pinnata*, **4.** *Callistephus chinensis*, **5.** *Paeonia*
rujă de spin *Rosa*
ruj de mătase *Rudbeckia laciniata*
ruj de paie *Helichrysum bracteatum*
ruj de rusalii *Paeonia*
ruj de toamnă *Aster*
ruje *Helianthus annuus*
ruje de rusalii *Paeonia officinalis*
ruje de spin *Rosa rugosa*
ruj galbene 1. *Rudbeckia laciniata*, **2.** *Kerria japonica*
rujite *Callistephus chinensis*
rujobujo *Paeonia*
ruj pe botă 1. *Alcea rosea*, **2.** *Ricinus communis*
ruj roșii 1. *Dahlia pinnata*, **2.** *Orchis*
ruj uscate *Helichrysum bracteatum*
rușinea fetei *Daucus carota* ssp. *carota*
rută 1. *Tanacetum*, **2.** *Artemisia annua*
sabii *Gladiolus x gandavensis*
sacfiu *Dianthus* + *D. caryophyllus*
salcă *Salix* + *S. caprea* + *S. purpurea* + *S. triandra*
salcă albă *Salix alba*
salcă roșie *Salix purpurea*
salcie plîngătoare *Salix babylonica*
salcîm *Robinia pseudacacia*
salvie *Salvia splendens*
saptiu *Dianthus*
saptiu bun *Dianthus caryophyllus*
saptiu turcesc 1. *Lychnis chalcedonica*, **2.** *Dianthus barbatus*
sasău *Vinca minor*
săpunăriță *Saponaria officinalis*
săpunele *Saponaria officinalis*
scai *Arctium* + *Cirsium arvense* + *Dipsacus laciniatus* + *Echinops ritro* ssp. *ruthenicus* + *E. sphaerocephalus* + *Onopordon acanthium*
scai de măgar *Dipsacus laciniatus*
scai de speriat *Eryngium planum*
scai mierie *Eryngium planum*
scai porcesc *Dipsacus laciniatus* + *Onopordon acanthium*
scai rusesc *Eryngium campestre* + *Xanthium spinosum*
scăieți 1. *Centaurea moschata*, **2.** *Helichrysum bracteatum*
scînteuță 1. *Lychnis chalcedonica*, **2.** *Coreopsis tinctoria*, **3.** *Dianthus carihusianorum*
sclăbănog *Impatiens noli-tangere*
sclipitoare *Viscaria vulgaris*
scorțisoară *Ciunamomum zeylanicum*
scoruș 1. *Sorbus aucuparia* + *S. torminalis*
2. *Sambucus racemosa* (?)
screadă *Echinochloa crus-galli*
scrinte *Philadelphus coronarius*
secară *Secale cereale*
sepleghin *Zinnia elegans*
sfeclă *Beta vulgaris* + *B. vulgaris* provar. *conditiva*
silimină 1. *Calendula officinalis*, **2.** *Kerria japonica*
siminic *Antennaria dioica*
sineșviolo *Matthiella incana*
sîngele domnului *Hypericum perforatum*
sînger 1. *Cornus sanguinea*, **2.** *Frangula alnus*
sînziene *Galium verum*
smochin *Ficus carica*
soc *Sambucus r.igra* + *S. ebulus*
soia *Glycyne max*
solovîrv *Melittis melisscephillum*
soponele 1. *Saponaria officinalis*, **2.** *Thymus*
soponroja *Saponaria officinalis*
soponvirag *Saponaria officinalis*
soră-și-frate *Melampyrum bihariense*
sorb *Sorbus torminalis*
sorg *Sorghum bicolor*
spanac *Spinacia oleracea*
spetează *Typha latifolia*
spin 1. *Carlina acaulis* + *Cirsium arvense* + *C. furiens* + *C. vulgare* + *Dipsacus laciniatus* + *Echinops ritro* ssp. *ruthenicus* + *Symphytum officinale*? **2.** *Crataegus monogyna* + *Roșă canina*
spin alb *Dipsacus laciniatus*
spin de cacabel *Crataegus monogyna*
spin de pe holde *Cirsium arvense*
spin de tușă *Eryngium planum*
spin gras *Dipsacus laciniatus*
spin lat *Onopordon acanthium*
spin măgăresc *Carduus* + *Cirsium canum* + *C. furiens* + *Dipsacus laciniatus* + *Onopordon acanthium*
spin târcat *Eryngium planum*
spînz *Helleborus purpurascens*
spînzii a leucii cu rădăcina spînzului
steghie *Rumex crispus*
stejar *Quercus robur* + *Q. petraea*
steluță *Coreopsis tinctoria*
stînjii 1. *Iris germanica*, **2.** *Hemerocallis flava*

stînjén albastru *Iris germanica*
stînjenaş *Iris germanica* + *I. variegata*
stînjenaş albastru *Iris germanica*
stînjenaş galben *Hemerocallis flava*
stînjén galben 1. *Iris pseudacorus*, 2. *Hemerocallis flava* + *H. fulva*
stînjén mierie *Iris germanica*
straiţa ciobanului *Capsella bursa-pastoris*
strigoaie *Veratrum album*
strugur *Vitis vinifera*
[strugur] alb *Vitis vinifera*
struguraş *Ribes rubrum*
strugurei *Ribes rubrum*
strugurei mici *Ribes rubrum*
strugurele ursului *Muscari botryoides*
[strugur] negru *Vitis vinifera*
stuf *Phragmites australis*
sucină *Melilotus officinalis*
sudoarea calului 1. *Ononis arvensis*, 2. *Pulmonaria* (?)
sugătoare *Lamium album*
sugător *Trifolium pratense*
suliţă cotorul măcrişului
sunătoare 1. *Hypericum perforatum*, 2. *Rhinantus*
susai *Sonchus*
salată *Lactuca sativa*
salată de câmp *Ranunculus ficaria*
şargoviolă *Erysimum cheiri*
şalata cucului *Ranunculus ficaria*
şalata lui Ianci *Ranunculus ficaria*
şalată 1. *Ranunculus ficaria*, 2. *Asarum europaeum*
şalată creaţă cu căpăfină *Lactuca saliva* convar. *secalina* provar. *crispa*
şălătuţă *Ranunculus ficaria*
şălătauă *Ranunculus ficaria*
şofran *Carthamus tinctoria*
şovar *Malus domestica* cv.
ştevie *Rutnax obtusifolius*
ştir roşu *Amaranthus*
talpa gîştii 1. *Leonurus cardiaca*, 2. *Lysimachia nummularia*, 3. *Potentilla anserina*
tarbon *Artemisia dracunculus*
taurii castraveţii *Trifolium arvense*
tăciune *Ustilago*
tăietură *Chenopodium hybridum*
tămăiţă *Melittis melissophyllum*
tămîioară *Chenopodium botrys*
tătăiş 1. *Leucanthemum vulgare*, 2. *Callistephus chinensis*, 3. *Tanacetum corymbosum*
tătăiş alb *Leucanthemum vulgare*
tătăiş galben *Tripleurospermum inodorum*
tei *Tilia cordata*
telegraf 1. *Tradescantia*, 2. *Zebrina pendula*
tenci *Triticum spelta*
tolcer 1. *Polygonatum*, 2. *Campanula trachelium*
tolceraş *Ipomoea*
toporaş *Viola*
trandafir *Rosa* + *R. centifolia* + *R. chinensis*
trandafir de măceş *Rosa canina*
trandafir verde *Mentha longifolia*

trei-fraţi 1. *Melampyrum arvense*, 2. *Rubus caesius* var. *arvalis*
tremurici *Briza media*
trestie *Phragmites australis*
trifoi 1. *Trifolium*, 2. *Oxalis deppei*
trifoi alb *Trifolium repens*
trifoi roşu *Trifolium pratense*
trifoi sălbatic *Trifolium repens*
troasca unguroiu *Papaver rhoeas*
troscotel *Polygonum aviculare*
tufă *Corylus avellana*
tufă de alun *Corylus avellana*
talei 1. *Atthaea officinalis*, 2. *Alcea rosea*
tulipan *Tulipa gesneriana*
tainic *Gentiana*
turte *Callistephus*
turtele 1. *Carlina acaulis*, 2. *Bergenia crassifolia*
turtele *Bellis perennis*
turţele de piatră *Portulaca grandiflora*
tutun *Nicotiana rustica*
ţeclă *Beta vulgaris* provar. *conditiva*
ţeler *Apium graveolens*
ţeler sălbatic *Peucedanum*
ţiboci *Typha latifolia*
ţifruş *Artemisia annua* + *A. abrotanutu*
ţigănuş *Melampyrum bihariense*
ţîţa oii 1. *Primula veris*, 2. *Prunus domestica* (soi de prun)
ţîţa oii de câmp *Campanula trachelium*
ţolu lupului *Polypodium vulgare* + *Dryopteris filix-mas* + *Pteridium aquilinum*
ulm *Ulmus*
uloi ulei (de in, floarea soarelui etc.)
unguraş *Muscari botryoides*
unguroi *Narcissus poeticus*
untu pămîntului *Arum maculatum*
ură 1. *Lathyrus tuberosus*, 2. *Fallopia convolvulus*
urechea lupului *Campanula persicifolia*
urechea porcului 1. *Salvia verticillata* + *S. austriaca*, 2. *Heracleum sphondylium*
urechiuşă *Saxifraga sarmentosa*
urigombo *Cantharellus cibarius* (ciupercă)
urzica Maicii Domnului *Coleus blumei*
urzica Maicii Preceastă *Coleus blumei*
urzică 1. *Urtica dioica*, 1. *Coleus blumei*, 3. *Salvia glutinosa*
urzică cîinească *Urtica urens*
urzică de fereastră *Coletis blumei*
urzică domnească *Coleus blumei*
urzică mărunţă *Urtica urens*
urzică mărunţea *Urtica urens*
urzică mică *Urtica urens*
urzică moartă 1. *Lamium album* + *L. maculatum*, 2. *Lamiastrum montanum*
urzică vie *Urtica dioica* + *U. urens*
urzicele *Urtica urens*
urzicuţă 1. *Urtica urens*, 2. *Coleus blumei*, 3. *Lamiastrum montanum*
usturoi 1. *Allium sativum*, 2. *Lactarius (pipertus)* (ciupercă)
vaci *Leucanthemum vulgare*

varză *Brassica oleracea* convar et provar.
capitala

veronică *Pelargonium crispam*

vie bolundă *Parthenocissus inserta*

vinete *Solanum melongena*

violă 1. *Matthiola incana*, **2.** *Erysimum cheiri*

violă galbenă *Erysimum cheiri*

violă goală *Matthiola incana*

violă neumplută *Matthiola incana*

violă plină *Matthiola incana*

violă umplută *Matthiola incana*

vioreaua de pădure *Hepatica nobilis*

viorele 1. *Viola* + *V. joói* + *V. odorata*, **2.**
Hepatica nobilis

viorele de pădure 1. *Viola sylvestris*, **2.** *Pul-*
monaria

viorele sălbatică *Viola arvensis.*

vișin *Prunus cerasus*

viță de vie *Vitis vinifera*

vîsc *Viscum album* + *Loranthus europaeus*

vîsc alb *Viscum album*

vîsc galben *Loranthus europaeus*

volbură *Convolvulus arvensis*

zadă *Larix deoidua*

zdrob de fin *zdrobitură de fin* (P)

zmeură *Rubus idaeus*

zmeuruș *Fragario* – *Rubetum*

zmeuruță *Reseda odorata*

zmin *Philadelphus coronarius*

zmîrlite *Lycium halimifolium*

zorele *Ipomoea*

zurnăitoare *Hypericum perforatum*

RÖVIDÍTÉSEK

A kutatópontok nevének rövidítése*

A	Agírbiciu – Egerbegy	KK	Kiskapus – Căpușu Mic
Asz	Alszeg: Sztána, Kispetri, Nagypetri, Váralmás, Bábony, Farnas, Zsobok, Ketesd	Km Kp	Kapus mente: Gyerővásárhely, Kiskapus, Nagykapus Kispetri – Petrinzel
B	Bábony – Băbiu	Kszt–Zt	Kalotaszentszentkirály – Zentelke – Zamsincrai
Be	Bedeciu – Bedecs		
Bh	Bánffyhunyard – Huedin	Mb	Magyarbikal – Bicalatu
Bi	Bica – Románbikal	Mé	Méra – Mera
Bl	Bălcești	Mf	Magyarfenes – Vlaha
Bt	Bogártelke – Băgara	Mi	Mihăiești – Nádasszentmihály
C	Cornești – Somtelke	Mk	Mogyorókereke – Aluniș
Ct	Călata – Kalota	MI	Magyarléta – Liteni
Ct	Călățele – Kelecel (Kiskalota)	Mó	Makó – Macău
D	Dîngău – Dongó	Mv	Magyarvalkó – Văleni
Dr	Dretea – Derite	Nd	Nádasdaróc – Dorolțu
E	Egeres – Aghireșu	Nk	Nagykapus – Căpușu Mare
F	Farnas – Sfăraș	Nm	Nádas mente: Kisbács, Szucság, Vista, Türe, Bogártelke, Nádasdaróc, Makó, Inaktelke, Egeres, Jegenye
Fi	Finciu – Kalotaújfalú		
Fsz	Felszeg: Magyarbikal, Bánffyhunyard, Mogyorókereke, Kalotaszentszentkirály – Zentelke, Jákótelke, Kalotadamos, Nyárszó, Sárvasár, Körösfő, Gyerőmonostor, Magyarvalkó	Np Nș Ny	Nagypetri – Fetrindu Nadáșu – Nádas Nyárszó – Nearsova
Gy	Gyalu – Gilău	P	Păniceni – Pányik (Gyerőfalva)
Gym	Gyerőmonostor – Mănăstireni	S	Sárvasár – Șaula
Gyv	Gyerővásárhely – Dumbrava	Sd	Sumurducu – Szomordok
It	Inaktelke – Inucu	St	Straja – Gesztrágy
J	Jegenye – Leghia	Sz	Sztána – Stana
Jt	Jákótelke – Horlacea	Szu	Szucság – Suceagu
K	Ketesd – Tetișu	Ș	Șardu – Sárd
Kb	Kisbács – Baci	T	Türe – Turea
Kd	Kalotadamos – Domoșu	Tl	Tordaszentszentlázsló – Săvădisla
Kf	Körösfő – Izvora Crișului	V	Vista – Viștea
		Va	Váralmás – Almașu
		Zs	Zsobok – Jebucu

Egyéb rövidítések és jelek

Adv	adventív, behurcolt	Cp	circumpoláris, az északi mérsékelt hideg égövben elterjedt
Afr	Afrika		
agg	speciēs agglomeratum	cv.	cultivar, természetett fajta
Al., al.	kis társuláscsoport (aliance)	D	Dél
Alp	alpesi, az Alpok vidékére jellemző	Dc	dacikus, a romániai Kárpátok és a Balkán térségében elterjedt
Am	Amerika	DK	Délkelet
Ams	Dél-Amerika	É	Észak
as., ass.	növénytársulás, asszociáció	Ec	középeurópai
As	ázsiai	em.	kiemelve (emendavit)
Atl	atlanti	End	endemikus, erdélyi bennszülött
auct.	különböző szerzők (auctores)	Ep	epifiton, fán lakó
Ausz	Ausztrália	et	és
Balk	balkáni	et al.	és munkatársai
C	közép (central)	Eu	Európa
cf.	vesd össze	Eua	Eurázsia
Ch	kamefiton, áttelelő fásodó szárú, heverő	f.	forma
CLA	a kolozsvári mezőgazdasági főiskola herbáriumának jele	fac.	faciēs
convar.	convarietas, nagy fajtacsoport	G	geofiton, hagymás, gumós
Cosm, Kozm	kozmpopolita	H	hemikriptofiton, évelő
		HH	hidatofiton és amfifiton, vízi, vízparti, mocsári

*Ahonnan csak román anyagot gyűjtöttünk, a román helységnevét áll elöl.

h.l.	hoc loco, itt használva először	Oc	Óceánia
incl.	beleértve	Off	hivatalos gyógynövény
K	Kelet	Pan	pannon
Kárp	kárpáti	Pont	pontikus, délnyugat-ázsiai
Kauk	kaukázusi	p.p.	pro parte, részben
Kozm, Cosm	kozmetopolita	provar.	provartias, kis fajtacsoport
Kt, Kont	kontinentális (Délkelet-Európa)	Ro.	román népi nevek
Kz	Közép	S	Dél (Sud)
l.	rendszertani egységként: lusus, színváltozat; egyébként: lásd !	s.l.	sensu lato, tág értelemben
l.c.	idézett hely	sp.	species, faj
Med	mediterrán, a Földközi-tenger medencéjében elterjedt	sp. ag.	species agglomeratum, gyűjtőfaj
Mg = MM	megafanerofiton, magas termetű fa	sp. col.	species collectiva, gyűjtőfaj
Ms = M	mezofanerofiton, közepes termetű fa	spp.	fajok
N	mikrofanerofiton, bokor, cserje	ssp.	subspecies, alfaj
n.c.	nomen confusum, zavaros tartalmú név	ssp.	subspecoid, természet alfaj
nm	notomorpha, hibridalak	s.str.	sensu stricto, szűk értelemben
n.n.	nomen nudum, leírás nélküli név	subass	subasszociáció
N	észak (nord) – világrészek neve mellett	Szib	szibériai
nom. nov.	nomen novum, új elnevezés	syn.	szinonima, azonos értelmű társnév
Nr.	néprajzi adatok	term.	termesztett
Nt.	népi terminológia	Th	therofiton, egyéves
Ny	Nyugat	TH	hemiterofiton, kétéves
		X	hibrid
		!	kérdőívben szerepelt
		+	kihalt a területről
		*	termesztett v. (*) esetlegesen
			termesztelt
		•	kereskedelemből ismert

IRODALOM

- Anderson 1960: Anderson, E., *The Evolution of Domestication*. Taxon 1960. 67–84.
- Andrásfalvy 1969: Andrásfalvy Bertalan, *Wald-Viehhaltung in Südost-Transdanubien. Bedeutung der Waldweide im ungarischen Hirtenwesen*. In: Földes L. (Ed.), *Wirtschaft und Hirtenkultur*. Budapest.
- Anghel et al. 1972: Anghel, Ch. – Chirilă, C. – Ciocîrlan, V. – Ullinici, A., *Buruienile culturilor agricole și combaterea lor*. București.
- Árvay 1942: Árvay József, *A térszíni formák nevei Kalotaszegen*. Magyar Néprajz IV, 3–89.
- Bakos 1976: Bakos Ferenc, *A magyar romanisztika etimológiai problémái: Nyelvtudományi Értekezések 89. sz. 51–7.*
- Bakos 1982: Bakos Ferenc, *A magyar szókészlet román elemeinek története*. Budapest.
- Balassa 1960: Balassa Iván, *A magyar kukorica*. Budapest.
- Balassa 1973/a: Balassa Iván, *Az eke és a szántás története Magyarországon*. Budapest.
- Balassa 1973/b: Balassa Iván, *A magyar temető néprajzi kutatása*. Ethnographia LXXXIV, 225–42.
- Balassa 1975: Balassa Iván, *Jankó János (1868–1902)*. Budapest.
- Balassa–Ortutay 1979: Balassa Iván–Ortutay Gyula, *Magyar néprajz*. Budapest.
- Balatova-Tulackova 1984: Balatova-Tulackova, E., *Hochstaudengesellschaften des Landschaftsschutzgebietes Jizerské hory*. Folia geobot. phytotax., 19, 1. 5–28.
- Balázs 1941: Balázs Ferenc, *Vegetációtanulmányok a Meszes hegységben*. Acta Geobot. Hung. IV, 1, 119–82.
- Balogh 1929: Balogh Ernő, *Tulipán ornamentikánk eredete: Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára*. Sepsiszentgyörgy.
- Bárczi 1958: Bárczi Géza, *A magyar szókincs eredete*². Budapest.
- Beguín et al. 1979: Beguín, C. – Gehu J. – M. – Hegg, O., *La symphyto-sociologie – une approche nouvelle des paysages végétaux*. Documents phytosociologiques, N.S., IV, 49–68.
- Benkő 1783: Benkő József, *Nomina Vegetabilium ...*: Magyar Könyv-ház II. szakasz. Pozsony. 407–32.
- Bodor 1963: Bodor Kálmán, *Vadon termő gyógynövények*. Bukarest.

- Bokdam–Droogers 1975: Bokdani, J. – Droogers, A.F., *Contribution à l'étude ethnobotanique des Wagenia de Kisangani, Zaire*. Med. Land. Wag. Xederland.
- Bologa 1970: Bologa, L. V., *Etnoiatrie – iatrosografie*: Despre medicina populară românească. București. 9–15.
- Borza 1910: Borza, Al., *Numiri populare de plante*. Transilvania XII.
- Borza 1918: Borza, Al., *Grădinile țărănești din Munții Apuseni*. Convorbiri științifice II, 25–39. Orăștie.
- Borza 1938: Borza, Al., *Proiect pentru explorarea melodică a florei și vegetației României*. Bul. Grad. Bot. Muz. Bot. Univ. Cluj 18, 1–4: 8–19.
- Borza 1945: Borza, Al., *Alacul (Triticum monococcum) la români*. Bul. Grad. Bot. Muz. Bot. Univ. Cluj 26, 1–2; 93–119. L. „alac” (*Engrain, Triticum monococcum*) chez les Roumains. Étude botanique d'histoire culturelle. Bibl. Rerum Transsilvaniae XVI. Sibiu.
- Borza 1966: Borza, Al., *Cercetări etnobotanice în țara Oașului*. An. Muz. Etnografic al Transilvaniei pe anii 1961–1964. Cluj.
- Borza 1968: Borza, Al., *Dicționar etnobotanic cuprinzând denumirile populare românești și în alte limbi ale plantelor din România*. București.
- Boșcaiu 1971: Boșcaiu, X., *Flora și vegetația din munții Țarcu-Godeanu și Cernei*. București.
- Brassay–Fränkel 1979: Brassay S. – Fränkel E., *Talajvédelem, területrendezés, földmérés*. Bukarest.
- Bretandeu é.n.: Bretandeu J., *Arbres. Le petit guide*. Paris.
- Butură 1971: Butură, V., *Der Terrassen-Ackerbau in den Hochzonen der rumänischen Karpaten*: VII-e Congrès international de sciences anthropologiques et ethnologiques de Moscou XI, 414–9.
- Butură 1978: Butură, V., *Etnografia poporului român*. Cluj-Napoca.
- Butură 1979: Butură, V., *Enciclopedia de etnobotanică românească*. București.
- Carr–Carr 1981: Carr, D.J. – Carr, S.G.M. (Ed.). *People and Plants in Australia*. Sydney. – *Plants and Man in Australia*. Sydney.
- Ceapoiu 1972: Ceapoiu, N., *Citogenetica aplicată în ameliorarea grâului*. București.
- Chandler et al. 1982: Chandler, R.F. – Hooper, S.N. – Harvey, M. J., *Ethnobotany and Phytochemistry of Yarrow, Achillea millefolium, Compositae*. Econ. Bot 36, 203–23.
- Chircă – Coldea 1967: Chircă, E. – Coldea, Gh., *Contribuții la cunoașterea vegetației bazinului superior al Văii Căpușului*. Not. bot. hort. agrob., Cluj., 101–10.
- Coldea 1975: Coldea, Gh., *Geobotanische Studium der Hainbuchenwalder des rumänischen West-Gebirges*. Feddes Repertorium, 86. 1–2. Berlin.
- Conklin 1980: Conklin, H.C., *Folk Classification: A Topically Arranged Bibliography of Contemporary and Background References through 1971*. New Haven, Connecticut.
- Coons 1982: Coons, M.P., *Relationships of Amaranthus caudatus*. Econ. Bot. 36(2): 129–46.
- Czihak–Szabó 1863: Czihak J. – Szabó J., *Heil- und Nahrungsmittel, Farbstoffe, Nutz- und Hausgeräte, welche die Ostromanen, Moldauer und Walachen aus dem Pfalzenreich gewinnen*. Flora, Regensburg.
- Czimmer 1943: G. Czimmer A., *Orvosi vonatkozású néprajzi adatok a Kalotaszegről*. EME Orvostud. Szakoszt. Ért. 58 Suppi.
- Csapó–Szabó 1976: Csapó M. József – Szabó (T.E.) Attila, *Kalotaszegi kirándulások III. A talaj*. Művelődés XXIX, 12. sz., 50–54.
- Csapody–Priszter 1966: Csapody Vera – Priszter Szaniszló, *Magyar növénynevek szótára*. Budapest.
- Csedő 1980: Csedő Károly (szerk.), *Hargita megye gyógy- és fűszernövényei*. H.n.
- Csűrös 1947: Csűrös I., *Contribution a l'étude du complex mosaïque de l'Arrhenatheretum elatioris et Festucetum pseudovinae dans la vallée du Someș (Szamos)*. Acta Bolyaiana I, 138–46.
- Csűrös 1964: Csűrös Șt., *Ober die „Nardo-Callunetea” aus Siebenbürgen (Rumänien)*. Archiv f. Naturschutz 4, 3: 145–51.
- Csűrös 1981: Csűrös István, *A Nyugati-Szigethegység élővilága*. Bukarest.
- Csűrös et al. 1967: Csűrös Șt. – Csűrös K. M. – Resmeriță I., *Die Ökostruktur der Arrhenatheretum elatius – Wiesen aus dem Huedin Becken*. StUBB Ser. Biol., fasc. 2.
- Csűrös – Resmeriță 1960: Csűrös Șt. – Resmeriță I., *Studii asupra pajștilor de Festuca rubra L. din Transilvania*. Contrib. bot. 149–73.
- Csűrös et al. 1969: Csűrös Șt. – Resmeriță I. – Csűrös K. M., *Cercetări de vegetație în bazinul Huedinului*. Contrib. bot. 211–11.
- Csűrös–Káptalan 1971/a: Csűrös–Káptalan M., *Despre Agrosteto-Festucetum sulcatae și încadrarea ei taxonomică*. Contrib. bot. 193–201.
- Csűrös–Káptalan 1971/b: Csűrös–Káptalan M., *Aspecte din vegetația Horaițelor (Huedin)*. StUBB. Ser. Biol., fasc. 2, 29–34.

- Dankó 1971: Dankó Imre, *A virág a magyar népeletben*. Múzeumi Kurír.
- Davis–Bye 1982: Davis, T. – Bye, B. A. jr., *Ethnobotany and Progressive Domestication of Jaltomata (Solanaceae) in Mexico and Central America*, Econ. Bot. 36(2): 225–41.
- Dihoru 1975: Dihoru, Gh., *Învelișul vegetal din Muntele Siriu*. București.
- Duke 1972: Duke, J. A., *Isthmian Ethnobotanical Dictionary*. Baltimore.
- Duke 1981: Duke, J. A., *Handbook of Legumes of World Economic Importance*. New York – London.
- Ehrendorfer 1973: Ehrendorfer, Fr. (Herausg.), *Liste der Gefäßpflanzen Mitteleuropas*. Stuttgart.
- Eshbaugh 1982: Eshbaugh, W. H., *The Society for Economic Botany. Constitution*. Econ. Bot. 36(2).
- Faragó 1946: Faragó József, *Magyarkiskapusi gyermekhangszerek*. Erdélyi Múzeum LI, 59–63.
- Ferenczi 1960: Ferenczi Imre, *Az animizmus világa és a magyar erdő kultusz*. Műveltség és Hagyomány 1–2. sz. 5–31.
- Frazer 1965: Frazer, J. G., *Az aranyág*. Budapest.
- Fuss 1847: Fuss, M., *Alphabetarische Zusammenstellung der sächsischen, ungarischen, walachischen und deutschen Trivialnamen*. Arch. d. Vereins f. Siebenb. Vaterlandskunde III.
- Gaál 1978: Gaál László, *A magyar növénytermesztés múltja*. Budapest.
- Gálffy 1944: Gálffy Mózes, *Szalmakalapkészítés a kalotaszegi Jákótelkén*. Erdélyi Múzeum XLIX, 184–91.
- Gálffy–Márton 1965: Gálffy Mózes – Márton Gyula, *Tájszók Kalotaszegről és környékéről*. Studii de lexicologie. Cluj.
- Galgóczy 1855: Galgóczy Károly, *Magyarország, a Szerb-vajdaság, a Temesi Bánság mezőgazdasági statisztikája*. Pest.
- Gáti 1795: Gáti István, *A természet históriája*. Pozsony.
- Gergely, 1960: Gergely I., *Relații cenologice și date noi asupra răspîndirii stejarului pufos (Quercus pubescens Willd.) în regiunea Cluj*. Contrib. Bot. 221–9.
- Gergely 1969: Gergely I., *Pajiști mezofile din partea nordică a Munților Trascăului*. Contrib. bot. 191–209.
- Goosens 1969: Goosens, J., *Strukturelle Sprachgeographie (Eine Einführung in Methodik und Ergebnisse)*. Heidelberg.
- Gráfi–Voigt 1980: Gráfi Imre – Voigt Vilmos (Szerk.), *Kultúra és szemiotika*. Budapest.
- Gregor 1973: Gregor Ferenc, *Magyar népi gombanevek*. Nyelvtudományi Értekezések 80.sz. Budapest.
- Grüll 1974: Grüll, F., *Chaerophylletum aromatici (Tx. 67), Neuh. Hejny im Moravsku kras*. Preslia 46: 350–8. Praha.
- Grüll 1980: Grüll, F., *Vorkommen und Charakteristik des Chaenorrino-Chenopodietum botrys und Plantaginetum indicae im Gebiet der Stadt Brno*. FGPT, 15: 363–8.
- Grüll 1982: Grüll, P., *Die wenig bekannten Pionier-gesellschaften auf entbösten Böden der Baustellen der Stadt Brno*. Preslia, 54: 149–66.
- Gunda 1948: Gunda Béla, *A magyar gyűjtőgető és zsákmányoló gazdálkodás kutatása*. Budapest.
- Gunda 1966: Gunda Béla, *Ethnographica Carpathica*. Budapest.
- Gunda 1984: Gunda Béla, *Cultural Ecology of Old Cultivated plants in the Carpathian Area*. Budapest.
- Györfly 1935: Györfly István, *Bokréta erdélyi növénynevekből*. Szegedi Füzetek Tom. VIII/a, Sect. Philol. 64–9, 158–68.
- Györfly 1937: Györfly István, *Viricselés a Székelyföldön*. Ethnographia.
- Hadaő–Sofron 1980: Hadaő, E. – Sofron, J., *Notes on Syntaxonomy of Cultural Porest Communities*. FGPT, 15, 3: 245–58.
- Hammer et al. 1977: Hammer, K. – Hanelt, P. – Tittel, C., *Sammlung autochtoner Kulturpflanzen auf dem Gebiet der DDR*. Die Kulturpflanze XXV, 89–99.
- Hartyányi–Nováki 1975: Hartyányi B.P. – Nováki Gy., *Samen und Fruchtfunde in Ungarn von der Neusteinzeit bis zum 18. Jahrhundert*. Agrártörténeti Szemle XVII. Supplementum.
- Hawkes et al. 1983: Hawkes, J.G. – Williams, J.T. – Croston, R.P., *A Bibliography of Crop Genetic Resources*. IBPGR, Rome.
- Hegy 1978: Hegyi Imre, *A népi erdőkiélés történeti formái. (Az Északkelet-Bakony erdőgazdálkodása az utolsó kétszáz évben)*. Budapest.
- Heiser 1965: Heiser, C.B., *Cultivated Plants and Cultural Diffusion in Nuclear America*. Am. Antropol. 67: 930–49.
- Heltai 1981: Heltai Pál, *Poliszémia a terminológiában*. Magyar Nyelvőr CV, 4.sz., 451–64.
- Henning 1972: Henning, B., *Taschenbuch für Pilzfreunde*. Jena.

- Hiepkó-Schultze-Motel 1981: Hiepkó, P. – Schultze-Motel, W., *Floristische und ethnobotanische Forschungen im Eipomek-Tal, Irian Jaya (West-Neuguinea), Indonesien. Mensch-Kultur und Umwelt im zentralen Bergland von West-Neuguinea*. Berlin.
- Hilbig 1980: Hilbig, W., *Übersicht über die Pflanzengesellschaften des südlichen Teils der DDR. Bibliographie pflanzensoziologischer und vegetationsökologischer Arbeiten aus dem Untersuchungsgebiet*. *Hercynia* 17, 4: 375–435.
- Hilbig 1982: Hilbig, W., *Pflanzengeographische Landschaftsgliederung aus der Grundlage der Ackerunkrautsvegetation*. *Archiv f. N.u.L.* 22, 2: 131–44.
- Hilbig et al. 1982: Hilbig, W. – Knapp, H.D. – Reichhoff, L., *Übersicht über die Pflanzengesellschaften des südlichen Teils der DDR. XIV., Die thermophilen, mesophilen und acidophilen Saumgesellschaften*. *Hercynia* 19, 2: 212–48.
- Hofer 1980: Hofer Tamás, *A regionális tagoltság különböző megközelítési lehetőségeiről*. Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 7. Budapest.
- Hoffmann 1979 : Hoffman Tamás, *Kertművelés és szántógazdálkodás a Mediterráneumban*. Agrártörténeti Szemle 3–4. sz. 289–318.
- Holló 1981: Holló László, *Népi növény- és kertkultúra*. Szentendre.
- Hoppál-Törő 1975: Hoppál Mihály – Törő László, *Ethnomedicine in Hungary*. Orvostörténeti Közlemények. Budapest.
- Horeanu 1973: Horeanu, Cl, *Contribuție la cunoașterea vegetației antropofile din podișul Casimcea*. PEUCE III. Studii și comunicări de șt. nat., Muz. Deltei Dunării Tulcea, 103–108.
- Hovorka-Kronfeld 1909: Hovorka, D.V. – Kronfeld, A., *Vergleichende Volksmedizin*. Stuttgart.
- Inczefi 1970: Inczefi Géza, *Földrajzi nevek névtudományi vizsgálata (Makó környékének földrajzi nevei alapján)*. Budapest.
- Inczefi 1975 : Inczefi László, *Ízek, zamatok, illatok. Fűszernövényeink és felhasználásuk*. Kolozsvár-Napoca.
- Iversen 1949: Iversen, J., *The Influence of Prehistoric Man on Vegetation*. *Danmarks Geol. Unders.*, IV. Raekke 3, 6, 1–25.
- Jain 1981: Jain, S.K., *Glimpses of Indian Ethnobotany*. New Delhi.
- Jain-Borthakur 1980: Jain, S.K. – Borthakur, S.K., *Ethnobotany of the Mikirs of India*. *Econ. Bot.* 34(3): 264–72.
- Jakucs 1972: Jakucs P., *Dynamische Verbindung der Wälder und Rasen (Quantitative und qualitative Untersuchungen über die synökologischen, phytözönologischen und strukturellen Verhältnissen der Waldsäume)*. Budapest.
- Jankó 1891: Jankó János, *Kalotaszegi babonák*. *Ethnographia* II.
- Jankó 1892: Jankó János, *Kalotaszeg magyar népe*. Budapest.
- Jávorka-Csapody 1958: Jávorka Sándor – Csapody Vera, *Erdő-mező virágai*³. Budapest.
- Jávorka-Csapody 1962: Jávorka Sándor – Csapody Vera, *Kerti virágaink. Közép-európai dísznövények színes atlasza*. Budapest.
- Kakas 1973: Kakas Zoltán, *A „nagyerejű fű” a felső háromszéki néphitben*. *Folklor-Archívum* I, 91–97.
- KalTsz 1. Gálffy – Márton 1965
- Károly 1968: Károly Sándor, *A szóösszetételek és velük kapcsolatos lexikológiai egységek. A főnévi összetételek*. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* VI, 271–328.
- Károly 1970: Károly Sándor, *Általános és magyar jelentéstan*. Budapest.
- Kasahara-Takaeda 1982 : Kasahara, Y. – Takaeda, M., *Studies on Seed Remains at the Tsushima Site of Okayama Prefecture. Comparisons with Seed Remains at other Sites in Japan, the Estimation of Dissemination and Form of Farming*. *Ber. Ohara Inst.*, 18: A–17.
- Keszi-Harmath 1980: Keszi-Harmath Sándor, *Élelmiszertermelés és -szükséglet Kalotaszegen, I–III. Korunk, XXXIX.*, 9–11.
- KHn.: *Kalotaszeg helynevei I. Adatok*. Bevezetéssel és jegyzetekkel közzéteszi Szabó T. Attila. Kolozsvár, 1942.
- Kóczyán et al. 1977 : Kóczyán Géza – Szabó István – Dr. Szabó László, *Kalotaszegi népgyógyászati adatok*. *Gyógyszerészet* 21. 5–17.
- Kopecky 1978: Kopecky, K., *Die sirassenbegleitenden Rasengesellschaften im Gebirge Orlický hory und seinem Vorlande*. Praha.
- Kopecky 1984: Kopecky, K., *Der Apophytisierung und die Apophytengesellschaften der Galio-Urticetea*. *Fol. Geobot. Phytotax.*, 19,2.
- Ifj. Kós 1947: Ifj. Kós Károly, *A kalotaszegi kosarazó juhászat*. *Miscellanea Ethnographica* I. Kolozsvár.
- Kós 1968: Kós Károly, *Mihez kezdünk a természetben?* Bukarest.
- Dr. Kós 1979 : Dr. Kós Károly, *Eszköz, munka, néphagyomány*. Bukarest.
- Kósa 1980: Kósa László, *A burgonya Magyarországon*. Budapest.

- Kosmale 1981: Kosmale, G., *Die Wechselbeziehungen zwischen Gärten, Parkanlagen und der Flora der Umgebung im westlichen Erzgebirgsvorland*. *Hercynia* 18, 4: 441–52.
- Kovács 1943: Kovács Ágnes, *Kalotaszegi népmesék I–II*. Budapest.
- Kovács 1980: Kovács A. J., *Indicii ecologici și economici ai speciilor de interes pratologic din România*. București.
- Kovács–Coldea 1967: Kovács A. – Coldea, Gh., *Cercetări fitocenologice din împrejurimile comunei Mânăstireni (jud. Cluj)*. *Contribuții Botanice*, Cluj.
- K. Kovács 1948: K. Kovács László, *A magyar földművelő gazdálkodás kutatása*. Eudapest.
- Kovács 1976: Kovács Soma, *Kalotaszegi népi gyógymódok*. *Folklór-archívum* V, 93–113.
- Krauss 1943: Krauss, Fl., *Nösnerländische Pflanzennamen. Ein Beitrag zum Wortschatz der Siebenbürger Sachsen*. Beszterce – Bistriz.
- Kühin–Hammer 1979: Künn, F. – Hammer, K., *Das Ausklingen der Brandrodungskultur in Zentraleuropa*. *Kulturpflanze* 27: 165–73.
- Lakó Elemér, 1983. *Bornemisza Anna szakácskönyve 1680–ból*. *Kriterion*, Bukarest.
- Lange 1979: Bange, F., *Zum Stand und einigen Ergebnissen paläo-ethnobotanischer Arbeiten in Brandenburg*. *Gleditschia* 7: 187–96.
- Lelley–Mándy 1963: Belley János – Mándy György, *A búza – Triticum aestivum E.* Magyarország kultúrflórája VIII. 13. Budapest.
- Lőrincze 1947/1967: Lőrincze Bajos, *Földrajzi neveink élete*. *Magyar Nyelvjárások* XIII, 3–27.
- Lupșa 1971: Lupșa, V., *Mlaștinile de turbă de la Bălcești-Călățele (Munții Apuseni)*. *Flora, vegetația și istoricul vegetației*. (Teză de doctorat.) Cluj.
- Lupșa 1973: Lupșa, V., *Analiza sporo-polinică a mlaștinilor de turbă de pe Dîmbul Negru (Mt. Apuseni)*. *Studia Biol.*, nr. 2.
- Lupșa 1979: Lupșa, V., *Corologia speciei Andromeda polifolia L. în Carpații Românești*. *Contrib. Bot.* 61–4.
- A Magyarság Néprajza² I–IV*. Budapest, 1941.
- Magyary-Kossa 1929–1940: Magyary-Kossa Gyula: *Magyar orvosi emlékek I–IV*. Budapest.
- Maier 1970: Maier, O.R., *Prelucrarea lemnului în munții Apuseni*. „Apulum” VII, nr. 2.
- Mándy 1971: Mándy György, *Hogyan jöttek létre kultúrnövényeink?* Budapest.
- Mándy – Csák 1965: Mándy György – Csák Zoltán, *A burgonya – Solanum tuberosum L.* Magyarország kultúrflórája V. Budapest.
- Markuš 1941: Markuš Michal, *Gyűjtögetés Csermosnya völgyében*. *Néprajzi Értesítő*.
- Markuš 1979: Markuš Michal, *A Kárpát-medence etnobotanikai problémái*. *Orvostörténeti Közlemények Suppl.* 11–12. 113–23.
- Máthé–Priszter 1981: Máthé Imre – Priszter Szaniszló, *Magyarország Kultúrflórája* 1–50. füzet, Budapest.
- Mayer 1980: Meyer, F.G., *Carbonized Food Plants of Pompei Herculaneum and the Villa at Torre Annunziata*. *Econ. Bot.*, 34(4): 401–37.
- Miclăuș – Szabó 1983: Miclăuș, V. – Szabó T. A., *Contribuții la cunoașterea rendzinelor gipsice*. *Buletin IACN*, A–37, Cluj.
- Miklóssy 1980: Miklóssy Vilmos: *Csiki népi sebtapaszkok*; *Népismereti Dolgozatok*, Bukarest. 60–3.
- MNyjRKsz.: Márton Gyula – Péntek János – Vöö István, *A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai*. Bukarest, 1977.
- Moldovan et. al. 1969: Moldovan I., Sanda V., Șerbănescu Gh., *Entwurf einer Übersicht über die hydrophilen und teilweise mesophilen Pflanzengesellschaften Rumäniens*. *Bul. șt.*, Ser. B, I., 43–53, Baia Mare.
- Molnár 1961: Dr. Molnár Nándor, *A magyar mezőgazdasági növénynevek történetéből*. *Agrártörténeti Tanulmányok* 4. Gödöllő–Budapest.
- Mucina–Jarolimek 1980: Mucina, L. – Jarolimek, I., *Das Anthriscetum sylvestris in der Slowakei*. *FGPT.*, 15, 2: 13–112.
- Murádin 1967: Murádin László, *Adatok a muskátli elnevezéseinek szóföldrajzához*. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* XI, 275–9.
- Murádin 1975: Murádin László, *A 'burgonya, és a 'csicsóka' erdélyi elnevezéseinek szóföldrajzi és jelentésbeli összefüggéseikhez*. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* XIX, 7–16.
- Nagy 1938: Nagy Jenő, *A népi kendermunka műszókincse Magyarvalkón*. Debrecen.
- Nagy 1943: Nagy Rózsa, *Adatok a baranyamegyei Nagyváty növényekkel kapcsolatos szokásaihoz és néphagyományaihoz*. Kolozsvár.
- Nbha: *Notulae botanice horti agrobotanici*, Cluj., 1970–1985. Tipo Agronomia.
- Norton 1981: Norton, H.E., *Plant Use in Kaigani Haida Culture: Correction of an Ethnohistorical Oversight*. *Econ. Bot.* 35(4): 434–49.
- Nováki 1978: Nováki Gy., *Régi szántóföldeit maradványai a Börzsönyben* *Magy. Mezőgazd. Múz. Közi.* 1975–77. 53–79.

- Nyárády 1941–44: Nyárády E. Gy., *Kolozsvár és környékének flórája*. Kolozsvár.
- Nyárády et al. 1966: Nyárády A. – Lupşa, V. – Boşcaiu, N., *Studiul geobotanic și palinologic a mlaștinilor de la Izvorul Crișului Repede*. Stud. cercet. biol., 18. 4: 331–9.
- Nyárády et al. 1975: Nyárády A. – Pázmány D. – Florica, J., – Chirehă, E., – Szabó (T.E.) A., *Wiesen und Wälder aus dem Agrij-Almaş Becken*. Not. bot. hort. agrobot., Cluj. VIII, 77–81.
- Nyárády–Vicol 1969: Nyárády A. – Vicol, E. C. *Contribuție la un proiect pentru cartarea florei din Republica Socialistă România*. Lucr. St. Inst. Agr. „Dr. P. Groza” Cluj. Ser. Agr., 25, 142–52.
- Nyárády–Vicol 1973: Nyárády A. – Vicol, E. C., *O nouă contribuție metodologică la cartarea florei României*. Not. bot. hort. agrobot. Cluj, 7: 35–7.
- Paládi-Kovács 1979: Paládi-Kovács Attila, *A magyar parasztság rétgazdálkodása (Praxis rusticorum Hungariae in oeconomia pratorum)*. Budapest.
- Paládi-Kovács 1980: Paládi-Kovács Attila (Szerk.) *Néprajzi csoportok kutatási módszere (Sárospatak, 1977. nov. 15–16.)*. Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához. Budapest.
- Pamfilie 1913: Pamfilie, T.. *Agricultura la români*. București.
- Panțu 1906: Panțu, Z.. *Plantele cunoscute de poporul român*. București.
- Papp 1967: Papp Ferenc. *Néhány fontosabb adat szókincsünk szófaj (ezen belül hosszúság és jelentésszám) szerinti megoszlásáról*. Nyelvfeldolgozás és dokumentáció. OMKDK. 11. sz. 104–16.
- Pauca 1941: Pauca, A., *Studiu fitosociologic în munții Codru și Muma*. Studii și Cercet. Acad. Româna, vol. LI.
- Pázmány 1964: Pázmány Dénes. *Contribuții la studiul fitocenologic al pajiștilor naturale din bazinele pârului Vlaha (reg. Cluj)*. Lucr. șt., Ser. Agr., Inst. Agr. Cluj XX, 79–83.
- Pázmány 1966: Pázmány Dénes, *Asociația Salicetum triandrae in Lunca Someșului*. Not. bot. hort. agrobot., Cluj. 99–107.
- Pázmány 1971: Pázmány Dénes, *Flora și vegetația văii Sălătrucului (jud. Cluj)*. Teză de doctorat. Cluj.
- Péntek 1971: Péntek János, *A kalotaszegi nyelvjárás kutatásának története*. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények XV, 5–20.
- Péntek 1978: Péntek János, *Rendszerszerűség és produktivitas a Phaseolus népi terminológiájában*. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények XXII, 175–90.
- Péntek 1979: Péntek János, *A kalotaszegi népi himzés és szókincse*. Bukarest.
- Péntek 1981: Péntek János, *A román-magyar nyelvi kölcsönhatás néhány szemantikai vonatkozása*. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények XXV, 77–81.
- Péntek–Szabó 1976/a: Péntek János – Szabó T. E. Attila, *Tájékoztató mutató egy népi növényismereti gyűjtésből*. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények XX, 52–60.
- Péntek–Szabó 1976/b: Péntek János – Szabó T. E. Attila, *Egy háromszéki falu népi növényismerete*. Ethnographia LXXXVII, 203–35.
- Péntek–Szabó 1980: Péntek János– Szabó (T. E.) Attila, *A régi növényvilág és változásai a kalotaszegi földrajzi nevek tükrében*. Nyelvészeti Tanulmányok. Bukarest. 131–72.
- Péntek–Szabó 1981: Péntek János – Szabó (T. E.) Attila, *Az alakor (Triticum monococcum) Erdélyben*. Ethnographia XCII, 259–77.
- Petrescu 1974: Petrescu, P., *Arhitectura țărănească de lemn din România*. București.
- Polunin 1981: Polunin, O., *Európa fái és bokrai*. Budapest.
- Pop 1960: Pop, E., *Mlaștinile de turbă din Republica Populară Română*. București.
- Pop 1971: Pop, E. (Red. resp.). *Progrese în palinologia românească*. Simpozionul de palinologie. Cluj, 14 mai 1970. București.
- Pop–Petrescu 1971: Pop, Gh. – Petrescu, I., *Cercetări palinologice asupra eocenului de la Morlaca – Huedin, cu privire specială asupra condițiilor paleoclimatice*. In: Pop 1971. 163–9.
- Pop 1968: Pop, I., *Conspectul asociațiilor ierboase de pe masivele calcaroase din cuprinsul Carpaților Românești*. Contrib. Bot. Cluj.
- Preda–Boşcaiu 1982: Preda, V. – Boşcaiu, N. (Red.) *Făgetele carpatine. Semnificația lor biologică și ecoprotectivă*. Acad. R.S.R., Filiala Cluj.
- Priszter 1947: Priszter Szaniszló. *A Szamospart hordaléknövényzete Gyalu és Apahida között (Adatok Kolozsvár flórájához)*. Acta Geobot. Hung.
- Priszter 1960: Priszter Szaniszló, *Adventív gyomnövényeink terjedése*. Keszti. Mezög. Akad. kiadványai 7. sz.
- Puia et al. 1980: Puia, I. – Bărbulescu, C. – Pavel, C. – Oprin, C., *Producerea și păstrarea furajelor*. București.
- Rab et al. 1981: Rab János – Tankó Péter – Tankó Magdolna, *Népi növényismeret Gyimesbükön*: Népismereti Dolgozatok. Bukarest. 23–38.

- Rác–Füzi 1973: Rác Gábor – Füzi József (Szerk.), *Kovászna megye gyógynövényei*. Sepsiszentgyörgy.
- Rác et al. 1984: Rác Gábor – Rác-Kotilla Erzsébet – Laza Aristide, *Gyógynövényismeret*. Bukarest.
- Rao 1981: Rao, R.R., *Ethnobotany of Meghalaya: Medicinal Plants Used by Khasi and Garo Tribes*. Econ. Bot. 35(1): 4–9.
- Rao–Jamir 1982: Rao, R.R. – Jatnir, N. S., *Ethnobotanical Studies in Nagaland. I Medicinal Plants*. Econ. Bot. 36(2): 176–81.
- Rapaics 1932: Rapaics Raymund, *A magyarság virágai*. Budapest.
- Rapaics 1934: Rapaics Raymund, *A kenyér és a táplálékot szolgáltató növények története*. Budapest.
- Rapaics 1940/a: Rapaics Raymund, *A magyar gyümölcs*. Budapest.
- Rapaics 1940/b: *Magyar kertek*. Budapest.
- Rápóti–Romváry 1972: Rápóti Jenő – Romváry Vilmos, *Gyógyító növények³*. Budapest.
- Rațiu et al. 1966: Rațiu, O. – Gergely I. – Boșcaiu, N. (Ed.), *Flora și vegetația rezervației naturale Defileul Grisului Repede*. Contrib. bot. Cluj, I.
- Rațiu–Gergely 1970: Rațiu, O. – Gergely I., *Fitocenoze caracteristice vegetației lemnoase din bazinul Văii Zírnei (Munții Vlădeasa) III*. Contribuții Botanice 230–45.
- Resmeriță–Csűrös 1966: Resmeriță, I. – Csűrös Șt., *Cartarea geobotanică și agrotehnică a corpulii de pășune „Cionca-Huedin”*. Contrib. bot., 91–102.
- Reuter 1965/a: Reuter Camillo, *Milyen fa a cserefa?* Magyar Nyelvjárások XI, 35–42.
- Reuter 1965/b: Reuter Camillo, *Tölgy és hasaszt*. Magyar Nyelv LXI, 80–9.
- Reuter 1969: Reuter Camillo, *Gyűrű(fa) és sörgye(fa)*. Magyar Nyelvjárások XV, 99–111.
- Reuter 1976: Reuter Camillo, *Cserfa*. Magyar Nyelv LXXII, 340–3.
- Róheim 1925: Róheim Géza, *Magyar néphit és népszokások*. Budapest.
- Sakamoto 1980: Sakamoto, S., *Variation of Cultivated Plants and their Wild Relatives in Rumania. Preliminary Report of Field Survey on the Agrico-pastoral Peoples in South-Western Eurasia*. Ed. by Y. Tani. Research Institute for the Humanistic Studies. Kyoto University. 87–94.
- Sakamoto–Kobayashi 1982/1: Sakamoto, S. – Kobayashi, H., *Variation and Geographical Distribution of Cultivated Plants, their Wild Relatives and Weeds Native to Turkey, Greece and Romania: Preliminary Report... II*, 41–104.
- Sakamoto–Kobayashi 1982/b: Sakamoto, S. – Kobayashi, H., *Variation and Distribution of Some Cultivated Triticeae and Associated Weeds Collected in Romania*. Not. bot. hort. agrobot. Cluj., XII, 3–14.
- Sanda et al 1980: Sanda, V. – Popescu, A. – Doltu, M. L., *Cenotaxonomia și corologia grupărilor vegetale din România*. Muzeul Brukenthal, Studii și comunicări 24. Supliment.
- Săvulescu et al. 1952–1976: Săvulescu, T. – Nyárády, E. I. – Pop, E. (Ed.), *Flora Republicii (Populare) Socialiste România I–XIII*. București.
- N. Sebestyén 1943: N. Sebestyén Irén, *Fák és fás helyek nevei az uráli nyelvekben*. Budapest.
- Schneider-Binder 1972: Schneider-Binder, E., *Gebüsche und Hecken (Prunion fruticosae Tx. 1952 und Prunion spinosae Soó 1930 n.n., 1940) im Hügelgebiet um die Zibinssenne in Siebenbürgen*. Muzeul Brukenthal. Studii și comunicări 17. 183–267.
- Schneider-Binder 1975: Schneider-Binder, E., *Pajiștile xeroterme din Ord. Festucetalia valesiacae Br. Bl. et Tx. 1943 în zona colinelor marginale ale Depresiunii Sibiului*. Muzeul Brukenthal. Studii și comunicări 19: 95–120.
- Schubert 1969: Schubert, R., *Die Pflanzengesellschaften der Elster-Luppe-Aue und ihre voraussichtliche Strukturänderungen bei Grundwasserabsenkung*. Wiss. Z. Univ. Halle XVIII, 3: 125–62.
- Schubert 1973: Schubert, R., *Probleme der natürlichen Wiederbewaldung von Naturschutzgebieten mit Xerotermstandorten im südlichen Teil der DDR*. Acta Bot. Acad. Sci. Hung. 19, 1–4: 217–327.
- Schubert–Mahn 1968: Schubert, R. – Mahn, E.-G., *Übersicht über die Ackerunkraut-gesellschaften Mitteleutschlands*. Feddes Repertarium 80, 2–3: 133–304.
- Schultze-Motel 1975: Schultze-Motel, J., *Literatur über archäologische Kulturpflanzenreste (1973/1974)*. Kulturpflanze 33, 189–205.
- Schultze-Motel 1976: Schultze-Motel, J., *Probleme bei der Zusammenstellung der Paleoethnobotanischen Bibliographie*. Folia Quaternaria 47, Krakow, 105–10.
- Sheldon 1980: Sheldon, S., *Ethnobotany of Agave lecheguilla and Yucca carnerosana in Mexico's Zona Ixtlera*. Econ. Bot. 34(4): 376–90.
- Simmonds 1976: Simmonds, N. W., *Evolution of Crop Plants*. London–New York.
- Smith–Tolstoy 1981: Smith, E. C. – Tolstoy, P., *Vegetation and Man in the Basin of Mexico*. Econ. Bot. 35(4): 415–33.
- Soó 1927: Soó Rezső, *Geobotanische Monographie von Kolozsvár (Klausenburg)*. Budapest.

- Soó 1949: Soó Rezső, *Les associations végétales de la Moyenne-Transylvanie II*. Acta geobot. hung. 6, 2: 3–107.
- Soó 1964–1980: Soó Rezső, *A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve I–VI*. Budapest.
- Soran 1962: Soran, V., *Cercetări asupra buruienilor și asocierii lor în Munții Apuseni*: Probleme de biologie. București.
- Spanikova 1982: Spanikova, A. (Ed.), *Vegetation der Innerkarpatischen Becken*. Referate aus Symposium (24–30. 6. 1979) Bratislava. Ustav. Exp. Biol. a Ekol. SAV.
- Szabó 1971: Szabó (T. E.) Attila. *Flora și vegetația regiunii Sărațel–Chiraleș–Lechința cu privire specială asupra fitocenozelor degradate*. (Teză de doctorat.) Cluj.
- Szabó 1976: Szabó (T.E.) Attila, *A természettudományok és a néprajz határán*: Népismereti Dolgozatok. 36–40.
- Szabó 1981: Szabó (T. E.) Attila, *Problems of Genetic Erosion in Transylvania, Romania*. Kuiturpflanze XXIX, 47–62.
- Szabó 1983/a: Szabó (T. E.) Attila, *Alkalmazott biológia a természetű növények fejlődéstörténetében*. Bukarest.
- Szabó 1983/b: Szabó (T. E.) Attila, *Vegetația gipsofilă din sudvestul Podișului Someșean*. Ocrot. nat. med. inc, 27, 2, 103–111.
- Szabó 1985: Szabó (T. E.) Attila, *Regional variability in Phaseolus vulgaris L.* II. Not. bot. hort. agrobot. Cluj. XV, 21–28.
- Szabó L. 1978: Szabó László Gy., *Újabb adatok természetű növényeink népgyógyászati felhasználásához*. Herba Hung. 17, 8: 81–96.
- Szabó T. 1933/1972: Szabó T. Attila, *A helynévgyűjtés jelentősége és módszere*: Nyelv és múlt. Bukarest.
- Szabó T. 1934/1968: Szabó T. Attila, *Sulyom: sólyom*: Anyanyelvünk életéből. Bukarest. 440–3.
- Szabó T. 1940/1968: Szabó T. Attila, *Kálna: Gálna*: Anyanyelvünk életéből. 408–11.
- Szabó T. 1940/1968: Szabó T. Attila, *Ordományos: Zordomnyos*: Anyanyelvünk életéből. 462–3.
- Szabó T. 1944/1968: Szabó T. Attila, *A Zimola helynév eredetéhez*: Anyanyelvünk életéből. 457–9.
- Szabó T. 1945/a: Szabó T. Attila, *Nyárszó, Vársza*: Anyanyelvünk életéből. 428–30.
- Szabó T. 1945/b: Szabó T. Attila, *Ríszeg*: Anyanyelvünk életéből. 438–9.
- Szabó T. 1962: Szabó T. Attila, *Előzetes jegyzetek román eredetű kölcsönszavaink középmagyarkori rétegéhez*. StUBB Series Philologia 2, 13–30.
- Szabó–Dankanits 1978: Szabó (T. E.) A. – Dankanits V., *Regional variability in Phaseolus vulgaris L. I*. Not. bot. hort. agrobot. Cluj, IX, 73–78.
- Szabó–Márton 1984: Szabó (T. E.) Attila – Márton Anna, *Táplálkozási szokások Nagykapuson*. Művelődés, 37, 5, 161–162.
- Szabó–Péntek 1976: Szabó (T. E.) Attila – Péntek János, *Ezerjófű*. Bukarest.
- Szabó–Péntek 1980: Szabó (T.E.) Attila – Péntek János, *Kerti virágok és dísznövények Kalotaszegen*: Népismereti Dolgozatok. 100–14.
- Szabó–Tövissi 1976/a, b: Szabó (T.E.) Attila – Tövissi József, *Kalotaszegi kirándulások I. ösföldrajzi kép, 2. Tájrész*. Művelődés XXIX, 10. sz., 34–40; 11. sz., 38–41.
- SzT: *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár I–IV*. Szerk. Szabó T. Attila. Bukarest, 1976–1984.
- Takács 1964: Takács Lajos, *A dohánytermesztés Magyarországon*. Budapest.
- Takács 1976: Takács Lajos, *Egy irtásfalu földművelése*. Budapest.
- Takács 1980: Takács Lajos, *Irtásgazdálkodásunk emlékei. Irtásföldek, irtásmódok*. Budapest.
- TESZ: *A magyarnyelv történeti-etimológiai szótára I–III*. Budapest, 1967–1976.
- Țopa 1982: Țopa, E., *Rolul fâgetelor în existența poporului român*: Fâgetele carpatine. București.
- Touw 1982: Touw, K., *Roses in the Middle Age*. Econ. Bot. 36(1): 71–83.
- Tulogdy 1944: Tulogdy János, *Kalotaszeg földrajza*. Kolozsvári Szemle Könyvtára 18. Kolozsvár. 1–11.
- Turner 1964: Turner, J., *The Anthropogenic Factor in Vegetational History*. New Phytol 63, 1, 73–90.
- Turner–Kuhnlein 1982: Turner, N. J. – Kuhnlein, V. H., *Two Important „Root” Foods of the Northwest Coast Indians: Springbank Clover (Trifolium wormskioldii) and Pacific Silverweed (Potentilla anserina ssp. pacifica)*. Econ. Bot. 36(4): 411–32.
- Ujvárosi 1944: Ujvárosi M., *Vázlatok a Lonka-völgy (Gyalui Havasok) növényzetéről*. Scripta Bot. Mus. Transsilv. III, 1–5.
- Ujvárosi 1947: Ujvárosi M., *Pflanzensoziologische Skizzen aus der Umgebung vom Sztána in Siebenbürgen*. Borbásia 7, 1–6.

- Ujváry 1957: Ujváry Zoltáni, *A vadontermő növények szerepe a táplálkozásban az abauj-zempléni hegyvidéken*. Néprajzi Értesítő XXXIX, 231–44.
- Ujváry 1964: Ujváry Zoltán, *A magyar agrárritusok zoomorf démonaihoz*. Műveltség és Hagyomány 6. évf. 129–50.
- Ujváry 1966: Ujváry Zoltán, *Antropomorf mitikus lények a magyar és európai agrárhagyományban*. Műveltség és Hagyomány 8. évf. 5–62.
- Ujváry 1972: Ujváry Zoltán, *Virág a magyar népi kultúrában: Ej-haj gyöngyvirág*. Debrecen. 7–56.
- Váczy 1974: Váczy Coloman, *Cod internațional de nomenclatură botanică și Cod internațional pentru nomenclatura plantelor cultivate*. București.
- Váczy 1980: Váczy Coloman, *Dicționar botanic poliglot*. București.
- Vajkai 1943: Vajkai Aurél, *Népi orvoslás a Borsa völgyében*. Kolozsvár.
- Vajkai 1948/a: Vajkai Aurél, *A magyar népi orvoslás kutatása*. Budapest.
- Vajkai 1948/b: Vajkai Aurél, *A magyar népi táplálkozás kutatása*. Budapest.
- Vajkai 1948/c: Vajkai Aurél, *Népünk természetismerete*. Budapest.
- Van Gils–Kovács 1977: Van Gils, H. – Kovács A. J., *Geranium Sanguinei communities in Transsylvania*. Vegetatio 33, 2/3: 175–86.
- Varjas 1943: *XVI. századi magyar orvosi könyv*. Bevezetéssel ellátva közléteszi Varjas Béla. Kolozsvár.
- Vasas 1985: Vasas Samu, *Népi gyógyászat. Kalotaszegi gyűjtés*. Bukarest.
- Vickery 1981: Vickery, A. R., *Traditional Uses and Folklore of Hypericum in the British Isles*. Econ. Bot. 35(3): 289–95.
- Vida 1963: Vida G., *Die zonalen Buchenwälder des Ostkarpatischen Florenbezirkes (Transsilvanicum) auf Grund von Untersuchungen im Paríng-Gebirge*. Acta botanica Acad. Sci. Hung. IX, 177–196.
- Vigh 1957: Vigh Károly, *Bihari, érmelléki, szatmári és szilágysági növénynevek*. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények I, 149–56.
- Vlăduțiu 1973: Vlăduțiu, I., *Etnografia românească*. București.
- Voigt 1977: Voigt Vilmos, *Bevezetés a szemiotikába*. Budapest.
- Vuorela 1972: Vuorela, I., *Human Influence on the Vegetation of Katinhanta bog, Vhiti, S. Finland*. Acta Bot. Fennica 98: 1–21.
- Vuorela 1975: Vuorela, I., *Pollen Analysis as a Mean of Tracing Settlement History in SW Finland*. Acta Bot. Fennica 104: 1–48.
- Vuorela 1976: Vuorela, I., *An Instance of Slask and Bum Cultivation in Southern Finland Investigated by Pollen Analysis of a Mineral Soil*. Memoranda Soc. Fauna Flora Fennica 52: 29–46.
- Vuorela – Aalto 1982: Vuorela, I. – Aalto, M., *Paleobotanical Investigations at a Neolithic Dwelling Site in Southern Finland, with Special Reference to Trapa natans*. An. Bot. Fenn. 19; 2: 81–92.
- Wilson 1981: Wilson, H. D., *Domesticated Chenopodium of the Ozark Bluff Dwellers*. Econ. Bot. 35(2): 233–9.
- Wlislöckiné 1892: Wlislöckiné Dörfler F. Anna, *A kalotaszegi néphit köréből*. Ethnographia III, 362–7.
- Zeven et al. 1975: Zeven, A. C. – Zhukovsky, P. M., *Dictionary of Cultivated Plants and their Centres of Diversity*. Wageningen.
- Zündorf 1980: Zündorf, H.-J., *Vegetationskundliche Untersuchungen im oberen Werrtal bei Themar T.l. Warmegetönte Gebüsch und Säume, Trocken- und Halbtrockenrassen und Pioniergesellschaften auf Schotter oder Felsenstanderten*. Hercynia N F. 17, 1: 4–42.
- Zsemlyei 1974: Zsemlyei János, *A Kis-Szamos vidéke (Kolozs megye) magyar tájszólásának román kölcsönszavai II*. Kolozsvár (kéziratos doktori értekezés).

LUMEA VEGETALĂ ȘI CULTURA TRADIȚIONALĂ ÎN ZONA CĂLATA

(Rezumat)

Prezenta lucrare, realizată printr-o colaborare strânsă dintre un biolog (Sz. A.) și un filolog (P. J.), cuprinde rezultatele unor cercetări interdisciplinare realizate de autori între anii 1972—1982. Scopul principal al cercetărilor a fost înregistrarea rețelei de interacțiuni la diferite nivele între plante și oameni: gene, specii, populații, ecosistem (inclusiv factorii sociali, limba și cultura tradițională).

Datele au fost colectate într-o zonă situată la bordura nord-estică a Munților Apuseni, acoperită cândva preponderent de păduri, în bună parte defrișate în trecut. Suprafețele sînt folosite în prezent mai ales în scopuri agricole de o populație care își păstrează tradițiile culturale moștenite și transmise din generație în generație în limbile română și maghiară.

În cursul cercetărilor pe teren și în laborator au fost folosite deopotrivă metode botanice, etnografice și lingvistice, rezultînd un conspect (etno)botanic cu peste 2.300 de taxoni (specii, subspecii etc.) spontani și cultivați și peste 250 de cenotaxoni (asociații, subasociații) cu date colectate atît în „itinerar” cit și în „staționar” de pe întreg teritoriul, dar în special din cele 53 de localități cercetate intensiv.

Rezultatele și concluziile bazate pe acest set de date primare sînt prezentate în șase capitole. În capitolul introductiv sînt sintetizate unele aspecte istorice și unele tendințe actuale legate de interrelațiile plantă—om, scopurile și metodele urmărite în cursul cercetării, caracterizarea statistică a populațiilor vegetale și umane. Urmează apoi un scurt capitol cuprinzînd prezentarea cadrului geografic.

Vegetația este descrisă în capitolul trei conform concepției școlii geobotanice de la Zürich-Montpellier: păduri zonale, păduri azonale, asociații de bordură (ierboase, lemnoase), pajiști, asociații higrofile, vegetație antropogenă (segetală, ruderală etc). Schimbările de vegetație din perioadele istorice au fost studiate printr-o metodă denumită aici „etnogeobotanică”. În capitolul intitulat *Lumea vegetală și cultura tradițională* sînt exemplificate numai unele aspecte posibile de prelucrare a datelor: procurarea hranei prin culesul din natură, ecologia culturală a unor specii de cultură ancestrală (*Triticum monococcum* — alacul, *Vicia faba* — bobul) sau introduse recent din zone etnografice îndepărtate (*Phaseolus*, *Solanum*, *Cucurbita*). Plantele ornamentale (inclusiv flora cimitirelor), speciile folosite în etnomedicina umană și animală, în industria locală tradițională, ca jucării pentru copii, în credințe și rituri etc. sînt și ele tratate separat.

Capitolul cinci este consacrat nomenclaturii etnobotanice și examinează probleme legate de originea, structura morfologică și semantica denumirilor populare de plante. Ultimul capitol cuprinde lexiconul cu date floristice, corologice, lingvistice și etnografice în ordinea alfabetică a speciilor, urmat de un dicționar etnobotanic cu denumirile populare maghiare și românești, lista prescurtărilor și lista bibliografică.

Sperăm că această lucrare va demonstra încă o dată importanța cunoștințelor botanice tradiționale și sarcinile ce rezultă din această constatare pentru învățămîntul și cercetarea botanică în privința evaluării și valorificării acestei moșteniri. Fiecare generație are nevoie de o pregtire botanică din ce în ce mai temeinică dacă dorește să depășească nivelul atins de înaintași.

Conceptul de agroclimax, conturat recent din punct de vedere teoretic, dar realizat practic de-a lungul veacurilor în nenumărate cazuri în cursul dezvoltării comunităților umane tradiționale, sugerează, de asemenea, că tradițiile se pot dovedi deosebit de valoroase în folosirea mai eficientă, mai economică și cu mai mare grijă pentru protejarea resurselor noastre naturale. Cunoștințele botanice tradiționale — veche și valoroasă moștenire adusă din străfundurile evoluției biologice a umanității — reprezintă o relație fundamentală cu mediul nostru natural și vor mai juca, poate, un rol important și în viitor.

PLANT KINGDOM AND TRADITIONAL HUMAN LIFE IN THE CALATA AREA (KALOTASZEG)

(Summary)

This book, accomplished by close collaboration between a biologist (Sz. A.), and a philologist (P. J.), comprises the results of the research carried out by the authors between 1972—1982. The main goal of this research was that of registering traditional interactions between plant and man on different levels: genetic, taxonomic, community and ecosystem (including society, language and culture).

The data were collected from a sample territory situated on the north-eastern border of the Apuseni Mountains (Carpathian Mountains, Transylvania), once covered by forests, now inhabited by an agrarian population still preserving its traditional culture transmitted by means of Romanian and Hungarian. In the field work, we have used botanical, ethnographical and linguistic methods. The ethnobotanical thesaurus of the territory have been explored by „itinerary” and „stationary” research, on the 53 settlements, and refers to more than 2 300 phytotaxa and 250 ceuotaxa.

Results and conclusions based on this set of raw data are presented, in the book, in 6 main chapters.

The introductory chapter presents the historical background and the new trends in the research on plant-and-man relations. The goals and methods followed in this work, and the statistical characterisation of the plant and human populations are presented here too. This is followed by a short survey of the geographic environment.

Vegetation is presented in the third chapter according to the principles of the Zürich-Montpellier school of geobotany: zonal and azonal forests, ecotones, grasslands, water-plant communities, antropogenous vegetation — with special attention to human influences on a given plant community, or on the possible influence of a given vegetation on the traditional human life. The vegetational changes in historical times were studied by a method designed here as „ethnogeobotanical”.

In the chapter „*Plant kingdom and folk culture*” some possible approaches were exemplified regarding (food)gathering, cultural ecology of some very ancient crops (*Trilicum monococcum*, *Vicia faba*) or of new cultivated plants of American origin (*Phaseolus*, *Cucurbita*, *Solanum*). The ornamental plants, the plants used in ethnomedicine, in local industry, or mostly as toys by children are also reviewed in separate subchapters. Another chapter reviews the ethnobotanical nomenclature — the origin, morphology and semantics of plant names.

The *Theasurus* of floristic, chorologic, linguistic and ethnographic data, presented in alphabetical order of the scientific plant names is followed by the ethnobotanical dictionary, and a list of abbreviations and references.

Traditional botanical knowledge — as the most ancient, biological heritage in the evolution of our relations with the environment — may still have a contribution to our ecological future

CUPRINS

<i>Prefață</i>	5
Introducere	7
Din istoricul cercetărilor	7
Orientări etnobotanice	8
Metodologia de cercetare	10
Plantele — considerații statistice	12
Oamenii	21
Mediul natural	24
Relieful și peisajul	24
Clima	30
Soluri	30
Covorul vegetal	33
Despre evoluția covorului vegetal	33
Covorul vegetal actual	42
Păduri	43
Păduri zonale	45
Păduri de conifere	45
Făgete	47
Quercete	50
Păduri intrazonale	56
Arinișuri	56
Sălcete, populete	57
Fraxinete	58
Păduri plantate	59
Tufărișuri, vegetația de bordură	60
Tufărișuri	60
Vegetația ierboasă de bordură	64
Serie xerofilă	64
Serie nitrofilă, de pe soluri reavăne	65
Vegetația gardurilor vii	67
Pajiști	69
Nardete, calunete	70
Pajiști higrofile	71
Pajiști mezofile montane și colinare	73
Pajiști colinare xeromezofile și xerofile	77
Vegetația sfîncilor de calcar și de gips	81
Pajiști temporare (semănite)	83
Vegetația terenurilor apătoase	86
Vegetația acvatică	86
Mlaștini	87
Stufișuri, rogozișuri	90
Vegetația antropogenă	92
Defrișările de pădure	94
Buruienișuri segetale	95
Îmburuienarea culturilor păioase (soluri acide)	96
Îmburuienarea culturilor păioase (soluri bogate în calcar)	96
Îmburuienarea grădinilor și a culturilor prășitoare	97
Buruienișuri ruderales	100

Vegetația ruderală de pe terenuri necălcate	100
Asociații de buruieni anuale (<i>Sysimbrion</i>)	100
Asociații de buruieni bienale (<i>Dauco-Melilotion</i>)	100
Asociații din alianța (<i>Onopordion</i>)	101
Vegetația ruderală de pe terenuri călcate	101
Pășuni higrofile ruderalizate (<i>Agropyro-Rumicion</i>)	103
Vegetația agroteraselor	104
Lumea vegetală și cultura populară	107
Culesul din natură	107
Plante vechi și noi în economia tradițională	113
O specie arhaică de grâu: alacul (<i>Tritiaim monococcum</i>)	116
Bobul și fasolea	123
Cartoful	129
Cucurbitaceele	133
Flori de grădină, plante ornamentale	137
Flori de grădină și flori în ghiveci	138
Vegetația cimitirelor	143
Plante în medicina populară	146
Medicina umană	147
Medicina veterinară	156
Plante toxice	157
Plante folosite de meșteșugari, plante folosite ca jucării	159
Lemnul în construcții	159
Unelte și obiecte din plante	161
Coloranți, tananți, scroboli	163
Jocuri, jucării	163
Semne, simboluri, credințe	165
Semne primare, signale	165
Credințele ca semne comunicative și culturale	166
Rolul estetic al semnelor vegetale	170
Terminologia botanică populară	173
Sistemul morfologic și etimologia denumirilor de plante	173
I. Nume de plante simple	173
Etimologia denumirilor simple	173
Influențe lingvistice reciproce	173
II. Nume de plante derivate	175
III. Nume de plante compuse	177
Denominare — sens	182
Cadrul noțional — cunoștințe populare	182
Denominare lexicală	184
Polisemie	185
Clase polisemantice	187
Dicționar etnobotanic	196
1. Denumirea și utilizarea speciilor	196
2. Glosarul denumirilor botanice populare maghiare	309
3. Glosarul denumirilor botanice populare românești	337
Abrevieri	351
Bibliografie	352
Lumea vegetală și cultura tradițională din zona Călatei (Rezumat)	361
Plant kingdom and traditional human life in Călata Area (Summary)	362

CONTENTS

<i>Preface</i>	5
Introduction	7
History of the research	7
Ethnobotany — some recent trends	8
Methodology	10
Plants — a statistical approach	12
People	21
The natural environment	24
Relief and landscape	24
Climate	30
Soils	30
The vegetation	33
Evolution of the vegetation	33
Plant communities — present state	42
Forests	43
Zonal forests	45
Coniferous forests	45
Beech forests	47
Oak forests	50
Intrazonal forests	56
Alder forests	56
Willowies	57
Ash groves	58
Planted forests	59
Shrubs, ecotones	60
Shrubs	60
Herbaceous ecotone communities	64
Xerophilous communities	64
Nitrophilous and higrophilous communities	65
Hedges	67
Grasslands	69
Mountain meadows (Nardetea, Callunetea)	70
Hygrophytic grassland communities (wet meadows)	71
Mesophytic grasslands (lawns)	73
Xerophytic grasslands	77
Grass communities on calc and gypsum rocks	81
Sown pastures	83
Hydrophilous and hygrophylous plant communities	86
Aquatic vegetation	86
Marshlands	87
Reeds, sedge communities	90
Anthropogenic vegetation	92
Deforestation communities	94
Field weed (segetal) communities	95
Weed communities on acid soils	96
Weed communities on calcarous soils	96
Weed communities on nitrat rich garden soils	97
Ruderal weed communities	100

Dumping ground plant communities	100
Beaten path plant communities	100
Ruderalized meadows	101
Vegetation of the agroterraces	104
Plant kingdom and folk culture	107
Gathering	107
Old and new plants in traditional economy	113
An archaic wheat-species: the einkorn (<i>Tritioum monococcum</i>)	116
Broad-bean and bean	123
Potato	129
Cucurbits	133
Garden-flowers, ornamental plants	137
Flowers in pot and garden	138
Vegetation of the churchyards	143
Plants in ethnomedicine	146
Human medicine	147
Veterinary medicine	156
Toxic plants	157
Plants for traditional trades and toys	159
Carpenter's woods	159
Tools and objects from plants	161
Plants for painting, tanning and hardening	163
Plays, toys	163
Signs, symbols, beliefs	165
Primary signs, signals	165
Beliefs as communicational and cultural signs	166
Aesthetical function of the vegetal signs	170
Ethnobotanical terms	173
Morphological system and etymology of the botanical terms	173
I. Simple botanical terms	173
Etymology of the simple botanical terms	173
Language interactions	173
II. Derived botanical terms	175
III. Compound botanical terms	177
Denomination — meaning	182
Conceptual field — folk knowledge	182
Lexical denomination	184
Polysemy	185
Classes of the polysemy	187
Collection of data	196
1. Denomination and utilization of plant species	196
2. List of the Hungarian ethnobotanical terms	309
3. List of the Roumanian ethnobotanical terms	337
Abbreviations	351
Bibliography	352
Lumea vegetală și cultura tradițională din zona Călatei (Rezumat)	361
Plant kingdom and traditional human life in Călata Area (Summary)	362

TARTALOM

<i>Előszó</i>	5
Bevezetés (Sz. A., P. J.)	7
Visszatekintés	7
Etnobotanika a nagyvilágban	8
Szemponatok, módszerek	10
A növényvilág számokban	12
Népszerűség	21
A természeti környezet (Sz. A.)	24
Domborzat és tájképi tagolódás	24
Éghajlat	30
Talajtakaró	30
A növénytakaró (Sz. A.)	33
Kalotaszeg növénytakarójának fejlődéstörténetéről	33
A mai növénytakaró	42
Az erdők	43
Övezetalkotó erdők	45
Fenyvesek	45
Bükkösök	47
Tölgyesek	50
Talajvíztől függő erdei társulások	56
Égeresek	56
Füzesek, nyárasok	57
Kóris-szil ligetek	58
Ültetett erdők	59
Cserjések, szegélytársulások	60
Cserjések	60
Lágyszárú szegélytársulások	64
Száras sorozat	64
Úde nitrofil sorozat	65
Köpeny- és sövénytársulások	67
A gyepek	69
Csarabosok, szőrfüvesek	70
Mocsárrétek	71
Hegy- és dombvidéki mezofil rétek	73
Dombvidéki félszáraz és száraz gyepek	77
Mész- és gipszsziklák, tömeléklejtők növényzete	81
Időleges (vetett) gyepek	83
Vizes területek növényzete	86
Lebegő és legyökerező hínárok	86
Lápok	87
Nádasok, magassásosok	90
Erdőirtások, szántóföldek, utak, udvarok növényzete (antropogén vegetáció)	92
Irtásnövényzet	94
Szántóföldi (szegetális) gyomnövényzet	95
Mésztelen sovány szántók gyomosodása	96
Meszes talajú szántók gyomosodása	96
Zöldségekertek, kapáskultúrák gyomosodása	97
Útmenti (ruderalis) gyomnövényzet	100
Taposatlan ruderalis gyomnövényzet	100
Egyéves gyomtársulások (<i>Sisymbrium</i>)	100
Kétéves gyomtársulások (<i>Dauco-Melilotion</i>)	100
Szúróslevelű gyomtársulások (<i>Onopordion</i>)	101
Taposott ruderalis gyomnövényzet (<i>Plantaginetea</i>)	101
Erősen taposott nedves gyepek, árkok gyomosodása (<i>Agropyro-Rumicion</i>)	103
Szántási lépcsők (agroteraszok) növényzete	104
Növényvilág és népi kultúra (P. J., Sz. A.)	107
Gyűjtögetés	107
Régi és új növények a gazdálkodásban	113
Egy archaikus búzafaj: az alakor (<i>Triticum monococcum</i>)	116
A bab és a paszuly	123
A burgonya	129

Tökfélék	133
Kerti virágok, dísznövények	137
Kiskerti és cserepes virágok	138
A temetők növényzete	143
Növények a népi gyógyászatban	146
Embergyógyászat	147
Állatgyógyászat	156
Mérgező növények	157
Mesterségek, játékok növényei	159
Épületfák	159
Növényi eszközök — növényi tárgyak	161
Festők, cserzők, kenők	163
Játékok, játékszerek	163
Jelek, jelképek, hiedelmek	165
Elemi jelek, jelzések	165
A hiedelmek mint kommunikációs és kulturális jelek	166
Növényi jelek esztétikai szerepe	170
A népi növénynevek (P. J.)	173
A növénynevek alakrendszere és eredete	173
I. Egyszerű növénynevek	173
Az egyszerű növénynevek etimológiai megoszlása	173
A magyar—román nyelvi kölcsönhatás	173
II. Képzett növénynevek	175
III. Összetett növénynevek	177
Jelölés — jelentés	182
Fogalmi keret — népi ismeret	182
Nyelvi jelölés	184
Szemantikai megterheltség	185
Poliszémia-osztályok	187
Adattár (P. J., Sz. A.)	196
1. Fajismeret (elnevezés, felhasználás)	196
2. A magyar népi növénynevek jegyzéke	309
3. A román népi növénynevek jegyzéke — Glosarul denumirilor botanice populare românești	337
Rövidítések	351
Irodalom	352
Lumea vegetală și cultura tradițională din zona Călatei (Rezumat)	361
Plant kingdom and traditional human life in Călata Area (Summary)	362
Cuprins	363
Contents	366